K. MARX

B. ENGELS

SPISY

10

PROLETÁŘI VŠECH ZEMÍ, SPOJTE SE!

VYDÁVÁ SE NA ZÁKLADĚ
USNESENÍ ÚSTŘEDNÍHO VÝBORU
KOMUNISTICKÉ STRANY ČESKOSLOVENSKA

ČESKÉ VYDÁNÍ PŘIPRAVIL
ÚSTAV DĚJIN
KOMUNISTICKÉ STRANY ČESKOSLOVENSKA

K. MARX
B. ENGELS
SPISY

SVAZEK

10

1961

STÁTNÍ
NAKLADATELSTVÍ
POLITICKÉ LITERATURY
PRAHA

Z fotokopií listů „New-York Daily Tribune", „People's Paper", „Neue Oder-Zeitung" a rukopisů přeložil Jaroslav Bílý. Uspořádáno a redigováno podle Marx-Engels, Sočiněnija, izdanije vtoroje, tom 10, Gospolitizdat, Moskva 1958.

PŘEDMLUVA

Desátý svazek Spisů Karla Marxe a Bedřicha Engelse obsahuje články, které napsali od ledna 1854 do ledna 1855. Velká většina těchto článků byla otištěna v americkém pokrokovém deníku „New-York Daily Tribune". Některé články, které poslal do „Tribune", uveřejňoval Marx také v chartistickém listu „People's Paper", někdy je však přepracovával, aby je zpřístupnil anglickému dělnickému čtenáři. Od ledna 1855 začal Marx spolupracovat také s německým buržoazně demokratickým listem „Neue Oder-Zeitung" a používal k tomu materiálu ze svých a Engelsových článků posílaných do „Tribune". Spolupráce s „Neue Oder-Zeitung" umožňovala Marxovi vysvětlovat německým čtenářům důležité problémy mezinárodní politiky, hospodářského vývoje a vnitřní situace různých kapitalistických zemí, jakož i otázky souvisící s buržoazně demokratickým a dělnickým hnutím.

Marxovy a Engelsovy publicistické stati jsou významnou složkou ohromné a mnohotvárné vědecké a politické práce, kterou zakladatelé marxismu v té době konali. Marx pokládal především za nutné dále rozpracovávat teorii vědeckého socialismu, a proto pokračoval ve svém ekonomickém bádání. Hlavním předmětem Engelsovy badatelské práce byly dějiny a teorie vojenství a také jazykověda. Mnohé závěry a zobecnění, k nimž zakladatelé marxismu při své badatelské práci dospěli, uplatnili ve svých článcích napsaných pro „Tribune" a jiné noviny. Tyto články, věnované většinou současným událostem, politickému a hospodářskému životu v nejdůležitějších zemích Evropy a Asie, jsou názorným příkladem

použití materialistické dialektiky při rozboru základních problémů současnosti.

Ve svých novinových článcích, právě tak jako v korespondenci s představiteli dělnického hnutí různých zemí se Marx a Engels snažili vyložit stanovisko proletariátu k nejdůležitějším otázkám mezinárodního života i vnitřní politiky evropských států. Zakladatelé marxismu formulovali akční program proletariátu v situaci, kdy se ve většině zemí dělnické hnutí ještě neoddělilo od všeobecně demokratického proudu; své učení o vedoucí úloze proletariátu konkretizovali vzhledem k základním úkolům epochy a k svérázným podmínkám té či oné země. Protože nemohli vystoupit s všestranným a otevřeným zdůvodněním taktiky proletariátu, tak jako to udělali svého času v řadě dokumentů Svazu komunistů a na stránkách „Neue Rheinische Zeitung", byli nyní nuceni formulovat své taktické poučky v jednotlivých článcích, psaných od případu k případu, při rozboru konkrétních událostí, a občas se museli uchylovat i k jinotajné formě.

V letech 1854—1855 v souvislosti s krymskou válkou věnovali Marx a Engels hlavní pozornost mezinárodním vztahům a průběhu válečných akcí na různých bojištích. Těmto dvěma tématům je věnována značná část článků obsažených v desátém svazku. Zvláštní místo tu zaujímají články, které charakterizují ekonomický vývoj a politický život kapitalistických zemí, především Anglie, a rovněž anglické dělnické hnutí. Velká skupina článků se týká revolučních událostí roku 1854 ve Španělsku. Na ně navazuje série Marxových článků „Revoluční Španělsko", objasňující dějiny španělských buržoazních revolucí na počátku 19. století.

K rozboru zahraniční politiky různých evropských států v době krymské války, různých etap diplomatických jednání a průběhu válečných akcí přistupovali Marx a Engels z hlediska perspektiv dalšího vývoje dělnického, revolučně demokratického a národně osvobozeneckého hnutí, z hlediska zájmů revoluce.

Stejně jako v letech 1848—1849 viděli Marx a Engels hlavní oporu feudálně absolutistické reakce v Evropě v carismu. Rozbití carismu, odstranění jeho reakčního vlivu na Evropu pokládali za nezbytnou podmínku vítězství proletářské revoluce v Anglii a ve

Francii, demokratického vyřešení klíčových otázek historického vývoje Německa, Itálie, Polska, Maďarska a jiných evropských zemí — otázek, které revoluce z let 1848 až 1849 nevyřešila.

Marx a Engels zároveň jasně viděli, že vládnoucí třídy v Anglii a ve Francii mají životní zájem na tom, aby carismus jako kontrarevoluční síla zůstal zachován, že si nepřejí, aby byl úplně rozdrcen, protože se obávají revolučních následků jeho porážky pro Evropu, protože v tom spatřují ohrožení svého vlastního panství. Marx a Engels ve svých článcích dokazovali, že anglická oligarchie a francouzská bonapartovská vláda chtěly jen vyřadit Rusko jako svého soupeře v boji o hegemonii na Blízkém východě, nastolit své panství na Balkáně a v oblasti Černého moře a oslabit vojenskou moc carského Ruska. Proto směřovalo hlavní úsilí anglické a francouzské vlády k tomu, aby válku pokud možno lokalizovaly, aby omezily sféru válečných akcí jen na ty oblasti, které chtěly uchvátit. Proti tomuto plánu lokální války vedené v kořistnickém zájmu anglických a francouzských vládnoucích tříd stavěli Marx a Engels heslo revoluční války evropských národů proti carskému samoděržaví.

Když Marx a Engels vypracovávali taktiku proletariátu za krymské války, vycházeli z toho, že kdyby válka proti carismu nabyla celoevropského charakteru, mohla by vyvolat nový revoluční rozmach v evropských zemích, způsobit pád protilidových, despotických režimů v těchto zemích a osvobodit ujařmené národy v Evropě; v tomto případě by se tato válka změnila v revoluční válku národů proti carismu. Taková válka by mohla uspíšit dozrání revoluční situace i v samém Rusku a přiblížit revoluci proti samoděržaví a nevolnictví.

A tak heslo revoluční války proti carismu, jež razili Marx a Engels, mělo rozpoutat revoluční hnutí v Evropě, pozvednout lidové masy všech evropských zemí proti tehdejším vládám. Právě v tom je zásadní rozdíl mezi stanoviskem zakladatelů marxismu a nacionalistickým stanoviskem těch představitelů evropské buržoazní demokracie, kteří podporovali kontrarevoluční vlády v Anglii a ve Francii a hodnotili jejich válku proti Rusku jako „válku svobody proti despotismu" (viz tento svazek, str. 286).

Marxova a Engelsova taktika v období krymské války byla pokračováním jejich taktiky z let 1848—1849, kdy na stránkách „Neue Rheinische Zeitung" vyzývali k revoluční válce proti carismu. Tato taktika, jak ukázal V. I. Lenin, byla diktována objektivními historickými podmínkami období 1789—1871, kdy na prvním místě stál úkol zničit absolutismus a feudalismus. „Dokud nebyl svržen feudalismus, absolutismus a cizácký útlak, nemohlo být o rozvoji proletářského boje za socialismus ani řeči". (V. I. Lenin, Spisy, sv. 21, str. 302.)

Výzva k revoluční válce proti carismu a k revoluční přeměně Evropy je jasně formulována v Engelsově článku „Evropská válka", kterým tento svazek začíná. Článek byl napsán, když v lednu 1854 vplula do Černého moře anglicko-francouzská flotila. Engels ukazuje v tomto článku zásadní rozdíl mezi válkou, kterou hodlaly vést vládnoucí třídy v Anglii a ve Francii proti Rusku, a skutečně revoluční válkou proti carismu v zájmu demokratického přetvoření Evropy. Engels vyjadřuje přesvědčení, že se okolnosti, podmínky a charakter války změní, až na scénu vystoupí šestá velmoc — revoluce, která ukáže, že je mocnější než ostatních pět takzvaných „velmocí" dohromady. V článku je vyslovena myšlenka, že začínající válečné akce — ať už si to anglická a francouzská vláda přejí nebo ne — se mohou stát impulsem k evropské revoluci, pro niž už hospodářský i politický vývoj Evropy, růst třídních rozporů a sílící neklid mezi dělníky a pracujícími masami připravil půdu. Táž myšlenka je vyslovena rovněž v Engelsově článku „Válka", v Marxově a Engelsově společném článku „Vývoj války" a vycházejí z ní i jiné jejich články o válce.

Zakladatelé marxismu nejprve nastínili celkovou taktiku proletariátu v období krymské války a potom ji rozvíjeli a konkretizovali podle specifických podmínek té či oné země. Zvláštní pozornost věnovali Anglii, v té době nejdůležitější kapitalistické zemi, neboť perspektivě jejího revolučního vývoje přikládali prvořadý význam. Analyzovali hospodářskou a politickou situaci v Anglii, vztah různých tříd anglické společnosti a anglických politických stran ke krymské válce, a přitom ve svých článcích neustále odhalovali vnitřní a zahraniční politiku anglických vládnoucích tříd a jejich

stran — whigů a toryů. Dokazovali, že anglické vládnoucí třídy svou vnitřní politikou znemožňují pokrokový vývoj anglického lidu a že se v zahraniční politice řídí svými kořistnickými třídními zájmy; snaží se carismus pouze oslabit, ale přitom tuto baštu reakce v Evropě zachovat. Odhalování celého anglického politického systému a postoje buržoazních stran, ostrá kritika anglické diplomacie a metod vedení války tvoří hlavní náplň Marxových a Engelsových článků věnovaných rozboru politiky vládnoucích tříd v Anglii.

Marx ve svých článcích ukazuje, že politika buržoazně aristokratické oligarchie se vyznačuje touž věrolomností, která už je pro anglickou diplomacii typická a tradiční. V článcích „Dokumenty o rozdělení Turecka" a „Tajná diplomatická korespondence" odhaluje Marx na základě podrobného rozboru mnoha diplomatických dokumentů několik anglických státníků, kteří se před vypuknutím války pokoušeli dohodnout s carskou vládou o rozdělení Turecka a zajistit si tak rozhodující postavení na Blízkém východě. Marx dochází k závěru, že kdyby rozdělení Turecka mezi carské Rusko a Anglii nebylo nutně znamenalo válku s Francií a válka s Francií nehrozila evropskou revolucí, spolkla by anglická vláda Turecko právě tak ochotně jako Rusko (viz tento svazek, str. 185).

V četných vojenských přehledech, které napsal na Marxovu žádost Engels a které v „New-York Daily Tribune" vycházely jako úvodníky, byl kritizován způsob, jakým anglická vláda vedla válku. Marx a Engels považovali tuto kritiku za velmi důležitou při odhalování anglické oligarchie. Část těchto přehledů uveřejňovali také v chartistickém listě „People's Paper"; viděli v tom jeden z prostředků agitace mezi anglickými dělníky proti politice vládnoucích tříd.

Ve svých vojenských článcích se Engels projevil jako velký vojenský odborník, jako zasvěcený znalec válečného umění. V řadě článků — „Válka", „Současný stav anglické armády, její taktika, výstroj, intendantura atd.", „Britská katastrofa na Krymu" a jiné — ukazuje konzervatismus anglického vojenského systému, rutinérství a zaostalost vojenství v Anglii ve srovnání s jejím celkovým kapitalistickým vývojem. V článcích „Otázka války v Evropě", „Ústup

Rusů od Calafatu", „Postavení armád v Turecku" a mnoha dalších rozebírá Engels průběh válečného tažení, charakterizuje situaci vojsk bojujících mocností, analyzuje jednotlivé vojenské operace. Velmi zajímavý je Engelsův rukopis „Kronštadtská pevnost", poprvé uveřejněný ve Spisech. V článcích „Bitva u Inkermanu", „Válka", „Tažení na Krymu" Engels vysoko oceňuje hrdinství ruských vojáků, ale zároveň ostře kritizuje zaostalost vojenské vědy v carském Rusku, neschopnost velké části generálů a tupý „dril", který vládl v carské armádě.

Velká skupina Engelsových článků je věnována obléhání Sevastopolu, které pokládal za novou etapu válečného tažení („Útok na Sevastopol", „Obléhání Sevastopolu", „Ke kritice obléhání Sevastopolu" a další). V článcích z října až listopadu 1854 vycházel Engels z početní převahy spojenců a ze slabosti opevnění Sevastopolu, a proto považoval za možné, že město v dohledné době padne. Avšak hrdinství obránců Sevastopolu, jejich chrabrost a obětavost umožnily připravit Sevastopol, do té doby ze souše nechráněný, k dlouhé obraně. To přimělo Engelse, aby v prosinci 1854 a v lednu 1855 poznamenal, že otevřené město se již změnilo „v prvotřídní opevněný tábor" (viz tento svazek, str. 590) a že zásluhou ruské houževnatosti je Sevastopol pevnější než kdy předtím, takže je naprosto nemožné vzít ho ztečí (viz tento svazek, str. 650).

Engelsovy články o krymské válce, uveřejněné v tomto svazku i v 9. a 11. svazku Spisů, obsahují cenné materiály a teoretické závěry z dějin válečného umění, vojenské teorie, strategie a taktiky. Tyto články znamenají důležitou etapu ve formování marxistické vojenské teorie a jsou zobecněním zkušeností z tehdejších válek z hlediska historického materialismu. Čteme-li však Engelsovy vojenské články, musíme brát v úvahu, že měl často k dispozici jen tendenční informace buržoazního západoevropského tisku a neměl čas ani možnost ověřovat si zprávy o průběhu válečných akcí, protože vojenské přehledy psal skoro současně s událostmi; proto hodnotil některé válečné operace jednostranně, jako například sinopskou bitvu nebo dobytí Bomarsundu.

Při odhalování zahraniční politiky anglické oligarchie ukazovali Marx a Engels zároveň protilidovou podstatu celého politického

zřízení buržoazně aristokratické Anglie. V několika článcích o parlamentních debatách podává Marx skvělou kritiku anglického politického systému dvou stran. Zdůrazňuje, že boj mezi whigy a toryi v otázkách zahraniční politiky je pouze zdánlivý, protože obě strany se snaží neničit si vzájemně politickou „reputaci", aby nepodkopaly panství vládnoucích tříd vůbec (viz tento svazek, str. 81). Některé Marxovy články byly namířeny proti určitým osobám — proti tehdejším anglickým politikům. Marx sleduje i nadále činnost významných představitelů anglické oligarchie, které si vzal na mušku už dříve, jako Palmerstona, Russella, Aberdeena, Gladstona a jiných.

Když líčí postoj různých politických stran a skupin v anglickém parlamentě za války, ukazuje Marx, jakou neslavnou roli hrála v politickém životě země frakce liberálních irských poslanců v parlamentě (takzvaná irská brigáda). Představitelé této frakce, poznamenává Marx, ve skutečnosti zradili národní hnutí irského lidu. Irská brigáda podporovala hned tu, hned onu anglickou stranu, a tím na nich získávala jednotlivé ústupky, uspokojovala své sobecké zájmy a nijak nebránila anglickým kolonizátorům vysávat Irsko; „nikdy nezabránila žádné podlosti páchané na Irsku, ani žádné nespravedlnosti vůči anglickému lidu" (viz tento svazek, str. 85).

Značný počet článků („Parlamentní debaty", „Válka. — Parlamentní debaty", „Parlamentní debaty o válce" a další) je věnován rozboru vystoupení různých poslanců v parlamentě k otázkám vedení války, k rozpočtu, k návrhům různých reforem atd. Některých z těchto schůzí sněmovny se Marx sám zúčastnil. Na konkrétních příkladech nemilosrdně kritizuje kapitalistickou společnost, ukazuje její nedostatky a vady, odhaluje existující politický řád, třídní podstatu anglického parlamentu, pokrytectví a faleš buržoazních členů parlamentu. Při rozboru válečného rozpočtu předloženého ministrem financí Gladstonem zdůrazňuje Marx v článku „Britské finance", že válku musí nakonec zaplatit lidové masy. Mnoho Marxových článků obsahuje ostrou kritiku anglického buržoazního tisku.

V řadě článků Marx ostře kritizuje projevy představitelů free-

traderských kruhů anglické průmyslové buržoazie, kteří se seskupili kolem takzvané manchesterské školy, vydávali se za „stoupence míru" a odpůrce války s Ruskem. Marx ukazuje, že toto stanovisko freetraderů nevyplývalo z upřímného přání zachovat mír, nýbrž z přesvědčení, že Anglie je schopna vydobýt si monopol na světových trzích mírovými prostředky, bez vynakládání peněz na válku. Freetradeři vycházeli z toho, že vývoz anglického zboží na ruské trhy roste, a na tom dokazovali, že kapitalistická Anglie má společné zájmy se statkářským Ruskem. Marx zdůrazňoval, že jestliže freetraderští pohlaváři Cobden a Bright vystupují v úloze „obránců míru", fakticky hájí režim, který byl nastolen v Evropě v roce 1815 v zájmu reakčních vládnoucích tříd evropských velmocí a proti životním zájmům národů, čili že anglická průmyslová buržoazie, vystupující pod pláštíkem pacifistických hesel, je ve skutečnosti stejným nepřítelem demokracie a národně osvobozeneckého hnutí jako anglická aristokratická oligarchie. Falešná mírumilovnost Cobdenů a Brightů, kterou se snažili zamaskovat svou nenávist k revoluci a snahu udržet při životě takovou reakční sílu, jako byl carismus, prozrazuje, jak říká Marx, „nízkou a podlou duši evropské buržoazie" (viz tento svazek, str. 64).

Kritiku stanoviska anglických freetraderů v zahraničně politických otázkách doplňuje Marx zdrcující kritikou jejich vnitřní politiky, jejich pokryteckého vystupování v úloze „ochránců" lidových mas. V článcích „Obchodní a průmyslová krize" a „Obchodní a průmyslová krize v Anglii" označuje Marx freetradery za nejhorší nepřátele dělnické třídy. Cobdenové a Brightové, píše Marx, farizejsky lkají nad „vzájemným masakrováním křesťanů" ve válce, ale zároveň hájí neomezené vykořisťování dělníků, všemožně se domáhají zrušení zákonů omezujících pracovní dobu žen a dětí. Marx ukazuje, že freetradeři se snaží nesprávně vysvětlit narůstání hospodářské krize v Anglii náhodnými příčinami, především vlivem války. Freetradeři se snažili zachránit své dogma, podle něhož je zrušení obilních zákonů a zavedení zásad svobodného obchodu všelékem proti obchodním a průmyslovým krizím.

V četných článcích o ekonomickém vývoji kapitalistických zemí, hlavně Anglie, Marx vyvrací koncepci freetraderů a jiných

buržoazních ekonomů. Přitom se opírá o bohatý statistický materiál, o každodenní studium a o zobecňování běžných ekonomických údajů, jež bylo součástí Marxovy gigantické přípravné práce na jeho hlavní ekonomické dílo — „Kapitál". Marx vychází ze všeobecných zákonitostí vývoje kapitalismu, které objevil, a dokazuje neudržitelnost buržoazní politické ekonomie. Zdůrazňuje, že krizové jevy, projevující se v Anglii, jsou organickou součástí kapitalistického výrobního způsobu s jeho antagonistickými rozpory. Tyto krizové jevy se dostavily, ačkoli válka do určité míry podporovala rozvoj jednotlivých průmyslových odvětví, neboť umožnila využít část volného kapitálu na válečné účely. Marx upozorňuje na jeden specifický rys anglického hospodářství, který se tehdy projevoval, totiž na jeho těsné sepětí se světovým trhem; tím, že vzrůstal vývoz anglického zboží do ostatních zemí, sílil vliv anglického průmyslu, ale také vliv otřesů, které prodělával, na celé světové hospodářství.

Marx zkoumá cyklický vývoj kapitalistického hospodářství a dochází k závěru, že hospodářský rozkvět v Anglii, který začal roku 1849, nemůže trvat nepřetržitě a že krizové příznaky, projevující se v anglickém hospodářství v letech 1853—1854, přerostou v hlubokou hospodářskou krizi, což se také skutečně roku 1857 stalo. S vypuknutím příští krize spojoval Marx možnost nového rozmachu dělnického a revolučního hnutí v Evropě.

Zvláštní místo zaujímají v tomto svazku články věnované dělnickému hnutí v Anglii: „Zahájení dělnického parlamentu. — Válečný rozpočet Anglie", „Dopis dělnickému parlamentu", „Dělnický parlament" a další. Oba zakladatelé marxismu byli po mnoho let v těsném spojení s chartistickým hnutím a přímo se ho zúčastňovali. V první polovině padesátých let pomáhali revolučním chartistům v boji za obnovení chartismu na novém, socialistickém základě. Ve svých článcích popularizoval Marx materiály otiskované v chartistickém tisku, propagoval projevy vůdce revolučních chartistů Ernesta Jonese, pomáhal chartistům odhalovat před masami pracujících třídní charakter anglického parlamentu. V článku „Opevnění Cařihradu. — Dánská neutralita. — Složení anglického parlamentu. — Neúroda v Evropě" rozebírá sociální složení parlamentu i tehdejší volební systém a ukazuje, že nejpočetnější třída

anglické společnosti — proletariát — je ve skutečnosti zbaven práva a možnosti účastnit se politického života země. Zakladatelé marxismu vytyčili anglickému proletariátu naléhavý úkol, vytvořit vlastní, skutečně revoluční masovou politickou stranu. V pozdravném dopise dělnickému parlamentu staví před něj Marx velký a slavný cíl — „organizovat dělnickou třídu v celonárodním měřítku“ (viz tento svazek, str. 147). V jiném článku zdůrazňuje, že anglický proletariát získá tu společenskou a politickou moc, kterou potřebuje k boji jak proti výsadám dnešních vládnoucích tříd, tak proti porobě pracujících tříd (viz tento svazek, str. 138—139), jen zorganizuje-li se v celonárodní stranu.

Značně místa v článcích zařazených do tohoto svazku je věnováno Francii, její vnitřní i zahraniční politice, jejímu postoji v krymské válce. Při hodnocení tohoto postoje vycházeli Marx a Engels z toho, že Napoleona III. hnala do vojenských dobrodružství sama podstata bonapartovského režimu — režimu buržoazní diktatury, opírající se o armádu. „Nemá na vybranou: buď revoluci doma, nebo válku v cizině,“ píše Marx (viz tento svazek, str. 123). Nejednou zdůrazňuje, že bonapartovská Francie sehrála úlohu jednoho z hlavních podněcovatelů krymské války. „Skutečnou příčinou nynější východní krize,“ říká, „je bonapartovská uzurpace“ (viz tento svazek, str. 89).

Marx a Engels připomínali, že Napoleon III. a jeho klika, stejně jako anglická oligarchie, se bojí evropské revoluce, a proto jsou pro lokalizovanou válku. Podobně jako britská koaliční vláda i francouzská bonapartovská vláda sledovala válkou své zištné dobyvačné cíle, což se zračilo ve válečných plánech a akcích francouzského velení. Marx ve svých článcích soustavně odhaloval tajné úmysly francouzské vlády, bojoval proti lživým bonapartistickým heslům, šířícím v lidových masách šovinistické opojení. Energicky vystupoval proti pokusům některých buržoazních demokratů vydávat Ludvíka Bonaparta za obránce demokracie, za „představitele svobody“ (viz tento svazek, str. 286). Demaskoval protidemokratickou a protilidovou politiku Napoleona III. a pranýřoval krvavé metody „prosincové civilizace“ (viz tento svazek, str. 550). V článku „Reorganizace anglické vojenské správy. —

Rakouské výzvy. — Hospodářská situace v Anglii. — Saint-Arnaud“ je skvělou pamfletistickou formou vykreslena podobizna jednoho z těch, jimž „je svěřena záchrana civilizace“, typického představitele vládnoucích kruhů bonapartovské Francie, maršála Saint-Arnauda, prodejného kariéristy a cynického přisluhovače Ludvíka Bonaparta.

V době, kdy bylo dělnické hnutí ve Francii rozbito, Marx a Engels zvlášť pozorně a s účastí sledovali osud francouzských proletářských revolucionářů, především Augusta Blanquiho, v němž viděli významného vůdce francouzské dělnické třídy. V tomto smyslu je velmi zajímavá ta část článku „Sevastopolská mystifikace. — Přehled zpráv“, kde Marx staví Augusta Blanquiho proti Armandu Barbèsovi, který v době krymské války propadl buržoazně nacionalistickým náladám.

Řada Marxových článků zařazených do tohoto svazku obsahuje ostrý kritický rozbor vnitřní i zahraniční politiky Pruska a jeho postoje v době krymské války. Tomu jsou věnovány články „Prohlášení pruského kabinetu. — Bonapartovy plány. — Politika Pruska“, „Rusko a německé státy. — Ceny obilí“, „Bombardování Oděsy. — Řecko. — Provolání černohorského knížete Danily. — Manteuffelův projev“, „Smlouva mezi Rakouskem a Pruskem. — Parlamentní debaty 29. května“ a další. Otázku, jaký postoj by mělo zaujmout Prusko ve válce, posuzoval Marx z hlediska hlavní historické úlohy Německa, nevyřešené revolucí z let 1848 až 1849, z hlediska úlohy vytvořit jednotnou demokratickou německou republiku. Domníval se, že účast Pruska ve válce proti carskému Rusku by mohla dát bezprostřední podnět k novému rozmachu demokratického hnutí v Německu, v němž by rozhodující roli sehrála dělnická třída. Vystoupení lidových mas by vedlo k svržení monarchií v Prusku i v jiných německých státech a k vytvoření jednotného demokratického německého státu. Marx ukázal v pravém světle politiku reakčních pruských vládnoucích kruhů, zachvácených strachem z lidových mas, zvláště jejich úmysl zatknout všechny významnější demokraty, uvrhnout je do východopruských pevností, a tím jim znemožnit, aby zorganizovali lidové hnutí (viz tento svazek, str. 99—100).

Zvláštní pozornost věnuje Marx ve svých článcích rozboru postoje Rakouska v krymské válce. Marx i Engels byli přesvědčeni, že vstup Rakouska do války by měl velký význam, neboť soudili, že přenesení válečných operací do střední Evropy by vyvolalo nový rozmach národně osvobozeneckého hnutí, který by mohl vést k vítězství buržoazně demokratické revoluce. V tom případě by se nutně změnil i sám charakter války. „Dokud se válka omezuje na jedné straně na západní mocnosti a Turecko a na druhé straně na Rusko," napsal Engels, „nebude to taková evropská válka, jakou jsme viděli po roce 1792" (viz tento svazek, str. 31).

Vstup Rakouska do války by mohl vést k rozbití rakouského mocnářství — vězení národů, k vytvoření samostatných národních států z národností porobených Rakouskem a k demokratickým přeměnám v řadě evropských zemí. „Kromě Němců," upozorňuje Marx, „mají největší zájem na tom, jak dopadnou východní komplikace, Maďaři a Italové" (viz tento svazek, str. 221).

Na základě důkladného rozboru postoje rakouské monarchie v článcích „Ruská diplomacie. — Modrá kniha o východní otázce. — Černá Hora", „Podrobnosti o madridském povstání. — Rakousko-pruské požadavky. — Nová rakouská půjčka. — Valašsko", „Ústup ruských vojsk", „Válka na Východě" docházejí Marx a Engels k závěru, že politika neutrality, kterou sledovala rakouská vláda za východní krize, byla podmíněna vratkostí reakčního režimu habsburské monarchie a jejími zahraničně politickými i vnitřními potížemi. Rakouská vláda byla jaksi mezi dvěma mlýnskými kameny. Nemohla připustit porážku carského Ruska, protože Habsburkové by „ztratili přítele, který by jim pomáhal z bryndy při příštím náporu revoluce" (viz tento svazek, str. 315). Na druhé straně si rakouská vláda nepřála posílení Ruska a bála se, že postup ruských vojsk na Balkáně vyvolá nepokoje mezi slovanskými národy, utlačovanými v rakouské říši, a probudí v nich „vědomí vlastní síly i poroby, kterou musí snášet pod germánským jhem" (viz tento svazek, str. 57). Proto Rakousko žádalo, aby ozbrojené síly Ruska odešly z podunajských knížectví. Kromě toho rakouská vláda doufala, že se s pomocí západních mocností dostane z finančních potíží, které se velmi zhoršily, jak ukázal Marx v článcích

„Válka na Východě", „Bankrot Rakouska" a dalších. To byly také příčiny, píše Marx, proč byl postoj rakouské vlády tak váhavý a kolísavý.

Při rozboru vnitřní situace rakouského císařství Marx poukazoval na to, že politice rakouské vlády, rozdmýchávající národnostní sváry mezi národy porobenými Rakouskem, napomáhal nacionalistický postoj buržoazně liberálních představitelů těchto národů, hlavně postoj italských liberálů. „Tajemství, proč se tak dlouho drží rakouské mocnářství," píše Marx, „je právě v tomto provinčním sobectví, které zaslepuje jednotlivé národy iluzí, že mohou získat svobodu na úkor nezávislosti druhého národa" (viz tento svazek, str. 221).

Jak osud národů ujařmených Rakouskem, tak i osud slovanských i jiných národů patřících k feudální osmanské říši, spojovali Marx a Engels s revolučně demokratickými změnami v Evropě, s revoluční válkou, která by rozbila tyto říše a vytvořila na Balkáně nezávislé demokratické státy. Na rozdíl od mnoha západoevropských politiků, zejména anglického publicisty Davida Urquharta, který byl pro zachování reakčního tureckého státu, považovali Marx a Engels feudální tureckou říši za největší brzdu historického pokroku a podporovali požadavek, aby se slovanským a ostatním národům, které byly pod vládou tureckých dobyvatelů, dostalo národní nezávislosti.

Kromě článků věnovaných krymské válce, rozboru průběhu válečných akcí a perspektivám revolučního hnutí v Evropě, spjatým s touto válkou, zaujímají v tomto svazku významné místo Marxovy články zabývající se buržoazní revolucí ve Španělsku, která vypukla roku 1854: „Povstání v Madridu. — Rakousko-turecká smlouva. — Moldavsko a Valašsko", „Vídeňská konference. — Rakouská půjčka. — Provolání Dulceho a O'Donnella. — Vládní krize v Anglii", „Španělská revoluce. — Turecko a Řecko", „Reakce ve Španělsku" a další. Marx a Engels pozorně sledovali všechny projevy revolučního hnutí na evropském kontinentu, a revolučním událostem ve Španělsku přikládali velký význam. Vřele přivítali vystoupení španělského lidu proti absolutismu, neboť toto vystoupení považovali za možnou předehru k revoluci v Evropě.

Marx, aby si lépe ujasnil zvláštnosti buržoazní revoluce ve Španělsku a rozvrstvení třídních sil, podrobně prostudoval dějiny předešlých španělských revolucí z děl španělských, francouzských, anglických a německých autorů. Výsledkem jeho historického studia je série článků, otiskovaných v „New-York Daily Tribune" od září do prosince 1854 pod názvem „Revoluční Španělsko", v nichž podává hlubokou analýzu boje španělského lidu od napoleonského vpádu až do revoluce z let 1820—1823. Důležitým doplňkem této práce je poprvé uveřejněný rukopisný úryvek Marxova článku z této série, který Marx poslal do „New-York Daily Tribune", ale který nebyl otištěn.

Marxovy články o Španělsku jsou vědecky nesmírně cenné. Zobecnění obsažená v těchto článcích nejenže osvětlují nejdůležitější události španělských dějin — boj Španělů s Maury, povstání proti absolutismu Karla V. na obranu středověkých svobod, národně osvobozeneckou válku proti Napoleonovi, buržoazní revoluci z první poloviny 19. století, karlistickou válku atd. — ale usnadňují také pochopení mnoha obecných problémů světových dějin.

Ve všech článcích věnovaných dějinám španělských revolucí Marx především vyzdvihuje úlohu lidových mas, jejichž revoluční energii nemohly potlačit ani despotický absolutistický režim, ani „svatá inkvizice", ani Napoleonovy armády. Třebaže se španělský stát na první pohled zdál zcela mrtvý, pod povrchem dřímaly živé síly španělského lidu a Napoleon I., který pokládal Španělsko za mrtvolu, „byl nemile překvapen, když se ukázalo, že španělský stát je sice mrtvý, ale španělská společnost je plná života a každá její částečka je nabita odbojnou silou" (viz tento svazek, str. 459).

Marx vysoko hodnotil boj proti francouzským vetřelcům, který se rozpoutal ve Španělsku, ale přitom dialekticky vysvětloval i rozporné rysy tohoto boje: rozpor mezi cíli lidu bojujícího za své osvobození a snahami reakčních španělských vládnoucích kruhů obnovit absolutismus a udržet si vlastní privilegia. Připomíná, že tento jev je příznačný v té či oné míře pro všechny války za nezávislost, vedené proti napoleonským vpádům. Při této příležitosti vyslovuje důležitou myšlenku, že je nutné spojovat národně osvobo-

zenecký boj s hlubokými vnitřními sociálními a politickými přeměnami.

Na příkladu španělských revolucí 19. století objevil Marx řadu zákonitostí platných pro všechny dřívější buržoazní revoluce. Ukázal úlohu lidových mas jako hybné síly těchto revolucí a zároveň ukázal poloviČatost, třídní omezenost liberálně buržoazních vůdců těchto revolucí, jimž jsou zájmy lidu cizí, což zanechalo stopy na celém vývoji revolučního boje. Politické nezralosti a předsudků mas, poznamenává Marx, vždy využily liberální živly, v zásadě revoluci nepřátelské, usilující o to, aby hnutí nepřekročilo ústavní rámec. Charakteristickým rysem buržoazních revolucí, psal Marx v článku „Espartero", je to, „že právě ve chvíli, kdy se zdá, že se lid chystá podniknout velké činy a že zahájí novou epochu, podlehne najednou starým iluzím a odevzdá všechnu těžce vydobytou moc a všechen svůj vliv do rukou skutečných či domnělých představitelů lidového hnutí minulé epochy" (viz tento svazek, str. 399). Marxova hluboká kritika španělských liberálních politiků doplňuje charakteristiku liberalismu z jeho dřívějších prací, kde označuje liberalismus za politický a ideologický proud, který převládal v 19. století mezi buržoazií. Zejména typický pro buržoazní liberály je šovinistický postoj v koloniální otázce, jejž Marx pranýřoval u vůdců španělských revolucí, kteří se stůj co stůj snažili udržet pod španělskou nadvládou jihoamerické kolonie.

Při rozboru španělských dějin Marx uvádí nejen všeobecné zákonitosti společenského vývoje, ale ukazuje i specifické zvláštnosti španělských dějin, zejména vliv, který měly na průběh historického vývoje národní rysy a staré tradice španělského lidu. Tak na příkladu Španělska Marx ukazuje, že absolutní monarchie v období rozkladu feudalismu a vzniku národních států nehrála vždy pokrokovou úlohu. Jestliže ve velkých evropských státech absolutní monarchie v této době vystupuje „jako civilizující středisko, jako sjednocovatelka společnosti" (viz tento svazek, str. 457), ve Španělsku z různých historických příčin nejen neplnila centralizující funkci, ale přímo brzdila historický pokrok. Marx dochází k závěru, že „absolutní monarchie ve Španělsku, i když se na první pohled podobá ostatním evropským absolutním monarchiím, patří spíš

do kategorie asijských vládních forem. Španělsko — podobně jako Turecko — zůstávalo shlukem špatně spravovaných republik s nominálním suverénem v čele“ (viz tento svazek, str. 458). Při rozboru zvláštností historického vývoje Španělska na počátku 19. století Marx poznamenává, že v důsledku španělských tradic boj kapitalismu a feudalismu, „boj dvou společenských zřízení musel mít formu boje protichůdných dynastických zájmů“ (viz tento svazek, str. 660).

Rukopisný fragment dosud neuveřejněného Marxova článku ze série „Revoluční Španělsko“ obsahuje důležité teoretické závěry, které jako by shrnovaly obsah všech článků této série, a poskytuje tak klíč k pochopení událostí, které jsou tam vyloženy. Marx zde vyslovuje hlubokou myšlenku, že hlavní příčinou porážky buržoazní revoluce ve Španělsku v letech 1820—1823 bylo odtržení buržoazních revolucionářů, představujících zájmy městských vrstev, od rolnických mas. Revoluční strana, zdůrazňuje Marx, nedovedla spojit zájmy rolnictva se zájmy městského obyvatelstva, a tím odradila rolnické masy od revoluce a umožnila kontrarevolučním silám, aby jich využily samy. Toto zúžení sociální základny hnutí a s tím spojená závislost revolučních měšťanů na armádě, která byla „nástrojem nebezpečným pro toho, kdo ho používal“ (viz tento svazek, str. 659), byly pak hlavní příčinou porážky revoluce.

Marxovy články o Španělsku jsou skvělým příkladem aplikace historického materialismu na dějiny jednotlivých národů.

*

Do tohoto svazku byly zařazeny dva rukopisy — úryvek ze série Marxových článků „Revoluční Španělsko“ a Engelsův článek „Kronštadtská pevnost“ — které nebyly dosud otištěny. Při vyhledávání článků pro tento svazek bylo využito Marxova zápisníku z let 1850—1854. V tomto zápisníku, který je uložen v archívu Institutu marxismu-leninismu při ÚV KSSS, jsou mimo jiné záznamy Marxe a jeho ženy o článcích posílaných do „New-York Daily Tribune“. Podle tohoto zápisníku a jiných pramenů bylo možno upřesnit

autorství a data, kdy byly články zařazené do tohoto svazku napsány.

Jak se Marx a Engels nejednou zmiňovali ve svých dopisech, redakce „New-York Daily Tribune“ svévolně zasahovala do textu článků, hlavně těch, které uveřejňovala bez podpisu jako úvodníky. Řadu článků, především vojenské přehledy, které psal Engels, redakce upravovala tak, aby vypadaly, jako by byly napsány v New Yorku, a proto do nich vkládala různé redakční vsuvky. Do některých Marxových a Engelsových článků přidávala redakce celé odstavce; v tomto vydání je všechno, co nesporně přidala redakce, vyznačeno v poznámkách k příslušnému místu článku.

Při studiu konkrétního historického materiálu obsaženého v článcích, které jsou uveřejněny v tomto svazku, je třeba mít na zřeteli, že pro značný počet článků zabývajících se denními událostmi používali Marx a Engels jako pramenů hlavně informací uveřejňovaných v buržoazním tisku, v „Times“, „Moniteur universel“, „Indépendance belge“, v časopise „Economist“ a jiných. Odtud čerpali údaje o průběhu válečných akcí, o síle armád válčících zemí, o finanční situaci různých států atd. V některých případech se tyto údaje rozcházejí s údaji zjištěnými pozdějším bádáním.

Tiskové chyby, které se vyskytují v „New-York Daily Tribune“ a jiných novinách ve vlastních jménech, zeměpisných názvech, číselných údajích, datech atd., byly opraveny na základě pramenů, kterých používali Marx a Engels.

V tomto vydání jsou Marxovy a Engelsovy články otištěny v té podobě, v jaké vyšly svého času v novinách. Tam, kde nadpisy článků doplnil Institut marxismu-leninismu, je u nadpisu článku hvězdička.

Institut marxismu-leninismu
při ÚV KSSS

KAREL MARX

A

BEDŘICH ENGELS

LEDEN 1854 – LEDEN 1855

B. ENGELS

EVROPSKÁ VÁLKA[1]

Turecká otázka, tak dlouho už ožehavá, se zřejmě nakonec přece jen dostala do stadia, kdy diplomacie se svým věčným vykrucováním, se svými vždy zbabělými a vždy bezvýslednými manévry nebude už s to ovládat sama pole. Francouzská a britská flotila vpluly do Černého moře, aby zabránily ruské válečné flotile napadnout turecké loďstvo nebo turecké pobřeží. Car Mikuláš už dávno prohlašoval, že takový krok bude pro něj signálem k vypovězení války. Že by to teď přešel mlčky?

Nedá se čekat, že spojené loďstvo ihned napadne a zničí ruskou eskadru či sevastopolská opevnění a válečné loděnice. Můžeme si být naopak jisti, že instrukce, jež diplomaté dali oběma admirálům*, jsou sestaveny tak, aby — pokud to jen trochu půjde — k žádné srážce nedošlo. Avšak jakmile byl vydán rozkaz k vojenským akcím na vodě i na souši, neřídí se už tyto akce přáními a plány diplomatů, nýbrž mají své vlastní zákony, které nelze porušovat, nemá-li být ohrožena celá výprava. Diplomacie si rozhodně nepřála, aby Rusové byli u Oltenitsy poraženi; ale jakmile Ömer paša dostal určitou volnost a byly zahájeny vojenské operace, octly se akce obou nepřátelských velitelů ve sféře, která se vyslancům v Cařihradě do značné míry vymkla z rukou.

Jestliže tedy lodi už zvedly kotvy a vypluly z beikozské rejdy, nikdo nemůže říci, jak rychle se dostanou do situace, ze které jim nepomohou ani mírové výzvy lorda Aberdeena, ani tajná dohoda lorda Palmerstona s Ruskem, a kdy budou mít na vybranou jedině

* — tj. Dundasovi a Hamelinovi. *(Pozn. red.)*

mezi hanebným ústupem nebo odhodlaným bojem. Takové malé a uzavřené moře, jako je Pontus Euxinus*, kde se nepřátelské lodi stěží mohou vzájemně ztratit z dohledu, je právě místem, kde za daných okolností může a musí dojít ke srážce takřka každý den. A dá se těžko očekávat, že si car nechá bez odporu zablokovat své loďstvo v Sevastopolu.

Bude-li tedy tento krok úvodem k evropské válce, bude to bezpochyby válka mezi Ruskem na jedné straně a Anglií, Francií a Tureckem na straně druhé. Pravděpodobnost konfliktu je tak velká, že pokládáme za vhodné, abychom — pokud k tomu máme možnosti — zvážili vyhlídky obou stran na úspěch a srovnali aktivní bojové síly, které budou stát proti sobě.

Bude však Rusko samo? Na čí stranu se ve všeobecné válce přidají Rakousko, Prusko a na nich závislé německé a italské státy? Ludvík Bonaparte prý oznámil rakouské vládě, že přidá-li se v případném konfliktu s Ruskem Rakousko na stranu Ruska, francouzská vláda využije revolučního vření v Itálii a v Uhrách, kde stačí jen jiskra, aby znovu vzplál zničující požár, a potom že se Francie pokusí vyburcovat italský a maďarský národ k novému životu. Taková hrozba by mohla na Rakousko zapůsobit a přispět k tomu, že by zachovávalo neutralitu, dokud by to jen šlo, ale kdyby skutečně došlo k boji, dá se sotva počítat s tím, že se Rakousko bude moci držet dlouho stranou. Vždyť už pouhý fakt, že byla vyslovena taková hrozba, může vyvolat v Itálii jednotlivé místní vzpoury, které by z Rakouska nutně učinily ještě závislejšího a poslušnějšího vazala Ruska. Ostatně, nehrála se už jednou tato napoleonská hra?[2] Což se dá čekat, že muž, který dosadil znovu papeže na jeho světský prestol a má už v zásobě kandidáta na neapolský trůn,[3] dá Italům to, po čem prahnou právě tak toužebně jako po osvobození z rakouské poroby — jednotu Itálie? Dá očekávat, že italský lid skočí po hlavě do takové pasti? Rakouské jho jej nepochybně bolestně tíží, ale přesto se mu asi sotva bude chtít přispívat ke slávě císařství, kterému už i rodná půda ve Francii začíná být horká, a posilovat prestiž muže, který první vystoupil proti italské revoluci. To všechno si rakouská vláda uvědomuje,

* — tj. Černé moře. *(Pozn. čes. red.)*

a proto můžeme předpokládat, že na ni budou působit spíš její vlastní finanční potíže než tyto bonapartovské hrozby. Právě tak můžeme počítat s tím, že v rozhodné chvíli převládne ve Vídni vliv carův a že Rakousko bude zavlečeno do války na straně Ruska.

Prusko se pokouší hrát stejnou hru, jakou hrálo v letech 1780, 1800 a 1805.[4] Zamýšlí vytvořit ligu neutrálních pobaltských nebo severoněmeckých států, v jejichž čele by mohlo sehrát dost významnou úlohu a mohlo by se přidat na tu stranu, která mu nabídne největší výhody. Je ovšem dějinným faktem, že všechny takové pokusy s téměř komickou pravidelností skončily tím, že se chtivá, váhavá a zbabělá pruská vláda vždycky vrhla do náruče Ruska. I tentokrát Prusko asi sotva unikne svému obvyklému osudu. Bude vystrkovat tykadla na všechny strany, bude se veřejně vydražovat tomu, kdo dá víc, bude intrikovat v obou táborech, přehlédne velbloudy a bude se honit za komáry,[5] ztratí poslední špetku cti, kterou si snad ještě zachovalo, bude bito ze všech stran a nakonec bude přiklepnuto tomu, kdo nabídne nejméně, což je v tomto případě — jako ve všech ostatních — Rusko. Pro Rusko nebude Prusko spojencem, nýbrž přítěží, neboť bude už předem usilovat o to, aby k vlastnímu prospěchu a uspokojení přivodilo zkázu své armády.

Dokud nebude do evropské války zatažena alespoň jedna z německých mocností, může se bojovat pouze v Turecku, na Černém a Baltském moři. V tomto stadiu bude mít určitě největší význam námořní válka. Není pochyby, že spojenecké loďstvo může zničit Sevastopol a ruskou černomořskou flotilu, že může dobýt a udržet Krym, obsadit Oděsu, uzavřít Azovské moře a uvolnit ruce kavkazským horalům. Při rychlém a energickém postupu by nebylo nic snazšího. Dejme tomu, že by to zabralo první měsíc aktivních operací; příští měsíc by se už parníky spojeného loďstva mohly vrátit do Lamanšského průlivu, zatímco plachetnice by pluly pomalu za nimi — vždyť všechno, co by ještě zbývalo provést v Černém moři, by pak už mohla obstarat turecká flotila sama. Parníkům by naložení uhlí a jiné přípravy v průlivu zabraly dalších čtrnáct dní; pak by se mohly připojit k francouzské a anglické flotile z Atlantského oceánu a Lamanšského průlivu a objevit se spolu

s nimi koncem května v kronštadtské rejdě v takové síle, že by úspěch útoku byl zajištěn.

Opatření, která je třeba učinit v Baltském moři, jsou právě tak samozřejmá jako postup v Černém moři. Je nutno stůj co stůj uzavřít alianci se Švédskem, Dánsko, bude-li třeba, zastrašit a ve Finsku rozpoutat vzpouru, která by vypukla, jakmile se tam vylodí dostatečné množství vojska a jakmile bude dána záruka, že mír bude uzavřen jedině pod podmínkou, že tato provincie bude znovu připojena ke Švédsku. Oddíly vyloděné ve Finsku by ohrožovaly Petrohrad, zatímco loďstvo by bombardovalo Kronštadt. Tato pevnost je ovšem velmi silná svou polohou. Plavební drahou k rejdě mohou stěží proplout dvě válečné lodi vedle sebe a přitom by ještě vystavovaly své boky palbě baterií, umístěných nejen na hlavním ostrově, ale i na menších útesech, na březích a ostrůvcích kolem dokola. Oběti nejen na lidech, ale i na lodích by byly nevyhnutelné. Kdyby se s tím však počítalo už přímo v plánu útoku, kdyby se předem stanovilo, že ta a ta loď musí být obětována, a plán se pak důsledně a neochvějně prováděl, musí Kronštadt padnout. Zdivo jeho hradeb nemůže dlouho vzdorovat soustředěné palbě těžkých Paixhansových děl[6], jež jsou proti kamenným zdím ze všech zbraní nejúčinnější. Jakmile by do boje zasáhly velké šroubové parníky s plným počtem takových děl na palubě, nemohl by Kronštadt jejich palbě dlouho odolávat, třebaže by přitom samozřejmě riskovaly vlastní kůži. Ale co znamenají tři nebo čtyři řadové šroubové parníky proti Kronštadtu, klíči k ruské říši, po jehož dobytí by byl Petrohrad bezbranný?

Co by bylo z Ruska, kdyby ztratilo Oděsu, Kronštadt, Rigu a Sevastopol, kdyby se Finsko osvobodilo, nepřátelská armáda stála před branami hlavního města a kdyby všechny jeho řeky a přístavy byly blokovány? Obr bez paží, bez očí, jemuž by nezbývalo nic jiného než se snažit rozdrtit své nepřátele tíží svého nemotorného trupu a vrhat se nazdařbůh hned sem, hned tam, podle toho, odkud by se ozýval nepřátelský válečný pokřik. Kdyby evropské námořní mocnosti postupovaly tak rázně a rozhodně, pak by se možná i Prusko a Rakousko vymanily z ruského poručnictví natolik, že by se snad dokonce připojily k spojencům. Obě

německé mocnosti by totiž ochotně využily potíží Ruska, jen kdyby se cítily bezpečné ve vlastním domě. Nedá se však očekávat, že by lord Aberdeen a pan Drouyn de Lhuys podnikli tak rázné kroky. Nynější mocnosti nemají v úmyslu zasadit úder *samy sobě*, a rozpoutá-li se všeobecná válka, bude iniciativa velitelů tak omezena, že nebudou moci nic dělat. A bude-li přesto dosaženo rozhodných vítězství, však už se někdo postará, aby byla vylíčena jako čirá náhoda a aby nepříteli pokud možno neublížila.

Válku na asijském pobřeží Černého moře by mohly flotily ukončit okamžitě. Na evropském břehu by ovšem boj celkem bez přerušení pokračoval dál. Kdyby byli Rusové vyhnáni z Černého moře a kdyby ztratili Oděsu a Sevastopol, nemohli by překročit Dunaj, leda s velkým rizikem (a to jen směrem na Srbsko, aby tam vyvolali povstání), ale velmi dobře by mohli držet podunajská knížectví, dokud by je z Valašska nevyhnala protivníkova přesila a nebezpečí, že jim v boku a v týle vylodí silná vojska. Moldavsko by vyklidit nemuseli, pokud by nedošlo k všeobecným válečným akcím, neboť tam by demonstrace z boku a z týlu měly nepatrný význam, dokud by jim Chotin a Kišiněv umožňovaly bezpečné spojení s Ruskem.

Dokud se válka omezuje na jedné straně na západní mocnosti a Turecko a na druhé straně na Rusko, nebude to taková evropská válka, jakou jsme viděli po roce 1792. Jakmile se však rozpoutá, netečnost západních velmocí a ruská aktivita brzy donutí Rakousko a Prusko postavit se na stranu samovládce. Prusko asi nebude příliš padat na váhu, protože je víc než pravděpodobné, že jeho armáda, ať už má jakékoli kvality, sklidí za svou nadutost novou Jenu[7]. Naproti tomu Rakousko, přes své zbankrotované hospodářství a přestože se Itálie a Uhry mohou vzbouřit, nebude soupeřem, jejž by bylo možno přehlížet. Rusko samo je nuceno udržovat vojsko v podunajských knížectvích a na kavkazské hranici, musí mít obsazeno Polsko a udržovat armádu k obraně baltského pobřeží, zvláště Petrohradu a Finska, takže mu zbude velmi málo sil k útočným operacím. Při střízlivé úvaze se nedá očekávat, že by Rakousko, Rusko a Prusko (za předpokladu, že by zatím nebylo ještě úplně rozbito) shromáždilo na Rýně a v Alpách víc než pět až šest set

tisíc mužů. A s těmito pěti sty tisíci spojeneckých vojáků se stačí vypořádat sami Francouzi, jestliže jim budou velet generálové, kteří nebudou horší než generálové jejich protivníků; z těch mají jen Rakušané velitele hodné tohoto jména. Z ruských generálů nejde strach a Prusové nemají vůbec žádné generály. Jejich velitelé jsou doživotní subalterní důstojníci.

Nesmíme však zapomínat, že v Evropě existuje ještě šestá velmoc, která v určitých chvílích uplatní svou přesilu nad všemi pěti takzvanými „velmocemi" a dovede každé z nich nahnat pořádný strach. Tato mocnost se nazývá Revoluce. Dlouho mlčela a držela se stranou, ale nyní ji znovu volají do boje obchodní krize a hlad. Je všudypřítomná, od Manchesteru až po Řím, od Paříže až k Varšavě a Pešti, všude zdvíhá hlavu a procítá ze spánku. Příznaky toho, že ožívá, jsou nejrozmanitější, nasvědčuje tomu všude neklid a zjitření, které se zmocnilo proletářské třídy. Stačí jen signál, a šestá, největší evropská velmoc vystoupí v zářící zbroji s mečem v ruce jako Minerva z hlavy Olympanovy. Tento signál dá nastávající evropská válka; pak budou všechny výpočty o rovnováze sil rozmetány tím, že se objeví nový činitel, který svým rozmachem a mladistvou silou zvrátí plány starých evropských mocností a jejich generálů právě tak, jako to učinil v letech 1792 až 1800.

Napsal B. Engels 8. ledna 1854
Otištěno jako úvodník
v „New-York Daily Tribune",
čís. 3992 z 2. února 1854

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

K. MARX

*ZÁPADNÍ STÁTY A TURECKO

Londýn, v úterý 10. ledna 1854

Obvinění, že místo, kde byla ukryta uherská koruna[8], prozradil pan Szemere, první vyslovil vídeňský list „Soldatenfreund", všeobecně známý jako orgán rakouské policie, což by už samo mohlo stačit na důkaz, že obvinění je falešné.

Policie nemá ve zvyku pro nic za nic prozrazovat své donašeče, zato jedním z jejích obvyklých triků je vzbudit podezření proti nevinnému, aby kryla viníka. Rakouská policie by asi sotva sama od sebe obětovala tak významného a vlivného muže, jakým je Szemere, kdyby se jí bylo podařilo zajistit si jeho spolupráci. Nevyžvanil-li tajemství některý z Kossuthových agentů — což není vyloučeno — mohu podezírat jedině hraběte K. Batthyányho, který nyní žije v Paříži. Patří k těm několika málo osobám, které věděly, kde jsou ukryty korunovační klenoty, a přitom jediný z nich požádal u vídeňského soudu o *amnestii*. Tuto skutečnost, doufám, nepopře.

Britského vrchního velitele lorda Hardinga se podařilo přemluvit, aby odvolal svou rezignaci. Pokud jde o vévodu z Norfolku, dovídáme se od dopisovatele listu „Dublin Evening Mail", že

„na veřejnost pronikly některé dvorské klepy. Jistý urozený vévoda, který zastává in commendam* úřad u dvora a je nositelem nejvyšší dědičné feudální hodnosti ve státě, si prý u královské tabule trochu příliš přihýbal šampaňského, což mělo za následek, že ztratil v jídelní síni svou veleváženou rovnováhu, do kterézto katastrofy byla bohužel zatažena i osoba Jejího Veličenstva. Důsledkem tohoto trapného contretemps** byla rezignace urozeného vévody a povolání hraběte Spencera do úřadu lorda nejvyššího hofmistra Jejího Veličenstva."

* — úřad spojený s důchodem. *(Pozn. red.)*
** — prohřešku proti dobrým mravům. *(Pozn. red.)*

Pan Sadleir, makléř „irské brigády", podal znovu demisi jako ministr, jenže tentokrát ji lord Aberdeen přijal. Sadleirovo postavení se stalo neudržitelným, když se před jedním irským soudem provalilo, jakých hanebných prostředků používal, aby se dostal do parlamentu. Tato nepříjemná událost sotva posílí vliv „vlády všech talentů"[9] na irskou brigádu.

Hladové nepokoje, k nimž došlo v pátek a v sobotu v Creditonu v Devonshiru[10], byly jakousi odpovědí lidu na nadšené opěvování prosperity, jímž se vládní a freetraderské listy snažily potěšit své čtenáře u příležitosti loučení se starým rokem 1853.

Podle zprávy listu „Patrie"[11] z Trapezuntu žádal ruský chargé d'affaires v Teheránu propuštění dvou nejpopulárnějších ministrů perského šáha, což způsobilo, že se lid začal bouřit a velitel gardy prohlásil, že nemůže ručit za klid a pořádek, bude-li žádosti vyhověno. Ze strachu, aby lid nezačal projevovat své rozhořčení vůči Rusku bouřlivými demonstracemi, obnovil prý šáh styky s anglickým chargé d'affaires.

Ke spoustě již uveřejněných diplomatických dokumentů přibyla nyní *nóta čtyř mocností*[12] z 12. prosince, doručená Portě příslušnými vyslanci v Cařihradě, a nový oběžník pana Drouyna de Lhuys francouzským diplomatickým zmocněncům, datovaný v Paříži 30. prosince. Pročteme-li si nótu čtyř mocností, pochopíme nesmírné pobouření, jež vzniklo v Cařihradě, když se dostalo na veřejnost, že Porta nótu přijala, pochopíme, proč 21. prosince došlo k nepokojům a proč turecká vláda musela slavnostně prohlásit, že obnovení mírových jednání neznamená ani odložení, ani přerušení válečných operací. Přesně devět dní po tom, co došla do Cařihradu zpráva o zákeřném a zbabělém krveprolití u Sinopu a kdy celá osmanská říše hlasitě volala po odvetě, čtyři mocnosti Portu chladnokrevně vyzývají a britský a francouzský velvyslanec ji dokonce nutí, aby zahájila jednání s carem na tomto podkladě: *mají být obnoveny všechny staré smlouvy*; fermany, týkající se náboženských výsad udělených sultánem křesťanským poddaným, mají být doplněny novými zárukami poskytnutými všem zúčastněným mocnostem, tedy i carovi; Porta má jmenovat zmocněnce k uzavření příměří; Porta má dovolit Rusku postavit v Jeruzalémě chrám

a nemocnici a zavázat se mocnostem, tj. carovi, že zreformuje svůj vnitřní správní systém. Za všechny těžké ztráty, způsobené pirátskými akcemi Moskalů, nemá Porta dostat vůbec žádnou náhradu, nejen to, mají být znovu skuty všechny řetězy, na nichž Rusko po čtvrt století vodilo Turecko, a rab má být držen ještě víc zkrátka než předtím. Porta se má samoděržaví vydat na milost a nemilost tím, že pokorně zaručí plnění fermanů týkajících se náboženských výsad křesťanských poddaných a slavnostně slíbí změnit vnitřní správní systém, což znamená, že se podrobuje jak carovu protektorátu v náboženských otázkách, tak jeho diktátu v otázkách státní správy. Náhradou za takovouto kapitulaci obdrží Porta slib, že „budou co nejrychleji evakuována podunajská knížectví", jejichž zabrání nazval lord Clanricarde „aktem pirátství", a dostane ujištění, že bude formálně potvrzena preambule smlouvy z 13. července 1841[13], která se osvědčila jako velmi „spolehlivá záruka" vůči Rusku.

Nutit výhrůžkami Portu několik dní po Sinopu k jednání na takovémto podkladě je sice největší podlost, k jaké se mohly tyto ubožácké „mocnosti" snížit, ale své těžkosti tímto poťouchlým způsobem stejně nevyřeší. Car zašel už příliš daleko, než aby mohl strpět sebemenší zasahování kterékoli evropské mocnosti do svého rádoby výlučného protektorátu nad křesťanskými poddanými Turecka.

„Rakousko se už dotazovalo," píše vídeňský dopisovatel „Times"[14], „zda by ruský dvůr něco namítal proti protektorátu některého evropského státu nad křesťany v Turecku. Velmi rozhodná odpověď zněla, že Rusko nedovolí žádné cizí mocnosti vměšovat se do záležitostí pravoslavné církve. Rusko má s Portou smlouvu a vyřídí si s ní tuto otázku samo."

Také „Standard"[15] píše, že

„Mikuláš nepřijme žádný návrh, který by nevycházel přímo od tureckého vládce, čímž upírá evropským mocnostem právo jakkoli v této záležitosti prostředkovat nebo se do ní vměšovat — což je pro tyto mocnosti urážka, kterou lze ovšem těžko nazvat nezaslouženou."

Jediným závažným místem v oběžníku pana Drouyna de Lhuys je místo, kde oznamuje, že spojené eskadry vplouvají do Černého moře s úkolem „koordinovat pohyby tak, aby se za-

bránilo jakémukoli dalšímu napadení tureckého území nebo tureckého loďstva ruskými námořními silami". Non bis in idem.* La moutarde après la viande.** Včerejší „Morning Chronicle"[16] uveřejnil telegrafickou zprávu svého cařihradského dopisovatele z 30. m. m., v níž se oznamuje, že spojené flotily vpluly do Černého moře.

„Flotily vpluly do Černého moře," píše „Daily News"[17], „patrně proto, aby tam dělaly totéž, co v Bosporu — tj. nic."

Podle listu „Press"[18]

„byly již vydány rozkazy vyslat z anglické a francouzské flotily po jedné lodi do Černého moře, vplout s parlamentářskými vlajkami do Sevastopolu a tam oznámit ruskému admirálovi, že opustí-li sevastopolský přístav, bude na něj zahájena palba".

Třebaže ruské loďstvo v této nijak zvlášť příznivé roční době a po svém hrdinském činu u Sinopu nemá důvod vyplouvat na Černé moře, car jistě nepřipustí, aby ho Anglie a Francie byť jen dočasně vytlačily z vod, z nichž je sám úspěšně vytlačil už roku 1833.[19] Neodpoví-li na tuto zprávu vypovězením války, je veta po jeho prestiži.

„Je mnohem pravděpodobnější," píše „Neue Preussische Zeitung"[20], „že Rusko vypoví válku Francii a Anglii, než že urychleně uzavře mír s Tureckem."

V Newry (v Ulsteru) se konalo velké shromáždění na protest proti nevyprovokovanému přepadení Turecka Ruskem. Jsem rád, že laskavostí pana Urquharta, který mi o shromáždění v Newry poslal zprávu, mohu zde uvést nejzajímavější místa z jeho projevu. Protože jsem při různých příležitostech vyložil svůj názor na východní otázku, nemusím zdůrazňovat, ve kterých bodech se rozcházím s názory pana Urquharta.[21] Jen bych rád poznamenal, že jeho názor potvrzuje zpráva, že

„rolníci v Malém Valašsku za podpory valašských vojáků povstali proti Rusům. Celý kraj kolem Calafatu a podél levého břehu Dunaje je v pohybu. Ruské úřady evakuovaly Turmal."

* Za jedno provinění nelze dvakrát odsoudit. *(Pozn. red.)*
** S křížkem po funuse (doslova: hořčice až po masu). *(Pozn. red.)*

Po několika úvodních poznámkách pan Urquhart řekl:

„V těchto věcech, které se týkají našich nejživotnějších zájmů a našich vztahů k druhým státům, neexistuje ani donucovací moc zákona, ani nějaké soustavné řízení, ani odpovědnost vůči národu, ani trest za zanedbání povinnosti nebo za spáchání zločinu. Nemáme tu žádné ústavní prostředky nátlaku, protože jsme buďto udržováni v úplné nevědomosti, nebo informováni špatně. Cílem celého tohoto systému tedy nemůže být nic jiného než rozvrátit národ, zkorumpovat vládu a podkopat základy státu. A přitom máme proti sobě tu nejprohnanější a nejcílevědomější vládu, nejzavilejší a nejbezohlednější, jaká kdy byla, vládu, která si vymohla mocenskou převahu ohrožující celý svět, a to právě pomocí těch vlád, které se snaží svrhnout. A v tom je zvláštnost našeho postavení — podobně tomu bylo kdysi v Aténách — že si totiž Rusko našlo nebo vytvořilo hlavní nástroje své mocenské velikosti přímo v lůně státu, jehož zastupitelské orgány jsou tak naprosto cizí ruské politice. Hlavním důvodem toho je, že Anglie je v tomto ohledu neuvěřitelně nevědomá. Spojené státy mají presidenta, který má pravomoc příslušející jinde králi; mají senát, který kontroluje výkonnou moc a je předem informován o tom, co tato moc provádí. (Projevy souhlasu. Potlesk.) Ve Francii se občas ustavují parlamentní výbory, ty přezkoumávají mezinárodní jednání, mohou si vyžádat dokumenty a ministr zahraničních věcí je povinen podat jim vysvětlení. Kromě toho tam lid bdělе sleduje tyto věci, alespoň pokud se o nich doví, a stejně tak je tomu s vládou; vždyť na tom závisí osud ministerských kabinetů i dynastií. V Rakousku je aspoň monarcha, který ví, co dělají jeho úředníci. V Turecku a v Rusku je to tak, že v jedné z těchto zemí smýšlení lidu drží vládu na uzdě, v druhé vláda představuje vůli lidu. Jenom Anglie má korunu bez autority, vládu bez systému, parlament bez kontroly a lid, který nic neví. (Výkřiky souhlasu.) Vrátíme-li se teď opět k nynější situaci, k událostem, jichž jsme svědky, musím vám především říci — a to je na celé věci nejpozoruhodnější — že Rusko nemá sílu uskutečnit své hrozby; počítalo s tím, že se mu podaří nahnat nám bezdůvodný strach, naprosto nezamýšlelo pustit se do války s Tureckem, k tomu nemá prostředky, ani neučinilo žádná opatření v tomto směru; spoléhalo prostě na to, že my svážeme Turecku ruce, tak aby mohlo obsadit jeho provincie, a dále spoléhalo na to, že my donutíme tento stát přijmout nestoudné požadavky, které by ochromily osmanskou říši. (Výkřiky rozhořčení.) A tohoto cíle hodlá dosáhnout za pomoci našeho vyslance v Cařihradě a naší eskadry v Bosporu. Při této příležitosti nemohu nepřipomenout, co prohlásil můj statečný přítel plukovník Chesney; zároveň bych ho rád v jedné věci doplnil. Prohlásil, že než byl překročen Prut, bylo Turecko zjevně silnější než Rusko, ale nemluvil o tom, jak vysoce si váží vojenských kvalit Turků a jak je ocenil. Pravil, že i teď — přes všechny ty ohromné výhody, které Rusko naší zásluhou získalo, stále pochybuje, že by Rusko bylo silnější než Turecko. V tomto bodě bych neměl ani stín pochyby, ovšem za dvou podmínek, které s vaším dovolením uvedu: za prvé, že bude odvolán náš vyslanec a naše eskadra, a za druhé, že se Turci přestanou podceňo-

vat a stále se spoléhat na cizince. Ale po tomto prohlášení Chesneyho následovalo další, které sice učinil ne bez váhání, kterému by se však při vysoké autoritě plukovníka Chesneyho — a v těchto věcech je opravdu nejvyšší autoritou — mohl přikládat větší význam nebo by mohlo být nesprávně vykládáno. Řekl, že teď by mohla pro Rusy být příznivá doba, protože Dunaj zamrzl a mohli by přepravit své vojsko do Bulharska. Ovšem kolik vojska by mohli přepravit do Bulharska? Evropa po několik měsíců dopřávala sluchu přehnaným zprávám; přicházela zpráva za zprávou o ohromných spoustách vojsk připravených k nasazení. Tyto síly se běžně odhadovaly na 150 000 mužů, přičemž všichni byli ochotni věřit, že 150 000 vojáků stačí k dobytí Turecka. Dostal jsem před časem do rukou oficiální zprávu, že Prut překročilo celkem 80 000 mužů a z toho již 20 000 až 30 000 zemřelo na různé epidemie nebo leží v nemocnicích. Poslal jsem tuto zprávu jedněm novinám, ale ty ji neotiskly, protože jim připadala nevěrohodná. Teď uveřejnilo Rusko samo zprávu, podle které se celkový počet jeho vojsk scvrkl na 70 000 mužů. (Potlesk.) Necháme-li tedy stranou otázku, jaký by byl poměr sil obou říší, kdyby nasadily všechny své síly, musí nám být na první pohled jasné, že s takovým počtem vojáků nemělo Rusko v úmyslu pustit se do války. A jaké síly mohlo proti němu postavit Turecko? Mělo tehdy mezi Balkánem a Dunajem neméně než 180 000 vojáků a dnes má už na 200 000 mužů v silných opevněných postaveních, zatímco ruská vojska se zmenšila v nejpříznivějším případě na 50 000 mužů, a ti jsou ještě demoralizováni porážkou a dezercemi. Pokud jde o bojové vlastnosti tureckých vojsk a jejich převahu nad Rusy, slyšeli jste, co řekl generál Bem, máte živé svědectví plukovníka Chesneyho, potvrzené událostmi, jež vyvolaly v celé Evropě úžas a obdiv. Ale pozor! — my tu nezkoumáme poměr sil obou říší, nýbrž úmysly a postup jedné z nich — Ruska. Tvrdím, že Rusko nemělo v úmyslu válčit, jednak proto, že nemělo pohotově potřebné síly, jednak proto, že se může směle spoléhat na anglickou vládu. Rusko nemělo v úmyslu vést válku, nemá tento úmysl ani teď. Ještě než vypukla válka, říkal jsem: Rusko vpadne do podunajských knížectví a za podpory Anglie je obsadí. Jak jsem to mohl předvídat? Samozřejmě ne proto, že bych byl znal záměry Ruska, o kterých tisíce lidí vědělo tolik co já, ne-li víc, nýbrž proto, že vím, čeho se lze nadít od Anglie. Ale vraťme se ještě k této otázce — je příliš důležitá, než aby ji bylo možno jen tak přejít. Plukovník Chesney pravil, že všechno záleží na zálohách, které má Rusko za Prutem. O těchto zálohách, říká, se v poslední době velmi mnoho mluvilo: Ostěn-Saken se svými 50 000 muži se prý blíží v plné pochodové sestavě k Dunaji, aby odčinil pohromu u Oltenitsy. Nyní se 50 000 mužů scvrklo na 18 000 a nejlepší na celé věci je to, že nepřišli ani ti. (Smích a potlesk.) A tak vezmeme-li počet 75 000 podle odhadu plukovníka Chesneyho, zmenšený úmrtími a nemocemi na 50 000, a přidáme-li oněch 18 000 všudypřítomné zálohy, dostaneme všeho všudy 70 000 lidí, kteří by mohli operovat proti 200 000 vojáků důkladně zakopaných, a ještě k tomu v hornatém kraji a v roční době, v níž se Rusové dosud vždycky vyhýbali srážkám.

Nyní dovolte, abych vám trochu připomněl události z předešlé války z let 1828 až 1829. Turecko tehdy prožívalo těžké doby. Muslim obrátil meč svůj proti muslimovi; provincie se bouřily, v Řecku vypuklo povstání, staré vojenské síly byly zničeny, nováčků málo disciplinovaných bylo pouze 33 000. Vládu nad Černým mořem vyrvala Turecku z rukou palba britských lodních děl v navarinském přístavu; a tu se Rusko, podporované Anglií a Francií, vrhlo na Turecko a stanulo uprostřed jeho evropských provincií, ještě než se Turecko dovědělo, že byla vypovězena válka. A co myslíte, kolik považovalo tehdy Rusko za nutné použít vojáků? 216 000. (Potlesk.) A přestože bylo Turecko zaskočeno, bylo donuceno k podpisu drinopolského míru jen podvodem a nátlakem anglického vyslance, který se tehdy na neštěstí vrátil. (Projevy rozhořčení.) Podívejte se dnes na Turecko s jeho jednotou myslí i srdcí, s jeho hrdinstvím, naráz probuzeným láskou k vlasti a nenávistí za vytrpěná příkoří, s centralizovanou správou a hojnými zdroji; může nasadit 300 000 dobrovolníků s takovým bojovým duchem, jaký se nenajde nikde jinde na světě; má 250 000 disciplinovaných vojáků, slavících vítězství v Asii, má vládu nad Černým mořem, kterou u Sinopu — jak hned dokážu — neztratilo, má parní flotilu, která může beze ztrát na lidech i čase přepravit na bojiště vojska z nejvzdálenějších provincií říše; od zasněžených vrcholů Kavkazu k vypráhlým pouštím Arábie, od afrických pouští až po Perský záliv — všude plane spravedlivé rozhořčení, všude vládne odhodlanost. (Projevy souhlasu. Potlesk.) Ano, ale jako v předešlé válce otevřelo kozákům cestu na Balkán Navarino, tak nyní britské lodní šrouby i bez války dopomohou starým ruským kocábkám do Dardanel. Mluvím však o tom, jaké má Rusko úmysly. To je hlavní otázka. Vítězství má být vybojováno na Downing Street, a ne na Východě. Ale což na to vy všichni nedoplácíte? Je tu mezi vámi někdo, kdo neutrpěl hmotnou škodu? Je tu někdo, kdo nemusí platit chléb dráž než předtím, kdo nemá menší vyhlídky, že najde práci nebo umístí kapitál? (Správně! Správně!) Kdo neplatí vyšší daně? Není Change Alley* zachvácena křečí? Což jsme nebyli svědky toho, jak tento nástup ruských vojsk rozvrátil peněžní trh téměř ze dvou třetin tak jako v roce 1847? A přitom Rusko vůbec nemělo v úmyslu vést válku. Což jsme nebyli svědky toho, jak padaly vlády a dozrávala půda pro povstání a převraty? A přitom Rusko vůbec nemělo v úmyslu vést válku. Což jsme neviděli, jak se osmanská říše ruinovala tím, že udržovala v pohotovosti obrovskou půlmiliónovou armádu, protože Rusko přesunulo 70 000 vojáků, kteří pak žili na útraty Turecka a anglických pracujících? A to všechno proto, že jste uvěřili lehkověrným lidem, že Rusko je tak silné, že se mu nikdo nemůže postavit na odpor, a Turecko tak slabé, že nemá smysl je podporovat. Žijeme skutečně v epoše chimér a báchorek; jsme ochotni věřit nejen tomuhle, ale jsme ochotni věřit, že Rusko je silnější než všechny mocnosti světa dohromady. ‚Times' zlehčují muslimskou armádu, zlehčují rovněž francouzskou armádu a anglické válečné loďstvo a docela vážně nám tvrdí, že celá Evropa

* — londýnská ulice, kde je burza. *(Pozn. red.)*

i s Tureckem je právě tak málo schopna zabránit ruskému vpádu do Cařihradu, jako znemožnit severáku, aby dul přes sarmatské roviny... A to, co říkají v této souvislosti o Turecku, není o mnoho lepší než to, co píší o Evropě, ale budete-li těmto báchorkám dál přikládat víru, Turecko padne. Rusko přesunulo 70 000 vojáků, a Turecka se zmocnil strach a rozhořčení; Anglie se svíjí v hrůze a panice; Rusko se také svíjí, ale smíchy. (Smích a dlouhotrvající potlesk.) Slíbil jsem, že se vrátím k sinopské bitvě, či jak ji kdosi správně nazval, k malému Navarinu. Nepřipomínám tuto neblahou událost proto, abych kritizoval náš postup — my jsme se v tomto případě nechovali o nic hanebněji než jindy — zmiňuji se o ní pouze proto, že ukazuje poměr sil obou stran. Z tohoto hlediska bitva nijak neposílila Rusko, ani neoslabila Turecko, naopak: naprosto jasně ukázala, že Rusové se právem mohou obávat chrabrosti Turků. Viděli jsme tu něco, co nemá obdobu ani v našich letopisech námořních bojů: fregaty, které se stavějí po bok řadovým bitevním lodím, velitele, kteří vrhají hořící pochodně do zásob prachu a obětují se pro slávu své vlasti. Čeho nelze dosáhnout proti vládě, která každým svým činem, a tímto zejména, budí v kdekom odpor a hnus? Všimněte si, že námořní síla Turecka je nedotčena; nebyla obětována ani jedna řadová bitevní loď, ani jeden parník. Nyní Turecko dvojnásob bezpečněji ovládá Černé moře, tím spíš, že diplomaté jsou odvoláváni. Vždyť právě oni a jen oni způsobili takzvanou sinopskou pohromu. Ale tato pohroma byla připravena za jiným účelem; měla být bičem a ostruhou, jež měly popohnat zdráhající se soumary v Paříži a Londýně a přimět je, aby vnutili válčícím stranám podmínky dohody. Než jsem šel na toto shromáždění, slyšel jsem, jak jeden z členů komise prohlásil, že Anglie a Francie jednaly naprosto správně, když chtěly mezi oběma stranami zprostředkovat, jestliže to dělaly v zájmu zachování míru. Vím, že takový dojem má každý v této zemi, ale já přesto poslouchám něco takového s hrůzou. Kdo nám dal právo chodit po světě a vynucovat mír zbraněmi? Něco jiného je čelit agresi, ale něco jiného se jí dopouštět. (Správně! Správně!) Vždyť vy ani nemůžete na záchranu Turecka udělat nic jiného, než že vyhlásíte válku Rusku. Vaše zprostředkování by samozřejmě posloužilo Rusku, posílilo by jeho diktát a mělo by ten výsledek, že by Turecku byly vnuceny podmínky, jež by znamenaly jeho záhubu... Při těchto jednáních byste Turecku navrhli, že je zbavíte jeho dosavadních smluv s Ruskem, přistoupí-li k celoevropské dohodě. Takové řešení tu přece už bylo, a přijal je s nadšením právě ten národ, který tak ochotně vítá každou zvrácenost. Panebože! Evropská dohoda! Na to má Turecko spoléhat? Vídeňská smlouva byla přece také evropská dohoda, a k čemu vedla? Tato smlouva měla svůj význam, protože vytvořila Polsko. Ale co se pak stalo s Polskem? Co nám řekl náš ministr o této smlouvě, když Polsko padlo? Hle, co řekl: ‚Anglie si vyhrazuje právo vyslovovat svůj názor k událostem v Polsku.' Prohlásil, že podal protest, ještě než k této události došlo, a potom pravil: ‚Ale ruská vláda zaujala k této věci jiné stanovisko.' A zrovna tak to bude s naší nynější dohodou. Rusko k tomu opět zaujme jiné stanovisko. (Hlučný potlesk.) Uvedená slova byla pronesena v Dolní sněmovně a pronesl je týž ministr" (lord Palmerston), „který

má nyní v rukou osud Turecka, jako měl kdysi v rukou osud Polska. Jenže nyní jste varováni, a tenkrát jste nevěděli, co se děje... Dovolte, abych připomněl jednu zprávu, kterou nedávno přinesly ‚Times'. Uvádělo se tam, že náš vyslanec v Persii měl nějakou neshodu s vládou perského šáha, a tato vláda by byla užuž ustoupila, nebýt toho, že se do věci vložil ruský vyslanec s úmyslem rozdmýchat spor. Vidíte tedy, že zatímco Rusko vytlačuje Anglii z Persie, Anglie vnucuje ruskou nadvládu Turecku. Týž článek se zmiňuje o tom, že do Teheránu přibyla afghánská mise, že Afghánci jsou krajně podrážděni a Dústu Muhammadovi, nesmiřitelnému nepříteli Ruska, velmi leží na srdci úspěch jeho mise, která má pohnout Persii k podpoře Turecka. Jistě si vzpomínáte, že před šestnácti lety vedla Anglie válku proti Afgháncům s cílem svrhnout Dústa Muhammada jakožto nepřítele Anglie a věrného spojence Ruska. Někdo snad namítne, že tomu naše vláda věřila. Bylo-li tomu tak, je velmi podivné, proč neválčila proti Rusku, ale proti Afgháncům, tj. proč je vehnala rovnou do náruče Ruska? Ale naše vláda tomu nevěřila; věděla tehdy velmi dobře, že Dúst Muhammad, jak je nyní zřejmé, je nesmiřitelným nepřítelem Ruska, a právě proto ho napadla. To je ověřený fakt a Dolní sněmovně byly předloženy důkazy, že dokumenty, které nesprávně líčily Dústa Muhammada jako spojence Ruska, byly padělány. Anglický vyslanec sám poslal do vlasti originál k otištění. (Fuj! Hanba!) To je jen přirozený důsledek tajnůstkářství vlády a nevědomosti lidu, o nichž jsem již mluvil. V celém tomto shromáždění není jediný člověk, který by nebyl spoluúčasten tohoto zločinu tím, že k tomu mlčí a kterého by tato lhostejnost k osudu a cti vlastního národa nedegradovala na otroka, i když si myslí, že je svobodný člověk. (Rozruch mezi posluchačstvem.) Mám vám sdělit něco z toho, co si o nás myslí cizinci? V poslední době se hodně mluvilo o německém vlivu u dvora. Snad vás budou zajímat některé názory královniných německých bratranců. Při této příležitosti mi dovolte konstatovat, že je-li Německo pod vlivem Rusů, je to dílo Anglie. Poslechněte si tato slova:

‚Nebudou-li se Anglie a Francie vměšovat do tureckých záležitostí, Turecko zvítězí. Jestliže se naopak západní mocnosti, zaslepené servilností, nedokáží zdržet »prostředkování«, tj. vměšování do východních záležitostí, je Turecko ztraceno a ruští kozáci budou brzy rozhodovat o osudu tohoto světa! A přitom jak ušlechtilé bylo až dosud stanovisko a vystupování nešťastného Turecka — přes všechny diplomatické věrolomnosti a přestože omylem pokládalo bandu vrahů za své přátele! Chmurné vyhlídky, na mou věru! Každou hodinu jsem čekal, že spojenecké flotily začnou ostřelovat jeho hlavní město, aby zlomily jeho hrdinského ducha a donutily je k hanebné kapitulaci. Turci mohou právem říkat: »Longa est iniuria, longae ambages, sed summa sequor fastigia rerum!«* Jaký rozdíl mezi chováním Turecka a chováním Anglie v podobných případech! Oni jsou bojovníci, Anglie pirát. Jen si vzpomeňte na limskou deklaraci, vpád do Afghánistánu, ostřelování Kodaně a bitvu u Navarina, a potom si připo-

* „Dlouhé je příkoří, dlouhé okliky, ale já neochvějně kráčím k nejvyšším metám." *(Pozn. red.)*

meňte Turecko, jak tu dnes stojí — »civilizovaný svět« je pokořuje a zastrašuje, dokonce vtrhl na jeho území a provokuje je. A ono přes všechny tyto zkoušky zůstává klidné a rozvážné, pevné a odhodlané, ale nezlomené.'

Z toho lze soudit, že lidé zaujímající velmi vysoké postavení zřejmě marně vzdychají po té výsadě, kterou vy laskavě udělujete mně, totiž že mi dopřáváte, abych ulevil svému rozhořčení a varoval vás před tím, co se chystá... Dovolte mi, abych charakterizoval naši situaci. Británie má dvě zvláštnosti: doma je hlupák a za hranicemi šílenec, ozbrojený šílenec, který ohrožuje vlastní život i okolí. Každý z nás jako jednotlivec není samozřejmě takový, ale jako celek jsme takoví. Vezměme do hrsti svůj individuální rozum a zkroťme kolektivního šílence, dokud je ještě čas léčit chorý mozek — tento systém, z něhož pochází všechno zlo." (Hlučný a dlouhotrvající potlesk.)

K řeči pana Urquharta mohu dodat, že poslední coup d'éclat* lorda Palmerstona a popularita, kterou si získal u lidu, udělaly ho fakticky, i když ne podle jména, předsedou vlády.[22]

Napsal K. Marx 10. ledna 1854
Otištěno v „New-York Daily Tribune", čís. 3988 z 28. ledna 1854
Podpis: Karel Marx

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

* — zablýsknutí, zazáření. *(Pozn. red.)*

K. MARX

*VÁLKA NA VÝCHODĚ[23]

Londýn 14. ledna 1854

Východní otázka, tak dlouho už ožehavá, se zřejmě nakonec přece jen dostala do stadia, kdy diplomacie se svým věčným vykrucováním a věčně bezvýslednými manévry nebude už s to ovládat sama pole. 3. t. m. vpluly francouzská a britská flotila do Černého moře, aby zabránily ruské válečné flotile napadnout turecké loďstvo nebo turecké pobřeží. Při jedné dřívější příležitosti car Mikuláš prohlásil, že takový krok bude pro něj signálem k vypovězení války. Že by to teď přešel mlčky? Dnes došla zpráva, že spojená francouzská a anglická flotila společně s prvním oddílem tureckého válečného loďstva vezou 17 000 Turků do Batumi. Je-li to pravda, je to právě takový válečný akt, jako kdyby přímo napadly Sevastopol, a carovi nezbude než okamžitě vypovědět válku.

Bude však Rusko samo? Na čí stranu se ve všeobecné válce přidají Rakousko a Prusko?

Ludvík Bonaparte prý oznámil rakouské vládě, že přidá-li se v případném konfliktu s Ruskem Rakousko na stranu Ruska, francouzská vláda využije revolučního vření v Itálii a Polsku, kde stačí jen jiskra, aby znovu vzplál zničující požár, a potom že se Francie pokusí vyburcovat italský a polský národ k novému životu. Můžeme však s jistotou očekávat, že na rakouskou vládu budou působit spíš její vlastní finanční potíže než Bonapartovy hrozby.

O stavu rakouské státní pokladny si lze učinit představu z toho, jak v poslední době vzrostlo množství znehodnocených papírových peněz, i z toho, že vláda byla nedávno nucena sáhnout k neobvyklému opatření: snížit kurs papírových peněz, které sama vy-

dala, o 15 %. Tento trik, který způsobuje znehodnocení vlastní papírové měny, je asi vrcholem zdaňovacích machinací, protože vlastně zdaňuje placení daní. Podle německých novin bude rakouský rozpočet na rok 1854 vykazovat schodek 45 000 000 zlatých v řádné části a 50 000 000 zlatých v části mimořádné. Už nejméně po sté se Rakousko odhodlává k půjčce, ale takovým způsobem, že vyhlídky na úspěch se rovnají nule. V poslední době se navrhuje, aby se vypsala půjčka 50 000 000 zlatých pod záminkou, že je třeba uhradit splatné úroky a jiné naléhavé požadavky.

Když došla do Vídně zpráva, že spojená eskadra zamýšlí vplout do Černého moře, měly banky plné ruce práce s výměnou papírových peněz za stříbrné mince. Lidé se stozlatkami a dvěstězlatkami se tlačili u přepážek, aby zachránili své ohrožené poklady. Přes to všechno získá nakonec ve Vídni vrch vliv Petrohradu a Rakousko bude zataženo do hrozící války na straně Ruska. Pokud jde o Prusko, pokouší se hrát stejnou hru jako v letech 1780, 1800 a 1805, totiž vytvořit ligu neutrálních pobaltských nebo severoněmeckých států, v jejichž čele by mohlo sehrát dost významnou úlohu a mohlo by se přidat na tu stranu, která mu nabídne největší výhody.

Není pochyby, že turecko-evropské loďstvo může zničit Sevastopol a ruskou černomořskou flotilu, že může dobýt a udržet Krym, obsadit Oděsu, uzavřít Azovské moře a uvolnit ruce kavkazským horalům. Opatření, která je třeba učinit v Baltském moři, jsou právě tak samozřejmá jako postup v Černém moři: stůj co stůj uzavřít alianci se Švédskem; Dánsko, bude-li třeba, zastrašit a ve Finsku rozpoutat vzpouru, která by vypukla, jakmile se tam vylodí dostatečné množství vojska a jakmile bude dána záruka, že mír bude uzavřen jedině pod podmínkou, že tato provincie bude znovu připojena ke Švédsku; oddíly vyloděné ve Finsku by ohrožovaly Petrohrad, zatímco loďstvo by bombardovalo Kronštadt.

Všechno bude záviset na tom, budou-li evropské námořní mocnosti jednat dost rozhodně a energicky.

„Neue Preussische Zeitung" z 29. prosince potvrzuje zprávy, že ruský car nařídil bojovou pohotovost všech sil své říše. Nejenže stáhl z anglických a francouzských bank své vklady, ale nařídil,

aby šlechta mezi sebou uspořádala dobrovolnou sbírku, a dal zastavit práci na rozestavěných železnicích, aby se všechny takto uvolněné síly a peníze mohly věnovat na válečné účely.

Přitom také Francie zbrojí ještě horlivěji než dosud; byla povolána druhá polovina z 80 000 mužů odvodního ročníku 1852. Také ve Francii se už dlouho uvažuje o půjčce 200 000 000 franků (asi 8 000 000 liber št.), ale nedostatek potravin, špatná úroda vína a hedvábí, šířící se obchodní a průmyslová stagnace, vážné obavy, že Francie nesežene peníze na platby, které ji čekají koncem února, sestupná tendence kursu státních cenných papírů a železničních akcií, to všechno jsou okolnosti, které tuto transakci nijak neusnadňují.

Jak se dovídáme z „Times", má britská vláda v úmyslu zvýšit počet námořníků a námořní pěchoty v běžném roce na 53 000 mužů, což je asi o 8000 mužů víc, než kolik loni schválil parlament, a o 5000 víc, než kolik bylo povoláno za vlády lorda Derbyho. Celkové zvýšení stavu válečného námořnictva od roku 1852 lze tudíž odhadovat asi na 13 000 mužů. Službu v námořních silách teď bude tedy konat 38 000 námořníků a plavčíků a 15 000 vojáků námořní pěchoty.

Konečně vyšlo najevo, jak to vlastně bylo u Sinopu. Zprávy o tom, jaké síly měli v těchto končinách Rusové a Turci, ukazují, že Rusové měli o tři parní dvojpalubní lodi, jednu trojpalubní loď a 680 děl víc než Turci. Z tohoto hlediska událost u Sinopu nijak neposílila Rusko, ani neoslabila Turecko, spíš naopak. Viděli jsme tu něco, co nemá obdobu ani v našich vlastních letopisech — fregaty, které se stavějí po bok řadovým bitevním lodím, velitele, kteří vrhají hořící pochodně do zásob prachu a obětují se pro slávu své vlasti. Skutečná námořní síla Turecka je nedotčena; nebyla obětována ani jedna řadová bitevní loď, ani jeden parník. Ale to ještě není všechno. Podle posledních zpráv potopili Turci jednu z nejlepších trojpalubních lodí ruské flotily, loď „Rostislav" se 120 děly. Tento fakt, dosud zatajovaný pod vítanou záminkou, že „Rostislav" se nepotopil za boje, ale těsně po něm, Rusové nyní přiznávají, a je to dobrá kompenzace za zničené turecké lodi.[24] Byla-li potopena jedna trojpalubní loď, dá se předpokládat, že byla

za boje velmi vážně poškozena i jiná ruská plavidla, a tak vítězství u Sinopu možná nakonec oslabilo víc ruské než turecké loďstvo. Když se egyptský paša dověděl o pohromě u Sinopu, nařídil, aby bylo ihned vystrojeno 6 fregat, 5 korvet a 3 brigy, jež mají vyplnit mezeru vzniklou v řadách turecké flotily.

Egyptská parní fregata „Parváz Bahrí", vyřazená z boje a zajatá po téměř pětihodinové bitvě mnohem větší ruskou parní fregatou „Vladimir", byla tak rozstřílena, že ji jen taktak dovlékli do Sevastopolu, kde se ihned potopila. „Parváz Bahrí" byla dopravena do sevastopolského přístavu jen dík anglickému vrchnímu strojníkovi panu Bellovi, kterému admirál Kornilov slíbil, že bude ihned propuštěn na svobodu, podaří-li se mu dopravit loď do bezpečí. Když dorazili do Sevastopolu, pan Bell a jeho strojníci a topiči nejen nebyli propuštěni, nýbrž byla na ně uvalena tuhá vazba a byly jim povoleny mizerné 3 pence denně na živobytí a zároveň jim bylo dáno na srozuměnou, že budou muset urazit v této drsné roční době 80 mil pěšky do vnitrozemí. Opatření knížete Menšikova, velitele Sevastopolu, schválil car a jeho ministři, kteří zůstali hluší k protestům britského konzula v Oděse i britského vyslance v Petrohradě. Je už známo, že při všeobecném ničení u Sinopu byly bezdůvodně surově zničeny dvě anglické soukromé obchodní lodi. Uvádím dále strohou zprávu o zničení jedné z těchto lodí, jak ji přinesly francouzské noviny.

„30. listopadu ukončila brigantina ‚Howard' z Bidefordu, námořního přístavu v jižní Anglii, vykládání nákladu uhlí pro rakouského konzula v Sinopu pana Pirentze a kotvila v přístavu, nakládajíc zátěž, neboť se chystala plout do Fatsy pro náklad obilí, který měla dopravit do Anglie. Tu se náhle objevila ruská flotila a bez jakékoli výstrahy, a aniž poskytla cizím lodím možnost stáhnout se do bezpečí, zahájila těžkou palbu kulemi a granáty na tureckou flotilu, která tam kotvila, takže loď ‚Howard' a ostatní obchodní lodi v přístavu v několika minutách úplně zničila."

Tímto hrubým porušením mezinárodního práva se Rusové ještě vychloubají v oděském bulletinu. Ruské noviny zároveň urážlivými výrazy píší, že anglická flotila si netroufá vplout do Černého moře, ale anglická vláda se neodvažuje odmítnout opravování ruských válečných lodí v anglických loděnicích.

Poslední pošta přinesla další zprávy o válečných událostech,

k nimž došlo nedávno v Asii. Turci museli podle všeho úplně vyklidit území ruské Arménie, ale podrobný průběh bojů, v nichž byli donuceni k ústupu, není znám. Jeden turecký sbor pronikl až na silnici, která vede přímo z Ardahanu do Achalciche, zatímco jiný sbor se dal jižnější silnicí z Karsu přes Alexandropol (gruzínsky zvaný Gumri) do Tiflisu. Oba tyto sbory zřejmě narazily na Rusy. Podle ruských hlášení byli Turci na obou silnicích na hlavu poraženi a ztratili na 40 děl. Žádná turecká oficiální hlášení dosud nedošla, ale v soukromých dopisech se ústup vysvětluje tím, že Turci byli nuceni přejít do zimního ubytování. Jisté je, že Turci evakuovali ruské území až na pevnůstku sv. Mikuláše, že Rusové je pronásledovali a jejich předvoj se odvážil až na jednu míli od Karsu, kde byl odražen. Kromě toho víme, že turecká anatolská armáda, která je naverbována z asijských provincií, bašty starého muslimského barbarství, tato převážně nepravidelná armáda složená z nespolehlivých, i když vcelku chrabrých kurdistánských vojáků-dobrodruhů, kteří bojují ze záliby a z touhy po kořisti, tato anatolská armáda se nedá srovnávat se zocelenou, ukázněnou a dobře vycvičenou rumelskou armádou, jejíž velitel každý den přesně ví, kolik a jakých vojáků má pod svým velením, a kde válečný řád a polní soudy drží na uzdě touhu po dobrodružných výpravách na vlastní pěst a po soukromé kořisti. Víme, že Rusové, kteří na začátku asijského tažení měli velmi citelný nedostatek vojáků, byli nyní posíleni 13. pěší divizí (16 000 mužů) pod velením generálporučíka Obručeva II. a oddílem donských kozáků. Víme, že se jim podařilo udržet na uzdě horaly a uhájit si spoje, a to jak přes Kavkaz na Vladikavkaz, tak i po moři na Oděsu a Sevastopol.

Za takových okolností, a uvážíme-li, že turecký velitel Abdi paša byl buď zrádce, nebo neschopný hlupák (byl později odvolán a na jeho místo byl jmenován Ahmed paša), nás vůbec nepřekvapí, že Turci utrpěli porážku, ačkoli nemůže být pochyby, že ruská hlášení v mnohém přehánějí.

Na Dunaji Rusové před časem napadli Macin, pevnost na jednom z ramen Dunaje. Připlul tam jeden parník s dvěma dělovými čluny. Přivítala ho prudká palba. Dělové čluny prý byly potopeny a parník tak těžce poškozen, že se raději co nejrychleji klidil domů.

Došlo také k třem či čtyřem potyčkám jednak mezi předními strážemi u Calafatu, jednak mezi ruskými hlídkami na Dunaji a malými tureckými jednotkami, které se přepravily přes řeku, aby je překvapily. Turci tvrdí, že ze všech těchto střetnutí vyšli vítězně. Škoda, že turecké nepravidelné oddíly, které se k tomuto úkolu hodí lépe než k čemu jinému, už dávno nedostaly rozkaz vést tuto drobnou válku co nejaktivněji. Byly by kozákům připravily nejednu porážku, byly by zdezorganizovaly zřejmě nesprávný systém ruských předních stráží, nesprávný proto, že se táhl přes 300 mil; byly by zhatily ruské plány a dokonale zjistily pohyby nepřítele, a při své opatrnosti a statečnosti by byly vyšly vítězně z každého střetnutí.

Z telegrafických zpráv, které právě došly, vysvítá, že

„6. tohoto měsíce jedna turecká divize v síle 1500 mužů s 15 děly napadla opevněné postavení u Četati nedaleko Calafatu a dobyla je zpět; že Rusové ztratili 2500 mužů a že posila 18 000 Rusů pochodující od Caracalu byla nucena ustoupit se ztrátou 250 mužů."

Podle jiné zprávy povstala velká většina obyvatelstva Malého Valašska proti Rusům, a ti oblehli Craiovu.

Mezitím se Rusko horlivě činí. Podplácí a zastrašuje ve všech koncích světa, na hranicích Britské Indie, v Persii, Srbsku, Švédsku, Dánsku atd. V Persii měl britský vyslanec nějaké neshody se šáhovou vládou a ta by byla užuž ustoupila, nebýt toho, že se do věci vložil ruský vyslanec, nejen aby poštval šáha proti Anglii, ale aby ho zatáhl do aktivního nepřátelství a přiměl k vyhlášení války Portě. Ale tuto intriku prý zmařily pohrůžka britského chargé d'affaires pana Thompsona, že odjede z Teheránu, strach, že by ihned propukla nevole perského lidu proti Rusku, a příjezd afghánské mise, která pohrozila, že uzavře-li Persie spojenectví s Ruskem, Afghánci vtrhnou na perské území.

Zároveň spousta ruských agentů zaplavila Srbsko — vyhledávají místa a osoby, které jsou z dřívější doby známé svou oddaností vypovězenému rodu Obrenovičů. S jedněmi mluví o mladém princi Michalovi, s druhými zas o jeho starém otci Milošovi — hned vzbuzují naděje, že pod záštitou Ruska budou rozšířeny hranice Srbska, že bude vytvořeno nové ilyrské království, které sdruží všechny, kdo mluví srbsky a jsou dnes v područí Turecka

a Rakouska — hned zas vyhrožují, dojde-li k povstání, vpádem ohromné armády a úplnou porobou. Přes všelijaké ty protichůdné intriky, které Rusko stále osnuje, nepodařilo se mu přervat pouta mezi Srby a sultánem, naopak, v Bělehradě očekávají z Cařihradu dva fermany: jedním z nich mají být zrušeny všechny vztahy mezi Srbskem a Ruskem a v druhém mají být potvrzeny všechny výsady, které byly v různých dobách srbskému lidu uděleny. Dále ruská vláda horlivě pokračovala v jednáních ve Stockholmu a Kodani, neboť chtěla přimět švédskou a dánskou vládu, aby se v hrozící evropské válce postavily na stranu Ruska; spojenectvím s nimi si Rusko chce zajistit uzavření průjezdu Sundem a Beltem pro západní velmoci. Všechno, čeho zatím dosáhlo, je uzavření dohody mezi Švédskem, Dánskem a Pruskem o ozbrojené neutralitě a přípravě ke zbrojení, jež je zjevně namířeno proti Rusku. Soukromé dopisy ze Švédska jásají nad vyhlídkou, že by finské vévodství, které Rusko tak hanebně uchvátilo bez vypovězení války, mohlo být znovu připojeno ke Skandinávskému království. Pokud jde o Dánsko, jeho postoj — ne lidu, ale dvora — je pochybnější. Kolují dokonce pověsti, že nynější dánský ministr zahraničních věcí odstoupí a bude vystřídán hrabětem Reventlowem-Criminilem, jehož důvěrné vztahy k petrohradskému dvoru jsou všeobecně známé. Ve Francii měla „fúze" orleanistů a legitimistů[25] — dík Rusku — určitý úspěch, přičemž tato mocnost dělá co může, aby rozbila entente cordiale[26] mezi anglickou a francouzskou vládou a aby mezi ně zasela nedůvěru. Některé pařížské noviny, podplacené panem Kiselevem, se pokusily vzbudit dojem, že anglická vláda není upřímná, a v Anglii vidíme, že jeden list, podplacený panem Brunnovem, zase budí pochybnosti o upřímnosti francouzské vlády. Další rána, namířená především proti západním mocnostem, je ruský zákaz vývozu polského obilí.

Naproti tomu postup západní diplomacie rozhodně nebyl Rusku nepřátelský, naopak, projevovala se v něm až příliš horlivá tendence k průtahům se spravedlností a ke shovívavosti vůči zločinu. Nyní je už každému jasné, že kurs této diplomacie byl omylem, a to neblahým omylem. Vzkříšení vídeňské konference z mrtvých a protokol podepsaný jejími účastníky 5. prosince mi-

nulého roku, dopis francouzského a britského vyslance v Cařihradě Rešidu pašovi,[27] společná nóta čtyř velmocí předložená Portě 15. prosince a přijatá sultánem 31. prosince, oběžník pana Drouyna de Lhuys, zaslaný francouzským diplomatickým zástupcům a datovaný 30. prosince, oznamující, že spojenecké flotily vpluly do Černého moře — to jsou nejdůležitější události diplomatických dějin za posledních šest týdnů. Co se týče protokolu vídeňské konference, vaši čtenáři jistě znají jeho obsah už z dřívější doby. Může být něco směšnějšího než jeho tvrzení, že „ujištění daná při různých příležitostech ruským carem vylučují pomyšlení, že vznešený vládce by choval jakékoli přání zasahovat do integrity osmanské říše"? Může být něco škodlivějšího než naléhat na Turecko, že by bylo vhodné, aby dalo souhlas k tříměsíčnímu příměří? 5. prosince, dva dny po tom, co do Cařihradu došla zpráva o hanebném masakru u Sinopu, napsal Rešid paša lordu Stratfordovi de Redcliffe a generálu Baraguayovi d'Hilliers dopisy, v nichž jim sděluje, co se stalo u Sinopu, a žádá, aby flotily vpluly do Černého moře. 12. prosince, týden po tom, co Rešid poslal svou nótu, dostal od obou vyslanců velice vlažnou odpověď, v níž mu sdělovali, že „přítomnost spojené eskadry má pouze ‚*politický* význam', tedy ne *vojenský*, a že to je ‚*morální* podpora', tedy ne *vojenská*".

Takto byla Porta přinucena přijmout společnou nótu čtyř mocností, která jí byla doručena 15. prosince. Tato nóta nejen nepřiznává Portě žádnou náhradu za ztráty, které utrpěla následkem pirátských akcí samovládce; nejen trvá na obnovení všech starých smluv — kajnardžské, drinopolské, hünkjariskeleské[28] a dalších, jež byly po půldruhé století arzenálem, z něhož Rusko čerpalo své zbraně k všemožným úskokům, vměšování, nájezdům a záborům — ale dovoluje carovi vykonávat nad Tureckem náboženský protektorát a diktovat mu ve věcech veřejné správy, neboť žádá, aby všem mocnostem „byl sdělen obsah fermanů týkajících se duchovních výsad, oktrojovaných Vysokou Portou všem nemuslimským poddaným, a každé z těchto mocností byla dána *patřičná* záruka", a aby Porta prohlásila, že je pevně rozhodnuta účinněji budovat svůj správní systém a provádět vnitřní reformy.

Přestože nové návrhy pověřují společnou ochranou křesťanských poddaných Turecka pět mocností, ve skutečnosti poskytují tento protektorát jen Rusku samotnému. Má to být uspořádáno tak, že by Francie a Rakousko jako římskokatolické země měly protektorát nad římskokatolickými křesťany v Turecku, Anglie a Prusko jako protestantské země by měly protektorát nad protestantskými poddanými sultánovými, zatímco Rusko by pečovalo o obyvatelstvo pravoslavného vyznání. Protože však římských katolíků je tam necelých 800 000, protestantů sotva 200 000, kdežto pravoslavných je tam na 10 miliónů, je jasné, že car by tím fakticky získal protektorát nad křesťanskými poddanými Turecka. Tyto návrhy čtyř mocností přijala Porta teprve 19. prosince, kdy se dostali do vlády Riza paša a Halil paša, což se rovnalo vítězství „mírové" neboli „proruské" strany.

21. prosince, když se proslechlo, že ministerská rada vyrozuměla čtyři vyslance, že předložené návrhy přijímá, shromáždilo se softa (studentstvo), aby předložilo petici proti rozhodnutí vlády, a demonstracím se zabránilo jedině tím, že byli zatčeni podněcovatelé. Pobouření v Cařihradě bylo tak veliké, že sultán* si příští den ani netroufal přijít do dívánu, ani se odebrat jako obvykle za hřmění děl a bouřlivého provolávání posádek cizích válečných lodí do mešity Top-Hane. A Rešid paša opustil vlastní palác ve Stambulu a utekl se do paláce sousedícího s rezidencí sultánovou. Nazítří se veřejné mínění trochu uklidnilo po sultánovu prohlášení, že válečné operace nebudou zastaveny.

Tyto úhybné, zbabělé a nevysvětlitelné manévry západní diplomacie, jež v posledních napjatých devíti měsících téměř vyčerpaly trpělivost veřejnosti, vzbudily pochybnosti o upřímnosti britské vlády. A protože veřejnost těžko může pochopit, jaké motivy mohly způsobit tak dlouhé váhání západních velmocí, začalo se mluvit o tajném vlivu a horlivě se šířily zprávy, že do záležitosti výkonné moci zasahuje princ Albert, královnin manžel; že nejen doprovází svou královskou choť do schůzí tajné rady, ale že využívá svého vlivu k tomu, aby kontroloval rady odpovědných

* — tj. Abdülmedžid. *(Pozn. red.)*

rádců; že využívá příležitosti a je na jedné straně přítomen poradám královny s jejími ministry a na druhé straně udržuje přímé spojení s cizími dvory včetně ruského, ovšem kromě francouzského. Podle jiných pověstí „fúzi" Orleánů a starší bourbonské větve bývalé královské rodiny ve Francii podporuje právě tak britský dvůr jako ruský, a návštěva vévody de Nemours u dvora královny Viktorie hned po setkání s „Jindřichem V."* prý to jen dokazuje.

Další pověst, že vyjednávání o východní otázce prý byla se souhlasem Ruska svěřena výhradně hraběti Buolu-Schauensteinovi, švagrovi hraběte Meyendorfa, se uvádí jako důkaz, že si anglická vláda nikdy nepřála vést nezávislá nebo úspěšná jednání, ale od začátku podporovala záměry Ruska a jeho spojenců, zatímco se naoko stavěla proti nim. Šuská se, že pan Roebuck se chystá předložit otázku Koburkova vlivu Dolní sněmovně; ve Sněmovně lordů prý ji zamýšlí předložit lord Brougham. Jisté je, že se teď v hlavním městě nemluví skoro o ničem jiném než o vlivu Koburkově. Parlament se má znovu sejít 31. ledna.

Tak krutá zima, jaká je letos, nebyla od roku 1809. Ale nejhorší nejsou tuhé mrazy, nýbrž neustálé změny teploty a počasí. Železniční doprava se udržuje jen s největšími obtížemi; v některých krajích je spojení zřejmě úplně přerušeno a v dopravních prostředcích se Anglie vrátila do dávno zapomenutých dob. Aby nedošlo k nepříjemnostem v souvislosti s tím, že sněhové závěje znemožnily zaslání obchodních dokumentů, a aby se zabránilo protestování směnek pro nezdůvodněné neplacení, používalo se elektrického telegrafu. Přesto bylo v Londýně protestováno přes 800 směnek, což je dokladem toho, jakou sociální anarchii způsobila nezvykle krutá roční doba. Noviny jsou plné zpráv o tom, jak hrozně řádily sněhové bouře a vichřice, hlavně u východního pobřeží, kde ztroskotalo mnoho lodí. Přestože nedávno uveřejněné tabulky o obchodu, námořní dopravě a důchodech ukazují, že prosperita, jíž začal rok 1853, trvá, drsné počasí spolu se stoupajícími cenami základních životních potřeb, hlavně obilí, uhlí a tuku, těžce doléhá na chudší

* — hrabětem Chambordem. *(Pozn. red.)*

třídy. Vyskytly se četné případy smrti hladem. Výluky na severu jsou nyní doprovázeny hladovými bouřemi na západě.

Nedostatek času nás však nutí odložit podrobnou zprávu o obchodu a průmyslu do dalšího článku.

Napsal K. Marx 14. ledna 1854
Otištěno v „Zuid Afrikaan"
6. března 1854 anglicky a holandsky

Podle textu novin
Přeloženo z anglického textu
srovnaného s holandským

K. MARX

*VÁLEČNÉ UDÁLOSTI NA VÝCHODĚ.— RAKOUSKÉ A FRANCOUZSKÉ FINANCE. — OPEVNĚNÍ CAŘIHRADU

Londýn, v pátek 20. dubna 1854

Poslední pošta přinesla další zprávy o válečných událostech, k nimž došlo nedávno v Asii. Turci museli podle všeho úplně vyklidit území ruské Arménie, ale podrobný průběh bojů, v nichž byli donuceni k ústupu, není znám. Turkům se podařilo dostat se až na silnici, která vede z Ardahanu přímo do Achalciche, zatímco jiné jednotky se daly jižnější silnicí z Karsu přes Alexandropol (gruzínsky zvaný Gumri) do Tiflisu. Oba tyto sbory zřejmě narazily na Rusy. Podle ruských hlášení byli Turci na obou silnicích na hlavu poraženi a ztratili na čtyřicet děl; turecká oficiální hlášení dosud nedošla, ale v soukromých dopisech se ústup vysvětluje tím, že Turci byli nuceni přejít do zimního ubytování.

Jisté je jen to, že Turci evakuovali ruské území až na pevnůstku sv. Mikuláše; že je Rusové pronásledovali a ruský předvoj se odvážil až na jednu míli od Karsu, kde byl odražen. Kromě toho víme, že turecká anatolská armáda, která je naverbována z asijských provincií, bašty starého muslimského barbarství, tato převážně nepravidelná armáda složená z nespolehlivých, i když vcelku chrabrých vojáků - dobrodruhů, kteří bojují ze záliby a z touhy po kořisti, tato anatolská armáda se nedá srovnávat s otužilou, ukázněnou a dobře vycvičenou rumelskou armádou, jejíž velitel každý den přesně ví, kolik a jakých vojáků má pod svým velením, a kde válečný řád a polní soudy drží na uzdě touhu po dobrodružných výpravách na vlastní pěst a po soukromé kořisti. Víme, že Rusové, kteří na začátku asijského tažení měli velmi citelný nedostatek vojáků, dostali

nyní posilu 16 000 mužů pod velením generálporučíka Obručeva II. a oddíl donských kozáků; víme, že se jim podařilo udržet na uzdě horaly a uhájit si spoje, a to jak přes Kavkaz na Vladikavkaz, tak i po moři na Oděsu a Sevastopol.

Za takových okolností, a uvážíme-li, že turecký velitel Abdi paša byl buď zrádce, nebo neschopný hlupák (byl později odvolán, uvězněn v Karsu a na jeho místo byl jmenován Ahmed paša), vůbec nás nepřekvapí, že Turci utrpěli porážku, ačkoli nemůže být pochyby, že ruská hlášení v mnohém přehánějí. V „Augsburger Zeitung“[29] čteme, že

„koncem listopadu učinil Šámil zoufalý pokus probít se na jih, aby získal přímé spojení s Turky. Síla jeho sboru se odhadovala na 10 000 až 16 000 mužů. Tvrdí se, že výkvět jeho vojska — müridové — byli vybiti.“

Tato poslední zpráva nebyla ovšem dosud potvrzena.

Konečně vyšlo najevo, jak to vlastně bylo u Sinopu. Turci tam potopili jednu z nejlepších trojpalubních lodí ruské flotily — loď „Rostislav“ se 120 děly. Tuto zprávu, dosud zatajovanou pod vítanou záminkou, že „Rostislav“ se nepotopil za boje, ale těsně po něm — Rusové nyní připouštějí; zničení této lodi je dobrou kompenzací za ztráty, které utrpěli Turci. Byla-li potopena jedna trojpalubní loď, dá se předpokládat, že byla za boje vážně poškozena i jiná ruská plavidla, a tak vítězství u Sinopu možná nakonec oslabilo víc ruské než turecké loďstvo. Vůbec Turci se na vodě bijí opravdu jako Turci.* Egyptská parní fregata „Parváz Bahrí“, vyřazená z boje a zajatá po téměř pětihodinové bitvě mnohem větší ruskou parní fregatou „Vladimir“, byla tak rozstřílena, že ji jen taktak dovlekli do Sevastopolu, kde se ihned potopila. Ruská kořist se tedy rovná nule a fakt, že Rusové u Sinopu nedokázali ukořistit ani jedinou loď, svědčí o tom, že se Turci úporně bránili, i o tom, že ruská flotila byla po boji ve velmi špatném stavu.

Podle jedné zprávy veze spojená francouzská a anglická flotila spolu s prvním oddílem tureckého válečného námořnictva 17 000 Turků do Batumi. Je-li to pravda, je to právě taková válečná akce, jako kdyby flotily přímo zaútočily na Sevastopol, a car bude

* V originále slovní hříčka: „like Turks“ znamená „jako Turci“, ale také „divoce, zuřivě“. *(Pozn. red.)*

nucen okamžitě vypovědět válku. Těsně předtím, než spojené flotily vpluly do Černého moře, rozkázal prý car, aby se všechny jeho válečné lodi v euxinských vodách* stáhly do Sevastopolu. Dopis z 24. prosince z Oděsy hlásí, že

„velitel ruské flotily v Azovském moři poslal jednoho ze svých pobočníků do Sevastopolu, aby tam vyložil, v jak kritickém postavení se ocitl. Dva sbory po 12 000 mužích byly už připraveny k přepravě do Oděsy, když byla tato válečná operace náhle zastavena, protože došla zpráva, že spojené flotily hrozí veplout do Černého moře."

Z posledních telegrafických zpráv vysvítá, že se Rusové chystali 13. t. m., tj. na ruský Nový rok, provést generální útok na turecká postavení u Calafatu. Už posunuli vpřed asi 10 000 vojáků, kteří se zakopali u Četati, vesnice devět anglických mil severně od Calafatu, ale nepodařilo se jim soustředit všechny síly, které tu měli k dispozici, protože je turecký generál předešel a provedl s asi 15 000 až 18 000 muži zteč nepřátelských zákopů a v celé řadě neobyčejně krvavých srážek, ke kterým došlo 6., 7., 8., 9. a 10. t. m., dobyl vítězství, takže Rusové byli nuceni ustoupit směrem na Craiovu. Rusové sami přiznávají, že ztratili 1000 mrtvých a 4000 raněných. Podle telegrafické zprávy „byl těžce raněn generál Anrep, který velel Rusům, stejně jako generál Tuinant". Dále se hlásí, že Turci pod velením Selima paši (Poláka Zedlinského) 10. t. m. znovu *ustoupili* ke Calafatu. Potud telegrafické zprávy, dosud jediné zdroje informací o těchto velmi důležitých událostech. Zpráva, z níž vyplývá, že na jedné straně Rusové ustoupili ke Craiově a na druhé straně Turci ke Calafatu, v nás vzbuzuje podezření, že na obou stranách opět došlo k vážným strategickým chybám. Koluje zpráva, že Ömer paša dal přepravit mezi Oltem a Jiu celý armádní sbor přes Dunaj, a tak ohrozil spoje ruského sboru u Craiovy. Jak by se však mohli Turci dostat přes Dunaj, který je plný plovoucích ledových ker, někde jinde než u Calafatu, v jediném bodě, kde byli připraveni na takový přechod?

Porážka, kterou Rusové utržili u Calafatu, je snad závažnější politicky než vojensky. Spolu se vstupem spojených flotil do Čer-

* — tj. v Černém moři. *(Pozn. čes. red.)*

ného moře maří všechny vyhlídky na to, že by car vyhověl ponížené prosbě o mír, kterou přinesl kurýr vídeňské konference do Petrohradu. Na druhé straně se vliv této porážky hned projeví v sousedním Srbsku tím, že posílí národní stranu a nažene strach stoupencům Ruska, kteří se v poslední době začali s překvapující drzostí roztahovat v Bělehradě. Kníže Alexandr a lidové masy v Srbsku se ovšem nedali přesvědčit, že je nezbytné přervat pouta mezi jejich zemí a sultánem, přestože Srbsko zaplavila spousta ruských agentů, kteří neustále osnují nejrůznější intriky — navštěvují místa a osoby, které byly dříve známé svou oddaností vypovězenému rodu Obrenovičů. S jedněmi mluví o mladém princi Michalovi, s druhými zas o jeho starém otci Milošovi — hned vzbuzují naděje, že pod záštitou Ruska budou rozšířeny hranice Srbska a bude vytvořeno nové ilyrské království, které sdruží všechny, kdo mluví srbsky a jsou dnes v područí Turecka i Rakouska — hned zas vyhrožují, dojde-li k povstání, vpádem ohromné armády a úplnou porobou. Víte jistě, že kníže Miloš, který sídlí ve Vídni, je starý chráněnec Metternichův, kdežto jeho syn Michal, který roku 1842 utekl ze Srbska a nechal trůn trůnem, je pouhou loutkou Ruska. Po porážce Rusů u Calafatu se kromě toho Rakousko už nemusí bát, že by se ruská armáda mohla najednou objevit u Bělehradu a probudit v těch rakouských poddaných, kteří mají s Rusy stejný původ a stejnou víru, vědomí vlastní síly i poroby, kterou musí snášet pod germánským jhem.

Pokud jde o Rakousko, připomínám mimochodem, že se nakonec vzdalo naděje, jíž se tak dlouho kojilo, na získání nové půjčky. O stavu jeho státní pokladny si lze učinit představu z toho, že vláda byla nedávno nucena sáhnout k neobvyklému opatření: snížit kurs svých vlastních papírových peněz o 15%. Tento finanční trik lze srovnat jedině s podvodnými machinacemi francouzských rois faux monnayeurs*, kteří zvyšovali hodnotu mincí, když měli platit, a snižovali ji, když měli dostat peníze. Podle německých novin bude rakouský rozpočet na rok 1854 vykazovat deficit 45 miliónů zlatých v řádné části a 50 miliónů zlatých v části mimořádné.

* — králů-penězokazů, kteří zlehčovali mince. *(Pozn. red.)*

Kdykoli dojde do Vídně zpráva o hrozící válce, obléhají lidé banky a vyměňují papírové peníze za stříbrné mince.

Také Francie, jak známo, se už dávno chystá uzavřít půjčku 200 miliónů franků (8 miliónů liber št.), ale nedostatek potravin, špatná úroda vína a hedvábí, šířící se obchodní a průmyslová stagnace, vážné obavy, že Francie nesežene peníze na platby, které ji čekají koncem února, sestupná tendence kursu státních cenných papírů a železničních akcií, to všechno jsou okolnosti, které nijak nepřispívají k usnadnění této transakce. Bonapartovi se nepodařilo najít na burze zájemce pro svou novou půjčku. Nezbývalo mu než udělat to, co udělal v předvečer státního převratu — totiž poslat Persignyho do Francouzské banky, aby z ní vymáčkl 50 miliónů franků (10 miliónů dolarů) a nechal tam místo nich jako „záruku" stejnou sumu státních pokladničních poukázek. To se skutečně stalo na Nový rok. Odpovědí na tento finanční puč byl pokles kursu státních cenných papírů na 69 %. Vláda dostane, jak se nyní oficiálně dovídáme, půjčku od Francouzské banky ve výši 200 až 300 miliónů franků na státní pokladniční poukázky. Ti, kdo nevědí, co se odehrálo v salónku Francouzské banky na Nový rok, si těžko asi představí, jak se podařilo získat od banky půjčku, kterou burza zamítla.

Pokud jde o Persii, zprávy se i nadále rozcházejí. Podle jedné zprávy pochoduje perská armáda na Erzerum a Bagdád; podle jiné zprávy zmařil ruské intriky britský chargé d'affaires pan Thompson, který pohrozil odjezdem z Teheránu, dále nebezpečí, že by se ihned zvedl lidový odpor proti Rusku, a konečně příjezd afghánské mise, která pohrozila, že uzavře-li Persie spojenectví s Ruskem, Afghánci vtrhnou na perské území.

Podle soukromých dopisů z Cařihradu, uveřejněných v listu „Patrie", rozhodl se díván opevnit Cařihrad z pevniny. Smíšená komise, složená z evropských a tureckých důstojníků, prý už zahájila obhlídku terénu. Opevnění Cařihradu by úplně změnilo charakter rusko-turecké války a bylo by nejtěžší ranou, jakou kdy dostaly věčné sny samozvaného nástupce byzantských císařů.

Pověsti, že Rakousko soustřeďuje pod velením generála hraběte Schlicka armádní sbor v Banátu, německý tisk vyvrací.

Berlínská „Correspondenz" oznamuje, že všechny úřady do-

staly všeobecnou instrukci, aby se připravily pro případ mobilizace zeměbrany[30].

Petrohrad navrhl kodaňskému kabinetu, aby Dánsko postoupilo Rusku ostrov Bornholm.

„Bornholm by se mohl stát," jak správně poznamenává „Daily News", „Maltou nebo Gibraltarem Baltského moře. Je vzdálen den plavby od Sundu a Kodaně a svou přirozenou polohou chrání vjezd do Baltského moře."

V poselství, které poslal lord Redcliffe sevastopolskému gubernátorovi a v němž mu sděluje, že spojené flotily vpluly do Černého moře, se uvádí jako jediný účel tohoto přesunu „obrana *osmanského území* před jakoukoli agresí nebo nepřátelskou akcí", *nemluví se* tam však o ochraně *osmanského loďstva.*

Vzhledem k tomu, že všechny zprávy z Paříže, Vídně, Berlína, Cařihradu a Petrohradu mluví o možnosti války, ceny na všech trzích po obou stranách Lamanšského průlivu klesají.

Napsal K. Marx 20. ledna 1854
Otištěno v „New-York Daily Tribune",
čís. 3997 z 8. února 1854
Podpis: Karel Marx

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

B. ENGELS

POSLEDNÍ BITVA V EVROPĚ

Příspěvky našich londýnských dopisovatelů a zprávy z evropských novin nám konečně umožňují zhodnotit v celém rozsahu několikadenní bitvu mezi Turky a Rusy, ke které došlo u Četati, vesničky vzdálené devět mil severně od Calafatu. Kromě toho, že se řada krvavých bojů, k nimž tu došlo, vyznačovala velkou smělostí a že vítězství získali Turci, je na celé této bitvě nejzajímavější, že nemá naprosto žádný praktický výsledek, pokud jde o vypuzení Rusů z Valašska. Příčinou je chyba Turků, na kterou jsme už naše čtenáře nejednou upozorňovali. Máme na mysli to, že poslali zvláštní armádu ke Calafatu, aby uzavřela cestu do Srbska, zatímco nejlepší zárukou proti vpádu Rusů do této provincie by bylo bývalo umístění silných a soustředěných sil u Ruščuku a Hiršovy. Takové síly by ohrožovaly komunikace každé ruské armády postupující na západ, zatímco most a předmostí u Oltenitsy nebo někde poblíž, opevněné po vzoru Calafatu, by byly pro Turky opěrným bodem na levém břehu Dunaje. Ale i bez toho by Rusové nemohli přejít horní Dunaj a táhnout do Srbska, aniž by tím zároveň ponechávali Turkům možnost přepravit se přes dolní Dunaj a táhnout na Bukurešť. Při takovém tvrzení samozřejmě bereme v úvahu skutečný poměr sil obou stran a počítáme s tím, že turecká armáda v Rumelii je početně daleko silnější než ruská armáda ve Valašsku.

Je ovšem fakt, že Turci použili své převahy právě tak, že jim nebyla vůbec nic platná, a udělali všechno, aby byli nakonec poraženi. Místo aby své síly soustředili na dolním Dunaji, naopak je rozptýlili. 30 000 až 35 000 mužů obsadilo Vidin a Calafat a zbytek armády zůstal na středním a dolním Dunaji. Obsadili oblouk, za-

tímco Rusové drží tětivu tohoto oblouku. Půjde-li o to, soustředit všechny jednotky na určitém místě, budou mít tedy Rusové kratší cestu. Kromě toho tato kratší cesta Rusů vede rovinou, kdežto delší cesta Turků vede přes hory a přetíná mnoho horských bystřin. Postavení Turků je tedy tak nevýhodné, jak jen může být, a přitom je zaujali jen ze starého předsudku, že nejlepší způsob, jak zatarasit cestu nepříteli, je postavit se na ni.

20. prosince se Ömer paša, který byl v Šumle, dověděl, že Rusové připravují generální útok na Calafat na 13. ledna. Měl dvaadvacet dní času. Avšak poloha Calafatu vzhledem k ostatním bodům, kde byla rozmístěna turecká armáda, je taková, že tam Ömer paša zřejmě nemohl poslat žádné posily kromě nepatrné zálohy ze Sofie. Na druhé straně ta okolnost, že si Rusové, kteří nedostali z domova žádné podstatné posily — všudypřítomný Ostěn-Sakenův sbor 3. ledna ještě nebyl v Bukurešti — troufali soustředit vojska tak daleko na západě, nasvědčuje, že buď počasí a stav vody v Dunaji nedovolovaly Turkům překročit řeku níže po proudu, anebo že Gorčakov měl jiné důvody spoléhat na to, že v tomto prostoru Turci nic nepodniknou. Turecké vojsko v Calafatu dostalo rozkaz zaútočit na Rusy, dokud ještě soustřeďovali své síly. K tomu by se bylo nejlépe hodilo opakovat pokus od Oltenitsy.[31] Proč to neudělali? Most u Calafatu drží, přestože je zima a plují ledy, a níže na řece není nikde místo, kde by se podobný most a předmostí mohly zřídit. Nebo dostal Ömer paša rozkaz držet se na pravém břehu řeky? V tureckém postupu je tolik rozporů, po smělých a důmyslných opatřeních se zpravidla dopustí tak zjevných chyb a opominutí, že není možné, aby se za tím neskrývaly nějaké diplomatické intriky. Rozhodně by se Gorčakov nebyl přiblížil ke Calafatu ani o píď, kdyby si nebyl jist, že Turci nebudou opakovat oltenitský manévr.

Vcelku bylo proti Calafatu zřejmě nasazeno na 30 000 Rusů, neboť s menšími silami by se byli asi stěží odvážili zaútočit na opevněné postavení, které hájila posádka 10 000 mužů a kde bylo dalších nejméně 10 000 mužů jako záloha nebo pro výpady. Byla tu tedy soustředěna přinejmenším polovina ruské polní armády ve Valašsku. Jak a kde by byla mohla druhá polovina, roztroušená po dlouhé čáře, zabránit přepravě tureckých sil u Oltenitsy, Silistry

nebo Hiršovy? A jestliže bylo možné bez potíží uhájit spojení mezi Vidinem a Calafatem, bylo možné přepravit se i na jiných místech. A tak Rusové, protože stáli na tětivě oblouku, jehož obvod drželi Turci, měli možnost dopravit na bojiště u Četati větší síly, kdežto Turci nemohli posílit svůj sbor u Calafatu, ačkoli dlouho předtím věděli, že se chystá útok. Turci nemohli provést manévr k upoutání pozornosti nepřítele, který by byl celou bitvu odvrátil, a neměli ani vyhlídku na pomoc, museli se tedy spoléhat jen na svou statečnost a na to, že se jim snad podaří porazit nepřítele po částech, dřív než bude s to soustředit své síly. Ale ani to nedávalo velkou naději na úspěch, protože se nemohli příliš vzdalovat od Calafatu, a každý nepřátelský sbor, slabší než oni, mohl ustoupit z okruhu jejich operací. Tak bojovali po pět dní, většinou úspěšně, ale nakonec museli přece jen ustoupit do zákopů ve vesnicích kolem Calafatu, poněvadž Rusové, když jim došly nové posily, byli nakonec rozhodně silnější. Důsledek toho byl, že ruský útok na Calafat byl se vší pravděpodobností buď odvrácen, nebo odložen, a Turci dokázali, že se v otevřeném poli dovedou bít stejně dobře jako za valy a příkopy. Jak krvavá střetnutí to byla, lze soudit z jednoho dopisu z Bukurešti, v němž se píše, že v bojích byl úplně zničen jeden celý ruský střelecký pluk a z hulánského pluku zbylo jen 465 mužů.

U Oltenitsy útočili Rusové na opevněná postavení Turků; u Četati útočili Turci na opevněná postavení Rusů. V obou případech zvítězili Turci, ale plody svého vítězství nesklízeli. Bitva u Oltenitsy se rozpoutala, právě když bylo z Cařihradu na Dunaj odesláno prohlášení o příměří. A k bitvě u Četati zvláštní náhodou došlo ve chvíli, kdy bylo oznámeno, že díván přijal poslední mírové návrhy, které Turkům předložili jejich západní spojenci.[32] V prvním případě byly diplomatické machinace zmařeny srážkou zbraní, kdežto v druhém případě byly válečné výsledky, vykoupené krví, přivedeny vniveč jakýmisi zákulisními diplomatickými akcemi.

Napsal B. Engels 19. ledna 1854
Otištěno jako úvodník
v „New-York Daily Tribune“,
čís. 3997 z 8. února 1854

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

K. MARX

*CAROVY NÁZORY. — PRINC ALBERT

Londýn, v úterý 24. ledna 1854

Pokusy ruské armády překročit Dunaj současně na celé operační linii — u Macinu, Giurgiu a Calafatu — je třeba považovat spíš za průzkumné manévry než za vážné útoky, jichž by se generál Gorčakov se silami, které má nyní k dispozici, sotva mohl odvážit.

„Press“ — orgán Disraeliho — uveřejnil v sobotu noticku o rozmluvě, kterou měl nedávno v Gatčině car s jakýmsi „významným“ Angličanem. Skoro všechny londýnské deníky přetiskly tuto noticku, obsahující vedle známých a otřepaných úvah o ruské diplomacii i některá zajímavá sdělení.

Car „jasně konstatoval, že Menšikovovo ultimátum nebylo v Londýně odmítnuto a že anglická vláda, když *dostala informaci, že je Porta pravděpodobně přijme*, uznala, že by mohlo být uspokojivým řešením“.

To by jen nasvědčovalo tomu, že baron Brunnov chudáka Johna Russella *nesprávně informoval* o „pravděpodobných“ záměrech Vysoké Porty a že koaliční vláda nenese vinu na tom, že Porta odmítla okamžitě splnit Menšikovovo ultimátum[33]. Car dále informoval „významnou osobnost“, že

„když došla zpráva o vítězství u Sinopu, poslal mu generál Castelbajac (francouzský vyslanec) dopis začínající asi takto: ‚Dovolte, abych jako křesťan a voják blahopřál Vašemu imperátorskému Veličenstvu k slavnému vítězství, jehož dobylo loďstvo Vašeho Veličenstva.‘ “

Rád bych připomněl, že generál Castelbajac, starý legitimista a příbuzný La Rochejaquelinův, si generálský klobouk nevysloužil na válečném poli, ale daleko méně nebezpečnou službou v královských předpokojích a horoucím vyznáváním vznešených roajalistických zásad. Bonaparte ho jmenoval vyslancem v Petrohradě,

aby vyhověl carovu osobnímu přání, třebaže si byl plně vědom, že Castelbajac bude spíš potají s carem připravovat restauraci Bourbonů než hájit zájmy svého nominálního pána. Tento Castelbajac je tedy vskutku ten pravý, aby „jako voják a křesťan" blahopřál carovi k bezvýslednému sinopskému masakru. „Nevěřím," prohlásil prý car, „že by Anglie se svým *buržoazním* parlamentem mohla slavně válčit." Car nepochybně zná své Cobdeny a Brighty a po zásluze hodnotí nízkou a podlou duši evropské buržoazie. Konečně má car plnou pravdu, prohlašuje-li na jedné straně, že nebyl na válku připraven — byl přesvědčen, že si všechno, čeho chtěl dosáhnout, vynutí pouhými výhrůžkami — a na druhé straně, že dojde-li k válce, bude to „válka tupců", kteří ji učiní nevyhnutelnou svými úzkostlivými snahami se jí vyhnout a nakonec se do ní sami vrhnou, aby zakryli své chyby a zachránili si svá místečka.

„Veřejné mínění je skoro ochotno obětovat prince Alberta pomluvám. Pověsti, které byly dány do oběhu pro potřebu jisté strany, se změnily v hlasité reptání a významné náznaky se rozrostly v očividný a nestvůrný výmysl. Skutečnost, že každý, kdo získal audienci u královny, určitě zastihl u Jejího Veličenstva prince Alberta, budila u anglické veřejnosti spíš sympatie a respekt; ale pak se začalo kritizovat, že se princ účastní královniných porad s ministry; později se říkalo, že ministři byli upozorněni na jeho přítomnost, že ač neradi, musejí prý vyřizovat záležitosti před třetí osobou, že prý dokonce musejí před princem obhajovat své stanovisko, že princ fakticky zasahuje do jejich porad s panovnicí a nejen ovlivňuje královnino mínění, nýbrž má prý možnost svobodně se stýkat s cizími dvory a tvoří tak nekontrolovatelné informační spojení mezi královninou tajnou radou a kabinety zahraničních potentátů, třeba i nepřátel Anglie — zkrátka, že princ Albert zrazoval královnu, že byl obviněn z velezrady a na základě tohoto obvinění zatčen a uvržen do Toweru. Takováto báchorka se včera nebo předevčírem vyprávěla po celé Anglii, a někteří lidé jí uvěřili."

Ocitoval jsem uvedené místo ze „Spectatoru"[34], abych vašim čtenářům ukázal, jaké pomluvy rozšiřoval Palmerstonův tisk ve snaze udělat z omezeného mladého muže obětního beránka a svalit na něho hříchy odpovědných ministrů. Princ Albert je německý princ spřízněný s většinou absolutistických a despotických vlád na kontinentě.[35] Povýšen do postavení prince manžela ve Velké Británii, trávil čas jednak výkrmem prasat, jednak vymýšlením směšných klobouků pro armádu, projektováním vzorných pen-

ziónů, podivuhodně průhledných a neútulných, výstavou v Hyde Parku a hrou na vojáky. Byl považován za roztomilého a neškodného muže, rozumem poněkud pod průměrem normálních lidských bytostí, za plodného otce a poslušného manžela. V poslední době však z něho záměrně udělali nejvlivnějšího člověka a nejnebezpečnější osobu ve Spojeném království, která prý řídí celou státní mašinérii podle tajného diktátu Ruska. Sotva lze ovšem pochybovat o tom, že princ má přímý vliv na dvorské záležitosti, a to samozřejmě v zájmu despotismu. Princ nemůže hrát jinou úlohu než úlohu prince, a jen hlupák by si to mohl představovat jinak. Vašim čtenářům však nemusím vykládat, k jaké bezmocnosti odsoudila britská oligarchie britskou královskou moc, takže například krále Viléma IV., zapřisáhlého nepřítele Ruska, donutil jeho ministr zahraničních věcí*, příslušník whigovské oligarchie, provádět politiku nepřátelskou Turecku. Bylo by proto hloupé domnívat se, že by princ Albert mohl něco podniknout proti vůli ministrů, nemluvě ovšem o nicotných dvorských záležitostech, o nějaké té ubohé řádové stužce či blýskavé hvězdě! Jeho absolutistických sklonů se využívá k tomu, aby se odvedla pozornost lidu od intrik a zrady odpovědných ministrů. Má-li všechen tento pokřik a všechno to osočování nějaký smysl, pak jedině jako útok na roajalistické instituce. Kdyby nebylo královny, nebylo by prince — kdyby nebylo trůnu, nebylo by vlivu u dvora. Princové by ztratili svou moc, kdyby nebylo trůnů, které stojí za nimi a o něž se opírají. Ale všimněte si, že právě ty noviny, které jdou ve své „úžasné smělosti" nejdál, které nejvíc křičí a které se snaží z případu prince Alberta vytlouci politický kapitál, právě ty se také nejhorlivěji dušují svou věrností trůnu a nejvíc pochlebují královně. Pokud jde o toryovské noviny, je to samozřejmé. Pokud jde o radikální „Morning Advertiser"[36], je to týž list, který nadšeně uvítal Bonapartův státní převrat a nedávno napadl jedny irské noviny za to, že se osmělily kritizovat královnu u příležitosti její návštěvy v Dublinu, je to týž list, který vytýká francouzským revolucionářům, že jsou republikáni a který neustále líčí lorda Palmerstona jako spasitele

* — Palmerston. *(Pozn. red.)*

Anglie. Celá tato záležitost je Palmerstonův trik. Palmerston se stal nepopulárním, když se provalilo jeho rusofilství a když vyšlo najevo, že se postavil proti novému návrhu zákona o reformě. Tímto posledním vystoupením spadlo z jeho omšelých frází liberální pozlátko. Jenže on nutně potřebuje popularitu, aby se mohl stát ministerským předsedou nebo alespoň ministrem zahraničních věcí. Jaká skvělá příležitost zahrát si znovu na liberála a zaujmout pózu Bruta, pronásledovaného tajnými dvorskými pletichami! Napadnout prince manžela — to zapůsobí na lid! Stane se nejpopulárnějším státníkem svého věku. Jaká velkolepá příležitost nakydat hanu na své nynější kolegy, ocejchovat je jako nástroje prince Alberta a přimět dvůr, aby přijal Palmerstona za podmínek, které si sám nadiktuje! Toryové se samozřejmě k tomuto pokřiku připojili, protože církev a koruna jim není ničím ve srovnání s librami a akry, které tak rychle přecházejí do rukou bavlnářských lordů! A když toryové ve jménu „ústavy" a „svobody" štvou proti princi, který osvícený liberál by se jim nevrhl vděčně k nohám?

Na výroční schůzi manchesterského obchodního sdružení prohlásil jeho předseda pan Aspinall Turner k stávkám, výlukám a vůbec dělnickým nepokojům, které právem označil jako „občanskou válku mezi továrníky a dělníky v Lancashiru", že „jako se Manchester vypořádal s královskou aristokratickou tyranií, vypořádá se i s tyranií demokracie".

„Tady máme nechtěné doznání politiky manchesterské školy," volá „Press". „Má nejvyšší moc v Anglii koruna? — Nuže, omezme královskou moc! Stojí nám v cestě aristokracie? — Nuže, smeťme ji z cesty! Dělníci se bouří? — Nuže, rozdrťme je!"

Napsal K. Marx 24. ledna 1854
Otištěno v „New-York Daily Tribune", čís. 4000 z 11. února 1854
Podpis: Karel Marx

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

K. MARX A B. ENGELS

*OPEVNĚNÍ CAŘIHRADU. — DÁNSKÁ NEUTRALITA. — SLOŽENÍ ANGLICKÉHO PARLAMENTU. — NEÚRODA V EVROPĚ

Londýn, v pátek 27. ledna 1854

Opevnění Cařihradu by bylo, jak jsem se už zmínil v jednom ze svých předchozích článků*, nejvýznamnější opatření, jaké by Turci mohli provést. Kdyby byl Cařihrad opevněn a pevnůstky v Bosporu a Dardanelách patřičně zesíleny, pak by ani Turecko, ani jiná mocnost ovládající toto hlavní město nepotřebovaly zahraniční záruky své nezávislosti. Není město, které by se dalo tak snadno opevnit jako Cařihrad. Jen jedna strana trojúhelníku — strana obrácená k pevnině — by vyžadovala souvislý val; druhá, obrácená k Marmarskému moři, a třetí, obrácená k Zlatému rohu, nepotřebují opevnění. Řada jednotlivých pevnůstek v patřičné vzdálenosti od hradebního pásu, prodloužená na východ tak, aby chránila Peru, Galatu a severovýchodní břehy Zlatého rohu, by jednak zesílila hradební pás, jednak by znemožnila nepříteli, aby jej obešel a vybudoval obléhací stavby na pahorcích za Perou a Galatou, které ovládají město.

Takováto pevnost by byla téměř nedobytná. Její spoje by mohly být odříznuty jedině dobytím Dardanel a Bosporu; ale v tom případě by bylo stejně ztraceno celé město. Takové dva úzké průlivy se však dají tak silně opevnit, že tudy nepronikne žádné nepřátelské loďstvo. Ruská armáda přicházející po souši by byla

* Viz tento svazek, str. 58. *(Pozn. red.)*

odkázána na nebezpečný přísun po moři ze Sevastopolu a Oděsy a sotva by se mohla udržet po celou tu dobu, které by bylo zapotřebí k dobytí města; a protože by se neustále zmenšovala, stěží by mohla odolávat úderům posádky města a posil posílaných z Asie.

Ruská odpověď na vyhlášení neutrality Dánska[37] došla do Kodaně 20. ledna. Rusko prý odmítá dát souhlas k vyhlášení neutrality a žádá, aby se Dánsko přidalo na tu či onu stranu. Hned jak to bylo oznámeno, měli prý vyslanci, francouzský, anglický a ruský,* konferenci s dánskými ministry. Dostal jsem však zprávu z velmi věrohodného pramene — ačkoli samozřejmě nemohu ručit za pravdivost této informace — že protest petrohradského kabinetu je jen trik vypočítaný na to, aby ostatní mocnosti tím rychleji formálně schválily podmínky dánské neutrality. Podle mých informací Dánsko na jedné straně a Anglie a Francie na druhé straně jednaly nedávno o tom, že by Anglie v případě války obsadila svými válečnými loďmi Öresund a Francie by jedním armádním sborem okupovala vévodství šlesvické. Protože Rusko chtělo zmařit tuto kombinaci, o které informoval Nesselroda ministr Örsted, doporučilo prý kodaňskému kabinetu, aby Dánsko vyhlásilo neutralitu, a teď se naoko staví proti ní. Kdyby Anglie a Francie na neutralitu Dánska přistoupily, musely by se nejen vzdát svých původních plánů, ale znamenalo by to zároveň, že na zboží dopravované na neutrálních lodích by se nevztahovaly válečné zákony, což by zabezpečilo vývoz ruského zboží přes Balt.

Carův protest proti tomu, že Prusko koupilo oldenburský přístav v Severním moři, je protest bona fide**, ať už se tomuto dalšímu dokladu, že Tímúrův následovník strká nos do všeho, berlínská veřejnost sebevíc diví.

Velké „shromáždění stoupenců reformy v Manchesteru" vyznělo jako velkolepý humbuk, jak správně poznamenává list „Englishman". Vychvalovala se tam Aberdeenova politika, nadávalo se Turecku, Rusko se vynášelo do nebe, odsuzovalo se jakékoli vměšování do záležitostí jiných států — zkrátka těch několik

* — Dotézac, Buchanan a baron Ungern-Šternberg. *(Pozn. red.)*
** — upřímný, opravdu míněný. *(Pozn. red.)*

zahraničně politických témat, která tvoří běžný artikl manchesterské školy[38]; o nich široce a dlouze vykládali pánové Cobden, Bright a další „prostí a skromní lidé", kteří chtějí mít v hlavním štábu anglické armády nějakého „muže míru" a rádi by „vyřadili" Sněmovnu lordů, aby mohli za slušnou cenu prodat anglický národ a pod cenou i ostatní národy.

Řeč pana Cobdena byla pouhým opakováním, a to obmyslným opakováním projevu, který pronesl při ukončení parlamentního zasedání. Jediný přepych co do původnosti, který si dovolil, byly dva výpady — jeden proti Francii, druhý proti Americe. Je dost podezřelé, když muž, který tak významně přispěl k uskutečnění spojenectví s Francií v době, kdy hrdinské činy „prosincových mužů" vyvolaly v Anglii vlnu rozhořčení, nyní ničí vlastní dílo tím, že se tomuto spojenectví vysmívá a snižuje je jako „neuvážené" a „nevhodné".

Pokud jde o Ameriku, pan Cobden prohlašuje, že růst jejího průmyslu a obchodu se může stát daleko větším nebezpečím pro velikost obchodního a národního rozkvětu Anglie než válečná politika Ruska. Jak se to srovnává s jeho profesionálním freetraderským pokryteckým tvrzením, že obchodní prosperita jednoho národa závisí na *růstu* obchodu a průmyslu ostatních národů a že pojem nebezpečného soupeření mezi dvěma průmyslovými národy je výmysl ochranářských „šarlatánů"? Jak se to srovnává s tvrzením, že

„Anglie kouzelným působením svých strojů navždy spojila obě samostatné hemisféry svazky míru, neboť učinila Evropu a Ameriku *naprosto a nerozlučně závislými na sobě navzájem*"?

Není to poprvé, co se pan Cobden, aby podezření a nevraživost anglického lidu odvrátil od Ruska, snaží vyvolat je proti Spojeným státům americkým. Roku 1836, kdy uchvácení jedné anglické lodi ruskou válečnou lodí u čerkeského pobřeží, fiskální opatření petrohradského kabinetu týkající se plavby po Dunaji[39] a odhalení uveřejněná v „Portfoliu"[40] vyvolaly hněv anglického lidu a hlavně průmyslových kruhů proti Rusku, pan Cobden, v oné době ještě „děcko v literárním životě a nezkušený ve veřejném vystupování"[41], uveřejnil anonymní brožurku pod názvem: „Rusko: lék proti

rusofobii. Od manchesterského továrníka“[42]. V této brožuře se dokazuje, že „za necelých dvacet let bude to (totiž strach z růstu americké prosperity, a ne z ruské expanze) pociťovat celý anglický národ, a stejný názor *bude muset přijmout i naše vláda*“. V této brožuře Cobden píše:

„Když jsme prozkoumali různé důvody, pro které ti, kdo se touto otázkou zabývají, zaujímají k ruskému národu nepřátelské stanovisko, zjistili jsme s nesmírným překvapením a s hlubokým přesvědčením, že máme pravdu, že sto let *aristokratické* vlády v Anglii nakazilo všechny třídy duchem povýšenosti a domýšlivosti jejich vládců“ (na rozdíl od pokorného Ruska). „Kdyby byla petrohradská vláda přenesena na břehy Bosporu, vzniklo by tu za necelých dvacet let skvělé a zámožné evropské město na místě barabizen, které dnes tvoří tureckou metropoli. Vyrostly by tu výstavné domy, vzkvétaly by tu učené společnosti, dařilo by se tu umění. Kdyby ruská vláda skutečně dosáhla takové moci, skoncovala by s válkami meče a zahájila by boj s divošstvím tím, že by stavěla železnice, klenula mosty, podporovala akumulaci kapitálu, *růst měst a vzestup civilizace a svobody*... Otroctví, jež je poskvrnou Cařihradu, by ihned zmizelo, a nastoupil by obchod a zákony na ochranu života a vlastnictví“ (jako se to teď děje například v Moldavsku a Valašsku).

Na důkaz ruské civilizovanosti, a tudíž práva Ruska na zábor Turecka, sdělil pan Cobden svým užaslým čtenářům, že ruský kupec, vlastnící 10 000 až 15 000 rublů, se nejen účastní zahraničního obchodu, ale je „*osvobozen od tělesných trestů a smí jezdit v kočáře s párem koní*“. Můžeme se pak divit, když ruský car nedávno vyjádřil přesvědčení, že „Anglie se svým buržoazním parlamentem nemůže slavně válčit“? Pan Cobden byl roku 1836 tak hluboce proniknut poznáním „špatností publicistů a řečníků“, kteří si troufali něco vytýkat vládci všech Rusů, že končí svou brožuru touto otázkou:

„A kdo že jsou tito publicisté a řečníci a co představují? Jak dlouho budou smět političtí šarlatáni beztrestně otravovat mysli a mást celý národ?“

Tito „publicisté a řečníci“, jak doufáme, vlastní 10 000 až 15 000 rublů a smějí se projíždět v kočáře s párem koní, takže jsou aspoň osvobozeni od „*tělesných trestů*“. Někteří lidé dosud pokládali pánĕ Cobdenovu rusofilskou mánii za jedno z jeho četných podivínství, s kterými tak rád hauzíruje, jiní to zase pokládali za nutný důsledek jeho mírové doktríny. V poslední době se však veřejnost

dověděla od kohosi*, kdo se právem nazývá „literární herkou nebo, chcete-li, oslem“ nebožky Ligy proti obilním zákonům[43], že pan Cobden, než napsal svou první brožuru, „byl roku 1834 až 1835 na nikoli bezúspěšné obchodní cestě v Rusku“, že roku 1836 „bylo v Rusku nejen jeho srdce, ale i kaliko“ a že jeho zlost na „anglické publicisty, řečníky, spisovatele a novináře“ vyplývá z toho, že kritizují jeho nového zákazníka, ruského Mikuláše.

V několika dnech se má znovu sejít Dolní sněmovna, a při té příležitosti by snad nebylo nevhodné uvést stručnou statistiku anglického parlamentního zastoupení.

	Počet míst	v %
Příbuzní peerů	103	17,0
Irští peerové	6	
Venkovští šlechtici	266	41,3
Literáti a vědci	20	3,0
Příslušníci armády a válečného námořnictva	30	4,6
Obchodní a finanční kruhy	109	17,1
Právníci	107	17,0
Dělníci	0	—
Celkový počet míst	641	

Irští peerové v Dolní sněmovně[44] jsou: vikomt Palmerston za Tiverton; vikomt Barrington za Berkshire; hrabě Annesley za Grimsby; vikomt Monck za Portsmouth; vikomt Galway za Retford; a konečně lord Hotham za východní Yorkshire. *Literáti a vědci* jsou: Benjamin Disraeli za Buckinghamshire; historik Thomas Macaulay za Edinburgh; obchodní statistik MacGregor za Glasgow; William Stirling, autor „Letopisů španělských umělců“ atd., za Perthshire; William Gladstone, autor „Vztahů mezi státem a církví“ a jiných děl, za oxfordskou universitu; dr. Austen H. Layard, autor knihy „Ninive a jeho zříceniny“ atd., za Aylesbury; James Wilson, redaktor listu „Economist“[45], za Westbury; sir William Molesworth, vydavatel Hobbesova díla atd., za Southwark; sir E. L. Bulwer-Lytton, básník, dramatik a romanopisec, za Hertfordshire; William Johnson Fox, publicista Ligy

* – A. Sommervilla. *(Pozn. red.)*

proti obilním zákonům, za Oldham; W. A. Mackinnon, autor (velmi žalostných) „Dějin civilizace" atd., za Rye; R. Monckton Milnes, autor „Deníků z cest" atd., a Benjamin Oliveira, autor „Cesty na Východ", oba za Pontefract; Edward Miall, autor několika teologických a politických děl, za Rochdale; William Mure, autor „Dějin řecké literatury", za Renfrewshire ve Skotsku; W. P. Urquhart, autor „Života Francesca Sforzy", za hrabství Westmeath v Irsku; Robert Stephenson, slavný železniční inženýr, za Whitby; lékař William Michell za Bodmin; chirurg John Brady za Leitrim. Zda je možné zařadit mezi literáty i lorda Johna Russella, o tom si netroufám rozhodovat.

Přinejmenším 100 míst je obsazeno poslanci, kteří jsou formálně voleni ve svých volebních obvodech, ale ve skutečnosti je jmenují vévodové, hrabata, markýzové, urozené dámy a jiné osoby politicky využívající svého místního vlivu. Tak například markýz z Westminsteru disponuje dvěma místy za Chester, město, které má 2524 voličů; vévoda z Norfolku rozhoduje o jednom místě za Arundel; vévoda ze Sutherlandu o dvou místech za Newcastle-under-Lyme; markýz Lansdowne o jednom místě za Calne; hrabě Fitzwilliam o dvou místech za Malton; vévoda z Richmondu o dvou místech za Chichester; miss Pierse o jednom místě za Northallerton atd.

O disproporci mezi počtem voličů na jedné straně a počtem poslanců na druhé straně ve srovnání s celkovým počtem obyvatelstva si lze učinit obraz z těchto několika příkladů:

V Berkshiru je celkem 170 065 obyvatel a přitom 7980 voličů. Ti volí devět zástupců do Dolní sněmovny. Naproti tomu Leicestershire s celkovým počtem obyvatelstva 230 308 a s 13 081 voliči má k dispozici jen šest míst; Lincolnshire se 407 222 obyvateli a 24 782 voliči má ve sněmovně třináct míst, kdežto Middlesex s 1 886 576 obyvateli a 113 490 voliči má jen čtrnáct zástupců. Lancashire s 2 031 236 obyvateli má pouze 81 786 voličů a jen dvacet šest míst v Dolní sněmovně, zatímco Buckinghamshire s celkovým počtem 163 723 obyvatel a s 8125 voliči je zastoupen jedenácti poslanci. Sussex celkem s 336 844 obyvateli a s 18 054 voliči volí osmnáct členů sněmovny, a naproti tomu Staffordshire s 608 716 obyvateli a 29 607 voliči jich volí jen sedmnáct.

Poměr mezi počtem voličů a počtem obyvatelstva je takovýto:

V Anglii ve venkovském volebním obvodu představuje jeden volič 20,7 obyvatel.

Ve Walesu ve venkovském volebním obvodu představuje každý volič 20 obyvatel.

Ve Skotsku ve venkovském obvodu představuje každý volič 34,4 obyvatel.

V Anglii v městském obvodu představuje každý volič 18 obyvatel.

Ve Walesu představuje jeden městský volič 24,4 obyvatel.

Ve Skotsku představuje každý městský volič 23,3 obyvatel.

Údaje o Irsku nejsou tak úplné jako o Anglii a Skotsku, ale dále uvedená čísla lze brát jako skoro přesný průměr za léta 1851—1852:

V irském venkovském obvodu představuje každý volič 36 obyvatel.

V irském městském obvodu představuje každý volič 23 obyvatel.

Na evropských obilních trzích je všeobecný nedostatek. Vypadá to asi takto: Ve Francii se nedostává nikoli deset miliónů hektolitrů obilí, jak uvádí „Moniteur"[46], aby uklidnil paniku, ale mnohem víc než dvacet miliónů, tj. víc než osm miliónů anglických kvarterů; bramborů chybí neméně než čtvrtina průměrné úrody za posledních pět let, zatímco nedostatek vína, oleje a kaštanů je ještě větší. V Belgii a Holandsku je produkce obilí asi o čtyři milióny hektolitrů menší; v porýnských provinciích, v Prusku a ve Švýcarsku chybí při střízlivém odhadu víc než deset miliónů hektolitrů. O Itálii je známo, že tam byla velmi špatná úroda, je ovšem velmi těžké určit, třeba jen přibližně, kolik se tam nedostává. Ale i nejnižší odhad počítá s deseti milióny hektolitrů obilí. Čili ve velkých obilních oblastech západní Evropy se nedostává přinejmenším čtyřiačtyřicet miliónů hektolitrů obilí (sedmnáct miliónů kvarterů). V Anglii chybí, jak známo, přes pět miliónů kvarterů obilí, a přitom podle některých odhadů, které zasluhují vážné pozornosti, zahrnuje toto číslo jen pšenici. Letošní neúroda tedy způsobila v západní Evropě katastrofální nedostatek obilí,

chybí ne méně než dvacet dva milióny kvarterů; přihlédneme-li ke špatné jakosti a neúrodě jiných plodin a k velmi rozšířené nákaze brambor — což vyjádřeno v hodnotě pšenice znamená nejméně pět miliónů kvarterů — nedostávalo se celkem dvacet sedm miliónů kvarterů obilí.

Pokud jde o dovoz obilí ze zahraničních trhů, sděluje se z naprosto kompetentních kruhů:

„V Polsku byla velmi špatná úroda. V Rusku je nedostatek obilí, jak dosvědčují vysoké ceny požadované v baltských přístavech ještě předtím, než bylo známo, že u nás se obilí nedostává. V podunajských knížectvích sice nebyla neúroda, ale zásoby tam i v Oděse se značně zmenšily ohromným vývozem obilí do Středomoří a do Francie. Pokud jde o Ameriku, bude moci dodat sotva dva milióny kvarterů. Přitom by ani všechny lodi světa nebyly s to dovézt třeba jen polovinu nebo přibližně polovinu obilí, které se nám nedostává, jak je dnes už známo po celé Anglii."

Napsali K. Marx a B. Engels
26.—27. ledna 1854
Otištěno v „New-York Daily Tribune",
čís. 4004 ze 16. února 1854
Podpis: Karel Marx

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

K. MARX

*MISE HRABĚTE ORLOVA. — RUSKÉ VÁLEČNÉ FINANCE

Londýn, v pátek 3. února 1854

Měl jsem možnost pozorovat u budovy hlavního štábu armády královnu, jak jela v slavnostním průvodu zahájit zasedání parlamentu. Turecký vyslanec byl přivítán hlasitým provoláváním slávy a hurá. Na prince Alberta, který byl smrtelně bledý, dav po obou stranách ulice zuřivě pískal; královna šetřila svými obvyklými úklonami a křečovitě se usmívala na nezvyklé projevy lidové nevole. V jednom ze svých dřívějších článků jsem uvedl na patřičnou míru pověsti o protestním hnutí proti princi Albertovi a ukázal jsem, že to je pouze manévr v boji stran.* Veřejná demonstrace se však nedá jen tak přejít, neboť dokazuje, že obvykle projevovaná loajalita britského lidu je pouhá konvenční formalita, neupřímný ceremoniál, který nevydrží sebemenší otřes. Není vyloučeno, že tato demonstrace přiměje korunu, aby odvolala vládu, jejíž protinárodní politika ohrožuje její vlastní bezpečnost.

Když přišla zpráva o nedávné misi hraběte Orlova k vídeňskému kabinetu[47], „Times" informovaly své důvěřivé čtenáře, že právě Orlov je muž, kterého car používá k mírovým posláním. Nemusím vám jistě připomínat, že se tento Orlov na jaře 1833 objevil v Cařihradě, aby vynutil na Portě hünkjariskeleskou smlouvu[48]. Nyní žádá na vídeňském kabinetu povolení, aby ruský sbor z Varšavy směl být poslán na dunajské válčiště přes Uhry. Za první důsledek jeho přítomnosti ve Vídni lze považovat požadavek Rakouska, aby Porta propustila své nynější velitele na Dunaji

* Viz tento svazek, str. 63—66. *(Pozn. red.)*

— Selima pašu, Ismaila pašu a Ömera pašu — ježto prý jsou to odpadlíci a revolucionáři. Každý, kdo jen trochu zná dějiny Turecka, ví, že od počátku osmanské moci všichni velcí turečtí generálové, admirálové, diplomaté a ministři byli vždy křesťanští odpadlíci: Srbové, Řekové, Albánci atd. Proč potom nežádat i od Ruska, aby propustilo oněch čtyřicet či padesát mužů, které sehnalo ze všech koutů Evropy a kteří tvoří celý jeho základní kapitál diplomatické obratnosti, politické chytrosti a vojenských schopností? Mezitím Rakousko soustředilo 80 000 vojáků na tureckých hranicích v Sedmihradsku a v Uhrách a poslalo český sbor čítající na 30 000 mužů, aby se k nim připojil. Pruská vláda prý odmítla splnit carovo přání, aby Bedřich Vilém IV. vyslal sbor o 100 000 mužích, který by obsadil Polsko jménem a v zájmu Ruska, a tak uvolnil tamější posádky, které by pak mohly táhnout na jih a pokračovat ve vojenských akcích v podunajských knížectvích.

V jednom ze svých dřívějších článků* jsem vás upozornil na finanční trik, k němuž se uchýlila rakouská vláda: nařídila, že při placení daní mají mít její papírové peníze o 15 % nižší kurs, než kolik je jejich nominální hodnota. Tato důmyslná „daň z placení daní" byla nyní rozšířena i na Itálii. „Gazetta di Milano" z 22. ledna uveřejňuje dekret rakouského ministra financí, podle něhož „v důsledku poklesu hodnoty papírových peněz budou je celní úřady přijímat pouze se sedmnáctiprocentní srážkou".

Pokud jde o ruskou státní pokladnu, měl jsem již dříve, když začaly takzvané východní komplikace, příležitost varovat vaše čtenáře před horlivě rozšiřovanými pověstmi o „tajných" pokladech chovaných ve sklepích petrohradské banky a před směšným zveličováním finanční síly, které prý může Rusko v dané chvíli použít.[49] Události od té doby plně potvrdily moje názory. Car byl nejen nucen stáhnout své kovové zásoby z anglických a francouzských bank, nýbrž provést ještě podvodnou konfiskaci. Kníže Paskevič oznámil varšavské hypoteční a eskontní bance, že jejího

* Viz tento svazek, str. 57—58. *(Pozn. red.)*

kapitálu bude použito jako nucené půjčky, ačkoli stanovy této banky zakazují půjčovat peníze na jiné záruky než pozemkové vlastnictví. Slyšeli jsme také, že ruská vláda zamýšlí vydat nesměnitelné papírové peníze za 60 miliónů rublů na krytí válečných výdajů. Takové chytráctví není u petrohradského kabinetu nic nového. Koncem roku 1768 Kateřina II., aby kryla výdaje na válku s Turky, založila asignační banku, naoko spočívající na zásadě směnitelnosti papírových peněz doručiteli. Ale úmyslným nedopatřením se zapomnělo sdělit veřejnosti, za jaké peníze se budou tyto bankovky vyměňovat, a po několika měsících se vyměňovaly už jen za měděné mince. A jinou nepříjemnou „náhodou" se stalo, že hodnota těchto měděných mincí byla o 50 % vyšší než hodnota kovu v nich obsaženého a že obíhaly ve své nominální hodnotě jedině proto, že jich bylo málo a že byl v obchodě nedostatek drobných. Směnitelnost těchto bankovek byla tedy pouhý trik. Zprvu omezila Kateřina emisi těchto papírových peněz jen na 40 miliónů rublů v pětadvacetirublových bankovkách; rubl tehdy představoval stříbrný peníz v hodnotě 38 až 40 pencí anglické měny podle devizového kursu a platil něco přes sto měděných kopejek. V době úmrtí Kateřiny II. roku 1796 vzrostlo množství těchto papírových peněz na 157 miliónů, čili oproti původní sumě se zčtyřnásobilo. Devizový kurs na londýnské burze klesl z 41 pencí v roce 1787 na 31 v roce 1796. Za příštích dvou vlád oběh papírových peněz rychle vzrostl, roku 1810 jich bylo v oběhu za 577 miliónů a papírový rubl měl cenu už jen $25^2/_5$ kopejky, tj. čtvrtinu své hodnoty z roku 1788; a kurs v Londýně klesl na podzim 1810 na $11^1/_2$ penny za rubl místo původních 38—40 pencí. Roku 1817 bylo v oběhu podle prohlášení hraběte Gurjeva za 836 miliónů rublů papírových peněz. Protože cla a jiné daně se vypočítávaly ve stříbrných rublech, vláda nyní vyhlásila, že asignáty se přijímají v poměru 4:1, čímž sama přiznala znehodnocení o 75 %. Spolu se znehodnocováním měny rostly úměrně ceny zboží a začaly silně kolísat, což znepokojilo i samu vládu a přinutilo ji uzavřít zahraniční půjčky, aby část těchto bankovek mohla být stažena z oběhu. 1. ledna 1821 bylo oznámeno, že se jejich množství snížilo na 640 miliónů. Potom přišly války s Tureckem, Persií, Polskem, Chivou

atd. a znovu rozmnožily počet bankovních asignátů, zase se snížil devizový kurs a ceny zboží opět velmi silně a nepravidelně kolísaly. Teprve 1. července 1839 se devizový kurs zlepšil díky ohromnému vývozu obilí do Anglie a car vydal manifest, podle něhož se od 1. července 1840 celá masa asignátů měla přeměnit v bankovky, směnitelné při předložení za stříbrné rubly v plné hodnotě 38 pencí. Car Alexandr prohlásil svého času, že výběrčí daní budou přijímat asignáty v hodnotě 4:1; car Mikuláš prý jim směnitelností vrátil jejich plnou původní hodnotu. Byl tam však zajímavý dodatek, v němž se stanovilo, že za jednu novou bankovku se má odevzdat tři a půl starých. Neříkalo se, že staré papírové peníze jsou znehodnoceny na 28% své původní hodnoty, ale stanovilo se, že tři a půl starých bankovek se rovná jedné *nové*. Z toho můžeme usuzovat, že na jedné straně je ruský kabinet ve finančních otázkách právě tak svědomitý a přesný jako v diplomatických záležitostech a na druhé straně, že pouhá hrozba války stačí znovu vyvolat všechny finanční potíže, ze kterých se Mikuláš po dvanáct let pokoušel vymotat.

Jedna evropská vláda po druhé vystupuje a apeluje na kapsy svých milovaných poddaných. Dokonce i král vyrovnaných Holanďanů* žádá od generálních stavů 600 000 rijksdaalderů** na opevňovací práce a obranu a dodává, že „okolnosti ho mohou donutit, aby mobilizoval část armády a vyslal flotilu".

Kdyby bylo možné mazanými účetnickými machinacemi uspokojit skutečné potřeby a naplnit prázdnotou zející pokladny, strůjce francouzského rozpočtu, nedávno uveřejněného v „Moniteuru", by to dokázal. Ale i ten nejnepatrnější hokynář v Paříži ví, že ani sebedůmyslnějším přemísťováním číslic nelze vymazat své jméno z knih svého věřitele, a že hrdina 2. prosince*** v domnění, že kapsy lidu jsou nevyčerpatelné, neodpovědně zvětšil národní dluh.

Nelze si představit nic naivnějšího než oznámení dánského kabinetu na zasedání folkethingu 17. ledna, že vláda odkládá návrh

* – tj. Vilém III. *(Pozn. red.)*
** – říšských tolarů. *(Pozn. čes. red.)*
*** – tj. Napoleon III. *(Pozn. red.)*

na změnu základních dánských institucí a zavedení tak dlouho touženě očekávané celostátní ústavy (Gesamtstaatsverfassung)[50] na *příhodnější* dobu.

Napsal K. Marx 3. února 1854
Otištěno v „New-York Daily Tribune", čís. 4007 z 20. února 1854
Podpis: Karel Marx

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

K. MARX

*MODRÉ KNIHY. — PARLAMENTNÍ DEBATY 6. ÚNORA. — MISE HRABĚTE ORLOVA. — ČINNOST SPOJENECKÉHO LOĎSTVA. — IRSKÁ BRIGÁDA. — K SVOLÁNÍ DĚLNICKÉHO PARLAMENTU

Londýn, v úterý 7. února 1854

Pročetl jsem pečlivě „Práva a výsady pravoslavné a katolické církve", jak byla důmyslně pokřtěna vládní Modrá kniha o východní otázce,[51] a mám v úmyslu podat v nejbližší době vašim čtenářům zhuštěný přehled tohoto diplomatického labyrintu. Zatím se spokojím prostým konstatováním, že obludnější pomník vládní podlosti a slabomyslnosti dějiny ještě nepoznaly. Chtěl bych také připomenout, co o hodnotě těchto Modrých knih řekl v Dolní sněmovně pan Baillie:

„Pokud jde o informace, máte jich tam o této věci habaděj — nejsou to ovšem autentické informace, ale takové, jaké lze načerpat z Modré knihy, která byla *pečlivě připravena* a kde se *zamlčuje všechno, co si vláda přeje utajit.* Mluvím z vlastní zkušenosti (rozruch mezi poslanci a smích v ministerských lavicích), vím, jak se pro tuto sněmovnu připravují Modré knihy o otázkách zahraniční politiky."

Vím velmi dobře, že lord Palmerston, když byl nedávno obviněn, že zkomolil dokumenty týkající se afghánské války, že vyškrtal některá velmi důležitá místa z oficiálních zpráv a jiná dokonce úmyslně zfalšoval,[52] dal na to tuto vtipnou odpověď:

„Sire, jestliže k něčemu takovému došlo, co bránilo dvěma vládám našich protivníků, které nás vystřídaly — a jedna z nich se držela u moci pět let — oznámit to a uveřejnit pravé dokumenty?"

Ale stejně dobře vím, že tajemství takovýchto retuší v Modrých knihách je právě tajemství střídání whigů a toryů u moci, neboť obě strany mají větší zájem na tom, aby si zachovaly možnost vystřídat se u moci, než si vzájemně ničit svou politickou „reputaci", a tak podkopávat moc vládnoucích tříd vůbec. A to ráčí Britové nazývat působností své slavné ústavy.

Lord Clanricarde upozornil, že na zasedání Horní sněmovny stanoveném na včerejšek navrhne, aby se zahájila rozprava o východní otázce. Na včerejší zasedání se tudíž čekalo s napětím a sněmovna byla skoro nabitá. Pan Urquhart dokonce ve včerejším čísle „Morning Advertiser" neváhal nazvat lorda Clanricarda budoucím vůdcem národní strany, připomínaje, že byl jediný, kdo roku 1829 protestoval proti tomu, aby Rusové překročili Balkán. Ale zřejmě přitom zapomněl, že tento urozený markýz byl v závažném období 1839—1840 velvyslancem lorda Palmerstona u petrohradského dvora a jeho hlavním nástrojem při uzavření separátní smlouvy z roku 1840 a při roztržce s Francií.[53]

Debata zřejmě veřejnost zklamala, neboť markýz Clanricarde, odvolávaje se na zprávy z novin, podle nichž prý „ve Vídni zřejmě probíhá ještě něco na způsob jednání", prohlásil, že by „velice nerad vyvolal rozpravu, která by snad zabránila mírovému dovršení těchto jednání," a že se tedy rozhodl podat návrh k této otázce až za týden. Urozený markýz se omezil na to, že se dotázal lorda Clarendona, „zda už došla carova odpověď na vídeňské návrhy" a „jaké instrukce byly dány britskému vyslanci v Petrohradě". Lord Clarendon odpověděl, že „dnes odpoledne dostal oficiální zprávu z Vídně o stavu jednání". Ruský car zamítl vídeňskou nótu a předložil místo ní protinávrh. 2. února bylo zasedání konference, která zase zamítla protinávrh.

„Nové návrhy, předložené Ruskem, byly zcela nepřijatelné," pokračoval lord Clarendon, „nemůžeme je předat Cařihradu, a proto je zbytečné o nich mluvit. Nemám důvod se domnívat, že budou v této věci zahájena nějaká nová jednání. Pokud jde o zachování míru, v tom směru nechovám naprosto žádné naděje."

K druhému dotazu lorda Clanricarda prohlásil:

„V sobotu večer mě navštívil na ministerstvu zahraničních věcí baron

Brunnov a odevzdal mi nótu, v níž oznamoval, že odpověď, kterou ode mne dostal na dotaz předložený z pověření své vlády, mu nedovoluje udržovat dále diplomatické styky, a že jsou tedy diplomatické styky mezi Ruskem a Anglií přerušeny. Baron Brunnov se se mnou rozloučil v sobotu večer, ale tehdy bylo již na odjezd z Londýna pozdě; vyrozuměl jsem tedy, že chce odjet dnes časně ráno."

Podle telegrafické zprávy odjel včera pan Kiselev z Paříže a odebral se do Bruselu. Oficiální, tj. vládní listy sdělují, že celé vyslanectví v Londýně bude uzavřeno a že všichni Rusové opustí Anglii. Dověděl jsem se však z výtečného pramene, že počet Rusů v Anglii se zmenší jen o osobu vyslance, kdežto celý personál zůstává v Londýně dál pod vedením pana Berga, prvního tajemníka vyslanectví. Co se týče postavení britského vyslance u petrohradského dvora, lord Clarendon prohlásil:

„Baron Brunnov mě navštívil v sobotu v půl sedmé, a protože bylo nutné spojit se nejprve s francouzskou vládou, nebylo možné okamžitě poslat instrukce britskému vyslanci v Petrohradě; ale dohodli jsme se již o této věci s francouzským velvyslancem a zítra budou siru G. Seymourovi a generálovi de Castelbajac poslány instrukce, na jejichž základě zaujmou totéž stanovisko jako ruský vyslanec zde, a diplomatické styky mezi oběma zeměmi a Ruskem budou přerušeny."

Lord John Russell opakoval v Dolní sněmovně prohlášení, které lord Clarendon učinil v Horní sněmovně, a lord Palmerston sdělil, že

„hodlá předložit návrh zákona, jímž by se sjednotily zákony o milici a zřídila se milice ve Skotsku a Irsku, přičemž dobu, po kterou má být prováděn nábor, by sněmovna stanovila hlasováním".

Anglická armáda se má ihned zvětšit o 11 000 mužů; kromě toho má být ihned naloděno 1500 mužů pobřežní stráže, kteří mají tvořit zálohu k doplnění posádek pro lodi nově určené k válečné službě. Bylo vydáno královské nařízení zakazující vývoz jakýchkoli válečných plavidel, válečného materiálu a střeliva do Ruska. Vojenské námořní úřady provedly prohlídku v soukromých docích na Temži a uvalily embargo na dvě lodi, které se právě dostavovaly pro Rusko. V Kodani byla jménem anglické vlády uzavřena smlouva na dodávku uhlí pro parníky s celkovým výkonem 11 000 koňských sil. Admirál sir Charles Napier má být pověřen velením reorganizovaného baltského loďstva.

Jak sděluje oficiální „Wiener Zeitung",

„vláda dostala upozornění, podle něhož Rusko výslovně prohlásilo čtyřem mocnostem, že se necítí vázáno slibem daným v Olomouci — zůstat v podunajských knížectvích v obraně".

Pokud jde o cíl, který má mise hraběte Orlova ve Vídni, koluje spousta protichůdných pověstí. Nejpravděpodobnější z nich je asi ta, kterou sděluje berlínský dopisovatel v dnešních „Times".

„Rusko nabízí Rakousku a Prusku, aby s ním uzavřely smlouvu o neutralitě, platnou za všech okolností; navrhuje jim, aby jejich prohlášení mělo ráz vyhlášení neutrality celého Německého spolku, uvoluje se, že přijde na pomoc Spolku, kdyby některý z jeho členů byl napaden, a zavazuje se, že kdyby došlo na konci války k nějakým územním změnám, neuzavře mír, aniž při takových změnách patřičně přihlédne k zájmům německých států. V tomto návrhu smlouvy o neutralitě jsou zřejmé narážky na zásady a ustanovení Svaté aliance z roku 1815."

Pokud jde o to, jak se asi Rakousko a Prusko rozhodnou, mohu jen opakovat, co jsem k této otázce řekl.* Rakousko se bude všemožně snažit uchovat si své neutrální postavení, pokud to jen trochu půjde, a pak se ve vhodnou chvíli postaví na stranu Ruska. Naproti tomu Prusko pravděpodobně zase znovu promešká vhodnou příležitost vzdát se neutrality a skončí tím, že sklidí ostudu nové Jeny.

Z Cařihradu se dovídáme, že spojené loďstvo se vrátilo na své kotviště v Beikozu, přestože mu „Samson" jménem vyslanců poslal tento rozkaz:

„Vyslanci byli překvapeni náhlým rozhodnutím admirálů, zejména v této chvíli, kdy je připravena k vyplutí turecká parní flotila, která veze střelivo a jiný materiál anatolské armádě. Francouzská a anglická vláda oficiálně a jasně nařídily" (skutečně to učinily, ale ne ve svých rozkazech původně odevzdaných admirálům, nýbrž teprve v těch, které dostali nyní), „že spojené eskadry mají chránit osmanské loďstvo a území. Oba admirálové se znovu upozorňují na jednoznačnost těchto instrukcí, jež jim byly řádně odevzdány. Admirálové se zřejmě domnívají, že opatření, jejichž provedení jim bylo svěřeno, mohou být uskutečněna nezávisle na tom, kde stojí síly, jimž velí, zda v Beikozu, nebo v Sinopu." (V tomto případě by se zas jiní mohli domnívat, že tytéž instrukce

* Viz tento svazek, str. 28—29. *(Pozn. red.)*

by bylo možné provést i tehdy, kdyby byly flotily klidně zůstaly na Maltě nebo v Toulonu.) „Tuto věc si musí rozhodnout podle vlastního uvážení a sami za to ponesou odpovědnost."

Ruská flotila, jak známo, je umístěna u Kaffy poblíž Kerčského průlivu, odkud je třikrát blíže do Batumi než do Beikozu. Mohou admirálové zabránit novému Sinopu u Batumi „nezávisle na tom, kde stojí — zda v Beikozu nebo někde jinde"?

Jistě si vzpomínáte, že ve svém prvním provolání obvinil car sultána, že pod své prapory naverboval revoluční „vyvrhely" z celé Evropy. A nyní, když lord Stratford de Redcliffe prohlašuje lordu Dudley Stuartovi, že mu z těchto „vyvrhelů", ať už je to kdokoliv, nemůže pomáhat organizovat dobrovolnou legii, car sám první zřizuje „revoluční" sbor, takzvanou řecko-slovanskou legii, s přímým cílem rozdmýchat vzpouru mezi sultánovými poddanými. Tento sbor se formuje ve Valašsku, podle ruských zpráv má už přes 3000 mužů, a těm se nebude platit v „bons à perpétuité"*, jaké dostávají Valaši: plukovníci mají slíbeno 5 dukátů denně, majoři 3 dukáty, kapitáni 2, nižší důstojníci 1 dukát a mužstvo 2 dvacetníky, přičemž zbraně dodá Rusko.

Ve Francii mezitím zbrojení nezůstává zřejmě už jen na papíře. Jak víte, byly povoláni záložníci z odvodního ročníku 1851 a v posledních dnech bylo odesláno ohromné množství vojenských zásob z Arrasu do Met a Štrasburku. Generál Pélissier odjel do Alžírska s rozkazem vybrat tam několik sborů pro chystanou výpravu do Cařihradu, kam se už vypravili sir J. Burgoyne a plukovník Ardant, aby tam připravili ubytování.

Pověst o přesunu velké armády v čele s Ömerem pašou nebyla dosud potvrzena, ačkoli vhodnější chvíle k provedení takové operace by se asi stěží mohla naskytnout, když je známo, že Rusové jsou soustředěni u Craiovy mezi Bukurešť a Calafatem.

Vraťme se k činnosti britského parlamentu, ačkoli tam se ovšem nic zvlášť významného nepřihodilo, nepočítáme-li předložení návrhu zákona na uvolnění pobřežního obchodu pro zahraniční lodi, přičemž se proti tomuto návrhu neozval ani jeden hlas.

* — úpisech na věčné časy. *(Pozn. red.)*

Protesty zřejmě zmlkly, když se ukázalo, že nejsou nic platné proti moderní obchodní zásadě, která dnes ovládla celý svět: kupujte, co potřebujete, tam, kde je to nejlevnější. O tom, jak i ta nejlevnější posádka dovede chránit lidský život a majetek, svědčí nedávná katastrofa „Taylora"[54].

Na včerejší schůzi Dolní sněmovny oznámil pan Butt, že

„zítra navrhne, aby tajemník sněmovny přečetl z tribuny článek uveřejněný v dnešních ‚Times' a dřívější zprávy z listu ‚Dublin Freeman's Journal', kde jsou" *(irští)* „poslanci obviňováni, že za peníze čachrovali s místy. Navrhne prý také, aby byl zřízen výbor, který by obvinění uveřejněná v těchto listech vyšetřil."

Proč se pan Butt rozhořčuje jen nad čachrováním s místy za peníze, pochopí ten, kdo si vzpomene, že všechny ostatní způsoby čachrování byly na minulém zasedání uznány za zákonné. Od roku 1830 je Downing Street závislá na irské brigádě[55]. Právě irští poslanci po libosti dosazovali a udržovali ministry. Roku 1834 vypudili z kabinetu sira Jamese Grahama a lorda Stanleye. Roku 1835 přinutili Viléma IV., aby odvolal Peelovu a povolal znovu Melbournovu vládu. Od všeobecných voleb z roku 1837 až do voleb z roku 1841, ačkoli v Dolní sněmovně byla britská většina nepřátelská této vládě, hlasy irské brigády byly dost silné, aby strhly misku vah na svou stranu a udržely vládu v úřadě. A byla to opět irská brigáda, která nastolila koaliční vládu. Ale přes svou moc dosazovat a sesazovat vlády brigáda nikdy nezabránila žádné podlosti páchané na Irsku, ani žádné nespravedlnosti vůči anglickému lidu. Období její největší moci bylo v době O'Connellově, v letech 1834—1841. A k čemu se této moci využilo? Irská agitace nikdy nebyla nic jiného než pokřik ve prospěch whigů proti toryům, a jejím cílem bylo vymámit na whizích výnosná místa. To přizná každý, kdo ví něco o takzvané lichfieldhouské úmluvě[56]. Podle této úmluvy se O'Connell zavázal hlasovat *pro* whigy, i když naoko směl bouřit *proti* nim, pod tou podmínkou, že si bude moci sám jmenovat úředníky v Irsku. Je na čase, aby irská brigáda odložila svou vlasteneckou masku. Je na čase, aby irský lid překonal svou zarputilou nenávist k Angličanům a pohnal své vlastní představitele, aby se odpovídali za své hříchy.

„Společnost pro umění a podfuky"[57] se nedávno pokusila od-

eskamotovat dělnický parlament*; oháněla se tím, že prý „skoncuje" se stále zuřícím bojem mezi kapitalisty a dělníky v Anglii. Na schůzi, které předsedal jakýsi urozený lord, byli pozváni představitelé obou stran, aby tu projednali své stížnosti zcela v duchu zasedání v Lucemburském paláci, řízených Louisem Blancem[58]. Proti tomuto balamucení vystoupil jménem dělnické třídy pan Ernest Jones, a starý Robert Owen řekl těmto osvíceným gentlemanům, že žádným smiřováním, žádným trikem ani chytristikou se nikdy nezaplní propast, která rozděluje dvě velké základní třídy v Anglii i v každé jiné zemi. Je zbytečné dodávat, že se schůze rozešla za všeobecného posměchu. Londýnští chartisté a delegáti z provincií uspořádali den nato veřejnou schůzi, na které byl jednohlasně přijat návrh svolat dělnický parlament a bylo stanoveno, že bude zahájen 11. března v Manchesteru.

Napsal K. Marx 7. února 1854
Otištěno v „New-York Daily Tribune",
čís. 4008 z 21. února 1854
Podpis: Karel Marx

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

* Viz poznámku 92. *(Pozn. čes. red.)*

K. MARX

*RUSKÁ DIPLOMACIE. — MODRÁ KNIHA O VÝCHODNÍ OTÁZCE. — ČERNÁ HORA

Londýn, v pátek 10. února 1854

Když byla uzavřena smlouva o neutralitě mezi Dánskem a Švédskem, vyslovil jsem — v rozporu s běžným míněním v Anglii a Francii — názor*, že tuto smlouvu rozhodně nelze pokládat za vítězství západních velmocí a že licoměrný protest Ruska proti ní je pouhý trik. Skandinávské noviny a dopisovatel „Times", který z nich cituje, nyní svorně zastávají stejný názor a prohlašují, že smlouva je vůbec dílem Ruska.

Návrhy, které předložil hrabě Orlov na vídeňské konferenci a které tato konference zamítla, byly tyto:

1) budou obnoveny staré smlouvy;

2) Rusko dostane protektorát nad pravoslavnými poddanými v Turecku;

3) z osmanské říše budou vyhnáni všichni političtí uprchlíci;

4) Rusko odmítne zprostředkování kterékoli cizí mocnosti a nebude vyjednávat jinak než přímo s tureckým zmocněncem, který má být vyslán do Petrohradu.

Pokud jde o poslední bod, projevil hrabě Orlov ochotu přistoupit na kompromis, ale konference přesto celý návrh zamítla. Proč jej konference zamítla? Či spíše: proč ruský car odmítl poslední podmínky navržené konferencí? Vždyť přece návrhy byly na obou stranách tytéž? Obnovení starých smluv bylo přijato, ruský protektorát byl až na určité formální změny schválen; posledního bodu se Rusko samo vzdalo; rakouský požadavek, aby byli

* Viz tento svazek, str. 68. *(Pozn. red.)*

vyhnáni političtí uprchlíci[59], nemohl také být příčinou roztržky Ruska se Západem. Neboli: je zřejmé, že ruský car se dostal do situace, kdy nemůže přistoupit na *vůbec žádné* podmínky, které nabízí Anglie a Francie, a *musí* si podrobit Turecko i za cenu evropské války.

Ve vojenských kruzích se už válka pokládá za nevyhnutelnou a přípravy k ní probíhají na všech stranách. Admirál Bruat už odjel z Brestu do Alžírska, kde má nalodit 10 000 mužů, a šestnáct anglických pluků umístěných v Irsku dostalo rozkaz připravit se k přepravě do Cařihradu. Expedice může mít pouze dvojí cíl: buď přimět Turky, aby se podrobili Rusku, což tvrdí pan Urquhart, anebo začít opravdu válčit proti Rusku. V obou případech nemine Turky stejný osud. Bude-li osmanská říše znovu vydána napospas Rusku, i když nepřímo, bude-li vystavena vlivu jeho rozkladných sil, scvrkne se brzy — jako kdysi byzantská říše — na pouhou periférii hlavního města. Dostanou-li se Turci do úplného područí Francie a Anglie, mohou se rovněž rozžehnat se svrchovaností nad svými evropskými državami.

„Máme-li vzít vedení války do svých rukou," poznamenávají „Times", „musíme mít možnost řídit všechny operace."

V takovém případě bude ovšem turecká vláda přímo řízena západními vyslanci, turecké ministerstvo války bude podřízeno ministerstvům války v Anglii a Francii, turecké armády budou pod velením francouzských a anglických generálů. Turecká říše ve své staré podobě přestane existovat.

Po úplném „fiasku" ve Vídni vrátil se nyní hrabě Orlov zpátky do Petrohradu „s ujištěním, že Rakousko a Prusko zůstanou za všech okolností neutrální".

Naproti tomu telegrafické zprávy z Vídně hlásí, že v turecké vládě došlo ke změně, protože serasker a kapudan paša* podali demisi. „Times" nemohou pochopit, jak mohlo dojít k porážce strany, která byla pro válku, právě ve chvíli, kdy Francie a Anglie se chtějí do války pustit. Pro mne osobně — je-li ovšem zpráva pravdivá — není tato „jako od boha seslaná" událost nijak nepo-

* — ministr války a ministr námořnictva. *(Pozn. red.)*

chopitelná; je to dílo představitele anglické koaliční vlády v Cařihradě, který ve svých depeších, uveřejněných v Modré knize, často vyjadřuje politování nad tím, že „zatím nemohl ve svém nátlaku na tureckou vládu jít tak daleko, jak by to bylo žádoucí".

Modrá kniha začíná zprávami o požadavcích, které předložila Francie v otázce „svatých míst" — požadavcích, které ve starých kapitulacích[60] nebyly dost jasně vymezeny a byly zřejmě vzneseny ve snaze zajistit římsko-katolické církvi převahu nad církví pravoslavnou. Naprosto nesdílím názor pana Urquharta, že prý car použil tajného vlivu v Paříži a zapletl Bonaparta do tohoto sporu, aby Rusko mělo záminku zakročit na obranu výsad pravoslavných věřících. Je přece dobře známo, že Bonaparte si chtěl stůj co stůj koupit podporu katolické strany a pokládal to od samého počátku za hlavní podmínku úspěšné uzurpace trůnu. Bonaparte si plně uvědomoval, jaký vliv má katolická církev na rolnické obyvatelstvo ve Francii; a právě rolnictvo ho mělo proti vůli buržoazie a proletariátu udělat císařem. Jezuita pan Falloux byl nejvlivnějším členem první Bonapartovy vlády, v jejímž čele podle jména stál voltairián Odilon Barrot. První usnesení, které tato vláda přijala ještě téhož dne, kdy byl Bonaparte uveden v úřad presidenta, byla proslulá výprava proti římské republice. Pan Montalembert, vůdce jezuitské strany, byl Bonapartovým nejaktivnějším nástrojem, když se připravovalo odstranění parlamentního režimu a státní převrat z 2. prosince. Oficiální orgán jezuitské strany „Univers" roku 1850 den co den vyzýval francouzskou vládu, aby podnikla rozhodné kroky na ochranu zájmů římsko-katolické církve na Východě. Bonaparte, ve snaze zalichotit se papeži, získat ho na svou stranu a dosáhnout toho, aby ho korunoval, měl dobré důvody neoslyšet toto volání a zahrát si na „nejkatoličtějšího"[61] císaře Francie. *Skutečnou příčinou nynější východní krize je tudíž bonapartovská uzurpace.* Bonaparte sice moudře odvolal své nároky, hned jak zpozoroval, že car Mikuláš je připraven použít jich jako záminky k tomu, aby ho vyloučil z evropského konkláve; Rusko se podle svého zvyku horlivě snaží využít okolností, ale není s to samo je vyvolat, jak si to představuje pan Urquhart. Pro historika však zůstává nesmírně zajímavým faktem, že nynější krize osmanské říše byla vyvolána

týmž konfliktem mezi římsko-katolickou a pravoslavnou církví, který byl kdysi důvodem k založení této říše v Evropě.

Nemám v úmyslu zkoumat celý obsah „Práv a výsad katolické a pravoslavné církve", zato bych rád upozornil na velmi důležitý incident, o němž není v Modré knize ani zmínky, totiž na rakousko-turecký spor o Černou Horu. Je tím nutnější seznámit se nejprve s touto záležitostí, protože dokazuje, že existoval tajný rusko-rakouský plán na zničení a rozdělení turecké říše, a protože už sám fakt, že Anglie nechává další jednání mezi petrohradským dvorem a Portou v rukou Rakouska, nutně vrhá podivné světlo na chování anglického kabinetu za této východní krize. Nemám žádné oficiální dokumenty o černohorské záležitosti, a proto se odvolávám na knihu L. F. Simpsona „Příručka k východní otázce"[62], která právě vyšla.

Turecká pevnost Žabljak (na černohorsko-albánské hranici) byla v prosinci 1852 napadena oddílem Černohorců. Jistě si vzpomínáte, že Porta přikázala Ömeru pašovi, aby útočníky zahnal. Vysoká Porta vyhlásila blokádu celého albánského pobřeží, opatření, jež mohlo být zřejmě namířeno jedině proti Rakousku a jeho námořnictvu a svědčilo o tom, že turecká vláda je přesvědčena, že černohorskou revoltu rozdmýchalo Rakousko.

V augsburské „Allgemeine Zeitung" vyšel tento příspěvek, datovaný ve Vídni 29. prosince 1852:

„Kdyby Rakousko chtělo podporovat Černohorce, blokáda by mu v tom nemohla zabránit. Stačí, když Černohorci sestoupí z hor, a Rakousko je bude moci zásobovat zbraněmi i střelivem v Kotoru, i když bude v Jaderském moři turecká flotila. Rakousko neschvaluje ani nynější vpád Černohorců, *ani povstání, jež hrozí co chvíli vypuknout mezi křesťanským obyvatelstvem v Hercegovině a Bosně.* Vždycky vystupovalo proti pronásledování křesťanů, a to ve jménu humanity. Vůči pravoslavné církvi musí Rakousko zachovat neutralitu. Poslední zprávy z Jeruzaléma dokazují, s jakou silou tam vzplála náboženská zášť. Rakouští činitelé se proto musí ze všech sil snažit, aby zachovali mír mezi pravoslavným a římsko-katolickým obyvatelstvem ve své říši."

Z této zprávy vidíme předně, že s povstáním křesťanského obyvatelstva v Turecku se počítá jako s *hotovou věcí*, dále že půdu pro ruské stížnosti na utlačování pravoslavné církve připravilo Rakousko, a konečně, že spletité náboženské spory kolem „svatých míst" měly Rakousku poskytnout příležitost vyhlásit „neutralitu".

V témž měsíci poslalo Rusko Portě nótu, v níž nabízelo zprostředkování v Černé Hoře. Tato nabídka byla odmítnuta s odůvodněním, že sultán je s to sám obhájit svá práva. Vidíme, že Rusko si tu počíná úplně stejně jako v době řecké revoluce[63]: nejdříve se nabízí, že bude chránit sultána proti jeho poddaným, a když jeho pomoc není přijata, chtělo by chránit poddané proti sultánovi.

Že mezi Ruskem a Rakouskem existovala už tehdy dohoda o obsazení podunajských knížectví, vysvítá z jiného citátu z augsburské „Allgemeine Zeitung" z 30. prosince 1852:

„Rusko, které teprve nedávno uznalo nezávislost Černé Hory, může stěží zůstat nečinným pozorovatelem událostí. Kromě toho obchodní dopisy z Moldavska a Valašska, i lidé, kteří tamtudy projíždějí, tvrdí, že kraj od Volyně až k ústí Prutu se hemží ruskými vojsky a že stále přicházejí nové a nové posily."

Zároveň psaly vídeňské noviny, že na rakousko-tureckých hranicích se soustředila rakouská pozorovací armáda.

6. prosince 1852 interpeloval lord Stanley lorda Malmesburyho v otázce Černé Hory a Bonapartův urozený přítel učinil toto prohlášení:

„Urozený lord vyjádřil přání dotázat se, zda v poslední době došlo ke změnám v politických vztazích onoho divokého kraje sousedícího s Albánií a nazývaného Černá Hora. Myslím, že v jeho politických vztazích nedošlo k žádné změně. Vládce této země má dva tituly: je hlavou pravoslavné církve v zemi a zároveň světským panovníkem. Ovšem ve své náboženské funkci *podléhá jurisdikci ruského cara, který je považován za nejvyšší hlavu celé pravoslavné církve.* Vládce Černé Hory (zřejmě jako před ním jeho předkové) je zvyklý, že jeho biskupská práva a tituly sankcionuje a uznává car. Pokud jde o nezávislost této země, pak ať mají různé osoby jakékoli mínění o výhodnosti takového postavení, faktem je, že *Černá Hora* je *už asi po 150 let nezávislou zemí*, a ačkoli se Porta mnohokrát pokoušela si ji podmanit, všechny tyto pokusy jeden po druhém ztroskotaly a země je ve stejném postavení, v jakém byla před nějakými 200 lety."

V tomto projevu lord Malmesbury, tehdejší toryovský ministr zahraničních věcí, klidně roztrhl osmanskou říši tím, že od ní oddělil zemi, která k ní vždy patřila, a zároveň uznal duchovní svrchovanost ruského panovníka nad poddanými Porty. Co říci o těchto

dvou oligarchických klikách než to, že jedna je hloupější než druhá?

Porta se ovšem vážně poděsila tohoto projevu britského ministra a zanedlouho nato se objevil v anglických novinách tento příspěvek dopisovatele z Cařihradu, datovaný 5. června 1853:

„Porta byla velmi roztrpčena prohlášením lorda Malmesburyho ve Sněmovně lordů, že Černá Hora je nezávislá. Nahrál tím Rusku a Rakousku a Anglie tím ztratí vliv a důvěru, které dosud požívala. V prvním článku svištovské smlouvy, uzavřené roku 1791 mezi Portou a Rakouskem (při níž prostředkujícími stranami byly Anglie, Holandsko a Rusko), se výslovně konstatuje, že bude poskytnuta amnestie poddaným obou mocností, kteří se vzbouřili proti svým *zákonným panovníkům*, a jakožto vzbouřivší se poddaní Porty jsou tam uvedeni Srbové, *Černohorci*, Moldavané a Valaši. Černohorci, kteří žijí v Cařihradě, a je jich tam asi 2000 až 3000, platí charádž čili daň z hlavy, a při soudních procesech proti poddaným jiných států v Cařihradě jsou Černohorci vždy bez námitek uznáváni za turecké poddané a jako s takovými se s nimi jedná."

Počátkem ledna 1853 vyslala rakouská vláda barona Kellnera z Köllensteinu, císařova pobočníka, do Kotoru, aby tam sledoval vývoj událostí, zatímco pan Ozerov, ruský chargé d'affaires v Cařihradě, odevzdal dívánu protest proti ústupkům, které byly poskytnuty katolické církvi v otázce svatých míst. Koncem ledna přijel do Cařihradu hrabě Leiningen a sultán mu 3. února poskytl soukromou audienci, při níž hrabě odevzdal dopis od rakouského císaře. Porta odmítla přijmout požadavky obsažené v tomto dopisu, načež jí hrabě Leiningen doručil ultimátum, které dávalo Portě čtyři dny na rozmyšlenou. Porta se okamžitě uchýlila pod ochranu Anglie a Francie, ale to jí nijak nepomohlo, protože hrabě Leiningen zprostředkování odmítl. 15. února dosáhl všeho, oč žádal (s výjimkou článku III), a jeho ultimátum bylo přijato. Obsahovalo tyto články:

I. Okamžité vyklizení Černé Hory a obnovení statu quo ante bellum*.

II. Prohlášení Porty, že se zavazuje zachovávat status quo v oblastech Kleku a Sutoriny a uznat mare clausum** ve prospěch Rakouska.

III. Přísné vyšetření muslimských zvěrstev spáchaných na křesťanech v Bosně a Hercegovině.

* — stavu, který byl před válkou. *(Pozn. red.)*
** — uzavřené moře. *(Pozn. red.)*

IV. Vypovězení všech politických uprchlíků a renegátů, kteří se v přítomné době zdržují v provinciích sousedících s Rakouskem.

V. Náhrada 200 000 zlatých rakouským obchodníkům, jejichž smlouvy byly z turecké strany svémocně vypovězeny, a plnění těchto smluv po celou dobu, na kterou byly uzavřeny.

VI. Náhrada 50 000 zlatých obchodníkovi, jehož loď a náklad byly neprávem zabaveny.

VII. Zřízení řady konzulátů v Bosně, Srbsku, Hercegovině a po celé Rumelii.

VIII. Odsouzení postoje tureckých úřadů v otázce uprchlíků z roku 1850.

Jak uvádí pan Simpson, obrátila se osmanská Porta, dříve než přistoupila na toto ultimátum, na anglického a francouzského vyslance s nótou, v níž žádala slib účinné pomoci v případě války s Rakouskem. „Protože oba vyslanci nebyli s to poskytnout definitivní ujištění", ustoupila turecká vláda energickému naléhání hraběte Leiningena.

Hrabě Leiningen přijel 28. února do Vídně, a téhož dne přijel kníže Menšikov do Cařihradu. 3. března měl lord John Russell dost drzosti prohlásit na dotaz lorda Dudleyho Stuarta ve sněmovně:

„Rakouská vláda na upozornění, které jí bylo zasláno, odpověděla ujištěním, že v této věci zaujímá stejné hledisko jako anglická vláda; a třebaže nemohu uvést doslovné znění dohody, zákrok Anglie a Francie byl *úspěšný* a jsem přesvědčen, že nedávné neshody jsou překonány. Kurs, který sledovala Anglie, byl dávat Turecku takové rady, aby si udrželo svou čest a nezávislost... Pokud jde o můj osobní názor, domnívám se, že z hlediska spravedlnosti, mezinárodního práva, věrnosti vůči našemu spojenci a také z hlediska všeobecné politiky a účelnosti je zachování celistvosti a nezávislosti Turecka důležitým a rozhodujícím zřetelem zahraniční politiky Anglie."

Napsal K. Marx 10. února 1854
Otištěno v „New-York Daily Tribune", čís. 4013 z 27. února 1854
Podpis: Karel Marx

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

B. ENGELS

OTÁZKA VÁLKY V EVROPĚ

Ačkoli „Nashville" nedovezl žádné zvláštní novinky z válčiště, dověděli jsme se přesto něco, co má za současné situace veliký význam. Je to zpráva, že nyní, na poslední chvíli, kdy ruští vyslanci odjeli z Paříže a Londýna, kdy britský a francouzský vyslanec byli odvoláni z Petrohradu, kdy námořní a pozemní síly Francie a Anglie se už soustřeďují k okamžité akci — právě v tuto poslední chvíli obě západní vlády znovu předkládají Rusku návrhy na jednání a přistupují v nich téměř na všechny ruské požadavky. Jak je dosud v živé paměti, bylo hlavním požadavkem Ruska, aby mu bylo přiznáno právo vyřídit si spor, který se podle jeho tvrzení týká jen Ruska a Turecka, přímo s Portou, bez vměšování jiných mocností. Toto právo se teď Rusku přiznává. Smyslem návrhů, obsažených v Napoleonově dopise[64], který otiskujeme na jiném místě, je, že Rusko má jednat přímo s Tureckem, ale smlouvě uzavřené mezi těmito dvěma stranami se má dostat záruky čtyř mocností. Tato záruka snižuje význam ústupku, protože při podobném sporu v budoucnu přímo poskytuje západním mocnostem záminku k vměšování. Avšak Rusko by se tím nedostalo do nevýhodnější situace, než v jaké je teď, kdy car Mikuláš musí vidět, že jakmile se pokusí o rozkouskování Turecka, riskuje válku s Anglií a Francií. A potom, zda Rusko opravdu něco získá, záleží na tom, jaká bude ona smlouva, která ještě není uzavřena; Rusko vidí, jak teď západní mocnosti zbaběle couvají před nutností vést válku, a tak mu bude úplně stačit, ponechá-li své armády soustředěné a bude-li pokračovat ve svém systému zastrašování, aby při jednáních pro-

sadilo ve všech bodech svou. Kromě toho se ruská diplomacie sotva musí bát utkání s oněmi slovutnými vyslanci, kteří sesmolili první vídeňskou nótu[65] neblahé paměti.

Ovšem, zda car tento návrh přijme, nebo zda se raději spolehne na svou armádu, to se teprve uvidí. Nemůže si dovolit každých pět let takto zbrojit a provádět takovou dislokaci vojska v celé své ohromné říši. Přípravy byly provedeny v takovém měřítku, že náklady na ně by mohly nahradit jen ohromné materiální zisky. V ruském lidu se horlivě rozdmýchává nadšení pro válku. Dostal se nám do rukou opis listu od jednoho ruského kupce — ne od některého z oněch četných německých, anglických nebo francouzských obchodníků usazených v Moskvě, nýbrž od skutečného starého Moskvana, pravého syna „svaté Rusi" — který má v komisi nějaké anglické zboží. Tohoto starého Rusa se dotázali, zda nehrozí nebezpečí, že toto zboží bude v případě války zabaveno, a on, hluboce dotčen takovým podezřením vůči své vládě a jako člověk výborně zběhlý v oficiální frazeologii, podle níž je Rusko na rozdíl od revolučních a socialistických zemí Západu velikým bojovníkem za „pořádek, vlastnictví, rodinu a náboženství", na to odpovídá, že

„tady v Rusku rozdíl mezi ‚mým' a ‚tvým' díky bohu ještě plně platí a Váš majetek je tu víc v bezpečí než kdekoli jinde. Dokonce bych Vám radil, abyste sem poslal ze svého majetku co nejvíc, protože tady bude možná bezpečnější než tam, kde je teď. *Pokud jde o Vaše krajany, máte snad důvody se strachovat,* ale pokud jde o Váš majetek, můžete být zcela klidný."

Mezitím se v Anglii a ve Francii provádějí vojenské přípravy v nejširším měřítku. Francouzská oceánská eskadra byla odvelena z Brestu do Toulonu k přepravě vojska do Levanty. Má tam být — podle různých zpráv — dopraveno čtyřicet až šedesát tisíc vojáků, z nichž značná část má být vzata z africké armády; expediční sbor bude značně posílen střelci a velet mu bude buď Baraguay d'Hilliers, nebo Saint-Arnaud. Britská vláda vyšle na 18 000 vojáků (22 pluků po 850 mužích), a podle posledních zpráv, které jsme dostali, jich část již odplula na Maltu, kde má být všeobecný sraz. Pěchota se přepravuje na parnících, kdežto plachetních lodí se používá pro jezdectvo. Baltská flotila, která se má soustředit

6. března u Sheerness na Temži, se skládá z patnácti řadových lodí, osmi fregat a sedmnácti menších plavidel. Je to největší flotila, jakou Britové zformovali od poslední války[66]; a protože polovinu budou tvořit kolové nebo šroubové parníky a velikost lodí a palebná síla jejich děl je nyní o 50% větší než před padesáti lety, ukáže se možná, že tato baltská flotila je nejsilněji vyzbrojené loďstvo, jaké kdy jaká země postavila. Velet mu má sir Charles Napier; dojde-li k válce, bude on nejlépe umět namířit jícny svých děl přímo na rozhodující bod.

Na Dunaji bitva u Četati zřejmě způsobila, že byl ruský útok na Calafat odložen. Tento pětidenní boj přesvědčil Rusy, že nebude tak snadné dobýt opevněný tábor, z něhož bylo možné provádět takové výpady. Zdá se, že po takových zkušenostech ani osobní rozkaz samovládcův nepřiměje jeho vojsko k ukvapeným akcím. Příjezd generála Šilděra, velitele ženijního vojska, který sem byl zvlášť poslán z Varšavy, měl podle všeho dokonce opačný výsledek, než měl mít carský rozkaz; obhlídka opevnění z dálky stačila k tomu, aby Šilděr, místo aby urychlil útok, došel k názoru, že je zapotřebí víc vojska a víc těžkých děl, než by se sem dalo v dané chvíli dopravit. A tak Rusové už po nějakou dobu soustřeďují kolem Calafatu všechny síly, které jen mohou, a přivážejí tam obléhací děla, kterých prý už dopravili do Valašska dvaasedmdesát. Londýnské „Times" odhadují ruské síly na 65 000 mužů, což se nám zdá poněkud přehnané, uvážíme-li sílu celé ruské armády v podunajských knížectvích. Tuto armádu tvoří nyní šest divizí pěchoty, tři jezdecké divize a asi tři sta polních děl, nepočítaje kozáky, střelce a jiné speciální jednotky; na začátku války se uvádělo, že její celkový početní stav je 120 000 mužů. Odečteme-li ztráty způsobené nemocemi a ztráty na bojišti, zhruba 30 000 mužů, zbývá asi 90 000 bojeschopných vojáků. Z nich je nejméně 35 000 zapotřebí ke střežení linie Dunaje, pro posádky důležitých měst a k zajišťování spojů. K útoku na Calafat zbývá tedy nanejvýš 55 000 mužů.

Všimněme si nyní postavení obou armád. Rusové nevěnují dost pozornosti celé linii Dunaje, podceňují postavení Ömera paši u Šumly a soustřeďují své hlavní síly, ba dokonce i těžké dělostřelectvo na krajním pravém křídle, v bodu, odkud mají do Bukurešti, ke své bezprostřední operační základně, dál než Turci. Obnažují tedy svůj týl, jak jen je to možné. A co je ještě horší, aby svůj týl jakžtakž kryli, museli své síly rozdělit a objevili se před Calafatem bez oné zjevné početní převahy, která by takový manévr mohla ospravedlnit tím, že by zajišťovala úspěch. 30 až 40% své armády mají rozptýleno za svými hlavními silami, ale přitom tyto jednotky nejsou ani s to odrazit rozhodný útok. A tak nejenže není zaručeno, že dobudou Calafat, ale jsou ohroženy i spoje obléhající armády. Chyba je tak zřejmá, tak obrovská, že kdyby to nebyl nepochybný fakt, voják by tomu ani nechtěl věřit.

Jestliže Ömer paša, který má stále ještě přesilu, překročí Dunaj v kterémkoli bodě mezi Ruščukem a Hiršovou, dejme tomu se 70 000 vojáky, bude ruská armáda nutně buď úplně zničena, nebo bude muset utéci do Rakouska. Ömer paša měl celý měsíc na to, aby soustředil takové množství vojska. Proč nepřekročí řeku, když mu v tom teď už nebrání plovoucí kry? Proč aspoň znovu neobsadí své předmostí u Oltenitsy, aby mohl v kteroukoli chvíli přejít k akci? Že by Ömer paša nevěděl, jakou příležitost mu svou neslýchanou chybou Rusové poskytli, to není možné. Zřejmě má tedy svázané ruce diplomatickými jednáními. Jeho nečinnost má zřejmě zmírnit dojem, kterým zapůsobila projížďka spojeného loďstva v Černém moři. Ruská armáda nesmí být podle všeho zničena nebo zahnána do Rakouska, protože pak by byl mír ohrožen novými komplikacemi. V zájmu piklů a rejdů diplomatických čachrářů musí Ömer paša dovolit Rusům bombardovat Calafat, nesmí využít situace, přestože je mu celá jejich armáda, celé jejich obléhací dělostřelectvo vydáno na milost a nemilost. Vskutku, nebýt toho, že ruský velitel měl reálnou, opravdovou záruku, že jeho boky a týl nebudou napadeny, nebyl by patrně nikdy podnikl pochod na Calafat. Jinak — přes všechny naléhavé příkazy, jež dostal — by byl zasloužil, aby byl postaven před polní soud a zastřelen. A nepřiveze-li parník, který je tu očekáván dnes nebo nejpozději v nejbližších dnech, zprávu, že Ömer paša překročil Dunaj a pochoduje na Bukurešť, bude těžko se ubránit zá-

věru, že západní mocnosti uzavřely formální dohodu, podle níž je pro záchranu vojenské cti Ruska nutno obětovat Calafat, takže Turci jej nesmějí hájit jediným způsobem, jakým se dá účinně hájit, totiž ofenzívou níže na Dunaji.[67]

Napsal B. Engels 13. února 1854
Otištěno jako úvodník
v „New-York Daily Tribune",
čís. 4019 ze 6. března 1854

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

K. MARX

*PROHLÁŠENÍ PRUSKÉHO KABINETU. — BONAPARTOVY PLÁNY. — POLITIKA PRUSKA

Z velmi důvěryhodného pramene v Londýně jsme dostali zprávu, která — je-li pravdivá — je neobyčejně důležitá, a přitom v evropských novinách byla uveřejněna jen kuse, a ještě k tomu zkomoleně.[68]

I. 3. února zaslal pruský kabinet do Paříže a Londýna toto prohlášení:

„1) Protože po vysvětlení hraběte Orlova nezůstávají žádné pochyby o tom, že další pokusy o zprostředkování u petrohradského kabinetu jsou bezúčelné, Prusko se tímto vzdává svého zprostředkování, pro něž už neexistují podmínky.

2) Návrhy hraběte Orlova na uzavření *formální* a závazné smlouvy o neutralitě byly rozhodně zamítnuty speciální nótou, neboť Prusko je rozhodnuto i bez souhlasu Rakouska zachovávat ze své strany přísnou neutralitu, kterou hodlá ve vhodné chvíli zajistit *patřičným vyzbrojením.*

3) Zda Prusko navrhne společně s Rakouskem všeobecné vyzbrojení Německého spolku, to bude záviset na postoji námořních mocností k Německu."

II. Ludvík Napoleon poslal důvěrného zmocněnce (pana Breniera) do Turína s tímto poselstvím piemontskému králi a panu Cavourovi: v Parmě, Piacenze, Guastalle a Modeně mají vypuknout v určitou dobu revoluční bouře. Sardinie pak bude muset tyto oblasti obsadit a vyhnat z nich panovníky, kteří tam dosud vládnou. Napoleon zaručuje králi přivtělení prvních tří knížectví a možná i Modeny k Sardinii; v náhradu za to bude Francii postoupeno Savojsko. K tomuto uspořádání dala Anglie takřka souhlas, i když po určitém váhání a velice neochotně. Pan Brenier pak pokračoval ve své cestě po Itálii, až se dostal do Neapole, kde jeho příjezd vyvolal „velmi trapný dojem". Jeho posláním je připravovat v Itálii povstání, neboť Napoleon je o sobě vážně přesvědčen, že je nejen s to rozpoutat v Itálii požár, ale také určit přesně hranici, kam se až smí rozšířit. Zamýšlí soustředit vojska na těchto místech:

1) 100 000 mužů na savojských hranicích;
2) 60 000 mužů v Metách;
3) 80 000 mužů ve Štrasburku.

III. Prusko nic nenamítá proti tomu, aby se stotisícová francouzská armáda shromáždila na savojských hranicích, ale soustředění jedné armády v Metách a druhé ve Štrasburku pokládá za své přímé ohrožení. V duchu už vidí, jak povstává Bádensko, Hesensko, Württembersko atd. a jak na 100 000 jihoněmeckých sedláků táhne k hranicím Pruska. Proto protestovalo proti těmto dvěma opatřením, a třetí bod pruského prohlášení právě naráží na tuto eventualitu. V každém případě chce Prusko koncem března nebo i *dřív* uvést armádu do válečného stavu. Zamýšlí povolat podle okolností 200 000 až 300 000 mužů. Bude-li však Napoleon trvat na tom, že soustředí jednu armádu u Met a druhou u Štrasburku, pruská vláda se už *rozhodla* zvýšit stav svých ozbrojených sil na 500 000 mužů. V berlínském kabinetě prý vládne strach a zmatek, král s velkou většinou ministrů se přiklonil ke spolupráci s Ruskem, a jedině Manteuffel, podporovaný princem Pruským, prosadil vyhlášení neutrality (Manteuffel původně navrhoval formální alianci s Anglií). Zároveň bylo vydáno oficiální usnesení kabinetu (Kabinettsbeschluss), podle něhož mají být za jistých okolností zatčeni jedné noci všichni významnější demokraté v monarchii, především v porýnském Prusku, a odvezeni do východopruských pevností, aby nemohli podporovat Napoleonovy podvratné plány (die Umsturzpläne Napoleons!!) nebo vůbec organizovat lidové hnutí. Uvažuje se, že toto opatření bude okamžitě provedeno, jestliže vypuknou nepokoje v Itálii nebo jestliže Napoleon soustředí své armády u Met a Štrasburku. Tvrdí se, že toto usnesení bylo přijato *jednomyslně*, ačkoli *všechny* eventuality, za nichž by kabinet mohl pokládat jeho provedení za vhodné, nebyly ještě uváženy.

Napsal K. Marx 17. února 1854
Otištěno jako úvodník
v „New-York Daily Tribune“,
čís. 4022 z 9. března 1854

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

K. MARX

PARLAMENTNÍ DEBATY[69]

Parlamentu byl předložen rozpočet na armádu a válečné námořnictvo. V armádě činí celkový počet vojáků požadovaný na běžný rok 112 977 mužů, tj. o 10 694 víc než v minulém roce. Celkové náklady na pozemní síly určené k službě doma i za hranicemi, vyjma australské kolonie a náklady, které převzala Východoindická společnost, činí na rok končící 31. březnem 1855 3 923 288 liber št. Úhrnná suma činí 4 877 925 liber št., což stačí pro 5719 důstojníků, 9956 poddůstojníků a 126 925 řadových vojáků. Rozpočet na válečné námořnictvo na rok končící 31. březnem 1855 vykazuje celkem 5 979 866 liber št. na bojovou službu, což je o 1 172 446 liber št. víc než minulý rok. Náklady na dopravu jednotek a dělostřelectva činí 225 050 liber št., tj. o 72 100 liber št. víc než loni. Úhrnná suma na rok činí 7 447 948 liber št. Válečné námořnictvo bude mít 41 000 námořníků, 2 000 plavčíků, 15 500 vojáků námořní pěchoty; spolu se 116 muži pomocného personálu celkem 58 616 mužů.

Minulý pátek večer prohlásil pan Layard, že zamýšlí obrátit pozornost sněmovny na východní otázku, a požádal o slovo právě ve chvíli, kdy předseda opouštěl své místo, aby sněmovna mohla přejít k posouzení rozpočtu válečného námořnictva.[70] Krátce po čtvrté hodině byly všechny galerie nabity a v pět hodin se sešla sněmovna v plném počtu. K zjevné nevoli poslanců i obecenstva ubily se dvě hodiny bezvýznamným povídáním o méně důležitých věcech. Zvědavost i ctihodných poslanců samých byla tak velká, že odložili večeři na osm hodin, aby nepřišli o zahájení velké rozpravy — vzácná událost v parlamentním životě Dolní sněmovny.

Pan Layard, jehož projev byl neustále přerušován potleskem, na začátku prohlásil, že díky vládě se poslanci dostali do tak podivné situace, že sami nevědí, jaké postavení vlastně zaujímají. Než odhlasují požadované rozpočtové částky, je vláda povinna jim sdělit, *co zamýšlí*. Ale než se zeptá vlády, co hodlá dělat, mluvčí by rád věděl, *co už udělala*. Prohlásil již loni, že kdyby byla vláda použila tónu důstojnějšího této země, nebyla by zatažena do války; a ani teď, po důkladném prostudování nedávno vydaných objemných Modrých knih, neshledal důvod ke změně svého mínění. Když srovnal obsah různých úředních zpráv z nejrůznějších stran, došel k závěru, že vláda neviděla nejnápadnější skutečnosti, nechápala nejjasnější tendence a věřila nejzřejmějším výmyslům. Potom prohlásil, že sinopská tragédie je skvrnou na cti Anglie, žádal podrobné vysvětlení a na základě uveřejněných dokumentů dokazoval, že admirálové spojené flotily by byli mohli zabránit katastrofě, ba i Turci sami by ji byli mohli odvrátit, nebýt přestrašených a váhavých instrukcí britské vlády. Z posledních projevů usoudil, že vláda zamýšlí dál vyjednávat na základě statu ante bellum*, a tento záměr odsuzuje. Vyzval vládu, aby plnila svou povinnost a ani chvíli nepochybovala, že také anglický lid splní svou povinnost.

Sir James Graham mu se svou známou drzostí odpověděl, že poslanci musí buď ministrům důvěřovat, nebo je svrhnout. Ale „zatím neztrácejme čas Modrými knihami".

Řekl, že vláda byla oklamána Ruskem, jež bylo dosud starým a věrným spojencem Velké Británie, avšak „temné, záštiplné podezření nesnadno zapouští kořeny v ušlechtilé mysli". Ten starý lišák, „poskok" sira Roberta Peela, vrah bratří Bandierů[71], byl vskutku báječný, když mluvil o „ušlechtilé mysli" a o tom, jak „nerada podezírá".

Pak přišli na řadu lord Jocelyn a lord Dudley Stuart, jejichž projevy zaplnily příští den noviny, ale toho večera vyprázdnily sněmovnu. Pan Roebuck jako další začal tím, že se zastal ministrů, kteří se octli v choulostivé situaci, ale skončil tím, že je na čase,

* — stavu před vypuknutím války. *(Pozn. red.)*

aby ministři *jasně řekli, co míní dělat*. Lord John Russell se zvedl a tváře se, jako by chtěl odpovědět na tuto otázku, podal omluvnou rekapitulaci neshod, které v poslední době vznikly; když však viděl, že s tím nic nepořídí, dělal, jako by chtěl poslancům vysvětlit, „co vláda zamýšlí dělat", což ovšem nejspíš ani jemu samému nebylo příliš jasné. Podle jeho slov uzavřela vláda jakési neurčité spojenectví s Francií, ovšem ne na základě smlouvy, ale vzájemnou výměnou nót. Anglie a Francie nyní navrhují i Turecku jakousi smlouvu, jež by Portu zavazovala, že bez jejich svolení nepožádá o mír. Vláda prý byla velmi zdrcena carovou neuvěřitelnou věrolomností. On (Russell) se už vzdal naděje, že je ještě možné zachovat mír. Vláda pravděpodobně vstoupí do války. Proto žádá asi o 3 milióny liber št. víc než minulý rok. Tajnost je podmínkou úspěchu ve válce, a proto jim teď nemůže říci, co vláda v této válce hodlá podniknout. Ježto závěrečná neboli na efekt vypočítaná část jeho projevu byla pronesena s velkou vervou a mocným mravním rozhořčením nad carským „katanem", sklidil ohromný potlesk a sněmovna ve svém nadšení by byla užuž odhlasovala rozpočet, když tu vystoupil pan Disraeli a prosadil odročení rozpravy na pondělí večer.

Rozprava byla znovu zahájena včera večer a trvala do dvou hodin v noci.

Jako první vystoupil pan Cobden a slíbil, že se bude přísně držet projednávané otázky. V potu tváře se snažil z Modrých knih dokázat, co nikdo nepopíral, že tento „truchlivý spor" začala francouzská vláda tím, že pověřila pana Lavaletta zvláštním posláním ve věci „svatých míst", a tím, že si vymohla na Portě jisté ústupky.[72] Francouzský president, který si v té době dělal laskominy na císařský trůn, patrně zamýšlel vytlouci určitý politický kapitál z toho, že se zastal zájmů římských katolíků vůči Turecku. První kroky Ruska v této věci lze vysvětlit jako důsledek francouzských akcí. Že nebyla podepsána vídeňská nóta, není prý vina turecké vlády, nýbrž spojenců, neboť kdyby byli spojenci pohrozili Turecku, že odvolají flotilu z Bešické zátoky, Porta by byla nótu ihned podepsala. Čeká nás válka (praví pan Cobden), protože jsme od Turecka žádali, aby nótou zamítlo Rusku, co jsme my chtěli žádat

sami pro sebe, totiž aby nám poskytlo záruky, že bude zacházet slušně s křesťany. Ohromná většina obyvatelstva v osmanské říši napjatě sleduje, jaké výsledky bude mít politika, kterou nyní provádí Rusko (například v Moldavsku a Valašsku). Z Modrých knih by prý mohl dokázat, že příkoří a útlak, v nichž musí žít křesťanské obyvatelstvo, nelze trpět — jenže se přitom dovolává hlavně depeší lorda Clarendona, napsaných se zřejmým úmyslem posloužit carovi. V jedné z těchto depeší lord Clarendon píše:

„Porta se musí rozhodnout: bude-li trvat na mylném náboženském principu, ztratí sympatie a podporu svých spojenců."

To dává panu Cobdenovi příležitost k otázce:

„Domnívá se snad Dolní sněmovna, že je možné, aby se takové obyvatelstvo, jako je fanatické muslimské obyvatelstvo Turecka, vzdalo svého náboženství? A bez úplného zavržení učení koránu je naprosto nemožné zrovnoprávnit křesťany a Turky v Turecku."

Stejně dobře bychom se mohli zeptat pana Cobdena, zda při existenci státní církve a platných zákonů v Anglii je možné zrovnoprávnit anglické dělníky s takovými Cobdeny a Brighty.

Pan Cobden se dále snaží dokázat na základě dopisů lorda Stratforda de Redcliffe a britských konzulárních zástupců, že mezi křesťanským obyvatelstvem v Turecku vládne všeobecná nespokojenost, která hrozí vyústit ve všeobecné povstání.

Znovu bychom se rádi zeptali pana Cobdenda, zda se s všeobecnou nespokojeností s vládou a vládnoucími třídami nesetkáváme u všech národů Evropy a zda tu nehrozí nebezpečí, že tato nespokojenost brzy vyústí ve všeobecnou revoluci? Kdyby do Německa, Itálie, Francie nebo i Velké Británie vpadla — jako do Turecka — cizí armáda, nepřátelská vládě, která by rozdmýchávala revoluční vášně, zachovala by některá z těchto zemí tak dlouho klid jako křesťanské obyvatelstvo Turecka?

Vstoupí-li Anglie do války na obranu Turecka, uzavírá pan Cobden, bude bojovat de facto za nadvládu osmanského obyvatelstva v Turecku a proti zájmům většiny lidu této země. Mezi ruskou armádou na jedné straně a tureckou na druhé jde pouze o náboženský spor. Britské zájmy jsou vesměs na straně Ruska. Rozsah zahraničního obchodu mezi Anglií a Ruskem je ohromný. Vývoz do

Ruska činí sice jen 2 milióny liber št., ale to je jen přechodný důsledek toho, že Rusko stále ještě trpí ochranářskými iluzemi. Zato anglický dovoz z Ruska dosahuje 13 miliónů liber št. S žádnou jinou cizí zemí kromě Spojených států nemá Anglie tak rozsáhlý obchod jako s Ruskem. Vstupuje-li Anglie do války, proč posílá do Turecka pozemní síly, místo aby použila výhradně válečného námořnictva? Nadešel-li čas vyřizování účtů mezi kozáctvím a republikánstvím, proč Prusko, Rakousko, ostatní německé státy, Belgie, Holandsko, Švédsko a Dánsko zůstávají neutrální, proč mají Francie a Anglie bojovat samy? Kdyby to byla otázka evropské důležitosti, neznamenalo by to, že ti, kdo jsou nejvíc ohroženi, by měli bojovat první? Pan Cobden skončil prohlášením, že „on je proti válce s Ruskem". Má za to, že „nejlepší by bylo vrátit se k vídeňské nótě".

Lord John Manners se domnívá, že vláda zaslouží důtku za svou bezstarostnost a neodůvodněnou sebejistotu. Už v prvních depeších ruské, francouzské a turecké vládě lord Clarendon, místo aby postupoval ruku v ruce s Francií, tvrdošíjně odmítal společný postup a oznámil ruské vládě, že Anglie bude jednat nezávisle na Francii, což přimělo ruského imperátora dát knížeti Menšikovovi příkazy, které přivodily celou katastrofu. Není divu, že když Anglie nakonec oznámila svůj úmysl skutečně zakročit v Cařihradě, francouzská vláda měla jisté pochybnosti o upřímnosti vlády Jejího Veličenstva. Anglie přece neradila Portě, aby odmítla utlimátum knížete Menšikova, nýbrž naopak sultánovi ministři jednali na vlastní odpovědnost a bez vyhlídky na to, že jim Anglie přispěje na pomoc. Zdlouhavé diplomatické jednání britské vlády po obsazení podunajských knížectví Ruskem velmi uškodilo Turecku a velmi prospělo Rusku. Rusko se zmocnilo podunajských knížectví bez vyhlášení války, aby zabránilo roztrhání smluv, které mu sloužily jako nástroj k nátlaku na Turecko. A tak když Turecko vypovědělo válku, nebylo moudré trvat na tom, že obnovení těchto smluv má být podmínkou jednání. Hlavní a skutečně palčivou otázkou nyní je, jaké cíle vláda sleduje, když se pouští do tohoto strašného boje. Všeobecně se prohlašuje, že jde o záchranu cti a nezávislosti Turecka; je ovšem nutné vysvětlit daleko podrobněji, co se tím vlastně míní.

Pan Horsfall se snaží vyvrátit nesprávná tvrzení pana Cobdena. Ve skutečnosti prý nejde o to, čím je dnes Turecko, nýbrž o to, čím bude Rusko, až připojí Turecko k svému území, jde o to, stane-li se ruský imperátor také císařem tureckým. Rusko má jen jeden přiznávaný cíl: rozšíření politické moci válkou. Usiluje o rozšíření svého území. Počínaje hanebnou úskočností prvního kroku, který v této věci podnikl ruský samovládce, až po surový masakr u Sinopu vyznačuje se jeho jednání krutostí, falší a zločiny, neslýchanými i v letopisech Ruska, země, jejíž historie je plna zločinů, a to zločiny tím strašnějšími, že si car troufá rouhavě se dovolávat křesťanského učení, jehož zásady tak hrubě porušuje. Na druhé straně vyhlédnutá oběť si počínala obdivuhodně. Pan Horsfall se pak všemožně snažil omluvit kolísavost vlády obtížemi, do nichž se dostala. Odtud prý váhavost její diplomacie. Kdyby se byly proti samovládci spojily všechny evropské vlády, všichni nejzkušenější diplomati, nebyli by dokázali dostat jej do postavení ožehavějšího a povážlivějšího, z něhož rozhodně nevyjde bez obtíží a ztrát, než do jakého zabředl následkem chyb našich ministrů či obratností svých vlastních ministrů. Před půl rokem byl car Mikuláš hlavním ochráncem pořádku a zákonnosti v Evropě; nyní shodil masku a vystupuje jako největší revolucionář. Po neúspěchu svých politických piklů, když sklidil nezdar ve válce v Asii a výprask od Turků na Dunaji, začal car neobyčejně rychle ztrácet svůj prestiž, vskutku jedna radost. Nyní je povinností vlády, dojde-li k nepřátelským akcím, postarat se o to, aby mír byl uzavřen jen za podmínek skýtajících dostatečnou a pevnou záruku, že se podobná agrese v budoucnu nebude opakovat. Řečník se domnívá, že jednou z podmínek obnovení míru by mělo být, aby Rusko nahradilo Turecku výdaje, které mu byly způsobeny, a aby Turecko jako materiální záruku dostalo zpět území, o něž bylo připraveno.

Pan Drummond se domnívá, že se Anglie zaplétá do náboženské války a chystá se podniknout novou křižáckou výpravu na ochranu hrobu Gottfrieda z Bouillonu, který je dnes už úplně v rozvalinách, takže tam není ani kam si sednout. Zdá se, že původcem celé rozepře byl od začátku papež. Anglie nemá nejmenší zájem na turecké otázce, a válku mezi Tureckem a Ruskem ani nelze

vítězně ukončit, neboť tyto dvě země budou proti sobě bojovat neustále a nikdy si nic neudělají. „Z této války si neodneseme nic než pár těžkých ran."

Pan Cobden před časem vyzýval, abychom srazili Rusko na kolena; kdyby s takovou výzvou vystoupil teď, ušetřil by Anglii spoustu trampot. Ve skutečnosti jde nyní v tomto sporu o to, zda sochy svatých u Božího hrobu budou oblékat pařížské, nebo petrohradské módní salóny. Anglická vláda nyní objevila, že Turecko je jejím starým spojencem a že bez něho nelze udržet rovnováhu sil v Evropě. Jak se však pro všechno na světě mohlo stát, že na to nepřišla před tím, než mu sebrala celé řecké království a než byla svedena bitva u Navarina[73], kterou, jak si řečník vzpomíná, označil lord Saint-Helens za velkolepou bitvu, až na to, že v ní utrpěl zničující úder někdo jiný, než měl. Jak to, že se na to nemyslelo, když Rusové překročili Balkán a když Anglie mohla Turecku účinně pomoci svou flotilou? Teprve nyní, když nechali osmanskou říši úplně zchátrat, představují si, že pod záminkou rovnováhy sil dokáží udržet tuto hroutící se mocnost na nohou. Po několika sarkastických poznámkách o náhlém nadšení pro Bonaparta se pan Drummond zeptal, kdo se má stát ministrem války. Všichni měli dost příležitosti se přesvědčit, že kormidlo státu je v chabých rukou. Řečník má za to, že dobré jméno kteréhokoli generála nebo admirála je v rukou dnešní vlády ohroženo; vláda je ochotna kohokoli obětovat, jen aby se zalíbila té či oné klice v parlamentě. Je-li vláda odhodlána vést válku, musí zasadit Rusku ránu přímo do srdce, a ne střílet v Černém moři pánubohu do oken. Musí začít tím, že vyhlásí obnovení polského království. Hlavně by ovšem rád věděl, co vláda zamýšlí.

„Předseda vlády," pravil pan Drummond, „se holedbá tím, jak dovede zachovávat tajemství, a jednou prohlásil, že by rád viděl toho, kdo by od něho vylákal informace, jež není ochoten podat. Tato slova mi připomínají anekdotu, kterou jsem jednou slyšel ve Skotsku. Jakýsi Skot byl v Indii, a když se vracel do Anglie, vzal s sebou jako dárek pro manželku papouška, který velice pěkně mluvil. Jeho soused, který za ním nechtěl zůstat pozadu, zajel do Edinburghu a koupil ženě velkou sovu. Když mu říkali, že se sova nikdy nenaučí mluvit, odpověděl: ‚To je pravda, ale považte, co toho zato napřemýšlí!'"

Pan Butt konstatoval, že je to poprvé od revoluce, co vláda

předstupuje před sněmovnu a žádá schválení válečného rozpočtu, aniž jasně a v plném rozsahu uvedla důvody takového návrhu. V právním smyslu Anglie ještě nevstoupila do války a sněmovna, má-li hlasovat o těchto finančních prostředcích, má právo vědět, co způsobilo, že se vypovězení války Rusku zdrželo. Do jakého dvojznačného postavení se dostala anglická flotila v Černém moři! Admirál Dundas má rozkaz vrátit každé ruské plavidlo do ruského přístavu; bude-li však při plnění tohoto rozkazu nějaká ruská loď zničena, jak to chtějí ministři ospravedlnit, když Anglie není ve válce s Ruskem? Řečník doufá, že sněmovně bude vysvětleno, proč má podporovat tak ponižující podmínky, které v zájmu uzavření míru s Ruskem vydávají Turecko na milost a nemilost Anglii a Francii? Sleduje-li Anglie tuto politiku, pak byl teď parlament svolán, aby odhlasoval dodatečné zbrojení nikoli v zájmu nezávislosti Turecka, nýbrž k jeho ujařmení. A pan Butt projevil určité podezření, zda vláda neprovádí okázalé přípravy k válce jen proto, aby mohla uzavřít nečestný mír.

Pan S. Herbert, ministr války, měl tak prázdný a hloupý projev, jaký bychom v tak kritické chvíli nebyli čekali ani od koaličního ministra. Vláda prý se octla mezi dvěma ohni a nemá možnost zjistit, jaké mínění sněmovna v této otázce skutečně zastává. Vážení ctihodní gentlemani, představitelé opozice, mají tu výhodu, že operují s fakty, neboť kritizují minulost; vláda nemá fakta, s nimiž by mohla operovat, musí jen mít záměry do budoucnosti. Je připravena vstoupit do této války ani ne tak proto, aby hájila Turecko, jako spíše proto, aby se postavila proti Rusku. To bylo všechno, co se sněmovna dověděla od chudáka pana Herberta „do budoucnosti". Vlastně ne, oznámil jí cosi zcela nového. „Pan Cobden je," podle pana Herberta, „představitelem nálad největší třídy této země." Když poslanci ze všech stran volali, že to není pravda, pan Herbert prohlásil: „Není-li představitelem největší třídy, je ctihodný poslanec představitelem přinejmenším *velké části pracujících tříd* této země." Chudák pan Herbert! Bylo skutečným osvěžením, když se po něm přihlásil o slovo pan Disraeli a žvanila vystřídal skutečný debatér.

Narážeje na teatrální deklamace, jimiž lord John Russell zakončil svůj projev v pátek večer, začal pan Disraeli takto:

„Vždycky jsem zastával názor, že každý národ, a náš zvláště, je daleko ochotnější a odhodlanější nést břemeno, jež mu ukládá válečný stav, když opravdu ví, zač jde do války, než je-li stržen do boje plamennými výzvami a vzrušením; to snad může v první chvíli vyhovovat některému ministrovi, ale za několik měsíců se nezbytně dostaví otupělost nebo snad otupělost a porážka zároveň."

Tak tomu bylo s válkou z let 1828 až 1829, jíž se Anglie neúčastnila na straně Turecka, ale na straně Ruska. Nynější spletitou situaci a zoufalé postavení, v němž se Turecko v poslední době octlo, je nutno přičíst zcela na vrub této válce, v níž se Anglie a Francie spojily proti Turecku. Tehdy ani jediný poslanec neměl nejmenší ponětí, proč Anglie vstupuje do války a jaký cíl sleduje, když zasazuje ránu Turecku. Proto je třeba, aby jasně chápali příčinu a cíl nynější války. O tom se mohou dovědět jedině z Modrých knih. Právě ze zpráv, které máme na stole, lze vyčíst, jak vznikla nynější situace. Politika, která je tam objasněna, připravovala budoucnost, na niž ministři podle svého tvrzení soustřeďují všechnu svou pozornost. A proto protestuje proti doktríně sira Jamese Grahama. Pan Herbert se právě ohrazoval proti tomu, aby byly čteny jednotlivé stránky z těchto zpráv, on však nemůže slíbit, že přečte sněmovně Modré knihy celé od a do zet; kdyby ovšem poslanci uznali, že tato námitka váženého gentlemana je oprávněná, nezbývalo by mu nic jiného. Všichni, kdo jsou informováni o východní otázce, i on sám, zastávají názor, že Rusko naprosto nezamýšlelo dobýt osmanskou říši; mělo však v úmyslu obratnou politikou a osvědčenými prostředky získat na svou stranu křesťanské obyvatelstvo turecké říše a vykonávat na ně vliv, který by mu zajistil autoritu možná o nic menší, než by mělo, kdyby vládlo v hlavním městě sultánovy říše. Na počátku těchto diplomatických jednání hrabě Nesselrode v depeších z ledna 1853 a z června 1853 sám jasně a otevřeně charakterizoval politiku Ruska. Snahou Ruska bylo ovládnout tureckou říši tím, že by získalo zvláštní vliv na 12 miliónů obyvatel, kteří tvoří velkou většinu sultánových poddaných. V ruských depeších adresovaných britské vládě se o této politice nejen zcela otevřeně mluví, ale britské vládě se tu naprosto jasně říká i to, jakými prostředky ji Rusko hodlá uskutečňovat — nikoli výboji, nýbrž zachováváním existujících smluv a širším výkladem ducha těchto smluv.

Čili už na samém počátku této závažné kontroverze je základem diplomatické kampaně smlouva — küčükkajnardžská smlouva. Podle této smlouvy jsou křesťanští poddaní Porty pod zvláštní ochranou sultánovou. Naproti tomu Rusko vysvětluje tuto smlouvu v tom smyslu, že křesťanští poddaní sultánovi jsou pod zvláštní ochranou carovou. Podle téže smlouvy má Rusko právo podnikat kroky na ochranu svého nového kostela — budovy v ulici zvané Bey Oglu; Rusové ovšem vykládají tento článek smlouvy tak, že Rusko má právo vystupovat na ochranu každého pravoslavného kostela a samozřejmě i na ochranu všech věřících tohoto vyznání v sultánových državách, což je mimochodem velká většina tureckých poddaných. Tak si Rusko vykládalo, jak samo přiznává, kajnardžskou smlouvu. Na druhé straně z depeše sira Hamiltona Seymoura z 8. ledna 1853 vyplývá, že hrabě Nesselrode informoval sira Hamiltona a ten informoval lorda Clarendona, „že je nutné, aby ruská diplomacie byla podpořena demonstrací síly". Podle téže depeše má hrabě Nesselrode za to, že tato otázka bude uspokojivě vyřešena na základě „úsilí, které by měli vyvinout vyslanci Jejího Veličenstva v Paříži a Cařihradě". Rusko tudíž najednou prohlašuje, že demonstrace síly je jen demonstrace, kdežto cíle že se má dosáhnout mírovou cestou, úsilím anglických vyslanců v Paříži a Cařihradě.

„Nuže," pokračoval pan Disraeli, „rád bych věděl, jaké stanovisko zaujali tito vyslanci k takovéto kombinaci, když cíl byl jasně vysloven, prostředky, jimiž ho má být dosaženo, podrobně vyloženy a když bylo zřejmé, o jakou diplomacii přitom jde."

Zmiňovat se o otázce svatých míst považuje Disraeli za zbytečné. Ta byla v Cařihradě fakticky rychle vyřešena. I hrabě Nesselrode ve velmi raném stadiu těchto jednání vyjádřil své překvapení a uspokojení a vyslovil uznání nad smířlivostí a ochotou Francie. Jenže Rusko po celou tu dobu stahovalo vojska k tureckým hranicím a hrabě Nesselrode po celou tu dobu říkal lordu Clarendonovi, že jeho vláda žádá rovnocennou náhradu za výsady, které ztratila pravoslavná církev v Jeruzalémě, přičemž ovšem v řešení této otázky jeho vládě nikdo nebránil. V té době se už dokonce objevily i zmínky o misi knížete Menšikova, jak vyplývá z různých depeší

sira Hamiltona Seymoura. Lord John Russell zde prohlásil onehdy večer, že se hrabě Nesselrode choval věrolomně. Na druhé straně lord John Russell sám přiznal, že hrabě Nesselrode neustále připomínal, že jeho imperátorský vládce bude žádat náhrady pro pravoslavnou církev; a pak si zase najednou stěžoval, že hrabě Nesselrode jim nikdy neřekl, co vlastně chce.

„Prohnaný hrabě Nesselrode! (Smích.) Podvodná licoměrnost ruských státníků! (Smích.) Jak to, že se urozený lord nemohl dovědět, co potřeboval? Nač seděl sir Hamilton Seymour v Petrohradě, ne-li proto, aby se zeptal na to, co bylo třeba vědět?"

Jestliže hrabě Nesselrode urozenému lordovi neřekl, co chce, pak to bylo proto, že si urozený lord nikdy netroufal se na to zeptat. Zeptat se kategoricky petrohradského kabinetu bylo v tomto stadiu jednání povinností vyslanců. A jestliže ruská vláda nemohla říci, co chce, bylo na čase prohlásit, že přátelské služby britské vlády v Paříži a Cařihradě končí. Když lord John Russell odešel z úřadu a byl vystřídán lordem Clarendonem, ovzduší diplomatických jednání se změnilo ve prospěch Ruska. Když se stal ministrem zahraničních věcí lord Clarendon, musel sestavit instrukce pro lorda Stratforda de Redcliffe, královnina vyslance, který odjížděl na své působiště. Nuže, jaké byly tyto instrukce? Ve chvíli, kdy bylo Turecko v krajní nouzi, ve velmi ožehavé situaci, dostává se mu ponaučení o tom, jaké reformy má provést v oblasti vnitřní správy a obchodu. Sděluje se mu, že chování Porty se musí vyznačovat naprostou umírněností a obezřetností, čili že musí vyhovovat požadavkům Ruska. Přitom se anglická vláda ani teď výslovně nezeptala, co vlastně Rusko zamýšlí. Kníže Menšikov přijel do Cařihradu. Lord Clarendon, který dostal velmi znepokojivé dopisy od plukovníka Rose a varovné depeše od sira H. Seymoura, odsoudil v listu lordu Cowleymu, britskému vyslanci v Paříži, rozkaz plukovníka Rose, jímž byla povolána britská flotila, vyjádřil politování nad rozkazem k odplutí do řeckých vod, který byl dán francouzskému admirálovi, ráčil Francii povýšeně poučit, „že politika podezřívání není ani moudrá, ani bezpečná", a prohlásil, že plně spoléhá na slavnostní ujištění ruského cara, že chce tureckou říši zachovat. Nato píše lord Clarendon svému vyslanci v Cařihradě, že je hluboce

přesvědčen, že „ať už jsou cíle mise knížete Menšikova jakékoli, neohrozí autoritu sultánovu ani celistvost jeho držav". Nejen to! Lord Clarendon si pospíšil obvinit jediného spojence, který Anglii v Evropě zůstal, a prohlásil, že má-li Anglie nyní na Východě nějaké potíže, zavinilo je stanovisko, které před nějakou dobou zaujala Francie v otázce svatých míst. V souvislosti s tím blahopřál hrabě Nesselrode lordu Aberdeenovi k „beau rôle"* (v Modré knize přeloženo jako „významná úloha"), kterou sehrál tím, že nechal Francii „isolée"**. 1. dubna informoval plukovník Rose anglickou veřejnost o *tajné* konvenci, kterou Rusko žádalo od Turecka. Za pouhých deset dní nato přijel do Cařihradu lord Stratford a potvrdil všechno, co psal plukovník Rose. Po tom všem píše 16. května lord Clarendon siru H. Seymourovi:

„Vysvětlení, jež podal ruský car," – toto vysvětlení není v Modrých knihách – „nám dovoluje nesdílet, naopak ignorovat obavy, které celkem pochopitelně vyvolal v celé Evropě postup knížete Menšikova spolu s vojenskými přípravami v jižním Rusku."

Nato mohl hrabě Nesselrode 20. června bez rozpaků oznámit lordu Clarendonovi, že Rusko obsadilo podunajská knížectví. V tomto dokumentu hrabě Nesselrode oznamuje, že

„imperátor zamýšlí ponechat provincie obsazeny jako zástavu, dokud se mu nedostane zadostiučinění; při tomto postupu zůstává věrný prohlášením daným anglické vládě; když informoval londýnský kabinet o vojenských přípravách, prováděných zároveň se zahájením jednání, neskrýval, že může nastat doba, kdy bude nucen dovolávat se pomoci Anglie, vyslovil uznání anglické vládě za její přátelské záměry, jež na rozdíl od Francie projevila, a všechnu vinu za následující neúspěchy knížete Menšikova svaloval na lorda Stratforda."

Po tom všem píše lord Clarendon 4. července oběžník, v němž znovu vyslovuje víru v spravedlivost a umírněnost imperátora a odvolává se na opětovné carovo ujištění, že bude respektovat celistvost turecké říše. A 18. července píše lordu Stratfordovi:

„Kdyby se Francie a Anglie vážně vložily do díla, jistě by dokázaly zlomit sílu Ruska, ale není vyloučeno, že Turecko by mezitím bylo nenávratně zničeno, a proto jedinou schůdnou cestou je mírové vyjednávání."

* – šlechetné úloze. *(Pozn. red.)*
** – izolovanou. *(Pozn. red.)*

Jakže? Platil-li tento argument tehdy, musí platit i dnes. Buďto vláda projevila důvěřivost takového stupně, že to hraničí s trestuhodnou lehkověrností, anebo Rusko tajně podporovala. Příčinou války je způsob, jímž vláda Jejího Veličenstva vedla jednání v posledních sedmi měsících. Jestliže tak jednala z lehkověrnosti, potom Rusko svým věrolomným chováním zřejmě urychlilo srážku, která bude patrně nevyhnutelná a zajistí nezávislost Evropy, bezpečnost Anglie a budoucnost civilizace. Jestliže tak anglická vláda jednala, protože potají Rusku nadržovala, bude to zbabělá válka, váhavá a bezvýsledná, lépe řečeno přinese právě ten výsledek, který byl původně zamýšlen. 25. dubna učinil lord Clarendon v Horní sněmovně nepravdivé prohlášení, že Menšikov je pověřen urovnat spor o svatá místa, ačkoli věděl, že jeho poslání je právě opačné. Pan Disraeli pak stručně vylíčil historii vídeňské nóty, aby ukázal, že buď byla vláda naprosto omezená, nebo tajně podporovala petrohradský dvůr. Pak přešel k třetímu období, období přestávky mezi neúspěchem vídeňské nóty a bitvou u Sinopu. V této době mluvil ministr financí pan Gladstone na veřejném projevu o Turecku velmi pohrdlivým tónem. A stejně psaly i polooficiální noviny. Jen energie Turků samých změnila názor na Turecko a jeho vyhlídky a způsobila, že i vláda o něm začala mluvit jinak. Ale sotva došlo k bitvě u Oltenitsy, začala se znovu uplatňovat politika lehkověrnosti nebo tajného nadržování. Avšak masakr u Sinopu zase vyvolal sympatie pro Turky. Flotily dostaly rozkaz vplout do Černého moře. Ale co udělaly? Vrátily se do Bosporu! Pokud jde o budoucnost, lord John Russell vylíčil podmínky anglo-francouzského spojenectví velmi mlhavě. Pan Disraeli varuje, aby se nesměšovalo zachování rovnováhy v Evropě se zachováním dnešního územního rozdělení. Na docenění této pravdy závisí především budoucnost Itálie.

Po skvělém projevu pana Disraeliho, jejž jsem samozřejmě uvedl jen v hrubých rysech, vystoupil lord Palmerston a utrpěl úplné fiasko. Opakoval část projevu, který pronesl na závěr posledního zasedání, velmi nepřesvědčivě hájil politiku vlády a úzkostlivě dbal, aby mu neuklouzlo jediné slůvko, z něhož by se sněmovna mohla dovědět něco nového.

Na návrh sira J. Grahama byly pak bez diskuse přijaty některé pozměňovací návrhy k rozpočtu válečného námořnictva.

Nejzajímavějším rysem těchto rušných debat je konec konců to, že se sněmovně vůbec nepodařilo přimět vládu, ani aby formálně vypověděla válku Rusku, ani aby vysvětlila cíle, pro které má Anglie vstoupit do války. Sněmovna a veřejnost se nedověděly nic víc, než co už věděly. Nedostaly naprosto žádnou novou informaci.

Napsal K. Marx 21. února 1854
Otištěno v „New-York Daily Tribune", čís. 4022 z 9. března 1854
Podpis: Karel Marx

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

K. MARX

*PARLAMENTNÍ DEBATY Z 22. ÚNORA. — DEPEŠE POZZA DI BORGO. — POLITIKA ZÁPADNÍCH STÁTŮ

Londýn, v pátek 24. února 1854

Všechny noviny jsou zamořeny spoustou pustých výmyslů o tom, jak se Kossuth „chystá do války" a jaké „kroky" pravděpodobně podnikne. Od jednoho polského důstojníka, který jede do Cařihradu a radil se o tom s bývalým guvernérem, jsem se však náhodou dověděl, že mu Kossuth domlouval, aby neodjížděl z Londýna, a nevyjádřil se nijak příznivě o účasti maďarských a polských důstojníků v nynější turecké válce, protože prý tito důstojníci musí buď vstoupit do služeb Czartoryského, anebo se zříci křesťanské víry. To první se nesrovnává s Kossuthovým politickým přesvědčením a to druhé s jeho zásadami.

Dojem, kterým zapůsobilo mistrovské expozé pana Disraeliho o vládní politice, byl tak hluboký, že „vláda všech talentů" považovala za nutné učinit dodatečně pokus zastřít tento dojem malou komedií, která se odehrála mezi vládou a panem Humem na středečním dopoledním zasedání Dolní sněmovny. Lord Palmerston ukončil svou nemastnou neslanou odpověď na epigramatickou alternativu pana Disraeliho — buď trestuhodná „lehkověrnost", nebo zrádné „nadržování" — tím, že se proti odsudku opozice odvolal k nestrannému posouzení celé země; a pan Hume byl vybrán, aby odpověděl jménem celé země, jako byl truhlář Švihlík vybrán, aby sehrál roli lva v „nejukrutnější smrti Pyrama a Thisby"*. Po celou dobu své parlamentní kariéry se pan Hume snažil, aby opozice byla

* Shakespeare, „Sen noci svatojánské", 1. jednání, 2. výstup. *(Pozn. red.)*

přijatelná, podával pozměňovací návrhy, které pak zase odvolával — tvořil vskutku takzvanou nezávislou opozici, zadní voj každé whigovské vlády, který vždy spolehlivě přispěchal na pomoc, jakmile se u oficiálních představitelů strany začaly projevovat příznaky kolísání. Hume je pravý velký parlamentní „hasič". Není jen nejstarším členem parlamentu, je přitom i nezávislým poslancem, a je nejen nezávislý, ale i radikál, a je nejen radikál, ale je to i proslulý a neúprosný Cerberus státního měšce, jehož posláním je umožňovat, aby nepozorovaně unikaly libry, zatímco se handrkuje o zlomky farthingu.

Poprvé za celou dobu, co je v parlamentě, jak sám zdůraznil, si bere pan Hume slovo nikoli proto, aby rozpočet zamítl, nýbrž aby s ním vyjádřil svůj souhlas. Tato pozoruhodná skutečnost, jak pan Hume neopomněl poznamenat, je nezvratným důkazem, že vláda se neodvolala nadarmo k zdravému rozumu celé země proti nespravedlivým pomluvám opozice; byla slavnostně zproštěna obvinění z lehkověrnosti i z nadržování. Jeho argumentace byla charakteristická. Aby zachránil vládu před alternativou: buď lehkověrnost, nebo nadržování, dokazoval lehkověrnost ministrů při jejich jednání s Ruskem. Pochopil tedy pravý smysl výzvy lorda Palmerstona. Vláda si nepřála nic jiného, než aby byla zproštěna obvinění z vědomé zrady. Co se týče lehkověrnosti, což neprohlásil už skvělý sir James Graham, že „ušlechtilá mysl nerada podezírá"? Protože to, že hrozí válka, zavinili ministři svými diplomatickými chybami, je to bezesporu jejich válka, a podle pana Huma není proto nikdo povolanější úspěšně ji vést než právě oni. Už to, jak poměrně malé jsou předpokládané výdaje na válku, je podle pana Huma nejpřesvědčivějším důkazem velikosti zamýšlené války. Lord Palmerston samozřejmě vyslovil panu Humovi dík za úsudek, který pronesl jménem celé země, a na oplátku poctil posluchačstvo svým názorem na státní dokumenty. Podle jeho mínění se dokumenty nemají předkládat sněmovně a veřejnosti, dokud nejsou události tak zamotané, že uveřejnění už nemá žádnou cenu. To je celá moudrost, na kterou se koaliční vláda zmohla s křížkem po funuse a po zralé úvaze. Její vůdce lord Palmerston měl za úkol nejen oslabit dojem, který vyvolal projev jejího odpůrce, ale také

oslabit účinek svého vlastního teatrálního odvolání od sněmovny k celé zemi.

V úterý večer se zeptal pan Horsfall, poslanec za Liverpool:

„Jsou smlouvy s cizími národy nebo kroky, které se chystá vláda Jejího Veličenstva podniknout v případě války, skutečně takové, aby zabránily kaperským lodím* vyzbrojovat se v neutrálních přístavech proti anglické flotile?"

Lord Palmerston odpověděl:

„Vážený gentleman a sněmovna musí chápat, že to je otázka, na kterou v současné situaci nelze dát jasnou odpověď."

„Morning Post"[74], Palmerstonův soukromý moniteur**, cituje odpověď svého pána a poznamenává:

„Urozený lord nemohl dát jinou odpověď (ať už jsou informace vlády v této věci jakékoli), nechtěl-li se pustit do diskuse o velmi ožehavém a nesnadném problému, který je možná v přítomné době předmětem jednání. Má-li být tato otázka uspokojivě vyřešena, je nutné spoléhat na přirozený cit pro spravedlnost u mocností, které si nepřejí obnovit v našem civilizovaném věku systém legálního pirátství."

Palmerstonův orgán na jedné straně prohlašuje, že „nesnadný problém" je předmětem dosud neukončených jednání, a na druhé straně hlásá nutnost spoléhat u zainteresovaných mocností na „přirozený cit pro spravedlnost". Nebyla-li ona tak vychvalovaná smlouva o neutralitě mezi Dánskem a Švédskem diktována petrohradským kabinetem, pak ovšem měla obsahovat zákaz, že v přístavech těchto zemí nesmějí být vyzbrojovány kaperské lodi. Ve skutečnosti se celá tato věc může týkat jedině Spojených států amerických, protože Baltské moře bude okupováno anglickými řadovými bitevními loďmi a Holandsko, Belgie, Španělsko, Portugalsko a italské přístavy ve Středozemním moři jsou zcela v rukou Anglie a Francie. Jakou úlohu však mohou podle mínění petrohradského kabinetu hrát Spojené státy v případě, že turecká válka povede k válce mezi Anglií a Ruskem? Na tuto otázku můžeme dát autentickou odpověď na základě jedné depeše, kterou poslal Pozzo di Borgo na pod-

* Kaperské lodi jsou soukromé lodi zařízené za války k zajímání cizích lodí. *(Pozn. čes. red.)*

** „Moniteur" byl tehdejší francouzský vládní list; zde ve smyslu: soukromý orgán vládního činitele. *(Pozn. čes. red.)*

zim 1825 hraběti Nesselrodovi.[75] V té době se Rusko rozhodlo, že vpadne do Turecka. Stejně jako nyní zamýšlelo začít tím, že by bez boje obsadilo podunajská knížectví.

„Bude-li přijat tento plán," praví Pozzo di Borgo, „bylo by záhodné zahájit jednání s Portou ve zcela umírněném tónu a ujistit ji, že netouží-li vrhnout se do války, car je ochoten vyřešit tyto spory smírnou cestou."

Pozzo di Borgo dále vypočítává všechna opatření, která by bylo třeba učinit, a pak pokračuje:

„Bylo by radno informovat o všech těchto akcích Spojené státy americké na důkaz toho, jak velice si carský kabinet váží této země a jakou důležitost přikládá tomu, aby informoval americké veřejné mínění a získal jeho podporu."

Pro případ, že by se Anglie postavila na stranu Turecka a válčila by s Ruskem, Pozzo di Borgo poznamenává:

„Zablokovala by" (Anglie) *„naše přístavy a uplatňovala by svá domnělá námořní práva vůči neutrálům. To by si Spojené státy nedaly líbit! Vedlo by to k těžkým neshodám a nebezpečným situacím."*

Jak správně poznamenává ruský historik Karamzin, „v naší" (ruské) „zahraniční politice se nic nemění"[76], takže máme právo předpokládat, že nyní, a možná už od února 1853, Rusko „informovalo Spojené státy o všech svých akcích" a všemožně se snažilo uchlácholit washingtonský kabinet, aby zaujal aspoň neutrální stanovisko. Zároveň — v případě války s Anglií — spoléhá na eventuální spory o „námořních právech neutrálů", které by vyvolaly „těžké neshody a nebezpečné situace" a zatáhly by Spojené státy do víceméně otevřeného spojenectví s Petrohradem.

Když už cituji nejproslulejší depeši Pozza di Borgo, uvedu také místo týkající se Rakouska, jehož obsah ani po událostech, k nimž od roku 1825 došlo v Haliči, Itálii a Uhrách, neztratil nic na své aktuálnosti.

„Naše politika," praví Pozzo, „vyžaduje, abychom vůči tomuto státu zaujali výhrůžný postoj a svými přípravami jej přesvědčili, že podnikne-li něco proti nám, *rozpoutá se nad jeho hlavou bouře, jakou ještě nezažil.* Kníže Metternich má na vybranou: buď prohlásí, že náš vstup do podunajských knížectví je opatření, které Turecko samo vyprovokovalo, anebo může podle vlastního uvážení vpadnout *do jiných provincií osmanské říše.* V prvním případě to znamená, že jsme

zajedno, *v druhém, že se dohodneme.* Jediné, čeho je nutné se obávat, je otevřené vystoupení proti nám. Je-li kníže Metternich moudrý, vyhne se válce; sáhne-li k násilným akcím, *bude potrestán.* Jde-li o vládu, která je v takové situaci jako rakouská, najde takový kabinet, jako je náš, v případě potřeby tisíc a jeden způsob, jak neshody odstranit."

Bombastická řeč lorda Johna*, halasné řeči o anglické cti, projevy hlubokého mravního rozhořčení nad ruskou věrolomností, vidina anglických plovoucích baterií projíždějících se pod hradbami Sevastopolu a Kronštadtu, řinčení zbraněmi a ostentativní naloďování vojska, všechny tyto dramatické výjevy zcela zmátly mínění veřejnosti a zastřely jí zrak mlhou, jež jí nedovoluje vidět nic jiného než vlastní iluze. A může být větší iluze, než myslet si po všech těch odhaleních v Modrých knihách, že tato vláda se najednou změnila nejen ve vládu schopnou vést válku, ale ve vládu, která by mohla vést nějakou jinou válku proti Rusku než válku naoko, válku vedenou přímo v zájmu nepřítele, proti němuž se zdánlivě vede? Všimněme si okolností, za kterých probíhají válečné přípravy.

Rusku nebyla formálně vypovězena válka. Vláda není s to otevřeně prohlásit, jaké cíle touto válkou sleduje. Naloďují se vojska, a přitom není jasné, kam mají být dopravena. Předpokládané výdaje jsou na velkou válku příliš malé a na malou válku příliš velké. Koaliční vláda, která je už proslulá tím, jak důmyslně dovede vynalézat záminky, aby nemusela dodržovat své nejslavnostnější sliby, a jak si dovede vymýšlet důvody, aby mohla odkládat nejnaléhavější reformy, se najednou v záchvatu svědomitosti cítí vázána splnit, co slíbila jen tak mimochodem, a ještě víc prohlubuje vážnou krizi tím, že z ničeho nic oblažuje zemi novým návrhem zákona o reformě, který i podle mínění nejhorlivějších zastánců reformy přichází zcela nevhod, který nebyl vynucen žádným tlakem zvenčí a je na všech stranách přijímán s krajní lhostejností a nedůvěrou. Co může mít přitom za lubem jiného než odvést pozornost veřejnosti od zahraniční politiky tím, že dá na přetřes otázku, která byla vždy středem zájmu uvnitř země?

Snahy zmást veřejnost pokud jde o poměr Anglie k cizím stá-

* — tj. Johna Russella. *(Pozn. red.)*

tům jsou očividné. Nebyla dosud uzavřena závazná smlouva s Francií, ale je tu náhrada v podobě „výměny nót". Takové nóty byly ovšem vyměněny už roku 1839 s kabinetem Ludvíka Filipa a na jejich základě mělo spojenecké loďstvo vplout do Dardanel a zabránit Rusku, aby samo nebo spolu s jinými státy zasahovalo do východních záležitostí. A co tehdy z této výměny nót vzešlo, všichni víme — svatá aliance proti Francii a smlouva o Dardanelách.[77] Upřímnost a vážnost anglo-francouzského spojenectví ilustruje jedna příhoda na včerejším zasedání Dolní sněmovny. Jak jste se mohli dočíst v „Moniteuru", Bonaparte hrozí řeckým povstalcům a poslal příslušný protest vládě krále Oty. Když se sir J. Walsh dotázal na tuto věc vlády, lord John Russell prohlásil, že

„mu není nic známo o dohodě mezi francouzskou a anglickou vládou ve zmíněné věci a neměl dosud možnost informovat se o této záležitosti u ministra zahraničních věcí. Má však dojem, že francouzská vláda žádný takový protest neposlala, rozhodně ne se souhlasem či v dorozumění s britskou vládou."

Jestliže britská vláda zamýšlí skutečně válčit s Ruskem, proč se tak úzkostlivě vyhýbá mezinárodně běžným formám vypovězení války? Jestliže zamýšlí uzavřít skutečné spojenectví s Francií, proč se tak horlivě střeží použít obvyklé formy mezinárodních aliancí? Pokud jde o německé mocnosti, sir James Graham prohlašuje, že uzavřely alianci s Anglií, a lord John Russell téhož večera tvrdí pravý opak, totiž že vztahy k těmto mocnostem jsou fakticky stejné, jako byly na začátku komplikací na Východě. Ministři tvrdí, že právě nyní hodlají vyřešit poměr k Turecku a předložit návrh na uzavření smlouvy s ním. Smlouvu s Tureckem zatím neuzavřeli, ale naloďují vojsko, které má obsadit Cařihrad. Proto nás nemůže udivovat, dovídáme-li se z jednoho dopisu z Cařihradu, že Porta poslala tajného zmocněnce z Vídně do Petrohradu, aby carovi nabídl separátní dohodu.

„Když se teď Turci přesvědčili o záludnosti a hlouposti svých domnělých přátel," píše dopisovatel, „bylo by od nich docela rozumné, kdyby se pomstili tím, že by uzavřeli dohodu s chytrým nepřítelem. Podmínky smlouvy, kterou se snaží Turecku vnutit jeho domnělí přátelé, jsou desetkrát zhoubnější než požadavky Menšikovovy."

Co asi mají podnikat naloďované jednotky — alespoň podle

představ anglické vlády — se dá soudit z toho, co dělaly a v této chvíli dělají spojené flotily. Dvacet dnů potom, co vpluly do Černého moře, se vracejí do Bosporu. Dostali jsme zprávu, že několik dní předtím

„ministři Porty museli na základě protestů britského vyslance uvěznit redaktora řeckého listu ‚Télégraphe du Bosphore', protože ve svých novinách napsal, že anglická a francouzská flotila se brzy vrátí z Černého moře do Bosporu. Redaktor listu ‚Journal du Constantinople' byl zmocněn prohlásit, že obě flotily zůstanou v Černém moři."

Ruský admirál na důkaz vděčnosti za upozornění, které dostal od britského a francouzského admirála, vyslal 19. února dva parníky, aby ostřelovaly Turky v Šefkatilu; ruské parníky rovněž křižují na dohled od Trapezuntu, zatímco ze spojené eskadry je v Černém moři všehovšudy jeden anglický a jeden francouzský parník u Sevastopolu; zkrátka: Sinop a ostřelování Šefkatilu ruskými parníky jsou jediné hrdinské činy, jimiž se spojené eskadry mohou pochlubit. Spor mezi vyslanci a admirály, který vedl k úplnému přerušení veškerých styků — lord Stratford de Redcliffe odmítl přijmout admirála Dundase a Baraguay d'Hilliers nepozval na svůj oficiální ples francouzského admirála a jeho důstojníky — tento spor nemá tak velký význam, neboť diplomatičtí čachráři, kteří se cítí kompromitováni uveřejněním svých depeší v Londýně a Paříži, se budou všemožně snažit, aby obnovili svou ztracenou reputaci, ať to stojí kolik chce lodí i posádek.

Ale vážné je na té věci to, že oficiální instrukce dané vyslancům byly zrušeny řadou tajných instrukcí, které dostali admirálové, a že admirálové fakticky nejsou s to plnit instrukce, které si navzájem odporují — jak by také mohly být jiné, když nepředcházelo vypovězení války? Na jedné straně mají rozkaz napadat ruské lodi v Černém moři a donutit je, aby se stáhly do Sevastopolu, a na druhé straně se jim nařizuje, aby se omezili jen na *obranu*. A konečně, jde-li o to vážně vést válku, jak mohl britský vyslanec v Cařihradě považovat za významné vítězství, když se mu podařilo vytlačit z místa ministra války Mehmeda Ali pašu, vůdce válečné strany v turecké vládě, a nahradit jej „mírotvůrcem" Rizou pašou, zatímco Mehmed paša, stvůra Rešida paši, byl pověřen funkcí velkoadmirála?

Všimněte si ještě jedné velmi důležité okolnosti. K naložení britských a francouzských vojsk došlo teprve, když do Londýna a Paříže došla zpráva o tom, že v Albánii vypuklo povstání řeckého obyvatelstva a rozšířilo se do Thesálie a Makedonie.[78] Jak dokazují depeše lorda Russella, Clarendona a lorda Stratforda de Redcliffe, anglický kabinet od začátku na toto povstání netrpělivě čekal. Poskytuje mu totiž výbornou příležitost vmísit se mezi sultána a jeho křesťanské poddané pod záminkou zprostředkování mezi Rusy a Turky. Od chvíle, kdy se katolíci vloží do záležitostí Řeků (užívám tu tohoto slova výhradně v náboženském smyslu*), lze s jistotou počítat, že dojde k dohodě mezi 11 milióny obyvatel evropského Turecka a carem, který se pak skutečně ukáže jako jejich náboženský protektor. Mezi muslimy a jejich pravoslavnými poddanými nejsou žádné náboženské spory, zato lze říci, že náboženská nenávist ke katolíkům je jediné společné pouto mezi různými národnostmi, které žijí v Turecku a hlásí se k pravoslavnému vyznání. V tomto ohledu se nic nezměnilo od doby, kdy Mehmed II. obléhal Konstantinopol a kdy řecký admirál Lucas Notaras, nejvlivnější muž v byzantské říši, veřejně prohlásil, že by mu bylo milejší dožít se v hlavním městě vítězství tureckého turbanu než římského klobouku, zatímco na druhé straně šlo od úst k ústům uherské proroctví, že křesťané budou šťastni teprve tehdy, až budou vyhubeni prokletí pravoslavní kacíři a Konstantinopol rozbořen Turky. Každý zásah západních mocností do sporu mezi sultánem a jeho pravoslavnými poddanými nezbytně poslouží carovým plánům. K podobnému výsledku by vedlo, kdyby si Rakousko vzpomnělo, jako to udělalo roku 1791,[79] obsadit Srbsko pod záminkou, že musí ruské straně v tomto knížectví zkřížit její zrádné plány. Ještě bych rád dodal, že v Londýně se říká, že povstání v Epiru podporovali a přidali se k němu Řekové z Jónských ostrovů, a anglické úřady jim v tom nijak nebránily. Také „Times", orgán koaliční vlády, psaly v sobotním čísle o řeckém povstání jako o velmi příznivé události.

Já osobně naprosto nepochybuji, že za těmito halasnými válečnými přípravami koaliční vlády číhá zrada. Bonaparte to samozřejmě myslí s válkou naprosto vážně. Nemá na vybranou: buď revoluci doma, nebo válku v cizině. Nemůže už dál spojovat, jako to dělal dosud, krutý despotismus Napoleona I. s prodejnou mírovou politikou Ludvíka Filipa. Musí už přestat posílat nové a nové transporty vězňů do Cayenne, jestliže nemůže současně poslat francouzské armády za hranice. Ale rozpor mezi otevřeně přiznávanými záměry Bonapartovými a tajnými plány anglické koaliční vlády může celou záležitost jedině ještě víc zkomplikovat. Z toho všeho naprosto nevyvozuji, že k válce nedojde, nýbrž naopak, že válka dosáhne tak strašných rozměrů a bude mít tak revoluční charakter, že se o tom lidičkám z koaliční vlády ani nesní. Právě vinou jejich věrolomnosti přeroste místní konflikt v celoevropský požár.

Ale i kdyby britská vláda byla tak upřímná, jako je falešná, její intervence by stejně jen urychlila pád osmanské říše. Anglie nemůže zasáhnout, aniž si od Porty vyžádá záruky pro její křesťanské poddané, a tyto záruky na ní nemůže vynutit, aniž ji zažene do záhuby. I cařihradský dopisovatel, kterého jsem právě citoval a který otevřeně straní Turkům, musí přiznat, že

„návrh západních mocností, aby všichni poddaní Porty byli občansky i nábožensky zcela zrovnoprávněni, by vedl okamžitě k anarchii, vnitřním rozbrojům a nakonec k rychlému rozpadu říše".

Napsal K. Marx 24. února 1854
Otištěno v „New-York Daily Tribune", čís. 4025 z 13. března 1854
Podpis: Karel Marx

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

* V originálu „Greeks" – což znamená „Řekové" i „pravoslavní". *(Pozn. red.)*

K. MARX

BANKROT RAKOUSKA

Přestože hrozí válka a přestože zoufale potřebují peníze, nepodařilo se dosud ani francouzské, ani rakouské vládě posílit nervus belli[80], totiž finance. Přes lukulské hody pořádané francouzským ministrem financí pro bohaté nájemce daní, představitele Crédit Mobilier[81] a čelné pařížské bankéře, zůstávají tito kapitalisté neoblomní a setrvávají u onoho rozšafného vlastenectví, které vydělává na státu, kde může, a přitom se ještě na účet státu odškodňuje za své soukromé ztráty. A tak podmínky zamýšlené francouzské půjčky ve výši 200 miliónů franků stále ještě nejsou dojednány.

Pokud jde o Rakousko, není pochyby, že jedním z hlavních motivů, proč projevuje tak přátelské city k západním velmocem, je naděje, že tím znovu získá důvěru finančníků a vybředne ze svých finančních potíží. A vskutku, vládní orgán ve Vídni se sotva několika slovy zmínil o rakouské neutralitě a dobré shodě s Francií, a už překvapil veřejnost sdělením, že se uvažuje o prodeji značné části 6 miliónů akrů korunních statků, a finančním reskriptem z 23. února 1854, podle kterého mají být všechny státovky v hodnotě 150 miliónů zlatých, jež jsou nyní v oběhu s nuceným kursem, převedeny na Národní banku a postupně vyměněny za bankovky; po skončení této výměny mají být všechny papírové peníze vydané státní pokladnou staženy z oběhu a státovky s nuceným kursem už napříště nemají být vydávány. Při této výměně vystupuje císařská vláda vůči bance jako ručitel za papírové peníze, které na ni převádí, a zavazuje se uhradit výdaje spojené s touto výměnou; takto vzniklý dluh slibuje umořovat ročními anuitami ve výši nejméně 10 miliónů zlatých, a jako záruku pravidelného placení těchto

anuit poskytuje výnos z cel; přitom se zavazuje platit bance v kovových penězích úměrně tomu, kolik sama vybere v kovu na clech. Zároveň se vláda zavazuje všemožně podporovat banku, aby mohla plnit své závazky a co nejdřív obnovit výplaty v kovových penězích. Na druhé straně, aby banka umožnila majitelům bankovek vyměňovat tyto papírové peníze po libosti za cenné papíry s úroky vypláceným v kovových penězích, přistoupí k vydávání zúročitelných dluhopisů, které by se po všech stránkách vyrovnaly státním dluhopisům či obligacím. Vláda rovněž stáhne takzvané výkupní a zálohové papírové peníze a vyjme je úplně z oběhu.

Konverze státovek s nuceným kursem v nesměnitelné bankovky ovšem ani nezmenší jejich množství, ani nezvýší jejich hodnotu, jenom zjednoduší denominace vydaných papírových peněz. Protože stát má k dispozici tytéž prostředky, které postupuje bance k výkupu papírových peněz, byl by jich klidně mohl použít sám, kdyby si nebyl plně vědom, že nedůvěra ve stát je tak hluboká, že úvěr nelze obnovit jinak než s pomocí banky, která není ve vlastnictví státu. Závislost císaře na vídeňských židovských bankéřích roste tedy úměrně s tím, jak se jeho vláda militarizuje. V lednu 1852 jim zastavil solivarny v Gmundenu, Aussee a Halleinu. V únoru 1854 dostali zástavní právo na výnos z cel z celé monarchie. Banka se krok za krokem stává skutečným vlastníkem říše a vláda zůstává vlastníkem jen podle jména. Čím zatvrzeleji se Rakousko brání přiznat buržoazii účast na politické moci, tím víc je teď nuceno podrobovat se naprosté zvůli jedné frakce této třídy — bankéřům půjčujícím peníze.

Dekret, jehož hlavní obsah jsme tu uvedli, maskuje pokus o novou půjčku zdánlivou výhodou poskytovanou majitelům bankovek tím, že tyto bankovky vyměňuje za cenné papíry s úrokem vypláceným v kovu. Roku 1852 se vláda rovněž zavázala platit různé menší platby a závazky v kovových penězích, ale protože daně dostávala výhradně ve státovkách nebo v bankovkách, musela si vypůjčit 35 miliónů zlatých v Londýně a ve Frankfurtu. Nové půjčky samozřejmě zvětšují starý deficit a zvětšený deficit vede k vydávání dalších papírových peněz, jejichž přebytku a znehodnocení měly zabránit. Zdůrazňované rozlišování vlády mezi place-

ním v kovových penězích a placením v bankovkách nemůže zabránit nedůvěře k papírovým penězům, stejně jako zvětšení množství oběživa o 150 miliónů bance nijak neumožní, aby plnila své závazky a obnovila výplaty v hotovosti. Vláda má platit bance v kovových penězích úměrně tomu, jak budou v těchto penězích placeny celní poplatky; je ovšem známo, že nejen venkované, ale i obyvatelé větších měst v Rakousku hromadí kovové peníze se stejnou zálibou jako Číňané a Indové; roku 1850 byly nastřádány celé poklady, dokonce i v měďácích, a roku 1854 se daně platí vesměs v papírových penězích, třebaže se přitom sráží plných 17 %.

Kdo trochu zná dějiny rakouské státní pokladny, nenajde nic nového ani ve slibech nového dekretu, ani ve finančních opatřeních, k nimž se sahá. Papírové peníze byly v Rakousku poprvé vydány za císařovny Marie Terezie ke konci sedmileté války. Byly to původně bankovky směnitelné za stříbro ve státních úřadovnách. Roku 1797 finanční potíže v souvislosti s válkou s Francií přiměly vládu zrušit směnitelnost za stříbro. Zatímco první emise za císařovny Marie Terezie dosáhla výše 12 miliónů zlatých, stoupla do roku 1809 celková suma vydaných bankovek na 1 060 793 653 zlatých a zároveň také dosáhlo v této době vrcholu jejich znehodnocení. 20. února 1811 vydala vláda patent, podle něhož byly bankovky úplně staženy z oběhu a vykoupeny (odtud název výkupní peníze) v poměru 20 : 100 za nové papírové peníze zvané Wiener Währung*. Vláda prohlásila, že to jsou pravé peníze země, a slíbila, že množství těchto peněz nikdy nepřekročí částku nutnou k výměně dosavadních bankovek. Ale už v květnu 1811 klesl kurs „vídeňské měny" o 8 % a byly vydány zálohové peníze, nazývané tak proto, že se jimi zálohovala část daní na příštích dvanáct let. První emise zálohových peněz skutečně nepřekročila 45 miliónů zlatých a na jejich úhradu během 12 let byla určena každoroční suma 3 750 000 zlatých, která měla být získána z výnosu pozemkových daní.

Jenže válka způsobila, že byly vydávány další a další zálohové peníze, které se s každou novou emisí znehodnocovaly. Roku 1815 dosahovalo ážio na stříbro oproti „vídeňské měně" 400 %. 1. června

* — vídeňská měna. *(Pozn. red.)*

1816 vyšel císařský patent, v němž se prohlašovalo, že stát se v budoucnu už nikdy neuchýlí k nesměnitelné papírové měně; papírové peníze, které jsou v oběhu, budou prý postupně staženy a jako základní forma oběživa budou znovu zavedeny kovové peníze. 18. ledna 1818 byla konečně zřízena výsadní Národní banka a stát uzavřel s touto bankou ujednání, jímž vzal na sebe povinnost vykoupit nesměnitelné papírové peníze. Ale v červnu 1852 nacházíme v úředním listě zase prohlášení ministra financí, že se napříště rozhodně nebude sahat k nuceným půjčkám, k mimořádnému zdanění a znehodnocování měny; rakouské papírové peníze budou ne sice hned, ale postupně bez srážek vyměněny za kovové, zatímco plánovaná půjčka je určena k stažení státovek a k úhradě státních dluhů bance. Jak jalové jsou tyto sliby, dokazuje nejlépe to, že se periodicky opakují.

Za časů Marie Terezie byla rakouská vláda dost silná, aby mohla sama vydávat bankovky směnitelné za kov, dokonce ještě s ážiem vzhledem k stříbru. Roku 1818 se musel stát, chtěl-li skoupit své papírové peníze, uchýlit k zřízení výsadní banky, jež byla v rukou soukromých kapitalistů, kteří tím získali výhody velmi tíživé pro stát, ale za to bylo jejich povinností vydávat směnitelné papírové peníze. Roku 1854 se vláda obrací o pomoc na banku, jejíž bankovky byly nyní právě tak znehodnocené a nesměnitelné jako státovky.

Ačkoli od roku 1815 až do roku 1846 prožívalo Rakousko období téměř nepřetržitého míru a vnitřního klidu, první úder po tomto dlouhém období je zastihl zcela nepřipravené. Krakovské povstání a nepokoje v Haliči koncem února 1846[82] zvýšily veřejné výdaje o víc než 10 miliónů zlatých ve srovnání s rokem 1845. Hlavní příčinou těchto zvýšených výdajů byly náklady na armádu: roku 1845 činily 50 624 120 zlatých a roku 1846 se zvýšily o 7 miliónů zlatých, zatímco výdaje na civilní správu v provinciích vzrostly o 2 milióny zlatých. Obchodní krize a neúroda z roku 1847 způsobily velký pokles příjmů z daní, přičemž výdaje na armádu vzrostly na 64 milióny zlatých, hlavně v důsledku nepokojů v Itálii. Rozpočtový schodek činil toho roku 7 miliónů zlatých. V letech 1848—1849 přišlo Rakousko o příjmy z celých provincií a navíc ještě

mělo výdaje s válkou v Itálii a v Uhrách. Roku 1848 činil schodek 45 miliónů, roku 1849 již 121 miliónů zlatých. Roku 1849 bylo vydáno za 76 miliónů tříprocentních státních pokladničních poukázek s nuceným oběhem. Banka už dávno předtím zastavila výplaty v kovových penězích a její bankovky prohlásila vláda za nesměnitelné. Roku 1850 činil schodek 54 milióny a hrozící válka s Pruskem stlačila kurs papírových peněz o 60 %. Celková suma státovek vydaných v letech 1849 až 1851 činila 219 miliónů zlatých. V roce 1852 byl schodek o 8 miliónů vyšší než roku 1848 a o 46 miliónů vyšší než roku 1847. Roku 1851 činil rozpočet na armádu 126 miliónů zlatých, tj. plný dvojnásobek rozpočtu z roku 1847. Roku 1852 dělaly výdaje na policii 9 miliónů zlatých, čili byly čtyřikrát tak velké jako roku 1848. Výdaje na policii a armádu vzrostly i v roce 1853.

Avšak skutečným problémem není, jak se Rakousko dostalo do této finanční slepé uličky, ale jak to, že ještě neudělalo zjevný bankrot, když se až po uši topí v bankovkách a dluzích. Roku 1850 činily jeho příjmy 196 miliónů a stouply o 74 milióny proti roku 1848 a o 42 milióny proti roku 1849. Roku 1851 činily příjmy 219 miliónů zlatých a byly o 23 milióny vyšší než roku 1850. Roku 1852 dosáhly 226 miliónů, tj. byly o 6 miliónů vyšší než roku 1851. Státní příjmy tedy neustále rostou, i když přírůstek za rok 1852 není takový, jako byl za rok 1851, a za rok 1851 nebyl takový jako za rok 1850.

Odkud se bere tento růst příjmů? Necháme-li stranou mimořádné příjmy z válečných náhrad v Sardinii a z lombardsko-benátských konfiskací[83], vidíme, že daňová platební schopnost venkova a výnos z pozemkové daně přeměnou rakouského rolníka v pozemkového vlastníka vzrostly. Současně začal po zrušení patrimoniálních soudů plynout do státní pokladny příjem, který dřív pobírala ze soukromého výkonu své soudní pravomoci aristokracie, a tento druh příjmů od roku 1849 neustále vzrůstal. Dále znamenala značný přírůstek příjmů důchodová daň, zavedená patentem z 29. října 1849. Tato daň se ukázala zvlášť výnosná v italských provinciích Rakouska. Tak například roku 1852 činil přírůstek důchodové daně v německých a slovanských zemích dohromady 601 000 zlatých, kdežto v italských provinciích 639 000 zlatých. Ale to

hlavní, co zachránilo rakouskou říši před zjevným bankrotem, bylo porobení Uher a přizpůsobení jejich daňového systému ostatním zemím.

Lze říci, že základem celého rakouského daňového systému je pozemková daň. 23. prosince 1817 vyšel císařský patent, v němž císař František oznamoval své rozhodnutí zavést ve všech svých německých, slovanských a italských provinciích jednotnou pozemkovou daň. V jednom odstavci tohoto patentu se nařizuje, že se u pozemkové daně nemají připouštět žádné výjimky „podle osobních výsad majitelů statků nebo domů", a vcelku lze říci, že tato zásada byla dodržena. V arcivévodství rakouském byl roku 1834 zaveden nový katastr, a toto arcivévodství bylo také první dědičnou zemí monarchie, kde byl uplatněn nový systém pozemkové daně. Rakouská Lombardie měla skvělý katastr z doby Karla VI., tzv. Censimento Milanese. Naproti tomu Uhry a Sedmihradsko nenesly úměrnou část pozemkové daně ani jiných daní jako ostatní říšské provincie. Podle uherské konstituce nemuseli uherští statkáři, jimž patřila velká většina veškeré půdy, vůbec platit přímé daně, a Uhry a Sedmihradsko neplatily dokonce ani některé nepřímé daně, které tížily ostatní provincie. Obyvatelstvo Uher, Sedmihradska a Vojenské hranice[84] čítalo roku 1846 celkem 14 549 958; obyvatelstvo ostatních provincií monarchie 24 901 675, takže uvedené země by byly měly přispívat na celkový důchod sedmi osmnáctinami. Avšak Uhry a Sedmihradsko poskytovaly roku 1846 pouze 23 milióny, což byla jen necelá sedmina, neboť celkové příjmy onoho roku dosahovaly 164 milióny zlatých. Uherské provincie zaujímají 5855 z 12 123 německých čtverečních mil celé rakouské monarchie, čili polovinu území.

Císař Josef II., jehož velkým cílem byla centralizace a úplná germanizace rakouské monarchie, zavedl o své vůli v Uhrách novoty, které měly vyrovnat rozdíl mezi postavením Uher a ostatních zemí. Ale to tak pobouřilo veřejné mínění v této zemi, že se Josef II. na sklonku svého života obával, aby se Maďaři nevzbouřili, jako se vzbouřili Nizozemci.[85]

Císařové Leopold II., František I. a Ferdinand I. se neodvážili opakovat nebezpečný experiment. Tato okolnost — ustanovení

uherské konstituce, která bránila daňovému vyrovnání — přestala působit po tom, co byla s ruskou pomocí rozdrcena maďarská revoluce. Císař František Josef, který nepřísahal na uherskou konstituci a stal se císařem místo Ferdinanda právě proto, že na ni nepřísahal, okamžitě zavedl v Uhrách stejnou pozemkovou daň, jaká existovala v ostatních korunních zemích. Kromě toho po zrušení uherských vnitřních celních hranic 1. října 1850 tvořila teď rakouská monarchie v celním i daňovém ohledu jednotné území. 1. března 1851 tu také byly zavedeny potravní daň a tabákový monopol. Jen zvýšení přímých daní v uherských provinciích činilo roku 1851 11 a půl miliónu zlatých a roku 1852 na 8 miliónů zlatých.

Docházíme tedy k nezvratnému závěru, že politická i ekonomická existence rakouské říše závisí na tom, udrží-li si Uhry a Lombardii: ztratí-li je, bude tak dlouho oddalovaný bankrot tohoto státu nevyhnutelný.

Napsal K. Marx 3. března 1854
Otištěno jako úvodník
v „New-York Daily Tribune",
čís. 4033 z 22. března 1854

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

K. MARX

*VÁLEČNÉ PLÁNY FRANCIE A ANGLIE. — ŘECKÉ POVSTÁNÍ. — ŠPANĚLSKO. — ČÍNA

Londýn, v pátek 3. března 1854

Ve svém posledním článku jsem se zmínil, že za své jmenování vrchním velitelem baltské flotily vděčí sir Charles Napier tomu, že veřejně projevoval nedůvěru ke spojenectví s Francií a obviňoval Francii, že roku 1840 Anglii podvedla, ačkoli ve skutečnosti tehdy právě anglická vláda kula pikle s Mikulášem proti Ludvíku Filipovi. Měl jsem ještě dodat, že druhý, černomořský admirál sir Edmund Lyons, v době, kdy byl anglickým vyslancem v Řecku, vystupoval jako otevřený nepřítel Francie a byl z tohoto místa odvolán na zákrok lorda Stratforda de Redcliffe. Vláda se tedy při obsazování různých míst opravdu ze všech sil snaží, aby bylo postaráno o co nejvíc neshod nejen mezi francouzskými a anglickými veliteli, ale i mezi admirály a anglickým vyslancem v Cařihradě.

Jestliže si Bonaparte ve své trůnní řeči k poslancům sám blahopřeje k těsnému spojenectví s Anglií, nelze v tom vidět popření, tím méně vyvrácení těchto faktů. Entente cordiale[86] je nepochybně poněkud staršího data než obnovení císařské nálepky. Nejzajímavější pasáží v Bonapartově řeči nejsou ani reminiscence na vzletné projevy Ludvíka Filipa, ani odhalení carových ctižádostivých plánů, nýbrž spíše to, že se Bonaparte prohlašuje za ochránce Německa a zvláště Rakouska proti všem nepřátelům zvenčí i zevnitř.

Sotva si západní mocnosti a Porta 5. února vyměnily v Cařihradě ratifikované texty smlouvy, kterou mezi sebou uzavřely a která obsahuje klauzuli, že Turecko neuzavře mír s Ruskem bez

jejich souhlasu, už zase představitelé čtyř mocností zahájili s Portou jednání o budoucí úpravě postavení křesťanů v Turecku. Skutečný cíl těchto jednání prozrazuje tento citát ze středečních „Times“:

„Postavení některých částí turecké říše, které už dostaly na základě fermanů a smluv úplnou vnitřní samosprávu, přičemž uznávají nadále svrchovanost Porty, je precedens, který lze beze škody pro kteroukoli ze stran rozšířit, a je to možná nejlepší způsob, jak vyřešit nynější postavení tureckých držav v Evropě.“

Zkrátka a dobře, koaliční vláda zamýšlí zajistit celistvost turecké říše v Evropě přeměnou Bosny, Chorvatska, Hercegoviny, Bulharska, Albánie, Rumelie a Thesálie v jakási podunajská knížectví. Kdyby Porta tyto podmínky přijala, muselo by to v případě vítězství tureckých zbraní nutně vést k občanské válce mezi Turky samými.

Nyní je jisté, že odhalením spiknutí ve Vidinu se jen urychlilo řecké povstání, které se v Bukurešti pokládalo za hotovou věc, ještě než začalo. Skutarský paša stahuje všechna svá vojska, aby zabránil Černohorcům spojit se s řeckými povstalci.

Anglo-francouzskou expedici lze pokládat, alespoň pokud jde o *nynější* úmysly britské vlády, za další podfuk. Francouzům bylo k vylodění určeno Rodosto, Angličanům Enos. Toto druhé město leží na malém poloostrově při vjezdu do bahnité zátoky, za níž se táhnou rozsáhlé bažiny v údolí Marice, což je zajisté velice zdravé místo pro tábor. Přístav leží nejen *mimo* Bospor, ale i mimo Dardanely, a aby se vojska dostala do Černého moře, budou se muset buď znovu nalodit a zakoušet slasti dvěstěpadesátimílové zajížďky proti proudu úžin, nebo pochodovat 160 mil krajinou bez cest, což si jistě vyžádá nejméně čtrnáct dnů. Francouzi v Rodostu jsou alespoň v Marmarském moři a všeho všudy týden pochodu od Cařihradu.

Co však budou vojska dělat v tomto nesmyslném postavení? Mají prý buď táhnout k Drinopolu a tam chránit hlavní město, anebo se v nejhorším případě spojit na šíji trácského Chersonésu a bránit Dardanely. Tohle sdělují „Times“ z „autoritativních pramenů“ a na důkaz toho, jaký je to důmyslný plán, citují dokonce strategické poznámky maršála Marmonta.

Sto tisíc anglických a francouzských vojáků na obranu hlavního města, jež není a v nejbližších dvanácti měsících snad ani nemůže být ohroženo! To mohli rovnou zůstat doma.

Bude-li tento plán uskutečněn, je to rozhodně to nejhorší, co se dalo vymyslet. Znamená to nejnesmyslnější druh obranné války, tj. takové, která hledá zdroj síly v naprosté nečinnosti. I kdyby měla mít expedice převážně obranný ráz, je zřejmé, že by svého cíle dosáhla nejlépe, kdyby Turkům umožnila opřít se o ni jako o zálohu a přejít do ofenzívy, anebo kdyby expediční armády zaujaly takové postavení, aby při vhodné příležitosti mohly samy přejít do částečné ofenzívy. Ale v Enosu a Rodostu nejsou francouzská a anglická vojska vůbec nic platná.

Nejhorší na tom je, že armáda o 100 000 mužích s množstvím dopravních parníků a podporovaná flotilou dvaceti řadových plachetních lodí tvoří sama o sobě sílu, která je schopna provést rozhodnou ofenzívní akci v kterékoli části Černého moře. Taková armáda by musela dokázat dobýt Krym i Sevastopol, Oděsu i Cherson, blokovat Azovské moře, zničit ruské pevnůstky na kavkazském pobřeží, zajmout ruské loďstvo a dopravit je nepoškozené do Bosporu, anebo nemá ponětí o své vlastní síle a o tom, co je povinností bojující armády. Stoupenci vlády tvrdí, že k takovým operacím lze přistoupit teprve tehdy, až bude ona stotisícová armáda soustředěna v Turecku, a že vylodění prvních divizí v Enosu a Rodostu má pouze zmást nepřítele. Ale i v tom případě je zbytečná ztráta času a peněz vyloďovat se někde jinde než rovnou v některém černomořském přístavu. Nepřítel se nedá oklamat. Jakmile se car Mikuláš doslechne o této halasně vytrubované stotisícové expedici, pošle jistě každého vojáka, kterého bude moci postrádat, do Sevastopolu, Kaffy, Perekopu a Jenikale. Není možné nejprve nepřítele postrašit ohromným zbrojením a potom se mu snažit namluvit, že mu nemíníte nijak ublížit. To by byla příliš průhledná hra, a jestliže si anglická diplomacie představovala, že zmate Rusy takovým ubohým trikem, pak se dopustila další hrubé chyby.

Domnívám se proto, že ti, kdo vymyslili tuto expedici, chtějí prostě obalamutit sultána, a zatímco se tváří, jako by chtěli Rusko

co nejvíc postrašit, budou úzkostlivě dbát o to, aby mu děj se co děj ani v nejmenším neublížili.

Jestliže Anglie a Francie obsadí Cařihrad a část Rumelie, jestliže Rakousko obsadí Srbsko a snad i Bosnu a Černou Horu a Rusko bude moci upevnit své pozice v Moldavsku a Valašsku, co to bude znamenat jiného než rozdělení evropského Turecka? Turecko je nyní v horší situaci než roku 1772, kdy pruský král, aby přiměl carevnu Kateřinu vyklidit podunajská knížectví, jejichž okupace hrozila vyvolat evropský konflikt, navrhl první dělení Polska, jež mělo být odškodněním za náklady na rusko-tureckou válku. Připomeňme si, že Porta se tehdy nejprve vrhla do války s Kateřinou s úmyslem chránit Polsko před ruskou agresí, ale nakonec bylo Polsko obětováno v zájmu „nezávislosti a celistvosti" osmanské říše.

Šalebná politika průtahů, prováděná koaliční vládou, poskytla moskalským emisarům příležitost připravit a nechat uzrát řecké povstání, na něž tak netrpělivě čekal lord Clarendon. Povstání začalo 28. ledna a podle posledních depeší z Vídně se do 13. února hrozivě rozrostlo. Vzbouřily prý se provincie Akarnania a Aitolia a oblasti Elbasan a Delonie. Tvrdí se, že v hlavním městě ostrova Euboie Egripu vzplanula vzpoura, jež je stejně vážná jako albánská. Ta okolnost, že města Artu a Janinu Turci vyklidili a obsadili je Řekové, má menší význam, protože citadely ovládající tato města zůstaly v rukou osmanských oddílů. Z četných válek mezi křesťany a Turky v Albánii totiž víme, že město nakonec vždy ovládne ten, kdo má v rukou citadelu. V oblasti Konteského a Soluňského zálivu a na albánském pobřeží bude vyhlášen stav obležení. Ve svém předešlém článku* jsem poznamenal, že jedním z nejméně žádoucích důsledků řeckého povstání pro Portu bude to, že poskytne západním mocnostem příležitost vmísit se mezi sultána a jeho poddané, a tak, místo aby bojovaly s Rusy, vženou pravoslavné křesťany do spolku s carem. Jak horlivě se tyto mocnosti chápou takové příležitosti, je vidět z posledních zpráv, podle nichž Porta přijala konvenci navrženou Anglií a Francií a francouzský a anglický vyslanec vyslali na pomoc Turkům dva parníky, zatímco britský vyslanec v Aténách uvědomil vládu krále Oty, že Anglie zamýšlí v oblastech povstání vojensky zasáhnout. Bezprostřední důsledek povstání z vojenského hlediska jasně charakterizoval vídeňský dopisovatel v „Times":

„V posledních několika dnech bylo možno pozorovat v hlavním stanu ve Vidinu určitou sklíčenost, ježto posily, které tu byly ohlášeny, byly odvolány a jsou nyní na cestě do jihozápadních oblastí Turecka. Zprávy o povstání křesťanů v Epiru vzbudily neklid mezi Arnauty a Albánci na Dunaji, kteří se hlučně domáhali povolení, aby se směli vrátit domů. Brigádní generálové Hüsejin bej a Sülejman paša ztratili všechen vliv na své divoké oddíly a jsou obavy, že budou-li se snažit zadržet je násilím, vypukne otevřená vzpoura; na druhé straně, dovolí-li jim odejít, budou cestou domů pustošit křesťanské kraje. Nabude-li nepřátelské hnutí křesťanského obyvatelstva na západě hrozivějších rozměrů, bude muset západní křídlo turecké armády ustoupit, což víc než vyváží úder, který pro Rusy znamenal vstup spojeneckých flotil do Černého moře."

To jsou některé z prvních důsledků oné taktiky vyčkávání, kterou tak květnatě vychvalují páni Graham, Russell, Clarendon a Palmerston, když obhajují postup vlády ve východní otázce. Když v pátek pozdě večer dostali zprávu, že car, nevyčkav ani, až přijde z Anglie odvolání sira Hamiltona Seymoura, mu velmi příkře a beze všech okolků nařídil, aby odjel, svolali dvakrát za sebou zasedání ministerské rady, jedno v sobotu a druhé v neděli odpoledne, a výsledek jejich porad byl, že bude carovi ještě jednou dána lhůta tří až čtyř týdnů, a to formou výzvy, v níž

„cara důrazně žádají, aby do šesti dnů po obdržení tohoto sdělení slavnostně slíbil a zavázal se, že nejpozději do 30. dubna odvolá své vojsko z podunajských knížectví".

Všimněte si však, že k této výzvě *není* připojena pohrůžka *vypovězení války*, jestliže car odmítne. Možno ovšem říci — a „Times" to konstatovaly — že ačkoli byl poskytnut další odklad, aktivní přípravy k válce pokračují. Ale jistě jste si všimli, že na jedné straně je jakýkoli energický postup Porty na Dunaji znemožněn tím, že západní mocnosti prohlásily, že se hodlají války přímo zúčastnit — přičemž postavení Turků v této oblasti se s každým dnem odkladu zhoršuje, neboť Rusové zatím mohou posilovat své čelní jednotky, kdežto Turkům v týlu dunajské armády hrozivě narůstá řecké

* Viz tento svazek, str. 122. *(Pozn. red.)*

povstání; na druhé straně vylodění vojsk v Enosu a Rodostu způsobí možná potíže sultánovi, ale Rusy rozhodně nezadrží.

Bylo dohodnuto, že britská expediční armáda bude mít asi 30 000 mužů a francouzská asi 80 000 mužů. Kdyby se v průběhu událostí ukázalo, že Rakousko formálním připojením k západním mocnostem vlastně jen zamýšlí zamaskovat své dorozumění s Ruskem, Bonaparte by asi trpce litoval, že připustil toto velmi nerozumné rozptýlení svých vojsk.

Ještě jedno povstání lze pokládat za odlehčovací útok ve prospěch Ruska, a to je povstání ve *Španělsku*. Jakékoli hnutí ve Španělsku nutně vyvolává třenice mezi Francií a Anglií. Roku 1823, jak víme z Chateaubriandovy knihy „Veronský kongres“[87], byla francouzská intervence ve Španělsku podnícena Ruskem. Že anglo-francouzský zásah v roce 1834[88], který nakonec rozbil entente cordiale mezi oběma státy, pocházel z téhož pramene, lze usuzovat z toho, že jeho iniciátorem byl Palmerston. „Španělské sňatky“[89] připravovaly cestu ke svržení orleánské dynastie. V přítomné chvíli by svržení „nevinné“ Isabely umožnilo jednomu ze synů Ludvíka Filipa, vévodovi de Montpensier, uplatňovat nárok na španělský trůn, kdežto Bonapartovi by to zase připomnělo, že jeden z jeho strýců* kdysi sídlil v Madridu. Orleány by podporovali Koburkové, ale Bonapartové by se postavili proti nim. A tak by španělské povstání, které ani zdaleka není lidovou revolucí, mohlo značně napomoci k rozkladu tak vratkého útvaru, jakým je anglo-francouzské spojenectví.

Rusko prý uzavřelo spojenectví s Chivou, Bucharou a Kábulem.

Pokud jde o kábulského emíra Dústa Muhammada, bylo by docela přirozené, kdyby se nyní chtěl pomstít Anglii, svému věrolomnému spojenci: navrhl totiž roku 1838 Anglii, že bude-li si to anglická vláda přát, vyhlásí Rusku věčnou *krevní mstu* tím, že dá zabít zmocněnce, kterého k němu poslal car; roku 1839 ho Anglie znovu rozhořčila afghánskou výpravou, kdy byl svržen z trůnu a jeho země byla bezohledně zpustošena.[90] Co se ovšem týče obyvatelstva Chivy, Buchary a Kábulu, patří k pravověrným muslimům, tzv. sunnitům — zatímco Peršané vyznávají odpadlické učení šíitské — takže se dá sotva předpokládat, že by se spojili s Ruskem, spojencem Peršanů, které oni nenávidí a kterými pohrdají, proti Anglii, zřejmému to spojenci pádišáha, kterého pokládají za vrchního náčelníka všech pravověrných.

* — tj. Josef Bonaparte. *(Pozn. red.)*

Je docela dobře možné, že Rusko získá za spojence Tibet a tatarského* císaře v Číně, bude-li tento vládce nucen stáhnout se do Mandžuska a vzdát se trůnu ve vlastní Číně. Jak víte, podnikli čínští povstalci opravdové křižácké tažení proti buddhismu, boří buddhistické chrámy a zabíjejí bonzy.[91] Avšak Tataři jsou buddhisté a Tibet, který uznává svrchovanost Číny, je sídlem velikého lámy a posvátným místem buddhistických věřících. A tak podaří-li se Tchien-wangovi vyhnat z Číny mandžuskou dynastii, bude muset podstoupit náboženskou válku s buddhistickými silami Tatarů. A protože se buddhistické náboženství vyznává po obou stranách Himálaje a Anglii nezbývá než podporovat novou čínskou dynastii, car se určitě postaví na stranu tatarských kmenů, bude je štvát proti Anglii a rozdmýchá náboženské nepokoje i v Nepálu. Z posledních zpráv z Východu se dovídáme, že

„čínský císař počítá se ztrátou Pekingu, a proto nařídil správcům jednotlivých provincií, aby posílali císařské důchody do Džeholu, starého rodového sídla a nynější letní rezidence v Mandžusku, asi 80 mil na severovýchod od Velké zdi“.

V nejbližší budoucnosti se tedy dá čekat velká náboženská válka mezi Číňany a Tatary, která zasáhne i do Indie.

Napsal K. Marx 3. března 1854
Otištěno v „New-York Daily Tribune“,
čís. 4030 z 18. března 1854
Podpis: Karel Marx

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

* Marx zde používá výrazu „tatarský“ ve smyslu, jak se ho v 19. století používalo v západní literatuře pro označení Mongolů, Mandžuů a jiných turko-tatarských kmenů, obývajících východní Asii. *(Pozn. red.)*

K. MARX

*ZAHÁJENÍ DĚLNICKÉHO PARLAMENTU. — VÁLEČNÝ ROZPOČET ANGLIE

Londýn, v úterý 7. března 1854

Delegáti dělnického parlamentu[92] se sešli včera v 10 hodin dopoledne v Lidovém domě v Manchesteru. První zasedání bylo samozřejmě věnováno předběžnému jednání. James Williams ze Stockportu spolu s Jamesem Blighem z Londýna podali návrh, podporovaný Ernestem Jonesem, aby byl jako čestný delegát dělnického parlamentu pozván dr. Marx; tento návrh byl jednomyslně přijat. Stejně tak bylo schváleno pozvání pana Louise Blanca a Martina Nadauda. Ať budou výsledky jednání jakékoli, už samo svolání takového parlamentu znamená novou epochu v dějinách dělnického hnutí. Za jeho jakéhosi předchůdce by snad bylo možné považovat shromáždění v Lucemburském paláci v Paříži po únorové revoluci,[93] ale už na první pohled bije do očí ten velký rozdíl, že lucemburská komise byla svolána z podnětu vlády, kdežto dělnický parlament byl svolán z iniciativy dělníků; že lucemburská komise byla vytvořena s úmyslem dostat socialistické členy prozatímní vlády ze středu dění a znemožnit jim jakoukoli vážnou účast na správě země; a konečně že lucemburská komise se skládala z členů různých takzvaných corps d'états čili korporací, odpovídajících víceméně středověkým cechům a dnešním trade-unionům, kdežto dělnický parlament je skutečným zastupitelstvem dělnictva všech odvětví a oborů v celonárodním měřítku. Úspěch dělnického parlamentu bude záviset převážně, ne-li výhradně na tom, bude-li vycházet ze zásady, že v dnešní době nejde ani tak o takzvanou organizaci práce, jako spíše o organizaci dělnické třídy.

Jak výsady dnešních vládnoucích tříd, tak poroba pracujících

tříd spočívají na *nynější* organizaci práce, a tuto organizaci budou ovšem vládnoucí třídy hájit a podporovat všemi prostředky, které mají k dispozici, přičemž jedním z těchto prostředků je dnešní státní mašinérie. A aby bylo možné nynější organizaci práce změnit a nahradit ji novou, k tomu je zapotřebí síly, sociální a politické síly, a to nejen k obraně, ale i k útoku; k získání takové síly je třeba se zorganizovat v armádu, která by měla dostatečnou morální i fyzickou energii k utkání s nepřítelem. Jestliže dělnický parlament připustí, aby se všechen čas proplýtval rokováním o čistě teoretických otázkách, místo aby se připravovala cesta ke skutečnému vytvoření celonárodní strany, ztroskotá stejně, jako ztroskotala lucemburská komise.

Konaly se nové volby chartistického výkonného výboru podle stanov Národního chartistického sdružení[94]. Jak bylo oznámeno, byli do výkonného výboru Národního chartistického sdružení řádně zvoleni na šest měsíců Ernest Jones, James Finlen (Londýn) a John Shaw (Leeds).

Protože Bonapartův pokus získat na burze půjčku byl zmařen pasívním odporem pařížských kapitalistů, předložil jeho ministr financí senátu rozpočet obsahující tento článek:

„Ministr financí je zmocněn vydat pro potřeby státní pokladny a pro styk s Francouzskou bankou zúročitelné pokladniční bony, splatné v určitých stanovených lhůtách. Oběh bonů nesmí překročit sumu 250 miliónů franků (10 miliónů liber št.), avšak podle zákona z 10. června 1833 se bony odevzdané na umořovací fond do této sumy nepočítají a nelze je skládat jako záruky u Francouzské banky ani u jiných eskontních ústavů."

V dodatku se stanoví, že „císař si vyhrazuje právo dalších emisí, a to na základě běžných dekretů", které dodatečně schválí senát.

V jednom dopise z Paříže mi píší, že tento návrh vyvolal u celé buržoazie zděšení, protože bony sice nemají překročit sumu 250 miliónů franků, zato však si je může císař dekretem libovolně rozmnožit, a přitom ještě takto vydané bony ani nesmějí být skládány jako záruky u Francouzské banky a jiných eskontních ústavů. Víte, že sumu 60 miliónů franků vzatou z caisses des dépôts et consignations* banka už vydala v podobě pokladničních bonů.

* — spořitelen. *(Pozn. red.)*

Hrdinové prosincového puče se horlivě chápou i pouhé hrozby války jako záminky, aby odstranili poslední chabé překážky, které ještě stojí mezi nimi a státní pokladnou. Zatímco buržoazii děsí vyhlídka na hrozící dezorganizaci státního úvěru, beztak již řádně otřeseného, lidové masy přivádí z míry navrhované zvýšení daně ze soli a podobné velmi nepopulární poplatky. A tak by tato válka, která jistě získá Bonapartovi v zahraničí určitou popularitu, přesto mohla urychlit jeho pád ve Francii.

Mou domněnku, že současné nesnáze ve Španělsku by mohly vést k vážným nedorozuměním mezi Francií a Anglií, potvrzuje tato zpráva z jedněch londýnských novin:

„Francouzský císař se dal prostřednictvím pana Walewského dotázat lorda Clarendona, zda by britská vláda byla ochotna v případě sesazení královny Isabely pomoci mu dosadit na španělský trůn karlistického pretendenta. Lord Clarendon prý prohlásil, že naštěstí královna Isabela sedí na svém trůně pevně a revoluce v zemi tak oddané monarchickému zřízení celkem nehrozí; ale i kdyby ve Španělsku revoluce vypukla a královna byla sesazena, britský kabinet na sebe nemůže brát žádné závazky.

Císařův návrh dosadit na trůn hraběte de Montemolina je diktován velmi pochopitelným přáním zabránit vévodkyni de Montpensier, aby zdědila diadém své sestry; neboť císař má za to, že by nebylo vhodné, aby měl za souseda, jakožto manžela španělské královny, syna Ludvíka Filipa."

Na pátečním zasedání Dolní sněmovny prohlásil lord John Russell, že je prozatím nucen vzít zpět svůj návrh zákona o reformě, že však přijde znovu na pořad 24. dubna, bude-li do té doby vyřešena východní otázka, to jest, přijme-li ruský car nový návrh, který mu byl předložen. Po uveřejnění carova manifestu poddaným a po jeho dopisu Bonapartovi[95] je sice ještě pravděpodobnější, že k takovému vyřešení dojde, ale vládní prohlášení přesto ukazuje, že návrh zákona o reformě byl předložen jen proto, aby odvedl pozornost a uchlácholil veřejné mínění v případě, že by se koaliční diplomacii podařilo obnovit pro Rusko status quo ante bellum*. Významnou roli, kterou v těchto ministerských intrikách sehrál lord Palmerston, líčí „Morning Advertiser", jeden z jeho nejhorlivějších stoupenců, takto:

„Lord Aberdeen je ministerským předsedou podle jména, nikoli však

* — stav, který byl před válkou. *(Pozn. red.)*

ve skutečnosti. Fakticky je prvním ministrem koruny lord Palmerston. On je vůdčím duchem kabinetu. Od chvíle, kdy se vrátil do úřadu, jeho kolegové neustále trnou, že je zase nechá na holičkách, a proto mají strach oponovat ve všech otázkách, kterým on, jak je známo, přikládá význam. A tak jde všechno podle něho. O tom, jak jeho lordstvo suverénně vládne v radě Jejího Veličenstva, jsme se přesvědčili minulý týden. Kabinetu byl formálně předložen k posouzení nový návrh zákona o reformě a šlo o to, má-li se o něm rokovat na tomto zasedání sněmovny či ne. Lord Aberdeen, lord John Russell, sir James Graham a sir William Molesworth byli pro to, aby byl návrh předložen k rozpravě. Lord Palmerston navrhoval, aby byl stažen z programu, a prohlásil jasně — jak jsme psali už před několika dny — že neprosadí-li věc v kabinetě, bude hlasovat pro stažení návrhu ve sněmovně. Výsledkem diskuse či rozhovoru, ke kterému pak došlo, bylo, že lord Palmerston své stanovisko prosadil. Jeho odpůrci — a mezi nimi byl i vůdce vládní strany ve Sněmovně lordů a vůdce vládní strany v Dolní sněmovně — se nakonec podřídili. Druhým vítězstvím lorda Palmerstona v posledním týdnu bylo jmenování sira Charlese Napiera velitelem baltské flotily. Není tajemstvím, že jak lord John Russell, tak sir James Graham byli proti tomu, ale lord Palmerston byl pro, a tak byl Napier jmenován. Je tudíž zcela přirozené, že urozený lord bude dnes večer předsedat banketu uspořádanému Klubem pro reformu na počest udatného admirála."

Pan Gladstone předložil včera večer Dolní sněmovně novinku pro tuto generaci — válečný rozpočet. Z jeho projevu bylo zřejmé, že vláda si proto tak popílila s předložením svých finančních opatření parlamentu, aby předem upozornila, jaké nepříjemné důsledky bude mít válka na soukromé měšce, a tak zchladila válečné nadšení země. Druhým důležitým rysem jeho řeči bylo, že žádal jen částku, které by bylo zapotřebí, aby se mohlo v případě, že by válka nyní náhle skončila, *vrátit* oněch 25 000 mužů, kteří se právě chystají opustit britské břehy.

Začal výkladem, jaký je skutečný stav příjmů a výdajů za poslední finanční rok. Protože rok ještě neskončil, Gladstone podotkl, že výši příjmů za poslední měsíc bylo možné určit pouze odhadem. Celkový příjem za rok počínající 18. dubnem 1853 byl v rozpočtu odhadován na 52 990 000 liber št., kdežto skutečné příjmy za tento rok dosáhly částky 54 025 000 liber št., což znamená, že skutečné příjmy převýšily předpokládané výdaje o 1 035 000 liber št. Naopak na výdajích se ušetřilo oproti rozpočtu 1 012 000 liber št., takže nebýt mimořádné situace, v níž se Anglie octla, byly by tento rok příjmy převyšovaly výdaje asi o 2 854 000 liber št.

Pan Gladstone se pak zabýval výsledky svého opatření — *snížení celních poplatků*. Přes toto snížení činily příjmy z celních poplatků v roce 1853—1854 20 600 000 liber št., kdežto v roce 1852—1853 vynesly pouze 20 396 000 liber št., takže výnos z celních poplatků byl o 204 000 liber št. vyšší. Snížení cla na čaj znamenalo úbytek pouhých 375 000 liber št. Snížení kolkovného, odstupňovaného od tří pencí do jednoho šilinku, na jednotný poplatek ve výši jedné pence znamenalo místo předpokládané ztráty zvýšení výnosu o 36 000 liber št.

Pan Gladstone se pak zabýval výsledky opatření odhlasovaných na posledním zasedání a týkajících se *zvýšení daní*. Vybrání důchodové daně v Irsku se z různých příčin zdrželo, ale bude zřejmě činit o 20 000 liber št. víc, než se počítalo. Rozšíření důchodové daně na důchody od 150 do 100 liber št. vynese ve Velké Británii asi o 100 000 liber št. víc, než se předpokládalo v rozpočtu, tj. 250 000 liber št. Příjem z dodatečného zdanění lihu ve Skotsku ve výši 1 šilink za galon činil pouze 209 000 liber št., ačkoli se počítalo s 278 000 liber št.

Naproti tomu zavedení daně z lihu v Irsku znamenalo zvýšení o 213 000 liber št., třebaže se počítalo se zvýšením o pouhých 198 000 liber št. Zavedení dědické daně by vyneslo ve finančním roce pouze půl miliónu liber št. Potud zpráva pana Gladstona o financích Velké Británie za běžný rok končící 5. dubnem.

Předběžný odhad příjmů na rok 1854—1855

(v librách št.)

Celní poplatky	20 175 000
Spotřební daň	14 595 000
Kolkovné	7 090 000
Daně	3 015 000
Důchodová daň	6 275 000
Poštovní poplatky	1 200 000
Korunní statky	259 000
Staré zásoby	420 000
Různé	320 000
Příjmy celkem	53 349 000

Předběžný odhad vydání

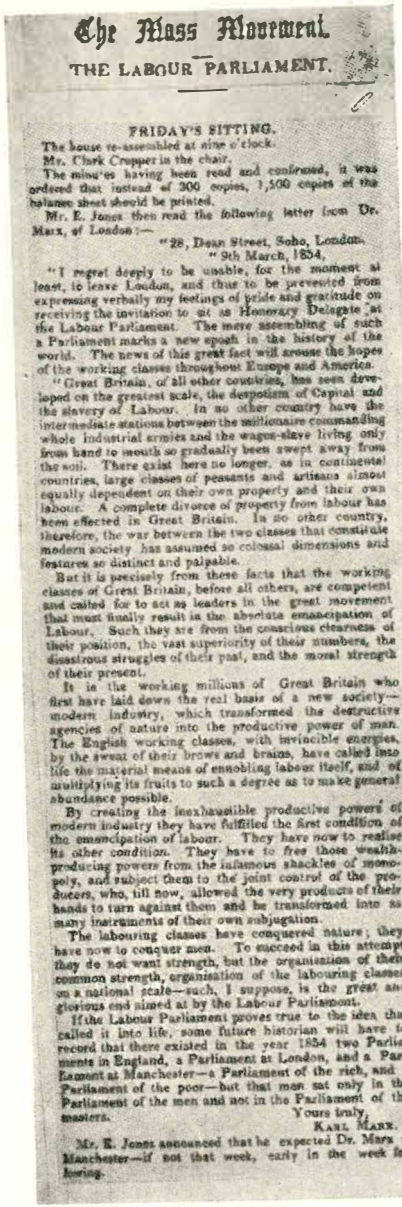
(v librách št.)

Založený dluh	27 000 000
Nezaložený dluh	546 000
Konsolidovaný fond	2 460 000
Armáda	6 857 000
Válečné námořnictvo	7 488 000
Zbrojní správa	3 846 000
Intendantura	645 000
Různé výdaje	4 775 000
Milice	530 000
Poštovní lodní spoje	792 000
Východní služba	1 250 000
Vydání celkem	56 189 000
Schodek	2 840 000

Dříve než se pan Gladstone zabýval prostředky, jak krýt tento schodek, vyjmenoval opatření, která vláda Dolní sněmovně nedoporučuje. Nerad by odvolával snížení, která navrhl minulého roku a která už nabyla moci zákona. Nerad by znovu zaváděl bez důvodu některé daně, které už dřívější vlády zrušily. Kdyby se však boj, který nyní země podstupuje, měl protáhnout přes rok, byla by vláda stěží s to natrvalo udržet tyto daňové úlevy. Všeobecně neníní navrhovat zvýšení nepřímých daní. Nerad by se také uchyloval ke státní půjčce, neboť neexistuje země, jejíž statky by byly tak zatíženy dluhy, jako je tomu právě u Anglie. Nakonec po všech těchto úvodech přešel pan Gladstone k tomu, co vláda míní navrhnout. Bylo to zdvojnásobení důchodové daně na dobu šesti měsíců a úplné zrušení dosavadního rozlišování mezi domácími a zahraničními směnkami. Průměrný poplatek z prezentovaných směnek, i když nebyl rozdělen rovnoměrně, činil v průměru 1 šilink 6 pencí ze 100 šilinků; Gladstone nyní navrhuje upravit jej jednotně na 1 šilink ze 100. Tato změna přinese podle jeho výpočtu zvýšení příjmů o 60 000 liber št. Pokud jde o důchodovou daň, má zvýšení činit od 7 do $10^1/_2$ pence z libry u důchodů od 150 liber výše a od 5 do $7^1/_2$ pence z libry u důchodů od 100 do 150 liber št.

Zároveň Gladstone navrhl, aby ho Dolní sněmovna zmocnila vydat, než bude vybrána daň, za 1 750 000 liber št. pokladničních poukázek, které by pak byly splaceny z výnosu zvýšené důchodové daně. Závěrem se pan Gladstone pokusil — ne příliš úspěšně — obhájit svá nedávná opatření ke snížení státního dluhu, která, jak víte, skončila žalostným nezdarem.

Rozpravy k tomuto prohlášení se zúčastnilo několik poslanců, ale jediný projev, který stojí za zmínku, byl projev pana Disraeliho. Prohlásil, že by se nestavěl proti žádnému návrhu, který vláda pokládá za nutné předložit s plnou odpovědností Dolní sněmovně, aby bylo možno vést hrozící válku co nejenergičtěji, a jak doufá, úspěšně. Avšak musí protestovat proti tomu, aby v případě delšího trvání války bylo přímé zdanění jediným zdrojem jejího financování. Pokud jde o druhou část expozé pana Gladstona, tu, která se týkala současného stavu financí země a peněz, jež jsou k dispozici, zdá se mu, že tu je jakási nejasnost, která nesmí být v rozpočtové zprávě, zvláště pak ve zprávě předkládané za takových okolností, jaké jsou nyní. Nepokládá nynější bilanci státní pokladny za dostatečnou nebo uspokojivou. Když se tato vláda ujala úřadu, vykazovala bilance státní pokladny k 3. lednu 1853 aktiva 9 miliónů liber št., ale už rok nato, v lednu 1854, se tato aktiva snížila na polovinu. Disreali odhaduje, že 5. dubna příštího roku budou aktiva státní pokladny činit 3 milióny liber št., kdežto výplata dividend věřitelům státu a výdaje na provedení konverze budou vcelku vyžadovat 9 až 10 miliónů liber št. Ctihodný gentleman prohlásil, že by nemělo smyslu uvádět to v bilanci státní pokladny, ale že nedostávající se částku vykáže na účtu schodku. Disraeli tvrdí, že je nesmírně důležité, aby v této době byla bilance uspokojivá, jenže nyní nejde o to, zda bude bilance vyrovnaná nebo zda bude přebytek, nýbrž je otázka, zda se vůbec podaří bilanci vyrovnat a nevznikne-li velký schodek; a skutečně, nejenže bilance není vyrovnaná, nýbrž je tu ohromný schodek, což kancléř pokladu zavinil dvěma opatřeními: Za prvé tím, že snížil úrok z pokladničních poukázek na $1^1/_2$ %, když hodnota peněz stoupala, a za druhé svou nedomyšlenou konverzí obligací Společnosti jižních moří[96], což bylo opatření, které nejen pohltilo všechna

The Mass Movement.

THE LABOUR PARLIAMENT.

FRIDAY'S SITTING.

The house re-assembled at nine o'clock.

Mr. Clark Cropper in the chair.

The minutes having been read and confirmed, it was ordered that instead of 300 copies, 1,500 copies of the balance sheet should be printed.

Mr. E. Jones then read the following letter from Dr. Marx, of London:—

"28, Dean Street, Soho, London.

"9th March, 1854.

"I regret deeply to be unable, for the moment at least, to leave London, and thus to be prevented from expressing verbally my feelings of pride and gratitude on receiving the invitation to sit as Honorary Delegate at the Labour Parliament. The mere assembling of such a Parliament marks a new epoch in the history of the world. The news of this great fact will arouse the hopes of the working classes throughout Europe and America.

"Great Britain, of all other countries, has been developed on the greatest scale, the despotism of Capital and the slavery of Labour. In no other country have the intermediate stations between the millionaire commanding whole industrial armies and the wages-slave living only from hand to mouth so gradually been swept away from the soil. There exist here no longer, as in continental countries, large classes of peasants and artisans almost equally dependent on their own property and their own labour. A complete divorce of property from labour has been effected in Great Britain. In no other country, therefore, the war between the two classes that constitute modern society has assumed so colossal dimensions and features so distinct and palpable.

But it is precisely from these facts that the working classes of Great Britain, before all others, are competent and called for to act as leaders in the great movement that must finally result in the absolute emancipation of Labour. Such they are from the conscious clearness of their position, the vast superiority of their numbers, the disastrous struggles of their past, and the moral strength of their present.

It is the working millions of Great Britain who first have laid down the real basis of a new society—modern industry, which transformed the destructive agencies of nature into the productive power of man. The English working classes, with invincible energies, by the sweat of their brows and brains, have called into life the material means of ennobling labour itself, and of multiplying its fruits to such a degree as to make general abundance possible.

By creating the inexhaustible productive powers of modern industry they have fulfilled the first condition of the emancipation of labour. They have now to realise its other condition. They have to free those wealth-producing powers from the infamous shackles of monopoly, and subject them to the joint control of the producers, who, till now, allowed the very products of their hands to turn against them and be transformed into so many instruments of their own subjugation.

The labouring classes have conquered nature; they have now to conquer men. To succeed in this attempt they do not want strength, but the organization of their common strength, organisation of the labouring classes on a national scale—such, I suppose, is the great and glorious end aimed at by the Labour Parliament.

If the Labour Parliament proves true to the idea that called it into life, some future historian will have to record that there existed in the year 1854 two Parliaments in England, a Parliament at London, and a Parliament at Manchester—a Parliament of the rich, and a Parliament of the poor—but that men sat only in the Parliament of the men and not in the Parliament of the masters.

Yours truly,

KARL MARX.

Mr. E. Jones announced that he expected Dr. Marx in Manchester—if not that week, early in the week following.

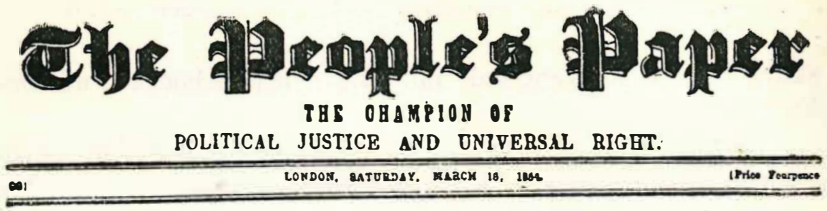
Část stránky listu „People's Paper" s Marxovým „Dopisem dělnickému parlamentu"

aktiva bilance, ale zanechalo mu ještě nynější schodek 2 milióny liber št.

Po několika bezvýznamných poznámkách jiných poslanců bylo projednávání zprávy o rozpočtu skončeno a odhlasováno usnesení.

Napsal K. Marx 7. března 1854
Otištěno v „New-York Daily Tribune", čís. 4035 z 24. března 1854
Podpis: Karel Marx

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

The People's Paper

THE CHAMPION OF
POLITICAL JUSTICE AND UNIVERSAL RIGHT.

LONDON, SATURDAY, MARCH 18, 1854. (Price Fourpence

K. MARX

DOPIS DĚLNICKÉMU PARLAMENTU

Londýn 9. března 1854
Dean Street 28, Soho

Hluboce lituji, že se nemohu, alespoň prozatím, vzdálit z Londýna a tak osobně vyjádřit svou hrdost a vděčnost za pozvání, abych se jako čestný delegát zúčastnil zasedání dělnického parlamentu. Už sama skutečnost, že se takový parlament schází, svědčí o tom, že nastává nová epocha v dějinách lidstva. Zpráva o této významné události povzbudí dělníky celé Evropy i Ameriky.

Ve Velké Británii nabyly despotismus kapitálu a zotročení práce větších rozměrů než kdekoli jinde. V žádné jiné zemi nebyly tak dokonale smeteny z povrchu zemského přechodné stupně mezi milionářem řídícím celé průmyslové armády a námezdním otrokem, který žije z ruky do úst. Zde už neexistují jako v zemích na kontinentě velké třídy rolníků a řemeslníků závislých téměř stejně na vlastním majetku jako na vlastní práci. Ve Velké Británii došlo k úplné odluce vlastnictví a práce. Proto také nedosáhla v žádné jiné zemi válka mezi oběma třídami, které tvoří soudobou společnost, takových kolosálních rozměrů a nikde nemá tak výrazné a zřetelné rysy.

A právě pro tyto skutečnosti je dělnická třída Velké Británie nad jiné oprávněna a povolána vystupovat jako vůdce v onom vel-

kém hnutí, které nemůže skončit jinak než úplným osvobozením práce. Je tomu tak proto, že si jasně uvědomuje své postavení, že má ohromnou početní převahu, že v minulosti prodělala těžké boje a v přítomnosti vyniká morální silou.

Vždyť právě milióny dělníků Velké Británie první vybudovaly skutečný základ nové společnosti — moderní průmysl, jenž proměnil ničivé přírodní živly v tvořivou sílu člověka. Anglická dělnická třída s nezdolnou energií a v potu tváře vytvořila materiální prostředky umožňující povznést samu práci a rozmnožit její plody tak, aby všichni mohli žít v blahobytu.

Tím, že vytvořila nevyčerpatelné výrobní síly moderního průmyslu, splnila anglická dělnická třída první podmínku osvobození práce. Nyní musí splnit druhou. Musí osvobodit tyto síly, tvořící bohatství, z potupných okovů monopolu a podřídit je kolektivní kontrole výrobců, kteří dosud trpěli, aby se výrobky jejich vlastních rukou obracely proti nim a proměňovaly se v nástroje jejich poroby.

Dělnická třída ovládla přírodu; nyní musí ovládnout člověka. K tomu, aby toho dosáhla, má dost sil, potřebuje jen všechny své společné síly zorganizovat, zorganizovat dělnickou třídu v celonárodním měřítku. A to je podle mého soudu veliký a slavný cíl, jejž si vytkl dělnický parlament.

Jestliže dělnický parlament zůstane věrný myšlence, v jejímž znamení se zrodil, bude muset budoucí historik napsat, že roku 1854 existovaly v Anglii dva parlamenty, londýnský a manchesterský, parlament boháčů a parlament chudých, ale že opravdoví lidé zasedali jen v parlamentě dělnickém, a ne v panském.

Váš oddaný

Karel Marx

Napsáno 9. března 1854
Otištěno v „The People's Paper",
čís. 98 z 18. března 1854

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

K. MARX

DĚLNICKÝ PARLAMENT

Londýn, v pátek 10. března 1854

Ve Velké Británii nabyly despotismus kapitálu a zotročení práce větších rozměrů než kdekoli jinde. V žádné jiné zemi nebyly tak dokonale smeteny z povrchu zemského přechodné stupně mezi milionářem řídícím celé průmyslové armády a námezdním otrokem, který žije z ruky do úst. Zde už neexistují jako v zemích na kontinentě velké třídy rolníků a řemeslníků závislých téměř stejně na vlastním majetku jako na vlastní práci. Ve Velké Británii došlo k úplné odluce vlastnictví a práce. Proto také nedosáhla v žádné jiné zemi válka mezi oběma třídami, které tvoří soudobou společnost, takových kolosálních rozměrů a nikde nemá tak výrazné a zřetelné rysy.

A právě pro tyto skutečnosti je dělnická třída Velké Británie nad jiné oprávněna a povolána vystupovat jako vůdce v onom velkém hnutí, které nemůže skončit jinak než úplným osvobozením práce. Je tomu tak proto, že si jasně uvědomuje své postavení, že má ohromnou početní převahu, že v minulosti prodělala těžké boje a v přítomnosti vyniká morální silou.

Londýnský denní tisk zvolil vůči jednání dělnického parlamentu „politiku mlčení". Doufá, že se mu podaří pohřbít jej dalekosáhlým „conspiration de silence"*. Po celé měsíce noviny unavovaly veřejnost nekonečnými články o tom, zda je svolání takového parlamentu uskutečnitelné či ne, ale teď se záměrně vyhýbají jakékoli zmínce o tom, že se tento parlament skutečně zrodil

* — spiknutím mlčením. *(Pozn. red.)*

a začal už pracovat. Tato chytrost pštrosa, který si myslí, že unikne nebezpečí, když bude předstírat, že je nevidí, dnes už neobstojí. Noviny budou muset vzít dělnický parlament na vědomí, a třebaže předstírají, že je to nezajímá, budoucí historik jednou napíše, že roku 1854 existovaly v Anglii dva parlamenty, londýnský a manchesterský, parlament boháčů a parlament chudých, ale že opravdoví lidé zasedali jen v parlamentě dělnickém, a ne v panském.

Zde je zpráva výboru ustaveného pro vypracování akčního programu dělnického parlamentu:

„Výbor se domnívá, že povinností tohoto parlamentu je umožnit dělníkům, aby vítězně ukončili stávky a výluky, které nyní probíhají, a přijmout taková opatření, aby v budoucnu výluk ani stávek nebylo zapotřebí; zajistit dělníkům slušné zacházení v práci; vysvobodit ženy a děti z továren; opatřit pro dělníky prostředky k vzdělávání a zamezit zadržování mezd a jejich skryté snižování.

Výbor se dále domnívá, že povinností dělnického parlamentu je zajistit těm, kdo pracují, spravedlivý podíl na zisku vytvořeném jejich prací, a především vytvořit pro ně podmínky, aby se mohli stát pány vlastní práce s vyhlídkou na *úplné osvobození z námezdního otroctví*; domnívá se, že rozhodujícím krokem k tomu je získání finančních prostředků, jež jsou předpokladem jakékoli akce, a doporučuje proto, abyste uvážili tyto návrhy:

1. Uspořádat sbírku na vytvoření národního dělnického fondu.
2. Provést opatření k zajištění takto získaného fondu.
3. Využít tohoto fondu a zabezpečit práva dělnické třídy.
4. Zorganizovat Masové hnutí.

I. Vytvoření národního dělnického fondu

a) Týdenní srážky ze mzdy odstupňované podle výše výdělku, a to takto:

Do	4	šilinků týdně	—	½ penny
do	8	„	„	— ¾ „
do	12	„	„	— 1 „
do	15	„	„	— 1½ „
do	20	„	„	— 2 „
do	30	„	„	— 3 „
do	40	„	„	— 4 „

b) Funkcionáři různých dělnických organizací, které se připojí k Masovému hnutí, odevzdají vybrané peníze vedení tohoto hnutí.

II. Zajištění fondu

a) Místní funkcionáři pošlou každý týden všechny peníze vybrané na Masové hnutí vedení tohoto hnutí, jak bude dále stanoveno podrobněji. Řádně ustanovení funkcionáři pověření vybíráním příspěvků vystaví na vybrané peníze ihned stvrzenky.

b) Vedení uloží všechny peníze vybrané na Masové hnutí do banky (na běžné výdaje si může ponechat nejvýš 50 liber št.) na kolektivní jméno; takovýto vklad nebo vklady či jejich část smějí být vyzvednuty z banky jen na předložení knihy zápisů tohoto vedení s příkazem podepsaným příslušnou většinou jeho členů.

c) Takto vyzvednuté peníze (jde-li o částku vyšší než 5 liber št.) musí být vyplaceny v bankovkách, jejichž čísla se zapíší do knihy přístupné k volnému nahlédnutí; tyto částky se uveřejní v tisku; takto vybrané bankovky budou rozděleny na díly a každý díl bude svěřen jinému členu vedení; vyzvedne-li se velká částka, uschovají ji u sebe rovným dílem všichni členové vedení.

d) Každý člen vedení, jemuž byla tímto způsobem svěřena část uvedených peněz, musí vystavit úpis na úměrnou částku peněz vyzvednutých z banky, jestliže ovšem byly rovnoměrně rozděleny mezi všechny členy vedení; v případě, že by některý člen odmítl vydat část bankovek, která mu byla svěřena, k účelům, pro něž byly peníze vyzvednuty z banky, začnou se na něm peníze okamžitě vymáhat na základě úpisu, který vystavil a který nebude zrušen, dokud příslušnou část bankovek nevrátí; úpisy budou uloženy v sejfu nebo v ohnivzdorné pokladně, jež budou svěřeny do úschovy nezúčastněné a důvěryhodné osobě (nikoli členu vedení), která nedovolí nic odtud brát, leč v přítomnosti celého vedení.

e) Peníze vyzvednuté z banky za účelem jakýchkoli plateb nebo koupí vyplácí vedení jen za přítomnosti všech svých členů.

III. Použití fondu

a) Fondů získaných sbírkou se použije takto: jednak na podpory všem městům a obcím, které nyní stávkují, jednak k likvidaci všech dluhů vzniklých během minulých i dosud trvajících stávek a výluk. Podpora se bude poskytovat městům rovným dílem úměrně tomu, kolik mají nezaměstnaných. Podle zásady, které se používá na lodích, když docházejí potraviny, budou všichni dostávat rovným dílem, takže každý dělník dostane stejnou podporu bez ohledu na to, zda má vysokou nebo nízkou mzdu. Zatím sice dostanou podporu všichni stávkující nebo propuštění dělníci, ale v budoucnu se bude pomáhat jen organizacím, které se hlásí k Masovému hnutí a podporují je.

b) Bude zřízen odbor pro regulování cen práce. K tomuto účelu se bude vydávat každý měsíc zpráva o cenách surovin používaných ve všech výrobních odvětvích, kde se dělníci připojili k Masovému hnutí, o ceně práce v těchto

odvětvích a o prodejní ceně výrobků i o ostatních výrobních nákladech. Na základě těchto údajů bude vedení vydávat zprávy o ziscích podnikatelů; při tom ovšem bude přihlížet ke sdělení podnikatelů, že měli nějaké mimořádné nebo dodatečné výdaje. Z tohoto základu se pak bude vycházet při regulování cen práce a podle nich se sestaví mzdový sazebník. Podobný způsob bude zaveden i v zemědělství.

c) Dělníci mají nesporné právo na podíl ze zisků podnikatelů; mají právo na víc, na to, aby se stali pány vlastní práce. K tomuto cíli a také za účelem účinnějšího regulování mezd — neboť tím by se podnikatelům vyrazila z rukou zbraň, kterou mají proti dělníkům v podobě přebytku pracovních sil — se kromě toho použije fondů Masového hnutí k nákupu půdy. Nemovitosti se koupí jménem osob, které nejsou členy vedení, a budou rozděleny na různě velké farmy podle povahy půdy a podle toho, hodlá-li se jich používat k individuálnímu pachtu či k družstevní velkovýrobě. Tato půda zůstane vlastnictvím Masového hnutí a nesmí se zcizovat. Půda se pronajímá pachtýřům krátkodobě za přiměřené, mírné pachtovné. V pachtovní smlouvě bude doložka, že jakmile pachtýř nebude řádně platit pachtovné, ztratí okamžitě právo na pacht. V další doložce se pachtýř zaváže platit pachtovné osobám zmocněným k tomu převodní listinou, o které je řeč dále. Osoby, jejichž jménem budou nemovitosti koupeny, podepíší převodní listinu, podle které nebudou pachtýři platit jim, nýbrž těm, kteří budou v té době členy vedení Masového hnutí. Osoby, které budou v té době členy vedení, se zaváží, že každá zaplatí 5000 liber št. pokuty dvěma osobám, které nesmějí být nabyvateli koupené půdy; tuto pokutu musí zaplatit v případě, že při skončení své funkce nesepíší převodní listinu, jíž postupují došlé pachtovné svým nástupcům ve vedení; stejný závazek musí převzít i jejich nástupci.

d) Aby se dělníci mohli stát pány vlastní práce a aby se trh pracovních sil zbavil nadměrné nabídky, doporučuje výbor dále zřizovat ze získaných prostředků družstevní továrny, dílny a prodejny, které by byly vlastnictvím Masového hnutí. Pracující zaměstnaní v těchto podnicích by dostávali mzdu podle sazebníku, jak o tom byla řeč výše, a polovinu čistého zisku z prodeje výrobků podniku; druhá polovina zisku by připadala Masovému hnutí. Ředitel každého družstevního podniku by byl volen dělníky tohoto podniku a vedení by jej schvalovalo. Ředitel každého podniku by řídil nákup a odbyt a skládal vedení každý měsíc účty o nákupech, prodejích, platbách, ztrátách nebo ziscích podniku. Kdyby se vyskytly odůvodněné stížnosti a nedošlo k dohodě mezi dělníky a ředitelem, mohli by dělníci ředitele odvolat a zvolit tříčtvrtinovou většinou nového. Polovinu čistého zisku by každý ředitel družstevního podniku zasílal vedení Masového hnutí. Jmění, které Masové hnutí získá na družstevním podnikání, bude zajištěno obdobným systémem jako pozemkové nemovitosti.“

Po dlouhé rozpravě schválil dělnický parlament na středečním zasedání zprávu výboru až do konce odstavce označeného II. Výbor

ustavený pro vypracování návrhu tohoto akčního programu Masového hnutí tvořili pánové: Ernest Jones, James Finlen, James Williams, Abraham Robinson a James Bligh.

Napsal K. Marx 10. března 1854
Otištěno v „New-York Daily Tribune“,
čís. 4039 z 29. března 1854
Podpis: Karel Marx

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

K. MARX

ŘECKÉ POVSTÁNÍ

Povstání sultánových řeckých poddaných, které způsobilo takový rozruch v Paříži a v Londýně, bylo již potlačeno, ale nepokládá se za vyloučené, že by mohlo vypuknout znovu. K tomu můžeme po pečlivém prostudování dokumentů, které se týkají celé této záležitosti, říci, že podle našeho názoru se povstalci rekrutují jen z horalů obývajících jižní svahy Pindu, kdežto ostatní křesťanské obyvatelstvo v Turecku je nepodporuje, až na nábožensky fanatické černohorské nájezdníky; obyvatelé thesalské nížiny, kteří tvoří jedinou souvislou řeckou pospolitost žijící dosud pod tureckým panstvím, mají větší strach z vlastních krajanů než z Turků. Nesmíme přece zapomínat, že tato část řeckého obyvatelstva z malodušnosti a zbabělosti nepovstala ani v době řecké války za nezávislost.[97] Pokud jde o ostatní řecké obyvatelstvo v počtu asi 300 000 duší, které je rozptýleno po různých městech turecké říše, křesťané jiných národností je tak nenávidí, že všude tam, kde lidové hnutí mělo úspěch, jako v Srbsku a ve Valašsku, vyhnal lid všechny duchovní řeckého původu a místo nich dosadil domácí kněze.

Ačkoli nynější řecké povstání je samo o sobě zcela bezvýznamné, nabývá důležitosti tím, že poskytuje západním mocnostem příležitost vměšovat se mezi Portu a velkou většinu jejích poddaných v Evropě, z nichž ovšem je Řeků jen jeden milión proti deseti miliónům jiných národností pravoslavného vyznání. Řekové obývající takzvané řecké království stejně jako ti, kteří žijí na Jónských ostrovech pod britskou nadvládou, pokládají samozřejmě za své národní poslání vyhnat Turky odevšad, kde se mluví řecky, a připojit k řeckému státu Thesálii a Epirus. Možná, že dokonce

sní o obnovení Byzance, ačkoli vcelku jsou příliš chytrý národ, než aby věřili v takové chiméry. Ovšem všechny tyto řecké plány na rozšíření národního státu a dobytí samostatnosti, které v této chvíli podporují svými intrikami Rusové — jak dokazuje nedávno odhalené spiknutí kněze Athanasia — nemají sice ohlas mezi rolnickým obyvatelstvem v nížinách, ale stavějí se za ně horští nájezdníci. Tyto plány nemají naprosto nic společného s náboženskými právy tureckých poddaných, třebaže se dějí pokusy tyto dvě otázky spojovat.

Jak se dovídáme z anglických časopisů a z prohlášení lorda Shaftesburyho ve Sněmovně lordů a Moncktona Milnese v Dolní sněmovně, bude britská vláda nucena, částečně i v souvislosti s řeckými nepokoji, učinit opatření ke zlepšení situace křesťanských poddaných Porty. V tomto prohlášení se totiž výslovně praví, že hlavní cíl, který sledují západní mocnosti, je zajistit křesťanskému náboženství v Turecku stejná práva, jaká mají muslimové. To ovšem buď neznamená vůbec nic, anebo to znamená, že mají být jak muslimům, tak křesťanům poskytnuta politická a občanská práva bez ohledu na to, jakého je kdo náboženství, zkrátka vůbec bez vztahu k náboženství, čili znamená to úplnou odluku státu od církve, náboženství od politiky. Jenže turecký stát, jako všechny orientální státy, je založen na nejužším sepětí, dalo by se říci na totožnosti státu a církve, politiky a náboženství. Korán je pro tureckou říši a její vládce pramenem nejen víry, ale i zákona. Ale jak by bylo možné před koránem stavět naroveň věřícího a džaura, muslima a ráju? K tomu by bylo ve skutečnosti zapotřebí nahradit korán novým občanským zákoníkem, jinými slovy zbořit budovu turecké společnosti a na zbořeništi vybudovat nový pořádek věcí.

Na druhé straně, hlavním rysem pravoslavné církve, který ji odlišuje od všech ostatních vyznání křesťanské víry, je stejné ztotožnění státu a církve, občanského a církevního života. V byzantské říši se stát a církev navzájem natolik prostupovaly, že není možné psát historii jedné této instituce bez druhé. V Rusku vidíme stejné ztotožnění, ačkoli tam se — na rozdíl od byzantské říše — církev stala pouhou služebnicí státu, nástrojem poroby uvnitř a agrese navenek. V osmanské říši se v souhlasu s orientálními

představami Turků byzantská teokracie rozmohla do té míry, že kněz je ve svém obvodu zároveň soudcem, starostou, učitelem, vykonavatelem poslední vůle, výběrčím daní, všudypřítomným faktótem občanského života, nikoli služebníkem, nýbrž pánem všeho díla. To hlavní, co lze v tomto ohledu Turkům vytýkat, není, že oklestili výsady křesťanského duchovenstva, nýbrž naopak, že dopustili, aby pod jejich vládou církev všude takto despoticky poručníkovala, všechno kontrolovala a do všeho se vměšovala, aby pronikla do všech oblastí společenského života. Pan Fallmerayer ve svých „Orientálních listech“ velmi zábavně popisuje, jak jeden pravoslavný kněz žasl, když mu Fallmerayer vyprávěl, že římskokatolickému knězi nepřísluší žádná občanská pravomoc a že nesmí vykonávat žádné světské funkce. „Co tedy naši katoličtí bratří celý čas dělají?“ zvolal kněz.

Je jasné, že zavést v Turecku nový občanský zákoník, zákoník zcela oddělený od náboženství a založený na úplné odluce státu od církve by znamenalo nejen zničit mohamedánství, ale také podkopat základy pravoslavné církve v té podobě, jak nyní existuje v turecké říši. Může být někdo tak bláhový, aby se vážně domníval, že by ustrašené a reakční neduživce, kteří tvoří dnešní britskou vládu, někdy napadlo pustit se do tak gigantického úkolu, který by zároveň znamenal úplnou sociální revoluci v zemi, jako je Turecko? To je naprosto nemyslitelné. Mohou si s takovou myšlenkou pouze pohrávat, a tak sypat písek do očí anglickému lidu a Evropě.

Napsal K. Marx 10. března 1854
Otištěno jako úvodník
v „New-York Daily Tribune“,
čís. 4039 z 29. března 1854

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

B. ENGELS

ÚSTUP RUSŮ OD CALAFATU[98]

Rusové ustoupili od Calafatu a úplně prý přepracovali celý plán tažení. To jsou slavné konce namáhavé a riskantní tříměsíční kampaně, během níž byly úplně vyčerpány poslední zdroje Valašska. To jsou plody nepochopitelného pochodu do Malého Valašska, při němž, jak se ukázalo, Rusové naprosto ignorovali nejzákladnější strategická pravidla. Aby dobyli Calafat, jediné předmostí, které drželi Turci na levém břehu Dunaje, soustředili hlavní masu své armády na krajním pravém křídle, zatímco oslabený střed a levé křídlo zřejmě ponechali naprosto nechráněné proti jakémukoli útoku, který by si byl mohl nepřítel zamanout, a přitom projevovali takovou bezstarostnost o zajištění dopravních a ústupových spojů, že to nemá obdoby v dějinách válečnictví. Že Ömer paša této hrubé chyby nevyužil, lze vysvětlit jen zákrokem anglického vyslance v Cařihradě. Chtěl bych nyní ukázat, jak došlo k tomu, že Rusové museli nakonec s ostudou ustoupit, aniž dosáhli svého cíle.

Řekl jsem, že museli ustoupit s ostudou, neboť když útok tak okázale ohlašovaný vyvrcholí pouze dobytím postavení, které je přímo ohrožovalo, a skončí tichým a skromným ústupem, dokonce bez pokusu o vážný boj, když tažení, které beztak není nic jiného než nepřetržitá řada omylů a chyb, nemá jiný výsledek, než že pan generál nakonec pozná, že se nechal vodit za nos — je to opravdu vrchol ostudy.

Ale nyní k věci.

Rusové měli koncem roku 1853 ve Valašsku, Moldavsku a Besarábii tato vojska:

1) 4. armádní sbor (Dannenbergův): tři pěší divize, jednu jezdeckou divizi a čtyři dělostřelecké brigády, celkem po odečtení ztrát asi 45 000 mužů.

2) Z 5. sboru (Liděrsova): jednu pěší divizi, jednu jezdeckou divizi, dvě dělostřelecké brigády — asi 15 000 mužů.

3) 3. sbor (Ostěn-Sakenův): tři pěší divize, jednu jezdeckou divizi, čtyři dělostřelecké brigády, celkem asi 55 000 mužů.

Úhrnem tedy asi 115 000 mužů, nepočítáme-li nekombatanty* a jednu divizi Liděrsova sboru v okolí Oděsy, která tam koná posádkovou službu a kterou proto nelze počítat.

Do začátku prosince byly v podunajských knížectvích jen jednotky, kterým veleli Dannenberg a Liděrs. Když se přiblížil Ostěn-Sakenův sbor, bylo to signálem k velkému soustředění pro útok na Calafat. Místo Ostěn-Sakenova sboru na Bugu a Prutu měl zaujmout 6. sbor (Čeodajevův), který byl tehdy na cestě z Moskvy. Po doplnění tímto sborem byla by podunajská armáda měla asi 170 000 mužů, ale byla by mohla být ještě zesílena, kdyby byli nově povolaní branci z jihozápadních gubernií posláni rovnou na válčiště.

Ale ruskému veliteli se zdálo, že k obraně celé linie Dunaje od Braily až po Nikopol stačí 115 000 až 120 000 mužů a že mu ještě zbude dost vojska, které by mohl soustředit na krajním pravém křídle k útoku na Calafat.

Když se tento plán koncem prosince začínal realizovat, Calafat mohl stěží pojmout víc než 10 000 až 12 000 obránců; dalších 8000 vojáků bylo ve Vidinu, jejich podpora ovšem nebyla tak jistá, protože by se byli museli přepravit přes rozbouřenou řeku v nepříznivé roční době. Ale pomalé přesuny ruských vojsk, nerozhodnost knížete Gorčakova a hlavně pružnost a smělost Ismaila paši, velitele Calafatu, dovolily Turkům soustředit na ohroženém místě na 40 000 mužů a přeměnit Calafat z pouhého předmostí, k jehož dobytí by byla stačila dvojnásobná síla, než měli obhájci, v opevnění, kam lze umístit přinejmenším 30 000 mužů a které odolá každému útoku kromě pravidelného obléhání. Správně se říká, že nejvyšším

* — tj. osoby, které provázejí armádu a jsou beze zbraně, jako zdravotnický personál a jiné neřadové služby. *(Pozn. čes. red.)*

triumfem budovatele polních opevnění je, musí-li nepřítel proti němu vybudovat zákopy; Rusové sice zákopy nebudovali, ale jedině proto, že viděli, že ani takové krajní prostředky jim nejsou nic platné a že Calafat v dané lhůtě stejně nedobudou. Calafat vejde do dějin válečnictví jako klasický příklad válečného umění vedle takových vzorů polního opevnění, jako byly tábor Bedřicha II. u Bunzelwitz, opevnění u Torres Vedras a okopy arcivévody Karla u Verony.[99]

Všimněme si nyní prostředků, které měli Rusové k dispozici pro útok. Že mínili vážně dobýt Calafat, dokazuje park obléhacího dělostřelectva, který dopravili až do Craiovy. Připomínáme mimochodem jako jednu z mnoha vojensky nepochopitelných událostí této války, vysvětlitelnou pouze diplomatickými zásahy, že Ömer paša nečinně přihlížel k dopravě těchto děl tam i zpět. Rusové totiž potřebovali už jen jedno, a to dostatečné množství vojska, aby zatlačilo Turky, chránilo zákopy a baterie a zteklo průlomy, jakmile se podaří je prorazit. Ismail paša i zde postupoval jako energický a bystrý vojevůdce. Jeho výpad 6. ledna směrem k Četati, jeho prudký útok, který skončil porážkou ruské přesily, nové a nové podobné útoky, které prováděl po celou dobu, dokud Rusové ještě soustřeďovali své síly a dokud nebyl přesilou úplně uzavřen na malém dunajském poloostrově — zkrátka jeho systém obrany soustředěnými útočnými údery na jednotlivé body ruské fronty s cílem zničit, pokud to bylo v jeho silách, nepřítele po částech, přesně odpovídal tomu, co by měl dělat v jeho situaci vojevůdce, a tvoří radostný kontrast k pasívní obraně Ömera paši u Oltenitsy či k jeho lenivé nečinnosti po celou dobu, po kterou se zdržoval na dolním Dunaji. Ömer paša prováděl na různých místech drobné útoky — nikdy je ovšem, jak je vidět, nedovedl včas ukončit, ale pokračoval v nich řadu dní se zaslepenou tvrdošíjností stále na témž místě, i když bylo zřejmé, že nejsou k ničemu — jenže takové drobné útoky nemají žádný význam, jde-li o to, přepravit přes Dunaj 40 000 až 60 000 lidí.

Přes to všechno dokončili Rusové koncem ledna soustřeďování vojsk kolem Calafatu. V otevřeném poli měli zjevnou převahu, museli tam tedy mít na 30 000 až 40 000 mužů. Odečteme-li

od 115 000 těchto 30 000 až 40 000 a dalších dejme tomu 20 000 až 30 000 na obranu linie od Braily k moři, zůstane na celé Velké Valašsko včetně posádek asi 50 000 až 65 000 mužů, což je armáda, která zdaleka nestačí na obranu tak dlouhé linie fronty ani na obranu komunikačních linií, které *probíhají souběžně s linií fronty* a v malé vzdálenosti za ní. Energický útok v kterémkoli bodě i se silami menšími než těchto 65 000 mužů by byl musel skončit tím, že by byly všechny tyto rozptýlené ruské oddíly jeden po druhém úplně poraženy a že by se Turci zmocnili všech ruských skladišť válečného materiálu. Ömer paša se bude muset jednoho dne zodpovídat, proč takovou příležitost promarnil.

S vypětím všech sil dokázali tedy Rusové soustředit před Calafatem sotva tolik vojska, aby zahnali turecké přední stráže, ne ovšem dost, aby mohli zaútočit na pevnost samu. A i k tomuto dočasnému a iluzornímu úspěchu potřebovali skoro pět týdnů. Generál ženijního vojska Šilděr byl vyslán s výslovným rozkazem dobýt Calafat. Přišel, viděl a rozhodl se nedělat nic, dokud Čeodajevův příchod neumožní přisunout čerstvé jednotky ze středu a z levého křídla.

Pět týdnů stáli Rusové v tomto nebezpečném postavení, s nekrytým týlem a boky, jako by provokovali útok, kterému nebyli s to ani chvíli odolávat. A pět týdnů stál Ömer paša, ohrožuje jejich boky a týl, v postavení, odkud musel jejich slabinu vidět i bez brýlí a dalekohledů — a neudělal nic. Věru, tenhle moderní způsob vedení války pod patronátem spojeneckých dvorů je nad lidské chápání!

Zpráva o tom, že Rusové valem ustupují od Calafatu, došla do Londýna naprosto nečekaně. Aha, zvolaly „Times", to je proto, že naši *spojenci* Rakušané stáhli armádu do Sedmihradska, v týle Rusů, to je úspěch slavného spojenectví s Rakouskem, což je zase úspěch naší slavné Aberdeenovy politiky. Proto třikrát sláva Aberdeenovi! Ale úřední rakouské prohlášení den nato ukázalo, že žádné spojenectví s Rakouskem neexistuje a že Rakušané dosud neřekli a patrně ani sami nevědí, za jakým účelem poslali svou armádu tam, kde je — a tak o tom, proč vlastně Rusové ustoupili, panuje velká nejistota.

Říká se teď, že se Rusové pokusí překročit Dunaj na opačném konci fronty mezi Brailou a Galací a budou postupovat přímo na Drinopol jako v letech 1828 až 1829. Není-li dokonalé dorozumění mezi Rusy na jedné straně a anglo-francouzskou eskadrou na druhé straně, je takový pochod strategicky nemožný. Známe ještě jiné vysvětlení tohoto ústupu. Čeodajev prý dostal rozkaz zastavit pochod a má zřídit severně od Oděsy tábor pro 30 000 až 40 000 mužů. Je-li to pravda, nemůže vystřídat žádné oddíly na Prutu a Seretu, ani posílit Gorčakova před Calafatem. Knížeti Gorčakovovi tedy nezbývá než ustoupit ve stejně vzorném pořádku, v jakém přitáhl. Tak končí veliká tragikomedie ruského pochodu na Calafat.*

Napsal B. Engels 13. března 1854
Otištěno v „The People's Paper", čís. 98 z 18. března 1854 a jako úvodník v „New-York Daily Tribune", čís. 4040 z 30. března 1854

Podle textu v „The People's Paper", srovnaného s textem v „New-York Daily Tribune"
Přeloženo z angličtiny

* — V „New-York Daily Tribune" zní závěrečný odstavec článku takto: „A tak se naši britští kolegové marně dohadují, co bylo příčinou ruského ústupu. Nuže, jaká to byla příčina? Prostě tato: Francouzské a britské jednotky mají odjet do Cařihradu. Nic není snazšího a prostšího než poslat je odtud do Oděsy nebo Besarábie a přerušit Rusům spoje.

Ať už jsou skutečné úmysly koalice sebekrotší, nátlak zvenčí by ji mohl přimět k vážné akci. Gorčakov zřejmě nevěří v čistě diplomatické poslání západních armád. I kdyby si mohl být zcela jist Anglií, na Francii se spoléhat nemůže. I kdyby věřil všem kabinetům, nemůže věřit generálům. Mohl riskovat boční pochody, dokud proti němu stáli Turci; ale jakmile je tu nebezpečí, že by mu mohlo vpadnout do boku francouzské a britské vojsko, nebere to na lehkou váhu. Proto dostal Čeodajev rozkaz zastavit pochod a vybudovat severně od Oděsy tábor pro 30 000 až 40 000 mužů. Proto nemůže vystřídat žádné oddíly na Prutu a Seretu. Proto nemůže Gorčakov u Calafatu čekat žádné posily. Proto se útok na toto místo stal nemožným. Proto knížeti Gorčakovovi nezbývá než ustoupit ve stejně vzorném pořádku, v jakém přitáhl. Tak končí veliká tragikomedie ruského pochodu na Calafat." *(Pozn. red.)*

K. MARX

DOKUMENTY O ROZDĚLENÍ TURECKA

Londýn, v úterý 21. března 1854

Nejdůležitější událostí je, že ministři byli nuceni uveřejnit svou tajnou korespondenci[100] s ruským carem z prvních tří měsíců svého úřadování, a rovněž memorandum o rozmluvě mezi carem a lordem Aberdeenem v roce 1844, k jehož uveřejnění vyprovokoval Aberdeena „Journal de Saint-Pétersbourg"[101].

Začnu rozborem „memoranda" hraběte Nesselroda vládě Jejího Veličenstva, založeného na tom, co mu sdělil ruský car hned po své návštěvě v Anglii v červnu 1844. Nynější status quo osmanské říše, praví se tam, „je v dokonalém souladu s všeobecným zájmem na udržení míru". Anglie a Rusko se v tomto bodě shodují, a proto sjednocují své úsilí o zachování tohoto statu quo. „Nejdůležitější přitom je nechat Portu žít v klidu, zbytečně ji neznepokojovat diplomatickým hašteřením a nevměšovat se, není-li to nezbytně třeba, do jejích vnitřních záležitostí." Jak s úspěchem provádět tento „systém zdrženlivosti"? Za prvé, Velká Británie nemá zasahovat do toho, jakým způsobem Rusko pokládá za vhodné vykládat své smlouvy s Portou, naopak, má mít Turecko k tomu, aby se řídilo ruským výkladem těchto smluv; a za druhé, Rusku má být dovoleno „trvale" se vměšovat mezi sultána a jeho křesťanské poddané. Zkrátka a dobře, „systém zdrženlivosti" vůči Portě znamená systém součinnosti s Ruskem. Tento podivný návrh není ovšem vyjádřen tak naplno.

Memorandum se tváří, jako by mluvilo o „všech velmocích", ale přitom dává jasně najevo, že žádné velmoci kromě Ruska a Anglie neexistují. O Francii se tam říká, že „se bude *muset* přizpůsobit kursu, na kterém se dohodne Petrohrad s Londýnem".

Rakousko se tu líčí jako pouhý přívěsek Ruska, který nežije vlastním životem, neprovádí svou zvláštní politiku, nýbrž politiku „úzce spjatou zásadou *naprosté totožnosti*" s politikou Ruska. Prusko se tu přechází jako úplná nula, jako by nestálo za řeč, a proto tu o něm není ani zmínka. „Všechny velmoci", to je tedy jen řečnický obrat, jímž se rozumí dva kabinety: petrohradský a londýnský; a linie postupu, na níž se dohodly všechny velmoci, znamená linii navrženou v Petrohradě, které se má Londýn držet. V memorandu se praví:

„Porta má neustálou tendenci vyvlékat se ze závazků, které jí ukládají smlouvy uzavřené s ostatními mocnostmi. Doufá, že se jí to bude dařit beztrestně, protože počítá se vzájemnou řevnivostí kabinetů. Domnívá se, že nebude-li plnit závazky vůči jedné mocnosti, ostatní se jí zastanou a sejmou z ní všechnu odpovědnost.

Není správné posilovat Portu v tomto klamu. Pokaždé, když nedodrží závazky vůči jedné velmoci, je v zájmu všech ostatních upozornit ji na nesprávnost jejího postupu a vyzvat ji se vším důrazem, aby učinila zadost kabinetu, který oprávněné požadavky předkládá.

Jakmile Porta pozná, že ji ostatní kabinety nepodporují, ustoupí a vzniklé neshody budou urovnány smírně, aniž povedou k nějakému konfliktu."

To je formule, s níž se Rusko obrací na Anglii, aby mu pomohla vymoci na Turecku nové ústupky na základě starých smluv.

„Při dnešních náladách v Evropě se kabinety nemohou lhostejně dívat na to, jak je křesťanské obyvatelstvo v Turecku vydáno nelítostnému útlaku a náboženskému pronásledování. Tuto pravdu je třeba osmanským ministrům neustále připomínat a přesvědčovat je, že s přátelstvím a podporou velmocí mohou počítat jen pod tou podmínkou, že budou zacházet s křesťanskými poddanými Porty snášenlivě a mírně.

Představitelé cizích mocností by se měli řídit těmito zásadami a postupovat v duchu dokonalé shody. Předkládají-li Portě formální protesty, musí mít tyto protesty skutečně ráz naprosté jednomyslnosti, i když rozhodně nemají mít formu bezpodmínečného diktátu."

Takovýmto jemným způsobem se Anglii naznačuje, jak podporovat nároky Ruska na *náboženský protektorát* nad křesťany v Turecku.

Když Rusko takto vyložilo předpoklady své „politiky zdrženlivosti", nemůže před svým důvěrníkem skrývat, že právě tato zdrženlivost by se mohla ukázat osudnější než jakákoli politika

agrese a velmi silně přispět k rozvoji všech oněch „prvků rozkladu", které se v osmanské říši vyskytují, takže jednoho krásného rána „*nepředvídané okolnosti* by mohly urychlit její *rozpad*, aniž bude v moci spřátelených kabinetů tomu zabránit". Vyvstává otázka, co dělat v případě, kdyby takové nepředvídané okolnosti způsobily konečnou katastrofu Turecka.

Jediná věc, která prý je nutná v případě, že by hrozil neodvratný rozpad Turecka, je to, aby *Anglie a Rusko „dospěly k předběžné dohodě, dříve než přikročí k akci"*. „To bylo v zásadě dohodnuto," jak se praví v memorandu, „za posledního carova pobytu v Londýně" (za dlouhých jednání mezi samovládcem na jedné straně a vévodou z Wellingtonu, sirem Robertem Peelem a hrabětem Aberdeenem na druhé straně). Výsledkem byl „*podmínečný závazek*, že dojde-li *k něčemu nepředvídanému* v Turecku, *Rusko a Anglie se předběžně domluví o společném postupu*".

Co však znamená tento „podmínečný závazek"? Předně, že se Rusko a Anglie mají předběžně dorozumět o *rozdělení Turecka;* a za druhé, že se Anglie má zavázat uzavřít svatou alianci s Ruskem a Rakouskem, jež se tu líčí jako alter ego* Ruska, proti Francii, jež bude „*nucena*", tj. donucena jednat podle toho, jak ony budou chtít. Samozřejmý výsledek takového společného dorozumění by byl, že by se Anglie zapletla do krvavé války s Francií, a tak by Rusko mělo úplně volné ruce a mohlo by provádět v Turecku svou vlastní politiku.

Velký důraz se stále znovu klade na „nepředvídané okolnosti", které by mohly urychlit pád Turecka. V závěru memoranda však tato záhadná slova mizí a jsou nahrazena jasnější formulací: „Uvidíme-li, že se osmanská říše musí rozpadnout", Anglie a Rusko uzavřou předběžnou dohodu atd... Tedy jedinou nepředvídanou okolností bylo nepředvídané prohlášení Ruska, že se osmanská říše musí rozpadnout. Hlavní přínos podmínečného závazku spočívá v tom, že by Rusko mohlo kdykoli říci, že hrozí náhlý rozpad Turecka, a přimět Anglii, aby zahájila vyjednávání na základě vzájemného dorozumění, že taková katastrofa je neodvratná.

* — druhé já. *(Pozn. red.)*

Nyní tedy, asi deset let po tom, co bylo toto memorandum sestaveno, se v souhlasu s tím Anglii řádně oznamuje, že osmanská říše dožila svůj život a že má tedy vstoupit v platnost dříve sjednaná dohoda o vyloučení Francie, tj. že se má zorganizovat spiknutí za zády Turecka a Francie. To je úvod k výměně celé řady tajných a důvěrných dokumentů mezi Petrohradem a koaliční vládou.

Sir G. H. Seymour, britský vyslanec v Petrohradě, posílá svou první tajnou a důvěrnou depeši lordu J. Russellovi, tehdejšímu ministru zahraničních věcí, 11. ledna 1853. 9. ledna večer měl „tu čest" sejít se s carem v paláci velkokněžny Jeleny, která ráčila pozvat lady Seymourovou a lorda Seymoura a představit je carské rodině. Car k němu velmi milostivě přistoupil a vyjádřil velké potěšení nad zprávou o vytvoření koaliční vlády, jíž přál dlouhé trvání, a požádal vyslance, aby vyřídil starému Aberdeenovi jeho blahopřání a aby lorda Johna Russella přesvědčil, že

„je nesmírně důležité, aby obě vlády — anglická vláda a já, a já a anglická vláda — udržovaly nejlepší vztahy; že to ještě nikdy nebylo tak zapotřebí jako právě teď".

Všimněte si, že to bylo řečeno v lednu 1853, právě v době, kdy Rakousko — „mezi nímž a Ruskem", jak praví memorandum, „existuje naprostá shoda v zásadách, pokud jde o turecké záležitosti" — nepokrytě kalilo vodu v Černé Hoře.

„Jestliže *my* se dohodneme," řekl car, „nezáleží na tom, co si budou myslet nebo co budou dělat druzí. Turecko je ve velmi kritické situaci," pokračoval tónem předstíraného soucitu, „a budeme s ním mít všichni ještě mnoho trampot."

Když toto prohlásil, podal siru H. Seymourovi velmi milostivě ruku, jako by se s ním loučil; ale sir Hamilton, „kterého okamžitě napadlo, že rozhovor nebyl dokončen", byl „tak velice smělý", že pokorně poprosil samovládce, aby se „o tureckých záležitostech vyslovil poněkud podrobněji".

„Imperátorova slova i jeho chování," poznamenává sir Hamilton, „byly sice nadále velmi vlídné, ale prozrazovaly, že Jeho Veličenstvo nemíní se mnou hovořit o *demonstraci, kterou hodlá provést na jihu.*"

Budiž poznamenáno, že už ve své zprávě ze 7. ledna 1853 informoval sir Hamilton britskou vládu, že

„5. armádní sbor dostal rozkaz přesunout se na hranici podunajských provincií a 4. sbor dostane rozkaz být v pohotovosti, aby se mohl v případě nutnosti dát na pochod".

A v depeši z 8. ledna 1853 oznamuje, že mu Nesselrode sdělil svůj názor, že „ruskou diplomacii bude nutné podepřít demonstrací síly". Sir Hamilton ve své zprávě pokračuje:

„Car mluvil zprvu poněkud váhavě, ale potom zcela otevřeně a nevyhýbavě řekl: ‚Turecké záležitosti jsou ve velmi dezorganizovaném stavu; země sama je na pokraji záhuby (menace ruine); její rozpad bude velké neštěstí a je velmi důležité, aby Anglie a Rusko se v této věci naprosto jasně dohodly, aby ani jedna, ani druhá země nepodnikla nic bez vědomí druhé.'

‚Chápejte,' zvolal, ‚máme co dělat s nemocným, těžce nemocným! Říkám vám rovnou, že by to bylo velké neštěstí, kdyby nám právě teď skonal, zvláště kdyby to bylo dřív, než zařídíme všechno nutné. Ale teď není vhodná doba o tom s vámi mluvit.'"

Medvěd pokládá pacienta za tak slabého, že ho *musí* sežrat. Sir Hamilton, poněkud poděšen touto „nepředvídanou" diagnózou moskalského lékaře, odpověděl s dokonalou zdvořilostí:

„Vaše Veličenstvo mi jistě ráčí dovolit ještě jednu poznámku. Vaše Veličenstvo hovoří o nemocném, to je naprosto správné; ale Vaše Veličenstvo mi laskavě promine, dovolím-li si připomenout, že na velkomyslném a silném je, aby s chorým a slabým zacházel milosrdně."

Britský vyslanec se utěšuje tím, že tento jeho souhlas s carovými názory na Turecko i na nemoc a jeho výzva k shovívavosti s chorým „alespoň panovníka neurazily". Tak končí zpráva sira H. Seymoura o jeho první důvěrné rozmluvě s carem; přestože se při tomto vis-à-vis* projevil jako dokonale uhlazený člověk, má přitom dost soudnosti, aby varoval svou vládu těmito slovy:

„Každá nabídka tohoto druhu zamýšlí pouze dát na vybranou. Na vybranou je tu zřejmě toto: Nedohodne-li se vláda Jejího Veličenstva s Ruskem o tom, co se má stát v případě náhlého rozpadu Turecka, nebude si moci Anglie příliš stěžovat, budou-li připravovány výsledky, které se jí nebudou líbit. Jestliže se naopak vláda Jejího Veličenstva zúčastní úvah o takových eventualitách, stane se do jisté míry sama činitelem připravujícím tuto katastrofu, i když jí tolik záleží na tom, aby ji pokud možno oddálila."

* — rozhovoru mezi čtyřma očima. *(Pozn. red.)*

Sir Hamilton uzavírá svou zprávu touto epigramatickou sentencí:

„Závěr je pravděpodobně ten, že pro Anglii je žádoucí úzká dohoda s Ruskem s cílem zabránit pádu Turecka — kdežto Rusku by bylo vítané, kdyby tato dohoda vedla k událostem, které by tento pád přivodily."

14. ledna, jak sir G. H. Seymour informuje J. Russella ve své depeši z 22. ledna 1853, měl další důvěrnou rozmluvu s carem, kterého „zastihl o samotě". Samovládce ráčil udělit anglickému vyslanci lekci o východní otázce. Řekl, že neholduje známým snům a plánům carevny Kateřiny II. Naopak, podle jeho názoru existuje pro Rusko snad jen jedno nebezpečí, a to další rozšiřování jeho beztak již příliš velké říše. (Vaši čtenáři si vzpomenou, že jsem na to narážel, když jsem citoval jedno místo z depeše hraběte Pozza di Borgo.) Ruským zájmům prý nejlépe vyhovuje status quo v Turecku. Na jedné straně Turci ztratili svou vojenskou výbojnost a na druhé straně „tato země je dost silná nebo *byla dosud* dost silná, aby si uhájila svou nezávislost a zajistila si vážnost u jiných zemí". Avšak v této říši náhodou žije několik miliónů křesťanů a o ty on musí pečovat, byť by to byla úloha sebeobtížnější a „sebenepříjemnější". To mu přikazuje zároveň jeho právo, povinnost i náboženství. Potom se car náhle vrátil k svému podobenství o nemocném, těžce nemocném, a řekl, že rozhodně nesmějí připustit, „aby jim najednou skonal v náručí" (de leur échapper). „Chaos, zmatek a nevyhnutelná evropská válka by následovaly vzápětí za touto katastrofou, kdyby k ní došlo nenadále a *dřív, než bude připraven nějaký plán dalšího postupu.*"

Po této opětné zmínce o hrozícím zániku osmanské říše následovala výzva k Anglii, aby se na základě „podmínečného závazku" rozdělila s Ruskem o dědictví. Car se však „stále neměl k tomu, aby naznačil svůj plán dalšího postupu", a spokojil se tím, že diplomaticky vytyčil, co je třeba mít hlavně na zřeteli v případě dělení.

„Chci s vámi mluvit jako přítel a *gentleman*. Dojdeme-li Anglie a já v této záležitosti k dohodě, na ostatních mi málo záleží; co dělají nebo co si myslí druzí, to je mi jedno. A pak, řeknu vám to upřímně, kdyby se Anglie chtěla nyní usadit v Cařihradě, nedovolil bych to. Nepřičítám vám tento úmysl, ale je lepší

mluvit v takových případech jasně. Pokud jde o mne, jsem rovněž ochoten zavázat se, že se tam ani já neusadím, rozumí se jako vlastník; pokud jde o dočasné držení, toho se nezříkám. Mohlo by se stát, kdyby nebyla učiněna předběžná opatření a všechno bylo přenecháno náhodě, že by mě okolnosti přiměly, abych dočasně obsadil Cařihrad."

Car tedy zakazuje Anglii usadit se v Cařihradě, ale sám na to pomýšlí, ne-li jako vlastník, tedy jako dočasný držitel. Britský vyslanec poděkoval Jeho Veličenstvu za otevřenost tohoto prohlášení. Mikuláš se potom odvolal na svou dřívější rozmluvu s vévodou z Wellingtonu, jejímž záznamem nebo, dalo by se říci, shrnutím bylo memorandum z roku 1844. Když přešli k otázce dne — k carovým nárokům na svatá místa — britský vyslanec vyjádřil své obavy:

„V případě, že by zakročila ruská armáda, dalo by se počítat s dvěma důsledky, buď s protidemonstrací, kterou by mohla vyprovokovat Francie, anebo s vážnějším důsledkem, povstáním křesťanského obyvatelstva proti sultánově moci, která je už beztak velice otřesena revoltami a těžkou finanční krizí. Car mě ujistil, že jeho vojska se dosud nepohnula z místa (n'ont pas bougé), a řekl, že doufá, že žádného zákroku armády nebude zapotřebí. *Pokud jde o francouzskou výpravu do sultánových držav*, Jeho Veličenstvo prohlásilo, že takový krok by okamžitě způsobil krizi; jeho čest by mu velela poslat bez odkladu a váhání do Turecka vojsko; kdyby takový obrat událostí přivodil pád tureckého sultána (le Grand Turc), litoval by toho, ale měl by vědomí, že jednal tak, jak byl nucen jednat."

A tak dal nyní car Anglii domácí úkol: má vypracovat „systém dalšího postupu", jak odstranit osmanskou říši, a „uzavřít předběžnou dohodu o nastolení nového pořádku, který by nahradil dosavadní". Povzbudil žáčka tím, že mu ukázal, jakou odměnu by mohl získat, když se mu podaří tuto úlohu vyřešit, a propustil ho s otcovskou radou:

„Bylo by ušlechtilým triumfem civilizace 19. století, kdyby se podařilo bez přerušení všeobecného míru vyplnit mezeru vzniklou zánikem muslimského panství v Evropě na základě opatření dvou hlavních vlád, které mají největší zájem na osudu Turecka."

Na tuto výzvu Anglii se ozval lord J. Russell a svou odpověď poslal v tajné a důvěrné depeši z 9. února 1853. Kdyby byl lord John v celém rozsahu prohlédl carův úskočný plán zatlačit Anglii do nesprávného postavení už tím, že s ním vstoupí do tajného

vyjednávání o budoucím rozdělení spřáteleného státu, byl by si počínal jako car a byl by se spokojil ústní odpovědí baronu Brunnovovi, místo aby posílal do Petrohradu oficiální vládní dokument. Ještě předtím, než byly tajné dokumenty předloženy sněmovně, psaly „Times", že depeše lorda Johna je velmi rozhodným a „rozhořčeným odmítnutím" carových návrhů. Ve svém včerejším čísle tyto noviny odvolávají své chvalozpěvy na lorda Johna a prohlašují, že „tento dokument si nezaslouží chvály, které se mu na základě neúplných informací dostalo". Lord John vyvolal hněv listu „Times" svým prohlášením na pátečním zasedání Dolní sněmovny, že naprosto nemá ve zvyku posílat sdělení do *těchto* novin a že článek týkající se jeho odpovědi siru G. H. Seymourovi četl teprve tři dny po jeho uveřejnění.

Každý, kdo ví, jakým pokorným a poníženým tónem mluvili všichni angličtí ministři od roku 1814, Canninga nevyjímaje, při svých stycích s Ruskem, jistě uzná, že depeši lorda Johna je nutno pokládat za hrdinský čin tohoto pidimužíka.

Ježto tento dokument je do jisté míry významným příspěvkem k dějinám a velmi dobře ilustruje vývoj jednání, budou vaši čtenáři jistě rádi, když se s ním seznámí in extenso*:

LORD JOHN RUSSELL SIRU G. H. SEYMOUROVI

(Tajné a důvěrné)

Ministerstvo zahraničních věcí 9. února 1853

Vážený pane,

obdržel jsem a předložil královně Vaši tajnou a důvěrnou depeši z 22. ledna. Její Veličenstvo při této příležitosti stejně jako při dřívějších příležitostech konstatovalo s radostí umírněnost, otevřenost a přátelský tón Jeho carského Veličenstva. Její Veličenstvo mě pověřilo odpovědět v témž duchu umírněné, otevřené a přátelské diskuse. Otázka, kterou nadhodilo Jeho carské Veličenstvo, je velmi vážná. Zní, zda v případě, že rozklad turecké říše je pravděpodobný či dokonce hrozí, není lepší předem učinit opatření pro tento případ než vydávat se nebezpečí chaosu, zmatku a nevyhnutelnosti evropské války, která by dozajista následovala vzápětí za touto katastrofou, kdyby k ní došlo nenadále a dřív, než by byl připraven nějaký plán dalšího postupu. To je bod, pravilo Jeho carské Veličenstvo, na který bych rád zaměřil pozornost vaší vlády. Při posuzování

* — podrobně, v plném znění. *(Pozn. red.)*

této závažné otázky vláda Jejího Veličenstva především zjišťuje, že dosud nedošlo k akutní krizi, která by vyžadovala řešení tohoto širokého evropského problému. Vznikly sice spory o svatá místa, ale tyto spory se netýkají vnitřní správy Turecka a týkají se spíše Ruska a Francie než Vysoké Porty. Jisté narušení vztahů mezi Rakouskem a Portou způsobil turecký útok na Černou Horu; ale přitom jde spíš o nebezpečí hrozící hranicím Rakouska než sultánově autoritě a bezpečnosti; takže nejsou dostatečné důvody k tomu, aby se sultánovi oznámilo, že není s to zajistit klid doma nebo udržet přátelské vztahy ke svým sousedům. Dále by vláda Jejího Veličenstva ráda poznamenala, že nelze s jistotou určit, kdy k zmíněné události dojde. Když se Vilém III. a Ludvík XIV. smluvně dohodli o následnictví po Karlu II. Španělském, činili opatření pro případ, který se dal čekat v nejbližší době. Churavost španělského vládce a jistý konec každého lidského života způsobovaly, že to byla událost jistá a blízká. Smlouva o rozdělení smrt španělského krále nijak neurychlila. Totéž se dá říci o opatřeních z minulého století, která se týkala osudu Toskánska po úmrtí posledního panovníka z rodu Medici. Ale možnost rozpadu osmanské říše je něco jiného. Může nastat za dvacet, padesát, sto let. *Za těchto okolností by bylo těžko slučitelné s přátelskými city, které ruský car chová k sultánovi v nemenší míře než královna Velké Británie, dělat předem dispozice o provinciích, které jsou nyní pod jeho vládou.* Kromě této úvahy je třeba poznamenat, že taková dohoda by v tomto případě nepochybně ještě urychlila eventualitu, pro kterou se uzavírá. Nezpravit Rakousko a Francii o této dohodě by nebylo správné a takové zatajování by se ani nesrovnávalo s cílem předejít evropské válce. Jeho carské Veličenstvo dozajista nemá takové zatajování v úmyslu. Rozumí se tedy samo sebou, že jakmile by se Velká Británie a Rusko shodly na kursu, který chtějí sledovat, a rozhodly by se jej prosazovat, informovaly by o svých opatřeních velmoci v Evropě. Takto uzavřená a vyhlášená dohoda by nezůstala dlouho v tajnosti; a zatímco by na jedné straně rozhořčila a znepokojila sultána, povzbudila by všechny jeho nepřátele, až by se dověděli o její existenci, k tomu, aby zesílili násilné akce a vedli proti němu ještě úpornější boj. Bojovali by s vědomím, že musí nakonec zvítězit; kdežto sultánovi generálové a jeho vojska by měli pocit, že žádný dočasný úspěch nemůže zachránit jejich věc před konečnou porážkou. To by vyvolalo a posílilo právě onu anarchii, ze které jsou obavy, a prozíravost přátel nemocného by se mohla stát příčinou jeho smrti. Vláda Jejího Veličenstva se sotva potřebuje šířit o nebezpečí, které by bylo spojeno s plněním takovéto konvence. Válka o následnictví je dostatečně jasným příkladem, jak málo je respektována taková dohoda, když jsou naléhavé důvody ji porušit. Postavení ruského cara jakožto dočasného držitele, i když ne vlastníka Cařihradu, by ho vystavovalo nesčetným nebezpečím vyplývajícím jak z dávných snů jeho vlastního národa, tak ze žárlivosti ostatní Evropy. Konečný vlastník, ať už by jím byl kdokoli, by se asi sotva choval tak nečinně a netečně jako následníci Mehmeda II. Vládce Cařihradu má samozřejmě velký vliv na evropské záležitosti, protože má v rukou brány k Středozemnímu i k Černému moři. Tohoto vlivu by bylo možné použít ve prospěch Ruska, ale mohlo

by ho být použito i ke kontrole a omezení jeho moci. Jeho carské Veličenstvo řeklo správně a moudře: Má země je tak veliká a ve všech směrech tak šťastně obdařená, že by bylo ode mne nerozumné, kdybych chtěl další území nebo víc moci, než mám. Naopak, poznamenal dále, naše veliké a snad jediné nebezpečí je v dalším rozšiřování beztak již příliš velké říše. Avšak silný a ctižádostivý stát, který by nastoupil na místo Vysoké Porty, by mohl způsobit, že by válka ze strany Ruska byla pro cara nebo jeho nástupce nevyhnutelná. A tak by se evropský konflikt zrodil právě z těch opatření, která mu měla zabránit, protože ani Anglie, ani Francie a pravděpodobně ani Rakousko by se nesmířily s tím, aby se Cařihrad dostal natrvalo do rukou Ruska. Pokud jde o Velkou Británii, vláda Jejího Veličenstva prohlašuje rovnou, že nechová žádné záměry ani přání zmocnit se Cařihradu. V tomto směru může být Jeho carské Veličenstvo naprosto klidné. Vláda je rovněž ochotna dát ujištění, že neuzavře žádnou dohodu pro případ eventuálního rozpadu Turecka, aniž o tom předem uvědomí ruského cara. Vcelku je tedy vláda Jejího Veličenstva přesvědčena, že nelze provádět politiku moudřejší, nezištnější a pro Evropu blahodárnější, než je ta, kterou již tak dlouho sleduje Jeho carské Veličenstvo a která učiní jeho jméno slavnějším, než jsou jména nejproslulejších vládců, kteří usilovali o nesmrtelnost nesmyslnými výboji v honbě za pomíjivou slávou. Má-li mít tato politika úspěch, je žádoucno projevovat vůči Turecku krajní zdrženlivost; je nutné, aby všechny požadavky, které snad evropské velmoci hodlají předložit, nebyly vymáhány kategoricky, ale staly se spíše předmětem přátelského jednání; aby se pokud možno upustilo od nátlaku na sultána vojenskými a námořními demonstracemi; aby neshody v otázkách, které se týkají Turecka a jsou v kompetenci Vysoké Porty, byly řešeny po vzájemné dohodě mezi velmocemi a jejich řešení se nevnucovalo slabé turecké vládě násilně. K těmto upozorněním by vláda Jejího Veličenstva ráda dodala, že podle jejího názoru by bylo důležité sultánovi doporučit, aby zacházel s křesťanskými poddanými podle zásad rovnosti a náboženské svobody, všeobecně uznávaných u civilizovaných národů v Evropě. Čím víc se bude Turecko řídit pravidly rovného práva a nestranné vlády, tím méně důvodů bude mít ruský car uplatňovat právo na onen mimořádný protektorát, který Jeho carské Veličenstvo shledává tak obtížný a nepříjemný, přestože mu jej nepochybně přikazuje jeho povinnost a přestože je stvrzen smlouvou. Tuto depeši můžete přečíst hraběti Nesselrodovi, a bude-li to žádoucí, můžete sám odevzdat její opis do rukou carových. V tomto případě ujistěte při této příležitosti cara o citech přátelství a důvěry ze strany Jejího Veličenstva královny, které jsou odpovědí na laskavý postoj Jeho carského Veličenstva.

Zůstávám atd.

J. Russell"

Závěry z tohoto rozboru musím odložit do svého dalšího článku*. Ale než skončím, rád bych ještě doplnil tato sdělení nej-

* Viz tento svazek, str. 172–187. *(Pozn. red.)*

novějšími zprávami, které jsem dostal z pramene jinak veřejnosti nepřístupného, o postoji a plánech Pruska.

Když konflikt mezi Ruskem na jedné straně a anglo-francouzskou aliancí na druhé dosáhl již určitého kulminačního bodu, poslal car Mikuláš svému švagrovi* v Berlíně vlastnoruční dopis, v němž prohlašuje, že Anglie a Francie mu sice mohou způsobit určité škody na moři, ale na souši že se z jejich strany ničeho nebojí, neboť bude mít koncem dubna 600 000 mužů připravených vytáhnout do pole. Z těch by dal 200 000 k dispozici Bedřichu Vilémovi, kdyby byl ochoten táhnout na Paříž a sesadit Ludvíka Napoleona. Slabomyslný král byl tímto návrhem tak zaujat, že ho *Manteuffel* musel tři dny přemlouvat, aby se do ničeho takového nepouštěl. Tolik o králi.

Pokud pak jde o *pana von Manteuffela*, „velkou osobnost", na niž je pruská buržoazie tak pyšná, vidíme tomuto muži až do žaludku, přečteme-li si tajné instrukce zaslané panu Bunsenovi, vyslanci v Londýně, asi v téže době, kdy došel výše uvedený ruský dopis; tyto instrukce se ovšem dostaly do mých rukou naprosto jinou cestou, než jakou se pan Bunsen zmocnil některých mých soukromých dopisů.[102] Obsah těchto instrukcí, jejichž nadutá dvojznačnost stylu prozrazuje zároveň školometa i zupáka, je asi takovýto:

„Dávejte dobrý pozor, odkud vítr fouká. Uvidíte-li, že Anglie bere spojenectví s Francií vážně a že je odhodlána jít do války, trvejte na ‚celistvosti a nezávislosti' Turecka. Zpozorujete-li, že ve své politice kolísá a není nakloněna válce, ven s kopím a zlomte je směle za čest a důstojnost krále, mého i vašeho pána."

Má car tak docela nepravdu, když přechází Prusko jako úplnou nulu?

Napsal K. Marx 21. března 1854
Otištěno v „New-York Daily Tribune",
čís. 4045 z 5. dubna 1854
Podpis: Karel Marx

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

* – tj. Bedřichu Vilémovi IV. *(Pozn. red.)*

K. MARX

TAJNÁ DIPLOMATICKÁ KORESPONDENCE

Londýn, v pátek 24. března 1854

Ačkoli vcelku lze depeši lorda J. Russella* charakterizovat jako zdvořilé odmítnutí carova návrhu uzavřít s ním předběžnou dohodu o případném dělení Turecka, jsou v ní některé velmi podivné pasáže, na které bych rád upozornil vaše čtenáře. Lord John říká: „Nejsou dostatečné důvody k tomu, aby se sultánovi oznámilo, že není s to zajistit klid doma nebo udržet přátelské vztahy ke svým sousedům."

V důvěrných zprávách sira H. Seymoura nenajdeme ovšem nikde zmínku, že by byl car navrhoval oznámit sultánovi něco podobného. A proto z toho musíme vyvodit, že buď lord Russell tím, že se naoko stavěl proti takovému kroku, ve skutečnosti chtěl sám jeho možnost naznačit, anebo že v dokumentech předložených parlamentu bylo z důvěrných zpráv sira Hamiltona něco vypuštěno. Věc je tím podezřelejší, že pouhých 16 dní nato, 25. února 1853, lord Clarendon při svém nástupu do úřadu ministra zahraničních věcí dal lordu Stratfordovi de Redcliffe takovéto instrukce:

„Vaše Excelence se vší otevřeností a přímostí, slučitelnou s obezřetností a rovněž s důstojností samého sultána, objasní důvody, jež vedou vládu Jejího Veličenstva k obavám, že osmanská říše je nyní mimořádně ohrožena. *Stížnosti cizích států, které se nakupily* a kterým Porta není s to nebo není ochotna vyhovět, *špatná správa vlastních záležitostí* a *stále rostoucí slabost výkonné moci v Turecku* způsobily, že spojenci Porty používají v poslední době právě tak nezvyklého jako znepokojujícího tónu. Kdyby tato situace trvala nadále, mohlo by to vést k všeobecné vzpouře křesťanských poddaných Porty a mohlo by se to stát osudným pro nezávislost a celistvost říše. To by byla katastrofa, jíž by vláda Jejího Veličenstva hluboce litovala, ale zároveň pokládá za svou povinnost upozornit Portu, že některé z evropských velmocí ji pokládají za možnou, ba hrozící." (Viz Modrou knihu o právech a výsadách katolické a pravoslavné církve, sv. I, str. 81 a 82.)

* Viz tento svazek, str. 168–170. *(Pozn. red.)*

Což to neznamená, že Anglie sultánovi prostě a jasně „naznačuje", že Turecko „není s to zajistit klid doma nebo udržet přátelské vztahy ke svým sousedům"? Car řekl siru Hamiltonovi velice otevřeně, že *nedovolí* Anglii, aby se usadila v Cařihradě, ale že naopak zamýšlí usadit se tam sám, ne sice jako *vlastník*, ale jako dočasný držitel. Co odpovídá John Russell na toto zpupné prohlášení? Jménem Velké Británie se vzdává „všech záměrů či přání zmocnit se Cařihradu". Od cara ovšem podobné ujištění nežádá. „Postavení ruského cara jakožto *dočasného držitele*, i když ne vlastníka Cařihradu, by ho vystavovalo nesčetným nebezpečím vyplývajícím jak z dávných snů jeho vlastního národa, tak ze žárlivosti ostatní Evropy."

Ze žárlivosti Evropy, a ne z opozice Anglie! Pokud jde o Anglii, ta by to nepřipustila — ale ne! — lord John Russell se neodvažuje mluvit s Ruskem takovým tónem, jakým mluví Rusko s Anglií — Anglie „by se *nesmířila* s tím, aby se Cařihrad dostal *natrvalo* do rukou Ruska". Smířila by se s tím, kdyby se tak stalo *na čas*. Jinými slovy, plně souhlasí s carovým návrhem. Nemíní dovolit to, čeho se car sám zříká, ale je ochotna připustit to, co zamýšlí udělat.

Lordu Johnovi nestačí, že dosadil cara jakožto předpokládaného držitele Cařihradu, nýbrž ještě prohlašuje jménem anglické vlády, že „neuzavře žádnou dohodu pro případ eventuálního rozpadu Turecka, aniž o tom předem uvědomí Rusko".

To znamená, že i když car siru H. Seymourovi oznámil, že on již *uzavřel* dohodu s Rakouskem, aniž to předem sdělil Anglii, Anglie se naopak zavazuje, že až bude zamýšlet uzavřít dohodu s Francií, předem o tom Rusko uvědomí.

„Vcelku," praví lord John, „nelze provádět politiku moudřejší, nezištnější a pro Evropu blahodárnější, než je ta, kterou již tak dlouho sleduje Jeho carské Veličenstvo."

Jeho kozácké Veličenstvo vždy neochvějně sledovalo politiku,

kterou zahájilo při svém nástupu na trůn a kterou teď liberální lord John prohlašuje za nezištnou a blahodárnou pro Evropu.

Hlavním sporným bodem v nynějších komplikacích na východě je zřejmě nárok, který si činí Rusko na náboženský protektorát nad pravoslavnými křesťany v osmanské říši. Cara ani nenapadlo své nároky skrývat a prohlásil siru Hamiltonovi otevřeně, že „právo bdít nad těmi několika milióny má zajištěno smlouvou" a že „svého práva používal mírně a šetrně" a že bylo „provázeno občas značně nepříjemnými povinnostmi". Dává mu snad lord John na srozuměnou, že takováto smlouva neexistuje a že car takovéto právo nemá? Že nemá o nic větší právo zasahovat do záležitostí pravoslavných poddaných Turecka, než má Anglie vůči protestantským poddaným Ruska nebo Francie vůči Irům ve Velké Británii? Ale ať odpoví sám.

„Vláda Jejího Veličenstva by ráda dodala, že podle jejího názoru by bylo důležité sultánovi doporučit, aby zacházel se svými křesťanskými poddanými podle zásad rovnosti a náboženské svobody... Čím víc se bude turecká vláda řídit pravidly rovného práva a nestranné vlády, tím méně důvodů bude mít ruský car uplatňovat právo na onen mimořádný protektorát, který Jeho carské Veličenstvo shledává tak obtížný a nepříjemný, přestože mu jej *nepochybně přikazuje jeho povinnost a přestože je stvrzen smlouvou.*"

Rusko má *právo na mimořádný protektorát* nad poddanými Porty *stvrzeno smlouvou!* O tom *není pochyby*, říká lord John, a lord John je čestný muž a mluví jménem vlády Jejího Veličenstva a obrací se k samému samovládci. Co je tedy předmětem sporu Anglie s Ruskem, nač potom dvojnásobně zvyšovat důchodovou daň a znepokojovat svět válečnými přípravami? Co tím lord John mínil, když před několika týdny povstal ve sněmovně, a počínaje si jako Kasandra, s divokými posunky chrlil bombastické kletby na hlavu věrolomného a úskočného cara? Což neprohlásil sám césarovi, že césarovy nároky na *výlučný protektorát* „mu přikazuje jeho povinnost a jsou stvrzeny smlouvou"?

Koaliční kabinet si rozhodně nemohl stěžovat na carovu neupřímnost nebo přílišnou zdrženlivost — spíše na jeho bezostyšnou familiárnost, s jakou si troufal odhalovat před ním své ledví a zasvěcovat jej do svých nejtajnějších záměrů, čímž proměnil kabinet na Downing Street ve svou soukromou kancelář na Něvském pros-

pektu. Dejme tomu, že by vám někdo svěřil, že zamýšlí zavraždit vašeho přítele. Nabídl by vám, abyste se s ním předem dohodli, jak se rozdělíte o kořist. Kdyby tento muž byl ruský panovník a vy anglický ministr, nepohnali byste ho před soud, nýbrž pokorně byste mu poděkovali za důvěru, kterou k vám chová, a cítili byste se poctěni jako lord John Russell a velebili byste ho za jeho „umírněnost, otevřenost a přátelský tón".

Vraťme se však do Petrohradu.

20. února večer — jen týden předtím, než přijel kníže Menšikov do Cařihradu — přistoupil samovládce k siru Hamiltonu Seymourovi na soaré u velkokněžny, manželky následníka trůnu, a mezi oběma „gentlemany" došlo k této rozmluvě:

Car: „Tak jste tedy dostal odpověď a zítra mi ji přinesete."

Sir Hamilton: „Budu mít tu čest, sire, ale Vaše Veličenstvo již ví, že odpověď má přesně ten ráz, na který jsem je připravoval."

Car: „Bohužel jsem již slyšel, ale domnívám se, že vaše vláda nepochopila správně, oč mi jde. Nejde mi ani tak o to, *co by se mělo dělat, až nemocný zemře,* jako bych se spíše rád dohodl s Anglií, *co by se nemělo dělat,* až k této události dojde."

Sir Hamilton: „Dovolte mi však, sire, připomenout, že nemáme důvod domnívat se, že nemocný umírá... Země neumírají tak rychle. Turecko bude existovat ještě mnoho let, nedojde-li k nějaké neočekávané krizi. Vláda Jejího Veličenstva počítá právě s tím, že vy, sire, milostivě přispějete k tomu, aby nenastaly žádné takové okolnosti, které by takovou krizi přivodily."

Car: „Musím vám říci, že udržoval-li někdo vaši vládu v přesvědčení, že *Turecko si dosud uchovalo ještě nějaké životaschopné elementy,* byla vaše vláda rozhodně informována nesprávně. *Opakuji vám,* že nemocný umírá; a my nesmíme dopustit, aby nás takováto událost překvapila. Musíme se nějak dohodnout. A potom uvažte, nežádám nějakou smlouvu nebo protokol. Nežádám nic než *celkové dorozumění* — to *mezi gentlemany* stačí. Prozatím dost o tom; přijdete ke mně zítra."

Sir Hamilton „poděkoval Jeho Veličenstvu velmi srdečně", ale sotvaže opustil carský salón a vrátil se domů, zmocnilo se ho podezření; sedl si k psacímu stolu a napsal lordu Johnovi zprávu o rozmluvě. Svůj dopis zakončil tímto pozoruhodným komentářem:

Stěží tomu bude jinak, než že panovník, který *s takovou tvrdošíjností opakuje, že sousednímu státu hrozí rozklad,* již sám u sebe *rozhodl,* že hodina ne-li rozpadu, tedy rozhodně *pro* rozpad musí být blízká... K takové domněnce by byl sotva dospěl, *kdyby neexistovalo určité, možná jen všeobecné, ale rozhodně důvěrné celkové dorozumění mezi Ruskem a Rakouskem.*

Je-li mé podezření odůvodněné, *je panovníkovým cílem získat vládu Jejího Veličenstva pro to, aby s jeho kabinetem a vídeňskou vládou vypracovala jakýsi plán konečného rozdělení Turecka, a pro to, aby Francie byla z tohoto uspořádání vyloučena.*"

Tato depeše došla do Londýna 6. března, kdy byl lord Russell v ministerstvu zahraničních věcí už vystřídán lordem Clarendonem. Dojem, jakým zapůsobily vyslancovy úzkostlivé výstrahy na tohoto ufňukaného ctitele Turecka, je vskutku překvapující. Přestože mu bylo úplně jasné, že car se zabývá zrádnými plány na rozdělení Turecka bez účasti Francie, řekl hraběti Walewskému, francouzskému vyslanci v Londýně, že „on na rozdíl od Francie je ochoten ruskému panovníkovi důvěřovat", že „politika podezřívání není ani moudrá, ani bezpečná", a „přestože doufá, že vlády anglická a francouzská budou vždy postupovat společně, neboť jejich politika a zájmy jsou totožné, přesto musí otevřeně prohlásit, že *poslední kroky francouzské vlády nejsou příliš vhodné k tomu, aby zajistily tento žádoucí výsledek*". (Viz Modrou knihu, sv. I, str. 93 a 98.)

Budiž mimochodem poznamenáno, že v téže době, kdy car poučoval britského vyslance v Petrohradě, „Times" v Londýně opakovaly den co den, že stav Turecka je zoufalý, že osmanská říše se rozpadá na kusy a že už z ní nezůstalo nic než přízrak „hlavy Turka ovinuté turbanem".

Příští den dopoledne po carském soaré navštěvuje sir G. H. Seymour na základě pozvání cara a dochází k „*dialogu* trvajícímu hodinu a dvanáct minut", o němž zase podává zprávu ve své depeši lordu Russellovi z 22. února 1853.

Panovník projevil nejprve přání, aby mu sir Hamilton přečetl nahlas tajnou a důvěrnou depeši lorda Johna z 9. února. Vyjádřil se, že prohlášení obsažená v této depeši jsou samozřejmě velmi uspokojivá; jen by „si přál, aby byla poněkud obšírnější". Opakoval, že Turecku stále hrozí katastrofa a

„že ji může kdykoli přivodit buď zahraniční válka, nebo spory mezi starotureckou stranou a stoupenci ‚nových povrchních reforem po francouzském vzoru', anebo konečně povstání křesťanů, kteří — jak známo — se už nemohou dočkat, aby svrhli muslimské jho".

Samozřejmě si nedal ujít příležitost, aby nevyrukoval s otřepaným chvástáním, že „kdyby roku 1829 nebyl zarazil vítězný

pochod generála Dibiče, bylo by veta po sultánově moci" — zatímco je všeobecně známé, že z těch 200 000 mužů, které tehdy poslal do Turecka, se vrátilo domů jen 50 000 a že nebýt společné zrady tureckých pašů a cizích vyslanců, byly by zbytky Dibičovy armády zničeny na drinopolských rovinách.

Zdůraznil, že nevyžaduje, aby byl mezi Anglií a Ruskem dohodnut společný plán pokud jde o osud provincií, které jsou pod sultánovou svrchovaností, tím méně, aby byla mezi oběma kabinety uzavřena nějaká formální dohoda, nýbrž jde mu jen o jakési celkové dorozumění či výměnu názorů, v níž by obě strany důvěrně sdělily, co si nepřejí,

„co by odporovalo anglickým zájmům a co by odporovalo ruským zájmům, aby v případě, že by k něčemu došlo, nepostupovali proti sobě".

Takovýmto *negativním* dorozuměním by car dosáhl všeho, oč usiluje. Za prvé, Anglie a Rusko by braly rozpad osmanské říše jako fait accompli*, třebaže v negativní a podmíněné formě, a přitom by pak záleželo na carovi, jak by zkomplikoval záležitosti, aby mohl Anglii s určitým zdáním oprávněnosti prohlásit, že případ, s nímž se počítalo, *už nastal*. Za druhé, byl by tu tajný plán společných akcí Anglie a Ruska, i když neurčitý a negativní, sestavený za zády Francie a bez ní, což by nutně poštvalo Anglii a Francii proti sobě. Za třetí, zatímco by Anglie byla vázána negativními sliby, prohlášením, co *neudělá*, mohl by car v úplném klidu vypracovat vlastní plán pozitivních akcí. Ostatně je jasné, že když se dvě strany dohodnou o tom, co jedna druhé *nedovolí* v určitém případě udělat, znamená to, že se nepřímo domluvily, co *budou* dělat. Tento negativní způsob dorozumění dává pouze větší volnost prohnanější straně.

„Snad by bylo Vaše Veličenstvo tak laskavé," koktal zmateně sir Hamilton, „a vysvětlilo poněkud, jak si představuje tuto *negativní politiku*." Car se zprvu jakoby zdráhal, ale pak, tváře se, že ustupuje zdvořilému naléhání, učinil toto vysoce pozoruhodné prohlášení:

„Nepřipustím *trvalé* obsazení Cařihradu Rusy; tím chci říci, že Cařihrad

* — hotovou věc, fakt. *(Pozn. red.)*

také nikdy nepadne do rukou Angličanů, Francouzů nebo jiného velkého národa. Rovněž tak nikdy nepřipustím jakýkoli pokus o obnovení byzantské říše nebo takové rozšíření Řecka, aby se z něho stal mocný stát; tím méně jsem ochoten připustit rozdrobení Turecka na malé republiky, útočiště pro všelijaké Kossuthy a Mazzinie a jiné evropské revolucionáře. Než bych se smířil s některým z těchto řešení, to bych raději šel do války a bojoval bych, dokud bych měl jediného vojáka a jedinou mušketu."

Tedy ani byzantskou říši, ani značnější rozšíření Řecka, ani konfederaci malých republik — nic takového. Co tedy vlastně chce? Britský vyslanec si nad tím nemusel dlouho lámat hlavu. Car sám v rozhovoru překvapil svého spolubesedníka tímto návrhem:

„Podunajská knížectví jsou ve skutečnosti samostatným státem pod mou záštitou. To by tak mohlo zůstat. Srbsko by mohlo dostat touž vládní formu. Rovněž tak Bulharsko. Zdá se, že není důvodu, proč by tato provincie neměla tvořit samostatný stát. Pokud jde o Egypt, zcela chápu, jaký význam má toto území pro Anglii. Proto mohu říci jen tolik, že dojde-li k dělení osmanského dědictví po rozpadu říše a vy byste obsadili Egypt, neměl bych proti tomu žádné námitky. Totéž mohu říci o Krétě; tento ostrov by se vám mohl hodit, a já vskutku nevím, proč by se neměl stát anglickým."

Takto dokazuje, že „v případě rozpadu osmanské říše by patrně bylo snazší najít uspokojivé územní uspořádání, než se všeobecně má za to". Otevřeně říká, co si přeje — *dělení Turecka* — a podává tak jasný plán tohoto dělení, jak je to jen možné. Jasný, jak pokud jde o to, co přiznává, tak i pokud jde o to, co zamlčuje. Egypt a Krétu má dostat Anglie. Podunajská knížectví, Srbsko a Bulharsko mají existovat jako vazalské státy Ruska. O tureckém Chorvatsku, Bosně a Hercegovině se úmyslně nezmiňuje — ty mají být připojeny k Rakousku. Řecko má být rozšířeno — nikoli „příliš značně" — o dolní Thesálii a část Albánie. Cařihrad má dočasně obsadit car, a pak se má stát hlavním městem státu zahrnujícího Makedonii, Trácii a zbytky Turecka v Evropě. Ale kdo se má stát konečným vládcem této malé říše, možná ještě rozšířené o některé části Anatólie? O tomto bodu car mlčí, ale není tajemstvím, že má na tuto funkci kohosi v záloze, totiž svého mladšího syna, který touží po vlastní říši. A Francie — ta snad nemá dostat nic? Možná. Ale ne, má dostat pro útěchu — kdo by si to pomyslil? — *Tunisko*. „Jedním z jejích cílů," říká car siru Hamiltonovi, „je ovládnout

Tunisko", a možná že v případě dělení Turecka by byl tak velkomyslný a uspokojil by zálusk Francie na Tunisko.

O Francii mluví car po celou dobu strojeným tónem povýšeného pohrdání. „Mám silný dojem," říká, „že se nás francouzská vláda snaží všechny na Východě znepřátelit." On sám toho ovšem ani za mák nedbá:

„On sám se pramálo stará o to, jakou linii pokládá Francie za vhodnou ve východních záležitostech, a o něco víc než před měsícem sdělil sultánovi, že potřebuje-li jeho pomoc, aby mohl čelit francouzským hrozbám, je sultánovi zcela k službám!

‚Zkrátka,' pokračoval dále car, ‚jak již jsem vám říkal, nechci nic jiného než dobře se dorozumět s Anglií, a to ne o tom, co se má stát, nýbrž o tom, co se nemá stát. Dosáhneme-li toho a bude-li mít anglická vláda naprostou důvěru ke mně a já k anglické vládě, je mi ostatní jedno.'"

„Ale Vaše Veličenstvo zapomnělo na Rakousko!" zvolal sir Hamilton.

„Och!" odpověděl panovník k jeho velkému překvapení, „musíte přece chápat, že *když mluvím o Rusku, mluvím zároveň o Rakousku; co je vhod jednomu, je vhod i druhému;* naše zájmy, pokud jde o Turecko, jsou naprosto totožné."

Říká-li Rusko, říká Rakousko. Pokud jde o Černou Horu, konstatuje výslovně, že „schvaluje postoj, který zaujal rakouský kabinet".

Mluvil-li při dřívějších rozmluvách o sultánovi jako o operetním „Grand Turc"*, označuje ho nyní po způsobu Paula de Kocka jako „ce monsieur"**. A jakou shovívavost projevuje vůči „tomuto pánovi"! Poslal do Cařihradu jen Menšikova — „vždyť kdyby chtěl, mohl by tam poslat armádu — nic mu by v tom nemohlo zabránit", jak hned nato dokázal u Oltenitsy a Četati a slavným ústupem své armády od Calafatu.

Jeho kozácké Veličenstvo propustilo sira Hamiltona se slovy: „Nu tak, povzbuďte vaši vládu, aby o těchto věcech zase napsala — ale obšírněji, a aby to neodkládala."

7. března, brzy po tomto zajímavém dialogu či spíše monologu, byl britský vyslanec povolán k hraběti Nesselrodovi, který odevzdal do jeho rukou „velmi důvěrné memorandum, sestavené z příkazu Jeho carského Veličenstva a míněné jako odpověď, resp.

* — „Velký Turek", tj. sultán. *(Pozn. red.)*
** — „tento pán". *(Pozn. red.)*

komentář k sdělení lorda Johna Russella". Hrabě Nesselrode ho vyzval, aby si dokument přečetl, „ježto je vlastně určen pro jeho potřebu". Sir Hamilton si skutečně dokument prostudoval, a on, který nenašel jediné slůvko protestu proti Moskalovým rafinovaným urážkám na adresu Francie, znenadání začne trnout nad tím, že memorandum „bylo sestaveno pod nesprávným dojmem — totiž zřejmě pod dojmem, že v neshodách mezi Ruskem a Francií se vláda Jejího Veličenstva přiklonila na stranu posledně jmenované mocnosti". Hned nazítří ráno posílá spěšně hraběti Nesselrodovi „billet doux"*, v němž ho ujišťuje, že

„během posledních velmi vážných jednání se rádci Jejího Veličenstva *nejen nepřiklonili* na stranu Francie, jak bylo konstatováno, naopak jejich přáním bylo *do té míry, jak jen to bylo možné* (!) u vlády *nucené* (!!) zaujímat *neutrální* postoj, plně uspokojit *oprávněné* požadavky vlády Jeho carského Veličenstva".

Důsledek tohoto podlízavého dopisu byl, že sir Hamilton měl samozřejmě další „velice přátelskou a uspokojivou rozmluvu s kancléřem", který britského vyslance utěšil ujištěním, že vyslanec nepochopil příslušnou pasáž v carově memorandu, které nemínilo vyčítat Anglii, že straní Francii. „Zde bylo pouze přáním," pravil hrabě Nesselrode, „aby se britská vláda trochu pokusila otevřít oči francouzským ministrům *tím, že by poukázala na carovu velkodušnost a jeho smysl pro spravedlnost.*" „*Zde*" nechovají jiné přání, než aby se Anglie plazila a hrbila před „Kalmykem" a vůči Francouzům používala diktátorsky strohého tónu. Aby kancléře přesvědčil, jak svědomitě plní britská vláda druhou část tohoto úkolu, přečetl mu sir Hamilton část jedné z depeší lorda Johna Russella „jako ukázku, jakou *řečí* anglický ministr mluví s francouzskou vládou". Hrabě Nesselrode shledává, že to překonává jeho nejsmělejší naděje. Jenom „lituje, že neměl už dávno v rukou tak *nezvratný důkaz*".

Ruské memorandum, odpovídající na depeši lorda Johna, charakterizuje sir Hamilton jako „jeden z nejpozoruhodnějších dokumentů, jaké byly vydány nikoli ruským kancléřem, nýbrž carovým tajným kabinetem". A to je pravda. Je však zbytečné se

* — milostné psaníčko. *(Pozn. red.)*

jím zabývat, protože pouze shrnuje carovy názory, které vyjádřil ve svém „dialogu". Klade britské vládě na srdce, „že výsledek těchto rozmluv, ať už je jakýkoli, by měl zůstat *tajemstvím* mezi oběma panovníky". Carovým systémem, poznamenává memorandum, „jak *připouští* sám anglický kabinet, byla *vždy* zdrženlivost" vůči Portě. Francie volila jiný postup, a tím přinutila Rusko a Rakousko, aby i ony použily zastrašování. V celém memorandu se Rusko a Rakousko ztotožňují. Jako jedna z příčin, které by mohly vést k bezprostřednímu rozpadu Turecka, se *výslovně* uvádí *otázka svatých míst* a „náboženské city pravoslavných věřících, uražených výsadami poskytnutými římským katolíkům". Na konci memoranda se prohlašuje, že „neméně vzácné" než ujištění obsažená v Russellově depeši jsou „*důkazy přátelství a osobní důvěry Jejího Veličenstva královny*, jež sir Hamilton Seymour při této příležitosti tlumočil, jak mu bylo uloženo, panovníkovi". Tyto „*důkazy*" poddanské věrnosti královny Viktorie carovi byly moudře zatajeny před britskou veřejností, ale možná že se v nejbližších dnech objeví v „Journal de Saint-Pétersbourg".

V komentáři ke svému dialogu s carem a k ruskému memorandu sir Hamilton opětovně upozorňuje svou vládu na postoj Rakouska:

„Bereme-li jako jistý a nyní již přiznaný fakt, že existuje dorozumění nebo smlouva mezi oběma panovníky o tureckých záležitostech, je nesmírně důležité znát rozsah závazků, které mezi sebou uzavřeli. Pokud jde o způsob, jakým byla dohoda uzavřena, domnívám se, že o tom sotva budou pochybnosti.

Základ byl nepochybně položen při některé ze schůzek obou panovníků na podzim a plán byl pak rozpracován pod vedením barona Meyendorfa, ruského zmocněnce u rakouského dvora, který strávil zimu v Petrohradě a dosud tu je."

Volá snad britská vláda po těchto odhaleních Rakousko k odpovědnosti? Ne, plísní jedině Francii. Po ruské invazi do podunajských knížectví ustanovuje Rakousko za prostředníka, vybírá si právě Vídeň za sídlo konference, svěřuje vedení jednání hraběti Buolovi a do dnešního dne vodí Francii za nos a namlouvá jí, že Rakousko by bylo upřímným spojencem ve válce proti carovi za celistvost a nezávislost osmanské říše, ačkoli už přes rok ví, že Rakousko dalo souhlas k rozkouskování této říše.

Zpráva sira Hamiltona o jeho rozmluvě s carem došla do Londýna 19. března. Místo lorda Johna zaujal mezitím lord Clarendon, a ten se pokouší svého předchůdce ještě přetrumfnout. Čtyři dny po tom, co dostal toto ohromující sdělení, v němž car neráčí už nic předstírat, nýbrž otevřeně přiznává spiknutí proti Turecku a Francii, posílá urozený hrabě siru Hamiltonovi tuto depeši:

„Vláda Jejího Veličenstva lituje, že obavy a rozčilení, které zavládly v Paříži, zřejmě přiměly francouzskou vládu k tomu, že poslala francouzskou flotilu do řeckých vod; ale postavení, v němž je francouzská vláda, se v mnoha směrech liší od postavení vlády Jejího Veličenstva. Pokud je vládě Jejího Veličenstva známo, ruský imperátor nedal francouzské vládě ujištění ve věci politiky, kterou se rozhodl provádět vůči Turecku." (Viz Modrou knihu, sv. I, str. 102.)

Kdyby byl car sdělil také Francii, že „nemocný umírá" a že car má úplný plán na rozdělení jeho pozůstalosti, Francie by samozřejmě nebyla měla ani obavy, ani pochybnosti o osudu Turecka, o skutečných cílech mise knížete Menšikova a o neochvějném rozhodnutí ruského cara uchovat celistvost a nezávislost říše, v níž podle jeho tvrzení už neexistují „životaschopné elementy".

Téhož dne, 23. března, posílá hrabě Clarendon siru Hamiltonu Seymourovi další depeši, nikoli „upečenou" pro Modré knihy, nýbrž tajnou odpověď na tajné sdělení z Petrohradu. Sir Hamilton uzavřel svou zprávu o rozmluvě velmi bystrým návrhem:

„Osmělil bych se navrhnout, aby *v depeši, která mi bude zaslána, bylo použito určité formulace, která by dosáhla toho, že by se skoncovalo s dalšími úvahami* nebo alespoň diskusemi o bodech, jež by bylo velice žádoucí nepokládat za vhodné *předměty k debatě*."

Hrabě Clarendon, který se pokládá za muže, jenž si může dovolit hrát si s ohněm, postupuje zcela v souhlasu s carovou výzvou a v přímém protikladu k varování vlastního vyslance. Začíná svou depeši prohlášením, že „vláda Jejího Veličenstva s radostí vychází vstříc imperátorovu přání, aby se o tomto předmětu dál a otevřeně diskutovalo". Panovník si „*získal právo*" na „naprosto upřímný projev mínění" ze strany britské vlády svou „šlechetnou důvěrou", že mu Anglie pomůže rozčtvrtit Turecko, podvést Francii a v případě svržení osmanské nadvlády potlačit všechny snahy křesťanského obyvatelstva vytvořit svobodné a nezávislé státy.

„Vláda Jejího Veličenstva," pokračuje svobodomilovný Brit, „je naprosto přesvědčena, že bude-li účelné nebo i možné jakékoli dorozumění o budoucích událostech, bude *slovu Jeho carského Veličenstva* dána *přednost* před jakoukoli konvencí, jež by mohla být uzavřena."

Jeho slovo se rozhodně musí vyrovnat jakékoli konvenci, která by s ním mohla být uzavřena; *vždyť poradci britské koruny už dávno prohlásili, že žádná ze smluv s Ruskem už neplatí, protože je Rusko všechny porušilo.*

„Vláda Jejího Veličenstva setrvává v přesvědčení, že Turecko stále ještě má životaschopné elementy." Na důkaz upřímnosti tohoto přesvědčení hrabě uctivě dodává:

„Vejde-li carův názor, že dny turecké říše jsou sečteny, ve známost, dojde k jejímu rozpadu ještě dříve, než Jeho carské Veličenstvo nyní patrně očekává."

Stačí tedy, když „Kalmyk" vysloví nahlas své přesvědčení, že nemocný umírá, a nemocný zemře. To je prapodivná životaschopnost! Není ani zapotřebí, aby zazněly trouby od Jericha. Jediný dech panovníkových vznešených úst, a osmanská říše se rozpadne na kusy.

„Vláda Jejího Veličenstva *naprosto* sdílí carův názor, že okupace Cařihradu některou velmocí by byla neslučitelná se současnou rovnováhou sil a s udržením míru v Evropě a že je třeba ji přímo považovat za nemožnou; že nejsou předpoklady pro obnovení byzantské říše; že trvale špatná vláda v Řecku nebudí takovou důvěru, aby bylo možné rozšířit jeho území; a vzhledem k tomu, že *v Turecku není půda pro vytvoření oblastní nebo obecní samosprávy*, vedlo by k anarchii, kdyby se turecké provincie ponechaly samy sobě nebo kdyby se jim dovolilo, aby vytvořily separátní republiky."

Všimněte si, jak britský ministr, v prachu u nohou svého tatarského pána a otrocky papouškující jeho slova, se nestydí opakovat dokonce i tu nehoráznou lež, že v Turecku není „půda pro vytvoření oblastní nebo obecní samosprávy", zatímco právě velký rozvoj obecního a oblastního života způsobil, že Turecko až dosud odolávalo nejtěžším úderům jak zvenčí, tak zevnitř. Tím, že britská vláda potvrdila všechny carovy premisy, schvaluje i všechny závěry, které z nich car hodlá vyvodit.

V případě rozkladu turecké říše, praví udatný pan hrabě,

„mohlo by se dosáhnout mírového řešení jedině svoláním evropského kongresu". Má však obavy z důsledků takového kongresu, nikoli pro úskočnost Ruska, které na vídeňském kongresu vzalo Anglii tak zkrátka, že Napoleon na Svaté Heleně zvolal: „Kdybych byl u Waterloo vyhrál, nebyl bych mohl nadiktovat Anglii víc pokořující podmínky" — ale ze strachu před Francií.

„Smlouvy z roku 1815 by v takovém případě musely být revidovány, a tu by Francie zajisté byla ochotna riskovat evropskou válku, aby se zbavila závazků, které pokládá za potupné pro svou národní čest a které jsou pro ni zdrojem neustálého roztrpčení, neboť jí byly uloženy vítěznými nepřáteli."

Vláda Jejího Veličenstva si přeje „zachovat tureckou říši" ne jako baštu proti Rusku, ani proto, že by pád Turecka donutil Anglii, aby hájila proti Rusku své *diametrálně rozdílné* zájmy na Východě. Ó ne — vždyť hrabě praví: „*Zájmy Ruska a Anglie na Východě jsou zcela totožné.*"

Anglie chce zachovat tureckou říši při životě vůbec ne z nějakých pohnutek souvisících s východní otázkou, nýbrž „protože je přesvědčena, že žádná důležitá otázka nemůže přijít na přetřes na Východě, *aniž se stane zdrojem nesvárů na Západě*". A tak tedy východní otázka by nevyvolala *válku západních mocností proti Rusku*, nýbrž válku západních mocností proti sobě navzájem — *válku Anglie proti Francii*. A týž ministr, který psal tyto řádky, a jeho kolegové, kteří je schválili, nám chtějí namluvit, že se vážně chystají vést válku po boku Francie proti Rusku, a to „kvůli otázce, která přišla na přetřes na Východě", a přes to, že „zájmy Anglie a Ruska na Východě jsou úplně totožné"!

Čacký hrabě jde ještě dále.

Proč se obává *války s Francií*, která — jak prohlašuje — musí být „nevyhnutelným důsledkem" rozkladu a rozkouskování turecké říše? Válka s Francií sama o sobě by byla docela příjemná věc. Jenže je s ní spjata jedna ožehavá okolnost,

„že každá závažná otázka na Západě nabude revolučního rázu a přinese s sebou revizi celého sociálního systému, a na to kontinentální vlády rozhodně nejsou připraveny.

Car jistě dobře ví o silách, které neustále kvasí pod povrchem společnosti a jsou připraveny vybuchnout třeba i v dobách míru; Jeho carské Veličenstvo bude proto zajisté souhlasit s názorem, že první rána z děla by

se mohla stát signálem k ještě mnohem zhoubnějším událostem, než jsou pohromy, jež s sebou nutně přináší válka."

Odtud plyne — volá upřímný mírotvorce — „odtud plyne vroucí přání vlády Jejího Veličenstva *odvrátit katastrofu*". Kdyby za dělením Turecka nečíhala válka s Francií a za válkou s Francií přízrak revoluce, vláda Jejího Veličenstva by spolkla „le Grand Turc" právě tak ochotně jako Jeho kozácké Veličenstvo.

Podle instrukcí, které dostal prostřednictvím sira H. Seymoura od ruského kancléřství, končí udatný Clarendon svou depeši tím, že se „dovolává carovy velkodušnosti a jeho smyslu pro spravedlnost".

V druhé depeši našeho hraběte z 5. dubna 1853 dostává sir Hamilton příkaz informovat ruského kancléře, že

„vikomt Stratford de Redcliffe dostal instrukce vrátit se na své místo a jeho mise dostala *zvláštní charakter* na základě *vlastnoručního dopisu* Jejího Veličenstva, neboť se má za to, že Porta bude spíš ochotna naslouchat *umírněným* radám, budou-li pocházet od osoby tak vysokého postavení a s tak velkými znalostmi tureckých záležitostí, jako tomu je u vikomta Stratforda, a to radám, aby zacházela se svými křesťanskými poddanými s co největší mírností".

Týž Clarendon, který dával tyto *zvláštní* instrukce, napsal ve své tajné depeši z 23. března 1853:

„Zacházení s křesťany není nijak kruté a snášenlivost, jakou projevuje Porta k této části svých poddaných, by mohla sloužit za vzor leckteré vládě shlížející s pohrdáním na Turecko jako na barbarskou mocnost."

V této tajné depeši se přiznává, že lord Stratford byl vyslán do Cařihradu jako nejschopnější a nejspolehlivější vykonavatel nátlaku na sultána. Ve vládních listech z té doby se Stratfordovo pověření líčilo jako ostrá demonstrace proti carovi, ježto tento urozený lord odedávna vystupoval v roli osobního odpůrce Ruska.

Série tajných dokumentů předložených sněmovně končí ruským memorandem, v němž si Mikuláš sám blahopřeje k tomu, že jeho názory pokud jde o politické kombinace, jichž bude především nutné se vystříhat, dojde-li na Východě náhle k mimořádným událostem, se zcela kryjí s názory britské vlády.

Memorandum je datováno 15. dubna 1853. Tvrdí, že „nejlep-

ším prostředkem, jak uchovat existenci turecké vlády, by bylo *neznepokojovat ji přílišnými požadavky, urážlivými z hlediska její nezávislosti a důstojnosti*". To bylo právě v době, kdy zahájil svou komedii Menšikov, který poslal 19. dubna svou nestoudnou „verbální nótu" a použil „jazyka bohudíky v diplomacii velmi vzácného" — jak prohlásil hrabě Clarendon ve Sněmovně lordů. Ale jeho lordstvo bylo jen tím pevněji přesvědčeno, že car je rozhodnut zacházet s nemocným jemně jako v bavlnce. Ve svém přesvědčení se ještě utvrdil, když „kozák" vtrhl do podunajských knížectví.

Koaliční vláda našla jen jednu skulinu, kudy uniká před těmito usvědčujícími dokumenty. Tvrdí, že zřejmým cílem mise knížete Menšikova byla otázka svatých míst, kdežto nóty o rozdělení Turecka se týkají nejisté a daleké budoucnosti. Ale car jim ve svém prvním memorandu jasně řekl, že otázka rozpadu Turecka „naprosto není nějaká prázdná, imaginární otázka nebo příliš vzdálená možnost", že anglická vláda se mýlí, „domnívá-li se, že tyto dvě otázky — otázka Černé Hory a otázka svatých míst — jsou jen obvyklými spory, nijak se nelišícími od potíží, jež musí diplomacie běžně řešit", a že v otázce svatých míst může „nastat velmi vážný obrat", který může vést ke „katastrofě". Vláda sama připustila nejen to, že v otázce svatých míst se carovi stala křivda, ale i to, že car má „smlouvou stvrzené právo na mimořádný protektorát" nad jedenácti milióny sultánových poddaných. Jestliže se tedy koaliční vládě nepodařilo donutit Portu, aby přijala Menšikovovy požadavky, tu car, chystá-li se poslat „ce monsieur" na onen svět, jedná jen v duchu memoranda z roku 1844, v souhlase s dohodou uzavřenou s britskou vládou a podle svého ústního prohlášení siru G. Hamiltonu Seymourovi, že „si ze sebe nenechá dělat blázny". Není vůbec otázka, má-li pravdu on či oni; jediná otázka je, zda s ním chtějí „být zadobře" i teď. Každému, kdo si důkladně prostuduje tyto dokumenty, musí být jasné, že zůstane-li tato ostudná vláda u moci, bude anglický lid jen v důsledku zahraničních komplikací vehnán do strašné revoluce, která smete jedním rázem trůn, parlament i vládnoucí třídy, které ztratily schopnost i vůli hájit postavení Anglie ve světě.

Mikuláš, který prostřednictvím „Journal de Saint-Péters-

bourg" vyzval koaliční vládu, aby uveřejnila tajné důkazy své bezectnosti, zůstal i tentokrát věren své známé zásadě: „Je hais ceux qui me résistent; je méprise ceux qui me servent."*

Napsal K. Marx 24. března 1854
Otištěno v „New-York Daily Tribune",
čís. 4050 z 11. dubna 1854
Podpis: Karel Marx

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

* „Nenávidím ty, kdo mi odporují; pohrdám těmi, kdo mi slouží." *(Pozn. red.)*

K. MARX

*VYPOVĚZENÍ VÁLKY. – K HISTORII VZNIKU VÝCHODNÍ OTÁZKY

Londýn, v úterý 28. března 1854[103]

Konečně byla vypovězena válka. Královnino poselství bylo včera přečteno v obou sněmovnách: lord Aberdeen je přečetl ve Sněmovně lordů a lord J. Russell v Dolní sněmovně. V poselství se mluví o opatřeních, která budou učiněna, „aby se aktivně čelilo výbojnosti Ruska vůči Turecku". Zítra přinese „London Gazette" oficiální text vyhlášení války a v pátek projedná parlament svou odpověď na královnino poselství.

V téže době, kdy vyhlásila válku Anglie, vydal Ludvík Napoleon obdobné poselství k svému senátu a Corps Législatif*.

Vypovězení války Rusku se nedalo už déle odkládat, když se kapitán Blackwood, který doručil carovi anglo-francouzské ultimatissimum**, vrátil tuto sobotu s odpovědí, že Rusko nehodlá na tento dokument vůbec odpovědět. Mise kapitána Blackwooda nebyla však zcela bezvýsledná. Rusko tím získalo měsíc březen, nejnebezpečnější roční období pro ruské zbraně.

Uveřejnění tajné korespondence mezi carem a anglickou vládou nejenže nevyvolalo ve veřejnosti výbuch rozhořčení proti této vládě, nýbrž naopak — incredibile dictu*** — stalo se pro tisk, deníky i týdeníky, příležitostí k tomu, aby Anglii blahopřál, že má takovou vpravdě národní vládu. Dostal jsem však informace, že bude svoláno veřejné shromáždění, které by zaslepené britské

* — zákonodárnému sboru. *(Pozn. red.)*
** — konečné, poslední ultimátum. *(Pozn. red.)*
*** — což je neuvěřitelné. *(Pozn. red.)*

veřejnosti otevřelo oči a ukázalo, jak si vláda ve skutečnosti počínala. Má se konat příští čtvrtek v koncertní síni na Store Street a mají se ho zúčastnit lord Ponsonby a pánové Layard a Urquhart.

V listu „Hamburger Correspondent" vyšla tato poznámka:

„Podle zpráv z Petrohradu, které došly 16. t. m., zamýšlí ruská vláda uveřejnit ještě některé další dokumenty k východní otázce. Mezi těmitodokumenty je i několik dopisů prince Alberta."

Je zajímavé, že týž večer, kdy bylo v Dolní sněmovně přečteno královnino poselství, utrpěla vláda svou první *porážku* v tomto zasedání; druhé čtení návrhu zákona o nuceném posílání chuďasů do domovských obcí[104] bylo přes všechno úsilí vlády odloženo na 28. dubna většinou 209 hlasů proti 183. Osoba, jíž vláda vděčí za tuto porážku, není nikdo jiný než mylord Palmerston.

„Jeho lordstvo," píší „Times" z onoho dne, „*dokázalo* dostat sebe a své kolegy mezi dva ohně" (torye a irskou stranu), „a tak není valná naděje, že se jim podaří urovnat věc jen mezi sebou."

Dovídáme se, že 12. března byla podepsána trojstranná smlouva o spojenectví mezi Francií, Anglií a Tureckem[105], ale že přes osobní žádost sultánovu velký mufti podporovaný sborem ulemů odmítl vydat fetvu[106] sankcionující ustanovení o změnách v postavení křesťanů v Turecku, ježto prý odporují předpisům koránu. Tuto zprávu nutno pokládat za tím důležitější, že přiměla lorda Derbyho k této poznámce:

„Chtěl bych pouze říci, že jsem velmi zvědav, vyjádří-li se vláda, zda je něco pravdy na zprávě, která kolovala v několika posledních dnech, totiž že v oné dohodě, kterou mezi sebou uzavřely Anglie, Francie a Turecko, jsou články, na jejichž základě bychom mohli zřídit přinejmenším právě tak nepřípustný protektorát, jako byl protektorát Ruska, proti němuž jsme protestovali."

Dnešní „Times" prohlašují, že politika vlády je pravým opakem politiky lorda Derbyho, a dodávají:

„Velmi bychom litovali, kdyby náboženský fanatismus muftího nebo ulemů způsobil, že by tato politika narazila na vážný odpor."

Abychom porozuměli tomu, jakého druhu jsou jednak vztahy mezi tureckou vládou a duchovními autoritami v Turecku, jednak nesnáze, které má v přítomné době turecká vláda v souvislosti s otázkou protektorátu nad křesťanskými poddanými Porty, což je

zřejmě pozadí všech nynějších komplikací na Východě, musíme se podívat nazpět na to, jak tato otázka vznikla a jak se vyvíjela.

Korán a muslimské zákonodárství, které z něho vychází, redukují geografii a etnografii různých národů na prosté a pohodlné rozlišování na dvě země a dva národy: na věřící a nevěřící. Země nevěřících — to je „harbí"* čili země nepřátel. Islám proskribuje národ nevěřících a vytváří stav neustálého nepřátelství mezi muslimy a nevěřícími. V tomto smyslu byly pirátské lodi berberských států[107] posvátnou flotilou islámu. Jak se tedy potom srovnává s koránem existence křesťanských poddaných Porty?

„Jestliže se nějaké město vzdá," praví muslimský zákon, „a jeho obyvatelé projeví souhlas stát se ‚rájou', tj. poddanými muslimského panovníka, aniž se vzdají své víry, musí platit ‚charádž' (daň z hlavy), a když uzavřou s věřícími příměří, není již dovoleno konfiskovat jim majetek a zabírat jim domy... V tomto případě tvoří jejich staré chrámy část jejich majetku a oni v nich smějí konat bohoslužby. Nesmějí však stavět nové. Mají právo je jen opravovat a obnovovat jejich rozpadlé části. Správci provincií vysílají v určitých lhůtách komisaře, aby prohlédli křesťanské chrámy a svatyně a zjistili, zda nebyly pod záminkou oprav postaveny nové budovy. Je-li nějaké město dobyto bojem, obyvatelstvo si podrží své kostely, ale jen jako útočiště či azyl; konat v nich bohoslužby není dovoleno."[108]

Protože Cařihrad se vzdal, jako ostatně velká většina evropského Turecka, požívají tam křesťané výsady, že žijí jako *rája* pod záštitou turecké vlády. Této výsady požívají jedině proto, že souhlasili s přijetím muslimské ochrany. A tak tedy jen proto, že se křesťané podrobili a smířili s tím, aby jim vládli muslimové podle muslimského práva, je cařihradský patriarcha, jejich duchovní hlava, zároveň jejich politickým představitelem i jejich nejvyšším soudcem. Všude, kde v osmanské říši žijí pohromadě větší skupiny pravoslavné ráje, jsou arcibiskupové a biskupové přímo z moci zákona členy městských rad a pod vedením patriarchy určují, jak má být rozvržena daň uložená pravoslavným. Patriarcha odpovídá před Portou za činy svých souvěrců. Ježto je zmocněn soudit ráju své církve, může toto právo přenášet na metropolity a biskupy v rámci jejich diecézí, takže jejich rozsudky jsou závazné pro vy-

* — doslova: válečná. *(Pozn. čes. red.)*

konné úředníky Porty, kádí atd. Tresty, které smějí ukládat, jsou pokuty, vězení, bičování a vypovězení. Kromě toho jim vlastní církev dává moc exkomunikovat. Mimo výnos pokut dostávají různé dávky z civilních i obchodních soudních sporů. Každý stupeň duchovní hierarchie má svou hodnotu v penězích. Patriarcha platí dívánu za svou investituru vysokou daň, ale prodává zase duchovním svého vyznání arcibiskupská a biskupská místa, a ti si to opět vynahrazují prodejem podřadnějších hodností a daní vybíranou od popů. Popi konečně rozprodávají v malém moc, kterou si koupili od svých nadřízených, a kupčí se všemi úkony svého úřadu, jako je křest, sňatek, rozvody a poslední vůle.

Z tohoto výkladu je zřejmé, že úhelným kamenem této nadvlády duchovenstva nad pravoslavnými křesťany v Turecku a vůbec úhelným kamenem celé struktury této společnosti je dobrovolné podrobení ráje koránu, který zase naopak tím, že s nimi nakládá jako s nevěřícími, tj. se zvláštním národem v náboženském smyslu, sankcionuje spojení duchovní a světské moci v rukou jejich kněží. A tak tedy kdyby někdo emancipací v občanském smyslu zrušil jejich podřízení koránu, zrušil by zároveň i jejich podřízenost kněžím, a tím by vyvolal revoluci v jejich sociálních, politických i náboženských vztazích, což by je především nutně vehnalo do náručí Ruska. Kdo by chtěl nahradit korán občanským zákoníkem, musel by především přeměnit celou strukturu byzantské společnosti podle západního vzoru.

Takový je poměr mezi muslimskými a křesťanskými poddanými. A nyní, jaký je poměr mezi muslimem a nevěřícím cizincem.

Protože korán prohlašuje každého cizince za nepřítele, nikdo se neodvažuje objevit se v muslimské zemi bez určitých opatření pro svou osobu. Proto první evropští obchodníci, kteří riskovali obchodování s takovou zemí, snažili se zajistit si zvláštní podmínky a výsady, původně pro svou osobu, ale ty se později rozšiřovaly na celý jejich národ. Takový je původ takzvaných kapitulací. Kapitulace jsou říšské diplomy, výsadní listiny, vydané Portou různým evropským zemím a dovolující poddaným těchto zemí svobodně vstupovat na území muslimských zemí, nerušeně tam vyřizovat své záležitosti a konat bohoslužby. Od smluv se liší tím podstatným

rysem, že to nejsou akty založené na zásadě vzájemnosti, sjednané společně zainteresovanými stranami a přijaté na základě vzájemných výhod a ústupků. Naopak, kapitulace jsou koncese, které určitá vláda poskytuje jednostranně, takže mohou být kdykoli odvolány. Porta také skutečně nejednou anulovala výsady poskytnuté tomu či onomu národu tím, že je rozšířila na jiné, nebo je úplně zrušila tím, že odmítla dál je dodržovat. Tento vratký charakter kapitulací způsoboval, že byly věčným pramenem neshod, stížností vyslanců, nekonečného vyměňování vzájemně si odporujících nót a fermanů, což se opakovalo při nastoupení každého nového panovníka.

Z těchto kapitulací vzniklo právo *protektorátu* cizích mocností nikoli nad křesťanskými poddanými Porty — rájou, nýbrž nad jejich souvěrci, kteří navštívili Turecko nebo tam pobývali jako cizinci. První mocností, která dostala takový protektorát, byla Francie. Kapitulace, uzavřené mezi Francií a osmanskou Portou roku 1535 za Sülejmana Velikého a Františka I., roku 1604 za Ahmeda I. a Jindřicha IV. a roku 1673 za Mehmeda IV. a Ludvíka XIV., byly obnoveny, potvrzeny, shrnuty a doplněny ve sborníku z roku 1740, nazvaném „Staré a nové kapitulace a smlouvy mezi francouzským dvorem a osmanskou Portou, obnovené a doplněné L. P. 1740 a roku 1153 hidžry, přeložené" (první úřední překlad schválený Portou) „v Cařihradě panem Devalem, královým osobním tlumočníkem a jeho prvním dragomanem u osmanské Porty"[109]. Článek 32 této dohody zakládá právo Francie vykonávat protektorát nad všemi kláštery, kde se vyznává „francké" náboženství, bez ohledu na to, jaké národnosti jsou obyvatelé těchto klášterů, a nad franckými návštěvníky svatých míst.

Rusko bylo první mocností, která roku 1774 vtělila kapitulaci sestavenou po vzoru Francie do *smlouvy* — kajnardžské smlouvy. Právě tak Napoleon roku 1802 pokládal za účelné včlenit dosavadní kapitulaci a její prodloužení do jednoho článku dohody a dát tím kapitulaci charakter dvojstranné smlouvy.

Jaký je tedy vztah mezi otázkou svatých míst a otázkou protektorátu?

Otázka svatých míst je otázkou protektorátu nad nábožen-

skými obcemi pravoslavných křesťanů usazených v Jeruzalémě a nad budovami, které jim patří na posvátné půdě, hlavně nad chrámem Božího hrobu. Je ovšem třeba si uvědomit, že slovem „patří" se tu nerozumí vlastnictví, které korán křesťanům nepřiznává, nýbrž jen právo *užívání*. Toto právo *užívání* nijak nevylučuje, aby na témž místě konaly bohoslužby jiné náboženské obce; držitelé nemají žádné jiné výsady kromě práva opatrovat *klíče*, opravovat budovy a vstupovat do nich, zažehovat věčné světlo, zametat prostory a prostírat v nich koberce, což je v Orientě symbolem držby. A protože jsou svatá místa v jistém smyslu ztělesněním křesťanství, tak se tu také otázka protektorátu nejvíc vyhrocuje.

O držení svatých míst a chrámu Božího hrobu se dělí katolíci, pravoslavní, příslušníci církve arménské, etiopské, syrské a koptské. Mezi všemi těmito rozličnými uchazeči vznikl spor. Evropští panovníci, kteří za tímto náboženským sporem viděli otázku svého vlivu na Východě, se obrátili především na pány půdy, na fanatické a hrabivé paši, kteří těžili ze svého postavení. Osmanská Porta a její úředníci praktikovali velice nepříjemný système de bascule* a rozhodovali střídavě hned ve prospěch katolíků, hned pravoslavných, hned Arménů, požadovali a brali zlato od každého a každému se nakonec vysmáli. Sotva vydali Turci ferman, jímž se uznávalo právo katolíků na držení sporných míst, už tu byli Arméni s těžším měšcem a ihned dostali ferman opačného obsahu. Stejnou taktiku prováděli i vůči pravoslavným, kteří byli ostatně mistry — jak se oficiálně konstatuje v rozličných fermanech Porty i v „höddžetech" (rozsudcích) jejích úředníků — v opatřování falešných a podvržených oprávnění k držbě. V jiných případech zase rozhodnutí sultánovy vlády narážela na hrabivost a zvůli pašů a nižších úředníků v Sýrii. A tu pak bylo třeba začít znovu vyjednávat, ustanovovat nové komisaře a přinášet nové peněžní oběti. To, co Porta dříve dělala pro peníze, to nyní začala dělat ze strachu, aby si získala podporu a přízeň. Když vyhověla požadavkům Francie a katolíků, spěchá honem udělat stejné ústupky Rusku a pravoslavným, aby unikla bouři, jíž není s to čelit. Neexistuje jediná

* — „houpačkový systém", tj. přikláněli se hned na tu, hned na onu stranu. *(Pozn. red.)*

svatyně, jediná kaple, jediný kámen Božího hrobu, o který by nebyla mezi různými křesťanskými obcemi svedena rvačka.

Kolem Božího hrobu se hemží celá spousta nejrůznějších křesťanských sekt, za jejichž náboženskými nároky se skrývá nejrozmanitější politická a národnostní řevnivost.

V Jeruzalémě a kolem svatých míst bydlí obyvatelstvo různých národností, které se po stránce náboženské příslušnosti dělí na příslušníky církve katolické, pravoslavné, arménské, koptské, etiopské a syrské. Pravoslavných je 2000, katolíků 1000, příslušníků církve arménské 350, koptské 100, syrské 20 a etiopské také 20 — celkem 3490. V osmanské říši najdeme 13 730 000 pravoslavných, 2 400 000 Arménů a 900 000 katolíků. Každá tato skupina se zase dělí na podskupiny. Pravoslavná církev, o které jsem mluvil předtím, uznává patriarchu cařihradského a zásadně se liší od ruských pravoslavných, jejichž nejvyšší duchovní hlavou je car, a od řecko-východních (helénských), jejichž nejvyššími autoritami jsou král a aténský synod. Podobně se dělí katolíci na římské katolíky, řecko-katolíky či uniaty a maronity; Arméni se dělí na gregoriánské a katolické, stejně tak je to s kopty a příslušníky církve etiopské. Tři hlavní církve ve svatých místech jsou pravoslavná, katolická a arménská. Katolická církev představuje, zhruba řečeno, hlavně latinské národy, pravoslavná Slovany, turecké Slovany a Řeky; ostatní církve asijské a africké národy.

Představte si jen, jak všechny tyto na sebe navzájem nevražící národy obléhají Boží hrob, jak tu mniši svádějí bitvy, přičemž vnější záminkou ke sporům je jim hned hvězda z betlémské jeskyně, hned nějaká pokrývka, klíč od svatyně, oltář, svatostánek, křeslo nebo poduška — zkrátka jakákoli malicherná prestižní záležitost!

Abychom pochopili takovéto mnišské bitky, musíme uvážit jednak způsob života, jednak způsob bydlení těchto mnichů.

„Všechen tento náboženský odpad různých národů," vypráví jeden cestovatel, který tam nedávno byl, „žije v Jeruzalémě vzájemně izolován, v neustálém nepřátelství a řevnivosti; je to kočovné obyvatelstvo, které se neustále doplňuje z řad poutníků a je decimováno morem a bídou. Evropan tu buď zemře, nebo se za několik let vrátí do Evropy; pašové a jejich stráže odcházejí do Damašku nebo do Cařihradu a Arabové utečou do pouště. Jeruzalém je město, kam každý

přijde jen na čas a kde nikdo nezůstane natrvalo. Ve svatém městě žije každý ze svého náboženství. Pravoslavní a Arméni z 12 000 až 13 000 poutníků, kteří ročně navštíví Jeruzalém, a katolíci z podpor a almužen, které jim posílají souvěrci z Francie, Itálie atd."

Kromě klášterů a svatyň mají příslušníci křesťanských církví v Jeruzalémě malé obytné komůrky či cely přistavěné k chrámu Božího hrobu, kde bydlí mniši, kteří ve dne v noci hlídají tento svatostánek. Po určité době jsou tito mniši ve své povinnosti vystřídáni jinými. Cely mají jen jedny dveře, které vedou dovnitř chrámu; potravu dostávají tito duchovní strážci zvenku zvláštním okénkem. Dveře chrámu jsou zavřeny a hlídány Turky, kteří je otvírají jen za peníze a zavírají podle nálady nebo podle hrabivosti.

Hádky mezi kněžími jsou nejjedovatější, říkával Mazarin. A teď si představte tyto kněze, kteří nejen žijí z těchto svatých míst, ale pohromadě přímo v nich! Aby byl obraz úplný, je třeba připomenout, že katoličtí kněží jsou skoro vesměs Římané, Sardiňané, Neapolitánci, Španělé a Rakušané, a jim všem je proti srsti francouzský protektorát a rádi by jej nahradili protektorátem rakouským, sardinským nebo neapolským, vždyť přece králové sardinský i neapolský mají titul král jeruzalémský; a že stálé obyvatelstvo Jeruzaléma čítá 15 500 duší, z toho je 4000 muslimů a 8000 židů. Muslimové, tvořící asi čtvrtinu všeho obyvatelstva a skládající se z Turků, Arabů a Maurů, jsou tu ovšem v každém směru pány, protože slabost jejich vlády v Cařihradě se nijak neobráží na jejich postavení. Nic se nevyrovná bídě a strádání jeruzalémských židů: bydlí v nejzanedbanější čtvrti města, zvané háret el-Jehúd, čtvrti špíny mezi Sionem a Moriou, kde jsou jejich synagógy; muslimové je neustále utlačují a šikanují, pravoslavní jim nadávají, katolíci je pronásledují; žijí jen z hubených almužen svých evropských bratří. To ovšem nejsou zdejší židé, nýbrž přistěhovalí z nejrůznějších končin a do Jeruzaléma je táhne jedině touha přebývat v údolí Jozafat a zemřít na místech, kde se má objevit Mesiáš.

„Čekají na smrt," píše jeden francouzský spisovatel, „trpí a modlí se. Se zraky upřenými k hoře Moria, kde se kdysi tyčil chrám Šalomounův a ke které se neodvažují přiblížit, oplakávají neštěstí Sionu a své rozptýlení po celém světě."

K dovršení bídy těchto židů vyslaly roku 1840 Anglie a Prusko

do Jeruzaléma jednoho anglikánského biskupa, který se nijak netajil tím, že je má obrátit na pravou víru. Roku 1845 byl strašně zbit a ještě se mu všichni vysmáli, židé, křesťané i Turci. Lze říci, že byl vlastně první a poslední příležitostí k sjednocení všech náboženství v Jeruzalémě.

Nyní snad bude jasné, proč společné konání bohoslužeb křesťanů na svatých místech vede k neustálým zoufalým „irským rvačkám" mezi různými skupinami věřících; ale na druhé straně že tyto svaté rvačky jsou pouze zástěrkou pro zcela světský boj nejen států, ale i národů; a že otázka ochrany svatých míst, která se lidem na Západě zdá tak malicherná a lidem na Východě tak neobyčejně závažná, je pouze jednou z fází východní otázky, která stále znovu propuká, stále znovu se tlumí a nikdy se neřeší.

Napsal K. Marx 28. března 1854
Otištěno v „New-York Daily Tribune", čís. 4054 z 15. dubna 1854
Podpis: Karel Marx

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

K. MARX

PARLAMENTNÍ DEBATY O VÁLCE

Londýn, v úterý 4. dubna 1854

Zvláštností anglické tragédie, která se tak příčí francouzskému cítění, že Voltaire nazýval Shakespeara opilým divochem[110], je podivná směs vznešeného a nízkého, strašného a směšného, hrdinského a burleskního. Shakespeare ovšem nikde nesvěřil šaškovi úlohu pronést prolog k hrdinskému dramatu. Na to musela přijít až koaliční vláda. To mylord Aberdeen vystoupil v roli ne-li anglického klauna, tedy aspoň italského Pantalona[111]. Povrchnímu pozorovateli se může zdát, že všechna velká historická hnutí se nakonec zvrhnou ve frašku nebo alespoň ve všední záležitost. Ale začínat fraškou, to je zvláštnost jedině tragédie nesoucí název: *válka s Ruskem*, a prolog k ní se odehrával v pátek večer v obou sněmovnách parlamentu, kde byla prodiskutována a jednomyslně přijata odpověď vlády na královnino poselství, tak aby mohla být včera odpoledne odevzdána královně, která zasedla na trůn v Buckinghamském paláci. Průběh debaty ve Sněmovně lordů se dá vylíčit docela stručně. Vládní hledisko vyložil lord Clarendon, hledisko opozice lord Derby. První mluvil jako oficiální osobnost, druhý jako muž bez oficiálního postavení.

Lord Aberdeen, urozený hrabě stojící v čele vlády, „bystrý" důvěrník carův, „milý, dobrý a vynikající" Aberdeen Ludvíka Filipa, „vážený gentleman" Pia IX., zakončil sice svůj projev obvyklým fňukáním o míru, ale v hlavní části svého vystoupení byl tak neodolatelný, že lordi mohli puknout smíchy, neboť vypověděl válku nikoli Rusku, nýbrž londýnskému týdeníku „Press". Lord Malmesbury projevil nesouhlas s urozeným hrabětem. Lord Brougham, ta „bláznivá stará baba", jak ho nazýval William Cob-

bett, udělal objev, že boj, do něhož se Anglie pouští, nebude „snadný". Hrabě Grey, který ve svém svérázném křesťanském duchu dokázal proměnit britské kolonie v nejžalostnější slzavé údolí na světě, napomínal britský lid, že tón i nálada, v jakých probíhaly debaty o válce, i projevy nepřátelství vůči carovi a jeho kozákům neodpovídají duchu, v jakém by křesťanský národ měl vstupovat do války. Hrabě Hardwicke projevil názor, že Anglie nemá pro boj s ruským loďstvem dostatečné prostředky; že by v Baltském moři měla mít přinejmenším dvacet dobře vyzbrojených řadových plachetních lodí s úplnými a ukázněnými posádkami, a nezačínat, jako to dělá, s tlupou nově nabraných lidí, protože taková neukázněná tlupa na bitevní lodi v boji je to nejhorší, co může být. Markýz Lansdowne se zastal vlády a vyslovil naději, že válka nebude dlouho trvat a skončí vítězstvím, protože (a to je charakteristické pro představy urozeného lorda) „toto není dynastická válka, která mívá velmi dalekosáhlé následky a která se vždy velmi nesnadno ukončuje".

Po této příjemné conversazione*, při které přišel každý se svou troškou do mlýna, bylo prohlášení přijato nemine contradicente**.

Nového jsme se z této conversazione nedověděli nic, až na několik oficiálních prohlášení lorda Clarendona a historii tajného memoranda z roku 1844.

Lord Clarendon konstatoval, že „*dohoda s Francií* spočívá v přítomné době v pouhé *výměně nót* týkajících se plánů vojenských operací". Čili prozatím neexistuje mezi Anglií a Francií *žádná smlouva*. O Rakousku a Prusku řekl, že první bude zachovávat ozbrojenou neutralitu, druhé prostě neutralitu, ale že „při takové válce, jaká se nyní pravděpodobně rozpoutá na hranicích obou těchto států, nebude moci ani jedna, ani druhá mocnost neutralitu zachovávat". Nakonec prohlásil, že mír, jímž skončí nastávající válka, bude jen tehdy slavný, „jestliže budou křesťanským poddaným Turecka zajištěna rovná práva a svobody".

Víme ovšem, že šejch-ül-islám byl už sesazen za to, že odmítl svou fetvou sankcionovat dohodu o tomto zrovnoprávnění; že

* – besedě. *(Pozn. red.)*
** – bez námitek. *(Pozn. red.)*

staroturecké obyvatelstvo Cařihradu je nanejvýš pobouřeno; a z telegramu, který dnes došel, se dovídáme, že car oznámil Prusku, že je ochoten stáhnout svá vojska z podunajských knížectví, jestliže se západním mocnostem podaří vnutit Portě takovouto smlouvu. Nepřeje prý si nic jiného než svrhnout osmanskou nadvládu. Mají-li západní mocnosti v úmyslu udělat to za něj, nebude samozřejmě takový blázen, aby se s nimi pouštěl do války.

Nyní přejděme k historii tajného memoranda, jak se dá sestavit z projevů Derbyho, Aberdeena, Malmesburyho a Granvilla. Toto memorandum „mělo být provizorní, podmíněnou a tajnou dohodou mezi Ruskem, Rakouskem a Anglií o určitých přípravách týkajících se Turecka, k nimž se měla nuceně, i bez svého souhlasu, připojit Francie". Toto memorandum, takto charakterizované lordem Malmesburym, bylo výsledkem soukromých porad mezi carem, hrabětem Aberdeenem, vévodou z Wellingtonu a sirem Robertem Peelem. Na vévodu a sira Roberta Peela se car obrátil na radu Aberdeenovu. Ve sporu mezi lordem Aberdeenem a jeho odpůrci je dosud nejasné, zda memorandum sestavil hrabě Nesselrode, když se car vrátil do Petrohradu ze své návštěvy v Anglii v roce 1844, anebo zda je sepsali sami angličtí ministři jako záznam o tom, co jim sdělil imperátor.

Vztah hraběte Aberdeena k tomuto dokumentu nebyl běžný vztah ministra k nějakému oficiálnímu dokumentu, což dokazuje podle prohlášení lorda Malmesburyho *další listina, která nebyla sněmovně předložena*. Tento dokument byl pokládán za vysoce důležitý a ostatní mocnosti s ním neměly být seznámeny, přestože Aberdeen tvrdí, že o „podstatě" tohoto dokumentu informoval Francii. Car o tomto informování rozhodně nic nevěděl. Memorandum schválili a potvrdili vévoda z Wellingtonu a sir Robert Peel. Peelův kabinet, jehož členem byl tehdy lord Derby, s ním nebyl seznámen a nebylo mu předloženo k posouzení. Nebylo také uloženo mezi ostatními listinami ministerstva zahraničních věcí, nýbrž jednotliví ministři zahraničních věcí si je postupně předávali do soukromého opatrování, přičemž v archívu ministerstva nebyla ani kopie. Když lord Derby nastoupil úřad, neměl o něm ani tušení, přestože byl členem Peelova kabinetu v roce 1844. Když hrabě Aberdeen opouš-

těl úřad, odevzdal je ve zvláštní schránce lordu Palmerstonovi, který zase předal tuto Pandořinu skřínku[112] svému nástupci hraběti Granvillovi, a ten, jak sám prohlašuje, ji na žádost ruského vyslance barona Brunnova odevzdal hraběti Malmesburymu, když se hrabě stal ministrem zahraničních věcí. Mezitím však zřejmě došlo k určité změně či spíše zfalšování původního rubopisu dokumentu, neboť hrabě Granville jej poslal hraběti Malmesburymu s poznámkou, že to je memorandum sestavené *baronem Brunnovem* jako výsledek porad mezi ruským carem, sirem Robertem Peelem a lordem Aberdeenem. O vévodovi z Wellingtonu se přitom vůbec nezmínil. Nelze si představit jiný motiv pro toto nesprávné označení než snahu zatušovat důležitost memoranda tím, že se tu oficiální dokument vydaný petrohradským kancléřstvím vydává za pouhý záznam vyslanců.

Rusko přikládalo tomuto dokumentu takový význam, že 48 hodin po tom, co lord Malmesbury nastoupil úřad, se baron Brunnov přišel zeptat, zdali jej už četl. Ale Malmesbury dokument ještě neznal, protože mu byl odevzdán teprve několik dní nato. Baron Brunnov mu naléhavě doporučil, aby si tento dokument přečetl, protože prý *je to klíč ke všem jednáním s Ruskem*. Ale potom už o dokumentu s členy Derbyho kabinetu nemluvil, zřejmě protože se domníval, že toryovská vláda je příliš slabá a vratká, než aby mohla provádět ruskou politiku. V prosinci 1852 Derbyho vláda odstoupila; sotvaže pak 11. ledna přišla do Petrohradu zpráva o vytvoření koaliční vlády, car znovu nadhodil tuto otázku — což je dostatečným důkazem, že pokládal „vládu všech talentů" za schopnou uskutečňovat zásady tohoto memoranda.

Jsou to tedy velmi kompromitující odhalení, která učinili ve Sněmovně lordů ti nejpovolanější svědci, vesměs bývalí předsedové vlády nebo ministři zahraničních věcí Velké Británie. Anglický ministr zahraničních věcí uzavřel potají „podmínečnou úmluvu" — jak se praví v memorandu — nejen bez schválení parlamentu, ale i za zády svých vlastních kolegů, z nichž jen dva byli do tajemství zasvěceni. Listina nebyla za celých deset let odevzdána ministerstvu zahraničních věcí a ministři zahraničních věcí střídající se v úřadě ji uchovávali v tajné schránce. Kdykoli nějaký ministr

zmizí ze scény, objeví se na Downing Street[113] ruský vyslanec a nabádá jeho nástupce, aby si pozorně pročetl dohodu, tajnou dohodu, uzavřenou nikoli mezi zákonnými představiteli národa, nýbrž mezi některými členy vlády a carem, a aby se řídil linií, kterou mu předpisuje ruské memorandum, sestavené v petrohradském kancléřství.

Není-li tohle zjevné porušení ústavy, není-li tohle spiknutí a velezrada, tajné srozumění s Ruskem, pak opravdu nevíme, co by se mělo pod těmito pojmy rozumět.

Zároveň je nám z těchto odhalení jasné, proč mohou viníci zcela klidně zůstat u kormidla státu, a to v období otevřené války s Ruskem, s nímž, jak jim bylo dokázáno, neustále konspirovali, a proč je parlamentní opozice pouhá komedie, která sice má vládní stranu znepokojovat, ale nemíní ji pohnat k odpovědnosti. Všichni ministři zahraničních věcí, a tudíž všechny vlády, které se vystřídaly od roku 1844, jsou spoluviníky a stali se jimi ve chvíli, kdy nepohnali svého předchůdce před soud a klidně přijali tajuplnou skřínku. Každý z nich je vinen už tím, že mlčel. Každý z nich je účastníkem spiknutí tím, že věc tajil před parlamentem. Přechovávač kradeného zboží je podle zákona právě tak vinen jako sám zloděj. A tak jakékoli soudní řízení by zničilo nejen koalici, ale i její odpůrce, nejen tyto ministry, ale i parlamentní strany, které představují, a nejen tyto strany, ale vládnoucí třídy v Anglii vůbec.

Mimochodem podotýkám, že jedinou řeč ve Sněmovně lordů, která stojí za zmínku, pronesl hrabě Derby. Ale jeho kritika memoranda a tajné korespondence — a totéž lze říci o rozpravě v Dolní sněmovně — neobsahuje nic nového, co bych vám už nebyl sdělil ve svém podrobném rozboru onoho neblahého memoranda a oné podivné korespondence.*

„Právo vyhlašovat válku je prerogativ koruny, skutečný prerogativ; a jestliže se Její Veličenstvo obrací na svůj parlament a sděluje mu, že shledalo nutným vypovědět válku, není to pro Dolní sněmovnu vhodná příležitost k debatě o tom, zda je válka v dané chvíli prozřetelná či neprozřetelná. Za takových okolností je povinností sněmovny semknout se kolem trůnu a s kritikou politiky, která k válce vedla, počkat na pozdější vhodnou příležitost, kterou k tomu poskytuje ústava."

To prohlásil pan Disraeli v Dolní sněmovně a tak mluvili

* Viz tento svazek, str. 161—171 a 172—187. *(Pozn. red.)*

všichni členové sněmovny, ale „Times" přesto přinesly komentář k této politice na plných sedmnáct sloupců. Proč to? Právě proto, že to nebyla „vhodná příležitost", že jejich tlachání nebude mít žádný výsledek. Musíme ostatně udělat výjimku u pana Layarda, který řekl přímo:

„Kdyby sněmovna po tom, co jí chci říci, dospěla k názoru, že postup ministrů je důvodem k parlamentní interpelaci, nevyhnul bych se povinnosti, kterou by tím na mne sněmovna vložila, a požádal bych ministry, aby stanovili nějaký blízký den, kdy by se mohla záležitost projednat."

Nyní jistě chápete, proč „Times" začínají pochybovat o pravosti páně Layardových asyrských objevů.[114]

Lord J. Russell, který uváděl poselství v Dolní sněmovně, se lišil od lorda Clarendona jen tím, že jinak intonoval slova nedotknutelnost, svoboda, nezávislost, civilizace, a tím si zajistil potlesk svého méně urozeného posluchačstva.

Pan Layard, který mu odpovídal, se dopustil dvou hrubých omylů, které pokazily jeho jinak pozoruhodnou řeč. Předně se snažil dokazovat, že v koalici existují dva protichůdné tábory, ruský a anglický, frakce Aberdeenova a Palmerstonova, přičemž ve skutečnosti se tyto dvě frakce od sebe liší jedině způsobem vyjadřování a způsobem, jak Rusku slouží. Vůdce první frakce nahrává Rusku, protože je nechápe, vůdce druhé frakce, přestože je chápe. První je tedy jeho otevřený stoupenec, kdežto druhý je jeho tajný agent. První tudíž slouží zadarmo, druhý je placen. První není tak nebezpečný, protože se otevřeně rozchází s cítěním anglického lidu; druhý je nebezpečnější, protože vystupuje jako ztělesnění národního nepřátelství k Rusku. Pan Layard zřejmě nezná muže, kterého staví proti Aberdeenovi. Ovšem pro pana Disraeliho, který rovněž stavěl tyto dva muže proti sobě, taková omluva neplatí. Nikdo totiž nezná lorda Palmerstona lépe než právě vůdce opozice, který už roku 1844 prohlásil, že politika žádného ministra zahraničních věcí nikdy nebyla tak zhoubná pro britské zájmy jako politika urozeného lorda. Druhá chyba, které se dopustil pan Layard, bylo tvrzení, že „Times" jsou přímo orgánem Aberdeenovy strany, protože čerpaly materiál pro své úvodníky z tajných a důvěrných dopisů hned druhý nebo třetí den po tom, co došly, ve snaze získat souhlas veřejnosti pro ne-

kalé machinace, které měl za lubem Petrohrad; jde zejména o články z února a března minulého roku. Škoda, že Layard nepřišel na to — podobně jako lord Palmerston — že tyto materiály dodávalo těmto novinám ruské vyslanectví v Londýně; na základě toho by byl totiž mohl obvinit nejen „Times", ale i ministerstvo zahraničních věcí, že jsou nástroji petrohradského kabinetu.

Protože jsem toho názoru, že „Times" skutečně padají víc na váhu než koalice, ne sice pro své názory, ale pro údaje, z nichž vychází najevo zrádcovský charakter této tajné korespondence, uvádím tu celé prohlášení pana Layarda proti těmto novinám:

„První z těchto tajných depeší došla do Anglie 23. ledna 1853 a již 26. téhož měsíce vyšel v ‚Times' první z oněch článků, o které tu jde. Druhá depeše došla 6. února 1853 a 11. téhož měsíce, čili za pět dní, vyšel zvláštní článek v ‚Times', z něhož budu nyní citovat. V tomto článku se pravilo: ‚Nedomníváme se, že by bylo úmyslem ruské politiky urychlovat katastrofu na Východě, a Anglie bude znovu prokazovat dobré služby při zmiňování nebezpečí, které se stává kritickým. Ale nemůžeme přitom zapomínat, že se pokusy prodloužit surovou a zpuchřelou nadvládu Turků v Evropě vykupují tím, že se skvělé provincie a početné křesťanské obyvatelstvo vydává napospas barbarské svévoli; a proto nám nebude proti mysli, jestliže civilizace a křesťanství dokáží napravit bezpráví napáchaná osmanskou dobyvačností.'

23. února 1853 konstatovaly ‚Times' po různých komentářích o vyžilosti Turecka znovu:

‚Přes krajní politický úpadek, přes naprostou neschopnost a úplatnost těch, kdo jsou tam stále ještě u moci, přes úbytek muslimského obyvatelstva a vyčerpanost státní pokladny Porta jako pro posměch vládne nad některými z nejúrodnějších krajů, nad nejlepšími přístavy, nad nejstatečnějšími a nejnadanějšími národy jižní Evropy... Těžko pochopit, jak mohli politikové tak dlouho hájit tak velké a zjevné zlo jako něco relativně dobrého, a přestože si dovedeme představit, jaké nesnáze by s sebou přinesly jakékoli územní změny tak ohromné říše, nijak se neděsíme, naopak to vítáme, rýsuje-li se dnes na obzoru období' — odkud ‚Times' vědí, že se takové období rýsuje na obzoru? — ‚kdy už nebude možné prodlužovat panství takové vlády, jako je vláda Porty, nad takovou zemí, která je jí dnes podrobena. Možná, že tato doba není ani tak daleko, jak se všeobecně soudí, a možná, že někteří prozíraví státníci se už připravují na takový případ, neboť beztak není v jejich moci, aby jej donekonečna oddalovali. Nedomníváme se a nemíníme naznačovat, že nyní existuje nějaká kombinace Rakouska a Ruska nepřátelská územním nárokům osmanské říše, nebo že by se mohla vytvořit bez vědomí ostatních evropských mocností. Máme pádné důvody věřit' — a když něco takového řeknou ‚Times', víme, co to znamená — ‚že kníže Menšikov byl poslán z Petrohradu do Cařihradu jako mimořádný vyslanec s tím

výslovným účelem, aby jménem Mikulášovým prohlásil, že car jakožto hlava pravoslavné církve se nemůže podvolit ani nemůže připustit, aby se východní církev podvolila podmínkám stanoveným ve fermanu, který nedávno obdržel francouzský vyslanec o svatých místech ve svaté zemi'.

Přitom první zpráva o misi knížete Menšikova byla v depeších sira H. Seymoura, které došly 14. a 21. února. Důležité je připomenout, že 6. března 1853 přišla depeše obsahující celý plán ruského cara na rozdělení Turecka. Odpověď na ni byla odeslána, jak jsem už řekl, teprve 23. března a do 13. března se nekonala žádná schůze kabinetu, ačkoli někteří členové vlády obdrželi carův návrh už týden předtím. Tento návrh byl jejich kolegům předložen teprve 13. března, ale ‚Times' jej zřejmě musely dostat k dispozici už předtím, protože 7. března, druhý den po tom, co depeše došla a mohla být známa nanejvýš dvěma či třem členům kabinetu a nemohl ji vidět ani jeden úředník ministerstva zahraničních věcí, vyšel v ‚Times' zvláštní článek. (Projevy překvapení.) V tomto článku se mimo jiné psalo:

‚Postavení turecké říše a vztahy evropských mocností k Východu, to jsou náměty, k nimž by přemýšliví politikové a nezávislý tisk měli zaujmout a vyjádřit své stanovisko, i když řešení, k němuž tato stanoviska směřují, je ještě nežádoucí a velmi vzdálené. Státníci, kteří musí vyřizovat běžné záležitosti a na každém kroku dbát zřetelů, jimž se říká státní nutnost, jsou vázáni na určitý rámec, a nebudou proto asi s to přijít s novou nebo originální myšlenkou, jestliže nebude předem zvážena a promyšlena veřejností.'

Rád bych urozeného lorda zvlášť upozornil na slova, která pak následovala, protože se týkají námitky, kterou vznesl. ‚Nijak nás proto nepřekvapuje, že lord John Russell, naráže je na rozmíšky, které nedávno vznikly v Turecku, hlavně na jeho evropských hranicích, prý vyjádřil nesouhlas s názory, které se nedávno vyskytly na tuto věc, a ve svém parlamentním projevu pod tíhou oficiální odpovědnosti opakoval starou báchorku o celistvosti a nezávislosti osmanské říše. Na nás ovšem podobné úvahy neplatí.'

Odkud pisatel článku mohl vědět, že urozený lord nesouhlasil? (Projevy rozhořčení.) Článek pokračuje dál:

‚My tedy nejsme s lordem J. Russellem zajedno, že Evropu nemůže postihnout v přítomné době větší pohroma než nutnost uvážit, co by se mělo dělat v takovém případě, jako je rozpad této říše.'

Nechť si sněmovna dobře všimne následujících slov, protože se skoro doslovně kryjí s tím, co řekl ruský car:

‚Máme za to, že daleko větší pohromou by bylo, kdyby k rozpadu došlo dříve, než by se tyto úvahy uskutečnily.' (Výkřiky překvapení.) Tak to autor napsal. Dál pokračoval takto:

‚A tu bychom rádi vyjádřili překvapení, že by nějaký státník byť na okamžik mohl směšovat politiku, kterou by bylo správné provádět v případě rozkladu turecké říše, s politikou, která vedla k dělení Polska. Zřetel státní nutnosti nesporně zůstává dál v platnosti a mluví pro celistvost a nezávislost turecké říše;

ale tento zřetel tu stojí sám proti celé spoustě záporných momentů a ve skutečnosti neznamená nic jiného než strach vyrovnat se se závažnou a složitou otázkou. Avšak v této záležitosti se zakořenily, zejména v posledních letech, tak podivné předsudky, že už pouhý pokus posoudit otázku v jejím skutečném významu se v určitých kruzích pokládá za akt politické zkaženosti a za porušení všech zákonů, které poutají navzájem různé národy.'

Další článek vyšel 10. března. Možná, že jsem sněmovnu dosud nepřesvědčil, že pisatel článků v ‚Times' použil přesně slov vyskytujících se v depeších. Ale článek, který teď přečtu, rozptýlí všechny pochybnosti v tomto směru. 10. března vyšel v ‚Times' článek začínající těmito slovy:

‚Kníže Menšikov přichází s určitějším diplomatickým posláním a máme důvod se domnívat, že jeho instrukce jsou smířlivější, než byly instrukce, které dostal hrabě Leiningen.'

Podobné výrazy najdeme v depeši sira H. Seymoura z 21. února:

‚Jeho Excelence (hrabě Nesselrode) mě chtěl ujistit, že instrukce, které dostane kníže Menšikov, budou smířlivého rázu.'

Článek pak pokračuje:

‚Troufáme si prohlásit, že to svědčí o určitém nedostatku vynalézavosti u moderních státníků, když postaveni před úkol řešit otázku, při níž jde o civilizaci v celých velkých provinciích, o to, aby křesťanství získalo znovu svrchovanost, jakou kdysi požívalo ve všech částech Evropy, o pokrok a blaho miliónů lidských bytostí, dokáží se shodnout na jediném východisku, a to je vztyčit hlavu Turka v turbanu a tvářit se, že to je ještě stále symbol síly a moci.'

19. března se konala schůze kabinetu, na níž se rokovalo o depeši došlé 6. toho měsíce, a 23. března byla odeslána odpověď, která obsahovala tento odstavec:

‚Ačkoli vláda Jejího Veličenstva pokládá za nutné držet se zásad a politiky vyložených v depeši lorda Johna Russella z 9. února, přesto ochotně souhlasí s carovým přáním dále o této záležitosti otevřeně diskutovat.'

Téhož dne vyšel v ‚Times' článek, ve kterém lze najít některé obraty, jichž bylo použito v depeši lorda Clarendona. Článek začínal takto:

‚Názory, které jsme zastávali, pokud jde o nynější postavení a budoucí vývoj osmanské říše, se nekryjí s názory, které zastává lord J. Russell a které vyslovil v Dolní sněmovně. Liší se od politického kursu, který Anglie sledovala při různých příležitostech dříve, a zcela se rozcházejí se systémem, který se velká část londýnského tisku pokouší hájit — ovšem ne příliš skvěle ani úspěšně.'

Je ctí pro britský tisk, že nepřijal za své názory listu ‚Times', i když mu chybí skvělé epigramatické pero, které dokázalo otřást postavením ministra pro kolonie a téměř svrhnout kabinet. ‚Times' ke konci svého článku dodávají:

‚Car prohlásil, že je jeho ctižádostí vycházet dobře s naší zemí a zasloužit si její důvěry. Jeho postup při této příležitosti bude zatěžkávací zkouškou tohoto ujištění; nemůže nám podat lepší důkaz své umírněnosti a dobré vůle vůči Turecku a ostatní Evropě než tím, že bude ochoten spolupracovat v těchto záležitostech jako dosud s britskou vládou.'

Téhož dne, kdy ‚Times' oznámily, že jejich pokusy smířit britskou veřejnost s rozdělením Turecka ztroskotaly, byla odeslána do Petrohradu odpověď na depeši, s níž se váhalo plných šestnáct dní. (Projevy nevole.) Dalšími citáty z ‚Times' není třeba sněmovnu unavovat."

Pan Bright zdárně sehrál roli pana Cobdena a poskytl lordu Palmerstonovi další příležitost získat si popularitu tupením Ruska a naoko energickou obranou válečné politiky. Palmerston řekl mimo jiné:

„Těm, kdo po delší dobu pozorně sledovali evropské záležitosti, je myslím známo, že názory Ruska na Turecko nejsou včerejšího data nebo snad z poslední doby. (Správně!) Je známo, že trvalým a pevně stanoveným cílem ruské politiky je už dlouhou dobu snaha zmocnit se alespoň evropské části Turecka a později i asijského Turecka. Tuto politiku sledovalo Rusko s neochvějnou a systematickou vytrvalostí. Tento cíl nikdy nepouštělo ze zřetele. Kdykoli mělo možnost, postoupilo o krok vpřed, a když se vyskytly překážky, zase ustoupilo, ale jen proto, aby využilo nejbližší příležitosti, která se mu naskytla. (Projevy rozhořčení.) Odkládání nikdy nebylo vhodným prostředkem, jak zkrotit Rusko nebo je přimět, aby se vzdalo svých plánů. Jeho politikou bylo mít stále před očima jeden cíl, nespěchat, neztratit předmět svého přání tím, že by po něm předčasně sáhlo, zato sledovat politický kurs ostatních evropských vlád, využít každé příležitosti, která by se naskytla a která by dovolila sebeméně se přiblížit k vytčenému cíli."

Srovnáte-li toto prohlášení lorda Palmerstona s jeho projevy z let 1829, 1830, 1831, 1833, 1836, 1840, 1841, 1842, 1843, 1846, 1848, 1849, shledáte, že to není ani tak odpověď panu Brightovi jako spíš odpověď na vlastní dřívější politiku.[115] Ale zatímco se tento prohnaný nepřítel snaží napadáním Ruska získat sympatie veřejnosti, zajišťuje si na druhé straně carovu přízeň touto poznámkou:

„Kárám snad, pánové, ruskou vládu za to, že dělá takovou politiku? Politika rozšiřování území, provádí-li se zákonnými prostředky, je politika, kterou můžete odsuzovat jako politiku, která je pro vás nebezpečná, můžete ji odmítat jako politiku, která ohrožuje nezávislost a svobodu jiných států, ale nelze ji vyčítat vládě, která ji provádí, jestliže ji provádí otevřeně, čestnými a upřímnými prostředky, bez tajností, bez úskoků a bez podvodů. Musím bohužel přiznat, že kurs, kterým se brala ruská vláda při posledních událostech, nebyl onen přímý a otevřený kurs, který by ospravedlňoval jeho otevřeně přiznávanou a směle hlásanou politiku".

Ale právě jediné, co lze ruské vládě vytýkat, je — řečeno slovy pana Disraeliho — jeho *osudná upřímnost*. A tak Palmerston tím, že

odsoudil to, co Rusko nedělalo, vlastně plně schválil všechno, co udělalo.

Disraeliho kritika tajných dokumentů byla chytrá jako vždy, ale minula se účinkem, protože Disraeli prohlásil, že není vhodná chvíle ke kritice a že se obrací ke sněmovně jen proto, aby podpořil královnino poselství. Je to trapný pohled, když muž tak nadaný podlézá takovému Palmerstonovi, a to nejen v parlamentě, ale i ve svém proslulém časopise „Press", z tak nízkého důvodu, jako je touha po kariéře a stranické klikaření.

Na včerejší schůzi sněmovny prohlásil sir J. Graham, že dostal zprávu, že flotila vplula do Černého moře a zdržuje se v okolí Varny.

Lord Aberdeen oznámil Sněmovně lordů, že má v úmyslu předložit v úterý 11. dubna návrh na odročení sněmovny do čtvrtka 27. dubna.

Napsal K. Marx 4. dubna 1854
Otištěno v „New-York Daily Tribune", čís. 4055 ze 17. dubna 1854

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

K. MARX

*RUSKO A NĚMECKÉ STÁTY. — CENY OBILÍ

Londýn, v pátek 7. dubna 1854

Lord Clarendon prohlásil včera večer ve Sněmovně lordů, že „má důvod se domnívat", že zpráva o vylodění 4000 Rusů v Dobrudži, kam byli dopraveni na transportních lodích z Oděsy, není pravdivá. Není prý mu známo, že by ruská flotila opustila Sevastopol, který je téměř stále střežen anglickými a francouzskými válečnými loďmi. O domnělé nečinnosti flotil by rád řekl, že blokádu Sevastopolu a Oděsy lze zahájit jen s celou spojeneckou eskadrou a že by to byl vzhledem k nepříznivé roční době nebezpečný podnik. Proto se domnívá, že bylo prozíravé zadržet flotilu v Beikozu. Vídeňský dopisovatel „Times" souhlasí s tímto názorem lorda Clarendona a kromě toho prozrazuje skutečné motivy jeho politiky. Od té doby, co proskočily zprávy, že bylo zahájeno jednání o „osvobození křesťanů", jsou obavy z nepokojů v Cařihradě odůvodněnější než kdy předtím, a bylo by bývalo vskutku velice „neprozíravé", kdyby flotila vyplula z Bosporu dřív, než dorazí dostatečné pozemní síly, rozuměj dostatečné k umlčení Turků.

V Dolní sněmovně řekl lord John Russell, že odpovědnost za řecké povstání nese aténský dvůr, který povstalcům nadržoval nejprve potají a nyní už otevřeně.

Parlamentní rozpravy z tohoto týdne neposkytují nic zajímavého kromě debaty o návrhu pana Moora na vytvoření zvláštní komise, která by vyšetřila, jak došlo k jmenování H. Stonora soudcem v kolonii Victoria; na uzavřené schůzi sněmovny bylo konstatováno, že tento Stonor se za voleb roku 1853 provinil úplatkářstvím ve volebním obvodu Sligo, a proto sněmovna návrh na vytvoření komise schválila. Stíhání pana Stonora je však pouhou zá-

minkou k obnovení bitvy mezi oběma frakcemi rozštěpené irské brigády[116] na novém základě. Jak dalece se při těchto irských skandálech zapletla a zkompromitovala svatouškovská klika pana Gladstona a jeho stoupenců z řad peelovců, dá se soudit z této poznámky v „Morning Post":

„V předložených dopisech, v pověstech, které kolují, i ve svědectvích podaných před parlamentními komisemi v několika posledních týdnech posiluje nejedna okolnost podezření, že peelovská část koalice od určité doby soustavně používá agentů k ovlivňování voleb v Irsku a že je k tomuto účelu bohatě zásobila penězi. Zvlášť kompromitován byl vévoda z Newcastlu... Jak se ukázalo, konala se, zřejmě na jeho pokyn, porada o služebním povýšení osob, které prováděly volební machinace."

Dnešní „Daily News" uveřejňují smlouvu mezi Francií, Anglií a Tureckem, která však obsahuje jen dohodu o vojenských akcích. Západní mocnosti z opatrnosti raději ve smlouvě neformulovaly skutečné podmínky své „pomoci sultánovi". Ty nadiktuje lord Stratford de Redcliffe za pomoci výhrůžek in loco*, a to tak, aby přijetí podmínek vypadalo jako dobrovolné rozhodnutí turecké vlády.

Berlínské mírové poslání knížete Mecklenburga nemá žádný jiný cíl než poskytnout pruskému králi novou záminku, aby se nemusel připojit k západní alianci. Dostal jsem informace z Berlína, že Rusko uzná švédské prohlášení neutrality, teprve až se král zaváže, že znovu nařídí velitelům švédských přístavů, aby se řídili starými předpisy, podle nichž v žádném přístavu nesmí na dostřel pobřežních děl kotvit víc než čtyři cizí válečné lodi. Protože se tento příkaz značně liší od podmínek neutrality, na nichž se dohodlo Švédsko a Dánsko, dají se očekávat nová jednání mezi skandinávskými mocnostmi na jedné straně a západními mocnostmi na druhé straně. Ve Stockholmu se všeobecně soudí, že Rusové odejdou z Alandských ostrovů, zboří tam svá opevnění a odvezou děla a ostatní válečný materiál. Dnes došel telegram, že se to už stalo.[117]

Rakouský pozorovací sbor v jihovýchodních oblastech Uher je nyní v plné bojové pohotovosti a rozmístěn v různých postaveních, která mu byla určena. Soustřeďování si vyžádalo

* — na místě. *(Pozn. red.)*

deset až dvanáct dní. Německé noviny mají vesměs za to, že tato armáda má vpadnout turecké armádě do boku v případě, že by se Rakousko aktivně připojilo k Rusku a že by to nebylo nijak zvlášť obtížné. Ale Rakušané mohou vtrhnout do Turecka jedině buď přes Mehádii, kde by měli proti sobě čelo turecké armády, anebo přes Bělehrad, kde by se octli v jedné čáře s roztaženým levým bokem Turků. Je proto pravděpodobnější, že vpadnou-li Rakušané do Turecka s nepřátelskými úmysly, půjdou z Bělehradu na Sofii přes Kruševac a Niš; ale i v tom případě budou mít Turci do Sofie blíž, budou-li pochodovat z Vidinu přímo na jih.

Zpráva pruského výboru pro půjčky v druhé sněmovně obsahuje přehled pruské politiky ve východní otázce a zveřejňuje některé diplomatické dokumenty, které dosud nepronikly do anglického tisku. Chtěl bych vám proto uvést některé závažné výňatky z této zprávy.

Koncem ledna odevzdal ruský vyslanec v Berlíně pruské vládě, zároveň s podobnými návrhy, které učinil hrabě Orlov rakouskému dvoru, návrh, podle něhož měly všechny tyto dvory — pruský, rakouský a ruský — podepsat společný protokol. V úvodu návrhu tohoto protokolu se praví, že důvodem k tomuto společnému dorozumění je přání upevnit spojenectví těchto tří mocností vzhledem k ohrožení míru v Evropě, a zároveň uspořádat vztahy jak mezi sebou navzájem, tak k západním mocnostem tváří v tvář hrozícím kritickým událostem. Tento návrh obsahoval tyto tři body:

1) Obě německé mocnosti se formálně zavazují v případě, že Francie a Anglie se aktivně zúčastní rusko-turecké války, zachovávat nejpřísnější neutralitu a prohlašují, že kdyby na ně západní mocnosti znovu naléhaly nebo jim vyhrožovaly, jsou rozhodnuty bránit svou neutralitu v krajním případě zbraněmi.

2) Tři mocnosti budou považovat jakýkoli útok Francie nebo Anglie na území Rakouska, Pruska nebo kteréhokoli jiného německého státu za porušení svého vlastního území a budou se vzájemně bránit, podle toho, jak to budou vyžadovat okolnosti, a v souhlasu se společnou vojenskou dohodou (kterou nyní dojednává generál Hess a pruský ministr války v Berlíně).

3) Ruský car znovu ujišťuje, že ukončí válku co nejdříve,

jak jen to bude slučitelné s jeho důstojností a se správně chápanými zájmy jeho říše. Avšak vzhledem k tomu, že vývoj v poslední době nasvědčuje tomu, že se dnešní situace v Turecku změní, Jeho Veličenstvo se zavazuje, že dojde-li v této věci k jakémukoli dorozumění s námořními mocnostmi, neučiní konečné rozhodnutí bez předchozí dohody se *svými německými spojenci.*

K návrhu byla připojena depeše hraběte Nesselroda, v níž kancléř připomíná Prusku a Rakousku důležitost trojspolku, který byl tak dlouho záštitou Evropy. Vzhledem k hrozící válce pokládá jeho carský vládce za nutné vážně apelovat na své přátele a spojence. Jejich společný zájem vyžaduje, aby si ujasnili stanovisko, které musí za těchto závažných okolností zaujmout. Zdůrazňuje jednostranný postup západních mocností a upozorňuje, že neberou zřetel na zájmy německých států. Rusko jedná jinak. Je ochotno samo nést břímě války a nebude žádat ani oběti, ani pomoc od svých přátel a spojenců. Blaho obou mocností a blaho Německa závisí na jejich spojenectví. Tímto způsobem se jim podaří zabránit, aby se krize rozšiřovala, a mohou dokonce zkrátit její trvání. Ruská depeše dále zkoumá tři alternativy, které mají před sebou německé mocnosti: společná akce s Ruskem proti námořním mocnostem; spojenectví s těmito mocnostmi proti Rusku, anebo konečně přísná neutralita. Pokud se týká spojenectví s Ruskem, car je nevyžaduje, a pokud jde o akci proti němu, nepřichází v úvahu, nedají-li se k ní německé státy dohnat hrozbami západních mocností. To by znamenalo podvolit se potupné nutnosti a připravit si nakonec žalostnou budoucnost. Rusko, na které nelze zaútočit na jeho vlastním území, se nebojí ani vojenského vpádu, ani ještě zhoubnějšího vpádu revolučního ducha. Jestliže je jeho spojenci nechají na holičkách, dokáže vystačit s vlastními zdroji a zařídí se tak, aby se v budoucnu bez nich obešlo (pan Nesselrode píše své depeše německy; ten, kdo je má překládat do jiného jazyka, si nad nimi musí zoufat. Jako ukázku jeho německých cvičení vám uvedu jeho poslední větu v originále: Wenn seine Alliierten es verliessen, so würde es sich gesagt sein lassen sich auf sich selbst zurückzuziehen und sich so einrichten, ihrer in Zukunft entbehren zu können.). Ale car má naprostou důvěru ve známé city svých přátel a spojenců a v jejich statečné

armády, které už dávno spojila s ruskou armádou společně prolitá krev (Bluttaufe) a totožnost zásad, kterou nelze popřít. Ruský kabinet proto soudí, že jedině třetí možnost je hodná zřetele německých dvorů, odpovídá jejich zájmům a je jedině vhodná, protože jim umožňuje dál hrát úlohu prostředníka, a tak plnit zvláštní přání Ruska. Je ovšem třeba chápat, že tato neutralita nemůže být neurčitá, pouze provizorní nebo vyčkávací, protože takový postoj by musel být pokládán za nepřátelský, a to oběma válčícími stranami, a zejména Ruskem. Tato neutralita musí být spíše založena na zásadách (Svaté aliance), které v mnoha zkouškách zajistily klid a mír ve světě. Je povinností německých mocností prosazovat tyto zásady své politiky v případě nutnosti i zbraněmi. Kdyby jedna z obou námořních mocností (Francie) zamýšlela nebo se odvážila útoku na Německo, druhá (Anglie) by okamžitě změnila svůj postoj. V takovém případě je Rusko za všech okolností připraveno přispět jim na pomoc všemi silami, které má k dispozici.

Tento návrh byl v Berlíně zamítnut a o několik dní později byl zamítnut i ve Vídni. Manteuffel si tehdy ještě hrál na nezávislého státníka a prohlásil v depeši zaslané do Petrohradu, že Rusko, které předstírá, že nepožaduje od Pruska pomoc, přáním obnovit trojspolek ji přesto, i když nepřímo, požaduje. „Co se týká revolučního ducha, kterého prý se Rusko nebojí, rád by připomněl, že Prusko se s ním také vyrovnalo bez cizí pomoci." Nezávislý ministr, který „spasil" Prusko tím, že se postavil do čela kontrarevoluce, nemůže potlačit nevoli, když vidí, že Prusko, které přece nemá Uhry, se hází do jednoho pytle s Rakouskem.

Zatímco se Prusko takto chvástá svou bezpečností, ostatní dokumenty, na něž se činí narážky ve zprávě, nasvědčují tomu, že Rakousko v posledních dnech února předložilo Prusku návrh na konvenci mezi čtyřmi mocnostmi. Prusko jej odmítlo v depeši z 5. března. Ale pro tuto mocnost je charakteristické, že zároveň prohlašuje, že vláda Bedřicha Viléma IV. stále považuje dohodu čtyř mocností za nejlepší prostředek, jak uspokojivě vyřešit současné komplikace. Následkem toho bylo i Rakousko nuceno nechat padnout konvenci, která by byla skoncovala s dvojakým postojem německých mocností.

Pruská depeše z 16. března obsahuje tento důležitý odstavec:

„Pruský kabinet věnoval pozornost opatřením, která učinilo Rakousko na ochranu svých zájmů na jihovýchodní hranici. Prusko musí samozřejmě jako všechny ostatní německé státy hájit své zvláštní zájmy, to však nevylučuje dorozumění s Rakouskem. Prusko je naopak ochotno uzavřít dohodu, pokud to vyžaduje ochrana německých zájmů. V této souvislosti čeká sdělení v těchto bodech:

1) Je Rakousko připraveno, aby zajistilo klid ve svých pohraničních provinciích, obsadit přilehlé turecké provincie?

2) Obsadí je a bude je držet jako zástavu, dokud nebude obnoven mír?

3) Zamýšlí zúčastnit se aktivně války?"

Na odpovědi na tyto otázky prý plně závisí, co se Prusko rozhodne podniknout na ochranu německých zájmů, a zda bude moci něco učinit ke zmírnění nátlaku *západních mocností* (Ruska samozřejmě ne!) na Rakousko.

14. března zaslaly pruská a rakouská vláda všem německým dvorům okružní nóty se zcela protichůdným tvrzením. Pruský cirkulář tvrdí, že hrozící válka bude mít čistě místní ráz. Rakousko naopak zastává názor, že válka se pravděpodobně rozroste, takže se bude velmi citelně dotýkat i jeho. Pokud to dovolí okolnosti, nezúčastní prý se války; ale musí počítat i s eventualitou, že by bylo nuceno se jí zúčastnit. Zájmy, o které při této otázce jde, se dotýkají i německých států. Císařský kabinet proto doufá, že v takovém případě by Prusko i ostatní německé dvory spojily své síly se silami Rakouska. Německý spolek by pak ukázal, že přes svůj nynější obranný postoj je s to hrát v této otázce i aktivní úlohu. Rakousko učiní další prohlášení, jakmile bude válka mezi západními mocnostmi a Ruskem opravdu vyhlášena. Existuje-li ještě nějaký prostředek, jak zabránit narůstání nebezpečí, které nyní ohrožuje Evropu, může jím být jedině společná akce Rakouska a Pruska, jimž by se postavily po bok státy Německého spolku.

Poslední, ale ne nejméně významná informace obsažená ve zprávě, je melancholická odpověď, kterou dal pan Manteuffel na otázku členů výboru, totiž, že Rusko vůbec neinformovalo Pruskou vládu o svých plánech na rozdělení.

Závěrem se z této zprávy dovídáme, že kejkle s vídeňskou konferencí[118] stále ještě neskončily. Naopak, konstatuje se tam s od-

voláním na slova pruského premiéra, že se sestavuje nový protokol, který potvrdí *trvalé dorozumění mezi čtyřmi mocnostmi.*

Ceny na obilním trhu zase stoupají. Příčinou jejich nedávného poklesu ve Francii a v Anglii byly nesnáze spekulantů, kteří byli nuceni pro nedostatek kapitálu a pro napětí na peněžním trhu značné množství obilí prodat, což způsobilo přesycení trhu. Další příčinou bylo to, že obchodníci, mlynáři a pekaři si nechali dojít zásoby v domnění, že jsou na cestě do evropských přístavů ohromné náklady. Proto se domnívám, že ceny ještě zdaleka nedosáhly vrcholu. Jisté je, že v žádném předcházejícím roce nebyly spekulace o tom, kolik obilí může přijít na trh, tak mylné a bláhové jako letos a že tyto iluze byly živeny do značné míry licoměrností freetraderských novin.

Napsal K. Marx 7. dubna 1854
Otištěno v „New-York Daily Tribune", čís. 4059 z 21. dubna 1854
Podpis: Karel Marx

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

B. ENGELS

POSTAVENÍ ARMÁD V TURECKU

Když došly první zprávy o tom, že Rusové obsadili Dobrudžu, a dávno předtím, než se z jejich činnosti dalo vyvozovat, že skutečně mají v úmyslu překročit Dunaj, vyslovili jsme názor, že smyslem tohoto ruského manévru nemůže být nic jiného než snaha zlepšit své obranné postavení. Že tomu tak skutečně bylo, dokazuje všechno, co od té doby podnikli Rusové i jejich protivníci. Rusové poslali do Dobrudže 40 000 až 50 000 mužů, kteří podle spolehlivých zpráv nepřekročili čáru Černavoda—Küstendže. Stejný, ne-li větší počet vojska zřejmě poslali do Calaraši naproti Silistře s úmyslem ohrožovat tuto pevnost a za příznivých okolností na ni zaútočit. Stáhli všechno vojsko, které bylo západně od Bukurešti, až na zadní voj, který už nemohl vydržet před Calafatem a podle všeho podnikl malý výlet na druhý, srbský břeh Dunaje, zřejmě proto, aby ukázal, že Rusové nerespektují srbskou neutralitu, a aby zjistil, jaký dojem udělá pár ruských uniforem na srbské venkovany — anebo možná, aby poskytl Rakousku příležitost okupovat tuto zemi.

Bezpochyby velmi brzy uslyšíme, že Rusové vyklidili celé Malé Valašsko. Jaké bude potom jejich postavení? Jejich fronta se potáhne od Targovište* přes Oltenitsu a Calaraši k Černavodě, kde překročí Dunaj, a odtud k Černému moři u Küstendže. To je vskutku postavení, při kterém je možno víc ztratit než získat. A tak tomu skutečně je, přestože toto zkrácení ruské fronty je samo o sobě výhodné. Zároveň je to přesun jejich vojsk doleva, takže

* — město ve Valašsku (v dnešním Rumunsku) na řece Jalomitsa. *(Pozn. čes. red.)*

jejich ústupová linie, která dříve byla jakýmsi pokračováním fronty, je nyní za frontou a vede kolmo k ní. Před dvěma měsíci by byl mohl Ömer paša odříznout Rusům ústup prostě tím, že by byl překročil Dunaj v kterémkoli bodě mezi Silistrou a Hiršovou; teď už to nejde, leda snad kdyby vylodil vojsko někde u ústí Dněstru. A v tom právě spočívá hlavní výhoda ruského manévru — výhoda, kterou nezmenšuje ani nebezpečí plynoucí z toho, že sbor v Dobrudži zaujímá obdélník, jehož jedna strana je uzavřena silným postavením nepřítelovým, druhá mořem a zbylé dvě dvěma ohyby Dunaje, kde jsou všehovšudy tři mosty pro spoje, posily nebo ústup.

Ale tím končí výhoda, kterou Rusové získali. Zaujali postavení, ze kterého mohou ustupovat, ale ne postupovat. Před nimi, mezi Oltenitsou a Černavodou, lze Dunaj překročit jen na několika málo místech, a tato místa jsou hájena buď silnými bateriemi na břehu ovládajícím řeku, anebo, jako u Silistry, skutečnou pevností. Dále od Černavody k moři jsou jezera a močály u Carasu, Trajánův val (všechny průchody v něm byly znovu upraveny pro obranu), pevnost Küstendže a v boku spojenecká flotila v Černém moři. Za Dunajem i za Trajánovým valem se rozprostírá poměrně pustá, většinou vyvýšená krajina, kterou křížem krážem protínají strmé strže četných řek, z nichž ani jedna není přemostěna. Tato krajina ovšem není pro armádu zcela neschůdná, ale projít ji může jedině vojsko, které se může s jistotou spoléhat na to, že na druhé straně najde výhodné postavení, slabého nepřítele a dostatek proviantu a píce. Ale v tomto případě je tomu právě naopak. Budou-li Rusové postupovat od Trajánova valu a od Oltenitsy nebo Tutrakanu směrem na Bazardžik a Razgrad, musí nechat část vojska vzadu, aby blokovala Silistru a pozorovala Ruščuk. Takto oslabeni potáhnou těžko schůdným krajem k Razgradu a Bazardžiku — a kam se dostanou? Přímo k předhůří Balkánu, který se táhne právě napříč jejich operační linie a přes který musí přecházet po oddílech různými a rozbíhajícími se cestami. Dejme tomu, že se o to pokusí; pak riskují, že jejich rozdělené oddíly budou po částech poraženy soustředěnými silami, které náhle vyrazí ze Šumly a jimž nemohou v žádném případě odříznout ústup. Ale dejme tomu, že překonají všechny tyto potíže a objeví se řekněme v síle 100 000 mužů v blízkosti Šumly a Varny, co potom? Šumla je postavení, kde se může 40 000 mužů uhájit proti 100 000 a kde ani přesila nedokáže držet menší síly v šachu. Zároveň kryje Varnu, která je z druhého boku kryta spojeneckou flotilou. A Varna a Šumla dohromady tvoří daleko silnější linii, než byla v roce 1849 linie Verona—Legnago na Adiži, kterou hájil polní maršál Radecký, když jej ze všech stran tísnili Piemonťané a italské povstalecké oddíly. Kromě toho Šumlu a Varnu doplňují Ruščuk a Silistra; obě leží směrem do boku nepříteli, a i když se samy o sobě zdají slabé, nedá se na ně s úspěchem zaútočit, dokud hlavní síly turecké armády mohou provést výpad ze Šumly kterýmkoli směrem. Obě pevnosti leží na Dunaji, Silistra proti pravému středu nynějšího ruského postavení, Ruščuk na jeho pravém křídle. Musely by být blokovány z pravého břehu řeky, tj. vojsko provádějící blokádu by se muselo rozmístit přímo mezi těmito pevnostmi a Šumlou, kde podle všeho soustřeďuje Ömer paša své hlavní síly. Vojsko blokující Ruščuk a Silistru by proto muselo být dost silné, aby mohlo čelit nejen posádkám těchto pevností, ale také nejméně dvěma třetinám turecké armády soustředěné u Šumly. Na druhé straně, bude-li ruská armáda postupovat přes Bazardžik, musí být také dost silná, aby se mohla postavit proti dvěma třetinám armády od Šumly v otevřeném poli. Kromě toho je nutné vyčlenit oddíly, které by blokovaly Varnu alespoň ze severu, a bude-li to možné, i z jihu, protože nebude-li Varna blokována, nelze ji dobýt, a nebude-li dobyta, nemohou Rusové překročit Balkán. Jestliže kromě všech těchto požadavků uvážíme, kolik oddílů bude zapotřebí k zajištění spojů mezi jednotlivými sbory na dlouhé čáře od Ruščuku k Varně a k zabezpečení přísunu zásob, je jasné, že k úspěšnému postupu na Šumlu a Varnu, dva rozhodující body obrany východního Balkánu, budou muset mít Rusové víc než dvojnásobek sil, které mohou soustředit u Šumly Turci.

Z těchto skutečností vysvítá, že si Turci počínali velmi moudře. Vyklizení Dobrudže je první pozitivní a nepopiratelný důkaz velkých vojevůdcovských schopností Ömera paši. Celý kraj a jeho pevnosti nestojí za boj. Místo aby riskoval porážku a ztráty na lidech a materiálu, turecký generál okamžitě nařídil svému vojsku, aby

vyklidilo všechna místa hned, jak to bude možné z hlediska bezpečného ústupu celé armády, a aby se vrátilo na Trajánův val. Tak sice Rusové snadno získali zdánlivé vítězství, ale Turci jim při této akci způsobili vážné škody a stáhli se na opravdové obranné postavení dřív, než se nepřítel zmohl na odvetu. Turci mají posádky jen v důležitých místech a tam, kde je může podporovat buď hlavní armáda, nebo loďstvo na Černém moři. A tak budou moci, bude-li to nutné, soustředit mezi Šumlou a Varnou nejméně 80 000 až 90 000 mužů a tyto síly budou moci ještě rozmnožit tím, že urychleně povolají zpět část vojska, které bylo bez vážného důvodu, pouze z politické paniky, posláno do Calafatu. A aby Rusové přepravili přes Dunaj dvakrát tolik vojska nebo ještě víc, je nemožné, alespoň za tohoto tažení. Přitom ovšem předpokládáme, že skutečně zamýšlejí provádět energickou ofenzívu, a nepočítáme s příchodem anglo-francouzského pomocného vojska; potom by ovšem jakýkoli přechod přes Balkán byl šílenstvím. Zkoumali jsme otázku v tomto světle, protože je dobré znát skutečnou situaci bojujících stran, které zatím válčí samy. Pravda je, že budou-li Rusové a Turci bojovat jen sami mezi sebou, bude Cařihrad alespoň pro letošní rok celkem bezpečný před ruským vpádem, přestože Turci diplomatickými průtahy ztratili převahu nutnou k ofenzívní akci.

Napsal B. Engels 13. dubna 1854
Otištěno jako úvodník
v „New-York Daily Tribune“,
čís. 4065 z 28. dubna 1854

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

K. MARX

*NÓTA REŠIDA PAŠI. — ITALSKÝ LIST O VÝCHODNÍ OTÁZCE

Londýn, v úterý 18. dubna 1854

Anglická a francouzská vláda si prý konečně vyměnily text útočné a obranné smlouvy o pěti článcích. Obsah ještě nebyl oznámen.

Smlouva mezi Rakouskem a Pruskem nebyla ještě uzavřena, sporným bodem je prý obsazení hranice s ruským Polskem — tento bod pruský dvůr zčásti odmítá.

6. dubna se v Aténách sloužilo Tedeum na počest výročí řecké nezávislosti. Vyslanci západních mocností se slavnosti nezúčastnili. Téhož dne přinesl aténský „Pozorovatel“ zprávu, že bylo vydáno šestnáct královských výnosů, v nichž se přijímá rezignace jedenadvaceti generálů, plukovníků a jiných důstojníků, kteří se hodlali připojit k povstalcům. Den nato došla do Atén zpráva, že povstalci utrpěli těžkou porážku u Arty. Už samo místo bitvy prozrazuje, že povstání ani v nejmenším nepostoupilo a že jedinými oběťmi byli zatím jen řečtí venkované, kteří obývají pohraniční kraje řeckého království.

Vzpomínáte si jistě, že vyslanci ruský, anglický a francouzský požádali roku 1827 Vysokou Portu, aby odvolala z Řecka všechny Turky, i ty, kteří tam bydlili trvale. Když Turci odmítli uposlechnout, byli donuceni k poslušnosti bitvou u Navarina. Podobné nařízení teď vydala Vysoká Porta proti Řekům. A protože ani dopis Rešida paši řeckému vyslanci panu Metaxasovi, ani cirkulář lorda Stratforda de Redcliffe britským konzulům nebyly dosud

uveřejněny v londýnských novinách, posílám vám jejich překlad z „Journal de Constantinople" z 5. dubna:

„Odpověď Rešida paši, ministra zahraničních věcí, na nótu pana Metaxase

Cařihrad 3. redžebu 1270 (1. dubna 1854)

Seznámil jsem se s nótou, kterou jste mi zaslal 26. března v souvislosti se svým rozhodnutím opustit toto hlavní město. Vzhledem k tomu, že vláda Vysoké Porty nedostala od řecké vlády uspokojivou odpověď na svůj spravedlivý protest proti nynějším událostem, a vzhledem k tomu, že chargé d'affaires Vysoké Porty je nucen na základě svých instrukcí opustit Atény, bude vhodné, vážený pane, abyste rovněž opustil Cařihrad. Vracím Vám proto na Vaši žádost Vaše pověřovací listiny. Ježto tímto dnem jsou přerušeny diplomatické i obchodní styky mezi oběma zeměmi, rozhodli jsme se, aby se řečtí zastupitelští úředníci ustanovení v různých provinciích naší říše, stejně jako řečtí konzulové neprodleně vrátili domů. Rovněž obchodníci a jiní řečtí poddaní žijící v Turecku musí odjet z Cařihradu; šetříce však zájmů řeckého obchodu, poskytujeme jim lhůtu čtrnácti dnů. Pokud jde o Řeky usazené v provinciích, bude se tato lhůta počítat teprve ode dne, kdy obdrží příkaz k odchodu. Je nezvratně dokázáno, že k vpádu do našich pohraničních provincií došlo nikoli nedopatřením, nýbrž za blahovolné patronance řecké vlády. Ačkoli má říšská vláda bezesporu právo zadržet a zabavit všechny lodi kotvící v našich přístavech jako zástavu za velmi značné výdaje, které nám byly způsobeny, můj vznešený vládce se domnívá, že jeho smyslu pro umírněnost spíše odpovídá nezpůsobovat škody řeckým poddaným v otázce, která se týká jedině řecké vlády. Až se tato vláda zase vrátí k spravedlivějším citům a bude zase respektovat mezinárodní práva a pravidla ius gentium*, pak nastane čas prozkoumat otázku náhrady škod způsobených tímto povstáním. Všechny řecké lodi se tedy smějí vrátit bez překážek domů ve stanovené lhůtě. Příslušným úřadům bylo uloženo usnadnit odjezd řeckým poddaným, kteří jsou opuštění a bez prostředků, a co možná shovívavě zacházet s nemocnými a invalidy. (Nejkřesťanštější a nejcivilizovanější vláda Rakouska řeší takové záležitosti jiným způsobem — viz vyhnání Tessiňanů[119].) Pokládám za účelné znovu zdůraznit, že k tomuto rozhodnutí nás donutila jedině řecká vláda, takže všechnu odpovědnost za to nese Řecko.

Rešid paša"

V důsledku tohoto nařízení se 5. dubna nalodilo v Cařihradě 3000 Řeků, a jak jsme slyšeli, také smyrenský paša již oznámil toto nařízení Řekům bydlícím v tomto městě.

* — doslova: právo národů, latinský výraz pro mezinárodní právo. *(Pozn. red.)*

Cirkulář zaslaný lordem Stratfordem de Redcliffe britským konzulům v Turecku a Řecku zní:

„Cařihrad, v sobotu 1. dubna 1854

Vážený pane,

dostal jsem zprávy, že Řekové, kteří vpadli do pohraničních oblastí Turecka, podněcují sultánovy řecké poddané ke vzpouře, prohlašujíce, že francouzská a anglická vláda je ochotna je podporovat při svržení sultánovy moci. Byl jsem dále informován, že podobné rejdy se provádějí s cílem přesvědčit lid, že francouzský a anglický vyslanec vezmou v ochranu všechny řecké poddané v Turecku, jakmile Porta v důsledku přerušení diplomatických a obchodních styků s Řeckem oznámí svůj úmysl vypovědět je ze sultánových držav. Ježto takovéto domněnky mohou posilovat klamné naděje, svést na scestí poctivě smýšlející lidi a zločinným způsobem rozmnožit utrpení nutně provázející válku, spěchám, abych Vás ujistil, že tato tvrzení jsou naprosto bezpodstatná. Ti, kdo byť jen na okamžik věří těmto tak průhledným výmyslům, odporujícím zdravému rozumu a faktům, musí být vskutku velice nevědomí a důvěřiví. Ale tak už tomu bohužel je ve všech zemích, kde je ještě tak málo možností informovat veřejnost. Vy víte stejně dobře jako já, že Anglie a Francie stojí při ušlechtilé obraně proti násilnému a nespravedlivému přepadení zcela na straně sultánově. Z toho nutně vyplývá, že obě spojenecké vlády mohou sledovat hnutí, které nemá jiný cíl než prospět Rusku a ještě ke všemu je vyvoláno naprosto uměle, pouze s nevolí a rozhořčením. Toto hnutí nakonec nutně způsobí Portě a jejím spojencům těžkosti a neskýtá jinou vyhlídku než zničení těch, kdo nasazují své životy pro tak chimérickou iluzi. Soucítíme samozřejmě s nevinnými rodinami, které musí bohužel nést následky bezohledné a bezzásadové politiky, ale nepřichází pro nás v úvahu, abychom udržovali styky s vůdci tohoto hnutí, ani nemůžeme skrývat pocity, které v nás nemůže nevyvolávat počínání takovýchto nerozvážných lidí. Prosím Vás snažně, abyste využil každé příležitosti, kdy můžete seznámit s obsahem tohoto cirkuláře všechny, kdo by mohli být uvedenými falešnými pověstmi dezorientováni.

Stratford de Redcliffe"

Kromě Němců mají největší zájem na tom, jak dopadnou východní komplikace, Maďaři a Italové. Je proto dost důležité znát záměry různých stran těchto národů a jejich vzájemné vztahy. Následující článek z turínské „Unione", který jsem proto přeložil, ilustruje názory konstituční strany v Itálii[120], která je zřejmě zcela odhodlána obětovat pro obnovení nezávislosti Itálie Uhry. Tajemství, proč se tak dlouho drží rakouské mocnářství, je právě v tomto provinčním sobectví, které zaslepuje jednotlivé národy iluzí, že mohou získat svobodu na úkor nezávislosti druhého národa.

„Anglické noviny se všemožně snaží dodat nadcházející válce s Ruskem ráz boje za svobodu a evropskou nezávislost, přičemž Anglie ve skutečnosti nesleduje nic jiného než své vlastní obchodní zájmy. To potvrzuje ta okolnost, že lord John Russell doporučuje nám, Italům, abychom byli pěkně zticha, a naznačuje, že dříve nebo později se Rakousko stane lidštějším. Tím alespoň uznává, že zatím na něm nic lidského není. Nicméně lidumilná Anglie se snaží zajistit si spojenectví s ním v zájmu ‚vítězství *svobody a nezávislosti Evropy*'. Pokud jde o francouzský tisk, ten není svobodný; bojí se, že při prvním provinění dostane výstrahu a při druhém už bude zastaven, a tak nedělá nic jiného, než opakuje jako ozvěna to, co si přeje vláda. Kromě toho francouzské noviny nejsou zvyklé hlouběji zkoumat problémy denní politiky a příliš podléhají módním náladám. Německé liberální listy mají ohromný strach z Ruska, a to právem, uvážíme-li, jaký vliv si už získalo na dvě hlavní německé mocnosti. Ale co my vlastně chceme? Nezávislost Itálie. Dokud se ovšem mluví o územní celistvosti Turecka a evropské rovnováze založené na vídeňské smlouvě, je docela přirozené, že se budeme muset smířit s dosavadním stavem, přestože je tolik v rozporu s tím, co si přejeme. Oč usiluje Rusko? Aby se zbavilo osmanské říše, tudíž i současné rovnováhy, a revidovalo mapu Evropy. A to je právě to, co si přejeme my. Lze ovšem namítnout, že Rusko ji chce revidovat po svém. Ale to by právě mohlo dopadnout v náš prospěch, protože ani Francie, ani Anglie, ani Německo nemohou strpět nové rozšíření území či vlivu říše, která má obojího beztak až příliš, a tak budou nuceny se poohlédnout po baště proti Rusku. Touto baštou nemůže být žádný jiný stát než Rakousko, vůči němuž budou západní státy muset být štědré a dát mu celé údolí Dunaje odRšavy až po Černé moře a jižně od Dunaje Dobrudžu a klíče k Balkánu. Rakousko pak bude mít:

1) rozsáhlé území s obyvatelstvem národností příbuzných těm, které k němu patří teď;

2) celý tok mohutné řeky, tak nezbytné pro německý obchod.

V tomto případě nebude už Rakousko potřebovat Itálii, alespoň ne ke své obraně; pod jeho vládu přibude k šesti miliónům jižních Slovanů a čtyřem miliónům Dakorumunů ještě na tři milióny prvních a čtyři milióny druhých.

Celistvost a nezávislost Turecka! Dva vznešeně znějící paradoxy. Rozumíte-li nezávislostí svobodu, aby si národ vládl sám podle vlastních zásad a aby nikdo cizí neměl právo se vměšovat do jeho záležitostí, pak tato nezávislost byla už silně narušena kajnardžskou smlouvou a dostala poslední ránu z milosti (colpo di grazia) nedávnou smlouvou se západními mocnostmi. A tak dnes už v Turecku nevládne sultán, nýbrž evropské mocnosti; a jakmile budou muslimové a křesťané, porobitelé a porobení, postaveni před zákonem naroveň, jakmile rája — a to jsou čtyři pětiny obyvatelstva — dostane do rukou zbraně, Turecko přestane existovat; začne přerod, který se neobejde bez násilí a velkých nepořádků, bez boje mezi oběma vyznáními, která se za čtyři sta let naučila vzájemně se nenávidět. Nevykládejte nám tedy o nezávislosti Turecka, to je jen báchorka pro malé děti.

A územní celistvost! Neodtrhly snad Francie a Anglie se souhlasem Ruska od Turecka řecké království, tj. Peloponnésos, Atiku, Boiotii, Fokidu, Akarnanii, Aitolii, ostrov Negroponte* atd., vcelku území s miliónem obyvatel? Či ne? Nevzala si snad Francie Alžírsko? Nedaly snad Francie, Anglie a Rusko Egyptu poloviční nezávislost? Neobsadili Angličané před patnácti lety Aden u Rudého moře? Nebrousí si opět Angličané zuby na Egypt? A nebrousí si Rakousko zuby na Bosnu a Srbsko? Jaký smysl tedy má mluvit o zachování stavu, proti kterému se všichni spikli a který není tak pevný, aby se sám udržel?

Shrnujeme tedy: jestliže Rusko zamýšlí provést převrat v Turecku, zamýšlí dobrou věc; také západní mocnosti mají naprostou pravdu, mají-li v úmyslu postavit se proti ruské výbojnosti. Ale jestliže tyto mocnosti chtějí dosáhnout svého cíle, musí se oprostit od diplomatického pokrytectví, za které se schovávají, a musí být odhodlány zničit Turecko a revidovat mapu Evropy. K tomuto závěru musí dospět."

Napsal K. Marx 18. dubna 1854
Otištěno v „New-York Daily Tribune",
čís. 4068 z 2. května 1854
Podpis: Karel Marx

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

* — dnešní Euboiu. *(Pozn. red.)*

K. MARX

*ŘECKO A TURECKO. — TURECKO A ZÁPADNÍ STÁTY. — OMEZENÍ OBCHODU S OBILÍM V ANGLII

Londýn, v pátek 21. dubna 1854

Z „Preussische Correspondenz" jsme se dověděli, že proslulý baron Bunsen nebyl odvolán, ale byla mu na vlastní žádost prodloužena dovolená. Jeho dočasným locum tenens* byl jmenován hrabě Bernstorff.

Ústavní výbor švédského parlamentu se usnesl většinou 12 hlasů proti 11, aby ministři byli pohnáni před vrchní královský soud pro svůj postup při nedávném rokování o otázce zjednodušení daňového systému.

Podle sdělení pana Meroniho, rakouského konzula v Bělehradě, musí Rakušané počítat s tím, že se Srbové postaví na odpor se zbraní v ruce, jestliže Rakousko vpadne se svým vojskem do Srbska.

Pan Metaxas opustil 3. dubna Cařihrad a za necelých čtrnáct dní má za ním následovat 40 000 až 50 000 jeho krajanů. Ani jedno vyslanectví neprojevilo ochotu dočasně ho zastupovat při vyřizování běžných záležitostí. Rakouský vyslanec odmítl s odůvodněním, že protektory Řecka jsou přece Francie a Anglie, takže hájit zájmy Řecka přísluší jejich diplomatickým zástupcům. Prusko nechtělo tuto funkci přijmout, protože odmítlo Rakousko. Anglický a francouzský vyslanec prohlásili, že doba není vhodná k tomu, aby právě

* — zástupcem, náměstkem. *(Pozn. red.)*

oni zastupovali pana Metaxase. Chargé d'affaires menších států považovali za nejrozumnější úzkostlivě se vyhnout jakýmkoli projevům jak sympatií, tak antipatií. A tak byl Metaxas nucen zanechat v Cařihradě svého vlastního atašé. Ale brzy se ukázalo, že tento zástupce zneužívá moci, kterou mu udělila Porta, a horlivě rozdává pasy řecké ráje, a tak jí umožňuje připojovat se k povstalcům v Albánii. V důsledku toho byla činnost řeckého zastupitelství úplně zastavena a vydávání pasů je teď svěřeno komisi složené ze dvou Turků a dvou rájů.

Zároveň byla uveřejněna vyhláška, že každý poddaný řeckého království, který by si přál stát se poddaným sultánovým, dostane k tomu svolení, najde-li dvě důvěryhodné osoby, které se zaručí za jeho loajálnost. Protože Řekové žijící v Cařihradě veřejně vyhrožovali, že před svým odchodem zapálí a vydrancují město, usnesla se vláda na mimořádných opatřeních. Turci hlídkují ve dne v noci na ulicích a na promenádě v Peře bylo postaveno padesát děl. Od západu slunce až do půlnoci musí mít každý, kdo jde či jede po ulici nebo v poli, svítilnu; po půlnoci je vůbec zakázáno vycházet. Jiným nařízením je zakázán vývoz obilí. Řekové katolického vyznání smějí zůstat ve městě na odpovědnost katolických biskupů v Peře. Jsou to rodáci z ostrovů Ténos, Andros a Syros a většinou patří do kategorie domácího služebnictva. Obyvatelé ostrovu Hydria se obrátili na Portu s peticí, v níž ostře odsuzují řecké povstání a žádají vládu, aby je vyňala ze všeobecných represálií proti Řekům. Dostavila se také deputace řeckých poddaných Porty z Trikaly v Thesálii, která žádala, aby jim byla poskytnuta energická ochrana před řeckými lupiči, kteří vypalovali celé vesnice a obyvatelstvo bez rozdílu pohlaví a věku zavlékali k hranicím, kde je surově týrali.

Mezi Turky stále sílí pochybnosti o jejich západních spojencích a pocit nedůvěry a nepřátelství k nim. Začínají vidět v Anglii a Francii nebezpečnější nepřátele, než je car, a všeobecně se volá: „Chtějí svrhnout sultána, rozdělit říši, chtějí z nás nadělat otroky křesťanů." Spojenci se vylodili jižně od Cařihradu místo severně od Varny a opevňují Gallipoli — proti Turkům. Pás země, na kterém leží tato osada, je dlouhý poloostrov, spojený s pevninou úzkou

šíjí, a výborně se hodí k tomu, aby se stal základnou pro agresory. Právě odtud vmetli kdysi Janované výzvu řeckým císařům v Konstantinopoli. Kromě toho jsou pravověrní muslimové rozhořčeni jmenováním nového šejch-ül-isláma, v němž vidí div ne nástroj pravoslavného duchovenstva; mezi Turky se vůbec značně šíří přesvědčení, že by bylo lepší vyhovět jedinému požadavku Mikulášovu než se stát hříčkou smečky hrabivých mocností.

Nespokojenost s koaliční vládou a rozhořčení lidu nad tím, jak tato vláda vede válku, tak zesílily, že i „Times", majíce na vybranou buď ohrozit svůj náklad, anebo přestat poklonkovat „vládě všech talentů", považovaly za vhodné se na ni ve svém středečním čísle obořit.[121]

Dopisovatel listu „Morning Post" z Quebecu píše:

„Anglická tichomořská flotila je dost silná, aby dobyla všechny ruské pevnosti a opěrné body podél pobřeží ruské Ameriky (uvnitř země pevnosti nejsou) a rovněž jednotlivé opevněné body na Liščích ostrovech, Aleutách a Kurilách, tvořících dohromady řetěz od amerického pobřeží až k Japonsku. Dobytím těchto ostrovů — které jsou též velmi bohaté na kožešiny a měď, vyznačují se mírným podnebím a mají v mnoha případech výborné přístavy v blízkosti asijské pevniny, kde dobré přístavy nejsou — a dobytím ruské Ameriky by náš vliv v Tichém oceáně silně vzrostl, a to právě v době, kdy státy ležící při tomto oceánu nabývají významu, který jim už dávno po právu příslušel. Nejsilnější odpor by naší flotile mohl klást Novo-Archangelsk na ostrově Sitka, který má nejen výbornou přirozenou polohu, ale je také důkladně opevněn a vybaven 60 až 70 děly. Na ostrově žije asi 1500 lidí, z toho 500 mužů tvoří posádku, a jsou tu také loděnice, kde už bylo postaveno mnoho válečných lodí. Většina ostatních míst má posádky od 50 do 300 mužů a jen málo jich má poměrně slušné opevnění. Kdybychom my tyto ostrovy dobyli a Francie by projevila přání získat náhradou za tato dobytá území jiná, bylo by možné postoupit jí Kamčatku a sousední pobřeží."

Výkazy o prodeji pšenice v obchodních střediscích v Anglii a Walesu, jak byly uveřejněny v „Gazette", ukazují ohromný pokles oproti téže době roku 1853, což může být měřítkem pro srovnání, jak velká byla sklizeň v tom kterém roce.

Bylo prodáno:

	Leden	Únor	Březen
1853	582 282 kvarterů	345 329 kvarterů	358 886 kvarterů
1854	266 477 kvarterů	256 061 kvarterů	227 556 kvarterů

V posledním týdnu se prodalo 36 628 kvarterů proti 88 343

kvarterům v témž týdnu roku 1853. Tato čísla, ukazující, že se za tři měsíce prodalo skoro o půl miliónu kvarterů méně než v týchž měsících roku 1853, jsou tedy naprosto jasným důkazem, že letošní sklizeň byla chudá.

List „Mark Lane Express" píše:

„Hojný přísun ze zahraničí nedává dosud nijak zvlášť krutě pociťovat nedostatek vlastních dodávek; stále ještě je na cestě do Anglie značné množství pšenice a mouky, a to z nejrůznějších končin; ale je možné se spoléhat na to, že po celou dobu až do nové úrody bude dovoz stále tak velký? Amerika už nám poslala všechno, co měla v námořních přístavech; nepochybujeme sice, že má ještě veliké zásoby na Dalekém západě, ale bude-li třeba tyto zásoby přepravovat k východnímu pobřeží a odtud do Anglie, projeví se to samozřejmě na cenách. Severní evropské přístavy už skoro vyčerpaly své staré zásoby a válka s Ruskem nedovoluje další dodávky od Černého a Azovského moře."

Všechny tyto informace sdělujeme našim čtenářům bez komentáře.

Napsal K. Marx 21. dubna 1854
Otištěno v „New-York Daily Tribune", čís. 4072 ze 6. května 1854
Podpis: Karel Marx

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

K. MARX

*ŘECKÉ POVSTÁNÍ. — POLSKÁ EMIGRACE. — RAKOUSKO-PRUSKÁ SMLOUVA. — DOKUMENTY O VYZBROJOVÁNÍ RUSKA

Londýn, v pátek 28. dubna 1854

Poslední spolehlivé zprávy z Turecka plně potvrzují názory „Tribune“ na ústup Rusů od Calafatu, na jejich okupaci Dobrudže a na charakter řeckého povstání.

List „Lloyd“[122] potvrzuje pověsti, že Rusové upustili od obléhání Calafatu a že evakuace Malého Valašska je už ukončena. Poslední zprávy z Cařihradu potvrzují, že Rusové v Dobrudži neútočí, naopak se opevňují.

Co se týče řeckého povstání, list „Moniteur“ otiskl ve svém včerejším čísle tento dopis z Vídně z 25. dubna.

„Řecké povstání v Epiru nedělá pokroky, ale začíná se ukazovat jeho skutečný ráz. Jestliže se někdo domníval, že národní a náboženské zájmy nebyly pouhou záminkou, tu činy náčelníků helénských band z řeckého království už jistě všechny podobné iluze rozptýlily. Je známo, že Grivas a Xavellas se od začátku mezi sebou hádali o to, kdo má vést povstání. Tito dva náčelníci dál postupují každý na vlastní pěst a nestydí se příležitostně provádět jeden druhému schválnosti. Zejména Grivas, který by rád vystupoval jako osvoboditel křesťanské ráje, nepřinesl křesťanům nic než drancování a vypalování. Sulioti, kteří se rozhodli nepustit několik řeckých náčelníků na své území, si na Grivase zvlášť stěžují. Počátkem minulého měsíce prý žádal o přístřeší řeckého primase Devendzista a druhého dne utekl, když mu vyraboval dům a unesl ženu. Primas se obrátil na Abdi pašu se žádostí o dovolení sloužit pod jeho velením, aby se mohl pomstít za tento sveřepý kousek. Vrcholu však Grivasovo lupičské umění dosáhlo v Metsovonu. Toto město, zmatené ruskou propagandou, otevřelo ‚generalissimu‘ Grivasovi samo brány. Ten začal tím, že uložil křesťanskému

obyvatelstvu ‚vlasteneckou‘ kontribuci 200 000 piastrů. Částka nebyla příliš přemrštěná, a tak ji občané zaplatili. Ale Grivasovi to nestačilo. Obešel sám postupně všechny významné obyvatele města a všechny zámožné rodiny a žádal je, aby odevzdali, rovněž jako vlasteneckou oběť, všechny stříbrné a zlaté cenné předměty, které mají. Tento způsob vydírání vyvolal nespokojenost a ukázalo se, že není ani rychlý, ani příliš výnosný. A tu dostal Grivas nápad, který je podle našeho soudu mistrovským kouskem lupičského umění. Pod záminkou, že se k Metsovonu blíží osmanská vojska, prohlásil, že v zájmu obrany je třeba skoro celé město spálit, a proto vyzývá obyvatele, aby se i s rodinami uchýlili do hlavního městského chrámu, kde se brzy shromáždilo na 4000 lidí. Grivas počítal správně, že si s sebou vezmou všechny peníze a také skvosty a nejcennější věci, a tak se mu dostane do rukou veškeré bohatství v Metsovonu. Pouštěl pak z kostela lidi po malých skupinách a předával je svým pochopům, kteří je beze všech okolků obírali. To jsou hrdinské činy řeckého náčelníka, který dosud hrál v epirském povstání nejvýznamnější roli. Turkům kladl Grivas jen chabý odpor. Když zapálil město, odtáhl k Acheloosu směrem na Radovicu. Metsovon, který byl vedle Janiny a Beratu nejvíc vzkvétajícím městem Epiru, je nyní jen hromadou sutin a jeho obyvatelé jsou úplně ožebračeni. V celém městě zůstalo sotva sto domů celých.“

K nepotvrzeným pověstem, že Kossuth a Mazzini zamýšlejí přijet do Cařihradu, Rešid paša prohlásil, že by jim nepovolil vstup na turecké území.

Formování polské legie prý nenarazilo na odpor u francouzského a anglického vyslance, ale zato narazilo na překážky jiného druhu. Generál Wysocki předložil Portě a lordu Redcliffovi dokument s několika tisíci podpisy, který ho zmocňuje vystupovat jménem značné části polské emigrace. Naproti tomu plukovník hrabě Zamojski, synovec knížete Czartoryského, předložil obdobný dokument, rovněž s množstvím podpisů, jímž zase jiná skupina emigrantů pověřuje jeho, aby vystupoval jejím jménem. Vzhledem k těmto neshodám a ve snaze smířit nároky obou soupeřů a také využít služeb Wysockého i Zamojského, poradil jim anglický vyslanec, aby vytvořili místo jedné legie dvě.

Maršál Paskevič přibyl 17. dubna do Jasů a téhož dne pokračoval v cestě do Bukurešti.

Podle „Hannoversche Zeitung“ obsahuje smlouva o útočném a obranném spojenectví, uzavřená mezi Rakouskem a Pruskem,[123] tyto základní články:

„1) Rakousko a Prusko si vzájemně zaručují své německé i mimoněmecké

državy (in- und ausserdeutsche Besitzungen), a to tak, že útok na jednu z obou mocností bude druhá považovat za útok proti sobě.

2) Rakousko a Prusko se navzájem zavazují poskytovat si vzájemnou pomoc a v případě nutnosti podniknout společný útok, bude-li se jedna ze smluvních stran domnívat, že jsou ohroženy zájmy Německa, a druhá strana bude s tímto názorem souhlasit. Jednotlivé případy, kdy má být poskytnuta pomoc, jsou vyjmenovány ve zvláštní dohodě, která tvoří nedílnou součást této smlouvy. Aby byla zajištěna účinnost smlouvy, budou se v určitých stanovených lhůtách uvádět do pohotovosti příslušné vojenské síly. Lhůty, rozsah a způsob použití těchto sil budou sjednány zvláštní dohodou.

3) Všechny členské státy Německého spolku se vyzývají, aby se k tomuto útočnému a obrannému spojenectví připojily a podporovaly je v souhlase s povinnostmi, které jim ukládá spolkový zákon."

Srovnáte-li tuto smlouvu s dohodou o neutralitě, kterou navrhl pruskému dvoru hrabě Nesselrode, najdete v nich mnoho podobných formulací. Dále je třeba podotknout, že prakticky smlouva zachycuje pouze požadavky obranné politiky, kdežto v případě útočné politiky se veškeré rozhodování přenechává jednotlivým dvorům.

25. dubna schválila pruská první sněmovna půjčku ve výši třiceti miliónů tolarů, doporučenou jejím výborem. Vládní zdůvodnění, které v tomto případě provedl pan Manteuffel, je tak charakteristické pro pruskou diplomacii, snažící se skrýt svou vrozenou nemohoucnost za patriotické fráze a nejapnou majestátnost, že uvedeme tento dokument in extenso*. Pan Manteuffel pravil:

„Komplikace, k nimž došlo mezi Ruskem a Tureckem a do nichž se později zapletly i západní státy, jsou všeobecně známé. Pruská vláda, majíc na zřeteli své postavení a své zájmy, považovala za žádoucí tyto komplikace odstranit a neshody urovnat. Všechny její snahy a úsilí v tomto směru se ukázaly marnými. Zdá se, jako by v této otázce vládla jakási neblahá osudovost. Četné pokusy, které měly přispět k obnovení míru, nevedly k ničemu — možná proto, že nebyly provedeny v pravou chvíli a vhodným způsobem. A tak neshody nakonec vyústily ve válku. Úsilí Pruska a Rakouska zajistit zachování míru tvoří jakýsi most k novým jednáním. To bylo také hlavním cílem vídeňské konference. Na této konferenci vyvíjela pruská vláda neúnavné úsilí o zachování míru. Působila v duchu smířlivosti" (jako „anděl míru" cara Mikuláše), „ale vždy pevně a rozhodně u vědomí svého postavení jakožto velmoci" (právě tak se vyjádřil ruský imperátor ve své tajné korespondenci). „Právě proto, že Prusko nebylo nijak zainteresováno" (stát se ruskou provincií a změnit dekoraci), „a protože jeho

* — obšírně, podrobně. *(Pozn. red.)*

nezištné (uninteressiert) stanovisko bylo ostatními mocnostmi uznáváno, mohlo mluvit otevřeně a rozhodně. Nepřátelské strany přijímaly jeho návrhy a úsilí tu s vděčností, tu s politováním. Avšak vláda se nedala strhnout z cesty, kterou si vytkla. První podmínkou existence každé velmoci je nezávislost. Tuto nezávislost si dokázala pruská vláda uhájit tím, že jednala v zájmu míru a neohlížela se na to, zda se to líbí nebo nelíbí té či oné mocnosti." (Velice důmyslná definice toho, co je třeba rozumět nezávislostí velmoci!) „Když se situace přiostřila, rozhodla se vláda, že kromě velkodušných snah o zachování míru je její povinností hájit především zájmy Pruska a Německa. Proto uzavřela smlouvu s Rakouskem. Ostatní státy Německého spolku se k této smlouvě připojí. Můžeme tudíž s jistotou počítat se součinností Rakouska a celého Německa. Podle přesvědčení vlády je taková součinnost nejjistější a nejúčinnější zárukou pro německé mocnosti. Vedle tohoto těsného spojenectví zůstává v platnosti dřívější dohoda Pruska a Rakouska se západními mocnostmi na základě vídeňské konference. Přes opačná tvrzení anglického tisku se Prusko neodcizilo západním státům. Tato dohoda se západními státy existuje dál. Protokol, v němž je tato dohoda zakotvena, byl už podepsán pruským vyslancem, ale nemůže být předložen sněmovně. Dosavadní vzájemné vztahy čtyř velmocí, stejně jako jejich úsilí o obnovení míru pokračují dál, přestože dvě z těchto mocností zahájily válečné akce" (což dokazuje, že válka se vede jen naoko, kdežto vážně míněnou činností západních kabinetů jsou mírová jednání.) „Co se týče Ruska, petrohradský kabinet podnikl v poslední době přátelštější a smířlivější kroky, a třebaže v této chvíli chová jen slabou naději na obnovení míru, je to přece jen výchozí bod pro mírová jednání. Pruská vláda ukázala, že je až do poslední chvíle ochotna doufat v mír. I když zůstává jen slabá jiskřička naděje, Prusko neustane ve svém úsilí a ve své námaze (Mühen). Až přijde rozhodná hodina pro Prusko" (Trema Byzantium!*), „*vláda bude jednat* bez prodlení, bez váhání a energicky. Prusko se musí na tuto hodinu připravovat. Jeho slova budou mít tím větší váhu, že je připraveno tasit meč. Když vypukl konflikt mezi Ruskem a Tureckem, západní státy projevily tvrdost a posílily Portu. Prusko v té době nebylo povoláno hrát úlohu rozhodčího. Bylo dotčeno porušením práv třetí mocnosti, ale mělo především na zřeteli blaho svých poddaných. Východní otázka se ho tolik nedotýká jako Rakouska, které je na ní přímo zainteresováno, ale Rakousko naléhavě žádalo Prusko, aby neodmítalo s ním spolupracovat. Prusko a Rakousko si vytkly za cíl mírnit nároky, které šly na obou stranách příliš daleko a znesnadňovaly dílo obnovení míru. Právě jejich snahy vedly ke svolání vídeňské konference, právem pokládané za příznivou událost. Naše vláda se nemůže stáhnout do ústraní za situace, kdy ještě může vyvíjet blahodárný" (pro Rusko) „vliv na západní státy. Je pro tyto státy zprostředkujícím článkem a mohla by být posilou pro mírové naděje. Pokud jde o návrh nóty zaslaný čtyřmi mocnostmi ruské vládě, nesmí se zapomínat, že Rusko stejně konferenci nikdy neuznávalo, a dále ani to, že následkem nových

* Třes se, Byzanci! *(Pozn. red.)*

okolností se tento návrh stal nepřijatelný i pro Turecko. Nový vídeňský protokol"[124] (a to je velice závažné přiznání od pana von Manteuffela) „skýtá nové možnosti pro obnovení všeobecného míru, rozhodně pak pro to, aby Prusko a Německo nebyly zataženy do války. Na dřívější požadavek Rakouska, aby německému sněmu byla navržena přísná neutralita závazná i pro Prusko, nemůže vláda přistoupit, má-li si zachovat volnost jednání. Nemůže se vzdát postavení velké nezávislé mocnosti, nemůže se odříci svobody rozhodování. Kromě toho bychom takovou neutralitou poskytovali ostatním mocnostem záminku zaujmout vůči nám nepřátelský postoj, kdyby tyto mocnosti dospěly k názoru, že by takový postoj byl pro jejich zájmy výhodný. V přítomné době se postavení západních států podstatně změnilo v souvislosti s jejich novými závazky" (vídeňský protokol). „V nejnepříznivějším případě nebude dosaženo míru, ale v nejpříznivějším případě budou od naší vlasti odvráceny všechny veliké pohromy, které s sebou přináší válka; a to je ohromná a nedocenitelná přednost." (Dokáže-li někdo vyznat se v této alternativě, pak mu gratuluji k jeho ostrovtipu.) „Možnost válečných akcí mezi Ruskem a západními státy na Baltském a Černém moři přiměla Prusko vzhledem k jeho zeměpisné poloze velké mocnosti" (ani ne tak velké jako roztažené) „učinit opatření k obraně svých zájmů, v krajním případě se zbraní v ruce. Vláda se hrdě hlásí k minulosti" (to znamená, jestliže to vůbec něco znamená, že se vláda nestydí za svou minulost) „a je ráda, že se jí naskytla příležitost veřejně vyložit své názory."

Výbor shledal, což ani není třeba podotýkat, tyto výklady nadmíru uspokojivými.

V „Journal de St.-Pétersbourg" byly uveřejněny tyto nové dokumenty:

„Denní rozkaz policejnímu komisaři
15. dubna 1854

Jeho imperátorské Veličenstvo ráčilo přikázat, aby výhody poskytované vysloužilcům gardy a armády byly rozšířeny na vysloužilé příslušníky námořnictva a řadové příslušníky gardy, kteří se cítí tělesně ještě dost schopní a přejí si znovu sloužit atd.

generál adjutant *Galachov*

Nařízení řídícímu senátu

K posílení prostředků na obranu Finského zálivu považujeme za vhodné zřídit záložní flotilu z veslových lodí a nařizujeme:

1) Vytvořit čtyři nové veslařské oddíly námořní domobrany.

2) Tyto oddíly vytvořit na základě výzvy k dobrovolné službě v guberniích Petrohrad, Novgorod, Oloněc a Tver.

3) Vytvoření těchto oddílů bylo svěřeno výboru složenému z Jeho imperátorského Veličenstva velkoknížete Konstantina Nikolajeviče, který řídí ministerstvo námořnictva, a z ministrů státních statků, údělů a vnitra atd.

Mikuláš

Výnos o námořní domobraně

I. Účel zřízení a složení námořní domobrany:

1. Námořní domobrana se zřizuje za účelem doplnění záložní flotily veslových člunů, určených k obraně pobřeží Finského zálivu.

2. Tato domobrana se skládá ze čtyř oddílů a její vytvoření a organizování se svěřuje ministerstvu námořnictva.

3. Do této domobrany smějí vstupovat osoby všech stavů.

II. Odvody.

4. Osoby, které chtějí vstoupit do námořní domobrany, musí mít zákonem předepsané pasy a nevolníci musí mít zvláštní povolení od své vrchnosti.

5. V Petrohradě se dobrovolníci musí dostavit na inspekční oddělení ministerstva námořnictva, v gubernských městech ke gubernátorovi a v újezdních městech na místní policejní úřady.

6. Pasy se odeberou a místo nich se vydá potvrzení v předepsané formě. Pasy se pošlou inspekčnímu oddělení, kde se majitelé musí hlásit. Zároveň se dobrovolníkovi vyplatí, požádá-li o to, měsíční plat předem a poznamená se to na potvrzení.

7. Policejní úřady dohlédnou na odjezd dobrovolníků do Petrohradu a poskytnou jim všemožnou pomoc a ochranu, aby jim usnadnily cestu. V případě onemocnění dobrovolníka bude o něj postaráno.

(Bod 8. a 9. nejsou zajímavé.)

III. Podmínky služby:

10. Ti, kdo se hlásí do námořní domobrany, dostanou v den, kdy se ohlásí na inspekčním oddělení ministerstva námořnictva:

a) 8 rublů ve stříbře na měsíc.

b) Výstroj a potraviny jako řadoví příslušníci válečného námořnictva.

c) Oděv venkovského střihu. Dobrovolníci smějí nosit vousy a vlasy à la paysanne*.

11. Služba končí 1. listopadu 1854.

12. Po tomto dni nebudiž žádný dobrovolník zadržován ve službě.

13. Ti, kteří se vyznamenají, budou odměněni jako řadoví příslušníci válečného námořnictva.

14. Bude-li s pomocí dělových člunů dobyta kořist, dostanou dobrovolníci z veslových člunů podíl podle zákonných ustanovení.

15. V případě zranění mají dobrovolníci táž práva jako vojáci.

16. O rodiny dobrovolníků pečují místní úřady a občiny.

Konstantin
hrabě Kiselev
hrabě Perovskij
Dimitrij Bibikov"

* — po rolnickém způsobu. *(Pozn. red.)*

Není možné dát lepší obraz Ruska v kostce, než jaký poskytují uvedené dokumenty: imperátor, byrokracie, nevolníci, vousy à la paysanne, policie, veslové čluny, občiny, země a moře — zkrátka „celá širá Rus".

Napsal K. Marx 28. dubna 1854
Otištěno v „New-York Daily Tribune",
čís. 4079 z 15. května 1854
Podpis: Karel Marx

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

K. MARX

*BOMBARDOVÁNÍ ODĚSY. — ŘECKO. — PROVOLÁNÍ ČERNOHORSKÉHO KNÍŽETE DANILY. — MANTEUFFELŮV PROJEV[125]

Londýn, v úterý 2. května 1854

Bombardování Oděsy, tolikrát už provedené v bujné fantazii, se konečně uskutečnilo. Ale telegrafické zprávy, které jsme zatím dostali, jsou tak kusé a tak chudé na podrobnosti, že nemá smysl je komentovat. Podle velmi spolehlivých informací začalo bombardování 22. dubna, 23. bylo zastaveno (velitel města byl vyzván, aby se vzdal) a bylo znovu zahájeno 24. dubna. Jedna strana tvrdí, že byla rozbořena velká část města; druhá strana říká, že zápalnými raketami a granáty byly zničeny pouze pevnosti. V některých kruzích se dokonce tvrdí, že bombardování nemělo vůbec žádný účinek. Některé zprávy uvádějí, že bylo zničeno osm ruských lodí, samozřejmě obchodních, protože ruské válečné lodi v Oděse nebyly. Poslední depeše z 26. dubna z Oděsy hlásí, že celá spojenecká flotila toho rána odplula.

Aby francouzská vláda připravila veřejné mínění na tuto událost, uveřejnila právě v „Moniteuru" tento výňatek z poslední zprávy admirála Hamelina ministru námořnictva, kde se praví:

„6. dubna připlula do Oděsy anglická parní fregata ‚Furious', aby žádala vydání konzulů a těch francouzských a anglických poddaných, kteří by chtěli vzhledem k blížícím se válečným akcím opustit město, a vzala je na palubu... Přestože fregata vztyčila parlamentářskou vlajku, a tou byl opatřen i přistávající člun, ruské baterie vypálily na tento člun zákeřně sedm ran krátce nato, co odrazil od mola... Uvažujeme s admirálem Dundasem o odvetných opatřeních, bez nichž takový barbarský čin nelze nechat."

Rusové uvádějí jinou verzi celé této události. Tvrdí, že vyslání lodi s parlamentářskou vlajkou bylo pouhou záminkou k průzkumu jejich obranných zařízení. Nedávno vplula do Sevastopolu loď „Retribution" pod záminkou, že má doručit depeše, ale ve skutečnosti měla zakreslit rozmístění baterií uvnitř přístavu, což velmi pohněvalo cara, tím spíše, že povyk rozvířený kolem tohoto kousku v anglickém tisku potvrdil jeho podezření. Proto byl vydán rozkaz zahájit napříště palbu z děl na každou loď, jakmile se objeví před některým ruským přístavem. „Indépendance belge"[126] uveřejňuje dopis popisující tyto události, prý od nějakého ruského důstojníka z Oděsy, ale ve skutečnosti není asi jeho autorem nikdo jiný než sám pan Kiselev.

„27. března (8. dubna) v šest hodin ráno přiblížil se bez parlamentářské vlajky k molu karanténního přístavu v Oděse parník anglického královského loďstva ‚Furious'. Třebaže velitel přístavu měl rozkaz zahájit na každou anglickou válečnou loď palbu, rozhodl se prozatím nevyplnit tento rozkaz, neboť pokládal za možné, že parník ještě nebyl informován o tom, že Anglie vypověděla válku. ‚Furious' zakotvil, spustil člun a vyslal jej ke břehu s parlamentářskou vlajkou. Velitel přístavu ihned vyslal svého pobočníka vstříc důstojníkovi v člunu. Tento důstojník prohlásil, že byl pověřen vzít s sebou na palubu francouzského a anglického konzula. Dostal odpověď, že tito pánové už dávno opustili Oděsu, a byl tedy vyzván, aby se neprodleně vzdálil; nato byl člun vytažen na palubu parníku a parlamentářská vlajka byla stažena. Ale místo aby důstojníci na parníku dali rozkaz zvednout kotvu, začali zakreslovat baterie. Aby jim v tom zabránil, dal velitel vypálit několik slepých nábojů na loď ‚Furious'. Ježto ‚Furious' na to nedbal, byla vystřelena dělová koule do jednoho z jeho kol. Nato ‚Furious' okamžitě odplul."

Je vskutku k smíchu, že anglická a francouzská flotila musí vyčkávat, až jim Rusové poskytnou „důvod" k nepřátelským akcím, které nyní zahájili proti ruskému přístavu, a ani pak ještě ho nedobývají, nýbrž vypálí na něj jen několik salv z palubních děl.

Asi v touž dobu, kdy byl poslán do Oděsy „Furious", tvrdilo se v dopisech z Oděsy došlých do Cařihradu, že ruská vláda zabavila všechno uskladněné obilí, neohlížejíc se pranic na to, že je to soukromé vlastnictví zahraničních obchodníků. Celkem bylo zabaveno na 800 000 čtvrtcí*. Kromě toho nařídila ruská vláda

* — čtvrtce — stará dutá míra na obilí — rovná se necelým 6 litrům. *(Pozn. čes. red.)*

zahraničním obchodníkům dodat 150 000 pytlů a 15 000 vozů, aby zabavené obilí mohlo být odvezeno do vnitrozemí. Na všechny protesty odpověděl gubernátor prohlášením, že k takovým krajnostem dohnala vládu právě politika západních států, a tím, že stát zabavil jejich majetek, vlastně jej jen zachránil před rabováním rozhořčeného obyvatelstva. Po protestech konzulů neutrálních zemí, kteří zůstali v Oděse, se vláda nakonec uvolila, ne sice že za zabavené zboží zaplatí, ale že alespoň vystaví majitelům potvrzení.

Dále uvádíme citát z jedněch stockholmských novin:

„Celé město se hemží uprchlíky z Finska; mnoho jich také přijelo z Alandských ostrovů" (které jsou zřejmě stále ještě obsazeny Rusy), „aby unikli ruským násilným odvodům. Ruské loďstvo má velký nedostatek námořníků a úřady chytají mladé i staré bez rozdílu. Uprostřed noci odvlékají otce rodin a nepopřejí jim ani chvilku na rozloučení. A tak celé rodiny prchají s celým svým majetkem do Švédska, aby unikly takovéto zvůli."

„Journal de St.-Pétersbourg" z 23. dubna přináší carovo provolání k poddaným, v němž se válka proti západním mocnostem líčí jako válka pravoslavné církve proti kacířům, jejímž cílem je prý osvobození ujařmených souvěrců v osmanské říši.

Dnešní pařížská „Presse" přináší takovýto článek:

„Jeden náš dopisovatel z Cařihradu nám poslal důležité podrobnosti o ruském komplotu, který byl před časem odhalen a jehož vyšetřování právě skončilo. Vyšetřování jasně dokazuje, že Rusko už dávno připravovalo krizi, která měla sklátit ‚nemocného' do hrobu přímo před očima jeho lékařů. Vyšetřování ukázalo, že baron Oelsner se naoko dal do služeb turecké policie jen proto, aby snáze obalamutil své surveillants*. Podle dokladů dostával měsíčně 1000 piastrů. Přestože byl velmi prohnaný, jeho dvojaká hra byla odhalena, a to takto: Začal se stýkat s panem Aspou, lékařem v tureckých službách, a v domnění, že mu může důvěřovat, se mu přiznal, že ho sice platí turecká policie, ale že stále slouží Rusku. Podle výpovědi pana Oelsnera zamýšlelo Rusko naverbovat mezi Řeky a Slovany v Turecku armádu 60 000 spiklenců, připravenou na daný signál povstat. Rozhodný úder měl být zasazen v Cařihradě. Vůdcem komplotu v tomto městě byl Angličan, jistý Plantagenet Harrison. Pan Aspa předstíral, že je s Oelsnerem zajedno, ale zároveň upozornil tureckou policii. Policie, která už měla Oelsnera delší dobu v podezření, ho začala hlídat ještě pečlivěji a zjistila, že posílá pravidelná hlášení knížeti Gorčakovovi. Nakonec se jim podařilo jedno z těchto hlášení zachytit. Oelsner, který byl vcelku velice opatrný, měl ten nešťastný nápad, že

* — hlídače, špehy. *(Pozn. red.)*

ukázal toto hlášení panu Aspovi, který okamžitě informoval pana Palamariho, tajného agenta turecké policie, a podařilo se mu zařídit to tak, že je Oelsner předal v jeho přítomnosti jistému Radžičovi, rakouskému Slovanu, který byl ve spojení s Oelsnerem a jeho komplici. U toho byl dopis zachycen a je teď jedním z usvědčujících důkazů. Dále se také zjistilo, že Oelsner uzavřel dohodu s jistým Constantinosem, kapitánem řecké obchodní lodi, a že se domluvili o tom, že bude získáno ještě dalších čtyřicet kapitánů řeckých lodí, kteří měli ve stanovený den přivézt do Cařihradu střelivo a všechno potřebné pro povstání řeckého obyvatelstva metropole. Constantinos udržoval pravidelné styky nejen s Oelsnerem, ale i s panem Metaxasem, řeckým vyslancem u Porty. Ruský plukovník Bodinarov obstarával spojení mezi Oelsnerem a knížetem Gorčakovem."

V „Augsburger Zeitung" vyšla série článků krajně nepřátelských Rusku, což vyvolalo v Německu velkou senzaci, neboť dosud tyto noviny horlivě lámaly kopí za ruské zájmy, a zároveň je známo, že byly nejednou inspirovány rakouským kabinetem. Rakousko, píše se v těchto článcích, se považuje po odhaleních obsažených v tajné korespondenci sira H. Seymoura za zproštěné svých závazků vůči Rusku. V jednom článku čteme:

„Kdykoli postup Ruska vyžadoval rakouský zákrok v Petrohradě, byly tyto zákroky přijímány tak stroze a s vídeňským kabinetem se jednalo tak bez okolků, že každá nová depeše z Cařihradu vyvolávala trapné rozpaky. Tento nedostatek respektu a pozornosti přiměl hraběte Mensdorffa, že požádal o jmenování velitelem brigády, aby byl odvolán z Petrohradu, ačkoli osobně neměl důvod ke stížnostem."

Na jeho místo pak přišel kníže Eszterházy. V jiném článku je takovéto místo:

„Když ruský imperátor přibyl do Olomouce, choval se vůči hraběti Buol-Schauensteinovi tak nevhodně, nechceme-li říci urážlivě, že si toho kdekdo všiml a že tím byli uvedeni do rozpaků i Nesselrode a Meyendorf." (Dovoluji si připomenout vašim čtenářům, že Nesselrode má ve zvyku vyprovokovat takové arogantní chování svého vznešeného vládce a potom toho lituje.) „Mladý císař, který byl svědkem takového chování vůči svým ministrům, na to nezapomněl. Dopisy sira H. Seymoura jen urychlily rozhodnutí, která Jeho Veličenstvo učinilo" (zakročit proti přehmatům Ruska vůči Rakousku) „... Hrabě Orlov za svého pobytu ve Vídni odmítl vzít na sebe jménem svého panovníka závazek respektovat za všech okolností celistvost osmanské říše."

Cařihradský dopisovatel „Times" zvlášť zdůrazňuje tu okolnost, že řecké povstání by nutně vedlo k revoluci v Řecku, tj. k boji mezi nacionalistickou stranou a stoupenci Ruska. Na druhé straně

se zdá, že ukrutnosti, které páchají pašovi vojáci v Bulharsku, naladují obyvatelstvo ve prospěch Ruska. Dovolte, abych na několika faktech ilustroval náladu v Řecku vůči západním mocnostem. V „Nouvelliste de Marseille" čteme toto sdělení z Cařihradu ze 17. dubna:

„Evropané žijící v Aténách jsou vystaveni nejrůznějšímu příkoří. Mlátí je dokonce i klacky, a řecké četnictvo nezakročuje. 15. března byl v přítomnosti tří četníků zbit a povalen na zem člen francouzského vyslanectví pan Gaspari, syn bývalého francouzského konzula v Aténách. Četníci jen lhostejně přihlíželi této scéně. Téhož dne byl varován jiný Francouz, že prý byl sestaven seznam devadesáti šesti ‚Franků', kteří mají být ‚potrestáni'. Vzhledem k těmto výstřelkům zaslali zástupci Francie a Anglie vládě krále Oty společnou nótu, že za jakékoli násilí spáchané na francouzských a anglických státních příslušnících bude okamžitě požadována náhrada 25 000 drachem. 12. dubna bylo odevzdáno řecké vládě nové ultimátum; byla jí dána pouze pětidenní lhůta na odpověď, do 17. dubna. V tomto ultimátu se král Oto vyzývá, aby poskytl Francouzům odškodnění za příkoří na nich spáchaná, aby se kategoricky vyslovil proti povstání a napravil zlo, které napáchal nebo připustil. Uspokojivá odpověď se od krále neočekávala. V případě záporné odpovědi byli vyslanci rozhodnuti zcela přerušit styky s vládou a zároveň se společně jménem Francie a Anglie prohlásit ‚správci Řecka' podle ustanovení protokolu, jímž bylo toto království zřízeno."

Řecká vláda rozeslala svým zahraničním zástupcům cirkulář, v němž ospravedlňuje svůj postup při nedávném sporu s Portou, jejíž poslední represálie proti řeckým poddaným, jak prohlásil pan Paikos, vyplývají z rozmrzelosti Turecka nad tím, že už nemůže považovat Řecko za svou provincii. To je také hlavní příčina intrik proti Řecku trvajících už dvacet let; povstání v Thesálii a Epiru je pouhá záminka.

Vídeňská „Presse"[127] z 28. dubna otiskla toto provolání knížete Danila k černohorským náčelníkům:

„Přál bych si, abyste i vy, Černohorci, znovu dokázali, že jste stejně hrdinní jako Řekové a jiné národy, a hodni odkazu našich vítězných předků, kteří nám darovali svobodu, jíž se pyšníme před celým světem. Rád bych se obrátil na vojáky, kteří už nastoupili do zbraně, abych věděl, mohu-li se na ně spolehnout, a proto nařizuji všem náčelníkům, aby shromáždili své kmeny. Nechť každý voják svobodně prohlásí, je-li ochoten táhnout se mnou proti Turkům, společnému nepříteli naší víry i našich zákonů. Vy, vůdcové, přijměte každého dobrovolníka a hlaste mi ho do Cetyně. Zapřísahám všechny, kdo nejsou připraveni zemřít smrtí statečných, aby zůstali doma. Každý, kdo chce táhnout se mnou, musí za-

pomenout na svou ženu a děti i na všechno, co miluje na tomto světě. Pravím ti, můj statečný národe, a vám, moji bratři, že kdo netouží zemřít se mnou, ať jen zůstane, kde je; neboť vím, že každý, kdo se mnou potáhne do války, vyváží padesát zbabělců. Vyzývám proto všechny statečné muže, jejichž srdce není chladné a kteří neváhají prolít krev za svou zem, pravoslavnou víru a svatý kříž, ať se se mnou jdou dělit o čest a slávu. Vždyť my jsme praví synové starých Černohorců, kteří přemohli tři turecké vezíry, porazili francouzská vojska a ztekli sultánovy pevnosti. Nezradíme svou vlast, nezpronevěříme se slávě svých předků a ve svatém jménu Páně se pustíme do boje.

Danilo

Cetyně 16. března 1854"

V „Agramer Zeitung"[128] čteme, že v odpověď na tuto výzvu k fanatickým černohorským nájezdníkům svolali náčelníci všech černohorských kmenů mladé bojovníky a seznámili je s provoláním, načež 4000 mužů odpřisáhlo před oltářem, že zvítězí nebo padnou „za víru a vlast". Není možné nevidět zajímavou podobnost tohoto hnutí s hesly a nadějemi v pruské válce za nezávislost[129], jejíž památku tak věrně chrání generál Dohna v Královci a celý pruský Treubund[130]. Útok Černohorců na Hercegovinu přes Nikšič povede sám kníže Danilo. Útok na jih (směrem na Albánii) přes Žabljak povede vojvoda Djordje Petrovič.

„Horalé," jak píše „Agramer Zeitung", „jsou dobře zásobeni střelivem a oba jejich sbory budou mít k dispozici po dvanácti třiapůllibrových dělech." Signál k zahájení nepřátelství dá plukovník Kovalevskij, který dostává instrukce přímo z Petrohradu.

Herr von Manteuffel si vydupal svých 30 000 000 tolarů a poslal obě sněmovny domů; na rozloučenou k nim pronesl projev, z něhož uvedu tento nadmíru charakteristický výňatek:

„Pánové, tím, že jste povolili tento úvěr, dali jste vládě prostředky, aby mohla kráčet dál cestou, kterou se dosud ubírala v plné jednotě (in voller Einigkeit) s Rakouskem a celým Německem a v souhlase s ostatními velkými mocnostmi, a aby mohla Prusku uhájit postavení, jež mu přísluší při řešení velké otázky, která dnes znepokojuje celou Evropu."

Rád bych upozornil, že v telegrafické zprávě o tomto projevu, kterou přinesly anglické noviny, byl „souhlas s ostatními velkými mocnostmi" nesprávně přeložen jako „souhlas se západními mocnostmi". Prusko si vytklo vyšší cíl. Chce v souhlase s oběma stranami, které spolu naoko válčí, dosáhnout míru — s kým?

V týž den, kdy Herr von Manteuffel rozpustil sněmovny, poštěstilo se mu pronést ještě druhý projev, a to na shromáždění své strany, projev daleko jadrnější a vzletnější než zmíněný oficiální žargon. Tento projev je nejtypičtější pruský výtvor poslední doby. Je v něm in nuce* obsažena celá pruská státnická moudrost.

„Pánové," prohlásil, „existuje slovo, které bylo mnohokrát zneužito, a to je slovo svoboda. Nezříkám se tohoto slova, mým heslem je však něco jiného; mým heslem je slovo *služba* (Dienst). Pánové, my všichni, kteří jsme se tu sešli, máme povinnost sloužit Bohu a králi a já jsem pyšný na to, že mohu sloužit takovému králi. Toto slovo *služba* pevně stmeluje pruský stát, třebaže je roztroušen po vlastech německých (in deutschen Gauen). Toto slovo nás musí všechny pojit, ať už je naše postavení jakékoli. Slovo *služba krále* je mým praporem, je korouhví všech, kdo se tu sešli, v něm je spása naší doby. Pánové, ať žije služba krále!"

Manteuffel má pravdu: neexistuje žádné jiné Prusko než to, které žije ze služby krále.

Napsal K. Marx 2.—5. května 1854
Otištěno v „New-York Daily Tribune",
čís. 4080 ze 16. května 1854
Podpis: Karel Marx

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

* — v kostce, v jádře. *(Pozn. red.)*

K. MARX

BRITSKÉ FINANCE

Londýn, v úterý 9. května 1854

Ačkoli bombardování Oděsy, které podle všeho bylo celkem bezvýznamnou záležitostí, velmi vzrušilo zdejší veřejnost, zaměstnává ji v této chvíli daleko víc jiné bombardování — totiž bombardování jejího měšce. Než se pustíme do rozboru zprávy o finanční situaci, kterou podal na včerejší schůzi Dolní sněmovny pan Gladstone, musíme se trochu poohlédnout po jeho dosavadních finančních opatřeních.

Když byl ministrem pan Disraeli, snížil úrok z pokladničních poukázek na $1^1/_4$ penny za den, což byla nejnižší sazba, jaká kdy existovala. Ale pan Gladstone ve snaze předstihnout svého předchůdce šel ještě dál a snížil úrok na 1 penny, jenže si přitom neuvědomil, že v době, kdy snížil úroky z pokladničních poukázek pan Disraeli, bylo peněz dost a byly levné, kdežto když si pan Gladstone umanul překonat svého soupeře, bylo jich málo a byly drahé. A tak tento velký muž musel vyplatit za pokladniční poukázky tři milióny v hotovosti, kdežto kdyby je byl nechal na pokoji, byly by dál klidně obíhaly se stejnou úrokovou sazbou jako předtím. Ale to ještě není všechno. Sotva byly pokladniční poukázky s velkou ztrátou pro státní pokladnu vykoupeny, musely být vydány nové a s ještě vyšší úrokovou sazbou. To byl první důkaz vynikajícího důvtipu oxfordského kasuisty, který v sobě měl podle všeho soustřeďovat všechny talenty, neboť koalice všech talentů přece svrhla toryovskou vládu právě tím, že zmařila její finanční projekt, čímž prohlásila, že finance jsou silnou stránkou její politiky.

Pan Gladstone se nespokojil s těmito kejkli s nezaloženým státním dluhem a učinil ještě zajímavější pokus se založeným dlu-

hem. V dubnu 1853 předložil Dolní sněmovně velmi složitý návrh konverze obligací Společnosti jižních moří a jiných státních cenných papírů, a to takové konverze, že by byl po šesti a pak po dvanácti měsících musel vyplatit devět a půl miliónu. Správně se připomínalo, že tehdy už měl v rukou tajné depeše sira Hamiltona Seymoura a varování plukovníka Rose a konzula Cunninghama, takže už nemohl být na pochybách o nepřátelských úmyslech ruské vlády, ani o tom, že evropská válka je přede dveřmi. Ale vaši čtenáři si jistě vzpomenou, že už tehdy, když pan Gladstone předložil svůj projekt, jsem předpovídal[131], že zkrachuje a vláda si kvůli tomu bude muset na konci finančního roku vypůjčit pět či šest miliónů. Když jsem to tvrdil, nebral jsem vůbec v úvahu východní komplikace. Ale i bez toho sám scholastický ráz páně Gladstonova návrhu mohl sotva zlákat smečku burzovních spekulantů. Nebylo také zapotřebí zvláštní moudrosti, aby se dalo předpovědět, že bude špatná úroda, protože pro deštivé počasí byla oseta daleko menší plocha než jindy; že vlivem neúrody nastane odliv zlata ze země; že odliv zlata rozhodně nijak nepřibrzdí beztak už citelnou tendenci ke zvyšování úroku na peněžním trhu a že při všeobecném růstu úroku na peněžním trhu je pošetilé čekat, že by veřejnost poskytující úvěr připustila, aby se úrok z jejích cenných papírů snížil, nebo že se všemi desíti nechopí příležitosti, kterou jí poskytuje experiment pana Gladstona, a nebude chtít dostat zaplaceno za své cenné papíry podle nominální hodnoty, tak aby mohla na druhý den investovat získanou sumu s čistým ziskem. A skutečně také na konci finančního roku musel pan Gladstone vyplatit al pari šest miliónů za dluhopisy Společnosti jižních moří, které by byly bez jeho zásahu v této chvíli dosáhly na burze jen 85 liber št. ze 100 liber št. Takto úplně zbytečně vyhodil ze státních prostředků šest miliónů, a nejen to, i sama veřejnost touto velkolepou operací prakticky ztratila přinejmenším jeden milión, zatímco saldo státní pokladny, které činilo v dubnu 1853 7 800 000 liber št., kleslo v dubnu 1854, tedy už za války, na 2 778 000, což znamená snížení o víc než 5 miliónů liber št. Nepodařený návrh konverze předložený panem Gladstonem je příčinou všech finančních potíží, s nimiž nyní musí vláda bojovat. 6. března, jen 24 dní před vyhlá-

šením války, pan Gladstone prohlásil, že předpokladem všech jeho operací je, že prostředky na zaplacení běžných výdajů budou získány v tomto roce, a dále řekl, že učinil opatření, aby břímě války bylo citelné pouze v přítomné době, a že se rozhodně nemíní uchylovat k půjčce na peněžním trhu. Toto prohlášení opakoval 21. března a znovu ještě i 11. dubna. Ale 21. dubna, v době, kdy nezasedal parlament, objevilo se úřední oznámení, že vláda požádá o půjčku a že v důsledku toho bude vydáno za šest miliónů liber št. pokladničních bonů. Pokladniční bony jsou, jak si čtenáři jistě vzpomenou, vynález pana Gladstona a byly zavedeny zároveň s jeho návrhem konverze.

Normální pokladniční poukázka je obligace na dvanáct měsíců a obyčejně se na konci této lhůty vymění nebo vyplatí; její úroková sazba kolísá s úrokovou sazbou na peněžním trhu. Pokladniční bony naproti tomu nesou pevné úroky stanovené na několik let předem a tvoří dočasnou rentu, kterou lze převádět z osoby na osobu pouhým žirem bez jakýchkoli dalších poplatků pro kupujícího nebo prodávajícího. Vcelku je lze charakterizovat jako napodobeninu železničních obligací. Když si je Gladstone roku 1853 poprvé vymyslel, vyžádal si zmocnění vydat jich za 30 miliónů a byl na svůj vynález tak pyšný, že tvrdil, že těchto 30 miliónů nebude stačit poptávce veřejnosti a že se budou prodávat vysoko nad nominální hodnotou. Jenže „veřejnosti stačilo k nasycení o něco málo víc než za 400 000 liber št. těchto bonů, tj. asi sedmdesátina sumy, s níž počítal". Aby získal těch šest miliónů, které potřeboval, vydal pan Gladstone pokladniční bony trojího druhu: na čtyři roky, na pět let a na šest let. Aby je udělal přitažlivější pro burzu, stanovil, že úroky se budou vyplácet i ze splátek již uhrazených. Prohlásil, že je vydá v nominální hodnotě na $3^1/_2$ %, neboť spoléhal na mimořádné výhody spojené s novým druhem cenných papírů, rovnajících se papírům s deseti až šestnáctiprocentní dividendou. Když bylo zahájeno upisování, ukázalo se, že bonů první kategorie, které mají být splaceny roku 1858, se žádá všeho všudy za 800 000 liber št., kdežto o bony druhých dvou kategorií, splatné roku 1859 a 1860, není vůbec zájem. Ale to ještě není všechno. Pan Gladstone byl nucen prodat své zboží pod cenou, neboť je dává za minimální

cenu $98\,^3/_4$% a ještě přidává úroky za několik měsíců, takže si vlastně vypůjčuje na 4%, a to výměnou za akcie Společnosti jižních moří, které nesly 3%, čímž ztrácí 15% na kapitálu a 25% na úrocích. Přes všechny tyto úlevy se setkal s naprostým fiaskem, neboť musel lhůty na upisování bonů prodloužit do 8. t. m. a spokojit se místo s 6 milióny požadovanými předtím se „směšně nízkou sumou" 2 milióny. K tomuto fiasku muselo dojít proto, že cenné papíry pana Gladstona se nehodily ani k trvalému, ani k dočasnému investování kapitálu, neboť vykoupení v roce 1858 a 1860 je za nynějších okolností pro každého problematické, a konečně i proto, že má-li úrok na peněžním trhu vzestupnou tendenci, bony s úrokovou sazbou pevně stanovenou na několik let napřed netáhnou tolik jako pokladniční poukázky, jejichž úroky určitě porostou, budou-li peníze dražší.

Pan Gladstone se nespokojil tím, že vrhl na trh tři druhy pokladničních bonů, nýbrž považoval za svou povinnost předložit sněmovně ne snad jeden, ale hned dva, ba možno říci tři či čtyři rozpočty. Na rozdíl od dřívějších kancléřů pokladu přednesl své expozé o rozpočtu 6. března, tj. ještě před ukončením finančního roku, s tím úmyslem, jak sám prohlásil, aby si země jasně uvědomila svou situaci. Sněmovna se pak dověděla, že existuje bilanční přebytek 3 milióny liber št., ale vzhledem k nebezpečné situaci, v níž se vláda octla, musí prý zvýšit výdaje o 6 miliónů liber št., takže sněmovna se musí připravit na to, že v tomto roce bude schodek 3 milióny liber št. Neminulo ještě ani osm týdnů, a Gladstone znovu předstoupil před sněmovnu a žádal přibližně o sedm miliónů víc, ačkoli by byl mohl už v březnu přesněji odhadnout, kolik bude muset od obyvatelstva žádat.

Nový dodatečný rozpočet, o jehož schválení požádal, činil:

Válečné námořnictvo	4 550 000 liber št.
Armáda	300 000 liber št.
Zbrojní správa	640 000 liber št.
Doplňkové výdaje na milici	500 000 liber št.
Nepředvídané výdaje	2 100 000 liber št.
Celkem	8 090 000 liber št.

Výdaje na námořnictvo, armádu a zbrojní správu byly již

jednohlasně schváleny v pátek večer; uvedu stručně, na co jsou určeny: 300 000 liber št. bylo odhlasováno na doplnění armády o 14 799 vojáků a důstojníků, čímž pozemní síly vzrostou o 40 493 mužů oproti kontingentům odhlasovaným loňského roku, čili na 142 000 mužů. Doplňkové rozpočty na zbrojní správu vzrostly celkem na 742 132 liber št. Doplňkový rozpočet na válečné námořnictvo činí celkem 4 553 731 liber št. a je v něm zahrnuta část doplňkového rozpočtu na zbrojní správu. Lze jej rozdělit do těchto rubrik:

I

	liber št.	liber št.
1. Služné námořníkům a námořní pěchotě, ježto válečné námořnictvo má být doplněno o 11 000 mužů, a to o 2500 příslušníků pobřežní stráže a o 8500 dobrovolníků ..		461 700
a) Na výplatu služného 5000 námořníků, jimž bude služba prodloužena o šest měsíců; výplata musí být provedena do konce roku, tj. do 31. března 1855	110 000	
b) Na výplatu příplatků k námořnickému platu pro 2500 příslušníků pobřežní stráže a takelážníků*, kteří nyní konají službu na lodích	51 700	
c) Na nábor 5000 záložních námořníků	220 000	
[d) Pro námořníky arktické expedice na lodích „Erebus" a „Terror" dvojnásobné služné za 8 let	80 000]**	
[2. Na zaopatření potravin pro námořní pěchotu a námořníky dodatečně povolané do služby		200 000]
a) Na zaopatření 5000 mužů, jimž byla služba prodloužena o šest měsíců, do 31. března 1855	50 000	
b) Na vyrovnání zvýšených cen některých druhů zboží a potravin	50 000	
c) Na zaopatření, stravu, zásoby atd. pro dalších 5000 mužů, kteří budou sloužit v námořnictvu po dobu jednoho roku	100 000	
3. Na výplaty nižších úředníků, o něž bylo nutno v souvislosti s válkou doplnit kanceláře ve Whitehallu a Sommerset House		5 000
4. Na mzdy mimořádných dělníků v různých námořních, zásobovacích a zdravotnických zařízeních v Anglii ..		2 000

* — tj. lodníků obsluhujících lanoví a plachtoví. *(Pozn. čes. red.)*

** Tabulka byla v „New-York Daily Tribune" otištěna nepřesně. Položky uvedené v hranatých závorkách byly doplněny podle „Hansard's Parliamentary Debates". *(Pozn. čes. red.)*

	liber št.	liber št.
5. Na mzdy dělníkům pracujícím v různých námořních, zásobovacích a zdravotnických zařízeních v Anglii ..		47 000
6. Na mimořádné mzdy dělníkům v dělostřeleckých skladech a jiných zařízeních válečného námořnictva za hranicemi		1 000
7. Na zásobování válečné flotily		697 331
a) Na nákup uhlí a jiného topiva pro parolodi	160 000	
b) Na doplnění zásob vydaných flotile	40 000	
c) Na zakoupení a údržbu parních strojů, ježto bylo rozhodnuto, že záložní loďstvo má mít většinu parních lodí	252 674	
d) Na zakoupení parních lodí, dělových člunů atd. ..	244 657	
8. Na stavbu, zdokonalování a údržbu loděnic		7 000
9. Na léky a lékařské zásoby		30 000
10. Na různé služby		6 000
Celkem		1 457 031

II

Položky, které sice byly zařazeny do rozpočtu válečného námořnictva, ale týkají se spíš armády. Zde se žádá celkem	3 096 700 liber št.
Z toho:	
1. Na přepravné za lodi placené měsíčně, včetně parolodí, na nákup lodí, jakož i na nájemné za 18 nových parních lodí a 86 dopravních plachetnic, z toho 75 fregat pro přepravu jezdectva	2 610 200 liber št.
2. Na přepravné za lodi najaté pro přepravu vojska spolu se zásobami potravin, ježto vláda najala na celý rok 18 parolodí a 86 dopravních plachetnic	108 000 liber št.
Celkem	4 553 731 liber št.

Pan Gladstone zamýšlí získat nové prostředky tím, že bude až do konce války vybírat zdvojnásobenou důchodovou daň, že zvýší daň ze sladu ze 2 šilinků a 9 pencí na 4 šilinky, daň z lihovin ve Skotsku o jeden šilink z galonu a v Irsku o 8 pencí z galonu, a tím, že odloží snížení daně z cukru, které mělo být uskutečněno 5. července tohoto roku. Usnesení týkající se lihovin, sladu a cukru byla přijata hned.

Zvýšení daně z lihovin nic nevynese, protože se tím velmi sníží

spotřeba lihovin. Nová daň ze sladu je trest uložený hostinským a jejich hostům za to, že jejich oficiální orgán „Morning Advertiser" tak horlivě vytruboval na válečnou trubku. Daň z cukru má lidem ztrpčit letošní nakládané okurky a zavařeniny. Pokud jde o důchodovou daň, je velmi dobře známo, že 6. března, pouhé tři dny po tom, co došly zprávy od plukovníka Rose a konzula Cunninghama o vojenských přípravách Ruska, pan Gladstone prohlásil, že za sedm let bude tato daň zrušena. Stejně dobře je známo prohlášení, které učinil Gladstone 18. dubna, že postačí, bude-li důchodová daň zdvojnásobena pouze na půl roku. Buďto je pan Gladstone nejneprozřetelnější a nejkrátkozračejší kancléř pokladu, jakého kdy Anglie měla, anebo schválně dělal, jako by tápal v nejistotě, aby tím dezorientoval, zmátl a mystifikoval veřejnost.

Britské obyvatelstvo musí zaplatit nejen válku s Ruskem a mastičkářství a hnidopišský důmysl pana Gladstona; má poskytnout ještě i carovi prostředky na to, aby mohl vést válku proti Anglii, neboť podle toho, co lord John Russell prohlásil v pátek večer, bude britská vláda dál splácet kapitál i úroky na takzvanou ruskoholandskou půjčku[132]. Tato půjčka byla součástí vídeňské smlouvy; v jednom z jejích hlavních článků se prohlašuje, že Polsko má zůstat nezávislým konstitučním královstvím, že Krakovu má být zaručen status svobodného města a že plavba po všech evropských řekách, tedy i po Dunaji, má být svobodná.

Nedůvěra v irskou loajalitu je zřejmě velká, protože lord Palmerston prohlásil, že vláda Jejího Veličenstva nemá letošního roku v úmyslu odvádět Iry do milice. Přitom tento lord Palmerston kdysi svrhl Russellův kabinet pod záminkou, že lord John vyvolal nespokojenost Irska, protože na ně nerozšířil platnost zákona o milici. Se svou předlohou železničního zákona utrpěla vláda fakticky porážku, neboť předloha obsahovala jen nepatrnou část bodů doporučených parlamentní komisí, která tuto otázku projednávala. Ježto železniční společnosti se pevně semkly v boji za své zájmy, udatný pan Cardwell, vystupující jménem vlády, raději stáhl svůj původní návrh a podal místo něho druhý, který vypracovali sami ředitelé železničních společností a který je k ničemu nezavazuje, ani nezavádí přísnější opatření, než byla dosavadní. Když

se o návrhu tohoto zákona rokovalo ve sněmovně, nebyl tam nikdo kromě těch ředitelů železničních společností, kteří jsou členy parlamentu.

„Zdá se," píše jeden týdeník, „že ministři a parlament nemají dost sil, aby uchránili vlastnictví akcionářů a kapsy cestujících a aby zabezpečili životy a zdraví veřejnosti před železničními společnostmi, které si osobují právo disponovat těmito cennými statky podle své libovůle."

Napsal K. Marx 9. května 1854
Otištěno v „New-York Daily Tribune",
čís. 4086 z 23. května 1854
Podpis: Karel Marx

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

B. ENGELS

VELKOLEPÉ VÍTĚZSTVÍ

Anglické noviny neskrblí jízlivými poznámkami nad tím, že car vyznamenal generála Ostěn-Sakena za jeho účast v nedávném boji mezi spojeneckou flotilou a opevněními, která chrání oděský přístav. Tvrdí, že v tomto boji jasně zvítězili spojenci, a prohlašují, že opačné tvrzení nepřítele je jen nový příklad moskalského chvástání a carského lhaní. My ovšem nechováme žádné zvláštní sympatie ani k carovi, ani k Ostěn-Sakenovi, i když Ostěn-Saken je nesporně chytrý a energický muž (je to bratr generála téhož jména,[133] který velí jednomu armádnímu sboru v podunajských knížectvích), ale možná by stálo za to všimnout si trochu blíže, jaké bylo vlastně to „vítězství" u Oděsy, a pokud možno zjistit, která strana se vlastně chvástá a lže; a to tím spíše, že je to první a jediný boj mezi spojenci a Rusy, o němž jsme se zatím něco dověděli.

Z oficiálních dokumentů obou stran je zřejmé, proč se spojenecká flotila objevila před Oděsou — měla kategoricky vyzvat gubernátora, aby jako odškodnění za salvu vypálenou na britskou parlamentářskou vlajku vydal všechny anglické, francouzské a ruské lodi kotvící v přístavu. Spojenci si ovšem museli být vědomi, že gubernátor na takovou výzvu neodpoví, a byli tedy zřejmě připraveni vzít si to, čeho se marně domáhali, násilím; a jestliže se jim to nepodařilo, utrpěli ve skutečnosti porážku, ať způsobili nepříteli sebevětší škodu.

Jaký byl poměr sil? Už sám výnos ruské vlády, jímž byl Ostěn-Saken jmenován velitelem rozsáhlé oblasti přímo v týlu dunajské armády, a skutečnost, že si za své sídlo zvolil Oděsu, ukazuje, jaký význam Rusové pochopitelně a právem přikládají tomuto

bodu. V žádném jiném místě by nepřátelské vylodění nezpůsobilo Rusům takovou škodu jako právě v Oděse. Nepříteli by tam padly do rukou nejen všechny zdroje velkého města, ale zmocnil by se i obilnice celé Evropy. A byl by tam také nejblíže komunikacím a ústupovým cestám ruské armády v Turecku. Za těchto okolností museli oba spojenečtí admirálové vědět, že místo bude hájeno početnou posádkou a že všechny pokusy o vylodění s tím počtem námořníků a námořní pěchoty, které by mohli na tuto operaci uvolnit, budou okamžitě odraženy. Ale bez vylodění a alespoň dočasného obsazení přístavu, když už ne města, nemohli počítat s tím, že se jim podaří osvobodit britské a francouzské lodi, které tam Rusové zadrželi. Jestliže spojenci chtěli dosáhnout svého cíle, mohli udělat jen jedno: bombardovat město samo tak silně, aby bylo pro každou větší vojenskou jednotku nebezpečné tam setrvávat, a potom se pokusit vysvobodit zajaté lodi. Ale je velmi nejisté, zda by se jim bylo podařilo dosáhnout něčeho takového bombardováním velkého města s velmi širokými ulicemi a prostornými náměstími, kde je poměrně málo domů, které by se daly ostřelováním zapálit. Admirálové tedy museli vědět, že odmítne-li Ostěn-Saken jejich požadavek, nemají prostředky, jak si vynutit jeho splnění. Ale domnívali se, že po střelbě na parlamentářskou vlajku je nutné proti Oděse něco podniknout, a tak se vydali splnit své poslání.

Přístupy k Oděse od moře hájilo šest baterií vyzbrojených zřejmě asi čtyřiceti nebo padesáti čtyřiadvacetiliberními a osmačtyřicetiliberními děly. Z těchto baterií se zúčastnily boje jen dvě nebo tři, protože útočníci se drželi mimo dostřel ostatních. Proti těmto bateriím bylo nasazeno osm parních fregat, které měly na palubě asi sto děl; ale protože povaha operace dovolovala použít děl jen z jednoho boku lodí, byla tím převaha v počtu děl na straně spojenců značně snížena. Pokud jde o ráži, byly na tom obě strany asi stejně, neboť nevyrovná-li se 24liberní dělo 32liberce s dlouhou hlavní, pak těžká 48liberka se rozhodně vyrovná 56liberním a 68liberním granátovým dělům, která nevydrží plnou prachovou náplň. Konečně velká zranitelnost lodí ve srovnání s náspy a nepřesnost míření zaviněná pohybem lodi dávají pobřežním bateriím určitou převahu i nad početně silnějším dělostřelectvem flotil. Příkladem je

boj u Eckernförde[134] ve Šlesviku (1849), kde dvě baterie o 20 dělech zničily loď s 84 děly, vyřadily z boje fregatu se 44 děly, která byla zajata, a odrazily dva silně vyzbrojené parníky.

A tak tedy lze říci, že boj, pokud zůstal omezen na dělostřelectvo a osm parníků, byl vcelku vyrovnaný, i když uvážíme, že se během boje projevil větší dostřel a přesnost anglo-francouzských děl. Ničivé působení proto pokračovalo velmi zvolna. Jediným výsledkem několikahodinové palby bylo vyřazení dvou ruských děl z boje. Nakonec spojenci připluli blíž a změnili taktiku. Přestali ostřelovat kamenné zdi baterií a začali zasypávat granáty a zápalnými raketami ruské lodi a vojenské budovy v přístavu a okolí. To působilo. Cíl, na který mířili, byl nyní dost velký, aby každá střela zasáhla nějaké zranitelné místo, a brzy stálo všechno v jednom plameni. Prachárna za baterií na konci mola, která kladla nejhouževnatější odpor a na kterou byl soustředěn hlavní útok, vyletěla do povětří; tento výbuch i to, že se požár začal šířit, přimělo nakonec posádku baterie, aby ustoupila. Jako obyčejně i zde ukázali ruští dělostřelci velmi málo dovednosti, ale zato tím víc odvahy. Jejich děla a kartáče musely být velmi nedokonalé a prach neobyčejně slabý.

To byl jediný výsledek celé akce. Byla umlčena čtyři děla ruské baterie na konci mola; všechny ostatní baterie byly sotva poškozeny. Výbuch prachárny nemohl být nijak vážný; z toho, že byla umístěna těsně za baterií, je zřejmé, že to bylo skladiště jen pro tuto baterii a obsahovalo pouze střelivo na jeden den, dejme tomu 60 až 100 dávek pro každé ze čtyř děl; odečteme-li od toho ještě pravděpodobný počet dávek, které už byly toho dne vypáleny, zbývalo tam sotva víc než 3 anglické centy prachu. Jaká škoda byla způsobena na jiných zařízeních, nemůžeme nijak posoudit; spojenci ji ovšem nemohli zjišťovat a Rusové tvrdí, že byla nepatrná. Z ruské zprávy však vysvítá, že lodi, které shořely, *nebyly* válečné lodi, jak tvrdí anglo-francouzské zprávy; asi to byly kromě několika obchodních lodí dopravní lodi a vládní osobní parníky. Ostatně ani nikdy předtím jsme neslyšeli, že by v Oděse byly nějaké ruské válečné lodi.

Dvěma francouzským a jedné či dvěma anglickým obchodním

lodím se podařilo během akce uniknout z přístavu; *sedm britských obchodních lodí* je tam dosud zadrženo. A tak se „chrabrým" admirálům nepodařilo prosadit svůj požadavek a museli odplout, aniž dosáhli nějakého pozitivního výsledku; dokonce umlčeli všeho všudy jednu ze šesti baterií, takže chtě nechtě musí považovat svůj útok za odražený. Lidí ztratili velmi málo; ale trupy několika lodí byly poškozeny a francouzský parník „Vauban" byl zapálen kalenou koulí* a musel se na čas stáhnout z boje.

To je to, co britský tisk nazývá „skvělými zprávami z Oděsy" a co Brity smířilo se všemi dřívějšími chybami admirála Dundase. Ale nejen to: tato akce tak povzbudila bojového ducha v Anglii, že se tu vážně tvrdí, že teď, když si admirálové ověřili ohromnou převahu svého dělostřelectva nad ruským pokud jde o dostřel, pevně se rozhodli pokusit se bombardovat Sevastopol; skutečně tam také odpluli a vypálili několik salv. Ale to je naprostý humbuk, neboť kdo se jen jednou podíval na plán Sevastopolu, ví, že jakýkoli útok na toto město a přístav — ať už s bombardováním či bez něho — nemá-li to být jen předstíraný boj mimo zátoku, musí být podniknut v úzkých průlivech, na dostřel dokonce i polních děl.

Dovolili bychom si k tomuto suchému expozé připojit, že chvástání našich anglických kolegů o této akci, v níž byli úplně odraženi a vůbec nedosáhli svého cíle, se příliš neliší od celkového tónu jejich dřívějších úvah a tvrzení týkajících se této války. Ať už tato válka dopadne jakkoli, nezaujatý historik bude podle našeho názoru muset zaznamenat, že na začátku války se Angličané uchylovali ke stejným smyšlenkám, výmluvám, podvodům, diplomatickým kličkám, válečnému chvástání a lžím jako Rusové.

Napsal B. Engels 15. května 1854
Otištěno jako úvodník
v „New-York Daily Tribune",
čís. 4098 ze 6. června 1854

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

* — tj. nevýbušnou koulí, která byla před vsunutím do hlavně rozžhavena v ohni. Kalených koulí se užívalo proti hořlavým cílům, hlavně proti lodím, které se tehdy stavěly převážně ze dřeva. *(Pozn. čes. red.)*

K. MARX

*ÚTOK NA SEVASTOPOL. — OČISTA STATKŮ VE SKOTSKU

Londýn, v pátek 19. května 1854

„První útok na Sevastopol", o kterém přinášejí dnešní noviny telegrafickou zprávu, je podle všeho právě tak slavný hrdinský čin jako bombardování Oděsy, při němž zvítězily podle svého tvrzení obě strany. Útok byl proveden — podle popisu v novinách — ostřelováním z „dalekonosných" děl a byl namířen proti vnějším opevněním. Že útok na sevastopolský přístav nebo město samo nelze provést jen děly, třeba sebevětšího dostřelu, nýbrž že je třeba proniknout do zátoky a přiblížit se až k bateriím chránícím město, a že město vůbec nelze dobýt bez značně velké výsadkové armády, to je zřejmé při prvním pohledu na mapu, a kromě toho to potvrzují všechny vojenské kapacity. Proto je třeba tuto operaci, jestliže k ní vůbec došlo, považovat za akci pro efekt, určenou pro povzbuzení oněch gobe-mouches*, jejichž patriotismus byl roznícen oděskými vavříny.

Francouzská vláda vyslala pana Bourrée se zvláštním poslá-ním do Řecka. Doprovází ho brigáda pod velením generála Foreye. Má příkaz žádat od krále Oty, aby okamžitě zaplatil veškeré úroky z půjčky sto miliónů franků, kterou Francie poskytla řecké vládě

* — prosťáčků. *(Pozn. red.)*

roku 1828. Odmítne-li, mají Francouzi obsadit Atény a jiná místa v Řecku.

Vaši čtenáři si jistě vzpomenou na to, jak jsem popisoval proces očišťování statků v Irsku a ve Skotsku, který v první polovině tohoto století vyhnal tolik tisíc lidí z půdy zděděné po otcích.[135] Tento proces pokračuje dál a je prováděn s energií hodnou ctnostné, jemné, zbožné a lidumilné aristokracie této vzorné země. Domy se zapalují nebo boří přímo nad hlavami nešťastných obyvatel, kteří jsou úplně bezmocní. V Neagaatu v Knoydartu byl loni na podzim z landlordova příkazu přepaden dům Donalda Macdonalda, řádného, poctivého a pracovitého muže. Jeho žena byla upoutána na lůžko a nebyla schopna převozu, ale faktor a jeho pochopové přesto vyhnali Macdonaldových šest dětí, z nichž nejstaršímu nebylo ještě patnáct let, a dům rozbořili, jen nad postelí nemocné ženy nechali kousek střechy.

Macdonald byl tím tak otřesen, že se z toho pomátl. Lékaři ho uznali za duševně chorého, a on nyní bloudí po rozvalinách vypálených a zbořených chatrčí a hledá své děti. Jeho hladové děti chodí s pláčem za ním, ale on je nepoznává. Úřady ho nechávají volně chodit, bez pomoci a bez dozoru, neboť jeho duševní choroba prý není nebezpečná okolí.

Dvěma vdaným ženám ve vysokém stupni těhotenství strhli domovy přímo před očima. Musely spát několik nocí pod širým nebem. Důsledek toho byl, že za strašných bolestí předčasně porodily a zešílely z toho; nyní bloudí z místa na místo s houfem dětí, bez pomoci a bez naděje na uzdravení, jako strašlivé živé svědectví proti třídě nazývající se britská aristokracie.

Strach a štvaní dohání k šílenství i děti. V Doune v Knoydartu se chalupníci vyhnaní ze svých domovů uchýlili do starého skladiště. Protože tam vyhnaní chudáci našli přístřeší, obklíčili landlordovi agenti za hluboké noci skladiště a zapálili je. K smrti vyděšeni vybíhali ubožáci z plamenů a někteří přitom hrůzou zešíleli. Noviny „Northen Ensign" píší:

„Jeden chlapec se z toho úplně pomátl, takže bylo nutno ho izolovat. Vyskakuje z postele a křičí: ‚Hoří! Hoří!' a všechny kolem sebe přesvědčuje, že v ho-

řícím skladišti zůstali muži a děti. Vždycky, když se začne stmívat, bojí se, že uvidí plameny. Strašný obraz v Doune — pohled na hořící skladis ˇtěna požár ozařující všechno kolem a na prchající muže, ženy a děti pološílené strachem — to jím tak otřáslo, že se mu z toho zakalil rozum."

Takto zachází aristokracie s chudáky, kteří jsou schopni práce a z jejichž mozolů zbohatla. Poslechněte si nyní, jak pečuje o chudé. Příklady, které tu uvádím, jsem vybral z díla pana Donalda Rosse z Glasgowa a z listu „Northen Ensign":

1. Vdova Mathersonová, 96 let, dostává všeho všudy 2 šilinky 6 pencí měsíčně obecní podpory ve Strathu na ostrově Skye.

2. Murdo Mackintosh, 36 let, stal se naprosto neschopným práce před 14 měsíci, kdy se na něj převrhl vůz. Má ženu a sedm dětí, nejstarší 11 let, nejmladší 1 rok; dostává od strathské obce pouze 5 šilinků měsíčně.

3. Vdova po Samuelu Cambellovi, 77 let, bydlí v Broadfordu, ostrov Skye, v polorozpadlém domě a dostává od strathské obce 1 šilink 6 pencí měsíčně. Stěžovala si, že jí to nestačí, a tak jí obec po dlouhém otálení zvýšila podporu na 2 šilinky měsíčně.

4. Vdova M'Kinnonová, 72 let, dostává od obce ve Strathu, ostrov Skye, 2 šilinky 6 pencí měsíčně.

5. Donald McDugald, 102 let, bytem v Kraydattu. Jeho ženě je 77 let a oba jsou velmi churaví. Dostávají od obce Glenelgu každý po 3 šilincích 4 pencích.

6. Vdova Mary MacDonaldová, 93 let, je trvale upoutána na lůžko. Její muž sloužil na vojně a ztratil tam jednu ruku. Zemřel před dvaceti lety. Paní dostává od glenelgské péče 4 šilinky 4 pence měsíčně.

7. Alexandr McIsaak, 53 let, zcela neschopen práce; má čtyřicetiletou ženu, osmnáctiletého slepého syna a čtyři děti mladší 14 let. Obec Glenelg poskytuje této nešťastné rodině jen 6 šilinků 6 pencí měsíčně — čili ani ne šilink na osobu.

8. Angus McKinnon, 72 let, a jeho 66letá žena stižená kýlou dostávají každý 2 šilinky 1 penny měsíčně.

9. Mary M'Isaaková, osmdesátiletá, churavá a úplně slepá, dostává od obce Glenelgu 3 šilinky 3 pence měsíčně. Když žádala, aby jí přidali, řekl jí inspektor: „Není vám hanba žádat víc, když druzí nemají ani tolik?" A odmítl ji dále poslouchat.

10. Janet M'Donaldová či McGilliorayová, 77 let, zcela nezpůsobilá práce, dostává všeho všudy 3 šilinky 3 pence měsíčně.

11. Gatherine Gilliesová, 78 let, zcela neschopná práce, dostává od glenelgské chudinské péče pouze 3 šilinky 3 pence.

12. Mary Gilliesová či Grantová, 82 let, posledních osm let připoutaná na lůžko, dostává obecní podporu v Ardnamurchanu 28 liber mouky a 8 pencí měsíčně. Chudinský inspektor ji po celé dva poslední roky nenavštívil, postrádá jakoukoli lékařskou péči, oděv i potravu.

13. John M'Eachan, 86 let, upoután trvale na lůžko, bytem v Auchacraigu, dostává od ardnamurchanské obce libru mouky na den a 8 pencí v penězích měsíčně. Nemá ani šaty, ani nic jiného.

14. Ewan M'Callum, 93 let, má nemocné oči; zastihl jsem ho, jak žebral na břehu Crinanského průplavu v obci Knapdale v Argyllshiru. Dostává pouze 4 šilinky 8 pencí měsíčně; nemá vůbec co na sebe, nemá na lékaře, na otop, na byt. Je to chodící hromádka hadrů, nejubožejší chuďas, jakého jsem viděl.

15. Kate Macarthurová, 74 let, upoutaná na lůžko, žije sama v Dunardy, obec Knapdale. Má 4 šilinky 8 pencí měsíčně obecní podpory, jinak nic. Lékař k ní nechodí.

16. Janet Kerrová či M'Callumová, osmasedmdesátiletá vdova, churavá; dostává 6 šilinků měsíčně od glassarské obce. Nemá kde bydlet. Kromě peněžité podpory nic nedostává.

17. Archibald M'Laurin, 73 let, z appinské obce, zcela neschopen práce; jeho žena rovněž neschopna práce; dostávají každý 3 šilinky 4 pence obecní podpory měsíčně — na otop, oděv a byt nemají. Žijí v polorozbořené barabizně nedůstojné člověka.

18. Vdova Margaret M'Leodová, 81 let stará; bydlí v Lasgachu, obec Lochbroom; dostává 3 šilinky měsíčně.

19. Vdova po Johnu Makenziovi, 81 let, bytem v Ullapoolu, obec Lochbroom. Je úplně slepá a ve velmi špatném zdravotním stavu; dostává pouze 2 šilinky měsíčně.

20. Vdova Catherine M'Donaldová, 87 let, bytem na ostrově Luing v obci Kilbrandon; zcela slepá a upoutaná na lůžko. Dostává 7 šilinků měsíčně výživného; z toho si musí platit posluhu. Domek se jí rozpadl nad hlavou, ale obec jí odmítla opatřit přístřeší, a tak leží v otevřeném přístěnku na hliněné podlaze. Inspektor odmítl něco pro ni udělat.

Ale to ještě dávno není konec všech ukrutností. V Strathcarronu došlo dokonce ke skutečnému krveprolití. Skupina žen téměř nepříčetných nad surovostmi, k nimž došlo při násilném vystěhovávání a které se ještě daly očekávat, se sběhla na ulici, když se proslechlo, že přicházejí policisté vyhánět pachtýře. Nebyli to sice policisté, ale výběrčí potravní daně; když uslyšeli, že je lidé pova-

žují za policisty, místo aby omyl vysvětlili, začali se za ně vydávat a prohlásili, že přišli vyhánět. Když se ve skupině žen ozvaly protesty, úředníci jim pohrozili nabitou pistolí. Co pak následovalo, je popsáno v dopisu pana Donalda Rosse, který přijel do Strathcarronu z Glasgowa. Dva dny tam sbíral informace a vyšetřoval raněné. Ve svém dopise datovaném v Královském hotelu v Oainu 15. dubna 1854 píše:

„Výpovědi, které jsem sebral, svědčí o tom, že si šerif počínal hanebně. Nevaroval občany, že má v úmyslu poslat proti nim policisty. Nevyzval lid, aby se nesrocoval. Ani jim neposkytl čas, aby se rozešli. Naopak, sotva se přiblížil se svým oddílem, v ruce obušek, zvolal: ‚Z cesty' a jedním dechem křičel: ‚Do nich!' a hned nato se odehrála scéna, kterou ani nelze popsat. Policisté začali bít nešťastné ženy po hlavách těžkými obušky, povalili jich několik na zem, a tam po nich skákali a dupali a se zvířeckou surovostí je kopali, neohlížejíce se kam. Za chvíli byla zem plná krve. Nářek žen, chlapců a děvčat zalitých krví by byl obměkčil kámen. Některé ženy pronásledované policisty skočily do hlubokého a prudkého Carronu, neboť doufaly, že se nad nimi smiluje spíš řeka než policisté nebo šerif. Některým ženám vyrvaly policejní obušky chumáče vlasů a jedné dívce vyrazila surová rána obuškem ze zad kus masa, sedm palců dlouhý, jeden a čtvrt palce široký a víc než čtvrt palce hluboký. Na jednu dívku, třebaže jen přihlížela, se vrhli tři policisté. Udeřili ji do čela, rozsekli jí lebku, a když upadla, zkopali ji. Doktor odstranil z rány kus čepce, který jí tam zůstal po úderu surového policisty. Na zádech má stále ještě vidět stopy okovaných bot. Třináct z žen, které policie ve Strathcarronu surově zbila, je stále ještě v zoufalém stavu. Tři z nich jsou na tom tak zle, že ošetřující lékař nedává naději, že se uzdraví. Jsem osobně pevně přesvědčen na základě toho, jak tyto ženy vypadají a jaké nebezpečné rány utrpěly, a také na základě lékařských zpráv, které jsem si opatřil, že ani polovina těchto raněných se neuzdraví; a i ty, které budou ještě nějaký čas živořit, ponesou na svých tělech smutné stopy odporné surovosti, jejíž obětí se staly. Mezi vážně raněnými je jedna žena v pokročilém stavu těhotenství. Nebyla ve skupině, která se střetla s šerifem, nýbrž dosti daleko odtud a jen přihlížela; přesto ji policisté surově ztloukli a zkopali a její stav je velice vážný."

Můžeme doplnit, že napadených žen bylo osmnáct. Šerif se jmenuje Taylor.

To je obraz britské aristokracie v roce 1854.

Místní úřady se dohodly, že soudní stíhání Cowella, Grimshawa a ostatních vůdců prestonské stávky[136] bude zastaveno, bude-li rovněž zastaveno vyšetřování činnosti prestonských smírčích soudců a bavlnářských lordů. To se také stalo.

Zmíněná dohoda prý vysvětluje, proč pan Duncombe o dva týdny odložil svůj návrh na zřízení výboru, který měl vyšetřovat postup prestonských smírčích soudců.

Napsal K. Marx 19. května 1854
Otištěno v „New-York Daily Tribune",
čís. 4095 z 2. června 1854
Podpis: Karel Marx

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

B. ENGELS

VÁLKA[137]

Konečně můžeme přinést zprávu o jednom hrdinském činu britských námořníků. Flotila admirála Napiera zničila po osmihodinovém bombardování pevnost Gustavsvärn (švédsky to znamená „Gustavova pevnost", „Gustavův hrad") a zajala posádku v počtu 1500 mužů. To je první vážný útok na državy ruského cara a ve srovnání s ospalou a loudavou oděskou záležitostí ukazuje alespoň tolik, že Charles Napier není ochoten obětovat, nemusí-li to být, vlastní pověst i slavné jméno své rodiny. Pevnost Gustavsvärn leží na nejzazším výběžku poloostrova tvořícího jihozápadní cíp Finska, blízko majáku v Hangö-Udd, který všichni lodníci plavící se Finským zálivem dobře znají jako orientační bod. Vojensky není příliš důležitá; chrání zcela malou vodní a pozemní plochu a útočící flotila by si ji byla mohla beze všeho nebezpečí klidně nechat v zádech. Pevnost sama nebyla patrně velká, jak dokazuje síla posádky. Ovšem při nynější božské nevědomosti o skutečné síle a významu ruského obranného systému na baltském pobřeží, která vládne i v britské admiralitě a na ministerstvu války, nám musíte prominout, odložíme-li taktické zhodnocení této události na dobu, až nám dojdou podrobnější zprávy.

Prozatím můžeme říci jen tolik: osmihodinové ostřelování dokazuje, že se Rusové bránili statečně, i když ne příliš obratně, a naznačuje, že budou prvotřídní pevnosti v témž zálivu hájit mnohem tvrdošíjněji, než se dalo čekat. Na druhé straně oněch patnáct set zajatců neznamená pro Rusko žádnou citelnou ztrátu (asi tolik umírá průměrně za dva dny na různé nemoci na Dunaji), kdežto Napierovi působí určitě vážné potíže. Co si má s nimi pro všechno na světě počít? Nemůže je propustit ani na čestné slovo, ani bez něho, a nemůže je také odvézt nikam blíž než do Anglie.

K bezpečnému transportu těchto 1500 mužů by však potřeboval nejméně tři řadové lodi nebo dvakrát tolik parních fregat. A tak ho právě plody jeho vítězství na dva až tři týdny ochromí. A konečně — bude moci udržet dobyté území, když nemá výsadkové jednotky? Nedovedu si představit, jak by to provedl, aniž by zase ochromil svou flotilu tím, že by ještě víc oslabil už beztak nepočetnou posádku každé lodi o další námořníky a námořní pěchotu. To nás přivádí k otázce, která vyvolala velmi prudkou diskusi v britském tisku, samozřejmě jako vždy — pozdě.

Najednou totiž přišel britský tisk na to, že sebemocnější loďstvo je téměř k ničemu, nemá-li na palubě dost vojska, jež by se mohlo vylodit a dovršit vítězství, které mohou lodní děla proti pozemním opevněním dobýt i v nejlepším případě jen velmi neúplně. Zdá se, že až do konce minulého měsíce nikoho z oficiálních britských kruhů řídících válku, ani nikoho z oficiálních kruhů řídících britské veřejné mínění nic takového ani nenapadlo. Zatím ovšem byly všechny jednotky i dopravní prostředky, které byly po ruce, nasazeny na Černém moři a všechny pozemní síly určené pro Baltské moře tvoří pouhá jedna brigáda o 2500 mužích, z níž nebyl dosud odeslán ani jediný voják a která ještě nemá dokonce ani zorganizovaný štáb.

Pokud jde o Francouze, ti žalostně pokulhávají vzadu. Jejich baltská flotila — jen si vzpomeňte na chvástavé hlášení ministra Ducose: „Vaše Veličenstvo nařídilo vystrojit třetí flotilu, rozkazy Vašeho Veličenstva jsou splněny" — tato velkolepá bojová síla, která měla být připravena k vyplutí v polovině března a měla se skládat z deseti řadových lodí, nemá dosud víc než pět řadových lodí, které se nyní pomaloučku plouží spolu s fregatami a menšími loďmi po Velkém Beltu. Potřebovala plné tři týdny, než se tam z Brestu dostala, ačkoli neustále vanul západní vítr. Velký polní tábor u Saint Omeru s kapacitou 150 000 a v krajním případě 200 000 mužů, prý pro baltskou expedici, byl na papíře vytvořen už před třemi nebo čtyřmi týdny, ale do dneška tam nebyla soustředěna ani jedna brigáda. Přitom by Francouzi snadno mohli ušetřit 10 000 až 15 000 mužů pěchoty a polního dělostřelectva ze svých pobřežních posádek a nemuseli by dělat tolik povyku a

pompy s okázalými polními tábory. Kde však vezmou dopravní prostředky? Museli by si najmout britské obchodní lodi a ty by, soudě podle rychlosti francouzské flotily, potřebovaly čtyři až šest týdnů, než by se jedna po druhé dostaly na válčiště. A kde by se vojsko vylodilo, kde by se soustředily brigády a divize, kde by se organizovaly štáby a intendantura? To je začarovaný kruh, ve kterém se spojenci pohybují: aby dostali pozemní armádu do oblasti Baltského moře, musí nejdříve dobýt nějaký ostrov nebo poloostrov, kde by ji mohli soustředit a zorganizovat k útoku; ale aby to mohli udělat, museli by tam nejdříve vysadit pozemní síly. Dostat se z této slepé uličky by nebylo nesnadné, jen mít dobrého admirála, který rozumí vedení války na souši natolik, aby mohl velet pozemním silám. Charles Napier je nepochybně schopen takový úkol splnit, vždyť už nejednou bojoval na souši. Ale jak se dá očekávat, že bude dosaženo nějaké akční jednoty, když moc suverénně třímá v rukou takový Aberdeen*, když se do záležitostí armády pletou čtyři různá ministerstva, když armáda a námořnictvo si věčně leží ve vlasech a když anglická a francouzská vojska mají bojovat bok po boku a přitom si vzájemně závidí slávu i výhody.

A pak — před koncem června se ani nedají zorganizovat značnější pozemní síly pro nasazení na Baltu; a nebude-li válka do čtyř měsíců rozhodnuta a nebude-li uzavřen mír, bude nutné vzdát se všech úspěchů — vojska, děla, lodi, zásoby, všechno bude třeba odvézt zpátky nebo nechat na místě, a po sedm zimních měsíců budou Rusové opět pány všech svých pobaltských území. Z toho jasně plyne, že pro letošek žádné vážné a rozhodné útoky na pobaltské Rusko nepřicházejí v úvahu. Je už pozdě. Jedině kdyby se k západním mocnostem připojilo Švédsko, získaly by operační základnu v Baltském moři, která by jim umožnila provést zimní tažení ve Finsku. Ale i zde je začarovaný kruh, který je ovšem — stejně jako ten první — začarovaný jen pro malomyslného. Jak by se dalo od Švédska očekávat, že se přidá ke spojencům, dokud mu nedokáží vysláním pozemních sil a obsazením části Finska, že to

* V „New-York Daily Tribune" zde doplněno: „a Palmerston". *(Pozn. red.)*

míní vážně? Ale jak tam zase mohou západní mocnosti vyslat vojsko, dokud si nejsou jisty, že jim Švédsko poskytne operační základnu?

Na mou věru, to Napoleon Veliký, „vrah" tolika miliónů lidí, byl se svým smělým, rozhodným, drtivým způsobem vedení války vzorem lidskosti ve srovnání s váhavými „státníky", kteří vedou tuto ruskou válku, neboť budou-li si takto počínat dál, proplýtvají v ní nakonec daleko víc lidských životů i peněz než on.

Obrátíme-li se k Černému moři, vidíme, že se spojené flotily před Sevastopolem baví neškodným cvičením ve střelbě z velké vzdálenosti na několik bezvýznamných vnějších opevnění této pevnosti. Tuto nevinnou hru, jak se dovídáme, prováděla většina lodí po čtyři dny, a protože Rusové měli všehovšudy dvanáct řadových lodí připravených k vyplutí, nevystrčili po celou tu dobu z přístavu ani nos — k velkému podivu admirála Hamelina (viz jeho hlášení z 1. a 5. května)[138]. Tento hrdinný mořeplavec je ovšem dost starý, aby se pamatoval na doby, kdy mnohem slabší anglická eskadra nejen blokovala francouzskou eskadru, ale dokonce ji napadla v přístavu. Byl by to skutečně nesmysl očekávat, že slabší ruská eskadra opustí Sevastopol a nechá se dvojnásobným počtem lodí rozprášit a potopit, aby vykoupila „hnusný zločin" u Sinopu!

Mezitím se dvě řadové lodi (šroubové parníky) a sedm parních fregat vydalo na cestu do Čerkeska. Dostaly rozkaz provést průzkum krymského pobřeží a potom zničit pevnůstky na čerkeském břehu. Útoku na pevnůstky se však mají zúčastnit jen tři parní fregaty, kdežto ostatní čtyři mají příkaz vrátit se k flotile, jakmile provedou důkladný průzkum Krymu. Ovšem ony tři pevnůstky, které Rusové dosud drží na čerkeském břehu — Anapa, Suchum-Kale a Redut-Kale — jsou, pokud je nám známo, dost silné a jsou vybudovány na výšinách, které zcela ovládají volné moře (s výjimkou Redut-Kale), a je otázka, zda vyslané síly stačí provést svěřený úkol, zejména když nejsou provázeny výsadkovými oddíly. Eskadra, jíž velí kontradmirál Lyons, má zároveň navázat spojení s Čerkesy, zvláště s jejich vůdcem Šámilem. Co má kontradmirál Lyons s Šámilem projednat, o tom není nic známo. Ale jedno je

jisté, že mu nemůže přivézt to, co nejnutněji potřebuje, tj. zbraně a střelivo — na válečných lodích v bojovém nasazení totiž není volný prostor pro náklad. Dvě ubohé obchodní brigy nebo škunery s tímto vzácným zbožím by byly mnohem vítanější než veškerá morální, úplně bezcenná podpora pěti válečných lodí. Zároveň se dovídáme, že turecká flotila pluje týmž směrem a veze s sebou všechno nutné k vyzbrojení Čerkesů. Tak dvě spojenecké flotily provádějí totéž a jedna o druhé neví. To je věru jednota plánu a akce k pohledání! Nakonec se ještě budou navzájem považovat za Rusy a Čerkesové budou mít skvělou podívanou, až tyto dvě eskadry začnou po sobě pálit!

Spojenecké pozemní vojsko se zatím po svém vzájemně bratří v Gallipoli a Skutari a konzumuje přitom obrovské spousty tamního těžkého a sladkého vína. Ti, kteří náhodou ještě zůstali střízliví, se zaměstnávají stavbou polních opevnění, jež jsou situována a postavena tak, že na ně buďto nikdy nikdo nezaútočí, nebo je nikdy nikdo nebude hájit. Kdyby bylo ještě třeba důkazu, že ani britská, ani francouzská vláda neměly v úmyslu nijak vážně ublížit svému příteli Mikulášovi, musel by to nyní vidět i slepý podle toho, jak vojsko promarňuje čas. Aby měli záminku držet své jednotky mimo bojiště, nechávají spojenečtí velitelé kopat souvislou linii polních opevnění napříč šíjí tráckého Chersonésu. Kdekdo, a zvláště každý francouzský inženýr ví, že při polním opevňování nejsou souvislé obranné linie téměř nikdy k ničemu. Ale na to, aby budovala souvislé linie v terénu, jehož dvě třetiny se dají ovládat z výšin ležících na té straně, odkud se očekává nepřítel, na to musela přijít teprve anglo-francouzská armáda u Gallipoli. Ale protože přes všechnu snahu postupovat co nejpomaleji se musí i při hlemýždím tempu udělat nějaký pokrok, má být, jak se proslýchá, 15 000 Francouzů posláno do Varny. K čemu? Jako posádka pevnosti? Co tam budou dělat? Pomřou na zimnici a malárii.

Má-li však mít toto válčení vůbec nějaký smysl, musí přece velitelé vědět, že Turci neovládají umění manévrovat v otevřeném poli, v němž jsou zase mistry anglická a francouzská vojska. Naproti tomu Turci dovedou bránit hradby, valy, ba i průlomy proti ztečím tak skvěle, že se v tom s nimi nemohou měřit ani Francouzi,

ani Angličané. Proto, a protože Varna s tureckou posádkou dokázala to, co se předtím ještě žádné pevnosti nepodařilo, že se totiž držela 29 dní po tom, co byly v jejích valech probourány tři průlomy vhodné ke zteči, proto asi jsou nedisciplinovaní Turci odvoláni z Varny a posláni proti Rusům do otevřeného pole, kdežto výborně vycvičení Francouzi, kteří jsou výteční v útoku, zato nejsou dost vytrvalí při delší obraně, jsou posláni do Varny hlídat valy.

Podle jiných zpráv jsou všechny tyto přesuny jen trik a chystají se docela jiné velké věci. Spojenecké armády prý vůbec nemíní operovat na Balkáně, nýbrž mají s podporou loďstva vykonat hrdinské činy v týle Rusů. Mají se vylodit v Oděse, odříznout nepříteli ústup a spojit se v jeho týle s Rakušany v Sedmihradsku. Kromě toho mají vyslat oddíly do Čerkeska; a konečně mají poskytnout 15 000 až 20 000 mužů k útoku na Sevastopol ze souše, zatímco flotily budou dobývat přístav. Podíváme-li se na celou dosavadní historii této války a diplomatická vyjednávání, která ji předcházela, je nám ihned jasné, odkud se tyto pověsti berou. Zrodily se v Cařihradě krátce po příjezdu maršála Leroye, obvykle nazývaného Saint-Arnaud. Kdo zná historii tohoto veleváženého pána*, pozná ihned podle tohoto vychloubání, že jde o muže, který si vysloužil své nynější vysoké postavení chvástáním, ačkoli byl jako důstojník třikrát vyhozen z armády.

Stručně shrnuto, vypadá teď válečná situace takto: Anglie a zejména Francie jsou „nevyhnutelně, i když proti své vůli“ nuceny nasadit největší část svých sil na Východě a v Baltském moři, to jest na dvou předsunutých křídlech vojenského postavení, jehož nejbližším středem je Francie. Rusko obětuje své pobřeží, své loďstvo i část svých vojsk, jen aby západní mocnosti úplně zatáhlo do této akce, odporující veškeré strategii. Jakmile se tak stane, jakmile bude potřebný počet francouzských jednotek odeslán z domova do vzdálených končin, postaví se Rakousko a Prusko na stranu Ruska a zahájí ihned s mohutnou přesilou pochod na Paříž. Podaří-li se tento plán, nebude mít Ludvík Napoleon po ruce žádné

* V „New-York Daily Tribune“ zde doplněno: „příležitostně Vám ji vyličím“. *(Pozn. red.)*

síly, které by tomuto úderu čelily. Avšak existuje síla, která se může „mobilizovat" při každé nečekané události a která může „zmobilizovat" i Ludvíka Bonaparta a jeho přisluhovače, jako už předtím zmobilizovala nejednoho vládce. Tato síla dokáže odrazit každý takový vpád a už jednou to spojené Evropě dokázala. A buďte ujištěni, že tato síla — Revoluce — bude pohotově toho dne, až bude zapotřebí jejího zásahu.

Napsal B. Engels 22. května 1854
Otištěno v „The People's Paper",
čís. 108 z 27. května 1854
s podpisem K. M.
a jako úvodník
v „New-York Daily Tribune",
čís. 4101 z 9. června 1854

Podle textu v „The People's Paper"
Přeloženo z angličtiny

B. ENGELS

SOUČASNÝ STAV ANGLICKÉ ARMÁDY, JEJÍ TAKTIKA, VÝSTROJ, INTENDANTURA ATD.

Londýn, v pátek 26. května 1854

I když válka na Východě nebude mít žádný jiný výsledek, povede aspoň k tomu, že se částečně rozplyne vojenská sláva nebožtíka vévody z Wellingtonu. Kdo znal Anglii ještě za života tohoto velice přeceňovaného vojevůdce, ten si jistě vzpomene, že se tehdy pokládalo za urážku britského národa, jestliže se někdo odvážil mluvit třeba i o Napoleonovi jako o vojevůdci, který by se dal v něčem srovnávat s neporazitelným „železným vévodou". Tento slavný vévoda, který byl celých posledních čtyřicet let fakticky nejvyšším velitelem britské armády, je nyní mrtev a odpočívá v hrobě. Ještě nikdy nevykonával žádný vojevůdce svou moc tak neomezeně a nezávisle jako on. „Vévoda" byl autoritou nad všechny autority, a ani král a královna se mu v odborných věcech neodvažovali odporovat. Ale „železný vévoda", který po mnoho let požíval poct a příjemností, jež bývají zpravidla údělem šťastné prostřednosti a jež tak ostře kontrastují s tragickými otřesy typickými pro životní dráhu génia — například Napoleona — nakonec zemřel a velení nad britskou armádou přešlo do jiných rukou. Asi půldruhého roku po jeho smrti byla britská armáda postavena před úkol podniknout tažení proti Rusku, a tu se ukázalo, ještě než byl první pluk připraven k nalodění, že „železný vévoda" zanechal armádu naprosto neschopnou bojového nasazení.

Vcelku měl vévoda anglický zdravý rozum, ale přesto byl v mnoha směrech omezený a úzkoprsý. Je dobře známo, jak nespravedlivě se vyjadřoval o podílu, který měli jeho němečtí

spojenci na rozhodnutí bitvy u Waterloo, a přivlastňoval si všechnu slávu vítězství, které by se bylo změnilo v porážku, kdyby se nebyl včas objevil Blücher. Tvrdošíjnost, s jakou lpěl na všech zlořádech a nesmyslech zakořeněných v anglické armádě, odpovídaje na každou kritiku: „tyto zlořády a nesmysly nám zajistily vítězství ve Španělsku a Portugalsku" — je v naprostém souladu s jeho konzervativním názorem, že určitý stupeň tradiční nesmyslnosti a prodejnosti je nezbytný pro pravidelný chod „prokazatelně nejlepší" ze všech konstitucí. Ale zatímco v politice dovedl v rozhodujících chvílích v důležitých bodech ustoupit, ve vojenských záležitostech trval tím tvrdohlavěji na zastaralých názorech a tradičních nejapnostech. Za celý jeho život nebyla v britské armádě zavedena ani jediná závažná reforma kromě ryze technického zdokonalení dělostřelectva. Ale v tomto oboru bylo prostě nemožné úplně ignorovat rychlý rozvoj továrního průmyslu a technických věd. Důsledek je ten, že britská armáda má sice nejlepší dělostřelecký materiál na světě, ale organizaci dělostřelectva má právě tak těžkopádnou jako u jiných druhů zbraní, a že ve výstroji, celkové výzbroji a organizaci není v britské branné moci ani jediný bod, ve kterém by nebyla pozadu za armádou kterékoli civilizované evropské země.

Musím vaše čtenáře znovu upozornit na to, že řízení vojenských věcí v Anglii není svěřeno jako v jiných zemích jedinému úřadu. Jsou tu k tomu hned čtyři úřady, navzájem nezávislé a vzájemně si překážející. Je tu ministr války [Secretary of War], pouhý pokladník a účetní. Je tu vrchní velitel v hlavním štábu [Commander in Chief at the Horse Guards*], kterému je podřízena pěchota a jezdectvo. Je tu generální polní zbrojmistr [Master-General of the Ordnance], který velí dělostřelecko-ženijnímu vojsku a má se zároveň starat o všechen armádní materiál**. Dále je tu ministr pro kolonie [Colonial Secretary], který rozděluje jednotky do různých zámořských držav a přiděluje každé z nich válečný materiál. Kromě

* — Horse Guards byla britská královská tělesná garda; v jejích kasárnách sídlil hlavní štáb a „vrchní velitel" — odtud jeho anglický titul. *(Pozn. čes. red.)*

** V britské armádě neexistovalo samostatné velení dělostřelectva a ženijního vojska. Řízení dělostřelectva, ženijního vojska, zbrojní zásobování i část intendanční služby byly ze staré tradice v pravomoci generálního polního zbrojmistra. *(Pozn. čes. red.)*

toho existuje ještě intendantura [Commissariat Department], a konečně pro vojska v Indii vrchní velitel armády v této říši. O nesmyslnosti takovéhoto uspořádání se začalo veřejně mluvit teprve po Wellingtonově smrti, neboť zprávu parlamentního výboru z roku 1837, týkající se této věci, dal vévoda odložit ad acta. Nyní, když začala válka, pociťuje se všude těžkopádnost tohoto uspořádání, ale proti změnám se namítá, že prý by mohly narušit pořádek a plynulost v řízení vojenských záležitostí.

Jako příklad, jaký zmatek plodí tento systém, jsem už při jedné dřívější příležitosti uváděl, že stěží existují dvě věci, které by pluk nemusel žádat od dvou různých, na sobě nezávislých úřadů. Stejnokroj vydává plukovník, ale pláště zbrojní správa [Ordnance]; opasky a tlumoky hlavní štáb [Horse Guards]; střelné zbraně zase zbrojní správa! Na každé zámořské základně jsou vojenské úřady, zbrojní úřady, správci skladů a intendanti víceméně na sobě nezávislí a odpovídají zcela odlišným a na sobě nezávislým úřadům doma. Dále je tu takový nešvar, jako je instituce „ošacovacích plukovníků". V každém pluku je vyšší důstojník s hodností plukovníka, jehož úkolem je vymámit na státní pokladně určitou sumu na ošacení svého pluku, ale na tento účel vydává jen část přidělené sumy. Zbytek strčí do kapsy jako odměnu za svou námahu.

Protože s patenty na důstojnické hodnosti se vesele kupčí, jsou všechna vyšší místa v armádě téměř výhradně v rukou aristokracie. Po několika letech služby v hodnosti poručíka, kapitána a majora má důstojník právo koupit si při první příležitosti nejbližší vyšší hodnost, která se uvolní, nereflektuje-li na toto místo důstojník téže hodnosti, ale s delší služební dobou. Důsledek toho je, že ten, kdo má dost hotových peněz, může postupovat velmi rychle, protože mnoho jeho kolegů s více služebními lety nemá peníze a nemůže si tudíž koupit hodnost, když se uvolní. Je jasné, že takový systém velmi zužuje okruh schopných lidí, ze kterých se rekrutuje důstojnický sbor. Vzhledem k tomu, že povyšování vyšších důstojníků a jejich používání pro aktivní službu závisí skoro výhradně na počtu služebních let nebo aristokratických známostech, velké množství nadaných a vzdělaných lidí nemá vůbec možnost dostat se k vyšším velitelským místům. Je bezesporu nutné připsat převážně na vrub

tomuto systému, že většina britských důstojníků má tak žalostně nedostatečné vědomosti ve všeobecných i teoretičtějších odvětvích vojenské vědy.

Počet důstojníků je neúměrně vysoký ve srovnání s počtem mužstva. Nikde se to tak neblýská zlatými prýmky a nárameníky jako u britského pluku. Následek je ten, že důstojníci nemají co dělat, a protože jejich esprit de corps* jim téměř nedovoluje zabývat se jakýmkoli poněkud vážnějším studiem, ubíjejí volný čas výstředními zábavami všeho druhu a spoléhají se, že až půjde do tuhého, přenese je přes všechny potíže jejich vrozená srdnatost a „reglementy Jejího Veličenstva". Ale když byl zřízen tábor v Chobhamu[139], byla bezradnost velmi mnoha důstojníků na první pohled patrná každému, kdo dovede manévry posoudit trochu důkladněji než ubozí novinářští pisálci, kteří jako praví cockneyové** žasnou nad vším, co přináší taková zvláštní podívaná, jakou v životě neviděli.

Cvičební řád a systém výcviku jsou naprosto zastaralé. Manévrování je neobyčejně těžkopádné, neboť všechny pohyby jsou složité, pomalé a puntičkářsky se dodržují. Starý systém postupu v linii, udržovaný v britské armádě jako hlavní forma taktického manévru déle než v armádě rakouské, má několik dobře známých výhod, jestliže ovšem terénní podmínky dovolují ho použít; ale je nejeden způsob, jak mu čelit, a hlavně, tento systém je použitelný jen za velmi výjimečných okolností. Systém rozvíjení v kolony, zejména v malé rotní kolony, jak se zavádí v nejlépe organizovaných armádách na kontinentě, zajišťuje daleko větší pohyblivost a v případě potřeby rychlé rozvinutí v linii.

Výzbroj britského vojáka je z dobrého materiálu a skvěle vyrobena, ale v mnoha případech je znehodnocena zastaralými předpisy. Staré muškety s hladkou hlavní jsou dobře dělané, mají velkou ráži, ale jsou těžší, než je nutné. Stará brunšvická ručnice byla svého druhu dobrá zbraň, ale byla už předstižena lepšími zbraněmi. Nedávno zavedená Pritchettova puška, pokládaná za zdokonalení

* — kastovní duch; hrdost na příslušnost k útvaru, na jeho tradice a privilegia. *(Pozn. red.)*

** — omezenci; posměšná přezdívka Londýňanů. *(Pozn. red.)*

francouzské pušky Miniéovy, je zřejmě skvělá zbraň, ale byla zavedena teprve po úporném boji s příslušnými úřady. A i v přítomné době se zavádí velmi nepravidelně a nesoustavně; tak třeba polovina pluku má staré a druhá polovina nové zbraně, čímž se vnáší do celé výzbroje zmatek. Jezdectvo má dobré šavle, které jsou vhodnější svým tvarem k bodání i sekání než šavle zavedené v kontinentálních armádách. Koně jsou rovněž prvotřídní, ale jezdci a výstroj jsou příliš těžcí. Materiál polního dělostřelectva je nejlepší na světě, v mnoha směrech obdivuhodně zjednodušený, ale připouští se příliš mnoho různých ráží a vah, jež vyžadují nejrůznější prachové náplně.

Zato oblečení a celková výstroj britského vojáka je největší nesmysl, jaký si lze představit. Vysoký, těsný a tuhý límec kolem krku, nehezký přiléhavý kabátec s dlouhými šosy, špatně střižený a nepohodlný; těsné kalhoty, uboze vypadající plášť, šeredná čepice nebo čáka a k tomu celý soubor všelijakého řemení a pásů k nošení střeliva a tlumoku, jakým se nemohou pochlubit ani Prušáci — o tom všem se v poslední době už tolik psalo v novinách, že to jistě stačí jen připomenout. Dále nesmíme zapomínat, že ke vší té jakoby až záměrné nepohodlnosti oblečení musí britský voják ještě tahat na zádech daleko větší tíhu než kterýkoli jiný voják na světě, a jako by chtěla učinit svou hlavní zásadou „pohyblivost", vleče armáda s sebou tak obrovský trén, že se nic podobného nenajde v žádné jiné armádě. Velkou vinu na tom má těžkopádnost intendantury, ale ani plukovní trény a zejména spousty důstojnických zavazadel nemají sobě rovné, leda v Turecku a v Indii.

A nyní se podívejme, jak si tato armáda vedla, když vojska dorazila do Turecka. Francouzi, kteří svůj armádní systém neustále korigovali různými opatřeními, která se jim osvědčila jako praktická a užitečná při alžírském tažení, se nevylodili, dokud se pohodlně nezařídili. Přivezli s sebou sice málo, ale přesto všechno, co nutně potřebovali, a to, co chybělo, rychle doplnil vrozený důmysl francouzského vojáka. Ukázalo se, že i přesto, že správa armády je v rukou podvodnické kliky Ludvíka Bonaparta a Saint-Arnauda, funguje tento systém celkem bez poruch. Ale Angličané! Přijeli do Gallipoli dřív než jejich zásobovací sklady; přijelo jich čtyřikrát

víc, než kolik mohl pojmout jejich tábor; k vyloďování nebylo nic připraveno, nebyly pojízdné pekárny, neexistovalo skutečně odpovědné řízení. Rozkazy jen pršely a vzápětí přicházely opačné rozkazy a všechny si navzájem nejstrašnějším či spíše nejsměšnějším způsobem odporovaly. Nejeden starý seržant nebo kaprál, který si dovedl zařídit pohodlný život v kaferských houštinách nebo na vypráhlých rovinách kolem Indu, tady úplně ztratil hlavu. Všechna zlepšení, ať už je zavedl za polního tažení kterýkoli cizí velitel, byla tu přijata jen na dobu tohoto tažení; jakmile se jednotlivé pluky rozešly, vstoupily znovu v platnost jako jediný zákon zastaralé reglementy Jejího Veličenstva, a organizační zkušenosti polního tažení přišly úplně nazmar.

Takový je onen proslavený systém, na němž „železný vévoda" lpěl s železnou tvrdošíjností a který musel být nejlepší už proto, že s ním porazil Napoleonovy generály na Pyrenejském poloostrově. Když se britský voják vleče ve svém koženém krunýři s 60 až 70 librami na zádech bulharskými stepmi, často ještě sužován malárií, že se sotva plouží, špatně zásobován vinou nedbalých a neschopných intendančních důstojníků, jistě s pýchou vzpomíná na svého „železného vévodu", který mu připravil všechna tato dobrodiní.

Neblahé důsledky, které samy sebou vyplývají z vévodovy zkostnatělé rutiny, ještě zhoršuje oligarchický ráz anglické státní správy, v níž jsou nejdůležitější úřady svěřovány lidem, jejichž podporu v parlamentě snad nezbytně potřebuje klika kariéristů, jež je právě u moci, ale kteří naprosto postrádají nejzákladnější odborné znalosti a schopnosti. Vezměme například pana Bernala Osborna, který je jako sekretář zbrojní správy [Clerk of Ordnance] členem koaliční vlády. Jmenování pana Bernala Osborna bylo ústupkem mayfairským radikálům[140], které ve vládě zastupuje sir W. Molesworth, „skromný" vydavatel Hobbesova díla. Pan Bernal Osborne

> zobe vtip jak holub hrách
> a po komkoliv hází jím až strach.
> Toť kramář vtipu, vykládá své hračky,
> kde pouť a trh a posvícení, táčky...*

* Shakespeare, Marná lásky snaha, 5. jednání, 2. scéna. *(Pozn. red.)*

Pan Bernal Osborne sice hauzíruje s omšelými vtipy, ale sotva by asi rozeznal obyčejnou mušketu od Miniéovy pušky. Přesto je ovšem parlamentním sekretářem zbrojní správy Jejího Veličenstva.

Vaši čtenáři si jistě ještě vzpomínají na to, že pan Osborne přednedávnem žádal parlament, aby byly zbrojní správě povoleny prostředky na vlastní výrobu všech pěchotních zbraní požadovaných armádou a námořnictvem. Tvrdil, že ve Spojených státech dodávají státní zbrojovky zbraně laciněji, než je mohou vyrábět soukromé závody, a že se v Anglii vyskytly v několika případech vážné potíže, protože dodavatelé nedodali zbraně ve smluvní lhůtě.

Hlasování ve sněmovně bylo však odloženo, protože pan Muntz podal návrh, aby byl ustanoven užší výbor, který by „vyšetřil nejlevnější, nejrychlejší a nejlepší způsob dodávání střelných zbraní pro armádu Jejího Veličenstva". Nyní byla uveřejněna zpráva tohoto výboru, a k jakým závěrům došel? Že soukromí továrníci nedodali zbraně v dohodnutých lhůtách „pro malicherně puntičkářský způsob *kontrolování* přebíraných výrobků požadovaný zbrojní správou a proto, že je tu zvykem zadávat výrobu každé jednotlivé z mnoha součástí ručnice jinému výrobci". Zpráva dále konstatuje, že „zbrojní správa má asi sotva ponětí o tom, zač se vyrábějí pušky v Americe, i o tom, v jakém rozsahu se při jejich výrobě používá strojů, a její úředníci zřejmě nikdy neviděli střelné zbraně vyrobené ve státních zbrojovkách oné země".

Konečně se ze zprávy dovídáme, že „továrna, kterou vláda zamýšlí postavit, by nemohla dodat ani jednu ručnici dřív než za osmnáct měsíců".

Tyto úryvky z parlamentní zprávy snad dostatečně charakterizují odborné znalosti, které projevuje v koaliční vládě pan Osborne, její vlastní sekretář zbrojní správy. Ex ungue leonem.*

Napsal B. Engels 24. května 1854
Otištěno v „New-York Daily Tribune", čís. 4102 z 10. června 1854
Podpis: Karel Marx

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

* Podle drápů se pozná lev. *(Pozn. red.)*

K. MARX

*SMLOUVA MEZI RAKOUSKEM A PRUSKEM. — PARLAMENTNÍ DEBATY 29. KVĚTNA

Londýn, v úterý 30. května 1854

„Times“ se velice rozčilují nad tím, že britský generál vydal rozkaz zakazující jejich „vlastnímu zpravodaji“ doprovázet britskou armádu. Kdyby tato válka byla válkou bona fide*, bylo by nesmyslné protestovat proti takovému opatření; vždyť už vévoda z Wellingtonu si ve svých depeších neustále stěžoval na to, že Napoleon může svým generálům ve Španělsku posílat zprávy o jeho zamýšlených pohybech a dispozicích, které čerpá z anglického tisku. Za daných okolností může ovšem být účelem tohoto rozkazu jedině to, aby anglická veřejnost nebyla informována o zrádných úmyslech britských expedičních sil; jeho důstojným doplňkem je dekret, který si právě vynutili na sultánovi hrdinové 2. prosince a který byl přečten ve všech mešitách, dekret zakazující Turkům veškeré politické debaty. Vskutku také, proč by na tom měli být Turci v tomto ohledu lépe než sama anglická veřejnost?

Na včerejší schůzi Dolní sněmovny se pan Blackett dotázal lorda J. Russella, zda Velká Británie posledním vídeňským protokolem[141] uznala či sankcionovala první článek smlouvy mezi Rakouskem a Pruskem z 20. dubna 1854, kterým si smluvní mocnosti

„vzájemně zaručují své německé i mimoněmecké državy, takže jakýkoli útok na území jedné z nich, ať jej podnikne kdokoli, bude považován za nepřátelský útok na území druhé mocnosti“.

Lord John Russell odpověděl, že „protokol neobsahuje žádné výslovné uznání či sankci tohoto prvního článku smlouvy mezi Ra-

* — vážně míněnou. *(Pozn. red.)*

kouskem a Pruskem“. Ať už výslovné nebo ne, ve včerejším francouzském „Moniteuru“ se můžeme dočíst, že

„poslední vídeňský protokol spojuje anglo-francouzskou dohodu o současné válce s rakousko-pruskou smlouvou pro případ války“,

tj. spojuje nynější anglo-francouzskou válku proti Rusku s případnou rakousko-pruskou válkou po boku Ruska, a to je v každém případě záruka, kterou západní mocnosti dávají Prusku a Rakousku pokud jde o nerušené držení Poznaňska, Haliče, Uher a Itálie. Lord John Russell dále přiznává, že se v tomto protokolu

„projevuje tendence utvrdit a zachovat zásady vytyčené vídeňskými protokoly, totiž celistvost turecké říše a vyklizení podunajských knížectví ruskými vojsky“.

Fakticky to znamená nový závazek zachovávat status quo ante bellum. Západní mocnosti nemohou předstírat, že by tímto protokolem získaly nějakou výhodu oproti Rusku; neboť v prusko-rakouské smlouvě se výslovně stanoví:

„Podnětem k útočné nebo obranné akci ze strany obou smluvních mocností by bylo za prvé přivtělení podunajských knížectví k Rusku a za druhé útok Rusů na Balkán nebo jejich přechod přes Balkán.“

Obě tyto podmínky si zřejmě nadiktovalo Rusko. Od samého počátku prohlašovalo, že nemíní knížectví přivtělit k svému území, nýbrž držet je jako „materiální záruku“, že budou uspokojeny jeho požadavky. Přechod přes Balkán, a mít přitom před sebou osmdesátitisícovou francouzskou armádu — takový záměr v ruských plánech polního tažení nikdy neexistoval; jediným cílem Rusů je zajistit si některé pevnosti na pravém břehu Dunaje jako předmostí pro svou armádu, aby mohli kdykoli vpadnout do Bulharska. Poznamenáváme mimochodem, že „Times“, zmiňujíce se o tomto novém protokolu, kojí se nadějí, že se západním mocnostem alespoň podařilo získat na svou stranu Rakousko, protože o Prusku je prý „všeobecně známo“, že je nyní ovládáno „ruskými agenty“; „Morning Chronicle“ pak pochybuje i o upřímnosti Rakouska. Velký Napoleon by byl přinutil Rakousko a Prusko k otevřenému spojenectví s Ruskem; malý Napoleon dovoluje Rusku, aby mu vnutilo takové spojenectví s německými mocnostmi, které vzdaluje jeho armádu co nejdále od její operační základny.

Na dotaz pana Milnese lord John Russell prohlásil, že

„Francie vyslala vojsko v síle asi 6000 mužů s příkazem obsadit Peiraieus. Rovněž jeden anglický pěší pluk, který asi před týdnem opustil Anglii, je určen k obsazení Peiraieu."

Příčinou tohoto opatření je prý spiknutí řecké vlády s Ruskem. Ale vojska mají obsadit Atény jen za určitých okolností. V dnešních francouzských novinách čteme, že

„král Oto přijal ultimátum a slíbil, že povolá zpět Mavrokordatovu vládu, upustí-li se od okupace. V opačném případě je rozhodnut přenést sídlo vlády do vnitrozemí a tam soustředit své vojsko."

Že tato druhá možnost nezůstane jen prázdným slovem, je vidět z dalšího prohlášení lorda J. Russella:

„Jestliže se řecký král postaví proti pokusům svého lidu porušit povinnosti neutrální mocnosti, nalezne u vojsk, která tam byla vyslána, ochranu a zároveň v nich bude mít prostředek, jak donutit svůj lid, aby tyto povinnosti respektoval. Jestliže se naopak ukáže, že protesty, které jsme dostali od řecké vlády, nejsou míněny upřímně, budou tato vojska patrně užitečná jinak."

Čili: Ať dělá řecká vláda co dělá, Řecko bude okupováno. „Times" poněkud rozmrzele poznamenávají, že

„francouzská vojska nyní tvoří většinu posádek v Římě, Aténách a Cařihradě, třech největších městech starověkého světa".

Starý Napoleon míval ve zvyku obsazovat hlavní města novověkého světa. Malý Napoleon, kterému stačí teatrální zdání velikosti, rozptyluje své armády po bezvýznamných zemích a vhání velkou část armády do culs de sac*.

Odvolání návrhu zákona o zamezení podplácení voličů na včerejší večerní schůzi sněmovny bylo příležitostí k nesmírně zábavnému utkání mezi maličkým Johnnym, Disraelim a Brightem. Pan Disraeli poznamenal:

„Vláda předložila během tohoto zasedání sedm závažných návrhů zákonů. Při hlasování o třech z těchto sedmi návrhů byla poražena, tři návrhy byly staženy z pořadu a při sedmém utrpěla vláda povážlivou, byť dílčí porážku. Poražena byla při hlasování o návrhu na zásadní změnu zákona o nuceném přesidlování chudých, návrhu zákona o školství ve Skotsku a návrhu zákona na úplnou revizi systému parlamentních přísah. Stáhla z pořadu i tento návrh

* — do slepých uliček, do bezvýchodné situace. *(Pozn. red.)*

zákona o zamezování podplácení voličů; stáhla z pořadu velice důležitý návrh zákona o základních změnách ve státní službě a stáhla návrh na reformu parlamentu. Zákon o reformě oxfordské university vyjde z této sněmovny ve velmi zkomolené podobě."

Nebyly-li vyhlídky na to, že se tato opatření uskuteční, neměla je vláda vůbec předkládat... Říkalo se, že nynější vláda sice nemá žádné zásady, ale že jsou v ní „všechny talenty", pak by se ovšem bylo dalo očekávat, že obětuje-li každý ministr své osobní přesvědčení, bude mít z tohoto hrdinství aspoň nějaký užitek veřejnost.

Rozhorlení lorda Johna nepřidalo jeho odpovědi nijak na přesvědčivosti. Velebil přednosti zamítnutých i stažených návrhů. Ať už je tomu jakkoli, dodal, sněmovna se nestaví na stranu pana Disraeliho a jeho přátel. Pan Disraeli obvinil vládu z lehkověrnosti nebo nadržování při provádění zahraniční politiky, ale nikdy neměl odvahu dotázat se sněmovny, jaké je v této otázce její mínění. Tvářil se, jako by nechtěl rušit vládu v jejích válečných přípravách; ale přesto předložil návrh, který měl vládu zbavit prostředků na vedení této války. Tento návrh byl poražen většinou více než sto hlasů. Pokud jde o zákon o právech židů, za jejichž emancipaci se Disraeli naoko přimlouvá, jednou toto opatření podporoval a podruhé se stavěl proti němu podle toho, jak se mu to právě hodilo.

Touto odpovědí vyprovokoval nešťastný vůdce Dolní sněmovny nový útok svého odpůrce, a to ještě mnohem prudší, než byl první.

„Urozený lord," pravil pan Disraeli, „se zřejmě domnívá, že mě překvapuje, že se nevzdal svého úřadu. Naopak, byl bych nesmírně překvapen, kdyby to učinil. (Hlasitý smích.) Bude třeba ještě daleko víc porážek, pokud možná ještě víc ponižujících, ještě úplnějších, než se bude urozený lord cítit nucen podniknout tento krok. (Potlesk.) Znám urozeného lorda příliš dobře. Zaujímal jsem velmi dlouho místo v řadách opozice, když on byl u moci. Viděl jsem ho až příliš často v podobné situaci. Zažil jsem mnohokrát, jak utrpěl naprosto zdrcující porážku, a přesto se držel úřadu s vlastenectvím a vytrvalostí vzbuzující bezmezný obdiv. (Potlesk a smích.) Pokud jde o válku, vláda oznámila parlamentu, že mu předloží všechny dokumenty týkající se této věci, ale ve skutečnosti zatím nejzávažnější část dokumentů zatajila a celá naše země by byla zůstala v naprosté nevědomosti o tom, co se děje, nebýt odhalení v ‚Journal de Saint-Pétersbourg'. Po těchto odhaleních musel on, Disraeli, změnit své mínění jen potud, že mohl zanechat všech dohadů a přímo prohlásit, že se vláda provinila buď vědomým nadržováním, nebo lehkověrností. Je přesvědčen, že v dohledné době to bude mínění celé země."

Potom se pan Disraeli jal hájit vládu lorda Derbyho a dokazovat, že tehdy byla opozice lorda Johna proti němu „buřičská". Lord John přinesl velké oběti:

„Rozešel se se svými celoživotními druhy, kteří mu byli po celý život věrni, aby přivinul na svá ňadra staré nepřátele, kteří po celý život popírali jeho schopnosti a veřejně ho očerňovali. Vzdal se důvěry — abych tak řekl téměř rozbil onu historickou stranu, jejíž důvěra měla být pro muže, jako je urozený lord, neméně drahá než přízeň jeho vladařky. (Potlesk.) A proč to udělal? Protože byl oddán velkým zásadám a byl rozhodnut provést velká opatření. Nyní však všechna jeho opatření ztroskotala, a on zůstává v úřadě dál. Pokud jde o jeho postup v židovské otázce, pan Disraeli naprosto rozhodně a kategoricky protestuje proti tvrzení urozeného lorda."

Nato nezbývalo lordu Johnu Russellovi nic jiného než vymluvit se na své „nezdary" a vylíčit další trvání koalice jako nutné zlo.

Pan Bright vyslovil názor, že

„urozený lord vyšel z rozpravy s jistou úhonou. Složení vlády bylo takové, že od první chvíle její existence bylo jasné, že nemůže jednat ve prospěch země. Připomněl výrok jednoho duchaplného gentlemana v této sněmovně a velkého přítele urozeného lorda a vlády, který prohlásil, že kabinet by dosáhl velkolepých výsledků, jen kdyby se nemusel zabývat politikou. To byl zřejmě asi kurs, který vláda sledovala. Ve všech otázkách kromě svobodného obchodu se vláda ukázala naprosto neschopná radit sněmovně, vést ji nebo ji kontrolovat. Je zřejmé, že urozený lord, který je ze zdvořilosti nazýván vůdcem sněmovny, sněmovnu nevede a sněmovna nejde za urozeným lordem a že návrhy vlády jsou zcela bez okolků zamítány. Vy jste nás zavlekli do války a vy nás z ní musíte vyvést. Nejsme ochotni převzít odpovědnost. To je situace, do které nás zahnala vláda. Tím, že podrývá a narušuje turecké státní zřízení, narušuje a podrývá do jisté míry i parlamentní systém této země."

Můžeme se zeptat, k čemu tu tento systém je. Vnitropolitické otázky se nesmějí rozvířovat, protože země vede válku. Protože země vede válku, nesmí se diskutovat o válce. Proč potom zůstává parlament? Starý Cobbett prozradil toto tajemství: jako pojistný ventil pro zjitřelé vášně země.

Napsal K. Marx 30. května 1854
Otištěno v „New-York Daily Tribune",
čís. 4103 z 12. června 1854
Podpis: Karel Marx

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

K. MARX

*VYTVOŘENÍ ZVLÁŠTNÍHO MINISTERSTVA VÁLKY V ANGLII.— VÁLEČNÉ UDÁLOSTI NA DUNAJI. — HOSPODÁŘSKÁ SITUACE

Londýn, v pátek 2. června 1854

Bylo již rozhodnuto, že bude vytvořeno zvláštní ministerstvo války, a teď je velká otázka, kdo bude vybrán na toto ministerské místo. Vévoda z Newcastlu, který dosud ve své osobě spojoval jak funkci ministra pro kolonie, tak funkci ministra války, už dávno dal najevo naprostou neochotu vzdát se kteréhokoli z těchto dvou míst, a pokud se dá soudit z tónu listu „Morning Chronicle", je zřejmě odhodlán udržet se v čele ministerstva války stůj co stůj. Dnešní „Times" už potřetí doporučují jmenování lorda Palmerstona.

„Lord Palmerston by byl zřejmě víc na svém místě v čele ministerstva války, kde by vedl ozbrojené síly této země *proti svému takřkajíc odvěkému nepříteli, Rusku*, než když ztrácí čas věčnými tahanicemi s obecními zastupitelstvy a kanalizačními komisemi."

„Daily News" rovněž doporučuje lorda Palmerstona. Včerejší „Morning Herald"[142] přinesl odhalení zákulisí těchto intrik z pera pana Urquharta. Ať už to dopadne jakkoli, jsou tyto přesuny na Downing Street pro „válku" důležitější než všechny vojenské demonstrace v Gallipoli či ve Skutari.

Snad si ještě vzpomínáte, co se veřejnosti naslibovalo, jen až prý velitelé expedičních vojsk přibudou do Cařihradu, pak prý budou ihned podniknuta rychlá a energická opatření. Maršál Saint-Arnaud, lord Raglan a turecký serasker dorazili 18. května do

Varny, kde se měla 20. května konat válečná porada s Ömerem pašou a admirály. Včera došla do Londýna telegrafická zpráva, podle které „na válečné poradě ve Varně bylo usneseno, že spojenecká vojska postoupí z Gallipoli do Drinopolu". Zároveň vyšel v „Times" úvodník, v němž se píše o konferenci ve Varně a sděluje se plán tažení, jak byl dohodnut.

„Tato konference," píší „Times", „se zřejmě konala v téže době, kdy Rusové pod velením knížete Paskeviče podnikali zběsilé útoky na pevnost Silistru, a proto měli nejvyšší důstojníci spojenecké armády nejlepší možnost dohodnout se o opatřeních, jež by se měla podniknout na pomoc této pevnosti."

A proto dali svým vojskům rozkaz přesunout se z Gallipoli do Drinopolu — na pomoc Silistře; *a proto* dospěli k tomuto hrdinskému rozhodnutí:

„Nebylo by účelné vystavovat tureckou armádu riziku velké akce jen proto, aby byl odražen útok Rusů na pevnosti chránící pravý břeh Dunaje... právě tak by nebylo účelné vrhnout značnější část spojeneckých armád na pobřeží, neboť by tam došlo okamžitě ke srážce s ruskými předsunutými hlídkami."

Jinak řečeno — spojenečtí generálové se rozhodli, že nebudou nic podnikat proti energickým pokusům Rusů dobýt pevnosti na pravém břehu Dunaje. „Times" přiznávají, že takový operační plán „asi zklame veřejnost, jež je pochopitelně netrpělivá"; ale na druhé straně list dokazuje, že „tyto opevněné body jsou ve skutečnosti jen turecká vnější opevnění a nepředstavují hlavní turecké síly". Předtím nám „Times" tvrdily, že turecká *vnější opevnění* jsou Moldavsko a Valašsko a že Turci mnoho neztratí, když je vydají Rusům. Nyní se dovídáme, že Turecko může stejně klidně přenechat Rusům i Bulharsko.

„Balkán, to je skutečná bašta osmanské říše a Rusové nic nezískají, zmocní-li se s těžkými ztrátami vnější opevněné linie, když budou při dalším postupu narážet na stále nové, nesrovnatelně větší překážky. Čím dál budou postupovat v tomto kraji na sever od Balkánu, tím bude jejich postavení horší... Pronikající armáda se vyčerpá na opevněných bodech u Dunaje a ve srážkách s rozptýlenými oddíly nepřítele, kdežto turecké síly hájící hlavní postavení zůstanou poměrně svěží a nedotčené."

Není pochyby, že dokáží-li se masožraví spojenci* vyhnout

* — V originále „beef-eating allies" — narážka na ironickou přezdívku anglické královské gardy — „beef-eaters", doslova: „pojídači hovězího". *(Pozn. red.)*

srážce, zůstanou jejich síly úplně svěží. Ale co když Rusové nebudou v krajině na sever od Balkánu postupovat dál a spokojí se obsazením pevností — klíčů k Bulharsku — a podunajských knížectví? Kdo je donutí, aby odtud odešli?

„Za linií Balkánu se evropská armáda připravuje, aby ve vhodné chvíli nezadržitelně *vyrazila k útoku*, a závěrečné měsíce tažení *musí* přinést zničení nepřítele."

Tento nezadržitelný útok bude samozřejmě velmi usnadněn tím, že Rusové budou mít v rukou dunajské pevnosti, a co nedokáží spojenecké armády, to hravě dokončí *nepříznivá roční doba.*

„Moniteur" sice oznamuje, že Ömer paša se chystá přijít na pomoc Silistře, ale „Mornig Chronicle", nespokojen s právě citovaným článkem „Timesů", poznamenává:

„Autor tohoto plánu zřejmě doufá, že rakouská diplomacie mezitím přiměje cara, aby odvolal svá vojska a spokojil se tím, že získal celou řadu úspěchů, aniž se mu někdo stavěl na odpor; na druhé straně se asi počítá s tím, že v případě dalšího postupu Rusů na Balkáně by se uplatnila ona vzdálená alternativa, na niž je pamatováno v rakousko-pruské smlouvě."

Zprávy „Moniteuru", jak je známo, jsou ovšem vždycky upraveny tak, aby nezkazily Pařížanům náladu; a způsob, jakým komentuje plán „Timesů" list „Chronicle", jen zvyšuje pravděpodobnost, že je to plán koalice. Tuto domněnku potvrzují i jiné prameny. Cařihradský dopisovatel „Chronicle" ve své zprávě z 18. května poznamenává:

„Tažení na Dunaji bude asi sotva zahájeno uprostřed léta, protože v tuto dobu by byly ztráty na lidech následkem zimnice a jiných nemocí daleko větší než kdy jindy."

Ostatně vládní „Globe"[143] ve svém včerejším večerním vydání přináší článek napsaný v úplně stejném duchu jako článek v „Times". Píše předně, že v této chvíli je v Turecku „*pouze*" 45 000 spojeneckých vojáků — 29 000 Francouzů a 16 000 Angličanů; přitom v jiném článku tento list uvádí, že Rusové mají u Silistry pouze 90 000 vojáků, kdežto turecká pravidelná armáda v poli čítá na 104 000 mužů. Ale podle listu „Globe" není tato masa téměř 150 000 tureckých, francouzských a anglických vojáků s to zabránit 90 000 Rusů, aby dobyli bulharské pevnosti, a to ani nemluvíme

o podpoře, kterou by jim mohly poskytnout tři mocné flotily. „Globe" považuje za úplně zbytečné, aby Turci nebo spojenci bojovali proti Rusům, protože prý „proti nim bojuje čas". Když vykládá plán kampaně, který upekli spojenečtí velitelé, jde ještě o krok dál než „Times", neboť píše:

„Ať už bude osud dunajských pevností jakýkoli, je nutné shromáždit patřičné síly, aby byl vetřelec zbaven naděje na *další* postup a aby byl ztrestán jeho troufalý výpad."

Zde máme jasný důkaz, že Anglie a Francie v posledním vídeňském protokolu přistoupily k rakousko-pruské smlouvě. Dunajské pevnosti a Bulharsko mají být postoupeny Rusku; důvodem k válce by byl pouze *další* postup.

Když nejprve vpadlo do Moldavska 15 000 Rusů a když překročili Prut, dostávalo Turecko rady, aby zachovalo klid, protože prý stejně nebude moci zabránit takové ohromné síle 15 000 mužů, aby obsadili i Valašsko. Nato Rusové Valašsko obsadili. Když Porta vypověděla válku, nezahájila proti Rusům žádné operace, protože byla zima. Když přišlo jaro, dostal Ömer paša rozkaz, aby se zdržel všech ofenzívních akcí, poněvadž se dosud nedostavila spojenecká vojska. Když se dostavila, nedá se nic dělat, protože teď je léto, a léto je nezdravá roční doba. A až přijde podzim, pak zase bude „příliš pozdě na to, zahajovat tažení". Tento postup nazývají „Times" kombinací strategie a taktiky; podle nich je zřejmě kvintesencí taktiky obětovat armádu, jen když se zachovají „svěží" zálohy. Všimněte si zároveň, že po celou tu dobu, co se přímo před nosem a před očima opozičního tisku a celé britské veřejnosti provádějí tyhle kejkle, předhánějí se „Morning Advertiser" a „Times" ve zlostných útocích na adresu Pruska, Dánska a Švédska, protože se „nepřipojily" k západním mocnostem! Všechny menší dvory mají dobré důvody, aby se přikláněly spíš na stranu Ruska, jak je zřejmé například z tónu dánských vládních novin. Tak kodaňský dopisovatel listu „Morning Chronicle" píše:

„Hrozba, kterou vládní strana nutí národní stranu k tomu, aby byla ztichla a držela se v pozadí, spočívá v tom, že Anglie se vůči Dánsku chovala vždycky věrolomně, a kdyby se Dánsko nyní spojilo se západními mocnostmi, 100 000 Prusů, možná i společně s armádním sborem Rakušanů, by zpustošilo Jutsko až po Eider a obsadilo celé území Dánska."

Koaliční vláda mohla čekat, a také určitě čekala, že si za delikátní služby — diplomatické, vojenské i jiné — které prokazovala „spravedlivé věci" Ruska, vysloužíaspoň určitou delikátní vděčnost samovládcovu. Ale místo toho od něho dostává tolik kopanců, že je to víc, než se dá omluvit a pochopit. Pro ilustraci toho, jak se projevuje svrchované pohrdání ruského dvora vůči jeho údajným protivníkům, uvedu překlad bajky jednoho anonymního ruského Tyrtaia, kterou nedávno otiskla „Nordische Biene". Dětinskou prostotu jejího jazyka i kompozice je nutno připsat na vrub polobarbarským myslím, k nimž se básník obrací, právě tak jako ironicky zdvořilý tón kritiky, jíž podrobil poslední oděskou zprávu admirála Hamelina „Journal de Saint-Pétersbourg", je nutno vysvětlit tím, že byla určena evropským diplomatům. Bajka má název „Orel, buldok, kohout a zajíc".

Královský orel, mohutný a silný, seděl na vrcholku skály a ze svého vzneseného trůnu obhlížel celý svět daleko za Baltem (weit hinter in Belt die ganze Welt); seděl tu klidně a pokojně, spokojen se skromným obědem a pohrdaje tím, že by sháněl potravu dole v údolí, protože kdykoli se mu něčeho zachce, může to mít.

Buldok ho pozoroval se závistí a takto pravil kohoutovi: „Buď mým spojencem, spojíme se, ty ze msty, já ze závisti, a srazíme toho orla v prach." Ujednáno vykonáno. I vydali se na pochod, a když se tak cestou radili, jak by orla nejlépe přemohli, kohout řekl: „Počkej! Pohleď jen na jeho paťáty, na jeho křídla — bůh buď milostiv tomu, kdo je zakusí na své kůži! Nejednou jsem slýchal kletby a nářky svých předků na nešťastný osud, když vzpomínali, jak je tloukl svými křídly." — „Máš pravdu," řekl buldok, „ale my si vymyslíme lest, jak na orla vyzrajeme. Zaženeme k němu zajíce a orel do něho zatne své spáry. Mezitím ty upoutáš jeho pozornost tím, že budeš kokrhat a poskakovat, to ty přece výborně dovedeš, a budeš se tvářit, jako by ses s ním chtěl pustit do křížku. Když takto zaujmeme jeho pozornost a zaměstnáme jeho paťáty, pak se já na něho vrhnu zezadu, takže se nebude moci bránit, a vmžiku ho rozsápu na kusy svými ostrými tesáky." — Kohoutovi se plán zamlouval, i postavil se poblíž na stráž. — Buldok vběhne do lesa, hlučným štěkáním vyplaší zajíce a žene ho k orlovi, který klidně vyčkává. Zajíc, hloupý a slepý, užuž vbíhá orlovi do spárů. Kohout věrný svému slibu vyběhne z úkrytu a žene se za zajícem. Ale běda! Orel se ani nepohne z místa, jen zamává křídly, a neuznávaje zajíce ani za hodného své pozornosti, odhání ho hned jednou, hned druhou perutí, pak se jen dotkne kohouta, a ten se už ani nepohne ani nezakokrhá. — Je známo, jak rychle zajíc utíká. Hleďte, jak peláší jako smyslů zbavený, vrhá se do moře a tam se utopí. Orel viděl tlustého buldoka, jak zpovzdálí strojil léčku — neboť co ujde

orlímu zraku? Objevil hrdinu schovaného za křovím. Rozepne svá široká a mohutná křídla a majestátně se vznese. Buldok štěká a prchá chvatnými skoky. Ale marně, je pozdě. Orel se na něj vrhá, zatíná spáry do zrádcova hřbetu a už leží buldok rozsápán na kusy.

Protože vyhlídky na příští úrodu jsou příznivé a zatím se nenakupuje na spekulaci, ceny obilí v tomto týdnu mírně poklesly. Ovšem nevyhnutelně se projeví opačná tendence, protože „všechno, co se v tomto směru dá zjistit, nasvědčuje tomu, že zásoby farmářů jsou mnohem menší, než obvykle bývají v tuto roční dobu". („Mark-Lane Express".) Zprávy z Gdaňska, Štětína, Rostocku atd. se shodují v tom, že nynější zásoby jsou velmi malé, že okolní rolníci nemají už co dodávat nebo jen nepatrně a že pomoc z těchto krajů se dá očekávat jen za velmi vysoké ceny. Francouzští pěstitelé zřejmě nijak nezvýšili dodávky a obilí dodávané na domácí trh prý sotva stačí krýt poptávku spotřebitelů.

Ze soukromých pramenů jsem se také dověděl, že zprávy „Times" o obchodní situaci v průmyslových obvodech kolem Manchesteru jsou většinou zkreslené a že obchody všude, až na Birmingham, váznou. „Manchester Guardian"[144] to potvrzuje a dodává, že vrátí-li se tolik stávkujících dělníků do práce, projeví se to podle všeho poklesem cen.

Pokud jde o opatření, o němž na pondělní schůzi Dolní sněmovny referoval sir J. Graham, tj. že Anglie nebude blokovat archangelský přístav, „Morning Herald" je hodnotí těmito lakonickými slovy: „V Archangelsku stojí dům, který patří kancléři pokladu."

Napsal K. Marx 2. června 1854
Otištěno v „New-York Daily Tribune",
čís. 4105 ze 14. června 1854
Podpis: Karel Marx

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

K. MARX

*REORGANIZACE ANGLICKÉ VOJENSKÉ SPRÁVY. — RAKOUSKÉ VÝZVY. — HOSPODÁŘSKÁ SITUACE V ANGLII. — SAINT-ARNAUD

Londýn, v pátek 9. června 1854

Řeč, kterou pronesl Kossuth v Sheffieldu, je nejvýznamnější ze všeho, co řekl za svého pobytu v Anglii. Přesto jí však lze ledacos vytknout. Tak jeho historické exkursy jsou často nesprávné. Například datovat úpadek Turecka od doby, kdy Sobieski přispěchal na pomoc rakouskému hlavnímu městu,[145] to je tvrzení, pro které by se těžko shledávaly důkazy. Studie Hammerovy[146] nade všechnu pochybnost dokazují, že organizace turecké říše byla už tehdy ve stavu rozkladu a že osmanská sláva a síla rychle pohasínaly už nějaký čas před tímto obdobím. Stejně nesprávné je tvrzení, že se Napoleon vzdal myšlenky napadnout Rusko z moře ne proto, že neměl loďstvo a že mu nadvládu nad oceánem vyrvali z rukou Britové, ale z nějakých jiných důvodů. Vyhrožovat Anglii, že kdyby uzavřela spojenectví s Rakouskem, Uhry by se spojily s Ruskem, to byla velká nepředloženost. Především se tím dává do rukou zbraň vládním novinám, a „Times" toho také hned plně využily a „usvědčily" všechny revolucionáře, že jsou agenty Ruska. Za druhé to znělo prapodivně z úst muže, jehož vláda už roku 1849 nabídla uherskou korunu ruskému careviči. A konečně by Kossuth těžko popřel, že kdyby se tato jeho hrozba někdy uskutečnila — ať už z jeho iniciativy či z iniciativy někoho jiného — byla by maďarská

národnost odsouzena k zániku, protože většina obyvatelstva Uher jsou Slované. Rovněž byla chyba dělat z války proti Rusku válku svobody proti despotismu. Nejen proto, že kdyby tomu tak bylo, byl by představitelem této svobody takový Bonaparte, ale kromě toho je přece otevřeně doznávaným cílem této války zachování rovnováhy sil a vídeňských smluv — právě těch smluv, které berou národům všechnu svobodu a nezávislost.

Ostřejší řeč než obvykle měl i pan Urquhart v Birminghamu a znovu v ní obvinil koaliční vládu ze zrady. Jenže vzhledem k tomu, že se pan Urquhart zásadně rozchází s jedinou stranou, která je schopna odstranit prohnilou parlamentní základnu, o niž se opírá koaliční vláda oligarchie, všechny jeho řeči jsou jen mluvením do větru.

Lord John Russell oznámil včera večer v Dolní sněmovně vytvoření zvláštního ministerstva války; v tomto ministerstvu ovšem nemají být sloučeny všechny různé odbory, které dosud tvořily vojenskou správu, nýbrž nové ministerstvo má nad nimi mít jen nominální vrchní dohled. Jediná výhoda plynoucí z této změny je vytvoření nového ministerského křesla. Co se týče jeho obsazení, přinesl včerejší „Morning Post" zprávu, že frakce peelovců[147] v kabinetu prosadila svou a že se novým ministrem války stane vévoda z Newcastlu, kdežto lordu Johnu Russellovi budou nabídnuty kolonie. Včerejší večerní „Globe" potvrdil tuto zprávu a dodal, že ježto lord John asi odmítne, bude ministrem pro kolonie jmenován sir George Grey. Ačkoli peelovské noviny se stále tváří, jako by nevěděly, jak dopadlo konečné rozhodnutí, dnešní palmerstonovské noviny oznamují jako fakt, že byli jmenováni vévoda z Newcastlu a sir George Grey.

„Morning Post" poznamenává k rakouským „kategorickým výzvám":

„Máme důvod se domnívat, že Rusko nepřejde rakouské výzvy mlčením, ani je nezamítne, a nepřekvapí nás, dovíme-li se v dohledné době, že Rusko je ochotno přijmout rakouský návrh na úplné vyklizení tureckého území pod tou podmínkou, že Rakousko sjedná příměří s vyhlídkou na vyjednávání."

Dnešní „Morning Chronicle" rovněž připouští, že „tyto výzvy by mohly mít nesmírný význam". Ale zároveň dodává, že výzvy

není třeba brát jako ultimátum, že jsou stylizovány v obvyklém zdvořilém tónu, a roztržka by přicházela v úvahu jen v případě, že by Rusko výzvy úplně ignorovalo. Kdyby Rusko dalo vyhýbavou odpověď nebo učinilo jen částečné ústupky, následovaly by další návrhy a nová vyjednávání.

Předpokládejme na chvíli, že domněnka listu „Post" je správná a že by se uskutečnila; je zřejmé, že pak by úsluha prokázaná Rakouskem zajistila jen další příměří výhodné pro Rusko. Je docela pravděpodobné, že se něco podobného zamýšlelo za předpokladu, že mezitím padne Silistra, a tak bude zachována „carova důstojnost a čest". Ale celý tento plán se zhroutí, jestliže se Silistra bude držet a chrabrost Turků nakonec donutí spojenecké armády, aby přes všechnu nechuť spojeneckých velitelů a vlád zahájily vojenské akce.

Jestliže může něco trochu zpestřit jednotvárnou podívanou na neustálé hrubé chyby a nedopatření této války, pak je to směšná nejistota anglického tisku a veřejnosti o ceně a reálnosti spojenectví mezi západními a německými mocnostmi. Sotva Rakousko vyrukovalo k všeobecnému uspokojení s „kategorickými výzvami", už jsou zase všichni znepokojeni zprávou o schůzce rakouského a pruského monarchy, která podle slov „Times" „nevěstí západním mocnostem nic dobrého".

Ministerstvo obchodu uveřejnilo přehledy za poslední měsíc. Výsledky jsou méně příznivé než v předcházejících měsících. Proclená hodnota exportu klesla o 747 527 liber št. ve srovnání s týmž měsícem roku 1853. Nejvíc bylo postiženo zboží závislé na manchesterských trzích, ale úbytek vykazuje i plátenictví, vlnařství a hedvábnictví.

V pravidelném měsíčním bulletinu birminghamské firmy Sturge čteme, že pšenice dobře nevzklíčila, ani dobře nevzrostla; vysvětluje se to takto:

„Pro vysoké ceny osiva bylo zaseto méně obilí na akr než jiná léta, a špatná kvalita pšenice z loňské úrody zřejmě způsobila, že zaseté zrno nevzešlo tak, jako kdyby to bylo zrno z dobré sklizně."

„Mark-Lane Express" k tomu poznamenává:

„Tento závěr nám připadá velmi pravděpodobný a stojí jistě za povšim-

nutí, protože z nezdravého zrna může sotva vyrůst tak zdravé osení, jaké by vzešlo za příznivějších okolností. Růst nové úrody bude sledován se zvláštním zájmem, ježto se všeobecně přiznává, že zásoby nejen u nás, ale skoro ve všech částech světa se v důsledku mimořádně slabé sklizně z roku 1853 velmi ztenčily. Výše cen bude v budoucnu záviset především na počasí; dnešní cena pšenice je příliš vysoká, než aby povzbuzovala ke spekulaci, a třebaže je víc než pravděpodobné, že dodávky z ciziny nebudou v příštích třech měsících zdaleka tak hojné jako dosud, přesto nevyskytne-li se nic, co by zvýšilo obavy o výsledky příští sklizně, budou se ti, kdo mají staré zásoby, jich chtít samozřejmě zbavit, kdežto mlynáři a ostatní zvolí asi vyčkávací taktiku... Přitom se nesmí zapomínat, že země vcelku trpí nedostatkem pšenice."

Půjdete-li v tyto dny londýnskými ulicemi, narazíte určitě na shluk lidí před vlasteneckými obrazy představujícími zajímavou skupinu „tří zachránců civilizace", sultána, Bonaparta a Viktorie. Abyste mohli plně ocenit kvality osob, jimž byla nyní svěřena záchrana civilizace, když předtím „zachránili společnost", načrtnu portrét jejich generalissima, maršála Saint-Arnauda[148].

Slavné červencové dny[149] vysvobodily Jacques Leroye (jak se jmenoval původně) neboli Jacques Achilla Leroye de Saint-Arnaud (jak se podpisuje nyní) ze spárů věřitelů. Tehdy stál před velice vážnou otázkou, jak nejlépe využít toho, že se francouzská společnost náhlým zhroucením starého režimu ocitla v úplném zmatku. Achille se nezúčastnil třídenní bitvy, ani nemohl tvrdit, že se jí zúčastnil, protože bylo všeobecně známé, že v onu pamětihodnou dobu byl pečlivě zavřen pod zámkem v kobce Sainte-Pélagie. A tak si nemohl jako mnoho jiných tehdejších dobrodruhů osobovat nárok na nějakou odměnu pod falešnou záminkou, že je červencovým bojovníkem. Naopak, úspěch buržoazního režimu se nezdál nijak příznivý pro tohoto známého příslušníka spodiny pařížské bohémy, který vždy slepě vyznával legitimismus a nikdy nenáležel ke společnosti „Aide-toi"* (tuto neprozíravost napravil tím, že se stal jedním z prvních členů Společnosti 10. prosince[150]), ani nehrál žádnou úlohu ve velké „komedii patnácti let". Achille se však přece jen něčemu naučil z umění improvizace od svého bývalého učitele pana E. de P. Dal se směle ohlásit na ministerstvu války a tvrdil, že je poddůstojník, který v době restaurace vystoupil

* Člověče, pomoz si. *(Pozn. red.)*

z armády z politických důvodů. Byl vyloučen z gardes du corps*, vyhnán z korsické legie, nenastoupil k 51. pluku, když tento pluk odcházel do kolonií, a to všechno dovedl hravě změnit v důkazy svého nezkrotného vlastenectví a perzekuce ze strany Bourbonů. Jeho vojenský osobní list ho sice usvědčoval ze lži, ale ministerstvo války se tvářilo, jako by věřilo, že to všechno je pravda. Odchodem četných důstojníků, kteří odmítli složit přísahu Ludvíku Filipovi, se uprázdnilo mnoho míst, která bylo třeba obsadit, a každé veřejné odpadlictví od legitimismu, ať už byly motivy této konverze jakékoli, se přijímalo jako cenná podpora uzurpátorovy vlády. A tak byl Achille povolán k službě v 64. řadovém pluku, ale musel spolknout to pokoření, že byl prostě jen rehabilitován v hodnosti poddůstojníka, zatímco jiní, kteří vystoupili za restaurace ze služby, byli hned povýšeni.

Čas a dřívější poddůstojnická hodnost nakonec Achillovi dopomohly k hodnosti poručíka. Zároveň se mu naskytla příležitost uplatnit své speciální nadání k servilnímu odpadlictví. Roku 1832 byl jeho pluk ubytován v Parthenay, uprostřed legitimistického povstání ve Vendée. Jeho staré styky s některými dřívějšími příslušníky královské gardy soustředěnými kolem vévodkyně de Berry mu umožnily spojovat vojenskou službu se službou policejního špicla — kombinace obdivuhodně vyhovující jeho géniu dozrálému v londýnských hernách a pařížských cafés borgnes**. Vévodkyně, kterou panu Thiersovi prodal žid Deutz, byla zatčena v Nantes a Achille byl pověřen úkolem doprovodit ji do Blaye, kde měl působit pod velením generála Bugeauda jako jeden z jejích žalářníků. Ve snaze, aby nepropásl příležitost co nejokatěji projevit horlivost pro zájmy dynastie, to přehnal a pohoršil dokonce i samotného Bugeauda tím, jaké nízké služby byl ochoten konat policii a jak hrubě se k vévodkyni choval. Bugeaud ovšem neměl pravomoc propustit pobočníka, kterého policie pověřila zvláštním úkolem hlídat vévodkyni a který byl přímo podřízen policejnímu komisaři panu Jolymu, podléhal tedy konec konců spíš ministerstvu vnitra než války. Budoucí generalissimus anglo-francouzských branných

* — královské gardy. *(Pozn. red.)*
** — pokoutních krčmách. *(Pozn. red.)*

sil plnil funkci porodní báby, neboť byl zvláště pověřen konstatovat a dosvědčit vévodkynino těhotenství, což bylo odhalení, jež zasadilo stoupencům starého režimu smrtelnou ránu. V této souvislosti se také poprvé objevilo jméno pana de Saint-Arnaud v „Moniteuru", kde čteme v květnu 1853, že

„pan Achille de Saint-Arnaud, čtyřiatřicetiletý, s trvalým bydlištěm v Paříži, ordonanční důstojník generála Bugeauda, byl vyzván, aby ve své úřední funkci podepsal listinu o narození dítěte, jež vévodkyně povila ve vězení 10. května 1833."

Dvorný Saint-Arnaud zůstal i nadále věrný své roli žalářníka a doprovázel vévodkyni i na palubě korvety, která ji dopravila do Palerma.

Když se vrátil do Francie, stal se Achille terčem posměchu a obětním beránkem celého pluku, kde sloužil. Ostatní důstojníci ho nenáviděli, ani ho nezvali na své réunions*, projevovali vůči němu tak neskrývaně krajní pohrdání, že ho to rozzuřovalo; celý pluk ho bojkotoval, a tak mu nezbývalo než se utéci do alžírské cizinecké legie, která se tehdy organizovala v Paříži pod vedením plukovníka Bedeaua. Tuto cizineckou legii by bylo možné výstižně charakterizovat jako Společnost 10. prosince evropských armád. Známí hrdlořezi, zkrachovalí dobrodruzi, zběhové ze všech končin, zkrátka a dobře odpad evropských armád, tvořili jádro tohoto elitního sboru, který byl právem nazýván refugium peccatorum**. Nikde se nemohl Achillův génius rozvinout tak příznivě jako právě v družném středu takovéhoto sboru, jehož oficiální poslání ho chránilo před drápy policie, zatímco morální profil jeho příslušníků odstraňoval všechny zábrany, které jinak drží zpátky důstojníky pravidelné armády. Přes svou obvyklou marnotratnost byl Achille tentokrát tak skoupý na důkazy vojenské odvahy a zdatnosti, že po celé další čtyři roky vegetoval na podřízeném místě poručíka 1. praporu cizinecké legie, až byl 15. srpna 1837 znovu povýšen do hodnosti kapitána. Je smůla, že ve francouzské armádě je pokladna praporu svěřena pod dohled kapitánů, kteří odpovídají za výplatu žoldu mužstvu a za jeho zásobování. A pokladny, to bylo právě nejzranitelnější místo našeho moderního Achilla, a tak se stalo, že několik měsíců po jeho povýšení se u něho v pokladně přišlo na strašný schodek. Když generální inspektor pan de Rulhière objevil tuto zpronevěru, trval na potrestání našeho kapitána. Hlášení ministerstvu bylo hotovo a mělo být právě odesláno, a pan de Saint-Arnaud by byl býval navždy ztracen, nebýt plukovníka pana Bedeaua, který pohnut zoufalstvím svého podřízeného uchlácholil rozlíceného generála Rulhièra.

* — schůzky, večírky. *(Pozn. red.)*
** — útočiště hříšníků. *(Pozn. red.)*

Saint-Arnaud má zcela svérázný způsob, jak projevovat vděčnost za prokázané laskavosti. Když byl v předvečer státního převratu ustanoven ministrem války, dal generála Bedeaua zatknout a jméno generála Rulhièra vyškrtnout ze seznamu důstojnického sboru. Rulhière mu zaslal následující dopis, který nechal kolovat mezi svými přáteli v Paříži a který uveřejnil v belgických novinách.

„Roku 1837 generál Rulhière odmítl zlomit kord kapitána Leroye de Saint-Arnaud, ježto ho nechtěl připravit o čest. Roku 1855 ministr války Leroy de Saint-Arnaud, ježto nemohl připravit generála Rulhièra o čest, zlomil jeho kord."

Napsal K. Marx 9. června 1854
Otištěno v „New-York Daily Tribune",
čís. 4114 z 24. června 1854
Podpis: Karel Marx

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

B. ENGELS

OBLÉHÁNÍ SILISTRY

Po období vyplněném vojenskými akcemi, které ani nestálo za to kritizovat, protože nebyly podnikány ze strategických a taktických, nýbrž z diplomatických a parlamentních důvodů, je obležení Silistry a útok na ni konečně událostí, která má skutečný vojenský význam.

Tento útok ukazuje, že si Rusové stále udržují iniciativu a že až dosud se museli Turci, spojenecké armády a spojenecké flotily řídit tím, co podnikal nepřítel. Spojenecké flotily jsou instinktivně a neodolatelně přitahovány ruskou flotilou v jejím bezpečném úkrytu v Sevastopolu; bez pozemních sil ovšem nejsou s to tuto pevnost napadnout, a tak je ochromuje a drží v šachu flotila, která se jim ani kvalitou, ani počtem lodí zdaleka nevyrovná. I evakuace pevnůstek na kavkazském pobřeží, provedená v pravý čas a přímo před nosem britských a francouzských parníků, ukazuje, že Rusové jsou odhodláni udržet si iniciativu, jak dlouho to jen půjde. A to je ve válce velká věc. Je to důkaz převahy ať už v počtu a kvalitě vojska, či ve velení. Udržuje to morálku vojáků při všech neúspěších a ústupech kromě porážky v rozhodné bitvě. Právě tato iniciativa stmelovala malou Wellingtonovu armádu obklíčenou ve Španělsku statisícovými vojsky Francouzů a dělala z ní střed, kolem něhož se točily všechny události oné pětileté války. Mohou vás donutit k ústupu, mohou vás zatlačit, ale dokud jste s to dávat impuls nepříteli, místo aby on dával impuls vám, máte nad ním stále v jistém smyslu převahu, a co je ještě víc: vaši vojáci se budou cítit jednotlivě i společně silnější než vojáci protivníkovi. Útok na Silistru je mimochodem první skutečná ofenzívní operace Rusů od té doby, kdy

skončili obsazování Dunaje. Vstup do Dobrudže měl povýtce obranné cíle, znamenal zkrácení fronty a krok k zajištění ústí Dunaje. Ale útok na Silistru je nejen odvážná, ale i neobyčejně dobře vypočtená operace.

V letech 1828—1829 Rusové, tehdy páni Černého moře, zcela právem obešli Silistru, aby si především zajistili Varnu, protože Varna jim otvírala nové námořní spojení s jejich vlastní zemí. Ale Silistra je natolik důležitá, že pokládali za nutné ji dobýt, dříve než překročili Balkán. Dnes, kdy Černé moře ovládají spojenecké flotily, ztrácí Varna pro Rusy skoro všechen význam a hlavními body útoku se pro ně stávají Silistra a Šumla. Varna teď pro ně může mít pouze negativní hodnotu; dobudou-li ji, nezískají lepší operační základnu, ale jen připraví nepřítele o to, co by se dalo nazvat námořním předmostím, pod jehož ochranou může protivník na svých lodích nečekaně soustředit určitý počet vojsk k té či oné jednotlivé operaci. Podobně Dánové roku 1849 nejdříve vlákali pruskou armádu do Jutska a potom náhle přepravili po lodích silné oddíly na své námořní předmostí ve Fredericii, provedli výpad a zničili skvělý, ale daleko slabší šlesvicko-holštýnský sbor, který tam byl ponechán, aby prováděl obléhání. Rusové, zatlačení od Černého moře, nemohou za žádných okolností překročit Balkán, dokud si nezajistí Varnu, ale nemohou postoupit k Varně, dokud se nezmocní alespoň Silistry.

To jsou však úvahy prozatím druhotného významu. Rusko nemůže bez podpory Rakouska pomýšlet na přechod Balkánu, má-li před sebou své dnešní nepřátele. Silistra má v této chvíli pro Rusy především obrovský obranný význam; je pro ně nesmírně důležitá, a jestliže ji nedobudou, mohou pokládat své letošní tažení za ztracené. Silistra leží právě proti středu ruských postavení, která se táhnou od Giurgiu přes Calaraši a Černavodu ke Küstendži. Protože před těmito postaveními je silný systém pevností a protože Ömer paša číhá v Šumle jako pavouk v síti na každý pohyb vyhlédnuté kořisti a spojenecká vojska jsou očekávána na Kamčiji a Devně, je pramalá naděje, že síly, jimiž mohou Rusové disponovat ve válce na Dunaji, spatří kdy bez cizí pomoci ona trácká údolí, jejichž zeleň tak okouzlila unavené Dibičovy vojáky, když na ně

shlíželi s výšin Balkánu. Rusko musí alespoň pro letošek počítat s pouhou obranou toho, co zatím dobylo, pokud se k němu nepřipojí Rakousko nebo pokud nenastane nějaká okolnost, která by ochromila či přiměla k odchodu jeho nejhrozivějšího protivníka, anglo-francouzskou armádu. Defenzívní válka předpokládá systém polních nebo, pokud je to možné, stálých opevnění. Dokud však je Silistra v rukou nepřítele, nemají Rusové k dispozici žádná stálá opevnění, leda malé dobrudžské pevnůstky, které budou úplně bezcenné, jakmile bude ztraceno Valašsko. Možná, že obnovili některá opevnění Braily a Ruščuku a zřídili opevněný tábor u Bukurešti, ale dokud nemají Silistru, jejich první vážná obranná linie je teprve čára Seret—Focšani—Galac—Izmail.

Předpokládáme-li však, že Silistra je v rukou Rusů, válečná situace se okamžitě mění. Silistra je skvělý bod pro ruské předmostí na Dunaji. Leží uvnitř tupého úhlu tvořeného obloukem Dunaje, což je pro tento účel ta nejvhodnější poloha. Na severozápadě je velký ostrov, proťatý hrází směrem na Calaraši a ovládající roviny západně od pevnosti ze vzdálenosti asi 1000 yardů, což je právě dost blízko, aby bylo možno podélně postřelovat zákopy nebo bombardovat kolony. Směrem na východ leží dva malé ostrůvky, z nichž lze postřelovat přístup od východu, a kdyby se tam při nízkém stavu vody zřídily dočasné baterie, mohly by velmi nepříjemně znepokojovat obléhatele. A tak část území, které Turci, napadení ze severu, nemohou využít k obraně, a tudíž musí postoupit nepříteli, by byla skvělým postavením pro umístění ruských baterií pálících do boku vojska útočícího z jihu. Za této situace by byla vystavena útoku jen ta část fronty, která tvoří základnu trojúhelníku, v jehož vrcholu leží Silistra, neboli jeho jižní, pozemní strana; a tak turecká nebo spojenecká armáda nemůže vážně pomýšlet na útok na Silistru, dokud nevezme Rusům alespoň Valašsko.

Hlavní výhody by však nebyly ani tak taktického, jako spíše strategického rázu. Kdyby Rusové měli v rukou Dobrudžu a Silistru, ovládali by Dunaj a mohli by podle okolností vyrazit ke krátkodobé ofenzívní akci buď od Trajánova valu, nebo ze Silistry. Nepřítel by se nemohl — ledaže by byl dvojnásob silnější než

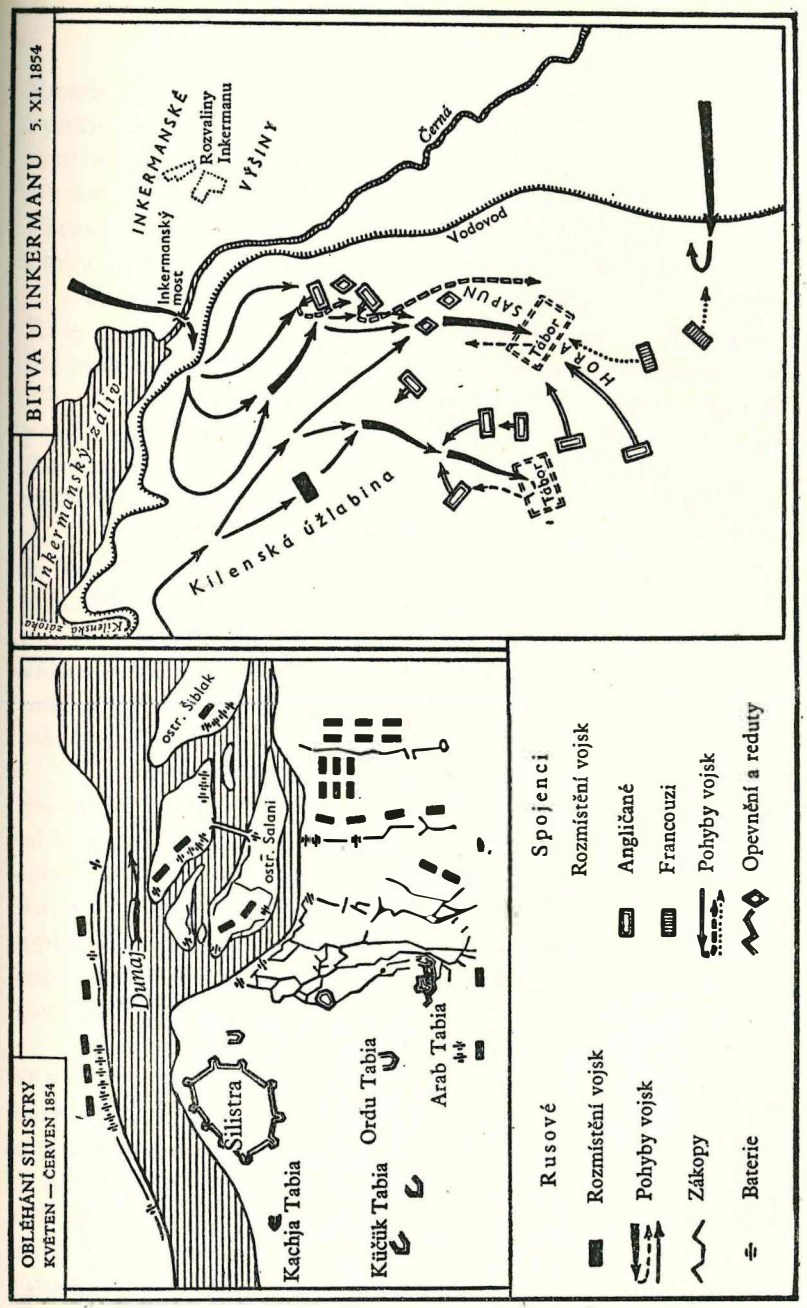

Schéma rozmístění vojsk za obléhání Silistry a v bitvě u Inkermanu

Rusové — přepravit přes řeku nikde výš proti proudu, aniž by tím vystavil útoku Šumlu. A na přechod přes Dunaj někde pod Silistrou není ani pomýšlení; nejbližší přepraviště je až v Hiršově, a aby se tam nepřítel dostal, musel by nejprve dobýt postavení podél Carasu a pak samu Hiršovu, která je právě tak silně chráněna proti útoku ze souše, jako je slabá proti útoku od řeky.

Tak ovládnutím Silistry nabývají dobrudžské pevnůstky pro Rusy velkého významu. Ruská armáda tím získá dvojí osu, kolem níž bude moci volně manévrovat, aniž vystaví nebezpečí své komunikace, a i kdyby dvojnásobná převaha umožnila nepříteli přepravit se u Oltenitsy nebo Giurgiu, dobýt Bukurešť a zatlačit Rusy za Jalomitsu, musel by přesto nejprve oblehnout Silistru, aby mohl bezpečně zahájit jakýkoli rozhodný postup do Besarábie. A než by Silistra opravdu padla, mohli by Rusové směle tvrdit, že ovládají Valašsko, i kdyby v této provincii neměli jediného vojáka. Silistra zkrátka pro Rusy znamená totéž, jako by měli po šest měsíců v moci Valašsko, a šest měsíců do zimy, kdy se v tomto kraji vůbec nedá provádět žádné obléhání, znamená získat další čtyři měsíce. Silistra znamená výhru, zatlačení od Silistry téměř prohru tohoto tažení.

Tentokrát jsme tedy přes všechny diplomatické kličky, úplatky, zbabělost a nerozhodnost dospěli na základě vnitřních zákonitostí války k rozhodujícímu bodu obratu. Buď bude Silistra ponechána svému osudu, a pak je její pád skutečností víc než matematicky jistou, anebo jí přijdou spojenci na pomoc, a pak tu dojde k rozhodné bitvě; protože nechtějí-li Rusové demoralizovat svou armádu a ztratit všechen svůj prestiž, nemohou a zřejmě ani nehodlají ustoupit od Silistry bez boje.

Silistra měla pestřejší osudy než kterákoli jiná pevnost. Roku 1810 ji Rusové dobyli po devítidenním obležení a po pěti dnech vážných útoků. Roku 1828, kdy pevnost byla v naprosto stejném stavu jako předtím, ji 21. června obklíčili pozemními silami a 10. srpna navíc třiceti šesti dělovými čluny. Ale jejich obléhací dělostřelectvo se dostavilo teprve v září, a to ještě nemělo s sebou střelivo, takže nebylo možné provést pravidelný útok. 10. listopadu museli Rusové obléhání zrušit, protože nastala zima a na Dunaji

se začala tvořit ledová tříšť. Posádka dezorganizované a sklíčené Rusy na ústupu velmi ostře pronásledovala; část ruského obléhacího dělostřelectva byla ponechána v palebných postaveních a zbytek Turci ukořistili při pronásledování směrem na Rasovu. Příštího roku Dibič útok obnovil, obklíčil pevnost 7. května, když vytlačil Turky z linií a redut, které rok předtím zbudovali Rusové, a zahájil palbu z jedenatřiceti těžkých děl, která rozmístil, jak se zdá, bez jakýchkoli příprav na výšině asi 900 yardů od města. 26. května byly umístěny asi 600 yardů od hradby demontovací baterie. Zároveň byla vybudována druhá paralela; třetí byla dobudována 4. června a 12. začalo přibližování ke hřebenu glacis.[151] Glacis bylo korunováno v jednom bodě 17. června, ale tato operace byla dokončena teprve 26., kdy bylo založeno pět baterií* přímo u okraje příkopu, 30 yardů od hlavní hradby. Zároveň generál Šilděr, týž, který nyní řídí zákopnickou část obléhání, provedl své oblíbené rozsáhlé minové operace. Velké miny položené pod kontreskarpu a hlavní hradbu byly odpáleny 21. června (hned napoprvé způsobily použitelný průlom), a pak znovu 25., 27., 28. a 29. června, kdy se pevnost konečně vzdala. Ani tehdy podle všeho ještě nebylo nezbytně nutné kapitulovat, nebýt paniky, kterou vyvolaly podzemní exploze u pověrčivého nepravidelného vojska. Za celým dobývaným čelím a druhým valem byla zřízena coupure čili nový zákop, k jehož dobytí by ovšem bývalo zapotřebí nového minování nebo dělostřeleckých operací. A tak tato zvláštní pevnost, nijak nezdokonalená oproti stavu v roce 1810, se přesto držela třicet pět dní po tom, co bylo zahájeno kopání zákopů, a devět dní po tom, co byl v hlavní hradbě proražen použitelný průlom, přinutila Rusy vystřílet 30 000 koulí a granátů při dělostřeleckém útoku a 336 centů** prachu při minování.

Pro finanční potíže a války v Egyptě zanedbali Turci tento důležitý bod po drinopolském míru do té míry, že ještě roku 1836 nejen nebyly úplně opraveny průlomy z roku 1829 a příkopy nebyly

* Slovo baterie mělo dvojí význam: označovalo jednak nejmenší jednotku dělostřelectva (2 až 8 děl), jednak palebné postavení pro tato děla. V textu se ho užívá v obojím významu. *(Pozn. čes. red.)*

** — tj. anglických centů (hundredweight = 50,8 kg). *(Pozn. čes. red.)*

vyčištěny, ale byly ještě viditelné stopy útoku z roku 1810. Sultán pak uvažoval o tom, postavit tu samostatné pevnůstky, ale po určitou dobu k uskutečnění tohoto úmyslu nedocházelo. Dnes je Silistra v docela jiném stavu, a to především díky úsilí pruského důstojníka v tureckých službách plukovníka Gracha. Na původní chybné konstrukci pevnosti se sotva dá mnoho zlepšit, ale samostatné pevnůstky, postavené na návrších, už osvědčily svou užitečnost. Pevnost tvoří půlkruh, jehož průměr, 1800 yardů dlouhý, sleduje břeh Dunaje. Má deset baštovaných front[152] v průměrné délce 500 yardů. Stavba, jako všechny turecké pevnosti ze 16. a 17. století, oplývá všemi nedokonalostmi starého italského opevňování; dlouhé kurtiny, malé a úzké bašty, krátké boky stěží poskytují možnost hájit příkop, příkop sám mělký (ne hlubší než 8 stop), žádná skrytá cesta, nýbrž pouze glacis, jehož hřeben čili nejvyšší část byla sotva čtyři stopy nad vrcholem kontreskarpy. Val sám byl osm stop vysoký při tloušťce dvacet stop a udělán z hlíny; eskarpní stěna a kontreskarpa byly zpevněny do výše příkopu, tj. osm stop. Vzhledem ke své vysoké poloze musí být příkop jen suchý. Ani lunety před kurtinami tu nebyly. Taková byla Silistra do roku 1836. A tyto nedostatky jejího opevnění ještě zhoršovalo to, že 600 yardů od hradby se jižně od pevnosti táhne řetěz výšin, z nichž lze pevnost ovládat. Tyto výšiny jsou výběžky bulharské náhorní planiny, která je nahoře úplně plochá, rozkládá se až na vzdálenost 1500 yardů od města a pak klesá dolů k řece, poskytujíc skvělou možnost k terasovitému umístění baterií pro čelní nebo podélnou palbu, s úzkým ramenem řeky na jedné straně a s výšinami na druhé. Major Moltke, který tu prováděl inspekci roku 1836 a z jehož díla o tažení z roku 1828—1829 jsme načerpali uvedené podrobnosti, vyslovuje názor, že „Silistru není možné uzpůsobit k vážné obraně bez čtyř samostatných pevnůstek na výšinách a bez předmostí na protilehlém velkém ostrově".[153]

Předmostí nebylo možné zřídit, protože ostrov patřil k Valašsku, kam Turci podle smlouvy neměli přístup. Ale pevnůstky jsou tu, a pokud jsme dobře informováni, přibližně na týchž místech, která označil major Moltke.

Co dokázal udělat plukovník Grach s chybnou hlavní hradbou,

těžko říci. Ale lze s jistotou předpokládat, že postavil alespoň skrytou cestu a dal u všech nejvíc ohrožených a nejméně chráněných čelí zřídit uprostřed kurtin střílny pro palbu podél příkopu. Co se týče čtyř samostatných pevnůstek, dosud nám není o jejich konstrukci nic známo, ale vzhledem k tomu, že plukovník Grach je Prus a největší starostí Porty je láce, řekli bychom, že byly postaveny nejspíš podle systému nyní téměř všeobecně používaného na kontinentě a především v Prusku, tj. prosté čtvercové nebo osmiúhelníkové reduty se střílnami v každém druhém rohu. Jejich rozmístění je určeno čtyřmi ostrohy, jež tvoří konečné výběžky náhorní planiny směrem k městu a jež jsou od sebe odděleny třemi úžlabinami. Vzdálenost pevnůstek od hlavní hradby musí být v průměru 1500 yardů, takže je nelze nijak zvlášť účinně chránit palbou z pevnosti. Ale to také není nezbytně nutné; kromě toho na svazích blíž k městu zřejmě není místo, kde by se dala vhodně umístit pevnůstka tak, aby byla kryta před palbou z okraje náhorní planiny, který ovládá tento prostor.

Kromě těchto stálých opevnění postavil plukovník Grach přímo na planině zemní opevnění nikoli trvalého rázu, nazývané Arab Tabia (Arabská tvrz) a umístěné před oběma středními pevnůstkami ve vzdálenosti asi 1000 yardů. Podle některých zpráv by se dalo soudit, že byly zřízeny ještě další polní reduty, tvořící jakousi vnější linii pevnůstek, takže vznikly tři linie postupné obrany. Arab Tabia však zůstává klíčem k tomuto postavení a je nutné ji nejprve dobýt, aby bylo možné přiblížit se k vnitřní linii pevnůstek. Toto uspořádání opevnění dodává Silistře velkou obrannou i útočnou sílu. Protože pravidelný útok může vést k rozhodným výsledkům jedině na její jižní frontě, může posádka v síle 15 000 až 18 000 mužů vyčlenit velký počet vojáků na výpady. Výpadovým oddílům se naskýtá skvěle kryté postavení na svazích za samostatnými pevnůstkami, odkud mohou neviděni postupovat úžlabinami až docela blízko k nepříteli. Při zteči Arab Tabie nerozhodne tedy boj ani tak posádka této pevnůstky, ale spíš výpadové oddíly ze Silistry. A nyní k obléhání samotnému.

Od konce dubna Rusové občas ostřelovali Silistru přes Dunaj. V květnu začali budovat řádný přibližovací zákop na velkém

ostrově naproti městu, těsně u hráze vedoucí ke Calaraši, a 10. května dokončili rozmístění baterií podél břehu řeky. 11. května prudce bombardovali město a vedli přímou střelbu proti severní frontě pevnosti. 12. května se ostřelování opakovalo; jeho svědkem byl plukovník bengálského dělostřelectva Nasmyth, který právě přijel a později o tom psal do londýnských „Times". Hlavním cílem byla severovýchodní čili Čšengelská bašta, odkud Turci odpovídali velmi silnou a velmi přesně mířenou palbou. Střelba Rusů se naproti tomu líčí jako velmi nedbalá. Ve městě se našlo mnoho granátů, u kterých nebyly sňaty čepičky ze zapalovačů, takže se nemohly vznítit a granáty nevybuchly. Takové nedopatření, přestože se běžně přihází při rychlé palbě v poli na počátku tažení, je neslýchané při obléhání, kdy je střelba vždy poměrně pomalá. Nasvědčuje to tomu, jak rychle se Rusové hleděli zbavit střeliva. Kromě toho Rusové během noci zřídili baterie na ostrově Šiblak východně od Silistry. (Na témž místě měli dvě baterie roku 1829.) Čtyři děla této baterie byla zřejmě určena k podélnému postřelování celé severní fronty.

Od 13. do 16. května se podle všeho asi nic zvláštního nedělo; alespoň hlášení se o Silistře nezmiňují. Je celkem pravděpodobné, že ruští generálové shledali — což ovšem mohli vědět předem — že bombardování turecké pevnosti nemá účinek, a proto se připravovali k útoku na pravém břehu řeky. Tomu by odpovídalo, že 16. května byl dokončen most pod Silistrou; přešlo přes něj 20 000 vojáků a zanedlouho se k nim prý připojilo dalších 20 000 z Dobrudže. Začalo všeobecné soustřeďování Rusů k Silistře a Tutrakanu; neboť měl-li být veden útok na pravém břehu, bylo zapotřebí síly, která by jej kryla před Ömerem pašou v Šumle a před anglo-francouzskými jednotkami, které by se mohly vylodit ve Varně.

19. května byla zahájena první průzkumná činnost proti Arab Tabii; velká masa vojska byla soustředěna těsně mimo dostřel děl, a vpřed postupoval řetěz střelců. Po krátké kanonádě vyslal Musa paša na planinu bašibozuky[154], kteří je zatlačili zpátky. 20. května vyrazili Rusové znovu vpřed, jejich postup však vypadal příliš vážně na pouhý průzkum, a ne zas dost vážně na skutečný

útok. 21. května provedli první zteč na Arab Tabii; podrobnosti nejsou známy, ale Rusové byli s velkými ztrátami odraženi. Dva ruští důstojníci přešli k Turkům a sdělili, že nepřátelské síly čítají 90 000 mužů a skládají se ze tří armádních sborů (to je správné: z 3., 4. a 5. sboru) a že jim velí velkokníže Konstantin. Toto druhé tvrzení je očividně mylné, neboť je všeobecně známo, že Konstantin velí flotile, vojsku a pobřežní obraně ve Finsku. Zpráva o tom, že se na příští den chystá obnovení útoku, se nepotvrdila. Rusové sice byli v bojové pohotovosti, ale k pevnůstce se nepřiblížili. O tom, co se dělo do 26. května, zase nemáme zprávy, ale na úsvitě 27. května napadli Rusové Arab Tabii znovu s velmi značnými silami. Třikrát se zteč opakovala a třikrát byli útočníci odraženi s těžkými ztrátami. Turecké zprávy píší o 1500 zabitých a 3000 raněných Rusech, což bude asi trochu přehnané, ale daleko k pravdě to patrně nemá. Paskevič, rozhodnut vzít pevnůstku à la Suvorov, připravil příští den ráno své kolony k novému útoku. Podle všeho byla řežba strašná. Generál Selvan byl zabit, plukovník hrabě Orlov ml. byl střelen do oka a později zemřel. Jiný plukovník byl těžce raněn. Rusové sami připouštějí ztrátu 186 mrtvých a 379 raněných, ale to zřejmě není ani třetina skutečných ztrát: při tom množství vojska, které nasadili k útoku, museli ztratit přinejmenším 2000 lidí.

Příští noc provedli Turci hromadný výpad, vpadli nečekaně do ruských linií a zatlačili Rusy s velkými ztrátami zpět (podle hlášení činily ztráty 1500 až 1800 mužů). Tento úspěšný výpad jakož i ta okolnost, že při poslední zteči se nepodařilo přimět vojsko k boji zblízka, ačkoli bylo nasazeno jezdectvo, aby je tlačilo vpřed a odřízlo mu ústup, způsobily, že kníže Paskevič se vzdal pokusů vzít pevnůstku na bodáky. Není pochyby, že obrana této reduty je jedním z nejskvělejších válečných činů nejen v tomto, ale ve všech rusko-tureckých taženích. Terén dovoloval nasadit k útoku velké množství vojska a Rusové rozhodně nejsou z těch, kdo by opomněli poslat do zteče tolik tisíc lidí, kolik by jen mohli. Museli tedy mít velmi značnou početní převahu a bylo zapotřebí nejen vynikající statečnosti, ale také dobře naplánovaných a dobře sladěných výpadových operací na turecké straně, aby jí mohli

čelit. Je téměř jisté, že mít proti sobě Turky z roku 1829, byli by Rusové pevnůstku dobyli. Jejich nynější opětovná porážka ukazuje, že Turci, nebo alespoň jejich část, se zlepšili v taktickém umění a vojenské vědě, aniž co ztratili na své statečnosti. V tomto směru jsou obrana Arab Tabie a srážka u Četati nejpozoruhodnějšími událostmi tažení.

Co se týče ruského útoku, nemůžeme o něm říci mnoho dobrého. Paskevič má zřejmě s dobytím Silistry tak naspěch, že nemá kdy ani na nejnezbytnější opatření, aby dosáhl svého cíle. Jasně prozrazuje svou nerozhodnost. Nejprve to zkoušel s bombardováním, ačkoli mohl vědět, že s ním proti tureckému městu nic nepořídí. Bombardování nemohlo mít jiný výsledek, než že Rusové vyplýtvali spoustu střeliva, nanejvýš se snad mohlo podařit vybourat průlom do hradby směrem od řeky, kde sousedství Dunaje, přirozeného příkopu 1000 yardů širokého, vylučuje jakékoli pomyšlení na zteč. Pak je proveden útok z pozemní fronty, ale palba z Arab Tabie nebyla zřejmě vůbec umlčena, ani nebyl učiněn žádný vážný pokus zničit její obranná zařízení. To všechno jsou na Suvorovova nástupce příliš dlouhé okolky. Jak říkával tento nejruštější generál: „kulka je hlupačka, bodák je chlapík", a platí-li to o ruském bodáku, který podle téže chrabré autority dokáže propíchnout Alpy, platí to určitě tím spíš o ruských kulkách, které mají neustálý a nepřekonatelný sklon odchylovat se ze své dráhy. A tak je nařízena zteč, provede se, opakuje se a znovu se opakuje, ale marně. Zdá se, že hliněné náspy malé, ale pevně stavěné turecké pevnůstky jsou tvrdší než alpská žula, proti níž bojoval Suvorov, a že turecké kule a kulky nejsou takové hlupačky jako ruské. Nakonec se bude muset Paskevič vrátit ke starému pravidlu: nikdy neprováděj zteč opevněného místa, dokud jsi neumlčel jeho palbu a nezničil jeho obranná zařízení. A tak tedy asi 30. nebo 31. května začíná pravidelné obléhání a Paskevič se nakonec chtě nechtě uchyluje ke „kulce hlupačce".

Ale ne! To je právě jen zdání. Je tu přece generál Šilděr, proslavený z roku 1829, který slíbil, že pevnost zdolá pomocí svých oblíbených min, a ještě ke všemu v několika dnech. Používat miny proti polnímu opevnění, to je výraz naprosté vojenské bez-

radnosti, ignorantského vzteku zahnaného do úzkých. Mají-li se nasadit miny, je první podmínkou jejich účinného použití, aby bylo korunováno glacis. Než lze korunovat glacis, musí být nejprve umlčena nepřátelská palba, tj. musí být vybudována jedna, dvě nebo tři paralely se všemi příslušnými bateriemi. Ve skutečnosti jsou miny závěrečnou fází obléhání, a ne jeho začátkem. Nemá-li Šilděr v úmyslu podminovat nějakých 20 čtverečních mil terénu nebo prorazit tunel pod Dunajem, nemůže se vyhnout nutnosti pravidelného obléhání. Navzdory Suvorovovi jsou kulky nepostradatelné.

Ovšem pravidelné obléhání Arab Tabie by určitě mohlo skončit v několika dnech, protože toto opevnění téměř úplně splnilo svůj účel a prodlužovaná obrana by příliš oslabila posádku. Ale to by znamenalo ještě pravidelné obléhání nejméně dvou pevnůstek a pak další obléhání města. Pět týdnů, to je *nejkratší* lhůta, ve které by to Rusové při svém lajdáckém provádění obléhacích operací mohli dokázat. Budou-li tedy Turci mít dost potravin a střeliva a nestane-li se nic nepředvídaného, lze pevnost považovat za bezpečnou až do začátku července. Předpokládáme samozřejmě, že pevnůstky jsou průměrně silné a hradby nejsou příliš vetché. Ale jestliže se Silistra roku 1829 dokázala držet 35 dní od založení zákopů, bude jistě schopna držet se roku 1854 alespoň stejně dlouhou dobu, když má zdokonalené opevnění, statečného a inteligentního velitele, zkušeného náčelníka dělostřelectva a prvotřídní posádku. Kdyby bylo možné spolehnout se na spojence, dalo by se tedy s jistotou tvrdit, že tažení musí skončit pro Rusy naprostým nezdarem, ne-li něčím ještě horším.

Napsal B. Engels 10. června 1854
Otištěno jako úvodník
v „New-York Daily Tribune“,
čís. 4115 z 26. června 1854

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

K. MARX A B. ENGELS

SITUACE V RUSKO-TURECKÉ VÁLCE[155]

Nejen podivuhodná shoda ruské evakuace a rakouské okupace Valašska, ale i sám způsob, jak bylo zahájeno, prováděno a nakonec zrušeno obléhání Silistry, nasvědčuje tomu, že se tu neuplatňují jen vojenské zřetele, ale činitelé naprosto jiného druhu. Z úřední ruské zprávy, která končí 28. květnem večer a liší se od tureckých bulletinů jen v údajích o počtu mrtvých a raněných, je vidět, že operace měly zvlášť překotný ráz, že nejtvrdošíjnější pokusy zničit vnější opevnění byly podniknuty, teprve když se prakticky zjistilo, že dobýt Silistru ztečí je nemožné, a že útok byl tak bezplánovitý a nevědecký, že ani v letopisech ruských obléhání bychom pro něj nenašli obdobu. O operacích v době od 28. května do 15. června máme příliš kusé zprávy, než abychom mohli podat podrobné vylíčení; ale fakt, že při stále opakovaných zoufalých útocích byli raněni a vyřazeni z boje skoro všichni vyšší důstojníci — Paskevič, Šilděr, kterému později amputovali nohu, Gorčakov, Liděrs a Orlov, jemuž kulka vystřelila oko — jasně dokazuje, že Rusové měli rozkaz nejen dobýt pevnost za každou cenu, nýbrž dobýt ji i ve stanovené lhůtě. Prováděli to všechno způsobem, který připomíná spíš barbarskou metodu dobývání kurdistánských měst Tímúrem-Tamerlánem než moderní způsob vedení pravidelné války. Na druhé straně je zřejmé, že statečná a obratná obrana Silistry překvapila stejně spojenecké mocnosti jako osmanský díván. Naši čtenáři si snad vzpomenou, že asi před šesti týdny se sešli ve Varně spojenečtí velitelé* a objevili, že linie Balkánu tvoří přirozenou obrannou čáru Turecka; četné britské noviny teď

* — Saint-Arnaud a Raglan. Viz tento svazek, str. 279—280. *(Pozn. red.)*

nejen přiznávají, nýbrž dokonce jásají nad tím, že nebylo třeba ani jednoho francouzského nebo anglického vojáka, aby pomohl vyprostit Silistru z obležení. Nedá se konec konců popírat, že Silistra je velice důležitý vojenský bod, že osud této pevnosti rozhoduje o osudu tažení a že když Rusové zanechali obléhání a náhle ustoupili na Seret, ztratili celé území, které loni a letos dobyli.

Přesto však je třeba konstatovat, že mnoho britských novin dosah nynějších ruských nezdarů značně přehání. Nevím, kdo by byl tak naivní, aby věřil, že výpad, který podnikla 13. června posádka Silistry, a posila 2000 mužů, kterou prý pevnosti poslal Ömer paša, vedly k úplné porážce Rusů a donutily 90 000 až 100 000 mužů, aby utekli před 15 000. Náhlý ústup Rusů je prozatím právě tak záhadný jako jejich náhlý útok. Dá se vysvětlit jen tím, že už dřív došlo k dorozumění s Rakouskem, že rakouské vojsko obsadí Valašsko. V této souvislosti je zvlášť zajímavý následující úryvek z dopisu cařihradského zpravodaje „Morning Chronicle", který tento komplot odhaluje už 10. června, tedy čtyři dny před uzavřením rakousko-turecké smlouvy:

„Turci se domnívají, že si z nich diplomacie dělá blázny a že má v úmyslu přihrát Silistru do rukou Rusům. Toto podezření potvrzuje zpráva, která sem došla, že *se ve Vídni připravuje nový protokol*, v němž se prý mluví o pádu Silistry *jako o hotové věci; až bude uspokojena vojenská ctižádost Ruska*, usoudí prý Rakousko, že nadešla vhodná doba, aby vojensky zakročilo a vyřešilo tuto záležitost — *obsadí totiž podunajská knížectví, která ruské armády vyklidí.*"

Podle toho by bylo bývalo všechno v pořádku, kdyby byli Rusové včas dobyli Silistru. Takto se jim sice nepodařilo uspokojit carovu vojenskou ctižádost, ale přesto musí na základě úmluvy s Rakouskem poněkud neslavně ustoupit. Zatímco Rusové ustupují za Seret, Rakušané postupují k Seretu a Dunaji a stavějí se tak mezi Rusy a Turky s jejich spojenci. V tomto postavení jsou rozhodčím ve sporu a zabraňují oběma stranám v postupu. Rusové zůstanou v Moldavsku, zatímco vídeňská konference se bude horlivěji než kdy jindy zabývat sepisováním protokolů, a tak získají zimu. Nebude-li mít konference žádný výsledek — a to lze s jistotou předpovídat, neboť ruský imperátor už dostal vyplacenu svou novou půjčku 37 miliónů dolarů od firmy Hope a spol. v Amsterodamu* —

* Viz tento svazek, str. 326. *(Pozn. red.)*

bude postavení ruské armády za Dunajem a Seretem dvojnásob silnější, než byla linie mezi Bukureští a Küstendžem. Ostatně srovnáme-li sílu Rusů, kteří teď od Silistry a z Bulharska ustupují za Seret, se silou spojeneckých armád, pokud se s nimi dík jejich geniálnímu rozmístění dá vůbec počítat, je jasné, že by spojenci ani při nejlepší vůli nedokázali zmařit tuto rakousko-ruskou kombinaci.

Ruské vojenské síly nasazené proti Turecku a proti spojencům na evropském pobřeží Černého moře mají třináct pěších divizí, a to tři z třetího armádního sboru, tři ze čtvrtého, jednu z pátého, tři ze šestého a k tomu tři záložní divize. Mimoto k nim patří třetí, čtvrtá, pátá a šestá divize lehkého jezdectva a třetí, čtvrtá a pátá dělostřelecká divize. Tyto jednotky, které tvoří skoro polovinu hlavní operační armády, by měly mít podle oficiálních údajů 16 000 mužů na jednu pěší divizi, 5000 na každou jezdeckou divizi a 160 děl na každou dělostřeleckou divizi; celkem asi 250 000 až 260 000 mužů včetně vozatajstva a markytánů. Posuzujeme-li však sílu ruské armády podle toho, jak se skutečně projevila za války v Uhrách[156], nemůžeme počítat, že ruská pěší divize má víc než 13 000 až 14 000 mužů, a úměrně tomu budou nižší i počty jezdectva a dělostřelectva. Skutečné síly, které Rusové postupně přivedli do podunajských knížectví, činí tedy jen asi 210 000 mužů; od toho musíme ovšem ještě odečíst ztráty v bojích a ztráty způsobené nemocemi, jež činí dohromady nejméně 20 000 až 25 000 mužů. Když si připomeneme, jakou pohromu způsobila v řadách ruské armády v letech 1828—1829 bahenní zimnice, a srovnáme to s dopisy jednoho ruského chirurga ve „Wiener Medizinische Wochenschrift"[157], můžeme bez přehánění odečíst na ztráty osm až deset procent z celkového počtu ruské armády. A tak by tedy mohli Rusové ze své armády zasadit do boje asi 180 000 mužů.

Bylo by zajímavé zjistit, jaké části těchto sil asi použili při operaci proti Silistře. Mnoho vojska bylo zapotřebí na střežení spojů a skladišť v týle bitevní linie. Museli obsadit Bukurešť a dobrudžskou linii. Několik oddílů muselo být nezbytně vyčleněno na krytí boků a částečně i čela armády. Odečteme-li tedy 60 000 mužů na tyto různé úkoly, ukáže se, že na obléhání Silistry a na krytí

této operace zbývalo zhruba 130 000 mužů. A to je spíš vyšší než nižší odhad. Vzhledem k poloze Silistry u velké řeky se ovšem obléhající armáda musela rozdělit, aby mohla obklíčit pevnost ze všech stran. Dále bylo nutné umístit na severním břehu silné zálohy, které by podpořily při eventuální porážce oddíly nasazené z jižního břehu. A konečně se musely tyto oddíly, které obsadily jižní čili pravý břeh, ještě znovu rozdělit na dvě armády, z nichž jedna měla úkol provádět obléhání a odrážet výpady obležených, kdežto druhá měla krýt obléhání a odrazit vojsko, které by táhlo pevnosti na pomoc. K obsazení levého břehu a k provádění obléhání na pravém břehu bylo zapotřebí asi 35 000 až 40 000 mužů, takže do aktivních polních operací proti pomocné armádě, která měla vyprostit pevnost z obklíčení, mohli Rusové nasadit jen zbývající armádu v počtu 80 000 mužů. Víc z bulharského území v okruhu deseti až dvaceti mil kolem Silistry přivést do boje nemohli.

Podívejme se nyní, jaké síly mohou nasadit v této chvíli proti 180 000 mužům ruské armády spojenci. O turecké armádě u Šumly se nedávno říkalo, že má asi 80 000 mužů, ale že jí chybí všechno, čeho je zapotřebí k akcím v otevřeném poli, a podle posledních zpráv lorda Raglana a francouzských štábních důstojníků má prý tato armáda špatné důstojníky a je vůbec v takovém stavu, že se rozhodně nemůže pustit do útočných operací. Nemáme v úmyslu a zatím ani nemáme možnost zkoumat správnost těchto údajů. Stačí konstatovat, že toto je oficiální mínění spojenců o stavu turecké hlavní armády. Od té doby byly staženy oddíly od Calafatu do Ruščuku, kde prý byl zřízen tábor pro 40 000 mužů. Je těžké pochopit politiku nutící k nečinnosti sbor, jenž je dost silný, aby donutil Rusy okamžitě zrušit obléhání Silistry, kdyby byl táhl na Bukurešť místo do Ruščuku. Ale vedení války je přece výhradně v rukou diplomacie. Odečteme-li nynější posádku v Ruščuku a posádku a zálohy v Šumle, je velmi pochybné, zda Turci jsou s to postavit v otevřeném poli 50 000 mužů, schopných splnit úkol, který je čeká. Podle odhadu západních vojenských kapacit sice jeden anglo-francouzský voják vydá přinejmenším za dva ruské, ale i tak by spojenci potřebovali armádu o 65 000 mužů, aby se vyrovnala ruské okupační armádě. Dokud tedy spojenci nebudou

moci shromáždit ve Varně takovéto síly, stěží se pustí do boje, leda v krajní nouzi.

Dali si ovšem dobrý pozor, aby se neobjevili v poli hned v takovéto síle, protože by později neměli záminku zdržovat se aktivních operací. Celé anglo-francouzské síly, které jsou nyní v Turecku, nemají víc než 80 000 mužů, kromě dalších 15 000 až 20 000, které jsou v této chvíli na cestě, včetně skoro celého jezdectva a dělostřelectva. Počet transportních lodí, které jsou v Bosporu po ruce, je — ať už úmyslně nebo neúmyslně — velmi omezený, takže by bylo třeba mnoha cest sem a tam, kdyby mělo být toto vojsko dopraveno do Varny pouze po moři. Ovšem „podle nejčerstvějších a nejspolehlivějších zpráv“, jak píše zpravodaj, kterého jsme už citovali, „bylo zatím po moři dopraveno teprve 12 000 britských a francouzských vojáků, zatímco hlavní část francouzské armády pomalu postupuje od Gallipoli k Cařihradu a Drinopolu“. Protože cesty jsou tu povětšině špatné a zásobovací potíže neobyčejně veliké, dovoluje takovéto uspořádání proslulému generálu Saint-Arnaudovi, aby se neustále projížděl sem a tam mezi Varnou a Cařihradem, kde ovšem jistě nepromešká jedinou příležitost, aby vytloukl z kdejaké intriky v dívánu solidní přínos pro svůj bezedný měšec. O dvou britských divizích, které jsou stále ještě ve Skutari, se dovídáme od téhož zpravodaje, že „podle všeho nejsou ještě připraveny vyplout, ačkoli v přístavu kotví celá flotila dopravních lodí a parníků, které čekají, aby je nalodily“.

Ze všech těchto skutečností musí být každému jasné, že spojenecké mocnosti se pečlivě starají o to, aby nebyly s to přímo zmařit nynější dohodu mezi Ruskem a Rakouskem. Neboť kdyby na něco takového pomýšlely, měly zcela jednoduše na vybranou: buďto anglo-švédské spojenectví na Baltu, které by vytvořilo operační základnu pro pomocná vojska, usnadnilo by vpád do Finska a umožnilo by obejít z pevniny pevnosti Sveaborg a Kronštadt; anebo kombinovaný útok ze souše i z moře na Krym a Sevastopol. Pokud jde o první alternativu, je zajímavé si všimnout, jak londýnské „Times“, které ještě před necelými třemi týdny hlásaly, že je nezbytné odeslat černomořskou eskadru do Baltského moře, nyní doporučují pouze blokovat baltské přístavy a větší část baltské

flotily poslat okamžitě zpět do Černého moře, a najednou se horlivě přimlouvají za obsazení Krymu. Tento list se kdysi tvářil, jako by byl celý zdrcený z toho, že Napier nemůže nic podnikat, dokud se nespojí s francouzskou flotilou. Nyní, když se tak stalo, předpokládá se, že se nakonec stejně nic *nepodnikne*, a tak že by si anglická a francouzská flotila měly raději zase udělat výlet Kattegatem a Lamanšským a Gibraltarským průlivem do Černého moře. Uvážíme-li, kolik času stálo, než se tyto flotily spojily, a kolik času by ještě stálo, než by se spojily se silami, kterým velí admirál Dundas, je jasné, že hlavním cílem těchto návrhů je, aby se nic nepodnikalo ani v Černém, ani v Baltském moři.

Nehledě k nepředvídané a neočekávané porážce u Silistry, jediný bod, kde Rusové utrpěli povážlivé škody a kde jim hrozí nebezpečí, je Kavkaz — ačkoli ani to není docela jisté. Vyklidili skoro všechny své pevnosti na východním pobřeží Černého moře, ne snad ze strachu před spojeneckými flotilami, nýbrž aby posílili svou armádu v Gruzii. Při ústupu Darjalským průsmykem byly prý jejich předvoj i zadní voj náhle napadeny silným oddílem horalů, ruský předvoj byl rozbit, střed a zadní voj se musely po těžkých ztrátách stáhnout zpět. Zároveň postoupila armáda Selima paši od pevnůstky sv. Mikuláše na Ozurgeti a donutila Rusy, aby vyklidili tuto pevnost, odkud Turky často znepokojovali a ohrožovali; tímto úspěchem si Selim paša zajistil spojení s hlavní tureckou armádou v Karsu. Vzpomeneme-li si, že právě tato armáda byla po celou zimu a jaro obrazem žalostné nečinnosti, pak manévr Rusů svědčí přinejmenším o tom, že si uvědomili, jak nejisté je i jejich postavení v Gruzii, a že velmi nutně potřebovali posilu od pobřeží. Potvrdí-li se plně nebo i jen zčásti zpráva o porážce u Darjalu, znamená to, že Voroncovova armáda je odříznuta a musí se buďto pokusit vytvořit si v Tiflisu pevnou základnu, která by se dala držet až do příští zimy — což není lehký úkol — anebo se musí snažit stůj co stůj se probít průsmykem. Tato operace by byla za všech okolností lepší než ústup ke Kaspickému moři, protože průsmyk, který tam vede, je nesrovnatelně nebezpečnější než Darjalský. O tom však budeme moci říci něco určitějšího, teprve až dostaneme úplnější a věrohodnější zprávy z oněch končin.

Zatím můžeme jen konstatovat, že Rusko získalo nedávnými operacemi nepochybně dvě vítězství — jedním je půjčka u firmy Hope a spol., druhým smlouva Rakouska s Portou — a utrpělo jednu porážku — u Silistry. Zda trvalý přínos těchto vítězství bude dost velký, aby vyvážil hanbu porážky, může rozhodnout pouze budoucnost.

Napsali K. Marx a B. Engels
14.—16. června 1854
Otištěno jako úvodník
v „New-York Daily Tribune“,
čís. 4125 z 8. července 1854

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

K. MARX A B. ENGELS

ÚSTUP RUSKÝCH VOJSK

Ústup Rusů v Turecku je mnohem úplnější, než jsme předpokládali, úplnější, než by se nyní i v nejhorším případě zdálo z vojenského hlediska nutné. Car podle všeho slíbil rakouskému císaři a nařídil svým generálům mimo jiné úplnou evakuaci Moldavska i Valašska, tak aby na tureckém území nezůstal ani jediný ruský voják, přičemž na místo ruských vojsk okamžitě nastoupí mohutná rakouská armáda a přiměje tak oba nynější protivníky, aby se od sebe oddělili. Ale bylo by omylem domnívat se, že Rusové ustupují, protože utrpěli porážku u Silistry, nebo brát vážně chvástání anglických novin, které tuto porážku líčí jako úplné zhroucení a snaží se namluvit světu, že výpad 15 000 nebo nanejvýš 17 000 lidí z pevnosti může zahnat na útěk 100 000 nebo přinejmenším 90 000 mužů. Pravda, Rusové byli stále znovu a znovu krvavě a rozhodně odráženi, jak si ostatně jejich ukvapené, nepromyšlené, nevědecké a zmatené útoky ani jinak nezasloužily, třebaže byly prováděny směle; Turci se naproti tomu bili s jedinečným hrdinstvím a odvahou a ukázali vojenské umění takové úrovně, že se toto obléhání navždy zapsalo do dějin; ale přesto neshledáváme žádný důvod, proč bychom se měli domnívat, že tím donutili nepřítele, aby zrušil obléhání. Podle nejvěrohodnějších zpráv, které jsme dostali, drželi Rusové ve skutečnosti dál baterie na levém břehu a stříleli z nich na pevnost i po onom posledním krvavém výpadu, přestože některé unáhlené depeše tvrdily, že se při něm posádka pevnosti těchto baterií zmocnila. Pravda je zřejmě taková, že se Rusové nakonec stáhli od Silistry prostě proto, že se car dohodl s Rakouskem, že k určitému datu stáhne všechny své jednotky

z podunajských knížectví. Nařídil jim patrně, aby do té doby Silistru dobyli, aby z Turecka odcházeli s prestižem alespoň jednoho vítězství; to se jim ovšem nepodařilo, a tak museli odtáhnout s hanbou porážky. Ale jejich odchod nebyl útěk s pronásledujícím nepřítelem v zádech. Rusové by stejně nebyli mohli a asi nebyli schopni dobýt Silistru ani pravidelným obléháním; nemohli tímto tažením zřejmě nic získat a byli by se v případě neúspěchu asi stáhli na Seret; ale byli přitom silnější než spojenci, tj. Turci a všichni ostatní, a alespoň z obranného hlediska dokonce mnohem silnější. Kromě toho se se spojenci ještě neutkali a rozhodující bitva vůbec nebyla svedena. Je tedy jisté, že tento ústup na řeku Prut byl diktován diplomatickými zřeteli, a ne vojenskou nezbytností, plynoucí z převahy či lepší strategie Omera paši a spojenců v Turecku.

Ale tak jako by bylo chybné domnívat se, že Rusové byli od Silistry opravdu zahnáni, bylo by stejně chybné nevidět, že se celkový vývoj válečných událostí obrací proti nim a že rakouská intervence je pro ně nejlepší způsob, jak zlepšit své vyhlídky. Tím nemyslíme jejich postupné neúspěchy u Oltenitsy, Četati, Caracalu nebo Silistry, neboť to byly poměrně nedůležité boje. Turci je pokaždé porazili a Rusové nikde nedokázali vyvážit úspěchy Turků stejně skvělými úspěchy; všechna tato utkání dohromady však neměla rozhodující nebo katastrofální důsledky. Zato v Asii prohráli Rusové všechno, co se dalo, a tam vskutku hrozí nebezpečí, že už prohráli nadobro. Z jejich četných pevnůstek při Černém moři jim zbývají už jen dvě; zatím ve vnitrozemí Šámil se svými horaly nejen osvobodil od nenáviděných Moskalů rodné hory a údolí, ale odřízl i knížete Voroncova od Ruska a ve spolupráci s Turky na jihu táhne na Tiflis se silami, které by podle všeho mohly přimět knížete, aby kapituloval a vydal všechny tak těžce dobyté a s takovou námahou udržované zakavkazské državy Ruska. Ztratit tyto provincie, které stály tolik krve a peněz, by asi bylo pro cara pokud možno ještě větší pokoření než porážka v pravidelné bitvě v Turecku a není pochyby, že hned jak se jeho armády vrátí za Prut, vrhne všechny síly, kterých nebude muset použít pro obranu Krymu a Sevastopolu, na znovudobytí kavkazských prů-

smyků a na pomoc Voroncovovi. Šámilovy úspěchy zřejmě značně přispěly k tomu, že Rusové byli ochotni vyhovět rakouským požadavkům, aby vyklidili podunajská knížectví.

Při této důležité transakci, která tak mění a komplikuje vyhlídky války, má Rakousko čestné a výhodné postavení. Je to velké vítězství jeho diplomacie a svědčí o tom, jakou úctu mají všechny bojující strany k jeho vojenským zdrojům. Rakousko zasahuje jako přítel obou stran; Rusové pokojně odcházejí, aby mu udělali místo, a Porta na slovo poslouchá Francii a Anglii a podepisuje smlouvu o okupaci podunajských knížectví Rakouskem. Rakousko tu tedy vystupuje jako ozbrojený rozhodčí, který zakročuje mezi bojujícími stranami na základě jejich oboustranného souhlasu, protože každý z nich se domnívá, že je to zásah v jeho prospěch. Západní mocnosti prohlašují otevřeně, že je to krok pro ně příznivý; a soudě podle domluvy, která existovala, jak dokazují fakta, mezi Petrohradem a Vídní už před tím, než ještě bylo všeobecně známo, že k něčemu takovému dojde, a než byla Paskevičova armáda odražena u Silistry, i Rusko se bezpochyby domnívá, že Rakousko jedná v jeho prospěch. Kdo z nich byl tedy napálen? Kterou stranu hodlá Rakousko zradit?

Jako každá jiná mocnost sleduje Rakousko samozřejmě jen a jen svůj vlastní zájem. Tento zájem na jedné straně vyžaduje, aby Rusko neovládalo podunajská knížectví a nekontrolovalo ústí Dunaje a Černé moře, protože tímto směrem jde velká a stále se zvětšující část rakouského obchodu. Kromě toho kdyby Rusko anektovalo Turecko nebo některou jeho část, mohlo by to vyvolat nepokoje slovanského obyvatelstva v rakouské říši, kde má panslavismus čili myšlenka sjednocení s Ruskem již četné stoupence. Je proto jasné, že Rakousko nikdy nemůže přistoupit na to, aby Rusko pohltilo Turecko, aniž by přitom Rakousko dostalo územní a mocenskou náhradu někde jinde, což není dobře možné. Ale na druhé straně rakouská politika plně sympatizuje s carem, jde proti Francii a Anglii a bude fakticky vždy orientována proti západním mocnostem. Ve Vídni se rozhodně nebudou rmoutit nad tím, že Rusko má být pokořeno za trest, že rozpoutalo zbytečnou válku; ale Rakousko také nikdy nepřipustí, aby Rusko bylo vážně ochromeno,

protože v tomto případě by Habsburkové ztratili přítele, který by jim pomáhal z bryndy při příštím náporu revoluce. To jsou podle nás ve stručnosti motivy, kterými se bude muset řídit vídeňský kabinet ve všech dalších etapách války. Rakousko bude zrazovat jednu z bojujících stran nebo obě do té míry, jak to budou vyžadovat jeho zájmy a zájmy císařské dynastie — ne více.

Sám fakt, že se Rusové stahují a vzdávají svých výbojů a že evakuované provincie odevzdávají Rakousku, zavazuje Rakousko zároveň chránit Rusko před všemi dalšími nepříjemnostmi. I když si tedy Rakousko nadále udržuje formální přátelství se spojenci, je v jeho zájmu, aby všechny další útoky těchto mocností proti carovi ztroskotaly; a můžeme si být jisti, že Rakousko pro to udělá všechno, co bude v jeho silách, kromě skutečného vypovězení války, toho se totiž v žádném případě neodváží. Bude tedy zrazovat západní mocnosti; ty zřejmě doplatí na smlouvu, která dovoluje rakouské armádě obsadit turecké provincie, a v dalším průběhu války na to jednou samy přijdou.

Anglický předseda vlády lord Aberdeen měl zřejmě v plánu, aby válka nepokračovala a aby rozepře byla vyřešena podle přání Rakouska na základě statu quo a možná s tou změnou, že by Rusko postoupilo protektorát nad podunajskými knížectvími Habsburkům. Tento plán se ovšem zřejmě nepodařilo prosadit, soudě podle vlastního přiznání lorda Aberdeena v jeho známé řeči a podle následující rozpravy v parlamentě, o níž přinášíme podrobnou zprávu v tomto čísle.* Britský lid, pobouřený těmito odhaleními, nebude souhlasit, alespoň ne nyní, s tím, aby byl uzavřen mír, aniž bylo dosaženo v náhradu za ohromné výdaje, které válka stála, nějakých podstatnějších výsledků, než je pouhé obnovení původního stavu. Má za to, že je nutné ochromit Rusko, aby nemohlo hned tak brzy znovu znepokojovat svět; netrpělivě čeká na nějaké skvělé válečné činy, jako by bylo dobytí Kronštadtu nebo Sevastopolu. Bez takové hmatatelné náhrady za svou účast ve válce není teď ochoten dát souhlas k uzavření míru. Tyto nálady anglického lidu povedou pravděpodobně ihned ke změně vlády a k pokračování ve válce. Ale to naprosto neznamená, že bude-li se válka vést dál, budou

* Viz tento svazek, str. 317—325. *(Pozn. red.)*

Rusku zasazeny citelnější údery, než jaké utrpělo dosud — ledaže by Turci a Čerkesové bez jakékoli pomoci ze Západu dobyli jeho zakavkazské provincie. A posuzujeme-li ty, kdo pravděpodobně zůstanou v Londýně u moci, až lord Aberdeen odejde do soukromí, podle jejich činů od začátku války až dosud, nepřekvapí nás, jestliže se někdy v budoucnu dočkáme toho, že podepíší mírovou smlouvu na naprosto stejném základě, na jakém si ji přeje lord Aberdeen, který proto teď musí odejít z úřadu. Rakouská diplomacie zatím sklízela úspěch za úspěchem a je dost pravděpodobné, že nakonec shrábne i vítězství.

Napsali K. Marx a B. Engels
19.—23. června 1854
Otištěno jako úvodník
v „New-York Daily Tribune",
čís. 4126 z 10. července 1854

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

K. MARX

VÁLKA. — PARLAMENTNÍ DEBATY

Londýn, v úterý 27. června 1854

Ruský věstník vydávaný v Bukurešti úředně oznamuje, že na rozkaz z Petrohradu bylo zrušeno obléhání Silistry, Giurgiu bylo evakuováno a celá ruská armáda se chystá přepravit se zpátky přes Prut. Včerejší „Times" uveřejnily v třetím vydání telegrafickou depeši od svého vídeňského dopisovatele, v níž se říká něco podobného, totiž že:

„ruský car přistupuje na rakouské výzvy z hluboké úcty k svému starému spojenci a nařídil už svým vojskům přepravit se zpátky přes Prut".

Lord John Russell potvrdil na včerejším večerním zasedání Dolní sněmovny zprávu o tom, že bylo upuštěno od obléhání Silistry, ale oficiální informaci o tom, jak Rusko odpovědělo na výzvy Rakouska, zatím ještě nedostal.

Výsledkem rakouského zásahu bude to, že mezi Turky a Rusy bude vytvořena bariéra, aby Rusové mohli zcela nerušeně provést ústup, posílit posádky v Sevastopolu a na Krymu a snad i obnovit spojení s Voroncovovou armádou. Kromě toho nelze přehlédnout, že Rusko, Rakousko a Prusko vlastně obnovují Svatou alianci ve chvíli, kdy se spojenecké mocnosti odmítají smířit s prostým obnovením statu quo ante bellum*, snad s určitými carovými ústupky Rakousku.

Ale celá důmyslná stavba tohoto velkolepého „řešení", jehož autorem je prý Metternich, je nyní úplně rozmetána povídavostí starého Aberdeena a Palmerstonovými intrikami.

* — stavu, který byl před válkou. *(Pozn. red.)*

Je jistě ještě v živé paměti, jak při posledním provádění změn ve vládě ztroskotaly všechny snahy prosadit lorda Palmerstona do čela ministerstva války, po jehož zřízení volal hlavně palmerstonovský tisk, a úřad, na který si urozený lord dělal laskominy, mu přebral peelovec vévoda z Newcastlu. Tento neúspěch zřejmě připomněl lordu Palmerstonovi, že je už nejvyšší čas svrhnout celý kabinet, a tak rozpoutal skutečnou bouři proti předsedovi vlády a jako záminku k tomu si vybral neuvážený projev, kterým lord Aberdeen odpovídal lordu Lyndhurstovi[158]. Celý anglický tisk se ihned vrhl na tento projev, ale je důležité dodat, jak prozradil „Morning Herald", že spiknutí proti lordu Aberdeenovi existovalo už před tím, než tento projev pronesl. Pan Layard vystoupil minulý pátek v Dolní sněmovně a oznámil, že příští čtvrtek předloží tuto rezoluci:

„Výrazy, kterých použil premiér koruny, měly vyvolat ve veřejném mínění vážné pochybnosti o úkolech a cílech války a zhoršit vyhlídky na čestný a trvalý mír."

Tato rezoluce má dvě slabiny: předně je neústavní a je ji proto možno odmítnout s odůvodněním, že odporuje parlamentnímu pravidlu, podle kterého nesmí člen Dolní sněmovny kritizovat řeč pronesenou ve Sněmovně lordů; a za druhé, rezoluce jakoby rozlišuje mezi namátkou volenými výrazy předsedy vlády a celou činností koaliční vlády. Nicméně lorda Aberdeena to tak vážně podělilo, že dvě hodiny po ohlášení zmíněné rezoluce vystoupil a oznámil neobvykle vzrušeným tónem, že

„příští pondělí" (tedy o tři dny dřív než pan Layard) „předloží sněmovně opis depeše, kterou zaslal Rusku po podepsání drinopolského míru, a při této příležitosti se stručně zmíní o tom, jak byla zkreslena jeho slova, která nedávno pronesl ve Sněmovně lordů k otázkám války."

Přesvědčení, že návrh pana Layarda povede k odstranění lorda Aberdeena z vlády, bylo tak silné, že například „Morning Advertiser" již uveřejnil seznam členů vlády, kteří mají nastoupit místo Aberdeenova kabinetu; v seznamu byl jako předseda vlády uveden lord John Russell a jako ministr války lord Palmerston. Lze si snadno domyslet, že včerejší večerní zasedání Sněmovny lordů přilákalo nezvykle mnoho zvědavých a senzacechtivých intrikánů

z řad aristokracie, žádoucích vidět, jak se lord Aberdeen dostane z poněkud choulostivé a zamotané situace.

Dřív než podám resumé projevu lorda Aberdeena a útoku, který proti němu vedl markýz Clanricarde, musím se vrátit k období a okolnostem, na které se oba řečníci především odvolávali, k roku 1829, kdy lord Aberdeen stál v čele britského ministerstva zahraničních věcí. V té době ruská flotila pod velením admirála Gejděna blokovala Dardanely, Saroský a Enoský záliv, stejně jako záliv u Adramyti a Smyrny v rozporu s dohodou, uzavřenou roku 1815 mezi petrohradským a londýnským kabinetem, která stanovila, že Rusko nepodnikne žádné válečné akce ve Středozemním moři. Tato blokáda, ohrožující britský obchod v Levantě, tehdy vyburcovala jinak ospalé veřejné mínění v Anglii a vyvolala bouřlivé protesty proti Rusku a proti vládě. To vedlo ke schůzkám ruského velvyslance knížete Livena a hraběte Matuševiče s Wellingtonem a Aberdeenem. V depeši odeslané z Londýna 1. (13.) června 1829 popisuje kníže Liven tyto rozmluvy takto:

„Rozmluva s lordem Aberdeenem, k níž došlo asi o hodinu později," (než se konal rozhovor s vévodou z Wellingtonu, který ruského diplomata nijak zvlášť neuspokojil) „byla stejně pozoruhodná. Lord Aberdeen byl s obsahem naší rozmluvy s předsedou vlády seznámen jen nedokonale, a když se dověděl podrobnosti, snažil se *zmírnit* nepříznivý dojem, který v nás mohla zanechat jeho slova na počátku rozhovoru. Opětovně nás ujišťoval, *že Anglie nikdy nezamýšlela vyhledávat spory s Ruskem;* a jestliže se vláda snažila přimět nás, abychom netrvali na blokádě Enosu, pak byla vedena výhradně přáním předejít neodbytným protestům a upevnit dobré dorozumění mezi oběma kabinety; máme prý *možná víc důvodů, než si zatím uvědomujeme, blahopřát si k výhodám, které získáváme z této příznivé a trvalé součinnosti.* Je hrdý na to, že zachování tohoto dobrého vztahu může stavět výš než dočasné výhody plynoucí pro nás z blokády Enoského zálivu; ale obává se, že postoj anglické vlády v Petrohradě dobře nechápou. Obtíže, které občas vznikaly, jako například při nedávném incidentu, připisuje Petrohrad jeho zlé vůli a nepřátelskému postoji, ačkoli takovéto záměry a postranní myšlenky jsou zcela cizí jeho duchu i jeho politice. Ale na druhé straně je v choulostivém postavení. Veřejné mínění se může každou chvíli hrozivě obrátit proti Rusku. *Britská vláda mu nemůže stále čelit,* a bylo by nebezpečné dráždit veřejnost otázkami," (jde tu o námořní právo) „jež se tak těsně dotýkají *nacionálních předsudků.* Naproti tomu se Rusko může s plnou důvěrou spoléhat na přátelský postoj anglické vlády, *která proti nim*" (těm nacionálním předsudkům) „*bojuje*".

Odpověděl jsem, že znám váhu veřejného mínění v Anglii a sám jsem byl svědkem, jak se v několika dnech změnilo. Veřejné mínění je v otázce války proti nám, protože nás považuje za agresory, zatímco ve skutečnosti jsme byli napadeni; obviňuje nás z úmyslů rozvrátit osmanskou říši, přestože *prohlašujeme*, že takové úmysly nemáme; a konečně anglické veřejné mínění se domnívá, že děláme prestižní politiku, přestože proti ní *sami protestujeme. Poučit veřejné mínění v tomto směru* by byl nejlepší způsob, jak je vyvést z omylu.

Lord Aberdeen mi odpověděl, že tomu není zcela tak, jak to líčím. Veřejné mínění je proti Rusku, protože se v Anglii obvykle horlivě staví na stranu whigů, zato však *britský kabinet nemá naprosto nic proti tomu, abychom měli úspěch;* naopak *přeje nám úspěch rychlý a rozhodující*, protože ví, že to je jediný způsob, jak ukončit válku, na kterou se nelze dívat jinak než jako na velké neštěstí, jehož její následky jsou nedozírné! V závěru se anglický ministr pustil do dlouhých úvah, aby dokázal, že mu připisujeme záměry, které rozhodně nemá, a zakončil prohlášením, že londýnský kabinet si přeje, aby válka skončila *ke cti a prospěchu Ruska*."[159]

Zvláštní je, že nikdo z protivníků lorda Aberdeena nepovažoval za vhodné odvolat se na tuto depeši, která tak jednoznačně svědčí proti jeho vystupování v době před uzavřením drinopolské smlouvy, že všechno, co je obsaženo v tajné depeši jeho lordstva napsané *po* uzavření této smlouvy, by tím úplně ztratilo význam. Předložení uvedené depeše by bylo rázem vyvrátilo jediný argument, který lord Aberdeen dokázal ve svém včerejším projevu uvést na svou obranu. Opravdu bránit by se byl mohl jedině tím, že by byl na oplátku otevřeně obvinil lorda Palmerstona, protože celá tato „rvačka" se odehrávala čistě mezi těmito dvěma starými vzájemně soupeřícími přisluhovači Ruska.

Lord Aberdeen začal tím, že nemá, co by odvolával nebo vyvracel, že chce pouze věci „vysvětlit". Byl falešně obviněn, že si osobuje zásluhu, že sestavil návrh drinopolské smlouvy. Nejen že ji nekoncipoval, ale dokonce proti ní protestoval, jak by lordi seznali z depeše, jejíž předložení sněmovně navrhuje. Znepokojení, které tato smlouva vyvolala u něho i u jeho kolegů, bylo tak veliké, že pouhá existence této smlouvy způsobila změnu celé politiky vlády v jednom velice podstatném bodě. Jaká změna politiky že to byla? Předtím, než byla podepsána drinopolská smlouva, ani on, lord Aberdeen, ani vévoda z Wellingtonu, přidržujíce se v tom politiky Canningovy, nikdy nezamýšleli vytvořit z Řecka nezávislé království, nýbrž pouze vazalský stát pod svrchovaností Porty,

něco na způsob Valašska a Moldavska. Po podepsání drinopolské smlouvy se jim situace turecké říše zdála tak nebezpečná a její existence tak povážlivá, že navrhli přeměnit Řecko z vazalského státu v nezávislé království. Zkrátka a dobře, vzhledem k tomu, že drinopolská smlouva tak oslabila Turecko, bylo rozhodnuto čelit jejím nebezpečným důsledkům tím, že byly od Turecka *odtrženy* celé provincie. To byla celá ta „změna".

Přestože obavy z důsledků této smlouvy byly přehnané, je lord Aberdeen dalek toho, aby podceňoval její nebezpečnost a škodlivost. Prohlásil tehdy, že „Rusko touto smlouvou nezískalo velká území", a dokonce ještě i teď je na rozdíl od lorda Lyndhursta toho názoru, že ruská říše se za posledních padesát let v Evropě valně nerozrostla (Besarábie, Finsko a království Polské, to zřejmě nejsou podle urozeného lorda významné územní zisky). Avšak — jak konstatoval ve své depeši z prosince 1829 — území, která Rusko získalo, byla sice malá, ale měla velký význam: jedno z nich znamenalo pro Rusko „výlučné ovládání plavby po Dunaji, další zas získání přístavů v Asii, sice ne nijak velikých, ale zato politicky velmi významných". (Také na ohromné území, které Rusko získalo na Kavkaze, lord Aberdeen asi zapomněl.) Z tohoto hlediska pak tvrdí, že drinopolská smlouva je počátkem obratu v politice Ruska, které se od této smlouvy zaměřovalo spíš na rozšiřování politického vlivu než na získávání území. Tato změna politiky nebyla ovšem změnou záměrů. „Satan se jen stal chytřejším, než byl na počátku." To, že si Rusko s Karlem X. smlouvalo plán, jak získat Turecko ne výboji, které vždy vzbuzují rozruch, nýbrž sérií smluv — se přešlo mlčením. Lord Aberdeen ani nepokládal za vhodné zmínit se o tom, že už před uzavřením drinopolské a hünkjariskeleské smlouvy, které uvádí jako důkaz změny ruské politiky, se Rusko roku 1827 zavázalo Francii a Anglii, že se nebude pokoušet získat válkou s Tureckem další území, a že bez svolení Anglie by Rusko roku 1833 nebylo mohlo poslat armádu proti Cařihradu.

Lord Aberdeen dále konstatoval, že jeho slova: „i kdybychom mohli získat mír třeba jen na pětadvacet let, jako tomu bylo při drinopolské smlouvě, nebylo by to špatné", byla nesprávně

vykládána v tom smyslu, že by byl ochoten vrátit se k podobné smlouvě, jako byla drinopolská. Chtěl tím říci pouze tolik, že

„kdyby nějaká smlouva, kterou by jim válečné štěstí dovolilo uzavřít, umožnila zajistit mír na pětadvacet let, nebyl by to vzhledem k nestálosti lidských věcí neúspěch. *Nikdy nedoporučoval návrat ke statu quo*, ani se nikdy statu quo nezastával. Před vyhlášením války byl status quo všechno, več mohli doufat nebo co si mohli přát a co také turecká vláda byla ochotna dát, a bylo to mnohem víc, než měli právo očekávat. Ale od chvíle, kdy byla vypovězena válka, celá otázka se úplně změnila a všechno teď závisí na tom, jak válka dopadne... Jak dalece bude nakonec status quo překonán, nemůže nikdo říci, protože to záleží na událostech, které se absolutně vymykají jakékoli kontrole. Jedno však může říci: že musí být zajištěna, účinně zajištěna nezávislost a celistvost osmanské říše."

Jak ji zajistit, to lord Aberdeen nemůže říci, protože to závisí na tom, jak dopadne válka. Podle některých prý se vyjádřil tak, že pochybuje či nevěří, že by hrozilo nebezpečí ruské agrese; ve skutečnosti má silné obavy, že Rusko napadne Turecko, ačkoli naproti tomu ho příliš neznepokojují obavy z ruského vpádu do Evropy a „tyto obavy každým dnem slábnou". Francii pokládá za silnější než Rusko a Rakousko dohromady. Urozený lord si pak stěžoval na „neobyčejnou nejapnost a zlomyslnost osobních výpadů, kterým byl vystaven". Je sice pravda, že v Anglii není upřímnějšího zastánce míru, než je on, ale právě jeho oddanost míru ho zvlášť uschopňuje k tomu, aby vedl válku co nejrozhodněji.

„Jeho kolegové jistě potvrdí, že on osobně naléhal snad víc než kdo jiný na to, aby spojenecké síly co nejrychleji postoupily za Balkán a tam se soustředily, což by bylo pomocí pro statečnou armádu Ömera paši a podáním ruky Rakousku, které by pak mohlo hrát aktivnější úlohu ve válečných operacích."

To byl politický kurs, na kterém neochvějně trval. Na dotaz lorda Beaumonta prohlásil, že „kdysi sice byl důvěrným přítelem knížete Metternicha, ale od té doby, co je u moci, tj. v posledních osmnácti měsících, se s ním nestýkal ani přímo, ani nepřímo; teprve když mu před několika dny jedna jeho přítelkyně řekla, že se chystá Metternichovi psát, a ptala se ho, zda mu nechce něco vzkázat, odpověděl: ‚Vyřiďte mu, prosím, ode mne nejsrdečnější pozdravy'."

Aberdeenův projev přijala sněmovna vcelku příznivě, ale za-

jímavé je, že na jedovatý výpad markýze Clanricarda — zklamaného kariéristy a bývalého velvyslance lorda Palmerstona v Petrohradě — se žádný člen kabinetu neozval a nikdo z nich nevystoupil, aby potvrdil, že Aberdeen byl nejhorlivějším zastáncem energického vedení války.

Markýz Clanricarde se zabýval hlavně Aberdeenovým podílem na drinopolské smlouvě, celkovým zhodnocením jeho politické minulosti a chybami jeho nynější vlády. Řekl, že lord Aberdeen nyní zveřejnil ve svém vlastním zájmu a z ryze osobních důvodů depeši, kterou několik měsíců předtím odmítl sdělit druhým členům obou sněmoven. Tato depeše se ovšem značně lišila od toho, co urozený lord napsal do Petrohradu v prosinci 1829, když byla v září toho roku podepsána drinopolská smlouva. Skutečnou otázkou je, jaké instrukce dal tehdy britskému velvyslanci a co podnikl, aby *zabránil* podepsání smlouvy. Generál, který velel ruským vojskům v Drinopolu, neměl tehdy víc než 15 000 mužů a z tohoto množství je třeba ještě odečíst asi 5000 až 6000 mužů, kteří byli doslova hors de combat* pro nemoci a zranění. Naproti tomu turecký generál stál nedaleko odtud s 25 000 Albánci. Ruský generál dal Turecku velmi krátkou lhůtu na rozmyšlenou, zda chce podepsat či ne, protože si byl vědom toho, že kdyby je nechal dlouho se rozmýšlet, mohlo by vyjít najevo, v jaké je situaci. A tak jim stanovil jen pět až osm dní. V Cařihradě turecký ministerský předseda svolal schůzku vyslanců rakouského, anglického a pruského a ptal se jich na radu. Anglický vyslanec na základě Aberdeenových instrukcí radil podepsat smlouvu co nejdříve, ačkoli jim teď urozený lord říká, že to byla zhoubná smlouva.

Urozený markýz zřejmě neměl chuť zmiňovat se o té okolnosti, že Aberdeena přiměly k tomu, aby vydal příkaz k podepsání smlouvy, právě prudké útoky markýzova přítele Palmerstona, který byl tehdy v opozici a který lorda Aberdeena obviňoval z nepřátelského postoje k Rusku.

Markýz dále vytýkal předsedovi vlády, že byl vždycky nejhorlivějším, nejvěrnějším a nejmocnějším zastáncem absolutistických vlád v Evropě, a na důkaz toho uváděl historii Portugalska,

* — vyřazeni z boje. *(Pozn. red.)*

Belgie a Španělska, narážeje zřejmě na to, že Aberdeen byl proti známé čtyřstranné dohodě z roku 1834.[160] Opravdu, jen člověk s nestoudnou drzostí starého whigovského lorda mohl v této chvíli vynášet „slávu" Belgie, konstitucionalismus v Portugalsku a Španělsku a všeobecnou blahodárnost čtyřstranné dohody pro Evropu, o níž Palmerston ve své obraně lživě tvrdil, že si ji nevymyslel on, nýbrž Talleyrand.

Pokud jde o operace v nynější válce, Clanricarde řekl, že plán tažení vypracovaly nejvyšší vojenské kruhy v Rusku v prosinci minulého roku a že britská vláda byla informována o tomto plánu, jehož cílem bylo nejen okupovat podunajská knížectví, nýbrž překročit Dunaj, dobýt Silistru, obejít Šumlu a vtrhnout na Balkán. Urozený lord, přestože měl tyto informace, vystoupil v této sněmovně a mluvil tu o míru, aniž oznámil, jaké příkazy dávala v té době a až do konce února či začátku března vláda ministrovi války.

Kdyby si byl lord Clanricarde ráčil vzpomenout na odpověď, kterou dal lord Palmerston panu Disraelimu v Dolní sněmovně a lord Clarendon jemu samému ve Sněmovně lordů, byl by si ušetřil směšnou situaci, že obviňuje ze zanedbání povinnosti pouze lorda Aberdeena a nevytýká i svým whigovským přátelům to, co se týká celého kabinetu.

„Kdyby vláda," zvolal markýz, „kdyby byla vláda před patnácti měsíci zvolila správný, měl bych skoro chuť říci čestný kurs, nebylo by vůbec k válce došlo."

To je ovšem totéž, co říkal pan Disraeli lordu Johnu Russellovi.

Markýz konečně dochází k takové absurdnosti, že vytýká lordu Aberdeenovi osobně a výhradně všechny chyby koalice a všechny její porážky, které utrpěla ve všech důležitých otázkách v parlamentě. Patrně už zapomněl, že hned při vzniku kabinetu všichni soudní lidé prohlašovali, že se neudrží ani šest týdnů, ledaže ponechá všechno zákonodárství jako „otevřenou otázku" a zdrží se veškeré politiky.

Po hloupé řeči lorda Broughama, který vyjádřil své hluboké uspokojení s prvním projevem lorda Aberdeena a ještě větší s jeho druhým projevem, byla otázka uzavřena.

Vážným důsledkem celého tohoto incidentu je, že byl zmařen tajný protokol sestavený ve Vídni, což znamená pokračování nepřátelských akcí a války, v jejíž rychlé zakončení se už věřilo tak pevně, že konsolidované půjčky stouply o 3 %, přestože byly na trhu velké půjčky, a že se ve vojenských klubech uzavíraly sázky, že válka skončí do čtyř týdnů.

Napsal K. Marx 27. června 1854
Otištěno v „New-York Daily Tribune",
čís. 4126 z 10. července 1854
Podpis: Karel Marx

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

K. MARX

*POVSTÁNÍ V MADRIDU. — RAKOUSKO-TURECKÁ SMLOUVA. — MOLDAVSKO A VALAŠSKO

Londýn, v úterý 4. července 1854

Dlouho očekávané vojenské povstání v Madridu konečně propuklo pod vedením generálů O'Donnella a Dulceho.[161] Francouzské vládní listy nás spěchají ujistit, že podle zpráv, které dostaly, španělská vláda už zdolala nebezpečí a že povstání je potlačeno. Ale madridský dopisovatel listu „Morning Chronicle", který podrobně popisuje povstání a cituje proklamaci povstalců, píše, že se povstalci stáhli z hlavního města jen proto, aby se spojili s alcalskou posádkou, a že jestliže Madrid nic nepodnikne, dostanou se bez obtíží do Zaragozy. Kdyby celá akce byla úspěšnější než poslední vzpoura v tomto městě[162], byly by tím narušeny válečné akce Francie, vyvolalo by to spor mezi Francií a Anglií a pravděpodobně by to mělo vliv i na vleklé komplikace mezi Španělskem a Spojenými státy.

Ukázalo se, že pánové Hope a spol. z Amsterodamu ještě definitivně neposkytli Rusku novou půjčku, jak jsem se domníval* podle zpráv z londýnské a manchesterské burzy; tento bankovní dům zatím ještě neposkytl ruské státní pokladně žádnou peněžní zálohu. Přistoupil pouze na to, že tuto půjčku nabídne na různých evropských burzách, ale nepřevzal žádné závazky. Soudí se, že půjčka asi nebude mít valný úspěch, a jak se dovídáme z Berlína a Frankfurtu, nebyla tam nabídka přijata nijak zvlášť příznivě. Hamburský senát ji zakázal úředně kótovat a angličtí diplomatičtí zástupci a konzulové varovali — podle zprávy v „Morning Chronicle" — britské poddané před upisováním této půjčky, neboť „je určena na válku vedenou proti královně".

* Viz tento svazek, str. 306. *(Pozn. red.)*

Zprávy o pohybech ruských vojsk po tom, co bylo upuštěno od obléhání Silistry, si odporují. „Moniteur" oznámil, že Rusové ustoupili za Prut, kdežto vídeňská „Presse" tvrdí, že není nejmenšího důvodu tomu věřit. Zdá se naopak, že Rusové nemají v úmyslu vyklidit ani Valašsko, neboť generál Liprandi zaujal postavení u Ploješti a Campiny a přední hlídky umístil u vstupu do Červenověžského průsmyku, zatímco hlavní armáda, ustupujíc přes Slobozii a podél levého břehu Dunaje, se prý zastavila u Braily. Na druhé straně Liděrsův sbor, který držel Dobrudžu, ještě neustoupil z linie Trajánova valu a není pravděpodobné, že by i v případě dalšího ústupu vydal Macin a Izakču. Kolují pověsti, že do Moldavska proudí nové oddíly; Rusové tam podle všeho zamýšlejí soustředit značné síly. Z Podolí tam přibyl sbor generála Paňutina a stahují se tam další síly z Besarábie. Celkem prý mají Rusové v Horním Moldavsku mezi Jasy, Romanem a Botošani 60 000 vojáků; jedna divize o 20 000 mužích pak stojí poblíž Kamence. „Paskevič prohlásil," píše „Ost-Deutsche Post", „že v žádném případě neopustí ústí Dunaje." Svůj ústup vysvětlují Rusové jen epidemií, která vypukla na horním Dunaji.

Smysl rakouských akcí je zatím ještě úplně nejasný. Coroniův sbor prý dostal rozkaz nalodit se ve Ršavě na parníky, přepravit se po řece do Giurgiu a odtud táhnout na Bukurešť. „Corriere Italiano", rakouský vládní orgán, oznamuje, že jediným cílem této operace je zaujmout neutrální postavení ve Valašsku, ale zároveň se dovídáme, že Rusko odmítlo rakouské „ultimátum". V telegramu otištěném v „Morning Chronicle" se říká:

„Ve své odpovědi na rakouské výzvy vyjadřuje ruský car ochotu jednat se čtyřmi mocnostmi o všech otázkách mimo otázku výsad sultánových křesťanských poddaných. O této otázce chce jednat pouze přímo s Portou a odmítá vměšování čtyř mocností. Rovněž odmítá dát jakékoli záruky, že vyklidí podunajská knížectví."

Je tedy docela dobře možné, že důsledkem tohoto odmítnutí bude předstíraná válka mezi Rakouskem a Ruskem, která by se vší pravděpodobností vedla právě k takové velkolepé srážce, jako byla

slavná událost u Bronzellu[163], jíž skončila roku 1850 předstíraná válka mezi Pruskem a Rakouskem, zatímco noviny se ještě předháněly v různých dohadech o tom, jaké strašné následky by tato „středoevropská krize" mohla mít. Místo abychom si lámali hlavu podobnými hypotézami o smyslu nynější rakouské politiky, podíváme se rovnou na fakta, na rakousko-tureckou smlouvu z 14. června, která už byla v plném rozsahu úředně publikována.

Zde je nutno si všimnout dvou momentů: poměru mezi Rakouskem a Tureckem a poměru moldavského a valašského lidu k Turecku a Rakousku, respektive k jiným cizím mocnostem; tento poslední moment evropské veřejné mínění kupodivu zcela přehlédlo, zřejmě pod vlivem diplomatů.

První článek smlouvy zní:

„Rakouský císař se zavazuje, že použije všech prostředků jak diplomatických, tak i jiných, aby dosáhl toho, že cizí armáda vyklidí podunajská knížectví, která nyní okupuje, a v případě nutnosti poskytne i potřebné množství vojsk."

Tento článek opravňuje rakouského císaře poslat do Valašska jakékoli množství vojska bez předchozího vypovězení války Rusku. Tak se turecký vazalský stát stává dějištěm akcí, které jej přeměňují v neutrální državu pod rakouskou nadvládou a které jsou namířeny proti Turecku. Druhý článek stanoví, že

„řídit operace armády přináleží výhradně vrchnímu veliteli císařských vojsk. Ten však musí dbát na to, aby o zamýšlených operacích včas uvědomil vrchního velitele osmanských vojsk".

Touto dohodou se Rakušané zbavují jakékoli kontroly ze strany Turecka nad kteroukoli operací, kterou by považovali za vhodnou, a sami naopak získávají naprostou kontrolu nad všemi operacemi, které by případně podniklo turecké velení na valašském území, neboť stačí tureckému velení oznámit, že mají v úmyslu obsadit ten či onen bod, a tím už se Turkům znemožní, aby se tam přesunuli oni. Uvědomíme-li si pak, že podunajská knížectví jsou kromě nevelkého území Dobrudže jediným bitevním polem, kde se může Turecko utkat s Ruskem, je nám jasné, že rakouský zásah prostě Turecku zabraňuje využít vlastních vítězství a ztrestat vetřelce.

Podle třetího článku

„rakouský císař se na základě vzájemné dohody s osmanskou vládou za-

vazuje, že *hned, jak to bude možné*, obnoví v podunajských knížectvích zákonný pořádek, vyplývající z výsad poskytnutých Vysokou Portou ve věci vnitřní správy těchto oblastí. *Takto obnovené místní úřady* nesmějí však rozšiřovat svou pravomoc natolik, aby vykonávaly jakoukoli kontrolu nad císařskou armádou".

Rakouský císař si tudíž vyhrazuje naprostou volnost obnovit zákonný pořádek, až se to bude jemu zdát *možné*; a i potom může obnovit místní úřady jen proto, aby je podrobil rakouskému stannému právu, zcela po vzoru ruského generála Budberga.

Podle čtvrtého článku:

„rakouský císařský dvůr se zavazuje, že neuzavře s ruským carským dvorem žádnou dohodu, která by nevycházela z uznání výsostných práv sultánových a celistvosti jeho říše".

Pátý článek dodává:

„Jakmile bude dosaženo cíle této konvence uzavřením mírové smlouvy mezi Vysokou Portou a ruským dvorem, učiní rakouský císař okamžitá opatření, aby jeho vojenské síly byly odvolány *ihned, jak to bude možné*. Podrobné podmínky týkající se odvolání rakouských vojsk budou předmětem zvláštní dohody s Vysokou Portou."

V prvním z těchto dvou článků si Rakousko vyhrazuje právo uzavřít s Ruskem dohodu založenou prostě na statu quo, jak byl stanoven vídeňskou nótou[164]. V posledním článku slibuje Rakousko odvolat svá vojska nikoli po dohodě s Ruskem, nýbrž teprve tehdy, až bude uzavřena smlouva mezi Ruskem a Tureckem. „Materiální záruka", kterou už nemá bezpečně v rukou Rusko, se odevzdává do rukou Rakouska a Rakousko dostává zmocnění ponechat si ji se souhlasem Porty tak dlouho, dokud se Turecko nepřipojí k „dohodě mezi oběma imperátorskými dvory".

Šestý článek opravňuje Rakušany, aby bez třeba jen zdánlivého zaplacení převzali všechny zásoby potravin, které zůstanou v podunajských knížectvích po odchodu ruských vojsk. Výhody této dohody mohou plně ocenit jen v Německu, kde si obyvatelstvo zvyklo přijímat rakouské posádky jako trest za své revoluční hříchy a kde Rakušané v letech 1849 až 1850 vyjedli celé kraje.

Smlouva fakticky znamená, že Turci vydali podunajská knížectví do rukou Rakouska a vzdali se svrchovanosti nad nimi. Turci se tím dopustili právě tak hrubého porušení práv moldavského a valašského lidu, jako předtím Rusové. Turci jsou totiž

právě tak málo oprávněni odevzdat podunajská knížectví do rukou Rakouska, jako prohlásit je za ruské provincie.

Nárok Porty na svrchovanost v Moldavsku a Valašsku je založen na smlouvách z roku 1393, 1460 a 1513. Dohoda uzavřená roku 1393 mezi Valašskem a Tureckem obsahuje tyto články:

„*Článek I.* My, Bayazit atd., ve své svrchované shovívavosti vůči Valašsku, jež se spolu se svým vládnoucím knížetem podrobilo naší neporazitelné říši, ustanovujeme, aby se tato země dále spravovala podle svých vlastních zákonů a aby valašský kníže měl plnou svobodu vyhlašovat válku a uzavírat mír se svými sousedy, jak a kdy se mu zlíbí.

Článek III. Knížata (křesťanská) budou volit metropolité a bojaři.

Článek IV. Valašský kníže je povinen platit do říšské pokladny každoročně daň 500 piastrů."

Smlouva uzavřená roku 1460 mezi valašským knížetem Vladem V. a Mehmedem II. stanoví:

„*Článek I.* Sultán souhlasí a zavazuje se za sebe i své nástupce chránit Valašsko a bránit je proti každému nepříteli, aniž vyžaduje cokoli jiného kromě uznání své svrchovanosti nad Valašskem jakožto suverénním knížectvím, a za to jsou vojvodové povinni platit Vysoké Portě daň 10 000 piastrů.

Článek II. Vysoká Porta se nijak nebude vměšovat do místní správy zmíněného knížectví a žádnému Turkovi není dovoleno vstupovat na území Valašska bez závažného důvodu.

Článek III. Vojvody volí i nadá e1metropolité, biskupové a bojaři a Porta tuto volbu schvaluje.

Článek IV. Valašský národ se bude nadále svobodně řídit vlastními zákony a vojvodové budou mít právo nad životem a smrtí svých poddaných, jakož i právo uzavírat mír či vypovídat válku, aniž se budou muset jakkoli zodpovídat za své činy Vysoké Portě."

Třetí smlouva je smlouva z roku 1513, v níž Moldavsko uznává svrchovanost Porty a dostává za to dokonce ještě lepší podmínky, než si vymohlo Valašsko.

Smlouvy uzavřené mezi Ruskem a Tureckem nemohly samozřejmě zrušit platnost smluv, které Moldavané a Valaši uzavřeli s Portou sami, protože tyto národy nikdy nevyjednávaly s Rusy, ani nezmocnily Portu, aby vyjednávala za ně. Je ostatně nutno konstatovat, že Rusko samo v drinopolské smlouvě uznalo zmíněné kapitulace. V článku V této smlouvy se praví:

„Ježto knížectví valašské a moldavské se na základě kapitulací podrobila

svrchovanosti Vysoké Porty a Rusko jim zaručilo jejich rozkvět (!), rozumí se samo sebou, že budou nadále užívat všech výsad a práv, které jim byly poskytnuty na základě jejich kapitulací."

Z uvedených kapitulací, které dosud platí, protože nebyly žádnou pozdější smlouvou zrušeny, vyplývá, že podunajská knížectví jsou dva suverénní státy pod svrchovaností Porty, jíž platí daň za to, že je Porta ochrání přede všemi vnějšími nepřáteli, ať je to kdokoli, a přitom se nijak nebude vměšovat do jejich vnitřní správy. Turci nejenže nemají právo povolovat okupaci Valašska jinému státu, nýbrž dokonce sami nesmějí vstupovat na valašské území bez závažného důvodu. A nejen to: protože Turci tímto způsobem porušili kapitulace uzavřené s Valachy, a tím ztratili právo na svrchovanost nad nimi, mohli by Rusové dokonce — kdyby se Valaši na ně obrátili — založit své právo na vyhnání Rakušanů z podunajských knížectví na tom, že Turecko porušilo smlouvy. A to by nijak nepřekvapilo, protože to byla odjakživa ruská politika. Rusové pobízeli a dokonce nutili Turky k porušování práv Valachů, aby mezi ně zaseli nepřátelství a měli tak záminku k zásahu. Co se například stalo roku 1848? Na jaře toho roku předložilo několik bojarů moldavskému knížeti petici, v níž žádali některé reformy; z podnětu ruského konzula byly tyto požadavky nejen zamítnuty, nýbrž autoři petice byli uvrženi do vězení. Nepokoje, které to vyvolalo, poskytly Rusům záminku překročit 25. června hranice a táhnout na Jasy. V té době také valašský hospodar po vzoru ostatních evropských vlád přislíbil řadu reforem, které žádala liberální strana valašských bojarů. To bylo 23. června. Není ani třeba říkat, že tyto reformy se nijak nedotýkaly svrchovanosti Porty. Zato ovšem úplně odstranily všechen vliv, který Rusko získalo základním zákonem vyhlášeným za ruské okupace knížectví roku 1829[165], který byl těmito reformami zrušen. Konstituce zavedená místo tohoto základního zákona odstranila nevolnictví a odevzdala rolníkům do vlastnictví část půdy, kterou měli v držení, přičemž statkáři měli za odňatou půdu i za ztracenou nevolnickou práci dostat od státu náhradu. Rusové pak přiměli vládnoucího knížete, aby odstoupil, a řízení státních záležitostí převzala prozatímní vláda. Porta, která, jak jsme viděli, neměla právo vměšovat

se do vnitřních záležitostí knížectví a která propásla vhodnou dobu, aby protestovala proti vstupu ruských vojsk do Moldavska, poslala do Valašska Sülejmana pašu s tureckou armádou a uveřejnila velmi výhrůžné sultánovo provolání k obyvatelstvu; tato opatření učinil díván samozřejmě pod vlivem Ruska. Valaši táhli pašovi a Turkům naproti a bratřili se s nimi. Byla uzavřena dohoda o tom, že prozatímní vládu nahradí Lieutenance Princière*, složené z počátku ze šesti a později ze tří osob. Paša tuto vládu uznal a na jeho přání ji uznali i cizí konzulové. Nová konstituce byla pak ještě poněkud pozměněna, načež ji sultán schválil.

Mezitím ruská vláda v manifestech adresovaných celé Evropě metala hromy a blesky proti valašskému lidu a obviňovala jej, že nastolil republiku a vyhlásil komunismus. 1. srpna 1848 překročilo silné ruské vojsko Prut a táhlo na Bukurešť. Sülejman paša byl Portou náhle odvolán a sultán odmítl přijmout valašskou deputaci, která přijela do Cařihradu na jeho vlastní pozvání; 25. září se objevil před Bukureští Fuad efendi v čele turecké armády a prohlásil, že přišel jedině proto, aby Rusko nemělo záminku vtrhnout do podunajských knížectví. V důvěře v ujištění Turků vyšlo přes 100 000 obyvatel z Bukurešti a okolí, beze zbraně a ve svátečních šatech, v čele s duchovenstvem, aby je přivítalo. Nato je Fuad efendi vyzval, aby k němu do tábora poslali deputaci, že jí sdělí své instrukce. Pan Bratianu ve své zprávě o těchto událostech vypravuje:

„Sotva se deputace dostavila k Fuadu efendimu, byla zatčena; zároveň se turecká vojska vrhla rychlým pochodem na Bukurešť; kopyty koní svého jezdectva podupali Turci pokojné obyvatele, kteří je vyšli vítat jako své přátele, servali jim prapory, rozlámali kříže, ostřelovali kasárny, na které narazili, i celou městskou čtvrť, pálili kartáči do valašských vojáků, kteří byli v oněch kasárnách, a tak je donutili vzdát se a složit zbraně, nemocné pobili; když pak vojsko proniklo do města, plenilo, vraždilo a páchalo jiné hrozné násilnosti."

Zde se k turecké armádě připojil ruský zmocněnec generál Ďugamel a fakticky se ujal jejího velení. Za ním následovala ruská armáda. Výsledkem byla balta-limanská smlouva[166], podle níž byl mimo jiné obnoven ruský základní zákon, takzvaný statut, který

* — knížecí místodržitelství. *(Pozn. red.)*

neznamená nic jiného než onen status quo, k němuž se nyní Rakousko zavazuje Valašsko vrátit.

Je jasné, že kdyby nyní vstoupil do Valašska Ömer paša se svou vítěznou armádou, Turci, poučení svou nedávnou zkušeností a protože jsou ve válečném stavu s Ruskem, by znovu zavedli konstituci z roku 1848 se vším tím, čemu se říkalo „republika a komunismus", a se všemi plody roku 1848. Nikdo nebude věřit, že Rakousku by se tato vyhlídka zamlouvala víc než Rusku. Na druhé straně je právě tak jasné, že na Portu byl jistě vyvinut neobyčejný nátlak, aby se dala přinutit k dalšímu porušení svých smluv s Valašskem, neboť ze zkušenosti ví, jaké by to mohlo mít následky. Tento nátlak nemohl vycházet odnikud jinud než od anglického vyslance. Je proto zajímavé připomenout, jaké stanovisko zaujímal lord Redcliffe a jeho nadřízení na Downing Street k porušení práv Moldavska a Valašska, jehož se dopustili Rusové a Turci v letech 1848—1849.

Když v červnu 1848 ruská armáda poprvé překročila moldavské hranice, prohlásil lord Palmerston v Dolní sněmovně na dotaz nepostradatelného Dudleyho Stuarta, že

„ruská armáda vstoupila do Moldavska bez rozkazu petrohradského kabinetu a že jejím cílem je pouze zachování či obnovení pořádku, a hned jak toho dosáhne, bude stažena, že přišla se souhlasem hospodara a že Rusko si nečiní nárok na přivtělení tohoto území".

V srpnu 1848, když ruská armáda při svém pochodu na Bukurešť znovu překročila Prut a když Moldavané a Valaši vyslali deputaci do Cařihradu, obrátil se díván o radu na anglického a francouzského vyslance a lord Redcliffe mu doporučil, aby se držel politického kursu vytyčeného Ruskem.

V říjnu, když Turci a Rusové společně obsadili Valašsko, Rusové pronásledovali jakéhosi valašského důstojníka až do sídla velitele tureckých vojsk v Bukurešti Ömera paši, který společně s Fuadem efendim proti tomu protestoval. Když se Porta dověděla o této urážce, prohlásila, že už nechce mít s Rusy nic společného a nařizuje svým vojskům ustoupit za Dunaj, aby nebyla nadále spoluvinna na ruské politice v podunajských knížectvích. Přitom Porta hrozila, že se obrátí k velmocem se slavnostním protestem

a podrobným memorandem o všem, co se událo v podunajských knížectvích. A týž vyslanec tehdy znovu zakročil a tyto úmysly Porty zmařil.

Konečně v době, kdy společná rusko-turecká okupace v roce 1849 přešla v hrůzovládu a kdy se Maghiero, velitel valašských nepravidelných vojsk, samojediný postavil na ozbrojený odpor, byl donucen ustoupit za Karpaty, „neboť ho k tomu přemluvil britský generální konzul, který poukazoval na to, že přítomnost jeho armády by ochromovala činnost diplomacie, a ujistil ho, že jeho země brzy dostane svá práva".

Napsal K. Marx 4. července 1854
Otištěno v „New-York Daily Tribune",
čís. 4134 z 19. července 1854
Podpis: Karel Marx

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

B. ENGELS

VÁLKA NA DUNAJI[167]

Asi před osmdesáti lety, když vítězné armády Kateřiny II. odtrhávaly od Turecka jednu provincii za druhou, předtím, než bylo z těchto provincií vytvořeno to, co se dnes nazývá jižní Rusko, napsal básník Děržavin v jednom z výlevů lyrického nadšení, jimiž opěvoval ne-li ctnosti, tedy aspoň slávu této carevny a osudem předurčenou velikost její říše, pozoruhodné dvojverší, které ještě dnes v jádru vystihuje nadutost a sebevědomí carské politiky:

„Nač tobě svazky? — ó Rusi!
Vykroč, a celý svět je tvůj."*

Možná, že by to platilo i dnes, jen kdyby Rusové mohli vykročit, ale v tom jim brání velmi vážná překážka. Proto jsou aspoň prozatím nuceni dobytí světa ještě odložit. Ale zvlášť trpké sousto pro pýchu Rusů je to, že se jim nepodařilo vrátit se domů se zástavou světovlády, nýbrž jsou dokonce nuceni obejít se i bez klíčů k obyčejné dunajské pevnosti Silistře, kterou přísahali dobýt stůj co stůj. A ještě bolestnější je, že za sebou zanechávají i hroby asi 50 000 svých bratří, kteří zahynuli jenom v tomto tažení na nemoci a v boji.

Z vojenského hlediska je obléhání Silistry nesporně nejvýznamnější událostí od počátku války. A právě proto, že se Rusům nepodařilo dobýt tuto pevnost, je celé tažení prohrané, a jejich nynější ústup za Seret je ještě provázen ostudou a carovou nemilostí. Dřívější etapy obléhání jsme už našim čtenářům podrobně, a jak

* Děržavin, „Na dobytí Varšavy". *(Pozn. red.)*

doufáme, srozumitelně vyložili; nyní, když jsme konečně dostali ruská úřední hlášení, která přivezl parník „Pacific", můžeme celou záležitost sledovat až do konce, aniž křivdíme té či oné straně. Mimo ruská hlášení, která o tom, co uvádějí, píší jasně, srozumitelně a věcně, ale přitom mnoho věcí opomíjejí, máme ještě zprávu poručíka Nasmytha (od bengálského dělostřelectva), kterou psal pro londýnské „Times"[168]. Je to úplný deník obléhání, který uvádí zajímavé podrobnosti, ale je napsán poněkud ledabyle a tu a tam je nepřesný v datech. Můžeme směle říci, že tyto pozdější a podrobnější zprávy plně potvrdily naše dřívější názory a závěry o obléhání, až na ten detail, že Turci neupustili od obrany pevnůstky Arab Tabia, kdežto my jsme předpokládali, že to v posledním stadiu obléhání budou muset učinit. Rusové si při svých operacích počínali zřejmě ještě neuváženěji, než jsme předpokládali. Nejdříve provedli pravidelný útok na pevnost od východu z dunajské doliny a doufali, že budou moci úplně obejít detašované pevnůstky a udělat hned průlom do hlavní hradby pevnosti. Měl-li tento pokus nějakou přednost, pak jedině tu, že byl originální. Je to snad první příklad toho, že byly zřizovány zákopy a přibližovací zákopy proti pevnosti v prostoru, který byl nejen ohrožen z boku, ale i přímo ovládán z týlu výšinami opevněnými nepřítelem. Později však byl právě na tyto výšiny veden další, nepravidelný útok, a to tak důmyslně, že když bylo ztraceno čtrnáct dnů průzkumem a pokusy o zteč, v nichž zahynuly nebo byly vyřaženy z boje tisíce ruských vojáků, muselo být nakonec přece jen zahájeno pravidelné obléhání. Tolik o umění Rusů. A nyní přejděme k jednotlivostem obléhání.

1. června dostali Rusové z levého břehu Dunaje novou dodávku obléhacích děl, z nichž sestavili baterii proti Arab Tabii. Vyhloubili šachty a nakladli miny pod kontreskarpy a glacis této pevnůstky. 2. června byl zabit granátem velitel Silistry Musa paša. K večeru odpálili Rusové minu pod jednou z bašt Arab Tabie. Protože tehdy ještě nemohli dosáhnout hřebene glacis, nebyla mina asi příliš přesně položena. Vzdálenosti i směr nejmenšího odporu musely být špatně vypočteny, neboť mina nejen nepoškodila turecké obranné stavby, ale explodovala nazpět a zasypala ruské zákopy

krupobitím kamení a hlíny. Tam však stály úderné oddíly připravené ke zteči a lze si snadno představit, jak asi na ně takové krupobití kamení zapůsobilo. Jak málo se Rusům podařilo účinně blokovat pevnost, je vidět z toho, že toho dne proniklo z Razgradu západně od Silistry do obleženého města na 5000 vojáků tureckého nepravidelného vojska.

Od 4. do 8. června se pokračovalo v kopání zákopů proti Arab Tabii. Rusové dosáhli glacis a směle vedli podkop až k jeho hřebeni, byli však přitom jen velmi chabě podporováni palbou svého dělostřelectva. Začali pokládat minu pod příkop a dostali se s ní až pod eskarpní stěnu bašty. Tyto práce nebyly ještě skončeny, když generál Paskevič uspořádal 9. června další ze svých nepochopitelných demonstrací ozbrojené síly v podobě mohutného průzkumu pevnosti, jehož se zúčastnilo 31 praporů, 40 eskadron a 144 polních děl. Co tím chtěl získat, nikdo neví. Vypadalo to jako jedna z oněch demonstrací podnikaných pouze s nejasnou nadějí, že se snad při ní naskytne nějaká příležitost k vážné akci nebo že se aspoň podaří přesvědčit nepřítele o nesmyslnosti dalšího odporu. Na Turky to ovšem naprosto takto nezapůsobilo. Naopak vyslali jezdectvo v síle 4000 mužů, které bylo podle ruského bulletinu úplně rozbito. Nasmyth naproti tomu tvrdí, že se Turci vrátili se 60 ruskými koňmi, které v této šarvátce ukořistili. A Paskevič, místo aby provedl rekognoskaci, z které by měl nějaký užitek, byl sám rekognoskován tureckou dělovou koulí, která ho vyřadila z boje, takže musel být převezen do Jas.

10. června dosáhlo obléhání kulminačního bodu. Velká mina, Šilděrova poslední naděje, vybuchla. Skutečně prorazila v čelné baště Arab Tabie použitelný průlom. Ruské oddíly nastoupily ke zteči. Ale jak se dalo čekat, Turci už dávno předtím zřídili coupure čili druhý násyp s příkopem hned za hlavní hradbou, a když se tam Rusové dostali, zjistili, že nemohou dál a že jsou vystaveni vražedné palbě. Jakmile se ovšem oddíl provádějící zteč jednou zastaví, znamená to, že je poražen, neboť palba nepřátel krytých valy a podporovaných dělostřelectvem z takové vzdálenosti, kdy každý výstřel znamená bezpečný zásah, jej v několika minutách donutí k ústupu. Rusové tedy museli co nejrychleji ustou-

pit zpátky průlomem; přitom je Turci pronásledovali až k jejich zákopům a zničili jim část obléhacích staveb. Tato zteč byla poslední vážnou akcí Rusů proti Silistře. Jestliže se naoko a formálně pokračovalo v obléhání, dokud nepřišel rozkaz obléhání zastavit, pak opravdu jen naoko. 12. června byla blokáda tak chabá, že evropští důstojníci ze Šumly se bez potíží dostali až do pevnosti.

Rusové začali se zákopovými pracemi v dunajské dolině 19. května. 22. května začaly jejich baterie, celkem sedm, ostřelovat Arab Tabii. Příštího dne bylo proti této pevnůstce nasazeno dalších patnáct děl. Ale přesto byl pravidelný útok na Arab Tabii podle ruské zprávy zahájen teprve 31. května. To by nasvědčovalo tomu, že baterie zřízené 21. a 22. května plnily pouze funkci první paralely a byly vyzbrojeny těžkými polními děly proto, aby pevnůstku postřelovaly podélně. Od 31. května do 10. června se ruské baterie přiblížily k pevnůstce až na sto yardů, tj. od první ke třetí paralele na úpatí glacis. Rusové nekorunovali glacis a nezřídili ani zákopové baterie, ale jak jsme se už zmínili, prokopali svah glacis, aby mohli v jeho hřebeni vyhloubit šachtu pro minu.

Protože ze všech zpráv je zřejmé, že Arab Tabia byla sotva víc než polní opevnění sice značných rozměrů, ale neschopné dlouhého odporu, zasluhuje počínání jeho obránců, kteří se skládali ze čtyř praporů a 500 mužů nepravidelného vojska pod velením Hüsejina paši, nesporně nejvyšší pochvaly. Devět dní ostřelování dalekonosnými děly, jedenáct dní zákopového boje, dvě miny a čtyři nebo pět ztečí, a to všechno končí porážkou nepřítele; neznáme skutečně v dějinách války druhý případ, kdy by se pouhé vnější opevnění typu Arab Tabie dokázalo tak držet. Nejspíš se to ještě dá srovnat s obranou Kolbergu Prusy roku 1807 a Gdaňska Francouzi roku 1813.

Je dost překvapující, že po celou dobu obléhání Ömer paša nepodnikl nic, aby podpořil nebo vyprostil tak důležitý bod. Z jeho dopisu Samimu pašovi, guvernérovi Vidinu, se ovšem dovídáme, že byl skutečně připraven přijít Silistře na pomoc, ale tu se Rusové najednou stáhli na levý břeh Dunaje.

„Jak víte," píše se v tomto dopise, „shromáždil jsem všechny naše síly před Šumlou a chystal jsem se táhnout pevnosti na pomoc. Šest jezdeckých pluků a tři baterie už odtáhly ze Šumly s tímto úkolem. Rusové, kteří se o tomto pohybu dověděli, stáhli se náhle s celým svým dělostřelectvem na levý břeh. Za těch čtyřicet dní, co obléhali pevnost, měli 25 000 mrtvých."

Co teď Rusové chtějí dělat, nelze říci. Podle některých vídeňských novin zamýšlejí zaujmout postavení za řekou Buzau. Ale tyto noviny se tváří, jako by Rusy hnal zpět strach z Rakušanů, přičemž i Buzau prý už Rakušané obešli. Kdyby se Rusové pokusili držet Moldavsko, obešli by je Rakušané z Haliče a Bukoviny. Ale kdyby se ruské jednotky v Polsku včas spojily s bývalou dunajskou armádou v Podolí a Volyni, mohly by zase obejít z boku Rakušany, takže severovýchodní část Haliče až k Sanu a Dněstru by byla vystavena jejich útoku.

Kdybychom na okamžik nechali stranou politické zřetele a prostě předpokládali, že Rakousko je ochotno spolu se spojeneckými silami zaútočit na Rusko, byla by situace takováto: Rakousko by mohlo pro společné akce se spojenci postavit 200 000 až 250 000 mužů a spojenci mají k dispozici asi 100 000 nebo 120 000 Turků a 60 000 mužů anglo-francouzského vojska. Proti těmto silám by mohlo Rusko postavit čtyři sbory dunajské armády se zálohami, jež po odečtení příslušných ztrát mohou mít asi 200 000 mužů. Druhý armádní sbor pod velením Paňutinovým a tři jezdecké záložní sbory spolu s některými dalšími pěšími zálohami a posilami z nových odvodů mohou mít dohromady zhruba 180 000 mužů, takže celková branná moc Ruska by činila 350 000 vojáků; od toho by se ovšem musely ještě odečíst posádky nutné ke střežení Krymu a některých částí jižního Ruska. Kromě toho by ještě zbývala garda, granátníci a první armádní sbor, kterých by se dalo použít pro obranu Polska a pobaltských provincií — a to nepočítáme finský sbor v síle asi 15 000 mužů. Uvážíme-li toto všechno, nebyl by rozdíl mezi oběma válčícími silami tak velký, aby Rusko nemohlo počítat se skromným úspěchem, kdyby se omezilo jen na obranu.

Jestliže Rakousko nemá jiný úmysl než zprostředkovat mezi válčícími mocnostmi, jak se dá soudit z posledních diplomatických

zpráv a z jeho úplné nečinnosti na moldavských hranicích, pak můžeme s jistotou říci, že se letos ani v Moldavsku, ani v Besarábii nebude už nic vážného dít.

Napsal B. Engels 6. července 1854
Otištěno jako úvodník
v „New-York Daily Tribune",
čís. 4139 z 25. července 1854

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

K. MARX

*PODROBNOSTI O MADRIDSKÉM POVSTÁNÍ. — RAKOUSKO-PRUSKÉ POŽADAVKY. — NOVÁ RAKOUSKÁ PŮJČKA. — VALAŠSKO

Londýn, v pátek 7. července 1854

Zprávy, které dostáváme o vojenském povstání v Madridu, jsou nadále velmi útržkovité a navzájem si odporují. Všechny telegrafické zprávy z Madridu jsou samozřejmě z vládních pramenů a jsou právě tak nespolehlivé jako zprávy uveřejněné v listu „Gaceta"[169]. Mohu vám tedy zatím podat jen přehled skrovného materiálu, který mám po ruce.

Čtenáři si jistě vzpomenou, že O'Donnell byl mezi těmi generály, které královna v únoru vypověděla; odmítl tehdy uposlechnout, ukryl se v Madridu a ze svého úkrytu vedl tajnou korespondenci s madridskou posádkou, hlavně s generálem Dulcem, generálním inspektorem jezdectva. Vláda věděla, že se O'Donnell skrývá v Madridu, a 27. června v noci byli ministr války generál Blaser a generálkapitán* Nové Kastilie generál Lara varováni, že se chystá povstání pod vedením generála Dulceho. Ale nebylo podniknuto nic, aby se povstání zabránilo nebo aby bylo v zárodku potlačeno. A tak generál Dulce 28. června pod záminkou přehlídky bez obtíží shromáždil asi 2000 jízdních vojáků a provázen O'Donnellem vytáhl s nimi z města s úmyslem unést královnu, která tehdy dlela

* — generálkapitán (capitán general) byl ve Španělsku nejvyšší vojenský velitel provincie v hodnosti polního maršála. *(Pozn. čes. red.)*

v Escorialu. Plán se však nezdařil a královna přijela 29. června v doprovodu ministerského předsedy hraběte San Luise do Madridu a provedla tu přehlídku. Povstalci se zatím zmocnili okolí hlavního města. Připojil se k nim plukovník Echagüe a 400 mužů princova pluku, kteří s sebou vzali plukovní pokladnu s 1 000 000 franků. Kolona složená ze sedmi praporů pěchoty, jednoho jezdeckého pluku, jednoho oddílu jízdního četnictva a dvou dělostřeleckých baterií opustila pod velením generála Lary 29. června večer Madrid, aby se utkala s povstalci, kteří se usadili ve Ventas del Espiritu Santo a ve vsi Vicalvaro. O bitvě, kterou tam 30. června obě armády svedly, jsme dostali tři zprávy — jednu oficiální, kterou podal generál Lara ministru války a která byla uveřejněna v „Gacetě", druhou, která byla uveřejněna v „Messager de Bayonne", a třetí od madridského zpravodaje listu „Indépendance belge", který byl očitým svědkem bitvy. O první zprávě, kterou lze ostatně najít ve všech londýnských novinách, není mnoho co říci, generál Lara v ní píše, že napadl povstalce, potom zase, že povstalci napadli jeho, že na jednom místě získal zajatce, jinde zase, že je ztratil, že dobyl vítězství a vrátil se do Madridu, a nakonec, že povstalci ovládli pole, on je však pokryl mrtvolami „nepřítele", přičemž prý sám měl pouze třicet raněných.

„Messager de Bayonne" líčí události takto:

„30. června ve 4 hodiny ráno vyrazil generál Quesada v čele dvou brigád z Madridu, aby zaútočil na povstalecké oddíly. Srážka byla krátká, generál Quesada byl energicky odražen. Generál Blaser, ministr války, soustředil celou madridskou posádku" — skládající se mimochodem ze 7000 až 8000 vojáků — „a provedl s ní v sedm hodin večer výpad. Okamžitě se rozpoutal boj, který trval téměř bez přestávky až do pozdního večera. Pěchota ohrožená početným povstaleckým jezdectvem se zformovala do čtverců. Plukovník Garrigò v čele několika eskadron napadl jeden z těchto čtverců tak prudce, že jej rozrazil, byl však přivítán palbou maskované baterie o pěti dělech, jejichž kartáče jeho eskadrony rozprášily. Plukovník Garrigò upadl do rukou královniných vojáků, ale generál O'Donnell, neztráceje ani minutu, znovu shromáždil své eskadrony a vrhl se s takovou prudkostí na pěchotu, že prorazil její řady, osvobodil plukovníka Garriga a ukořistil pět děl. Po tomto úderu se královnino vojsko stáhlo do Madridu, kam dorazilo v 8 hodin večer. Jeden z jeho generálů, Mensina, byl lehce raněn. Krvavá srážka si vyžádala na obou stranách mnoho mrtvých a raněných."

Dostáváme se nyní ke zprávě v listu „Indépendance" datované 1. července v Madridu, která se zdá nejvěrohodnější:

„Ventas del Espiritu Santo a Vicalvaro se staly dějištěm krvavé srážky, v níž byly královniny oddíly odraženy směrem na Fonda de la Alegria. Tři čtverce, které se postupně vytvořily na různých místech, se dobrovolně rozešly na rozkaz ministra války. Čtvrtý čtverec byl vytvořen za Retirem. Deset eskadron povstalců, jimž osobně veleli generálové O'Donnell a Dulce, jej napadlo ze středu (?), zatímco gerilové oddíly z boku (!)." (Těžko vědět, co zpravodaj rozumí středem (!) a bokem (!) čtverce.) „Povstalci dvakrát zaútočili zblízka na dělostřelectvo, ale byli zahnáni kartáčovou palbou. Zřejmě jim šlo o to zmocnit se děl rozestavených v rozích čtverce. Mezitím nadešla noc, a tak se vládní síly po sledech stáhly k Alcarské bráně, kde byla jedna jezdecká eskadrona, která zůstala věrná, znenadání přepadena oddílem povstaleckých hulánů, kteří se skrývali za Plaza del Toro. Ve zmatku, který vznikl tímto nečekaným útokem, se povstalci zmocnili čtyř děl, která zůstala vzadu. Ztráty byly na obou stranách přibližně stejné. Povstalecké jezdectvo silně utrpělo kartáčovou palbou, zato jejich huláni téměř rozprášili pluk ‚de la Reyna Gobernadora'* a jízdní četnictvo. Podle posledních zpráv dostali povstalci posily z Toleda a Valladolidu. Kolují dokonce pověsti, že ve Vallécas je dnes očekáván generál Narváez a že ho uvítají generálové Dulce, O'Donnell, Ros de Olano a Armero. U Atochské brány byly vykopány zákopy. Zástupy zvědavců se valí na nádraží, odkud prý je vidět přední stráže generála O'Donnella. Všechny madridské brány jsou však přísně střeženy...

3 hodiny odpoledne téhož dne. Značné síly povstalců obsadily městečko Vallécas, tři anglické míle od Madridu. Vláda očekávala dnes vojsko z provincií, hlavně prapor del Rey**. Můžeme-li věřit posledním zprávám, připojil se tento útvar už k povstalcům.

4 hodiny odpoledne. V této chvíli se skoro celá posádka Madridu vydává na pochod směrem na Vallécas proti povstalcům, kteří projevují velkou sebedůvěru. Obchody jsou zavřeny. Stráže u Retira a u všech vládních budov byly spěšně ozbrojeny. Právě jsem se dověděl, že včera se k povstalcům přidalo několik rot posádky. Madridské posádce velí generál Campuzano, o němž se mylně tvrdilo, že přeběhl k povstalcům, generál Vistahermosa a ministr války Blaser. Posily na pomoc vládě dosud nepřišly; ale 4. řadový pluk a 1. jezdecký pluk prý už vyrazily z Valladolidu a táhnou spěšně k Madridu. Totéž se tvrdí o posádce Burgosu, které velí generál Turon. A konečně i generál Rivero vyrazil se značnými silami ze Zaragozy. Vzhledem k tomu se dá čekat, že ještě dojde k dalším krvavým střetnutím."

Do 6. července nedošly z Madridu žádné noviny ani dopisy.

* — královny regentky. *(Pozn. čes. red.)*
** — králův. *(Pozn. čes. red.)*

Jen „Moniteur" otiskl tuto lakonickou depeši s datem Madrid 4. července:

„V Madridu i v provinciích vládne nadále klid."

Podle jedné soukromé zprávy jsou povstalci v Aranjuezu. Skončí-li bitva, kterou zpravodaj „Indépendance" předpověděl na 1. července, vítězstvím vládních, nebude nedostatek ani dopisů, ani novin, ani hlášení. Přestože byl v Madridu vyhlášen stav obležení, listy „Clamor Público", „Nación", „Diario", „España" a „Época" znovu vyšly, aniž o tom byla předem uvědomena vláda, která se o této neblahé skutečnosti dověděla teprve od svých finančních úřadů. Mezi osobami zatčenými v Madridu se uvádějí bankéři Antonio Guillermo Moreno a José Manuel Collado. Byl rovněž vydán zatykač na Sijoru Sevillana markýze de Fuentes de Duero, blízkého přítele maršála Narváeze. Pánové Mon a Pidal jsou pod dohledem.

Bylo by předčasné pronášet soudy o celkovém charakteru tohoto povstání. Ale lze říci, že zřejmě není dílem progresistické strany[170], protože generál San Miguel, představitel této strany ve vojenských kruzích, si klidně žije dál v Madridu. Podle všech zpráv se zdá, že duší spiknutí je spíše Narváez, že v něm má prsty i královna Kristýna, jejíž vliv dík oblíbenci královny regentky hraběti San Luisovi v poslední době značně upadl.

Není snad země, kromě Turecka, o níž se tak málo ví a o níž jsou v Evropě tak zkreslené představy jako právě o Španělsku. Nesčetná místní pronunciamienta a vojenské vzpoury naučily Evropu dívat se na Španělsko jako na císařský Řím z doby pretoriánů. To je právě tak chybné jako povrchní úsudky o Turecku, že život tohoto národa upadá, protože oficiální dějiny této země v posledním století tvoří jenom palácové revoluce a janičárské vzpoury. Tyto omyly vyplývají prostě z toho, že historikové, místo aby hledali zdroje životních sil těchto národů v provinciální a místní organizaci, používají jako pramene dvorních almanachů. Přeměny, k nimž dochází v oblasti, kterou obvykle nazýváme státem, se tak málo dotýkají španělského lidu, že tuto omezenou oblast zcela klidně přenechával nestálým vášním a malicherným pletichám dvorních

milců, generálů, dobrodruhů a hrstky takzvaných státníků, a dosud měl jen málo důvodů litovat této své lhostejnosti. Moderní dějiny Španělska jsou takové, že by si zasloužily zcela jiné zhodnocení, než jakého se jim dostávalo dosud, a já použiji příležitosti a budu se touto otázkou zabývat v některém ze svých příštích příspěvků. Teď bych chtěl poznamenat jen to, že by nepřekvapilo, kdyby z pouhé vojenské vzpoury vzniklo na Pyrenejském poloostrově všeobecné povstání, protože posledním finančním dekretům vlády[171] se podařilo udělat z výběrčích daní velmi účinné propagátory revoluce.

Na kterou stranu se nahnou válečné vážky, určuje v dané chvíli Rakousko. Jeho vojska nevstoupila dosud do Valašska jedině proto, že Rakousko čeká na odpověď ruského cara. Gorčakov, jak hlásí telegrafická zpráva, už přijel do Vídně a přivezl s sebou nepříznivou odpověď. Rakousko-pruská výzva odeslaná 3. června byla poprvé uveřejněna v „Kölnische Zeitung"[172]. Hlavní body rakouské výzvy jsou tyto:

„Imperátor Ruska jistě ve své moudrosti vše zváží a uzná, proč rakouský císař přikládá takový význam tomu, aby ruská armáda zastavila svůj postup za Dunaj a aby získal od ruského cara pozitivní údaje o lhůtě, doufejme, že ne příliš dlouhé, kdy skončí okupace podunajských knížectví. Car Mikuláš, o tom nepochybujeme, si přeje mír; proto jistě uvažuje o prostředcích, jak skoncovat se stavem, který se stává den ze dne větším zdrojem vnitřního neklidu pro Rakousko a Německo. Pevně věříme, že nebude chtít donutit císaře Františka Josefa, aby sám zvolil prostředky k ochraně vlastních zájmů, tak silně ohrožených současnou situací, tím že by donekonečna prodlužoval tuto okupaci, či tím, že by vyklizení těchto zemí spojoval s podmínkami, které by pro nás byly nepřijatelné."

Pruská nóta, která má podepřít rakouskou „výzvu",[173] končí takto:

„Král doufá, že car bude souhlasit s tím, aby sporná otázka byla postavena na základ připouštějící praktické východisko, aby se tak usnadnilo uspokojivé řešení na základě vymezení přesných hranic akcí obou stran. Náš vznešený panovník tudíž doufá, že nynější krok bude přijat ruským carem ve stejném duchu, v jakém byl učiněn, a že odpověď, kterou my a vídeňský kabinet očekáváme se zájmem odpovídajícím jeho závažnosti, bude takového rázu, že umožní králi uchránit se bolestné nutnosti, kterou by mu jinak diktovala povinnost a jeho závazky."

Vrchní velitel východní armády Hess hodlá rozbít svůj hlavní stan v Černovicích. Vídeňské noviny „Soldatenfreund" uveřejňují tento životopis generála Hesse:

„Polní zbrojmistr von Hess se narodil ve Vídni roku 1788, roku 1805 vstoupil do Gyulayova pluku jako praporčík, koncem roku 1815 se stal důstojníkem štábu, roku 1822 byl jmenován podplukovníkem a poslán jako vojenský intendant do Turína. Roku 1829 byl povýšen na plukovníka, roku 1831 byl ustanoven ubytovatelem mobilního sboru v horní Itálii. Roku 1842 získal hodnost polního podmaršálka, roku 1848 pak byl náčelníkem štábu Radeckého armády. Jemu je třeba připsat vypracování plánu pochodu na Mantovu, Curtatone a Vicenzu roku 1848, stejně jako plán krátké kampaně z roku 1849, jež skončila bitvou u Novary."

Pokud jde o neskrývaný úmysl Rakouska obsadit Valašsko, uvedu, co říkají rakouské noviny samy.

„Frankfurter Postzeitung", orgán rakouského vyslance u spolkového sněmu, poznamenává:

„Rakousko je svou zeměpisnou polohou nuceno co nejúčinněji usilovat o obnovení míru tím, že obsazením podunajských knížectví fakticky od sebe oddělí válčící strany a postaví se na nejdůležitějším místě mezi ně. Ustoupí-li Rusové za Prut, Turci a jejich spojenci pak nebudou moci přejít Dunaj. Uvážíme-li dále, že obě strany získaly jednu zkušenost a vzdaly se jedné iluze" (Rusové iluze o své vojenské převaze, námořní mocnosti iluze o všemohoucnosti svých flotil), „je jasné, že za nynější situace je obnovení mírových jednání téměř nezbytné."

List „Lloyd" pak poznamenává:

„Sporné území, tj. podunajská knížectví, by byla svěřena pod ochranu neutrální mocnosti. Turecká armáda by potom nemohla zaujmout postavení na březích Prutu. Ozbrojený prostředník by stál mezi vojsky západních mocností a vojsky Ruska a zabránil by konfliktu v podunajských knížectvích. To by fakticky znamenalo příměří na nejdůležitějším válčišti. Jestliže ještě skutečně existuje možnost míru, toto opatření jej přibližuje. Ani v Petrohradě, ani nikde jinde nemůže být pochybností o tom, že Rakousko se rozhodlo obsadit knížectví s cílem zajistit mír a že je to zároveň poslední krok, kterým je možno zabránit všeobecné válce."

Poslední a nejzajímavější článek o této věci nacházíme v „Spenersche Zeitung"[174] vydávaných v Berlíně:

„Potvrzuje se, že vyslanci čtyř velmocí uspořádají ve Vídni novou konferenci, předně, aby se seznámili s konvencí uzavřenou mezi Rakouskem a Portou a aby potvrdili, že neodporuje dřívějším protokolům konference; za druhé, aby

dospěli k vzájemné dohodě o tom, jakým způsobem mají být pozměněny zásady stanovené vídeňským protokolem z 9. dubna, aby se mohly stát pozitivním východiskem k dalším předběžným opatřením nikoli k vedení války, nýbrž k obnovení míru."

Rakousko mezitím využilo této příležitosti a vypracovalo návrh na novou půjčku, jejíž úředně oznámené podmínky jsou:

„1. Výše půjčky se prozatím stanoví na 350 až 500 miliónů zlatých. Dosáhnou-li úpisy této částky, budou platby uskutečněny během tří, čtyř nebo pěti let podle velikosti úpisů.

2. Emisní kurs byl stanoven na 95 v bankovkách.

3. Úroky mají být pětiprocentní a mají se vyplácet v kovových penězích.

4. Úpis nemá mít ráz nucené půjčky; císařská vláda totiž hodlá prostřednictvím svých úřadů ve všech provinciích apelovat na *vlastenectví* svých poddaných.

5. Půjčky bude použito na zaplacení státního dluhu bance ve výši 80 miliónů s cílem ozdravit kurs bankovek. Zbytek" (je velmi důvtipné nazývat zbytkem čtyři pětiny celkové sumy) „bude sloužit jako zdroj, z něhož se bude doplňovat rozpočet v nejbližších letech."

„Lloyd" ovšem tvrdí, že tato velkolepá finanční operace, která se nyní plánuje (jakoby poprvé), jednou provždy skoncuje s nynějším znehodnocením rakouské měny. Čtenáři si jistě vzpomenou, že tato záminka se uvádí skoro při každé rakouské půjčce od začátku tohoto století. Ale v této velkolepé operaci jsou přece jen některé body, které čtenáři možná přehlédli, protože v uvedeném prohlášení se o nich úzkostlivě mlčí. Včerejší večerní „Globe" k tomu píše:

„Tato půjčka bude celonárodní, tj. každý poplatník bude vyzván upsat částku úměrnou daním, které platí. Zprvu se bude používat určitého morálního nátlaku, pak se přejde k přímému donucování. Proto se toto opatření fakticky rovná jednorázovému zvýšení daní se slibem, že tato mimořádná částka bude poplatníkům vrácena."

Je zajímavé, jak se celá tato operace svou motivací i způsobem uskutečňování podobá posledním španělským dekretům, které se teď stávají předehrou k revoluci.

Ve svém posledním článku* jsem vás upozorňoval na práva a postavení valašského lidu; vyvracel jsem tím tvrzení, že diplomatické spory vznikly z porušení těchto práv. V pařížském listu

* Viz tento svazek, str. 330–334. *(Pozn. red.)*

„Siècle“[175] právě vyšla zpráva pana Barba Bibesca, prefekta z Mehendintsi v Malém Valašsku, adresovaná ministru zahraničních věcí Porty; konečně se tu ozval hlas na obranu lidu podunajských knížectví, k jejichž osudu se „ochránci civilizace“ chovají s tak hanebnou lhostejností. Zpráva začíná konstatováním, že

„Rusové, aby se pomstili za pasívní odpor zcela bezbranného lidu, napáchali při odchodu z Malého Valašska hrůzné ukrutnosti a zanechávali za sebou zmar a zkázu. Odvlekli pokladny, pečeti a archívy místní správy i kostelní náčiní. Před odchodem zporáželi dobytek, který tu ještě zbyl po nesčetných rekvizicích, ale nevzali jej s sebou, nýbrž nechali jej hnít, jen proto, aby ukázali lidu svou krutost a nenávist.“

Ke zprávám o tom, že se Rakušané chystají vtáhnout do Valašska, pan Bibescu poznamenává, že „každá cizí armáda je břemenem pro zemi, kterou obsazuje, i když přichází s dobrými úmysly“. Říká, že Valašsko nepotřebuje Rakušany; je samo schopné postavit 50 000 vycvičených a disciplinovaných bojovníků. V každém ze sedmnácti valašských krajů je nyní na 3000 četníků, lesních, hajných a bývalých vojáků, kteří potřebují jen zbraně a povel, aby se vrhli na Rusy. Končí těmito slovy:

„Potřebujeme jen zbraně; nemáte-li jich dost ve svých zbrojnicích, je jich spousta v nesčetných továrnách ve Francii, Anglii a Belgii, a my jsme ochotni za ně zaplatit. Zbraně a opět zbraně, Vaše Excelence, a do tří měsíců nebude v podunajských knížectvích ani jeden Rus a Vysoká Porta zde bude mít k dispozici 100 000 Rumunů, toužících právě tak vroucně jako Osmané pronásledovat a ztrestat svého společného úhlavního nepřítele.“

Chudák prefekt z Mehendintsi nechápe, že Rakousko obsazuje Valašsko právě proto, aby se Valachům nedostaly do rukou zbraně a oni nemohli společně s Osmany pronásledovat a ztrestat Rusy.

Sir Charles Napier se podle cockneyských* novin prý pokouší vylákat carské admirály z Kronštadtu, aby opustili ochranu žulových hradeb, za kterými se prý „třesou“ před anglo-francouzskou flotilou. Ale pročpak angličtí námořníci nevyjdou ze svých dřevěných hradeb a nebojují s Rusy v jejich živlu, to jest na souši? Podotýkáme jen, že přes chvástání Angličanů Rusové vyšli ze Sevastopolu a „poškodili“ parník „Furious“.

* — londýnských; podle „cockney“ — londýnský dialekt, též přezdívka pro Londýňany. *(Pozn. red.)*

Baraguay d'Hilliers byl jmenován velitelem divize, která má být odeslána do Baltského moře a jejíž odjezd je stanoven na 14. července. Anglie má zajistit přepravu 6000 mužů. Stejné množství vojska s jednou polní baterií bude naloděno na francouzské lodi. Připočteme-li k tomu námořní pěchotu pod velením plukovníka Fiérona, bude mít celá baltská divize 13 000 až 14 000 vojáků. Zároveň ještě neskončilo v Marseille naloďování vojsk určených pro Černé moře; proces odzbrojování Francie zřejmě ještě nedosáhl žádoucího stupně „bezpečnosti“.

Napsal K. Marx 7. července 1854
Otištěno v „New-York Daily Tribune“,
čís. 4136 z 21. července 1854
Podpis: Karel Marx

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

K. MARX

*ROZRUCH V ITÁLII. – UDÁLOSTI VE ŠPANĚLSKU. – POSTOJ NĚMECKÝCH STÁTŮ. – ANGLIČTÍ SOUDCI

Londýn, v pátek 14. července 1854

Sir Charley* se ve vší tichosti vrátil z Kronštadtu beze ztrát na mrtvých a raněných kromě několika statečných námořníků sklácených cholerou. Aby se udržela dobrá nálada veřejnosti, opakuje se nyní stejná fraška před Sevastopolem: před Oděsou už bylo spatřeno padesát lodí spojenecké flotily, které prý plují „s přímým kursem" k tomuto přístavu.

Naloďování francouzských vojsk v Calais stanovené na dnešek bylo odloženo na 20. t. m. prý proto, že se čeká, jak se budou vyvíjet události ve Španělsku.

Generál Budberg přinutil obyvatelstvo podunajských knížectví, aby zaslalo caru Mikulášovi poděkování za to, že obsadil jejich zemi a ochránil je před „surovými a barbarskými Turky". „Eufrat", který vyplul 5. července z Cařihradu a 13. přibyl do Marseille, přináší důležitou zprávu, že Rusové vůbec nevyklidili Dobrudžu a že „slavný" Rešid (čti: wretched**) paša se znovu ujal úřadu ministra zahraničních věcí.

Z Krakova přišla zpráva z 8. července, že kníže Paskevič přijel na zámek Gomel na svém litevském panství a že už se nezúčastní

* – tj. admirál Charles Napier. *(Pozn. red.)*
** Slovní hříčka: „wretched" – nebožák, zní v anglické výslovnosti podobně jako vlastní jméno Rešid. *(Pozn. red.)*

nynějšího tažení. K tomu se dodává, že byl odstraněn nejen on sám nýbrž že se upustilo i od jeho strategického plánu; bude to asi, pravda, protože ruské vojsko, které už začínalo ustupovat do Moldavska, dostalo rozkaz znovu postupovat vpřed. Velí mu kníže Gorčakov, který prý soustřeďuje značné síly před Bukureští. Ruské síly jsou tedy v této chvíli rozloženy takto: pravé křídlo na horní Jalomitse se opírá svým nejzazším koncem o Transylvanské Alpy, kde drží s pomocí dvaceti čtyř těžkých děl Tömösský průsmyk; střed zaujímá prostor od Focšani k Bukurešti; levé křídlo pod velením Liděrsovým stojí u Braily; a krajní levé křídlo pod velením Ušakovovým je v Dobrudži.

Podle posledních zpráv z válčiště překročilo značně velké turecké vojsko (40 000 mužů, z toho 12 000 spojeneckých vojáků) Dunaj a obsadilo Giurgiu. Francouzské noviny píší, že několik lodí vyčleněných ze spojenecké flotily bombardovalo ruské stavby u Sulinského hrdla a zničilo je; tuto zprávu je ovšem třeba brát se stejnou rezervou jako báchorky o druhém bombardování a zničení Bomarsundu v Baltském moři. Operace maršála Saint-Arnauda na Východě zřejmě vyvolaly v Tuileriích určité obavy; dvůr se obává, že by mohly nabýt příliš velkých rozměrů. Francouzská vláda prý pro jistotu vyslala zvláštního inspektora — samozřejmě *finančního*, který má držet na uzdě jeho přílišnou horlivost (son excès de zèle).

V Itálii se vlády i národa zmocnil zvláštní neklid. Generál La Marmora, piemontský ministr války, vydal rozkaz, aby byly zřízeny vojenské tábory v Savojsku v Saint Maurice, v Alessandrii a dokonce i na ostrově Sardinii. Do zbraně bylo povoláno velké množství vojáků, kteří byli dosud na neurčitou dobu na dovolené. Zároveň byly doplněny zásoby v pevnostech Alessandria a Casale. Na druhé straně maršál Radecký rovněž vydal rozkaz zřídit vojenský tábor mezi Veronou a Voltou, kde se přes 20 000 vojáků denně cvičí v metodách malé války (petite guerre). V Codognu, Casale, Pusterlarzu a některých jiných lombardských městech došlo k nepokojům vyvolaným drahotou potravin. Na dvě stě lidí bylo zatčeno a dopraveno do Mantovy. Podle dopisů z Neapole bylo tam i na Sicílii zatčeno mnoho lidí a na Sicílii byl uvězněn i syn

hraběte Caraffy. Král Bomba* učinil mimořádná opatření k vyzbrojení země na souši i na moři. Rozkázal pro všechny případy vyhlásit bojovou pohotovost v pevnosti Gaetě. Prohlásil, že v celé Evropě zuří mor, a nařídil přísnou karanténu pro všechny lodi, které sem přijíždějí. Všechna plavidla z Portugalska, Glasgowa a ze Sardinského království musí projít desetidenní karanténou; lodi z Toskánska a římského státu sedmidenní karanténou. Podobná omezení byla uvalena skoro na všechny ostatní země, takže svobodný vstup nějaké lodi do přístavu je vzácnou výjimkou. Dopisy ze zahraničí, které přicházejí suchozemskou cestou, jsou podrobeny všem bezpečnostním opatřením, která se zachovávají při nebezpečí morové nákazy. Spojení s papežským státem se udržuje přes Monte Cassino a Soru a přes Abruzzy, ale podél celých hranic má být zřízen sanitní kordón.

Poslední pošta, očekávaná z Madridu přes Bordeaux, do včerejšího večera ještě do Paříže nedošla. Královské oddíly prý dále pronásledují povstalce, už prý je dostihly a chystají se je rozdrtit. Ze začátku se říkalo, že povstalci utíkají k Estremaduře a chtějí se dostat k portugalským hranicím. Nyní se opět dovídáme, že jsou na cestě do Andalusie, což by spíš nasvědčovalo tomu, že tak rychle nehodlají opustit svou vlast. Podle soukromých dopisů se k povstalcům přidal generál Serrano s 300 jezdci; naproti tomu „Gaceta" tvrdí, že k nim přeběhl jen on sám. V Madridě se proslýchá, že králův pluk (del Rey) přešel na stranu povstalců. Dopisovatel „Morning Chronicle" dodává, že se k nim ještě přidalo dvě stě důstojníků různých druhů zbraní, několik rot z pluků, které jsou posádkou v Toledu, a dva prapory dobrovolníků z Madridu. „Gaceta" oznamuje, že divize, která dostala rozkaz pronásledovat povstalce, vyrazila z Madridu 5. července večer a skládá se ze tří brigád pěchoty, jedné brigády jezdectva, dvou dělostřeleckých baterií, jedné zákopnické roty a skupiny pracovníků vojenské administrativy. Divizi zpočátku velel generál Vistahermosa, který však byl druhý den vystřídán ministrem války generálem Blaserem. Královským dekretem ze 7. července byl po dobu nepřítomnosti

* — přezdívka Ferdinanda II., který v lednu 1848 potlačil revoluci v Messině bombardováním města. *(Pozn. red.)*

generála Blasera pověřen řízením ministerstva války generál San Román. „Gaceta" sděluje, že zmíněná divize dorazila do Tembleque a postupuje údolím Guadiany směrem na Ciudad Real. Téhož dne uveřejnil Blaser provolání k vojákům a poddůstojníkům povstalecké armády, ve kterém je vyzývá, aby se vrátili pod své prapory, a slibuje jim královniným jménem, že nebudou potrestáni. V „Messager de Bayonne" čteme:

„Podle posledních zpráv, které jsme dostali, postupuje generál O'Donnell směrem na Valdepeñas. Předvoj královské armády byl soustředěn v prostoru Tembleque. Generál O'Donnell využívá volného času k výcviku své malé armády, skládající se z 2000 jezdců, 6 děl a 800 pěšáků."

Provolání O'Donnella a Dulceho se navzájem liší. První se dovolává ústavy z roku 1837[176] a druhé starého kastilského práva vzbouřit se proti monarchům, kteří porušili přísahu složenou při korunovaci. Novým rysem je formování republikánských gerilových oddílů ve Valencii. Ze zprávy ze 6. července vyplývá, že proti vládě povstalo několik měst a vesnic, mezi jinými Alcira, Játiva a Carlet. Do Carletu vstoupil v čele ozbrojeného oddílu plukovník ve výslužbě Orozco, zabavil všechny střelné zbraně a zvláštním provoláním vyzval obyvatelstvo, aby se připojilo k hnutí. K potlačení povstání ve Valencii vyslala vláda oddíly jezdectva, pěchoty a občanské gardy.

„Indépendance belge" přináší zcela novou verzi ruské nóty Rakousku a Prusku[177]. Podle těchto novin, které lze pokládat za soukromý moniteur zbylých ruských diplomatů v Bruselu, nebyla ruská nóta adresována přímo rakouskému kabinetu, nýbrž knížeti Gorčakovovi, který odevzdal její opis panu de Buolovi a vyjádřil přitom naději, že když Rakousko žádalo, aby Rusové vyklidili podunajská knížectví, mělo pouze na mysli navrhnout příměří, protože zajisté nemohlo být jeho přáním vystavit ustupující ruskou armádu útoku spojeneckých vojsk. Rakousko tudíž nemohlo zamýšlet nic jiného než zastavení nepřátelství. Turci, Angličané a Francouzi by se podle toho měli zdržet jakéhokoli postupu vpřed a jakýchkoli nových nepřátelských akcí proti Rusku. Pokud jde o evakuaci podunajských knížectví ruskými vojsky, zdůrazňuje nóta, že je nezbytně nutné, aby si Rusko v těchto provinciích

udrželo určité strategické body, dokud nebude uzavřen mír, protože jinak by se octlo v příliš nevýhodném postavení vůči spojeneckým armádám. Na druhé straně nóta popírá, že by Rusko zamýšlelo zmíněnou strategickou okupací ohrožovat Rakousko. Vycházejíc z těchto předpokladů, vyjadřuje nóta ochotu Ruska přistoupit na nová mírová jednání na tomto základě: celistvost osmanské říše, kterou ruská vláda nikdy nemínila porušit; rovnost mezi křesťanskými a muslimskými poddanými Porty, jak se o ní mluví v protokolu z 9. dubna; a konečně revize smluv o úžinách. Nóta připouští společný protektorát mocností nad křesťany v Turecku; ale pokud jde o ruský protektorát nad pravoslavnými křesťany, „Indépendance" přiznává, že v nótě je několik nejasných vět, které se dají různě vykládat. Kníže Gorčakov, jak píše list, mluvil ještě ústupnějším tónem než nóta sama. Jeho depeše zřejmě není *posledním slovem* Ruska; je asi zmocněn jít ještě dál, je-li naděje, že by to Rakousku umožnilo zahájit nová jednání. Avšak 9. července vídeňský kabinet ještě nedošel k žádnému rozhodnutí.

„Nesmíme nyní," píše „Indépendance", lépe řečeno baron Brunnov, „zavírat oči před tím, že ať už jsou záměry v Petrohradě jakékoli, jediný incident, jakákoli válečná akce, například útok na Kronštadt nebo, což je pravděpodobnější, útok na Sevastopol, nebo třeba i okupace Alandských ostrovů anglo-francouzskými vojsky, by nutně tyto záměry pozměnila a posílila by stranu, která je proti jakýmkoli ústupkům."

Prusko je v každém případě s touto ruskou nótou spokojeno a pokládá ji za určitý přechod k obnovení jednání a prostředek k tomu, jak zabránit Rakušanům, aby vstoupili do Valašska. I „Moniteur" přiznává, že námitky, které vznesli Prusové proti vstupu Rakušanů do Valašska, vyvolaly nové váhání vídeňského dvora. Na druhé straně svatouškovský „Morning Chronicle" píše, že

„v Berlíně se tvrdí, že podmínečný závazek, který na sebe vzal pruský dvůr, chránit rakouské území před nepřátelským vpádem, mu dává právo protestovat proti jakékoli nové provokaci Ruska."

Kromě toho je známo, že smlouva mezi Rakouskem a Pruskem[178] byla sestavena právě tak, aby umožňovala oběma mocnostem zadržet vojenské operace, dokud nenabudou přesvědčení, že vojenská opatření zamýšlená druhou stranou jsou nutná. Proto

Rakousko sice může projevovat ochotu postupovat společně se západními mocnostmi, ale najednou třeba v důsledku pruského protestu shledá, že od toho musí upustit. Pokud jde o mne, jsem přesvědčen, že všechny tyto eventuality byly už dávno připraveny třemi severními mocnostmi společně a že i nové potíže, které vyvstávají před Rakouskem, mají pouze dodat rakouské okupaci Valašska zdání hrdinného boje proti Rusku. S malou válkou naoko na způsob rakousko-pruské války z roku 1850 se v této dohodě počítá možná proto, že by konec konců jen přispěla k tomu, aby rakouský hlas měl větší váhu při uzavírání míru. Je třeba si všimnout, že „Oesterreichische Correspondenz"[179] výslovně prohlašuje, že Rakousko souhlasí s politikou západních mocností ve všech bodech *kromě* bodu o eventuálním porušení nynějších hranic Ruska.

Posuzujeme-li postoj Rakouska, je důležité všimnout si protestu srbské vlády proti rakouské okupaci, který byl nyní předložen Dolní sněmovně na interpelaci z 22. června.[180] Tento protest byl adresován srbskou vládou Vysoké Portě. Začíná konstatováním, že „podle toho, zda se Rakousku zdálo, že se srbská vláda přiklání víc k Rusku nebo Turecku, měnil se i tón Rakouska vůči Srbsku a Rakousko Srbsku neustále slibovalo pomoc na ochranu hranic knížectví proti jakékoli nepřátelské agresi". Nato byly na srbských hranicích soustředěny značné vojenské síly. Srbská vláda se dotázala „přímo vídeňského kabinetu a nepřímo Vysoké Porty, jaký cíl a význam mají tyto rakouské vojenské přesuny". Rakousko dalo vyhýbavou odpověď, kdežto Porta a představitelé západních mocností v Cařihradě prohlásili, že jim není nic známo o cíli rakouské demonstrace, a dokonce se zdálo, že sdílejí obavy a pochybnosti srbské vlády. „Bělehradský paša nedostal žádné instrukce, či spíše měl jen staré instrukce, podle nichž měl považovat jakoukoli vojenskou intervenci Rakouska v Srbsku za nepřátelský akt namířený proti osmanské říši, který je třeba co nejenergičtěji odrazit." Rakousko, jak se zdálo, se v té době stále víc přiklánělo na stranu západních mocností, a tak jeho představitelé v Bělehradě vydávali uklidňující prohlášení o jeho úmyslech. Zároveň vídeňský kabinet informoval srbskou vládu, že vojenská opatření, o něž jde, nejsou nijak nepřátelsky namířena proti Srbsku; Rakousko má pouze

v úmyslu chránit své hranice; a nezasáhne v Srbsku, leda v tom případě, že by ruské vojsko vstoupilo na srbské území, nebo že by tam vypukla vzpoura proti zákonné moci; i v tomto případě by tudíž zasáhlo jako přítel a aby podpořilo vládu a zákonnou moc. Ujištění Rakouska však srbskou vládu neuklidnilo. Viděla, že Rakousko si na jedné straně osobuje úlohu rozhodčího, a na druhé straně jedná na vlastní pěst a přitom předstírá, že chce společně se západními mocnostmi pomáhat osmanské říši. Konečně srbská vláda podezírala Rakousko, že má v úmyslu vyprovokovat právě ty nepokoje, jimž se naoko tak horlivě snažilo zabránit. Poněvadž vojenské přípravy Rakouska nabývaly den ze dne hrozivější podoby, srbská vláda spolu s Izzetem pašou energicky zakročila ve Vídni a v Cařihradě, aby zmařila jakékoli kombinace, které by Rakousku umožnily rozhodovat o současných osudech Srbska. Proto byl také Aziz paša poslán nejprve do Vídně a nyní je v Cařihradě. Zároveň byla v dohodě s tureckým zástupcem učiněna všechna opatření na obranu země. Rakousko uvádí dva důvody, jež by vedly k jeho zákroku v Srbsku: 1. vpád Rusů a 2. vypuknutí povstání v Srbsku. První je absurdní, protože válka probíhá příliš daleko od Srbska, a kdyby se Rusové nakrásně pokusili vpadnout do Srbska, srbské a turecké vojsko by plně stačilo, aby je zahnalo. A kdyby bylo zapotřebí pomoci, Srbsko by si rozhodně vybralo někoho jiného než Rakousko.

„Srbský národ chová k Rakousku tak hlubokou nedůvěru, ne-li nenávist, že vstup rakouského vojska do Srbska by každý Srb okamžitě pokládal za takové ohrožení a za takové neštěstí, že by udělal všechno, aby rakouské vojsko bylo ze země vyhnáno, a celý národ by se se vší energií postavil na odpor proti tomuto nepříteli, v němž vždy viděl zosobněnou chamtivost a egoistickou politiku, kterou Rakousko sledovalo v Srbsku pod záminkou, že je chrání."

Pokud jde o vnitřní nepokoje, hrozí jen jako důsledek rakouské intervence. Vůči Portě bude Srbsko vždy loajální.

„Srbská vláda nežádá nic jiného, než aby jí Vysoká Porta i v budoucnu prokazovala touž důvěru jako dosud a aby Srbsko nebylo vydáno všanc rakouské okupaci, což by bylo začátkem nesmírných běd. Za této podmínky srbská vláda plně odpovídá za zachování veřejného klidu a pořádku v Srbsku."

Tento protest Srbska zároveň jasně ukazuje, s jakým nadšením očekává valašský lid vstup Rakušanů do Valašska.

Neutrální či lépe řečeno nepřátelský postoj malých států vůči Anglii nemůže překvapit nikoho, kdo sledoval její dosavadní válečné akce proti Rusku, marodérské expedice anglické flotily v Baltském moři a opatření, která učinila, aby jednotky u Varny nebyly schopny žádné bojové činnosti: vždyť dokonce i polní nemocnice britských vojsk v Turecku byly vypraveny teprve teď ze Southamptonu na lodi „Himálaj". Švédsko proto prohlásilo s konečnou platností, že je rozhodnuto zůstat neutrální a nezúčastnit se žádných akcí společně se západními mocnostmi; naproti tomu Dánsko a Holandsko, jakožto členové Německého spolku[181], se pouze připojily k rakouskému prohlášení z 24. května s výslovnou výhradou, že tím rozumějí naprostou neutralitu a úsilí o obnovení míru.

Smírčí soudce z Bow Street pan Jardine dostal k projednání případ, který vzbudil v Londýně nesrovnatelně větší rozruch než Bonapartova řeč v Boulogni či slavný ústup Charleyův z Kronštadtu. Jakýsi Němec jménem dr. Peithmann byl po čtyřech dnech věznění postaven před soud jako člověk duševně chorý, který nemůže být ponechán na svobodě. Pan Reynolds, státní zástupce, žádal, aby veřejnost a tisk byly vyloučeny a přelíčení bylo konáno přísně tajně v soukromé pracovně pana soudce. Pan Otway, poslanec a přítel obviněného, rozhořčeně protestoval proti pokusu vyloučit ho z účasti na projednávání případu, načež mu nakonec bylo dovoleno zůstat. Rovněž právnímu zástupci panu Lewisovi, který žádal, aby se mohl účastnit přelíčení jako obhájce obžalovaného, bylo vyhověno. Pan Lewis se dotázal, proč byl pan Peithmann po celé čtyři dny zavřen v cele pro zločince, aniž byl dříve vyslechnut. Pan Jardine na to odpověděl, že mu byla předložena vysvědčení o duševní chorobě obžalovaného podepsaná dvěma lékaři, takže byl nucen dát ho dopravit do ústavu pro choromyslné. Pan Lewis navrhl, že předloží soudu zcela opačná vysvědčení, ale pan Jardine nechtěl ani slyšet o návrzích na odročení přelíčení a prohlásil, že pro něj jsou směrodatná vysvědčení, která mu byla předložena. Nato pan Lewis prohlásil, že se odvolá k vyšší instanci, kde bude případ projednán nestranně a budou vyslechnuty obě strany. A nyní že poradí svému klientovi, aby neodpovídal na otázky

soudu. Pan Otway protestoval proti tomu, že proces je veden ex parte*, a prohlásil, že celou záležitost předloží Dolní sněmovně a zdůrazní zejména to, že pan Peithmann byl předem vzat do vazby a umístěn v ústavu pro choromyslné. Obviněný byl odvezen do Colney Hatch**.

Uvedeme tu prohlášení pana Percivala, otištěné dnes v listu „Morning Advertiser". Pan Percival je lékař, který nedávno dostal pana Peithmanna z Bedlamu***.

„Dr. Peithmann, německý profesor, který studoval v Bonnu, Berlíně a Halle, je synem hannoverského důstojníka, který bojoval za Jiřího III. a zemřel v jeho službách, a nevlastním synem barona Ripperty, pruského zemského rady. Přišel do Anglie asi před třiceti lety. Brzy poznal ubohý systém výuky na našich internátních středních a vyšších školách a odešel do Oxfordu a Cambridge, kde na toto téma přednášel. Roku 1835 byl doporučen markýzi Normanbymu a pod jeho záštitou odjel do Irska. Protože lady Normanbyová již měla vychovatele pro lorda Mulgrava, doporučila dr. Peithmanna jednomu irskému šlechtici, jehož dva syny pak vychovával. Za sedm měsíců se ukázalo, že nejstarší syn se zamiloval do saského děvčete, které v rodině sloužilo, a že je přivedl do jiného stavu. Matka mladého muže se obrátila na dr. Peithmanna, aby jí pomohl dopravit děvče zpět do Německa, ale doktor to odmítl. Odešel z této rodiny a pořádal veřejné přednášky v Dublinu; v březnu 1836 za ním přijela zoufalá dívka, která mezitím porodila dítě na statku zmíněného šlechtice, a sdělila dr. Peithmannovi, že si zamýšlí vzít advokáta a žalovat šlechtického synka pro svedení, a že by potřebovala v této věci svědectví dr. Peithmanna. Dr. Peithmann se rozhodl obrátit se na plukovníka Phippse, správce jmění markýze Normanbyho, který byl v úzkém styku s touto šlechtickou rodinou. Dr. Peithmann několikrát navštívil tohoto Phippse, Normanbyova bratra a nynějšího sekretáře prince Alberta, ale ten mu nedal žádnou odpověď, ani ho nepřijal. Nakonec byl předvolán k smírčímu soudci v Dublině panu Studdertovi, který ho na základě svědectví téhož Phippse bez jakýchkoli důkazů o rušení veřejného pořádku poslal v květnu 1836 do ústavu pro choromyslné. V době, kdy byl lord Normanby místokrálem v Irsku, byl dr. Peithmann na základě dobrozdání jakéhosi dr. Lyttona, který nepovažoval dr. Peithmanna za duševně chorého, převezen do nemocnice Deana Swifta. Za devět měsíců byl propuštěn z nemocnice na zákrok děkana chrámu sv. Patricka dr. Dawsona, na jehož doporučení uspořádal sérii přednášek v dublinské královské společnosti a dostal zaměstnání v rodině lorda Fortescua. Když přijel do Anglie princ Albert, dr. Peithmann se u něho ucházel o místo knihovníka a žádal, aby mu bylo dovoleno provést školskou

* — zaujatě. *(Pozn. red.)*
** — ústav pro choromyslné. *(Pozn. red.)*
*** — ústav pro choromyslné v Londýně. *(Pozn. čes. red.)*

reformu. Po dlouhém rozhovoru, který měl dr. Peithmann s vévodou Sussexem, nařídil vévoda svému knihovníkovi, aby poskytl dr. Peithmannovi volný přístup do jeho knihovny. Později se dr. Peithmann obrátil na prince Alberta s písemnou žádostí a přiložil k ní své diplomy a jedenáct svazků svých spisů. Princ na žádost neodpověděl, a tak se dr. Peithmann nakonec odhodlal požádat, aby mu byla poskytnuta audience nebo aby mu byly vráceny dokumenty. Přibližně v té době mladý Oxford vystřelil na královnu a *z Německa přijela žena, s kterou měl princ důvěrné styky za svého pobytu v Bonnu*, kde studoval u téhož profesora jako Peithmann. Dvůr byl tehdy nervózní a naléhání dr. Peithmanna vzbudilo podezření. Bylo o tom všem podáno hlášení ministru vnitra, témuž markýzi Normanbymu, na kterého si dr. Peithmann stěžoval za to, že ho dal neprávem držet v blázinci v Dublině; a jednoho rána v červnu 1840 přišel za doktorem do jeho bytu ve Whitehallu policista v civilu a odvedl ho. Lord Normanby poslal pro svého bratra, plukovníka Phippse, a na základě jeho svědectví úřadující smírčí soudce nařídil, aby byl doktor odvezen do Bedlamu, kde zůstal zavřen čtrnáct let. Choval se tam vždy vzorně; nikdy nemusel být izolován a také nedostával žádné léky. Věnoval se zlepšování péče o nemocné a organizoval zaměstnání pro ty, kdo byli schopni se učit. Když byl propuštěn, obrátil se na radu svých přátel s peticí na královnu a minulou sobotu, v domnění, že se nyní už může zcela svobodně pohybovat, aniž ho kdo může zadržet, zašel do královské kaple v Buckinghamském paláci, kde se účastnil bohoslužeb, aby na sebe upoutal královninu pozornost. Tam byl znovu zatčen."

Vaši čtenáři poznají z tohoto příkladu, jak je nebezpečné ve svobodné Anglii vzbudit nervozitu u dvora a být zasvěcen do rodinných skandálů počestné anglické aristokracie.

Napsal K. Marx 14. července 1854
Otištěno v „New-York Daily Tribune",
čís. 4142 z 28. července 1854
Podpis: Karel Marx

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

K. MARX

*VÍDEŇSKÁ KONFERENCE. — RAKOUSKÁ PŮJČKA. — PROVOLÁNÍ DULCEHO A O'DONNELLA. — VLÁDNÍ KRIZE V ANGLII

Londýn, v úterý 18. července 1854

13. července se konala ve Vídni konference v poněkud jiném složení než poslední slavné konference. Hrabě Buol, rakouský ministerský předseda, uspořádal toho dne recepci na počest knížete Gorčakova, ruského velvyslance, jehož úkolem je zajistit pozici knížeti Gorčakovovi, hlavnímu veliteli v podunajských knížectvích. Mimo personál ruského velvyslanectví byl přítomen hrabě Fleming, zastupující Prusko v nepřítomnosti hraběte Arnima; švédský vyslanec generál Mansbach; dánský vyslanec hrabě Bille-Brahe; holandský velvyslanec pan de Heeckeren; vyhnaný tajemník řeckého krále pan de Wendtland a konečně belgický vyslanec a senior diplomatického sboru hrabě O'Sullivan de Grass. To je úplný seznam osob otevřeně plujících pod ruskou vlajkou. Samozřejmě byl také důstojně zastoupen i Bamberg[182], ale jména jeho velikánů nebyla uvedena.

Oficiální anglický tisk nemůže skrýt své rozladění nad tím, že Rakousko nařídilo, aby hrabě Coronini zastavil svůj postup do Valašska, a nad depešemi, které došly do Paříže a Londýna a podle nichž Rusko navrhuje přijmout protokol z 9. dubna jako základ pro mírová jednání, ale za určitých podmínek. Polooficiální „Oesterreichische Correspondenz" má za to, že i když ruské návrhy nejsou

zcela uspokojivé, přece jen je v nich opravdu něco, co si zaslouží pozornosti západních mocností. Listy „Times", „Morning Chronicle" a „Observer"[183] hledají určitou útěchu v tom, že na všem nese vinu Prusko. Bylo-li ještě třeba nějak zdůraznit dojem vyvolaný recepcí, pak přesuny ruských vojsk dostatečně dokazují, jak Rusko důvěřuje úmyslům Rakouska. V „Neue Preussische Zeitung", v tomto ruském moniteuru v Berlíně, čteme o posledních přesunech ruských vojsk v podunajských knížectvích:

„Z nařízení knížete Gorčakova byly odvolány všechny rozkazy vydané před několika dny. Byl dán rozkaz k ústupu posádky (z Bukurešti) a k evakuaci Bukurešti; generál Dannenberg má v několika dnech opustit toto město spolu s četnictvem a rozbít hlavní stan zadního voje ve Focšani. Podle nových dispozic se má nyní držet linie Oltenitsa—Bukurešť—Buzau—Focšani."

Z jiných pramenů se dovídáme, že ruské jezdectvo bylo znovu vrženo vpřed směrem na Slatinu na levém břehu Oltu. Že však byl úmysl evakuovat Bukurešť opravdu vážný, je vidět z přísných opatření, která byla učiněna pro odvezení archívů z tohoto města, v nichž prý je mnoho dokumentů velmi kompromitujících petrohradský dvůr.

Všechny tyto zdánlivě podivné a protichůdné akce Rusů lze vysvětlit nevhodným zásahem turecké armády do diplomatických jednání. Stejně jako akce Turků u Oltenitsy, Četati a Silistry zvrátily ujednání postupně dohodnutá diplomaty ve Vídni, právě tak zmařil celkový postup armády Ömera paši i nedávné diplomatické pikle.

„Politikářství těch úkladných, přísahajících ničemů, — toho vyčpělého, starého, od myší ožraného, suchého sýra Nestora a toho lišáka Ulyssa nestojí za fatku, ...takže se Řekové začínají hlásit k barbarství a politikářství upadá v špatnou pověst..."*

Kdybyste se byli v sobotu procházeli londýnskými ulicemi, byli byste slyšeli, jak všichni kameloti vyvolávali:

„Velké anglicko-turecko-francouzské vítězství nad Rusy u Giurgiu! Spojenecká vojska dobyla Bukurešť!"

Proč takové bombastické zprávy, pochopíte, až se dostaneme k otázce nové vládní krize. Pokud jde o účast anglo-francouzských

* Shakespeare, „Troilus a Kresida", 5. jednání, 4. scéna. (Překlad J. V. Sládka.) *(Pozn. red.)*

vojsk v bitvě u Giurgiu, z pravidelné pošty z Varny ze 4. července se dovídáme, že v táborech nedošlo „k žádnému pohybu". Podle posledních zpráv z Vídně z 13. července byly pomocné jednotky na pochodu přes Šumlu do Ruščuku; 8. července přibyla do Ruščuku francouzská divize, Angličané v síle jedné divize tam dorazili teprve 9. července. Přitom bitva u Giurgiu skončila 8. července ve čtyři hodiny ráno; začala totiž časně zrána 7. července a po několikahodinovém přerušení v poledne pokračovala až do ranních hodin příštího dne. Je tedy vyloučeno, že by se jí byla zúčastnila nějaká francouzská nebo anglická jednotka. Turci zjistili, že osm ruských děl je zatlučeno, a ihned se zakopali kolem Giurgiu. Město samo neutrpělo škody, ačkoli je Turci ostřelovali granáty z Ruščuku a z ostrovů. Když Rusové ustoupili, vydal Ömer paša prohlášení, v němž vyzýval obyvatelstvo ke klidu, protože jejich městům už nehrozí nebezpečí. Giurgiu bylo obsazeno jen slabým oddílem pravidelného vojska, hlavní síly Turků se totiž rozložily táborem kolem města a na třech ostrovech na Dunaji. Ömer paša zůstává v Giurgiu, Sajjid paša v Ruščuku. Turci ovládají silnici vedoucí po levém břehu Dunaje z Giurgiu do Oltenitsy.

Pokud jde o druhou bitvu, po níž prý následovalo dobytí Bukurešti, sám francouzský „Moniteur" píše, že to byla pouze malá srážka, v níž Turci potřeli u Fratešti ruský zadní voj ustupující z Giurgiu do Bukurešti. „Moniteur" dodává, že se k Turkům připojil anglo-francouzský sbor v síle 25 000 mužů, že spojenecká vojska mají přibližně 60 000 mužů, že kníže Gorčakov velí přibližně stejným silám a že se dá očekávat velká bitva, která rozhodne o osudu Bukurešti. Fratešti je slabě opevněné místo asi dvanáct mil od Giurgiu a třicet mil od Bukurešti. Podle „Moniteuru" došlo k bitvě na tomto místě 11. července, kdežto podle „Journal des Débats"[184] 14. července. Rusové prý měli v tomto boji 700 raněných, mezi nimi dva generály.

Poslední parník, který připlul z Cařihradu do Marseille, přivezl zprávy o dobytí Sulinského hrdla Dunaje anglickou lodí „Terrible". Loď prý vplula do rejdy, zničila ruská opevnění, rozprášila posádku a zajala velitele. Podle mého názoru je třeba počkat na věrohodnější potvrzení zprávy.

Anglické noviny uveřejnily pověsti, které však ani jedny francouzské noviny nepřevzaly, že prý admirál Lyons křižuje před Anapou, aby podpořil expedici admirála Bruata, který prý má na palubě 7000 vojáků určených k vylodění.

Z dopisů z Cařihradu se dovídáme, že po intervenci anglického a francouzského vyslance je Porta zřejmě ochotna okamžitě obnovit obchodní styky s Řeckem za těchto podmínek: 1. Řecko se zaváže zaplatit v určité lhůtě válečné reparace a nahradit škody způsobené při nedávném povstání; 2. podepíše do dvou měsíců obchodní smlouvu, kterou dosud odmítalo. V této smlouvě se uznávají dnešní hranice mezi Tureckem a Řeckem.

Z Baltu se nedovídáme nic nového. „Hamburger Correspondent" popisuje výsledky anglické marodérské expedice k finským břehům a její účinky na finské obyvatelstvo takto:

„Potvrzuje se, že se ruská vláda, když se po vypálení Brahestadu a Uleaborgu ujistila o náladě Finů žijících na březích obou zálivů, rozhodla vydat zbraně mužům schopným vojenské služby, aby mohli čelit novým pokusům Angličanů o vylodění. Bylo schváleno vytvoření dvou pluků finských střelců po 1000 mužích; odvody se mají konat v okresech Abo, Vaasa a Uleaborg. Podobné pluky mají být postupně vytvořeny i v jiných provinciích."

Rakouská půjčka, jak jsem předpovídal*, se mění v nucenou kontribuci. Nyní má být rozdělena na všechny korunní země říše. Například Horní Rakousy mají upsat 115 miliónů zlatých, Dolní Rakousy 15 miliónů, Vídeň $2^1/_2$ miliónu, Uhry 70 miliónů atd. I když ruský car nezískal nic pro sebe, alespoň se mu podařilo dostat všechny ostatní vlády do vážného sporu s jejich poddanými v otázce financí. Prusové budou muset k 1. srpnu zaplatit zvýšenou důchodovou daň. Také Bonaparte prý projektuje další půjčku ve výši 500 miliónů franků, jejíž účinek ve Francii bude zvlášť citelný vzhledem k nynějším vyhlídkám na sklizeň vína a pšenice a ke stagnaci obchodu — zvláště v Lyonu — v souvislosti s povstáním ve Španělsku. Také koaliční vláda v Anglii má v úmyslu zaútočit na kapsy poplatníků, což se očekává příští týden.

Španělské povstání zřejmě vstupuje do nové fáze, jak vysvítá z provolání Dulceho a O'Donnella; Dulce je stoupenec Esparterův,

* Viz tento svazek, str. 347. *(Pozn. red.)*

O'Donnell byl rozhodným přívržencem Narváezovým a možná že tajně i královny Kristýny. Přesvědčil se, že v nynější době není možné rozhýbat španělská města pouhou palácovou revolucí, a tak najednou vystavuje na odiv liberální zásady. Jeho provolání bylo vydáno v Manzanaresu, městečku v La Manchi, nedaleko od Ciudad Realu. Praví se v něm, že cílem hnutí je zachování trůnu, ale zároveň odstranění kamarily, přísné dodržování základních zákonů, zlepšení volebního zákona a tiskových zákonů, snížení daní, postup ve veřejné službě podle zásluh, decentralizace a zřízení národní milice na široké základně. Provolání navrhuje pověřit proviční junty a plenární zasedání kortesů v Madridu revizí zákonů. Provolání generála Dulceho je ještě radikálnější. Říká se v něm:

„Neexistují už progresisté a moderados; všichni jsme Španělé a naším vzorem jsou hrdinové 7. července 1822. Návrat k ústavě z roku 1837, podpora Isabely II., doživotní vyhnanství královny matky, sesazení nynější vlády, obnovení míru v zemi — to jsou cíle, které sledujeme stůj co stůj, jak také dokážeme na poli cti a slávy zrádcům, které potrestáme za jejich zločinné šílenství."

Podle „Journal des Débats" byly v Madridu zabaveny listiny a dopisy, které prý nezvratně dokazují, že tajným cílem povstalců je vyhlásit trůn za uprázdněný, sjednotit Iberský poloostrov v jeden stát a nabídnout korunu donu Pedrovi V., princi z rodu sasko-kobursko-gothajského. Dojemný zájem listu „Times" o španělské povstání a zároveň přítomnost zmíněného dona Pedra v Anglii nasvědčují tomu, že se tu asi opravdu připravuje nějaký nový koburský úskok. Španělský dvůr je zřejmě velmi v úzkých, protože už byly vyzkoušeny všechny možné ministerské kombinace; marně se obraceli i na Istúrize a Martíneze de la Rosa. „Messager de Bayonne" tvrdí, že hrabě Montemolin odjel z Neapole, hned jak se dověděl o povstání.

O'Donnell vstoupil do Andalusie; jeho vojska přešla Sierru Morenu ve třech proudech, jeden přes La Carolinu, druhý přes Pozoblanco a třetí přes Despeñaperros. „Gaceta" přiznává, že plukovníku Bucetovi se podařilo nečekaně se zmocnit Cuency, čímž povstalci získali spojení s Valencií. V této provincii zachvátilo povstání v přítomné době čtyři nebo pět měst kromě Alciry, kde vládní vojska utrpěla těžkou porážku.

Tvrdí se také, že povstání vypuklo v Réusu v Katalánii, a „Messager de Bayonne" dodává, že nepokoje byly i v Aragonii.

„Aimes-tu le front sevère,
du sa(i)ge Napoléon?
Aimes-tu que l'Angleterre
T'oppose lord Palmerston?"*

Tímto popěvkem oslavovaly francouzské oddíly své nalodění v Calais.

V Londýně probíhaly od soboty do pondělka silné demonstrace, které se dožadovaly, aby lord Palmerston vystřídal vévodu z Newcastlu a byl skutečně postaven proti carovi. Ve vládním táboře, stejně jako v táboře opozice, zavládlo zase jednou velké vzrušení. Bylo známo, že návrh rozpočtu nového ministerstva války bude předložen sněmovně v pondělí večer, a této příležitosti mělo být využito k vražednému útoku na koaliční kabinet a přitom měl být do ministerstva války prosazen neporazitelný Palmerston.

„V sobotu byl na druhou hodinu svolán kabinet. Ministři se sešli teprve ve tři. Přišli všichni kromě ministra zahraničních věcí, který byl na audienci u královny. Lord Clarendon se připojil ke svým kolegům ve čtyři. Porady trvaly až do půl sedmé, a hned jak skončily, odjel lord Aberdeen do paláce k Jejímu Veličenstvu."

Z tohoto vzrušeného líčení v „Morning Herald" je vidět, jak velké naděje vzbudily u toryů tyto „vážné" události. Lord John Russell svolal své stoupence na pondělek do Whitehallu[185] a pan Disraeli zase svolal členy opozice. Do Whitehallu se dostavilo 179 gentlemanů, téměř hystericky nedočkavých na velká odhalení, která očekávali od Russella. Byli parlamentním Squeersem[186] žalostně zklamáni, neboť jim suše sdělil, že na pořadu dne je hlasování o návrhu válečného rozpočtu, tudíž od nich očekává, že zachovají klid:

„Kabinet bude v brzké době žádat další peníze na vedení války, a tak otázka důvěry či nedůvěry koaliční vládě se bude řešit příští týden, až bude sněmovna mět hlasovat o této finanční otázce."

* Líbí se ti přísná tvář moudrého Napoleona? Líbí se ti, že Anglie proti tobě staví lorda Palmerstona? *(Pozn. red.)*

Protože není zasvěcen do tajemství lorda Clarendona, nemůže jim podat informace o zahraničně politických otázkách. Výsledkem bylo, že Russell zachránil celou koalici na dobu nynějšího zasedání sněmovny; neboť kdyby se bylo o důvěře hlasovalo v souvislosti s návrhem rozpočtu ministerstva války, porážka by byla znamenala vítězství Palmerstona nad Newcastlem; kdežto vótum nedůvěry odhlasované v souvislosti s návrhem celkového válečného rozpočtu by znamenalo vítězství toryů nad kombinací whigů s peelovci — což samozřejmě nepřichází v úvahu.

A tak hlasování o ministerstvu války proběhlo včera večer ve sněmovně úplně klidně a bez jakýchkoli rušivých příhod, jen Russell a Pakington si neodpustili, aby neopakovali celou spoustu nejotřepanějších věcí o nynější vojenské správě.

Škoda, že tvrdošíjný odpor královny nedovoluje, aby lord Palmerston nastoupil do čela ministerstva války, protože jeho vstupem do tohoto úřadu by odpadla poslední falešná záminka, pod kterou radikálové dosud hájí anglickou zahraniční politiku.

Když minulý pátek pan Otway prohlásil na schůzi Dolní sněmovny, že má v úmyslu předložit sněmovně případ dr. Peithmanna, vystoupil lord Palmerston a prohlásil, že je ochoten podat vysvětlení a že se ukáže, že všechno je „v pořádku". Mezitím dr. Peithmann uveřejnil v listu „Morning Advertiser" dopis, který dokazuje, že v jednom směru je opravdu blázen, že totiž stále ještě věří ve velkodušnost královny Viktorie a prince Alberta; přitom je žádá, aby ho poslali zpět do Německa — to jest právě to, co si přejí.

Důkazem podlého patolízalství takzvaného radikálního tisku je jeho absolutní mlčení o tomto neslýchaném případu, kdy lettre de cachet* pohřbil člověka na osmnáct let jen proto, že měl to neštěstí, že věděl o královských a aristokratických stycích s německými služebnými.

Napsal K. Marx 18. července 1854
Otištěno v „New-York Daily Tribune", čís. 4147 z 3. srpna 1854
Podpis: Karel Marx

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

* — královský příkaz k uvěznění určité osoby bez soudu a bez vyšetřování. *(Pozn. red.)*

K. MARX

ŠPANĚLSKÁ REVOLUCE. — TURECKO A ŘECKO

Londýn, v pátek 21. července 1854

„Ne touchez pas à la Reine" (nedotýkejte se královny) — to je starobylé kastilské rčení, ale dobrodružná madame Muñoz a její dcera Isabela příliš dlouho porušovaly i všechna ta práva povolovaná kastilským královnám, až nakonec španělský lid vyléčily z jeho předsudků o oddanosti a věrnosti.

Pronunciamiento z roku 1843[187] trvalo tři měsíce, pronunciamiento z roku 1854 netrvá ani tolik týdnů. Vláda byla rozpuštěna, hrabě San Luis utekl, královna Kristýna se snaží dostat se k francouzským hranicím a v Madridu se vojsko i obyvatelstvo postavilo proti vládě.

Všechna revoluční hnutí ve Španělsku od počátku tohoto století — kromě hnutí na obranu provinčních a místních výsad, která periodicky propukají v severních provinciích — se vyznačují jedním pozoruhodným rysem: po každé palácové revoluci následují vojenské vzpoury, po nichž zase vždy ihned propukají městská pronunciamienta. Tento jev má dvě příčiny. Za prvé vidíme, že život lidu nikde nepřekračuje hranice jednotlivých provincií, takže ve sféře, kterou nazýváme státem v moderním smyslu, je armáda jedinou silou, která se může v celonárodním měřítku postavit proti dvoru. Za druhé, zvláštní poloha Španělska a válka na Pyrenejském poloostrově[188] vytvořily podmínky, za nichž se všechno, co je ve španělském národě životaschopné, mohlo soustředit jen v armádě. Proto také jediné projevy národního cítění (jak v roce 1812, tak v roce 1822[189]) nacházíme v armádě; a proto také si nejaktivnější část národa zvykla vidět v armádě jediný přirozený nástroj každého národního povstání. Avšak v bouřlivém období od roku 1830

do roku 1854 španělská města postupně pochopila, že armáda už neslouží věci národa, že se změnila v nástroj soupeření ctižádostivých generálů o moc nad dvorem. A tak vidíme, že hnutí z roku 1854 se velmi liší i od hnutí z roku 1843. Lid viděl ve vzpouře generála O'Donnella všechno možné, jen ne spiknutí proti vládnoucím vlivům u dvora, tím spíše, že se tato vzpoura těšila podpoře bývalého milce Serrana. Proto také se města a vesnice neozvaly na výzvu madridského jezdectva; proto byl generál O'Donnell nucen dát své operaci úplně jiný charakter, aby se nedostal do izolace a neutrpěl porážku. Musel do svého provolání vložit tři body, které jsou vesměs namířeny proti svrchovanosti armády: svolání kortesů, hospodárná vláda a vytvoření národní milice; poslední požadavek vychází ze snahy měst získat znovu nezávislost na armádě. A tak vojenské povstání získalo podporu lidového povstání fakticky jen za tu cenu, že přijalo jeho podmínky. Teď je otázka, zda bude donuceno tyto podmínky dodržet a dané sliby splnit.

S výjimkou karlistů[190] vydaly všechny strany svá hesla — progresisté, stoupenci ústavy z roku 1837, stoupenci ústavy z roku 1812[191], unionisté (žádající připojení Portugalska) i republikáni. Zprávy týkající se poslední strany je třeba brát s rezervou, protože procházejí cenzurou pařížské policie. Vedle boje mezi stranami propuká soupeření mezi vysokými vojenskými činiteli. Sotva se Espartero dověděl o O'Donnellových úspěších, ihned opustil své ústraní v Leganésu a prohlásil se za vůdce hnutí. Ale jakmile se César Narváez dověděl, že jeho starý Pompeius vytáhl do boje, nabídl ihned své služby královně; královna nabídku přijala a Narváez byl pověřen sestavením nové vlády. Z podrobností, které ještě uvedu, se ukáže, že armáda neměla zdaleka všude iniciativu, naopak, na mnoha místech musela ustoupit silnému tlaku obyvatelstva.

Kromě pronunciamienta ve Valencii, o němž jsem psal v minulém článku*, došlo ještě k pronunciamientu v Alicante. V Andalusii došlo k pronunciamientům v Granadě, Seville a Jaénu. Ve Staré Kastilii byla pronunciamienta v Burgosu; v Leónu propuklo

* Viz tento svazek, str. 364. *(Pozn. red.)*

pronunciamiento ve Valladolidu; v Biskajsku — v San Sebastiánu a Vittorii; v Navaře — v Tolose, Pamploně a Guipúzcoi; v Aragonii — v Zaragoze, v Katalánii — v Barceloně, Tarragoně, Léridě a Geroně; říká se, že pronunciamiento bylo také na Baleárských ostrovech. V dopise z Cartageny z 12. července, podle něhož se čekalo pronunciamiento v Murcii, čteme:

„Na základě banda*, které vydal místní vojenský guvernér, bylo nařízeno, aby všichni obyvatelé Cartageny, kteří mají muškety nebo jiné zbraně, je do 24 hodin odevzdali civilním úřadům. Na žádost francouzského konzula bylo francouzským příslušníkům dovoleno, aby odevzdali zbraně, podobně jako roku 1848, na svém konzulátě."

Ze všech těchto pronunciamient stojí za povšimnutí jen čtyři, a to pronunciamiento v San Sebastiánu v Biskajsku, v Barceloně, hlavním městě Katalánie, v Zaragoze, hlavním městě Aragonie, a v Madridu.

V Biskajsku byla iniciátorem pronunciamienta města, v Aragonii armáda. Městská rada v San Sebastiánu užuž chtěla vyhlásit povstání, když se začalo volat po ozbrojení lidu. Město se okamžitě ozbrojilo. Dva prapory, tvořící posádku města, se přidaly k povstání teprve 17. července. Když se pak uskutečnilo spojení občanů s armádou, vydalo se 1000 ozbrojených občanů spolu s několika vojenskými jednotkami do Pamplony a organizovalo povstání v Navaře. Příchod ozbrojených občanů ze San Sebastiánu urychlil povstání navarského hlavního města. Generál Zabala se přidal k hnutí později a vydal se do Bayonne, aby vyzval vojáky a důstojníky cordobského pluku, kteří sem utekli po své nedávné porážce u Zaragozy, aby se ihned vrátili do vlasti a spojili se s ním v San Sebastiánu. Podle některých zpráv táhl potom generál Zabala do Madridu, aby se tu dal k dispozici Esparterovi, kdežto podle jiných zpráv pochodoval do Zaragozy s úmyslem připojit se k aragonským povstalcům. Generál Mazarredo, velitel baskických provincií, odmítl účastnit se pronunciamienta ve Vittorii a musel ujet do Francie. Vojsko generála Zabaly se skládá ze dvou praporů bourbonského pluku, z jednoho praporu karabiníků a z oddílu jezdectva. Ještě než ukon-

* — příkazu. *(Pozn. red.)*

čím zprávu o událostech v baskických provinciích, chtěl bych uvést jako charakteristickou zajímavost, že generál Barastequi, který byl jmenován guvernérem provincie Guipúzcoy, je jeden z bývalých Espartorových pobočníků.

V Barceloně se zřejmě ujala iniciativy armáda, ale podle podrobnějších zpráv, které jsme dostali později, nebyla její iniciativa nijak spontánní. 13. července v 7 hodin večer vojáci z kasáren San Pueblo a Buen Suceso vyhověli lidové demonstraci a vyhlásili pronunciamiento s hesly: Ať žije královna! Ať žije ústava! Smrt ministrům! Pryč s Kristýnou! Potom se bratřili s lidem, společně s ním táhli po nábřeží a shromáždili se na náměstí Ústavy. Pak vyhlásilo pronunciamiento jezdectvo, které v posledních šesti dnech nepouštěli z Barcelonety, protože mu generálkapitán nevěřil. Tímto okamžikem přešla celá posádka na stranu lidu a jakýkoli odpor úřadů byl vyloučen. V 10 hodin ustoupil všeobecnému nátlaku vojenský guvernér generál Marchesi a o půlnoci vyhlásil katalánský generálkapitán své rozhodnutí přidat se k povstání. Přišel na náměstí Ayuntamienta a pronesl řeč k lidu, který se tu shromáždil. 18. července byla vytvořena junta, skládající se z generálkapitána a jiných významných osobností, pod heslem: „Ústava, královna a mravnost". Další zprávy z Barcelony hlásí, že z rozkazu nových úřadů bylo zastřeleno několik dělníků, protože rozbíjeli stroje a sáhli na soukromé vlastnictví, a dále, že byl zatčen republikánský výbor, který se ustavil v sousedním městě; nesmíme ovšem zapomínat, že tyto zprávy prošly rukama „vlády 2. prosince"[192], jejímž zvláštním posláním je pomlouvat republikány a dělníky.

V Zaragoze prý vyšla iniciativa od armády, ale toto tvrzení vyvracejí pozdější zprávy, podle kterých bylo ihned rozhodnuto vytvořit sbor milice. Jisté je, a potvrzuje to i sama madridská „Gaceta", že ještě před pronunciamientem v Zaragoze se vzbouřilo 150 vojáků monteského pluku (jezdeckého), kteří cestou do Madridu přenocovali v Torrejónu (5 lig* od Madridu), a svrhli své velitele, kteří dorazili do Madridu 13. července večer s plukovní pokladnou.

* — liga = 4,83 km. *(Pozn. red.)*

Vojáci pod velením kapitána Baraibana vsedli na koně a dali se cestou do Huete, zřejmě s úmyslem připojit se k oddílům plukovníka Bucety v Cuence. Pokud jde o Madrid, na který prý táhne Espartero s „armádou středu" a generál Zabala se severní armádou, je zcela pochopitelné, že město, které žije na účet dvora, bude poslední, které se přidá k povstání. „Gaceta" otiskla ještě 15. července hlášení ministra války, kde se tvrdí, že vzbouřenci utíkají, zatímco nadšení a věrnost armády vzrůstá. Hrabě San Luis, který zřejmě velmi správně zhodnotil situaci v Madridu, oznámil dělníkům, že generál O'Donnell a anarchisté je připraví o všechnu práci, kdežto zvítězí-li vláda, zaměstná všechny dělníky na veřejných pracích za 6 reálů (75 centů) denně. Tímto tahem zamýšlel San Luis získat pod svůj prapor nejvznětlivější část madridského obyvatelstva. Ale tento pokus měl asi takový úspěch jako pokusy strany „National" v Paříži roku 1848.[193] Spojenci, které takto získal, se brzy stali jeho nejnebezpečnějšími nepřáteli, protože finanční prostředky určené na jejich žold šestého dne došly. Jak velice se vláda bála pronunciamienta v hlavním městě, vysvítá z prohlášení generála Lary (guvernéra), který zakázal rozšiřovat jakékoli zprávy o úspěších povstání. Dále se zdá, že celá taktika generála Blasera spočívala v tom, vyvarovat se jakéhokoli styku s povstaleckými vojsky, aby se nákaza nepřenesla do jeho armády. Říká se, že původním plánem generála O'Donnella bylo utkat se s vládními vojsky v rovinách La Manchy, velmi vhodných k jezdeckým operacím. Ale příchod bývalého milce Serrana, který měl spojení s některými význačnými městy v Andalusii, způsobil, že se od tohoto plánu upustilo. Armáda stoupenců ústavy se nato rozhodla nezůstávat v La Manche, ale táhnout na Jaén a Sevillu.

Připomínám mimochodem, že boletinos* generála Blasera se podivuhodně podobají denním rozkazům španělských generálů ze 16. století, z kterých měl takovou švandu František I., a rozkazům z 18. století, kterým se vysmíval Bedřich Veliký.

Je zřejmé, že toto španělské povstání se nutně stane zdrojem neshod mezi francouzskou a anglickou vládou, a zpráva z jedněch

* — bulletiny, hlášení. *(Pozn. red.)*

francouzských novin, že prý se generál O'Donnell před vypuknutím povstání skrýval v paláci britského vyslance, asi sotva zmenší Bonapartovu nedůvěru k Anglii. Existuje už určité napětí mezi Bonapartem a Viktorií. Bonaparte očekával, že se sejde s královnou při naloďování svých vojsk v Calais, ale Její Veličenstvo odpovědělo na toto jeho přání tím, že téhož dne navštívilo bývalou královnu Amálii. Angličtí ministři pak, když byli v parlamentu dotázáni, proč se neprovádí blokáda Bílého, Černého a Azovského moře, se vymlouvali na spojenectví s Francií. Bonaparte na to odpověděl v „Moniteuru" tím, že vyhlásil blokádu těchto moří, nečekaje na formální souhlas Anglie. A konečně, vzhledem k tomu, že naloďování francouzských vojsk pouze na britské lodi vyvolalo ve Francii špatný dojem, uveřejnil Bonaparte seznam francouzských lodí, které byly určeny k tomuto účelu, a jichž bylo použito.

Porta doručila představitelům čtyř spojeneckých mocností nótu, jíž se řeckým obchodním lodím znovu dovoluje používat tureckých přístavů. Toto povolení platí na dva měsíce, neučiní-li ovšem řecká vláda nic, proč by bylo nutné toto povolení zrušit. Jestliže řecká vláda nedá Portě do této lhůty náležité zadostučinění, Porta si vyhrazuje právo vrátit se k dřívějšímu stavu. Řecké lodi v tureckých přístavech budou podléhat místním úřadům a nemohou se dovolávat ochrany jiných států. Do dvou měsíců mají být vypracovány zásady pro uzavření dohody a obchodní smlouvy. Náhrada, kterou Porta žádá za ohromné škody způsobené řeckým povstáním, má být určena arbitráží na základě zprávy vyšetřující komise, která má být vyslána přímo na místo a má se skládat z Francouzů, Angličanů, Turků a Řeků.

Porta oficiálně jmenovala Šámila generalissimem čerkeské a gruzínské armády.

Ve Varně byli zastřeleni tři dragomani ve službách francouzské armády, protože se zjistilo, že si potají dopisovali s Rusy. Dva z nich byli Řekové a jeden byl Armén. Před popravou jeden z nich spolkl dokument kompromitujícího charakteru.

16. července přišla z Hermannstadtu zpráva, že v oblasti Fratešti nedošlo dosud k žádným srážkám.

Zpráva o tom, že spojenecká vojska přibyla do Ruščuku, byla

samozřejmě lež, a za nynějších podmínek bude celý jejich úkol spočívat v tom, aby držela na uzdě — jak se vyjadřují „Times" — barbarskou zuřivost vítězných Turků.

Napsal K. Marx 21. července 1854
Otištěno v „New-York Daily Tribune",
čís. 4148 ze 4. srpna 1854
Podpis: Karel Marx

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

K. MARX

PARLAMENTNÍ DEBATY O VÁLCE

Londýn, v úterý 25. července 1854

Na večerní schůzi Dolní sněmovny minulý pátek prohlásil lord John Russell na dotaz pana Disraeliho, že Její Veličenstvo ráčilo nařídit odročení sněmovny, a v souvislosti s tím, že John Russell zamýšlí předložit v pondělí návrh na odhlasování úvěru ve výši 3 miliónů liber št.; svolávat finanční výbor není nutné. Na dotaz pana Disraeliho, zda se bude letos konat podzimní zasedání parlamentu, lord John neodpověděl. Žádaný úvěr byl odhlasován na zasedáních obou sněmoven, která se konala včera.

Ve Sněmovně lordů vystoupil na podporu úvěru lord Aberdeen a pronesl při této příležitosti nejkratší, nejsušší a nejbanálnější řeč, jakou nás kdy obšťastnil od doby, kdy se stal předsedou vlády. Řekl, že musí žádat tři milióny, a je přesvědčen, že lordi nebudou mít námitek. Mohou zastávat různé názory, ale všichni musí být zajedno v tom, že „je nezbytné přijmout veškerá opatření, která mohou vést k rychlému a úspěšnému zakončení války". Tohoto výsledku lze dosáhnout především „aktivním a energickým úsilím Anglie a Francie v součinnosti s ostatními mocnostmi". Lord Aberdeen neřekl, zda má na mysli vojenské úsilí nebo diplomatické vyjednávání; také výslovně nevyloučil Rusko z „ostatních mocností", s kterými by měly Anglie a Francie spolupracovat. Protože parlament je před odchodem na prázdniny, je tím důležitější zajistit vládě peníze. Je možné, že někteří z urozených lordů by dávali přednost tomu, kdyby byly peníze svěřeny do rukou někoho jiného než Aberdeena, ale tam, kde jde o povinnost, musí zůstat podobné vrtochy stranou. A povinnost, neodkladná povinnost spočívá v tom, že je nutno odhlasovat 3 milióny liber št.

Hrabě Ellenborough, který má zvláštní dar nemluvit nikdy k věci, „se domnívá, že to je nejvhodnější příležitost k tomu, aby se vládě doporučilo zachovávat co největší hospodárnost ve všech oborech státní správy, které nesouvisejí s válkou".

Hrabě Hardwicke se domnívá, že v Baltském moři je neobyčejně silná eskadra připravená na všechny případy, že v Černém moři je stejně silná eskadra a že byla vyslána největší armáda, jaká kdy odrazila od břehů Anglie. Neví sice, jak vláda zamýšlí těchto sil použít, ale přesto vyzývá všechny urozené lordy, aby žádaný úvěr povolili.

Hrabě Fitzwilliam, whig, který není u moci, protestoval proti „tvrzení, že Anglie má nejvyšší daně ze všech evropských států; naopak, bylo by správné říkat, že náš lid je zatížen menšími břemeny než kdekoli jinde v evropském společenství". Kdyby urozený lord mluvil o lordech, a ne o lidu, měl by pravdu. „Co se týče projevu mého váženého kolegy, který stojí v čele vlády", ještě nikdy nebyla při podobné příležitosti pronesena řeč, „o které by bylo možno větším právem říci, že se z ní parlament nedověděl skoro ani jedinou novou ideu", a urozený lord by měl lépe znát potřeby sněmovny v oblasti idejí. Hrabě Fitzwilliam by rád slyšel od lorda Aberdeena, kdo jsou ty „ostatní mocnosti", o jejichž součinnost tak horlivě usiluje. Snad Rakousko? Obává se, aby tato mocnost nepřesvědčila anglickou vládu, že některé druhořadé otázky, jako evakuace podunajských knížectví nebo svobodná plavba po Dunaji, mohou být dostatečným důvodem k uzavření míru. (Směšná obava, protože lord Aberdeen se určitě nedá nikým přesvědčit, aby žádal tolik.) Hrabě by také rád věděl, co se má rozumět výrazem celistvost Turecka, zda to, co tímto pojmem rozuměla drinopolská smlouva, či něco jiného? V závěru poznamenal, že sněmovna je ve velmi podivné situaci, protože ji nikdo neinformoval o úmyslech vlády. Ale přesto bude hlasovat pro úvěry.

Markýz Clanricarde, jehož nálada je chmurnější každým dnem, který jej oddaluje od ministerského křesla, žádal odměnou za nesmírnou trpělivost, kterou dosud projevoval vůči vládě, alespoň určité objasnění o tom, jakých úspěchů se dosáhlo a jaký kurs se sledoval od poslední žádosti vlády o úvěr; přál by si vědět alespoň

něco o podmínkách a vyhlídkách války a o vzájemných vztazích Anglie a jejích spojenců. Turci měli určité úspěchy, ale britská vláda a britské zbraně nedosáhly zatím žádných úspěchů, což mu ostatně nebrání pochválit statečné anglické námořníky v Baltském a Černém moři. Pokud jde o vztahy ke spojencům, má v úmyslu předložit návrh, aby byla publikována poslední smlouva uzavřená mezi Tureckem a Rakouskem, stejně jako jiné dokumenty, které mohou osvětlit nynější situaci.

„Z pověstí, které všude kolují, je jasné, že na nátlak a přemlouvání britské vlády díván a turecký vyslanec, ačkoli byli dříve silně proti tomu, uzavřeli nedávno s Rakouskem dohodu, na základě které mají rakouská vojska vstoupit do podunajských knížectví a obsadit část turecké říše."

Jak se mohlo stát, že v hodině nebezpečí Rakousko, místo aby rychle přispěchalo na bojiště, začalo znovu vyjednávat? Řečník by také rád věděl, pokračují-li ještě vídeňské konference a o čem se radí. Vcelku se mu zdá, že Anglie je příliš závislá na německých státech.

Na důkaz, že Rakousko „musí" být nejlepším možným spojencem, lord Clarendon ukazoval, jak Rusko obkličuje různé državy Rakouska a jak je ohrožuje. Rakousko-turecká smlouva nemohla být předložena sněmovně, protože vláda ještě nedostala její ratifikovanou kopii. Lord Clarendon se domnívá, že může ujistit sněmovnu, že není příliš vzdálena doba, kdy Rakousko bude jednat v součinnosti s Anglií, „ale nemůže nic zaručit". A tak tedy jak ze všeobecné charakteristiky Rakouska, tak z toho faktu, že Clarendon řídí ministerstvo zahraničních věcí, mohou urození lordové vyvodit velice potěšující závěry. Lord Clarendon, který už byl dvakrát usvědčen z nejnestoudnější lži, nyní samozřejmě očekává, že budou bezpodmínečně věřit jeho prohlášení, že

„vláda nemá v úmyslu vrátit se k statu quo a rovněž nemá v úmyslu spokojit se s narychlo slepeným mírem, který by byl jen shnilým příměřím a vedl by nutně k nové válce".

Když se lordi takto blýskli svým vlastním vysokým vzděláním, přešli zcela přirozeně k otázkám národního školství, ale tam už je nebudeme sledovat.

Zatímco ve Sněmovně lordů probíhala tato rozprava, zabývala

se Dolní sněmovna některými bezpodstatnými otázkami, dokud nebyla seznámena s řečí lorda Aberdeena, která vzbudila „nepříjemný dojem". Lord John Russell okamžitě pochopil, že je třeba tento dojem napravit.

Když se vláda chystala požádat o první mimořádnou podporu, vypravila „velkolepou" baltskou flotilu; pobídkou k druhé podpoře mělo být slavné bombardování Oděsy; nyní vyrukovala s heslem Sevastopol.

Lord John začal holdem sněmovně za jejího „vlasteneckého" ducha, který projevila tím, že tak ochotně přispěla, když ji vláda poprvé požádala o úvěr, a poděkoval poslancům za to, že byli dosud tak rozšafní a nekladli vládě nepříjemné dotazy. To umožnilo dokázat velké, skutečně velké věci, především zajistit velké množství lodí a mužstva. Anglie má nyní sedmnáct parníků první, druhé a třetí třídy, zatímco k 1. lednu 1853 měla jen jeden, sedmnáct řadových plachetnic, proti jedenácti, které měla loňského roku, a námořní vojenské síly nyní čítají 57 200 mužů, kdežto loni měly 33 910. Kromě toho byl vyloděn na tureckém pobřeží sbor o více než 30 000 vojáků, „z nichž velká část byla nedávno ve Varně". Tolik, pokud jde o válečné zdroje. Co se týče válečných operací,

„ty teprve začaly a dosud lze říci jen tolik, že turecká armáda dělala pravé divy statečnosti. Nikdo nyní neřekne, že ruský car může lusknutím prstů svrhnout celou osmanskou moc. Vedle skvělých úspěchů Turků můžeme být v této válce hrdi na dokonalou jednotu a soulad mezi francouzskou a anglickou armádou".

Lord John pak přešel k otázce žádaných úvěrů a prohlásil, že nemůže poslancům přesně říci, nač je těchto peněz zapotřebí. Asi dva milióny budou použity pro intendanturu, zbrojní službu a přepravu; kromě toho asi bude k britské armádě připojen silný útvar tureckého vojska, jemuž bude britská vláda vyplácet žold. Vcelku se však peníze na sněmovně nežádají na základě podrobného rozpočtu, nýbrž mají být vládě k dispozici, „až je bude nutně potřebovat".

Rakousko, prohlásil urozený lord, má dokonce ještě větší zájem chránit Turecko než Francie a Anglie. Car by měl úplně

v hrsti rakouskou vládu, jakmile by ovládl podunajská knížectví a jakmile by získal rozhodující vliv v Turecku. Ale chceme-li posuzovat Rakousko spravedlivě, nesmíme zapomínat, jaké má potíže. Ruské armády se mohou z několika stran přiblížit velmi blízko k hlavnímu městu Rakouska, a přitom v některých oblastech, které jsou pod rakouskou nadvládou, je situace tak napjatá, že vstoupit do války by bylo pro Rakousko nebezpečné. Proto také usilovalo, pokud to šlo, aby se tyto otázky řešily jednáním. Ale v poslední době poslalo Rakousko ruskému carovi poselství, a carovu odpověď rozhodně nelze nazvat vyhýbavou.

„Za prvé, Rusko nejeví ochotu stanovit jakoukoli lhůtu pro evakuaci podunajských knížectví. Prohlašuje, že nyní, kdy byla vypovězena válka a kdy se Anglie a Francie účastní války a mají nad Ruskem převahu v Černém a Baltském moři, zatímco ruské válečné loďstvo nevyplouvá z přístavů, zbývají jako válčiště jedině podunajská knížectví a tok Dunaje, kde Rusko může doufat, že získá znovu rovnováhu a úspěchy svých zbraní dobude vítězství. Proto za těchto podmínek odmítá evakuovat podunajská knížectví."

Rusko bylo ochotno přijmout zásady obsažené v protokolu z 9. dubna, vyjma bodu o připuštění Turecka do společenství evropských národů. Co se týče dalšího postupu Rakouska, lord John se domnívá, že nynější rakouská politika je chybná, ale zároveň nemůže věřit, že by se Rakousko zpronevěřilo závazkům, které na sebe vzalo. Podle těchto závazků, přijatých vůči západním mocnostem a Turecku, je Rakousko povinno zúčastnit se pokusů o odražení Ruska. Je ovšem možné, že se ještě znovu pokusí dostat z Petrohradu nějakou příznivější odpověď. Spojenci samozřejmě nemohou kontrolovat vládní orgány Rakouska, stejně jako zase Rakousko nemůže kontrolovat pruského krále. A tak existují pro všechny mocnosti velmi příznivé podmínky pro společný postup proti Rusku.

Potom přešel lord John k podrobnému a nadšenému výkladu o tom, co zamýšlejí podnikat Anglie a Francie. Celistvost Turecka je neslučitelná s návratem ke statu quo v podunajských knížectvích. Lord John pravil:

„Avšak, vážení pánové, postavení Ruska ohrožuje nezávislost a celistvost Turecka ještě v jiném ohledu. Mám na mysli vybudování velké pevnosti opevněné podle všech pravidel válečného umění, nedobytné, pokud je to vůbec

v hradebnictví možné, a chovající ve svém přístavu silnou flotilu z řadových bitevních lodí, připravených kdykoli vyplout s příznivým větrem k Bosporu. Pokládám takovouto situaci pro Turecko za tak hrozivou, že žádná mírová smlouva by nemohla být pokládána za moudrou, kdyby ponechala ruskému carovi i nadále toto hrozivé postavení. (Obrovský potlesk.) Budeme připraveni, jako jsme byli připraveni dosud, posoudit tuto otázku společně s francouzskou vládou, a mám všechny důvody se domnívat, že názor vlády francouzského císaře bude v tomto ohledu zcela shodný s naším." (Potlesk.)

Pokud jde o návrh pana Disraeliho na podzimní zasedání, lord John „odmítl přijmout od členů této sněmovny jakékoli podmínky omezující svobodu ministrů".

Bylo by úmorné a zbytečné uvádět všechno, co při této příležitosti říkali takoví mudrci jako Hume, Bankes, Knight, Alcock a tutti quanti*.

Pan Cobden, uvěřiv slovům lorda Johna a domnívaje se, že přeměnil sněmovnu ve válečnou radu, se velice horlivě snažil dokázat, proč se v žádném případě nemá dobývat Sevastopol a Krym. Zajímavější věci se dotkl, když nadhodil otázku, zda Anglie neuzavírá spojenectví s vládami proti národům. Je velkou iluzí domnívat se, že se válka vede na ochranu utlačených národů; ve skutečnosti se vede proto, aby byly ještě víc přitaženy řetězy, kterými Rakousko poutá Maďarsko a Itálii. Ve sněmovně zasedají ctihodní, avšak značně se mýlící poslanci, kteří

„veřejně prohlašovali, že vláda nevede válku tak, jak by měla; že by bylo třeba do čela ministerstva války postavit jiného člověka, mnozí dokonce říkali, že by se měla změnit i osoba stojící v čele vlády. Tím volali po lordu Palmerstonovi. A to všechno prý se dělo v zájmu Maďarů a Italů. A zatím řečník slyšel přímo z úst dvou největších vůdců maďarského a italského lidu, že oni nejenom nevkládají naděje a aspirace do tohoto urozeného lorda, nýbrž je jim naopak známo, že když měl Palmerston možnost prokázat jim morální podporu, nehnul pro ně ani prstem. Je-li v nynější anglické vládě člověk, na kterého tito vůdcové spoléhají méně než na kohokoli jiného, je to právě tento urozený lord. Cobden věří, že urozený lord neví o tom velkém podvodu, který se provádí jeho jménem, ale naštěstí se nyní iluze rozplynuly."

Pan Layard a lord Dudley Stuart se omezili na opakování svých starých řečí s tou obměnou, že lord Dudley prohlásil, že věří

* — jim podobní. *(Pozn. red.)*

v magickou sílu jména „Palmerston“ pevněji než kdy předtím.

Zůstalo vyhrazeno panu Disraelimu, aby jediným dechem sfoukl celou bublinu řeči lorda Johna. Krátce zdůvodnil svůj návrh na podzimní zasedání tím, že poukázal na Sinop a jiná vítězství, kterých bylo dobyto za loňských podzimních prázdnin, a potom prohlásil, že zpráva o tom, že má být zničen Sevastopol a dobyt Krym, ho velice překvapila, znepokojila a pobouřila. Tu lord John cosi namítl, ale nepovstal přitom ze svého místa; ale pan Disraeli si rovněž sedl, a tím donutil lorda Johna, aby podal vysvětlení. A tu lord John nakonec rozpačitě prohlásil sklíčeným hlasem:

„Mohu pouze konstatovat, že jsem řekl, že Rusku podle mého názoru nelze dovolit, aby dál zaujímalo tu hrozivou pozici, kterou zaujalo tím, že udržuje tak velikou flotilu v Sevastopolu.“

Když vylákal z lorda Johna toto přiznání, pronesl pan Disraeli jednu ze svých nejbřitčích a nejsarkastičtějších řečí, kterou stojí za to si přečíst celou a která končí těmito slovy:

„Po tom, co jsme slyšeli, se mi zdá, že je vskutku velmi nespravedlivé dělat, jak se to někdy stává, úzkostlivý rozdíl mezi politikou lorda Aberdeena a politikou některých jeho kolegů. Nejsem ani obdivovatelem ani stoupencem lorda Aberdeena, ale nejsem také obdivovatelem oné parlamentní praxe, kdy se někteří členové vlády omývají na úkor druhých. Z výkladu urozeného lorda, jak vlastně myslel předtím svoje slova, se mi nezdá, že by se jeho politika v ruské otázce podstatně lišila od politiky lorda Aberdeena, a to je konec konců určité zadostiučinění pro anglický lid. Znamená to, že u nás nejsou ve vládě rozpory; nynější zasedání končí alespoň za úplné jednomyslnosti ministrů v této otázce. A pokud jde o to, že se válka má vést za malé cíle a že velké politické úmysly musí vést k žalostným a nicotným výsledkům, v tomto bodě je koaliční vláda zřejmě také zajedno.“

Žerty lorda Palmerstona neudělaly žádný dojem. Po vystoupení pana Disraeliho a po tom, když několik dalších členů sněmovny prohlásilo, že byli uvedeni v omyl prvním projevem lorda Johna, byl návrh na poskytnutí prostředků skutečně odhlasován, ale jen pod tou podmínkou, že rozprava bude dnes večer pokračovat. Lord Dudley Stuart přitom oznámil, že má v úmyslu předložit návrh na zdravici královně, „v níž by byla požádána, aby ráčila odložit odročení parlamentu do té doby, až bude moci poskytnout

sněmovně podrobnější informace o vztazích k jiným mocnostem a o svých názorech a plánech v otázce boje, do něhož se Její Veličenstvo pustilo“.

Napsal K. Marx 25. července 1854
Otištěno v „New-York Daily Tribune“,
čís. 4150 ze 7. srpna 1854
Podpis: Karel Marx

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

K. MARX

*POLITIKA RAKOUSKA. — DEBATY O VÁLCE V DOLNÍ SNĚMOVNĚ

Londýn, v pátek 28. července 1854

V jednom ze svých dřívějších článků* jsem podal rozbor rakousko-turecké smlouvy ze 14. června a ukázal jsem, že cílem tohoto zajímavého diplomatického kroku bylo: za prvé poskytnout spojeneckým armádám záminku, aby nemusely překročit Dunaj a aby se nemusely střetnout s Rusy; za druhé zabránit Turkům, aby znovu nezabrali celé Valašsko, a vypudit je z té části, kterou už dobyli; a za třetí obnovit v podunajských knížectvích dřívější reakční režim, který vnutilo Rumunům v roce 1848 Rusko. Nyní se skutečně dovídáme z Cařihradu, že Rakousko podalo protest proti úmyslu Omera paši překročit Dunaj, že si osobuje výlučné právo obsadit podunajská knížectví a právo nepustit tam nejen anglo-francouzské vojsko, ale ani Turky. V odpověď na tento protest prý Porta přikázala Omeru pašovi zatím nepřekračovat Dunaj, ale v zásadě odmítla přiznat Rakousku výlučné právo na obsazení podunajských knížectví; nebožák Rešid paša, který se už lecčemu naučil od svého učitele a ochránce lorda Palmerstona, nemá samozřejmě vážných námitek proti tomu, aby se fakticky stalo to, co v zásadě odmítá. Myslíte si možná, že Rakousko už porušilo a prakticky anulovalo smlouvu ze 14. června tím, že nevstoupilo do Valašska ve chvíli, kdy odtud ruská armáda v nepořádku odešla třemi různými směry, a nebýt toho, že ihned ustoupila za Seret, byla by vystavila rakouskému útoku své boky a týl. Ale vzpomeňte si, že podle podmínek této pověstné smlouvy není Rakousko vázáno ani vstoupit ihned do podunajských knížectví, ani je opustit v přesně

* Viz tento svazek, str. 328–329. *(Pozn. red.)*

stanovené lhůtě, ba ani nutit Rusy, aby je do určitého termínu evakuovali. Nyní přicházejí zprávy, že Rakušané skutečně vstupují do Malého Valašska a že Rusové odvolávají svá vojska z karpatských průsmyků a soustřeďují je u Focšani. To ovšem neznamená nic jiného, než že se Rakušané, místo aby vypudili Rusy z Velkého Valašska, rozhodli vyhnat Turky z Malého Valašska, a tím jim znemožnit akce na březích Oltu. Nebylo možno vymyslet si lepší plán, jak vyvolat vzpouru v turecké armádě, než vytlačit ji z území, které dobyla, obsadit Bulharsko anglo-francouzskými vojsky, která se úzkostlivě snaží vyhnout srážce s Rusy, a udržovat Turecko v jakémsi stavu obležení. To je jasné ze společného prohlášení anglických a francouzských velitelů k bulharskému obyvatelstvu, prohlášení téměř doslova opsaného od Budberga, Gorčakova a tutti quanti*. Již dávno jsem předpovídal, že západní mocnosti prokáží dílu pokroku jednu službu, že totiž zrevolucionují Turecko, tuto baštu zastaralého evropského systému.

Rakousko nejenom protestuje proti úmyslu Turků zabrat turecké území, ale žádá i obnovení práv obou hospodarů, kteří nyní sídlí ve Vídni a mají se vrátit do Moldavska a Valašska společně s rakouskými vojsky, jak oznámil Portě pan von Bruck. Rešid paša odpověděl, že Porta uváží, nakolik je vhodné obnovovat jejich práva, ale pan von Bruck trvá na dodržení článku 3 smlouvy, podle kterého má být znovu zavedena stará vláda. Čtenáři si možná vzpomenou, že jsem je svého času upozorňoval na dvojsmyslnou formulaci tohoto článku**. Rešid paša na to namítl, že jejich znovunastolení není možné, dokud se Porta neujistí, že se hospodarové nezpronevěřili svým povinnostem věrných poddaných. Proti moldavskému knížeti Ghikovi nemá Porta závažné námitky, ale chování Ştirbeie, valašského hospodara, bylo velmi kompromitující: vystupoval totiž velmi provokativně jako stoupenec Ruska, takže ho Porta byla nucena vyhnat. Tu se pan von Bruck odvolal k sultánovi. Ten svolal mimořádnou radu, kde byl dohodnut kompromis, podle kterého se mají oba hospodarové *prozatím* vrátit do svých úřadů, ale Porta ustaví vysokého komisaře, který vyšetří, jak se chovali, a teprve potom bude

* — jim podobných. *(Pozn. red.)*
** Viz tento svazek, str. 328–329. *(Pozn. red.)*

přijato konečné rozhodnutí. Kníže Ghika, proti kterému Rešid paša nemá vážné námitky, se samozřejmě dostává zpátky na trůn jen podle jména, protože Moldavsko zůstává v rukou Rusů, kdežto návrat knížete Ştirbeie, kterého Porta sama vyhnala a pranýřovala jako ruského agenta, je skutečným nastolením, protože část Valašska už byla Rusy vyklizena a zbylá část bude zřejmě evakuována v dohledné době.

Ale tím činnost rakouské diplomacie nekončí. Ve včerejší „Morning Post" čteme tento telegram z Bělehradu z 19. července:

„Včera došel z Cařihradu rozkaz okamžitě zastavit všechny vojenské přípravy a výcvik. Důvěrně se sděluje, že následuje další rozkaz — odzbrojit. Tyto zprávy byly okamžitě odevzdány knížeti Alexandrovi."

To je tedy odpověď Porty na srbský protest proti rakouské okupaci. Tak se ubohá turecká vláda nejen připravuje o možnost vypovědět boj svému otevřenému nepříteli, ale zároveň se tím zaplétá do nepřátelských a uzurpátorských akcí vůči svým vlastním dosud vždy věrným poddaným. Smlouvou ze 14. června roztrhala turecká vláda své konvence s podunajskými knížectvími a nařízením o odzbrojení porušila základní zákony Srbska. A tak týž politický krok vytváří hrozbu povstání v turecké armádě a vrhá Srbsko a podunajská knížectví do náručí Ruska. Rakouský požadavek evakuace podunajských knížectví se mění v zákaz, že Turci nesmějí vstupovat do těchto knížectví, a tolik vytrubované válečné přípravy Rakouska se mění v odzbrojení Srbska.

Hloupé Rakousko, pouhý nástroj v rukou cara a jeho anglických kumpánů, tím vším jen připravuje prvky všeobecné revoluce, jejíž bude první obětí a jejíhož příchodu mohou litovat jen utopičtí reakcionáři typu Davida Urquharta.

Čtenáři jsou již informováni o hnutí, které vypuklo v Itálii. Noviny píší o nepokojích v Janově, Modeně, Parmě a v jiných městech. Ale podle mého mínění nejvíc připomínají všeobecné povstání z roku 1848 události ve Ferraře.

Jak správně jsem od samého počátku charakterizoval „vlasteneckou dobrovolnou" půjčku naduté a bankrotářské rakouské vlády, vysvítá z nedávné výzvy barona Burgera k věrným poddaným Lombardie. Sděluje v ní, že podíl dobrovolné půjčky, připadající na Lombardii, činí 40 000 000 zlatých, tj. 104 400 000 franků, což rozděleno na obyvatelstvo činí 40 franků na osobu.

„Tato dobrovolná půjčka," píše „Unione", „se mění v obrovskou kontribuci: každá provincie, každá obec a každý jednotlivec *musí dobrovolně* zaplatit určitou částku, která na něj připadá."

Aby nebylo pochyb o tom, jaká vlastně je tato „dobrovolná" půjčka, výzva barona Burgera končí těmito slovy:

„Každému musí být jasno, že v případě neúspěchu dobrovolné půjčky bude uložena mimořádná a nucená kontribuce, která patřičně zatíží různé důchody z půdy, kapitálu, obchodu a průmyslu."

Na pondělním zasedání Dolní sněmovny vystoupil lord předseda tajné rady a předseda sněmovny*, jako že zamýšlí podrobně vyložit záměry kabinetu, a za šest hodin nato z téhož místa zase všechno odvolal — to se v dějinách parlamentu ještě nestalo. V sedm hodin večer prohlásil, že byl bombardován Sevastopol, že byl rozbořen a odtržen od Ruska; v 1 hodinu 15 minut po půlnoci pravil, že ruská flotila v Sevastopolu ztratila jednu nebo dvě řadové lodi a „Rusko si plně zachovalo svůj nynější prestiž a své postavení". Po šest hodin malý Johnny láteřil a chvástal se, hrozil a hulákal, breptal a jásal, chválil se a vytahoval před členy Dolní sněmovny; po šest hodin maloval parlamentu straky na vrbě, ale stačilo jedno řízné slovo pana Disraeliho a nafouklá bublina rázem splaskla, domnělý lev si musel zase navléci svou obvyklou telecí kůži. Pro kabinet to byl „den pokoření", ale své tři milióny liber přece jen shrábl.

Na úterním zasedání se konala rozprava k návrhu lorda Stuarta, aby nebyl odročen parlament. Finanční prostředky byly povoleny, tak co zbývalo jiného než odhlasovat vládě důvěru? Ctihodní členové sněmovny to vesměs pochopili, a tak byla sněmovna málo navštívena, rozprava byla chabá, vláda si počínala provokativněji než kdy jindy a návrh Dudleyho Stuarta byl jednohlasně odmítnut. Vláda dokázala proměnit svou vlastní ostudu ve vítězství nad Dolní sněmovnou. Byl to „den pokoření" pro parlament. Ale přesto si schůze zaslouží pozornosti proto, jak tu pan Herbert, britský tajemník pro vojenské záležitosti a švagr Voroncovův, obhajoval způsob vedení války, co zde prozradil lord admirality Berke-

* — John Russell. *(Pozn. red.)*

ley a jak tu malý Johnny nabubřele mluvil o vnitřní situaci v anglické vládě.

Na stížnosti na špatnou organizaci intendantury odpověděl pan Herbert, muž s půvabnou hlavičkou a bývalý „mladý tory", nadšeným chvalozpěvem na generálního intendanta Fildera, který je dozajista nejvhodnějším mužem pro tento úřad, protože se asi před padesáti lety těšil důvěře „železného vévody"* a zaujímal za něho vysoké postavení. Proti nepříznivým zprávám dopisovatelů novin uváděl přikrášlená hlášení „nejlepších vojenských účetních" a obligátní poklony několika francouzských důstojníků. Ani slovem se nezmínil o tom, že armáda vůbec nemá dopravní prostředky, ani muly nebo koně k přepravování zavazadel a zásob vody pro armádu, pochodující z Varny a od Devny k Dunaji, a o jiných věcech nezbytných na pochodu. Ani slovem se nezmínil o tom, že nejsou prostředky k zásobování armády potravinami. Nepopřel skutečnost, že intendantura byla zřízena, teprve když bylo přepraveno již několik divizí a když už byla flotila v Cařihradě. Neodvážil se vyvracet tvrzení, které potvrdil sám lord Raglan, že jeho vojska trčela skoro dva měsíce na jednom místě a nemohla se hnout pro špatnou práci intendantury, třebaže byla skoro na dostřel z děla od nepřítele, který umíral hlady.

Podobně odbyl švagr knížete Voroncova stížnosti na zbrojní službu. Mnoho energie věnoval vyvrácení výtky, kterou nevznesl nikdo jiný než on sám, že totiž armáda má v Turecku jen šestiliberní děla. Naproti tomu zarputile mlčel o tom, že armáda vůbec nemá obléhací park, že pěchota nebyla skoro vůbec podporována jezdectvem, bez něhož se při operacích ve valašských rovinách nelze obejít, a že čtyřicet tisíc mužů ve Varně nemohlo postavit proti Rusům ani čtyřicet děl, zatímco každý ruský sbor o čtyřiceti tisících mužích disponuje sto dvaceti děly.

Na obvinění, že vláda zanedbala zásobování armády nutnou výzbrojí, odpověděl Voroncovův švagr rozhořčenou obhajobou vojenských velitelů, kterým nikdo nic nevytýkal.

Pokud jde o nehody a o britský monopol na tyto nehody, neboť francouzské expedici se podobné nehody nepřiházely, ctihodný pan

* — Wellingtona. *(Pozn. red.)*

Herbert prohlásil za prvé, že je sice pravda, že loď, která vezla část 6. dragounského pluku, padla za oběť požáru, ale že kapitán, „ušlechtilý starý námořník, tváří v tvář nejhroznější smrti, jakou si lze představit, odmítal výzvy posádky, aby opustil loď, až bylo naneštěstí příliš pozdě, a on zahynul na svém stanovišti". Zpitomělí členové Dolní sněmovny odměnili tuto nesmyslnou odpověď potleskem. Pokud jde o ztrátu lodi „Tiger"[194], patří prý do kapitoly nešťastných náhod. „A politováníhodné události v Baltském moři — nu, ty jen dokazují šílenou chrabrost našich námořníků."

Muž s malou hlavou potom přešel k dotazu, zda „naše flotila a naše armáda dosáhly nějakých praktických výsledků", a chvástal se, že „blokáda ruských přístavů je úplná, účinná a neporazitelná. Tato blokáda byla tak účinná, že například osm ruských válečných parolodí se dostalo přes všechno bombardování, boje a překážky ze Sevastopolu do Oděsy. Byla tak účinná, že ruský obchod v Baltském moři pokračuje v takovém měřítku, že se ruské zboží prodává v Londýně jen za nepatrně vyšší ceny než před válkou; že v Oděse jdou obchody naprosto stejně jako loni a že i k této nominální blokádě Černého a Bílého moře se Angličané zavázali na nátlak Bonapartův teprve před několika dny.

Ale anglická vláda učinila ještě víc, vykřikuje urozený mladý muž jménem Herbert. Což neznemožnila Rusku převážet po Černém moři posily, což mu neodřízla veškerý přístup k moři? Přitom naprosto zapomíná, že po čtyři měsíce nechávali Angličané Rusům volnou ruku na Dunaji, že jim dovolili, aby se s pouhými 15 000 muži zmocnili evropských obilnic — Moldavska a Valašska, že si nechali téměř před nosem vzít bohatá stáda v Dobrudži a že zabránili turecké flotile zničit ruskou eskadru u Sinopu. Angličané prý velmi přispěli k vojenskému úspěchu Turků, protože tvořili zálohu turecké armády, a tím jí umožnili nasadit proti útočníkově armádě každého muže a každé dělo.

Je třeba čtenářům připomínat, že v době, kdy Rusové ještě nemohli soustředit v podunajských knížectvích silnější vojska, anglická vláda znemožnila Ömeru pašovi, aby využil své početní převahy a sklízel plody svých prvních vítězství? A co ještě jiného udělala anglická vojska?

„Kolik liber šterlinků vydalo Rusko na vybudování linie tvrzí podél čerkeského pobřeží? V jediném krátkém tažení všechny tyto silné pevnosti, které obklopovaly Čerkesko jako řetěz, přešly až na jednu do rukou Angličanů nebo jejich spojenců."

Voroncove! Voroncove! Cožpak jsi už zapomněl, že když ti na počátku zasedání radili dobýt tyto pevnosti, že jsi to odmítl, a umožnil tak Rusům stáhnout posádky těchto pevností do Sevastopolu? Dobyl jsi jen ty pevnosti, které se Rusové sami rozhodli vyklidit, a ta jediná „výjimka", kterou jsi ani nezničil, ani nedobyl, ba ani nenapadl, to je právě jediná pevnost, kterou stálo za to dobýt, jediná pevnost, kterou Rusové považovali za důležité držet, jediná pevnost, která umožňuje spojení s Čerkesy — totiž Anapa.

Nejapné chvástání pana Herberta dosáhlo vrcholu, když tvrdil, že Anglie má podíl na slavné obraně Silistry, ačkoli jí Angličané sami nepřišli na pomoc, ani nedovolili, aby jí přišel na pomoc Ömer paša; Pan Herbert to tvrdil na základě toho, že mezi padlými je jeden mladý muž jménem kapitán Butler. O poručíkovi Nasmythovi, který to přežil, nebyla samozřejmě ani zmínka. Je třeba poznamenat, že kapitán Butler přišel do Silistry teprve potom, když vláda odmítla ho tam poslat, takže maršál Herbert má velmi pádný důvod hlásit se k jeho činům. Co se týče poručíka Nasmytha, patří mezi ty, kdo měli být co nevidět vyhnáni z britského tábora, a šel do Silistry jako válečný dopisovatel.

Když lord Dudley Stuart zaútočil na vládu proto, že neobstarala parolodi s ponorem do tří stop a vyzbrojené jedním nebo dvěma těžkými děly, admirál Berkeley, který se ujal slova po generálu Herbertovi, požádal urozeného lorda, aby „poučil inspektora válečného námořnictva, jak takové lodi stavět". To byla odpověď chrabrého whigovského admirála na dotaz, zda může admiralita postavit flotilu pro Baltské moře, když nezajistila stavbu většího počtu dělových člunů. Statečný Berkeley a jeho učený inspektor válečného námořnictva by udělali lépe, kdyby se obrátili o poučení na švédskou a ruskou admiralitu, než žádat rady od chudáka vysmívaného lorda Dudleyho Stuarta.

Nebudeme se dále zdržovat obhajobou britského systému vedení války, s níž vystoupili elegantní Herbert a chrabrý Berkeley,

a přejdeme k tomu, co přitom Berkeley vyžvanil. Včera večer propíchl malý Johnny sevastopolskou bublinu, dnes večer praskla Berkeleyho zásluhou kronštadtská bublina. Vzhledem k tomu, že Rakušané jsou odhodláni bojovat v podunajských knížectvích sami, „pro nejmohutnější armády a flotily, které byly kdy postaveny a vyslány nějakou zemí", s jejich šroubovými parníky a Paixhansovými děly a jinými strašnými prostředky ničení prý není pole uplatnění. Z dopisu statečného velitele baltské flotily* cituje chrabrý Berkeley tuto větu:

„Nebylo v mé moci podniknout něco s touto mohutnou flotilou, protože napadnout Kronštadt nebo Sveaborg by znamenalo jistou zkázu."

Ale tím to ještě nekončí. Chrabrý Berkeley, opojen tím, co tato nejsilnější flotila na světě nemohla udělat, blábolí dál:

„Admirál Chads, který má rozsáhlejší vědecké znalosti než kdokoli jiný, napsal o tom rovněž: Po dvoudenním pozorování z majáku a podrobné obhlídce pevností a lodí jsem dospěl k názoru, že pevnosti jsou příliš masívní pro palbu z našich lodí. Jsou to ohromné masy žuly. A zaútočit na nepřátelské lodi tam, kde teď stojí, na to není ani pomyšlení."

O Napierovi dělá statečný Berkeley tento závěr:

„Ještě nikdy nebyla dána britskému důstojníkovi tak naprosto volná ruka, aby podnikal, co uzná za vhodné. Vláda mu nejenom nesvazovala ruce, nýbrž naopak všemožně ho povzbuzovala k postupu" — od Bomarsundu ke Kronštadtu a od Kronštadtu k Bomarsundu.

Na poznámku torye pana Hildyarda, že „ještě nikdy za celý svůj život neslyšel nikoho tak neuváženě plácat", že Berkeley mluvil jako učiněný agent Ruska, vždyť přece všechno dřívější chvástání o Kronštadtu mělo jeho tichý souhlas, pokoušel se statečný Berkeley vzít zpět něco z toho, co vybreptal, a prohlásil, že Napier měl na mysli jenom své nynější postavení, kdy má k dispozici jenom lodi a nemá podporu pozemních vojsk. Že v Baltském moři nelze ničeho dosáhnout bez pozemních vojsk a bez spojenectví se Švédskem, opakuji neustále od chvíle, kdy Napier opustil anglické břehy, a všechny vojenské autority můj názor sdílejí.

Přistoupím nyní k poslednímu bodu této nezapomenutelné

* — tj. admirála Charlese Napiera. *(Pozn. red.)*

rozpravy, k nadutým prohlášením lorda Johna Russella. Když shrábl svůj šek na tři milióny, začal být najednou právě tak bezostyšný, jak byl stydlivý před dvaceti hodinami, kdy se kroutil pod sarkastickými šlehy Disraeliho.

„Nepokládal naprosto za nutné podat další vysvětlení k svému včerejšímu prohlášení.“ Pokud jde o „trapná nedorozumění“, která se někteří lidé snaží vyvolat mezi Aberdeenem a jeho kolegy, rád by jim řekl:

„Co se týče všeobecných válečných opatření, tato opatření byla den ze dne posuzována oněmi rádci Jejího Veličenstva, kterým se obvykle říká kabinet, takže odpovědnost za přijatá usnesení před parlamentem a zemí nesou rovnou měrou jak urozený lord Aberdeen, tak i všichni jeho kolegové.“

Troufal si dokonce — ovšem bez jakéhokoli rizika — říci sněmovně:

„Jsme-li pokládáni za hodné být královninými ministry, musíme mít právo podle svého uvážení svolávat nebo nesvolávat parlament; jestliže nejsme pokládáni za hodné tohoto práva, pak nejsme hodni být ministry.“

Zúčastnil jsem se pondělního a úterního zasedání anglického parlamentu a přiznávám, že jsem se mýlil, když jsem roku 1848 v „Neue Rheinische Zeitung“ označil berlínské a frankfurtské Národní shromáždění za nejžalostnější ukázku parlamentního života.[195]

Vaše čtenáře snad bude zajímat srovnání deklarací britského švagra knížete Voroncova, fádního chvástání Russellova a velkohubých úvodníků „Times“ s těmito citáty z posledních zpráv dopisovatele „Times“ v britském táboře u Varny z 13. července:

„Včera večer byli všichni přesvědčeni, že bude brzy vyhlášen mír, protože došly zprávy, že rakouský vyslanec obědval s generálem Brownem a že tento rakouský vyslanec je na cestě ze Šumly, kde měl dlouhé rozhovory s Ömerem pašou, do Varny, kde bude konferovat s lordem Raglanem a maršálem Saint-Arnaudem. Říkalo se, že vévoda z Cambridge prohlásil, že jezdectvo bude doma v listopadu a pěchota v máji. Nelze s jistotou říci, zda jsme ve válečném stavu a zda spojenecké armády skutečně postupují jako bojující strana, či zda se od chvíle, kdy se vylodily v Turecku, jen snažily udržovat zdání vojenských akcí. Naše parády, přehlídky, výcvik a inspekce jsou tak krotké a neškodné, jako kdybychom je pořádali v Satory nebo v Chobhamu, a všechny naše operace na souši se omezují jednak na průzkumné výlety lorda Cardigana, jednak na vyslání

několika ženijních důstojníků a zákopníků do Silistry a Ruščuku, několika francouzských pontonýrů do týchž míst a konečně skupiny zákopníků a 150 námořníků do Ruščuku, aby tam postavili most z jednoho břehu na ostrovy a odtud na druhou stranu.“

V Anglii neexistují bastily, ale jsou tam ústavy pro choromyslné, kam je možno prostě na základě lettres de cachet poslat kohokoli, kdo je nepohodlný dvoru nebo překáží urovnání určitých rodinných záležitostí. Při středeční debatě o případu doktora Peithmanna* to přesvědčivě dokázal pan Otway, podporovaný panem Henleyem. Stačilo několik slov lorda Palmerstona, který vystupuje jako civis romanus[196] a známý ochránce „práv a výsad britských poddaných“, a otázka byla vyřízena. Palmerston ani netvrdil, že Peithmann je skutečně duševně chorý, nýbrž, že „si vzal zřejmě do hlavy, že má vůči vládě jakýsi nárok“, a tento nárok uplatňuje způsobem velmi nepříjemným pro královnu či spíše pro jistou nejmenovanou osobu — prince Alberta. Koburkové jsou všude: v této chvíli si dělají nárok na Španělsko.

„To je otázka,“ píše vládní ‚Globe‘, „práv lékaře a práv královny, a my jsme přesvědčeni, že ani jeden člověk v parlamentě nebo mimo něj nemůže být na rozpacích, komu tato práva přisoudit.“

Není pak divu, že „Práva člověka“ Thomase Paina byla v této svobodné a požehnané zemi veřejně spálena.

Ještě jedna malá parlamentní komedie byla sehrána týž den večer. Na schůzi minulý pátek předložil pan Butt návrh, aby britským poddaným bylo pod pokutou zakázáno obchodovat s cennými papíry ruské vlády; tento zákon se měl týkat jen ruských půjček vypsaných za této války. Britská vláda takovýto zákon nenavrhla, ale těžko mohla proti němu vystupovat, protože Bonaparte již uveřejnil v „Moniteuru“ lživé prohlášení, že prý anglická vláda s ním sdílí názor, že úpisy na ruskou půjčku jsou protizákonné. A tak tedy Palmerston podpořil návrh pana Butta, ale proti němu se ne zvlášť zdvořile ozval pan Wilson, moudrý vydavatel časopisu „Economist“ a sekretář pokladu. A tak týž Palmerston, který v pondělí hájil koaliční vládu a v úterý mlčel, čímž fakticky zajistil koalici úspěch, si ve středu už nemohl odpustit, aby znovu nevy-

* Viz tento svazek, str. 357—359. *(Pozn. red.)*

stoupil v roli „bezbranné ženy“ kabinetu. Mluvil tónem a s tváří mužské Sibyly, jako kdyby byl přemožen živelným výbuchem vlastenecných citů, které chudák musel na dvou předcházejících schůzích — spoután železnou kázní svého oficiálního postavení — potlačovat. Vyvolal bouřlivý souhlas ctihodných podvedených gentlemanů, když prohlásil:

„Tento návrh prostě potvrzuje zásadu, že britští poddaní nesmějí poskytovat Rusům prostředky na vedení války. Důvody uvedené sekretářem pokladu ukazují, že by bylo na čase změnit zákony o velezradě. Podobné argumenty jsou úplný nesmysl.“

Je třeba připomenout, že to řekl týž muž, který po dvacet čtyři roky vnucoval Anglii rusko-holandskou půjčku a v této chvíli je nejvlivnějším členem vlády, jež splácí dál kapitál a úroky této půjčky, a tak poskytuje jemu, Palmerstonovi, „prostředky na vedení války“.

Napsal K. Marx 28. července 1854
Otištěno v „New-York Daily Tribune“, čís. 4152 z 9. srpna 1854
Podpis: Karel Marx

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

K. MARX A B. ENGELS

NUDNÁ VÁLKA

Už téměř dvanáct měsíců uplynulo od té doby, co se malému tureckému sboru v síle dvou praporů podařilo u Tutrakanu proti Oltenitse překročit Dunaj, zakopat se tam, a když jej napadli Rusové, odrazit je v krátkém, ale velmi prudkém boji, který dostal — protože to byla první srážka v této válce — hrdý název bitva u Oltenitsy. Turci zde stáli proti Rusům sami. Neměli za sebou v záloze žádné anglické nebo francouzské jednotky, ani nemohli čekat podporu spojeneckých flotil. Přesto se udrželi na valašské straně řeky u Oltenitsy dva týdny a u Calafatu po celou zimu.

Mezitím Anglie a Francie vyhlásily Rusku válku a byl vykonán nejeden hrdinský čin, i když leckdy poněkud pochybné povahy. Teď je tu černomořská flotila, baltská flotila a už skoro stotisícová anglo-francouzská armáda, které mají Turkům pomáhat a odpoutávat od nich pozornost nepřítele. Jenže výsledkem není nic jiného než opakování oltenitské epizody sice ve větším měřítku, ale s ještě menším úspěchem než loni.

Rusové obléhali Silistru. Počínali si přitom nesmyslně, ale statečně. Sklízeli den co den, noc co noc jednu porážku za druhou, a to ne proto, že by nepřítel lépe ovládal válečné umění, nebo že tam byli dva angličtí důstojníci, kapitán Butler a poručík Nasmyth, kteří podle „Times“ zachránili Silistru. Byli poraženi nevědomostí Turků, která byla tak velká, že ani nevěděli, kdy už ta či ona pevnůstka nebo val jsou dále nehájitelné, a tvrdošíjně bránili každou píď země, každou krtinu, kterou se nepřítel pokoušel dobýt. Rusové byli kromě toho poraženi tupostí vlastních generálů, zimnicí a cholerou a konečně morálním činitelem — armáda spojenců ohro-

žovala totiž jejich levé křídlo, a rakouská armáda jejich pravé křídlo. Když začala válka, poukazovali jsme na to, že Rusové nikdy nedovedli vést pravidelné obléhání, a špatné řízení silistrijských operací potvrzuje, že se tomu dosud nenaučili. A tak tedy byli poraženi, museli s ohromnou ostudou odtáhnout a nezbylo jim než zastavit obléhání nedokonalé pevnosti v nejpříhodnější roční době, přestože posádka nedostala odnikud žádné posily. Něco takového se stane jednou za sto let. A ať už Rusové podniknou na podzim cokoli, toto tažení pro ně je a zůstane ostudně prohráno.

Nyní si však všimněme rubu mince. Silistra je volná. Rusové se stahují na levý břeh Dunaje. Připravují se dokonce k vyklizení Dobrudže a postupně je provádějí. Hiršova a Macin byly rozbořeny. Zdá se, že si Rusové vyhlédli řeku Seret jako linii, na níž hodlají bránit ne snad dobyté, nýbrž vlastní území. Starý mazaný Chorvat Ömer paša, který „při plnění svých povinností" umí jako každý jiný držet jazyk za zuby nebo lhát, vysílá současně dva sbory, jeden do Dobrudže, druhý do Ruščuku, a váže tak najednou obě ruská křídla. Jistěže by se v současné době daly provést daleko lepší manévry, ale starý Ömer zřejmě zná Turky a spojence lépe než my. Z ryze vojenského hlediska by bylo nejsprávnější napadnout přes Dobrudžu nebo přes Calaraši nepřátelské komunikace; ale po tom všem, co jsme viděli, nemůžeme Ömerovi vytýkat ani to, že promeškal vhodnou příležitost. Víme, že jeho vojsko je velmi špatně vybaveno — nemá skoro ani to nejnutnější — a proto nemůže provádět rychlé přesuny, kterými by se vzdálilo příliš daleko od své základny nebo by se jimi otvíraly nové operační linie. Takové pohyby mají rozhodující účinek, jen když je provádí dostatečně silné vojsko, ale armáda, která žije z ruky do úst a která táhne vyprahlou zemí, si je nemůže dovolit. Víme, že Ömer paša ve Varně úpěnlivě prosil o pomoc spojenecké generály, kteří tehdy stáli se 75 000 skvělých vojáků jen čtyři denní pochody od Dunaje. Ale ani Saint-Arnaud, ani Raglan neuznali za vhodné pustit se tam, kde by se mohli střetnout s nepřítelem. A tak nemohl Ömer udělat víc, než udělal. Poslal 25 000 mužů do Dobrudže a se zbytkem armády táhl do Ruščuku. Zde jeho jednotky postupovaly z ostrova na ostrov, až se dostaly přes Dunaj. Pak náhle vyrazily vlevo, vzaly z týlu

Giurgiu a donutily Rusy, aby toto město vyklidili. Příštího dne se Rusové stáhli na výšiny severně od Giurgiu, kde je Turci napadli. Došlo ke krvavé bitvě, která je významná tím, kolika anglickým důstojníkům se tu s nebývalým úspěchem podařilo dosáhnout té cti, že byli zastřeleni mezi prvními. Každý dostal svou kulku, ale bez užitku pro kohokoli, protože by bylo pošetilé myslet si, že pohled na to, jak jsou střílení britští důstojníci, může rozohnit turecké vojáky k neporazitelnosti. Zkrátka a dobře, Rusové, kteří tu měli pouze předvoj — brigádu složenou ze dvou pluků, Kolyvaňského a Tomského — byli poraženi a Turci se pevně uchytili na valašském břehu Dunaje. Začali místo ihned opevňovat, a poněvadž s sebou měli anglické zákopníky a i sami si jako u Calafatu počínali skvěle, vybudovali tu nesporně hrozivé postavení. Jenomže až sem směli jít, ale ani o krok dál. Týž rakouský císař, který si osm měsíců tak horlivě hrál na nestranného, nyní najednou zasáhl. Vždyť přece knížectví mu byla slíbena jako zásobárna pro vojsko, a on na tom trvá. Co tam mají Turci co pohledávat? Ať se klidí zpátky do Bulharska. A už letí z Cařihradu rozkaz, aby se turecké jednotky stáhly z levého břehu a aby vydaly „celý ten kousek země" milosrdenství rakouských vojáků. Diplomacie je mocnější než strategie. Ať už to dopadne jakkoli, Rakousko chce chránit své hranice tím, že obsadí ještě nějaký ten yard země za nimi; a tomuto důležitému cíli musí ustoupit i nezbytné požadavky války. Není ostatně Ömer paša rakouský zběh? A Rakousko nikdy nezapomíná. Zhatilo jeho vítězný vzestup v Černé Hoře a nyní se hra opakuje, aby dalo odrodilci pocítit, že nepřestal být poddaným své zákonné vrchnosti.

Pouštět se do rozboru vojenských podrobností nemá v daném stadiu tažení žádný smysl. Jednotlivé akce jsou po taktické stránce málo zajímavé, protože to jsou prosté, přímé čelní útoky; pohyby vojska se na obou stranách řídí spíše diplomatickými než vojenskými zřeteli. S největší pravděpodobností skončí tažení bez jakékoli větší akce, neboť na Dunaji není nic připraveno k velké ofenzívě, a pokud jde o dobývání Sevastopolu, o kterém se tolik píše, bude se s ním asi tak dlouho otálet, až bude roční doba natolik pokročilá, že bude nutné odložit je na příští rok.

Zdálo by se, že pohled na tuto věčně nevyřešenou východní

otázku musel vyléčit všechny stoupence konzervativních názorů v Evropě. Už šedesát let se celá Evropa marně snaží urovnat tento nicotný spor. Francie, Anglie a Rusko se nakonec pro něj dostaly do skutečné války. Vedou tuto válku půl roku, ale zatím se vlastně ještě ani neutkaly, leda nedopatřením nebo v tak nepatrném rozsahu, že to nestojí za řeč. A tak tu tedy stojí ve Varně osmdesát až devadesát tisíc anglických a francouzských vojáků, kterým velí bývalý vojenský tajemník starého Wellingtona* a francouzský maršál** (jenž ovšem své největší hrdinské činy zaznamenal v londýnských zastavárnách); Francouzi se tu potloukají s rukama v kapsách a Angličané jim v tom vydatně pomáhají; a protože jim tento druh činnosti nepřipadá právě nejčestnější, připluly do rejdy v Balčiku flotily, aby na ně dohlédly a přesvědčily se, která z obou armád se dovede těšit z tohoto dolce far niente*** s větší důstojností. A třebaže spojenci dosud neudělali nic než to, že spotřebovali zásoby, na které spoléhalo turecké vojsko, a že se minulé dva měsíce den ze dne potloukali po Varně, nejsou dosud připraveni k boji. Byli by přišli osvobodit Silistru z obležení tak někdy v půli května příštího roku, kdyby to ještě bylo zapotřebí. Toto vojsko, které dobylo Alžírsko a učilo se válečné teorii a praxi na jednom z dosud nejobtížnějších bojišť,[197] tito vojáci, kteří bojovali proti sikhům na písčitých březích Indu a proti Kafrům v trnitých křovinách jižní Afriky,[198] v zemích, které jsou daleko divočejší než Bulharsko, stojí tu bezmocní a zbyteční a nezmohou nic v zemi, odkud se dokonce vyváží obilí!

Avšak jestliže se spojenci nemají čím chlubit, Rusové na tom nejsou o nic lépe. Měli spoustu času se připravit. Dělali také, co mohli, protože od počátku věděli, s jakým odporem se setkají. A přesto, co dokázali? Nic. Nevzali Turkům ani píď sporného území, o něž usilovali; nedokázali dobýt Calafat a neporazili Turky ani v jediné srážce. A jsou to přece tíž Rusové, kteří pod Minichem a Suvorovem dobyli pobřeží Černého moře od Donu až k Dněstru. Ale Šilděr není Minich a Paskevič není Suvorov, a třebaže ruský

* — tj. Raglan. *(Pozn. red.)*
** — tj. Saint-Arnaud. *(Pozn. red.)*
*** — sladké zahálky. *(Pozn. red.)*

voják snese víc ran holí než kterýkoli jiný, ztratí odhodlání jako každý jiný, když musí stále jen ustupovat.

Fakt je, že konzervativní Evropa — Evropa „pořádku, vlastnictví, rodiny a náboženství", Evropa monarchů, feudálních pánů a kapitalistů, ať už je jejich vzájemný poměr v různých zemích jakýkoli — ukazuje zase jednou svou naprostou nemohoucnost. Budiž, Evropa je sice shnilá, ale válka by byla přece musela vyburcovat zdravé živly, byla by musela probudit nějaké skryté síly, a při dvou stech padesáti miliónech lidí by se bylo určitě muselo najít tolik kuráže, aby vzplál alespoň řádný boj, v němž by si obě strany mohly dobýt tolik slávy, kolik jí síla a důmysl mohou získat třeba i na bitevním poli. Ale kdepak. Nejen buržoazní Anglie a bonapartovská Francie nejsou schopny vést pořádnou, odhodlanou a tvrdou válku; ani Rusko, ta evropská země, která je nejméně nakažena „bezbožnou a změkčující civilizací", nic takového nedokáže. Turci jsou výborní v náhlých akcích při ofenzívě a v tvrdošíjném odporu při obraně, ale na velké kombinované manévry mohutných armád se zřejmě nehodí. A tak jsou všichni odsouzeni do jisté míry k bezmocnosti; vzájemně si přiznávají svou slabost, a jak se zdá, nic lepšího jeden od druhého neočekávají. S nynějšími vládami může být tato východní válka vedena třicet let a stále ještě nemusí skončit.

Zatímco oficiální kruhy celé Evropy takto demonstrují svou neschopnost, v jihozápadní části této pevniny propuká hnutí, které nečekaně ukazuje, že existují ještě jiné, aktivnější síly, než jsou oficiální. Nehledě na skutečný charakter španělského povstání a na to, jak povstání samo dopadne, dá se s jistotou říci alespoň tolik, že pro budoucí revoluci bude tím, čím bylo švýcarské a italské hnutí z roku 1847 pro revoluci z roku 1848.[199] Toto povstání má dva závažné rysy. Předně armáda, která od roku 1849 fakticky v Evropě vládne, se vnitřně rozštěpila a vzdala se svého poslání udržovat pořádek, aby v opozici k vládě prosadila svůj vlastní názor. Kázeň naučila armádu uvědomovat si svou moc, a tato moc rozleptala její kázeň. Za druhé, jsme svědky úspěšného boje na barikádách. Kdekoli se po červnu 1848[200] objevily barikády, nebyly dosud nikdy nic platné. Zdálo se, že barikády jako forma odporu obyvatelstva velkých měst proti armádě jsou neúčinné. Tento předsudek nyní

padl. Viděli jsme opět vítězné, nedobytné barikády. Kouzlo je zlomeno. Rýsuje se nová revoluční éra a je charakteristické, že zatímco vojsko oficiální Evropy se ukazuje k nepotřebě ve skutečné válce, poráží je v téže době vzbouřené městské obyvatelstvo.

Napsali K. Marx a B. Engels
29. července—1. srpna 1854
Otištěno jako úvodník
v „New-York Daily Tribune",
čís. 4159 ze 17. srpna 1854

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

K. MARX

ESPARTERO

Patří ke zvláštnostem všech revolucí, že právě ve chvíli, kdy se zdá, že se lid chystá podniknout velké činy a že zahájí novou epochu, podlehne najednou starým iluzím a odevzdá všechnu těžce vydobytou moc a všechen svůj vliv do rukou skutečných či domnělých představitelů lidového hnutí minulé epochy. Espartero je jedním z takových mužů minulosti, které si lid ve chvílích sociálních krizí obvykle naloží na záda a kteří se ho pak zuby nehty drží, jako onen zlomyslný stařík, jenž se zaklesl nohama kolem krku námořníku Sindibádovi. Zeptejte se kteréhokoli Španěla z takzvané progresistické školy, v čem spočívá Esparterův politický význam, a jistě vám bez dlouhého rozmýšlení odpoví, že „Espartero je ztělesněním jednoty velké liberální strany. Espartero je populární, protože vyšel z lidu, a jeho popularita slouží výhradně prospěchu věci progresistů."

Je sice pravda, že Espartero je synem řemeslníka a že to dotáhl až na španělského regenta, že přišel do armády jako prostý vojín a opustil ji jako polní maršál. Ale má-li představovat symbol jednoty velké liberální strany, pak snad jedině ve smyslu oné prostřednosti, v níž se neutralizují všechny krajnosti. A pokud jde o popularitu progresistů, lze bez nadsázky říci, že po ní bylo veta ve chvíli, kdy byla přenesena ze strany jakožto celku na tuto jedinou osobu.

Nejlepším důkazem toho, jak je Esparterův vzestup nejasný a výjimečný, je to, že jej dosud nikdo nedokázal přijatelně vysvětlit. Jeho přátelé se uchylují k povšechným alegoriím, kdežto jeho nepřátelé narážejí na jeden podivný rys v jeho soukromém životě a prohlašují, že je to prostě hazardní hráč, který má štěstí. Ale

přátelé i nepřátelé jsou okamžitě v koncích, jakmile mají vysvětlit logickou souvislost mezi Esparterem samým a tím, jakou má pověst a jméno.

Esparterovy vojenské zásluhy jsou právě tak sporné, jako jsou nesporné jeho politické chyby. V jeho objemném životopise, který napsal seňor de Flórez[201], se široce a dlouze mluví o Esparterově vojenské zdatnosti a o jeho vojevůdcovských schopnostech, které prý prokázal v provinciích Charcas, La Paz, Arequipa, Potosí a Cochabamba, kde bojoval pod velením generála Morilla, který měl obnovit moc španělské koruny nad jihoamerickými státy. Ale jaký celkový dojem udělaly jeho hrdinské činy v Jižní Americe na vznětlivou mysl jeho krajanů, to nejlépe dosvědčuje přezdívka, kterou dostal: říkalo se mu „vůdce ayacuchismu" a jeho přívržencům „ayacuchos" — což je narážka na prohranou bitvu u Ayacucha, jíž Španělsko nadobro ztratilo Peru a celou Jižní Ameriku.[202] Ale ať už to bylo jakkoli, je to jistě divný hrdina, když dostal historickou přezdívku podle porážky, a ne podle vítězství. Za celých sedm let války proti karlistům se ani jednou nevyznamenal nějakým takovým odvážným úderem, jakými si jeho soupeř Narváez brzy získal pověst vojáka ocelových nervů. Espartero však bezesporu dovedl výborně využívat každého sebemenšího úspěchu; to, že se mu Marotovou zradou podařilo rozbít zbytky sil nápadníka trůnu, to ovšem byla čirá náhoda, a pokud jde o Cabrerovo povstání roku 1840, to byl jen opožděný pokus oživit zpráchnivělou mrtvolu karlismu.[203] I seňor de Marliani, jeden z Esparterových obdivovatelů a dějepisec novodobého Španělska, je nucen doznat, že tuto sedmiletou válku lze přirovnat jedině k rodovým záštím mezi malými galskými feudály v 10. století, v nichž také nebýval úspěch vždy výsledkem vojenského vítězství.[204] Další smůlu má Espartero zřejmě v tom, že to, co ze všech jeho hrdinských činů na Pyrenejském poloostrově udělalo na veřejnost největší dojem, nebyla sice přímo porážka, ale přece jen čin u hrdiny svobody velmi podivný. Espartero se totiž nejvíc proslavil bombardováním měst — Barcelony a Sevilly. Kdyby ho Španělé chtěli někdy namalovat jako boha Marta, píše jeden autor[205], pak by ho museli zobrazit jako „bořitele zdí".

Když byla roku 1840 Kristýna donucena vzdát se regentství a uprchnout ze Španělska, uzurpoval Espartero proti vůli velké části progresistů nejvyšší moc, jakou umožňuje parlamentní režim. Obklopil se jakousi kamarilou a hrál si na vojenského diktátora, ale přitom ve skutečnosti v ničem nevynikal nad průměrného konstitučního krále. Choval se blahosklonně spíš k moderadům[206] než ke starým progresistům, kteří byli až na několik výjimek vyhnáni z úřadů. Nepřátele si neusmířil, ale zato si postupně odcizil přátele. Neměl odvahu rozetnout pouta parlamentního režimu, ale přitom se ani nedokázal s tímto režimem vyrovnat, využívat ho či proměnit jej v nástroj svých záměrů. Za tři roky jeho diktatury se podařilo krok za krokem úplně zlomit revolučního ducha nekonečnými kompromisy, a neshody ve straně progresistů se tak vystupňovaly, že se moderadům podařilo pouhým pučem strhnout znovu všechnu moc na sebe. Espartero ztratil všechnu svou autoritu natolik, že se proti němu paktoval s Kristýnou a Narváezem dokonce i jeho vlastní vyslanec v Paříži; sám byl přitom tak bezmocný, že ani nedokázal čelit jejich ubohým intrikám nebo drobným úskokům Ludvíka Filipa. Natolik si neuvědomoval své postavení, že si neuváženě stavěl hlavu proti veřejnému mínění v době, kdy už jen čekalo na záminku, aby ho mohlo zničit.

V květnu 1843, kdy už jeho popularita dávno vybledla, držel v úřadech Linaga, Zurbana a ostatní členy své vojenské kamarily, ačkoli se dlouho veřejně volalo po jejich propuštění; rozpustil Lopezovu vládu, která měla silnou většinu v poslanecké sněmovně, a tvrdošíjně odmítal udělit amnestii moderadům ve vyhnanství, kterou všichni — parlament, lid, ba i sama armáda — jednomyslně žádali. Již z tohoto požadavku bylo jasně vidět, jak se jeho správa už všem znechutila. A tu náhle otřásla celým Pyrenejským poloostrovem od jednoho konce na druhý smršť pronunciamient proti „tyranovi Esparterovi". Co do rychlosti, jakou se šířilo, dá se toto hnutí srovnat jedině s hnutím, které probíhá nyní. Moderadové a progresisté se spojili k společnému cíli: zbavit se regenta. Krize zastihla Espartera znenadání — na osudnou hodinu nebyl vůbec připraven.

Narváez, provázený O'Donnellem, Conchou a Pezuelou, při-

stál s hrstkou vojáků ve Valencii. Narváez a jeho lidé ovšem od počátku projevovali rychlost a ráznost, rozvážnou odvahu a energickou rozhodnost, kdežto u Espartera se ve všem jevilo bezradné váhání, zhoubné odkládání, apatická nerozhodnost, netečná slabost. Zatímco Narváez zanechal obléhání Teruelu a vtáhl do Aragonie, Espartero odjel z Madridu a trávil celé týdny v Albacete v nepochopitelné nečinnosti. Když Narváez získal na svou stranu Seoanovy a Zurbanovy oddíly u Torrejónu a táhl na Madrid, spojil se konečně Espartero s Van Halenem, aby provedl zbytečné a tak pobuřující bombardování Sevilly. Potom ustupoval od jedné pozice k druhé a na každém kroku ztrácel další a další vojáky, až nakonec dorazil k moři. Když nasedal v Cádizu na loď, rozloučilo se toto město, poslední, kde si ještě uchoval stoupence, se svým hrdinou tím, že se ho také zřeklo. Jeden Angličan, který tuto katastrofu prožíval ve Španělsku, živě popisuje Esparterův „klouzavý ústup" ze slávy:

„Nebyl to strašný a náhlý pád po čestné bitvě, ale pomalý a pozvolný sestup vůbec bez boje, od Madridu k Ciudad Realu, od Ciudad Realu k Albacetě, od Albacety ke Cordobě, od Cordoby k Seville, od Sevilly k Puerto de Santa Maria a odtud na širé moře. Klesal postupně od zbožňování k nadšení, od nadšení k oddanosti, od oddanosti k vážnosti, od vážnosti k lhostejnosti, od lhostejnosti k pohrdání, od pohrdání k nenávisti, až ho nenávist zahnala do moře."

Jak se tedy mohl Espartero nyní znovu stát spasitelem země a „mečem revoluce", jak je nazýván? Tento fakt by byl naprosto nepochopitelný, nebýt deseti let reakce, jež Španělsko prožilo za surové diktatury Narváezovy a pod tíživým jhem královniných milců, kteří Espartera vystřídali. Dlouhá období kruté reakce jsou neobyčejně vhodná k tomu, aby znovu přiváděla ke cti veličiny mající za sebou revoluční nezdar. Čím živější je představivost lidu — a kde pracuje fantazie živěji než na jihu Evropy? — tím silnější sklony má lid stavět proti živému ztělesnění despotismu živé ztělesnění revoluce. A protože takové živé ztělesnění nelze vykouzlit jen tak z ničeho, lid obyčejně křísí nebožtíky svých dřívějších hnutí. Což se sám Narváez nestal málem populárním na účet Sartoria? Espartero, který 29. července vtáhl triumfálně do Madridu, to nebyl živý člověk, to byl přízrak, jméno, vzpomínka.

V zájmu spravedlnosti je třeba podotknout, že Espartero byl vždy konstitučním monarchistou a nikdy ze sebe nic jiného nedělal; všechny pochybnosti, které snad mohly v této věci vzniknout, muselo rozptýlit nadšené přijetí, kterého se mu v době, kdy žil ve vyhnanství, dostalo ve Windsorském zámku a u vládnoucích tříd Anglie. Když přijel do Londýna, celá aristokracie v čele s vévodou z Wellingtonu a lordem Palmerstonem se hrnula na jeho sídlo. Aberdeen, který byl tehdy ministrem zahraničních věcí, mu poslal pozvání k audienci u královny. Londýnský starosta a členové městské rady mu připravili lukulské pohoštění v Mansion House[207]; a když se rozneslo, že si tento španělský Cincinnatus krátí volné chvíle zahradničením, kdejaký botanický, zahradnický či zeměděl-ský spolek ho honem jmenoval svým čestným členem. Stal se prostě lvem britské metropole. Koncem roku 1847 byla španělským emigrantům udělena amnestie a královna Isabela zvláštním dekretem jmenovala Espartera senátorem. Nemohl ovšem odjet z Anglie, dokud ho královna Viktorie nepozvala i s jeho vévodkyní na večeři, a při té příležitosti jim ještě prokázala mimořádnou čest, že jim nabídla, aby přenocovali ve Windsorském zámku. Celou tuto umělou svatozář kolem jeho osoby je ovšem podle našeho mínění třeba do jisté míry přičíst na vrub tomu, že Espartero byl a je dosud pokládán za představitele britských zájmů ve Španělsku. Stejně nesporné je i to, že demonstrace na počest Espartera byla do jisté míry demonstrací proti Ludvíku Filipovi.

Když se Espartero vrátil do Španělska, přicházela deputace za deputací, gratulace za gratulací a město Barcelona k němu vypravilo zvláštního posla, aby se omluvilo za nevhodné chování v roce 1843. Ale bylo o Esparterovi něco slyšet po celé to osudné období od ledna 1848 až do posledních událostí? Pozvedl alespoň jednou svůj hlas v době, kdy kolem ponížené Španělska vládlo mrtvé ticho? Je znám třeba jediný akt vlasteneckého protestu z jeho strany? Stáhl se ve vší tichosti na své statky v Logroňu, pěstoval si tam zelí a kytičky a čekal, až přijde jeho doba. Dokonce nepřišel ani sám k revoluci, počkal, až revoluce přijde za ním. Dokázal víc než Mohamed. Počkal, až hora přijde k němu, a hora přišla. Je ovšem třeba zmínit se o jedné výjimce.

Když vypukla únorová revoluce* a po ní zemětřesení, které zachvátilo celou Evropu, postaral se o to, aby seňor de Príncipe a několik dalších jeho přátel vydali brožuru s názvem „Espartero, jeho minulost, přítomnost a budoucnost“[208], která měla Španělsku připomenout, že v jeho středu dosud žije muž minulosti, přítomnosti a budoucnosti. Když pak brzy nato revoluční vlna ve Francii opadla, muž minulosti, přítomnosti a budoucnosti znovu upadl v zapomenutí.

Espartero se narodil v Granátule v La Manchi, a podobně jako jeho slavný rodák** měl i on svou utkvělou myšlenku — ústavu, a svou Dulcineu z Tobosy — královnu Isabelu. 8. ledna 1848, po návratu z anglického exilu do Madridu, byl přijat královnou a rozloučil se s ní těmito slovy:

„Prosím Vaše Veličenstvo, aby mě povolalo, kdykoli bude potřebovat rámě, které by je bránilo, či srdce, které by je milovalo.“

Její Veličenstvo nyní zavolalo a bludný rytíř přichází, tiší vlnobití revoluce, ochromuje předstíraným klidem sílu mas, dovoluje Kristýně, San Luisovi a ostatním, aby se schovali v královském zámku, a veřejně vyhlašuje nezlomnou víru ve slova nevinné Isabely.

Je známo, že tato velice důvěryhodná královna, která prý se i rysy obličeje rok od roku nápadněji podobá Ferdinandovi VII. neblahé paměti, byla prohlášena plnoletou 15. listopadu 1843. 21. listopadu toho roku jí bylo teprve třináct let. Olozaga, kterého Lopez jmenoval na tři měsíce jejím poručníkem, sestavil vládu, která byla trnem v oku kamarile a kortesům, zvoleným krátce předtím pod dojmem prvních Narváezových úspěchů. Olozaga chtěl kortesy rozpustit a získal k tomu účelu královský dekret s královniným podpisem, ale zatím bez data vyhlášení. Převzal tento dekret z královniných rukou 28. listopadu večer. 29. listopadu večer s ní měl další rozmluvu; sotva se od ní vrátil, přišel za ním domů jeden ze státních podtajemníků, oznámil mu, že je sesazen, a žádal, aby mu Olozaga vrátil dekret, který byla královna nucena podepsat.

* — roku 1848. *(Pozn. red.)*
** — Don Quijote de la Mancha. *(Pozn. red.)*

Jenže Olozaga, povoláním advokát, byl příliš mazaný, aby takto sedl na lep. Vrátil listinu teprve příští den a mezitím ji ukázal přinejmenším stovce poslanců, aby se přesvědčili, že je podepsán královniným obvyklým, zcela normálním písmem. Gonzáles Bravo, který byl jmenován novým ministerským předsedou, vyzval 13. prosince předsedy sněmoven, čelné madridské osobnosti, Narváeze, markýze de la Santa Cruz a další, aby se dostavili ke královně, že panovnice chce učinit prohlášení o tom, co se odehrálo mezi ní a Olozagou 28. listopadu večer. Nevinná malá královnička je zavedla do komnaty, kde přijala Olozagu, a velmi živě, ale trochu přehnaně sehrála pro jejich poučení malou komedii. Takhle Olozaga zastrčil závoru na dveřích, takhle ji chytil za šaty, takhle ji přinutil sednout, takhle jí vedl ruku, takhle ji přiměl podepsat dekret, zkrátka a dobře, takhle znásilnil její královskou důstojnost. Během této scény Gonzáles Bravo zapisoval královniny výroky a přítomné osoby si mohly prohlédnout zmíněný dekret, jakým rozmazaným a roztřeseným písmem je podepsán. A tak měl být Olozaga na základě královnina slavnostního prohlášení souzen pro zločin laesae majestatis*, tj. buď roztrhán na kusy čtyřmi koňmi, nebo v nejlepším případě doživotně vypovězen na Filipíny. Ale jak víme, Olozaga se prozřetelně pojistil. Následovala sedmnáctidenní rozprava v kortesech, která vyvolala ještě větší senzaci než pověstný proces s anglickou královnou Karolínou[209]. Olozaga při své obhajobě v kortesech řekl mimo jiné:

„Tvrdí-li někdo, že slovu královny se má věřit bez jakýchkoli pochybností, já na to říkám: Ne! Jde o obžalobu nebo ne? Jde-li o obžalobu, pak je královnino slovo právě tak svědeckou výpovědí jako každé jiné, a proti této výpovědi stavím já svoji.“

Když kortesy zvážily slova obou stran, byla výpovědi Olozagově přiznána větší váha než slovům královniným. Nato Olozaga uprchl do Portugalska, aby unikl najatým vrahům, kteří ho měli zabít. Takové bylo Isabelino první entrechat** na španělském politickém jevišti a první důkaz její čestnosti. A této malé královničce

* — urážky Veličenstva. *(Pozn. red.)*
** — baletní krok. *(Pozn. red.)*

má nyní podle Esparterovy výzvy věnovat lid svou důvěru a jí nabízí po jedenácti letech školy skandálů* své „ochranné rámě“ a své „milující srdce“ „meč revoluce“.[210]

Napsal K. Marx 4. srpna 1854
Otištěno jako úvodník
v „New-York Daily Tribune“,
čís. 4161 z 19. srpna 1854

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

* Narážka na známou Sheridanovu komedii „School for Scandal“ („Škola skandálů“ — v češtině známá pod názvem „Škola pomluv“). *(Pozn. red.)*

B. ENGELS

ÚTOK NA RUSKÉ PEVNOSTI[211]

Konečně se zdá, že se francouzští a angličtí spojenci chystají zahájit skutečný útok na Rusko. Mají být napadeny postupně, ne-li současně, nejpředsunutější opevněné body říše, na Alandských ostrovech a v Černém moři v Sevastopolu. V západní Evropě dokonce kolují pověsti, že první z těchto bodů byl už po krátkém bombardování dobyt, ale tyto zprávy ještě nebyly potvrzeny a jsou patrně předčasné. O tom, že má být napaden Sevastopol, nemáme žádné oficiální zprávy, ale londýnské „Times“ o tomto napadení píší jako o hotové věci a v Londýně se tomu všeobecně věří. Ve Varně se zatím nalodilo jen pár divizí francouzských a anglických vojsk, a ačkoli se předpokládá, že jsou částí krymské expedice, není také vyloučeno, že jsou určeny k obléhání ruské pevnosti Anapy v Asii. Všechny pochybnosti o tom patrně zmizí s příjezdem příštího parníku.

Útok na Bomarsund bude z vojenského hlediska velmi zajímavý. Poprvé tu podstoupí zkoušku Montalembertovo městské opevnění s kasematami. Soudě podle náčrtků a plánů jsou tamější pevnůstky sice daleko menších rozměrů než v Helsingforsu, Kronštadtu nebo Sevastopolu, jsou však chráněny jak před útokem ze souše, tak před bombardováním z lodí a jsou vybudovány důsledně podle Montalembertových zásad. Hlavní obranu proti lodím tvoří dlouhá pevnůstka, odolná proti bombám, s asi sto děly, chráněná z boků prozatímními zemními opevněními, zatímco z týlu ji ovládají a chrání dvě velké věže, z nichž jedna má 30 a druhá 10 děl. Hlavní pevnůstka by především zaměstnala lodi, kdežto pozemní síly by útočily na věže. Podle našich posledních zpráv je posádka

daleko slabší, než jsme předpokládali; čítá jen něco málo přes tři tisíce mužů. Z dosažitelných informací není zcela jasné, jak dalece se dají útok z moře a ze souše nejen pouze provést současně, nýbrž skutečně koordinovat a navzájem podporovat; neboť útok z moře je nutně útok de vive force*, který musí být rozhodnut velmi brzy, kdežto každý útok ze souše proti hradebním zdím předpokládá přípravné operace, zřízení aspoň jedné paralely a baterií, a proto vyžaduje určitý čas. Ovšem takovouto otázku lze vyřešit jedině na místě. Dobývání Bomarsundu bude z vojenského hlediska v každém případě ještě mnohem zajímavější, než by bylo dobytí Sevastopolu, poněvadž přispěje k vyjasnění otázky, o které se vedlo mnoho sporů, kdežto dobytí Sevastopolu by bylo jen úspěšným praktickým uplatněním dávno vypracovaných vojenských pravidel.

Připravovaný útok na Sevastopol mají provádět hlavně pozemní vojska, a činnost loďstva se přitom bude omezovat skoro výhradně na úplnou blokádu přístavu. To tedy znamená pozemní i námořní blokádu námořního přístavu, který ze souše není dostatečně opevněn. Nemůžeme samozřejmě vědět, jaká opevnění mohli Rusové zřídit na jižní straně města a zátoky, ale sotva lze pochybovat o tom, že postavili reduty a obranné linie, které si patrně vynutí pravidelné obléhání, nemá-li útok stát veliké oběti. Pozitivně víme, že stálé a podle všeho dobře zbudované opevnění — velký čtyřúhelník s širokými a hlubokými příkopy na všech čtyřech stranách a s bateriemi moždířů na všech vybíhajících rozích — korunuje vrch na sever od zátoky přímo proti městu. Tento vrch je jediným postavením poblíž města, které patrně nelze ovládat dělostřelbou z ostatních výšin a samo ovládá zátoku i protější svah. Zde tedy bude rozhodně kladen hlavní odpor; dokud tato tvrz nepadne, je pochybné, zda bude možno držet město a přístav, i kdyby byly dobyty všechny pobřežní pevnůstky na jižním břehu zátoky. Přinejmenším tady bude zapotřebí pravidelných obléhacích prací. Zátoka je od Konstantinova mysu až k hornímu konci dlouhá asi 8 mil; a kdybychom na město a pevnůstky počítali hodně málo, budou je spojenecká vojska muset obklíčit půlkruhem dlouhým 22 až 24 mil, aby zajistila

* — prudký útok, zteč. *(Pozn. red.)*

pozemní blokádu. Přitom budou muset být spojenci ve všech bodech dost silní, aby byli s to čelit výpadům posádky i útokům vojska, které by se mohlo shromáždit v jejich týle. I když samozřejmě nevíme, jakých sil budou moci Rusové přímo či nepřímo použít pro obranu své černomořské pevnosti, už tyto podrobnosti nasvědčují tomu, že k jejímu dobytí bude zapotřebí nemálo vojska. Kromě toho nebezpečným protivníkem bude pro spojence i vražedné podnebí krymských stepí. Vzhledem k tomu, že při tomto útoku nebudou pobřežní baterie Rusům k valnému užitku, ztratí napadení z vojenského hlediska mnoho na zajímavosti, protože se konec konců omezí jen na obléhání sice ve velkém, ale naprosto ne nevídaném měřítku. Počet sil určených pro tuto operaci se nikde neuvádí větší než 100 000 mužů, a to včetně tureckých oddílů. Uvážíme-li všechny uvedené okolnosti, zdá se nám, že taková armáda na vytčený cíl nestačí.

Napsal B. Engels 7. srpna 1854
Otištěno jako úvodník
v „New-York Daily Tribune“,
čís. 4162 z 21. srpna 1854

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

K. MARX

*EVAKUACE PODUNAJSKÝCH KNÍŽECTVÍ. — UDÁLOSTI VE ŠPANĚLSKU. — NOVÁ DÁNSKÁ ÚSTAVA. — CHARTISTÉ

Londýn, v úterý 8. srpna 1854

28. července prošel kníže Gorčakov s hlavními silami své armády Šlavou, vesnicí vzdálenou asi šest mil od Calugareni, a 29. července se vydal dál směrem na Focšani. Předvoj pod velením generála Sojmonova se skládá z osmi praporů 10. pěší divize, z Tomského a Kolyvaňského střeleckého pluku a z husarského pluku velkokníže následníka trůnu. Tento předvoj se měl 1. srpna přepravit přes Jalomitsu u Urešti a Urziceni, kde byly postaveny mosty. Ve Focšani ho lze očekávat kolem poloviny měsíce.

Turecká armáda postupuje třemi proudy. Střed byl 29. července v Calugareni; 30. byli harcovníci předvoje viděni u Gliny, dvě míle od Bukurešti, kde měl být podle předpokladů 1. srpna zřízen hlavní stan Ömera paši. Pravé křídlo postupovalo podél Ardžiše směrem od Oltenitsy na Bukurešť. Levé křídlo, které bylo 28. července u Moginy, má táhnout směrem od Slatiny k Bukurešti.

„Ústup ruské armády," píše „Moniteur de l'Armée", „má zřejmě spíš strategický než politický charakter. Moskalský generál vidí výhodu v tom, že může soustředit své jednotky v dobrém postavení, kde si budou moci vydechnout po útrapách, které musely snášet v Dobrudži a které jim působili Turci na levém břehu Dunaje. Bude blíž své zásobovací základně a přitom bude dál držet značnou část území obsazeného v minulém roce. Kromě toho zaujme postavení, které je hrozivé i pro nepřítele s přesilou."

26. července se baron Budberg obrátil na obyvatele Valašska s touto výzvou:

„Jeho Veličenstvo imperátor všech Rusů, král polský, protektor knížectví Moldavského a Valašského a ochránce všech věřících pravoslavné církve, se rozhodl stáhnout na velmi krátkou dobu imperátorská vojska z nezdravých končin v Podunají a rozmístit je na zdravějších výšinách. Nepřítel se ve své krátkozrakosti domníval, že jsme ustoupili ze strachu před ním, a proto se pokoušel naše vojska na ústupu napadnout. Ale jakmile vrchní velitel kníže Gorčakov vydal rozkaz útoky odrážet, nepřítel zbaběle utekl a zanechal na místě děla a střelivo, které naši stateční vojáci ukořistili. Až opět nastane příznivější roční doba, vrátíme se k vám se zbraní v ruce, abychom vás navždy osvobodili od tureckých barbarů. Náš ústup bude proveden obezřetně a beze spěchu, aby se nepřítel nemohl domnívat, že před ním utíkáme."

Je zajímavé, že roku 1853, také v měsíci červenci, Rusové neshledávali, že by tato roční doba byla nepříznivá pro okupaci Valašska.

„Vystěhovávání bulharských rodin z Dobrudže," píše se v dopise z Galace, který uveřejnily jedny německé noviny, „pokračuje. Asi 1000 rodin se 150 000 kusů dobytka přešlo poblíž Reni."

Toto „dobrovolné vystěhování", k němuž Rusové vyzývali místní obyvatelstvo pod záminkou, že jim hrozí pomsta Turků, velmi připomíná svým charakterem „dobrovolnou" rakouskou půjčku. Vídeňský dopisovatel „Morning Chronicle" hlásí, že tyto rodiny,

„když se dověděly, že jich má být použito při opevňovacích pracích v Moldavsku, prosily, aby se mohly vrátit domů, ale kozáci je násilím zahnali do Focšani, kde nyní kopou zákopy".

Sotva byly v Madridu na Esparterův rozkaz odstraněny barikády, už se pustila do práce kontrarevoluce. Prvním kontrarevolučním krokem bylo už to, že královna Kristýna, Sartorius a jejich společníci nebyli potrestáni. Potom následovalo vytvoření vlády s moderadem O'Donnellem jako ministrem války, čímž tento starý Narváezův přítel dostal do rukou celou armádu. Mezi členy vlády jsou lidé jako Pacheco, Luján, don Francisco Santa Cruz, vesměs známí stoupenci Narváezovi; Pacheco byl kromě toho ještě členem vlády z roku 1847 neblahé paměti.[212] Další — Salazar — byl jmenován členem vlády jedině proto, že si v dětství hrával s Esparterem. V odměnu za krvavé oběti, které přinesl lid na barikádách

a náměstích, byli ověšeni nesčetnými řády jednak Esparterovi generálové, jednak O'Donnellovi přátelé z řad moderadů. Aby se připravila půda pro úplné umlčení tisku, byl obnoven tiskový zákon z roku 1837. Espartero, místo aby svolal ústavodárné kortesy, má prý v úmyslu svolat pouze sněmovnu podle ústavy z roku 1837 a ještě k tomu, jak někteří tvrdí, ve složení pozměněném Narváezem. Aby byl pokud možno zajištěn úspěch všech těchto i dalších opatření, bylo nedaleko Madridu soustředěno velké množství vojska. Co je na celé věci nejpozoruhodnější, je rychlost, s jakou reakce nastoupila.

Hned v prvních dnech se k Esparterovi dostavili velitelé barikád, aby mu přednesli určité připomínky k jeho výběru ministrů. Espartero se pustil do dlouhého výkladu o starostech, které se na něho ze všech stran hrnou, a pokoušel se hájit osoby, které jmenoval do vlády. Ale zástupce lidu tento výklad zřejmě příliš neuspokojil. Zároveň docházejí „velmi znepokojivé" zprávy o republikánských nepokojích ve Valencii, Katalánii a Andalusii. Esparterovy rozpaky jsou zřejmé z jeho dekretu, kterým schvaluje další činnost provinčních junt. Dosud se také neodvážil rozpustit madridskou juntu, třebaže jeho vláda je už vytvořena a byla uvedena v úřad.

Na žádost Napoleona Malého byl plukovník Charras vypovězen z Belgie. Pařížský zpravodaj „Indépendance belge" píše o brožuře, kterou napsal a uveřejnil princ Murat, jenž se uchází o trůn krále Bomby* jako o legitimní dědictví Muratů. Brožura byla přeložena do italštiny.

Dánská vláda tvrdošíjně odmítá poskytnout západním mocnostem přístavy a vyloďovací prostory, aby jejich vojska mohla přezimovat na Baltu. To však není jediný způsob, jímž tato vláda projevuje pohrdání k mocnostem, které se postavily proti jejímu patronu, ruskému carovi. Neváhala provést svůj dávno promyšlený coup d'état — zcela v zájmu Ruska — přímo před nosem flotil a armád západních mocností. 26. července byl v Kodani uveřejněn státní dokument s nadpisem „Ústava dánské monarchie v oblasti společných záležitostí". Je zvláštní, že anglický tisk toto opatření

* — tj. Ferdinanda II. *(Pozn. red.)*

přešel skoro mlčením. Uvedu proto důležitější body z této nové dánské ústavy:

Oddíl 1. Následnictví dánské monarchie se upravuje zákonem z 3. července 1853.

Oddíl 5. Společnými záležitostmi monarchie se rozumějí všechny záležitosti, o nichž není výslovně stanoveno, že se týkají některé části dánské monarchie.

Oddíl 6. Společné výdaje, které překračují příjmy monarchie, se kryjí v tomto poměru: Dánsko 60 %, Šlesvik 17 %, Holštýn 23 %.

Oddíl 7. Společné záležitosti monarchie spravuje říšská rada (rigsrad).

Oddíl 8. Nynější říšská rada bude složena pouze ze členů jmenovaných králem. Budoucí říšské rady budou *zčásti* voleny.

Oddíl 10. Říšská rada se pak bude skládat z padesáti členů, z nichž král bude jmenovat dvacet, a zbylých třicet bude voleno takto: dánský sněm 18, provinční stavy šlesvické 5, holštýnské 6 a lauenburské rytířstvo 1.

Oddíl 11. Základní zákon Království dánského z 5. června 1849 se bude nadále týkat jen vnitřních záležitostí tohoto království.

Oddíl 15. Členové říšské rady dostávají roční plat 500 tolarů.

Oddíl 16. Říšská rada se svolává nejméně jednou za dva roky na dobu, kterou ustanoví král.

Oddíl 17. Zasedání se mají konat v Kodani, ale král je může přeložit kamkoli jinam.

Oddíl 18. Schůze říšské rady řídí předseda jmenovaný králem. Rozpravy mohou být vedeny německy i dánsky, ale usnesení musí být sepsána v dánském jazyce.

Oddíl 19. Zasedání říšské rady je tajné.

Oddíl 21. Bez souhlasu říšské rady nemůže být uložena, změněna nebo zrušena žádná daň společná pro celou monarchii, ani nesmí být uzavřena žádná celostátní půjčka.

Oddíl 22. Ve všech otázkách kromě finančních záležitostí týkajících se celé monarchie má říšská rada pouze poradní hlas.

Dekretem z téhož dne se svolává říšská rada na 1. září 1854 a v jiném dekretu je uveřejněno, koho král jmenoval, vesměs dvořany, vysoké úředníky a rytíře řádu dánské říšské korouhve.

Hlavní vymoženosti, které se podařilo tímto novým coup d'état získat, jsou zrušení základního zákona a dánských zastupitelských institucí a vytvoření povolného nástroje, který dvoru a vládě opatří tolik finančních prostředků, kolik budou potřebovat.

Ernest Jones se vydal na další agitační okružní cestu po průmyslových obvodech, aby je získal pro chartistické hnutí. V Hali-

faxu, Bacupu a jiných místech, která už navštívil, byla přijata tato petice parlamentu:

„Váženým členům Dolní sněmovny Velké Británie a Irska zasedajícím v parlamentě. Pokorná petice obyvatel Bacupu přijatá na veřejné schůzi v neděli 30. července 1854:

Ti, kdož podávají tuto petici, dlouho a pozorně sledovali činnost nynějších královských ministrů ve vnitřní i zahraniční politice a na základě nezaujatého pozorování došli k názoru, že ani v této, ani v oné politice si ministři rozhodně nezasluhují důvěry země.

Ti, kdož podávají tuto petici, jsou přesvědčeni, že vnitřní situace v zemi se nezlepší a síla země se neprojeví navenek dotud, dokud takovíto lidé zůstanou u kormidla státu.

Ti, kdož podávají tuto petici, žádají proto Vaši slavnou sněmovnu, aby předložila královně adresu s tím, aby Její Veličenstvo ráčilo propustit své nynější rádce a přizvalo si na pomoc lidi, kteří by byli víc v souladu s pokrokovým duchem našeho věku a víc by odpovídali požadavkům dnešní doby.

Ti, kdož podávají tuto petici, neustoupí od své žádosti."

V neděli se na dirpleyském vřesovišti v Bacupu sešlo velké shromáždění, na němž řečník* pronesl jeden ze svých nejsilnějších projevů; některé úryvky z této řeči si zasluhují, aby byly otištěny ve vašem listu:

„Konečně nadešel čas jednat. Zahajujeme nyní období nového rozkvětu chartismu v Anglii, jaký tu ještě nebyl od dob jeho úpadku. Konečně nadešel čas, kdy budeme mít Chartu...

Bojovali jste proti snižování mezd a bojovali jste nadarmo; hlad vás dohnal ke vzpouře. Avšak jestliže vás hlad naučil bojovat, bída byla vaším učitelem a každou další porážkou jste byli chytřejší a zkušenější. Nejdříve jste si pomáhali organizováním a stávkami. Domnívali jste se, že vám dopomohou k vítězství, a zapomněli jste, že dokud nemáte vlastní pracovní prostředky, nemůžete vzdorovat konkurenci kapitalistů, jejichž měšec může klidně ležet a čekat, kdo to vydrží déle, zatímco vám kručí v břiše. Doufali jste, že to vyřeší zkrácený pracovní den, a dali jste si namluvit, že bude-li každý dělník pracovat o dvě hodiny méně, získají se dvě hodiny práce pro ty, kdo nemají vůbec žádnou práci. Ale zapomněli jste, že zatímco vám se zkrátila pracovní doba o jedno procento, rozmnožili monopolisté stroje o sto procent.

Potom jste to zkusili s družstevnictvím. Dospěli jste k velké pravdě, že osvobození práce se musí opírat o družstevnictví, ale neviděli jste správně prostředky, jak toto osvobození zajistit. Kdo vyrábí, potřebuje trh; máte-li něco na prodej, potřebujete někoho, kdo to od vás koupí — a vy jste zapomněli, že tento někdo tu nebyl. Rozjíždí se družstevní výroba, ale kde je trh? Kde vezmete trh? Jak

* — tj. Ernest Jones. *(Pozn. red.)*

udělat z chudáka boháče, aby se mohl stát kupcem družstevních výrobků? Není třeba jezdit za zlatem do Kalifornie, je tady v Anglii, přímo na povrchu země, ve vlnících se klasech úrody. Rozhlédněte se kolem sebe! Zde na travnatých svazích, kde sedíte, zde na těchto širokých lánech, kde stojíte, tam je skryta svoboda, tam je družstevnictví, tam je vysoká mzda, tam je blahobyt a mír! V patnácti miliónech naší obecní půdy, v dvaceti sedmi miliónech neobdělaných polí, která u nás v Anglii leží ladem. Jedna řecká báje vypravuje, jak Herkules zápasil s obrem Antaiem, jehož matkou byla Země, a několikrát ho povalil na zem, ale Antaios, kdykoli upadl na mateřskou hruď, nabyl nových sil a zvedl se ještě silnější než předtím. Když to Herkules zpozoroval, zvedl ho a držel ho ve vzduchu tak dlouho, dokud ho nepřemohl.

Právě tak odtrhl Herkules-monopol od rodné půdy obra Práci, sevřel ho ve spárech konkurence, a ten slabý, bezmocný visí jako Mohamedova hrobka mezi nebem a peklem — jenomže mnohem blíž k peklu!

Ale jak se dostane zpátky k zemi? Někteří lidé vám říkají, že k tomu není zapotřebí politické moci. Kdo vám to říká? Jsou to vůdcové hnutí za zkrácení pracovního dne o deset procent, nebo hnutí za desetihodinový pracovní den, nebo hnutí za zkrácený pracovní den, nebo hnutí za omezení doby provozu strojů, nebo hnutí za zakládání pohřebních spolků, nebo hnutí za odluku církve od státu, nebo hnutí za osvětu, nebo hnutí za obecní samosprávu a já nevím ještě jakých jiných hnutí. Samá ‚hnutí', a přitom jsme se ještě pořád *nehnuli* z místa! Že není zapotřebí politické moci? A proč se tedy právě tito lidé tolik točí kolem politického Tidda Pratta, proč posílají ubrečené deputace k politickému Palmerstonovi nebo petice politickému parlamentu, proč se plazí před politickým trůnem? Oni sami dokazují, že je především nutné usilovat o politickou moc! Jenže tito lidé vám radí, abyste usilovali o politickou moc pro své *nepřátele*. A já vám říkám, abyste usilovali o politickou moc sami pro *sebe*. Já hlásám tuto velkou pravdu:

Charta je lékem na všechny vaše bědy.

Kdo stojí proti nám? Za prvé koaliční vláda. Co to je? Vůdcové různých klik, z nichž ani jedna není schopna sama se udržet. Tucty lidí, příliš slabých, aby se udrželi na vlastních nohou, a tak se opírají jeden o druhého, a přitom všichni dohromady nevydají za jednoho pořádného člověka. To je koalice. Kdo ještě stojí proti nám? Toryovská opozice, která by ráda vyhodila vládu ze sedla, ale netroufá si, protože ví, že i ona bude vykopnuta, až přijde čas, a potom nastane taková potopa, že z ní nezachrání vládnoucí třídy ani sám Noe. A kdo ještě? Velkostatkářská aristokracie, která má tři čtvrtiny svého majetku zadluženy na dvě třetiny jeho hodnoty, velkolepá síla k rozdrcení lidu! 38 000 zkrachovaných landlordů a 300 000 farmářů, úpějících pod tíhou vysokého pachtovného, honebních zákonů a tyranie landlordů. Kdo ještě? Fabrikanti, které jejich nezřízená konkurence dohnala na pokraj bankrotu a kteří už brzy nebudou schopni udržet své továrny. Věru důstojná síla, povolaná k tomu, strhnout piedestal svobody pod vašima nohama! Kdo ještě zbývá? Dělník a obchodník. Často se

děly pokusy sjednotit je na základě nějakého kompromisu. Já osobně jsem se vždycky stavěl proti takovému spojenectví, protože kompromisy pro volební účely by byly bývaly jen na prospěch majetným a byly by jen dovršily třídní zákonodárství. Ale nyní konečně nastal čas pro takové spojenectví, a to bez nutnosti kompromisu nebo zrady. Malí obchodníci se velmi rychle stávají demokraty. Říká se, že cesta k mozku dělníka vede přes jeho žaludek. Budiž! Zato cesta k srdci obchodníka vede přes jeho kapsu! Za každý šilink, o který dostane méně, zrodí se mu v hlavě nová myšlenka. Bankrot ukazuje obchodníkovi, kdo má pravdu... Tak se podlamuje morální síla našich nepřátel a nám přibývají noví spojenci. Také fyzická síla našich nepřátel mizí. O to se postaral car! V Irsku zůstalo sotva 1000 anglických vojáků! V Anglii nyní není pravidelná armáda, ale zato je tu milice. Ba právě! Ta milice, kde se podle londýnských ‚Times' tak rozmáhá dezerce, že už nestačí křičet ‚chyťte ho' a že se rozesílají zvláštní oběžníky do všech farností, do každé vesničky, kde se zběh někdy zdržoval třeba jen týden, zda ho není možno násilím a terorem přivléci zpět. Blahopřeji vládě k takové nové branné síle. A tak cesta je otevřena — nadešla vhodná chvíle pro lid. Nevyvozujte z toho, že mám na mysli násilí. Ne! Naprosto ne! *Máme na mysli velké pokojné mravní hnutí.* Ale z toho, že *my* máme na mysli mravní sílu, nijak neplyne, že *také* naši *nepřátelé* mají stejné úmysly.

Anglie začala přemýšlet a naslouchat. Dosud naslouchala bubnům z Polska a dusotu kopyt z Uher. Dosud naslouchala volání z Milána a výkřikům z Paříže! Ale v nastalém tichu začíná teď naslouchat tepotu svého vlastního hrdého srdce a volá: ‚I já mám před sebou úkol, i já mám nepřítele, kterého musím porazit, a místo, které si musím vydobýt!' "[218]

Předseda shromáždění upozornil na přítomnost inspektora i jiných policejních úředníků a vyslovil naději, že tito vládní zaměstnanci ve svých hlášeních nepřekroutí, co tu bylo řečeno. V souvislosti s tímto varováním Ernest Jones řekl:

„Co se týče mé osoby, nestarám se o to, co řeknou — ať si povídají, co chtějí. Pro mne je agitace totéž, co pro vojáka bitva, jdu vpřed v dešti kulek, a buď padnu a zahynu, nebo zůstanu živ a zvítězím, protože já jsem voják demokracie."

Napsal K. Marx 8. srpna 1854
Otištěno v „New-York Daily Tribune", čís. 4162 z 21. srpna 1854
Podpis: Karel Marx

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

K. MARX

*EVAKUACE MOLDAVSKA A VALAŠSKA. — POLSKO. — POŽADAVKY ŠPANĚLSKÉHO LIDU

Londýn, v pátek 11. srpna 1854

Včerejší „Moniteur" přináší zprávu, že

„ruský vyslanec ve Vídni oznámil rakouskému kabinetu, že car Mikuláš nařídil úplnou evakuaci Valašska a Moldavska. Přes toto prohlášení vyměnil si hrabě Buol 9. srpna nóty s baronem de Bourqueneyem a lordem Westmorlandem; z těchto nót vyplývá, že Rakousko sdílí názor Francie a Anglie, že je nutné vyžádat si od Ruska *záruky*, aby se zabránilo novým komplikacím rušícím klid v Evropě, a zavazuje se až do obnovení všeobecného míru neuzavírat s petrohradským kabinetem žádnou smlouvu, dokud tyto *záruky* nedostane."

Jaké záruky to mají být, je vidět z dnešních „Times". Za prvé evakuace podunajských knížectví, za druhé vystřídání ruského protektorátu celoevropským; za třetí „revize dohody o úžinách a přijetí opatření, která by omezila převahu Ruska na moři tak, aby neohrožovala existenci Turecka a svobodu plavby po Černém moři a v ústí Dunaje".

Zprávu „Moniteuru" vcelku potvrzuje to, co na včerejší schůzi Sněmovny lordů prohlásil lord Clarendon. Víme také z jiných pramenů, že ruský hlavní stan byl přenesen do Buzau, čtyři ruské pluky překročily Prut a naproti tomu rakouská vláda odvolala příkaz, podle něhož měly některé oddíly posílit armády, rozmístěné v několika sledech na hranicích Sedmihradska a Haliče.

Historie válečnictví sotva asi zná podivnější operaci, než je tato evakuace podunajských knížectví ruskou armádou. Fakt je, že se nedá vysvětlit z žádného strategického hlediska, nýbrž jen z hlediska diplomatického. Jak jsme už psali v „Tribune", dohodly si Rakousko a Rusko mezi sebou plán, podle něhož měli Rakušané obsadit

knížectví, hned jak bude dobytím Silistry uspokojena carova ctižádost; na možnost ruské porážky se pamatovalo ve zvláštní doložce, podle níž mělo dojít k rakouské okupaci, i když Silistra nebude dobyta. A tak den před tím, než Rusové přestali obléhat Silistru, byla mezi Tureckem a Rakouskem uzavřena smlouva opravňující Rakousko ke vstupu do Valašska.[214] Smlouva sledovala trojí cíl: za prvé nepustit Turecko do knížectví; za druhé „vytvořit kordón proti revoluční nákaze podél celé rakouské hranice", a konečně zajistit ruské armádě bezpečný ústup. Tuto smlouvu, jak se dá s jistotou vyvodit z přiznání lorda Clarendona, vnutil Portě anglický vyslanec v Cařihradě lord Stratford de Redcliffe; zároveň vydal díván nařízení nechat Rusy ustoupit bez pronásledování. Překotný ústup Rusů od Dunaje nelze tedy vysvětlit jinak než tím, že byl dohodnut mezi Ruskem a Rakouskem. Rakušané původně stanovili, že jejich vojsko vstoupí do Valašska 3. července. Proč se zpozdili? Tím, že vymáhali na Portě jeden ústupek za druhým: jednak pokud jde o formu vlády, která má být nastolena ve Valašsku; za druhé pokud jde o to, aby nepustili Turky do jejich vlastních provincií. Potom Rakušané oznámili, že obsazují-li Valašsko, neznamená to, že vypovídají válku. Lord Clarendon praví:

„Koncem června, když se Rusové chystali evakuovat Valašsko, vyslala rakouská vláda důstojníka ze štábu generála Hesse, aby informoval spojenecké velitele, že rakouská vláda zamýšlí obsadit jménem sultánovým část Valašska za tím účelem, aby tam obnovila jeho moc; ale že tam Rakušané nebudou vystupovat jako válčící strana, *protože* Rakousko není ve válečném stavu s Ruskem a dosud neobdrželo odpověď na požadavky, které mu zaslalo."

Tato hloupá upřímnost Rakouska způsobila rozpaky, a tak bylo zapotřebí dalšího odkladu. Pak přišel protest Pruska, které bylo žárlivé na to, že se rakouská sféra vlivu na Dunaji rozrůstá. Obě tyto mocnosti jsou sice nástrojem Ruska, ale to jim nijak nebrání v tom, aby na sebe navzájem sočily, jak jasně dokazuje „bramborová válka" z roku 1850[215]. Kdyby si byl pan Urquhart důkladně pročetl varšavský protokol z téhož roku, nikdy by mu nebyla přišla na mysl pošetilá myšlenka udělat najednou z Pruska evropskou baštu proti Rusku.

Když Rusové viděli, že Rakousko propáslo vhodnou chvíli,

udělali čelem vzad, přestože už začali ustupovat, a postupovali znovu k Dunaji, protože kdyby byla evakuace Valašska skončila dřív, než se Rakušané dali na pochod, byli by Rakušané ztratili jakoukoli záminku ke vstupu do knížectví. Mezitím se však turecký generál v Ruščuku*, abychom použili výrazu listu „Times", „v domnění", že Rusové na celé čáře ustupují, přepravil do Giurgiu a způsobil jim takovou porážku, že nebylo ani pomyšlení na jakýkoli pokus znovu zaujmout postavení podél Dunaje. Po této porážce byli Rusové nuceni vážně pomýšlet na ústup; k tomuto rozhodnutí je pobízelo i vědomí, že takzvaní spojenci Turecka už nebudou moci dál být nečinní a že anglická vláda bude nucena s ohledem na armádu a na veřejné mínění něco proti nim podniknout. Ústupem z podunajských knížectví vzrostly obranné síly Rusů v Besarábii a na Krymu. Tak jsme se z telegrafické zprávy dověděli, že ruské pluky z Besarábie a z Chersonu se mají co nejrychleji přesunout na Krym a na jejich místo mají nastoupit pluky z Moldavska.

Dalo se předpokládat, že si Turci nedají ujít dobrou příležitost. 6. srpna vstoupil jejich předvoj pod velením Iskandera bega do Bukurešti a turecký generál přijal deputaci hlavního města Valašska právě ve výroční den, kdy roku 1853 do tohoto města vstoupili nepřátelé Turecka.

A tak Rakušané zase propásli příležitost a ztratili záminku ke vstupu do Valašska. Okupace v této chvíli by je nutně vehnala do srážky s Turky. A tak zatímco rakouské noviny obviňují Turky, že jejich postup na Bukurešť je porušením smlouvy, obviňuje zase anglický vládní tisk Rakušany a vytýká jim, že svou pomalostí a hloupostí zmařili tak důmyslně nastrojený plán. Tak například čtvrteční „Times" píší:

„Svým váháním ztratili Rakušané všechny výhody plynoucí z postavení, které mohli zaujmout v podunajských knížectvích. Ömer paša využil této okolnosti a kráčí v patách za ustupující armádou. Valašsko je teď z větší části obsazeno vojsky sultánovými. Dunaj od Ršavy až po Galac je v jejich rukou, a sotva asi bude moci nějaká zahraniční mocnost žádat, aby turecký velitel odešel z provincie, na kterou má právo pána a kterou získal statečností své armády."

* – tj. Ömer paša. *(Pozn. red.)*

A tak Rakušané mohou obsadit už jen Moldavsko.

Skoro všechny zprávy z Cařihradu z 30. července mluví v náznacích o zamýšlené expedici na Krym. 27. července se vrátila eskadra dvaceti lodí, která pod velením admirála Bruata a v doprovodu generálů Browna a Canroberta vyplula 21. července z Balčiku na průzkum pobřeží od Anapy k Sevastopolu. Canrobert a Brown po návratu okamžitě odjeli do Varny, aby oznámili Saint-Arnaudovi a lordu Raglanovi výsledky svého poslání. Anglo-francouzská vojska byla rozmístěna mezi Varnou a Küstendžem, aby se usnadnilo naloďování. K tomuto nalodění muselo dojít 29. nebo 30. července. Turecká flotila už vyplula na Černé moře a všechny anglo-francouzské námořní síly se zřejmě soustředily k 1. srpnu v oblasti Varny, protože v té době tam směřovalo velké množství vojenských transportů. O tom, kam mají být tyto síly poslány, píše „Gazette du Midi":

„Někteří hovoří o Anapě a sousední pevnosti, kde je dohromady asi 20 000 vojáků; dobytí těchto pevností by okamžitě vytvořilo spojení mezi Abcházií, Čerkeskem a Krymem, takže Čerkesové by se pak snadno mohli zúčastnit jakéhokoli útoku na Krym. Podle jiných má útok směřovat proti Oděse, jejíž posádku v této chvíli tvoří asi 40 000 mužů; spojenecká vojska by se tam mohla opevnit a přezimovat a mohla by na jedné straně ohrožovat Besarábii a na druhé straně Krym. Třetí verze označuje jako cíl útoku Nikolajev, kde jsou arzenály ruské armády; toto město leží v trojúhelníku uzavřeném z východu Dněprem a ze západu Bugem."

Dobrudžu Rusové úplně vyklidili a nyní ji obsadilo 36 000 Turků a Francouzů. Turci jsou v Babadagu a dostali prý rozkaz provést útok na Tulceu, Francouzi pak mají zaútočit na Galac.

16. července prý anglické parníky „Spitfire" a „Vesuvius" úplně zničily malé městečko opevněné Rusy v Sulinském hrdle, už předtím částečně rozstřílené; nebyl prý ušetřen ani jeden dům kromě majáku a kostela.

V Bílém moři se Angličané vylodili v jednom bodě na břehu Oněgy a zničili jakousi vesnici.

Případ lodi „Vladimir" v Černém moři[216] vyvolal prudké útoky „Timesů" na admirála Dundase. „Herald" na to odpověděl takto:

„Když Charles Napier v Baltském moři dovolil flotile ze Sveaborgu, aby se

dostala bez překážek na své kotviště, když umožnil Hangö, aby se důkladně opevnilo, a potom je zcela zbytečně bombardoval, když připustil, aby byly odstraněny bóje, což mělo za následek, že se potopilo několik lodí, ‚Times' se o tom ani nezmínily. U admirála Dundase je to ovšem něco docela jiného."

Z dopisů z Paříže z 9. srpna se dovídáme, že francouzská východní armáda má být rozmnožena o 50 000 vojáků. I kdyby válka jinak nepřinesla žádný užitek, bude mít aspoň tu zásluhu, že zbaví Francii armády prosincových hrdinů.

Snad jste si všimli, že ruský car po neúspěších v Turecku začal znovu používat titulu „král polský", kterého se po svém vítězství v Uhrách vzdal jako zbytečného, protože se všeobecně mělo za to, že poručtění Polska je hotová věc. V dopise z Varšavy z 1. srpna, uveřejněném ve vídeňské „Presse", čteme:

„Nadcházející příjezd cara do Varšavy bude prý provázen některými ústupky Polákům v národnostní otázce. Bude prý svolána státní rada, o které se mluví ještě v organickém statutu Království polského z roku 1832. Budou prý znovu otevřena veřejná učiliště, bude zavedeno používání polštiny v oficiálních dokumentech, každoroční uveřejňování státních výdajů a příjmů a Poláci dostanou právo schvalovat přímé daně. Kolují také pověsti, že bude obnovena polská armáda, ale pod velením ruských důstojníků. Byly dokončeny odvody čtvrté třídy. Ještě nikdy neneslo obyvatelstvo takové břemeno kontribucí."

Také v „Düsseldorfer Zeitung" ze 7. srpna čteme:

„Podle zpráv z Varšavy svolal generál Ridiger, místodržitel Království polského, maršálky polské šlechty a vyzval je, aby se obrátili na cara s peticí o obnovu nezávislého polského království."

Z různých stran se už navrhovalo všelijaké řešení polské otázky, ale ještě nikdy nikdo nepřišel na takové řešení, jaké navrhl a nařídil ruský generál.

Z Kodaně se dovídáme, že slabomyslný dánský král v doprovodu ministra vnitra pana de Tillische odplul do Karlskrony, kde se má setkat se švédským králem. Tillisch patří k nejfanatičtějším stoupencům Ruska a všeobecně se soudí, že účelem setkání obou králů je obnovit spojenecký svazek s Ruskem, známý jako severská ozbrojená neutralita.[217] Jestliže Dánsko a Švédsko zamýšlejí zachovávat neutralitu vůči Rusku, nijak z toho neplyne, že ji hodlají zachovávat i vůči Anglii a Francii, jak ukazuje tato okolnost: před

několika dny prováděl generál Meza, vrchní velitel dánského dělostřelectva, přehlídku dělostřelectva národní gardy a při té příležitosti pronesl nezvykle plamennou řeč, v níž poukázal na to, že se možná blíží den, kdy král zavolá dělostřelectvo národní gardy spolu s dělostřelectvem armády k společné obraně skandinávské vlasti.

Zítra bude odročen parlament.

„Letošní zasedání se vyznačuje odkládáním řešení, stejně jako se krymské tažení vyznačuje odkládáním vojenských operací."

Před několika dny otiskl časopis „Charivari"[218] karikaturu zobrazující španělský lid, jak bojuje proti sobě, a nad jeho hlavami se dva kavaleristi, Espartero a O'Donnell, navzájem objímají. „Charivari" mylně pokládal za konec revoluce to, co je teprve jejím začátkem. Boj mezi O'Donnellem a Esparterem se už rozpoutal, a nejen mezi nimi, ale i mezi vysokými vojenskými vůdci a lidem. Vládě příliš nepomohlo, že jmenovala toreadora Puchetu vrchním dozorcem na jatkách, že ustanovila výbor pro odměňování barikádníků a konečně že jmenovala dva Francouze, Pujola a Delmase, dějepisci revoluce. O'Donnell si přeje, aby kortesy byly voleny na základě zákona z roku 1845, Espartero, aby byly voleny podle ústavy z roku 1837,[219] a lid — všeobecným hlasováním. Lid odmítá složit zbraně, dokud nebude uveřejněn program vlády, protože program vyhlášený v Manzanaresu* už neodpovídá jeho požadavkům. Lid žádá zrušení konkordátu z roku 1851[220], konfiskaci jmění kontrarevolucionářů, zprávu o stavu financí, zrušení všech smluv na stavbu železnic a jiných podvodných smluv na veřejné práce a konečně ustavení zvláštního soudu k souzení královny Kristýny. Její dva pokusy o útěk se nepodařily, protože jí v tom ozbrojený lid zabránil. „El Tribuno" předkládá účet, podle něhož dluží Kristýna státní pokladně: dvacet čtyři milióny, které nezákonně pobírala z titulu regentství v letech 1834 až 1840, dvanáct miliónů, které dostala, když se po třech letech nepřítomnosti vrátila z Francie, a třicet pět miliónů, které jí vyplatila státní pokladna na Kubě. A to je ještě celkem mírný účet. Vždyť Kristýna, když opouštěla v roce 1847 Španělsko, vzala s sebou spousty peněz a skoro všechny španělské korunovační klenoty.

* Viz tento svazek, str. 364. *(Pozn. red.)*

Napsal K. Marx 11. srpna 1854
Otištěno v „New-York Daily Tribune",
čís. 4166 z 25. srpna 1854
Podpis: Karel Marx

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

K. MARX

*VÝCHODNÍ OTÁZKA. – REVOLUCE VE ŠPANĚLSKU. – MADRIDSKÝ TISK

Londýn, v úterý 15. srpna 1854

„Kölnische Zeitung“ přináší zprávu, že

„po mnohaletém vyjednávání prohlásila americká vláda, že odmítá obnovit nynější smlouvu s Dánskem, nebude-li článek V nahrazen ustanovením zajišťujícím všem americkým lodím svobodný průjezd Sundem. Zároveň však vláda Spojených států odmítla nabídnout jakoukoli kompenzaci. Dánsko, polekané tímto postupem Američanů, se obrátilo na ostatní mocnosti, a pruská vláda prý prohlásila, že je ochotna poslat na ochranu Sundu 20 000 vojáků.“

Protože cla vybíraná v Sundu nikoho netíží tak jako právě Prusko, tento krok by skvěle odpovídal duchu pruské politiky. Ostatně: se non è vero, è ben trovato*.

Frankfurtský sněm konečně uveřejnil po dlouhých rozpravách nové zákony o tisku a shromažďování. Zákon o shromažďování prostě zakazuje veškeré politické schůze či shromáždění a tiskový zákon ukládá ohromné kauce, vyžaduje pro všechny publikace povolení vlády a tiskové přestupky vyjímá z pravomoci porot.

Pruská vláda odložila ad acta už dlouho se vlekoucí záležitost spiknutí revolucionářů v Berlíně[221] na základě toho, že státní prokurátor prohlásil hlavního svědka obžaloby pana Hentze za „podezřelého“. Tento Hentze je táž osoba, na základě jejíchž výpovědí bylo v kolínském procesu z roku 1852 odsouzeno několik mých přátel do vězení[222]. Ale nejsme už v roce 1852 a pruská vláda zřejmě nechtěla riskovat, aby všichni její policejní agenti byli znovu postaveni na pranýř a aby ožila vzpomínka na Kolín, a ještě k tomu v hlavním městě a v době, kdy už teror kontrarevoluce nenahání lidu strach.

* – i když to není pravda, je to pěkně vymyšleno. *(Pozn. red.)*

1. srpna poslala srbská vláda kurýra do Brestovacu, kde je kníže Alexandr na léčení, s návrhem odpovědi na nařízení Vysoké Porty. Kníže odpověď podepsal a dokument pak byl okamžitě odeslán do Cařihradu. Tvrdí se v něm, že Srbsko nemůže odzbrojit, neboť by se tím vystavovalo mnoha nebezpečím, ale zároveň se v něm praví, že na přání Rakouska a z příkazu Porty byl zastaven vojenský výcvik. Izzet paša, guvernér v Bělehradě, byl na vlastní žádost odvolán. Kdo bude jeho nástupcem, není ještě známo.

Bukurešť prý obsadilo deset tisíc Turků; ale zároveň čteme v dnešním „Moniteuru“, že Rakousko čeká jen na odpověď Ömera paši na poslední přípis plukovníka Kalika, aby dalo příkaz ke vstupu jednoho rakouského sboru do podunajských knížectví. Když hrabě Buol dostal od knížete Gorčakova zprávu, že Rusové odcházejí z knížectví, odpověděl, že „rakouské vojsko obsadí podunajská knížectví, ale že v tom není třeba spatřovat nic nepřátelského vůči Rusku“.

Při zahájení parlamentních prázdnin roku 1854 se východní otázka znovu vrací do onoho stadia, v němž byla v době parlamentních prázdnin roku 1853. Vídeňská konference má znovu začít pracovat, aby ochromovala aktivní operace, mátla veřejné mínění a poskytla siru Jamesu Grahamovi novou příležitost prohlásit při znovuzahájení práce parlamentu, že ušlechtilá mysl nerada podezírá. Stojí za povšimnutí, že iniciátorem diplomatického lavírování není tentokrát Rakousko, ale sama Anglie, jak vysvítá ze zprávy vídeňského dopisovatele listu „Times“:

„Anglický a francouzský vyslanec sdělili hraběti Buolovi, že dostali od svých vlád instrukce, aby *navrhli* svolat vídeňskou konferenci. Buol prý odpověděl, že císařský dvůr by to uvítal.“

Základem pro nové vyjednávání na konferenci je jakási nová varianta vídeňské nóty[223], totiž odpověď pana Drouyna de Lhuys na poslední sdělení pana Nesselroda; hlavní body tohoto sdělení se velmi málo liší od toho, co jsem předpokládal na základě podmínek uveřejněných v „Times“, jejichž rozbor jsem podal ve svém posled-

ním článku. Není tam ani zmínky o reparacích Turkům, ale ani spojencům. Protektorát nad Moldavskem, Valašskem a Srbskem, uzurpovaný Ruskem, má být přeměněn v evropskou uzurpaci; totéž se má stát s „protektorátem" nad křesťany v Turecku; plody tureckých vítězství se mají smrsknout jen na to, že Rakousku bude povolena svobodná plavba po Dunaji a že smlouva z roku 1841[224] má být pozměněna, ale ne ve prospěch Porty, nýbrž ve prospěch mocností.

Čtvrteční projev lorda Clarendona, jehož hlavní body jsem již uvedl, obsahoval velmi důležité přiznání týkající se politiky, kterou provádí anglická vláda ve východní otázce. Clarendon otevřeně prohlásil:

„Chtěl bych vám připomenout, že válka byla vyhlášena 29. března, tedy před více než čtyřmi měsíci, a všichni tehdy soudili — když říkám všichni, nemyslím vládu Jejího Veličenstva, ale mám na mysli nejschopnější a nejzkušenější vojenské kapacity Anglie a Francie — že Rusko v té době pomýšlelo na výbojnou válku. Nikdo nevěřil, že s tak ohromnou silou, jakou Rusko soustředilo severně od Dunaje, po všem úsilí, které vynaložilo, a s tak ohromnými zásobami, jaké nahromadilo, nemá v úmyslu pochodovat na jih, naopak všichni měli za to, že má takové úmysly. Ačkoli jsme nepochybovali o proslulé chrabrosti Turků, nemohli jsme uvěřit, že by byli mohli čelit disciplinovaným a početně silnějším ruským vojskům, vedeným nejzkušenějšími generály, zatímco jediný turecký generál, kterého jsme vůbec znali podle jména, byl Ömer paša, který tehdy ještě neměl příležitost, jíž od té doby tak skvěle využil k tomu, aby si získal trvalou slávu a popularitu. Francouzská vláda i my jsme o tom byli přesvědčeni natolik, že do Cařihradu byl poslán sir J. Burgoyne a jeden zkušený francouzský důstojník ženijního vojska, aby prozkoumali prostředky k obraně tohoto města a Dardanelské úžiny; jejich poslání se přikládal tak velký význam, a celý plán kampaně byl pokládán za tak spjatý s výsledkem této mise, že lord Raglan a maršál Saint-Arnaud odložili odjezd, aby si mohli osobně promluvit s důstojníky pověřenými tímto úkolem. Spojenecké armády tehdy připluly do Gallipoli, kde byla vybudována velká opevnění. Připluly do Cařihradu, neboť stále vládlo domnění, že je nutné chránit Dardanely."

A tak tedy celý plán spojeneckých mocností byl takový, že Rusko vtrhne do tureckých provincií v Evropě a obsadí je, a spojenecké síly obsadí hlavní město osmanské říše a Dardanely. Odtud všechny ty odklady a nesprávně vykládané pohyby anglo-francouzských vojsk. Chrabrost tureckých vojsk, která zmařila tento mazaný rusko-anglo-francouzský plán, byla ovšem „neočekávaná".

Několik měsíců před vypuknutím nynější španělské revoluce jsem psal ve vašem listě, že Rusové rozehrávají svůj vliv, aby vyvolali nepokoje na Pyrenejském poloostrově. K tomu nepotřebovalo Rusko přímé agenty. Byly tu „Times", zastánce a přítel krále Bomby, „mladé naděje" Rakouska*, Mikuláše a Jiřího IV., a ty se náhle začaly rozhořčovat nad do nebe volající nemorálností královny Isabely a španělského dvora. Byli tu kromě toho diplomatičtí zástupci anglické vlády, které mohl rusofilský ministr Palmerston snadno balamutit vidinou koburského království na Pyrenejském poloostrově.[225] Nyní se ukázalo, že to byl britský vyslanec, který ukrýval O'Donnella ve svém paláci a přemluvil bankéře Collada, nynějšího ministra financí, aby půjčil O'Donnellovi a Dulcemu peníze, které potřebovali k zahájení svého pronunciamienta. Nevěří-li někdo, že Rusko skutečně mělo prsty ve španělských záležitostech, rád bych mu připomněl, co se dělo na ostrově Leónu. Roku 1820 bylo v Cádizu soustředěno značně silné vojsko, které mělo být posláno do jihoamerických kolonií. Armáda tábořící na ostrově se zcela nečekaně vyslovila pro ústavu z roku 1812 a jejího příkladu pak následovalo i vojsko na jiných místech. Od Chateaubrianda, francouzského vyslance na veronském kongresu, nyní víme,[226] že Rusko povzbuzovalo Španělsko, aby vypravilo expedici do Jižní Ameriky, a Francii ponoukalo, aby podnikla výpravu do Španělska. Na druhé straně z poselství presidenta Spojených států** víme, že Rusko mu slíbilo zabránit expedici proti Jižní Americe.[227] Není tudíž zapotřebí příliš mnoho kombinačních schopností k odhalení původce povstání na ostrově Leónu. Ale uvedu vám ještě jeden příklad něžné péče Ruska o nepokoje na španělském poloostrově. Ve svých „Politických dějinách novodobého Španělska" (Barcelona 1840) seňor de Marliani tvrdí, že Rusko nemělo důvod stavět se proti španělskému hnutí za ústavu, a na důkaz toho uvádí toto:

„Na Něvě bylo možno vidět španělské vojáky, jak přísahají na ústavu (z roku 1812) a přijímají prapory z rukou samotného cara. Při své neobyčejné výpravě proti Rusku vytvořil Napoleon ze španělských zajatců internovaných

* — tj. Františka Josefa. *(Pozn. red.)*
** — tj. Monroa. *(Pozn. red.)*

ve Francii zvláštní legii, která po porážce francouzských vojsk přešla k Rusům. Alexandr přijal Španěly neobyčejně blahosklonně a ubytoval je v Petěrhofu, kam je často chodila navštěvovat carevna. Jednoho dne jim Alexandr nařídil, aby se shromáždili na zamrzlé Něvě, a přiměl je, aby přísahali věrnost španělské ústavě, a přitom jim daroval prapory vlastnoručně vyšité carevnou. Tento sbor, od těch dob nazývaný sbor imperátora Alexandra, byl naloděn v Kronštadtu a převezen do Cádizu. Svou věrnost přísaze složené na Něvě dokázal tento sbor roku 1821 v Ocaňe, kde provedl povstání za obnovu ústavy."[228]

A tak Rusko prostřednictvím Anglie kuje pikle na Pyrenejském poloostrově a přitom očerňuje Anglii před Francií. Tak v „Neue Preussische Zeitung" čteme, že Anglie připravila španělskou revoluci za zády Francie.

Jaký zájem má Rusko na tom, aby rozdmýchávalo nepokoje ve Španělsku? Jeho cílem je způsobit rozkol na Západě, vyvolat neshody mezi Francií a Anglií a nakonec zatáhnout Francii do intervence. Rusofilský tisk v Anglii už píše, že barikády v Madridu stavěli pařížští červnoví bojovníci. Něco podobného se říkalo Karlu X. na veronském kongresu:

„Precedens, který vytvořila španělská armáda, následovalo Portugalsko, pak se rozšířil do Neapole a Piemontu a všude dal nebezpečný příklad toho, jak se armády vměšují do reformních opatření a silou zbraní diktují své zemi zákony. Ihned po povstání v Piemontu došlo k nepokojům ve Francii — v Lyonu a jiných městech — které měly stejný cíl. Bertonova spiknutí v La Rochelle se zúčastnilo 25 vojáků 45. pluku. Revoluční Španělsko znovu zavleklo do Francie ohavné prvky sváru a demokratické kliky obou zemí se spojily proti monarchickému systému."

Naprosto nemíníme tvrdit, že španělská revoluce je dílo Angličanů a Rusů. To rozhodně ne. Rusko jen podporuje odbojné elementy ve chvílích, kdy ví, že dochází k revoluční krizi. Skutečné lidové hnutí, které potom následuje, se vždy ukáže stejně nepřátelské jak vůči intrikám Ruska, tak vůči despotickým činům své vlády. Tak tomu bylo ve Valašsku roku 1848 a tak tomu je ve Španělsku roku 1854.

Celou proradnost Anglie dobře ilustruje postup jejího vyslance v Madridu lorda Howdena. Když se vracel z Anglie na své místo, sezval před odjezdem majitele španělských cenných papírů a vyzval je, aby žádali na vládě vyplacení svých pohledávek a aby prohlásili,

že v opačném případě odmítnou španělským obchodníkům veškerý úvěr. Tak připravoval nové vládě nepříjemnosti. Jakmile však přijel do Madridu, přispěl na sbírku ve prospěch obětí padlých na barikádách, což vyvolalo nadšení španělského lidu.

„Times" obviňují pana Soulého, že to on rozdmýchal povstání v Madridu v zájmu nynější americké vlády. Ať už je tomu jakkoli, nebyl to pan Soulé, který psal články proti Isabele II. v „Times", a kromě toho strana, usilující o anexi Kuby, revolucí naprosto nic nezískala. V tomto ohledu je charakteristické, že generálkapitánem ostrova Kuby byl jmenován generál de la Concha, jeden ze sekundantů vévody z Alby při jeho souboji se synem pana Soulého. Bylo by chyba domnívat se, že španělští liberálové tak či onak sdílejí názory anglického liberála pana Cobdena a že by byli ochotni vzdát se kolonií.[229] Jedním z hlavních cílů ústavy z roku 1812 bylo udržet panství nad koloniemi, a proto byl do nového zákoníku vtělen jednotný systém zastoupení.[230] Roku 1811 Španělé dokonce vystrojili velký ozbrojený útvar skládající se z několika pluků z Galicie — jediné španělské provincie, která tehdy nebyla obsazena Francouzi — aby svou jihoamerickou politiku spojili s násilím. Téměř hlavní zásadou této ústavy bylo udržet všechny kolonie patřící Španělsku, a dnešní revolucionáři zastávají totéž stanovisko.

Ještě v žádné revoluci neskýtalo chování veřejných činitelů tak skandální podívanou jako v této revoluci, zahájené v zájmu „mravnosti". Koalice starých stran tvořících nynější španělskou vládu (stoupenci Esparterovi a stoupenci Narváezovi) soustředila hlavní pozornost na dělení kořisti — hodností, míst, platů, titulů a řádů. Dulce a Echagüe už přijeli do Madridu a Serrano žádal povolení, aby směl přijet a zajistit si podíl na loupeži. Mezi moderady a progresisty vznikl velký spor: prvním se vyčítá, že jmenovali všechny generály, druhým se vytýká, že nastolili všechny politické pohlaváry. Pro uchlácholení „lůzy" byl toreador Pucheta povýšen z ředitele jatek na ředitele policie. Dokonce i velmi umírněný list „Clamor Público" neskrývá své zklamání.

„Chování generálů a politických vůdců by bylo důstojnější, kdyby jim nešlo tolik o postup a kdyby dávali ušlechtilý příklad nezištnosti a řídili se zásadami mravnosti, které si revoluce vytyčila."

Nestydatost při rozdělování kořisti vidíme i v přidělování vyslaneckých míst. Nemluvím ani o vyslání seňora Olozagy do Paříže, ačkoli tam byl už jako vyslanec Esparterův v roce 1843 a kul pikle s Ludvíkem Filipem, Kristýnou a Narváezem; nemluvím o jmenování Alejandra Mona do Vídně, ačkoli Mon byl ministrem financí v Narváezově vládě roku 1844; ani o jmenování Ríose y Rosas do Lisabonu a Pastora Díaze do Turína, dvou členů strany moderadů s velmi průměrnými kvalitami. Stačí uvést jako příklad Gonzálese Brava — toto ztělesnění veškeré španělské úplatnosti — který byl jmenován vyslancem v Cařihradu. Roku 1840 vydával Bravo časopis „El Guirigay" („Šplechty"), jakýsi madridský „Punch"[231], v němž zuřivě napadal Kristýnu. Za tři roky nato ho honba za úřadem proměnila ve velmi horlivého přívržence moderadů. Narváez, který potřeboval poddajný nástroj, použil Brava jako ministerského předsedy Španělska, a když ho přestal potřebovat, tak ho vykopl. V době, kdy byl premiérem, Bravo jmenoval svým ministrem financí jistého Carrasca, který bez okolků vyloupil španělskou státní pokladnu. Náměstkem ministra financí udělal svého otce, člověka, který byl předtím pro zpronevěru vyhozen z podřízeného místa na ministerstvu financí; svého švagra, denního návštěvníka divadla Principe, udělal královninym komorníkem. Když mu vytýkali odpadlictví a prodejnost, odpověděl: „Copak není směšné zůstávat pořád tím, čím člověk je?" A tento člověk byl vybrán za vyslance „revoluce mravnosti".

Musí-li člověk stále číst o tomto hanebném počínání oficiálních kruhů, které špiní španělské hnutí, pookřeje poněkud, když slyší, že lid nakonec tyto povedené pány donutil, aby odevzdali Kristýnu soudu kortesů a aby dali souhlas k svolání Ústavodárného národního shromáždění bez senátu, čili ani podle volebního zákona z roku 1837, ani z roku 1845. Vláda se ještě neodvážila vydat volební zákon vlastní výroby, kdežto lid se jednomyslně vyslovil pro všeobecné hlasování. V madridských volbách do národní gardy byli zvoleni jedině exaltados.

V provinciích vládne naprostá anarchie; všude byly ustaveny a působí junty a každá z nich vydává dekrety řídící se čistě místními zájmy; jedna ruší tabákový monopol, druhá cla ze soli. Pašeráci

rozvinuli rozsáhlou činnost a s velkým úspěchem, protože jsou jediná síla ve Španělsku, která není v rozkladu. V Barceloně se vojáci perou hned mezi sebou, hned s dělníky. Tento anarchický stav v provinciích je velmi prospěšný pro věc revoluce, protože nedovoluje hlavnímu městu, aby ji dostalo do svých rukou.

Madridský tisk představují nyní tyto noviny: „España", „Novedades", „Nación", „Época", „Clamor Público", „Diario español", „Tribuno", „Esperanza", „Iberia", „Catolico", „Miliciano", „Independencia", „Guardia Nacional", „Esparterista", „Unión", „Europa", „Espectador", „Liberal" a „Eco de la revolución". Listy „Heraldo", „Boletin del pueblo" a „Mensajero" přestaly vycházet.

Napsal K. Marx 15. srpna 1854
Otištěno v „New-York Daily Tribune",
čís. 4172 z 1. září 1854
Podpis: Karel Marx

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

K. MARX

*REVOLUCE VE ŠPANĚLSKU. — BOMARSUND

Londýn, v pátek 18. srpna 1854

Z úvodníků v „Assemblée nationale", „Times" a „Journal des Débats" je zřejmé, že ani čistě ruská, ani rusko-kobursk á, ani konstituční strana nejsou spokojeny s průběhem španělské revoluce. Zdálo by se, že z toho pro Španělsko vyplývají nějaké dobré vyhlídky, ačkoli na první pohled je tomu právě naopak.

8. srpna navštívila delegace Svazového klubu[232] Espartera, aby mu odevzdala adresu, v níž se žádalo všeobecné hlasování. Esparterovi docházela záplava petic s tímto obsahem. V ministerské radě došlo k dlouhým a živým sporům o této otázce. Ale stoupenci všeobecného hlasování, stejně jako stoupenci volebního zákona z roku 1845, byli poraženi. Madridská „Gaceta" uveřejňuje dekret o svolání kortesů na 8. listopadu; dekret je uveden zvláštním expozé adresovaným královně. Volby se budou konat podle nepatrně pozměněného zákona z roku 1837. Kortesy mají být jediným ústavodárným shromážděním, neboť zakonodárné funkce senátu se ruší. Ze zákona z roku 1845 zůstávají v platnosti dva paragrafy, a to ty, které se týkají způsobu zřizování volebních mesas (orgánů, které provádějí volby a vyhlašují jejich výsledky) a počtu poslanců; na každých 35 000 obyvatel se volí jeden poslanec. Shromáždění bude tedy mít 420 až 430 členů. Podle oběžníku ministra vnitra Santa Cruze musí být registrace voličů dokončena k 6. září. Potom provinční zastupitelstva seznamy zkontrolují a 12. září budou seznamy uzavřeny. Volby se budou konat 3. října v centrech volebních obvodů. Sčítání hlasů začne 16. října v hlavních městech všech provincií. V případě, že výsledky voleb budou sporné a že bude

třeba volby opakovat, musí být skončeny do 30. října. V úvodním výkladu k dekretu se výslovně praví, že

„kortesy, podobně jako jejich předchůdci z roku 1837, zachrání monarchii i roku 1854; budou novým poutem mezi trůnem a národem; o tom nelze pochybovat ani diskutovat!"

Jinými slovy, vláda zakazuje diskuse o otázce dynastie; „Times" z toho naopak vyvozují, že teď půjde o takovou otázku: zda nynější dynastie, nebo vůbec žádná; a tato eventualita „Times" — což jistě není ani třeba připomínat — nesmírně rozhořčuje a naprosto se jim nehodí do rozpočtu.

Volební zákon z roku 1837 přiznává volební právo jen těm, kdo jsou držiteli nemovitostí nebo platí mayores cuotas (poplatek z lodí vybíraný státem) a dosáhli věku dvaceti pěti let. Kromě toho mají volební právo členové Španělské akademie dějin a krásných umění, doktoři, licenciáti teologických, právnických a lékařských fakult, členové církevních kapitul, správci far s podřízeným duchovenstvem, soudci a advokáti s nejméně dvěma lety praxe, armádní důstojníci s určitou služební dobou, ať už v činné službě nebo ve výslužbě, lékaři, chirurgové, lékárníci s dvěma roky praxe, architekti, malíři a sochaři, poctění členstvím některé akademie, profesoři a učitelé všech výchovných institucí financovaných státem. Tento zákon zbavuje volebního práva ty, kteří neplatí státní a místní daně, osoby, které ohlásily úpadek, které byly zbaveny volebního práva soudem pro mravní nebo občanskou nezpůsobilost, a konečně všechny osoby soudně trestané.

A tak dekret sice nevyhlašuje všeobecné volební právo a vyjímá otázku dynastie z pravomoci kortesů, ale přesto není jisté, zda i nynější shromáždění bude vyhovovat. Roku 1812 se španělské kortesy nedotýkaly otázek koruny hlavně proto, že byla zastoupena jen nominálně, neboť král žil už několik let za hranicemi Španělska. Roku 1837 se jí nedotýkaly proto, že se musely nejprve vyrovnat s absolutní monarchií, než mohly pomýšlet na to, jak se vyrovnat s konstituční monarchií. Pokud jde o celkovou situaci v zemi, mají „Times" vskutku proč litovat, že ve Španělsku neexistuje francouzská centralizace, takže ani vítězství nad revolucí v hlavním městě

ještě nic neznamená pro provincie, dokud tam trvá onen stav „anarchie", bez něhož žádná revoluce nemůže mít úspěch.

Ve španělských revolucích jsou ovšem určité momenty vlastní jenom jim. Tak například spojování loupežení s povstaleckými akcemi — kombinace, která vznikla za gerilových válek proti francouzským invazím a ve které potom pokračovali „roajalisté" roku 1823 a karlisté po roce 1835. Proto nijak nepřekvapí zpráva, že v Tortose v dolní Katalánii došlo k velkým zmatkům. Junta popular* tohoto města praví ve svém provolání z 31. července:

„Banda ničemných vrahů se pod záminkou zrušení nepřímých daní zmocnila města a pošlapala všechny zákony společnosti. Na každém kroku je provázely loupení, vraždy a žhářství."

Junta však brzy obnovila pořádek, občané se ozbrojili a přišli na pomoc slabé posádce města. Nyní zasedá vojenská komise, pověřená stíháním a potrestáním původců událostí z 30. července. Reakčním novinám poskytla tato událost samozřejmě záminku k ctnostnému rozhořčení. Jak málo jsou oprávněny k něčemu takovému, je vidět z poznámky v „Messager de Bayonne", že karlisté zvedli prapor v provinciích Katalánii, Aragonii a Valencii a v přilehlých horách, na týchž místech, kde měli svá hlavní hnízda za starých karlistických válek. Právě u karlistů se poprvé vyskytl ladro faccioso, tato kombinace loupežníka a údajného stoupence strany potlačované státem. Už od dob Viriathových měl v sobě španělský gerilero vždycky něco z lupiče; ale aby si docela obyčejný lupič přivlastnil název gerilero, to je vynález karlistů. Účastníci tortoských událostí jistě patří k této kategorii.

V Léridě, Zaragoze a Barceloně je situace vážná. Obě první města odmítla postupovat společně s Barcelonou, protože tam má vrch vojsko. Ale ani tam zřejmě není Concha schopen uklidnit bouři a má ho vystřídat generál Dulce, jehož nedávno získaná popularita spíše zaručuje, že se mu podaří překonat potíže.

V Madridu obnovily svou činnost tajné spolky. Řídí je demokratická strana stejně jako roku 1823.[233] První požadavek, který

* — lidová junta. *(Pozn. red.)*

předložil lid z jejich podnětu, je, aby všichni bývalí ministři od roku 1843 složili účty ze své činnosti.

Vláda vykupuje zpátky zbraně, které zabral lid ve dnech bojů na barikádách. Takto získala 2500 ručnic, které byly dosud v rukou povstalců. „Ayacucho" don Manuel Sagasti, bývalý madridský guvernér (jefe politico) z roku 1843, byl znovu povolán do tohoto úřadu. Vydal dvě provolání — k obyvatelstvu a k národní milici — ve kterých vyhlašuje svůj úmysl energicky čelit všem nepořádkům. Odstraňování Sartoriových stvůr z různých úřadů rychle pokračuje. To je zřejmě jediná věc, která postupuje ve Španělsku rychle. V této věci jsou všechny strany stejně horlivé.

Salamanca nebyl uvězněn, jak se předtím tvrdilo. Byl zatčen v Aranjuezu, ale brzy byl propuštěn a nyní je v Malaze.

Důkazem, že lid svým nátlakem kontroluje vládu, je to, že ministři války, vnitra a veřejných prací provedli rozsáhlé personální změny a zjednodušení ve svých správních odvětvích — skutečnost v dějinách Španělska neslýchaná.

Unionistická čili kobursko-braganzská strana[234] je velmi slabá. Proč by jinak dělala takový povyk kolem jediné adresy zaslané z Portugalska madridské národní gardě? Když si celé věci všimneme blíže, vidíme, že adresa (pocházející od lisabonského listu „Journal de Progrès") se nijak nedotýká otázky dynastie a je prostě bratrským pozdravem, jaké dobře známe z hnutí roku 1848.

Hlavní příčinou španělské revoluce byla finanční situace, především Sartoriův dekret nařizující zaplatit daně šest měsíců dopředu. Když vypukla revoluce, byly všechny státní pokladny prázdné, nemluvě o tom, že ani v jednom odvětví veřejné správy nebyly vyplaceny platy; kromě toho se částky stanovené na určité účely už po celou řadu měsíců na tyto účely nevydávaly. Tak například mýtného se vůbec nepoužívalo na udržování silnic. Stejně tomu bylo s penězi vyhrazenými na veřejné práce. Při revizi financí na veřejné práce se místo účtů za vykonané práce našly kvitance oblíbenců královského dvora. Je známo, že finanční operace byly v Madridu vždycky nejvýnosnějším podnikem. Španělský rozpočet na rok 1853 vypadal takto:

Civilní lista a apanáže	47 350 000	reálů
Zákonodárství	1 331 685	„
Úroky ze státního dluhu	213 271 423	„
Předseda vlády	1 687 860	„
Ministerstvo zahraničních věcí	3 919 083	„
Spravedlnost	39 001 233	„
Armáda	278 646 284	„
Námořnictvo	85 165 000	„
Vnitro	43 957 940	„
Policie	72 000 000	„
Ministerstvo financí	142 279 000	„
Penze	143 400 586	„
Církev	119 050 508	„
Mimořádné výdaje	18 387 788	„
Celkem	1 209 448 390	reálů

Nehledě na tento rozpočet, má Španělsko ze všech evropských zemí nejnižší daně a otázka hospodářství není nikde tak jednoduchá jako tady. Protože si tu obce a města tradičně samy spravují své záležitosti, bylo by tu omezení a zjednodušení byrokratického aparátu celkem snadné, stejně jako reforma cel i řádné využívání bienes nacionales*, který ještě nebyl uloupen. Sociální otázka v moderním slova smyslu ve Španělsku, v zemi, která má ještě tak málo rozvinuté zdroje a poměrně řídké osídlení — pouze 15 miliónů obyvatel — celkem neexistuje.

Z anglického tisku se dovídáme o prvních hrdinských činech britské armády u Bomarsundu. Chudáci tyto noviny neměly dosud nikdy příležitost psát o něčem skutečně vynikajícím, a tak jsou celé bez sebe nad úspěchem, který získalo 10 000 Francouzů nad 2000 Rusů. Přejdu tuto slávu a raději se budu zabývat následky, jež bude mít dobytí tohoto ostrova, který je předměstím Stockholmu, nikoli Petrohradu. Francouzský list „Siècle“ oznámil, a mnoho novin přetisklo jeho zprávu, že Švédsko se ihned připojí k aktivním opatřením západních mocností proti Rusku. Nakolik je tato zpráva pravděpodobná, lze soudit z toho, že Švédsko uzavřelo smlouvu o ozbrojené neutralitě právě v době, kdy mohlo s úspěchem operovat ve finských bažinách a lesích. Změní svou politiku nyní, kdy

* — národního majetku. *(Pozn. red.)*

čas pro vojenské operace minul? Anglie a Francie odepřely poskytnout králi Oskarovi peněžní a územní záruky, které žádal za to, že se k nim připojí. A navíc, jak by se dalo vysvětlit, že švédská vláda vydala rozkaz k odzbrojení celé eskadry, kdyby se Švédsko skutečně chystalo do války? Toto odzbrojení se týká řadových lodí „Karel XII.“ a „Princ Oskar“, fregaty „Désirée“ a korvet „Gefle“ a „Thor“.

Dobytí Bomarsundu teď, kdy se vody v této zeměpisné šířce brzy pokryjí ledem, nemůže mít žádný význam. V Hamburku převládá mínění, že po něm asi bude následovat dobytí Rigy. Tento názor se opírá o dopis kapitána Heathcota, velitele „Archeru“, anglickému konzulovi v Memelu panu Hertoletovi, v němž se píše, že všechny cizí lodi budou muset opustit rižský přístav do 10. srpna.

Prusko prý velmi povzbuzuje pašování vojenského kontrabandu na svých hranicích s Ruskem a současně připravuje roztržku se západními mocnostmi. Velitelé přístavů Královce, Gdaňska, Kolbergu a Swinemünde dostali rozkaz vyzbrojit své pevnosti.

Nejvlivnější norské a švédské listy prohlašují:

„Bylo by úplné šílenství připojit se ke spojencům a přinášet ohromné oběti, není-li předem pevně dohodnuto a jasné, že Rusko bude rozbito a Polsko obnoveno. V opačném případě by bylo dokonce i postoupení Finska Švédsku pouhým trikem a pastí.“

Je třeba připomenout, že všechny tyto severské vlády jsou se svým lidem na kordy. Například v Kodani je taková situace, že se obyvatelé Šlesviku a Holštýna usnesli nezúčastnit se voleb do říšské rady a kodaňští voliči zároveň zaslali dr. Madvigovi, poslanci landsthingu, přípis, v němž ho vyzývají, aby nepřijal mandát do říšské rady, protože králův dekret je porušením dánské ústavy a práv dánského lidu.

Napsal K. Marx 18. srpna 1854
Otištěno v „New-York Daily Tribune“, čís. 4174 ze 4. září 1854
Podpis: Karel Marx

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

B. ENGELS

DOBYTÍ BOMARSUNDU[235]

(První článek)

Spojenecké armády konečně přistoupily k činu. Dobyly Bomarsund. 3. a 4. srpna se francouzské vojsko a britská námořní pěchota vylodily na Alandských ostrovech; 10. srpna byla pevnost obklíčena; ve třech následujících dnech byly zřízeny baterie a vybaveny děly; 14. srpna byla zahájena palba; 15. srpna byly dobyty ztečí obě kulaté věže, jedna Francouzi, druhá Angličany; a 16. srpna po krátkém boji, v němž měli spojenci jen nepatrné ztráty, kapitulovala velká pevnůstka s kasematami. Tento rychlý spád událostí svědčí nesporně o určité odvážnosti. Podle všech zpráv, které jsme měli k dispozici, se dalo čekat, že k dobytí pevnosti bude zapotřebí pravidelného obléhání, zřízení aspoň jedné paralely a asi 14 dní zákopnických prací. Dokonce i londýnské „Times", které už dlouho psaly tak, jako by stačilo, aby spojenecká pěchota zaútočila bodáky na kamenné zdi, a ty se rozpadnou v prach, musely připustit, že nakonec bude přece jen nezbytné obléhání a že tato svízelná operace potrvá patrně 14 dní.

Jestliže tedy útok skončil úspěšně asi za týden po obklíčení pevnosti a šestého dne po zahájení zákopnických prací, vyplývá z toho samo sebou, že obléhatelé narazili na mnohem menší potíže, než očekávali. Co jim vlastně usnadnilo útok, můžeme se ovšem jen dohadovat, dokud nedojdou podrobné zprávy o obléhání, ale je mnoho okolností, které mohly působit v jejich prospěch. Značnou část posádky tvořili Finové, zčásti dokonce Alanďané. Ti určitě nebyli příliš prodchnuti ruským patriotismem, a dá-li se věřit zprávám zběhů, byli dokonce rozhodnuti, jestliže to jen trochu půjde, vůbec nebojovat. Obyvatelé ostrovů, jakmile viděli, že se

pojenci vážně chystají napadnout Bomarsund, přijali pravděpodobně spojence jako osvoboditele z ruského jha a zřejmě jim poskytli všemožné informace a pomoc. Ale hlavní příčinou musela konec konců být nějaká velmi vážná chyba v konstrukci samotné pevnosti. Protože půdorysné plány není možno sehnat a všechno, co o pevnosti víme, známe z obrázků, z náčrtů a z neodborných (alespoň po ženijní stránce) popisů, které jsou samozřejmě velmi mlhavé, a protože se ještě k tomu obrázky i popisy v různých detailech rozcházejí, netroufáme si tvrdit, v čem byla chyba.

Avšak soudě podle náčrtů se obě kulaté věže do jisté míry navzájem chrání boční palbou; jako v každé kulaté pevnosti musí být ovšem děla rozmístěna paprskovitě a jejich palba je nutně příliš rozptýlená, takže čím menší je pevnůstka a tím i počet děl, tím rozptýlenější a neúčinnější je pak palba. Proto se Montalembert pečlivě vyhýbal použití takových věží, leda v případech, kdy byla rozptýlenost palby vyvážena silnou podporou, kterou poskytují každé věži její sousedé zprava i zleva a hlavní pevnost v týlu. Jestliže může pět nebo šest takových věží soustředit svou palbu do jednoho bodu, bude palba tak soustředěná a účinná, jako byla předtím rozptýlená a slabá. Montalembert ostatně velmi dobře věděl, že v posledních stadiích obléhání, dojde-li už ke zteči, má na útočníka největší účinek palba pěchoty. Proto počítal u svých věží s pěchotní obranou a kromě toho obvykle spojoval jednotlivé věže jakousi skrytou cestou nebo zákopem, kteréslouží nejen jako bezpečná komunikace, ale i pro palbu pěchoty. Co takový zákop může znamenat, to jsme viděli nedávno na příkladu Arab Tabie, kde se celá obrana boků omezovala na takový zákop, odkud hrstka Arnautů* odrážela jeden ruský útok za druhým. A konečně se Montalembert snažil dokonale zajistit své věže před přepadením. Obehnal je příkopem se skrytou cestou a někdy je považoval jen za jakýsi réduit, čili za poslední záložní postavení ve velké, silné redutě. To byla jeho nejzralejší a zřejmě nejlepší konstrukce. Bylo jí použito s většími nebo menšími obměnami skoro u všech opevnění z poslední doby, která měla Montalembertovy malé věže. A vedle tohoto ztížení přístupu ještě

* — turecký název pro Albánce. *(Pozn. čes. red.)*

velmi důmyslně přizpůsobil celé spodní patro nebo sklepení věže k pěchotní obraně.

V tomhle všem Rusové zřejmě mnoho důležitých věcí zanedbali. Doba brešování*, tj. dvacet až třicet hodin, byla patrně příliš krátká, aby bylo možné třeba i dvaatřicetiliberními děly vybourat použitelný průlom, ledaže by tu zdivo hradeb bylo daleko horší, než u pevností obvykle bývá. A tak se dá předpokládat, že věže byly ztečeny vojáky, kteří pronikli po žebřících do střílen a vylomili brány. Boční palba by ovšem byla musela být velmi málo účinná, a protože velká pevnůstka patrně neměla v týlu baterie k podpoře věží, každá věž byla asi chráněna jen boční palbou druhé věže. To je tím větší chyba, že terén, jak ukazují náčrty, je tu zřejmě velmi nerovný, takže úderné skupiny, kryty náhodnými nerovnostmi, se mohly připlížit až těsně k pevnosti. Kromě toho se — soudě podle náčrtků a fakt — Rusové vůbec nepřipravili na přepadení. Není ani stopy po tom, že by byly kolem věží vybudovány reduty, a ty, které Rusové postavili před věžemi, opustili téměř bez boje. Kolem každé věže prý byly příkopy; ale byly asi velmi mělké a nebylo nijak postaráno o to, aby je mohla hájit pěchota. Jakmile spojenci dobyli věže, byla jim velká pevnůstka, kterou věže ovládají, nutně vydána na milost a nemilost. A tak nejspíš padla bez vážnějšího odporu.

Kdybychom posuzovali tato opevnění podle tohoto krátkého obléhání, málem bychom řekli, že jejich stavitelé vůbec nepočítali s tím, že budou někdy vážně napadena ze souše. Věže stavěli zřejmě jen k tomu účelu, aby odrážely útoky malých jednotek námořní pěchoty, které mohou mít nejvýš pár tisíc mužů a nejsou tudíž dost silné, aby provedly zteč nebo úspěšně dokončily pravidelné obléhání. Nejsilnější byla proto fronta obrácená k moři, kdežto fronta proti pevnině, kterou tvoří obě věže, byla postavena spíš naoko než pro skutečnou obranu. A přitom by zřejmě bylo pouhých tisíc vojáků námořní pěchoty mohlo už před mnoha měsíci vzít ztečí věže, a tím donutit hlavní pevnost ke kapitulaci!

Pokud jde o zteč samu, Francouzi i Angličané ji zřejmě provedli velmi dobře. Angličané jsou známí odborníci na zteče; je to

* — tj. dělostřelecké palby, kterou mají být prolomeny hradby. *(Pozn. čes. red.)*

jejich oblíbený manévr a málokdy se jim nepovede. Francouzi dávají přednost útoku celého útvaru v otevřeném poli; a při obléhání jejich matematicky založený duch raději používá metodického a typicky francouzského vědeckého postupu, vynalezeného Vaubanem. Ale zřejmě je strhl elán britského veterána. U Bomarsundu totiž byl starý plukovník Jones, muž, který překonal i Vaubana, když bojoval se zdaleka nedostačujícími prostředky proti statečným a odhodlaným posádkám Badajozu, Ciudad Rodriga a San Sebastiánu, a přitom si ještě vymyslel, jak zkrátit obléhání asi o třetinu předepsané doby. Plukovník Jones není obyčejný ženista. Nepokládá na rozdíl od svých kolegů obléhání za školní slavnost, při které ženijní náčelník skládá zkoušku a musí před zraky celé armády ukázat, jak si osvojil a jak si uspořádal v hlavě všechna pravidla a předpisy řádného obléhání a různé ty poučky z Vaubanova „Útoku na pevnosti“[236]. Nedomnívá se, že celá armáda je tu jen kvůli tomu, aby chránila ženisty, když předvádějí své kejkle. Plukovník Jones je především voják a teprve potom ženista. Zná dobře britského vojáka a ví, co může od něho chtít. A rychlý, odhodlaný, a přece neokázalý způsob, jakým byl dobyt Bomarsund za polovinu předepsané doby, tak připomíná průlomy a zteče španělských pevností, že je nemohl řídit nikdo jiný než právě starý Jones. Francouzi by si nikdy nedokázali vymyslet takový způsob dobytí pevnosti. Příčí se celému jejich založení; je příliš přímočarý, nezpůsobný a nezdvořilý. Nemohli se však postavit proti autoritě muže, který svůj neobvyklý způsob dobývání pevností vyzkoušel před padesáti lety právě na nich a přesvědčil se, že se ve všech případech osvědčuje. A když pak nastoupili ke zteči, nezůstali zřejmě pozadu za Angličany.

Je zvláštní, že Rusové, kteří se vždycky tak pyšnili svou zdatností při zteči, počínaje Perekopem a Očakovem a Varšavou a Bistritsou konče*, byli odraženi při každém pokusu dobýt ztečí polní opevnění a před Silistrou se ani nedokázali zmocnit polního opev-

* Narážka na úspěšné ruské zteče Perekopu ve válkách v 18. století, Očakova v rusko-turecké válce roku 1788, na dobytí Varšavy při tažení proti polskému povstání roku 1831 a na vítězství Rusů nad maďarským revolučním vojskem u Bistritsy v létě 1849. *(Pozn. čes. red.)*

nění pravidelným obléháním a museli odtáhnout, třebaže pevnost nedostala pomoc zvenčí; na druhé straně hned na samém začátku války dobyli Turci ztečí stálé ruské opevnění — pevnůstku sv. Mikuláše, a proslulá bomarsundská pevnost byla dobyta ztečí tak brzy, že se jí málem ani nedostalo té cti, aby před ní obléhatelé vykopali zákopy. Musíme ještě podotknout, že flotily zřejmě k tomuto vítězství nijak účinně nepřispěly. Vůbec se zdá, že se jako vždy držely v uctivé vzdálenosti od kasematovaných baterií.

Tento úspěch spojenců je ovšem takový, že pod jeho dojmem v nadcházejícím podzimu pravděpodobně už nic nepodniknou. V každém případě velká expedice do Sevastopolu ještě ani nevyplula, a už byl ohlášen odklad o dalších několik týdnů. Pak už bude zase příliš pozdě, a tak budou mít hrdinové spojeneckých armád zajištěn zimní klid a odpočinek, tak potřebný po všech útrapách, které přestáli v táboře u Varny.

Napsal B. Engels 21. srpna 1854
Otištěno jako úvodník
v „New-York Daily Tribune",
čís. 4174 ze 4. září 1854

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

B. ENGELS

DOBYTÍ BOMARSUNDU

(Druhý článek)

Podrobnosti o dobytí Bomarsundu, které se objevily v tisku, jsou stále ještě velmi mlhavé a neodborné. Nedověděli jsme se vlastně, v jaké vzdálenosti od pevnůstek byly zřízeny brešovací baterie a kde kotvily lodi za námořního útoku. Nedovídáme se žádné další podrobnosti o konstrukci pevnůstek, které jsme mohli čekat teď, když pevnůstky mají v rukou spojenecká vojska. Tisk skoro o všech závažných bodech mlčí a baví raději veřejnost spíš pitoreskní než odbornou stránkou celé věci. I oficiální zprávy jsou sestaveny tak ledabyle, že z nich není ani zřejmé, zda Francouzi museli jít na zteč, aby dobyli tvrz Izee (podle tamějšího pravopisu), kde, jak se zdá, kladl odpor jedině velitel.

To málo, co jsme si z těchto zpráv vybrali, jsme předpokládali už podle náčrtů — že totiž obě věže byly postaveny v tak členitém terénu, že úžlabiny, srázy a skály tvořily přirozené přístupy, které umožnily přiblížit se až těsně k příkopům kolem věží. V těchto úžlabinách se spojenci mohli pohodlně usadit, chráněni před ruskými střelami, které jim přeletovaly nad hlavou; proto mohli postavit své baterie tak blízko, že mohli začít obléhání rovnou tím, čeho se v takových případech používá naposledy, totiž nasazením brešovacích baterií. Že Rusové postavili své tvrze v takovémto terénu a nesrovnali jej hned aspoň na vzdálenost 600 až 800 yardů před nimi, nasvědčuje tomu, že s vážným útokem ze souše nikdy nepočítali. Brešovací baterie nemohly být postaveny dál než 500 či 600 yardů od pevnůstek, protože je Francouzi ostřelovali šestnáctiliberními děly, která se obvykle nepovažují za dost těžká, aby probourala průlom do hradby i ze vzdálenosti 100 nebo 150 yardů. Šestatřicetihodinová palba však tak poškodila věž, že za dalších dvanáct hodin

by byla bývala prolomena celá fronta. Angličané ostřelovali tvrz Nottich z šedesáti dvaatřicetiliberních děl, z nichž každé vážilo 45 anglických centů*.

Těchto děl se podle „Námořního dělostřelectva" od Howarda Douglase[237] používá s předepsanou náplní 7 liber prachu a koule z nich na vzdálenost 400 až 500 yardů prorazí silný dub do hloubky 2 až $2^1/_2$ stopy. Francouzská šestnáctiliberní děla s náplní 5 liber prachu prorazí ze 400 až 500 yardů dub do hloubky $1^1/_2$ až 2 stopy. Jestli Angličané, jak se dá předpokládat, zvýšili předepsanou náplň aspoň na 8 liber, není divu, že s dvojnásobným počtem děl o dvojnásobné ráži odkryli jednu stranu tvrze za necelých dvanáct hodin.

Pokud jde o útok z moře, byl to pouhý odlehčovací manévr. Jedině kapitán Pelham využil této příležitosti k vědeckému experimentu. Střílel ze svého dlouhého osmipalcového otáčivého děla tak úporně a pravidelně, jak to vyžaduje brešovací palba, a se snahou zasahovat pokud možno přesně stále totéž místo. Tato dlouhá osmipalcová děla jsou nejlepší, jaká britské válečné námořnictvo má. Jejich velká váha (95 anglických centů) připouští náplň 16 liber prachu při masívní kouli o váze 68 liber. Účinnost takové střely i na vzdálenost 500 nebo 600 yardů je nepoměrně větší než účinek osmnáctiliberních nebo čtyřiadvacetiliberních koulí, dosud všeobecně používaných u brešovacích baterií, a když se těchto děl správně použije, dosáhne se s nimi samozřejmě ohromných výsledků. A tak vytrvalá palba kapitána Pelhama velmi rychle odhalila tajemství ruských žulových pevností. Několik výstřelů oddělilo od zdi to, co se jevilo jako velký masívní žulový kvádr, co se však ve skutečnosti ukázalo jen jakýmsi obložením z desek, jejichž tloušťka byla naprosto neúměrná jejich výšce a šířce. Po několika dalších výstřelech vypadly i sousední desky a pak se ze zdí s rachotem sesypala lavina suti a obnažila přímo srdce pevnosti. Bylo jasné, že „žula" byla pouhé zdání; jakmile byly strženy poměrně slabé desky, kterými byla obložena eskarpní stěna, nebylo už uvnitř masívní zdivo, které by mohlo zabránit pronikání střel. Hradby

* — anglický cent ≐ 50,8 kg. *(Pozn. čes. red.)*

byly ve skutečnosti jen jakési dvojité kamenné obložení vyplněné uprostřed všelijakým štěrkem, pískem a jiným materiálem, který nebyl ani pevný, ani dost soudržný. Když byla takto postavena hlavní pevnost, bylo bezpochyby i zdivo věží stejně špatné, což plně vysvětluje rychlý průlom. A tyto zdi s tak malou skutečnou odolností dokázaly svým impozantním zevnějškem přimět celou anglo-francouzskou flotilu, aby se skoro po čtyři měsíce zdržovala v zálivu. Zklamání sira Charlese Napiera, když viděl, z čeho jsou ve skutečnosti hradby postaveny, nebylo asi o nic větší než zklamání carovo, když se dověděl, z čeho se skládala „žula", za kterou zaplatil tolik peněz. Útok ze souše je pozoruhodný ještě po jedné stránce. Zmínili jsme se už o tom, že členitý terén se táhl k opevněním nejen na dostřel děl, ale dokonce až na dostřel ručnic. Toho využili vincenneští myslivci, kteří se připlížili až docela blízko, kryti kmeny stromů, balvany, skalisky atd., a zahájili vražednou palbu do střílen kasemat. Na vzdálenost 400 až 500 yardů mířily jejich pušky najisto a kromě toho střílny se zkosenými stěnami vedou každou kulku, která sem doletí, jako tunelem až do vlastního otvoru uvnitř kasemat, takže si lze snadno představit, jak se to asi líbilo dělostřelcům v pevnosti, když nabíjeli děla.

Rusové podle všeho úplně zanedbali nejzákladnější opatření proti této střelbě z pušek. Měli také střelce. Proč je nerozestavili za parapety na střechách věží, odkud mohli ostřelovat nepřátelské myslivce? Ale finští střelci v Bomarsundu zřejmě neměli valnou chuť bojovat za slávu svaté Rusi. Konečně Francouzi použili kromě tří brešovacích děl několika moždířů a tří houfnic. Moždíře střílely granáty strmou drahou střely na střechu věže odolnou proti bombám ve snaze prorazit ji kombinovanou silou dopadu a výbuchu. Ale tato střelba pravděpodobně neměla valný účinek. Naproti tomu francouzské houfnice střílely stále přímo plochou drahou střely a mířily do střílen. Dlouhá čtyřiadvacetiliberní bronzová houfnice, střílející granáty o průměru 6 palců, dokáže na krátkou vzdálenost 400 až 500 yardů každým třetím výstřelem zasáhnout takový objekt, jako je střílna; a každý granát, který zasáhne cíl, vyřadí z boje nejen obsluhu, ale demontuje i samo dělo. Tato palba byla tedy jistě velmi účinná.

A tak vidíme, že žulové hradby Bomarsundu byly jen ruský humbuk – hromady suti držené pohromadě kamenným obložením, které nemohlo nijak dlouho odolávat dobré a vytrvalé palbě. Mikuláš byl sice napálen jejich staviteli, ale jemu se zase podařilo pomocí těchto kašírovaných pevností napálit spojence a přimět je k odložení celé kampaně. Rusové se bránili vcelku vlažně, a to lze přičíst na vrub nezakrytě projevovanému nezájmu finských oddílů. Útok spojenců se vyznačoval dosud nevídanou rozhodností, za což zřejmě vděčí generálu Jonesovi. Nesnáze, které bylo třeba zdolávat při přepravě a umísťování děl, byly nesporně veliké, i když je sir Charles Napier přehání. Francouzi používali při útoku brešovacích děl příliš malé ráže a moždířů, které v daných podmínkách nemohly mít velký účinek, ale to, jakým způsobem stříleli z děl i pušek plochou drahou střely do střílen, zaslouží nejvyšší pochvaly. Angličané nasadili jako obvykle nejtěžší děla, jaká mohli přepravit, vedli otevřenou, přímou a účinnou palbu, překonávali obtíže a odolávali nepřátelské palbě se svou obvyklou houževnatostí a dosahovali svých cílů bez zbytečného povyku, ale také bez zvláštní vynalézavosti.

Bomarsund byl dobyt a teď vyvstává otázka, co s ním. Podle posledních zpráv z Hamburku se admirálové, generálové velící expedičním vojskům a vyšší velitelé na válečné poradě rozhodli zničit všechna opevnění a opustit ostrov, nebude-li Švédsko ochotno jej obsadit a zaplatit za něj vyhlášením války Rusku. Potvrdí-li se tato zpráva, pak expedice na Alandské ostrovy zdaleka nebyla vojenskou akcí, za jakou ji prohlašoval „Moniteur“, ale prostě diplomatickým tahem podniknutým s cílem zatáhnout Švédsko do nebezpečného spojenectví s týmiž mocnostmi, jejichž přátelství podle slov pana Brighta „způsobilo Turecku za jediný rok takové pohromy, že se o tom Rusku nesnilo ani v nejdivočejších ctižádostivých snech“. Švédský dvůr váhá, švédský tisk varuje lid před „Danaos et dona ferentes“*, ale švédští sedláci už podali sněmovně petici, podle které má král na žádost sněmovny podniknout opatření

* – „před Danay, byť dávali dary“ (Vergilius, „Aeneis“, kniha II, verš 49). *(Pozn. red.)*

k tomu, aby Alandské ostrovy už nikdy nepřipadly Rusku. Je málo pravděpodobné, že petici sedláků bude vyhověno, a tak asi brzy uslyšíme, že pevnost byla vyhozena do vzduchu.

Napsal B. Engels 28. srpna 1854
Otištěno jako úvodník
v „New-York Daily Tribune“,
čís. 4182 z 13. září 1854

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

K. MARX

REVOLUČNÍ ŠPANĚLSKO[238]

Napsal K. Marx
v srpnu až listopadu 1854
Otištěno v „New-York Daily Tribune",
z 9. a 25. září, 20., 27. a 30. října, 24. listopadu,
1. a 2. prosince 1854

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

I

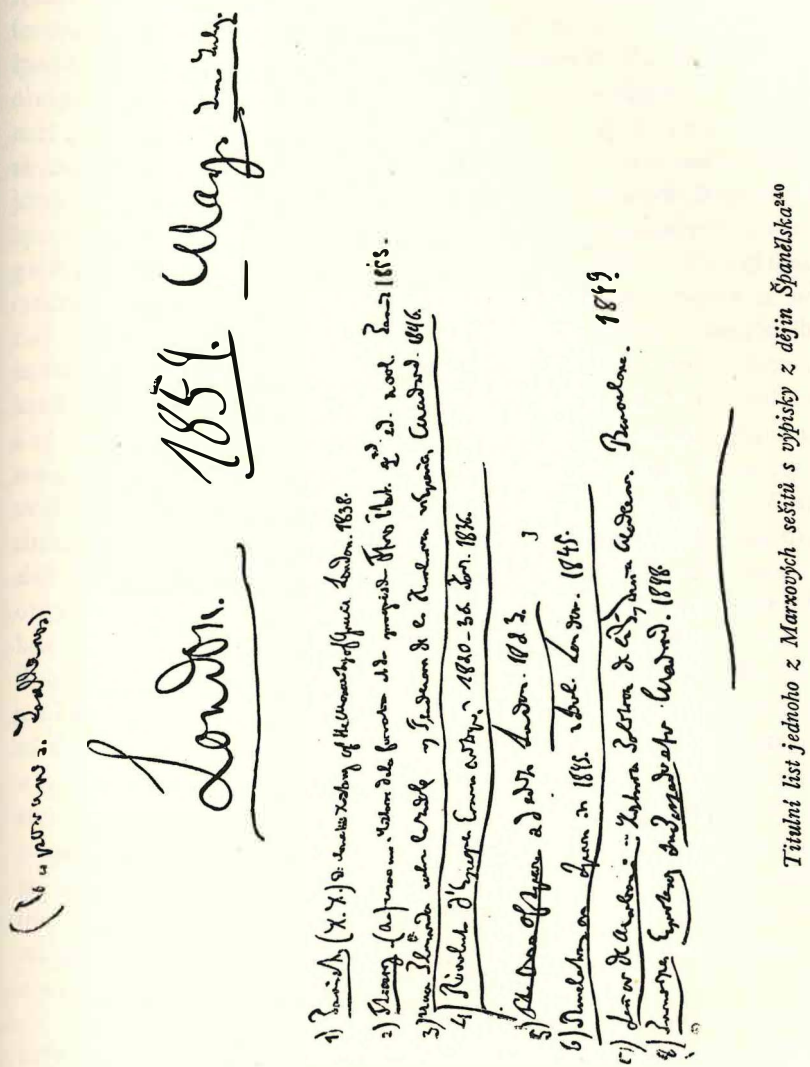
Revoluce ve Španělsku se nyní zřejmě stala trvalým stavem, takže — jak nám sděluje náš londýnský dopisovatel — zámožné a konzervativní vrstvy se začaly vystěhovávat a hledat bezpečné útočiště ve Francii. A není se co divit; vždyť ve Španělsku se nikdy nevžila poslední francouzská móda, tak rozšířená v roce 1848 — začít a skončit revoluci za tři dny. Španělsko je v tomto ohledu houževnatější a vytrvalejší. Nejkratší lhůta, na kterou se omezuje, jsou, jak se zdá, tři roky, ovšem někdy se tu revoluční cyklus protahuje i na devět let. Tak první španělská revoluce v tomto století trvala od roku 1808 do roku 1814, druhá od roku 1820 do roku 1823 a třetí od roku 1834 do roku 1843. Jak dlouho potrvá nynější revoluce nebo jak skončí, to nemůže předpovědět ani nejprozíravější politik; můžeme však směle říci, že nikde jinde v Evropě, dokonce ani ne v Turecku a v ruské válce, se neodehrává pro toho, kdo bedlivě sleduje události, něco tak nesmírně zajímavého jako právě teď ve Španělsku.

Vzpoury a povstání mají ve Španělsku stejně dlouhou tradici jako moc dvorních oblíbenců, proti níž obvykle propukají. Tak se v první polovině 15. století vzbouřila šlechta proti králi Juanovi II. a jeho milci donu Alvarovi de Luna. Ještě vážnější nepokoje propukly v 15. století proti králi Jindřichovi IV. a vůdci jeho kamarily donu Juanovi de Pacheco, markýzi de Villena. V 17. století roztrhal lisabonský lid na kusy Vasconcellose, tohoto Sartoria španělského místodržícího v Portugalsku, a stejný úděl postihl v Zaragoze Santa Colomu, oblíbence Filipa IV. Koncem téhož století, za vlády Karla II., povstal madridský lid proti královnině kamarile,

kterou tvořili hraběnka de Berlepsch a hrabata Oropesa a Melgar; ti totiž uvalili na všechny potraviny dovážené do hlavního města tíživou daň, o jejíž výtěžek se pak dělili. Lid tehdy přitáhl ke královskému paláci, donutil krále, aby vyšel na balkón a královninu kamarilu veřejně odsoudil. Dav pak táhl k palácům hrabat Oropesy a Melgara, vyplenil je a podpálil; jejich majitelů se však nezmocnil, neboť těm se podařilo uprchnout, i když za cenu věčného vyhnanství. Příčinou bouří a povstání v 15. století byla věrolomná smlouva, kterou oblíbenec Jindřicha IV., markýz de Villena, uzavřel s francouzským králem Ludvíkem XI. a podle níž mu měla být postoupena Katalánie. Za tři sta let nato vyvolala fontainebleauská smlouva — kterou uzavřel 27. října 1807 oblíbenec Karla IV. a královnin milec don Manuel Godoy, „kníže míru", s Bonapartem o rozdělení Portugalska a o vstupu francouzské armády na španělské území — povstání madridského lidu proti Godoyovi; Karel IV. byl nucen vzdát se trůnu, na který vstoupil jeho syn Ferdinand VII., francouzská armáda vtáhla do Španělska, a tak došlo k válce za nezávislost. Španělská válka za nezávislost začala tedy lidovým povstáním proti kamarile, reprezentované tehdy donem Manuelem Godoy, podobně jako občanská válka v 15. století začala bouřemi proti kamarile, reprezentované tehdy markýzem de Villena. A stejně tak i revoluce z roku 1854 začala povstáním proti kamarile, reprezentované hrabětem San Luisem.

Přestože takto stále znovu propukala povstání, nedošlo ve Španělsku až do tohoto století k závažné revoluci, nepočítáme-li ovšem válku Svaté junty[239] za vlády Karla I. čili Karla V., jak mu říkají Němci. Přímým podnětem — jako obvykle — byla i tentokrát zvůle kliky, která pod záštitou místodržícího kardinála Hadriána, Vláma, přiváděla kastilský lid k zoufalství svou nestoudnou hrabivostí, prodávala veřejné hodnosti těm, kdo byli ochotni dát nejvíc, a otevřeně kupčila se soudními rozsudky. Odpor proti vlámské kamarile byl jen vnější stránkou hnutí. V jádře tu šlo o obranu středověkých španělských svobod proti útokům novodobého absolutismu.

Když byla spojením Aragonie, Kastilie a Granady za Ferdi-

Titulní list jednoho z Marxových sešitů s výpisky z dějin Španělska[240]

nanda Katolického a Isabely I. vytvořena materiální základna španělské monarchie, pokusil se Karel I. přeměnit tuto dosud feudální monarchii v absolutní. Zároveň zaútočil na oba pilíře španělské svobody, na kortesy a ayuntamientos[241]; kortesy byly obměnou někdejších gotských concilií*, ayuntamientos trvaly téměř nepřetržitě od římských dob a měly jeden společný rys s římskými municipii — spojení zásady dědičnosti a volitelnosti. Pokud jde o městskou samosprávu, můžeme jistou obdobu tehdejšího zřízení španělských měst najít ve městech italských, provensálských, severogalských, britských a v některých městech německých. Ale ani francouzské generální stavy, ani středověké britské parlamenty se nedají srovnávat se španělskými kortesy. Při vytváření španělského království vznikly neobyčejně příznivé podmínky pro omezení královské moci. Jednak byly za dlouholetých bojů s Araby jednotlivé části poloostrova dobyty zpět v různou dobu, a tak vznikala samostatná království. Za těchto bojů se rodily lidové zákony a zvyky. Protože tato území byla postupně dobyta zpět hlavně zásluhou šlechty, její moc neobyčejně sílila, zatímco královská moc slábla. Zároveň vzrůstala vnitrozemská města a osady, protože obyvatelé se museli usazovat pohromadě v opevněných místech, kde se cítili bezpeční proti neustálým vpádům Maurů. Protože Španělsko je poloostrov a protože stále udržovalo styky s Provencí a s Itálií, vyrostla na španělském pobřeží vzkvétající obchodní a námořní střediska. Již ve 14. století tvořila města nejsilnější stranu v kortesech, kde kromě zástupců měst zasedali zástupci duchovenstva a šlechty. Je třeba připomenout i toto: v důsledku toho, že panství Maurů bylo svrháváno postupně a za úporných bojů trvajících téměř osm set let, mělo Španělsko, když bylo úplně osvobozeno, zcela jiný ráz než tehdejší Evropa; v době, kdy v Evropě už přišla doba renesance, udržovaly se na severu Španělska mravy a zvyky Gótů a Vandalů a na jihu Arabů.

Když se Karel I. vrátil z Německa, kde byl korunován na císaře, sešly se ve Valladolidu kortesy, aby přijaly královu přísahu na staré zákony a vložily mu na hlavu korunu.[242] Karel odmítl

* — rad. *(Pozn. red.)*

dostavit se před kortesy a poslal k nim své zmocněnce s požadavkem, aby kortesy složily přísahu poddanské věrnosti jim. Kortesy odmítly vpustit tyto zmocněnce na své zasedání a vzkázaly králi, nedostaví-li se a nesloží-li přísahu na španělské zákony, že nebude nikdy uznán za španělského krále. Nato Karel povolil; dostavil se před kortesy a velmi nevrle — jak to líčí dějepisci — složil přísahu. Kortesy mu tehdy řekly: „Uvědomte si, seňore, že král je jen placeným služebníkem národa." Tak začalo nepřátelství mezi Karlem I. a městy. V důsledku králových intrik propukla v Kastilii celá řada vzpour, byla vytvořena ávilská Svatá junta a spojená města svolala zasedání kortesů do Tordesillasu, odkud byl 20. října 1520 králi zaslán „protest proti zlořádům"; král na to odpověděl tím, že všechny poslance shromážděné v Tordesillasu zbavil osobních práv. Občanská válka se už nedala odvrátit; vzbouření měšťané (komunéři) se chopili zbraní; jejich vojsko vedené Padillou dobylo pevnost Torrelobaton, ale nakonec bylo 23. dubna 1521 rozdrceno přesilou v bitvě u Villalaru. Hlavní „spiklenci" byli sťati, a když se jejich hlavy skutálely s popravčích špalků, přestaly ve Španělsku existovat staré svobody.

Růstu absolutní moci napomáhaly různé okolnosti. Sílu provincií podlamovala jejich nejednotnost; ale hlavně dovedl Karel využívat prudkého třídního antagonismu mezi šlechtou a měšťany k oslabování obou těchto tříd. Zmínili jsme se už o tom, že od 14. století měla města velký vliv v kortesech a že za Ferdinanda Katolického bylo vytvořeno Svaté bratrstvo (Santa Hermandad)[243], které se stalo mocným nástrojem v rukou měst proti kastilské šlechtě, která města obviňovala, že oklešťují její starobylé výsady a soudní pravomoc. Proto šlechta tak horlivě pomáhala Karlu I., když se pokoušel potlačit Svatou juntu. Když zlomil její ozbrojený odpor, pustil se do oklešťování výsad městské samosprávy; města ztratila mnoho obyvatelstva, tím rychle upadalo jejich bohatství i význam a brzy ztratila i vliv v kortesech. Nato se Karel obrátil proti šlechtě, která mu pomáhala potlačovat městské svobody a která sama měla dosud značný politický význam. Když roku 1539 propukla vzpoura v armádě, protože vojáci nedostávali žold, byl král nucen svolat kortesy, aby si s jejich svolením opatřil peníze. Kortesy, rozhořčené

tím, že dříve povolených peněz bylo zneužito na akce cizí španělským zájmům, odmítly povolit další částky. Karel se rozzuřil a kortesy rozehnal; a když se šlechta stále dovolávala své výsady neplatit daně, prohlásil, že ti, kdo se domáhají tohoto práva, nemají právo zasedat v kortesech, a tak je z kortesů vyhnal. To byla pro kortesy smrtelná rána; od té doby se jejich zasedání scvrklo na pouhou dvorní ceremonii. Třetí složka starých kortesů, duchovenstvo, se už za Ferdinanda Katolického postavilo pod korouhev inkvizice a jeho zájmy se už dávno neztotožňovaly se zájmy feudálního Španělska. Naopak, inkvizice přetavila církev v nejpádnější zbraň absolutismu.

Po skončení vlády Karla I. nastal politický a sociální úpadek Španělska provázený všemi příznaky ostudného a vleklého zahnívání, připomínajícími nejhorší doby turecké říše; za vlády tohoto císaře byly pohřbeny starobylé svobody, i když v nádherné hrobce. Byla to doba, kdy Vasco Núñez Balboa vztyčil kastilský prapor na březích Darienského zálivu, Cortés v Mexiku a Pizarro v Peru, kdy v Evropě naprosto převládal španělský vliv a kdy žhavou obraznost obyvatel Iberie* okouzlovaly vidiny eldoráda, rytířských dobrodružství a světové říše. Tehdy se španělská svoboda vytratila za třeskotu zbraní, zmizela pod přívalem zlata a v děsivé záři autodafé**.

Jak si ale potom máme vysvětlit ten neobvyklý jev, že po téměř třech stoletích vlády habsburské dynastie, po níž přišla bourbonská dynastie — a každá z nich byla dost silná, aby zdeptala lid — se ve Španělsku dosud do jisté míry udržují městské výsady? Že v zemi, která byla první z feudálních států, kde se vytvořila absolutní monarchie v nejryzejší podobě, že právě v této zemi nikdy nezapustila kořeny centralizace? Odpověď na to je nasnadě. Velké monarchie vznikaly všude v 16. století, tedy v době, kdy svářící se feudální třídy — šlechta a měšťané — upadaly. V ostatních velkých evropských státech vystupuje však absolutní monarchie jako civilizující středisko, jako sjednocovatelka společnosti. Tam byla kadlubem, v němž se mísily a zpracovávaly různé elementy společnosti, až byla

* — starověký latinský název pro území dnešního Španělska. *(Pozn. čes. red.)*

** — hranice, na kterých inkvizice upalovala odsouzence. *(Pozn. čes. red.)*

města s to vyměnit středověkou místní nezávislost a svrchovanost za panství buržoazie vůbec a za celkovou moc občanské společnosti. Ve Španělsku naproti tomu šlechta sice upadala, ale neztrácela přitom své nejnenáviděnější výsady, zatímco města ztrácela svou středověkou moc, aniž stoupal jejich význam jakožto novověkých měst.

Od dob nastolení absolutní monarchie španělská města živořila a neustále upadala. Nebudeme se tu zabývat politickými nebo ekonomickými příčinami úpadku španělského obchodu, průmyslu, mořeplavby a zemědělství. Pro náš účel postačí, jestliže si tento fakt připomeneme. Když začal upadat obchodní a průmyslový život ve městech, ochabovala i všechna vnitřní směna, obyvatelstvo různých provincií přicházelo méně do styku, nikdo se nestaral o komunikační prostředky a silnice pozvolna pustly. Tak se místní život ve Španělsku, nezávislost španělských provincií a obcí, různá úroveň společenského vývoje, která původně souvisela se zeměpisnou strukturou Španělska a vytvořila se v průběhu dějin tím, že se jednotlivé provincie samy osvobodily z maurské nadvlády a vytvořily malé nezávislé státy — to všechno se teď definitivně upevnilo a ustálilo v důsledku hospodářského převratu, který vysušil zdroje národní aktivity. A tak absolutní monarchie, třebaže ve Španělsku narazila na materiál už svou povahou nevhodný pro centralizaci, udělala ještě sama, co mohla, aby zabránila vzniku společných zájmů na základě dělby práce v národním měřítku a mnohotvárnosti vnitřní směny — jediné to základny, na níž lze vytvořit jednotný správní systém a společné zákonodárství. Proto absolutní monarchie ve Španělsku, i když se na první pohled podobá ostatním evropským absolutním monarchiím, patří spíš do kategorie asijských vládních forem. Španělsko — podobně jako Turecko — zůstávalo shlukem špatně spravovaných republik s nominálním suverénem v čele. V jednotlivých provinciích se despotismus projevoval různě, podle toho, jak který místodržící či guvernér svévolně vykládal zákony platné v celé zemi; ale přes všechen svůj despotismus nebránila vláda provinciím, aby neměly různé své zákony a obyčeje, různou měnu, vojenské prapory různých barev a vlastní daňový systém. Orientální despotismus potlačuje totiž obecní samosprávu jen tehdy, když stojí v cestě jeho přímým

zájmům, ale velmi ochotně nechává tyto instituce existovat, dokud na ně může převalovat svou povinnost něco dělat a dokud ho zbavují námahy, kterou by musel vynakládat na řádnou správu.

Tak se stalo, že Napoleon, který stejně jako všichni jeho současníci považoval Španělsko za mrtvolu, z níž už vyprchal všechen život, byl nemile překvapen, když se ukázalo, že španělský stát je sice mrtvý, ale španělská společnost je plná života a každá její částečka je nabita odbojnou silou. Po uzavření fontainebleauské smlouvy vtáhlo jeho vojsko do Madridu; přilákal královskou rodinu k rozhovorům do Bayonne, přiměl Karla IV., aby odvolal svou abdikaci a aby mu pak postoupil své državy; Ferdinanda VII. donutil hrozbami k obdobnému prohlášení. Když pak Karla IV., jeho královskou choť a „knížete míru" poslal do Compiègne, Ferdinanda VII. a jeho bratry uvěznil na zámku ve Valençay, dosadil na španělský trůn svého bratra Josefa, svolal do Bayonne španělskou juntu a nadiktoval jí jednu ze svých už připravených ústav.[244] Neviděl ve španělském království nic živého kromě žalostného královského rodu, který vsadil bezpečně za mříže, a tak byl přesvědčen, že má Španělsko pevně ve svých rukou. Ale za několik dní po tom, co provedl svůj coup de main*, dostal zprávu o madridském povstání. Murat sice toto povstání udusil, neboť dal postřílet asi 1000 lidí; ale když se zpráva o tomto masakru roznesla, vypuklo povstání v Asturii a brzy nato v celém království. Připomínáme, že podnět k tomuto prvnímu spontánnímu pozdvižení vyšel z lidu, kdežto „lepší" třídy se klidně podřídily cizáckému jhu.

Tak se Španělsko připravilo na svou pozdější revoluční dráhu a vrhlo se do bojů, příznačných pro jeho vývoj v tomto století. Fakta a vlivy, které jsme tu stručně vylíčili, podnes ovlivňují osud Španělska i všechny činy španělského lidu. Vylíčili jsme je proto, že je nutné je znát, má-li být správně zhodnocena nejen nynější krize, ale všechno, co Španělsko vykonalo a zažilo od dob napoleonské uzurpace, za období téměř padesáti let — období různých tragických událostí a hrdinského úsilí — které je věru jednou z nejdojemnějších a nejpoučnějších kapitol celých moderních dějin.[245]

* — smělý kousek. *(Pozn. red.)*

II

Seznámili jsme už naše čtenáře se stručným přehledem dřívějších revolučních dějin Španělska, abychom jim umožnili lépe pochopit a posoudit současné události, které nyní sleduje celý svět. Ještě zajímavější a stejně důležité pro pochopení současnosti je velké národní hnutí, které provázelo vyhnání Bonapartů a vrátilo španělskou korunu rodu, který ji drží podnes. Máme-li však správně zhodnotit toto hnutí, v němž bylo prokázáno tolik hrdinství a v němž lid, pokládaný téměř za mrtvý, tak skvěle projevil svou životaschopnost, musíme se vrátit až k počátkům Napoleonova útoku na španělský národ. Pravá příčina toho všeho byla patrně poprvé vyslovena v tylžské smlouvě, která byla uzavřena 7. července 1807 a byla prý doplněna tajnou konvencí podepsanou knížetem Kurakinem a Talleyrandem. Text smlouvy přinesla madridská „Gaceta" z 25. srpna 1812; mimo jiné tu čteme i tato ustanovení:

„*Článek 1.* Rusko má dostat pod svou moc evropské Turecko a své državy v Asii má rozšířit tak daleko, jak to uzná za vhodné.

Článek 2. Bourbonská dynastie ve Španělsku a rod Braganzů v Portugalsku přestanou panovat. Obě tyto koruny připadnou princům z rodu Bonapartů."

Je-li tato smlouva autentická — a proti její pravosti se dá sotva co namítat, svědčí o tom ostatně i nedávno vydané paměti krále Josefa Bonaparta[246] — pak byla skutečnou příčinou francouzského vpádu do Španělska v roce 1808, a tehdejší pohnuté události v této zemi jsou tedy neviditelnými nitkami spjaty s osudem Turecka.

Když vzápětí po madridském masakru a po jednání v Bayonne propukla povstání v Asturii, Galicii, Andalusii a Valencii a francouzská armáda obsadila Madrid, zmocnil se Bonaparte úskokem čtyř pevností na severu — Pamplony, San Sebastiánu, Figuérasu a Barcelony; část španělské armády byla už předtím poslána na ostrov Fyn, odkud měla podniknout útok na Švédsko; také všechny dosud existující úřady — vojenské, církevní, soudní i správní — a rovněž šlechta vybízely lid, aby se podrobil cizím vetřelcům. Jedna okolnost však vyvažovala všechny ostatní těžkosti. Díky Napoleonovi se země zbavila svého krále, královské rodiny a královské vlády. Tím byly rozbity okovy, které by jinak byly španělskému lidu zabránily projevit svou vrozenou energii. Jak špatně se dovedl španělský lid bránit proti Francouzům pod velením svých králů a za normálních okolností, to se ukázalo za ostudného tažení z roku 1794 a 1795.[247]

Napoleon povolal nejvznešenější španělské osobnosti do Bayonne a tam jim milostivě daroval krále a ústavu. Až na pár výjimek se dostavili všichni. 7. června 1808 přijal král Josef v Bayonne poselstvo španělských grandů, jejichž jménem ho vévoda Infantado, nejbližší přítel Ferdinanda VII., oslovil takto:

„Sire, španělští grandové vždy slynuli oddaností svému panovníkovi, a také Vaše Veličenstvo najde u nich nyní stejnou věrnost a příchylnost."

Kastilská královská rada ujistila chudáka Josefa, že je „hlavním výhonkem rodu, Bohem předurčeného vládnout". Stejně podlízavě ho oslovil vévoda del Parque v čele delegace vyslané armádou. Příštího dne vydaly tyto osobnosti provolání nařizující, aby se všichni podrobili bonapartské dynastii. 7. července 1808 podepsalo novou ústavu 91 nejurozenějších Španělů, vévodové, hrabata, markýzové a také nejvyšší představitelé církevních řádů. Když se jednalo o ústavě, jediné, proti čemu měli námitky, bylo zrušení jejich starých výsad a úlev. Prvními ministry a prvními dvorními hodnostáři Josefovými byli tíž lidé, kteří byli ministry a dvořany za Ferdinanda VII. Někteří příslušníci horních tříd viděli v Napoleonovi člověka povolaného prozřetelností obrodit Španělsko, jiní zas jedinou záštitu proti revoluci, ale nikdo z nich nevěřil, že by národní odboj měl vyhlídky na úspěch.

A tak hned od počátku španělské války za nezávislost ztratili vysoká šlechta i někdejší vysocí úředníci jakýkoliv vliv na střední

třídy a na lid, protože hned na počátku boje přešli do druhého tábora. Na jedné straně stáli afrancesados (pofrancouzštěnci) a na druhé národ. Ve Valladolidu, v Cartageně, v Granadě, v Jaénu, v San Lúcaru, v La Carolině, v Ciudad Rodrigu, v Cádizu a ve Valencii se bývalí nejvýznamnější vysocí úředníci — guvernéři, generálové a jiné význačné osobnosti pokládané za francouzské agenty a za překážku v cestě národního hnutí — stali obětí rozzuřeného lidu. Všude byli tito úředníci vyhnáni. Několik měsíců před povstáním z 19. března 1808 propukly v Madridu lidové nepokoje, jejichž cílem bylo svrhnout El Chorizera (uzenáře — přezdívka Godoye) a jeho nenáviděné přisluhovače. Tohoto cíle bylo nyní dosaženo v národním měřítku, a tím také byla dokončena vnitřní revoluce v tom rozsahu, v jakém si ji představovaly masy; tato revoluce nebyla zatím spojena s odbojem proti cizímu vetřelci. Vůbec se zdálo, že hnutí směřuje spíš *proti* revoluci než *pro* ni. Bylo to hnutí sice národní, neboť hlásalo nezávislost Španělska na Francii, ale zároveň bylo dynastické, neboť stavělo „milovaného" Ferdinanda VII. proti Josefu Bonapartovi; bylo reakční, neboť stavělo staré instituce, zvyky a zákony proti Napoleonovým racionálním novotám; bylo pověrčivé a fanatické, neboť stavělo „svaté náboženství" proti takzvanému francouzskému ateismu, ve skutečnosti proti zrušení zvláštních výsad katolické církve. Kněží, vyděšení tím, co potkalo jejich bratry ve Francii, rozněcovali vášně lidu v zájmu sebezáchovy. „Oheň vlastenectví", praví Southey, „vzplanul ještě výš, živen svatým olejem pověry."[248]

Všechny války za nezávislost vedené proti Francii mají jeden společný rys: touhu po obrodě spojenou s reakcí; nejvýrazněji se to projevilo ve Španělsku. V představách lidu byl král obklopen jakousi romantickou svatozáří hodného prince, kterého přemohl a zajal obr loupežník. Nejpoutavější a nejznámější období španělské minulosti byla spojena s posvátnými a zázračnými tradicemi válek svatého kříže proti půlměsíci; a množství lidí z nižších tříd si zvyklo nosit kutnu žebravého mnicha a živit se z církevních milodarů. Jeden španělský spisovatel, don José Clemente Carnicero, vydal v letech 1814 a 1816 tato díla: „Napoleon, pravý evropský Don Quijote", „Hlavní události slavné španělské revoluce", „Zá-

konné obnovení práv inkvizice"[249]; stačí povšimnout si názvů těchto knih, a pochopíme charakteristický rys španělské revoluce, s nímž se setkáváme i v četných manifestech provinčních junt: všechny tyto manifesty se hlásily ke králi, ke svému svatému náboženství a k vlasti a některé dokonce sdělovaly lidu, že „jeho vyhlídky na onom světě jsou v sázce a velmi nebezpečně ohroženy".

Avšak i když valnou většinu národní strany tvořili rolníci, obyvatelé malých vnitrozemských měst a početná armáda žebráků v kutnách i bez kuten, lidé plní hluboko zakořeněných náboženských a politických předsudků, patřila k ní naproti tomu i čilá a vlivná menšina, která považovala lidové povstání proti francouzskému vpádu za signál k politické a sociální obrodě Španělska. Tuto menšinu tvořili obyvatelé námořních přístavů, obchodních měst a některých hlavních provinčních měst, kde se za vlády Karla V. do jisté míry rozvinuly materiální podmínky moderní společnosti. Podporovala je i vzdělanější část vyšších a středních tříd — spisovatelé, lékaři, právníci, ba i někteří kněží — kterou Pyreneje neuchránily před vpádem filosofie 18. století. Pravým manifestem této skupiny bylo proslulé Jovellanosovo memorandum o zdokonalení zemědělství a o agrárním zákoně, vydané roku 1795 a sestavené z příkazu kastilské královské rady.[250] Konečně tu byla mládež ze středních tříd, například universitní studenti, kteří byli nadšenými stoupenci tužeb a zásad francouzské revoluce a kteří po určitou dobu dokonce doufali, že se jejich vlast obrodí s pomocí Francie.

Dokud šlo jen o společnou obranu země, byly obě hlavní součásti národní strany naprosto jednotné. Rozpory mezi nimi se začaly projevovat teprve tehdy, když se sešly v kortesech, na bojišti, kde se měl svést boj o novou ústavu, jež tu měla být vypracována. Revoluční menšina chtěla roznítit vlastenectví lidu a neváhala proto dovolávat se nacionálních předsudků odedávna zakořeněných v lidu. Ačkoli tato taktika zdánlivě prospívala bezprostředním cílům národního odboje, byla nakonec pro tuto menšinu osudná, když později konzervativní část staré společnosti použila právě těchto předsudků a lidových vášní jako štítu proti vlastním dalekosáhlým plánům revolucionářů.

Když Ferdinand vyzván Napoleonem odjížděl z Madridu,

vytvořil nejvyšší vládní juntu v čele s infantem donem Antoniem. Ale už v květnu tato junta zmizela. Ústřední vláda neexistovala, a tak si vzbouřená města tvořila vlastní junty řízené juntami v hlavních provinčních městech. Tyto provinční junty byly vlastně nezávislými vládami a každá z nich si vytvořila vlastní armádu. Junta zástupců v Oviedu prohlásila, že všechna svrchovaná moc přešla do jejích rukou, vyhlásila Bonapartovi válku a vyslala do Anglie delegaci, která tam měla uzavřít příměří. Stejně postupovala později junta v Seville. Je zajímavé, že sám tlak okolností vehnal tyto fanatické katolíky do spolku s Anglií, mocností, kterou byli Španělé zvyklí považovat za vtělení nejodpornějšího kacířství, za něco jen trochu lepšího než sám Veliký Turek*. Aby se ubránili proti francouzskému ateismu, vrhli se do náruče britskému protestantství. Není proto divu, že Ferdinand VII., když se pak vrátil do Španělska, prohlásil v dekretu, jímž se obnovovala svatá inkvizice, že jednou z příčin,

„které poskvrnily čistotu náboženství ve Španělsku, byla přítomnost cizích vojsk, vyznavačů různých sekt, vesměs nakažených nenávistí ke svaté církvi římské".

Provinční junty, které se tak rychle vytvořily a byly na sobě navzájem nezávislé, uznávaly určitou, ovšem velmi nepatrnou a mlhavou nadřazenost nejvyšší junty v Seville, neboť v době, kdy Madrid byl obsazen cizím vetřelcem, byla Sevilla pokládána za hlavní město Španělska. Tak byla nastolena jakási velmi anarchická federální vláda, zmítaná protichůdnými zájmy, lokální řevnivostí a soupeřením o vliv, která nebyla vhodným nástrojem pro sjednocení vojenského velení a zkoordinování vojenských operací.

Provolání těchto junt k lidu jsou prodchnuta hrdinstvím a silou lidu, který náhle procitl z dlouhé letargie a vrhl se jakoby zelektrizován do horečné činnosti, ale přesto se v nich ozývá i ona okázalá nabubřelost, styl, v němž se mísí fraškovitost s bombastičností, ona rozvláčná mnohomluvnost, pro kterou Sismondi obdařil španělskou literaturu epitetem „orientální".[251] Kromě toho se v nich projevuje dětinská marnivost vlastní španělské povaze — členové junt si například osobovali titul „Výsost" a nosili nádherné uniformy.

* — tj. turecký sultán. *(Pozn. red.)*

V souvislosti s juntami je třeba připomenout dvě okolnosti — jedna svědčí o nízké úrovni lidu v době, kdy povstal, zatímco druhá brzdila rozvoj revoluce. Junty byly voleny všeobecným hlasováním; ale „pravé nadšení nižších tříd se projevovalo v poslušnosti". Volily obvykle jen své přirozené představené, příslušníky vyšší i nižší provinční šlechty, za nimiž stálo duchovenstvo, a sem tam nějaké význačné osobnosti z řad buržoazie. Lid si byl tak dalece vědom své slabosti, že svou iniciativu omezoval na to, aby vyšší třídy donutil postavit se proti vetřelci, ale nesnažil se už nějak tento odboj usměrňovat. V Seville například „první, na co lid pomyslel, bylo, aby se sešlo duchovenstvo z farnosti a představení klášterů k volbě členů junty". Tak byli v juntách hlavně lidé zvolení na základě svého dřívějšího společenského postavení, lidé, kteří byli všechno možné, jen ne revoluční vůdci. Přitom lid, když vytvářel tyto orgány, nepomyslel na to, aby nějak vymezil jejich moc nebo aby stanovil dobu jejich trvání. A junty, ty samozřejmě myslely jen na to, jak by svou moc rozšířily a dobu svého trvání prodloužily. A tak tyto první výtvory iniciativy lidu z počátku revoluce přetrvaly celou revoluci a osvědčily se jako hráze proti revolučnímu přívalu, kdykoli se vzedmul příliš vysoko.

20. července 1808, když Josef Bonaparte vstoupil do Madridu, donutil Castaños u Bailénu 14 000 Francouzů, jimž veleli generálové Dupont a Vedel, aby složili zbraně, a za několik dní nato musel Josef ujet z Madridu do Burgosu. A ještě další dvě události velmi povzbudily Španěly: předně generál Palafox vyhnal ze Zaragozy Lefebvra, a za druhé v La Coruñi přistala armáda markýze de la Romana, celkem 7000 mužů, kteří, ač jim v tom Francouzi bránili, připluli z ostrova Fynu, aby pomohli své zemi.

Po bitvě u Bailénu revoluce vyvrcholila, a ta část vysoké šlechty, která uznala dynastii Bonapartů nebo se dosud moudře držela v ústraní, se přidala na stranu lidu — což pro lid byla ovšem výhoda velmi pochybná.

III

Rozdělení moci mezi provinční junty zachránilo Španělsko při prvním otřesu, který způsobil Napoleonův vpád, a to nejen tím, že znásobilo schopnost země k odporu, ale i tím, že zmátlo útočníka, který nevěděl, proti komu se obrátit nejdřív; Francouzi byli úplně zmateni, když poznali, že centrum španělského odporu je všude a nikde. Ale přesto brzy po kapitulaci u Bailénu a po Josefově útěku z Madridu cítili všichni, že je nutné vytvořit nějakou ústřední vládu. Po prvních úspěších se spory mezi provinčními juntami tak zostřily, že např. generál Castaños jen taktak zabránil tomu, aby Sevilla netáhla proti Granadě. Francouzská armáda, která — kromě jednotek, jimž velel maršál Bessières — ustupovala v hrozném zmatku k linii Ebra, mohla být snadno úplně rozprášena nebo přinejmenším donucena přejít hranice, kdyby byla soustavně znepokojována; ale takto se mohla vzpamatovat a zaujmout silné postavení. Avšak rozhořčení celého národa proti malicherné řevnivosti junt a proti pohodlnosti a nedbalosti velitelů vzbudilo především krvavé potlačení povstání v Bilbau, provedené generálem Merlinem.[252] Bylo nanejvýš nezbytné koordinovat vojenské operace; bylo jisté, že Napoleon znovu přitáhne v čele vítězné armády sebrané na březích Němenu, Odry a v Pobaltí; bylo zapotřebí mít nějaký společný orgán, který by uzavřel spojenecké smlouvy s Velkou Británií nebo s některou jinou mocností a který by udržoval spojení se španělskou Amerikou a vybíral od ní daně; v Burgosu byla nastolena francouzská ústřední moc a bylo nezbytné postavit oltář proti oltáři. Všechny tyto okolnosti přiměly sevillskou juntu k tomu, že se zřekla — ač nerada — své mlhavé a spíš

nominální svrchovanosti a že několika provinčním juntám navrhla, aby vybraly ze svého středu po dvou zástupcích, kteří by pak společně vytvořili *ústřední juntu*; provinční junty se měly nadále věnovat záležitostem týkajícím se vnitřní správy svých obvodů, „ale v patřičné závislosti na ústřední vládě". A tak se ústřední junta složená z 35 zástupců provinčních junt (34 za španělské junty a jeden za Kanárské ostrovy) sešla v Aranjuezu 25. září 1808, těsně předtím, než ruský car a němečtí panovníci padli v Erfurtu k nohám Napoleonovi[253].

Za revoluční situace obráží osud armád pravou povahu občanské vlády ještě víc než za normálních okolností. Ústřední juntu, jejímž posláním bylo vyhnat ze španělské půdy vetřelce, vypudily úspěchy nepřátelských zbraní z Madridu do Sevilly a ze Sevilly do Cádizu, kde neslavně skončila. Za její vlády došlo k řadě potupných porážek, k naprostému zničení španělských armád a nakonec k rozpadu pravidelné války na ojedinělé akce geril. Španělský šlechtic Urquijo napsal 3. dubna 1808 Cuestovi, kastilskému generálkapitánovi*:

„Naše Španělsko je jako gotická stavba vybudovaná z různých kamenů, s tolika silami, výsadami, odlišnými zákony a obyčeji, kolik je provincií. Ve Španělsku neexistuje nic takového, čemu se v Evropě říká veřejné mínění. A z těchto důvodů nebude nikdy možné nastolit nějakou ústřední moc, která by byla tak silná, aby byla s to sjednotit naše národní síly."

I když největší překážkou, která stála v cestě při vytváření revolučního centra, byla faktická situace ve Španělsku v době francouzského vpádu, nebyla zároveň ústřední junta už pro své složení vůbec schopna řešit hroznou krizi, v níž se Španělsko octlo. Ústřední junta měla příliš mnoho členů a byla příliš nahodile složena, než aby se mohla stát výkonným orgánem, a měla příliš málo členů, než aby si mohla dělat nárok na autoritu Národního konventu[254]. Právě proto, že dostala moc od provinčních junt, nebyla schopna povznést se nad ctižádostivé ambice, nepřejícnost a sobeckou vrtošivost těchto junt. Z těchto provinčních junt — jejichž členové, jak jsme ukázali v dřívějším článku, byli vesměs zvoleni díky postavení,

* — generálkapitán (capitán general) byl nejvyšší vojenský velitel provincie v hodnosti polního maršála. *(Pozn. čes. red.)*

které měli ve staré společnosti, a ne proto, že by byli s to nastolit novou — byli do ústřední junty vysláni zase španělští grandové, preláti, kastilští hodnostáři, bývalí ministři, vysocí civilní i vojenští úředníci, a ne lidé, kteří se objevili s revolucí. Španělská revoluce selhala hned na počátku tím, že se snažila držet se v mezích legitimity a slušnosti.

Dvěma nejvýznačnějšími členy ústřední junty, pod jejichž prapory se seskupily dvě velké strany junty, byli Floridablanca a Jovellanos, oba pronásledovaní kdysi Godoyem, bývalí ministři, neduživí starci, přivyklí za celý svůj život obřadným a pedantickým průtahům španělského režimu, jehož slavnostní a rozvláčná pomalost se stala příslovečnou už za Bacona, který jednou zvolal: „Kéž by ke mně smrt přišla ze Španělska, alespoň by přišla pozdě!“[255]

Floridablanca a Jovellanos ztělesňovali protiklad, ale protiklad z toho období 18. století, které předcházelo éru francouzské revoluce; Floridablanca byl plebejský byrokrat, Jovellanos aristokratický lidumil; jeden byl stoupencem a praktickým vykonavatelem osvíceného despotismu, jehož představiteli byli Pombal, Bedřich II. a Josef II.; druhý byl „přítelem lidu“, a doufal, že jej povznese ke svobodě pomocí celé řady pečlivě promyšlených ekonomických zákonů a písemným šířením ušlechtilých doktrín. Oba však byli odpůrci feudálních přežitků, přičemž jeden se snažil osvobodit od nich monarchickou moc a druhý chtěl zbavit feudálních pout občanskou společnost. Úloha, kterou každý z nich sehrál v dějinách své vlasti, odpovídala rozdílnosti jejich názorů. Floridablanca neomezeně vládl jako ministerský předseda za Karla III., a čím větší byl odpor, na který narážel, tím despotičtěji vládl. Jovellanos, jehož ministerská dráha za Karla IV. byla velice krátká, si získal vliv na španělský lid ne jako ministr, ale jako učenec, nezískal si jej dekrety, ale esejemi. Floridablanca, když jej bouřlivá doba vynesla do čela revoluční vlády, byl osmdesátiletý stařec, neotřesený pouze ve své víře v despotismus a v nedůvěře v živelné síly lidu. Než odjel jako poslanec do Madridu, uložil u městské rady v Murcii tajný protest, v němž prohlašoval, že ustoupil jen násilí a z obav před vražednými úklady lidu a že podepisuje tento protokol především proto, aby mu král Josef nemohl někdy zazlívat, že

přijal mandát od lidu. Nespokojil se s tím, že se vrátil k tradicím svého mužného věku, ale vrátil se dokonce i k těm opatřením z doby, kdy byl ministrem, která nyní považoval za ukvapená. A tak tento muž, který kdysi vyhnal ze Španělska jezuity[256], sotvaže se dostal do ústřední junty, zasloužil se o to, že jim byl povolen návrat „jako soukromým osobám“. Uznával jedinou změnu, k níž došlo od dob jeho vlády, a to, že Godoy, který ho vyhnal a zbavil velkého hraběte Floridablanku jeho neomezené vládní moci, byl nyní znovu vystřídán týmž hrabětem Floridablankou a tentokrát vyhnán sám. A tohoto muže si ústřední junta vybrala za svého předsedu a tohoto muže uznávala většina v ústřední juntě jako neomylného vůdce.

Jovellanos, který stál v čele vlivné menšiny v ústřední juntě, také zestárl a ztratil mnoho životních sil za dlouhého strádání ve vězení, kam ho uvrhl Godoy. Avšak ani v dobách, kdy se mu vedlo nejlépe, nebyl mužem revolučních činů, ale spíš loajálním reformátorem, který byl příliš nerozhodný při výběru prostředků, a proto nikdy nic nedokázal. Ve Francii by byl šel asi tak daleko jako Mounier nebo Lally-Tollendal, ale ani o krok dál. V Anglii by se byl stal populárním členem Horní sněmovny. Ve Španělsku, které povstalo, mohl dodávat ideje vznětlivé mládeži, ale pokud jde o praktickou činnost, nemohl se měřit ani s úslužnou vytrvalostí takového Floridablanky. Nezbavil se úplně aristokratických předsudků, a proto měl značný sklon k montesquieuovské anglománii; a tak se tento ušlechtilý muž zdál ztělesněným důkazem toho, že i když se ve Španělsku výjimečně objeví duch schopný zobecňovat, pak jedině na úkor osobní energie, kterou je tam třeba věnovat místním záležitostem.

V ústřední juntě bylo ovšem několik lidí — v jejich čele stál don Lorenzo Calvo de Rozas, poslanec za Zaragozu — kteří sice sdíleli reformátorské názory Jovellanosovy, ale zároveň na juntu naléhali, aby přikročila k revolučním akcím. Bylo jich však příliš málo a byli příliš neznámí, než aby byli s to vytlačit pomalý parádní kočár, kterým byla junta, z vyježdených kolejí španělského ceremoniálu.

Tento mocenský orgán, tak těžkopádný svým složením, tak nemohoucí svým zřízením, s takovými přežitky minulosti v čele,

měl dokončit revoluci a porazit Napoleona. Byla-li jeho provolání stejně silácká, jako byly jeho skutky slabošské, bylo to zásluhou španělského básníka dona Manuela Quintany, neboť junta měla tolik vkusu, že ho jmenovala svým sekretářem a pověřila ho skládáním svých manifestů.

A tak jako se Calderonovi chlubní hrdinové vždycky uváděli únavným výčtem všech svých titulů, protože si pletli konvenční tituly s pravou velikostí, postarala se i junta především o vydání dekretů o tom, jaké pocty a vyznamenání jsou spojeny s jejím vzneseným postavením. Její předseda obdržel titul „Výsost", ostatní členové „Jasnost", zatímco juntě in corpore* byl vyhrazen titul „Veličenstvo". Rozhodli se nosit jakousi parádní uniformu, připomínající generálskou, ověsili si hruď řády reprezentujícími oba světy a odhlasovali si roční plat 120 000 reálů. Byl to nápad hodný staré španělské školy, že si vůdcové vzbouřeného Španělska — mají-li slavnostně a důstojně vstoupit na historické jeviště Evropy — musí navléci divadelní kostýmy.

Kdybychom se zabývali vnitřní historií junty a podrobnostmi její vlády, vymykalo by se to rámci našeho nástinu. Nám tu postačí, zodpovíme-li si dvě otázky. Jaký vliv měla junta na vývoj španělského revolučního hnutí? Jaký vliv měla na obranu země? Zodpovíme-li si tyto dvě otázky, ujasní se nám leccos z toho, co nám ve španělských revolucích 19. století dosud připadalo tajemné a nepochopitelné.

Hned na počátku pokládala většina ústřední junty za svou hlavní povinnost potlačit první revoluční rozmach. Proto znovu přitáhla uzdu tisku a jmenovala nového velkého inkvizitora, jemuž naštěstí Francouzi zabránili, aby se ujal svého úřadu. Ačkoli většina nemovitého majetku ve Španělsku byla tehdy prohlášena za nezcizitelnou (tzv. mrtvá ruka) — v podobě dědičných šlechtických statků a neprodejných církevních statků — nařídila junta zastavit prodej statků „mrtvé ruky", který už začal, a dokonce vyhrožovala, že zruší soukromé smlouvy týkající se prodeje církevních statků. Uznala státní dluh, ale nepodnikla žádné finanční opatření, aby

* — jako celku. *(Pozn. red.)*

škrtla z rozpočtu spousty závazků, kterými jej během staletí zatížily úplatné vlády, nebo aby reformovala příslovečně nespravedlivý, nesmyslný a nesnesitelný daňový systém, či aby lidu otevřela nové zdroje výrobní činnosti tím, že by rozbila feudální okovy.

IV

Už za vlády Filipa V. řekl Francisco Benito Soledad: „Všechny svízele Španělska pocházejí od togados (právníků).“[257] Na vrchol zhoubné španělské vrchnostenské hierarchie byla dosazena kastilská královská rada (Consejo Real). Tento orgán — který se zrodil v bouřlivých dobách donů Juanů a Jindřichů a jejž Filip II., když poznal, že je cenným doplňkem Santa officia*, ještě posílil — využil všech tehdejších pohrom i slabosti tehdejších králů a uchvátil a soustředil ve svých rukou nejrozmanitější pravomoci a ke své funkci nejvyššího soudního dvora připojil ještě funkci zákonodárce a vrchního dozorce nad správou všech španělských království. Tak měla tato rada ještě větší moc než francouzský parlament, jemuž se v lecčem podobala, až na to, že se nikdy nepostavila na stranu lidu. Jako nejmocnější orgán starého Španělska byla královská rada samozřejmě nejnesmiřitelnějším nepřítelem nového Španělska a všech nových lidových orgánů, které ohrožovaly její neomezený vliv. Jako nejvyšší orgán právnického stavu a ztělesněná záruka jeho výsad a beztrestnosti všech jeho přehmatů měla královská rada samozřejmě všechna ta nesčetná práva a všechen vliv, které byly nerozlučně spjaty se španělskou justicí. Byla to tedy síla, s níž revoluce nemohla uzavřít kompromis, kterou musela smést, protože jinak by později tato síla smetla revoluci. Jak jsme si ukázali v jednom z předešlých článků, královská rada se zhanobila tím, že přešla k Napoleonovi, a touto zradou ztratila všechnu vážnost v očích lidu. Přesto ústřední junta provedla tu hloupost, že v den,

* — inkvizičního soudu. *(Pozn. red.)*

kdy se ujímala své funkce, oznámila královské radě, že se ustavila, a vyžadovala od ní přísahu věrnosti; zároveň prohlásila, že až jí složí přísahu věrnosti královská rada, rozešle text této přísahy všem ostatním úřadům a institucím ve Španělsku. Z tohoto nerozvážného kroku, proti němuž otevřeně protestovala celá revoluční strana, královská rada usuzovala, že ústřední junta potřebuje její pomoc; vzpamatovala se ze své malomyslnosti a po několika dnech předstíraného váhání se ústřední juntě neochotně podrobila; při skládání přísahy však dala najevo své reakční pochybnosti a doporučila ústřední juntě, aby se rozešla a omezila počet svých členů na tři až pět podle zákona 3, oddíl 2, článek 15[258], a aby nařídila okamžité rozpuštění provinčních junt. Když se do Madridu vrátili Francouzi a rozehnali královskou radu, ústřední junta — která si zřejmě nevzala poučení z hrubé chyby, jíž se dopustila hned na začátku — provedla další hloupost a vzkřísila královskou radu tím, že vytvořila Consejo Reunido, tj. sdruženou královskou radu, spojením Consejo Real s ostatními troskami někdejších královských rad. Tak ústřední junta sama dodala kontrarevoluci ústřední moc, která soupeřila s její mocí, která jí neustále dělala potíže a mařila její akce svými intrikami a pikli, která se snažila přimět ji k nejnepopulárnějším krokům a pak, stavějíc na odiv své ctnostné rozhořčení, ji pranýřovala před rozhněvaným lidem. Není snad ani třeba připomínat, že když ústřední junta nejprve sama uznala a pak pomohla obnovit královskou radu, nemohla provádět žádné reformy ani v organizaci španělského soudnictví, ani v naprosto špatném španělském civilním a trestním zákonodárství.

Ačkoli ve španělském povstání převládaly národní a náboženské prvky, projevovala se v prvních dvou letech velmi rozhodná tendence k sociálním a politickým reformám. Dokazují to všechny manifesty provinčních junt z té doby. Všechny tyto junty, třebaže se většinou skládaly ze zástupců privilegovaných tříd, odsuzovaly staré zřízení a slibovaly radikální nápravu. Dokazují to ostatně i manifesty ústřední junty. V jejím prvním provolání k národu z 26. října 1808 se praví:

„Dvacet let tyranie vykonávané nejneschopnějšími lidmi přivedlo naši zemi na pokraj zkázy; nenávist a nesváry odcizily národ a jeho vládu. Lid, ještě ne-

dávno utlačovaný a ponižovaný, neznající svou vlastní sílu a nenacházející ochranu proti vládním zlořádům ani u úřadů, ani v zákonech, se domníval, že cizí nadvláda bude snesitelnější než zhoubná tyranie, která ho ničila. Panství zvůle, vždy rozmarné a téměř vždy nespravedlivé, trvalo příliš dlouho; trpělivost lidu, jeho smysl pro pořádek, jeho šlechetná loajálnost byly příliš dlouho zneužívány; bylo na čase nastolit vládu zákona prospěšného všem. Byla tedy nutná náprava ve všech směrech. Junta hodlá vytvořit různé výbory, z nichž každý bude pověřen zvláštním oborem činnosti; těmto výborům je možno zasílat všechny přípisy o vládních a správních záležitostech."

V provolání vydaném 28. října 1809 v Seville se praví:

„Slabomyslný a vyžilý despotismus připravoval cestu francouzské tyranii. Připustit, aby se vrátily někdejší zlořády, by byl stejně těžký zločin jako vydat vás do rukou Bonapartových."

V ústřední juntě zřejmě existovala velmi originální dělba práce: Jovellanosova strana směla proklamovat a protokolovat revoluční tužby národa, zatímco Floridablankova strana si vyhradila to potěšení, že ji přímo usvědčovala ze lži a stavěla proti revoluční fikci kontrarevoluční skutečnost. Nám tu však jde o to, že chceme na základě vlastních přiznání provinčních junt vůči ústřední juntě dokázat tak často popíraný fakt, že v době prvního španělského povstání se projevovaly revoluční tužby.

Jak ústřední junta využívala situace vhodné k provedení reforem — příznivé nálady lidu, tlaku událostí a stavu bezprostředního ohrožení — o tom si lze udělat představu podle toho, jak jednali její komisaři v různých provinciích, kam byli vysíláni. Jeden španělský spisovatel[259] přímo říká, že ústřední junta neoplývala vynikajícími lidmi, a tak si dala pozor, aby své význačné členy ponechala v ústředí, a ven posílala ty, kteří nestáli za nic. Tito komisaři byli zmocněni předsedat provinčním juntám a zastupovat ústřední juntu ve všech jejích funkcích. Uvedeme jen pár ukázek, jak si počínali: generál Romana, kterému španělští vojáci přezdívali markýz de las Romerias*, protože ustavičně pochodoval sem a tam — a přitom jeho vojsko nikdy nebojovalo, leda když byl náhodou pryč — tento Romana, když ho Soult porazil a vyhnal z Galicie, se objevil v Asturii, a to jako komisař ústřední junty. První, co udělal, bylo, že hledal záminku k hádce s oviedskou

* — podle „romerias" — „poutník". *(Pozn. red.)*

provinční juntou, která se usnesla na energických a revolučních opatřeních, a tím vzbudila proti sobě nenávist privilegovaných tříd. Nerozpakoval se dokonce tuto juntu rozpustit a dosadit do ní své lidi. Když se o těchto rozporech v provincii, kde se všechen lid jednotně postavil proti Francouzům, dověděl maršál Ney, okamžitě přitáhl do Asturie se svým vojskem, vyhnal markýze de las Romerias, vtáhl do Ovieda a po tři dny tam plenil. Když koncem roku 1809 Francouzi odtáhli z Galicie, přijel náš markýz a komisař ústřední junty do La Coruñi, uchvátil tam všechnu veřejnou moc, potlačil všechny obvodní junty, které se vytvořily za povstání, a místo nich dosadil vojenské guvernéry; přitom členům těchto junt vyhrožoval perzekucí, skutečně pronásledoval vlastence a projevoval krajní blahovůli vůči těm, kdo drželi s nepřítelem, a vůbec se ve všem projevoval jako úskočný, neschopný a vrtošivý hlupák. A co vlastně provedly obvodní a provinční junty v Galicii? Nařídily všeobecné odvody pro všechny třídy a osoby bez výjimky; vybíraly daně od kapitalistů a statkářů; snížily platy státním úředníkům; nařídily církevním sborům, aby jim daly k dispozici obsah svých pokladen. Zkrátka, dělaly revoluční opatření. Od dob slavného markýze de las Romerias Asturie a Galicie, dvě provincie, které se nejvíc vyznamenaly všeobecným odporem proti Francouzům, odmítaly účastnit se války za nezávislost, protože jim už nehrozilo bezprostřední nebezpečí vpádu.

Ve Valencii, kde se zdálo, že se otvírají vyhlídky na nový život, dokud byl lid ponechán sám sobě a vůdcům, které si sám zvolil, byl revoluční duch zlomen zásluhou ústřední vlády. Ústřední juntě nestačilo, že pro tuto provincii stanovila jako velitele jakéhosi generála dona José Cara, poslala tam ještě jako „svého vlastního" komisaře barona Labazoru. Tento baron provinční juntě vytýkal, že se postavila proti některým příkazům shora, a zrušil její dekret, jímž moudře suspendovala jmenování na uprázdněná kanovnictví, církevní beneficia a komturství a jejich výnosy přidělila vojenským nemocnicím. Tak vznikly prudké spory mezi ústřední juntou a valencijskou juntou; a proto později, za liberální správy maršála Sucheta, zůstávala Valencie pasívní, proto horlivě prosazovala Ferdinanda VII., když se vrátil, proti tehdejší revoluční vládě.

V Cádizu, nejrevolučnějším místě tehdejšího Španělska, způsobila přítomnost komisaře ústřední junty, omezeného a domýšlivého markýze de Villel, povstání, které vypuklo 22. a 23. února 1809 a které by bylo mělo katastrofální následky, kdyby v pravý čas nepřerostlo ve válku za nezávislost.

Ale nejlepší ukázkou toho, jak rozvážně si ústřední junta počínala při jmenování svých komisařů, bylo vyslání seňora Lozana de Torres jako delegáta k Wellingtonovi. De Torres se před anglickým generálem patolízalsky ponižoval, ale zároveň tajně informoval juntu, že generálovy stížnosti na nedostatek potravin jsou naprosto neopodstatněné. Když Wellington tohoto obojetného darebáka prohlédl, vyhnal ho s ostudou ze svého tábora.

Ústřední junta působila za velmi příznivých okolností a snadno mohla uskutečnit to, co proklamovala v jednom ze svých provolání k španělskému národu.

„Prozřetelnosti se zlíbilo, abyste se za této hrozné krize nemohli přiblížit ani o krok k nezávislosti, aniž byste se zároveň přiblížili o krok ke svobodě."[260]

Když se junta chopila otěží vlády, neovládali Francouzi ještě ani třetinu Španělska. Dřívější mocenské orgány se buď rozpadly, nebo se podřídily útočníkovi, anebo se rozešly, když je k tomu vyzval. Junta mohla kterékoli opatření sociální přeměny, jímž by majetek a vliv církve a šlechty přešel do rukou buržoazie a rolnictva, provést ve jménu obrany společné vlasti. Měla stejně příznivou situaci jako francouzský Výbor veřejného blaha[261]: k vnitřním otřesům došlo v době, kdy bylo nutné bránit se proti útoku zvenčí; kromě toho měla před sebou příklad smělé iniciativy, do které už byly některé provincie vehnány okolnostmi. Jí však nestačilo, že byla přítěží, která brzdila španělskou revoluci, a tak aktivně pracovala ve prospěch kontrarevoluce: znovu nastolovala dřívější mocenské orgány, znovu kula okovy, které už byly rozbity, dusila revoluční oheň všude, kde se rozhořel — sama nedělala nic a druhým bránila, aby něco dělali. V době, kdy ústřední junta zasedala v Seville, považovala i anglická toryovská vláda za nutné poslat jí 20. července 1809 nótu, v níž důrazně protestovala proti kontrarevolučnímu kursu junty — „obávajíc se, že junta by mohla udusit všeobecné nadšení". Kdesi jsem četl tento postřeh: Španělsko pro-

dělalo všechno zlé, co s sebou přináší revoluce, a přece nenabylo revoluční síly. Je-li na tomto výroku něco pravdy, pak je to zdrcující rozsudek nad ústřední juntou.

Považovali jsme za nutné zabývat se obšírněji touto otázkou, a to proto, že její rozhodující význam nepochopil dosud žádný evropský historik. Jedině za vlády ústřední junty bylo možné spojit řešení požadavků a potřeb obrany země s přeměnou španělské společnosti a emancipací španělského ducha, neboť jinak se musí každá politická ústava při sebemenším styku se skutečným životem rozplynout jako přízrak. Kortesy byly v docela opačné situaci — byly zahnány na nejodlehlejší konec Pyrenejského poloostrova, po dva roky byly odříznuty od většiny království francouzskou armádou, která je obléhala, a zastupovaly pomyslné Španělsko, zatímco skutečné Španělsko bylo dobýváno nebo bojovalo. V době kortesů bylo Španělsko rozděleno na dvě části. Na ostrově León — myšlenky bez činů, a v ostatním Španělsku — činy bez myšlenek. V době ústřední junty naopak bylo třeba neobyčejné slabosti, nemohoucnosti a zlovůle nejvyšší vlády k tomu, aby se španělská válka odtrhla od španělské revoluce. Není tedy pravda to, co tvrdí francouzští a angličtí autoři, že kortesy selhaly, protože byly revoluční; selhaly proto, že jejich předchůdci byli reakční a promeškali období vhodné k revolučním akcím. Novodobých španělských autorů se kritika anglických a francouzských autorů nemile dotýká, ale zatím nedokázali vyvrátit jejich tvrzení; velmi neradi také slyší bon mot* abbého de Pradt: „Španělský lid se podobá Sganarellově ženě, která toužila po výprasku."[262]

* — průpovídku, vtip. *(Pozn. red.)*

V

Ústřední junta selhala při obraně země, protože selhala ve svém revolučním poslání. Byla si vědoma toho, že je slabá, že její moc je nepevná, že je nanejvýš nepopulární — jak jinak se tedy mohla pokusit čelit řevnivosti, žárlivosti a přehnaným nárokům svých generálů, obvyklým jevům ve všech revolučních obdobích, než nedůstojnými úskoky a malichernými pletichami? Žila v neustálém strachu ze svých vojenských velitelů, jimž nedůvěřovala, a proto můžeme klidně věřit Wellingtonovi, který 1. září 1809 napsal svému bratrovi markýzu Wellesleymu:

„Měl jsem příležitost vidět, jak postupuje ústřední junta, a velice se obávám, že při rozdělování svých sil nebere ani tak v úvahu vojenskou obranu a vojenské operace, jako se zabývá politickými pletichami a snaží se dosáhnout bezvýznamných politických cílů."

V revolučních dobách, kdy se uvolňují všechna pouta podřízenosti, lze vojenskou kázeň obnovit jedině tím, že se od generálů vyžaduje přísná občanská kázeň. Protože však ústřední junta vinou svého nesourodého složení nikdy nedokázala zvládnout generály, generálové nebyli s to zvládnout vojáky a až do konce války nebyla ve španělské armádě nikdy ani průměrná kázeň a poslušnost. Tato neposlušnost byla živena nedostatkem potravin a šatstva a všech ostatních materiálních potřeb armády, protože morálka armády — jak to nazýval Napoleon — závisí plně na jejích materiálních podmínkách. Ústřední junta nebyla s to armádu pravidelně zásobovat, neboť tady nijak nepomáhaly manifesty chudáka básníka Quintany, a kdyby měla svým dekretům dodat pádnosti, byla by se musela uchýlit k těm revolučním opatřením, která vytýkala

provinčním juntám. Vždyť i všeobecné odvody bez ohledu na výsady a bez jakýchkoli výjimek a vyhlídka na dosažení kterékoli hodnosti v armádě pro všechny Španěly — vždyť i to bylo dílem provinčních junt, a ne ústřední junty. Jestliže tedy porážky španělské armády zavinila kontrarevoluční neschopnost ústřední junty, pak tyto pohromy naopak ještě víc skličovaly tuto vládu, kterou všechen lid opovrhoval a které nedůvěřoval, a ještě zvyšovaly její závislost na náročných a přitom neschopných vojevůdcích.

Španělská pravidelná armáda, i když byla všude poražena, přece se zas všude objevovala. Byla už víc než dvacetkrát rozprášena, ale pokaždé byla znovu připravena utkat se s nepřítelem a často se po porážce objevila s ještě většími silami. Když byla poražena, neměl z toho nepřítel nic, protože Španělé dovedli rychle utíkat, a tak neměli obyčejně velké ztráty na mužstvu, a ztráty v bitvě pro ně nic neznamenaly. Stáhli se v nepořádku do sierr* a určitě se znovu shromáždili a znovu objevili ve chvíli, kdy se to dalo nejméně čekat, s novými posilami a schopni ne-li čelit francouzské armádě, tedy alespoň ji nutit k neustálému pohybu a k rozptylování svých sil. Byli šťastnější než Rusové v tom, že ani nemuseli umírat, aby mohli vstát z mrtvých.

Nešťastná bitva u Ocañi, svedená 19. listopadu 1809, byla poslední velkou pravidelnou bitvou, kterou Španělé vybojovali; potom se už omezili jen na gerilový boj. Už ta skutečnost, že se upustilo od vedení pravidelné války, svědčí o tom, že národní vládní centrum zmizelo a do popředí vystoupila místní vládní centra. Když se porážky pravidelné armády stále opakovaly, začaly všude působit gerilové oddíly a masa lidu si přestala všímat celonárodních porážek a byla nadšena místními úspěchy svých hrdinů. A alespoň v tomto klamu byla ústřední junta zajedno s lidem: „‚Gaceta' přinášela obšírnější zprávy o některých potyčkách geril než o bitvě u Ocañi."

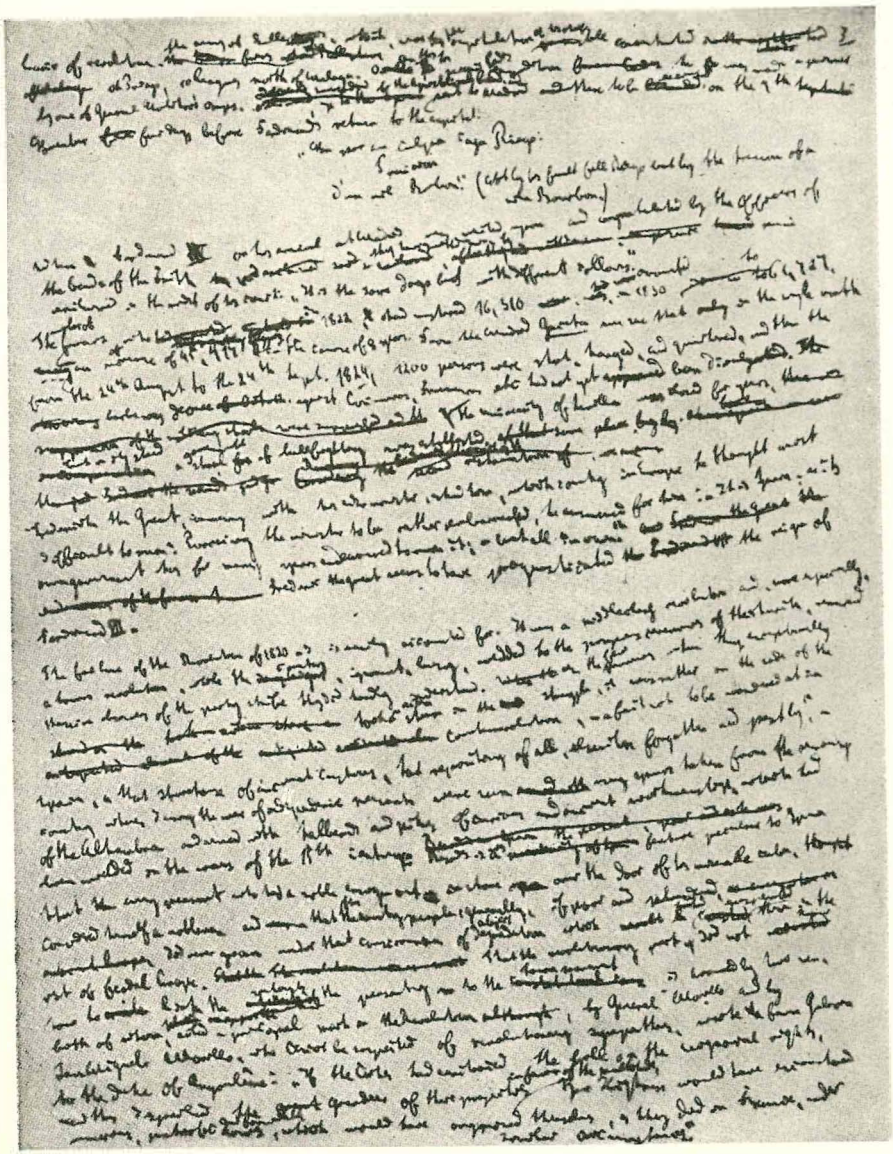
Jako Don Quijote protestoval svým kopím proti střelnému prachu, tak protestovaly gerily proti Napoleonovi, jenže s jiným úspěchem.

* — sierra, španělsky: hory, pohoří. *(Pozn. čes. red.)*

„Tyto gerily," píše „Oesterreichische militärische Zeitschrift" (sv. 1, 1821), „měly svou základnu — možno říci — v sobě a každá operace proti nim skončila tím, že její objekt zmizel."

V dějinách gerilové války je třeba rozlišovat tři období. V prvním období se chápalo zbraní obyvatelstvo celých provincií a vedlo partyzánskou válku, například v Galicii a v Asturii. V druhém období vedly gerilové oddíly vytvořené z trosek španělské armády, ze španělských zběhů z francouzské armády, z pašeráků atd., válku na vlastní pěst, nezávisle na jakémkoli vnějším vlivu, a tak, jak to vyhovovalo jejich bezprostředním zájmům. Šťastná náhoda a příznivé okolnosti jim často umožnily ovládnout celé oblasti. Dokud bylo složení geril takovéto, nevypadaly jako celek nijak hrozivě, ale přesto byly pro Francouze velice nebezpečné. Tvořily základ pro skutečné ozbrojení lidu. Jakmile se naskýtala vyhlídka na nějakou kořist nebo když se chystala nějaká složitější akce, nejaktivnější a nejodvážnější muži z lidu odcházeli z domova a přidávali se ke gerilám. Ty se bleskurychle vrhly na vyhlídnutou kořist nebo zaujaly bojovou sestavu, podle toho, k čemu se chystaly. Často je bylo vidět, jak celý den vytrvale pozorují ostražitého nepřítele a chystají se zajmout nepřátelskou spojku nebo přepadnout nepřátelský trén. Takto přepadl Mina mladší navarského místodržícího, jmenovaného Josefem Bonapartem, a Julián zajal velitele Ciudad Rodriga. Jakmile byla akce provedena, každý šel zas po svém, a bylo vidět, jak se ozbrojení muži rozcházejí všemi směry, a vesničané, kteří se zúčastnili akce, se klidně vrátili ke své denní práci, „aniž si někdo povšiml jejich nepřítomnosti". Tak byla přerušena doprava na všech silnicích. Všude byly tisíce nepřátel, a ani jednoho nebylo vidět. Nebylo možné vyslat někam kurýra, aby nebyl chycen; nebylo možné dopravit někam bezpečně zásoby; zkrátka nebylo možné se hnout, protože každé hnutí pozorovaly stovky očí. Přitom se nedal zasáhnout kořen takto organizovaného boje. Francouzi museli být stále ve střehu proti nepříteli, který stále unikal, pokaždé se znovu objevoval, byl všude, a přitom ho nebylo vidět, protože dovedl využít každé hory, aby se skryl.

„Francouzské síly," říká abbé de Pradt, „nevyčerpávaly ani bitvy, ani srážky, ale nepřetržité znepokojování neviditelným nepřítelem; když tohoto nepřítele pronásledovaly, ztratil se mezi lidem a z jeho středu se zase hned znovu

Stránka Marxova neuveřejněného rukopisu ze série článků „Revoluční Španělsko"

vynořoval s obnovenými silami. Francouzská armáda skýtala věrný obraz lva z bajky, kterého uštípal komár."

V třetím období se gerily snažily zavést podobný řád jako v pravidelné armádě, stav oddílů byl zvýšen na 3000—6000 mužů, pak ovšem přestaly být záležitostí celé oblasti a staly se nástrojem v rukou hrstky vůdců, kteří jich využívali tak, jak to nejlépe vyhovovalo jejich cílům. Díky této změně v systému geril získali Francouzi v boji proti nim značnou převahu. Protože gerilové oddíly teď byly příliš početné, než aby se mohly ukrývat a náhle mizet, aniž se daly donutit k bitvě, jak to dělaly dříve, byly často přepadeny, poraženy, rozprášeny a po delší dobu nebyly s to znovu znepokojovat nepřítele.

Srovnáme-li tato tři období gerilové války s politickými dějinami Španělska, vidíme, že obrážejí tři fáze postupného ochlazování lidového nadšení, které zavinila kontrarevolučnost vlády. Partyzánská válka začala pozdvižením všeho obyvatelstva, pak byla vedena v gerilových oddílech, jejichž zálohu tvořily celé oblasti, a skončila přeměnou v corps francs*, které se každou chvíli mohly buď zvrhnout v lupičské bandy, nebo klesnout na úroveň pravidelných pluků.

Odcizení nejvyšší vládě, uvolněná kázeň, ustavičné porážky, neustálé formování, rozklad a nové formování kádrů, které trvalo šest let, muselo celé španělské armádě nezbytně vtisknout ráz pretoriánství a zároveň ji změnit v povolný nástroj nebo důtky v rukou jejích velitelů. Pokud jde o generály, ti zase buďto byli členy ústřední vlády, nebo se s ní hádali, nebo proti ní intrikovali a přitom vždy vrhali na misku politických vah svůj meč. Tak Cuesta, který si později — jak se zdálo — získával důvěru ústřední junty tou měrou, jak prohrával v bitvách celonárodního významu, začal tím, že se spikl s královskou radou a že zatkl zástupce Leónu v ústřední juntě. Generál Morla, člen ústřední junty, vydal Madrid Francouzům a přešel do tábora stoupenců Bonapartových. Floutek markýz de las Romerias, rovněž člen ústřední junty, pletichařil proti ní spolu s chvastounem Franciskem Palafoxem, bídákem

* — nepravidelné vojenské oddíly. *(Pozn. red.)*

Montijem a s odbojnou sevillskou juntou. Generálové Castaños, Blake, La Bisbal (jeden z O'Donnellů) v době kortesů postupně působili a intrikovali jako regenti, a valencijský generálkapitán don Javier Elio nakonec vydal Španělsko na milost a nemilost Ferdinandovi VII. Pretoriánstvím byli rozhodně víc nakaženi generálové než jejich vojsko.

Přitom armáda a gerily — jejichž velitelé za války se zčásti rekrutovali z řad vynikajících řadových důstojníků, jako Porlier, Lacy, Eroles a Villacampa, zatímco do řadového vojska přišli později zase jako velitelé vůdcové z geril, jako Mina, Empecinado atd. — byly nejvíc revolucionovanou složkou španělské společnosti, neboť do nich přicházeli lidé ze všech vrstev včetně celé zanícené, dychtivé a vlastenecké mládeže, na niž nepůsobily uspávací snahy ústřední vlády a která nebyla zatížena okovy starého režimu; někteří z nich, jako Riego, se vrátili z několikaletého zajetí ve Francii. Proto nás nemůže překvapovat vliv španělské armády za následujících pohnutých událostí, kdy se buď ujímala revoluční iniciativy, anebo škodila revoluci svým pretoriánstvím.

Pokud jde o gerily, je pochopitelné, že když po několik let působily na jevišti krvavých zápasů, když přivykly tuláckému životu a zvykly si dávat volný průchod všem svým vášním, nenávisti, pomstychtivosti i zálibě v loupení, musely se v mírových dobách stát velmi nebezpečnou cháskou, vždy připravenou na sebemenší pokyn ve jménu nějaké strany nebo v duchu nějaké zásady přidat se k tomu, kdo jim dobře zaplatí nebo poskytne záminku k loupežným výpravám.

VI

24. září 1810 se mimořádné kortesy sešly na Isla de León*; od 20. února 1811 zasedaly v Cádizu; 19. března 1812 vyhlásily novou ústavu a 20. září 1813 — tři roky po zahájení — své zasedání skončily.

Okolnosti, za nichž se toto shromáždění sešlo, nemají v dějinách obdoby. Dosud žádný zákonodárný sbor nebyl složen z členů shromážděných z tak různých částí světa a nedělal si nároky na kontrolu tak obrovského území v Evropě, Americe a Asii s tak rozmanitým obyvatelstvem a s tak spletitými zájmy; a přitom bylo téměř celé Španělsko obsazeno Francouzi a samo shromáždění, doslova odříznuté od Španělska nepřátelskými armádami a zatlačené na malý výběžek země, mělo vydávat zákony téměř před zraky armády, která je obklíčila a obléhala. Ze vzdáleného cípu Isla Gaditana** chtěly kortesy položit základy nového Španělska, jako to kdysi učinili jejich předkové z hornatého kraje u Cavadongy a v Sobrarbe.[263] Jak si máme vysvětlit ten podivný zjev, že ústava z roku 1812 — kterou korunované hlavy Evropy později na veronském kongresu odsoudily jako nejbuřičtější výplod jakobínství — byla výplodem starého mnišského a absolutistického Španělska, a to v době, kdy bylo zdánlivě plně zaujato vedením svaté války proti revoluci? A jak si máme dále vysvětlit to, že tato ústava náhle zmizela, že se ztratila jako stín —

* — ostrov na jihozápadním pobřeží Španělska, na jehož severním výběžku leží Cádiz. *(Pozn. čes. red.)*

** Starověký latinský název Cádizu je „Gades"; odtud název okolí Cádizu — Isla Gaditana. *(Pozn. čes. red.)*

jako „sueño de sombra", jak říkají španělští historikové — jakmile přišla do styku s živým Bourbonem? Je-li zrození této ústavy hádankou, je nemenší hádankou i její zánik. Abychom mohli tuto záhadu rozluštit, bude dobře začít stručným výkladem o této ústavě z roku 1812, kterou se Španělé pokusili později ještě dvakrát uvést v život, a to poprvé v letech 1820 až 1823 a podruhé v roce 1836.

Ústava z roku 1812 má 384 článků a skládá se z těchto 10 oddílů: 1) O španělském národu a o Španělech; 2) o španělském území, o náboženství, o vládě a o španělských občanech; 3) o kortesech; 4) o králi; 5) o soudech a soudnictví civilním i trestním; 6) o vnitřní správě provincií a obcí; 7) o daních; 8) o národních ozbrojených silách; 9) o školství; 10) o dodržování ústavy a o postupu při provádění změn v ústavě.

Opírajíc se o zásadu, že

„nositelem svrchované moci je v podstatě národ, jemuž jedinému tudíž přísluší výhradní právo stanovit základní zákony,"

ústava přesto vyhlašuje rozdělení mocí, podle něhož

„zákonodárná moc přísluší kortesům spolu s králem"; „provádění zákonů se svěřuje králi" a „aplikace zákonů v civilních a trestních věcech přísluší výhradně soudům, neboť ani kortesy, ani král nejsou v žádném případě zmocněni vykonávat soudní pravomoc, zaujímat stanovisko v projednávaných případech nebo nařizovat revizi vyneseného rozsudku".

Pro národní zastupitelstvo je základnou počet obyvatelstva, na každých 70 000 obyvatel připadá jeden poslanec. Kortesy mají jen jednu sněmovnu, a to poslaneckou; poslanci se volí všeobecným hlasováním. Volební právo mají všichni Španělé kromě služebnictva, osob, které ohlásily úpadek, a zločinců. Po roce 1830 nebudou mít volební právo občané, kteří neumějí číst a psát. Volby jsou však nepřímé, probíhají ve třech stupních: ve farnosti, v okrese a v provincii. Pro poslance neplatí žádný majetkový census. V článku 92 se sice praví:

„Má-li být někdo zvolen jako poslanec kortesů, je třeba, aby měl přiměřený roční důchod z osobního nemovitého majetku."

Avšak článek 93 stanoví, že předcházející článek nabude platnosti, teprve až to kortesy výslovně prohlásí na některém ze svých příštích zasedání. Král nemá právo ani rozpouštět kortesy, ani

odročovat jejich zasedání; kortesy se scházejí v hlavním městě každoročně vždy 1. března, aniž se svolávají, a zasedají nepřetržitě nejméně po tři měsíce.

Každý druhý rok se volí nové kortesy a žádný poslanec nesmí zasedat ve dvou po sobě následujících kortesech; to znamená, že poslanec může být znovu zvolen teprve po dvouletém mezidobí. Poslanci nesmějí požadovat ani přijímat odměny, penze nebo hodnosti od krále. Státní sekretáři, členové státní rady a hodnostáři královského dvora nemohou být zvoleni za poslance kortesů. Veřejní úředníci ve službách vlády nemohou být zvoleni jako poslanci kortesů za tu provincii, kde působí. Výdaje poslanců hradí příslušné provincie; platí jim denní diety ve výši, kterou stanoví kortesy v druhém roce své činnosti pro příští kortesy. Rozpravy v kortesech nesmějí probíhat v přítomnosti krále. Mají-li ministři učinit nějaké sdělení kortesům jménem královým, mohou se zúčastnit rozpravy v době a způsobem, jaké kortesy uznají za vhodné, mohou v rozpravě promluvit, ale nesmějí být při hlasování. Král, asturský princ a regenti musejí před kortesy přísahat na ústavu; kortesy také řeší všechny faktické či právní problémy, které se snad vyskytnou v otázce následnictví trůnu, a v případě potřeby volí regenty. Kortesy schvalují ještě před ratifikací všechny smlouvy o útočném spojenectví, o subvencích a obchodní smlouvy, dovolují nebo nedovolují cizímu vojsku vstup na španělské území, nařizují zřízení nebo zrušení úředních hodností u soudů vytvořených podle ústavy a zřizují nebo ruší veřejné hodnosti; každoročně určují podle králova doporučení počet pozemních i námořních sil v míru i za války, vydávají příkazy armádě, loďstvu a národní milici a všem jejich složkám; určují výdaje na státní správu, každoročně stanoví výši daní, je-li třeba, vypisují státní půjčky, rozhodují ve všech záležitostech měny, vah a měr; stanoví celkový plán v otázkách školství, střeží politickou svobodu tisku, dbají na to, aby se uskutečňovala a uplatňovala odpovědnost ministrů atd. Král má jen právo suspenzívního veta, jehož může použít při dvou po sobě následujících zasedáních; je-li však týž návrh nového zákona předložen potřetí a schválen kortesy příštího roku, rozumí se tím, že král dal svůj souhlas, a král ho skutečně musí dát. Před skončením každého

zasedání jmenují kortesy stálý výbor, skládající se ze sedmi poslanců, který zasedá v hlavním městě až do příští schůze kortesů; úkolem tohoto výboru je dbát na přísné dodržování ústavy a plnění zákonů. Jestliže tento výbor zjistí nějaké nepřístojnosti, podává o tom zprávu na nejbližší schůzi kortesů a v případě nebezpečí je zmocněn svolat mimořádné zasedání kortesů. Král nesmí opustit království bez svolení kortesů. Chce-li uzavřít sňatek, musí si vyžádat svolení kortesů. Kortesy stanoví výši ročního důchodu královského dvora.

Jedinou tajnou radou královou je státní rada, v níž nejsou ministři a která se skládá ze 40 osob: čtyř církevních hodnostářů, čtyř španělských grandů a dále z významných státních činitelů; všechny členy státní rady vybírá král ze seznamu 120 osob, sestaveného kortesy; ten, kdo je právě poslancem, nemůže být členem rady, a žádný člen státní rady nesmí přijmout od krále úřad, hodnost nebo funkci. Členové státní rady nemohou být sesazeni bez dostatečných důvodů prokázaných před nejvyšším soudem. Kortesy určují plat těchto členů státní rady, jejichž mínění má král vyslechnout ve všech důležitých otázkách a kteří navrhují kandidáty pro církevní a soudní úřady. V oboru soudnictví se ruší všechny dřívější consejos* a zavádí se nová síť soudů, zřizuje se nejvyšší soud, před nímž mají být souzeni ministři, je-li proti nim vznesena žaloba, a u něhož se mají projednávat všechny případy propuštění a sesazení členů státní rady a soudců vyšších soudů atd. Procesy smějí být zahájeny jen tehdy, jestliže se prokáže, že byl proveden pokus o smír. Je zakázáno mučení, nátlak při výslechu a konfiskace majetku. Všechny mimořádné soudy se ruší, kromě vojenských a církevních, proti jejichž rozsudkům je však možno se odvolat k nejvyššímu soudu.

Pro vnitřní správu měst a obcí (tam, kde obce neexistují, mají být vytvořeny z obvodů s přibližně 1000 obyvatel) mají být vytvořeny ayuntamientos, skládající se z jednoho či více členů obecní rady, obecních starších a radních za předsednictví policejního náčelníka (corregidora); tyto ayuntamientos se volí ve všeobecných volbách. Nemohou do nich být voleni státní úředníci, jmenovaní

* — rady. *(Pozn. red.)*

a placení králem. Členství v obecní správě je třeba považovat za občanskou povinnost, od níž nemůže být nikdo osvobozen bez závažných důvodů. Tyto obecní správy plní všechny své povinnosti pod dohledem provinčních deputací.

Politickou správou provincie je pověřen guvernér (jefe político) jmenovaný králem. Tento guvernér spolupracuje s provinčním zastupitelstvem, jehož je předsedou a které volí obvody, když se scházejí k všeobecným volbám členů nových kortesů. Tato provinční zastupitelstva se skládají ze sedmi členů a mají k ruce tajemníka placeného kortesy. Zastupitelstva mají zasedat nanejvýš 90 dní v roce. Svou pravomocí a svými povinnostmi se podobají stálým výborům kortesů. Všichni členové ayuntamientos a provinčních zastupitelstev přísahají při nastoupení úřadu na ústavu. Pokud jde o daně, jsou všichni Španělé bez výjimky povinni přispívat úměrně svým prostředkům na státní výdaje. Ruší se všechny celnice, ponechávají se jen v námořních přístavech a na hranicích. Všichni Španělé jsou rovněž povinni vykonávat vojenskou službu; kromě pravidelné armády má být v každé provincii vytvořen sbor národní milice z tamějších obyvatel v síle odpovídající počtu obyvatel a jiným okolnostem. Konečně ústava z roku 1812 nemůže být změněna, doplněna nebo upravena ani v jednotlivostech, dokud neuplyne osm let od doby, kdy nabyla platnosti.

Když se kortesy zabývaly tímto novým plánem španělského státního zřízení, uvědomovaly si samozřejmě, že takové moderní politické zřízení by bylo naprosto neslučitelné se starým sociálním systémem, a proto vydaly celou řadu dekretů, podle nichž se měly provést organické změny v občanské společnosti. Tak zrušily inkvizici. Zrušily vrchnostenské soudnictví a zároveň i všechny feudální výsady spojené s výhradami, zákazy a omezeními, např. o honbě, rybolovu, užívání lesa, mlýnů atd., kromě těch výsad, které byly nabyty koupí a které mohly být vykoupeny. V celém království zrušily kortesy vybírání desátků, zakázaly prozatím udělování církevních prebend kromě těch, které byly spojeny s vykonáváním bohoslužeb, a podnikly kroky ke zrušení klášterů a k sekvestraci jejich půdy.

Zamýšlely přeměnit obrovské ladem ležící pozemky, královské

domény a obecní půdu v celém Španělsku v soukromý majetek, a to tak, že by polovinu této půdy prodaly a z výtěžku likvidovaly státní dluh, druhou část by přidělily po kouscích jako odměnu vlasti propuštěným vojákům, kteří bojovali ve válce za nezávislost, a třetí část by zdarma a rovněž po malých kouscích rozdaly chudým rolníkům, kteří touží po půdě, ale nemohou si ji koupit. Dovolily ohrazování pastvin a ostatního pozemkového majetku, což bylo dosud zakázáno. Zrušily nesmyslné zákony, které znemožňovaly přeměnu pastvin v ornou půdu nebo orné půdy v pastviny, a vůbec zbavily zemědělství dřívějších svévolných a směšných předpisů. Zrušily všechny feudální zákony o pachtovních smlouvách i zákon, podle něhož nový pán dědičného statku nemusel potvrdit pacht sjednaný jeho předchůdcem, takže pachtovní smlouva pozbývala platnosti, zemřel-li ten, s kým byla sjednána. Zrušily takzvané voto de Santiago, starobylou dávku, kterou tvořilo určité množství nejlepšího chleba a nejlepšího vína a kterou museli odvádět venkované v některých provinciích hlavně na vydržování santiagského arcibiskupa a tamější kapituly. Nařídily zavedení rozsáhlé progresívní daně atd.

Protože jedním z hlavních záměrů kortesů bylo udržet si americké kolonie, které se už začínaly bouřit, uznaly naprostou politickou rovnoprávnost amerických a evropských Španělů, vyhlásily všeobecnou amnestii bez jakékoli výjimky, vydaly dekrety proti útlaku domorodého obyvatelstva v Americe i v Asii, odvolaly tzv. mitas, repartimientos[264] atd., zrušily monopol na rtuť a první v Evropě zakázaly obchod s otroky.

Ústavě z roku 1812 se vytýkalo jednak — to jí vytýkal např. sám Ferdinand VII. (viz jeho dekret ze 4. května 1814) — že je pouhou napodobeninou francouzské ústavy z roku 1791[265], kterou přesadili do španělské půdy snílkové bez ohledu na historické tradice Španělska. Naproti tomu jiní — např. abbé de Pradt v díle „Nynější španělská revoluce“[266] — dokazovali, že kortesy zbytečně lpěly na zastaralých formulích, převzatých ze starobylých fueros[267] a patřících do feudální doby, kdy královská moc byla omezena nadměrnými výsadami grandů.

Pravda je taková, že ústava z roku 1812 je jakousi reprodukcí

starých fueros, ale chápaných v duchu francouzské revoluce a přizpůsobených potřebám moderní společnosti. Například právo na povstání se všeobecně považuje za jednu z nejsmělejších novot jakobínské ústavy z roku 1793[268], avšak totéž právo najdeme už ve starých sobrarbských fueros, kde se nazývá Privilegio de la Unión*. Vyskytuje se také ve staré kastilské ústavě. Podle sobrarbských fueros nemůže král bez předchozího souhlasu kortesů ani uzavřít mír, ani vyhlásit válku, ani podepsat nějakou smlouvu. Stálý výbor, který tvoří sedm členů kortesů a který má dozírat na přesné dodržování ústavy v době, kdy nezasedá zákonodárný sbor, existoval už dávno v Aragonii a v Kastilii byl zaveden v době, kdy hlavní kortesy celého království byly sloučeny v jeden orgán. V době francouzského vpádu stále ještě existovala obdobná instituce v navarském království. Pokud jde o to, že členové státní rady jsou vybíráni ze seznamu 120 osob, které králi navrhují kortesy a také je platí — tento prazvláštní výtvor ústavy z roku 1812 byl inspirován vzpomínkami na osudný vliv kamaril ve všech obdobích španělské monarchie. Státní rada měla tedy vystřídat kamarilu. Mimoto existovaly obdobné instituce už v minulosti. Např. za vlády Ferdinanda IV. byl král neustále obklopen dvanácti občanskými poslanci, které vysílala kastilská města jako členy královy tajné rady; a roku 1419 si delegace těchto měst stěžovala, že jejich zmocněnci nejsou už pouštěni do královské rady. Na první pohled se zdá, že to, že nejvyšší hodnostáři a dvořané nesměli být členy kortesů, stejně jako to, že poslanci kortesů nesměli přijímat žádné hodnosti nebo úřady od krále, bylo převzato z ústavy z roku 1791 a že to přirozeně vyplývá z novodobého rozdělení moci, sankcionovaného ústavou z roku 1812. Ale ve skutečnosti se s precedenty toho jednak setkáváme ve staré kastilské ústavě, a za druhé víme, že lid se několikrát vzbouřil a zavraždil ty poslance, kteří přijali hodnosti nebo úřad od koruny. Pokud jde o právo kortesů jmenovat regenty za nezletilého panovníka, uplatňovaly toto právo staré kastilské kortesy ve 14. století v celých dlouhých obdobích nezletilosti panovníků.

Cádizské kortesy sice zbavily krále pravomoci, která mu vždy

* — spolčovací právo. *(Pozn. red.)*

příslušela — svolávat, rozpouštět nebo odročovat kortesy; ale protože kortesy se stávaly zbytečnými právě v důsledku těch metod, jimiž se králové snažili rozšířit své výsady, bylo naprosto nezbytné tuto královu pravomoc zrušit. Uvedené skutečnosti jsou snad dostatečným důkazem, že snaha omezit královskou moc — nejvýraznější rys ústavy z roku 1812, který si lze ostatně plně vysvětlit nedávnými pobuřujícími vzpomínkami na nenáviděný Godoyův despotismus — pramenila ze starých španělských fueros. Cádizské kortesy jen přenesly kontrolu královské moci z privilegovaných stavů na národní zastupitelstvo. Jak se španělští králové obávali starých fueros, je vidět z toho, že když roku 1805 měl být vydán nový španělský zákoník, vyšel královský příkaz nařizující, aby z něho byly odstraněny všechny pozůstatky feudalismu, které byly v posledním zákoníku a pocházely z doby, kdy monarchie byla slabá a králové byli nuceni činit svým vazalům ústupky podrývající jejich svrchovanou moc.

Volba poslanců všeobecným hlasováním byla sice novinkou, ale nesmíme zapomínat, že kortesy z roku 1812 byly také zvoleny všeobecným hlasováním, stejně jako všechny junty; že by tedy nějaké omezení bylo porušením práva, které si lid už vydobyl; a konečně, že majetkový census v době, kdy téměř všechen nemovitý majetek ve Španělsku držela „mrtvá ruka", by byl vyloučil z hlasování většinu španělského obyvatelstva.

Vytvoření jediné sněmovny, v níž se scházeli zástupci lidu, rozhodně nebylo napodobením francouzské ústavy z roku 1791, jak by nás rádi přesvědčili škarohlídští angličtí toryové. Naši čtenáři vědí, že už za Karla I. (císaře Karla V.) ztratily šlechta a duchovenstvo zastoupení v kastilských kortesech. Ale i v dobách, kdy kortesy byly rozděleny na brazos (větve) zastupující různé stavy, scházely se v jedné síni, jenže na oddělených místech, a hlasovaly společně. Z těch provincií, kde si za francouzského vpádu kortesy ještě udržely reálnou moc, jediná Navarra zachovávala starý zvyk a svolávala kortesy podle *stavů;* ale v naprosto demokratických shromážděních baskických provincií nebylo zastoupeno ani duchovenstvo. A navíc i tam, kde si duchovenstvo a šlechta udržely své pověstné výsady, netvořily už dávno samostatné politické celky, které kdysi byly základními složkami dřívějších kortesů.

Oddělení soudní a výkonné moci, které uzákonily cádizské kortesy, požadovali už v 18. století nejosvícenější španělští státníci; a všeobecná nenávist vůči královské radě, která se projevila hned na počátku revoluce, si vynutila omezení pravomoci soudů na vlastní sféru jejich činnosti.

Ta část ústavy, která se týká obecní samosprávy, je původním španělským výtvorem, jak jsme ukázali v dřívějším článku. Kortesy jen znovu zavedly starý municipální systém, z něhož jen oprášily starý středověký nános. Pokud jde o provinční zastupitelstva, která měla ve vnitřní správě provincií stejnou pravomoc jako ayuntamientos v obecní, kortesy je vytvořily po vzoru podobných orgánů, které v době francouzského vpádu stále ještě existovaly v Navaře, Biskajsku a Asturii. Zrušením výjimek z vojenské povinnosti kortesy jen sankcionovaly to, co se všeobecně praktikovalo za války o nezávislost. Rovněž zrušení inkvizice jen sankcionovalo faktický stav, protože inkviziční soud, ačkoli jej ústřední junta znovu zavedla, se neodvážil začít znovu působit. Jeho svatí členové se spokojili s tím, že pobírali plat, a moudře čekali na lepší časy. Pokud jde o potlačení feudálních zlořádů, kortesy neprovedly ani všechny ty reformy, které požadoval známý pamětní spis Jovellanosův, předložený roku 1795 královské radě jménem madridské hospodářské společnosti.

Už ministři osvíceného despotismu z konce 18. století, Floridablanca a Campomanes, podnikli první kroky v tomto směru. Kromě toho je třeba si připomenout, že v téže době, kdy zasedaly kortesy, působila v Madridu francouzská vláda, která ve všech provinciích obsazených Napoleonovým vojskem smetla všechny mnišské a feudální instituce a nastolila moderní správní systém. Bonapartistické listy tvrdily, že povstání bylo vyvoláno jen a jen anglickými intrikami a úplatky a s pomocí mnichů a inkvizice. Do jaké míry soupeření s vládou vetřelců blahodárně ovlivňovalo rozhodování kortesů, o tom je možné si udělat představu z toho, že dokonce i ústřední junta ve svém dekretu ze září 1809, jímž se oznamuje svolání kortesů, oslovila Španěly takto:

„Naši osočovatelé tvrdí, že bojujeme, abychom ubránili staré zlořády a odvěké nešvary naší zkažené vlády. Ukažte jim, že bojujete za štěstí a nezávislost

své vlasti, že už nikdy nechcete být hříčkou zvůle a rozmarů jediného člověka“ atd.

Naproti tomu v ústavě z roku 1812 nacházíme nesporné příznaky kompromisu mezi liberálními idejemi 18. století a temnými přežitky neomezené moci kléru. Postačí ocitovat 12. článek ústavy, podle něhož

„náboženství španělského národa je a musí být vždy katolické, apoštolské a římské, jediné pravé náboženství. Národ je chrání moudrými a spravedlivými zákony a zakazuje vyznávání jakéhokoli jiného.“

Nebo 173. článek, podle něhož má král při svém nastolení složit před kortesy tuto přísahu:

„Já, z milosti boží a podle ústavy španělského království král španělský, přísahám při Bohu všemohoucím a při Písmu svatém, že budu bránit a chránit katolické, římské a apoštolské náboženství a nebudu ve své říši trpět žádné jiné.“

Při podrobnějším rozboru ústavy z roku 1812 docházíme tedy k závěru, že tato ústava vůbec není otrockou napodobeninou francouzské ústavy z roku 1791, nýbrž že je svérázným a původním výplodem španělského duchovního života; obrozuje starobylé a národní instituce, zavádí reformy, po nichž volali nejproslulejší spisovatelé a státníci 18. století, a dělá nezbytné ústupky lidovým předsudkům.

VII

K tomu, že se v Cádizu sešli nejpokrokovější lidé Španělska, přispělo několik příznivých okolností. V době voleb bylo hnutí ještě na vzestupu a právě neoblíbenost ústřední junty způsobila, že se hodně očekávalo od jejích odpůrců, kteří většinou patřili k revoluční menšině národa. Na prvním zasedání kortesů byly zastoupeny téměř výhradně nejdemokratičtější provincie — Katalánie a Galicie; poslanci za León, Valencii, Murcii a Baleárské ostrovy se dostavili o tři měsíce později. V nejreakčnějších provinciích, vnitrozemských, se — kromě několika míst — volby do kortesů vůbec nesměly konat. Za různá království, města a městečka starého Španělska, kde volby znemožnila přítomnost francouzské armády, a za zámořské provincie Nového Španělska, odkud se poslanci nemohli dostavit včas, byli dodatečně zvoleni zástupci z toho množství lidí, které válečné zmatky zahnaly z provincií do Cádizu, a z těch četných Jihoameričanů, obchodníků, domorodců a dalších osob, kteří se buď ze zvědavosti, nebo při vyřizování svých záležitostí dostali do tohoto města. Tak se stalo, že tyto provincie zastupovali lidé náchylnější k novotám a víc prodchnutí idejemi 18. století, než by pravděpodobně byli zástupci zvolení přímo na místě. Konečně velmi důležité bylo i to, že se kortesy sešly v Cádizu, neboť toto město bylo tehdy v celém království proslulé jako nejradikálnější a podobalo se spíš americkým než španělským městům. Tamější obyvatelstvo zaplňovalo galerie v zasedací síni kortesů a krotilo reakcionáře, když se jejich opozice stávala příliš troufalou, různými výhrůžkami a nátlakem zvenčí.

Bylo by ovšem velkým omylem předpokládat, že v kortesech

měli většinu stoupenci reforem. V kortesech byly zřetelně zastoupeny tři strany: servilové, liberálové (názvy těchto stran se ze Španělska rozšířily do celé Evropy) a „Američané“[269], kteří hlasovali střídavě s první nebo druhou stranou, podle toho, jak to vyhovovalo jejich vlastním zájmům. Servilové, daleko nejpočetnější, se dávali strhnout aktivitou, horlivostí a nadšením liberální menšiny. Poslanci z řad kněží, kteří tvořili většinu strany servilů, byli vždy ochotni obětovat nároky trůnu, jednak proto, že dosud měli v dobré paměti rozpory mezi církví a státem, jednak proto, že se chtěli zalíbit lidu, a tak si udržet výsady a nadpráví své kasty. Za rozprav o všeobecném hlasování, o jednokomorovém systému, o odstranění majetkového censu a o právu veta se církevní strana vždycky přidávala k demokratičtější straně liberálů proti stoupencům anglické ústavy. Jeden z nich, kanovník Cañedo, pozdější burgoský arcibiskup a neúprosný pronásledovatel liberálů, oslovil seňora Muñoze Torrera, rovněž kanovníka, ale příslušníka liberální strany, takto:

„Jste pro to, aby král měl nadměrnou moc, ačkoli jako kněz byste měl hájit zájmy církve, a ne zájmy krále.“

Liberálové byli nuceni dělat ústupky církevní straně, jak jsme to viděli u některých článků ústavy z roku 1812. Když se jednalo o svobodě tisku, odsoudili ji páteři jako „neslučitelnou s náboženstvím“. Po velmi bouřlivých debatách a po prohlášení, že všechny osoby mají právo zveřejňovat své mínění bez zvláštního povolení, přijaly kortesy jednomyslně pozměňovací návrh, který vložením slova „politické“ oklešťoval toto právo na polovinu a všechny spisy o náboženských otázkách podléhaly dál cenzuře církevních institucí podle usnesení tridentského koncilu[270]. 18. srpna 1813, po schválení dekretu o opatřeních proti těm, kdo by strojili úklady proti ústavě, byl přijat další dekret stanovící, že ti, kdo budou strojit úklady v tom směru, aby španělský národ přestal vyznávat římskokatolické náboženství, budou souzeni jako zrádci a trestáni smrtí. Když bylo zrušeno voto de Santiago, bylo v náhradu za to schváleno usnesení, jímž se svatá Teresa de Jesus prohlašovala za patronku Španělska. Liberálové se také střežili, aby nenavrhovali a nevydávali dekrety o zrušení inkvizice, desátků, klášterů apod., dokud

nebyla vyhlášena ústava. Ale od té chvíle už nebylo možné zdolat opozici servilů uvnitř kortesů a duchovenstva mimo kortesy.

Vysvětlili jsme si tedy okolnosti, za nichž vznikla ústava z roku 1812 a které ovlivnily její charakteristické rysy; nyní ještě zbývá vysvětlit, proč ústava tak náhle a bez odporu zmizela ze světa, když se vrátil Ferdinand VII. Nikde na světě snad nedošlo k tak ponižující podívané jako v tomto případě. Když 16. dubna 1814 Ferdinand vstoupil do Valencie,

„jásající dav se zapřáhl do jeho kočáru a každičkým slovem i činem dával najevo, že si přeje zapřáhnout se do starého chomoutu; ozývaly se výkřiky: ‚Ať žije náš jediný král!‘, ‚Pryč s ústavou!‘ “

Ve všech velkých městech byla hlavní náměstí přejmenována na Náměstí ústavy (Plaza de la Constitución) a byl tam postaven kamenný sloup s tímto označením. Ve Valencii byl tento sloup stržen a místo něho postaven „prozatímní“ dřevěný sloup s nápisem: „Královské náměstí Ferdinanda VII.“ (Plaza Real de Fernando VII.) Sevillský lid rozehnal všechny dosavadní úřady a místo nich zvolil nové, a to takové, jaké existovaly za dřívějšího režimu, a pak na těchto nových úřadech žádal obnovení inkvizice. Lid táhl Ferdinandův kočár z Aranjuezu až do Madridu. Když král vystoupil, dav ho vyzvedl na ramena, vítězně ho ukazoval obrovskému sběhu lidí před královským palácem a nesl ho na rukou až do jeho komnat. Nad vchodem do zasedací síně kortesů v Madridu se skvěl nápis „Svoboda“ z velkých bronzových písmen; lůza se tam hnala, aby jej strhla; přistavili si žebříky, vytrhávali písmeno po písmeni ze zdi, a pokaždé, když některé písmeno shodili dolů, provázel přihlížející dav jejich počínání jásotem. Sebrali co nejvíc zápisů z kortesů, liberálních novin a letáků a táhli v průvodu, v jehož čele šli mniši a kněží, řádoví i světští, na jednom náměstí naházeli všechny tyto papíry na hromadu a zapálili jako politické autodafé; potom se sloužila velká mše a zpívalo se Tedeum jako díkůvzdání za vítězství. Snad ještě důležitější než tato hanebná demonstrace městské chátry, zčásti placené za tyto činy, jíž podobně jako neapolským lazaronům[271] lépe vyhovovala rozmařilá vláda králů a mnichů než střízlivé panství buržoazie — je ta skutečnost, že druhé všeobecné volby přinesly rozhodné vítězství servilům; dosavadní

kortesy byly 20. září 1813 vystřídány normálními kortesy, které 15. ledna 1814 přenesly svá zasedání z Cádizu do Madridu.

V dřívějších článcích jsme ukázali, jak revoluční strana pomáhala povzbuzovat a posilovat staré lidové předsudky, kterých chtěla využít jako zbraně proti Napoleonovi. Viděli jsme také, jak ústřední junta v období, kdy jedině bylo možné spojovat společenské přeměny s opatřeními v zájmu národní obrany, dělala všechno možné, aby jim zabránila a potlačila revoluční snahy provincií. Naproti tomu cádizské kortesy, odříznuté po většinu doby své existence od ostatního Španělska, mohly seznámit španělský lid se svou ústavou a s organickými zákony, které vypracovaly, teprve po ústupu francouzské armády. Přišly tedy post factum*. Společnost už byla unavena, vyčerpána, vysílena strádáním; byl to nezbytný důsledek tak vleklé války vedené výhradně na španělské půdě, války, při níž se armády neustále pohybovaly, dnes tu byla jedna vláda a zítra třeba už jiná, a přitom téměř po šest let nepřestalo ani na den krveprolévání na celém španělském území, od Cádizu až po Pamplonu, od Granady až po Salamanku. Nedalo se tedy čekat, že se společnost v tomto stavu nadchne pro abstraktní krásy nějaké politické ústavy. A přece, když byla ústava poprvé vyhlášena v Madridu a v jiných provinciích, odkud odtáhli Francouzi, byla uvítána s „obrovským nadšením", neboť masy jako vždy očekávaly, že pouhá změna vlády v mžiku odstraní jejich sociální bídu. Když se pak ukázalo, že ústava nemá tuto zázračnou moc, zvrátily se přehnané naděje vkládané do ní v rozčarování, a u těchto vášnivých obyvatel jihu je od zklamání jen krůček k nenávisti.

Byly tu i některé dílčí okolnosti, které značně přispěly k ochlazení sympatií lidu k ústavnímu režimu. Kortesy vydaly velmi tvrdé dekrety proti „pofrancouzštěncům" (afrancesados) čili „josefovcům"**. K vydání těchto dekretů je přiměla zčásti i pomstychtivost lůzy a reakcionářů, kteří se ovšem, jakmile dekrety vynucené na kortesech vstoupily v platnost, okamžitě obrátili proti kortesům. Víc než 10 000 rodin se muselo vystěhovat. Do provincií, odkud odtáhli Francouzi, se vrhla spousta malých tyranů, osobovala si tam

* — když už bylo pozdě; doslova: když už čin byl proveden. *(Pozn. red.)*
** — tj. stoupencům Josefa Bonaparta. *(Pozn. red.)*

prokonzulskou moc a začala vyšetřovat, pronásledovat, zatýkat, postupovat inkvizičními metodami proti všem, kdo se zkompromitovali svými styky s Francouzi, tím, že od nich přijali úřad, zakoupili od nich národní majetek apod. Tito vladaři, místo aby se snažili přechod od francouzské správy k národní správě ulehčit a usnadnit, dělali, co mohli, jen aby ještě zhoršovali obtíže a rozdmýchávali vášně, které takové změny vlády vždycky provázejí. Proč to ale dělali? Jen aby mohli na kortesech žádat odvolání ústavy z roku 1812, která prý vyvolává všechny tyto nesnáze. Zde je třeba mimochodem poznamenat, že všichni tito vladaři, tyto nejvyšší výkonné orgány ustanovené kortesy, byli zapřisáhlými nepřáteli kortesů a jejich ústavy. Tuto podivuhodnou skutečnost je možné si vysvětlit prostě takto: při jmenování orgánů vykonné moci se pokaždé se servily spojovali „Američané", kteří usilovali o oslabení výkonné moci, aby mohli dosáhnout odtržení amerických území od mateřské země; domnívali se totiž, že k dosažení tohoto cíle by nestačily pouhé neshody mezi výkonnou mocí a svrchovanými kortesy. Když kortesy zavedly jednotnou přímou daň z výnosu půdy a z příjmů z průmyslu i obchodu, vyvolalo to rovněž velkou nespokojenost mezi lidem. Ještě větší rozhořčení vzbudil nesmyslný dekret, jímž se zakazoval další oběh všech španělských mincí ražených za Josefa Bonaparta a nařizovala se jejich výměna za národní měnu; zároveň se zakazoval další oběh francouzských peněz a vyhlašoval se kurs, podle něhož se měly směňovat za národní měnu. Protože se tento kurs značně odlišoval od kursu, který pro poměr hodnoty francouzských a španělských mincí stanovili v roce 1808 Francouzi, utrpělo tím mnoho soukromníků těžké ztráty. Toto nesmyslné opatření vyvolalo také zdražení základních životních potřeb, které i tak už podražily.

Ty vrstvy, které měly největší zájem na svržení ústavy z roku 1812 a na obnovení dřívějšího režimu — grandové, duchovenstvo, mniši a právníci — neopomněly využívat každé příležitosti, aby co nejvíc vystupňovaly nespokojenost lidu, kterou vyvolaly neblahé okolnosti provázející zavádění ústavního zřízení ve Španělsku. Tím si lze vysvětlit vítězství servilů ve všeobecných volbách z roku 1813.

Král mohl očekávat vážný odpor jedině u armády; ale generál Elío a jeho důstojníci porušili svou přísahu na ústavu a vyhlásili Ferdinanda VII. králem ve Valencii, aniž se o ústavě zmínili. Elíova příkladu následovali brzy další vojenští hodnostáři.

4. května 1814 vydal Ferdinand VII. dekret, jímž rozpustil madridské kortesy a zrušil ústavu z roku 1812; zároveň prohlásil, že je nepřítelem despotismu, a slíbil, že svolá kortesy ve starém legálním složení, že zavede rozumnou svobodu tisku atd. Svůj slib splnil tak, jak si to jedině španělský lid zasloužil tím, jak ho uvítal: zrušil platnost všech dekretů vydaných kortesy, uvedl všechno do dřívějších kolejí, obnovil svatou inkvizici, povolal zpátky jezuity vyhnané jeho dědem, poslal nejvýznačnější členy junt, kortesů a jejich přívržence na galeje, do afrických vězení nebo do vyhnanství a dal popravit nejproslulejší velitele geril, Porliera a de Lacyho.

VIII

Během roku 1819 se v okolí Cádizu shromažďovala expediční armáda, která měla znovu dobýt vzbouřené španělské kolonie v Americe. Velitelem této armády byl jmenován Enrique O'Donnell, hrabě La Bisbal, strýc Leopolda O'Donnella, nynějšího španělského ministerského předsedy. Protože dřívější výpravy proti španělské Americe si vyžádaly od roku 1814 životy 14 000 vojáků a protože si tam vedly odporně a bezohledně, měla k nim armáda krajní odpor; panoval všeobecný názor, že je to záludný způsob, jak se zbavit nespokojených pluků. Skupina důstojníků, mimo jiné Quiroga, López Baños, San Miguel (nynější španělský Lafayette), O'Daly a Arco Agüero, se rozhodla využít nespokojenosti vojáků, setřást jho a vyhlásit ústavu z roku 1812. Hrabě La Bisbal, zasvěcený do spiknutí, přislíbil, že se postaví do čela hnutí. V dohodě s ním určili vůdcové spiknutí, že hlavní úder bude zasazen 9. července 1819, během generální přehlídky expedičních jednotek, stanovené na tento den. La Bisbal se skutečně dostavil v hodinu stanovenou pro přehlídku, ale místo aby splnil svůj slib, rozkázal, aby pluky zúčastněné na spiknutí byly odzbrojeny, dal Quirogu a ostatní vůdce spiknutí zatknout a vyslal do Madridu kurýra se vzkazem, v němž se vychloubal, že zabránil strašlivé katastrofě. Za odměnu byl povýšen a vyznamenán, ale když dvůr později dostal přesnější zprávy, byl La Bisbal zbaven velení a povolán zpět do Madridu. Jde o téhož La Bisbala, který roku 1814 — v době, kdy se Ferdinand vracel do Španělska — poslal k němu důstojníka ze svého štábu s dvěma dopisy. Protože byl příliš daleko, aby mohl vypozorovat, jak si král počíná, a přizpůsobit své jednání jeho vystupování, vychvaloval v jednom dopise

bombasticky ústavu z roku 1812 — pro případ, že by král byl ochoten přísahat, že ji bude podporovat. V druhém dopise naopak odsuzoval ústavní systém jako samou anarchii a zmatek, blahopřál Ferdinandovi k úmyslu sprovodit ji ze světa a nabízel mu své služby i pomoc své armády v boji proti rebelům, demagogům a všem nepřátelům trůnu i oltáře. Důstojník odevzdal tento druhý dopis a Bourbon jej samozřejmě vřele uvítal.

Přestože se v expediční armádě projevily příznaky vzpoury, zůstávala madridská vláda, v jejímž čele stál vévoda San Fernando, tehdejší ministr zahraničních věcí a předseda vlády, nadále nepochopitelně apatická a nečinná a nepodnikala nic, aby expedice byla urychlena nebo aby armáda byla alespoň rozptýlena do různých přístavních měst. Mezitím se don Rafael del Riego, velitel druhého asturského praporu, který byl tehdy umístěn v Las Cabezas de San Juan, a Quiroga, San Miguel a ostatní vojenští velitelé na ostrově Leónu, jimž se podařilo prchnout z vězení, dohodli jednat současně. Postavení Riegovo bylo nejnesnadnější. Obec Las Cabezas ležela mezi třemi velitelstvími expediční armády, a to mezi velitelstvím jezdectva v Utreře, druhé pěší divize v Lebriji a praporu myslivců v Arcosu, kde byl vrchní velitel a štáb. Přesto se Riegovi podařilo 1. ledna 1820 překvapit a zajmout vrchního velitele i se štábem, ačkoli prapor umístěný v Arcosu byl dvakrát tak silný jako jeho asturský. Téhož dne vyhlásil v Arcosu ústavu z roku 1812, dal zvolit prozatímního alcalda (starostu), a přestože mu nestačilo, že splnil úkol, který mu byl uložen, přemluvil myslivce, aby přešli na jeho stranu, přepadl aragonský prapor ležící u Bornosu, táhl z Bornosu na Jerez a z Jerezu na Puerto de Santa Maria a všude vyhlásil ústavu; 7. ledna přitáhl na ostrov León, kde válečné zajatce uvěznil v pevnosti San Pedro. Quiroga a jeho stoupenci nesplnili podle předběžné dohody svůj úkol, nepřepadli most v Suaso a ostrov León a nepodnikali nic, dokud jim 2. ledna Oltra, Riegova spojka, nepřinesl oficiální zprávu o přepadení Arcosu a zajetí štábu.

Revoluční armáda, jejímž vrchním velitelem se stal Quiroga, měla ani ne 5000 mužů, a když byly odraženy její útoky na brány Cádizu, zůstala sama uzavřena na ostrově Leónu.

„Naše situace," napsal San Miguel, „byla zvláštní: revoluce, která pětadvacet dní přešlapovala na místě, aniž ztratila či získala jedinou píď půdy, byla vskutku jedinečným politickým úkazem."[372]

Vypadalo to, jako by provincie upadly do letargického spánku. Po celý leden se nic nedělo. Koncem ledna Riego, který se obával, že plamen revoluce na ostrově Leónu uhasne, vytvořil — ač ho Quiroga a ostatní vůdcové od toho zrazovali — pohyblivou kolonu v počtu 1500 mužů a táhl přes část Andalusie, třebaže tam bylo desetkrát silnější vojsko, než bylo jeho, a neustále ho pronásledovalo; vyhlásil ústavu v Algecirasu, Rondě, Malaze, Cordobě a jiných městech; všude ho obyvatelstvo vítalo, ale nikde nevyvolal významné pronunciamiento*. Mezitím jeho pronásledovatelé, kteří strávili celý měsíc zbytečnými pochody sem a tam, si začali — jak se zdálo — přát všechno jiné jen ne srazit se s jeho malou armádou. Počínání vládního vojska bylo naprosto nevysvětlitelné. Riegovo tažení začalo 27. ledna 1820 a skončilo 11. března, kdy byl nucen rozpustit hrstku lidí, která s ním ještě táhla. Jeho malý oddíl nebyl rozprášen v rozhodující bitvě, ale byl decimován únavou, ustavičnými drobnými srážkami s nepřítelem, nemocemi a dezercí. Postavení vzbouřenců na ostrově Leónu nebylo zatím nijak růžové. Byli nadále blokováni od moře i z pevniny a v samotném městě Cádizu potlačovala jakýkoli projev sympatií k nim tamější posádka. Jak se tedy mohlo stát, že zatímco Riego 11. března rozpustil na Sieře Moreně vojsko bojující za ústavu, byl Ferdinand VII. 9. března v Madridu donucen složit přísahu na ústavu, takže Riego vlastně dosáhl svého cíle přesně dva dny předtím, než se definitivně vzdal naděje na jeho dosažení?

Tažení Riegovy kolony znovu upoutalo všeobecnou pozornost; provincie hořely nedočkavostí a horlivě sledovaly každý jeho pohyb. Hlavy roznícené smělostí Riegova výpadu, rychlostí jeho pochodů, houževnatostí, s jakou odrážel nepřítele, mu připisovaly vítězství, kterých nikdy nedobyl, a početní sílu a posily, které nikdy nedostal. Než se zvěsti o Riegově tažení donesly do nejodlehlejších provincií, byly ještě zveličeny, a čím vzdálenější byly tyto pro-

* — vojenské povstání. *(Pozn. red.)*

vincie, tím ochotnější byly vyslovit se pro ústavu z roku 1812. Španělsko bylo tak zralé pro revoluci, že ji stačily vyvolat i falešné pověsti. Stejně tak vyvolaly falešné pověsti smršť roku 1848.

V Galicii, Valencii, Zaragoze, Barceloně a Pamploně propukala povstání a Enrique O'Donnell, alias hrabě La Bisbal, když jej král vyzval, aby zastavil Riegovo tažení, se nabídl, že nejen bude proti němu bojovat, ale že zničí jeho malou armádu a jeho samého zajme. Žádal jen, aby mu bylo svěřeno velení nad vojskem umístěným v provincii La Mancha, a o peníze pro svou osobní potřebu. Král sám mu dal měšec zlata a vydal příslušné rozkazy vojsku v La Manchi. Ale La Bisbal, když přijel do Ocaňi, postavil se v čelo vojska a vyhlásil ústavu z roku 1812. Zpráva o této zradě způsobila velký rozruch mezi madridským obyvatelstvem; jakmile se zvěst o této události roznesla, propukla v Madridu revoluce. Nato začala vláda vyjednávat s představiteli revoluce. V dekretu datovaném 6. března navrhoval král, že svolá *staré* kortesy, scházející se podle stavů (en Estamientos); tento dekret nevyhovoval žádné z obou stran — ani přívržencům staré monarchie, ani revoluční straně. Když se Ferdinand vracel z Francie, sliboval totéž, a svůj slib nesplnil. Když v noci ze 7. na 8. března došlo v Madridu k revolučním demonstracím, vyšel v „Gacetě" z 8. března dekret, v němž Ferdinand VII. sliboval, že bude přísahat na ústavu z roku 1812: „Dejme se všichni," pravilo se v královském dekretu, „a já jako první, poctivě cestou ústavy." 9. března obsadil lid královský palác a král se zachránil jen tím, že obnovil madridské ayuntamiento z roku 1814 a přísahal před ním na ústavu. Byl zvyklý nedělat si těžkou hlavu s křivými přísahami, neboť měl stále po ruce zpovědníka, který mu dal plné rozhřešení za jakékoli hříchy. Zároveň byla zřízena poradní junta, která svým prvním dekretem propustila na svobodu politické vězně a povolala zpět do země politické uprchlíky. Z vězení, která se otevřela, přišli první ústavní ministři do královského paláce. Castro, Herreros a A. Argüelles, členové první vlády, byli mučedníci z roku 1814 a poslanci z roku 1822.[273] Příčinou všeobecného nadšení v době, kdy vstupoval na trůn Ferdinand VII., byla radost nad odchodem jeho otce, Karla IV. A stejně byla příčinou všeobecného jásotu nad vyhlášením

ústavy z roku 1812 radost nad odchodem Ferdinanda VII. Pokud jde o samu ústavu, víme, že když byla dokončena, nebylo území, kde by mohla být vyhlášena. Pro většinu Španělů to bylo jakési neznámé božstvo uctívané starými Atéňany.

Dnes angličtí autoři tvrdí — a narážejí přitom výslovně na nynější španělskou revoluci — jednak že hnutí z roku 1820 bylo pouhým vojenským spiknutím, jednak že bylo vyvoláno intrikami Ruska. Obojí tvrzení je stejně směšné. Pokud se týká vojenského povstání, viděli jsme, že ač ztroskotalo, revoluce přece jen zvítězila; a pak hádanka, která má být rozluštěna, to není spiknutí 5000 vojáků, ale to, že toto spiknutí schvalovala pětatřicetitisícová armáda a veskrze loajální dvanáctimiliónový národ. Ta okolnost, že první revoluční akce byly provedeny v armádě, se dá snadno vysvětlit tím, že armáda byla jedinou složkou španělské monarchie, úplně reorganizovanou a revolucionovanou za osvobozenecké války. Co se týká ruských intrik, nelze popřít, že Rusko mělo prsty v záležitostech španělské revoluce; Rusko jako první z evropských mocností uznalo ústavu z roku 1812 smlouvou uzavřenou 20. července 1812 ve Velikých Lukách[274], první rozněcovalo revoluci z roku 1820, první ji prozradilo Ferdinandovi VII., první zažehlo pochodně kontrarevoluce na různých místech Pyrenejského poloostrova, první proti této revoluci slavnostně protestovalo před tváří Evropy a konečně vehnalo Francii do ozbrojené intervence proti ní. Pan Tatiščev, ruský vyslanec, byl nesporně nejvýznačnější osobou u madridského dvora: byl neviditelnou hlavou kamarily. Podařilo se mu dostat ke dvoru Antonia Ugarta, ničemu nízkého společenského postavení, a udělat z něho vůdce mnichů a lokajů, kteří konali tajné porady v ústraní a panovali místo Ferdinanda VII. Tatiščevovou zásluhou se Ugarte stal hlavním vojevůdcem výprav proti Jižní Americe a zásluhou Ugartovou byl vévoda San Fernando jmenován ministrem zahraničních věcí a předsedou vlády. Ugarte se zasloužil o to, že byly od Ruska zakoupeny shnilé lodi, kterých mělo být použito pro výpravu do Jižní Ameriky, a dostal za to řád sv. Anny. Když se Ferdinand a jeho bratr don Carlos v prvních chvílích krize chtěli dát k dispozici armádě, Ugarte jim to rozmluvil. Byl také tajným původcem nevysvětlitelné netečnosti vévody

San Fernanda a oněch opatření, která přiměla jistého španělského liberála roku 1836 v Paříži k tomuto výroku:[275]

„Těžko se lze ubránit dojmu, že vláda svými činy sama připravovala cestu ke svržení stávajícího řádu."

Vezmeme-li dále v úvahu tu zajímavou skutečnost, že president Spojených států chválil ve svém poselství[276] Rusko za to, že mu slíbilo nepřipustit, aby Španělsko zakročilo proti jihoamerickým koloniím, nemůžeme už mít celkem žádné pochybnosti o úloze, kterou hrálo Rusko ve španělské revoluci. Ale o čem to všechno svědčí? Že Rusko vyvolalo revoluci z roku 1820? Ani v nejmenším, ale jen o tom, že zabránilo španělské vládě, aby revoluci čelila. Že by revoluce byla dříve či později svrhla absolutní a mnišskou monarchii Ferdinanda VII., to dokazuje 1) řada spiknutí, která propukala od roku 1814 jedno za druhým; 2) svědectví pana de Martignaca, francouzského komisaře, který provázel vévodu z Angoulêmu za legitimistické invaze do Španělska; 3) svědectví nikoli bezvýznamné — svědectví samotného Ferdinanda.

Roku 1814 chystal Mina povstání v Navaře, dal první signál k odboji výzvou do zbraně, vtáhl do pevnosti Pamplony, ale nedůvěřoval svým stoupencům a prchl do Francie. Roku 1815 vyhlásil generál Porlier, nejslavnější velitel geril z dob války za nezávislost, v La Coruñi ústavu. Byl sťat. Roku 1816 chtěl Richard zajmout v Madridu krále. Byl oběšen. Roku 1817 skončil advokát Navarro se čtyřmi svými druhy na popravišti ve Valencii za to, že roku 1812 vyhlásil ústavu. Téhož roku byl na Mallorce zastřelen neohrožený generál Lacy za to, že spáchal týž zločin jako Navarro. Roku 1818 byli poraženi a sťati plukovník Vidal, kapitán Sola a jiní, kteří vyhlásili ústavu ve Valencii. Spiknutí na ostrově Leónu bylo jen posledním článkem v řetězu povstání, která stála život tolika statečných mužů z let 1808 až 1814.

Pan de Martignac, který roku 1832, krátce před svou smrtí, vydal dílo „L'Espagne et ses révolutions"*, píše:

„Uplynuly dva roky od doby, kdy Ferdinand VII. znovu nastolil svou absolutní moc, a kamarila, rekrutující se z vyvrhelů lidstva, stále ještě posílala

* — „Španělsko a jeho revoluce". *(Pozn. red.)*

další osoby do vyhnanství. Celá státní mašinérie byla rozvrácena; všude panovaly nepořádek, netečnost a zmatek — daně byly rozděleny naprosto nespravedlivě — finanční situace byla hrozná — půjčky bez úvěru — nebylo možné uspokojit nejnaléhavější potřeby státu, armáda nedostávala žold, soudci se odškodňovali úplatky, státní úředníci se dávali podplácet a nedělali nic, nebyli schopni nejen něco napravit, ale ani zabránit další zkáze. Odtud všeobecná nespokojenost lidu. Nové ústavní zřízení bylo nadšeně přijato ve velkých městech, u obchodních a průmyslových kruhů, osob svobodného povolání, armády a proletariátu. Proti němu byli mniši, zatímco venkované byli na rozpacích."[277]

To přiznává umírající člověk, který byl hlavním nástrojem při podkopávání tohoto nového režimu. Ferdinand VII. ve svých dekretech z 1. března 1817, 11. dubna 1817, 1. června 1817, 24. listopadu 1819 aj. výslovně potvrzuje slova pana de Martignaca a své nářky shrnuje takto:

„Stížnosti lidu na bídu, které se donášejí k sluchu našeho majestátu, přehlušují jedna druhou."

Z toho je vidět, že nebylo třeba Tatiščeva, aby byla vyvolána revoluce ve Španělsku.

K. MARX

REAKCE VE ŠPANĚLSKU[278]

Londýn, v pátek 1. září 1854

Když do Madridu vtáhly pluky od Vicalvara, povzbudilo to vládu k ještě horlivější kontrarevoluční činnosti. Obnovení represívního tiskového zákona z roku 1837, vylepšeného všemi krutostmi doplňovacího zákona z roku 1842, pohřbilo celou „buřičskou" část tisku, protože tyto noviny nemohly složit požadovanou kauci. 24. srpna vyšlo poslední číslo listu „Clamor de las Barricades" pod názvem „Ultimas Barricades", neboť oba jeho redaktoři byli zatčeni. Místo toho vyšel ještě téhož dne nový reakční list „Las Cortes".

„Jeho Excelence, generálkapitán don San Miguel," praví se v programu tohoto listu, „který nás poctil svým přátelstvím, nám prokázal tu čest, že nám nabídl svou spolupráci. Jeho články budou podpisovány jeho iniciálkami. Osoby stojící v čele našeho listu budou se vší rozhodností hájit tuto revoluci, která skoncovala se zlořády a přehmaty prohnilé moci, ale svůj bojový prapor vztyčí jedině v lůně Ústavodárného shromáždění. Jen tam může být vybojována rozhodující bitva."

Rozhodující bitva za Isabelu II. a za Espartera. Jistě si vzpomínáte, že to byl právě tento San Miguel, který prohlásil na tiskovém banketu, že jediným korektivem tisku je zase jen tisk, zdravý rozum a lidová osvěta, že tisk je instituce, kterou nemůže zničit ani meč, ani deportace, ani vyhnanství, ani žádná jiná síla na světě. A v den, kdy nabízí tisku svou spolupráci, neozve se ani slůvkem proti dekretu, který ruší jemu tak drahou svobodu tisku.

Po zrušení svobody tisku následovalo vzápětí — rovněž na základě královského dekretu — zrušení shromažďovacího práva. V Madridu byly rozpuštěny kluby, v provinciích junty a výbory veřejné bezpečnosti, kromě těch, které vláda uznala za „zastupitelstva". Svazový klub byl uzavřen na základě vládního nařízení, ačkoli několik dní předtím přijal jeho čestné předsednictví Espartero — to je fakt, který se londýnské „Times" marně snaží popřít. Tento klub vyslal deputaci k ministru vnitra a domáhal se, aby byl propuštěn madridský guvernér (jefe politico) seňor Sagasti, protože se provinil porušováním svobody tisku a shromažďovacího práva. Seňor Santa Cruz odpověděl, že žádnému státnímu úředníku nelze vyčítat, postupuje-li podle směrnic schválených ministerskou radou. To vyvolalo vážné nepokoje; avšak národní garda obsadila Náměstí ústavy (Plaza de la Constitución), a tím celá věc skončila. Sotva byly zastaveny malé listy, dostaly se do konfliktu se Sagastim větší noviny, které ho dosud podporovaly. Aby byl umlčen „Clamor Público", byl jeho šéfredaktor seňor Corradi jmenován ministrem. Jenže s takovým opatřením se asi nevystačí, protože ze všech redaktorů se nedají udělat ministři.

Největší troufalostí kontrarevoluce je však to, že královně Kristýně bylo dovoleno odjet do Lisabonu, přestože se ministerská rada zavázala postoupit rozhodnutí o jejím dalším osudu ústavodárným kortesům. Tuto svou věrolomnost se snaží ministerská rada zastřít tím, že zajistila Kristýniny statky ve Španělsku, ačkoli je všeobecně známo, že to je nejméně významná část jejího bohatství. Tak se z toho Kristýna lacino dostala, a právě se dovídáme, že i San Luis šťastně dorazil do Bayonne. Nejzajímavější na celé věci je způsob, jakým byl získán potřebný dekret. 26. srpna se sešlo několik vlastenců a příslušníků národní gardy, aby se poradili, co udělat na ochranu veřejného zájmu; odsoudili váhavost a polovičatá opatření vlády a usnesli se vyslat k vládě deputaci s požadavkem, aby Kristýna byla převezena z královského paláce, kde kuje pikle proti svobodě lidu. Podezřelé bylo, že tento návrh podporovali dva Esparterovi pobočníci a sám Sagasti. Nato se sešla ministerská rada a výsledkem porad bylo to, že Kristýna upláchla.

25. srpna se královna poprvé ukázala na veřejnosti, a to na promenádě na Pradu* v doprovodu svého takzvaného manžela a princezny asturské. Ale byla zřejmě přijata velice chladně.

* Prado je hlavní madridská třída. *(Pozn. red.)*

Výbor, který byl pověřen vypracovat zprávu o finanční situaci v době pádu Sartoriovy vlády, uveřejnil svou zprávu v „Gacetě" s úvodem ministra financí seňora Collada. Podle této zprávy činí v přítomné chvíli španělský nezaložený dluh 33 miliónů dolarů a celkový schodek 50 miliónů dolarů. I mimořádné finanční zdroje vlády byly zřejmě vyčerpány a promarněny na celé roky předem. Příjmy z Havany a z Filipín byly vybrány na dva a půl roku předem. Výnos z nucené půjčky beze stopy zmizel. Rtuťové doly v Almadénu jsou dány do zástavy na mnoho let dopředu. Bilanční přebytky, které se mají odvádět depozitní pokladně, prostě nejsou. Stejně neexistuje fond na substituci armády. Za dodaný tabák se mělo zaplatit, ale nezaplatilo 7 485 692 reálů. Rovněž nebyly uhrazeny směnky na veřejné práce ve výši 5 505 000 reálů. Podle zprávy pana Collada činí nejnaléhavější pohledávky celkem 252 980 253 reálů. Prostředky, které navrhuje k uhrazení tohoto schodku, jsou ryze bankéřské: obnovit klid a pořádek, vybírat dál všechny staré daně a uzavřít nové půjčky. Dík této radě dostal Espartero od hlavních madridských bankéřů 2 500 000 dolarů a za to slíbil, že bude provádět ryze moderadskou politiku. Jak je ochoten plnit svůj slib, ukazují jeho poslední opatření.

Ať si však nikdo nemyslí, že tato reakční opatření nenarážejí u lidu na odpor. Když se 28. srpna rozšířila zpráva, že Kristýna ujela, začaly se znovu stavět barikády; můžeme-li však věřit telegrafické zprávě z Bayonne, kterou přinesl francouzský „Moniteur", „vojsko společně s národní gardou dobylo barikády a potlačilo nepokoje".

V tom bludném kruhu jsou odsouzeny se točit nedochůdné revoluční vlády. Uznají dluhy, které nadělali jejich kontrarevoluční předchůdci, jako národní závazky. Aby je mohly splácet, musí dál vybírat staré daně a dělat nové dluhy. Aby získaly nové půjčky, musí zajistit „pořádek", tj. samy dělat kontrarevoluční opatření. Tak se nová lidová vláda obratem ruky stává služkou velkých kapitalistů a utlačovatelkou lidu. Úplně stejným způsobem byla francouzská prozatímní vláda v roce 1848 nucena zavést pověstnou pětačtyřiceticentimovou daň a konfiskovat fondy spořitelen, aby mohla splácet kapitalistům dlužné úroky.

„Španělské revoluční vlády," praví anglický autor díla „Pravda o Španělsku", „neklesly aspoň tak hluboko, aby přijaly hanebnou zásadu neuznávání starých dluhů, praktikovanou ve Spojených státech."[279]

Fakt je, že kdyby některá dřívější španělská revoluce byla odmítla platit dluhy, smutně proslulá San Luisova vláda by nebyla našla jediného bankéře, který by byl ochoten poskytnout jí úvěr. Ale třeba si náš autor myslí, že výsadou kontrarevoluční vlády je dělat dluhy, a výsadou revoluce je platit.

Avšak Zaragoza, Valencie a Algeciras jsou, jak je vidět, jiného názoru, protože zrušily všechny daně, které jim byly nepohodlné.

Vláda neměla dost na tom, že poslala Brava Murilla jako velvyslance do Cařihradu, ale vyslala ještě i Gonzálese Brava v téže funkci do Vídně.

V neděli 27. srpna se v madridském obvodu konala předvolební shromáždění, na nichž byli všeobecným hlasováním zvoleni komisaři, kteří mají dozírat na volby v hlavním městě. V Madridu jsou dva volební výbory — Liberal Unión a Unión del Commercio*.

Tomu, kdo zná dějiny španělských revolucí, nepřipadají příznaky reakce, jak jsme je tu vylíčili, tak hrozivé jako povrchnímu pozorovateli, protože španělské revoluce obvykle začínají teprve svoláním kortesů, což zase bývá signálem k rozpuštění vlády. Mimoto je v Madridu jen málo vojska a nanejvýš 20 000 příslušníků národní gardy. A z těch je řádně ozbrojena jen asi polovina, zatímco lid, jak známo, odmítl uposlechnout výzvy a neodevzdal zbraně.

O'Donnell se nedal obměkčit královninými slzami a rozpustil její tělesnou gardu, protože pravidelná armáda žárlila na výsady tohoto sboru, z jehož řad pocházeli Godoy, pověstný tím, jak dovedl hrát na kytaru a zpívat seguidillas graciosas y picantes**, který se vyšvihl až na manžela královy neteře, a Muñoz, proslulý jen svými soukromými přednostmi, který to dotáhl dokonce až na manžela královny matky.

* — Liberální svaz a Obchodní svaz. *(Pozn. red.)*
** — roztomilé a pikantní taneční písně. *(Pozn. red.)*

V Madridu rozeslala skupina republikánů tuto „*Ústavu federální Iberské republiky*“:

„HLAVA I. ORGANIZACE FEDERÁLNÍ IBERSKÉ REPUBLIKY

Článek 1. Španělsko včetně svých ostrovů a Portugalsko se spojují a tvoří federální Iberskou republiku. Barvy nové vlajky tvoří barvy obou dosavadních vlajek Španělska a Portugalska. Heslem republiky je svoboda, rovnost, bratrství.

Článek 2. Svrchovaná moc přísluší všem občanům vespolek. Je nezcizitelná a nezadatelná. Její výkon si nesmí osobovat žádný jednotlivec ani žádná část lidu.

Článek 3. Zákon je výrazem národní vůle. Soudci jsou dosazováni lidem na základě všeobecného hlasování.

Článek 4. Všichni občané, kteří dosáhli věku 21 let a požívají svých občanských práv, mají volební právo.

Článek 5. Trest smrti jak za politické, tak za prosté zločiny se ruší. Všechny pře soudí porota.

Článek 6. Vlastnictví je posvátné. Politickým emigrantům se vrací majetek, který jim byl zabaven.

Článek 7. Daně se platí přiměřeně příjmům. Zavádí se jediná přímá a všeobecná daň. Všechny nepřímé daně, mýta a spotřební daně se ruší. Stejně tak se ruší vládní monopol na sůl a tabák, kolkovné, patentní poplatky a konskripční daně nevojáků.

Článek 8. Svoboda tisku, shromažďování, spolčování, pobytu, výchovy, obchodu a svědomí je zaručena. *Každá církev si platí své kněze.*

Článek 13. Správa republiky se dělí na federální, provinční a obecní.

HLAVA II. FEDERÁLNÍ SPRÁVA

Článek 14. Federální správa se svěřuje Výkonné radě, jmenované a odvolávané Ústředním federálním kongresem.

Článek 15. Mezinárodní a obchodní styky, jednotnost měr, vah a měny, pošta a ozbrojené síly podléhají federální správě.

Článek 16. Ústřední federální kongres se skládá z devíti poslanců za každou provincii; jsou voleni všeobecným hlasováním a řídí se závazně svými instrukcemi.

Článek 17. Ústřední federální kongres je stálý orgán.

Článek 20. Kdykoli má být vydán nový zákon, předloží jej správa, pokládá-li to za nutné, konfederaci k projednání, a to šest měsíců předem, jde-li o kongres, a tři měsíce předem, jde-li o provinční zákonodárné sbory.

Článek 21. Jestliže se některý z poslanců neřídí instrukcemi, které dostal, má být pohnán před soud.“

HLAVA III. se týká provinční a obecní správy a zavádí podobné zásady. V posledním článku této hlavy se praví:

„*Kolonie nadále nebudou;* budou proměněny v provincie a jako takové spravovány. *Otroctví se ruší.*

HLAVA IV. ARMÁDA

Článek 34. Celý národ bude ozbrojen a organizován v národní gardě, zčásti mobilní, zčásti místní.

Článek 35. Mobilní gardu tvoří neženatí muži ve věku od 21 do 35 let; důstojníci se volí na vojenských školách.

Článek 36. Místní milici tvoří všichni občané ve věku od 35 do 56 let; důstojníci jsou určováni volbou. Jejich povinností je místní obrana.

Článek 38. Dělostřelectvo a ženijní vojsko se rekrutuje z dobrovolníků; je to stálé vojsko a tvoří posádku pevností na pobřeží a hranicích. Ve vnitrozemí nebudou napříště žádné pevnosti.“

Článek 39, který se týká námořnictva, obsahuje podobná ustanovení.

„*Článek 40.* Provinční štáby a vojenské okruhy se ruší.

Článek 42. Iberská republika se vzdává všech dobyvačných válek a své spory bude předkládat k rozhodnutí nezaujatým vládám.

Článek 43. Pravidelné armády nebudou.“

Napsal K. Marx 1. září 1854
Otištěno v „New-York Daily Tribune“,
čís. 4185 ze 16. září 1854
Podpis: Karel Marx

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

K. MARX

*POVĚSTI O ZATČENÍ MAZZINIHO. — RAKOUSKÁ NUCENÁ PŮJČKA. — ŠPANĚLSKO. — SITUACE VE VALAŠSKU

Londýn, v úterý 12. září 1854

Noviny přinášejí různé pověsti o zatčení Mazziniho v Basileji. Já jsem dostal od jednoho přítele tuto informaci: Mazzini byl skutečně zatčen dvěma četníky v Curychu, ale jen na několik hodin, a potom se mu podařilo uniknout. Útěk mu umožnil jiný Ital, který se dal současně s ním zatknout na jiném místě a vydával se za Mazziniho. Tímto trikem se jim podařilo zmást úřady a sám pan Druey telegrafoval z Bernu do Ženevy, aby bylo další pátrání zastaveno, neboť Mazzini je prý uvězněn. Soudí se, že místo Mazziniho byl zatčen Saffi, ale také se říká, že to byl jeden maďarský důstojník jménem Türr.

„Gazzetta di Milano" z 31. srpna se zřejmým uspokojením oznamuje, že městská rada v Pavii se usnesla na svém zasedání 28. srpna přispět na národní půjčku a upsala 200 000 zlatých. Naproti tomu jedny neoficiální noviny uveřejnily, jak toto zmíněné usnesení městské rady ve skutečnosti vypadalo:

„Pavijská obec upisuje sumu, která byly určena a předepsána pro město Pavii, ale neupisuje ji jako představitel obce nebo jako přispěvatel, nýbrž jen jako orgán vlády, závislý na výkonné moci, jíž je povinna podle oběžníku z roku 1830 bezpodmínečnou poslušností; kromě toho tím plní rozkaz generálního guvernéra, který jí byl doručen 7. srpna."

Také v Trevisu byla upsána dobrovolná půjčka jen pod přímou hrozbou. Z oznámení terstské městské rady vysvítá, že i v tomto městě, vždy přehorlivě oddaném rakouské vládě, nebyla půjčka poskytnuta ani nijak zvlášť dobrovolně, ani tak jednomyslně, jak to líčí rakouské noviny:

„Naše obec upsala ještě jeden milión na národní půjčku. Magistrát tímto oznamuje, že tato částka bude rozdělena mezi upisovatele, kteří dosud na půjčku nijak nepřispěli nebo kteří neposkytli tolik, kolik odpovídá jejich jmění. Zároveň se stanoví poslední lhůta dobrovolných úpisů na 6. září. Rada doufá, že každý si pospíší využít výhody poskytované půjčkou tím spíš, že po vypršení lhůty bude muset, ač nerada, použít donucení."

Reakční tisk ještě není spokojen s posledními opatřeními španělské vlády; zlobí se, že byl znovu uzavřen kompromis s revolucí. Tak v „Journal des Débats" čteme:

„Už 7. srpna Espartero prohlásil, ‚že na přání madridského lidu neopustí vévodkyně Riánsares hlavní město ani ve dne, ani v noci, ani potají'. Teprve 28. srpna, po jedenadvaceti dnech vězení, dostala královna Kristýna povolení odjet za bílého dne, dokonce s určitou okázalostí. Přitom však vláda projevila takovou slabost, že zároveň vydala příkaz zkonfiskovat její statky."

List „Débats" doufá, že tento rozkaz bude odvolán. Jenže naděje tohoto listu jsou v tomto případě snad ještě neopodstatněnější, než když nesměle projevoval naděje, že Bonaparte neprovede konfiskaci jmění Orleánů[280]. Oviedský guvernér už přistoupil k zabavení uhelných dolů, které vlastnila Kristýna v asturské provincii. Ředitelé dolů v Sieru, Langreu a Piero Corrilu už dostali příkaz vypracovat hlášení a podřídit se po stránce správní vládě.

Co se týče Kristýnina okázalého odjezdu za „bílého dne", o němž psaly „Débats", je list velmi nesprávně informován. Když královna Kristýna opouštěla své komnaty, procházela liduprázdnými chodbami, protože všichni byli pečlivě odstraněni z cesty. Národní garda, ubytovaná v kasárnách na dvoře královského paláce, její odjezd ani nezpozorovala. Celý plán byl vypracován tak tajně, že sám Garrigò, který měl rozkaz královnu doprovázet, dostal příkazy až těsně před odjezdem. Eskorta byla informována o svěřeném úkolu, teprve když byla asi dvanáct mil od Madridu, a Garrigò měl co dělat, aby zabránil vojákům, aby Kristýnu neuráželi a nevrátili se okamžitě do Madridu. Velitelé národní gardy se o celé této věci dověděli teprve za dvě hodiny po odjezdu madame Muñoz. Jak tvrdí list „España", dojela Kristýna na portugalskou hranici 3. září ráno. Měla prý po celou cestu velmi dobrou náladu,

zato její vévoda byl poněkud posmutnělý. Poměr mezi Kristýnou a tímto Muñozem lze pochopit jedině z odpovědi, kterou dal Don Quijote na otázku Sancha Panzy, proč miluje takovou vesnickou couru, jako je Dulcinea, když by mohl mít u svých nohou princezny.

„Jedné dámy, obklopené zástupem urozených, bohatých a vtipných dvořanů," odpověděl ctihodný rytíř, „se ptali, proč si vybrala za milence prostého venkovana. Víte, odpověděla dáma, pro to, k čemu já ho potřebuji, má víc filosofie než sám Aristoteles."*

O tom, co soudí reakční tisk o španělských záležitostech, si lze udělat obraz podle některých výňatků z „Kölnische Zeitung" a „Indépendance belge". První list píše:

„Podle jednoho dobře informovaného a spolehlivého zpravodaje, ke všemu ještě přívržence O'Donnella a strany moderadů, vzbuzuje situace obavy, protože mezi stranami panují dál hluboké neshody. Dělnická třída rozjitřená agitátory je neustále ve varu."

„Indépendance" píše:

„Budoucnost španělské monarchie je silně ohrožena. Všichni skuteční španělští vlastenci se shodují v tom, že je nutno skoncovat s revolučními orgiemi. Zuřivost pamfletistů a barikádníků se obrací stejně prudce proti Esparterovi a jeho vládě jako proti San Luisovi a bankéři Salamankovi. Ale po pravdě řečeno nelze činit odpovědným za takové výstřelky tento rytířský národ. Madridský lid není možno ztotožňovat s lůzou, která hulákala ‚smrt Kristýně!', ani s ubohými pisálky hanopisů, které kolují mezi obyvatelstvem s tituly ‚San Luisovy loupeže', ‚Kristýna a její kumpáni'. 1800 madridských barikád a ultrakomunistické manifestace v Barceloně jasně dokazují, že do španělských saturnálií zasáhla zahraniční demokracie. Jisté je, že politováníhodných událostí, které nyní otřásají Pyrenejským poloostrovem, se zúčastnilo velmi mnoho emigrantů z Francie, Německa a Itálie. Jisté je, že Španělsko je na pokraji sociálního požáru. Bezprostředním důsledkem bude ztráta perly Antil, bohatého ostrova Kuby, protože Španělsko nebude s to čelit americkým nárokům nebo vlastenectví takových lidí, jako je Soulé nebo Sanders. Je na čase, aby Španělsko otevřelo oči a aby se všichni poctiví lidé civilizované Evropy spojili a udeřili na poplach."

Není jistě zapotřebí intervence zahraničních demokratů k tomu, aby madridské obyvatelstvo bylo pobouřeno, když vláda 28. srpna poruší slovo, které dala 7. srpna, když zruší svobodu shromažďování a obnoví tiskový zákon z roku 1837, podle něhož se na

* Cervantes, „Don Quijote", díl I, kapitola 25. *(Pozn. red.)*

každém vydavateli požaduje kauce 40 000 reálů a 300 reálů přímých daní. Jestliže nepokoje v provinciích mají nadále nevyhraněný a neurčitý ráz, čím jiným se to dá vysvětlit než tím, že chybí ústřední vedení revolučního hnutí? Od té doby, co takzvaná revoluční vláda připadla Esparterovi, nebyl vydán jediný dekret ve prospěch provincií. Provincie vidí, že ve stínu této vlády bují stejná podlízavost, intrikářství a kariérismus jako za San Luise. Kolem vlády se dál hemží houf vrtichvostů — nemoc, která sužuje Španělsko od dob Filipů[281].

Nahlédněme do posledního čísla madridské „Gacety" ze 6. září. Je v ní uveřejněna O'Donnellova zpráva, ve které se praví, že v armádě je takový nadbytek hodností a titulů, že z každých tří generálů může být použito k činné službě jen jednoho. Tato přemíra generálů je prokletím Španělska už od roku 1823. Z této zprávy by se dalo soudit, že bude následovat nařízení, které tento nešvar odstraní. Ale kdepak! Nařízením, které vyšlo po této zprávě, se svolává poradní válečná junta, kterou vláda jmenovala z generálů, kteří v současné době nezastávají žádnou funkci v armádě. Kromě svého obvyklého platu mají tito pánové dostávat: generálporučík 5000 reálů a brigádní generál [Maréchal-de-Camp] 6000 reálů. Předsedou této vojenské sinekury byl jmenován generál Manuel de la Concha. Totéž číslo „Gacety" přináší zprávu o další záplavě vyznamenání, penzí a tak dále, čili první štědré rozdávání zřejmě nesplnilo svůj úkol. San Miguel a Dulce dostali velkokříž řádu Karla III.; všechny odměny a dřívější vyznamenání udělená zaragozskou juntou se potvrzují a rozšiřují. Ale nejzajímavější v tomto čísle „Gacety" je oznámení, že 11. září se obnovují výplaty státním věřitelům. Jak neuvěřitelně pošetilý je španělský lid, není-li spokojen s těmito vymoženostmi své revoluční vlády!

Cestovatelé, kteří se nedávno vrátili z Valašska, líčí, v jakém bezútěšném stavu je toto knížectví. Jak známo, uvalilo Rusko na podunajská knížectví dluh 14 000 000 franků jako náhradu za náklady okupace z roku 1848—1849. Ruští generálové tuto sumu za poslední okupace vymohli. Rusové ustoupili teprve potom, když vyprázdnili všechny pokladny: farní, klášterní i městské. Penězi

z těchto pokladen platili za smluvní dodávky valašským statkářům a sedlákům. Ale za dopravní prostředky, které jsou v agrární zemi velmi závažnou položkou, za dříví, uhlí, slámu atd. neplatili vůbec, to prostě rekvírovali. Důsledek je, že finance podunajských knížectví jsou velmi vyčerpány a některé obce jsou před bankrotem. A to ještě necháváme stranou, že z mnoha domů se nadělaly nemocnice a mnoho bojarů svěřilo své jmění pod ochranu Rusů ze strachu před tureckými loupežníky.

V jednom dopise z Atén z 29. srpna čteme:

„Král nadále odmítá zaplatit Turecku jakékoli odškodnění. Nenávist k západním vojskům roste a několik francouzských vojáků už dostalo od obyvatelstva výprask."

Stálo by za to vyprávět vašim čtenářům, jak byly pod britským vlivem rozpuštěny řecké občiny, jak jim vnutili Kapodistriase a jak byl všechen lid zdemoralizován machinacemi lorda Palmerstona. Čestnost úmyslů britské vlády ještě i v této chvíli, kdy zahájila intervenci v Řecku, dostatečně ilustruje podpora, kterou poskytuje generálu Kalergisovi, který se podobně jako Kapodistrias narodil v Rusku, byl tam vychován a trvale tam žije.

Lord Stratford de Redcliffe a britská vláda se konečně dočkali toho, oč tak dávno usilovali — povstání v Turecku, ne sice v jeho evropské části, ale aspoň v Anatólii. Věděli jsme již ze zpráv z Rhodu, že na pobřeží proti tomuto ostrovu povstal bojovný osmanský horský kmen Zejbeků. „Journal de Constantinople" z 20. srpna nyní oznamuje, že anarchie v tomto kraji roste každým dnem. Protože tu není pravidelná armáda, podnikají povstalci neustále nájezdy z hor, přepadají vesnice, vymáhají desátky, olupují obyvatelstvo i karavany, znásilňují ženy a zabíjejí každého, kdo se postaví na odpor. Nejhůře řádí v provincii Menteše. Guvernér musel utéci z Aydinu do Tire. Denizli upadlo do jejich rukou a muftí Sahib efendi, který se vypravil podat zprávu generálnímu guvernérovi, byl chycen a popraven i se svými průvodci. Povstalecké síly jdou do tisíců. Zdrojem těchto nepokojů jsou bašibozukové vracející se z Karsu a Bayazitu, kteří obviňují Portu, že utiskuje Turky a ustupuje Rusku.

Podíváme-li se na Evropu, vidíme příznaky revoluce ve Španělsku, Itálii, Dánsku, v podunajských knížectvích, v Řecku, v asijském Turecku; dokonce i v řadách francouzské armády ve Varně zaznělo volání: „A bas les singes!"*

Napsal K. Marx 12. září 1854
Otištěno v „New-York Daily Tribune", čís. 4197 z 30. září 1854
Podpis: Karel Marx

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

* — doslova: „Pryč s opičáky!" tj. „Pryč s pány, s nadřízenými!" *(Pozn. red.)*

K. MARX

*SPOJENECKÁ FLOTILA KONEČNĚ VYPLULA. — SITUACE V PODUNAJSKÝCH KNÍŽECTVÍCH. — ŠPANĚLSKO. — ANGLICKÝ ZAHRANIČNÍ OBCHOD

Londýn, v pátek 15. září 1854

Ve včerejším „Moniteuru" čteme tuto telegrafickou zprávu:

„*Therapia* 7. září. Francouzi a Turci vypluli 5. září z Varny. Anglická flotila se k nim má připojit u Hadího ostrova. Počasí je skvělé."

Zdržení odjezdu první části expediční armády bylo způsobeno prudkými bouřemi, které řádily v Bosporu až do 27. srpna. Teprve 27. srpna, když se vítr vanoucí ze severovýchodu stočil, mohly transporty vyplout z Cařihradu do Černého moře. Hadí ostrov (Ilade Adessi) je malý skalnatý ostrůvek ležící kus od besarabského břehu, skoro proti ústí Dunaje. Jeho obvod neměří víc než tři anglické míle. Protože vojska odplula teprve 5. září, nemohla se určitě vylodit dřív než 9. t. m.

V „Moniteuru", v článku, v němž se uvažuje o perspektivách této expedice, se objevil zajímavý odstavec:

„Jestliže se ukáže," píše „Moniteur", „že ruská vojska na Krymu jsou *početnější*, než nasvědčovaly dosavadní zprávy; jestliže bude sevastopolská posádka schopna *dlouhé obrany*; jestliže se vyskytnou potíže způsobené podzimní *roční dobou*; jestliže se konečně Rusům podaří vrhnout na Krym značnější posily, nezbude tentokrát nic jiného, než se prostě nalodit a útok na Sevastopol odložit na jaro."

Zkrátka a dobře, jestliže tato „mohutná loďstva disponující nespočetnými ničivými prostředky" narazí na nějaké vážné překážky, vrátí se co nejrychleji do Bosporu. Nenarazí-li na takové překážky, nebude to v žádném případě vina spojenců, protože už před mnoha měsíci dali carovi řádně na vědomí, že se expedice chystá, a odkládali ji až na konec příznivé roční doby. O důvěře francouzských námořníků k velení lze soudit z tohoto úryvku jednoho dopisu z Cařihradu uveřejněného v „Augsburger Zeitung":

„Ve válečném námořnictvu se Saint-Arnaudovi všeobecně říká Florival, což je jméno, pod kterým debutoval v Ambigu Comique v Paříži."

Podle posledních zpráv z Hamburku a Kodaně proplula část francouzské flotily, dopravní i bitevní lodi, na zpáteční cestě do Francie Beltem. Bonapartistický list „Constitutionnel" přináší toto odhalení týkající se bomarsundské záležitosti:

„Jeho Veličenstvo císař Napoleon III. *nechtěl*, aby jemu tak oddaná flotila byla připravena o *odškodnění*, které si zasloužila po tak dlouhém a strastiplném křižování v Baltském moři."

Bomarsund byl tedy bombardován pouze pro zábavu námořnictva a pro uchlácholení netrpělivých a nudících se důstojníků. Tyto dvě lakonické poznámky „Moniteuru" a „Constitutionnelu" charakterizují tuto válku výstižněji než všechny chvástavé úvodníky oficiálního anglického tisku dohromady.

Car dal zatknout všechny inženýry, kteří pracovali na stavbě bomarsundských opevnění. Mají být pohnáni před soud. Jedním z obvinění vznesených proti nim je to, že celá pevnost měla být postavena výhradně z žulových kvádrů, kdežto po jejím dobytí se ukázalo, že vnitřek hradeb byl prostě vyplněn pískem a štěrkem. Všichni velitelé různých pevností podél Finského zálivu dostali z Petrohradu rozkaz prozkoumat do nejmenších podrobností stavbu pevností a bezodkladně o tom podat zprávu. Tvrdí se také, že pevnost Gustavsvärn na mysu Hangö vyhodili do povětří sami Rusové, když se objevili na dohled Baraguay d'Hilliers a generál Jones na své průzkumné výpravě. Rusové se obávali útoku na Abo, a proto zničili pevnost Gustavsvärn, aby uvolnili její posádku pro obranu tohoto města.

Ještě než přejdu od Baltu na jiné téma, rád bych uvedl tuto informaci listu „Aftonbladet":

„Zpravodaj z Kodaně tvrdí, že dánská vláda zmocnila 16. srpna pana T. P. Shaffnera, aby zřídil linku elektrického telegrafu ze Severní Ameriky přes Grónsko, Island, Faerské ostrovy a Norsko do Kodaně. 26. srpna byla otevřena linka ze Stockholmu do Malmö měřící 68 670 yardů."

Některé londýnské noviny otiskují dnes telegrafickou zprávu o vítězství, které dobyl Šámil kdesi nedaleko Tiflisu. Francouzské a německé noviny o tom nic nepíší. 4. září překročili Turci Dunaj u Macinu a obsadili ostrov ležící mezi touto pevností a Brailou. Značná část turecké flotily na Dunaji také zakotvila poblíž Macinu. K obsazení Braily Turky muselo dojít 5. září. Za povšimnutí stojí prohlášení generála Kruzenšterna, které bylo vylepeno v Oděse 30. srpna. Varuje obyvatelstvo pod pohrůžkou těžkých trestů, aby nebránilo zapalování města, kdyby se vojsko muselo k tomuto prostředku uchýlit při obraně země. Kromě toho ruské úřady vydaly ve všech besarabských okresech rozkazy zapalovat města a vesnice, jakmile se nepřítel přiblíží. Tento příkaz je tím směšnější, že besarabští Rumuni, jak Rusové dobře vědí, nebudou litovat jejich odchodu o nic víc než Rumuni ve Valašsku a Moldavsku.

Psal jsem již o tom, za jakých okolností dochází k odvodům příslušníků valašské a moldavské domobrany do ruské armády. Dnes uveřejňují anglické noviny podrobný popis toho, co se událo 28. srpna mezi panem Budbergem a důstojníky rumunské domobrany; celý výstup skončil tím, že kapitán Fillippesco řekl ruskému generálovi rovnou do očí, že Valaši považují za svého jediného suveréna tureckého sultána. Byl samozřejmě zatčen společně s jinými dvěma důstojníky, kteří si troufali protestovat podobným způsobem. Zprávu o tom, co se dělo 29. srpna, v den, kdy ruské tažení v podunajských knížectvích tak slavně skončilo, uvádím dále; je z dnešního pařížského „Presse":

„Zatčení kapitána Fillippesca a dalších dvou důstojníků, kteří se odvážili vzepřít rozkazům generála Budberga, vyvolalo silnou nevoli mezi moldavskými domobranci a zesílilo jejich nechuť k službě v ruské armádě. 29. srpna krátce před dobou, kdy měla být zahájena přehlídka, odebral se hejtman Mavrocordatos do jezdeckých kasáren proti vládnímu paláci. Jaký byl jeho úžas, když je našel úplně prázdné. Vojáci, místo aby sedlali koně k přehlídce, využili vhodné chvíle, zahodili zbraně a materiál a do jednoho utekli z koníren. Nešťastný hejtman spěchá do dělostřeleckých kasáren, ale tam ho čeká další překvapení. Děla stojí sice na svém místě na dvoře, ale po lidech není ani památky. Zoufalý

Mavrocordatos se už vidí na cestě na Sibiř. Nakonec se mu podaří sehnat asi třicet dělostřelců, a třesa se vztekem a strachem, poručí jim zapřáhnout koně a vyvézt děla na náměstí, kde se má přehlídka konat. ‚Ať nás tam odvlečou násilím,' křičí vojáci, ‚nedáme si poroučet od Rusů.' S těmito slovy zavřou bránu kasáren. V tu chvíli zazní na náměstí rachot bubnů. Je to celá Ostěn-Sakenova divize, skládající se z dvanácti praporů, jednoho dragounského pluku a tří oddílů dělostřelectva. Divize uzavře ulice, vpochoduje v útvaru na náměstí a úplně obklíčí vládní palác a kasárna moldavského jezdectva. Šedesát moldavských jezdců, které se podařilo přivést zpět, bylo vyvlečeno před kasárna. Proti nim stálo 12 000 Rusů — pěchota, jezdectvo a dělostřelectvo. Pak se dostavil Ostěn-Saken v doprovodu generála Budberga a početného štábu. Moskalská vojska, rozvinutá do kolon, defilovala před svými generály s nasazenými bodáky a provolávala ‚hurá'. Potom se vojáci seřadili do čtverců ve vzdálenosti asi 150 yardů od moldavských jezdců. Ozval se rozkaz nabít. Ruští vojáci se pokřižovali a provedli rozkaz. Pak dostali rozkaz zamířit na 60 Moldavanů. Když to učinili, přistoupil Ostěn-Saken se svým štábem ke skupince moldavských domobranců a vyzval je, aby se připojili k jeho armádě, jinak že je dá zastřelit. Odpovědí na jeho výzvu bylo několikaminutové mlčení. Zástupu shromážděného na náměstí se zmocnilo strašné rozčilení. Potom jeden z Moldavanů vystoupil z řady a klidným hlasem oslovil ruského generála: ‚Jsme moldavští vojáci a naší povinností je chránit svou zem, a ne nasazovat životy za cizince. Dělejte s námi, co chcete. My s vámi nepůjdeme.' ‚Můžete nás zavraždit, ale my s vámi nepůjdeme!' opakuje šedesát vojáků jako jeden muž. Po této hrdé odpovědi jim Ostěn-Saken nařídil, aby sesedli s koní a složili zbraně, jako by měli být vzápětí popraveni. Poslechli, hotovi zemřít. V okamžiku je obklopilo tisíce vojáků, vrhlo se na ně a zajalo je. Když Moskalové provedli tento hrdinský čin, obrátili se ke kasárnám moldavského dělostřelectva, kde se třicet lidí zabarikádovalo za zavřenou branou. Vojáci prolomili bránu a vnikli dovnitř. Došlo k boji a dělostřelci, přemoženi přesilou, byli rovněž zajati. Ženou je pryč v dešti nadávek a výhrůžek. Moldavané zůstávají neochvějně klidní. Jenom jeden z nich, mladý dvaadvacetiletý kornet s očima planoucíma hněvem, předstoupí před generála Wrangela, rozhalí hruď a zvolá: ‚Zde je má hruď, střílejte, máte-li odvahu.' Generál neměl odvahu. Kornet a jeho kamarádi byli odzbrojeni a odvedeni špalírem bajonetů do Ostěn-Sakenova tábora za hradbami Jasů. Co se s nimi stalo, nikdo neví. Pokud jde o tři důstojníky, kteří byli zatčeni den předtím, jsou obavy, že byli zastřeleni. Téhož večera obklíčili Rusové místo, kde tábořil pluk moldavské pěchoty. Ale zastihli tu pouze 150 mužů, zbytek utekl. Obyvatelstvo Jas hlasitě projevovalo opovržení k svým ochráncům. Šedesát jezdců, třicet dělostřelců a sto padesát pěšáků bylo zajato a odzbrojeno 12 000 Rusy se třemi bateriemi. To jsou jediné vítězné vavříny, které si odnášejí Rusové domů ze svého tažení do podunajských knížectví."

V jednom ze svých dřívějších článků jsem se zmínil o tom, že Ömer paša zakázal uveřejnit rakouský manifest generála Hesse.

Nyní se dovídáme, proč se tak stalo: v tomto manifestu totiž generál Hess vyzýval valašské úřady, aby se obracely ve všech záležitostech na rakouské velení. Ömer paša vzkázal generálu Hessovi, že by udělal lépe, kdyby se nepletl do civilní správy Valašska, která spadá pod jeho (Ömerovu) pravomoc. Protože generál Hess vydal svou proklamaci jen proto, aby zjistil, jak daleko může jít, omluvil se za pasáž, která způsobila nelibost, a aby přesvědčil Ömera pašu, že to byl omyl, poslal mu originální německý text, kde se valašské úřady vyzývají, aby se na jeho pobočníka obracely jen v záležitostech týkajících se rakouských vojsk. Ömer paša zakřikl i rakouského generála Popoviče, který vstoupil 3. září s rakouským předvojem do Bukurešti a ihned si tam začal počínat jako Haynau. Jak obyvatelstvo Valašska vítá rakouskou okupaci, lze soudit z tohoto výňatku z dnešních „Daily News":

„Mnoho vesnic na cestě, kudy táhli Rakušané, obyvatelstvo opustilo a vzalo s sebou všechen svůj majetek ze strachu před tím, že budou muset dodávat potraviny a poskytovat dopravní prostředky za papírové peníze, které mají právě poloviční hodnotu, než jaká je na nich uvedena. Důsledek je, že chléb pro rakouská vojska se musí dovážet z Bukurešti, dvacet, ba i třicet mil odtud."

Střízlivý „Economist" má určitě na zřeteli hanebnosti páchané v podunajských knížectvích, *důsledky to anglické diplomacie*, jestliže — narážeje na určité poměrně nepatrné chyby americké diplomacie v Evropě — dělá tuto dělící čáru mezi anglickou a americkou diplomacií:

„Nepochybujeme o tom, že v Americe je stejně jako u nás dostatek lidí s gentlemanským citem, s hlubokým smyslem pro slušnost a jasně chápajících své povinnosti k druhým. Rozdíl mezi námi a neštěstí amerických bratří je v tom, že na druhé straně Atlantského oceánu takoví lidé nevolí vládu, neudávají tón celému národu a *neurčují řeč tisku*. U nás je moc v rukou vzdělaných a *vyšších tříd*. Ve Spojených státech vládnou masy; tam si dav uzurpoval právo hovořit jménem národa. Tam dav diktuje, co se má dělat a mluvit; dav volí vládu a jemu musí vláda sloužit. Dav ovládá tisk a tisk mu musí lichotit; zkrátka a dobře, všechno, co se dělá a píše, musí odpovídat vkusu a přání davu."

Tak píše lokaj anglických burziánů, jako by anglická diplomacie nebyla ztělesněním bezectnosti, jako by „gentlemani" zaměstnávaní panem Wilsonem, vydavatelem listu „Economist", a jeho šéfem panem Gladstonem nebyli usvědčeni před parlamentem z podvodů, machinací a krádeží.

Ze Španělska máme hubené zprávy. 8. září se definitivně rozpustila madridská poradní junta. Sevillská junta se rozpustila teprve po energickém protestu proti reakčnímu kursu politiky ústřední vlády. Katalánští demokraté vydali manifest proti generálu Primovi, který oznámil z Turecka, že se postavil na stranu nynější vlády, jen aby nepřišel o podíl na kořisti. Prim si vysloužil nenávist Katalánců při obléhání zámku Figuéras roku 1843, při němž páchal ohavná zvěrstva jen ze vzteku na obránce zámku, kteří se pod Ametllerovým velením bránili s poměrně malými silami. O Primovi se tehdy říkalo, že je to „člověk směšně ješitný, kterému se zatočila hlava z náhodného úspěchu a z toho, že získal titul hraběte a hodnost generálporučíka".

V listu „Época" čteme, že 7. září došlo u Aranjuezu k nevelké bitvě mezi národní gardou a oddílem karlistů nebo snad republikánů, to se dosud neví. Přestože se úspěch reakce zdá být velmi rychlý a naprosto jistý, kontrarevoluční noviny nepřestávají vyjadřovat obavy, že záležitosti ve Španělsku nejsou ještě urovnány.

Z právě uveřejněné zprávy o obchodu a námořní plavbě jsou zajímavé tyto údaje[282]:

Celková hlášená hodnota vývozu anglických a irských výrobků a průmyslového zboží v letech 1831, 1842 a 1853

(v librách št.)

	1831	1842	1853
Vývoz do ciziny			
Rusko, severní a černomořské přístavy	1 195 565	1 885 953	1 228 405
Švédsko a Norsko	115 707	334 017	556 183
Dánsko	92 294	194 304	569 733
Prusko	192 816	376 651	579 588
Hannoversko a hanzovní města	3 642 952	6 202 700	7 565 493
Holandsko a Belgie	2 082 536	3 573 362 1 099 490	4 452 955 1 371 817
Francie	602 688	3 193 939	2 636 330
Portugalsko	975 991	947 855	1 210 411

	1831	1842	1853
Azory a Madeira	80 698	64 909	124 971
Španělsko a Baleáry	597 848	322 614	1 360 719
Kanárské ostrovy	33 282	54 554	107 638
Itálie:			
Sardinie			1 112 447
Vévodství toskánské			639 794
Papežský stát	2 490 376	2 494 197	207 491
Neapol a Sicílie			639 544
Rakouské državy			637 353
Řecko			135 315
Turecko	899 100	1 489 826	2 029 305
Valašsko a Moldavsko			179 510
Sýrie a Palestina	—	375 551	306 580
Egypt	122 832	221 003	787 111
Maroko	426	41 952	75 257
Francouzské državy v Senegambii	—	—	1 725
Západní pobřeží Afriky	234 768	459 685	617 764
Jáva a Sumatra	285 296	306 132	558 212
Filipíny	39 513	47 019	386 552
Čína	519 443	969 381	1 373 689
Kuba	663 531	711 938	1 124 864
Haiti	376 103	141 896	133 804
Spojené státy a Kalifornie	9 053 583	3 535 381	23 658 427
Mexiko	728 858	374 969	791 940
Nová Granada	248 250	231 711	450 804
Venezuela			248 190
Brazílie	1 238 371	1 756 805	3 186 407
Uruguay	339 870	969 791	529 883
Buenos Aires			551 035
Chile	651 617	950 466	1 264 942
Peru	409 003	684 313	1 246 730
Ostatní státy	215	7 223	912 662
Celkový vývoz do ciziny	26 909 432	34 119 587	65 551 579
Vývoz do britských držav			
Normanské ostrovy	324 634	364 350	470 107
Gibraltar	367 285	937 719	670 840
Malta	134 519	289 304	297 906

	1831	1842	1853
Jónské ostrovy	50 883	83 600	116 567
Jižní Afrika	257 245	369 076	1 212 630
Ostrov Mauritius	148 475	244 922	385 879
Východní Indie	3 857 969	5 169 888	8 185 695
Hongkong	—	—	357 908
Austrálie	403 223	998 952	14 513 700
Severoamerická kolonie	2 089 327	2 333 525	4 898 544
Západní Indie	2 581 949	2 591 425	1 906 639
Ostatní državy	39 431	18 675	347 787
Celkový vývoz do britských držav	10 254 940	13 261 436	33 382 202
Celkový vývoz do britských držav a do zahraničí	37 164 372	47 381 023	98 933 781

„Economist" zvolil rok 1842, aby předvedl výhody svobodného obchodu zavedeného v tomto roce[283]; ale se svou obvyklou naivností zapomněl, že rok 1842 byl rokem obchodní deprese, kdežto rok 1853 je rokem největší prosperity. Kdyby anglický vývoz opravdu vděčil za svůj růst kouzlům svobodného obchodu, pak by to nejlépe mohlo dokázat srovnání s vývozem do těch zemí, kde je zaveden přísný ochranářský systém, například do Ruska a Francie; tím spíš, že první z těchto zemí víc než kterákoli jiná zvýšila svůj vývoz do Anglie a víc než kterákoli jiná na sobě pocítila vliv anglického svobodného obchodu. Ale ukazuje se, že vývoz do obou těchto zemí klesl.

Vývoz do Ruska	za rok 1853 činil	1 106 767 liber št.
	za rok 1831 "	1 195 565 "
Vývoz do Francie	za rok 1853 "	2 636 330 "
	za rok 1842 "	3 193 939 "

Celková hodnota britského vývozu za sedm měsíců do 5. srpna 1854 vzrostla ve srovnání s týmž obdobím roku 1853, protože vzrostla hodnota kovů; ale vývoz ostatních hlavních výrobků britského průmyslu značně poklesl, jak ukazuje tato tabulka:

	1853 (v librách št.)	1854 (v librách št.)
Lněné výrobky	2 650 150	2 456 953
Lněná příze	646 578	581 752
Hedvábné výrobky	965 345	834 275
Hedvábná příze	132 689	120 890
Vlněné výrobky	3 741 261	3 731 453
Bavlněné výrobky	15 515 224	14 762 981
Bavlněná příze	3 897 080	3 838 393

Číslice týkající se bavlněných výrobků jsou tím přesvědčivější, že množství vyvezeného zboží sice vzrostlo, ale stržilo se za ně méně peněz. Roku 1854 se vyvezlo 981 994 130 yardů bavlněného zboží, nepočítaje krajky a tyl, zatímco roku 1853 se vyvezlo pouze 969 293 663 yardů.

Napsal K. Marx 15. září 1854
Otištěno v „New-York Daily Tribune", čís. 4198 z 2. října 1854
Podpis: Karel Marx

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

B. ENGELS

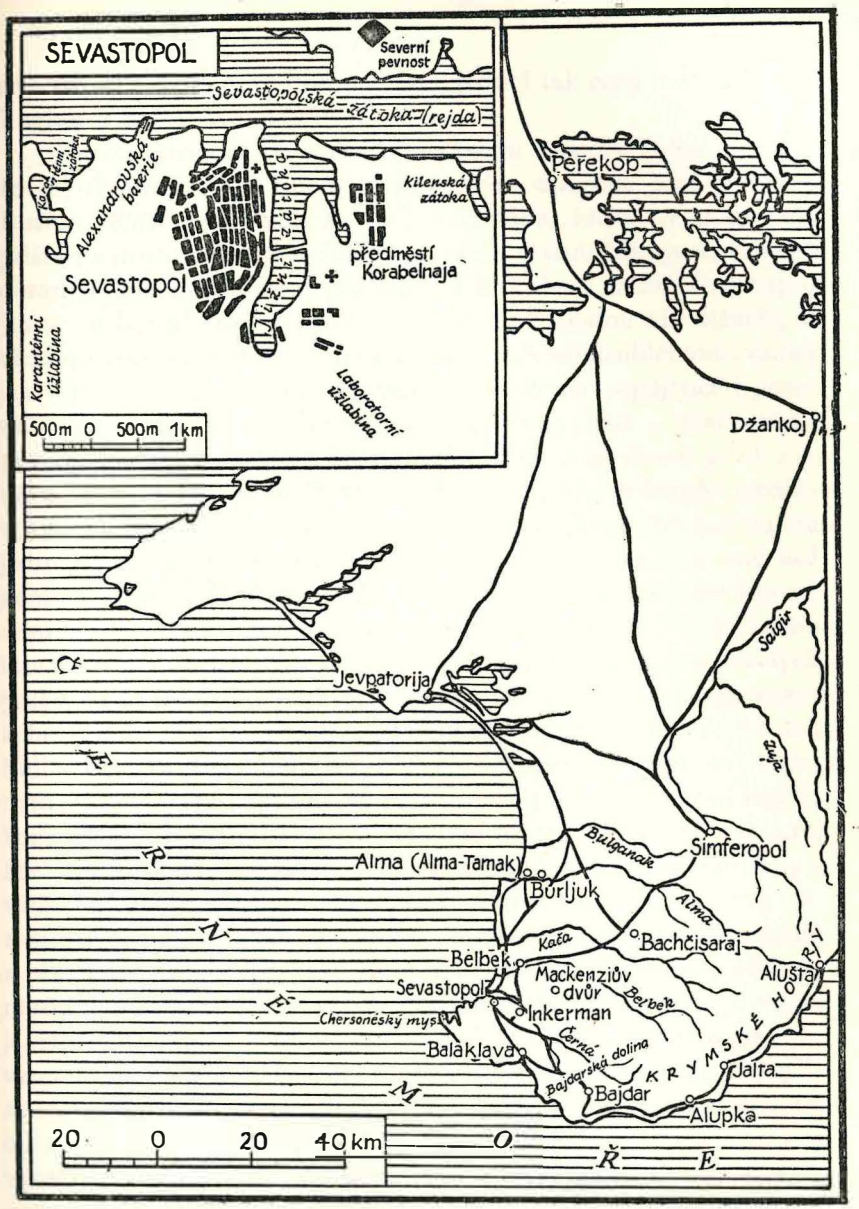
ÚTOK NA SEVASTOPOL

Francouzům a Angličanům se podle všeho konečně naskytla příležitost zasadit citelnou ránu síle a prestiži Rusů, a proto my v Anglii s novým zájmem sledujeme nástup na Sevastopol, o němž najdete poslední zprávy na jiném místě v tomto listu. Francouzské a anglické noviny samozřejmě dělají kolem této události velký povyk, a kdybychom jim měli věřit, ještě nikdy v celých dějinách válečnictví nebylo vykonáno nic tak velkolepého. Ale tomu, kdo si připomene fakta — nepochopitelné odklady a nesmyslné výmluvy na počátku této expedice, jakož i všechny okolnosti, které expedici předcházely a provázely —, tomu to bude sotva imponovat. Možná že tento podnik skončí slavně, ale začal spíš hanebně.

Zopakujme si dosavadní historii spojeneckých vojsk v Turecku. Nejdříve chtěli tito velmi hrdinští, ale také krajně opatrní válečníci přistát v Enosu, ještě před Dardanelami, a přiblížit se k poloostrovu*, teprve až by se ověřilo, že nehrozí žádné nebezpečí. Ale dříve než došlo k tomuto hrdinskému činu, popadl je záchvat nebývalé chrabrosti, takže riskovali vylodění na trácké Chersonésu, v Gallipoli. Udělali to ovšem jen proto, aby v nejkratší době dokončili obranné stavby napříč poloostrovem, a tak si zajistili to, co potřebovali ze všeho nejvíc, operační základnu. Mezitím museli Turci na Dunaji neustále čelit onomu strašnému protivníkovi, jehož přítomnost ve Valašsku byla pro spojence záminkou k jejich umným manévrům, a nutno říci, že se Turci tohoto úkolu zhostili se značným úspěchem. Ale když přijíždělo stále víc lodí a stále víc vojska, ukázalo se, že Dardanely a poloostrov pro vše-

* — tj. k trácké Chersonésu. *(Pozn. čes. red.)*

chny nestačí. Ve vědeckém projektu, na kterém se shodly Londýn a Paříž, se tedy objevila nová trhlina. Část vojska se nyní musela vystavit nebezpečí a riziku vylodění na velmi ohroženém místě — v Cařihradě! Aby to honem napravili, jali se horlivě opevňovat město. Při všech těchto operacích naštěstí uplynula dost dlouhá doba, a tím bylo dosaženo hlavního účelu: ne snad získat čas, nýbrž naopak jej ztratit. Pak se ukázalo, že lze bez velkého rizika poslat jednu divizi do Varny jako posádku tohoto důležitého místa, neboť Turci, kteří je v roce 1828 tak slavně bránili, udělali od té doby vskutku takové pokroky v evropské disciplíně, že už jim nebylo možno obranu takového bodu svěřit. Byla tam tedy vyslána divize, a za ní pak ještě jedna nebo dvě další. A nakonec, když už nebyla žádná záminka, proč držet vojska v Bosporu, byla celá hlavní spojená armáda beze spěchu soustředěna do Varny. To se stalo právě v době, kdy se v boku a týle Rusů objevila jako hrozivý bouřkový mrak rakouská armáda a kdy se tím základna spojeneckých operací přenesla pod vlivem politických kombinací na čas z Cařihradu do Sedmihradska a Haliče. Nebýt toho, spojenecká armáda by se podle všeho nebyla nikdy objevila v Bulharsku. Svědčí o tom počínání spojenců za obléhání Silistry. Každý ví, že se tu rozhodovalo o výsledku celého tažení a že v takové chvíli, kdy obě strany do krajnosti napínají všechny své síly, stačí v devíti případech z deseti sebemenší převaha na té či oné straně, aby se situace úplně změnila. A přitom v době tohoto rozhodného obléhání stálo jen na několik denních pochodů od pevnosti 20 000 anglických a 30 000 francouzských vojáků, „výkvět obou těchto armád", pokuřovali ze svých dýmek a naprosto klidně se připravovali na choleru. A kdyby nebyla tato nemoc tak strašlivě řádila v řadách Rusů a kdyby se nebyla hrstka Arnautů s bezpříkladnou statečností držela v zákopu křížem krážem rozrytém granáty, byla by Silistra padla do rukou nepřátel. Není druhého příkladu v dějinách válek, kdy by armáda, která mohla tak snadno přijít na pomoc, tak zbaběle ponechala své spojence jejich osudu. Tuto hanbu už nikdy nesmyje s francouzských a britských velitelů žádné krymské tažení a žádné vítězství. Jak by to asi bylo dopadlo s Brity u Waterloo, kdyby byl starý Blücher po porážce, kte-

Krymské válčiště roku 1854

rou utrpěl dva dny předtím u Ligny, jednal tak svědomitě jako teď Raglan a Saint-Arnaud?[284]

Hrstka Arnautů ve střeleckém zákopu u Arab Tabie ukázala, že se obratností, důvtipem a vojenským duchem plně vyrovná Rusům. Rusy nezahnala za Dunaj armáda, která by snad byla přišla vyprostit Silistru z obležení. Jejich vlastní hloupost, odvaha obránců, bahenní zimnice, pasívní tlak Rakušanů na Dněstru a spojenců na Devně (neboť kdo mohl tušit, že nebudou nic dělat?), to všechno nakonec přimělo Rusy k tomu, že zanechali obléhání a vzdali jak tažení, tak podunajská knížectví i Dobrudžu. Spojenečtí generálové ovšem chtěli tohoto velkého úspěchu využít — zcela podle pravidel onoho strategického systému, jímž se až dosud s tak výbornými výsledky řídili. Proto zavedl lord Cardigan britské jezdectvo na Dunaj na průzkumnou výpravu, při které sice nespatřilo ani jediného Rusa, ale zato ztratilo mnoho koní a nezískalo nic než nemoci a výsměch. A generál Espinasse, který se proslavil hlavně svou zradou Národního shromáždění 2. prosince 1851[285], vedl svou divizi do Dobrudže s tím jediným výsledkem, že několik skvělých pluků zpola skosila cholera a že zavlekl tuto epidemii do spojeneckého tábora. Za to, že mezi spojeneckými vojsky ve Varně tak řádila cholera, mají tedy spojenci co děkovat pouze svým výborným strategickým kombinacím. Po tisících jí padali za oběť vojáci, kteří ještě ani nespatřili nepřítele; umírali jako mouchy v táboře, kde mohli žít v poměrném přepychu, bez napadení a znepokojování. To vyvolalo malomyslnost, nedůvěru k velitelům a dezorganizaci, jež se nerozmáhaly ani tak u Angličanů, kteří zkoušeli méně a jsou vůbec odolnější, jako spíše u Francouzů, kteří jsou už svou národní povahou takovým vlivům přístupnější, zejména když je jejich velitelé nutí k úplné nečinnosti. Ale to, co vyšlo najevo při vzpourách, jež nyní propukly mezi francouzskými vojáky, jsou přirozené následky abnormálního stavu, ve kterém žila armáda už od roku 1849. Buržoazie naučila francouzského vojáka, který ji vysvobodil z hrůz revoluce, považovat se za spasitele vlasti a společnosti vůbec. Ludvík Bonaparte si vojáky předcházel jako sílu, která obnovila císařství. Po celou tu dobu se s nimi zacházelo tak, že se naučili poroučet, ale zapomněli, že musí poslouchat. Tak dlouho

se jim vštěpovalo, že jsou nadřazeni nad civilisty, až si začali myslet, že se přinejmenším vyrovnají svým velitelům. Udělalo se všechno pro to, aby se z nich stali pretoriáni, a celé dějiny nás přece učí, že pretoriáni jsou jako vojáci vždycky zdegenerovaní. Začínají tím, že komandují civilisty, pak přejdou k tomu, že diktují svým generálům, a končí tím, že dostanou pořádný výprask.

Podívejme se však, co se dělo ve Varně. Když se celé prapory hroutily do žhavého písku a svíjely se v útrapách cholery, začali staří vojáci srovnávat dobrodruhy, kteří jim velí nyní, s dřívějšími veliteli, kteří je úspěšně vedli právě v oněch afrických taženích, nad nimiž hrdinové moderní Byzance[286] tak ohrnují nos. V Africe bylo větší horko než v Bulharsku a Sahara je přece jen podstatně nepříjemnější kraj než Dobrudža. A přesto po celou dobu afrických výbojů nebyla nikdy taková úmrtnost jako nyní při odpočinku na Devně a při nenáročných průzkumných pochodech v okolí Küstendže. Cavaignac, Bedeau, Changarnier, Lamoricière vedli vojáky do daleko větších nebezpečí s daleko menšími ztrátami; tehdy ovšem byli Espinasse a Leroy Saint-Arnaud ještě skryti ve stínu bezvýznamnosti, z něhož je mohla vytáhnout na světlo pouze politická podlost. A tak zuávové, nejlepší představitelé africké armády, kteří nejvíc bojovali a nejvíc se načichali střelného prachu, povstali jako jeden muž a křičeli: „A bas les singes! Il nous faut Lamoricière!" — „Pryč s opičáky! Dejte nám Lamoricièra!" Když Jeho císařské Veličenstvo Napoleon III., duše a hlava nynějšího oficiálního opičení po velké minulosti, dostal o tom zprávu, určitě pocítil, že tento pokřik zuávů je pro něj „začátkem konce". Ve Varně udělal tento pokřik pravé divy. Můžeme směle tvrdit, že to byla hlavní příčina výpravy na Krym.

Po zkušenostech z tohoto letního tažení nebo spíš procházky z Gallipoli do Skutari, ze Skutari do Varny, z Varny na Devnu, do Aladinu a zase zpět nemůže od nás nikdo chtít, abychom brali vážně výmluvy, kterými spojenečtí velitelé vysvětlují, proč expedici napřed tak dlouho odkládali a nakonec ji podnikli tak ukvapeně. Jeden příklad dostatečně ukáže, zač stojí jejich argumenty. Odklad byl prý způsoben tím, že dosud nedorazilo francouzské obléhací dělostřelectvo. Ale když vypukly cholerové vzpoury a Leroy Saint-

Arnaud viděl, že teď musí bezodkladně vynést svůj poslední trumf, poslal do Cařihradu pro turecké obléhací dělostřelectvo a munici, které byly skutečně v nejkratší době připraveny a naloděny. A kdyby byl mezitím nedorazil trén francouzského obléhacího dělostřelectva, byli by odpluli bez něho. Avšak turecké obléhací dělostřelectvo bylo připraveno už před mnoha měsíci, všechny odklady byly tedy zbytečné.

Jak je vidět, tato vytrubovaná krymská expedice se 600 lodí a 60 000 vojáků, se třemi trény obléhacího dělostřelectva a s bůhvíkolika polními děly není promyšleným výsledkem dlouho předem vědecky připravovaných obratných manévrů, ale je to jen ukvapený coup de tête*, který má zachránit Leroye Saint-Arnauda, aby ho vlastní vojáci neroztrhali na kusy. Chudák starý povolný lord Raglan není mužem, který by se dokázal postavit na odpor, a to tím spíš, že by další otálení vedlo v jeho armádě ke stejné nekázni a malomyslnosti, jaké se již zmocnily francouzského vojska.

Ironie dějin, o níž mluví jeden německý spisovatel**, nepůsobila jen v minulosti, nýbrž má prsty i v současných dějinách a v této chvíli je její obětí chudák lord Raglan. Co se týče Leroye Saint-Arnauda, toho stejně nikdo nikdy nepovažoval za skutečného velitele. Tento vykřičený kumpán zlodějek a podvodníků je už dávno znám jako starý příslušník vznešené sebranky a důstojný přisluhovač muže, kterého k boulogneské expedici[287] dohnal „nikoli osud, ale dluhy". Přes všechny cenzurní zásahy jsou jeho charakter i minulost v povídavé Paříži velmi dobře známy. Tohoto dvakrát degradovaného poručíka, tohoto kapitána, který jako vojenský výplatce vyraboval plukovní pokladnu v Africe, tu všichni znají, a ať už dokáže na Krymu cokoli, nehynoucí vojenskou slávu si jednou provždy vysloužil v Londýně úspěšnou výpravou s přikrývkami své bytné do zastavárny, po níž následoval skvěle provedený ústup do Paříže. Ale chudák Raglan, generáladjutant vévody z Wellingtonu, který zešedivěl nad teoretickými úkoly a malichernými detaily štábního řízení, bezpochyby skutečně věří důvodům, které pro své činy uvádí. Na něj padá všechna tíha podivné skutečnosti, že celé toto

* — nerozvážný kousek. *(Pozn. red.)*
** — tj. Hegel. *(Pozn. red.)*

tažení bylo naplánováno tak vědecky a provedeno tak obratně, že zemřelo 10 000 mužů čili zhruba každý sedmý, ještě než vůbec spatřili nepřítele, a že všechny ty pečlivě promyšlené postupy vyústily nakonec v naprosto zbrklou výpravu na Krym na samém konci příznivého ročního období. Ba, nic není tak kousavé jako „ironie dějin".

Ale přes to všechno může mít expedice úspěch. Spojenci by si to skoro zasluhovali, protože nic by nemohlo vzbudit větší opovržení k dosavadnímu způsobu řízení této výpravy. Tolik okolků, tolik opatrnosti, taková přemíra vědeckosti vůči nepříteli, který nakonec podlehne v kampani vedené nikoli k jeho zničení, nýbrž na záchranu vlastní armády! To by byl nejhorší soud, jaký by mohli spojenci sami nad sebou vyřknout. Ale zatím ještě v Sevastopolu nejsou. Vylodili se v Jevpatoriji a u Staré tvrze. Odtud mají ještě padesát, respektive dvacet mil pochodu do Sevastopolu. Jejich těžké dělostřelectvo se musí vylodit docela blízko u Sevastopolu, aby si ušetřilo těžkosti s přepravou po souši; čili vylodění ještě zdaleka není skončeno. I když přesné údaje o síle Rusů nejsou známy, je přece jen nepochybné, že v bezprostřední blízkosti Sevastopolu jsou na většině míst silnější než spojenci. Kopcovitý terén a zátoka zařezávající se asi deset mil do vnitrozemí donutí spojence, aby se rozvinuli ve velmi dlouhé linii, jakmile se pokusí pevnost obklíčit. Pro odhodlaného vojevůdce by nebylo těžké takovou linii prorazit. Nevíme samozřejmě, jakými prostředky bude pevnost ze souše hájena. Ale podle toho, co víme o starém Menšikovovi, se dá soudit, že svůj čas zbůhdarma nepromarnil.

Ze zpráv v anglických novinách a z operační linie, kterou spojenci zvolili, se dá vyvozovat, že první útok bude veden na tvrz, která ovládá město z návrší na severní straně zátoky. Rusové ji nazývají Severnaja kreposť — Severní pevnost.

Je-li tato pevnost jen trochu solidně postavena, může klást dlouho odpor. Je to velká čtyřúhelníková reduta, vystavěná podle Montalembertova polygonálního systému čili systémem kaponiér; při tomto systému jsou boky chráněny nízkými opevněními s kasematami, která jsou umístěna na dně příkopu uprostřed každé strany čtyřúhelníka a je z nich možno postřelovat příkop vpravo i vlevo.

Tento druh opevnění má tu přednost, že není vystaven přímo palbě nepřítele dříve, dokud se nepropracoval až k samému okraji příkopu. Poloha tohoto opevnění* v bezprostřední blízkosti hlavní pevnosti dovoluje použít je ofenzívně jako opory a základny pro silné výpady, a už sama jeho existence zřejmě přinutí spojence, aby omezili své hlavní operace na severní břeh zátoky.

Ale zkušenosti z Bomarsundu nás poučily, že se o ruských opevněních nedá říci nic určitého, dokud nebyla skutečně vyzkoušena. Proto zatím nelze ani přibližně určit pravděpodobnost úspěchu krymské výpravy. Jedno je však možno tvrdit skoro s jistotou: Kdyby se měly operace příliš protáhnout, kdyby s příchodem zimy propukly nové nemoci, kdyby se mrhalo vojskem na neuvážené a nepřipravené útoky, jako to dělali Rusové u Silistry, nastal by ve francouzské a velmi pravděpodobně i v turecké armádě takový rozklad, jaký zakusili Francouzi u Varny a jaký se u Turků nejednou projevil v Asii. Angličané se rozhodně budou držet déle; ale je určitá mez, po jejímž překročení se rozloží sebeukáznělší vojsko. V tom je pro spojence skutečné nebezpečí, a způsobí-li ruský odpor, že dojde k takové situaci, bude znovunaloďování vojska před očima vítězného nepřítele velmi riskantní záležitostí. Je velmi pravděpodobné, že výprava bude úspěšná, ale na druhé straně se také může změnit v druhé Walcheren[288].

Napsal B. Engels 18. září 1854
Otištěno jako úvodník
v „New-York Daily Tribune",
čís. 4209 ze 14. října 1854

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

* — tj. Severní pevnosti. *(Pozn. čes. red.)*

B. ENGELS

ZPRÁVY Z KRYMU

Dnešní číslo našeho listu je plné otřesných zpráv o krvavých bitvách na Krymu, dočteme se tu dokonce, že byl dobyt Sevastopol, zničeny jeho hlavní tvrze a velká část ruského loďstva, že kníže Menšikov úplně kapituloval a zbytky jeho poražených a víc než zdecimovaných sil byly zajaty. Jsou-li tyto zprávy zcela pravdivé, pak za posledních čtyřicet let nezažil svět tak obrovské krveprolití, ani válečnou událost s tak dalekosáhlými následky pro budoucnost. Pokud jde o pravdivost těchto zpráv, můžeme si učinit určitý obraz, oddělíme-li svědomitě oficiální a zaručené zprávy od těch, které pocházejí z pochybných a nejistých pramenů.

A tu musíme informace rozdělit do dvou skupin: do jedné patří zprávy o bitvě na Almě, k níž došlo 20. září, a do druhé ty, které oznamují přímo dobytí Sevastopolu. Podle depeší lorda Raglana a maršála Saint-Arnauda zaútočily spojenecké armády 20. září na ruský opevněný tábor na výšinách jižně od řeky Almy a donutily Rusy k ústupu. Britové se zmocnili dvou děl. Francouzi se ve svém hlášení nezmiňují o žádné válečné kořisti. Francouzi ztratili asi 1400 mužů; Britové přibližně stejný počet. Ruské síly byly odhadovány na 45 000 až 50 000 mužů; jejich ztráty činí 4000 až 6000 mužů. Tato hlášení jsou zřejmě psána pod čerstvým dojmem právě dobytého vítězství. Zpráva o 50 000 Rusů na Almě velmi příkře odporuje dřívějším zprávám, podle kterých bylo na celém Krymu všeho všudy nanejvýš 45 000 mužů. Dvě děla dobytá v opevněném táboře, bráněném „množstvím těžkého dělostřelectva", jsou zcela bezvýznamnou kořistí, uvážíme-li, že zachránit děla z polních opevnění dobytých nepřítelem je téměř nemožné.

Ještě výmluvnější je mlčení maršála Saint-Arnauda o tom, zda také Francouzi ukořistili nějaká děla.

Dejme tomu, že Menšikov skutečně soustředil v opevněném táboře na Almě 45 000 až 50 000 mužů. Co to dokazuje? Buďto měl daleko víc vojska, než se čekalo, když mohl nasadit v otevřeném poli tak velké síly; anebo je Sevastopol opevněn ze souše tak chabě, že nemohl tuto pevnost držet, leda by porazil spojence v otevřeném poli; anebo konečně udělal strašnou chybu, že připustil bitvu v poli a přivodil demoralizaci svého vojska, která nutně následuje po rozhodné porážce.

Podle dřívějších zpráv nebylo v ruském táboře na Almě víc než 10 000 mužů. Mohli ovšem dostat posily, ale Rusové by byli měli co dělat, aby zvýšili počet vojska třeba jen na 25 000 nebo 30 000 mužů. Anebo jestliže měli 50 000 vojáků nedaleko od Almy, čili 15 mil od místa vylodění, jak si máme vysvětlit, že neudeřili na spojence hned, když se vyloďovali?

Krajinu mezi Starou tvrzí, kde se spojenci vylodili, a Sevastopolem přetínají tři vodní toky s hlubokými roklemi, vesměs vhodná vojenská postavení. Nejblíže k Sevastopolu je řeka Černá, která ústí do východního cípu Sevastopolské zátoky. Zatímco Severní pevnost chrání severní břeh zátoky, tato říčka nebo spíše její hluboké údolí tvoří jakýsi přírodní příkop východně od města. Je to tedy přirozeně poslední důležité postavení pro obranu. Další řeka, Kača, teče od východu k západu několik mil na sever od Severní pevnosti a ještě asi 12 mil severněji teče Alma. Možná, že toto postavení má nějaké taktické přednosti, které se nedají na takovou dálku posoudit, ale sotva lze předpokládat, že by si Rusové pro pravidelnou bitvu, která mohla rozhodnout o osudu Sevastopolu, vybrali ze tří obranných linií právě tu první a nejvzdálenější. Nebylo tu ovšem jádro spojeneckého jezdectva, a to možná povzbudilo Rusy, aby poslali do zákopů u Almy silné sbory, neboť jejich dočasná převaha v této zbrani je zajišťovala před bočními manévry nepřátelského jezdectva. Popudem k tomu bylo asi vědomí, že jakmile budou uzavřeni v Sevastopolu, nebudou už moci této zbraně využít.

Čím podrobněji zkoumáme porážku Rusů na Almě, tím víc

ztrácí na svém taktickém významu. Rusové se neradi opevňují za otevřenými valy. Mají-li čas a zamýšlejí-li klást tuhý odpor, dávají všude přednost uzavřeným čtvercovým redutám. Z takových redut je ovšem nemožné zachránit dělostřelectvo, jakmile nepřítel už provádí zteč. Ale i u toho druhu opevnění, kterému se technicky říká lunety a který má otevřené hrdlo*, je stejně pramalá naděje na záchranu dělostřelectva, když už nepřítel útočí. Vždyť kdyby se děla stáhla v okamžiku, kdy nepřítel nastupuje na zteč, připravila by se obrana sama o svou zbraň, a když už je překročen příkop, kdo by pak za nepřátelské palby zblízka vytlačoval děla z ložiště nebo plošiny, kdo by připřahoval kolesny a vyvážel děla?

„Děla v zákopech je nutno považovat za ztracená, jakmile se zákopy samy už nedají udržet; jediná věc, která se dá udělat, je prodat je co nejdráž," říká generál Dufour ve své učebnici polního opevňování.

Už sám fakt, že Rusové ztratili jen dvě děla, dokazuje, že tábor nebyl hájen do krajnosti a že ve skutečnosti byl dobyt možná jen jeden nebo dva zákopy bodákovým útokem. Ostatní zřejmě nebyly bráněny bojem na bodáky, ale byly podle všeho opuštěny dřív, než útočící kolony dosáhly příkopu. Ústup Rusů byl podle všeho spořádaný; chránilo je zřejmě jezdectvo a měli tu výhodu, že jednotky spojeneckého jezdectva se nemohly dostat dost rychle přes Almu a roklinu. Právě to, že zachránili téměř celé své dělostřelectvo, je dostatečný důkaz, že přerušili bitvu dřív, než mohl nějaký silný úder způsobit zmatek v jejich řadách.

To je vše, co víme o vítězství na kopcích jižně od Almy. V Anglii bylo toto vítězství ohlášeno 1. října hřměním děl a hlaholem zvonů a v sobotu 30. září v 10 hodin večer je za zvuku fanfár vyhlásil londýnský starosta v budově londýnské burzy; v divadlech bylo odměněno potleskem a londýnské „Times" je označily za předem daný výsledek děkovných modliteb arcibiskupa z Canterbury. Dopisovatelé poznamenávají, že maršál Saint-Arnaud nebyl s to nasednout na koně. Dějepisci uvádějí totéž o Napoleonovi za bitvy u Waterloo. Možná že vítězství u Almy bylo výsledkem stejných okolností jako porážka u Waterloo.

* — východ obrácený k týlu (gorge). *(Pozn. red.)*

A nyní ke skupině ještě senzačnějších zpráv o dobytí Sevastopolu. První zpráva o tom došla do Londýna telegraficky z Bukurešti a je datována 28. září. Tvrdí se v ní, že Sevastopol padl spojencům do rukou po kombinovaném námořním a pozemním útoku. Zpráva prý pochází přímo z francouzského parníku odeslaného s touto zvěstí ze Sevastopolu do Cařihradu; tento parník se prý setkal s jiným francouzským parníkem, který byl na cestě do Varny. Jestliže, jak se tvrdí, byla pevnost dobyta 25. září, mohla se zpráva o tom dostat do Varny v noci z 26. na 27. září, a do Bukurešti mohla být doručena 28. září v poledne, neboť vzdálenost mezi Varnou a Bukureští je něco přes 100 mil a kurýři na ni zpravidla potřebují 24 hodin. O tuto zprávu se opírá Bonapartovo provolání k boulogneskému táboru, které uvádíme na jiném místě. Ukazuje se však, že až do 30. září žádný kurýr do Bukurešti nepřijel. Druhá zpráva o pádu Sevastopolu, která je pravděpodobná aspoň po zeměpisné stránce, je datována v Bukurešti až toho dne, kdy Bonaparte učinil své prohlášení. Tuto telegrafickou depeši, kterou dostala rakouská vláda 1. října v 6 hodin večer a kterou odevzdal 3. října listu „Times" turecký vyslanec v Londýně, uveřejnil téhož dne „Moniteur" s poznámkou, že

„tuto zprávu doručil francouzské vládě pan Buol, který uložil panu Hübnerovi, aby jménem rakouského císaře blahopřál francouzskému císaři k slavnému úspěchu, jehož dosáhly francouzské zbraně na Krymu".

Mimochodem podotýkám, že celá zpráva je založena na ústním sdělení kurýra, který byl poslán z Cařihradu za Ömerem pašou, a když ho nenašel v Bukurešti, odjel za ním do Silistry, kde měl tehdy Ömer paša svůj stan. Podle tvrzení tohoto kurýra byl Sevastopol dobyt, 18 000 Rusů zabito a 22 000 zajato. Konstantinova tvrz byla zničena, ostatní pevnůstky s 200 děly dobyty, šest ruských válečných lodí potopeno; kníže Menšikov, který se stáhl se zbytkem eskadry do horního konce zátoky, prohlásil, že raději vyhodí lodi do povětří, než aby přistoupil na bezpodmínečnou kapitulaci. Spojenci prý mu dali šest hodin na rozmyšlenou. V Cařihradě má být po deset dní slavnostní iluminace.

Po tom, co jsme zjistili o ruských opevněních na Alandských ostrovech, a po úspěchu spojenců na Almě dala se kapitulace Seva-

stopolu během nějakých čtrnácti dnů čekat se značnou pravděpodobností. Ale kdo může věřit, že by armáda o 50 000 mužích, která šťastně zachránila téměř celé své dělostřelectvo z prohrané bitvy, armáda, které velí nejodvážnější důstojník, jaký se dosud v tomto tažení objevil na ruské straně, kdo může věřit, že by taková armáda složila zbraně po prvním útoku na město? Nicméně v této válce se už událo tolik nepravděpodobného a mimořádného, že se musíme připravit na to, že „nevyjdeme z překvapení", stejně jako Napoleon, když roku 1807 dostával Sébastianiho depeše z Cařihradu. Spojenci po celou tu dobu, co vedli válku, dělali všechno, aby sklidili porážku, jaké tu ještě nebylo. Proč by se osudu nezlíbilo vnutit jim neslýchaný triumf? Dějiny se nikdy neobejdou bez zrnka ironie, a možná, že se jim zachtělo předvést světu zajímavou podívanou, jak bude v nějaké skromné věži na Bosporu ubytován onen starý moskalský Rodomonte[289], který sotva před rokem opouštěl hlavní město „umírajícího muže" s pyšnou výhrůžkou, že pohltí jeho říši. Jak trpký trest by to byl pro pyšného a arogantního Menšikova, který rozdmýchal a začal tuto válku, kdyby se měl vrátit do Cařihradu jako zajatec!

Mluvil-li kurýr pravdu, dá se historie krymského tažení stručně shrnout takto: 14. a 16. září se armáda vylodila u Staré tvrze, aniž narazila na odpor; 19. se dala na pochod; 20. zvítězila v bitvě na Almě a 25. dobyla Sevastopol.

Příští pravidelný parník z Liverpoolu, „Africa", pluje přímo do New Yorku, bez zastávky v Halifaxu. Připluje sotva dřív než v pátek a do té doby není naděje, že bychom získali naprostou jistotu v této nanejvýš zajímavé otázce. Do té doby bude asi nejlepší prostě se spolehnout na to, co vyprávěl onen turecký kurýr; doufejme, že ti, kdo to udělají, se nebudou tak blamovat, jako se to právě v této věci stalo našemu příteli Ludvíku Bonapartovi v Boulogni. Jak se naši čtenáři mohou dočíst v jiné části tohoto listu[290], tento císařský gentleman oznámil onu zprávu jednoho dne při přehlídce velmi melodramatickým způsobem, stručně a jasně: Sébastopol est prise*. Připadal si přitom asi jako opravdový

* — Sevastopol je dobyt. *(Pozn. red.)*

Napoleon, ohlašující svým vojskům velké vítězství. Jenže synovec má smůlu, protože jeho strýc nikdy nepotřeboval vítězství ohlašovat: vybojoval své bitvy sám, a jeho vojáci, kteří viděli nepřítele utíkat, nepotřebovali, aby jim to někdo potvrzoval. Ale ještě větší smůla byla v tom, že novinu, kterou Ludvík Bonaparte nevydržel neohlásit, musel večer uvést na pravou míru boulogneský podprefekt, který vyvěsil vyhlášku, že došla zpráva o dobytí Sevastopolu, ale že nelze zaručit, zda je pravdivá. A tak císaře všech Francouzů opravil jeho podprefekt v Boulogni! Nápadné je také to, že zpráva o této velké události není potvrzena ani v posledním čísle oficiálního listu francouzské vlády z 3. října. Přesto se to ještě může potvrdit, a tak s napětím čekáme na přesné zprávy.

Napsal B. Engels 2. října 1854
Otištěno jako úvodník
v „New-York Daily Tribune",
čís. 4211 ze 17. října 1854

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

K. MARX A B. ENGELS

SEVASTOPOLSKÁ MYSTIFIKACE

„Chytils Tatara", říká se v anglickém úsloví. Ale tentokrát se dali nachytat od Tatara* nejen Angličané, ale i Francouzi a Rakušané. Čtenáři nám jistě prominou, když vyjádříme určité zadostiučinění nad tím, že se „Tribune" a ti z jejích čtenářů, kteří pečlivě sledují průběh nynějšího tažení na Krymu, nedali nachytat jako ostatní.

Hned když jsme dostali pozoruhodnou zvěst o dobytí Sevastopolu, snažili jsme se jednak zkoumáním cest, kterými údajně zpráva došla, jednak kritickým vojenským rozborem ukázat, že po vítězství na Almě, i kdyby bylo sebevíc rozhodující, sotva mohla tak brzy následovat kapitulace objektu celého tažení**. Domníváme se však, že jsme zároveň dost důrazně upozornili na to, že spojenci asi nedosáhli žádného rozhodného vítězství, když Rusové tak spořádaně ustoupili se všemi svými děly. Konečně jsme se zvlášť snažili zdůraznit, že celá novina, až na to, co je obsaženo v oficiální zprávě o bitvě na Almě, se opírá pouze o ústní sdělení tureckého posla, který nesl Ömeru pašovi zapečetěné depeše. A tak nás nijak nepřekvapila zpráva, že strašný „pád Sevastopolu" nebyl nic víc než fantasticky přehnaná zvěst o vítězství na Almě, kterou dal

* Slovní hříčka s dvojím významem slova „Tatar": „to catch a Tartar" — „chytit Tatara" znamená: zmýlit se v někom, asi jako naše: „sednout někomu na lep". Označení „Tatar" (tartar) se používalo pro turecké vojenské nebo diplomatické kurýry. *(Pozn. red.)*

** Viz tento svazek, str. 536—541. *(Pozn. red.)*

v Bukurešti k lepšímu šibal Tatar, kterou vyhlásil v Boulogni melodramatický Ludvík Napoleon, a jíž slepě uvěřila nejznamenitější odrůda lidského rodu — angličtí kramáři. Anglický tisk se vcelku ukázal důstojným představitelem této třídy a zdá se, že v Anglii stačí jen vyslovit jméno Sevastopol a každý začne blouznit. Snad si naši čtenáři vzpomenou, jak v závěru posledního zasedání parlamentu ohlásil lord John Russell, že anglická vláda má v plánu zničit Sevastopol, a jak toto oznámení, ačkoli muselo být na témž zasedání odvoláno, přivedlo vážené poslance k tomu — abychom použili slov, která při této příležitosti pronesl pan Disraeli — že po pět hodin blouznili. Londýnské „Times" uveřejnily až dosud nejméně devět úvodníků, ve kterých se bona fine či mala fide* právě tak blouznilo; všechny měly zřejmě jediný cíl: přimět sira Charlese Napiera k ukvapenému útoku na Kronštadt nebo Sveaborg. Zpité slávou a rozpálené úspěchem začaly tyto noviny dokonce bombardovat — ovšem jen v představách — baltské pobřeží Pruska, právě tak jako „krále Bombu" v Neapoli a toskánského velkovévodu v Livornu. Byly skutečně ochotny válčit s celým světem a s celým „ostatním lidstvem".

Skutečný stav sevastopolských pozemních opevnění je příliš málo znám, než aby bylo možno dělat nějaké pozitivní předpovědi, jak dlouho bude pevnost schopna se udržet. Úspěch na Almě naznačuje celkem spolehlivě, že pevnost bude dobyta, neboť jistě pozvedl odvahu a bojového ducha spojeneckých vojsk a ukáže se silným preventivním prostředkem proti nemocem — tomuto nejnebezpečnějšímu nepříteli, s nímž mají spojenci na Krymu co dělat a s nímž se podle zpráv už utkali. Bylo by však bláhové očekávat, že si spojenci budou moci zajít do Sevastopolu jako do kavárny.

Po veliké mystifikaci s dobytím pevnosti, s 30 000 padlými a raněnými a s 22 000 zajatci — mystifikaci, která nemá sobě rovné v celých dějinách novinářských kachen — by se přirozeně dalo čekat, že pravé oficiální dokumenty poskytnou, když nic jiného, aspoň pokud možno jasné a spolehlivé informace. Avšak zpráva, uveřejněná v Londýně 5. října ve zvláštním vydání „Gazette"

* — v dobrém nebo špatném úmyslu. *(Pozn. red.)*

a přetištěná v našem dnešním čísle, se stále ještě neobešla bez obojakých výrazů. Lze jí skutečně ledacos vytýkat, což je třeba připsat na vrub tomu, že pochází od lorda Stratforda de Redcliffe, jednoho z žáků Palmerstonovy diplomatické školy. Ze zprávy především plyne, že byla odeslána do Anglie z Bukurešti 30. září v půl čtvrté odpoledne, zatímco lord Redcliffe ji datuje v Cařihradě 30. září v půl desáté večer; to tedy znamená, že zpráva došla do Bukurešti vlastně už šest hodin před tím, než byla odeslána z Cařihradu. Za druhé, ve zprávě není ani zmínka o tom, co se dělo na Krymu od 20. do 28. září; sděluje pouze, že

„spojenecké armády zřídily 28. září ráno svou operační základnu v Balaklavě a učinily přípravy k bezodkladnému pochodu na Sevastopol. ‚Agamemnon' (na jehož palubě je admirál Lyons) a ostatní válečné lodi jsou v Balaklavské zátoce. Jsou tu příhodné podmínky pro vylodění obléhacího parku."

V domnění, že je možné se na tuto zprávu spolehnout, vyvodil z ní anglický tisk přirozený závěr, že spojenecké armády přešly Belbek a Severní stranu, zmocnily se výšin za Sevastopolskou zátokou a pronikly přímou čarou k Balaklavské zátoce. K tomu musíme poznamenat, že z vojenského hlediska je nepochopitelné, že by armáda, která má v moci výšiny ovládající Sevastopol, s těchto výšin klidně sestoupila na druhou stranu a pochodovala k zátoce vzdálené jedenáct mil jen proto, aby tu zřídila „operační základnu". Naproti tomu je docela dobře možné, že admirál Lyons obeplul s částí loďstva Chersonéský mys, aby si zajistil přístav, kam by se mohly uchýlit lodi, a to přístav v těsné blízkosti Sevastopolu a zároveň uzpůsobený pro vylodění obléhacího dělostřelectva, o němž jsme vždy tvrdili, že stále ještě nebylo vyloženo. Děla nemohou být ovšem vyložena bez ochranných sil, které by se byly buď daly vyčlenit z hlavních sil armády po výsadku u Staré tvrze, nebo by je mohla tvořit část záloh dopravených po lodích z Cařihradu a z Varny.

Nová zpráva dále tvrdí, že „kníže Menšikov byl v poli v čele 20 000 mužů a očekával posily". Z toho anglické noviny dovozují, že Rusové museli v bojích od 20. do 28. září ztratit 25 000 až 30 000 mužů; vycházejí z toho, že podle lorda Raglana měli Rusové v bitvě na Almě 45 000 až 50 000 mužů. Už dříve jsme prohlásili,

že tato čísla vzbuzují na první pohled nedůvěru,* a tvrdili jsme, že kníže Menšikov nemůže mít pro polní operace k dispozici víc než zhruba 25 000 mužů; nyní vychází najevo, že se náš odhad shoduje s údaji v ruských hlášeních.

Zpráva dále hlásí, že „Rusové spálili pevnost Anapu. Její posádka pochoduje na válčiště". Nemůžeme věřit, že by tato zpráva byla pravdivá. Očekává-li kníže Menšikov vůbec nějaké posily, které by mohly dojít včas, bylo by to daleko spíš z Perekopu než z Anapy, vzdálené téměř dvě stě mil; nedá-li se nic čekat z Perekopu, bylo by čiré bláznovství povolávat posádku z Anapy, ležící na druhém břehu Černého moře, a obětovat tak kromě Sevastopolu ještě i poslední pevnost na Kavkaze. Jak je vidět, musíme se tedy přes všechny „informace" z této oficiální zprávy vrátit zpátky k bitvě na Almě jako k hlavní události, jejíž věrohodnost je nepochybná. I o této události však dosud chybějí podrobnosti a vévoda z Newcastlu právě upozornil britskou veřejnost, že je nelze čekat dřív než v pondělí 9. října. Všechno, co jsme se dověděli, kromě oficiální telegrafické zprávy lorda Raglana, je toto: hrdina londýnských zastaváren, maršál Saint-Arnaud, byl v den bitvy „indisponován" (slyšel kdy někdo něco podobného o jiných hrdinech?), vrchní velení měl lord Raglan, Angličané neztratili 1400, ale 2000 mužů včetně 96 důstojníků a do Cařihradu už připlulo šest parníků s raněnými.

Pohyb armády Omera paši, která míří z Bukurešti a Valašska přes Ruščuk, Silistru a Oltenitsu k pobřeží Černého moře, potvrzuje, jak se zdá, že spojenečtí velitelé na Krymu žádali o posily. Tento ústup Turků z Valašska se však dá také vysvětlit tím, že Rakousko si možná přeje držet je co nejdál od všech silnic vedoucích do Besarábie, s výjimkou nepoužitelné cesty přes Dobrudžu.

Při mimořádné důvěřivosti, kterou tak velkolepě prokázala anglická veřejnost, zasluhuje zmínky, že londýnská burza byla jen velmi málo zasažena všeobecným nadšením, neboť akcie ani jednou nestouply o víc než o $^5/_8$ %. V Paříži ovšem stouply státní dluhopisy ihned o $1^1/_2$ %, což konec konců nic neznamená ve srov-

* Viz tento svazek, str. 536–537. *(Pozn. red.)*

nání s 10procentním vzestupem po porážce u Waterloo. A tak vymyslel-li si někdo tuto mystifikaci ze spekulačních důvodů, což není vyloučeno, těžce se zklamal, protože naprosto neměla ty velké výsledky, s nimiž zřejmě počítal.

Napsali K. Marx a B. Engels
5.—6. října 1854
Otištěno jako úvodník
v „New-York Daily Tribune",
čís. 4215 z 21. října 1854

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

K. MARX A B. ENGELS

SEVASTOPOLSKÁ MYSTIFIKACE. — PŘEHLED ZPRÁV

Londýn, v pátek 6. října 1854

Vzrušení a napětí, které prožili Angličané tento týden, se nedá ani popsat. Minulou sobotu ohlásil londýnský starosta za zvuku fanfár před budovou burzy zprávu o vítězství na Almě; a neověřená novina o pádu Sevastopolu proletěla celou zemí. Celý svět se dal nachytat. Napoleon to oznámil své armádě v Boulogni, v anglických a francouzských novinách vyšly o této šťastné události úvodníky, rakouský císař blahopřál francouzskému císaři a britské královně k úspěchu, ale o Sevastopolu se z opatrnosti nezmínil; zapalovaly se ohně a hřměla děla. Brzy jsme přišli na kloub tomu, jaká zpráva to vyvolala tolik radosti a jásotu; a skutečně se ukázalo, že pochází z velmi pochybného pramene. Do Bukurešti přijel z Cařihradu „Tatar", tj. turecký kurýr, s depešemi pro Ömera pašu, ale protože tu generál nebyl, byly zapečetěné depeše poslány za ním, takže jejich obsah neznáme. Kurýr však vyprávěl, že když odjížděl z Cařihradu, bylo město slavnostně osvětleno a byly dány příkazy, aby iluminace trvala deset dní. Z toho usoudil, že Sevastopol padl, a uváděl právě takové podrobnosti, jaké by dával k lepšímu stejně turecký jako londýnský posel někde v hospodě. Říkal, že padlo 18 000 Rusů, ale bylo ukořistěno jen 200 děl, ačkoli v pevnůstkách je přes 500 děl; 22 000 Rusů bylo samozřejmě zajato, vždyť přece bylo známo, že celá posádka měla asi 40 000 mužů. Napřed prý loďstvo padlo do rukou spojencům; potom zase tvrdil, že byla část zničena a kníže Menšikov taktak že se nevyhodil do povětří se zbytkem lodí atd. atd.

Ale dost divné bylo to, že tak důležitou událost neoznámil lord Redcliffe konzulovi v Bukurešti a že ani francouzská vláda

nedostala žádnou zprávu. Byla to však příliš dobrá zpráva, než aby se jí nevěřilo, a tak jí tedy všichni uvěřili. Druhý den sice přišla z Petrohradu zpráva se zmínkou o depeši knížete Menšikova z 26. září, z níž je zřejmé, že po bitvě na Almě ustupoval směrem k Simferopolu. Ale noviny raději věřily, že jde o tiskovou chybu a že správné datum depeše má být 20. září, než aby se vzdaly příjemného klamu, že Sevastopol padl při prvním útoku. Dnešek ovšem přivedl anglickou veřejnost k rozumu; zázračné dobytí velké pevnosti bez obléhání se ukázalo pustou mystifikací, která přiměje noviny, aby byly příště opatrnější.

Ve Španělsku došlo k nepokojům nejen v Malaze, kde je, jak jsem uvedl v minulém článku, republikánská strana velmi silná, ale i v Logroñu, kde žil po mnoho let Espartero; telegram dodává, že v Jaénu bylo odhaleno republikánské spiknutí a že infant don Enrique, bratr slabomyslného královnina manžela, byl poslán do vyhnanství na Baleárské ostrovy. Ale rozruch kolem Sevastopolu je tak velký, že Španělsku nikdo nevěnuje pozornost.

V Dánsku bylo 2. října zahájeno zasedání sněmu. Králova trůnní řeč byla plna výsměchu vůči shromáždění. Sněm ji přijal s pískotem a provoláváním slávy ústavě. „Frankfurter Journal" stále opakuje, že spojenecké mocnosti se rozhodly revidovat proslulou smlouvu z 8. května 1852[291], podle níž by následnictví dánského trůnu v určitém případě přešlo na ruského cara. Tento hanebný tah evropské diplomacie vytrvale připomínal veřejnosti Urquhart a jeho úsilí patrně bylo teď konečně korunováno úspěchem. Je-li něco na těchto pověstech, pak je smyslem celého manévru znovu rozvířit tuto otázku a přimět tak Prusko, které s tímto protokolem nesouhlasilo, aby se spojilo se západními mocnostmi. Stojí za zmínku, že Palmerston označil protokol, stejně jako smlouvu z roku 1840, za opatření namířená proti Rusku, kdežto nyní se má za akt nepřátelství vůči Rusku považovat jeho revize.

Rakousko prý zaslalo do Petrohradu nótu, v níž znovu navrhuje jako základ mírového jednání své čtyři podmínky a prohlašuje, že odmítne-li je car přijmout, bude to František Josef považovat za casus belli*. To je jeden z důsledků vítězství na Krymu.

* — důvod k válce. *(Pozn. red.)*

Dále uvedené poznámky k článku, nedávno otištěnému v listu „Economist", jsou vyňaty z obchodního oběžníku firmy Smith & Charles:

„Ze všech prohlášení či informací, které se objevily od začátku války, je z hlediska obchodu s Ruskem daleko nejdůležitější to, co minulou sobotu zdůraznil ‚Economist'. *Je třeba uvážit, že tento týdeník patří jednomu ze sekretářů pokladu* (panu Wilsonovi) *a že tedy poznámky, na něž chceme upozornit, je třeba pokládat za polooficiální.* Když vysvětlil stav na petrohradské burze a ukázal, že v důsledku našeho obchodu s Pruskem tato země nutně poskytuje Rusku britské zlato na válečné účely, a když prohlásil, že s tím vším naše vláda počítala, že však považuje takovou situaci za menší ze dvou zel, vykládá ‚Economist' dále, že po pádu Sevastopolu ‚budeme nerušeně ovládat Černé moře a jeho pobřeží a budeme pány Dunaje. V naději, že Anglii nakonec přejde trpělivost, mohlo by však Rusko zaujmout takové postavení, že na ně s našimi zbraněmi nebudeme nikdy moci, a v takovém postavení by bylo zasažitelné jen přes svůj obchod; je tedy otázka, zda nás naše národní zájmy v brzké době nedonutí k jiné politice, než jsme prováděli dosud. Zjistíme, že naše blokáda přístavů je k ničemu, dokud se naše výrobky dostávají na cizí trhy prostřednictvím sousedních zemí a dokud dovolujeme Prusku, aby tak využívalo svého postavení zprostředkovatele, které umožňuje tak hladce obcházet naši blokádu ruského pobřeží atd... Bude-li tedy z obecně politických zřetelů nutné přezkoumat otázku, do jaké míry zesílit blokádu a omezit pozemní i námořní obchod...,' uzavírá ‚Economist' s velmi vážným varováním, ‚pak by ti, kdo se hodlají pustit do tak hazardního podniku (jako poskytnout Rusům kapitál, aby si přes zimu nakoupili zboží, které by si odvezli napřesrok), udělali dobře, kdyby uvážili, že v druhém roce ruského tažení bude možná nezbytné provádět politiku zcela rozdílnou od té, která byla nejmoudřejší a nejlepší v prvním roce.'

Je sotva nutné podtrhovat závěr, který z toho všeho plyne (a důrazně doporučujeme našim přátelům, aby si pečlivě rozvážili celý obsah článku), že se totiž spojenecké mocnosti rozhodly — ježto je to jediná cesta, jak dovést válku do konce — zakázat napřesrok obchod po souši; ve snaze odvrátit kapitalisty od obchodů, které budou později zakázány, projevila vláda velikou ohleduplnost a dovolila jednomu ze sekretářů pokladu, aby včas uvědomil veřejnost o úmyslech vlády a ušetřil tak našim obchodníkům vážné ztráty. V sobotu se ceny loje na trhu ustálily něco málo pod pátečními cenami. Nebýt článku v listu ‚Economist', na který jsme upozornili, byly by dnes ceny na trhu pod vlivem zprávy o Sevastopolu pravděpodobně klesly, neboť se tu soudí, že pád této důležité pevnosti asi přiměje cara k povolnosti. My jsme zcela opačného mínění, máme za to, že tato katastrofa cara jen podráždí a povede k tomu, že se bude snažit pomstít v jiném směru. Je naprosto jisté, že dokud car nebude donucen utéci ze svých velkoměst, nemusí se považovat za úplně poraženého, a má příliš mnoho v sázce, než aby se vzdal, dokud nebude úplně v koncích. Domníváme se

proto, že se tato válka může protáhnout na řadu let, ledaže spojenci opravdu zahájí kurs, o němž se podle ‚Economistu' uvažuje."

„Moniteur" z 5. října oznamuje, že Barbès, který byl tři roky vězněn na Belle Ile, byl na Bonapartův příkaz propuštěn bezpodmínečně na svobodu, a to na základě dopisu, v němž vyjadřuje horoucí naděje ve vítězství prosincové civilizace v boji proti moskalské civilizaci[292]; ukázku civilizace prosincového převratu jsme mimochodem viděli nedávno v Aténách, kde byla uspořádána repríza červnových dní z roku 1849 — francouzská soldateska tam dopadla „závadného" vydavatele novin, spálila jeho knihy a listiny a uvrhla ho do vězení. Od této chvíle přestává být Barbès jedním z francouzských revolučních vůdců. Tím, že prohlásil své sympatie k francouzským zbraním, ať bojují za cokoli a pod jakýmkoli velením, octl se chtě nechtě v jedné řadě se samými Moskaly, neboť těm je také jedno, jaký cíl má jejich tažení. Barbès a Blanqui už dávno spolu soupeřili o skutečné prvenství v revoluční Francii. Barbès si nikdy neodpustil pomlouvat Blanquiho a budit proti němu podezření, že je ve spojení s vládou. Jeho dopis a Bonapartův příkaz rozřešily otázku, kdo z nich je mužem revoluce a kdo ne.[293]

Napsali K. Marx a B. Engels
5.—6. října 1854
Otištěno v „New-York Daily Tribune",
čís. 4215 z 21. října 1854

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

B. ENGELS

BITVA NA ALMĚ

Konečně došly oficiální zprávy o bitvě na Almě a v dnešním čísle podrobně uveřejňujeme depeše velitelů, líčení anglických novinářů, kteří se bitvy zúčastnili, a několika námořních důstojníků; tyto zprávy ve všech důležitých bodech potvrzují závěry, které jsme vyvodili z prvních telegrafických depeší o této akci. Události se zřejmě odehrály takto:

Asi tři míle od pobřeží tvoří řeka Alma zákrut v podobě půlměsíce, jehož konce směřují k severu. Na jižním břehu řeky jsou asi 300 stop vysoké srázy, které tu tvoří jakýsi amfiteátr, víceméně povlovně se svažující dolů k řece. Tento svah, zprava i zleva chráněný strmými vysokými skalami tvořícími okraj plošiny, si zvolili Rusové za své postavení. V případě porážky mohlo jejich silnější jezdectvo vždycky krýt ústup na rovné půdě plošiny, která ostatně skoro všude umožňovala odvézt dělostřelectvo. Na jakési terase na poloviční cestě mezi plošinou a údolím řeky umístili Rusové hlavní síly pěchoty; zleva je chránily příkré skály, pokládané za nepřístupné, a zprava stejně strmé skály, reduta na terase a těžká baterie na výšinách ovládajících terén, která podélně postřelovala údolí. Admirál Hamelin tvrdí, že tato baterie byla vybavena dvanácti 32liberními děly, ale jak se podařilo tak těžká děla při ústupu odvézt, což se jistě stalo, to je tajemství, jež tento důstojník neobjasnil.

Terén před ruským postavením, přerušovaný vinohrady a skalami, byl příznivý pro obranu, a záseky a jiné umělé překážky, které ovšem pro nedostatek dřeva v zemi nebyly asi příliš hrozivé, jej činily ještě nepřístupnějším. Na náhorní plošině za ruským vojskem a na obou jeho křídlech byly umístěny zálohy a jezdectvo. Jejich jednotliví střelci pronikli kupředu až za řeku Almu a obsadili vesnice Alma a Burljuk.

Spojenci vyrazili proti tomuto silnému postavení 20. září; Francouzi byli na pravém a Angličané na levém křídle. Časně zrána poslali Francouzi divizi generála Bosqueta (2. divize) s osmi tureckými prapory podél mořského pobřeží, aby na této straně pod ochranou lodních děl zlezli skály a obešli ruské levé křídlo. Angličané měli podniknout podobný manévr proti pravému křídlu nepřítele. Nemohly je však chránit lodi a měli proti sobě na plošině hlavní masu nepřátelského jezdectva, takže tato část útočného plánu nebyla provedena. Francouzům pod velením Bosquetovým se mezitím podařilo zdolat skalnatý okraj plošiny, a zatímco ruská vojska na této vyvýšenině byla bombardována parníky z těžkých děl, vyrazila třetí francouzská divize pod velením prince Napoleona čelně proti ruskému levému křídlu. Na střed a pravé křídlo Rusů pak zaútočili Angličané. Po divizi prince Napoleona nastoupila druhá anglická divize pod velením sira de Lacy Evanse, který byl za karlistické války velitelem britské legie ve Španělsku[294]. Byl podporován generálem Englandem (3. divize), zatímco krajní levé křídlo spojenců tvořila britská lehká divize pod velením sira G. Browna, podporovaná gardovou divizí vévody z Cambridge. Záloha (4. divize sira G. Cathcarta a jezdecká divize hraběte Lucana) manévrovala v týle levého křídla, aby znemožnila jakýkoli nepřátelský pokus o obchvat.

Význačným rysem bitvy bylo zřejmě to, že se značně zkrátila první fáze — přestřelky podél celé linie, tvořící ochrannou clonu, za níž se odehrávají skutečně rozhodující manévry. Postavení Rusů bylo opravdu tak přehledné a jejich mohutné dělostřelectvo bylo umístěno tak, že by jakékoli delší přestřelky byly bývaly pro spojence nejen zbytečné, ale vysloveně škodlivé. Francouzi se podle všeho museli na nějakou dobu vystavit této znepokojivé ruské palbě, protože anglická linie se zpozdila; ale vydrželi to a pak postupovaly francouzské kolony a rozvinutá anglická linie pomalu, ale jistě vpřed těžkým terénem před sebou, vyhnaly Rusy z vesnic Alma a Burljuk (tato vesnice byla ustupujícími jednotkami vypálena, aby jí spojenci nemohli použít jako krytu), překročily řeku a bez zbytečných okolků stoupaly vzhůru na výšiny. Zde na mnoha místech ve vinicích, mezi skalami a záseky nabyl boj stejného charakteru,

jako měly bitvy mezi Veronou a Castiglione roku 1848[295]. Pravidelný postup vpřed byl nemožný. V hustých nepravidelných houfech, většinou nezávisle na sobě, probojovávali se střelci až k první terase, kde na ně čekaly ruské linie. Mezitím se generálu Bosquetovi podařilo dosáhnout s jednou svou brigádou plošiny, odkud ohrožoval ruské levé křídlo; na pomoc mu byla poslána jedna brigáda čtvrté divize (Foreyovy), kdežto druhá Foreyova brigáda podporovala Napoleonovu divizi. Tím získali Francouzi postavení, odkud mohli vážně škodit ruskému levému křídlu. Sir George Brown dobyl ruskou redutu na pravém křídle Rusů — klíč k této části jejich postavení na terase. A třebaže ho ruské zálohy postupující z výšin na čas zatlačily, nakonec se tohoto opevnění zmocnili útokem Skotové (Cambridgeova divize). Tak spojenci levé křídlo Rusů obešli a pravé křídlo rozbili. Středu, který byl napaden podél celé fronty, nezbývalo, než ustoupit vzhůru strání směrem k plošině; jakmile jí Rusové dosáhli, byli už bezpečni před jakýmkoli vážným útokem, protože tam stálo jejich jezdectvo i jízdní dělostřelectvo a terén byl neobyčejně příznivý pro nasazení obou těchto zbraní. Přesto však, když Bosquet obešel jejich levé křídlo, vládl tam nějakou dobu zmatek. Francouzské zprávy se v tom shodují, a plně to dokazuje fakt, že zde padl do rukou Francouzů Menšikovův kočár. Na druhé straně to, že Rusové odvezli všechno dělostřelectvo, dokonce i těžká obléhací děla z baterie na pravém křídle (Francouzi neukořistili žádná děla, Angličané jen tři, a to ještě pravděpodobně demontovaná), ukazuje, že vcelku byl ústup proveden v naprostém pořádku. Nasvědčuje tomu také moudré Menšikovovo rozhodnutí přerušit boj, jakmile se válečné štěstí obrátilo proti němu.

Zdá se, že si spojenecká vojska počínala velmi statečně. Je málo příkladů bitvy, v níž by se jako v této téměř nepřetržitě, sice pozvolna, ale neustále postupovalo vpřed a v níž by nedošlo k žádným zvratům a náhodám, které činí většinu ostatních velkých bitev tak dramaticky zajímavými. Už sama tato skutečnost dostatečně dokazuje aspoň to, že spojenci měli značnou početní převahu a že spojenečtí generálové ve svých zprávách velmi přeceňovali sílu Rusů. K tomu se ještě vrátíme.

Velení spojenců bylo dobré, ale víc se spoléhalo na odvahu

svých jednotek a na podporu flotily než na vynalézavost samých generálů. Byla to tak říkajíc běžná, jednoduchá bitva ryze taktické povahy, a víc než kterékoli jiné jí chyběly strategické rysy. Bosquetův obchvatný manévr byl naprosto přirozený, a afričtí vojáci, kteří se naučili zvládat takové úkoly v soutěskách Atlasu, jej provedli velmi dobře. Britové rozbili ruské pravé křídlo nezáludným tvrdým bojem; pravděpodobně si to ulehčili dobrým manévrováním pluků a brigád, jednotvárný postup Angličanů ve dvou dlouhých liniích za sebou byl však rušen jen překážkami terénu, nikoli velkorysými manévry, které by měly nepřítele zmást nebo překvapit.

Kníže Menšikov si své postavení vybral dobře. Zdá se však, že nepoužil svého jezdectva v takovém měřítku, jak by byl mohl. Proč nebylo jezdectvo na levém křídle, aby zahnalo Bosquetovu izolovanou brigádu se skal zpátky dolů, jakmile se pokoušela se zformovat? Přerušení bitvy, vyvedení jednotek z palby, vyvezení dělostřelectva, zkrátka celý ústup byl proveden zřejmě velmi obratně a slouží Menšikovovi jako vojevůdci víc ke cti než spojeneckým generálům jejich vítězství.

Ze sil, které se zúčastnily bitvy, nasadili spojenci kromě dělostřelectva tři francouzské a čtyři anglické divize, kdežto jedna francouzská a jedna anglická divize, jakož i celé jezdectvo zůstaly v záloze; kromě toho bylo posláno na podporu Bosquetovi osm tureckých praporů, ale dorazily až po skončení akce. Protože Francouzi zanechali u Varny silnější oddíly a měli tam větší ztráty než Angličané, byly divize v den bitvy početně skoro vyrovnané — každá francouzská měla asi 6000 mužů, britská asi 5500 mužů. To by znamenalo, že pěší síly, které se skutečně zúčastnily boje, měly asi 40 000 mužů, a záloha včetně Turků asi 16 000 mužů; tato čísla, odečteme-li vyčleněné oddíly a nemocné, zřejmě souhlasí s údaji o síle expedičních sborů. Maršál Saint-Arnaud uvádí, že Rusové postavili do boje dvě řadové divize, a to 16. a 17. divizi, se dvěma záložními brigádami (vojáci odvolaní zpět z dovolené), tj. 14. a 15. brigádou, a kromě toho 6. střelecký prapor. Kdyby brigády měly plný počet praporů, bylo by to celkem 49 praporů. Protože každý prapor má 700 mužů (Rusové se v této válce nikdy nezmohli na víc, ačkoli v uherské válce měli prapory o 50 mužů

silnější), vycházelo by celkem 34 300 vojáků. Tento počet zhruba odpovídá celkovému počtu pravidelného pozemního vojska, o němž víme, že je v Sevastopolu a v jeho okolí, ale je velmi pravděpodobné, že přinejmenším pět nebo šest praporů bylo ponecháno jako posádka této pevnosti. To by znamenalo, že síla ruské pěchoty činila 30 000 mužů, což je asi správný údaj. Jejich jezdectvo prý čítá 6000 mužů, ale z velké části jsou to samozřejmě jen kozáci. Tato výrazná převaha spojenců způsobuje, že vítězství není zdaleka tak slavné, jak se mu to snaží přiřknout anglické noviny; o tom se naši čtenáři přesvědčí z výňatků, jež otiskujeme. Obě strany zřejmě bojovaly stejně statečně a spojenečtí generálové, přestože byli opojeni vítězstvím, jistě ani ve snu nepomysleli na to, že by po svém úspěchu bez dalších odkladů a bez odporu vpochodovali s hudbou a s vlajícími prapory do Sevastopolu.

Výsledek bitvy má sice morálně pro spojence velký význam, ale těžko asi vyvolá v ruské armádě hlubokou sklíčenost. Je to ústup jako u Lützenu nebo u Budyšína; a dokáže-li Menšikov ze svého bočního postavení u Bachčisaraje vylákat spojence za sebou, jako to dokázal Blücher před bitvou na Katzbachu[296], pak ještě poznají, že taková neplodná vítězství nepřinášejí vítězi žádný velký užitek. Menšikov je stále ještě v plné síle v jejich týlu, a dokud ho neporazí podruhé a úplně nezaženou, bude je pořád ohrožovat. Skoro všechno bude nyní záležet na tom, zda dojdou posily, a to na jedné straně zálohy spojenců a na druhé straně ruské jednotky z Perekopu, Kerče a Anapy. Kdo bude silnější *dřív*, může zasadit velký úder. Ale Menšikov má tu výhodu, že se kdykoli může vyhnout napadení tím, že se stáhne, kdežto spojenci jsou vázáni na místo, kde mají sklady, tábory a parky.

Ačkoli je Sevastopol z jedné strany obklíčen, je zřejmě prozatím bezpečný, protože převaha spojenců není dost výrazná, aby mohli bojovat na dvou frontách. Kdyby však jejich zálohy v síle 20 000 mužů dorazily dřív, než dostane podporu Menšikov — což je podle telegrafických depeší, které jsme dostali včera večer z Halifaxu* prostřednictvím „Niagary", téměř jisté — může několik dní

* — v Kanadě; zmínku o depeších vsunula do textu redakce listu. *(Pozn. red.)*

hrát velkou roli. Nedá se čekat, že se takové místo jako Sevastopol, jakmile se na ně vážně a prudce zaútočí, může udržet čtrnáct dní proti otevřeným zákopům. Všechny zálohy vypluly z Varny a měly dorazit 4. nebo 5. října, ačkoli se naše depeše z Halifaxu o jejich příjezdu nezmiňuje; rozhodně se tedy nedá čekat, že Sevastopol padne dřív než 16. nebo 18. října. Aktivní bojová činnost v otevřeném poli možná pomůže k tomu, že se udrží ještě o něco déle. Ale zachránit by jej mohlo jen to, kdyby Menšikov se svou pohyblivou armádou v týle spojenců dosáhl nějaké významné výhody v poli, nebo kdyby spojenecké jednotky byly zdecimovány nemocemi; jinak Sevastopol určitě padne. Vzhledem k přípravám a k povaze Rusů můžeme však s jistotou tvrdit, že nebude dobyt bez zoufalého odporu a strašného krveprolití; krvavé detaily bitvy na Almě budou jistě překonány oběťmi při zteči a dobytí Sevastopolu.

Napsal B. Engels 9. října 1854
Otištěno jako úvodník
v „New-York Daily Tribune“,
čís. 4219 z 26. října 1854

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

B. ENGELS

RUSKÁ BRANNÁ MOC

Můžeme Johna Bulla a Jacques Bonhomma[297] chvíli klidně nechat, aby se radovali ze svého „slavného vítězství“ na Almě a těšili se na pád Sevastopolu. Válka na Dunaji a na Krymu, třebaže se spojencům a celému táboru evropského měšťáckého liberalismu zdá tak důležitá, nemá pro Rusko valný význam. Výsledek této války naprosto nemůže otřást těžištěm této země, kdežto pro spojence by porážka na Krymu a nucený ústup znamenaly ochromení pozemních operací na značně dlouhou dobu a morální ránu, ze které by se vzpamatovali jen s krajním vypětím všech sil.

V poslední době se nám dostaly do rukou některé spolehlivé zprávy o rozdělení a o posledních pohybech ruských sil; bude dobře je shrnout, abychom viděli, jak poměrně málo ruských sil bylo zatím nasazeno a co se dá od zbývajících ještě očekávat.

Jak známo, skládá se ruská armáda přibližně z těchto částí:

I. HLAVNÍ ARMÁDA V POLI

2 elitní sbory — garda a granátníci — mající 76 praporů, 92 eskadron a 228 děl,
6 řadových sborů, skládajících se ze 300 praporů, 192 eskadron a 672 děl,
3 jezdecké sbory se 176 eskadronami a 96 děly.
Celkem 376 praporů, 460 eskadron, 996 děl.

II. ZVLÁŠTNÍ SBORY

Finský sbor o 12 praporech.
Orenburský sbor o 10 praporech.
Sibiřský sbor o 15 praporech.
Kavkazský sbor o 55 praporech, 10 eskadronách, 180 dělech.

Kavkazský záložní sbor s 36 prapory a 2 eskadronami.
Sbor kavkazské linie, 47 praporů.
Celkem 175 praporů, 12 eskadron, 180 děl.

III. KOZÁCI A JINÉ NEPRAVIDELNÉ VOJSKO

Asi 700 eskadron, 32 praporů a 224 děl.

IV. ZÁLOHY

1. Asi 50 praporů vnitřní stráže, kromě invalidů a 77 trestních rot.

2. Zálohy hlavní armády čili 4., 5. a 6. prapor každého pluku gardy a granátníků a 5. a 6. prapor každého řadového pluku, tj. po třech praporech pro 24 pluků a po dvou praporech pro 72 pluků, celkem 216 praporů.

Poněvadž všechny tyto zálohy byly už povolány a plně zorganizovány, takže se z posledních vyhlášených odvodů 300 000 mužů už začaly *formovat 7. a 8. prapor* každého pluku, lze uvedených 216 praporů připočítat do celkového počtu, který by tak činil 726 praporů, 472 eskadrony pravidelného a 700 eskadron nepravidelného jezdectva a hodně přes 1000 děl. Protože o organizaci záloh u jezdectva a dělostřelectva je za hranicemi Ruska málo známo, nejsou v celkovém počtu zahrnuty.

Naštěstí vypadá tento souhrn hrozivěji, než jaký ve skutečnosti je. Abychom zjistili počet vojska, kterého může Rusko skutečně použít pro válku v Evropě, musíme z celkového počtu odečíst Sibiřský sbor, vnitřní stráž a přinejmenším polovinu kozáků; zbude pak asi 650 praporů, 472 eskadrony pravidelného a 350 eskadron nepravidelného jezdectva a asi 1200 děl. Toto vojsko má, počítáme-li velmi málo, 520 000 mužů pěchoty, 62 000 jezdectva a 30 000 kozáků, tj. dohromady něco víc než 600 000 vojáků, roztažených na dlouhé čáře od Kaspického moře k Černému, Baltskému a Bílému moři.

Od počátku války s Tureckem byly proti spojencům na jižní hranici říše postupně nasazeny tyto ruské jednotky:

1) 3., 4. a 5. řadový sbor s částí svých záloh, z nichž je však většina ještě na pochodu.
2) Všechny tři kavkazské sbory.
3) Dvě divize (dvě třetiny) 1. řadového sboru, bez záloh.
4) Část 3. jezdeckého sboru (dragounů) na Krymu.

To je celkem asi 240 000 mužů *před zahájením* tažení; nyní se však tyto síly zmenšily a činí nejvýš 184 000 mužů, z nichž se může počítat 84 000 na besarabskou armádu, 54 000 je jich na Krymu nebo na pochodu tam a 46 000 na Kavkaze.

Na Baltském moři bylo koncem srpna:

Ve Finsku, zálohy 6. sboru	16 800 mužů
Finský sbor	12 000 „
Garda a její zálohy	66 800 „
Část granátnického sboru v Revelu	10 000 „
Celkem	105 600 mužů

V Polsku nebo na cestě do Polska bylo:

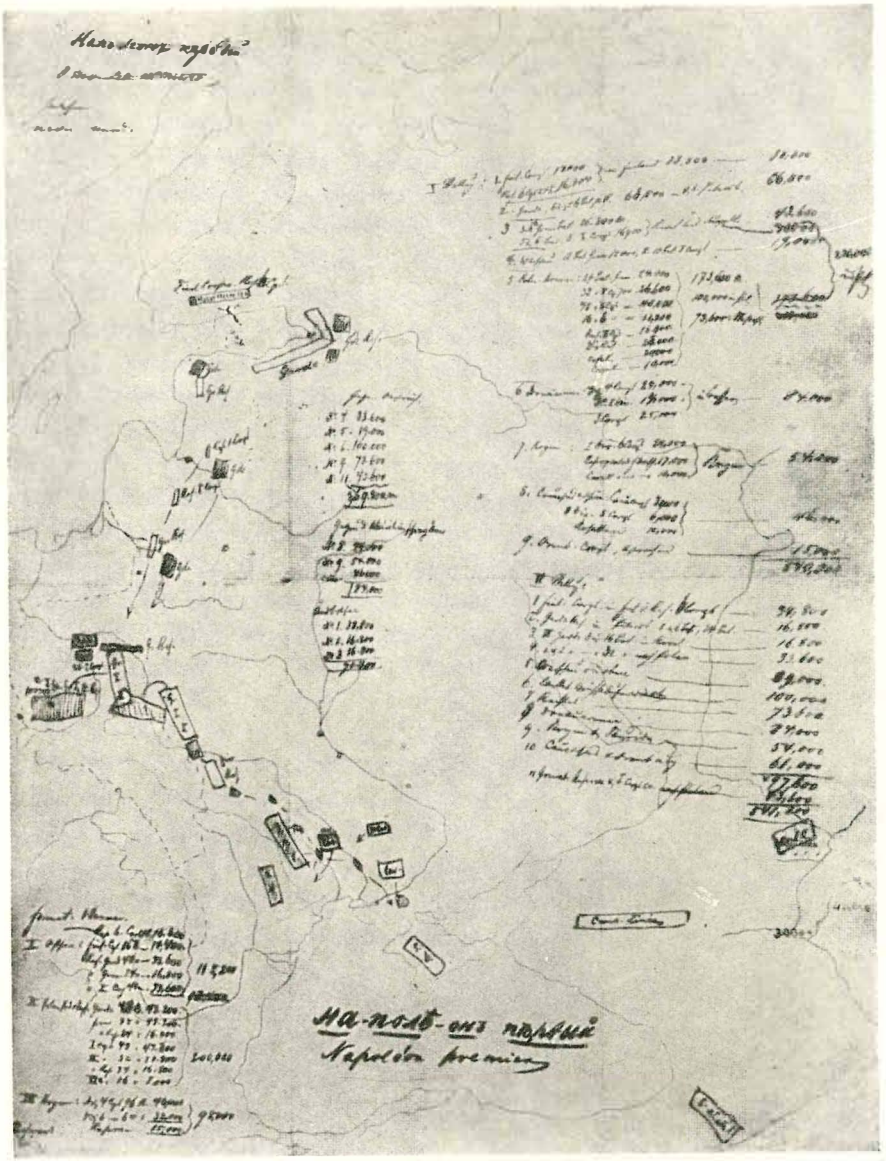
Zbývající část granátníků a jejich záloha	55 000 mužů
1. a 2. sbor a jejich zálohy	120 000 „
Kozáci a jezdectvo různých sborů	30 000 „
Různé zálohy	25 000 „
Celkem	230 000 mužů

Sečteme-li všechny tyto síly, dostaneme přibližně 575 000 mužů, což spolu s Orenburským sborem (v Astrachani), zálohami jezdeckého sboru a oddíly v Bílém moři a na jiných místech dává celkový souhrn, který jsme uvedli předtím. Z vojska v Polsku bylo okolo 30 000 na pochodu, asi 20 000 tvořilo posádku Varšavy, na 100 000 obsadilo pravý břeh Visly v bývalém Království polském a asi 80 000 zůstalo jako záloha na Volyni a v Podolí, na Bugu a Dněstru. Hlavní část ruské armády včetně elitních gardových a granátnických pluků byla tedy soustředěna na čáře Petrohrad-Chotin, čili podél západních hranic říše. Ukázalo se však, že to nejsou nejdůležitější postavení. Granátníci, které vystřídala jedna gardová divize, opustili Revel a táhli do Polska spolu s dvěma dalšími gardovými divizemi, které měly po čtyřech praporech na pluk, takže v Petrohradě zůstaly pouze 5. a 6. prapory každého pluku. Tak vzrostla západní armáda na víc než 270 000 mužů a v současné době se k ní přesunuje větší část tří záložních jezdeckých sborů, *které se ještě vůbec nezúčastnily bojů*. Tím se zvýší stav západní armády asi na 300 000 mužů.

Nyní se postavení vojsk změnilo. 100 000 vojáků, kteří obsadili jihovýchodní část Království polského, překročilo Vislu a zaujalo postavení podél rakouských hranic. 80 000 mužů postoupilo z Volyně do Polska a vytvořili souvislou linii podél polských hranic. Garda a granátníci zaujímají střední postavení v týlu a připojí se k nim možná i jezdecké sbory, jakmile dorazí. Na zimu se mohou vyšetřit další jednotky z oblasti zamrzlého Baltského moře. Noví odvedenci, z nichž budou u různých pluků vytvořeny sedmé a osmé prapory, tj. nové prapory — celkem 192 prapory (130 000 až 140 000 mužů) — budou v květnu už natolik vycvičeni, že budou moci nastoupit na místo baltských oddílů.

Je tedy nepochybné, že Mikuláše celkem málo znepokojuje, co se děje na jihu jeho říše, dokud je s to soustředit víc než 300 000 mužů ve skvělém strategickém postavení v Polsku. A to je skutečně skvělé postavení. Zařezává se jako klín mezi Prusko a Rakousko, obchvacuje obě tyto země a přitom je chráněno nejmohutnějšími prostředky pro odpor, jaké mohou poskytnout válečné umění a příroda. Napoleon znal vojenskou důležitost tohoto území uzavřeného Vislou a jejími přítoky. Proto si je vybral za svou operační základnu při tažení roku 1807, dokud nedobyl Gdaňsk. Nikdy však nepamatoval na to, aby je opevnil, a na to po ústupu roku 1812 těžce doplatil. Rusové udělali — zvláště po roce 1831 — to, co jejich předchůdci opomenuli. Modlin (Novo-Georgijevsk), Varšava, Ivangorod a Brest Litevsk tvoří pevnostní soustavu, která je pro své strategické možnosti silnější než kterákoli jiná na světě. Tato soustava dává poražené armádě možnost čelit dvakrát silnějšímu nepříteli tak dlouho, dokud má co jíst. A odříznout celou zemi od všech spojů, to je věc, o kterou se dosud nikdo nepokusil. Celý tento složitý systém pevností, praví jeden německý vojenský spisovatel, který tuto zemi dobře zná, svědčí spíše o ofenzívním než defenzívním duchu. Není projektován ani tak k tomu, aby hájil území, na kterém stojí, jako spíše k tomu, aby byl základnou k útokům na západ.

A přesto existují lidé, kteří věří, že Mikuláš bude žebronit o mír, padne-li Sevastopol! Vždyť Rusko ještě nevyneslo ani třetinu svých trumfů a kolos, pro něhož byly Sevastopol a loďstvo pou-

Stránka z Engelsových přípravných náčrtků k článku „Ruská branná moc"

hou hračkou, dočasnou ztrátu této pevnosti a loďstva ani nepocítí. Rusko ví velmi dobře, že jeho rozhodující akce se neodehrají na mořských pobřežích nebo v oblastech ležících na dosah vyloděných vojsk, nýbrž naopak daleko v hloubi kontinentu, kde je možné nasadit do boje velké armády, soustředěné na jedno místo, a není třeba plýtvat silami na neplodnou obranu pobřeží proti nepříteli, který pokaždé zmizí. I kdyby Rusko ztratilo Krym, Kavkaz, Finsko, Petrohrad a všechna podobná okrajová území, dokud zůstane nedotčen jeho trup, jehož srdcem je Moskva a jehož pravou rukou je opevněné Polsko, nemusí ustoupit ani o krok.

Můžeme směle říci, že hlavní vojenské akce roku 1854 jsou jen nepatrné předehry k bitvám národů, které se zapíší do letopisů roku 1855. Teprve až vystoupí na scénu hlavní ruská západní armáda a rakouská armáda, ať už bok po boku nebo proti sobě, teprve pak uvidíme skutečnou válku velkého stylu, něco jako byly velké napoleonské války. A možná že tyto bitvy budou jen předehrou k dalším ještě úpornějším, ještě rozhodnějším bitvám, k bitvám evropských národů proti evropským despotům, kteří zatím vítězí a cítí se bezpečni.

Napsal B. Engels 16. října 1854
Otištěno jako úvodník
v „New-York Daily Tribune",
čís. 4223 z 31. října 1854

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

B. ENGELS

OBLÉHÁNÍ SEVASTOPOLU

Největším činem spojenců na Krymu vedle bitvy na Almě byl slavný boční pochod lorda Raglana od Almy na Balaklavu, jímž změnil dosavadní zřejmý cíl tažení — dobýt a obsadit Sevastopol — v coup de main* proti jedné části, a k tomu ještě slabší části ruských opevnění. Počítá se ovšem se zničením ruské flotily, loděnic a arzenálů, ale na druhé straně to předpokládá, že se spojenci ihned po dosažení tohoto cíle zase stáhnou zpět. Že tomu nemůže být jinak, vyplývá jasně z celé operace. Znamená to, že byla opuštěna myšlenka napadnout severní frontu pevnosti, která ovládá celou pevnost, takže jedině proti ní může být veden skutečně rozhodující útok. To bylo otevřené doznání, že výprava není schopna uskutečnit to, co si ve svém plánu vytkla: dobýt a úplně obsadit Sevastopol. Přesto byl právě tento pochod, jak jsme se už zmínili, oslavován v nekonečných článcích, hemžících se nabubřelými frázemi a rétorickými květnatostmi, jako zvlášť geniální kousek britského velení. I velké londýnské listy, přestože mají na Krymu své dopisovatele, objevily pravdu teprve za měsíc, když jim, jak se zdá, vláda dala pokyny, jak psát. Tak londýnské „Times" prohlédly a poznaly skutečný stav věcí teprve 28. října, a nyní tento list nesměle naznačuje, že zatím bylo zřejmě dosaženo teprve vedlejšího cíle tažení a že tvrze na severní straně zátoky bude stěží možno dobýt, nevzdají-li se dobrovolně. Ale „Times" vyslovují naději, že snad tyto tvrze budou mít tolik slušnosti, aby se vzdaly, neboť všechna opevnění patřící k pevnosti by se měla vzdát, jakmile bude dobyto její jádro. Ve skutečnosti však není Severní pevnost závislá na městě, nýbrž naopak město

* — náhlý úder, přepad. *(Pozn. red.)*

Sevastopol závisí na Severní pevnosti, a velmi se obáváme, že argumenty tohoto listu nebudou stačit k tomu, aby takovou silnou pevnost dobyly.

Od onoho „slavného pochodu", o kterém jsme se zmínili, spojenci ovšem už neudělali nic, čím by se mohli chlubit, a proto nemůžeme svým zaoceánským kolegům zazlívat, že z něho hleděli vytlouci, co se dalo. Samotný průběh obléhání zřejmě patří podle jejich mínění k věcem, o nichž je radno mluvit co nejméně. Ale my především musíme být nestranní, a proto nebudeme projevovat takovou útlocitnost. Fakt je, že v této beztak už velice podivné válce je toto obléhání to nejpodivnější. Příznačným rysem této války je zřejmě přesvědčení, že polní opevnění jsou nedobytná. Nejprve bylo použito staromódního způsobu několikahodinového dělostřeleckého ostřelování u Oltenitsy; po něm byla na opevnění podniknuta neúspěšná zteč. U Calafatu se Rusové ani neodvážili zaútočit. U Silistry pouhé zemní opevnění zadrželo hlavní nápor bitvy a odolávalo zuřivým útokům nepřítele, i když bylo už téměř srovnáno se zemí. A nyní u Sevastopolu se jednoduché linii polních opevnění dostalo té cti, že byly proti ní zřízeny rozsáhlejší brešovací baterie s daleko těžšími děly, než jakých se kdy použilo proti nejregulérnější pevnosti. Toto obléhání je pádným důkazem, že oč se v dlouhém období míru v důsledku rozvoje průmyslu zdokonalil válečný *materiál*, o to upadlo válečné *umění*. Kdyby Napoleon viděl baterie u Sevastopolu, ježící se osmi a desetipalcovými děly, mohl by se smíchy potrhat. Ale to ještě zdaleka není všechno.

Asi 1. října zaujali spojenci svá postavení, avšak teprve 8. nebo 9. se začaly kopat zákopy a do 17. října nepadl ani jeden výstřel. Zdržení nastalo proto, že nemohla být dřív dopravena na místo děla. Přitom bylo třeba překonat jen vzdálenost čtyř nebo pěti mil po dobré a tvrdé půdě v nepatrně zvlněném terénu, částečně dokonce po sjízdné cestě. Ale nebyly prý potahy. Na Krymu, v zemi, která je nejbohatší na dobytek v celém světě, nebyly potahy! Vždyť v Bajdarské dolině, na dohled z výšin u řeky Černé, je tolik volů, že by hravě odtáhli přes hory celou spojeneckou flotilu. Ale do Bajdarské doliny se mohou dostat kozáci, a spojenecké jezdectvo,

které by krylo rekvizici, by mohlo být těmito obávanými protivníky napadeno. Mimoto prý si musí spojenci zachovat dobrý vztah k obyvatelstvu a nebrat mu jeho majetek. Takovými výmluvami se snaží anglické noviny zakrýt pravdu, že Raglan a Canrobert, zatímco blokují Sevastopol z jihu, jsou sami blokováni Menšikovovými předními strážemi na řece Černé. Že tomu tak skutečně je, dokazuje už ten fakt, že spojenečtí vojáci se podle posledních zpráv museli živit nasoleným masem, protože neměli čerstvé.

3. října přešlo pět ruských praporů přes řeku Černou u Inkermanu a nikdo jim nezabránil vstoupit z jihu do pevnosti, protože „to může být pro spojence jen výhoda". To je přece originální způsob vedení války! Nepřítel, který je prý poražen, demoralizován a rozbit, pošle 3000 mužů do Sevastopolu, a to spojencům přímo před nosem. Musel mít pro to svůj důvod. Ale měl-li nepřítel důvod je tam poslat, má zase Raglan svoje důvody, aby je tam s poklonou vpustil. Předpokládá, že město je přeplněno, ovšem z čeho tak usoudil, není jasné. V každém případě existuje kromě oněch čtyř čtverečních mil uvnitř ruských linií ještě celý severní břeh a celé území za ním, kam je možno dopravit v deseti minutách všechno přebytečné vojsko. Označit nějaké místo za přeplněné, když je blokováno jen z jedné strany, je rozhodně vrchol absurdnosti.

Když přišly první zprávy o vylodění, předpovídali jsme, že protáhne-li se tažení, budou nejhorším nepřítelem spojenců nemoci. Teď už nemoci řádí v nejhorší podobě a k nim se druží, alespoň u Angličanů, prabídné ošetření. Nemocní byli vskutku v tomto ohledu tak žalostně zanedbáváni, že lord Raglan byl nucen udělit lékařskému štábu velmi ostrou důtku. Ale to ještě není všechno. Lékaři jsou v Cařihradě, zásoby léků ve Varně a nemocní v Balaklavě. Není to velkolepá ilustrace nové vojenské doktríny, kterou nedávno razil Ludvík Bonaparte v Boulogni, že každá armáda, má-li mít dobré postavení, musí být rozmístěna v trojúhelníku? Nemocí přibývá s drsnou roční dobou, pluky řídnou — britský pluk měl na začátku 1000 mužů a nyní nemá ani 600 bojeschopných vojáků — a operace se vlečou dál svým hlemýždím tempem. Rutinu hlavního štábu, plod čtyřicetiletého tréninku z dob míru, přece

nemohou zvrátit takové maličkosti. Ať armáda zhyne, jen když bude Sevastopol dobyt podle reglementů Jejího Veličenstva!

Při obyčejném obléhání se obléhatelé snaží umístit své první baterie co nejblíž k nepřátelským opevněním, přičemž 600 až 700 yardů se již pokládá za velkou vzdálenost. Avšak při tak velkém obléhání, jako je toto, zvláště je-li namířeno proti pouhým polním opevněním, má se dělat podle Raglanova názoru pravý opak. Nepřítel nám dovoluje přiblížit se na 700 yardů; ale my nikdy nesmíme dělat to, co si nepřítel od nás přeje. To si říká Raglan, a zřizuje baterie ve vzdálenosti 2500 a 3000 yardů — ani bychom tomu nevěřili, kdyby zprávy o tom připouštěly sebemenší pochybnosti. Potom se přiblíží na 1500 a 1200 yardů a jako důvod, proč nezahajuje palbu, uvádí, že brešovací baterie, má-li jejich střelba být účinná, musí být na 300 až 400 yardů od opevnění, v nichž mají probourat průlom! Vzdálené baterie prý mají lancastery[298] a desetipalcová dalekonosná děla, protože britští dělostřelci jsou zřejmě přesvědčeni, že těchto děl stejně jako dalekohledu se dá používat jen na velké vzdálenosti. Vskutku také tato otázka dalekonosných děl, jež je zcela na místě u námořní výzbroje, způsobila u pozemního dělostřelectva víc zmatku a rámusu než užitku: jako příklad můžeme uvést právě tyto směšné baterie.

Opevnění Sevastopolu ze souše, jež dalo podnět ke všem těmto projevům geniality a důvtipu, vypadá takto: na západní straně (kde útočí Francouzi) se zdvihají jedno či dvě líce Karanténní tvrze. Za nimi se táhne zeď se střílnami až ke konci Karanténní zátoky a končí na návrší kulatou věží, která je tu jako réduit* pro zemní opevnění vybudované kolem ní. Odtud se táhne až k hornímu konci přístavu zeď silná průměrně tři stopy, jíž je obehnán Sevastopol z jihozápadu. Tato zeď prý se nedá hájit, ačkoli by se snadno mohla upravit pro obranu; proto ji chrání menší předsunuté zemní opevnění, zřízené před ní. Od konce přístavu na východ až ke Korábové zátoce (fronta britského útoku) nejsou vůbec žádné pravidelné obranné stavby, až na dvě věže obklopené a chráněné lunetami podobnými té, kterou jsme popsali už dříve. Mimoto jsou

* — pevnůstka v soustavě polního opevnění; opěrný bod. *(Pozn. čes. red.)*

tam ještě všelijaká nepravidelná zemní opevnění a celek tvoří opevněný tábor, jehož dobývání by nebylo příliš náročné, můžeme-li věřit náčrtkům pořízeným přímo na místě, které uveřejnil kapitán Biddulph. Tyto náčrtky v každém případě ukazují jen jednu obrannou linii skládající se z opevnění otevřených k týlu; nevidíme tu žádné uzavřené reduty, které mají jinak Rusové ve velké oblibě. Ale nemůžeme věřit, že je to opravdu tak. Kdyby skutečně šlo jen o to dobýt tuto jedinou linii, byli by ji museli Britové už dávno dobýt bodáky. Musí za ní být rozhodně ještě druhá řada redut.

Všechna ruská opevnění jsou vybavena těžkými lodními děly, což je nejlepší způsob, jak jich Rusové mohli použít. Zacházejí s nimi ovšem prabídně. Pálí z nich ve dne v noci po nepříteli, ale sotva jeden výstřel ze sta zasáhne cíl. Možná že právě tato špatná střelba přiměla lorda Raglana k tomu, že dal vykopat zákopy v bezpečné vzdálenosti 3000 yardů. Po třídenním bombardování spojeneckou flotilou a armádami prý Britové na své straně probourali jeden průlom, kdežto Francouzům se to ještě nepodařilo. Jakmile bude průlom i na jejich straně, má začít zteč. Že by 200 děl tak ohromné ráže potřebovalo tři nebo čtyři dny, aby zdolalo takové obranné stavby, to by bylo neuvěřitelné, kdybychom ze spolehlivého pramene nevěděli, v jak uctivé vzdálenosti byly spojenecké baterie postaveny.

Tolik o tom, čeho bylo dosud dosaženo. Ale ať už budou operace korunovány jakýmkoli výsledkem, jedno je jisté: obléhání Sevastopolu nebude mít ve válečných dějinách obdoby.

Napsal B. Engels 30. října 1854
Otištěno jako úvodník
v „New-York Daily Tribune“,
čís. 4236 z 15. listopadu 1854

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

B. ENGELS

TAŽENÍ NA KRYMU[299]

Naši čtenáři budou jistě překvapeni, jaký neobvyklý duch vane ze zpráv z krymského válčiště, které dovezl včera parník „Baltic“ a které dnes uveřejňujeme. Dosavadní komentáře britského tisku a zprávy britských a francouzských dopisovatelů o průběhu a vyhlídkách války se vyznačovaly domýšlivou a arogantní sebedůvěrou. Namísto toho teď nastoupil pocit obavy, ba dokonce zděšení. Všeobecně se přiznává, že spojenci vůbec nemají takovou převahu nad soupeřem, jak se tvrdilo. Přiznává se, že Sevastopol je silnější, že Menšikov je schopnější generál a že jeho armáda je mnohem hrozivější, než se původně soudilo. Konečně se přiznává, že Francouzi a Angličané mohou místo jistého a rozhodného vítězství nyní snadno sklidit fiasko a hanbu. Takové jsou pocity, které vyjadřuje náš dopisovatel v Liverpoolu — sám Angličan, vnímavý vůči všem patriotickým vznětům a předsudkům své země — a stejné pocity se zračí ve velmi energické akci francouzské i anglické vlády. Zoufale se snaží dopravit co nejrychleji do Sevastopolu posily; Spojené království dává poslední vojáky, pro dopravu vojska bylo zabráno mnoho parníků a Francouzi už odeslali 50 000 vojáků; to všechno se dělá v naději, že posily dorazí na válčiště dřív, než bude příliš pozdě, aby ještě zasáhly do posledního, rozhodujícího boje.

V sobotu jsme uveřejnili množství dokumentů, týkajících se hlavně dřívějších stadií obléhání a zčásti sice účinné, ale vcelku přece jen nezdařené součinnosti flotil; nyní ještě připojujeme oficiální zprávy o Liprandiho vražedném útoku na spojence u Balaklavy a jiné informace o dalším vývoji operací, o nichž je třeba říci, že jsou pro spojence vesměs dost nepříznivé. Po pečlivém prostudování těchto dokumentů docházíme k závěru, že situace je sice

obtížná, ba ožehavá, jak jsme už nejednou konstatovali, ale zdaleka ne tak zlá, jak naznačuje náš liverpoolský dopisovatel. Nedomníváme se, že spojencům hrozí něco horšího než nucený ústup a naložení. Na druhé straně mají pořád ještě možnost zoufalou a krvavou ztečí město dobýt. Ale ať už je tomu jakkoli, domníváme se, že než přijedou posily z Francie a Anglie na Krym, budou tyto věci už dávno rozhodnuty. V tažení zřejmě nastává obrat: pohyby, omyly a opomenutí, které mu vtiskovaly ráz a určovaly jeho výsledky, jsou už hotovou věcí. Máme autentické a spolehlivé informace o nejdůležitějších faktech, a proto můžeme podat stručný a krátký přehled průběhu bojů.

Nyní je jisté, že v době, kdy se spojenci vylodili u Staré tvrze, měl Menšikov v poli jen 42 prapory a 2 jezdecké pluky, nepočítáme-li kozáky, a posádku Sevastopolu tvořila námořní pěchota a námořníci válečné flotily. Těchto 42 praporů patřilo k 12., 16. a 17. pěší divizi; počítáme-li, že každý prapor měl plný počet 700 vojáků, bylo tam celkem 29 400 mužů pěchoty, k tomu 2000 husarů, kozáci, dělostřelci, zákopníci a minéři, dohromady asi 32 000 mužů v poli. S těmito silami nemohl Menšikov zabránit vylodění spojenců, protože by byl přitom bez dostatečných záloh vystavil své vojsko palbě spojeneckých flotil. Mohutná armáda, která by si mohla dovolit obětovat část svých sil, by byla mohla vyčlenit určité oddíly pro drobnou válku s přepady a nočními útoky proti vyloďujícím se vetřelcům; ale Rusové v tomto případě potřebovali každého muže pro budoucí velkou bitvu; kromě toho ruský pěšák se ze všech vojáků na světě nejméně hodí pro drobnou válku; jeho silnou stránkou je boj v sevřeném šiku. Kozácký způsob boje je naproti tomu příliš nepravidelný a jeho účinnost závisí na tom, jak velká je vyhlídka na kořist. Krymské tažení mimoto dokazuje, jak se zdá, že přeměna kozáků v pravidelné oddíly, která se postupně provádí v posledních třiceti letech, podlomila jejich osobní podnikavost a zkrotila je, takže se už nehodí k nepravidelnému boji, ale ještě nejsou schopni pravidelné služby. Zřejmě se teď neosvědčují ani jako přední stráže, ani jako samostatné skupiny, o útoku v řadách ani nemluvě. Rusové si tedy počínali naprosto správně, když si šetřili každou šavli a každý bodák pro bitvu na Almě.

Na březích této řeky bylo 32 000 Rusů napadeno 55 000 spojenců. Poměr tedy byl přibližně jedna ku dvěma. Když bylo nasazeno asi 30 000 spojenců, dal Menšikov rozkaz k ústupu. Z Rusů nebylo do té doby v boji víc než 20 000 mužů; další pokusy držet postavení by byly změnily ruský ústup v úplnou porážku, protože by bylo nutno vrhnout do bitvy veškeré ruské zálohy. Když bylo naprosto jasné, že spojenci se svou ohromnou číselnou převahou nutně dosáhnou úspěchu, přerušil Menšikov bitvu, kryl svůj ústup zálohami, a když zdolal počáteční zmatek, vyvolaný Bosquetovým obchvatným pohybem na ruském levém křídle, odtáhl nepronásledován a neobtěžován nepřítelem „v nádherném pořádku" z bojiště. Spojenci tvrdí, že neměli žádné jezdectvo, aby mohli Rusy pronásledovat; ale protože víme, že Rusové měli jenom dva husarské pluky, tedy ještě méně než spojenci, nelze tuto omluvu uznat. Jako u Zorndorfu, Jílového a Borodina[300] chovala se ruská pěchota, třebaže byla poražena, přesně podle výroku generála Cathcarta, který velel jedné divizi proti ní a prohlásil, že je „neschopna paniky".

Ruská pěchota sice zachovala chladnokrevnost a nedala se zastrašit, ale zato Menšikova se zmocnila panika. Velká přesila spojenců, jejich neočekávaná rozhodnost a prudkost jejich útoku zmátly na okamžik jeho plány. Vzdal se úmyslu ustoupit do nitra Krymu a pochodoval na jih od Sevastopolu, aby držel linii na řece Černé. To byla hrubá a neomluvitelná chyba. Z výšin nad Almou měl přehled o celém postavení spojenců a musel být tedy s to odhadnout sílu svého protivníka, aniž by se zmýlil o víc než o 5000 mužů. Musel vědět, že i když nad ním měli spojenci relativní přesilu, nebyli zase natolik silní, aby nechali jednu armádu pozorovat Sevastopol a přitom ho sledovali do vnitrozemí. Musel vědět, že na pobřeží měli sice proti němu dvojnásobnou přesilu, ale u Simferopolu by byl proti nim mohl postavit dvojnásob silnější vojsko on. A přece táhl, jak sám přiznává, na jih od Sevastopolu. Ale když provedl ústup, aniž ho spojenci nějak znepokojovali, a když si jeho vojsko jeden či dva dny odpočinulo na kopcích za Černou, rozhodl se Menšikov svou chybu napravit. Udělal to odvážným obchvatným pohybem od Černé k Bachčisaraji. Odporovalo to sice jednomu z nejzákladnějších strategických pravidel, ale výsledek

mohl být slibný. Když se v strategii udělá jednou chyba, málokdy se podaří překonat její následky. Je jen otázka, zda je výhodnější se s nimi smířit, anebo je překonat dalším, úmyslně nesprávným pohybem. Domníváme se, že Menšikov v tomto případě úplně správně riskoval boční pochod na dosah nepřítele, aby se dostal ze svého nesmyslně „soustředěného" postavení kolem Sevastopolu.

Jenže v tomto souboji strategické průměrnosti a generálské rutiny nabyly pohyby obou nepřátelských armád takových forem, jaké jsou v dosavadním válečnictví nevídané. Oba tábory zachvátila záliba v bočních pochodech jako cholerová epidemie. V téže době, kdy se Menšikov rozhodl pro boční pochod od Sevastopolu k Bachčisaraji, vzali si Saint-Arnaud a Raglan do hlavy, že se přesunou od Katchi k Balaklavě. Zadní voj Rusů a předvoj Britů se srazily u Mackenziova dvora (pojmenovaného podle jednoho Skota, kdysi admirála v ruských službách) a samozřejmě předvoj porazil zadní voj. Protože celkový strategický ráz bočního pochodu spojenců byl již v „Tribuně" kritizován, nemusíme se k němu nyní vracet.

2. a 3. října byl Sevastopol obklíčen a spojenci zaujali totéž postavení, ze kterého se Menšikov právě stáhl. Tím okamžikem začalo pamětihodné obléhání Sevastopolu a zároveň nová etapa celého tažení. Doposud si mohli spojenci na základě své nesporné přesily dělat, co chtěli. Jejich flotily ovládaly moře, a tím zajišťovaly vyloďování. Když už se vylodili, zajistila jim jejich číselná převaha a určitě i jejich lepší bojové kvality vítězství na Almě. Ale pak se začala postupně vytvářet rovnováha sil, která se nezbytně dříve či později projeví při všech operacích daleko od základny a v cizí zemi. Menšikovova armáda se sice ještě neobjevila, ale přesto bylo kvůli ní nutné umístit na řece Černé zálohu čelem k východu. Tím byla vlastní obléhací armáda vážně oslabena a redukována na počet, který nebyl o mnoho větší než posádka pevnosti.

Nedostatek energie a systematičnosti, zejména při součinnosti různých správních složek britských pozemních a námořních sil, těžký terén a především nevykořenitelné rutinérství, které je zřejmě vrozeno administrativním i odborným složkám britské vojenské správy, zdržely zahájení vlastních obléhacích operací až do 9. října. Toho dne byly konečně vykopány zákopy v ohromné vzdále-

nosti 1500 až 2500 yardů od ruských opevnění. Něco takového bylo při všech dřívějších obléháních nevídané a neslýchané. Dokazuje to, že Rusové byli stále ještě s to klást odpor pronikání spojenců na území kolem pevnosti nejméně v okruhu jedné míle, a tuto schopnost si skutečně udrželi až do 17. října. Toho dne ráno pokročily obléhací práce natolik, že spojenci mohli zahájit palbu. Byli by s tím patrně ještě nějaký den počkali, protože ještě vůbec nebyli připraveni tak, aby palba byla úspěšná, dostali však skvělou zvěst, že se celá Anglie a Francie těší na dobytí Sevastopolu 25. října. Tato zpráva samozřejmě vojsko rozhořčila, takže pro jeho uklidnění bylo nutno zahájit palbu. Ale ukázalo se, že spojenci mají pouze 126 děl proti 200 až 250 nepřátelským. Nyní tedy došla řada na velký Vaubanův axióm, kterého Angličané a Francouzi stále znovu používali k uklidnění veřejnosti, totiž, že „obléhání je operace, která s matematickou jistotou vede k úspěchu, a je to čistě otázka času, není-li rušeno zvenčí". Tento velký axióm spočívá na druhém axiómatu téhož inženýra, že „při obléhání je možno dosáhnout, aby palba útoku měla převahu nad palbou obrany". Jenže v Sevastopolu je tomu právě naopak; když byla zahájena palba útoku, byla rozhodně slabší než palba obrany. Důsledky se projevily velmi brzy. Rusové za několik málo hodin umlčeli palbu francouzských baterií a po celý den vedli téměř vyrovnaný boj s Angličany. Jako manévr k odpoutání pozornosti Rusů byl proveden námořní útok. Ale ani ten nebyl veden lépe a nebyl o nic úspěšnější. Francouzské lodi napadly Karanténní a Alexandrovskou tvrz a podporovaly tak pozemní útok na tyto tvrze. Nebýt jejich pomoci, byli by Francouzi bezpochyby dopadli ještě mnohem hůř. Anglické lodi napadly severní část přístavu včetně Konstantinovy tvrze, Telegrafní baterie a provizorní baterie na severovýchod od Konstantinovy tvrze. Opatrný admirál Dundas nařídil, aby lodi zakotvily 1200 yardů od pevnůstek — zřejmě si libuje ve střelbě na velké vzdálenosti. Je ovšem dávno známou skutečností, že v boji mezi loďmi a pobřežními bateriemi na to vždycky doplatí lodi, nemohou-li se přiblížit k bateriím až na 200 yardů nebo ještě blíže, aby jejich zásahy byly jisté a měly větší účinek. A tak lodi strašlivě utrpěly a Dundas by byl sklidil nesmrtelnou porážku, kdyby byl

sir Edmund Lyons, zřejmě téměř proti rozkazům, neposlal tři řadové lodi co nejblíž ke Konstantinově tvrzi a trochu ji nepoškodil na oplátku za své vlastní škody. Protože však zprávy britských a francouzských admirálů se zatím ani slovem nezmínily o tom, jaké škody byly skutečně pevnůstkám způsobeny, nutně z toho vyplývá, že zde stejně jako u Bomarsundu odolalo montalambertovské pobřežní opevnění — tvrze a kasematované baterie — v boji proti dvojnásobné přesile lodních děl. To je tím pozoruhodnější, poněvadž nyní víme skoro jistě — a částečně se to potvrdilo už u Bomarsundu — že zdivo těchto tvrzí, vystavené brešovací palbě těžkých lodních děl postavených na břehu, není s to odolávat déle než 24 hodin.

Francouzi se po několik dalších dní skoro neozvali. Protože Angličané postavili své baterie ve větší vzdálenosti od ruských linií a měli k dispozici těžší ráže než jejich spojenci, mohli pokračovat v ostřelování a umlčet děla v horním patře jedné ze zděných redut. Útok z moře nebyl obnoven, což je nejlepší důkaz toho, jaký respekt vzbudily tvrze s kasematami. Ruská obrana vzala vítězům od Almy nejednu iluzi. Za každé demontované dělo se objevilo nové. Každá střílna, zničená přes den nepřátelskou palbou, byla přes noc zase opravena. Val se tyčil proti valu a boj byl skoro vyrovnaný, dokud spojenci neučinili opatření, aby získali převahu. Směšný rozkaz lorda Raglana „šetřit město" byl odvolán a bylo zahájeno bombardování, které tím, že se soustředilo na nahromaděné masy vojska a neustále je znepokojovalo, způsobilo posádce jistě velké škody. Kromě toho byli do předpolí baterií posláni jednotliví střelci, kteří z každého krytého postavení, které našli, měli odstřelovat ruské dělostřelce. Stejně jako u Bomarsundu se tu skvěle osvědčily Miniéovy pušky. Většina ruských dělostřelců byla za několik dní buď těžkými děly, nebo Miniéovými puškami vyřazena z boje. Postihlo to i námořníky válečného loďstva, tedy část posádky nejlépe seznámenou s těžkými děly. Pak bylo nutno sáhnout k obvyklému prostředku obležených posádek: pěšáci dostali rozkaz obsluhovat děla pod dohledem zbylých dělostřelců. Ale jak se dalo předpokládat, byla jejich střelba skoro bez účinku, takže obléhatelé mohli prodlužovat své zákopy stále blíž k pevnosti. Podle hlášení založili třetí paralelu 300 yardů od vnějšího opevnění. Zatím ještě

nevíme, jaké baterie zřídili v této třetí paralele; můžeme jen konstatovat, že při pravidelném obléhání se *třetí* paralela buduje na úpatí glacis napadených opevnění, to znamená asi 50 nebo 60 yardů od příkopu. Byla-li tato vzdálenost u Sevastopolu překročena, můžeme v tom spatřovat pouze potvrzení zpráv některých britských novin, že totiž nepravidelné obranné linie britské ženijní důstojníky jen zmátly, místo aby znovu povzbudily jejich tvůrčí schopnosti. Tito pánové, kteří sice dovedou podle naprosto osvědčeného vzoru rozrušit pravidelně baštovanou frontu, jsou zřejmě v koncích, jakmile se nepřítel odchýlí od pravidel předepsaných v této věci uznávanými autoritami.

Když už se velení rozhodlo pro útok z jihu, mělo namířit paralelu a její baterie proti jedné nebo nanejvýš dvěma jasně vytčeným frontám obrany. Mělo napadnout soustředěnými silami dvě nebo nanejvýš tři navzájem nejbližší vnější pevnůstky; až by ty byly zničeny, všechna ostatní vnější opevnění by nebyla k ničemu. Kdyby byli spojenci takto zaměřili celé své dělostřelectvo na jeden bod, byli by tím ihned a snadno získali velkou palebnou převahu a byli by mohli obléhání podstatně zkrátit. Pokud se dá soudit z plánů a map, byla by se nejlépe hodila k útoku fronta od Karanténní tvrze k hornímu konci vnitřního přístavu, čili fronta, na niž nyní zaměřili své úsilí Francouzi, protože po jejím rozrušení by bylo město úplně otevřené. Sto třicet děl na této omezené frontě by bylo spojencům ihned zabezpečilo palebnou převahu. Ale ze snahy nechat každou armádu jednat nezávisle na druhé vytvořil se tu místo toho způsob obléhání, jaký nemá obdoby. Při tomto způsobu se současně postřelují z děl celé valy přes tři míle dlouhé. Něco takového tu ještě nebylo. Kdo kdy slyšel o útoku, který dovolil obraně nasadit na obyčejných baštovaných opevněních a lunetách ohromnou masu 250 děl najednou? Na jedné baštované frontě se dá umístit stěží 20 děl a při normálním obléhání mohou v obraně spolupůsobit nanejvýš tři nebo čtyři fronty. Nemohou-li tedy spojenečtí inženýři uvést pro svůj svérázný postup zvlášť pádné důvody, musíme z toho usuzovat, že nedokázali nalézt nejslabší místa obrany, a tudíž, aby se nezmýlili, postřelovali celou linii.

Mezitím došly oběma stranám posily. Liprandiho znepokojivé

a částečně úspěšné útoky na spojenecké přední stráže ukázaly, že tu Rusové mají víc sil, než kolik jich Menšikov odvedl do Bachčisaraje. Až dosud není však dost silný, aby vyprostil město bitvou. Uvážíme-li pokroky obléhatelů, uvážíme-li, že škody způsobené obraně rostou geometrickou řadou, čím víc se obléhatelé blíží k hradbám, uvážíme-li, že vnější opevnění sice ještě odolávají, ale vnitřní val je zřejmě slabý, dá se očekávat, že se v době od 9. do 15. listopadu přihodí něco rozhodujícího: buďto padne jižní strana pevnosti, anebo spojenci utrpí rozhodující porážku a budou nuceni zrušit obléhání. Ale je třeba brát v úvahu, že takovéto předpovědi záleží na okolnostech, které nelze na takovou vzdálenost předem přesně odhadnout.

Napsal B. Engels 9. listopadu 1854
Otištěno jako úvodník
v „New-York Daily Tribune",
čís. 4246 z 27. listopadu 1854

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

B. ENGELS

BITVA U BALAKLAVY[301]

Loď „Africa" přivezla zprávy z Evropy za další tři dny, ale z válčiště nic zvlášť zajímavého, kromě strašlivé epizody o požáru v jedné nemocnici, při němž shořelo zaživa velké množství nemocných a raněných, a kromě zpráv o útrapách, jež se ani nedají slovy vylíčit. O krvavé a nerozhodné bitvě z 5. listopadu, o níž přivezl stručnou zprávu „Baltic", máme nyní suché hlášení lorda Raglana, ale obvyklá podrobná a napínavá líčení od dopisovatelů, kteří se bitvy zúčastnili nebo jí přihlíželi, dosud nedošla. Anglii právě tak jako Francii dělají mnoho starostí — daleko víc, než by se na první pohled zdálo — velké a stále se zvětšující obtíže spojené s válkou; a úporná obrana Sevastopolu, který se nemíní sklonit před spojenci, soupeřícími v odvaze a obětavosti, budí velmi neblahé předtuchy. Výňatky z londýnských „Times", které uveřejňujeme na jiném místě, svědčí o změně v náladě a o pochybnostech, které by leckdo mohl mylně považovat za počínající malomyslnost. O bitvě z 5. listopadu nemáme dost podrobností, abychom ji mohli komentovat, a tak si nyní všimneme některých obléhacích operací, které bezprostředně předcházely.

25. října byla vleklá jednotvárnost obléhání Sevastopolu poprvé přerušena dramatickou příhodou. Toho dne zaútočili Rusové na spojenecká postavení, která kryjí obléhání, a protože tentokrát měly obě strany zhruba stejné výhody, výsledek byl zcela jiný než v bitvě na Almě. Tato akce byla skutečně úplným protikladem bitvy na Almě: byl to téměř výlučně jezdecký boj, kdežto na Almě nebylo jezdectvo vůbec nasazeno; Rusové nezaujali obranné postavení, ale útočili, kdežto spojenci měli výhodu silných postavení.

Bitva byla sice bezvýsledná podobně jako na Almě, ale Rusové tentokrát zůstali ve výhodě.

Poloostrov Chersonés heraklejský, ležící na jih od Sevastopolské zátoky, hraničí s vlastním Krymem řetězem výšin, táhnoucích se od ústí řeky Černé čili od horního konce Sevastopolské zátoky na jihozápad. Severozápadní úbočí tohoto řetězu směrem k Sevastopolu se sklánějí mírně, kdežto k jihovýchodu, na straně obrácené k Balaklavě, jsou svahy prudké a srázné. Pro spojence, kteří obsadili Chersonés heraklejský, byl tento řetěz výšin přirozeným obranným postavením proti kterékoli ruské armádě, jež by se pokoušela zmařit obléhání. Ale na neštěstí „operační základnou" Britů, hlavním přístavem jejich loďstva a největším skladištěm jejich zásob byla Balaklava, a Balaklava leží asi 3 míle na jihovýchod od tohoto řetězu vrchů. Bylo tedy nutné pojmout Balaklavu do obranného systému. Ráz krajiny kolem Balaklavy určuje skupina velmi nepravidelných kopců, které se táhnou od jižního cípu zmíněného řetězu výšin téměř přímo na východ a na západ podél pobřeží, a jako všechny kopce na Krymu se k severozápadu sklánějí mírně, ale na jihovýchod mají prudké a skalnaté srázy. V úhlu mezi těmito dvěma skupinami výšin se prostírá zvlněná rovina, která se povlovně zvedá k východu a končí prudkým spádem do údolí řeky Černé.

Nejvýraznějším znakem této roviny je řetěz pahorků a nevelkých vyvýšenin, které se táhnou od severozápadu k jihovýchodu a spojují řetěz kopců, kterému říkáme Heraklejský hřeben, s horami na jižním pobřeží. Na těchto vyvýšeninách, asi 3 míle východně a severovýchodně od Balaklavy, vybudovali spojenci svou první obrannou linii, která se skládala ze čtyř redut, chránících cesty z Bachčisaraje a od horního toku řeky Černé. V těchto redutách byli jako posádka Turci. Druhá linie polních opevnění byla zřízena těsně před Balaklavou a pokračovala k vrcholu úhlu mezi pobřežními výšinami a Heraklejským hřebenem; tento hřeben opevnila francouzská divize generála Bosqueta, jež tam byla umístěna. A tak zatímco druhá linie, kterou bránili angličtí vojáci, námořní pěchota a námořníci, pokračovala linií francouzských redut a byla jimi chráněna z boku, zůstala první neboli turecká linie, vysunutá asi

dvě míle vpřed, nejen bez jakékoli podpory, ale co je nejpodivnější, místo aby byla vybudována napříč cesty, po níž mohl přijít nepřítel, byla postavena téměř podél ní, takže se Rusové mohli zmocnit nejdřív první, pak druhé, třetí a konečně čtvrté reduty a přitom stále postupovat, aniž mohla jedna reduta výrazněji podporovat druhou.

Spojenecké postavení bylo obsazeno takto: směrem k Balaklavě byli nejprve Turci v redutách, tj. v první linii, pak britská námořní pěchota na výšinách v bezprostřední blízkosti Balaklavy, a v údolí severně od Balaklavy byl umístěn 93. pluk ze skotské vysočiny a několik oddílů rekonvalescentů. Dále na sever byl tábor britského jezdectva a na Heraklejských výšinách tábořil předvoj Bosquetovy divize.

25. října v 6 hodin ráno dal generál Liprandi povel k zahájení ruského útoku na toto postavení. Velel kombinované divizi, skládající se z šesti pluků pěchoty (Dněperský, Azovský, Ukrajinský, Oděský, Vladimirský a Suzdalský pluk, 6. prapor střelců a jeden prapor černomořských kozáků, čili celkem 25 praporů); ze tří pluků jezdectva (11. a 12. husarský pluk a kombinovaný hulánský pluk, tj. celkem 24 až 26 eskadron), asi ze dvou kozáckých pluků a ze 70 děl, z nichž 30 bylo dvanáctiliberních.

Poslal generála Gribba se třemi pěšími prapory Dněperského pluku úžlabinou po levé straně, aby obsadil vesnici Kamary, před níž byla umístěna první a nejsilnější reduta. Generál Gribbe vesnici obsadil a jeho tři prapory tam zřejmě strávily den v naprostém klidu a pokoji, protože v dalším boji o nich není ani zmínka.

Hlavní kolona pochodovala nejprve podél řeky Černé a pak se vedlejší cestou dostala na silnici z Bachčisaraje do Balaklavy. Zde narazila na reduty obsazené Turky. Protože první reduta byla dosti silná, zahájil na ni Liprandi dělostřeleckou palbu, a pak poslal vpřed úderné oddíly. Střelecký řetěz kryl první, druhý a třetí prapor Azovského pluku, které postupovaly v rotních kolonách a byly za oběma křídly podporovány čtvrtým praporem Azovského pluku a jedním praporem Dněperského pluku, zformovanými v sevřených útočných kolonách. Přes energický odpor byla reduta dobyta; Turci *zanechali* na místě 170 mrtvých a raněných, což uka-

zuje, v protikladu k nevraživým tvrzením britského tisku, že bránili redutu statečně. Ovšem druhou, třetí a čtvrtou redutu, které byly vybudovány nakvap, dobyli Rusové téměř bez odporu, a tak měli v 7 hodin ráno v rukou celou první linii spojenecké obrany.

Skutečnost, že Turci vyklidili tyto reduty, může značně přispět k rozptýlení absurdních představ o statečnosti Turků, které se všeobecně rozšířily po bojích u Oltenitsy a Silistry; od britských generálů a britského tisku je to ovšem špinavost, jestliže najednou v tomto případě svádějí všechnu vinu na Turky. Nelze vinit ani tak Turky jako spíš inženýry, kteří vymysleli tak chybný způsob postavení obranné linie a kteří se nepostarali, aby byla včas hotova, právě tak jako velitele, kteří vystavili první linii drtivému úderu nepřítele a nezajistili jí žádnou podporu.

Vojáci 93. skotského pluku, vytrvalí a pomalí, jak už Skotové bývají, se postupně sešikovali a pak postoupili na výšiny směrem k redutám, ovšem teprve když už byly dobyty. Prchající Turci, decimovaní ruským jezdectvem, se nakonec znovu zformovali na bocích Skotů. Skotové, aby se kryli před ruskou palbou, zalehli za hřebenem terénní vlny v předpolí všech postavení, která dosud drželi spojenci, a podporovala je pouze zleva jedna jezdecká divize. Rusové mezitím zformovali svůj bitevní šik na výšinách, kde stály reduty; na levém boku stál Azovský, dále vpravo Ukrajinský a pak Oděský pěší pluk. Tyto tři pluky zaplnily mezeru mezi redutami a obsadily postavení, jež předtím tvořilo první linii spojenců. Ještě dále, vpravo od Oděského pluku, byla zvlněná planina, výhodná pro činnost jezdectva. Sem byly poslány dva husarské pluky a octly se přímo proti britskému jezdectvu, jež se seřadilo ve vzdálenosti asi dvou mil. Suzdalský a Vladimirský pluk, část dělostřelectva a huláni, kteří právě dorazili, zůstali v záloze.

Když se 93. skotský pluk, posílený praporem rekonvalescentů a Turky, postavil Rusům na odpor, byli proti němu vrženi husaři. Ale než mohli vyrazit, napadla je brigáda britského těžkého jezdectva. Sedm či osm set britských těžkých dragounů se vyřítilo na Rusy a rozprášilo je; uvážíme-li, že Britů bylo mnohem méně, byl to jeden z nejskvělejších a nejúspěšnějších útoků vůbec. Ruští husaři, kterých bylo dvakrát tolik, byli v mžiku rozprášeni. Těch několik

ruských eskadron, které napadly 93. skotský pluk, bylo přivítáno patnáct yardů před linií pěchoty klidnou salvou Skotů, a ustoupily, jak nejrychleji dovedly.

Jestliže Turci utekli, pak Angličané až do této chvíle sklízeli jen slávu. Statečnost skotských horalů, kteří se utkali s jezdectvem v linii, aniž se namáhali utvořit čtverce, a drtivý útok těžkého jezdectva, to jsou věci, kterými je možno opravdu se pyšnit, tím spíš, že je provedli, ještě než došly posily. Ale potom dorazily 1. divize (vévody z Cambridge) a 4. (Cathcartova) divize, a také Bosquetova francouzská divize a (jezdecká) brigáda afrických střelců. Vojska utvořila bitevní šik; a teprve teď se dalo mluvit o tom, že jsou na bojišti dvě armády. Jakmile se Bosquetovi Francouzi zformovali na Heraklejských výšinách, poslal Liprandi Vladimirský a Suzdalský pluk, které měly tvořit krajní pravé křídlo, na výšiny za postavením jezdectva.

Potom palba téměř ustala, protože armády byly navzájem mimo dostřel. Ale tu jakési dosud nevyjasněné nedorozumění zavinilo útok britského lehkého jezdectva — útok, který neměl žádný smysl a skončil porážkou. Došel rozkaz postupovat, a za několik okamžiků už vedl hrabě z Cardiganu svou lehkou brigádu vzhůru údolím ležícím proti jeho postavení; toto údolí bylo z boků kryto výšinami a na jejich vrcholcích stály baterie, jejichž palba byla soustředěna do údolí pod nimi. Celá brigáda měla jen 700 jezdců; když se přiblížila na dostřel kartáčové palby, začalo po ní pálit dělostřelectvo a střelci umístění na svazích; napadla baterii na horním konci údolí, byla zasažena palbou z dvaceti yardů, smetla dělostřelce, rozprášila ruské husary, kteří podnikli druhý, ale váhavý útok, a už se obracela zpátky, když jí vpadli do boku ruští huláni. Právě dorazili a ihned napadli britské jezdce na schvácených koních. Tentokrát, přestože dosáhli určitých úspěchů, museli Angličané ustoupit a sklidili od Rusů těžkou porážku; je však třeba říci, že byli poraženi velkou početní převahou a proto, že byli nedopatřením posláni bez cíle přímo proti křížové palbě početného dělostřelectva. Ze 700 mužů, kteří vyrazili k útoku, se vrátilo sotva 200 schopných boje. Dokud nebude lehká jezdecká brigáda znovu zformována s pomocí svěžích sil, je možno ji považovat za zničenou.

Tato porážka Britů by byla bývala ještě daleko těžší a sotva by se byl z nich vůbec někdo vrátil, nebýt dvou manévrů podniknutých na obou bocích útočícího lehkého jezdectva. Na pravém boku nařídil lord Lucan těžké brigádě, aby provedla klamný útok na ruské baterie před ní. Brigáda manévrovala několik minut vpřed, ztratila následkem ruské palby asi deset mužů a vrátila se cvalem zpátky. Na levém boku byli francouzští afričtí střelci, dva z nejlepších jezdeckých pluků na světě, a když viděli, že jejich spojenci podléhají, vyrazili vpřed, aby je vyprostili. Zaútočili na baterii, která napadla britské lehké jezdectvo z boku a byla umístěna výše na kopci před Vladimirským pěším plukem, v mžiku pronikli do řady děl, porubali dělostřelce, a když splnili svůj úkol, zase ustoupili — což by byli udělali stejně, i kdyby byl současně proti nim nevyrazil Vladimirský pěší pluk.

Britové tu podali nový příklad svého způsobu vedení války, který předvedli v tomto tažení a na nějž jsme už při nejedné příležitosti poukazovali. Napřed udělali chybu a pak se zalekli netaktického manévru, který by byl jediný mohl odvrátit její následky. Zato francouzští střelci okamžitě vycítili, co je třeba udělat. Na *jejich* straně během jezdeckého boje ruské jezdectvo z boku nezaútočilo, protože mu v tom prudkým úderem zabránili; kdežto opatrní „těžcí", jejichž brigádě velel Scarlett, pouze útok předstírali, což samozřejmě nestačilo zabránit ruským hulánům, aby vpadli britským husarům do boku. Kdyby byla těžká brigáda zaútočila stejně jako Francouzi, byli by se ruští huláni velmi brzy hleděli ztratit. Ale zatímco se od brigády jejich druhů žádala přehnaná statečnost, jim byla nařízena přehnaná opatrnost, a výsledkem bylo zničení lehké brigády.

Po této akci boj ustal. Rusové rozbořili dvě reduty, které byly nejblíž ke spojencům, a dvě zbývající silně obsadili. Dobyté území uhájili, a lord Raglan, který se neodvážil na Rusy zaútočit, nařídil zesílit druhou linii redut a omezil se na její obranu. První linie byla ztracena.

Počínání 93. skotského pluku při této akci nelze dost vynachválit. Postavit se proti jezdectvu v rozvinuté linii, tak jak to udělali oni, a otočit pouze na pravém boku jednu rotu zpět en po-

tence*, nezačít palbu až do rozhodujícího okamžiku a pak pálit s tak smrtící chladnokrevností — to jsou činy, které dokáže jen málokterá jednotka a v nichž se zračí nejvyšší kvality, jaké mohou pěšáci mít. Takový experiment by se asi dal víceméně najisto provést jen s rakouskými a britskými jednotkami; bylo by to snad možné i s *některými* ruskými jednotkami, neboť délka jejich služby jim dává předpoklady pro takový úkol, ale nevzpomínáme si, že by byly někdy podrobeny takové zkoušce a obstály v ní.

Tato akce nepopíratelně prokázala převahu britského a francouzského jezdectva nad ruským. Tři spojenecké brigády byly asi stejně silné jako tři ruské pluky; kdyby byly poslány do útoku zároveň místo postupně, podporovány předsunutým dělostřelectvem a kdyby se byla pohnula vpřed celá linie pěchoty, hrozilo Liprandimu a jeho jednotkám velké nebezpečí, že bude sražen ze strmých svahů k řece Černé a že ho potká stejný osud, jaký připravil Blücher Francouzům na Katzbachu.

Sílu obou armád lze odhadnout asi takto: Rusové měli 25 praporů, které už byly většinou nasazeny na Almě, nemohly tedy mít v žádném případě víc než 14 000 mužů. 24 eskadron jezdectva prošlo z valné části celou cestu od Moskvy a Kalugy, jejich počet nebyl tedy určitě vyšší než 2400 mužů; kromě toho měli Rusové asi 1000 kozáků a jejich dělostřelectvo 70 děl.

Spojenecká pěchota se skládala z větší části 1. a 4. britské divize a Bosquetovy francouzské divize; kromě nich tu byli nějací Turci; kolik jich bylo, můžeme vyvodit jen z počtu vyloděných tureckých praporů. Expedice se od začátku účastnilo deset tureckých praporů a podle zprávy lorda Raglana z 18. října se vylodilo v Balaklavě dalších šest praporů. Protože nebyli zaměstnáni při obléhání, ani nebyli daleko od Balaklavy, jistě se všichni tito Turci zúčastnili boje, ačkoli se o nich po jejich ústupu z redut zprávy už nezmiňují a zřejmě už nikomu za zmínku nestáli. A tak asi nebudeme daleko od pravdy, řekneme-li, že Britů bylo 6500, Francouzů asi 3500 a Turků nejméně 6000. Kromě toho bylo v redutách kolem Balaklavy asi 1000 mužů britské námořní pěchoty

* — v pravém úhlu (takže celý tvar má podobu L). *(Pozn. red.)*

a námořníků. Celkem tedy bylo pěchoty 17 000 mužů nebo, nepočítáme-li Turky, 11 000. Pokud jde o jezdectvo, měly dvě britské brigády zhruba 1400 mužů (v britských hlášeních se uvádějí jen poddůstojníci a mužstvo) a afričtí střelci nejméně 800, celkem tedy 2200. Počet dělostřelectva není znám, bylo však co do počtu slabší než ruské, kdežto kvalitou je značně převyšovalo.

Uvážíme-li to všechno, dojdeme k názoru, že v tomto případě byli spojenci přinejmenším stejně silní jako Rusové, měli výhodu silných postavení, na něž se mohli stáhnout, a mohli smělým kombinovaným útokem jezdectva a pěchoty dosáhnout rozhodného vítězství, ne takového jako na Almě, které nepřineslo žádné výsledky, ale vítězství, které jim mohlo ušetřit takovou vražednou bitvu, jakou museli svést 5. listopadu. Ale takto si ani nevynahradili utrpěné škody a vinou oné zvláštní směsice přehnané statečnosti a přehnané opatrnosti, nemístné odvahy a nemístného strachu, vojenské zuřivosti nedodržující pravidla vojenského umění a vědeckého hloubání, pro které se promešká pravá chvíle k akci — vinou onoho jedinečného způsobu, jak dělat všechno špatně a ve špatnou chvíli, kterým se vyznačuje celé počínání spojenců, byla pro ně bitva u Balaklavy úplně ztracena.

Z bitvy 5. listopadu můžeme zatím vyvodit jen jediný závěr, že byla počátkem té krize, o níž jsme předpokládali, že nastane mezi 5. a 10. listopadem. Jak jsme prohlásili už dávno a jak teď prohlašují i londýnské „Times" — všechno je jen otázka zásob a posil.

Napsal B. Engels 16. listopadu 1854
Otištěno jako úvodník
v „New-York Daily Tribune",
čís. 4249 z 30. listopadu 1854

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

B. ENGELS

BITVA U INKERMANU[302]

K této krvavé bitvě došlo 5. listopadu, ale teprve 23. listopadu o ní došly do Londýna zprávy spojeneckých velitelů a dopisovatelů čelných listů. V minulých dnech sem přivezly dva parníky velmi stručné zprávy o této události, ale to nestačilo k tomu, abychom si mohli udělat uspokojivý úsudek o charakteristických rysech boje. Pošta, kterou dnes dovezl „Pacific", nám však umožňuje podat co nejúplnější zprávy o celé věci včetně Raglanových, Canrobertových a Menšikovových depeší, jakož i skvělých a barvitých dopisů zvláštních zpravodajů londýnských „Times" a „Morning Herald"; oba tyto listy mají totiž přímo na místě velmi schopné dopisovatele. Na základě těchto a dalších dokumentů, které máme po ruce, rozebereme nyní průběh bitvy, aby si naši čtenáři o ní mohli udělat nestranný a věcný úsudek.

Stejně jako Prusové u Jeny byly i britské síly obrácené k Inkermanu rozmístěny na řetězu výšin, který je zpředu přístupný jen několika roklinami. Stejně jako Prusové, i Britové zcela opomněli obsadit návrší na svém krajním levém křídle, kam Menšikov, jako Napoleon u Jeny, vrhl část své armády, která se tu ještě před rozedněním rozložila v boku nepřítele. Rusové zřejmě pomýšleli na to využít této okolnosti, vyvíjet masou svého vojska tlak do boku Britů, rozvinout se na výšinách, které měli takto zajištěny, a rozdrtit, nebo jak se odborně říká, „rozvrátit" britské divize, až bude jedna po druhé vystupovat vzhůru během osudného, ale nevyhnutelného manévru obrácení své fronty. Tomuto manévru vděčil Napoleon za skvělé vítězství nad armádou, která přes svou těžkopádnost, pomalost a špatné velení byla v oné době přece jen nejlepší ze sta-

rých kontinentálních armád. Tomuto smělému úderu prospěla rychlost pohybů prováděných jednotkami zběhlými v novém způsobu vedení války, který zavedla americká válka za nezávislost, francouzské revoluční války i sám Napoleon. Zde u Inkermanu se Menšikov s pomalým a těžkopádným vojskem pokusil stejným způsobem překvapit aktivní a pohyblivé britské a francouzské jednotky — a výsledek byl také opačný než u Jeny.

Nedbalost, kterou Britové projevili, když obsazovali svá postavení, je krajně zahanbující pro jejich velitele. Nijak se nedá omluvit ani to, že neobsadili kopec na jižním břehu řeky Černé, ani to, že toto důležité postavení nemělo polní opevnění, ačkoli britský velitel dobře věděl, že se k útoku na ně soustřeďují tisíce Rusů. Jak jsme už řekli, Rusové této nedbalosti ihned využili, obsadili kopec na severním konci horského řetězu a ničili britské postavení střelbou těžkého polního dělostřelectva. Britské listy píší, že Rusové nasadili 24liberní a 32liberní děla, ale to jen ukazuje, že se pisatelé vůbec nevyznají v dělostřeleckých věcech. Z přepravy jejich vlastního dělostřelectva z Balaklavy do zákopů se mohli poučit, že 24liberní a 32liberní děla nelze brát s sebou do pole, tím méně pro noční přepad. To, co nazývají 24liberními a 32liberními děly, byly ve skutečnosti houfnice, které sice mají podobnou ráži jako ona 24liberní a 32liberní děla, ale jsou to vlastně lehká polní děla a nejsou těžší než britské polní houfnice. Houfnice, která střílí dutými střelami s malou náloží a jejíž dostřel je závislý hlavně na náměru, může mít větší vývrt hlavně než kanón na plné střely. 24liberní houfnice odpovídá vahou a účinností střely 6libernímu dělu, a takzvaná 32liberní (asi 6palcová) houfnice 12libernímu dělu; tyto houfnice se v ruské armádě přidělují k bateriím uvedených ráží. Z toho je vidět, jak se k výrobě hrdinů pro větší vojenskou slávu národa druží nevědomost s národní ješitností.

Dotud všechno přálo Rusům. Ukázalo se, že jejich válečné umění daleko převyšuje válečné umění lorda Raglana. Jejich plán byl skvělý a byl na nejlepší cestě k uskutečnění. Zajistili si ústřední bod a obešli nepřítele z boku. Obrovská početní převaha vojska připraveného zaútočit na dlouhou a slabou britskou linii v jejím nejslabším bodě se zdála zaručovat konečný úspěch. Ale Rusové ještě docela ne-

znali vojáky, s nimiž se měli utkat. Britové, ačkoli byli překvapeni, chladnokrevně obrátili svou frontu z východu na sever a přivítali útočící kolony smrtonosnou palbou. A nyní začal boj, jaký Evropa nepoznala ode dne bitvy u Albuery[303], kde vytrvalé a statečné britské jednotky musely krví tří čtvrtin svého počtu vykoupit vítězství v bitvě, která už byla ztracena vinou domýšlivé hlouposti jejich velitele. Je fakt, že u Inkermanu bylo víc vysloveně bodákových bojů než za celé španělské války, kde se po šest let bily dvě nejstatečnější armády té doby. Od půl sedmé do půl desáté vzdorovalo asi 8000 Britů náporu ruské armády, v němž bylo nasazeno, jak udávali sami Rusové, nejméně 30 000 mužů. Houževnatost, s níž znovu a znovu odráželi ruské útoky, podnikané často svěžími silami, si zaslouží nejvyšší chvály a v Evropě by se asi sotva našlo jiné vojsko, s výjimkou nejlepších praporů Radeckého armády, které by dokázalo totéž. Je třeba říci, že jim tuto chrabrost usnadnilo jejich výhodné postavení. Fronta obrácená k východu se táhla na tak strmých výšinách, že je nebylo možno dobýt ztečí. Také kopec na severu, obsazený Rusy, byl oddělen od těchto výšin několika stržemi, tvořícími řadu roklin vedoucích k anglickým postavením. Každá postupující ruská kolona byla proto naplno vystavena zničující palbě britského dělostřelectva a musela se dostat v sevřeném tvaru až nahoru, kde se teprve mohla rozvinout. Ruské kolony došly na hřeben oslabeny dělostřeleckou palbou, a když se ještě víc přiblížily, palbou z pěchotních zbraní, a než se mohly rozvinout v linii, srazilo je krupobití střel a prudký bodákový útok zpátky dolů. V tomto boji se ukázalo, že při střelbě na krátkou vzdálenost mají střely z Miniéových pušek obrovské přednosti proti běžným kulkám z ručnic, jejichž průraznost sotva stačí zabít jednoho člověka, kdežto Miniéovy střely zabily často i čtyři nebo pět lidí a měly v hlubokých ruských kolonách zničující účinek.

Když dorazily britské divize, stal se boj všeobecným a rozšířil se na delší frontu. Rusové, kteří nebyli s to postupovat dál, zaútočili svým levým křídlem na původní frontu britských postavení, kdežto jejich pravé křídlo se snažilo prorazit směrem k Sevastopolu. Podařilo se jim zčásti se zachytit na výšinách, které drželi Britové, nebyli však schopni vytvořit pravidelnou bitevní linii. Snažili se

obklíčit a navzájem odříznout jednotlivá menší britská uskupení jedno po druhém. I když boj byl tvrdý a Britové se bili úžasně, přesto by byli bývali v tomto nerovném zápase rozdrceni, kdyby nebyla došla Bosquetova francouzská divize. Zuávové a cizinecká legie napadli ruské levé křídlo a úplně je rozvrátili, přičemž se dokázali uplatnit i afričtí střelci, takže ruská pěchota se musela stáhnout. A tak čtrnáct tisíc spojenců, kteří ztratili třetinu svého počtu, porazilo třicet tisíc Rusů, přestože se všeobecně uznává, že Rusové jednotlivě bojovali velmi dobře, a jak jsme viděli, jejich válečné umění, pokud šlo o plán útoku, značně převyšovalo umění spojenců.

Proč tedy byli poraženi? Je třeba poznamenat, že většina jednotek, které se zúčastnily boje, byly poražené a demoralizované zbytky obléhatelů Silistry a že Dannenbergův sbor je vedle bývalého Ostěn-Sakenova sboru v současné době v ruské armádě nejhorší. Ale to nebylo rozhodující. Porážku způsobil — vedle chrabrosti Angličanů — typicky ruský způsob, jakým Rusové bitvu vedli. Podlehl tu ruský způsob vedení války evropskému způsobu. A to je charakteristický rys této bitvy.

Ruský velitel začne tím, že načrtne velmi dobrý plán útoku, který si vypůjčil z jedné z nejslavnějších Napoleonových bitev (neboť žádný ruský generál nikdy neměl originální myšlenku, dokonce ani Suvorov, jehož celá originalita tkvěla v přímém postupu). Sleduje tento plán a začne ho provádět, jak to jen jde nejlépe. Zachytí se v boku nepřítele. Strategický manévr je ukončen, začíná taktické provedení. A tu se najednou odvrhne vědecký a učený způsob vedení války, dílo západní civilizace, a propukne čisté barbarství. Tato skvělá armáda se starými jednotkami, z nichž mnohé jsou už pětadvacet let ve zbrani, tento vzor parádního drilu, je tak těžkopádná, tak nezpůsobilá pro boj jednotlivců a malých skupin, že s ní její důstojníci nemohou dělat nic jiného, než vrhnout ji celou proti nepříteli jako jednolitou masu. Není ani pomyšlení na nějaké taktické manévrování; vpřed, vpřed, vpřed, to je jediné, co se dá dělat. Tato stěsnaná spousta živého masa je samozřejmě už pro svou kompaktnost ten nejlepší terč, jaký si může dělostřelec přát; a tak Britové, kteří zalehli v řídkých řadách za hřebenem vrchu, chráněni před palbou,

kosili hluboké ruské kolony dělovými koulemi, pobíjeli Rusy po třiceti a čtyřiceti každou salvou a zasypávali je krupobitím Miniéových střel, z nichž sotva některá mohla minout tak obrovský cíl. Pouhý hrubý tlak, pouhá váha této masy měla prolomit spojenecké linie. Ale zde narazili na protivníka zvyklého na takový způsob vedení války. Britové se v indických válkách[304] naučili vzdorovat náporu hustých mas, i když měla masa útočníků početní převahu. A třebaže Rusové daleko převyšují sikhy nebo Balúče, přesto mohou jednotky, zvyklé porážet šesti nebo osminásobnou přesilu sikhů nebo Balúčů, klidně vzdorovat trojnásobné přesile Rusů, jakmile Rusové přijmou sikhskou taktiku. Když ruské kolony došly na vrchol kopce, byly už zlomeny a dezorganizovány palbou, a další salva na padesát yardů a bodákový útok je stačily rozbít. Později, když se Rusové dostali nahoru ve větším počtu, vytrvali Britové, podobně jako kdysi čtverce Napoleonových vojáků mezi mameluky u pyramid, uprostřed přívalu obklopivších je Rusů. Neochvějnost vojska, které mělo takovou sebedůvěru, jakou mohou mít jen příslušníci vysoce civilizovaného národa, a převaha Britů ve výzbroji a v palbě dokonaly dílo. Rusové střílejí hůř než kterékoli jiné vojsko, a tady to dokázali, neboť jinak by byli museli pobít všechny Angličany, kteří tu byli.

Takový byl ráz a takový je význam bitvy u Inkermanu. Ukazuje, že sláva ruské pěchoty bledne. Ukazuje, že ať je pokrok Ruska sebevětší, Západ se vyvíjí dvojnásob rychle a Rusko nemá proti vojskům Západu naději nejen ve vyrovnaném boji, ale dokonce ani při takové převaze, jakou mělo u Inkermanu. Nebýt katastrofálních ztrát, které utrpěly spojenecké transporty na Černém moři, bylo by možno říci, že kdyby se angličtí a francouzští generálové nedopustili příliš velkých chyb, stačila by tato bitva k tomu, aby zajistila jejich konečný úspěch na Krymu. O oné těžké katastrofě nevíme zatím žádné podrobnosti kromě toho, co obsahuje telegrafická depeše z Londýna, kterou dostal náš zástupce v Liverpoolu těsně před odplutím „Pacificu“; nevíme, zda poslední lodi vezly vojsko nebo jen potraviny a střelivo, ale z mlčení telegrafu vyvozujeme, že neměly na palubě vojsko. Jestliže však byly v této bouři ztraceny velké vojenské útvary určené pro Krym, pak utrpěli spojenci skutečně

těžší úder od živlů než od nepřítele a jejich síly před Sevastopolem mohou být zničeny nemocemi a vyčerpávajícími útoky dřív, než jim bude možné poslat nové posily.

Jiné a neméně vážné nebezpečí jim hrozí z postoje, který zaujaly německé mocnosti. Rakousko je podle všeho nyní poprvé skutečně nakloněno k tomu znepřátelit se se západními mocnostmi a připojit se k carovi, a celé Německo půjde s ním. V každém případě nepochybně už nadchází okamžik, kdy válka nabude ještě gigantičtějších a strašnějších rozměrů a kdy její plameny zachvátí celou Evropu.

Napsal B. Engels 27. listopadu 1854
Otištěno jako úvodník
v „New-York Daily Tribune",
čís. 4261 ze 14. prosince 1854

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

B. ENGELS

KRYMSKÉ TAŽENÍ

Od zoufalého a krvavého dne u Inkermanu nedošlo v krymském tažení k žádné důležitější vojenské události, ale skutečnost, že se blíží zima a Sevastopol nebyl dobyt, dala celé kampani nový charakter; nebude tedy na škodu udělat přehled vývoje událostí od vylodění expedičních vojsk, abychom zjistili, za jakých okolností a s jakými vyhlídkami vstupují do nové fáze dalšího vývoje. Nejdříve však musíme několika slovy doplnit naše dřívější poznámky o poslední pamětihodné bitvě. Oficiální zprávy o této události, které jsme vesměs uveřejnili, jsou mimořádně zmatené a nepřehledné. Hlášení lorda Raglana bylo zřejmě psáno ve velikém spěchu. Směšuje frontu své armády obrácenou k řece Černé s frontou obrácenou k Sevastopolu a označuje v jednom hlášení týž bok svých postavení jednou jako pravý, jednou jako levý, takže je nemožné získat z tohoto pramene jasnou představu o událostech. Canrobertovo hlášení je právě tak zmatené a neurčité jako stručné, a proto není k ničemu; a kdo srovná takzvanou Menšikovovu depeši v listu „Russkij invalid"[305] s dřívějšími hlášeními knížete Menšikova, musí na první pohled poznat, že je nepsal týž člověk. Mikuláš zřejmě zjistil, že už povolil tisku dost svobody, a uznal za vhodné vrátit se ke starému systému lhaní, protože mluví-li jako gentleman pravdu, neuchrání to jeho vojsko od porážky. Z jeho imperátorské vůle se normální průběh událostí dodatečně převrací vzhůru nohama a neúspěšný útok jeho armády, která měla vyprostit Sevastopol z obklíčení, proti obléhatelům se z ničeho nic mění ve vítězný výpad z města. Důvod je jasný: síly, které provádějí výpad, musí nutně ustoupit zpátky do svých opevnění, jakmile výpad dosáhl svého cíle. Ústup se takto dá vysvětlit jako samozřejmá věc, kdežto

kdyby se věci vylíčily tak, jak se skutečně staly, nedala by se utajit hanba porážky.

Mikuláš by opravdu udělal nejlépe, kdyby okolnosti této bitvy svému lidu zatajil. Od bitvy u Narvy nestihla ruské zbraně nikdy taková pohroma. A uvážíme-li obrovský rozdíl mezi Rusy u Narvy a Rusy u Inkermanu, mezi nevycvičenými hordami z roku 1700 a výborně vycvičenou armádou z roku 1854, musíme považovat proti tomu bitvu u Narvy ještě za světlou stránku v dějinách ruského válečnictví. Narva byla první velká pohroma vzmáhajícího se národa, jehož odhodlaný duch se učil vítězit na vlastních porážkách. Inkerman se jeví skoro jako jistý příznak úpadku onoho skleníkového vývoje, který Rusko prožívá od dob Petra Velikého. Umělý růst a sama snaha udržovat s barbarským materiálem velkolepé zdání civilizace už zřejmě vyčerpaly národ a přivodily mu jakési úbytě. Ve všech bitvách tohoto století, od Slavkova a Jílového[306] až po Silistru, se Rusové osvědčili jako výborní vojáci. Pokud byli poraženi, daly se jejich porážky vysvětlit a neposkvrnily čest armády, i když pokazily reputaci jejích generálů. Ale teď se situace úplně změnila. Jestliže Balaklava dokázala převahu spojeneckého jezdectva, jestliže celé obléhání Sevastopolu dokazuje ohromnou převahu spojeneckého dělostřelectva nad ruským, ruská pěchota si přece stále ještě zachovávala svou velmi dobrou pověst. *Inkerman vyřešil i tuto otázku.* Je to divné, ale ruská pěchota ztratila svou dobrou pověst v bitvě, v níž každý jednotlivý ruský pěšák bojoval možná statečněji než kdykoli předtím. Naprostá prostřednost, která je hlavním charakteristickým rysem všech vojenských operací v této válce jak na ruské, tak i na spojenecké straně, nebyla dosud nikdy zřejmější. Každý pohyb vojska a každý podniknutý krok měl vzápětí přesně opačný výsledek, než jakého se mělo docílit. Podnikne se náhlý úder — a najednou je z toho celé tažení, dokonce zimní tažení. Vybojuje se bitva, ale její výsledky jsou jen chvilkové a rozplynou se vítězům v rukou ani ne za týden. Otevřené město se dobývá těžkým obléhacím dělostřelectvem, ale než se na místo dopraví obléhací trén, změní se otevřené město v prvotřídní opevněný tábor. Zahájí se obléhání, užuž je úspěšné, ale musí se zrušit, protože na pomoc pevnosti přitáhla armáda, která ovšem nezvítězila, nýbrž byla poražena. Silné postavení, které vojsko zaujalo proti armádě vyslané vyprostit pevnost, má tak krátkou frontu, že ještě dopomůže této armádě změnit obléhatele v obležené! A tak uplyne deset týdnů ve všelijakých pokusech, bojích, zákopnických pracích, plánech a protiplánech; nastává zima a obě armády — zvláště však spojenci — jsou naprosto nepřipraveny na toto roční období; a to všechno nevede k ničemu jinému než k strašlivým ztrátám na obou stranách — a rozhodnutí celého tažení zůstává stejně vzdálené a pochybné jako dřív.

Síly, které spojenci dopravili na Krym od první invaze až do 5. listopadu, nepřesahují 25 000 Britů, 35 000 Francouzů a 10 000 až 15 000 Turků, čili celkem 70 000 až 75 000 mužů. Když byla expedice zahájena, nepočítalo se s dalšími posilami z Anglie nebo Francie; několik praporů a eskadron bylo sice na cestě, ale ty už jsou v uvedeném odhadu zahrnuty. Všechny další síly, které sem snad byli spojenci schopni v krátké lhůtě dopravit, byly jistě turecké, a Turkům — přes Četati a Silistru — neprojevovali nikdy ani spojenečtí velitelé, ani spojenecké vojsko žádnou důvěru. Za opravdu spolehlivou a skutečně účinnou část expedice se tedy dalo považovat jen 60 000 Francouzů a Angličanů. Tato armáda byla však příliš malá pro tažení a příliš velká pro náhlý úder. Nemohla se rychle nalodit; měsíce, které si vyžádaly přípravy, stačily Rusy upozornit na nebezpečí; a jestliže přítomnost Rakušanů zaručovala, že Rusové nezaútočí na podunajská knížectví a Bulharsko, pak na druhé straně zabezpečovala Besarábii a Oděsu před *jakýmkoli* vážným ohrožením. Rakušané totiž zaujali postavení v boku a v týlu operační linie obou protivníků, takže ani ta ani ona armáda se nemohla pustit vpřed, aniž se jim vydala všanc. A tak Rusové museli s určitostí vědět, že všechny tyto přípravy jsou namířeny proti Sevastopolu; kromě něho byly do jisté míry vážně ohroženy jen přístavy Cherson a Nikolajev, kde jsou loděnice ruského válečného loďstva. Bylo tedy jisté, že na každý krok v přípravách spojenců odpovědí Rusové přípravami na Krymu. A to také udělali, takže se zamýšlený náhlý úder nakonec změnil v pravidelné tažení, které se však — a to je zřejmé už z toho, jak bylo zahájeno — vede tím nejnepravidelnějším způsobem.

Jaká je skutečná situace, svitlo spojencům poprvé na Almě, když museli dovolit Rusům, aby se v naprostém pořádku stáhli z bojiště, ačkoli tu útočící spojenci měli značnou početní převahu; původní plán se zvrtl, úder se nezdařil a bylo nutné připravit se na několik nových eventualit. A nyní nastalo kolísání a promarňoval se den za dnem; nakonec bylo rozhodnuto pochodovat na Balaklavu: spojenci dali přednost výhodám silného obranného postavení před možností brzy se zmocnit sevastopolské Severní strany, která ovládá město a je proto klíčovým bodem. Menšikov se zároveň dopustil podobných chyb svým ukvapeným pochodem k Sevastopolu a stejně ukvapeným opačným pochodem k Bachčisaraji. Pak začalo obléhání. Uplynulo devatenáct dní, než mohly baterie v první paralele zahájit palbu, a pak už zůstávala situace na obou stranách zhruba stejná. Obléhání pokračovalo nesmírně pomalu, ale nijak zvlášť jistě. Řady obléhatelů úžasně prořídly, protože těžkou práci v zákopech a namáhavou službu v předních strážích konali lidé oslabení nezvyklým podnebím a strašlivými epidemiemi. Jejich velitelé nepočítali ani s obvyklými ztrátami při polním tažení a na tak mimořádné ztráty nebyli připraveni. Zdravotní a intendanční služba, zvlášť u Britů, byla v naprostém nepořádku. Na dohled měli bohatou Bajdarskou dolinu, oplývající vším, čeho se jim nejvíc nedostávalo, ale odvážit se tam nemohli! Na brzké posily nebyla naděje; a Rusové přicházeli ze všech stran. Pak nadešel 25. říjen. Rusové získali výhodu, a spojenci přišli o třetinu jezdectva. Potom následovala bitva 5. listopadu, v níž byli sice Rusové odraženi, ale spojenci utrpěli ztráty, jaké si už podruhé nemohli dovolit. Od té doby ruská armáda vyslaná na pomoc obleženým i obléhající spojenci nic nepodnikají. Obléhání Sevastopolu, pokud vůbec pokračuje, provádí se pro forma*. Sotva bude někdo tvrdit, že nedbalá a nesoustavná palba, kterou udržují spojenci od 5. listopadu, může nějak uškodit obranným stavbám pevnosti nebo snad bránit Rusům, aby opravovali dosud způsobené škody. Není pochyby o tom, že bude-li obléhání obnoveno, bude muset začít úplně znovu, jenom snad s tím rozdílem, že útočící baterie

* — naoko, formálně. *(Pozn. red.)*

budou o několik set yardů blíž k pevnosti, než když se začínalo poprvé, pokud ovšem palba z města, podporovaná nepřetržitými útoky z Inkermanu, nebude silnější než palba spojenců a nezničí předsunutější baterie.

A tak jsou na tom spojenci na začátku prosince takto: octli se v krajině s tuhými zimami, špatně oblečeni a špatně zásobeni ostatním materiálem, který by jim umožnil jakžtakž přečkat nepříznivé roční období; jsou slabí přes všechny posily, které jim došly nebo jsou na cestě; měli ohromné ztráty; ženou se za takovými cíli a dělají to takovými metodami, na jaké nikdy ani nepomyslili a na jaké nebyli připraveni — a nedosáhli ničeho, naprosto ničeho kromě vědomí, že mají individuální a taktickou převahu nad svými protivníky. V této době spojenci už jistě dostali posilu 20 000 mužů, hlavně Francouzů, a další posily se čekají; ale když si uvědomíme, jaké potíže a odklady provázely první spojeneckou výpravu do Turecka, když si dále uvědomíme, že si první armáda ponechala téměř všechny transportní lodi použité pro její přepravu a že se pro divize, které nyní dostaly rozkaz odplout na Východ, musí hledat nové lodi, musíme dospět k závěru, že po příjezdu zmíněných 20 000 mužů síla krymské armády po nějakou dobu nijak podstatně nevzroste. Spojenecké síly teď tedy mají nějakých 55 000—60 000 mužů, z nichž třetina přišla na bojiště rovnou z pohodlného posádkového života a hodně zkusí, než přivykne trampotám zimního táboření pod studeným krymským nebem. A po pohromě, která stihla francouzské a anglické transporty v prudké bouři 14. listopadu, se mohou právě tyto posily ukázat přítěží, místo aby spojeneckou armádu posílily. O této pohromě ovšem nelze říci, že patří k oněm osudným a zdrcujícím nehodám, které ani nejlépe připravené plány nemohou předvídat nebo jim zabránit. Takové bouře jako 14. listopadu jsou v tomto období obvyklé, a nebylo tedy v této roční době nic neobvyklého ani na katastrofě, která stihla spojenecké loďstvo. Už sama doba, kdy krymská expedice po tříměsíčních únavných a nevysvětlitelných odkladech vyplula, věstila bouře a ztroskotání, provázené ztrátami lodí, posádek, vojáků a zásob. Navíc byli organizátoři tohoto prazvláštního tažení znovu a znovu varováni před nehodami, které v tak pokročilou roční dobu neroz-

lučně provázejí plavbu po Černém moři. Oni jsou tedy odpovědni i za neštěstí ze 14. listopadu, které způsobilo, že spojeneckým silám hrozí úděl Napoleonovy armády za tažení na Moskvu. Londýnské „Times" odhadují celkové ztráty na lidech, k nimž došlo 14. listopadu na různých místech Krymu, na tisíc mužů, „nepočítaje ty, kteří padli do rukou kozákům". Tytéž noviny dále sdělují, že

„nedávno odplul do Balaklavy nádherný nový šroubový parník ‚Prince' o výtlaku 2700 tun, který měl na palubě 46. pluk, všechno zimní oblečení pro vojsko provádějící obléhání, mimo jiné 40 000 plášťů, flanelové oblečení, spodní prádlo, punčochy a rukavice, hovězí a vepřové maso a jiný proviant, potřeby pro nemocnici ve Skutari a velké množství koulí a granátů pro další obléhání. To všechno je úplně ztraceno. Ke dnu šla i ‚Resolute' s nákladem 900 tun střelného prachu. Tak se zdá, že jedinou krutou ranou přišel vniveč všechen materiál potřebný k tomu, aby se pokračovalo v obléhání a aby se vojsko opatřilo proti drsné zimě; a i když se míníme spokojit jen tím, že udržíme své pozice na výšinách před Sevastopolem, je zřejmé, že nejsme s to čelit svému nejhoršímu nepříteli — nadcházející zimě."

Ačkoli je Krym téměř oddělenou částí ruské říše a ačkoli jednotky nasazené proti spojencům nebyly schopny je vypudit, když ještě měly spojenecké síly jen 35 000 mužů, přesto se nikdo neodváží tvrdit, že tato šedesátitisícová spojenecká armáda je dost silná, aby se mohla postavit na odpor všemu vojsku, které sem Rusko může dopravit. Rusové mají na Krymu šest divizí pěchoty a jednu záložní divizi, čili asi 100 praporů (kromě námořní pěchoty a námořníků, které jsme nepočítali na té ani na oné straně). Těchto 100 praporů, z nichž polovina prodělala osmnáctiměsíční krvavé tažení na Dunaji, nepostaví dohromady víc než 50 000—60 000 mužů; všechny ruské síly v poli, včetně jezdectva, polního dělostřelectva a kozáků, přesahují spojenecké síly sotva o 10 000—15 000 mužů. Je-li však pravda, že je na pochodu k Perekopu Liděrsův sbor, čili dalších 49 praporů, tj. asi 20 000—25 000 mužů (neboť i oni ztratili třetinu svého počtu na Dunaji), a jestliže se týmž směrem stahují další zálohy z nově sestavených jednotek, pak se může Rusům velmi brzy naskytnout vhodná příležitost, aby spojencům zasadili citelný úder; a protože morální, fyzická a taktická převaha při zhruba rovnocenném velení se dlouho neudrží proti početní přesile, může být výsledek značně nejistý. A přitom kdyby nastala mimořádně

tuhá zima, která by přerušila všechny operace, nebyly by spojenecké armády podle vlastního přiznání schopny ji vydržet.

Tento přehled situace na Krymu jen ospravedlňuje pochybnosti a váhání, s nimiž jsme přijali oznámení, že se Rakousko připojilo k západním mocnostem. Okolnosti, které jsme podrobně rozebrali, určitě nejsou takové, aby vylákaly vídeňský kabinet z jeho obvyklé nerozhodnosti, kdežto britská vláda je v choulostivé situaci, naléhavě potřebuje zakrýt tento obrovský neúspěch na Východě zdáním, že se dosáhlo čehosi důležitého někde jinde, a má proto víc než dostatečný důvod k tomu, aby udělala z malinké smlouvy velikou útočnou a obrannou alianci[307]. Možná, že se v tom mýlíme, ale naši čtenáři vědí, jaké máme pro svůj názor důvody; a časem se ukáže, zda všechno to vychloubání tím, že se Rakousko připojilo ke spojencům, je založeno na skutečnosti, nebo zda je to trik speciálně připravený k použití na zasedání parlamentu.

Napsal B. Engels 4. prosince 1854
Otištěno jako úvodník
v „New-York Daily Tribune",
čís. 4272 z 27. prosince 1854

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

K. MARX A B. ENGELS

VÝVOJ VÁLKY

Slunce od Slavkova zapadlo v blátě. Na oslavu 2. prosince[308] měla být před Sevastopolem svedena velká bitva; tak se důvěrně oznamovalo a věřilo v Paříži, ale ze zprávy generála Canroberta z 3. prosince vyplývá, že „lilo jako z konve, cesty byly přerušeny, zákopy se naplnily vodou a obléhací operace, stejně jako všechny ostatní práce, musely být odloženy".

Na řece Černé měli zatím Rusové převahu v ofenzívě a spojenci v defenzívě; pod hradbami Sevastopolu tomu bylo obráceně. Jinými slovy, na řece Černé byli Rusové dost silní, aby ovládali pole, což spojenci nedokázali, i když byli s to držet své postavení, kdežto u Sevastopolu byli spojenci dost silní, aby prováděli obléhání, ale měli proti sobě početně skoro stejně silnou posádku, takže obléhací operace sice nebyly zastaveny, ale pokračovaly téměř bez viditelného výsledku. Zdá se však, že se poměr sil co nejdříve změní a že spojenci budou brzy dost silní, aby zatlačili Rusy od řeky Černé. V tom případě mají Rusové po ztrátě svého postavení nad Inkermanem na vybranou dvojí. Buď mohou spojence obejít a zřídit opevněný tábor u Severní pevnosti, anebo mohou s jádrem své armády ustoupit do vnitrozemí, kam se za nimi spojenci nemohou daleko pustit. Spojenci asi sotva shromáždí do února dost sil, aby mohli obklíčit severní tábor nebo sledovat ustupující armádu o mnoho dál než k Bachčisaraji. Těžko by mohli svést druhou bitvu s armádou, která by se zakopala někde kolem Simferopolu. V obou případech budou muset couvnout zpátky na řeku Černou, a tak se

tato hra se střídavým postupem a ústupem bude asi hrát přes celou zimu, pokud ovšem Sevastopol nepodlehne zteči z jižní strany. Ale protože zprávy o obléhání, které přivezl „Atlantic", jsou velmi sporé, nemůžeme o tom říci víc, než že je to málo pravděpodobné. Je nám ovšem známo, že podle zprávy ze 7. prosince, otištěné v pařížském „Moniteuru" a převzaté londýnskými listy, spojenecké armády náhle získaly převahu a pouhé dva dny po záplavě „město téměř úplně obklíčily". Jenže tato podezřelá zpráva byla zjevně vyrobena proto, aby napravila zklamání nad nesplněným proroctvím o 2. prosinci.

Nedávno jsme přinesli přehled o celkovém počtu a rozmístění ruské armády.* Upozorňovali jsme tehdy na to, že z tohoto téměř tři čtvrtě miliónu vojáků byla až dosud nasazena v bojových operacích stěží třetina a že valná většina zbývajících dvou třetin má za úkol nahánět strach Rakousku. Přestože byly na Krym poslány posily, situace se od té doby příliš nezměnila, neboť 4., Dannenbergův sbor, který měl vyprostit Sevastopol, byl stažen z dunajské armády, kde byl předtím doplněn. Jediná podstatná změna v postavení velké ruské západní armády, jak bychom mohli nazvat sbor asi o 300 000 mužích soustředěný na rakouských hranicích, je v tom, že se její levé křídlo nepatrně protáhlo směrem k Besarábii a střednímu toku Dněstru; v tomto postavení má možnost, bude-li to třeba, přijmout zbytky dunajské armády v případě, že budou muset ustoupit z Besarábie. Velká západní armáda kromě toho možná vyčlenila několik divizí pro Krym a nevelké posily pro dunajskou armádu, ale vcelku je její síla neztenčena; příchod 3. gardové divize z Revelu a nějakých dalších záloh zřejmě tento úbytek vyrovnal.

Zato dunajskou armádu je možno považovat za úplně rozloženou; změnila se v pouhý demonstrační sbor, umístěný v Besarábii proto, aby co možná nejdéle udržoval zdání ruské okupace. Když odešel Liprandi a potom Dannenberg, přišla tato armáda o celý 4. sbor (10., 11. a 12. divize); odečteme-li od zbývajících pěti divizí (tj. 7., 8., 9., 14. a 15.) jednotky nezbytné pro obsazení

* Viz tento svazek, str. 557–561. *(Pozn. red.)*

pobřeží a posádky pevností od Bendery a Izmailu po Cherson a Nikolajev a uvážíme-li ohromné ztráty za dvou dunajských tažení, zjistíme, že těchto pět divizí nemůže postavit pro polní operace víc než 15 000 mužů. Divize jsou totiž rozmístěny poblíž pobřeží, a ruská obrana, tak silná v nitru pevniny, je všude na pobřeží velmi chabá. Musí střežit mnoho pevností a skladů před útokem nepřátelského loďstva, a tak je vysvětlitelné, že z 30 000 nebo 35 000 mužů, z nichž se skládá těchto pět divizí, nelze použít v poli ani poloviny.

Rozpuštění dunajské armády je velmi vhodný krok stejně jako většina velkých strategických opatření Rusů (hrubé chyby totiž zpravidla začínají až při jejich *provádění*). Od té doby, kdy Angličané a Francouzi uvázli až po uši na Krymu, nestojí proti Rusům na Dunaji žádný nepřítel. Armáda Ömera paši má po ztrátách ze dvou tažení, které nikdy nebyly nahrazeny, stěží 40 000 mužů a je vinou západní diplomacie natolik rozložena, že by sotva stačila obklíčit Izmail, ale vůbec už by nebyla schopna vyčlenit sbor, který by kryl obléhání nebo odrazil Rusy v poli. Kromě toho útok na Besarábii, který by byl ještě před několika měsíci měl jako diverze mohutný účinek, ztratil nyní jakýkoli vojenský smysl, a proto se teď armáda Ömera paši přesunuje na Krym. Jediná síla, která může nyní ohrozit Rusy z jihozápadu, je tedy rakouská armáda v síle asi 270 000 mužů, která obsadila Halič, Sedmihradsko a Moldavsko. Tuto armádu je především nutno držet v šachu. Neboť kdyby Rakousko vypovědělo Rusku nepřátelství, museli by Rusové opustit Besarábii a celou oblast až k Bugu a museli by vést operace buď z útočné základny — z polských pevností — nebo z obranné základny v oblasti Kyjeva a Dněpru. V obou případech by dunajská armáda byla odříznuta a musela by si najít základnu někde v jižních stepích, což není právě snadné v krajině, která uživí spousty koní a ovcí, ale velmi málo lidí. Na druhé straně, kdyby se Rakousko postavilo na stranu Ruska nebo namířilo své neutrální bodáky proti Alpám a na Rýn, mohla by polská armáda buď vtáhnout do Německa jako záloha Rakušanů, když by předtím poslala silný sbor k Dunaji, nebo by se na Dunaj vrhla celá masa Rakušanů a riskovali by pochod na Cařihrad. V obou případech by samo-

statná armáda na Dunaji, silnější než demonstrační sbor, byla zbytečná.

O účasti Rakouska v této válce se dá samozřejmě mluvit jen hypoteticky. Ukazuje se, že halasně vytrubovaná spojenecká smlouva, kterou prý Rakousko uzavřelo s Francií a Anglií 2. prosince, je jen návnada pro anglický parlament, jak jsme varovali své čtenáře hned, když byla smlouva ohlášena.

V královnině trůnní řeči se o smlouvě říká:

„S uspokojením vám oznamuji, že jsem společně s francouzským císařem uzavřela s rakouským císařem smlouvu, od níž očekávám, že přinese závažné výhody pro společnou věc"

Ovšem Aberdeen, na silné naléhání lorda Derbyho, byl nucen doplnit prohlášení takto:

„Navrhujeme pouze, aby sněmovna vzala s uspokojením na vědomí, že Její Veličenstvo uzavřelo smlouvu, od níž královna" (totiž starý Aberdeen) „očekává závažné výhody."

To je celé jeho vysvětlení. V Dolní sněmovně donutil pan Disraeli lorda Johna Russella jít ještě o krok dál a otevřeně přiznat, že vychvalovaná dohoda o spojenectví neznamená vlastně ani dohodu, ani spojenectví. Doznal, že smlouva nezavazuje Rakousko vůbec k ničemu, zatímco západní mocnosti nutí k útočnému a obrannému spolku s Rakouskem, *kdyby* Rakousko uznalo za vhodné vyhlásit válku Rusku, a mimoto je zavazuje navrhnout Rusku nejpozději do konce roku mírové podmínky na základě známých čtyř bodů. Rakousko by tedy konec konců mohlo vyklouznout ze spolku, „aniž by se dopustilo věrolomnosti", kdyby „na poslední chvíli" prohlásilo, že nesouhlasí s výkladem, který dávají čtyřem bodům západní mocnosti. Výklad slavné smlouvy z 2. prosince, který podal lord John Russell, měl za následek, že v Londýně i v Paříži okamžitě klesly kursy cenných papírů.

Před rokem koalice tvrdila, že připustila sinopský masakr proto, aby dosáhla spojenectví s německými mocnostmi. Nyní tvrdí, že zdánlivá smlouva s jednou z těchto mocností je rovnocennou náhradou za to, že bylo ztraceno ne turecké loďstvo, ale britská armáda. Poslední čísla německých novin dokonce ujišťují,

že zahájení britského parlamentu dalo signál k tomu, aby se znovu vynořil přízrak vídeňské konference, která je připravena pustit opět v chod svou těžkopádnou mašinérii.

Avšak Rakousko podle lorda Johna Russella prohlašuje, že bude možná vtaženo do války s Ruskem, a postavení, které zaujala ruská armáda na rakouských hranicích, této možnosti nasvědčuje; předpokládejme tedy na okamžik, že se Rakousko a ostatní Německo, dokonce i Prusko, hodlají připojit k západním mocnostem. Jak dalece by bylo Rusko připraveno na takovou eventualitu?

I když kontinentální síly vržené roku 1812 proti Rusku byly daleko slabší než ty, které možná uvidí na svých hranicích v dubnu nebo květnu, i když tehdy byla Anglie jeho spojencem, a ne nepřítelem, může se Rusko utěšovat úvahou, že čím početnější jsou armády, které pronikají do jeho nitra, tím větší je naděje na jejich rychlé zničení, a že na druhé straně má nyní samo ve zbrani třikrát tolik vojska, než mělo tehdy.

Tím nechceme tvrdit, že je „svatá Rus" nedobytná. Naopak, domníváme se, že se s ní co do vojenských zdrojů může měřit samo Rakousko bez spojenců, a v případě, že se Rakousko a Prusko spojí, jsou naprosto schopny, bereme-li v úvahu pouze vojenské vyhlídky, přinutit Rusko k potupnému míru. Každých čtyřicet miliónů lidí, soustředěných na území velkém jako vlastní Německo, je s to úspěšně se utkat s šedesáti milióny ruských poddaných rozptýlených po celé zemi. Strategii útoku na Rusko od západu naprosto jasně vytyčil Napoleon, a kdyby jej okolnosti nikoli strategické povahy nebyly donutily odchýlit se od jeho plánu, byla by bývala svrchovanost a celistvost Ruska roku 1812 vážně ohrožena. Jeho plánem bylo postoupit na Dvinu a Dněpr, zřídit tu obranné postavení, vybavené jak opevněními, tak i sklady a komunikacemi, dobýt ruské pevnosti na Dvině, a odložit pochod na Moskvu na jaro 1813. Až koncem sezóny ho politické důvody, pokřik jeho důstojníků proti přezimování v Litvě a jeho slepá víra v neporazitelnost přiměly vzdát se tohoto plánu. Pochodoval na Moskvu, a výsledek je znám. Katastrofu nesmírně zhoršila špatná správa francouzské intendantury a nedostatek teplého oblečení pro vojáky. Kdyby

bylo bývalo o tyto věci lépe postaráno, byl by se Napoleon na svém ústupu octl u Vilna v čele armády dvojnásob silné, než byla armáda, kterou mohlo proti němu postavit Rusko. Jeho omyly jsou jasné a žádný z nich není sám o sobě nenapravitelný. Skutečnost, že Napoleon pronikl až k Moskvě, stejně jako pochod Karla XII. k Poltavě, dokazuje, že země není nepřístupná, i když přístup do ní je obtížný; a pokud jde o otázku, jak se udrží vítězná armáda v nitru země, záleží všechno na délce operační linie, na vzdálenosti a bezpečnosti základen. Posuzujeme-li dlouhé operační linie podle toho, jak mohou škodit aktivitě armády, pak se Napoleonova operační linie od Rýna k Jílovému [Preussisch-Eylau] a Friedlandu zhruba rovná operační linii od Brestu Litevského (za předpokladu, že by polské pevnosti byly dobyty v prvním roce války) do Moskvy. A to při tomto předpokladu nebereme v úvahu okolnost, že by se bezprostřední operační základna měla posunout k Vitebsku, Mogilevu a Smolensku, protože bez této přípravné akce by pochod na Moskvu byl nesporně hazardní.

Rusko je bezesporu řídce osídleno; nesmíme však zapomínat, že centrální provincie — srdce ruského národa a jádro jeho síly — jsou zhruba stejně lidnaté jako střední Evropa. V Polsku, to je v pěti guberniích, které tvoří ruské Království polské, je lidnatost v průměru asi stejná. Nejlidnatější oblasti Ruska — Moskevská, Tulská, Rjazaňská, Nižegorodská, Kalužská, Jaroslavská, Smolenská a jiné gubernie — jsou skutečným srdcem Velké Rusi a tvoří kompaktní celek; na jihu na ně navazují stejně hustě osídlené maloruské provincie — Kyjevská, Poltavská, Černigovská, Voroněžská a další. Celkem je takových provincií neboli gubernií 29; hustota obyvatelstva je v nich poloviční než v Německu. Pouze ve východních a severních provinciích a v jižních stepích je osídlení velmi řídké; zčásti také v bývalých polských provinciích na západě — Minské, Mogilevské a Grodenské —, protože tu jsou rozsáhlé bažiny mezi (polským) Bugem a Dněstrem. Ale postupující armáda, která by měla v týlu úrodné roviny Polska, Volyně a Podolí a před sebou jako své válčiště obilnice středního Ruska, se nemusí bát o svou výživu, zajistí-li si aspoň trochu obratně zásobování a naučí-li se od Rusů samých používat místních dopravních prostředků.

Neboť aby ustupující armáda zničila všechny zdroje, jak se to stalo roku 1812, to je možné jen podél jedné operační linie a v její bezprostřední blízkosti; a kdyby si byl Napoleon při svém spěšném postupu od Smolenska sám nesvázal ruce velmi krátkou lhůtou, ve které chtěl ukončit tažení, byl by kolem sebe našel spoustu zdrojů. Ale protože spěchal, mohl opatřovat potraviny a krmivo jen v nejbližším okolí své pochodové osy, a jeho pícovníci se tehdy zřejmě báli pronikat daleko do rozlehlých jehličnatých lesů oddělujících jednotlivé vesnice. Armáda, která je s to vyčlenit silné jezdecké skupiny, aby se zmocnila potravin a potřebného množství kár a vozů od místního obyvatelstva, se může snadno zásobit vším nezbytným proviantem a pící; a není příliš pravděpodobné, že by Moskva shořela podruhé. Ale ani v tom případě by se nedalo zabránit ústupu do Smolenska, kde by armáda našla svou dobře připravenou operační základnu, zásobenou vším potřebným.

Ale je nutno řešit nejen vojenské otázky. Taková válka musí být dovršena také politickými akcemi. Možná že kdyby Německo vyhlásilo Rusku válku, bylo by to pro Rusko signálem, aby samo obnovilo Polsko. Mikuláš by se určitě nerozloučil s litevskými a ostatními západoruskými provinciemi; ale z Polského království, Haliče, Poznaňska a možná i ze Západních a Východních Prus by se dalo vytvořit slušně velké království. Těžko lze říci, zda by takové vzkříšení Polska bylo trvalé. Ale jedno je jisté: skoncovalo by se vším tím jalovým nadšením pro Polsko, které posledních čtyřicet let staví na odiv kdekdo, kdo si říká liberál nebo pokrokář. Pak by se Rusko určitě obrátilo na Uhry; a kdyby se snad Maďaři zdráhali, nezapomeňme, že dvě třetiny obyvatelstva Uher tvoří Slované, kteří se dívají na Maďary jako na panovačnou a vetřeleckou aristokracii. Na druhé straně Rakousko by v takovém případě neváhalo obnovit starou uherskou konstituci, aby tak vymazalo Uhry z mapy revoluční Evropy.

To dostatečně ukazuje, jak široké a vojensky a politicky důležité perspektivy by se otevřely tím, že by Rakousko přistoupilo k západní alianci a že by se objevila možnost války celé Evropy proti Rusku. Předpokládáme-li opak, můžeme čekat, že na jaře možná uvidíme půldruhého miliónu vojáků sešikovaných proti

západním mocnostem a rakousko-pruskou armádu pochodující k francouzským hranicím. A pak se řízení války jejím nynějším vůdcům určitě vymkne z rukou.

Napsali K. Marx a B. Engels
14.—15. prosince 1854
Otištěno jako úvodník
v „New-York Daily Tribune“,
čís. 4276 z 1. ledna 1855

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

B. ENGELS

RAKOUSKÁ BRANNÁ MOC

Je podivné, že anglický tisk, který se posledního půl roku nezabývá ničím jiným než postavením Rakouska, nám nikdy nepodal přesné informace o skutečné vojenské síle, kterou může Rakousko vrhnout na misku válečných vah ve chvíli, kdy se rozhodne pro určitou politickou linii. Londýnské deníky se nemohou shodnout v tom, co je lepší, zda spolek s Rakouskem, nebo otevřená roztržka s ním. Ale tyto noviny, reprezentující veřejné mínění národa, který se pyšní tím, že je národem nejlepších obchodníků na světě, se nikdy nesnížily k oněm podrobnostem a statistickým údajům, o jejichž znalost se musí opírat každé rozumné rozhodnutí nejen v obchodě a v politické ekonomii, ale i v mezinárodní politice. Opravdu se zdá, jako by britský tisk řídili lidé, kteří se ve svém oboru vyznají právě tak málo jako oni britští důstojníci, kteří si myslí, že splnili svou povinnost, když si koupili patent na důstojnickou hodnost. Jedny noviny tvrdí, že je nutné udržet si stůj co stůj a za všech okolností spojenectví s Rakouskem, neboť Rakousko má ohromnou vojenskou moc. Druhé zase tvrdí, že spolek s Rakouskem je víc než bezcenný, protože Rakousko potřebuje všechnu svou energii k tomu, aby udrželo na uzdě Uhry, Polsko a Itálii. Ale jaké jsou reálné vojenské síly Rakouska, to se ani jedny, ani druhé noviny nikdy nenamáhaly dovědět.

Rakouská armáda, řízená až do roku 1849 podle těžkopádného a zastaralého systému, byla v onom roce od základu přebudována. Porážky v Uhrách na tom měly právě takový podíl jako vítězství v Itálii. Správa byla zbavena starých tradičních překážek. Armáda země, která právě potlačila revoluci v hlavním městě a občanskou

válku v provinciích, byla zorganizována čistě na základě válečného stavu. Úspěšně bylo zavedeno rozdělení armády na stálé brigády, divize a sbory, tak jak existovalo za Napoleona a jak existuje nyní v ruské armádě v poli. 77 pluků pěchoty, kromě střeleckých částí, a 40 pluků jezdectva bylo za italského a uherského tažení tak rozptýleno, že nejen jednotlivé prapory téhož pluku, ale dokonce jednotlivé roty téhož praporu byly nasazeny v téže době každá jinde, část v Uhrách a část v Itálii. Tyto pluky byly nyní znovu spojeny a rozděleny do brigád tak, aby se zabránilo každému takovému nepořádku a aby se zajistil pravidelný chod plukovní administrativy. Podle tohoto nového plánu se rakouské ozbrojené síly dělí na čtyři armády, skládající se z dvanácti armádních sborů a ze dvou jezdeckých sborů. Každá armáda má nejen všechny tři druhy zbraní, ale je také vybavena naprosto samostatným administrativním štábem a materiálem zajišťujícím její okamžitou akceschopnost. První armáda — 1., 2. a 9. armádní sbor — je zpravidla rozmístěna v německých provinciích říše; druhá armáda — 5., 6., 7. a 8. armádní sbor a 2. jezdecký sbor — a třetí armáda — 10., 11. a 12. armádní sbor a 1. jezdecký sbor — je zpravidla rozmístěna v uherských a slovanských provinciích; konečně čtvrtá armáda, která se skládá pouze ze 4. armádního sboru, je umístěna v Itálii.

Každý armádní sbor se skládá ze dvou až tří divizí pěchoty, z jedné či dvou jezdeckých brigád, ze čtyř baterií záložního dělostřelectva, a jsou k němu přičleněny potřebné oddíly pontonýrů, trén, intendanční služba a lékařský personál. Jezdecký sbor se skládá ze dvou divizí, které se rovnají čtyřem brigádám nebo osmi plukům jezdectva, a z odpovídajícího počtu lehkých baterií. Pěší divize se skládá ze dvou brigád po pěti praporech, z nichž každá má baterii pěšího dělostřelectva, a ze dvou až čtyř eskadron jezdectva.

Celá takto rozdělená branná moc se skládá, jak jsme uvedli dříve, ze sedmdesáti sedmi pluků pěchoty, nepočítaje v to střelce, ze čtyřiceti pluků jezdectva a ze čtrnácti pluků polního dělostřelectva, mimo pevnostní dělostřelectvo, ženisty, sapéry atd. Pěchota má šedesát dva řadové pluky, čtrnáct a jednu třetinu hraničářských pěších pluků, a jeden pluk a pětadvacet praporů střelců. Řadový

pluk se skládá z pěti aktivních [polních] a jednoho náhradního praporu, nebo z dvaceti osmi aktivních [polních] a čtyř náhradních rot. Aktivní rota má dvě stě dvacet mužů, náhradní rota sto třicet mužů. Z toho tedy vyplývá, že řadový pluk má v pěti aktivních praporech 5964 mužů, a 62 pluků včetně náhradních částí má tedy mít celkem 369 800 mužů. Hraničářské pěchoty je čtrnáct pluků, a každý pluk má dva aktivní a jeden záložní prapor, což se rovná dvanácti aktivním a čtyřem záložním rotám. Aktivní rota má celkem 242 mužů, včetně 22 střelců. Hraničářský pluk má tedy 3850 mužů, a všech čtrnáct pluků dohromady 55 200 mužů. Střelci, neboli myslivci, tvoří jeden pluk o sedmi praporech, tj. 32 rot včetně náhradních; a 25 samostatných praporů, tj. 125 rot včetně náhradních; každá rota má 202 muže, celkem je tedy střelců 32 500. Úhrnný počet pěchoty tak činí 470 000 mužů.

Rakouské jezdectvo se skládá z 16 těžkých pluků (8 pluků kyrysníků a 8 pluků dragounů) a ze 24 lehkých pluků (12 pluků husarů a 12 pluků hulánů). V jezdectvu je velmi vhodně využito příslušníků různých národností tvořících rakouskou říši podle jejich odlišných schopností. Kyrysníci a dragouni jsou téměř výlučně Němci a Češi; husaři jsou vesměs Maďaři a huláni jsou vesměs Poláci. V pěchotě by se na podobném rozlišení sotva dalo něco vyzískat. Všeobecné pravidlo je, že Němci a Maďaři tvoří elitní granátnické prapory, zatímco z Tyrol (německých i italských) a ze Štýrska se zpravidla doplňují střelecké jednotky; hraničářská pěchota se pak z valné většiny skládá z Chorvatů a Srbů, kteří jsou stejně dobře způsobilí ke službě v lehké pěchotě.

V těžkém jezdectvu připadá na každý pluk šest aktivních a jedna náhradní eskadrona — každá eskadrona má 194 mužů. V lehkém jezdectvu připadá na každý pluk osm aktivních a jedna náhradní eskadrona, s 227 muži v každé eskadroně. Celkově mají aktivní jezdecké síly 62 500 mužů bez náhradních částí, a celé jezdectvo včetně náhradních částí má 67 000 mužů.

Dělostřelectvo se skládá z dvanácti pluků polního dělostřelectva, z jednoho pluku pobřežního dělostřelectva a z jednoho raketového pluku. Rakušané nemají jízdní dělostřelectvo. V těch útvarech, které nazývají jezdecké dělostřelectvo, jsou obsluhy děl dopravovány na vozech. Každý pluk polního dělostřelectva má čtyři jezdecké baterie (šestiliberní) a sedm pěších baterií (čtyři šestiliberní a tři dvanáctiliberní), kromě záložních rot. Každá baterie má osm děl. Pluk pobřežního dělostřelectva nemá stálé baterie, ale je rozdělen pouze na prapory a roty a používá se ho k posádkové službě v pobřežních opevněních. Raketový pluk má 18 baterií, z nichž každá má osm lafet. Úhrnem má tedy rakouské dělostřelectvo 1056 děl a 144 raketových lafet. Kromě toho má dělostřelectvo osm praporů pevnostního dělostřelectva s celkovým počtem asi 10 400 mužů a s technickými oddíly v počtu 4 500 mužů. Ženijní vojsko má asi 16 700 mužů.

Kromě těchto aktivních, záložních a posádkových jednotek má Rakousko organizovány zvláštní sbory pro speciální služby; jejich příslušníků se sice nedá použít jako aktivních bojovníků, ale existence těchto sborů způsobuje, že není nutno ochuzovat aktivní síly o různé skupiny určené pro mimořádné práce, čímž se bojové síly velmi často oslabily natolik, že se prapory změnily v roty a jezdecké pluky v pouhé eskadrony. Jsou to tři sanitní prapory, vozatajské jednotky a u každého armádního sboru oddíl jezdectva pro ordonanční službu. Takový oddíl byl právě zřízen i v britské armádě, kde byl zorganizován jízdní štábní sbor. Všechny aktivní jednotky rakouské armády mají dohromady přibližně 476 000 mužů a 1140 děl; s náhradními částmi, technickými jednotkami, štáby, posádkovými a policejními jednotkami (četnictvem) mají vcelku asi 620 000 mužů.

Rakouští vojáci slouží osm let a další dva roky zůstávají v záloze. Tímto uspořádáním se udržuje pohotově záloha v síle asi 120 000 mužů, která může být povolána v případě války. Na Vojenské hranici musí každý hraničář[309] sloužit od svých dvaceti do padesáti let. Tak mohou aktivní síly hraničářské pěchoty, které mají 55 000 mužů, vzrůst až na 150 000 nebo 200 000 mužů. Během roku 1849 bylo ve zbrani nejméně 150 000 hraničářů. Ale tehdy se Vojenská hranice tak vylidnila, že všechny polní práce musely konat ženy.

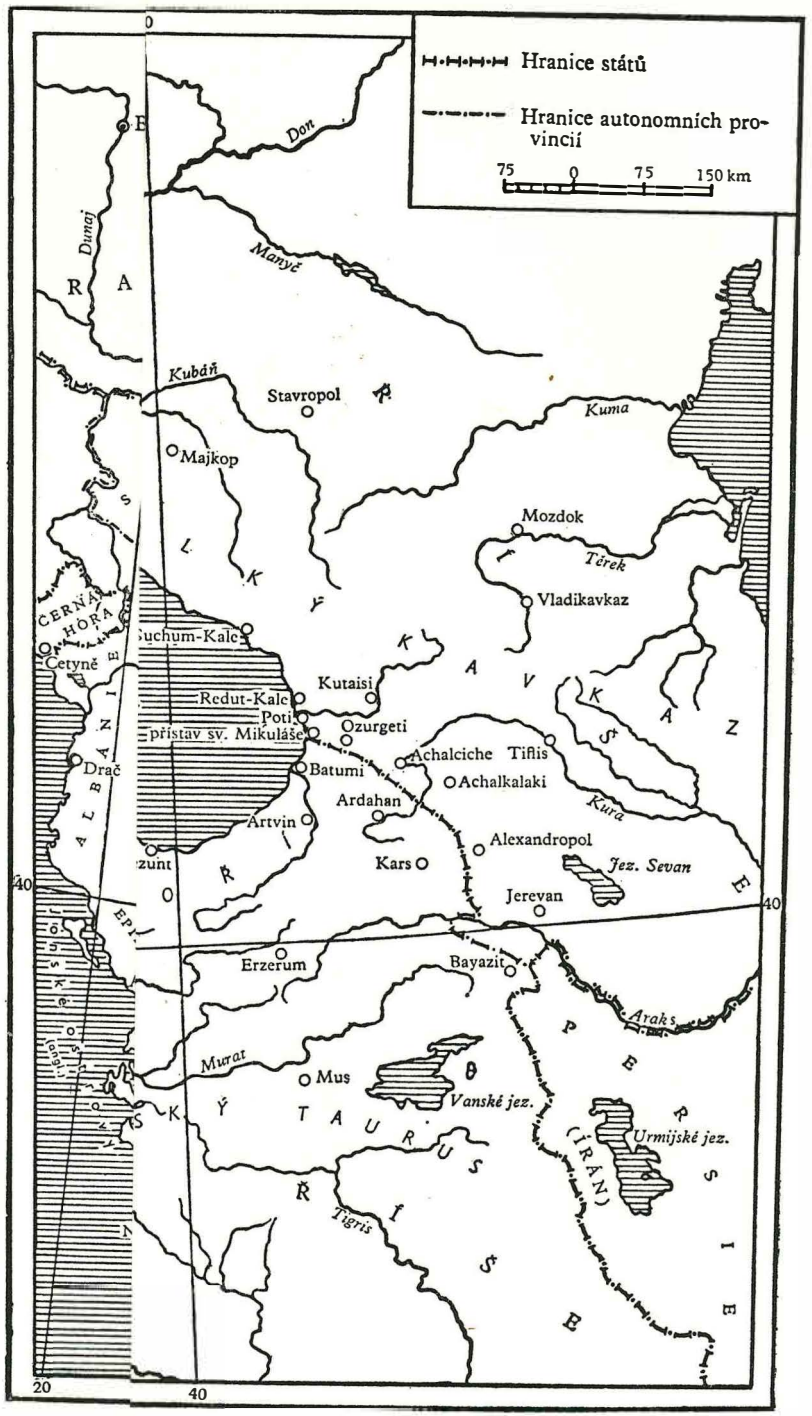
Souhrn všech těchto údajů, za jejichž správnost se můžeme zaručit, ukazuje, že Rakousku dovoluje jeho vojenská organizace

vytáhnout do pole naráz se 600 000 muži, z nichž nejvýš 300 000 se dá použít na kterémkoli místě; zároveň může povolat zálohu asi 200 000 vysloužilých vojáků, aniž by byly nutné mimořádné odvody nebo by zvlášť utrpěly výrobní síly země.

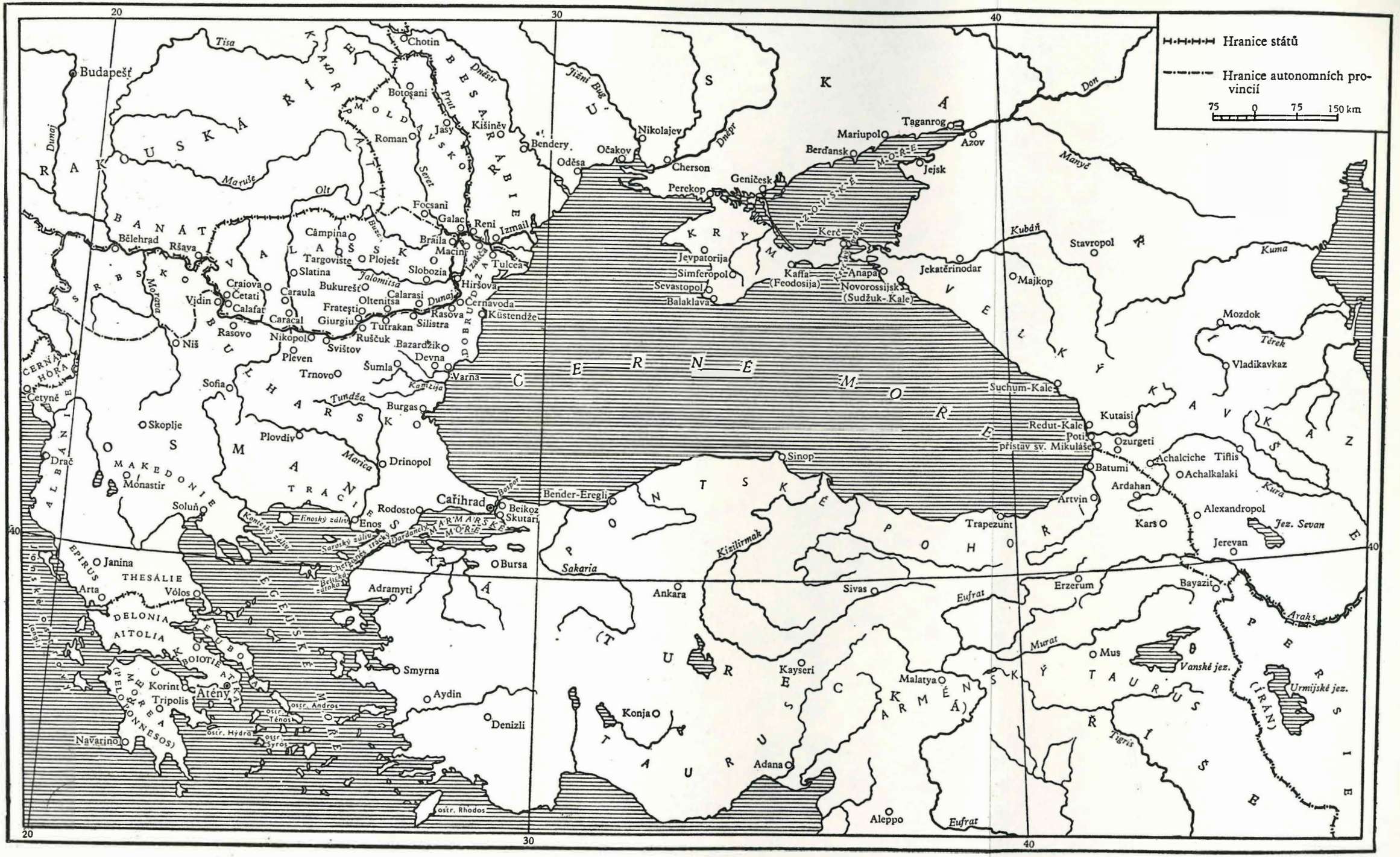
Ruská armáda je organizována na základě, který jí dovoluje podchytit daleko větší množství lidí. Rusko má 60 000 000 obyvatel, Rakousko 40 000 000; ale viděli jsme, že Rakousko může pouhým povoláním záloh zvětšit svou armádu na víc než 800 000, kdežto Rusko, kdyby chtělo dosáhnout stejného počtu, by muselo nejen povolat zálohy, ale také provést tak rozsáhlé odvody do nových jednotek, že by se rovnaly čtyřem pravidelným ročním výzvám.

Napsal B. Engels 21. prosince 1854
Otištěno jako úvodník
v „New-York Daily Tribune",
čís. 4281 z 8. ledna 1855

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

DUNAJSKÉ, KRYMSKÉ A KAVKAZSKÉ VÁLČIŠTĚ

K. MARX

POHLED ZPĚT NA KRYMSKÉ TAŽENÍ[310]

I

Londýn 29. prosince.

„Setkání hraběte Buola, pana de Bourqueney a knížete Gorčakova v domě anglického vyslance ve Vídni hraběte z Westmorlandu měla za účel jen to, aby poskytla ruskému carovi *žádanou* informaci o smyslu trojdohody z 2. prosince a o podmínkách, za nichž jsou tři velmoci ochotny zahájit na základě čtyř bodů mírová jednání. Kníže Gorčakov ihned poslal do Petrohradu zprávu o sděleních, kterých se mu dostalo. V nejbližších dnech musí car předběžné podmínky buď přijmout, nebo odmítnout. Počátek nového roku přinese rozhodující obrat ve vývoji událostí."

Tolik „Morning Post", soukromý moniteur lorda Palmerstona. A list „Press", orgán toryů, píše:

„Vídeňská jednání mají Rakousku dát novou záminku, aby mohlo odložit konečnou odpověď západním mocnostem o lhůtách stanovených ve smlouvě z 2. prosince."

Rozhodující je ovšem fakt, že zatímco politici z deníků a týdeníků rozebírají ve svých úvodnících se státnickou rozšafností novou vídeňskou konferenci[311], prohlašují ji obchodníci v burzovních článcích týchž časopisů přímo za „frašku". Tak to dělá například obchodní komentátor v money article* dnešní „Morning Post". A opravdu londýnská burza zůstala k vídeňské události tak lhostejná, že zpráva o ní nepodnítila k sebebezvýznamnějším operacím ani „medvědy", ani „buldoky", ani pesimisty, ani optimisty na burze. Nepatrné výkyvy, které lze v posledních třech dnech pozorovat v kursech státních papírů, nesouvisí

* — článku o peněžním trhu. *(Pozn. red.)*

s vídeňskou diplomacií, nýbrž s pařížským státním rozpočtem. Soudí se, že angličtí kapitalisté se zúčastní nové pařížské půjčky ve výši 500 miliónů franků a vyvolají tím zúžení peněžního trhu, jehož stav je beztak čím dál znepokojivější následkem zpětného působení severoamerické krize *(svým rozsahem závažnější, než byla krize z roku 1837)*, posledních nepříznivých zpráv o obchodní situaci ve Východní Indii, růstu cen obilí a několika nečekaně velkých bankrotů v Londýně a Liverpoolu. Nepodléhá-li mírovým iluzím ruský car, pak jim rozhodně podléhá anglická vláda. Do velké války s Francií v minulém století zatáhla anglický lid jeho oligarchie. K nynější válce s Ruskem byla anglická oligarchie donucena lidem. Ze všech jejích diplomatických, vojenských a finančních operací čiší nechuť vést tuto válku, která jí byla vnucena. Také poslední opatření vlády — zákon o vytvoření cizinecké legie[312] — mělo především „*znechutit*" Angličanům válku. V zemi, ze které každoročně emigruje přes 100 000 zdatných mužů, přičemž má toto vystěhovalectví nanejvýš přechodný vliv na výši mezd, nemohlo být řeči o tom, že jsou možnosti odvodů vyčerpány. Nešlo rovněž o mimořádný, okamžitý přísun pomocných sborů, neboť smyslem vládního opatření nebyla ani okamžitá, ani mimořádná pomoc. Zákon o milici[313], který byl schválen v květnu, dával možnost povolat jen v Anglii a Walesu 80 000 mužů, a výsledek ukázal, že u všech pluků vytvořených na jaře přešla plná čtvrtina dobrovolníků do činné služby; ale vláda až do začátku tohoto měsíce postavila pouze osmnáct pluků milice (asi 13 500 mužů). Je známo, že Angličané vždycky — v době Karla I., za Viléma III., za prvních Jiří a konečně ve velké protijakobínské válce — protestovali proti povolávání cizích žoldnéřských vojáků do Velké Británie. Ale je něco nového a v anglických dějinách neslýchaného, že takovou bouři rozhořčení vyvolalo použití cizích žoldnéřů mimo území Anglie. Právě tato skutečnost dokazuje, že nynější válka má *zcela odlišný charakter* od všech dřívějších válek, které kdy Anglie v moderní době vedla. Vládnoucí aristokracie vyvolává proto záměrně znovu přízrak minulosti, rutinu svých starých agentů, kteří by kupovali vojáky na *nejlacinějším* trhu. Dělá to, aniž je — jak *přiznal* Sidney Herbert v Dolní sněmovně — valně přesvědčena o *úspěchu* navrhovaného opatření. Nedělá to tedy proto, aby vedla válku, nýbrž proto, aby připravovala mír. Aby vláda mohla vytvořit dostatečně velkou *anglickou* armádu, musela by dnes zvýšit vojákům žold, odstranit tělesné tresty, poskytnout vyhlídky na povýšení, zkrátka demokratizovat armádu a přeměnit ji ze svého vlastnictví v majetek celého národa.

„Až dosud," píší dnešní „Times", „byla armáda jak ve válce, tak v míru pouhým orgánem vlády k povyšování aristokracie a k podpoře právě existující vlády."

A tu se dostáváme k hlavnímu bodu. *Válka s Ruskem* znamená pro anglickou aristokracii *ztrátu jejího vládního monopolu.* Od roku 1830 byla sice anglická aristokracie nucena řídit vnitřní politiku výhradně v zájmu průmyslové a obchodní buržoazie, ale přesto si udržela v rukou všechny vládní pozice, protože si udržela monopol *zahraniční* politiky a armády. Tento monopol měla ovšem zajištěn jen do té doby, dokud by lidová válka — a takovou válkou mohla být *jedině válka s Ruskem* — neudělala zahraniční politiku věcí lidu. Celá anglická diplomacie od roku 1830 do roku 1854 se proto řídí jedinou zásadou: vyhnout se za *každou* cenu válce s Ruskem. Proto ty neustálé ústupky, které se dělaly po čtyřiadvacet let Rusku ve všech končinách světa, v Turecku, v Persii, v Afghánistánu, v Dánsku. Že aristokracie počítala správně, dokazují současné události. Sotva vypukla válka s Ruskem, a již i samy „Times" prohlašují:

„Aristokracie není schopna vést naše války. Oligarchická státní mašinérie je v nejkřiklavějším rozporu s naší společenskou mašinérií."

II

Londýn 1. ledna.

„Všechny odbory naší vojenské správy se pod tíží nynější války zhroutily."

Tak píší dnešní „Times". A vskutku, všimneme-li si organizace vojenské správy nebo nějakého jiného oboru veřejné správy v této zemi, vypadá to, jako by tu měl být názorně předveden princip ústavní rovnováhy mocí. Různé orgány jsou tak koordinovány, že

se navzájem drží úplně v šachu, a tak je celá mašinérie odsouzena k nečinnosti. Proto se mohlo stát, že v nynější válce byli ranění v Balaklavě, vojenští lékaři v Cařihradě a léky ve Skutari. Proto ona revolta krymské armády proti systému, který ji obětoval; nebo to snad není revolta, jestliže všechny hodnosti, od plukovníka až po prostého vojína, porušují kázeň, posílají tisíce dopisů týdně londýnskému tisku a hlasitě se odvolávají proti svým nadřízeným k veřejnému mínění? Lordu Raglanovi se však neprávem přičítá odpovědnost za poměry, které jsou důsledkem celého systému. Lord Raglan je odpovědný za vojenské velení.

Když se podíváme zpět na krymské tažení, shledáme, že lord Raglan se dopustil své první chyby v bitvě na Almě, když vydal rozkaz obejít ruskou armádu na levém křídle, opírajícím se o moře, místo na pravém. Touto operací by byla jedna část Rusů zatlačena k moři a druhá část k Severní pevnosti, kdežto takto byli fakticky vrženi na Simferopol, tj. na ústupovou linii, která pro ně byla nejvýhodnější. V bitvě na Almě spojenci zbytečně a bezúčelně chytali býka za rohy, ale neodvážili se to udělat, když to okolnosti vyžadovaly. Pověstným „bočním pochodem do Balaklavy" se vzdali útoku na severní stranu pevnosti. Ale to je stěžejní, a proto rozhodující bod: Severní pevnost je klíčem k Sevastopolu. Spojenci se tedy vzdali smělejší a tudíž ve skutečnosti bezpečnější ofenzívy, aby si zajistili pevné obranné postavení.

Je to táž chyba, kterou udělal Ömer paša, když se opevnil u Calafatu, místo aby táhl z Oltenitsy na Bukurešť a prorazil roztaženou nepřátelskou linii. Potom přišlo obléhání Sevastopolu, které pádně dokazuje, že oč se v dlouhém období míru v důsledku rozvoje průmyslu zdokonalil válečný materiál, o to upadlo válečné umění. V žádné z dřívějších válek nehrála tak velkou úlohu obyčejná zemní opevnění. Nejprve se uchýlili k starému systému Rusové u Oltenitsy, ostřelovali je několik hodin z děl a pak šli na zteč. Ale bezúspěšně. U Calafatu držela zemní opevnění Rusy v šachu, takže se na ně neodvážili zaútočit. U Silistry překazilo napůl zničené zemní opevnění všechny pokusy ruské armády, a nyní u Sevastopolu se jedné linii zemních opevnění dostalo té cti, že byly proti ní zřízeny rozsáhlejší průlomové baterie a nasazeno těžší

dělostřelectvo, než se kdy použilo proti nejregulérnější pevnosti. Ale dříve než dorazil na místo obléhací trén, otevřené město se již změnilo v prvotřídní opevněný tábor. Je známo, že v bitvě u Balaklavy 25. října bylo proti všem ustáleným pravidlům zbytečně a bezúčelně obětováno anglické jezdectvo. Nakonec se dostáváme k bitvě u Inkermanu, nejdůležitější vojenské události tohoto tažení. Stejně jako Prusové u Jeny bylo i britské vojsko před Inkermanem rozmístěno na řetězu výšin, které byly zpředu přístupny jen několika málo roklinami. Stejně jako Prusové, i Britové zcela opomněli obsadit návrší na svém krajním levém křídle, kam Menšikov, jako Napoleon u Jeny[314], vrhl část své armády, která se tu ještě před rozedněním rozmístila v boku nepřítele. Rusové, kteří nejsou přáteli originality, si vypůjčili Napoleonův operační plán, ale jakmile skončil strategický manévr a měla začít taktická činnost, spadla maska západní civilizace a objevil se Tatar. Tato skvělá ruská armáda se svými starými jednotkami — mnohé jsou už pětadvacet let ve zbrani — tento vzor parádního drilu, je tak bezmocná, tak těžkopádná, tak nezpůsobilá pro boj jednotlivců a malých skupin, že s ní její důstojníci nemohou dělat nic jiného, než vrhnout celou tuto ohromnou masu naráz na nepřítele. Pouhý hrubý tlak této masy měl prolomit řídké řady Britů; ovšem tyto husté kolony živých těl na jedné straně skýtaly jistý cíl pro zničující palbu anglických pušek a děl, na druhé straně, když Rusové využili své početní přesily a přešli k bodákovému útoku, přijali je Britové se stejnou převahou, s jakou Napoleonovy čtverce přijaly mameluky v bitvě u pyramid. 14 000 spojenců, kteří ztratili třetinu svých sil, porazilo 30 000 Rusů, přestože se uznává, že Rusové jako jednotlivci bojovali statečně a že jejich plán útoku byl lepší než plán spojenců. Od bitvy u Narvy nestihla ruské zbraně nikdy taková pohroma. A uvážíme-li obrovský rozdíl mezi Rusy u Narvy a Rusy u Inkermanu, mezi polodivokými hordami z roku 1700 a dobře vycvičenou armádou z roku 1854, pak dopadli u Narvy ve srovnání s Inkermanem ještě skvěle. Narva byla první velká pohroma vzmáhajícího se národa, který uměl i porážky měnit v nástroj vítězství. Inkerman je podle všeho téměř jistým příznakem úpadku onoho skleníkového vývoje, který Rusko prodělalo

od dob Petra Velikého. Uměle urychlovaný růst a obrovské úsilí udržovat s polobarbarským materiálem zdání skvělé civilizace už zřejmě vyčerpaly národ a přivodily mu jakési úbytě. Inkermanská bitva znamená pro ruskou pěchotu totéž, co pro španělskou pěchotu znamenala bitva u Rocroi[315].

Napsal K. Marx 29. prosince 1854 a 1. ledna 1855
Otištěno v „Neue Oder-Zeitung", čís. 1 a 5 z 2. a 4. ledna 1855

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

K. MARX

TISK A VOJENSKÝ SYSTÉM

Londýn 3. ledna.

„Ruský car se prý nabídl," sděluje dopisovatel „Times" z tábora u Sevastopolu, „že všechno, co zbude z naší armády do začátku května ještě naživu, dopraví zpátky do Anglie na *jediné* válečné lodi."

Potom následuje barvité líčení úmrtnosti, nouze, nepořádku, rozkladu, které vládnou v anglickém táboře. Tento stav je téměř jediným tématem dnešních úvodníků londýnských deníků.

„Britská armáda," píší „Times", „není vůbec armáda ve vojenském smyslu slova. Je to masa statečných mužů, nic víc než pouhá masa, a dokonce ani to ne, pokud jí velí takoví lidé, kteří by jí neměli velet, a tak je připravena o svou přirozenou bojeschopnost... Velení britské armády před Sevastopolem existuje jen podle jména, a co víc — významní důstojníci tvrdí, že by armádě právě tak dobře mohli velet poddůstojníci jako ti, kteří dělají, jako by jí veleli. Chápeme, že je trapné hodit přes palubu poctivé a čestné lidi, kteří jsou obtíženi lety a vysloužili si mnoho poct."

Avšak à la guerre comme à la guerre*.

„Měla-li kdy nějaká vláda možnost sáhnout k takovému tvrdému opatření, pak je to nynější vláda."

Proč?

„Poněvadž se tak tvrdošíjně zdráhala vyhlásit válku." Proto „má všechny trumfy ve svých rukou a není povinna brát ohled na osoby".

Dobře, lve, jsi řval![316] Ježto nynější vláda vede válku s Ruskem proti své vůli, nelze připisovat chyby ve vedení války jí samé, nýbrž pouze velícímu generálovi, a veřejnost si musí uvědomit,

* — válka je válka. *(Pozn. red.)*

že vláda nepřekáží lordu Raglanovi, nýbrž že lord Raglan překáží vládě.

Zatímco „Times" napadají lorda Raglana, aby kryly vládu, napadá „Morning Chronicle", orgán peelovců, „Times" domněle proto, aby hájil lorda Raglana, ve skutečnosti však proto, aby s tím, že „Times" přiznávají vládě nevinu, vděčně souhlasil, využil toho a zároveň odvedl pozornost zdánlivou šarvátkou mezi dvěma vládními listy.

„Sklíčenost, která se v posledních dnech zmocnila veřejnosti," píše rozšafná „Chronicle", „je nutno připsat — i když to neradi říkáme — jedině vlivu ‚Times'. Fakta se zamlžují, nezdary se zveličují, zasloužená pověst našich generálů se zlehčuje, nerespektuje se příslovečná velkomyslnost Britů vůči nepřítomným, a to všechno jen pro senzaci, pro efekt! Zejména na hlavu polního maršála Raglana se mezitím soustředila nenávistná jedovatost těchto útoků... Žalostný stav, ve kterém je krymská armáda od začátku prosince, ačkoliv poslední zprávy znějí už zase nadějněji, je nutno přičíst na vrub především strašné bouři ze 14. listopadu."

A vláda je tak velkomyslná, že nedává bouři ze 14. listopadu za vinu lordu Raglanovi. Čili všechno je jen honba listu „Times" za efektem.

Dostáváme se nyní k té části londýnského tisku, která představuje jisté *zvláštní* zájmy *uvnitř* vlády, k „Daily News", které jsou od nějaké doby tajným orgánem Palmerstonovým, a k „Mornig Post", která je už po léta jeho orgánem oficiálním.

„Náš správní systém," píší „Daily News", „je právě tak neměnný, jako by náležel Médům a Peršanům. Stačí nějaká nepředvídaná krize, a ihned selhává. Ale i za situace, kdy dochází k největším obětem na životech a majetku, se zřídkakdy změní tak, aby byl s to podobným katastrofám v budoucnu čelit... To platí i o vojenské správě. Jaké naděje se vyrojily, když byl nedávno jmenován ministr války! Ale situace se od té doby nezměnila, ani co by se za nehet vešlo. Máme za to dávat vinu vévodovi z Newcastlu, anebo bychom měli spíš provést reformu tohoto ochromujícího systému, jenž svěřuje státní funkce do rukou aristokracie, která svým vlivem všechno umrtvuje? — Ať jsou zásluhy vévody z Newcastlu sebevětší, není to přece jen onen *oficiální Herkules*, který by dokázal vypořádat se s celým systémem. Ale anglický lid bude trvat na tom, aby bylo provedeno, co Newcastle není schopen udělat."

„Daily News" jsou ve své vládní roli ještě nováčkem. Kromě toho musí počítat se svým měšťáckým čtenářstvem. Přesto je na

první pohled vidět, co je pointou článku — že je zapotřebí „oficiálního Herkula". A kdo je tento oficiální Herkules? A kde ho vzít? „Morning Post" na to odpovídá:

„Začínat útoky na lorda Raglana znamená jistě začínat z nesprávného konce. Lord Raglan je *povýšen* nad útoky ‚Times'... Ale nedostatky v činnosti vlády uvnitř země nelze popírat... Vezměte například vojenskou správu. Má být nadále řízena v duchu a po vzoru posledních devíti měsíců?... Uvažte, že armáda v zahraničí je zcela závislá na správě doma... Jak je potom nesmírně důležité, aby v čele tohoto resortu stál vůdčí duch a také tak působil... Prý tomu brání *starý systém*. Ale vůdčí duch by byl už dávno na vlastní odpovědnost tento systém rozbil... Celé tajemství je v tom, že hlava nynější vlády brzdí všechny snahy jednotlivých resortů jako olověné závaží. Mdlý tep *aberdeenovského* pulsu přechází do všech údů správy a udává tón celému systému... Přetvořte celý tento systém a dejte mu opravdovou, silnou hlavu."

Jinými slovy: udělejte ministerským předsedou Palmerstona. On je ten *oficiální Herkules*, o němž sní „Daily News" — týž Palmerston, kterého lord Melbourne jmenoval roku 1830 na návrh ruské kněžny Livenové ministrem zahraničí; který v afghánské válce[317] obětoval britskou armádu tak záhadným způsobem, že mu sir Robert Peel na veřejném zasedání parlamentu hrozil „odhaleními", nepřestane-li ho dráždit svým holedbáním; týž Palmerston, který uměl řídit útočný spolek *proti Rusku*, navržený roku 1839 Francií a zdánlivě už uskutečněný, tak obratně, že se jednoho krásného rána roku 1840 proměnil v anglo-ruský spolek *proti Francii*[318]. Ačkoli je Palmerston *nejvlivnější* člen nynější vlády a ve všech parlamentních kruzích vystupuje a *musí* vystupovat jako její harcovník, v tisku neustále vynakládá celé své diplomatické umění, aby vzbudil dojem, že mezi ním a Aberdeenem je napjatý poměr, a zachránil tak při eventuálním ztroskotání koalice svou popularitu. Tím se zároveň zdržuje opozice od rozhodných kroků a udržuje se v planém napětí nad vnitřními neshodami ve vládě. Tak např. toryovský „Morning Herald" sedá dnes už posté na lep, prohlašuje rozpad koalice za hotovou věc a široce se rozhovořuje o Palmerstonově a Russellově vlasteneckém rozhořčení proti Aberdeenovi, Newcastlovi a Gladstonovi. Ad vocem* *Gladstona* budiž ještě připomenuto, že Gladstone, jak vyplývá z úvodníku dnešní „Chronicle" o francouz-

* Co se týče. *(Pozn. red.)*

ské půjčce, se nehodlá uchýlit k půjčkám, nýbrž že je rozhodnut financovat válku přímým zdaněním, tedy nejnepopulárnější, nejtíživější a nejnehospodárnější formou.

Napsal K. Marx 3. ledna 1855
Otištěno v „Neue Oder-Zeitung", čís. 9 z 6. ledna 1855

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

B. ENGELS

BRITSKÁ KATASTROFA NA KRYMU[319]

Zdá se, že po posledních prudkých úvodnících londýnských „Times" je celá britská veřejnost zachvácena velkými starostmi a rozčilením nad stavem vojenských sil na Krymu. Skutečně není možné déle popírat nebo zastírat skutečnost, že vinou bezpříkladně špatného řízení všech služebních úseků britská armáda rychle propadá rozkladu. Ti veteráni, kteří statečně vzdorovali žhavému indickému slunci a zběsilým útokům Balúčů a Afghánců, ti nyní, když jsou vystaveni obtížím zimního tažení, když trpí zimou a vlhkem při nepřetržité a vyčerpávající polní službě, když strádají nedostatkem oděvu a potravin, bez stanů nebo střechy nad hlavou, umírají denně po stovkách a posily jsou pohlcovány pustošivými epidemiemi právě tak rychle, jak docházejí. Na otázku, kdo je vinen touto situací, je nyní v Anglii nejběžnější odpověď, že je to lord Raglan; ale to není správné. Nejsme obdivovateli způsobu, kterým řídí vojenské akce Jeho lordstvo, a bez obalu jsme kritizovali jeho chyby, ale v zájmu pravdy je třeba říci, že za strašlivé útrapy, jimiž hynou vojáci na Krymu, nenese vinu on, ale celý systém správy britské ozbrojené moci.

Britská armáda má vrchního velitele [Commander-in-Chief], osobu, bez níž se obejdou téměř všechny ostatní civilizované armády. Ale byla by chyba domnívat se, že tento vrchní velitel skutečně něčemu velí. Má snad jakousi kontrolu nad pěchotou a jezdectvem, ale dělostřelectvo, ženisté, sapéři a minéři jsou úplně mimo jeho pravomoc. Může sice projevit svou autoritu, když jde o kalhoty, kabáty a ponožky, ale zato pláště jeho vlivu nepodléhají. Může sice rozhodnout, aby každý pěšák nosil dvoje sumky, ale nemůže

mu opatřit ani jedinou pušku. Může sice postavit všechny své muže před polní soud a dát je pořádně zmrskat, ale z místa s nimi nehne ani o píď. Pochod je mimo jeho kompetenci a stravování jeho vojska se ho už vůbec netýká.

Pak je tu generální polní zbrojmistr [Master-General of the Ordnance]. Tato osoba je žalostný pozůstatek z dob, kdy se myslelo, že věda není nic pro vojáka, a kdy příslušníci všech speciálních sborů, dělostřelci a ženisté, nebyli vojáci, ale cosi nepopsatelného, napůl vědci a napůl řemeslníci, a byli sdruženi v samostatném cechu či korporaci, které velel tento generální zbrojmistr. Generální polní zbrojmistr kromě dělostřelectva a ženijního vojska obhospodařuje také všechny pláště a pěchotní zbraně celé armády. Má tedy nutně účast na každé vojenské operaci, ať je jakékoli povahy.

Potom přijde tajemník pro vojenské záležitosti [Secretary at War]. Jestliže se už obě předchozí postavy rovnaly skoro nule, pak on je ještě méně než nula. Tajemník pro vojenské záležitosti nemůže dát žádné části armády žádný rozkaz, ale může zabránit tomu, aby kterákoli část cokoli udělala. Jsou mu podřízeny vojenské finance, a každá vojenská akce stojí peníze; odmítne-li tedy poskytnout na kteroukoli operaci prostředky, rovná se to absolutnímu vetu. Ale i kdyby nakrásně chtěl tyto prostředky poskytnout, je přece jen pouhá nula, protože nemůže armádu živit; to už nepatří do jeho kompetence. A navíc je intendantura, která armádu fakticky živí a která má pro ni při jakémkoli přesunu opatřit dopravní prostředky, podřízena kontrole státní pokladny. A tak ministerský předseda, první lord pokladu, přímo spolurozhoduje o provedení každé vojenské operace a může ji podle své libovůle urychlit, zdržet nebo docela zastavit. Každý ví, že intendantura je málem důležitější součást armády než sami vojáci; a právě proto uznala kolektivní moudrost Velké Británie za vhodné učinit ji na armádě naprosto nezávislou a podřídit ji kontrole úplně jiného resortu. Konečně je armáda, dříve řízená ministrem pro kolonie, nyní podřízena novému ministru války. Ten provádí dislokaci vojska od Anglie až po Čínu a od Indie až po Kanadu. Ale jak jsme viděli, jeho autorita je sama o sobě právě tak neúčinná jako moc kteréhokoli ze čtyř předchozích vojenských hodnostářů;

k tomu, aby se uskutečnil sebemenší pohyb, je nutná spolupráce všech pěti.

Nynější válka začala ve znamení tohoto báječného systému. Britské jednotky, díky čtyřiceti letům míru doma dobře živené a dobře vybavené, vyrazily v dobré náladě, přesvědčeny, že ať udělá nepřítel cokoli, Anglie nenechá své chrabré hochy ničím strádat. Ale sotva se vylodily na prvním stanovišti, v Gallipoli, ukázalo jim srovnání s francouzskou armádou, jak směšně nízká je úroveň všech britských příprav a jak žalostně bezmocní jsou všichni britští úředníci. I když tu bylo poměrně snadné zásobit armádu vším potřebným, i když byly předem dány dostatečné pokyny a bylo vysláno jen velmi malé uskupení vojska, všechno skřípalo. Každý měl najednou moc práce a nikdo nechtěl převzít povinnosti, které neměl už doma v míru; a tak nebylo možné najít nikoho, kdo by plnil ty úkoly, které s sebou přinesla sama válka. Tak hnily celé lodní náklady zásob na pobřeží, kde byly původně vyloženy, a vojsko muselo být pro nedostatek ubytovacího prostoru posláno do Skutari. Začaly se ohlašovat neomylné příznaky chaosu a nepořádku, ale protože to bylo na začátku války, čekalo se, že přibývající zkušenost přinese zlepšení.

Vojsko se přeplavilo do Varny. Zvětšila se jeho vzdálenost od domova, zvětšil se jeho počet a zvětšily se nepořádky ve vojenské správě. Nezávislé působení pěti vojenských odborů, které tvořily tuto správu a odpovídaly každý jinému ministrovi doma, zde poprvé vedlo k otevřeným a zjevným sporům. V táboře vládl nedostatek, zatímco posádka ve Varně měla všeho hojnost. Intendantura shromáždila, dost loudavě ovšem, nějaké místní dopravní prostředky; ale protože velící generál neurčil k vozům žádnou eskortu, bulharští vozkové se vždycky ztratili, sotva je sehnali dohromady. V Cařihradě byl zřízen ústřední sklad, tedy jakási první operační základna; ale nebyl dobrý k ničemu jinému než k tomu, že se stal novým zdrojem nesnází, odkladů, kompetenčních problémů a hádek mezi armádou, zbrojní správou, finančním štábem, intendanturou a ministerstvem války. Když se mělo někde něco udělat, každý se snažil svalit to se sebe na někoho jiného. Všichni se chtěli vyhnout jakékoli odpovědnosti. Následek toho byl, že všechno šlo

špatně a neudělalo se nikde nic. Možná že na rozhodnutí lorda Raglana riskovat výpravu na Krym mělo do jisté míry vliv právě znechucení nad takovýmto jednáním a jistota, že nečinnost armádu zahubí.

Tato výprava nasadila korunu systému vojenské organizace Johna Bulla. Tady, na Krymu, přišlo „to pravé". Dokud byla armáda fakticky v mírové situaci, jako tomu bylo v Gallipoli, Skutari a ve Varně, dalo se těžko předpokládat, že se všechen nepořádek, komplikace a zmatek projeví v plném rozsahu. Ale nyní, tváří v tvář nepříteli a při opravdovém obléhání, to bylo něco jiného. Odpor Rusů poskytl britským hodnostářům volné pole, aby předvedli, jak se mají k dílu. A je třeba přiznat, že nikdy nebylo dílo zkázy nějaké armády provedeno účinněji, než jak to provedli tito pánové. Z více než 60 000 mužů, kteří byli od loňského února posláni na Východ, je nyní schopno služby nejvýš 17 000; a z nich denně asi 60 až 80 umírá a přibližně 200 nebo 250 mužů je denně vyřazeno pro nemoc, přičemž málokterý nemocný se uzdraví. Ze 43 000 mrtvých nebo nemocných nebylo ani 7000 vyřazeno přímou nepřátelskou akcí!

Když se do Anglie dostaly první zprávy o tom, že se armádě na Krymu nedostává potravin, oblečení, ubytování, prostě všeho, že nejsou pohotově ani léčiva, ani chirurgické potřeby, že nemocní a ranění musí buď ležet na studené, mokré zemi, vystaveni nepřízni počasí, nebo jsou namačkáni na palubách lodí zakotvených v otevřené rejdě, bez ošetření a nejzákladnějších pomůcek pro lékařskou péči, když se proslechlo, že stovky lidí umírají z nedostatku nejzákladnějších potřeb, byl každý přesvědčen, že vláda neposlala na válčiště příslušné zásoby z nedbalosti. Ale dost brzy se poznalo, že tomu tak sice zčásti bylo na začátku, ale rozhodně ne teď. Všeho byl odeslán dokonce nadbytek, ale na neštěstí se nic nedostalo nikdy tam, kde toho bylo zapotřebí. Léčiva byla ve Varně, zatímco nemocní a ranění byli buď na Krymu, nebo ve Skutari; oblečení a potraviny byly dopraveny na dohled od Krymu, ale nebylo nikoho, kdo by je vyložil. Co se náhodou někde vyložilo, nechalo se shnít na pobřeží. To, že bylo nutno spolupracovat s námořními silami, stalo se novým zdrojem neshod

při už tak dost zmatených poradách různých odborů, z jejichž sporů mělo vzejít vítězství britské armády. Neschopnost, chráněná reglementy vymyšlenými pro mírovou dobu, neomezeně vládla. V jedné z nejbohatších zemí Evropy, u jejíhož chráněného pobřeží byly zakotveny stovky dopravních lodí naložených zásobami, žila britská armáda napůl o hladu; obklopena nespočetnými stády dobytka, musela trpět kurdějemi, protože byla odkázána jen na solené maso; na lodích měla spousty dříví a uhlí, ale na břehu ho byl takový nedostatek, že vojáci museli jíst *syrové* maso a nikdy si nemohli usušit oděv promáčený deštěm. Když mělo vojsko dostat kávu, ukázalo se, že nejen není umletá, ale ani upražená. Lodi, jejichž stěžně se div nedotýkaly skal, na nichž byl umístěn tábor, byly nabity tunami a stovkami tun potravin, nápojů, oblečení, stanů a střeliva, a přitom se britské vojsko podobalo Tantalovi, neboť to všechno bylo pro ně nedosažitelné. Všichni cítili, že se děje něco špatného, všichni běhali a nadávali a obviňovali kdekoho, že nedělá, co by měl, ale nikdo nevěděl, jak se říká, „co s tím", neboť každý měl svůj vlastní pečlivě vypracovaný soubor předpisů, schválený příslušným úřadem, z něhož bylo jasné, že právě to, co bylo třeba udělat, nepatří k *jeho* povinnostem a že *on* nemá žádnou pravomoc, aby to napravil.

Ke všemu ještě se stále zhoršovalo počasí a začaly prudké lijáky, které mění celý heraklejský Chersonés v jediné moře bláta a bahna až po kolena, ne-li výš; představte si vojáky, kteří nejméně dvě noci ze čtyř tráví v zákopech a zbývající dvě noci spí, promoklí a špinaví, na holé, blátivé zemi, nemají ani prkno pod sebou a sotva mají stan nad hlavou; k tomu stálé poplachy, které vojákům úplně znemožňují, aby si trochu slušně odpočinuli a patřičně se vyspali; k tomu břišní křeče, průjmy a jiné nemoci, vznikající ze stálého vlhka a chladu, přičemž lékařský personál, kterého bylo už od samého začátku málo, je roztroušen po celém táboře, a v nemocničních stanech leží 3000 nemocných na vlhké zemi a téměř pod širým nebem — potom není divu, že britská armáda na Krymu propadla úplné dezorganizaci, že se z ní stala, podle slov londýnských „Times", pouhá „hrstka hrdinů" a že by vojáci docela uvítali ruskou kulku, která by je vysvobodila ze všech jejich útrap.

Ale co se dá dělat? Nemá-li se čekat, až bude po patřičném rozvažování královských právníků prodiskutováno, pozměněno, odhlasováno a uzákoněno půl tuctu parlamentních aktů, až budou tímto způsobem všechny záležitosti týkající se armády soustředěny v rukou skutečného ministra války, až tento nový ministr — za předpokladu, že to bude muž na pravém místě — zorganizuje činnost svého úřadu a vydá nové předpisy, jinými slovy, nemá-li se čekat, až nebude po krymské armádě dávno ani stopy, pak je jen jediná pomoc. Spočívá v tom, že velící generál vezme všechno rozhodování o expedici do vlastních rukou a na vlastní odpovědnost, že se chopí oné diktátorské moci nad všemi svářícími se a vzájemně se hašteřícími odbory vojenské správy, kterou má velící generál všude jinde a bez níž může celou věc přivést jedině ke krachu. Tím by se brzy všechno urovnalo; ale najde se britský generál, který by byl ochoten jednat takto po způsobu starých Římanů a jako starý Říman prohlásit před soudem na svou obhajobu: „Ano, jsem vinen tím, že jsem zachránil svou vlast?"

Nakonec je třeba si položit otázku, kdo vymyslel a udržoval tento překrásný systém vojenské správy. Nikdo jiný než starý vévoda z Wellingtonu.* Lpěl na každé jeho podrobnosti, jako by měl osobní zájem na tom pokud možno znesnadnit svým nástupcům, aby s ním soupeřili ve válečné slávě. Wellington, muž s vynikajícím zdravým rozumem, ale naprosto ne geniální, byl na tento svůj nedostatek tím citlivější proto, že byl současníkem a odpůrcem

* V textu tohoto článku, který upravil K. Marx pro „Neue Oder-Zeitung" a který byl v tomto listu otištěn 8. a 9. ledna 1855, je následující odstavec, který v anglickém textu chybí: „*Původ* tohoto systému spočívá zřejmě v opatřeních přijatých z konstituční opatrnosti a namířených proti stálému vojsku. Místo *dělby práce*, která by dodala armádě největší pružnost, je *dělba moci*, která redukuje pohyblivost armády na minimum. Tento systém se však neudržel díky parlamentárním nebo konstitučním úvahám, ale proto, že zároveň s včasnou reformou vojenské správy by byl býval zlomen, alespoň v této oblasti, vliv oligarchie. Na minulém zasedání parlamentu odmítli ministři připustit jakékoli novoty kromě oddělení ministerstva války od ministerstva pro kolonie. Wellington úporně udržoval tento systém od roku 1815 až do své smrti, ačkoli velmi dobře věděl, že by byl s tímto systémem nikdy nedovedl pyrenejskou válku k úspěšnému konci, kdyby byl náhodou v ministerstvu neseděl jeho bratr, markýz Wellesley. Roku 1832 a 1836 hájil Wellington před výbory, které ustavil parlament pro reformu starého systému, starý pořádek v celém rozsahu. Bál se snad, aby svým nástupcům neulehčil cestu ke slávě?" *(Pozn. red.)*

tak vynikajícího génia, jako byl Napoleon. Díval se proto velmi závistivě na úspěchy jiných. Je dobře známo, jak podle snižoval zásluhy svých pomocníků a spojenců; nikdy nezapomněl Blücherovi, že ho zachránil u Waterloo. Wellington velmi dobře věděl, že kdyby jeho bratr nebyl býval za španělské války ministrem, nebyl by on nikdy mohl dovést válku k úspěšnému konci. Bál se snad Wellington, že hrdinské činy jiných ho v budoucnu zastíní, a udržoval snad proto v plném rozsahu tuto mašinérii, která se tak dobře hodí k tomu, aby spoutávala generály a ruinovala armády?

Napsal B. Engels 4. ledna 1855
Otištěno jako úvodník
v „New-York Daily Tribune",
čís. 4293 z 22. ledna 1855

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

K. MARX

OBCHODNÍ A PRŮMYSLOVÁ KRIZE

I

Londýn 8. ledna. Zdejší kluby a noviny jsou zaneprázdněny náramně důležitými klepy o „vládní krizi", takže nemají čas všimnout si daleko důležitější skutečnosti, že *vypukla další velká krize anglického průmyslu a obchodu*, a to ještě katastrofálnějších rozměrů než roku 1847 a 1836. Jestliže k tomuto poznání nedokázaly každého přivést bankroty, které se v posledních třech měsících vyskytovaly sporadicky a v poslední době jsou stále častější a hrozivější, nelze tento fakt nevidět nyní, když byly uveřejněny roční obchodní bulletiny a tabulky o dovozu a vývozu za posledních jedenáct měsíců, sestavené ministerstvem obchodu (Board of Trade). Z těchto tabulek vyplývá, že ve srovnání s týmiž jedenácti měsíci roku 1853 klesl vývoz o 1 710 677 liber št., a srovnáme-li jen poslední měsíc obou roků, tj. od 5. listopadu do 5. prosince, o 1 856 988 liber št. Z vývozních tabulek vybíráme tyto podrobnosti, z nichž je vidět, že vývoz výrobků některých nejvýznamnějších průmyslových odvětví poklesl:

	1853 (liber št.)	1854 (liber št.)
Bavlněné tkaniny	23 757 155	22 877 050
Bavlněná příze	6 322 639	6 055 640
Plátěné tkaniny	4 379 732	3 735 221
Lněná příze	1 069 812	852 763
Vlněné tkaniny	9 470 413	8 566 723
Hedvábné tkaniny	1 492 785	1 144 506
Vývoz strojů	1 368 027	1 271 503

Obchodní bulletiny se samozřejmě pokoušejí svalit odpovědnost za krizi v roce 1854 na válku, právě tak jako se revoluci z roku 1848

dávala vina za krizi, která vypukla už roku 1847. Přesto je tentokrát i londýnský „Economist" — který mívá zásadně ve zvyku vysvětlovat krize náhodnými okolnostmi, jež nemají nic společného s obchodem a průmyslem — nucen přiznat, že obchodní poruchy a pokles vývozu roku 1854 jsou počátkem přirozené reakce na „křečovitou prosperitu" v roce 1853. Zkrátka a dobře, hospodářský cyklus dospěl do bodu, kdy se nadvýroba a horečná spekulace mění v krizi. Nejlepším důkazem jsou *Spojené státy severoamerické*, které byly válkou na Východě dotčeny jen potud, že válka vyvolala nevídaný rozmach stavby lodí a obchodu s nimi a otevřela Americe odbytiště pro některé suroviny, které dřív převážně či výhradně dodávalo Rusko. Ve Spojených státech trvá teď krize už přes čtyři měsíce a stále se zesiluje, třebaže z 1208 bank již 107, tj. asi dvanáctina, udělalo bankrot a v průmyslových státech na východě došlo k takovému omezení výroby spojenému s takovým snížením mzdy, že minulý měsíc „reemigrovalo" do vlasti přes 4000 emigrantů z Evropy. Roku 1837 *následovala* americká krize po anglické krizi z roku 1836. Tentokrát je tomu naopak. Iniciativy v bankrotech se ujala Amerika. Spojené státy i Austrálie jsou zaplaveny anglickým zbožím. Co to znamená pro anglický obchod, je vidět z toho, že z přibližně 100 miliónů liber št., které vyvezla Velká Británie ve zboží roku 1853, připadalo 25 miliónů na Spojené státy a 15 miliónů na Austrálii. Nejdůležitějším odbytištěm po Spojených státech a Austrálii byla Východní Indie. Ale Východní Indie byla už roku 1852 tak přeplněna zbožím, že jen zcela nové rozšíření obchodu přes Paňdžáb a Sindh do Buchary, Afghánistánu a Balúčistánu a odtud na jedné straně do Střední Asie a na druhé straně do Persie umožnilo jakžtakž udržet vývoz na dosavadní výši 8 miliónů liber št. Nyní jsou i tam všechny trhy tak přeplněny, že přednedávnem bylo posláno zboží z Hindustánu do Austrálie, což znamená vozit dříví do lesa. Jediný trh, kam se pro válku na Východě po určitou dobu posílalo zboží „opatrně", byl *levantský* trh. V City není však pro nikoho tajemstvím, že od té doby, co krize ve Spojených státech a stagnace obchodu v Austrálii přinutily obchodníky horlivě hledat, nezůstal-li ještě někde nějaký nenasycený trh, stal se Cařihrad skladištěm všeho zboží, které nebylo možno prodat, a tak i tento trh

je nutno pokládat za „uzavřený". Právě tak bylo využito nedávných nepokojů ve Španělsku, aby se tam propašovalo tolik anglického zboží, kolik jen šlo. Poslední pokus tohoto druhu se nyní provádí v jihoamerických státech, ovšem nízkou koupěschopnost těchto států není třeba dokazovat.

Protože anglická krize je nesmírně důležitá pro sociální a politickou situaci celého světa, bude nutno vrátit se ještě podrobněji a důkladněji k dějinám anglického obchodu z roku 1854.

II

Londýn 9. ledna. O růstu anglického obchodu a anglického průmyslu v období od roku 1849 do roku 1853 si lze udělat obraz z těchto dat. Roku 1846 činila tonáž obchodních lodí, které vyplouvaly a připlouvaly do britských námořních přístavů, 9 499 000 tun. Roku 1850 vzrostla tato tonáž na 12 020 000 tun a roku 1853 už na 15 381 000 tun, čili na dvojnásobek tonáže z roku 1843. Roku 1846 činila hodnota vývozu britských výrobků a surovin 57 786 000 liber št., kdežto roku 1850 už 71 367 000 liber št. a roku 1853 přes 98 000 000 liber št., tedy víc než dvojnásobek celkového vývozu z roku 1842. Jakou úlohu hrály při tomto růstu vývozu Spojené státy severoamerické a Austrálie? Roku 1842 nečinila hodnota britského vývozu do Austrálie ani milión liber št., roku 1850 dosahovala už téměř 3 miliónů, roku 1853 dokonce 14 513 000 liber št. Roku 1842 bylo vyvezeno do Spojených států zboží za 3 582 000 liber št., roku 1850 skoro za 15 miliónů a roku 1853 dokonce už za 23 658 000 liber št.

Z těchto číslic vyplývá jednak, že rok 1854 tvoří zcela analogický předěl v moderních dějinách obchodu, jako byly roky 1825, 1836, 1847; dále, že krize ve Spojených státech je jen momentem anglické krize, a konečně, že válka z roku 1854, kterou „Le Pays*, Journal de l'Empire", naprosto správně nazývá une guerre pacifique**, neměla naprosto žádný vliv na sociální katastro-

* V „Neue Oder-Zeitung": „Patrie". *(Pozn. čes. red.)*
** – mírovou válkou. *(Pozn. red.)*

fu, nebo spíše to byl nanejvýš vliv zpožďující, brzdící. Jednotlivá průmyslová odvětví, například průmysl kožedělný, železářský a vlnařský, stejně jako stavba lodí, byla naopak válečnou poptávkou přímo podporována. Zděšení, které vyvolalo vyhlášení války po čtyřiceti letech míru, na chvíli zabrzdilo rozmach spekulace. Válečné půjčky různých evropských států udržovaly úrokovou míru na takové výši, že to brzdilo překotný rozvoj průmyslového podnikání, a tak na určitou dobu zadrželo krizi. Ale cožpak válka nezvýšila ceny obilí? ptá se Mírová společnost[320]. Ale cožpak vzestup cen obilí neznamená oslabení vnitřního obchodu, tj. britské spotřeby průmyslového zboží? A není snad zúžení *vnitřního* trhu hlavním prvkem krize? Především je nutno si připomenout, že rok nejvyšší britské prosperity — 1853 — byl rokem *vysokých* cen obilí a že ceny obilí z roku 1854 v průměru *nedosahují* cen z roku 1853, čili že na základě cen obilí nelze vysvětlovat ani prosperitu z roku 1853, ani krizové příznaky z roku 1854. Nechme však stranou vliv cen obilí na průmysl a všimněme si, jaký vliv měla na ceny obilí válka. Jinými slovy: stouply snad ceny proto, že odpadl dovoz z Ruska? Z celkového množství obilí a mouky, které Velká Británie dováží, připadá na Rusko asi 14%, a protože celý dovoz kryje přibližně jen asi 20 % celonárodní spotřeby, dodávalo Rusko jen asi $2^1/_2$% této spotřeby.

Poslední oficiální zpráva, obsahující srovnání dat o dovozu obilí a mouky z různých světadílů a zemí do Velké Británie, byla uveřejněna začátkem listopadu 1854 a uvádí srovnávací tabulku za prvních devět měsíců roku 1853 a 1854. Podle této zprávy činil celkový dovoz pšenice roku 1853 3 770 921 kvarterů, z čehož bylo dodáno z Ruska 773 507 a z Moldavska a z Valašska 209 000 kvarterů. Celkový dovoz mouky činil 3 800 764 centů, z čehož 64 centy pocházely z Ruska a z podunajských knížectví vůbec nic. Ve válečném roce 1854 dostala Velká Británie z Ruska 505 000 kvarterů pšenice, z Moldavska a Valašska 118 000 kvarterů. Nikdo nebude jistě tvrdit, že *takovéto* snížení (kromě toho vyvážené větším dovozem mouky z jiných zemí) vyhnalo ceny *skvělé* sklizně z roku 1854 přibližně na výši *neúrodných* let 1852 a 1853. Naopak. Ani kdyby byl odpadl *všechen* ruský dovoz obilí, nebylo by to mohlo mít tento

účinek. Záhadou zůstává — ačkoli pro ekonomické posouzení je to *bezvýznamné* — jak došlo k tomu, že odpadl dovoz z podunajských knížectví. Ale vysvětlení této záhady je prosté. Jestliže spojenci blokovali *ruské* přístavy v Černém moři jen *naoko*, blokovali naopak Bospor a potom ústí Dunaje *skutečně;* místo aby blokovali Rusko, blokovali tedy Turecko a podunajská knížectví. Kdo neví, že křížové výpravy Ruska proti půlměsíci — v letech 1812, 1828[321], 1848 (tehdy údajně proti *povstalcům* v Jasech a Bukurešti) a 1854 — byly zčásti vyvolány obchodní konkurencí jihoruských oblastí s podunajskými knížectvími a rovněž s Bosnou, Srbskem a Bulharskem, které obchodovaly na Dunaji? *Anglická* vláda projevila vskutku velkou *genialitu*, když chtěla potrestat Rusko tím, že nechala Oděsu a Taganrog volně obchodovat, zato obchod *ruských konkurentů* na Dunaji potlačila, blokovala je a tak si sama odřízla dovoz!

III

Londýn 16. ledna. O nynější obchodní a průmyslové krizi poznamenává londýnský „Economist":

„Ať už je pokles vývozu ostatního zboží sebevětší, strojů se to netýká. Hodnota vyvezených strojů nejen nepoklesla, nýbrž za rok 1854 oproti roku 1853 ještě stoupla. A tak tedy ostatní země nyní používají našich strojů. V tomto směru nemáme už před nimi žádný náskok. Francie, Německo, Belgie, Holandsko, Švýcarsko a Spojené státy jsou teď vesměs velké průmyslové země a některé z nich jsou už dokonce dál než my. Čeká nás soupeření, a my nemůžeme vyhrát, svážeme-li si ruce. Zkušenost v celém světě ukázala, že omezení zavedená ve prospěch velkých pozemkových vlastníků jim nakonec jen uškodila; že omezení vymyšlená ve prospěch továrníků se obrátila proti nim samým; a také tovární dělníci pomalu zjišťují, že zákonná omezení zavedená v jejich prospěch je mohou jen poškozovat. Doufejme však, že na to přijdou dřív, než se zmíněné země dostanou tak daleko, že vytlačí Anglii ze svých vnitřních trhů a z trhů třetích zemí a uvrhnou naše tovární dělníky do kruté bídy."

Vydavatel listu „Economist" a pravá ruka ministra financí, úlisného a vzletného Gladstona, pan *Wilson*, apoštol svobody a kariérista v jedné osobě, muž, který na jedné stránce svého listu popírá nutnost státu vůbec a na druhé dokazuje nepostradatelnost koaliční vlády zvláště, pan Wilson tedy začíná své kázání

úmyslným falšováním faktů. Tabulky vývozu za rok 1854 totiž obsahují dvojí rubriku o vývozu strojů. První, týkající se železničních lokomotiv, ukazuje, že roku 1853 bylo vyvezeno za 443 254 liber št. a roku 1854 za 525 702 liber št., což ovšem znamená přírůstek 82 448 liber št. Naproti tomu druhá rubrika, kde jsou uvedeny všechny stroje používané v továrnách, zkrátka všechny ostatní druhy strojů kromě lokomotiv, vykazuje za rok 1853 1 368 027 liber št., kdežto za rok 1854 1 271 503 liber št., tedy pokles o 96 524 liber št. Spojíme-li obě rubriky, dostaneme tedy celkový úbytek 14 076 liber št. Tento detail je charakteristický pro pány z manchesterské školy[322]. Domnívají se totiž, že nadešla vhodná chvíle k tomu, aby byla zrušena „omezení" ve prospěch továrních dělníků, totiž zákonné omezení pracovní doby pro ženy, pro mladistvé pod osmnáct let a pro děti do dvanácti let. Pro tak vysoké cíle je přece dovoleno zfalšovat nějaké to číslo. Ale podle údajů listu „Manchester Examiner"[323], zvláštního orgánu kvarkera Brighta, a podle všech obchodních oběžníků z továrních obvodů, jsou všechny zahraniční trhy, kam tradičně plynou přebytky z našich továren, k prasknutí přeplněny naší nadprodukcí a trpí důsledky naší horečné spekulace.

Jestliže došlo k takovému přeplnění světového trhu přes neočekávaný vznik dvou nových zlatých trhů — Austrálie a Kalifornie, přes elektrický telegraf, který proměnil celou Evropu v jedinou obrovskou burzu, přes železnice a parníky, které nesmírně rozšířily spoje a tím výměnu zboží, jak dlouho by asi nechala krize na sebe čekat, kdyby byli továrníci mohli držet dělníky v továrnách osmnáct hodin denně místo jedenácti? Početní příklad je tak jednoduchý, že ho není třeba ani počítat. Ale to by bylo nejen urychlilo propuknutí krize. Celá jedna generace dělníků by na to byla doplatila padesáti procenty svých tělesných sil, svého duševního rozvoje a své životaschopnosti. Tatáž manchesterská škola, která by nám byla na tyto pochybnosti odpověděla:

Mám tím bolem rozželet se,
ač hruď plesá výš a výš?*,

* — Goethe, „Suleice". *(Pozn. red.)*

vznáší proti Anglii sentimentální žaloby, kolik lidských obětí stojí válka s Ruskem, vůbec každá válka! Za několik dní uslyšíme pana Cobdena v Leedsu, jak bude horlit proti vzájemnému masakrování křesťanů. Za několik týdnů ho uslyšíme v parlamentu protestovat proti „omezením", která brání příliš rychlému konzumu dětských životů v továrnách. Domnívá se, že ze všech hrdinských činů je oprávněn jen čin Herodesův?

Souhlasíme s manchesterskou školou v tom, že zákon o nuceném omezení pracovní doby nesvědčí právě o vysokém stupni společenského vývoje. Ale kořen zla nevidíme v zákonech, nýbrž ve společenských poměrech, které si takové zákony vynucují.

IV

Londýn 22. ledna. Je známo, že kancléř pokladu Robinson zahájil parlament roku 1825 chvalozpěvem na nevídaný rozvoj obchodu a průmyslu. Za několik týdnů nato musela Anglická banka zastavit platby v hotovosti. Od té doby nese Robinson přezdívku „Robinson Prosperity", kterou mu uštědřil Cobbet. Protože v Anglii jsou v oblibě historické příklady, našel Robinson Prosperity samozřejmě své následovníky. Trůnní řeč, kterou bylo zahájeno poslední mimořádné zasedání parlamentu, blahopřála zemi k nebývalému rozkvětu zemědělství, průmyslu a obchodu. Ale mezitím zmizelo i *vnější zdání*, které mohlo ještě oslňovat Robinsona. Vládní blahopřání už patrně patří k ceremoniálu, jímž se v Anglii tradičně oznamují otřesy světového trhu. Ale podivnější než projevy ministrů je v této chvíli mlčení tisku. Domnívá se snad, že bude moci „pohřbít" obchodní krizi, jako se v pařížských literárních klikách „pohřbívají" nepříjemné knihy tím, že se o nich mlčí? Avšak ceníky mluví, seznamy bankrotů v „Gazette" mluví, mluví i dopisy „obchodních přátel". Brzy promluví i noviny. V posledním týdnu zastavily platby některé přední firmy v City, mimo jiné nejznámější firma Lonergan a spol., zabývající se obchodem se Španělskem a Západní Indií, firma Rogers, Lowrey a spol., která obchoduje s Manchesterem a přilehlými továrními obvody, firma

Kotherington a spol., obchodující s Amerikou, a konečně firma bratří Aubertiusové, jedna z nejstarších a nejsolidnějších obchodních firem. Platební závazky těchto různých obchodních firem se v průměru pohybují od 100 000 do 150 000 liber št. Tento týden se čeká, že zastaví platby nejméně sedm dalších významných firem ze City.

Z jednoho obchodního dopisu z Birminghamu z 20. ledna citujeme tyto podrobnosti o situaci průmyslu v jižním Staffordshiru:

„Až na podniky hutního průmyslu, které vyrábějí na zakázku vlády válečný materiál, jen málo firem má vůbec nějaké objednávky, a i ty za velice nízké ceny. Tuna tyčového železa se nyní kupuje za 8 liber št. 10 šilinků, ačkoli uprostřed léta stála 12 liber št., ale i při tak nízkých cenách prodej vázne, takže se výroba musí omezovat. Ve Spojených státech severoamerických málokteré z velkých odvětví hospodářství utrpělo obchodní krizi tolik jako hutní průmysl. Skoro všechny velké hutní závody Spojených států, do nichž byly investovány obrovské sumy, vyhodily dělníky na dlažbu, a není vyhlídky na to, že by je v dohledné době vzaly zpět. Je tedy nutno počítat s tím, že odbyt železa do Ameriky se skoro úplně zastavil a nemůžeme odtamtud čekat žádné další objednávky. — Minulou sobotu bylo propuštěno mnoho dělníků z (birminghamských) cináren a dnes večer (20. ledna) jich bude propuštěno ještě mnohem víc. Ani bronzárenští a mosazárenští dělníci na tom nejsou lépe, protože ve většině zdejších velkých závodů se pracuje pouze omezenou dobu. — Objednávek na módní zboží je už jen málo a obchodní cestující, kteří v tomto odvětví získávají objednávky na jaro, posílají velmi neutěšené zprávy. Stav peněžního trhu působí nadále neblaze na všechna obchodní odvětví. Banky stále zvyšují úrokovou sazbu, což má velmi nepříznivý vliv a v této chvíli vzkvétá jen jeden obchod, a to je půjčování peněz. Do malých úvěrních ústavů se zájemci jen hrnou a diskont směnek přináší bohatou žeň."

Napsal K. Marx 8.—22. ledna 1855
Otištěno v „Neue Oder-Zeitung",
čís. 17, 19, 33 a 41
z 11., 12., 20. a 25. ledna 1855

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

K. MARX

*ČTYŘI BODY

Londýn 9. ledna. Telegrafická depeše z Vídně o tom, že Rusko přijalo čtyři body[324], vyvolala na jedné straně vzestup konsolů na zdejší burze – v jedné chvíli stouply proti sobotnímu kursu o 2 ½ %, a na druhé straně vyvolala skutečnou paniku mezi dodavateli loje, oleje a osiv, pro něž by brzké uzavření míru znamenalo bankrot a velké ztráty. Dnes se rozruch v obchodních kruzích v City zase uklidnil a jednání o čtyřech bodech se téměř jednomyslně pokládá za druhé vydání jednání o vídeňské nótě[325]. Podle naprosto provládního „Morning Chronicle" bylo *předčasné* mluvit o tom, že Rusko se skutečně uvolilo poskytnout požadované záruky. Rusko prý jen prohlásilo, že je ochotno vyjednávat na základě výkladu, který těmto čtyřem bodům společně dávají tři mocnosti. „Times" se domnívají, že je možno oslavovat vítězství západní politiky, a při této příležitosti prohlašují:

„Kategoricky odmítáme domněnku, že tato válka má přinést takzvanou revizi mapy Evropy na základě výbojů či revolucí; alespoň naše země na nich nemá naprosto žádný zájem."

„Spojenci udělali dost," píše „Morning Post", „aby mohli se ctí odejít z boje, budou-li jejich podmínky přijaty."

Podle „Daily News" zamýšlí Rusko znovu zahájit jednání proto, aby posílilo víru Pruska ve svou umírněnost, rozdmychovalo nesvár mezi německými státy a narušilo vztahy mezi západními mocnostmi a Rakouskem. Důležitý z těchto čtyř bodů je podle mínění listu jen doplňující článek, podle kterého má být smlouva o Dardanelách z 13. července 1841[326] revidována „ve smyslu omezení ruské námořní moci v Černém moři". V City se šuška, že vláda

je ochotna nechat tento doplňující článek padnout. Konečně „Morning Advertiser" prohlašuje, že poslední ruský krok byl předem domluven s Rakouskem, aby Rakousko mělo možnost zprostit se svých závazků vůči západním mocnostem. Podle telegramu, který právě došel, je jasné, že jednání neznamená přerušení válečných operací.

II

Londýn 12. ledna. Pověst o bezpodmínečném přijetí „čtyř bodů" Ruskem, a to „čtyř" bodů ve smyslu „tří" mocností, se ukázala jako „kachna" „Morning Post" a „Times". Byli jsme nakloněni věřit této kachně, neboť jsme věděli z tajné korespondence Pozza di Borgo, která se varšavským povstáním dostala na veřejnost[327], že tento mistr diplomacie razil princip:

„Rusko musí při všech kolizích dosáhnout toho, aby mu evropské velmoci *vnucovaly jeho vlastní podmínky*."

Ve „čtyřech" bodech tedy můžeme vidět jen „čtyři" ruské *teze*. Jestliže je Rusko prozatím nepřijímá, najdeme i pro to vysvětlení u mistra Pozza di Borgo. Rusko může, prohlašuje di Borgo, přijímat takové domnělé ústupky Západu jedině z vítězného vojenského ležení. To je nutné k udržení prestiže, na kterém spočívá jeho moc. A prozatím má sice Rusko „vojenské ležení", ale k „vítězství" to ještě nedotáhlo. Kdyby byla padla Silistra, byly by se „čtyři body" objevily už dávno. Podle „Times" a „Morning Post" byly tyto „čtyři body" ve smyslu „tří mocností" přijaty jako minimum, a od něho se mělo vyjít. Teď se ukazuje, že kníže Gorčakov je chápe jako problematické maximum, z něhož je spíš nutno slevovat, anebo lépe, mají se jen stát záminkou k druhé „vídeňské konferenci". „Morning Post" nám v dnešním důležitě se tvářícím a diplomaticky zasvěceném úvodníku důvěrně sděluje, že občasné schůzky diplomatů ve Vídni jsou jen přípravnou školou ke skutečné konferenci, která se sejde teprve 1. února a určitě víceméně překvapí celý svět.

Včera byla v budově Lloydu vyvěšena tato vyhláška admirality:

„Odvolávaje se na poslední odstavec svého dopisu z 8. listopadu“ (1854), „kde jsem oznamoval, že francouzští a angličtí admirálové dostali od svých vlád rozkaz rozšířit blokádu týkající se dunajského ústí na všechny přístavy Černého a Azovského moře, které jsou dosud v rukou nepřítele, pověřuji vás z příkazu lordů admirality, abyste informoval obchodní veřejnost, že anglická a francouzská vláda dále rozhodly, že zmíněná blokáda bude zahájena 1. února“ (1855) „a že v ‚London Gazette‘ bude patřičným způsobem vyhlašována blokáda jednotlivých přístavů, jakmile vstoupí v platnost. — Podepsán: W. A. B. *Hamilton*.“

Zde se tedy otevřeně přiznává, že spojenecké flotily dosud blokovaly při ústí Dunaje jen vlastní spojence, ale vůbec neblokovaly ruské přístavy ani v Černém, ani v Azovském moři. Přesto však vláda v parlamentu několikrát prohlásila — v dubnu, srpnu a říjnu — že vydala „nejpřísnější rozkazy“ k blokádě ruských přístavů a ruského pobřeží. Ještě 21. prosince prohlásil lord Granville v Horní sněmovně jménem vlády, že:

„Oděsa je blokována pěti válečnými loďmi, které neustále křižují před přístavem a od nichž vláda pravidelně dostává zprávy.“

V dopise zaslaném jednomu dennímu listu shrnuje známý anglický pamfletista důsledky opatření, která učinila či spíš *neučinila* koalice pro tuto blokádu:

„1. Anglická vláda poskytuje z Anglie nepřátelům Anglie peněžní prostředky, aby mohli pokračovat ve válce proti ní. 2. Dunaj je blokován, aby podunajská knížectví byla uvržena do bídy a abychom si odřízli dovoz obilí. 3. Oděsa, Taganrog, Kerč a další přístavy jsou volné, aby mohly dodávat ruským vojskům na Krymu posily, munici a proviant. 4. Zdánlivá blokáda ruinuje naše obchodníky, kdežto řečtí, ruští a rakouští obchodníci na ní vydělávají.“

Také „Times“ používají vyhlášky pana Hamiltona k tomu, aby podnikly prudké výpady proti „blokádové diplomacii“ vlády. Charakteristické pro hromovládce z Printing House Square[328] je to, že se svými hromy a blesky přijde vždycky, když už je po všem. Od 26. března 1854 až do dneška hájily „Times“ „blokádovou diplomacii“. Dnes, kdy jejich horlení už nemůže uškodit žádnému vládnímu opatření, ale může jim získat popularitu, stávají se najednou jasnovidné.

Ministr námořnictva, či jak se mu zde říká, první lord admirality, sir *James Graham* je na kontinentě dostatečně znám svým velkolepým skutkem v černém kabinetě, kterým přivedl bratry

Bandiery na popraviště[329]. Méně známá je asi ta skutečnost, že sir James Graham roku 1844, když car Mikuláš přistál u anglických břehů, se neodvážil stisknout nabídnutou imperátorskou ruku, ale jen ji políbil. (Viz „Portfolio“, 2. řada, ročník 1844.)

III

Londýn 15. ledna. K posouzení „čtyř bodů“ ještě toto:

„Na poli diplomacie se až do prvního února nemůže nic stát“ (vídeňský dopisovatel „Times“ říká až do 5. nebo 6. února). „Má tedy car před sebou celý měsíc času, aby přesunul svá vojska, kamkoli bude chtít. Z měsíce získaného přijetím čtyř bodů se snadno mohou stát dva měsíce, bude-li se o každý bod svádět urputný boj, a taková je pravděpodobně instrukce, kterou dostal ruský vyslanec; přitom není vyloučeno, že se Rusko bude všemožně snažit, aby uspokojilo Rakousko ústupky, které by byly nepřijatelné pro Anglii a Francii. Rozdělit tři mocnosti, to je zřejmě cíl, který se tím sleduje.“

Potud „Morning Post“.

Důležitější než všechny ty řeči anglického tisku o tajných úmyslech Ruska je to, že všechny anglické noviny (samozřejmě kromě vládních orgánů) otevřeně přiznávají, že čtyři body, přijaté za podklad vyjednávání, vůbec za vyjednávání nestojí.

„Když vypukl boj,“ píší „Sunday Times“[330], „byl celý svět přesvědčován, že se vede proto, aby byla zlomena carova moc nebo alespoň aby byly získány materiální záruky k zajištění evropského míru. Bude-li mír uzavřen na základě takzvaných *‚čtyř bodů‘*, pak se pro dosažení tohoto cíle nic neudělalo a také už nic neudělá. Může-li se zde mluvit o vítězství, pak jedině o vítězství Ruska.“

„Vláda všech netalentů,“ píše „Leader“[331], „není s to jít za tyto čtyři body. Zaslouží si, aby přešla do dějin pod názvem vláda čtyř bodů. Je už na čase skoncovat s tou nudnou komedií bezúčelné války! Mír na základě čtyř bodů může být uzavřen jedině ze strachu, aby se ve válečné vřavě nedostal do sedla lid, a možná i proto, aby se Angličanům znemožnilo získat zpět práva, která jim vydobyl Cromwell. To je jediné vysvětlení, proč se zase slepuje dohromady staré spiknutí s Ruskem a proč se carovi znovu dovoluje, aby se pod ochranou mírové vlajky roztahoval v Evropě.“

„Examiner“[332], kterému nesporně patří první místo mezi buržoazními týdeníky, přináší podrobný článek o „základně“ mírových jednání. Podstatné myšlenky z tohoto článku tu ve stručnosti uvádíme:

„Postavíme-li ty ústupky, s kterými lze počítat při sebetvrdším a sebepřísnějším výkladu čtyř bodů," píše se tam mimo jiné, „proti tomu, co stál Anglii tento boj, a proti krvi, kterou obětovala, pak lze říci, že ruský car byl velký státník, když tuto válku zahájil. Rusko není povinno ani nahradit ty ohromné částky, které z nás rok co rok vyždímalo tím, že nedodržovalo vídeňské smlouvy... Ústí Dunaje, které se Rusko pokoušelo stůj co stůj uzavřít anglickému obchodu, jak vysvítá z právě uveřejněné oficiální korespondence, má zůstat v jeho rukách. Bod o svobodné plavbě po Dunaji znamená prakticky status quo, protože Rusko nikdy nepopíralo, že ustanovení vídeňské smlouvy týkající se říční plavby platí i pro Dunaj. Zrušení kajnardžské a drinopolské smlouvy nic neznamená, protože všichni se shodují v tom, že tyto smlouvy *neopravňují* Rusko k takovým požadavkům, jaké vůči Turecku vznáší. Když naproti tomu uvážíme, že Rusko má být jednou z pěti mocností, které by byly společně pověřeny ochranou podunajských knížectví a sultánových křesťanských poddaných, dojdeme k tomu, že výhody očekávané od této změny jsou naprosto iluzorní, protože je s nimi nesporně spjata ta ohromná nevýhoda, že ruské machinace, jejichž cílem je *rozkouskovat Turecko*, tím dostávají *legální* ráz. Lze ovšem namítnout, že čtyři body obsahují kromě jiných požadavků i revizi smlouvy z roku 1841, a to revizi v zájmu rovnováhy mocností. Ale to je dost mlhavý a záhadný pojem a po tom všem, co jsme v poslední době slyšeli, jsme spíš nakloněni věřit, že zamýšlená změna bude ohrožením nezávislosti našeho spojence" (Turecka) „než nadvlády našeho nepřítele... Byli bychom takovou ‚základnu', o jakou se zřejmě vyjednává v této chvíli ve Vídni, zavrhli jako úplně nemožnou, nebýt toho, že lord John Russell v odpovědi na Cobdenovu řeč slavnostně prohlásil v parlamentě, že vláda naprosto nemíní oloupit Rusko o nějaké jeho území."

Tento poslední bod je ovšem nejdůležitější, protože například i svoboda plavby po Dunaji může být zajištěna, jen když Rusko ztratí „území" v ústí Dunaje, kterého se zmocnilo zčásti drinopolskou smlouvou s porušením londýnské smlouvy z roku 1827, zčásti carským výnosem z února 1836 s porušením drinopolské smlouvy[333]. Bod, který „Examiner" opomněl zdůraznit, se vztahuje na dardanelskou smlouvu z roku 1841. Tato smlouva se liší od smlouvy, kterou uzavřel roku 1840 lord Palmerston, jen tím, že k ní přistoupila jako smluvní strana *Francie*. Obsah je stejný. Ještě před několika měsíci prohlašoval Palmerston smlouvu z roku 1840, a tudíž i dardanelskou smlouvu z roku 1841, za vítězství Anglie nad Ruskem a sebe za *autora* smlouvy. Jak tedy může být najednou *zrušení* smlouvy, která byla vítězstvím Anglie nad Ruskem, porážkou Ruska touž Anglií? Anebo jestliže tehdy Anglii její vlastní ministři klamali, a Anglie se domnívala, že jedná *proti* Rusku, zatímco jednala

pro ně, není snad tomu teď právě tak? V poslední mimořádné schůzi parlamentu Disraeli zvolal: „Žádné čtyři body!" Z uvedených výňatků z novin je vidět, že Disraeliho zvolání našlo v liberálním tisku ohlas. Údiv nad tím, že Rusko přijalo čtyři body, ať už s výhradami nebo bez výhrad, ustupuje pomalu údivu nad tím, že je Anglie navrhla.

Napsal K. Marx 9.—15. ledna 1855
Otištěno v „Neue Oder-Zeitung",
čís. 20, 23 a 29 z 13., 15. a 18. ledna 1855

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

K. MARX

OBCHODNÍ A PRŮMYSLOVÁ KRIZE V ANGLII

Obchodní a průmyslová krize v Anglii, jejíž první předzvěsti jsme už dávno zaznamenali i na stránkách našich novin, se stala hotovou věcí, o které nyní otevřeně mluví nejvyšší autority na tomto poli — ročenky britských obchodních komor a největších obchodních firem království; svědčí o ní rovněž četné bankroty, přechod továren na zkrácenou pracovní dobu a tabulky ukazující pokles vývozu. Podle poslední oficiální „Zprávy o obchodu a plavbě" činila hlášená hodnota uvedených druhů vývozního zboží za měsíc končící 5. prosincem:

1852	1853	1854
(v librách št.)	(v librách št.)	(v librách št.)
6 033 030	7 628 760	5 771 772

Pokles v roce 1854 proti roku 1852 činil 261 258 liber št. a proti roku 1853 1 856 988 liber št.

Nepřekvapuje, že britští freetraderští odborníci se mermomocí snaží dokázat, že nynější krize neplyne z přirozeného fungování současného systému v Anglii a nemá naprosto nic společného s těmi krizemi, které se vyskytovaly v pravidelných intervalech téměř od konce 18. století, ale naopak že vzniká z náhodných a výjimečných okolností. Podle pouček freetraderské školy nemůže být o obchodních a průmyslových krizích řeči, když byly odstraněny obilní zákony a anglické zákonodárství přijalo zásady svobodného obchodu. Jenomže nyní mají freetradeři nejen vysoké ceny obilí při bohaté sklizni, ale i obchodní a průmyslovou krizi. A to v době, kdy k už existujícím světovým trhům přibyly Kalifornie a Austrálie,

chrlící proudy zlata, kdy elektrický telegraf proměnil celou Evropu v jedinou burzu a železnice a parníky stonásobně rozmnožily dopravní prostředky a prostředky směny. K tomu, aby se vyzkoušel freetraderský všelék, bylo sotva možno najít vhodnější podmínky než ty, kterými se v dějinách průmyslu a obchodu vyznačuje období 1849 až 1854.

Freetradeři nesplnili své sliby a samozřejmě se teď snaží svést všechnu vinu za to na válku, právě tak jako roku 1848 sváděli všechno na revoluci. Nemohou však popřít, že konflikt na Východě do jisté míry oddálil vypuknutí krize, neboť přibrzdil horečnou spekulaci a část přebytečného kapitálu našla umístění v půjčkách, které v poslední době uzavřela většina evropských zemí; že dále některým průmyslovým odvětvím, např. průmyslu železářskému, kožedělnému a vlnařskému značně pomohla mimořádná poptávka po jejich výrobcích, kterou vyvolala válka, a konečně že v takových odvětvích výroby, jako je stavba lodí, výroba barev a jiné, kde přehnané představy o důsledcích války vyvolaly velmi silnou spekulaci na obou stranách Atlantského oceánu, se částečně vybila všeobecná tendence k nadměrnému podnikání, která se už projevovala. Avšak hlavní argument freetraderů je ten, že válka vyvolala zvýšení cen všech druhů obilí a že právě tyto vysoké ceny způsobily krizi.

K tomu je třeba si připomenout, že ceny obilí byly roku 1853 v průměru vyšší než roku 1854. A právě tak jako se vysokými cenami nedá vysvětlit nebývalá konjunktura z roku 1853, nedá se jimi vysvětlit ani krize z roku 1854. Rok 1836 se vyznačoval obchodní a průmyslovou krizí, ačkoli ceny obilí byly toho roku nízké; rok 1824 stejně jako rok 1853 byl rokem výjimečné konjunktury, třebaže ceny všech druhů potravin byly vysoké. Fakt je, že i když vysoké ceny obilí mohou bránit rozkvětu průmyslu a obchodu tím, že zužují vnitřní trh, vnitřní trh takové země jako je Velká Británie nikdy nemůže být rozhodujícím činitelem, dokud nejsou všechny zahraniční trhy beznadějně přecpány. Neboli: v takové zemi vysoké ceny obilí mohou prohloubit a zesílit krizi, ale nemohou ji vyvolat. Nesmíme ostatně zapomínat, že podle pravověrné doktríny manchesterské školy vysoké ceny obilí, jsou-li výsledkem přirozeného

vývoje a nikoli ochranářských opatření, prohibičních zákonů a klouzavého tarifu, úplně ztrácejí svůj zhoubný vliv a mohou mít dokonce blahodárný účinek tím, že přinášejí výhody farmářům. Protože nelze zapírat, že neúrody z let 1852 a 1853 byly přirozeným jevem, berou freetradeři za základ rok 1854 a tvrdí, že válka na Východě měla tentýž účinek jako ochranná cla, a tím způsobila zvýšení cen přes bohatou sklizeň. Nechme tedy stranou otázku, jaký vliv mají ceny obilí na průmysl vůbec, a všimněme si otázky, jaký vliv má na tyto ceny nynější válka.

Dovoz pšenice a mouky z Ruska činí přibližně 14 % celkového dovozu obilí do Spojeného království; a jelikož veškerý dovoz obilí tvoří jen asi 20 % celostátní spotřeby, dodává Rusko Anglii jen něco přes 2 ½ % této spotřeby. Podle posledních oficiálních zpráv jen za prvních devět měsíců roku 1853 činil celkový dovoz pšenice do Velké Británie 3 770 921 kvarterů, z nichž bylo dovezeno z Ruska 773 507 kvarterů a z Valašska a Moldavska 209 000 kvarterů. Celkový dovoz mouky činil 3 800 764 centů*, z toho bylo z Ruska dodáno 64 centů a z podunajských knížectví vůbec nic. Taková byla situace předtím, než vypukla válka.

V týchž měsících roku 1854 činil dovoz pšenice přímo z ruských přístavů 505 000 kvarterů proti 773 507 roku 1853 a z podunajských knížectví 118 000 kvarterů proti 209 000, tj. snížil se o 359 507 kvarterů. Uvážíme-li, že úroda byla roku 1854 výborná a roku 1853 velmi špatná, nikdo jistě nebude chtít ještě tvrdit, že takové snížení mohlo vůbec nějak znatelně ovlivnit ceny. Naproti tomu z oficiálních týdenních hlášení o prodeji domácí pšenice na anglickém trhu — a tato hlášení zachycují jen nevelkou část všech obchodů v zemi — je zřejmé, že za říjen a listopad 1854 bylo prodáno 1 109 148 kvarterů proti 758 061 kvarterům za tytéž měsíce roku 1853, což více než vyrovnává onen pokles, který prý vyvolala válka s Ruskem. Snad by bylo také možno připomenout, že kdyby nehnily vinou anglického kabinetu v sýpkách podunajských knížectví velké zásoby turecké pšenice proto, že z hlouposti nebo v zrádném úmyslu spojenci blokovali Sulinské hrdlo v ústí Dunaje a tak si sami odřízli dovoz, válka s Ruskem by nebyla vyvolala ani ten

* — anglický cent = 50,8 kg. *(Pozn. red.)*

nepatrný pokles dovozu pšenice, k němuž došlo. Z celkového množství zahraniční mouky, které přichází do londýnského přístavu, pocházejí skoro dvě třetiny ze Spojených států, je tudíž nabíledni, že slabý dovoz z Ameriky v posledním čtvrtletí roku 1854 byl pro obchod s potravinami mnohem závažnější než válka s Ruskem.

Zeptá-li se nás někdo, proč se ve Velké Británii přes bohatou úrodu udržují vysoké ceny obilí, připomeneme, jak už bylo roku 1853 nejednou napsáno v „Tribune“[334], že freetraderské bludy vedly k velmi vážným poruchám a chybám v britském obchodu s obilím, neboť ceny byly v letních měsících sníženy pod svou normální úroveň, ačkoli jen zvýšení mohlo zajistit, aby se vytvořily nutné zásoby a dostatečné množství objednávek na budoucí dodávky obilí. Tím se stalo, že dovoz za červenec, srpen, září a říjen 1854 dosáhl pouze 750 000 kvarterů proti 2 132 000 kvarterů za tytéž měsíce roku 1853. Kromě toho v důsledku zrušení obilních zákonů byly v Anglii proměněny v pastviny takové ohromné lány orné půdy, že za takového stavu věcí může být i dobrá úroda relativně nedostatečná.

„A tak Spojené království,“ jak se píše v přehledu hullské obchodní komory, „začíná roku 1855 s velmi malými zásobami dovezené pšenice a s cenami skoro tak vysokými jako na začátku roku 1854, a do jara bude skoro úplně závislé na dodávkách vlastních farmářů.“

Příčina anglické obchodní a průmyslové krize z roku 1854, která asi stěží dosáhne svých plných rozměrů dřív než na jaře tohoto roku, je obsažena v těchto několika číslech: hodnota vývozu britských surovin a hotových výrobků, která činila roku 1846 57 786 000 liber št., dosáhla v roce 1853 ohromné částky 98 000 000 liber št. Z těchto 98 miliónů Austrálie, která roku 1842 odebrala zboží za necelý milión a roku 1850 přibližně za tři milióny, spotřebovala v roce 1853 zboží téměř za 15 miliónů; Spojené státy, které roku 1842 spotřebovaly anglického zboží jen za 3 582 000 liber št. a roku 1850 za necelých 15 000 000 liber št., nakoupily v roce 1853 za ohromnou sumu téměř 24 000 000 liber št. Není třeba dál vysvětlovat, že americká krize se nutně odrazila na anglickém obchodě a beznadějně přeplněných trzích. Roku 1837 následovala americká krize těsně po anglické krizi z roku 1836, kdežto nyní při-

chází krize v Anglii až po krizi v Americe, ale v obou případech má krize zřejmě stejné kořeny — neblahé fungování anglického průmyslového systému, který nutně vede k nadvýrobě ve Velké Británii a k nadměrné spekulaci ve všech ostatních zemích. Australský a severoamerický trh naprosto nejsou výjimkou, oba jsou téměř stejně závislé na Anglii, a tak jsou jen nejnápadnějším ukazatelem celkové situace na světových trzích.

„Stojíme tváří v tvář faktu, že zahraniční trhy jsou přeplněny a až na několik málo výjimek i zisky jsou nepatrné," píše se v jedné manchesterské zprávě o bavlnářském průmyslu. „Většina zahraničních trhů," praví se v jiné zprávě, týkající se hedvábnického průmyslu, „které obvykle pohlcují přebytečnou produkci našeho průmyslu, prodělává těžké následky přeplnění." „Výroba byla nadměrně rozšířena," hlásí zpráva o bradfordské výrobě česané příze, „a po určitou dobu nacházelo zboží odbyt na zahraničních trzích. Bylo uzavřeno mnoho riskantních obchodů a neuváženě se vyváželo za hranice, což ovšem ve většině případů mělo — jak ani není třeba připomínat — velice neuspokojivé výsledky."

Takových citátů z obchodních oběžníků velkých průmyslových firem, které nám došly parníkem „Pacific", bychom mohli uvést celou řadu.

Revoluce ve Španělsku a zesílení podloudnictví, které po ní následovalo, vytvořily v této oblasti výjimečně výhodný trh pro britské zemědělské výrobky. Vzhledem k obavám, které vyvolala válka na Východě, byl dost dlouho jediným nepřeplněným trhem trh levantský, ale jak se dovídáme, asi před třemi měsíci si Lancashire usmyslil dohonit, co bylo v této oblasti zameškáno; a nyní máme zprávy, že Cařihrad je napěchován spoustou bavlněných, hedvábných, železářských, nožířských a jiných anglických výrobků. Jedinou zemí, ve které politické události asi opravdu měly citelný vliv na rozvoj obchodní krize, je Čína.

„Naděje na postupný růst našeho vývozu do Číny," píše jedna manchesterská firma, „se téměř nadobro zhroutily, a povstání, které v přítomné době v této zemi vypuklo a zpočátku se zdálo příznivé pro zahraniční styky, ukazuje se nyní jako počátek rozvratu země a úplného zničení obchodu. Vývozní obchod s Čínou, do jehož růstu jsme kdysi vkládali velké naděje, skoro úplně ustal."

Naši čtenáři si snad pamatují, že když čínská revoluce[335] poprvé začala nabývat vážných rozměrů, předpovídali jsme ničivé následky, na něž si nyní stěžují anglické exportní firmy.

Popíráme sice jakoukoli souvislost mezi válkou a obchodní a průmyslovou krizí, jejíž příznaky se objevovaly, ještě když si na vojnu nikdo ani nevzpomněl, ale přitom je nám samozřejmě jasné, že válka může nebezpečně zhoršit těžkou zkoušku, kterou bude muset Velká Británie podstoupit. Protahování války znamená zvyšování daní a zvyšování daní rozhodně není prostředkem, jak čelit zmenšování příjmů.

Napsal K. Marx 11. ledna 1855
Otištěno jako úvodník
v „New-York Daily Tribune",
čís. 4294 z 26. ledna 1855

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

K. MARX

HOSTINŠTÍ A SVĚCENÍ NEDĚLÍ. — CLANRICARDE

Londýn 19. ledna. V „Morning Advertiser" se nyní vede velmi živý spor o to, zda se koaliční vládě právem či neprávem vytýká „stupidnost". Urquhart ze svého hlediska, které předpokládá tajné dorozumění vlády s Ruskem, hájí vládu celkem šťastně proti výtce z neschopnosti.

List „Morning Advertiser" je mezi londýnskými novinami zvláštní zjev. Je vlastnictvím „Ochranného sdružení hostinských s výčepnickou koncesí", založen byl za dobročinným účelem, totiž k podpoře sirotků, vysloužilců a zbankrotovaných obchodníků a je hned za „Times" nesporně nejrozšířenějším londýnským deníkem. Samozřejmě jistě ne zásluhou své redakce, kterou vede jistý *Grant*, bývalý stenograf. Tento Grant se oženil s dcerou nejdůležitějšího činitele „ochranného sdružení", totiž Homera, „velkého Homéra", jak mu říkají sdružení hostinští, a tento veliký Homer udělal svého malého zetě šéfredaktorem listu „Morning Advertiser". Tím, že společnost měla možnost protlačit „Advertiser" do každého výčepu, ba i do většiny „lepších" hostinců, byl položen materiální základ jeho velikosti. Ovšem za svůj vliv vděčí list té okolnosti, že není redigován, nýbrž je spíše diskusní tribunou, kde si může každý čtenář povědět své. Protože nebyl uznán za hodna být počítán do sboru „ctihodného" londýnského tisku, mstí se této společnosti tím, že poskytuje své stránky nejen veřejnosti, ale čas od času i významnějším literátům, kteří se nezaprodali žádné straně.

Od listu „Morning Advertiser" se dá organicky přejít na *pivo*

a na poslední *pivní zákon* pana Wilsona Pattena. Tento nedávný *státní převrat klerikálů* vyvolal mnoho žertů a dokázal, že shakespearovské vzory kvetou bujnými květy i v druhé polovině 19. století. Vážnou stránkou věci je však všeobecný *údiv* nad troufalostí církve zasahovat rušivě do občanského života a pokoušet se jej regulovat. Lidové masy se už natolik odcizily církvi, že takové pokusy chápou jako „practical jokes"*, které je třeba uvést do příslušných mezí, jakmile začínají být nechutné. Klerikální strana, která nechápe svou situaci, měla tu troufalost, že uspořádala včera večer v Nottinghamu veřejné shromáždění, na němž předložila návrh, aby byla parlamentu zaslána petice s žádostí zavřít všechny hostince nejen v době nedávno stanovené Wilsonem Pattenem, nýbrž přes celou neděli. Na shromáždění se sešlo ohromné množství dělnického posluchačstva a po bouřlivé schůzi prosadil jeden tovární dělník jménem Hatton velkou většinou hlasů tento pozměňovací návrh:

„Podat parlamentu petici, aby byly v neděli zavřeny všechny kostely a kaple."

Tvrdí se, že lord Lyndhurst hodlá, hned jakmile se znovu sejde parlament, vystoupit v Horní sněmovně se všemi obviněními proti vládě. V jednacím období 1853—1854 hrál, jak známo, roli „rádoby" vůdce protiruské opozice mezi pairy markýz Clanricarde. Jenomže dopisy, které napsali on a jeho syn lord Dunkellin — když byl lord Dunkellin propuštěn z ruského zajetí — caru Mikulášovi, už teď nedovolují, aby v této hře pokračoval. Douglas Jerrold, známý humorista, poznamenává v „Lloyd's Paper" v souvislosti s Dunkellinovým dopisem:

„Mikuláš je podle lorda Dunkellina opravdu velký muž z toho podivuhodného důvodu, že pustil lorda Dunkellina na svobodu. Pravím, že je velký, protože přemohl i mne, říká v pohádce obr o Palečkovi, jenomže tady prohlašuje cara za velikého muže trpaslík."

Ten, kdo se seznámil s Modrými knihami, uveřejněnými roku 1841 o turecko-egyptských záležitostech[336], ví, jakou úlohu hrál markýz Clanricarde jako velvyslanec u petrohradského dvora, a ví

* — surové žerty. *(Pozn. red.)*

také to, že lordovy protiruské tirády v Horní sněmovně patří zcela do kategorie té opozice, k níž zásadně přechází každý pravý whig, když mu bůh nedá úřad.

Napsal K. Marx 19. ledna 1855
Otištěno v „Neue Oder-Zeitung",
čís. 35 z 22. ledna 1855

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

K. MARX A B. ENGELS

KE KRITICE OBLÉHÁNÍ SEVASTOPOLU

Londýn 19. ledna. Sir Howard Douglas rozšířil nové vydání svého proslulého díla „Námořní dělostřelectvo"[337] o kritický dodatek o událostech poslední války. Vycházeje z nejnovějších zkušeností a opíraje se o úřední a jen jemu dostupný materiál dokazuje mimo jiné, že samo loďstvo nic nezmůže proti tvrzím s kasematami, jsou-li tyto tvrze dobře vybudovány a řádně hájeny; že bomby jsou neúčinné proti masívnímu zdivu; konečně, že ve věžích a tvrzích s kasematami, jaké má Bomarsund a Sevastopol, je možné probourat průlomy jen těžkými, nejméně dvaatřicetilibernímí obléhacími děly, a to starým způsobem, kdežto z paluby lodi se pro nejisté míření nikdy nemůže dosáhnout průlomu, aniž je loď vystavena jisté záhubě. Co se týče speciálně krymského tažení, dochází Douglas — přestože všemožně straní velitelům na Krymu a při tom, že bere oficiózně ohled na své veřejné postavení — k závěru, že krymská výprava se nakonec ukáže jako omyl. Ale copak neoznámily hromovládné „Times" velikánskou novinu, že Sevastopol bude po čtyřicetihodinovém ostřelování *vzat zteč*í?

„Máme zprávy ze spolehlivého pramene, a jen z toho důvodu, aby se naše informace nedostala do rukou Rusů, neoznamujeme všechny podrobnosti o události, ke které má dojít právě v těchto dnech (viz „Times" od 26. do 31. prosince). Je nepochybné, že Sevastopol bude v těchto dnech dobyt."

Věc má takovéto pozadí: „Times", jak je známo, zuřivě útočily na návrh zákona o cizinecké legii, protože se o tomto opatření dověděly teprve s ostatním, všedním publikem. Začaly reptat a vrčet a čertit se na vládu. Ta byla natolik zbabělá, že jim, aby je umlčela, předhodila novinku o zteči Sevastopolu, přičemž vydávala

záměr generálů, zamýšlený jen za určitých podmínek a okolností, za hotový plán tažení. Není nic divného, že francouzské listy, tedy polooficiální orgány, přinesly podobné zprávy, neboť půjčka 500 miliónů[338] byla přede dveřmi. Také to, že „Times" sedly na lep, lze snadno vysvětlit. Věří totiž každé zprávě, kterou dostanou o čtyřiadvacet hodin dříve než ostatní noviny.

Situace na Krymu se trochu zlepšila. Zatímco ztráty Francouzů způsobené nemocemi jsou poměrně nepatrné, zatímco jejich jezdectvo má dostatek dobrých koní a jejich pěchota je svěží a aktivní, posílají Britové i nadále denně 150 mužů do nemocnice a vynášejí 40 až 50 mrtvých. Jejich dělostřelectvo je bez koní a jezdectvo opěšalé, protože se koní používá k přepravě těžkého dělostřelectva z Balaklavy, a tím se znehodnocují. Počasí se každé dva tři dny mění, hned prší, hned mírně mrzne, takže bláta nijak neubylo. Protože téměř všechny dopravní prostředky pohlcuje dovoz zásob, jejichž přísun je stále prvořadým úkolem, není sem možno dopravit ani kanóny, ani munici. Mezitím se však zákopy přiblížily k nepřátelským opevněním a byla zřízena třetí paralela, kterou nelze vyzbrojit, ale přesto je ji nutno hájit proti výpadům. Jak daleko jsou zákopy od nejbližších objektů útoku, nelze říci, protože zprávy si odporují a samozřejmě nejsou oficiální. Některé mluví o 140 až 150 yardech, kdežto podle jedné francouzské zprávy je nejbližší bod vzdálen ještě 240 yardů. Francouzské baterie, které jsou už dobudovány a osazeny děly, musí zatím čekat, protože bezhlavá a úplně zbytečná listopadová dělostřelba ztenčila zásoby střeliva a opakovat takovou bezhlavou palbu by bylo hloupé. A tak Rusové měli a mají dost času nejen opravit všechny škody způsobené dřívějšími útoky, nýbrž i postavit nová opevnění, a dělají to tak horlivě, že Sevastopol je v této chvíli pevnější než kdy předtím. Za situace, kdy byly různé obranné linie jedna po druhé obsazeny vojskem a kdy za poslední hradební zdí kolem města byly všechny velké kamenné budovy proměněny v reduty, nepřipadá rozhodující *zteč* vůbec v úvahu. Kdykoli bude znovu zahájeno obléhání, bude muset začít všechno od začátku, jen s tím rozdílem, že se baterie posunuly značně blíž k městu a mají proto větší účinek. Ale jaká cena se musela za tuto výhodu zaplatit! Právě vypětí spojené se střežením tak rozsáhlých

zákopů způsobilo většinu onemocnění v britské armádě, protože se vojáci vůbec nemohli vyspat. Kromě toho dělali Rusové dost časté výpady, které nebyly sice vždy úspěšné, ale přece jen stačily beztak už přetíženého nepřítele umořit.

Mezitím se turecká armáda postupně dostává do Jevpatorije, odkud má operovat proti Simferopolu a zároveň pozorovat Severní stranu Sevastopolu. Tato operace, která Turky úplně odděluje od anglo-francouzské armády a vytváří tak dvě zcela různé armády, je další strategický přehmat a přímo vyzývá Rusy, aby porazili každou armádu zvlášť. Ale tento přehmat byl nevyhnutelný. Ještě větší chyba by byla soustředit ještě víc vojska na malém heraklejském Chersonésu.

Takové jsou důsledky proslulého „balaklavského bočního pochodu".*

Napsali K. Marx a B. Engels
19. ledna 1855
Otištěno v „Neue Oder-Zeitung",
čís. 37 z 23. ledna 1855

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

* V anglickém textu tohoto článku, který byl uveřejněn v „New-York Daily Tribune" 3. února 1855, byla tato myšlenka rozvedena podrobněji: „Tak vidíme, jak proslulý boční pochod na Balaklavu vleče za sebou stále nové a nové chyby. Je docela možné, že Turci utrpí vážnou porážku; vždyť už nemají tu armádu, která bojovala u Calafatu a Silistry. Dezorganizace, zanedbávání povinností, nedostatek výzbroje všeho druhu tuto armádu úplně zdemoralizovaly, a jinou armádu, která by ji mohla vystřídat, Turecko nemá. Za takové situace není naděje, že mírová jednání skončí pádem Sevastopolu. Za celou dobu od vylodění spojenců to ještě nikdy nebylo tak málo pravděpodobné jako právě teď. Bez nadsázky lze říci, že v celých dějinách válek nebylo tak neúspěšné tažení, jako je krymské." *(Pozn. red.)*

K. MARX

SKUTEČNÝ CÍL VÍDEŇSKÝCH JEDNÁNÍ. – POLEMIKA PROTI PRUSKU. – „KOULOVACÍ VZPOURA“

Londýn 23. ledna. Západní mocnosti prohlásily, že vídeňské rozhovory ani na chvíli nepřeruší jejich válečné operace. Jaký *bezprostřední vojenský zisk* si tedy Rusko slibuje od těchto předstíraných jednání? Na tuto otázku, kterou klade list „Sun“[339], lze odpovědět velmi pozitivně. Původně tvořil posádku Krymu 6. ruský armádní sbor a část 5. sboru. 4. armádní sbor dorazil několik dní před bitvou u Balaklavy; v této chvíli je na poloostrově i 3. sbor; 8. divize dorazila do Bachčisaraje 18. prosince, a 7. a 8. divize s 1. divizí dragounů, asi s 240 děly a čtyřmi kozáckými pluky se rozložily u Perekopu. Divize lehkého jezdectva, která patří k 3. armádnímu sboru, byla předsunuta proti Jevpatoriji, kterou pozoruje. Čili skoro polovina ruské *aktivní* armády (zálohy nepočítáme) je na Krymu nebo posádkou v Oděse, Chersonu a Nikolajevu a části 2. armádního sboru (Paňutinova) jí mají přijít na pomoc. Jaká je skutečná síla těchto dvanácti pěších a šesti jezdeckých divizí po ztrátách v neblahém tažení a ve vyčerpávajících pochodech, se samozřejmě nedá říci, protože nevíme, zda nebyly ztráty nahrazeny novými posilami. Ale v každém případě musí mít nejméně 100 000 bojeschopných mužů, a to nepočítáme vojáky, námořní pěchotu a námořníky, kteří jsou v Sevastopolu. Toto ohromné soustředění vojsk na Krymu, které pohltilo alespoň čtvrtinu všech ruských ozbrojených sil, vysvětluje, jak je pro cara Mikuláše důležité zaplést Rakousko do nových jednání, dokud se nezaplní mezery ve volyňsko-podolské armádě, způsobené posledními operacemi.

Uveřejnění nejnovějších pruských, rakouských a francouzských depeší se v předvečer řádného parlamentního zasedání využívá

stejně, jako se v předvečer mimořádného parlamentního zasedání využívalo smlouvy z 2. prosince[340]. Vládním tiskovým orgánům se naskytla vhodná příležitost odrazit útoky na anglický způsob vedení války protiútokem na pruskou diplomacii. Dva nejhorlivější vládní listy, „Globe“ a „Morning Chronicle“, nasadily v polemice proti Prusku zvlášť ostrý tón.

„Koulovací vzpoura“, k níž zde došlo minulou neděli, je novým důkazem, jak troufalá domýšlivost klerikální strany a její návrh zákona propašovaný parlamentem a zpřísňující svěcení nedělí pouze provokují anglický lid k divokým a rozpustilým demonstracím. Minulou neděli se v době ranních bohoslužeb poblíž kostela sv. Martina na Trafalgar Square srotil zástup asi 1500 osob, který se bavil tím, že bombardoval omnibusy, drožky a chodce sněhovými koulemi. Pro povyk před vchodem do kostela musely být služby boží úplně přerušeny. Když zasáhla policie, stala se hlavním cílem útoků a po několika minutách část policistů neviděla na krok, protože měli na ramenou, na kloboucích atd. celé hromady sněhu. Vojáci, kteří chtěli odejít z kostela a vrátit se do kasáren, byli energicky donuceni k ústupu a jejich anglické flegma bylo podrobeno těžké zkoušce. Bylo nutno vyslat na bojiště dalších sto strážníků. Nakonec použila policie obušků a došlo k prudké bitce. Čtyři hlavní vůdcové vzpoury byli zatčeni a odvlečeni na policejní stanici, přestože se je lid několikrát pokusil v Chandos Street a Russell Street osvobodit z rukou strážců pořádku. Včera se tito pánové octli před policejním soudem v Bow Street. Dostavili se rovněž zástupci církevní rady kostela sv. Martina, aby proti nim svědčili. Všichni hrdinové byli odsouzeni k pokutě 40 šilinků nebo čtrnácti dnům vězení, a tím letopisy „koulovací vzpoury“ končí. Rozhodně však je tím vyvráceno tvrzení knížete de Ligne, který v době nizozemského povstání proti Josefu II. odmítl zasáhnout, protože prý je zima, a sníh nejde dohromady s povstáním.

Napsal K. Marx 23. ledna 1855
Otištěno v „Neue Oder-Zeitung“,
čís. 43 z 26. ledna 1855

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

Z RUKOPISNÉ POZŮSTALOSTI K. MARXE A B. ENGELSE

K. MARX

NEUVEŘEJNĚNÝ ÚRYVEK ZE SÉRIE ČLÁNKŮ „REVOLUČNÍ ŠPANĚLSKO“[341]

... [přivést nazpět pod] prapor revoluce Ballesterosovu armádu, která po kapitulaci svého vůdce zůstala soustředěna v Priegu, 10 mil na sever od Malagy.

Při této své druhé cádizské expedici[342] byl (Riego) zajat jedním z oddílů generála Molitora, předán apoštolské juntě a odvezen do Madridu, kde byl popraven 7. listopadu, čtyři dny před Ferdinandovým návratem do hlavního města.

„Non por suo culpa caja Riego,
Por traición
D'un vil Borbon“

(„Nezhynul Riego svou vinou, ale zradou podlého Bourbona.“)

Když Ferdinand přijel do Madridu, přišli ho pozdravit důstojníci „pravověrné junty“[343]. Když odešli, řekl svým dvořanům rozhořčeně: „Jsou to stále tíž psi, jen obojky mají jiné.“

Počet mnichů, který roku 1822 dosahoval celkem 16 310, vzrostl roku 1830 na 61 727, což znamená přírůstek 45 417* za osm let. Z madridské „Gacety“ vidíme, že za jediný měsíc od 24. srpna do 24. září 1824 bylo uvězněno, oběšeno a rozčtvrceno 1200 lidí, a to tehdy ještě nebyl vyhlášen barbarský dekret proti komunérům[344], svobodným zednářům atd. Universita v Seville byla na řadu let zavřena a namísto ní byla zřízena státní škola pro býčí zápasy.

Bedřich Veliký položil svému ministru války při jedné rozmluvě otázku, která z evropských zemí se dá podle jeho názoru

* Dále je v rukopise škrtnuto: „profesionálních žebráků“. *(Pozn. red.)*

nejtíž rozvrátit? Když viděl, že ministr je poněkud v rozpacích, odpověděl sám: „Španělsko. Jeho vlastní vláda se totiž už po léta snaží je rozvrátit, ale nadarmo."

Zdá se, že Bedřich Veliký předvídal vládu Ferdinanda VII.

Porážku revoluce z let 1820—1823 lze snadno vysvětlit. Byla to buržoazní revoluce, či spíše revoluce měst, neboť venkov, nevědomý, pomalý, oddaný okázalým církevním obřadům, zůstal pasívním divákem bojového střetnutí, jehož smysl stěží chápal. V těch několika málo provinciích, kde se venkovské obyvatelstvo výjimečně aktivně účastnilo boje, stálo spíše na straně kontrarevoluce. Není to nic divného ve Španělsku, v tomto „skladišti prastarých zvyklostí, v tomto muzeu, kde se uchovává všechno, co se všude jinde už přežilo a upadlo v zapomnění", v zemi, kde v době války za nezávislost bylo vidět rolníky nosící ostruhy ze zbrojnice v Alhambře a vyzbrojené halapartnami a píkami jemné starobylé práce, jakých se používalo ve válkách z 15. století. Kromě toho bylo španělskou zvláštností, že každý rolník, který nade dveřmi své bídné chýše měl do kamene vytesaný šlechtický erb, se považoval za šlechtice, a že tedy venkovský lid, ač ubohý a zbídačený, vcelku netrpěl nikdy vědomím hlubokého ponížení, které tak rozhořčovalo rolníky v ostatních zemích feudální Evropy. Že revoluční strana nedovedla spojit zájmy rolnictva s hnutím měst, to tvrdí dva lidé, kteří hráli v revoluci důležitou úlohu, generál Morillo a San Miguel. Morillo, kterého naprosto nemůžeme podezřívat ze sympatií k revoluci, psal z Galicie vévodovi Angoulêmskému:

„Kdyby kortesy schválily zákon o seňoriálních právech a odebraly tak grandům jejich statky ve prospěch lůzy, měla by Vaše Výsost co činit s početnými a silnými vlasteneckými armádami, které by se živelně vytvořily, jako se to stalo za podobné situace ve Francii."

Naproti tomu San Miguel (viz jeho knihu „Občanská válka ve Španělsku", Madrid 1836[345]) píše:

„Největší chybou liberálů bylo to, že neviděli, jak se velká většina národa staví k novým zákonům lhostejně nebo dokonce nepřátelsky. Kortesy vydaly řadu dekretů, které měly zlepšit materiální postavení lidu, nemohly však přinést výsledky tak rychle, jak by to byla žádala situace. Ani snížení desátku na polovinu, ani prodej klášterních statků nepřispěly ke zlepšení materiálního postavení nižších vrstev rolnictva. Prodejem klášterních statků se naopak zhoršila

situace starých nájemců, protože půda přešla z rukou shovívavých mnichů do rukou vypočítavých kapitalistů a nájemné se zvýšilo. Tím se stalo, že slepá náboženská víra této početné třídy, prodejem církevního majetku už narušená, znovu zesílila, podnícena materiálními zájmy."

Revoluční měšťané se tím odcizili velké většině národa a ve svém boji proti grandům, venkovskému duchovenstvu, církevní moci a králi, který byl představitelem všech těchto přežilých elementů společnosti, byli proto chtě nechtě zcela závislí na armádě a jejich velitelích. Už *samo* postavení, které si armáda takto vydobyla v revolučním boji, a její odtrženost od mas z ní činily nástroj nebezpečný pro toho, kdo ho používal, ale neškodný pro toho, na něhož měl dopadnout. A konečně příslušníci horní vrstvy buržoazie, takzvaní moderados, brzy ochladli vůči revoluci a pak ji zradili, ukolébáni nadějí, že se dostanou k moci prostřednictvím francouzské intervence a budou, i když sami nepřiložili ruce k dílu, sklízet ovoce nastolení nové společnosti a nepřipustí, aby ho užívali plebejci.

Kladný výsledek revoluce z let 1820—1823 se neomezil jen na velké vření, které rozšířilo myšlenkový obzor dosti širokých vrstev a vtisklo jim nové rysy. Produktem revoluce byla i druhá restaurace[346], za níž se přežilé prvky společnosti ukázaly v takové podobě, že už byly nesnesitelné a neslučitelné s národní existencí Španělska. Hlavním úkolem revoluce bylo zostřit antagonismus na takový stupeň, kdy už není možný žádný kompromis a kdy je nevyhnutelná válka na život a na smrt. Podle slov samotného lorda Liverpoola nebylo nikdy při žádné významné politické přeměně tak málo násilí a krveprolití jako za španělské revoluce z let 1820—1823. Vidíme-li tedy, že občanská válka z let 1833—1843[347] ohněm a mečem vyhubila přežilé prvky španělské společnosti* a poskvrnila se surovými činy, nesmíme připisovat nesmiřitelnost tohoto období charakterovým zvláštnostem španělského národa, ale působení stejných okolností, jaké vedly k vládě teroru ve Francii. Zatímco Francouzi vládu teroru centralizovali, a tím zkrátili dobu jejího trvání, Španělé, věrni svým tradicím, ji decentralizovali, a tím i prodloužili. Vzhledem k španělské tradici by revoluční strana sotva zvítězila,

* Dále je škrtnuto: „moc feudálů a klášterů". *(Pozn. red.)*

kdyby svrhla trůn. Ve Španělsku musela dokonce i revoluce vystupovat jako pretendent trůnu, měla-li být úspěšná. Boj dvou společenských zřízení musel mít formu boje protichůdných dynastických zájmů. Španělsko 19. století prodělalo svou revoluci celkem snadno, když jí mohlo dát formu občanských válek 14. století. A byl to Ferdinand VII., kdo dal revoluci královské jméno — jméno Isabely, zatímco kontrarevoluci odkázal svého bratra dona Carlose, Dona Quijota Svaté inkvizice. Ferdinand zůstal až do konce věrný sám sobě. Když celý život klamal falešnými sliby liberály, mohl si snad odepřít potěšení oklamat na svém úmrtním loži servily[348]? V náboženských věcech byl vždycky skeptikem. Nebyl s to dojít k přesvědčení, že by někdo — byť by to byl sám Duch svatý — mohl být tak hloupý a mluvit pravdu.

Napsal K. Marx 21. listopadu 1854
Poprvé otištěno rusky
v časopise „Novaja i novejšaja istorija“,
čís. 3, 1957

Podle rukopisu
Přeloženo z angličtiny

B. ENGELS

KRONŠTADTSKÁ PEVNOST[349]

Od té doby, co sir Charles Napier vyplul do Baltského moře a dostal od prvního lorda admirality „plnou moc vyhlásit válku“, lehkovážnější část britské veřejnosti stále čeká, že zakrátko uslyší o bombardování Kronštadtu, o tom, že byly dobyty přístupy k Petrohradu, a možná (kdoví?) i o tom, že na třpytivé jehle paláce ruské Admirality zavlála anglická vlajka.

Tyto naděje se opírají o jeden velmi správný předpoklad, a to, že Kronštadt *je* rozhodující bod pro každý námořní útok proti Rusku v oblasti Baltského moře. Zmocněte se Kronštadtu a Petrohrad vám bude ležet u nohou, ruské válečné loďstvo přestane existovat a Rusko bude zase jen tím, čím bylo před Petrem Velikým. Kdyby Anglie, která *má* v Baltském moři síly potřebné pro takový čin, vyplýtvala z těchto sil víc, než je absolutně nezbytné, v útocích na vedlejší body, dopustila by se základní chyby, jejíž důsledky by mohly mít rozhodující význam ještě pro další dvě nebo tři tažení. Ale chápeme-li my životní důležitost Kronštadtu, vědí o ní velmi dobře i Rusové a zařídili se podle toho. Tento klíč k Rusku je obklopen dvojím a trojím pancířem, který se ježí dobře tisícovkou děl.

Je dobře známo, že Kronštadt zaujímá jihovýchodní cíp malého ostrova, dlouhého asi pět mil, který uzavírá zužující se část Finského zálivu asi 16 mil od ústí Něvy. Záliv na obou stranách ostrova je vesměs velmi mělký a jsou v něm pouze dva kanály splavné pro námořní lodi. Jeden kanál vede severně od ostrova ve vzdálenosti asi dvě až tři míle od jeho severního břehu a je hluboký nejméně čtyři sáhy*; čtyři míle od východního konce ostrova

* Námořní sáh = 182 cm. *(Pozn. red.)*

se stáčí a přibližuje se k východnímu konci ostrova až na 1400 yardů, ztrácí však asi sáh hloubky. Tak je celý severovýchodní břeh ostrova, kromě západního a východního konce, mimo dostřel děl každé válečné lodi proplouvající tímto kanálem. Proto jsou také jen tyto konce opevněny — západní chrání Kateřinina, Alexandrova a Michalova tvrz, a na východním konci ostrova jsou hradby samotného města a dvě baterie zřízené na písčitých mělčinách asi 1000 yardů před hradbami; větší z těchto dvou baterií je prý však v rozvalinách. Na úrovni severního břehu ostrova, mezi obrannými stavbami na východním a západním konci, je plnou míli od břehu vybudována na písčité mělčině ještě jedna baterie, která je ovšem také mimo dostřel lodních děl ze čtyřsáhového kanálu.

Severní průplav se tedy pro svou celkovou vzdálenost od obranných staveb, pro velmi spletitou navigační dráhu a pro značnou mělkost jeho jihovýchodního konce dá pro vážný útok na Kronštadt považovat za nepoužitelný. Za určitých okolností, kdy by jisté rozptýlení sil pravděpodobně nemělo zhoubné následky, bylo by možno tímto kanálem poslat několik lehčích lodí kolem ostrova, kde by po umlčení nepříliš hrozivé palby východní baterie mohly zaujmout velmi výhodné stanoviště pro bombardování města Kronštadtu; město, v němž jsou nejen hlavní ruské námořní sklady a loděnice v Baltském moři, ale také obrovské soukromé zásoby dřeva, je plné hořlavého materiálu, a několik šťastných zásahů dělostřeleckými granáty by způsobilo obrovský požár, který by za jednu noc zničil zásoby válečného loďstva nashromážděné za celá léta. Zda je skutečně možné, aby dostatečný počet lehkých válečných lodí zaujal takové postavení, to by ukázala zevrubná obhlídka situace přímo na místě spolu s novým přeměřením hloubky; prospěšnost takového kroku pak závisí na poměru sil. Zde můžeme mluvit jen o tom, co se na základě srovnání nejspolehlivějších dosažitelných zpráv zdá na dálku proveditelné.

Jako hlavní směr útoku zůstává tedy jižní kanál, vedoucí do Velké a Malé rejdy, kterým se jinak říká úžiny. Zde se čtyři sáhy hluboký kanál, který je na úrovni severozápadního konce ostrova široký několik mil, náhle zužuje a ve vzdálenosti dvou mil od vnitř-

ního přístavu je široký asi míli; dál pak tvoří velmi ostrý úhel, jehož vrchol leží proti válečnému přístavu. Zde je kanál přerušen úzkým písečným nánosem, který se táhne od velké oranienbaumské písčiny k ostrovu, a maximální hloubka kanálu se tu zmenšuje na $3^1/_2$ sáhu. Rusové se pečlivě starají o to, aby svému válečnému přístavu zachovali toto přirozené opevnění, i když by nedalo mnoho práce odstranit je bagrem. Tento čtyřsáhový kanál, jehož střední plavební dráha je všude nejméně $4^1/_2$ sáhu hluboká a tedy splavná pro největší válečné lodi, je přístupovou linií ke Kronštadtu, a rozhodný boj se musí odehrát ve vrcholu úhlu, kde kanál není v délce jeden a půl míle nikde širší než 400 yardů.

Kanál chrání nejrozmanitější opevnění, od předpotopních staveb Petra Velikého až po stavby nejmodernější a hrozivé konstrukce se dvěma či třemi řadami děl nad sebou. Je pozoruhodné, že nejdůležitější body chrání stará a nevhodně vybudovaná opevnění: *to je slabina Kronštadtu.* Stará opevnění jsou malé baštované stavby, kde děla pálí zpoza otevřených náspů; kasematních děl je tu málo nebo nejsou vůbec žádná; bašty jsou mimořádně malé a úzké, a proto počet děl, která jsou na nich umístěna, je v poměru k délce fronty neobyčejně malý. Kromě toho je třeba poznamenat, že polovina těchto děl je vesměs zamířena na mělčiny, odkud se dá čekat nejvýš útok dělových člunů. Ale takovým opevněním jsou nebezpečné i dělové čluny.

Moderní obranná zařízení jsou naproti tomu konstruována podle systému, který poprvé zavedl *Montalembert* a kterého se od té doby s většími či menšími úpravami všeobecně používá zvláště u pobřežních a přístavních obranných staveb. Příkladem širokého uplatnění Montalembertova systému pro tento účel může být vedle Kronštadtu také Cherbourg a Sevastopol. Tato zařízení se vyznačují tím, že mají dvě nebo tři řady děl umístěné nad sebou, přičemž spodní řada děl je umístěna v kasematech, to jest v malých klenutých prostorách, kde jsou děla i obsluhy co nejvíc chráněny před nepřátelskou palbou. Jedině horní řada děl stojí za nezakrytým náspem, ale díky svému vyvýšenému postavení, které je nad úrovní horní paluby i těch největších trojpalubních lodí, jsou dobře chráněna před účinky střel. Teprve zkušenost z útoku ukáže, zda

byly tyto pevnůstky skutečně konstruovány dost důkladně, aby vydržely otřesy způsobené vlastní palbou a účinky palby nepřátel; jestliže ano, budou pro spojence velmi tvrdým oříškem.

Kolem kronštadtského kanálu můžeme rozlišovat tři linie opevnění.

První, čili vnější linie, obklopuje v půlkruhu vjezd do Velké rejdy, neboli tu část čtyřsáhového kanálu, která je široká půl míle až míli. Pravé, čili severní křídlo tohoto postavení tvoří: *Petrova tvrz*, bezvýznamná luneta na ostrově, asi 1400 yardů od hlubokého kanálu; *baterie moždířů*, také na ostrově, půl míle na východ, kterou je možno považovat za úplně bezcennou; a *Konstantinova tvrz*, silná, z týlu uzavřená luneta, vybudovaná na písčité mělčině 1000 yardů od místa, kde začíná hloubka, přesně před baterií moždířů. Tato tvrz je konstruována moderním způsobem a má 50 děl ve dvou řadách. Slouží k obraně vnějších přístupů a může znepokojovat formující se loďstvo; ale jakmile ji lodi minou, nebude polovina jejích děl k ničemu.

Střed první linie tvoří *Alexandrova tvrz* (jiná než ta na severním konci ostrova, o níž jsme se zmínili dříve), polokruhová stavba vybudovaná na hloubce tří sáhů, 400 yardů od hlubokého kanálu v místě, kde se kanál zužuje na půl míle. Tato pevnůstka tedy může postřelovat kanál v celé šíři, a jakkoli na plánech a mapách vypadá malá, má plných dvaasedmdesát děl ve třech řadách. Má-li tato věžovitá pevnůstka dost důkladnou konstrukci a dobře větrané kasematy, aby se v nich nedržel dým, bude s ní mít co dělat několik trojpalubních lodí.

Za ní leží stará *Citadela*, luneta, jejíž bezvýznamnost dokazuje sama existence nové pevnůstky, která překrývá palebný úsek poloviny jejích děl.

Konečně levé, neboli jižní křídlo tvoří *Risbankova tvrz* a *baterie*, umístěné jižně od vstupu do Velké rejdy. Tato pevnůstka, vybudovaná v minulém století, byla zmodernizována, takže část jejích děl je rozmístěna ve dvou řadách a celkový počet děl vzrostl na padesát. Ale při tom všem zaujímá daleko větší plochu než moderní pevnůstky a její fronta proti rejdě je dlouhá nějakých 300 yardů; kromě toho je tuto frontu možno postřelovat podélně, a to zčásti

Engelsův nárt kronštadtských opevnění, který si pořídil při psaní článku „Kronštadtská pevnost“

z hlubokého kanálu a úplně z postavení, jež mohou lehčí lodi zaujmout půl míle na západ na hloubce 3 až $3^1/_2$ sáhu. Aby se tomu zamezilo, byla 600 yardů za tvrzí v týlu vybudována *Risbankova baterie*, její pozice je však k tomuto účelu málo vhodná. Risbankova tvrz leží přesně míli na jih od *Alexandrovy tvrze*, a obě společně mohou postřelovat vstup do Velké rejdy křížovou palbou.

Tato první obranná linie by sama o sobě nebyla tak hrozivá, kdyby nebyla podstatně podporována palbou na větší vzdálenost z druhé linie. Druhá linie chrání celou Velkou rejdu i vstup do Malé rejdy. Tvoří ji dvě boční obranné stavby — tvrz *Petra Prvního* (stará, špatně konstruovaná tvrz na způsob korunové hradby, umístěná půl míle na východ od Alexandrovy tvrze, má na 250 yardové frontě jen 24 děl) a *Kronšlot* (baštovaná starodávná stavba s pěti frontami, z nichž dvě jsou obráceny k mělčinám a jsou proto bezcenné; přestože jeho nejdelší diagonála měří 400 yardů, má pouze 36 děl) — a konečně opevněná západní hradba *obchodního přístavu* uprostřed. Tato hradba vybíhá z vlastního ostrova Kronštadtu a pokračuje zálivem až k samému okraji hlubokého kanálu, širokého v tomto místě jen 300 yardů, s nímž svírá pravý úhel. Hradba, na které je umístěno 70 děl a 12 moždířů — část z nich je ovšem sňata a sotva je schopna účinné palby na lodi — může ve spojení s hlavními frontami tvrze Petra I. a s dvěma frontami Kronšlotu vést velmi účinnou křížovou palbu na celou vnitřní polovinu Velké rejdy, kde působí lodím překážky palba z první linie a kde je plavební kanál úzký; pro všechny lodi s výjimkou šroubových parníků by proto bylo krajně obtížné zaujmout tu dobré postavení s dostatečnými silami.

Třetí linii, to jest bezprostřední obranu Malé čili vnitřní rejdy, tvoří na jižní straně kanálu třetí (severovýchodní) fronta Kronšlotu, a na severu a na východě opevněné hradby obchodního, středního a válečného přístavu. Hradba válečného přístavu, navazující v tupém úhlu na východní konec středního přístavu, dává možnost postřelovat po délce celou Malou rejdu, zatímco jižní hradba obchodního a středního přístavu chrání rejdu čelní palbou. Obě hradby jsou z boku chráněny několika baštami, opevněnými branami a jinými výčnělky. Protože hluboký kanál tu není nikde

širší než 250 yardů, byl by boj opravdu vražedný, ale sotva lze pochybovat o tom, že než by lodi mohly proniknout tak daleko, musel by Kronštadt kapitulovat.

Ústřední stavba této třetí linie, a jediná, která kdy může být prakticky užitečná, je *Menšikovova tvrz* — první bašta, počítáme-li od západu, v jižní hradbě obchodního přístavu. Tato bašta byla přebudována na věž úctyhodných rozměrů a má 44 děl ve *čtyřech řadách* nad sebou, z nichž polovina postřeluje podélně větší část Malé a Velké rejdy a druhá polovina, podle směru jejích střílen, zřejmě není vůbec k ničemu. Zda nebudou čtyři řady děl příliš velkým zatížením pro mělké základy stavby, to se teprve ukáže.

Je třeba dodat, že ze souše je Kronštadt opevněn regulérními baštovanými frontami; dobýt je by vyžadovalo řádného obléhání a takové obléhání v bahnité půdě malého ostrova, s loďstvem jako jedinou operační základnou, by bylo velice obtížnou záležitostí. Má-li být Kronštadt dobyt, musí být dobyt z moře.

Rozumí se, že jsme mohli popsat pouze stálá opevnění, a to podle nejnovějších přehledů a vojenských hlášení. Za posledních několik let mohlo dojít k nějakým změnám, ale není pravděpodobné, že by tyto změny byly příliš důležité.

Shrnujeme. Osud každého útoku na Kronštadt se musí rozhodnout ve Velké rejdě, a jediná opevnění, která tu mohou účinně bojovat proti útočícímu loďstvu, jsou Alexandrova tvrz, tvrz Petra I., Risbankova tvrz, dvě fronty Kronšlotu, západní přístavní hradba a Menšikovova tvrz. Dohromady mohou pálit na útočníka zároveň ze 350 děl, z nichž většina je dobře chráněna hradbami a klenutím a střílí úzkými střílnami. Ostatní baterie jsou buď zamířeny na jiné cíle v prostoru útoku, nebo jsou bezvýznamné, anebo jsou mimo účinný dostřel. Otázka zní:

Je možné nasadit v tomto úzkém a spletitém kanálu dostatečné námořní síly, čelit severní a jižní obranné frontě a umlčet jejich palbu, když jsou tyto námořní síly samy vystaveny palbě po délce, vedené z přístavní hradby, z Menšikovovy tvrze a z Kronšlotu? Na tuto otázku odpovědí odborníci válečného námořnictva, nepočkají-li raději, až se to doopravdy zkusí. Podle skromných znalostí, které jsme měli možnost získat o námořní taktice, bychom

řekli, že může-li někde převaha šroubových řadových lodí přinést výsledky nedosažitelné jak pro plachetní lodi, tak pro kolové parníky, pak je to zde.

Opakujeme, že velkou slabinou Kronštadtu jsou pevnůstky staré konstrukce. Zabírají nejlepší postavení a největší část výhodného prostoru, a přitom jejich palba nemá téměř žádný účinek. I když Risbankova tvrz byla zdokonalena, tvrz Petra I. a Kronšlot zůstávají neúčinné. Mohly by být poměrně snadno umlčeny a možná i obsazeny, a v tomto případě by jich bylo možno využít k bombardování města. Ale jakmile lodi proniknou až mezi Alexandrovu a Risbankovu tvrz, mají město na dostřel dělostřeleckých granátů a mohou způsobit obrovské škody, nebudou-li je příliš zaměstnávat pevnůstky.

Napsal B. Engels koncem března 1854
Poprvé otištěno roku 1958
v Marx-Engels, Sočinenija,
2. ruské vydání, sv. 10

Podle rukopisu
Přeloženo z angličtiny

PŘÍLOHY

ANGLICKÁ BURŽOAZIE[350]

Pozorujeme-li rostoucí moc buržoazních živlů v Anglii, napadá nás přirozeně myšlenka, že se změněnými okolnostmi se postupně změní i dřívější postoj buržoazie k aristokracii a že dosavadní vztahy mezi těmito dvěma třídami začnou být v praxi neudržitelné. Tuto myšlenku potvrzují některé pozoruhodné události, k nimž došlo za posledních pět let. Asi před pěti lety byl bohatý bankéř Jones Loyd povýšen na peera a dostal titul lord Overstone. Za část svého ohromného jmění si koupil statek v hrabství Northampton. Aristokracie, věrna své staré politice, se rozhodla přijmout ho do svého středu, ale ne proto, že to je milionář, ale protože je „vládcem širých lánů". Jakou podmínku však stanovila Jonesu Loydovi? Aby přerušil všechny styky s bankovnictvím a obchodem. A Jones Loyd na tuto podmínku přistoupil. Jak je vidět, aristokracie ani trochu neslevila ze svých tradičních názorů na to, co je zapotřebí k tomu, aby se člověk mohl stát peerem. Ale budou všichni představitelé vysoké buržoazie tak ústupní jako Jones Loyd? Pravděpodobně ne. Ba co víc: je znám případ, kdy velmi vysoce postavená osoba po celý svůj život odmítala hodnost peera a zakázala svým synům, aby ji po jeho smrti přijali. Máme na mysli pamětihodný příklad zemřelého sira Roberta Peela. On, syn a vnuk lancashirského průmyslníka a továrníka, aspiroval v posledních letech svého života na to, stát se vůdcem velkoburžoazie, a třebaže se dávno mohl stát peerem, zůstával raději prvním mužem anglické Dolní sněmovny a nepřál si odejít z veřejného života tím, že by zaujal místo ve Sněmovně lordů. Jeho život je výmluvným dokladem toho, že střed přitažlivosti politické moci je kdesi uvnitř buržoazní třídy. Jaký příklad revolučnosti a jaký precedens je to

místo v jeho poslední vůli — posuzujeme-li je ve světle událostí z roku 1848, stále ještě živých v paměti národa — kde Robert Peel zakazuje svým dětem přijmout titul peera, bude-li jim nabízen za jeho veřejné zásluhy! Na smrtelné posteli se tak krutě pomstil rodové aristokracii za všechny posměšky, kterými ho zahrnovala za jeho plebejský původ a kterými tak trpěla jeho citlivá duše od chvíle, kdy jako hoch přišel poprvé do Harrow. Také lord John Russell následoval příkladu sira Roberta Peela. Třebaže byl synem a bratrem vévodů z Bedfordu a už dávno se mohl stát peerem, rovněž to odmítal. Celkem nedávno bylo toto jeho rozhodnutí podrobeno vážné zkoušce. Funkce předsedy tajné rady je skoro vždy svěřována peerovi, a když Russell při poslední změně vlády přijal toto místo, všichni byli přesvědčeni, že bude povýšen na peera. Ale kdepak! Zůstal raději občanem bez šlechtického titulu, vzdal se nové funkce, obrátil se na voliče města Londýna a byl znovu jednohlasně zvolen do Dolní sněmovny. Také sir William Molesworth, když se začaly šířit pověsti, že má být přijat do Sněmovny lordů, pokládal to za poskvrnu své politické cti a uveřejnil prohlášení, že to rozhodně odmítá a že naprosto nemá v úmyslu titul peera *přijmout*.

Ve všech těchto případech šlo o titul peera. Může se ovšem zdát, že rytířský titul, s kterým není spojena politická moc, byl vynalezen na uspokojení ctižádosti buržoazních parvenu. Takto lze vysvětlit povýšení sira Josepha Paxtona, hlavního zahradníka vévody z Devonshiru, a dodavatele sira Johna Foxe. Ale může rytířský titul uspokojit ctižádost buržoazie ve všech případech? Zřejmě ne. Tak třeba inženýr Stephenson s pohrdáním odmítl tuto blýskavou hodnost a zcela nedávno následoval jeho příkladu stavitel železnic Dargan, zřejmě v přesvědčení, že kdyby přijal tento titul, dostal by se do lživého postavení. Marně ho královna navštěvuje v jeho překrásném venkovském sídle a prokazuje mu čest, která byla dříve vyhrazena pouze nejvyšší aristokracii. Ostýchavý měšťan couvá před nabídnutou rukou Veličenstva, zatímco královna Viktorie bere zdráhajícího se měšťana za ruku a troufá si prohlásit, že feudalismus v přítomné době potřebuje podporu průmyslových vůdců epochy.

Avšak jestliže buržoazie ponenáhlu odnímá moc aristokracii, vynořuje se pochopitelně otázka, jakým způsobem bude nově získaného vlivu využívat. Na tuto věc se nesmíme dívat z třídního hlediska, nýbrž ze širokého lidského hlediska. V této souvislosti se stává nejvážnější tato otázka: Jak se tato přeměna projeví na osudu a sociálních podmínkách miliónů anglických pracujících?

Někteří politikové patřící k takzvané liberální škole toho moc a moc napovídali o „svazku buržoazie s dělnickou třídou", ale to je nesmyslná a chimérická představa. Dělníka od podnikatele, pána od sluhy odděluje široká propast.

Pokud jde o domácí služebnictvo, poslední Talfourdova sentence mluví sama za sebe:

„Jak neradostné je pomyšlení," říká, „že vedle nás žijí mužové a ženy, pečující o naše pohodlí a potřeby a sdílející s námi naše obydlí, a my známe *jejich city a povahu* tak málo, jako by to byli *obyvatelé jiné sféry*."

A aby nebylo možno si splést „obyvatele obou sfér", buržoazní dámy, zapomínajíce na to, že ještě poměrně nedávno byly samy otrokyněmi, vyžadují na svých služebných, aby nosily „čepce" jako odznak příslušnosti k nižší sféře, a zřídka dovolují služebným, aby se pěkně strojily, zřejmě ze strachu, aby se neztratily vnější znaky vlastníků, ne-li *půdy*, pak alespoň *peněz*.

Pokud jde o nejrůznější druhy námezdních dělníků, je jejich poměr k zaměstnavatelům takovýto: Všichni vědí, jak se podnikatelé bránili zákonu o desetihodinovém pracovním dnu. Toryové, ze vzteku nad ztrátami, které jim způsobilo nedávné zrušení obilních zákonů, pomohli dělnické třídě tento zákon prosadit, používajíce nejrůznějších nestydatých triků a malicherných nepoctivých úskoků, jak o tom svědčí hlášení obvodních inspektorů. V parlamentě přivítali představitelé buržoazie každý další pokus připravit dělnictvu lidštější podmínky existence křikem, že to je komunismus. Pan Cobden si takto počínal nejednou. V továrnách se podnikatelé už po mnoho let snaží prodloužit pracovní hodiny nade všechny meze lidských sil a nesvědomitým využíváním systému smluv a štvaním jedněch dělníků proti druhým snižovat mzdy kvalifikovaných dělníků na úroveň mzdy nádeníků. Tento systém dohnal nakonec sdružení sjednocených strojních dělníků k tomu, aby se

vzbouřili. Také hrubé výrazy, kterých si navykli užívat podnikatelé, ukazují, jak málo se lze od nich nadít lidského cítění. Jejich hrubé ignorantství se dále projevuje v tom, že sdružení podnikatelů si najalo jistého pokoutního literáta Sidneyho Smitha, který je měl hájit veřejně v tisku a vést slovní boj proti jejich bouřícím se dělníkům. Styl tohoto námezdního pisálka plně odpovídal úkolu, kterým byl pověřen, a když bylo po boji a pánové už nepotřebovali ani literaturu, ani tisk, dali svému nádeníkovi výhost. Buržoazie se nemíní učit od staré školy, ale nestuduje ani moderní vědu a literaturu. Hlavní kniha, kontoár, obchody — to je dostatečné vzdělání. A třebaže se na vzdělání buržoazních slečen vydává spousta peněz, dostává se jim jen drobtů „kultury", o skutečném vzdělání rozumu nebo o obohacování ducha znalostmi nemůže být ani řeči.

Skvělá plejáda současných anglických romanopisců, jejichž mistrně napsané a výmluvné stránky ukázaly světu víc politických a sociálních pravd než všichni profesionální politikové, publicisté a moralisté dohromady, vykreslila všechny vrstvy buržoazie od „vysoce elegantních" rentiérů a vlastníků cenných papírů, kteří shlížejí na jakékoli podnikání jako na něco sprostého, až k malým hokynářům a advokátským písařům. A jak je vykreslili Dickens a Thackeray, Brontëová a Gaskellová? Jako lidi nanejvýš domýšlivé, afektované, malicherné, tyranské a hloupé; a civilizovaný svět potvrdil jejich soud zdrcující epigramatickou charakteristikou této třídy: „Je podlézavá vůči těm, kdo stojí nad ní, a panovačná vůči těm, kdo stojí pod ní."

Těsnost a omezenost sféry, ve které se buržoazie pohybuje, do jisté míry vyplývá ze sociálního systému, jehož je částí. Podobně jako ruská šlechta pociťuje na jedné straně na sobě tlak cara a na druhé straně strach ze zotročeného davu pod sebou, tak také anglická buržoazie je mezi dvěma mlýnskými kameny: na jedné straně aristokracie a na druhé straně dělnická třída. Od uzavření míru z roku 1815 pokaždé, když buržoazie chtěla něco podniknout proti aristokracii, ujišťovala dělnickou třídu, že příčinou jejích útrap je ta či ona výsada nebo monopol aristokracie. Tak buržoazie pohnula dělnickou třídu, aby jí roku 1832 pomohla vymoci zákon o parlamentní reformě, a když tento zákon o parlamentní reformě *pro sebe*

vymohla, odmítá od té doby pomoci dělnické třídě k podobnému zákonu; a nejen to, roku 1848 vystoupila proti dělnické třídě jako jeden muž, vyzbrojena obuškem zvláštní pořádkové služby. Později zas říkala, že jediným lékem na všechny bolesti dělnické třídy je zrušení obilních zákonů. To se sice podařilo na aristokracii vymoci, ale „dobré časy" přesto nenastaly. A v minulém roce, jako kdyby šlo o to, znemožnit v budoucnu podobnou politiku, byla aristokracie přinucena dát souhlas k zavedení dědické daně z nemovitého majetku, z kteréžto daně se aristokracie sobecky vyvlékla v roce 1793 tím, že dědickou daň přesunula na movitý majetek. S tímto posledním zbytkem výsad aristokracie zmizela i poslední možnost balamutit dělnickou třídu a tvrdit jí, že jedinou příčinou jejího svízelného postavení jsou zákony, které si vytvořila aristokracie. Dělnické třídě se už otevřely oči a začíná prohlašovat: „Náš Petrohrad je v Prestonu!" A opravdu v posledních osmi měsících se toto město stalo svědkem nezvyklé podívané: na jedné straně stála armáda 14 000 mužů a žen, podporovaná odbory a továrními dělníky ze všech končin Spojeného království a připravená vybojovat velkou sociální bitvu proti kapitalistům o moc, a na druhé straně prestonští kapitalisté, kterým zase pomáhají kapitalisté z celého Lancashiru.

Ať už tento sociální boj nabude později jakýchkoli forem, viděli jsme zatím jen jeho začátek. Je zřejmě souzeno, aby se rozšířil na celý národ a prošel takovými fázemi, jaké historie ještě nepoznala. Vždyť je třeba mít na paměti, že na dělnickou třídu sice možná čekají dočasné porážky, ale že tu působí velké sociální a ekonomické zákony, které zaručují její konečné vítězství. Táž vlna průmyslového rozvoje, která vrhla buržoazii proti aristokracii, vrhá nyní — zčásti k tomu přispívá a bude přispívat emigrace — dělnickou třídu proti buržoazii. Právě tak jako buržoazie zasazuje rány aristokracii, bude dostávat rány od dělnické třídy. Instinktivní pochopení této skutečnosti už svazuje ruce buržoazii při jejích vystoupeních proti aristokracii. Po nedávné politické akci dělnické třídy buržoazie nenávidí otevřené politické hnutí a bojí se ho. V jejím žargonu bychom řekli: „Pořádní lidé se něčeho takového neúčastní, pane." Vyšší vrstvy buržoazie se opičí po aristokracii,

napodobují její způsob života a snaží se spojit se s ní příbuzenskými svazky. Následkem toho feudalismus v Anglii nezahyne tím, že jej buržoazie postupně a téměř neznatelně rozleptá; čest zvítězit nad feudalismem je vyhrazena dělnické třídě. Až dozraje čas, aby otevřeně vystoupila na arénu politického boje, budou proti sobě stát tři mocné třídy: jedna z nich bude představovat půdu, druhá peníze a třetí práci. A tak jako druhá nyní vítězí nad první, bude pak muset sama ustoupit svému nástupci v aréně politického a sociálního boje.

Otištěno jako úvodník v „New-York Daily Tribune", čís. 4145 z 1. srpna 1854

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

POZNÁMKY

---

[1] Článek „Evropská válka" napsal Engels po tom, když anglo-francouzské loďstvo vplulo v noci z 3. na 4. ledna 1854 do Černého moře. Už předtím vypukla válka mezi Ruskem a Tureckem. Turecko vypovědělo Rusku válku v říjnu 1853, když Rusko odmítlo vyklidit podunajská knížectví okupovaná v červnu téhož roku. K první významnější srážce mezi ruským a tureckým vojskem došlo 4. listopadu 1853 u Oltenitsy (viz poznámku 31); 30. listopadu 1853 zničily pak ruské lodi tureckou eskadru v námořní bitvě u Sinopu. Vstup anglo-francouzské flotily do Černého moře fakticky znamená začátek válečných akcí Anglie a Francie proti Rusku.

Článek „Evropská válka" je jedním z mnoha vojenských přehledů, které Engels napsal na Marxovu žádost do amerických novin „*New-York Daily Tribune*" [„Newyorská denní tribuna"], které vycházely v letech 1841 až 1924. Tento list založil význačný americký novinář Horace Greeley. Do poloviny padesátých let byl list orgánem levého křídla amerických whigů a potom orgánem republikánské strany. Ve čtyřicátých a padesátých letech byla „Tribune" pokrokovým listem a bojovala proti otrokářství. Do listu psala řada významných amerických spisovatelů a novinářů; od konce čtyřicátých let byl jedním z redaktorů „Tribune" Charles Dana, ovlivněný myšlenkami utopického socialismu. Marx začal s tímto listem spolupracovat v srpnu 1851 a psal do něho přes deset let, do března 1862. Mnoho článků pro „New-York Daily Tribune" napsal na Marxovo přání Engels. Marxovy a Engelsovy články pro „New-York Daily Tribune" pojednávají o nejdůležitějších otázkách mezinárodní a vnitřní politiky, dělnického hnutí, hospodářského vývoje evropských zemí, koloniálních výbojů, národně osvobozeneckého hnutí v utlačovaných a závislých zemích atd. V období, kdy reakce v Evropě přecházela do útoku, odhalovali Marx a Engels v tomto americkém listu s širokým okruhem čtenářů na základě konkrétních údajů zlořády kapitalistické společnosti, nesmiřitelné rozpory, které jsou pro ni typické, a konečně i omezenost buržoazní demokracie.

Redakce „New-York Daily Tribune" někdy Marxovy a Engelsovy články upravovala po svém, některé otiskovala jako redakční úvodníky bez autorova

podpisu, někdy dokonce zasahovala do textu. Přitom nejzajímavější a nejdůležitější články vyšly v listu bez Marxova podpisu. Marx proti tomuto postupu redakce nejednou protestoval. Koncem března 1854 Marx kategoricky vyzval redakci, aby buď otiskovala jako úvodníky pouze vojenské přehledy, anebo aby otiskovala bez podpisu všechen materiál, který jí posílá. Redakce „Tribune" začala soustavně otiskovat vojenské přehledy, které psal převážně Engels, jako úvodníky. Od podzimu 1854 byly skoro všechny články, které Marx listu posílal, otiskovány bez podpisu a mnohé z nich jako úvodníky.

Na podzim 1857, kdy v USA vypukla hospodářská krize a finanční situace novin se zhoršila, byl Marx nucen počet svých příspěvků pro „New-York Daily Tribune" omezit. Když v USA začala občanská válka, přestal pak s listem vůbec spolupracovat. K tomu, že se Marx s „New-York Daily Tribune" rozešel, značně přispělo i to, že v redakci nabyli převahy stoupenci kompromisu s otrokářskými státy a že list přestal být pokrokovým. — *27.*

[2] Marx má na mysli politiku francouzské vlády, která za tažení Napoleona Bonaparta do Itálie v letech 1796—1799 využila republikánského a národně osvobozeneckého hnutí italského lidu proti rakouskému útlaku a vytvořila několik italských států fakticky závislých na Francii; některé italské oblasti byly přímo připojeny k Francii. — *28.*

[3] Francouzská vláda Ludvíka Bonaparta podnikla v červenci 1849 intervenci proti římské republice, zničila ji a obnovila papežovu světskou moc.

Ludvík Bonaparte prosazoval na neapolský trůn Napoleona Luciena Charlese Murata, syna Napoleonova maršála Joachima Murata, který byl neapolským králem v letech 1808—1815. — *28.*

[4] Za války o bavorské následnictví (1778—1779) mezi Rakouskem a Pruskem spoléhalo Prusko na pomoc carské vlády, a proto se vyhýbalo rozhodující srážce. To posílilo postavení Ruska, které hrálo úlohu rozhodčího při uzavírání míru a získalo právo vměšovat se do vnitřních záležitostí Německého spolku. Avšak obranné spojenectví uzavřené hned nato (1780) mezi Ruskem a Rakouskem zasadilo všem plánům Pruska těžkou ránu.

Roku 1800 za rakousko-francouzské války se Prusko pokoušelo hrát úlohu prostředníka, ale dostalo se tím samo do izolace.

Roku 1805 za války třetí koalice (Rakouska, Anglie a Ruska) s napoleonskou Francií Prusko vyčkávalo a zaujímalo neutrální postoj. Po porážce koalice napoleonská vojska rozdrtila roku 1806 i Prusko. — *29.*

[5] V originále: to swallow camels and strain at gnats; anglické přísloví, které pochází z bible a má podobný význam jako naše „pro stromy nevidět les", tj. přehlížet důležité věci a honit se za malichernostmi. — *29.*

[6] *Paixhansova děla* — námořní děla vynalezená roku 1822 francouzským generálem Paixhansem; střílelo se z nich trhavými bombami. — *30.*

[7] Porážka pruské armády u Jeny 14. října 1806 přivodila kapitulaci Pruska před napoleonskou Francií a odhalila celou prohnilost sociálního a politického zřízení feudální hohenzollernské monarchie. — *31.*

[8] Po porážce maďarské revoluce z let 1848—1849 ukryli Kossuth a jeho stoupenci korunovační klenoty krále Štěpána, včetně svatoštěpánské koruny, kterou byli rakouští císařové korunování na uherské krále. Rakouská vláda objevila 8. září 1853 tajný úkryt koruny, což zavdalo podnět k nejrůznějším dohadům, kdo tajemství vyzradil. Redakce „New-York Daily Tribune" z 19. října 1853 ústy svého londýnského dopisovatele F. Pulszkého neprávem obvinila maďarského revolucionáře Bertalana Szemera. — *33.*

[9] *Vláda všech talentů* — ironický název koaliční vlády Aberdeenovy (1852—1855), kterou tvořili představitelé whigů a peelovců. Existence této vlády za situace, kdy vládnoucí strana i toryovská opozice měly v Dolní sněmovně stejný počet hlasů, závisela na podpoře tzv. irské brigády — frakce irských poslanců v anglickém parlamentě, jichž bylo přes 60. Když Aberdeen sestavoval svou vládu, vzal do ní jako ministry tři irské poslance, což vedlo k rozkolu irské brigády (viz poznámku 116). — *34.*

[10] 6.—9. února 1854 vypukly v některých devonshirských městech hladové bouře vyvolané prudkým vzestupem cen chleba a v následujících dnech se rozšířily na celé hrabství. Účastnily se jich hlavně ženy a děti, které plenily obchody s potravinami. Bouře byly potlačeny ozbrojenou mocí. — *34.*

[11] „*La Patrie*" [„Vlast"] — francouzský deník založený roku 1841; v roce 1850 zastupoval zájmy spojených monarchistů, takzvané strany pořádku, po státním převratu z 2. prosince 1851 bonapartistický list. — *34.*

[12] Míní se nóta Anglie, Francie, Rakouska a Pruska, podepsaná v Cařihradě 12. prosince 1853 vyslanci těchto čtyř států a doručená Turecku 15. prosince 1853. Tyto čtyři státy nabízely turecké vládě, že zprostředkují obnovení míru mezi Ruskem a Tureckem, a jako základ jednání navrhovaly tyto hlavní body: Rusko vyklidí podunajská knížectví, obnoví platnost dřívějších dohod mezi Ruskem a Tureckem a Turecko zaručí zvláštními fermany práva křesťanů v Turecku. — *34.*

[13] Tím se míní konvence o černomořských úžinách, kterou podepsaly v Londýně 13. července 1841 Rusko, Anglie, Francie, Rakousko a Prusko a z druhé

strany Turecko. Konvence stanovila, že Bospor a Dardanely budou v době míru uzavřeny pro válečné lodi všech států. Konvencí se rušila hünkjariskeleská smlouva z roku 1833, která byla výhodná pro Rusko. — *35.*

[14] „*The Times*" [„Doba"] — největší anglický konzervativní deník; vychází v Londýně od roku 1785. — *35.*

[15] „*The Standard*" [„Prapor"] — anglický deník konzervativního zaměření, založený roku 1827 v Londýně. — *35.*

[16] „*The Morning Chronicle*" [„Ranní kronika"] — anglický buržoazní deník, který vycházel v Londýně v letech 1770 až 1862; orgán whigů, počátkem padesátých let orgán peelovců, později konzervativců. — *36.*

[17] „*The Daily News*" [„Denní zprávy"] — anglické liberální noviny, orgán průmyslové buržoazie; vycházely pod tímto názvem v Londýně v letech 1846 až 1930. — *36.*

[18] „*The Press*" [„Tisk"] — anglický týdeník; orgán toryů; vycházel v Londýně v letech 1853 až 1866. — *36.*

[19] Míní se tu tajný článek rusko-turecké smlouvy o přátelství a vzájemné obraně, která byla uzavřena 8. července 1833 v Hünkjar Iskelesi; podle tohoto článku se Turecko na žádost Ruska de facto zavazovalo, že uzavře Černé moře pro cizí válečné lodi. — *36.*

[20] „*Neue Preussische Zeitung*" [„Nové pruské noviny"] — krajně reakční německý deník, vycházel od června 1848 v Berlíně; byl orgánem kontrarevoluční dvorní kamarily a pruských junkerů. Je též znám pod názvem „Kreuz-Zeitung" [„Křížové noviny"], protože v jeho záhlaví byl vyobrazen kříž. — *36.*

[21] Anglický publicista a bývalý diplomat David Urquhart uveřejnil počátkem třicátých let 19. století ve svém časopise „Portfolio" (viz poznámku 40) a ve formě separátních brožur dokumenty o tajné diplomacii evropských mocností, mimo jiné i dokumenty odhalující diplomatickou činnost lorda Palmerstona, který po mnoho let fakticky řídil anglickou zahraniční politiku.

Marx, který vedl proti tajné diplomacii vládnoucích tříd neúnavný boj, ve své sérii usvědčujících článků „Lord Palmerston" z roku 1853 (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 9, čes. vyd. 1960, str. 371—435), použil vedle jiných pramenů i dokumenty uveřejněné Urquhartem. Naopak Urquhart zase vydal některé Marxovy články o Palmerstonovi jako separátní brožury. Marx však zároveň ostře kritizoval Urquharta a energicky se ohradil, když ho buržoazní

tisk nařkl z „urquhartismu". Neustále zdůrazňoval zásadní rozdíl mezi svým a Urquhartovým stanoviskem. Urquhart totiž žádal zachování a upevnění feudální turecké říše, kdežto Marx a Engels byli pro revoluční řešení takzvané východní otázky a pokládali za nezbytné, aby slovanské a jiné národy pod tureckým jhem dostaly národní nezávislost. V řadě článků otištěných v tomto svazku (str. 286 a násl.) charakterizuje Marx Urquharta přímo jako reakcionáře, který se ze všeho nejvíc bojí revoluce, jako člověka, který se zásadně rozchází s proletářskou stranou, jedinou stranou schopnou odstranit zpuchřelý parlamentní základ oligarchické vlády v Anglii. — *36.*

[22] Jde tu o Palmerstonův dočasný odchod z úřadu ministerstva vnitra (16.—24. prosince 1853). Palmerston podnikl tento demagogický krok, neboť počítal s tím, že se vrátí k moci jako šéf vlády (viz článek „Palmerstonova demise", Marx-Engels, Spisy, sv. 9, čes. vyd. 1960, str. 569—572). — *42.*

[23] Článek „Válka na Východě" napsal Marx zvlášť pro list „Zuid Afrikaan" [„Jihoafričan"], který vycházel v Kapském Městě ve dvou jazycích — anglicky a holandsky. Návrh, aby Marx spolupracoval s tímto listem, dostal Marx v prosinci 1853 prostřednictvím svého švagra J. C. Juty. Ze tří článků, které Marx do tohoto listu poslal, byl otištěn jen jeden. — *43.*

[24] Zpráva o tom, že Turci potopili ruskou řadovou loď „Rostislav", byla uveřejněna v „Times" 9. ledna 1854. Podle ruských oficiálních dokumentů („Hlášení P. S. Nachimova A. S. Menšikovovi o sinopské námořní bitvě" a „Zpráva o poškození lodí eskadry P. S. Nachimova v sinopské bitvě") se „Rostislav" po sinopské bitvě šťastně vrátil do sevastopolského přístavu, kde byl opraven. — *45.*

[25] Mluví se tu o jednom z pokusů, k nimž došlo po smrti Ludvíka Filipa, o „fúzi" legitimistů — stoupenců starší větve francouzské dynastie Bourbonů — se stoupenci mladší větve, orleanisty. Koncem roku 1853 se nápadník francouzského trůnu legitimista hrabě Chambord sešel s představitelem orleanistů vévodou de Nemours a začátkem roku 1854 navštívil hrabě Chambord vdovu po Ludvíku Filipovi. — *49.*

[26] „*Entente cordiale*" („srdečná dohoda") — tak se nazývalo sblížení mezi Francií a Anglií po červencové revoluci z roku 1830. Přes tuto „srdečnou dohodu" docházelo jak ve třicátých letech, tak i později k vyhrocování anglo-francouzských rozporů v některých mezinárodních otázkách, zejména ve východní otázce. — *49.*

[27] Tím se míní protokol, který podepsali 5. prosince 1853 na konferenci ve Vídni zástupci Anglie, Francie a Pruska společně s rakouským ministrem

zahraničních věcí Buolem. V tomto protokolu stejně jako v následujících nótách nabízely uvedené čtyři mocnosti, že zprostředkují urovnání konfliktu mezi Ruskem a Tureckem.

Zmíněný dopis francouzského a britského vyslance v Cařihradě tureckému ministru zahraničních věcí Rešidu pašovi z 12. prosince 1853 vysvětloval, že přítomnost francouzské a anglické flotily v Bosporu je důkazem přátelských úmyslů vlád Anglie a Francie vůči Turecku a v případě, že by se carská vláda pokusila vylodit svá vojska na území Turecka, flotily těchto států budou chránit osmanskou říši. — *50.*

[28] Podle *küčükkajnardžské smlouvy* (z roku 1774) připadla Rusku část severního pobřeží Černého moře mezi Jižním Bugem a Dněprem s pevností Kinburn, dále Azov, Kerč a Jenikale; Rusko dosáhlo také toho, že byla uznána nezávislost Krymu. Ruské obchodní lodi směly napříště volně proplouvat Bosporem a Dardanelami. Dále musel podle této smlouvy sultán poskytnout celou řadu výsad pravoslavné církvi a 14. článek smlouvy výslovně stanovil, že v Cařihradě bude vybudován pravoslavný kostel.

Podle *drinopolské smlouvy* (z roku 1829) připadlo Rusku ústí Dunaje s ostrovy v dunajské deltě a značná část východního pobřeží Černého moře na jih od ústí Kubáně. Turecko muselo uznat autonomii Moldavska a Valašska a poskytnout jim právo, aby si samy volily své panovníky. Tuto autonomii mělo zaručovat Rusko; tím se fakticky ustanovil nad oběma knížectvími protektorát ruského cara. Turecká vláda se rovněž zavazovala, že uzná Řecko jako samostatný stát a že uzákoní zvláštním fermanem autonomii Srbska.

Podle *hünkjariskeleské smlouvy* (z roku 1833) se Rusko a Turecko zavázaly, že si vzájemně poskytnou pomoc, kdyby se dostaly s některým státem do války. — *50.*

[29] „*Augsburger Zeitung*" [„Augsburské noviny"] — tak byl nazýván reakční deník „Allgemeine Zeitung" [„Všeobecné noviny"], který byl založen roku 1798; v letech 1810 až 1882 vycházel v Augsburgu. — *55.*

[30] *Zeměbrana* (Landwehr) byla část pruských ozbrojených sil, do níž byli zařazeni vojáci, kteří si už odsloužili předepsanou dobu v řadovém vojsku a v záloze, a dále všichni muži schopní vojenské služby, kteří nebyli odvedeni do činné služby. Dělila se na zeměbranu 1. výzvy (do ní patřili vojáci propuštění ze zálohy ve stáří od 26 do 32 let a ti, kdo nebyli odvedeni do řadového vojska) a na zeměbranu 2. výzvy (všichni muži schopní vojenské služby od 32 do 39 let věku a z mladších než 32 let ti, kdo nebyli zařazeni ani k řadovému vojsku, ani k zeměbraně 1. výzvy). Zeměbrana 1. výzvy byla pravidelně povolávána na cvičení; v případě války jí mohlo být použito i mimo vlastní státní území. Zeměbranci 2. výzvy výcvik neprodělávali a ve válce zpravidla zesilovali posádky pevností. — *59.*

[31] 1. listopadu (20. října) 1853 se turecké vojsko přepravilo z Tutrakanu (na pravém břehu Dunaje) na jeden z ostrovů, odkud ohrožovalo karanténní stanici v Oltenitse, obsazenou ruskými vojáky. Turecké oddíly pak využily nečinnosti generála Dannenberga, který velel ruskému armádnímu sboru na Dunaji, a přepravily se z ostrova na levý břeh Dunaje, dobyly oltenitskou karanténní stanici a vytvořily silné opevněné předmostí, kryté palbou baterií umístěných na ostrově a na pravém břehu řeky. Ruské vojsko se 4. listopadu (23. října) pokusilo vytlačit Turky z dobytých postavení; tyto pokusy však skončily nezdarem. — *61.*

[32] Tím se míní nóta čtyř mocností, která byla doručena Turecku 15. prosince 1853 (viz poznámku 12). V odpovědi na tuto nótu z 31. prosince 1853 Turecko sdělilo podmínky, za kterých je ochotno jednat prostřednictvím Anglie, Rakouska, Francie a Pruska o míru: 1) zachování a záruka celistvosti jeho území, 2) evakuace podunajských knížectví, 3) obnovení a plnění dohody z roku 1841, 4) respektování sultánovy svrchovanosti. Tyto podmínky byly schváleny novou vídeňskou konferencí vyslanců 13. ledna 1854 a potom předány carské vládě. — *62.*

[33] Míní se tu požadavky, které předložil Turecku jménem carské vlády Menšikov v době, kdy pobýval v Cařihradě jako mimořádný vyslanec (28. února až 21. května 1853). Car žádal, aby bylo uznáno jeho právo na ochranu všech pravoslavných poddaných Turecka, a domáhal se, aby toto právo bylo zakotveno ve zvláštní zahraničně politické smlouvě (senedu). — *63.*

[34] „*The Spectator*" [„Divák"] — anglický týdeník liberálního směru, vycházející v Londýně od roku 1828. — *64.*

[35] Marx popisuje kampaň proti princi Albertovi, manželu anglické královny Viktorie, podle chartistického týdeníku „The People's Paper" [„Lidové noviny"] z 21. ledna 1854.

„*The People's Paper*" [„Lidové noviny"] založil v květnu 1852 v Londýně jeden z vůdců levého křídla chartistů, Marxův a Engelsův přítel Ernest Jones. Marx a Engels s listem spolupracovali od října 1852 do prosince 1856 a pomáhali jej také redigovat. V „People's Paper" vycházely kromě článků psaných přímo pro tento list i nejdůležitější Marxovy a Engelsovy články z „New-York Daily Tribune". V tomto období list důsledně hájil zájmy dělnické třídy a propagoval ideje socialismu. Když se však Jones sblížil s buržoazními radikály, přestali Marx a Engels s jeho listem spolupracovat a dočasně se s Jonesem rozešli. V červnu 1858 přešel list do rukou buržoazních podnikatelů. — *64.*

[36] „*The Morning Advertiser*" [„Ranní oznamovatel"] — anglický deník, založený

v Londýně roku 1794; v padesátých letech 19. století orgán radikální buržoazie. — *65.*

[37] Tím se míní deklarace Švédska a Dánska (z prosince 1853) o neutralitě v případě válečných akcí v Baltském moři. — *68.*

[38] *Manchesterská škola* — směr v anglické politické ekonomii, který vyjadřoval zájmy průmyslové buržoazie. Stoupenci tohoto směru, freetradeři, hlásali svobodu obchodu a nezasahování státu do hospodářského života. Střediskem agitace freetraderů byl Manchester, kde v čele tohoto hnutí stáli dva textilní továrníci, Richard Cobden a John Bright, kteří roku 1838 zorganizovali Ligu proti obilním zákonům. Ve čtyřicátých a padesátých letech tvořili freetradeři zvláštní politickou skupinu, která se později stala součástí liberální strany. — *69.*

[39] V listopadu 1836 zadržela ruská válečná loď „Ajax" v čerkeském přístavu Sudžuk-Kale (Novorossijsk) anglickou obchodní loď „Vixen", protože tam vplula bez svolení carských úřadů. Loď byla zabavena. O této události se Marx zmiňuje podrobněji v 8. článku ze série „Lord Palmerston" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 9, čes. vyd. 1960, str. 427—435).

2. března (19. února) 1836 vydala carská vláda výnos o zřízení ruské karanténní stanice v Sulinském hrdle Dunaje. Byla to fakticky celnice, která kontrolovala pohyb lodí na tomto úseku řeky. — *69.*

[40] „*Portfolio*" — zkrácený název sbírky diplomatických listin a dokumentů, kterou vydával David Urquhart v Londýně. Série „The Portfolio; or a Collection of State Papers" („Portfej, čili Sbírka státních dokumentů") vycházela v letech 1835 až 1837; další série vycházela v letech 1843 až 1845 pod názvem „The Portfolio. Diplomatic Review" [„Portfej. Diplomatický přehled"]. — *69.*

[41] Alexander Somerville, „Cobdenic Policy the Internal Enemy of England. The Peace society, its combativeness. Mr. Cobden, His secretivness. Also, a Narrative of Historical Incidents" [„Cobdenovská politika — vnitřní nepřítel Anglie. Mírová společnost, její bojovnost. Pan Cobden, jeho tajnůstkářství. Rovněž přehled historických událostí"], Londýn 1854, str. 36. — *69.*

[42] Míní se Cobdenův anonymní pamflet „Russia. By a Manchester manufacturer; author of ‚England, Ireland, and America' " [„Rusko. Od manchesterského továrníka, autora knihy ‚Anglie, Irsko a Amerika' "], Edinburgh 1836. — *70.*

[43] *Ligu proti obilním zákonům* založili roku 1838 manchesterští továrníci Richard

Cobden a John Bright. Ohánějíc se požadavkem úplné svobody obchodu, usilovala Liga o zrušení obilních zákonů, aby dosáhla snížení dělnických mezd a oslabila ekonomické a politické pozice pozemkové aristokracie. Když byly roku 1846 obilní zákony zrušeny, přestala Liga existovat. — *71.*

[44] Podle tradice panující v Anglii bylo z přibližně 100 irských peerů (anglických statkářů, kteří dostali před unií z roku 1801 půdu v Irsku) 26 voleno do Sněmovny lordů, ostatní mohli být zvoleni do Dolní sněmovny. — *71.*

[45] „*The Economist*" [„Ekonom"] — anglický týdeník pro ekonomické a politické otázky, který vychází v Londýně od roku 1843; orgán velké průmyslové buržoazie. — *71.*

[46] „*Moniteur*" — zkrácený název francouzského deníku „Le Moniteur universel" [„Všeobecný zpravodaj"], oficiálního vládního orgánu; vycházel v Paříži od roku 1789. — *73.*

[47] Koncem ledna a začátkem února 1854 jednal A. F. Orlov z příkazu Mikuláše I. s rakouským císařem Františkem Josefem. Účelem Orlovovy mise bylo získat přátelskou neutralitu Rakouska v krymské válce, za což bylo Rusko ochotno zaručit naprostou nedotknutelnost rakouských držav a přimět Prusko a celý Německý spolek, aby se k této záruce připojily. Kromě toho navrhoval car Rakousku společný protektorát nad státy, které by se vytvořily na Balkáně po rozpadu Turecka. Ale pro rozpory mezi Ruskem a Rakouskem ve východní otázce Orlovova mise ztroskotala. — *75.*

[48] Míní se jednání, která vedl A. F. Orlov v květnu až červenci 1833 v Cařihradě jako mimořádný vyslanec a vrchní velitel ruských vojsk, která byla vyslána na pomoc tureckému sultánovi Mahmudovi II. proti vzbouřivšímu se egyptskému pašovi Muhammadu Alímu. Výsledkem jednání bylo podepsání hünkjariskeleské smlouvy z 8. července (26. června) 1833 (viz poznámku 28). Diplomatický úspěch Ruska zhoršil anglo-ruské rozpory. — *75.*

[49] Marx má na mysli svůj článek uveřejněný v „New-York Daily Tribune" 22. června 1853 (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 9, čes. vyd. 1960, str. 144 až 153). — *76.*

[50] Jde o nový základní zákon dánského království projednaný počátkem roku 1854 a vyhlášený v červenci téhož roku (viz tento svazek, str. 412—413). Zákon upevňoval podrobení hlavních součástí království (tj. Dánska, Šlesviku, Holštýna a Lauenburska) dánské koruně na úkor jejich autonomie. Zákon vyvolal silný odpor; byl zrušen roku 1863, když byla přijata nová ústava — *79.*

[51] *Modré knihy* — název pro publikace materiálů anglického parlamentu a diplomatických dokumentů ministerstva zahraničních věcí. Modré knihy, nazývané tak podle modrých desek, vycházejí v Anglii od 17. století a jsou hlavním oficiálním pramenem hospodářských a diplomatických dějin této země.

V tomto případě má Marx na mysli publikaci: „Correspondence respecting the Rights and Privileges of the Latin and Greek Churches in Turkey". Presented to both Houses of Parliament by Command of Her Majesty [„Korespondence týkající se práv a výsad katolické a pravoslavné církve v Turecku". Předložená oběma sněmovnám parlamentu z rozkazu Jejího Veličenstva], Londýn 1854. — *80.*

[52] Roku 1839 byly parlamentu předloženy zprávy o jednáních mezi anglickým zmocněncem v Kábulu Burnsem a afghánským emírem Dústem Muhammadem; na základě těchto zpráv vypověděla anglická vláda roku 1838 na Palmerstonovo naléhání Afghánistánu válku. Jak později vyšlo najevo, byly ze souboru dokumentů vyňaty nejdůležitější listiny, aby bylo možno politiku Dústa Muhammada vylíčit jako zjevně nepřátelskou Anglii. — *80.*

[53] Roku 1839 vypukla turecko-egyptská válka; jejím důsledkem bylo zostření východní otázky ve čtyřicátých letech a zesílení rozporů mezi velmocemi. Sultánova vojska vpadla roku 1839 do Sýrie, kterou v letech 1831—1833 dobyl vládce Egypta Muhammad Alí, ale byla poražena. Západní mocnosti z obavy, že Rusko podnikne separátní zásah do turecko-egyptského konfliktu, trvaly na tom, aby byla sultánovi 27. července 1839 zaslána společná nóta, v níž byla Portě nabídnuta pomoc všech velmocí. Avšak boj mezi Anglií a Francií o sféry vlivu na Blízkém východě, hlavně v Egyptě, způsobil, že londýnská konvence z 15. července 1840 o vojenské pomoci velmocí sultánovi byla sice podepsána Anglií, Ruskem, Rakouskem a Pruskem, ale ne Francií. Francie, která fakticky vsadila na Muhammada Alího, byla brzy nato nucena ustoupit a ponechat Muhammada Alího jeho osudu. — *81.*

[54] Jde o zánik anglické lodi „Taylor", jedoucí do Melbourne; ke katastrofě došlo 21. ledna 1854 u ostrova Lambay (poblíž Dublinu). Vyšetřování ukázalo, že posádka „Taylora" byla vybrána namátkou, z nedostatečně kvalifikovaných sil. — *85.*

[55] *Downing Street* — ulice v centru Londýna, v níž je oficiální sídlo britské vlády.

Irská brigáda — frakce irských poslanců v britském parlamentu. V třicátých až padesátých letech 19. století se skládala většinou z příslušníků pravého, kompromisnického křídla národního hnutí, které zastupovalo zájmy špiček irské buržoazie, landlordů a klerikálních katolických kruhů. Zároveň k ní patřili irští liberální politikové, za nimiž stáli zámožní pachtýři. V dobách, kdy se mezi toryi a whigy vytvořila rovnováha, mohla irská brigáda stejně

jako manchesteriáni zvrátit poměr sil v parlamentě, ovlivnit průběh vnitroparlamentního boje a někdy i rozhodnout o osudu vlády. — *85.*

[56] Jde o úmluvu podepsanou v únoru 1835 vůdcem národního hnutí irské buržoazie O'Connellem, který stál v čele irské brigády v parlamentě, a vůdci whigovské strany. Ježto se jednání konala v domě lorda Lichfielda v Londýně, říkalo se této dohodě lichfieldhouská. — *85.*

[57] „*Společnosti pro umění a podfuky*" nazývá Marx buržoazně osvětářskou a dobročinnou Společnost pro umění a řemesla založenou roku 1754; v padesátých letech 19. století stál v čele této společnosti princ Albert. Společnost rozhlašovala, že jejím cílem je „povzbuzení umění, řemesel a obchodu" a vyznamenání těch, kdo přispívají „k opatřování práce pro chudáky, rozšiřování obchodu, obohacování země atd.". Roku 1853 se Společnost pro umění a řemesla snažila zabránit rozšíření masového stávkového hnutí v Anglii a zmařit uspořádání dělnického parlamentu (viz poznámku 92), svolaného chartisty, a pokoušela se vystupovat jako prostředník mezi dělníky a podnikateli. V lednu 1854 se konala schůze Společnosti, jíž se zúčastnilo asi 200 příslušníků nejrůznějších směrů. Ernest Jones se pokoušel navrhnout rezoluci, ve které se přiznávalo dělníkům právo na stávku a odsuzovaly se výluky, ale nedostal slovo. Schůze se zvrhla v neplodnou debatu o výlukách, stávkách, výši mezd atd. — *85.*

[58] Jde o takzvanou lucemburskou komisi — vládní komisi pro dělnickou otázku, která zasedala v Lucemburském paláci v Paříži za předsednictví Louise Blanca. Tuto komisi vytvořila francouzská prozatímní vláda 28. února 1848 pod tlakem dělníků, kteří žádali vytvoření ministerstva práce. Praktická činnost komise, která se skládala ze zástupců dělníků a podnikatelů, se omezila na prostředkování v pracovních konfliktech, často ve prospěch zaměstnavatelů; k tomu přispívala Blancova kompromisnická taktika. Po vystoupení lidových mas z 15. května 1848 vláda příštího dne lucemburskou komisi zrušila. — *86.*

[59] Žádost o vydání maďarských a polských revolucionářů, kteří po potlačení revoluce z let 1848—1849 uprchli do Turecka, předložily Turecku roku 1849 rakouská a ruská vláda. Na nátlak Anglie a Francie (v prosinci 1849 vplula anglická flotila do Dardanel), které měly obavy z posílení ruského vlivu v Turecku, byl tehdy tento požadavek odvolán. — *88.*

[60] *Kapitulace* (od latinského slova capitulare — dohodnout se) — listiny propůjčující poddaným evropských států ve východních zemích včetně Turecka obchodní výhody a výsady (viz Marxův článek „Vypovězení války. — K historii vzniku východní otázky", tento svazek, str. 191—192). — *89.*

[61] Marx tu ironicky používá titulu, který udělil papež aragonskému králi Ferdinandovi (1479—1516) za vyhnání Maurů ze Španělska a kterého pak obvykle používali římští papežové, když se obraceli ke španělským králům. — *89.*

[62] Je míněna kniha L. F. Simpsona, „The Eastern Question: a Connected Narrative of Events from the Missions of Count Leiningen and Prince Menshikoff to Constantinople, to the present Day" [„Východní otázka: souborná vylíčení událostí počínaje misí hraběte Leiningena a knížete Menšikova v Cařihradě až do dneška"], Londýn 1854. Dále Marx cituje materiály týkající se rakousko-tureckého sporu o Černou Horu, uvedené na str. 3—6 a 8—10 této knihy. — *90.*

[63] Jde o řecké povstání, které vypuklo na jaře roku 1821. Zosnovaly je tajné společnosti řeckých vlastenců — hetairie. Signálem k povstání byl přechod oddílu Alexandra Ypsilantiho — řeckého důstojníka v ruských službách, který stál v čele jedné hetairie v Oděse — v březnu 1821 přes Prut do podunajských knížectví, odkud se chtěl dostat do Řecka. Tažení Ypsilantiho oddílu se nezdařilo, ale bylo podnětem k masovému povstání téměř v celém Řecku. V lednu 1822 vyhlásilo Národní shromáždění, svolané do Epidauru, nezávislost Řecka a schválilo ústavu. Turecký sultán nebyl s to vypořádat se s řeckým povstáním vlastními silami, a proto povolal na pomoc svého vazala, egyptského pašu Muhammada Alího, jehož vojsko pod velením Ibrahima paši přepadlo Moreu (Peloponnésos) a všude bestiálně vraždilo řecké obyvatelstvo. Když povstání začalo, velmoci Svaté aliance, zejména carské Rusko, byly ostře proti němu. Ale obrovské sympatie, které boj Řeků všude vyvolával, a hlavně možnost využít tohoto boje k upevnění vlastního vlivu na jihu Balkánského poloostrova přiměly Anglii, carské Rusko a Francii k tomu, že uznaly Řecko jako válčící stranu a poslaly mu vojenskou pomoc. Rozhodující význam pro vydobytí řecké nezávislosti mělo vítězství Ruska v rusko-turecké válce z let 1828—1829; Turecko bylo donuceno uznat Řecko jako samostatný stát. Avšak z rozhodnutí vládnoucích kruhů evropských velmocí byl řeckému lidu vnucen reakční monarchický režim. — *91.*

[64] Jde tu o dopis Napoleona III. caru Mikulášovi z 29. ledna 1854, který byl uveřejněn v listu „Moniteur universel" 14. února; dopis byl otištěn v „New-York Daily Tribune" 6. března 1854. — *94.*

[65] *První vídeňskou nótou* nazývá Engels návrh kompromisní dohody mezi Ruskem a Tureckem, který koncipoval rakouský ministr zahraničních věcí Buol a který byl schválen na konferenci vyslanců Francie, Anglie a Pruska ve Vídni koncem července 1853. V nótě se zdůrazňovala sultánova povinnost plnit küčükkajnardžskou smlouvu z roku 1774 a drinopolskou smlouvu z roku 1829 a respektovat práva a výsady pravoslavné církve v osmanské říši. Konference se usnesla,

že nóta bude nejprve doručena carovi, a teprve potom, vyjádří-li se k ní car kladně, sultánovi. Mikuláš I. schválil obsah nóty, ale vyhradil si právo vykládat ji po svém, kdežto turecký sultán byl ochoten podepsat dohodu jen s mnoha připomínkami a výhradami, které carská vláda prohlásila za nepřijatelné. — *95.*

[66] Engels má na mysli války Anglie proti Francii trvající od roku 1793 do roku 1815. — *96.*

[67] Následuje závěrečný odstavec, který doplnila redakce „New-York Daily Tribune": „Na jiném místě píše náš londýnský dopisovatel, že nemůže věřit v takovou věrolomnost, ale fakta jsou tvrdošíjná a rozum musí nakonec ustoupit jejich síle. Po tom, co západní velmoci podnikly ty nejzoufalejší kroky, jen aby se vyhnuly válce, těžko si lze představit, že by se ještě před něčím zastavily." Londýnským dopisovatelem se v tomto případě rozumí F. Pulszky. — *98.*

[68] Informace otištěné v tomto článku sdělil Marxovi v dopise z 10. února 1854 Ferdinand Lassalle. Marx se domníval, že odhalení plánů pruské vlády, zejména jejího úmyslu pozatýkat demokraty, by mohlo tyto plány zkřížit.— *99.*

[69] V tomto článku i v dalších článcích věnovaných rozboru debat anglického parlamentu o válce vycházel Marx ze stenografických zpráv listu „Times", kde se občas vyskytovaly věcné nepřesnosti a chyby tisku. K rozboru parlamentních debat z předcházejících let používal Marx většinou Hansardova vydání parlamentních debat (Hansard's Parliamentary Debates), které vycházelo v Londýně. — *101.*

[70] Podle jednacího řádu anglického parlamentu se plénum Dolní sněmovny při projednávání některých důležitých otázek prohlásí za výbor (Committee of the whole House), což se rovná tajnému zasedání; funkce předsedy (Chairman of the Committees) na takovém zasedání se ujímá některá z osob uvedených v seznamu předsedů, kterou pro toto určité zasedání vybírá předseda (Speaker) Dolní sněmovny. Při projednávání některých důležitých otázek týkajících se úhrady státních výdajů se Dolní sněmovna prohlásí za rozpočtový výbor (Committee of Ways and Means). — *101.*

[71] James Graham roku 1844, kdy byl britským ministrem vnitra, vyšel vstříc rakouské vládě a nařídil anglické poštovní správě, aby předávala policii dopisy italských revolucionářů-emigrantů, které policie tajně otvírala. Mezi jiným byly otevřeny dopisy bratří Bandierů Mazzinimu, kde mu vykládali svůj plán výpravy do Kalábrie. Když pak k tomuto podniku došlo, byli všichni, kdo se ho zúčastnili, zatčeni a bratří Bandierové byli popraveni. — *102.*

[72] V květnu 1851 přibyl do Cařihradu francouzský vyslanec Lavalette, který odevzdal sultánovi požadavky presidenta francouzské republiky Ludvíka Napoleona o dodržování všech práv a výsad katolické církve v Jeruzalémě. Fermanem (výnosem) z 9. února 1852 uznal sultán práva Francie zakotvená v několika dřívějších francouzsko-tureckých smlouvách. Avšak stejných výsad se domáhala i ruská diplomacie pro pravoslavnou církev; rozpory v této otázce, které byly fakticky bojem za převahu ruského či francouzského vlivu na Východě, vedly k prudkému zostření rusko-francouzských vztahů, jež bylo později jednou z příčin krymské války. — *103.*

[73] *Bitva u Navarina* (Navarino, dnes Pylos — město a přístav v Řecku) byla svedena 20. října 1827 mezi turecko-egyptským loďstvem a spojenými eskadrami anglickou, francouzskou a ruskou pod velením anglického admirála Edwarda Codringtona; evropské velmoci poslaly své eskadry do řeckých vod, aby zasáhly do války mezi Tureckem a řeckými povstalci. Bitva se rozpoutala, když turecké velení odmítlo zastavit hromadné vraždění řeckého obyvatelstva, a skončila úplnou porážkou turecko-egyptského loďstva; urychlila také propuknutí rusko-turecké války z let 1828—1829, v níž Rusko zvítězilo. V bitvě u Navarina se vyznamenala ruská eskadra, zejména admirálská loď „Azov", jíž velel M. P. Lazarev. — *107.*

[74] „*The Morning Post*" [„Ranní pošta"] — anglický konzervativní deník; vycházel v Londýně v letech 1772 až 1937. V polovině 19. století byl orgánem pravicové skupiny ve straně whigů, která se vytvořila kolem Palmerstona. — *117.*

[75] Jde o depeši ruského vyslance Pozza di Borgo kancléři hraběti Nesselrodovi ze 16. (4.) října 1825. Depeše byla odpovědí na cirkulář, který Nesselrode napsal na příkaz Alexandra I. 18. (6.) srpna 1825 a v němž žádal ruské vyslance v zahraničí, aby mu sdělili svůj názor na politiku, kterou provádějí západní mocnosti vůči Rusku ve východní otázce, a na postup ruské diplomacie. Ve své depeši rozebíral Pozzo di Borgo postoj mocností ve východní otázce a doporučoval, aby Rusko podniklo přímé vojenské akce proti Turecku. Depeše byla uveřejněna v „Recueil des documents relatifs à la Russie pour la plupart secrets et inédits utiles à consulter dans la crise actuelle" [„Sbírka dokumentů týkajících se Ruska, většinou tajných a dosud nevydaných, s nimiž je užitečné se seznámit za nynější krize"], Paříž 1854. První vydání vyšlo v Paříži v červenci 1853 pod názvem „Recueil des documents pour la plupart secrets et inédits et d'autres pièces historiques utiles à consulter dans la crise actuelle (Juillet 1853)" [„Sbírka dokumentů, většinou tajných a dosud nevydaných, a jiných historických listin, s nimiž je užitečné se seznámit za nynější krize (červenec 1853)"]. — *118.*

[76] Viz N. M. Karamzin, „Istorija Gosudarstva Rossijskogo" [„Dějiny ruského státu"], díl XI, Petrohrad 1835, kap. I, str. 23. — *118.*

[77] Svatou aliancí proti Francii myslí Marx izolaci Francie, které dosáhla anglická diplomacie roku 1840 (viz poznámku 53).
Smlouva o Dardanelách — viz poznámku 13. — *120.*

[78] Tím se myslí povstání řeckého obyvatelstva, které vypuklo v lednu 1854 a zachvátilo několik řeckých oblastí, jež byly součástí turecké říše. Povstalci usilovali o sjednocení s Řeckem, které poslalo do vzbouřených oblastí své vojsko. Turecká vláda s podporou Anglie a Francie v červnu 1854 povstání potlačila. — *122.*

[79] Za rakousko-turecké války z let 1788—1790 obsadilo rakouské vojsko Srbsko (1789). Na nátlak Anglie a Pruska uzavřelo Rakousko roku 1791 ve Svištově s Tureckem mírovou smlouvu, jíž se zavazovalo vyklidit všechna území, kterých se zmocnilo. — *122.*

[80] *Nervus belli* — zkrácené latinské úsloví: pecunia est nervus belli — peníze jsou nerv války. — *124.*

[81] Tím se myslí Société générale du Crédit Mobilier, velká francouzská akciová banka, kterou roku 1852 založili bratři Péreirové. Banka byla úzce spjata s vládou Napoleona III., pod jejíž ochranou prováděla spekulační machinace. Roku 1867 udělal tento peněžní ústav bankrot a roku 1871 byl likvidován.— *124.*

[82] V únoru 1846 se na polském území chystalo povstání, jehož cílem bylo národní osvobození Polska. Hlavními iniciátory povstání byli polští revoluční demokraté. Avšak šlechtické živly povstání zradily a vůdce povstání pozatýkala pruská policie; tím bylo všeobecné povstání zmařeno a došlo jen k jednotlivým revolučním výbuchům. Pouze v Krakovské republice, která byla od roku 1815 podřízena společné kontrole Rakouska, Ruska a Pruska, se povstalcům podařilo 22. února zvítězit a vytvořit národní vládu, která vydala manifest o zrušení feudálních břemen. Současně vzplanulo povstání ukrajinských rolníků v Haliči. Krakovské povstání bylo potlačeno v březnu 1846, načež rakouská vláda potlačila i hnutí haličských rolníků. V listopadu 1846 podepsaly Rakousko, Prusko a Rusko dohodu o připojení Krakova k rakouské říši. — *127.*

[83] Podle mírové smlouvy Rakouska se sardinským královstvím (Piemontem) ze 6. srpna 1849 měl Piemont zaplatit Rakousku kontribuci ve výši 75 miliónů zlatých.

Roku 1853 zabavila rakouská vláda v Lombardii a Benátsku jmění účastníků revoluce z let 1848–1849, kteří emigrovali. — *128.*

[84] *Vojenská hranice* — tak se v 16. až 19. století nazývaly jižní oblasti rakouské říše při tureckých hranicích (Slovinsko, Chorvatsko, Slavonsko a Banát). Jejich obyvatelé — hraničáři — byli za užívání půdy povinni vykonávat vojenskou pohraniční službu. — *129.*

[85] Roku 1789 došlo v rakouském Nizozemí (Belgii) k národnímu povstání proti rakouskému panství, k takzvané brabantské vzpouře. Povstání bylo potlačeno rakouským vojskem roku 1791. — *129.*

[86] Viz poznámku 26. — *131.*

[87] François René Chateaubriand, „Congrès de Véronne. Guerre d'Espagne Négociations. Colonies espagnoles" [„Veronský kongres. Válka ve Španělsku Vyjednávání. Španělské kolonie"], I. a II. díl, Brusel 1838. — *136.*

[88] Tím se myslí smlouva uzavřená v dubnu 1834 mezi Anglií, Francií, Španělskem a Portugalskem (takzvaná čtyřstranná dohoda). Smlouva byla formálně namířena proti absolutistickým „severním mocnostem" (Rusku, Prusku a Rakousku), ale fakticky umožňovala Anglii, aby upevnila své pozice ve Španělsku a Portugalsku pod záminkou poskytování vojenské pomoci vládám těchto zemí proti uchazečům o trůn, domu Miguelovi v Portugalsku a donu Carlosovi ve Španělsku. To bylo příčinou zhoršení anglo-francouzských vztahů. — *136.*

[89] Jde o sňatek španělské královny Isabely II. s donem Franciscem de Assisi a infantky Luisy Fernandy se synem francouzského krále Ludvíka Filipa vévodou de Montpensier; oba sňatky byly uzavřeny roku 1846. Protože Isabela neměla přímé potomky, byl vévoda de Montpensier jedním z prvních nápadníků španělského trůnu. Toto vítězství francouzské diplomacie velice rozhořčilo Anglii, která podporovala ve Francii buržoazní opozici proti Ludvíku Filipovi. — *136.*

[90] Roku 1838, když afghánský emír Dúst Muhammad odmítl uzavřít spojenectví s Anglií proti Persii (Íránu) a Rusku a Anglii se nepodařilo udělat si z Afghánistánu nástroj své politiky, rozhodla se svrhnout Dústa Muhammada vojenskou intervencí a dosadit na trůn svého chráněnce šáha Šudžu. Anglické vojsko vpadlo do Afghánistánu, obsadilo a zpustošilo skoro celou zemi a zajalo Dústa Muhammada; ale panství Angličanů se dlouho neudrželo. Při lidovém povstání z listopadu 1841 bylo anglické vojsko poraženo a zničeno. Roku 1842 se Angličané znovu pokusili dobýt Afghánistán, ale i tentokrát byli poraženi. — *136.*

[91] Roku 1851 vzniklo v Číně protifeudální osvobozenecké hnutí, které nabylo charakteru mohutné rolnické války. Za této války vytvořili povstalci „nebeskou říši velké rovnosti" („Tchaj-pching Tchien-kuo"), podle níž dostalo celé hnutí název tchajpchingské hnutí. Tchajpchingové svrhávali mandžuské feudály, kteří v Číně vládli, rušili daně a likvidovali velké feudální vlastnictví. Povstání dostalo také náboženské zabarvení, typické pro rolnická hnutí, zejména na Východě — buddhističtí kněží byli vyháněni a jejich kláštery rušeny, neboť byly oporou mandžuské dynastie. Tchajpchingská revoluce, která se stala počátkem rozsáhlého boje čínského lidu proti feudálnímu zřízení a cizím uchvatitelům, nebyla však s to odstranit v Číně feudální způsob výroby. V tchajpchingské říši se vytvořila úzká feudální vrstva, která uzavřela kompromis s vládnoucími třídami; to byla jedna z příčin, proč celé hnutí začalo upadat. Hlavní úder zasadila revoluci přímá intervence Anglie, USA a Francie, jejichž ozbrojené síly spolu s vojsky čínských feudálů potlačily roku 1864 tchajpchingské povstání. — *137.*

[92] Když roku 1853 masové stávkové hnutí anglického proletariátu stále sílilo, přišla skupina chartistů v čele s Jonesem na myšlenku, že by se měla vytvořit mohutná organizace dělnictva „Masové hnutí" (Mass-Movement), která by sjednocovala trade-uniony i neorganizované dělníky, především proto, aby byly koordinovány stávky v různých krajích. V čele organizace měl stát pravidelně svolávaný dělnický parlament složený z delegátů zvolených jak na shromážděních neorganizovaných dělníků, tak na schůzích trade-unionů, které se přidají k „Masovému hnutí". Dělnický parlament byl svolán do Manchesteru 6. března 1854 a zasedal do 18. března. Projednal a schválil program „Masového hnutí" a vytvořil pětičlenný výkonný výbor. Marx, zvolený jako čestný delegát, zaslal dělnickému parlamentu dopis (viz tento svazek, str. 146–147), který byl přečten 10. března. Za nejbližší úkol anglického dělnického hnutí v něm označil úkol vytvořit samostatnou proletářskou masovou politickou stranu. Marx přikládal svolání dělnického parlamentu velký význam, neboť v tom viděl pokus vytrhnout anglické dělnické hnutí z úzkého rámce trade-unionismu, krok ke spojování hospodářského boje s politickým.

Pokus organizovat „Masové hnutí" se však nezdařil, protože většina předáků trade-unionů, kteří byli proti politickému boji, nepodporovala myšlenku vytvoření jednotné masové dělnické organizace. Odliv stávkového hnutí v létě 1854 se také nepříznivě odrazil na účasti na mohutném masovém hnutí. Od března 1854 se dělnický parlament už nesešel. — *138.*

[93] Viz poznámku 58. — *138.*

[94] Tím se myslí výkonný výbor Národního chartistického sdružení, založeného v červenci 1840. Toto sdružení bylo první masovou dělnickou stranou v dějinách dělnického hnutí a mělo v letech rozmachu chartismu na 40 000

členů. V činnosti sdružení se projevovala ideová a taktická nejednotnost jeho členů; většina chartistických vůdců podléhala maloburžoazní ideologii. Po porážce chartistů v roce 1848, na začátku padesátých let, se přední představitelé revolučního chartismu, kteří měli blízko k vědeckému komunismu, především Ernest Jones, snažili reorganizovat chartistické hnutí na socialistické základně. To se projevilo v programu schváleném na chartistickém sjezdu v roce 1851. V druhé polovině padesátých let, kdy v anglickém dělnickém hnutí dočasně zvítězil oportunismus a chartismus upadal, přestalo sdružení fakticky existovat. — *139.*

[95] Jde o manifest Mikuláše I. z 21. (9.) února 1854 o přerušení diplomatických styků s Francií a Anglií; v dopise Napoleonovi III. z 9. února (28. ledna) 1854 odmítl Mikuláš I. jakýkoli kompromis ve východní otázce. — *140.*

[96] *Společnost jižních moří* byla založena v Anglii kolem roku 1712; naoko to měla být společnost pro obchod s Jižní Amerikou a tichomořskými ostrovy, ale ve skutečnosti byla založena pro spekulaci se státními papíry. Dostala od vlády řadu výsad a monopolních práv, zejména právo vydávat státní cenné papíry, a rozvinula obrovskou spekulační činnost, která roku 1720 skončila úpadkem společnosti. Tím vznikl velký státní dluh, který se Gladstone v roce 1853 pokoušel zčásti zlikvidovat skoupením znehodnocených akcií této společnosti. — *144.*

[97] *Řecká válka za nezávislost* — viz poznámku 63. — *153.*

[98] Engelsův článek „Ústup Rusů od Calafatu" patří k těm Marxovým a Engelsovým článkům, které byly otištěny zároveň ve dvojích novinách. Protože se rukopis nezachoval, byl za základ překladu, stejně jako v ostatních obdobných případech, vzat úplnější a spolehlivější text a podstatnější rozdíly připomenuty pod čarou. V tomto případě byl článek přeložen podle textu uveřejněného v chartistickém orgánu „People's Paper". — *156.*

[99] Bunzelwitzský opevněný tábor byl zbudován na rozkaz pruského krále Bedřicha II. za sedmileté války roku 1761.

Opevnění u Torres Vedras (v Portugalsku mezi řekou Tajo a Atlantským oceánem) dal roku 1810 vybudovat Wellington, aby chránila Lisabon před útokem francouzského vojska.

Opevnění nedaleko Verony vybudovala vojska rakouského arcivévody Karla za války třetí koalice (roku 1805) s napoleonskou Francií.

Ve všech třech uvedených případech nepřítel opevnění nedobyl. — *158.*

[100] Jde o tajnou korespondenci anglického vyslance v Petrohradě lorda Seymoura s anglickým ministrem zahraničních věcí, týkající se Seymourových

rozhovorů s Mikulášem I. o turecké otázce, k nimž došlo počátkem roku 1853. Průběh těchto jednání jakož i dvojaký postoj, který přitom zaujímala anglická vláda, Marx podrobně rozebral v tomto článku a v článku „Tajná diplomatická korespondence", který na něj přímo navazuje (viz tento svazek, str. 172 až 187). — *161.*

[101] „*Journal de Saint-Pétersbourg*" [„Petrohradské noviny"] — oficiální orgán ruského ministerstva zahraničních věcí; vycházel pod tímto názvem francouzsky v letech 1825—1914 v Petrohradě.

Marx tu má na mysli článek uveřejněný v „Journal de Saint-Pétersbourg" 2. března (18. února) 1854 v souvislosti s vystoupením Johna Russella v Dolní sněmovně 12. února 1854 (viz tento svazek, str. 103). Článek naznačoval, že mezi carskou vládou a anglickou vládou existuje dohoda o turecké otázce, a odvolával se na Seymourovu tajnou korespondenci z roku 1853 a na memorandum z roku 1844. — *161.*

[102] Marx tu naráží na to, že ho pruská vláda dávala soustavně policejně sledovat. Jedním z organizátorů tohoto sledování byl v padesátých letech pruský vyslanec v Londýně Bunsen a anglické úřady mu v tom do jisté míry pomáhaly. V Marxově a Engelsově korespondenci najdeme nejednu zmínku o tom, že jejich dopisy otevírá policie. — *171.*

[103] Datum, kdy byl tento článek napsán, bylo určeno podle Marxova zápisníku. V „New-York Daily Tribune" byl článek nesprávně datován „v pátek 24. března 1854". — *188.*

[104] Podle zákonodárství platného v Anglii od roku 1662 mohli být chuďasové (paupeři), kteří se obrátili o pomoc na chudinskou péči, rozhodnutím soudu posláni postrkem zpátky do své domovské obce. 10. února 1854 byl Dolní sněmovně předložen návrh zákona, který zakazoval provádět v Anglii a Wallesu nucené přesídlování chuďasů. — *189.*

[105] 12. března 1854 byla uzavřena v Cařihradě mezi Francií, Anglií a Tureckem smlouva, kterou se spojenci zavazovali poskytnout Turecku vojenskou pomoc námořními a pozemními silami a Turecko se zavazovalo nezahájit s Ruskem mírová jednání bez souhlasu Anglie a Francie. — *189.*

[106] *Ulemové* — nejvyšší stav bohoslovců a znalců zákona v muslimských zemích Blízkého a Středního východu, který měl ve svých rukou soudnictví i správu všech náboženských institucí a škol; ulemové měli značný vliv v politickém životě osmanské říše.

Fetva — v zemích islámu rozhodnutí nejvyššího muslimského duchovního o přípustnosti toho či onoho opatření nebo činnosti z hlediska koránu a muslimského náboženského práva (šarí'a). — *189.*

[107] *Berberské státy* — název používaný v literatuře 19. století pro státy v severní Africe při Středozemním moři (Alžírsko, Tunisko, Maroko a jiné). — *190.*

[108] César Famin, „Histoire de la rivalité et du protectorat des églises chrétiennes en Orient" [„Dějiny soupeření křesťanských církví na Východě a protektorátů nad nimi"], Paříž 1853, str. 13; dále se citují str. 15, 49, 50 a 54 až 55. — *190.*

[109] „Capitulations, ou Traités anciens et nouveaux entre la cour de France et la Porte ottomane, renouvelés et augmentés l'an de J. C. 1740, et de l'hégire 1153; traduits à Constantinople par le sieur Deval, secrétaire-interprète du roi et son premier drogman à la cour ottomane", 1761. — *192.*

[110] V předmluvě k tragédii „Semiramis" (1748), nadepsané „Úvaha o staré i současné tragédii", píše Voltaire o Shakespearově tragédii „Hamlet": „Toto dílo jako by bylo výplodem fantazie opilého divocha. Ale vedle tohoto hrubého porušování pravidel, pro které se anglické divadlo dodnes zdá tak absurdní a barbarské, najdou se v ‚Hamletovi', což je ještě podivnější, vznešené myšlenky hodné největších géniů." — *197.*

[111] *Pantalone* — jedna z postav italské lidové maškarní komedie, představoval benátského kupce, bohatého, lakotného a hloupého starce. — *197.*

[112] *Pandořina skříňka* — schránka zla a nesvárů; literární obraz, který vznikl podle starořeckého mýtu o Pandoře, která ze zvědavosti otevřela skříňku, v níž byly uzavřeny všemožné svízele a pohromy, a pustila je ven. — *200.*

[113] *Downing Street* — viz poznámku 55. — *201.*

[114] Jde o úvodník listu „Times" z 3. dubna 1854, v němž redakce ostře kritizovala Layardovo vystoupení v Dolní sněmovně a uváděla v pochybnost i jeho činnost archeologickou. Nejvýznamnějšími pracemi Layardovými v oblasti asyrské archeologie jsou „Nineveh and its Remains" [„Rozvaliny Ninive"], vydaná v letech 1848—1849 v Londýně, a „Nineveh and Babylon" [„Ninive a Babylon"], vydaná roku 1853 v Londýně. — *202.*

[115] Podrobný rozbor Palmerstonovy zahraniční politiky podal Marx v brožuře „Lord Palmerston", napsané od října do počátku prosince 1853 (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 9, čes. vyd. 1960, str. 371—435). — *206.*

[116] V prosinci 1852 při sestavování koaliční vlády přidělil premiér Aberdeen tři ministerská křesla třem členům irské brigády: Keoghovi, Sadleirovi a Monsellovi, což vyvolalo bouřlivé protesty u několika irských poslanců a vedlo

k rozkolu uvnitř brigády. Za irskými poslanci, kteří podporovali vládu, stálo vyšší katolické duchovenstvo, irská buržoazie a landlordi, kteří se báli posílení národně osvobozeneckého hnutí v Irsku. Druhá část brigády v čele s Duffym se opírala o vrstvu zámožných irských pachtýřů, kteří vymáhali na vládě nový zákon o pachtu v Irsku. — *209.*

[117] Mylné zprávy o tom, že Rusové vyklidili Alandské ostrovy, byly uveřejněny v „Times" 7. dubna 1854. — *209.*

[118] Jde o několik konferencí uspořádaných v letech 1853—1854 ve Vídni. Účastnili se jich zástupci Anglie, Francie a Pruska (vyslanci těchto států v Rakousku) a rakouský ministr zahraničních věcí Buol. První konference svolaná v červenci 1853 — byl k ní přizván i ruský vyslanec, ale odmítl se jí zúčastnit — si oficiálně kladla za cíl přispět k překlenutí vyhrocujících se rozporů mezi Ruskem a Tureckem. Na těchto znovu a znovu svolávaných konferencích byly postupně dohodnuty a vypracovány požadavky čtyř zúčastněných států vůči Rusku a Turecku; tyto požadavky tvořily pak základ jednání na vídeňské konferenci roku 1855 a pařížské mírové smlouvy z roku 1856, kterou byla zakončena krymská válka. — *213.*

[119] Počátkem roku 1853 vystěhovala rakouská vláda z Lombardie přes 5000 lidí pocházejících ze švýcarského kantonu Tessinu. Toto opatření zdůvodňovala tím, že prý povstání v Miláně v únoru 1853 bylo připravováno italskými revolucionáři, kteří emigrovali do Tessinu a žili tam. Teprve v březnu 1855 po dlouhých diplomatických vyjednáváních povolila rakouská vláda vyhnaným Tessiňanům návrat. — *220.*

[120] Italskou konstituční stranou rozumí Marx liberální stranu (takzvané „moderatti" — umírněné) v čele s Cavourem. Tato strana zastávala zájmy liberálně monarchistické velké buržoazie a zburžoaznělé šlechty, jež se domáhaly sjednocení Itálie shora pod záštitou savojské dynastie. Liberální strana měla strach z revolučního hnutí lidových mas, a proto založila svou taktiku na využívání příznivé mezinárodní situace a pomoci druhých zemí. V letech 1853—1854 prosazovala, aby se Piemont účastnil krymské války po boku Anglie a Francie. Slibovala si, že si tak zajistí podporu těchto států v otázce sjednocení Itálie. Piemont vstoupil do války roku 1855.

Turínský list „Unione" [„Jednota"] byl orgánem levého křídla této strany. — *221.*

[121] Jde o úvodník „Times" z 19. dubna 1854, v němž tento list kritizoval nerozhodnost vlády v otázkách týkajících se vedení války. — *226.*

[122] „*Lloyd*" — zkrácený název anglických liberálních novin „Lloyd's Weekly

London Newspaper" [„Lloydův londýnský týdeník"]; vycházely pod tímto názvem v letech 1843 až 1918. — *228.*

[123] Smlouva mezi Rakouskem a Pruskem byla podepsána 20. dubna 1854 v Berlíně. — *229.*

[124] Jde tu o protokol jedné z porad konaných ve Vídni za účasti zástupců Anglie, Francie, Pruska a Rakouska; protokol byl podepsán 9. dubna 1854. Státy, které podepsaly protokol, se zavázaly, že nebudou ve věci urovnání konfliktu mezi Ruskem a Tureckem nic podnikat samostatně. Jako základ pro budoucí dohodu bylo navrženo: bude zachována celistvost turecké říše; ruská vojska vyklidí podunajská knížectví; křesťanští poddaní sultánovi dostanou náboženské a občanské svobody, pokud jsou slučitelné se sultánovou nezávislostí a svrchovaností; dále budou poskytnuty záruky, které by při úpravě politických poměrů v Turecku zajistily evropskou rovnováhu. — *232.*

[125] Jak je vidět z Marxova zápisníku, odeslal 2. a 5. května 1854 redakci „New-York Daily Tribune" dva články. Redakce je však spojila a otiskla 16. května 1854 s Marxovým podpisem. V tomto svazku je uveden článek tak, jak vyšel v novinách. Část materiálu, který Marx poslal — o pruské politice — použila redakce v úvodníku otištěném 19. května 1854, ale zpracovala jej po svém. — *235.*

[126] „*L'Indépendance belge*" [„Belgická nezávislost"] — buržoazní deník, založený v Bruselu roku 1831; orgán liberálů. — *236.*

[127] „*Die Presse*" [„Tisk"] — rakouský buržoazní liberální deník; vycházel ve Vídni v letech 1848 až 1894; v letech 1861—1862, kdy byl zaměřen protibonapartisticky, vycházely v něm Marxovy články a příspěvky. — *239.*

[128] „*Agramer Zeitung*" [„Záhřebské noviny"] — deník, vycházel od roku 1826 v Záhřebu, oficiální orgán rakouské vlády. — *240.*

[129] Jde tu o národně osvobozenecký boj německého lidu proti francouzské nadvládě, který se rozpoutal po porážce napoleonských vojsk v Rusku. Vládnoucí třídy a dynastie se pokoušely využít tohoto boje k rozdmýchání šovinistických nálad a k upevnění reakčního feudálního zřízení v Německu. — *240.*

[130] *Treubund* — „Svaz věrných" — reakční šovinistická organizace, založená pruskými monarchisty koncem roku 1848 v Berlíně. — *240.*

[131] Marx tu má na mysli sérii svých článků o Gladstonově finanční politice,

napsanou na jaře roku 1853 (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 9, čes. vyd. 1960, str. 69—109). — *243.*

[132] Jde o dohodu, kterou 19. května 1815 mezi sebou uzavřely v Londýně Rusko, Anglie a Nizozemí o náhradě vojenských výdajů, jež mělo Rusko v souvislosti s vyhnáním napoleonských vojsk z holandských a belgických provincií. Podle této dohody se anglická a nizozemská vláda zavázaly zaplatit jako kompenzaci část ruského dluhu holandskému bankovnímu domu Hope a spol. (po 25 miliónech holandských zlatých) spolu s úroky z tohoto dluhu nesplacenými do 1. ledna 1816. Zvláštní článek této dohody stanovil, že splácení dluhu bude zastaveno v případě, že se belgické provincie odtrhnou od Nizozemí. Po revoluci z roku 1830 a po vytvoření nezávislého belgického státu zastavila holandská vláda platy. Ale Palmerston podepsal jménem anglické vlády s Ruskem 16. listopadu 1831 novou dohodu, která potvrdila dřívější finanční závazky Anglie. — *248.*

[133] Zde je věcná nepřesnost: v obou případech jde o generála D. J. Ostěn-Sakena, který velel třetímu armádnímu sboru na Dunaji a později (od prosince 1853) i jednotkám, které chránily pobřeží mezi Bugem a Dunajem; jeho štáb byl v Oděse. — *250.*

[134] *Boj u Eckernförde* — jedna z operací ve šlesvicko-holštýnské válce mezi Dánskem a Pruskem v letech 1848—1850. Dánská eskadra podnikla 5. dubna 1849 útok z moře na šlesvické město Eckernförde, byla však rozprášena palbou pobřežních baterií. — *252.*

[135] Marxovy články o očistě statků ve Skotsku a Irsku viz Marx-Engels, Spisy, sv. 8, čes. vyd. 1960, str. 538—544 a sv. 9, čes. vyd. 1960, str. 184—189.

Dále Marx uvádí faktické údaje, které uveřejnil Ernest Jones v úvodníku listu „People's Paper" z 13. května 1854. — *255.*

[136] Jde tu o jednu z větších stávek anglických dělníků v padesátých letech 19. století. V srpnu 1853 zahájili stávku tkalci a přadláci bavlnářských továren v Prestonu a okolí a žádali zvýšení mezd o 10 %; dělníci jiných oborů je podporovali. Sdružení podnikatelů na to odpovědělo v září 1853 výlukou. Z 30 000 prestonských dělníků nepracovalo na 25 000. Charakteristickým rysem stávkového hnutí z roku 1853 je to, že stávkujícím poskytovali pomoc dělníci z jiných měst, takže stávka trvala 36 týdnů. Výluka byla odvolána v únoru 1854, ale stávka pokračovala. Aby ji zlomili, vozili podnikatelé do Prestonu irské dělníky a lidi z anglických robotáren. V březnu 1854 byli vůdci stávky zatčeni. Jak se postupně vyčerpávaly peněžní zdroje, byli dělníci nuceni vracet se do práce, a tak v květnu stávka skončila. O vypuknutí prestonské stávky viz Marx-Engels, Spisy, sv. 9. — *258.*

[137] Tento článek otištěný v „People's Paper" byl uveřejněn i v „New-York Daily Tribune" pod titulem „Válečné události v Baltském a Černém moři. Anglo-francouzský systém vedení války".

Redakce „People's Paper" otiskla před článkem tuto poznámku: „Abychom získali místo pro níže uveřejněný výborný článek, jehož autorem je slavný evropský politik žijící nyní v Anglii, jsme nuceni vynechat náš obvyklý přehled událostí." — *260.*

[138] Jde o hlášení admirála Hamelina francouzské vládě z 1. a 5. května 1854 o činnosti spojeneckých flotil v Černém moři po bombardování Oděsy. Hlášení byla zkráceně uveřejněna v listu „Moniteur universel" 21. května 1854. — *263.*

[139] Míní se tu velké táborové soustředění a manévry provedené u města Chobhamu nedaleko Londýna od 21. června do 20. srpna 1853 v souvislosti s přípravami války proti Rusku. — *270.*

[140] *Mayfairští radikálové* — přezdívka skupiny pseudoradikálů (Molesworth, Bernal Osborne aj.); ve skutečnosti zastupovali tu část anglické aristokracie, která koketovala s demokratickými kruhy. Říkalo se jim „mayfairští" podle jedné z přepychových londýnských čtvrtí, Mayfairu, kde jsou sídla aristokracie. — *272.*

[141] Tím se míní protokol jedné z porad zástupců Anglie, Francie, Rakouska a Pruska, která se konala 23. května 1854 ve Vídni. — *274.*

[142] „*The Morning Herald*" [„Ranní věstník"] — anglický konzervativní deník; vycházel v Londýně v letech 1780 až 1869. — *279.*

[143] „*The Globe*" — zkrácený název anglického večerníku „The Globe and Traveller" [„Svět a cestovatel"], který vycházel od roku 1803 v Londýně; orgán whigů; v době, kdy byli u moci, vládní orgán; od roku 1866 orgán konzervativců. — *281.*

[144] „*The Manchester Guardian*" [„Manchesterský strážce"] — anglické buržoazní noviny, orgán stoupenců svobodného obchodu (freetraderů), později orgán liberální strany. List byl založen v Manchesteru roku 1821. — *284.*

[145] Míní se tu porážka turecké armády u Vídně 12. září 1683 rakousko-německo-polskými vojsky, při níž sehrála rozhodující úlohu polská vojska pod velením Jana Sobieského. Tato porážka zastavila postup Turků do střední Evropy. — *285.*

[146] Joseph Hammer-Purgstall, „Geschichte des Osmanischen Reiches, grossentheils aus bisher unbenützten Handschriften und Archiven" [„Dějiny osmanské říše, sestavené převážně z dosud nepoužitých rukopisů a archívů"], sv. 1—10, Pešť 1827—1832. — *285.*

[147] *Peelovci* — skupina umírněných toryů, kteří se seskupili kolem Roberta Peela a podporovali jeho politiku ústupků obchodní a průmyslové buržoazii v oblasti hospodářské politiky, ovšem při zachování politické vlády velkostatkářů a peněžníků. Roku 1846 prosadil Peel v zájmu průmyslové buržoazie zrušení obilních zákonů, což vyvolalo prudkou nespokojenost toryovských ochranářů a vedlo k rozkolu toryovské strany a vzniku peelovské frakce. Po smrti Peelově roku 1850 tvořili peelovci politickou skupinu bez vlastního programu. Peelovci se zúčastnili koaliční vlády Aberdeenovy (1852—1855). Koncem padesátých a začátkem šedesátých let splynuli peelovci s liberální stranou. — *286.*

[148] V Marxově zápisníku je poznámka, že 6. června 1854 odeslal do redakce „New-York Daily Tribune" článek o Saint-Arnaudovi. Tento článek list neotiskl. — *288.*

[149] Marx tu má na mysli francouzskou buržoazní revoluci z července 1830. — *288.*

[150] „*Člověče, pomoz si, a Bůh ti pomůže*" — tak se nazývala politická společnost umírněně liberálního směru založená ve Francii roku 1827 za účasti osob, které se později uplatnily za červencové monarchie (Guizot, Barrot, Lafayette aj.); do této společnosti vstoupila též skupina buržoazních republikánů (Flocon, Godefroy, Cavaignac aj.).

Společnost 10. prosince — tajná bonapartistická společnost založená roku 1849, skládající se většinou z deklasovaných živlů. Podrobnou charakteristiku Společnosti 10. prosince podal Marx ve svém díle „Osmnáctý brumaire Ludvíka Bonaparta" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 8, čes. vyd. 1960, str. 137—238). — *288.*

[151] *Demontovací baterie* — baterie určené k ničení (demontování) dělostřelectva a hradeb obležené pevnosti. Bývaly umisťovány v druhém rovnoběžném zákopu (paralele).

Paralela (též zápruží) — obléhací zákop probíhající rovnoběžně s pevnostním obvodem nebo s některou frontou (čelím) pevnosti. Paralely se budovaly zpravidla tři, postupně stále blíž k pevnosti, a spojovaly se tzv. přibližovacími zákopy. V první a druhé se umisťovalo dělostřelectvo, ze třetí se budoval přibližovací zákop (approche) proti glacis a byla východiskem útoku pěchoty.

Glacis (též kolíště) — šikmý násep před vnějším okrajem pevnostního příkopu, zbavený porostu a svažující se směrem k nepříteli. Hřeben glacis byl navršen nad vnější zdí pevnostního příkopu, *kontreskarpou*, pod níž měli

obránci zpravidla zřízenu *skrytou cestu*. Když obléhatelé pronikli na hřeben glacis a *korunovali* je, tj. vybudovali na něm své postavení, případně baterie (palebná postavení pro děla), snažili se podminovat a pobořit kontreskarpu a současně prolomit hradby nebo poškodit valy, aby mohli překročit příkop a provést zteč. — *298.*

[152] *Baštovaná soustava* v pevnostním stavitelství vznikla v Itálii v 16. století. Vnější část opevňovacího systému při tomto způsobu stavby tvořily glacis, kontreskarpa, příkop a *eskarpní stěna*, chránící vnitřní, k nepříteli obrácenou stěnu příkopu. *Hlavní hradba*, vybudovaná přímo nad vnitřním okrajem příkopu, se členila na *fronty* (čelí), tj. části obrácené jedním směrem, jež na sebe navazovaly pod určitým úhlem a tvořily tak obvod (trasu) pevnostních hradeb. Na křídlech front (a někdy i v jiných důležitých bodech) byly hradby zpevněny *baštami*, vybudovanými tak, aby každý bod před hradbou bylo možno postřelovat čelně i bočně. *Bašta* vyčnívala z linie hradeb a měla zpravidla podobu pravidelného pětiúhelníku, obráceného hrotem k nepříteli. Dvě dlouhé strany svírající hrot se nazývaly *čela* nebo *líce*, dvě krátké strany přilehlé k základně a obrácené k nepříteli bočně, nazývané *boky*, měly boční palbou chránit část hradební linie mezi baštami, tzv. *kurtinu* (mezibaští). Ochrana kurtiny bývala zesílena tzv. *lunetou*, tj. samostatným opevněním v podobě půlměsíce nebo kruhové výseče obrácené obloukem ven, která byla umístěna před kurtinou a oddělena od ní příkopem. Luneta chránila kurtinu, nejzranitelnější část opevnění, před přímou palbou. — Ve starých pevnostech, kde byly boky bašt příliš krátké (a boční palba proto málo hustá) a kde chyběly lunety, bylo ovšem velké nebezpečí, že se nepříteli podaří prolomit kurtinu dělostřelbou a provést průlomem zteč. — *299.*

[153] Helmuth Moltke, „Der russisch-türkische Feldzug in der europäischen Türkei 1828 und 1829" [„Rusko-turecké tažení v evropském Turecku roku 1828 a 1829"], Berlín 1845, str. 206. — *299.*

[154] Bašibozukové — název nepravidelných oddílů turecké armády v 18. a 19. století, které se vyznačovaly nekázní, divokostí a loupežením. — *301.*

[155] Tento článek napsal Engels na Marxovu žádost 14. června 1854, Marx pak článek doplnil a odeslal jej 16. června do „New-York Daily Tribune". Redakce uveřejnila článek jako úvodník a doplnila jej tímto úvodním odstavcem: „Příspěvky našich evropských dopisovatelů a zásilka novin, kterou jsme obdrželi včera večer po příjezdu parníku ‚Amerika', plně potvrzují zprávu, že Rusové byli vypuzeni ze svých zákopů před Silistrou a že se pak začali stahovat z Valašska zpět na linii Seretu. Dovídáme se také, že Rakušané bezpochyby vstoupí do Valašska ihned, jakmile bude tato provincie evakuována, a to na základě dohody uzavřené v Cařihradě 14. minulého měsíce. Jak se

dovídáme, byla tato dohoda, jež má za daných okolností pro cara nemalý význam, uzavřena na přímý pokyn knížete Metternicha, který znovu fakticky řídí zahraniční politiku Habsburků."

Z Marxova zápisníku je vidět, že Marx připojil k tomuto článku i materiál o Saint-Arnaudovi, kterým dokončil charakteristiku tohoto bonapartistického politika z článku z 9. června 1854 (viz tento svazek, str. 288—291). Redakce listu však tuto část vypustila. — *305.*

[156] Jde o účast carské armády na potlačení revoluce v Uhrách roku 1849.— *307.*

[157] *„Wiener Medizinische Wochenschrift"* [„Vídeňský lékařský týdeník"] — časopis vydávaný ve Vídni od roku 1851. Marx má zřejmě na mysli několik příspěvků z Valašska a jeden z Dobrudže, které byly v tomto časopise uveřejněny bez podpisu v první polovině roku 1854. — *307.*

[158] Míní se tu Aberdeenovo vystoupení, kterým odpovídal na Lyndhurstovu řeč při rozpravě o východní otázce ve Sněmovně lordů 19. června 1854. Lyndhurst, představitel toryovské opozice, ostře kritizoval zahraniční politiku carské vlády vůči Turecku a obvinil koaliční vládu, že vede válku váhavě. Aberdeen ve svém projevu carovu politiku hájil. — *318.*

[159] Marx cituje depeši ruského vyslance v Anglii knížete Livena a hraběte Matuševiče hraběti Nesselrodovi z 13. (1.) června 1829 podle textu uveřejněného v „Portfolio", čís. 1, roč. 1843, str. 17—19, 21. — *320.*

[160] *Čtyřstranná dohoda* — viz poznámku 88. — *324.*

[161] Jde tu o vojenskou vzpouru (pronunciamiento), která vypukla 28. června 1854 v Madridu. Na jaře 1854 se ve Španělsku začala v souvislosti s těžkou hospodářskou situací a řáděním reakčních sil projevovat nespokojenost lidu. Nespokojenost se vystupňovala zvláště po rozpuštění kortesů, které se stavěly proti vládnímu dekretu o placení daní šest měsíců předem. Vůdci pronunciamienta generálové O'Donnell a Dulce, kteří se z osobních zájmů snažili svrhnout diktaturu San Luise, pokoušeli se využít této nespokojenosti mas. Byli proto nuceni slíbit některé buržoazní reformy v oblasti zdanění; slíbili rovněž odstranit kamarilu, svolat kortesy, vytvořit národní milici a provést některé další reformy. Zatažení lidových mas do boje vedlo k buržoazní revoluci v letech 1854—1856, za níž se roku 1854 dostala znovu k moci strana progresistů v čele s Esparterem. Ale buržoazie, postrašená aktivitou širokých lidových mas, přešla na stranu kontrarevoluce a roku 1856 se vrátily k moci krajně reakční kruhy. — *326.*

[162] Marx má zřejmě na mysli povstání, k němuž došlo v některých útvarech posádky v Zaragoze v únoru 1854. — *326.*

[168] „*Slavnou událostí u Bronzellu*“ tu Marx ironicky nazývá bezvýznamné střetnutí mezi předsunutými oddíly pruských a rakouských vojsk 8. listopadu 1850. Prusko a Rakousko, které bojovaly o hegemonii v Německu, si navzájem upíraly právo zasahovat do vnitřních záležitostí Hesenska-Kaselska a potlačit povstání, které tam vypuklo. Rakousko bylo diplomaticky podporováno Ruskem, a tak Prusko muselo ustoupit. — *328.*

[164] *Vídeňská nóta* — viz poznámku 65. — *329.*

[165] Podle jednoho z článků drinopolské smlouvy uzavřené mezi Ruskem a Tureckem (1829) měla ruská vojska okupovat Moldavsko a Valašsko do té doby, dokud Turecko nezaplatí kontribuci (okupace trvala do roku 1834). Turecko prohlásilo, že je ochotno přiznat podunajským knížectvím autonomii a poskytnout jim právo samostatně si volit hospodary. Roku 1831 přijalo shromáždění bojarů a duchovenstva v Moldavsku a Valašsku na základě návrhu vypracovaného carskou vládou tzv. „organický reglement“, podle kterého zákonodárná moc v obou knížectvích náležela sněmům voleným statkáři a výkonná moc hospodarům doživotně voleným zástupci statkářů, duchovenstva a měst. Dosavadní feudální zřízení včetně roboty bylo zachováno a politická moc se soustředila v rukou feudálních statkářů. Zároveň zavedl reglement řadu buržoazních reforem: byla odstraněna vnitřní cla, zavedena svoboda obchodu, soudy byly odděleny od administrativy, byl povolen přechod rolníků od jedné vrchnosti ke druhé, odstraněno mučení. Za revoluce 1848 byl „organický reglement“ zrušen. — *331.*

[166] *Balta-limanská smlouva* — konvence, kterou uzavřely Rusko a Turecko 1. května (19. dubna) 1849 v době, kdy jejich vojska byla v Moldavsku a Valašsku, aby tam potlačila revoluční hnutí. Podle této konvence se okupace prodlužovala až do úplného odstranění revolučního nebezpečí (cizí vojska byla z obou knížectví odvolána teprve roku 1851), dočasně se zaváděla zásada, podle níž hospodary jmenoval sultán v dohodě s carem, a pro případ, že by znovu vypukla revoluce, byla předem dojednána řada opatření ze strany Ruska a Turecka, mimo jiné i nová vojenská okupace. V podunajských knížectvích byl znovu zaveden „organický reglement“ (viz poznámku 165). — *332.*

[167] Jak vysvítá z Marxova dopisu Engelsovi ze 7. července 1854, zadržel Marx článek „Válka na Dunaji“ (v Marxově zápisníku označený jako „Obléhání Silistry. Dokončení“) a odeslal jej teprve 11. července 1854. — *335.*

[168] Zprávu dopisovatele listu „Times“ Charlese Nasmytha „Obléhání Silistry“, datovanou 2. června, otiskly „Times“ 3. července 1854. — *336.*

[169] „*Gaceta*“ — zkratka názvu španělského listu „Gaceta de Madrid“ [„Madridské noviny“], založeného roku 1661; byl to oficiální orgán vlády. — *341.*

[170] Buržoazně liberální strana progresistů se vytvořila v třicátých letech 19. století; progresisté se opírali o střední a malou buržoazii ve městech, o inteligenci a část důstojnictva. Jejich hlavním požadavkem byla monarchie s omezenou královskou mocí. Roku 1854, na začátku buržoazní revoluce (1854 až 1856), se progresisté v čele s Esparterem dostali k moci. Za revoluce se progresisté poděsili rozvoje masového lidového hnutí a přistoupili na kompromis s kontrarevolucí, a tak připravili cestu k nastolení reakčního režimu ve Španělsku. — *344.*

[171] Jde o dekret španělské vlády (z května 1854) o placení pozemkové a průmyslové daně šest měsíců předem. — *345.*

[172] „*Kölnische Zeitung*“ [„Kolínské noviny“] — německý deník, který pod tímto názvem vycházel v Kolíně nad Rýnem od roku 1802; za revoluce 1848—1849 a v době reakce, která po ní následovala, se v něm odrážela zbabělá a zrádcovská politika pruské liberální buržoazie; vedl úporný boj proti „Neue Rheinische Zeitung“. — *345.*

[173] Jde o depeši pruského ministerského předsedy a ministra zahraničních věcí Manteuffela pruskému vyslanci v Petrohradě baronu Wertlerovi z 12. června 1854. — *345.*

[174] „*Spenersche Zeitung*“ [„Spenerovy noviny“] — tak byl podle jména svého vydavatele nazýván list „Berlinische Nachrichten von Staats- und gelehrten Sachen“ [„Berlínské zprávy o záležitostech státu a vědy“], který vycházel v Berlíně od roku 1740 do roku 1874. List zastával konstitučně monarchistický směr. — *346.*

[175] „*Le Siècle*“ [„Století“] — deník, který vycházel v Paříži v letech 1836 až 1939. Ve čtyřicátých letech 19. století byl mluvčím názorů té části maloburžoazie, která se omezovala na požadavek umírněných reforem. V padesátých letech to byl list umírněných republikánů. — *348.*

[176] 18. června 1837, za španělské buržoazní revoluce z let 1834 až 1843, byla přijata nová ústava, která byla kompromisem mezi částí buržoazních liberálů a liberální šlechty. Ústava z roku 1837 přiznávala kortesům právo samostatně se svolávat, ale zároveň zachovávala králi právo veta a právo kortesy rozpouštět. Volební census do Dolní sněmovny byl snížen, poslanci do ní byli voleni přímým hlasováním; senát byl jmenován králem podle seznamu navrhovaného zvláštními volebními sbory. Státním náboženstvím bylo ve Špa-

nělsku podle ústavy náboženství katolické. Ústava z roku 1837 platila do roku 1845. — *353.*

[177] Tím se míní depeše hraběte Nesselroda ruskému zástupci ve Vídni knížeti Gorčakovovi z 29. (17.) června 1854; depeše je odpovědí ruské vlády na kategorický požadavek Rakouska, aby Rusko evakuovalo podunajská knížectví, která měla být podle dohody Rakouska s Tureckem ze 14. června 1854 okupována rakouským vojskem. Marx zde použil informací o této depeši v listu „Indépendance belge" z 12. července 1854, neboť tehdy ještě nebyla celá depeše uveřejněna. — *353.*

[178] Jde tu o smlouvu mezi Rakouskem a Pruskem z 20. dubna 1854. Podrobný rozbor této smlouvy je v Marxově článku „Řecké povstání. — Polská emigrace. — Rakousko-pruská smlouva. — Dokumenty o vyzbrojování Ruska" (viz tento svazek, str. 228—234). — *354.*

[179] „*Oesterreichische Correspondenz*" [„Rakouská korespondence"] — poloficiální litografovaný orgán rakouské vlády; pod tímto názvem vycházel v letech 1850—1863 ve Vídni. — *355.*

[180] Jde tu o „Memorandum srbské vlády Vysoké Portě o okupaci tohoto knížectví rakouskými vojsky" ze 17. (5.) dubna 1854. O memorandu se jednalo v Dolní sněmovně 20. června 1854 a písemná interpelace s požadavkem, aby tento dokument byl uveřejněn, byla podána 22. června 1854. — *355.*

[181] *Německý spolek* byl vytvořen podle usnesení vídeňského kongresu roku 1815. Vstoupila do něho spolu s německými státy vévodství Holštýn, patřící dánské koruně, a velkovévodství Lucemburk, patřící králi nizozemskému. Dánský král jakožto vévoda holštýnský a nizozemský král jakožto velkovévoda lucemburský byli členy spolkového sněmu Německého spolku. — *357.*

[182] Marx tu má na mysli představitele několika německých států (Bavorska, Saska, Hannoverska, Württemberska, Bádenska, Hesenska-Kaselska, Hesenska-Darmstadtska a Nasavska), kteří se sešli v květnu až červnu 1854 v Bambergu na konferenci, kde bylo usneseno, že se připojí k rakousko-pruské dohodě z 20. dubna 1854 (o ní viz tento svazek, str. 229—230). — *360.*

[183] „*The Observer*" [„Pozorovatel"] — anglický deník konzervativního směru, který vychází v Londýně od roku 1791. — *361.*

[184] „*Journal des Débats*" — zkrácený název francouzského buržoazního deníku „Journal des Débats politiques et littéraires" [„Noviny pro politické a literární diskuse"], který byl založen v Paříži roku 1789. Za červencové mo-

narchie byl vládním listem, orgánem orleanistické buržoazie. Za revoluce roku 1848 vyjadřoval názory kontrarevoluční buržoazie, takzvané strany pořádku. Po státním převratu z roku 1851 orgán umírněné orleanistické opozice. — *362.*

[185] *Whitehall* — čtvrť v Londýně, kde je řada vládních úřadů. — *365.*

[186] *Squeers* — postava z Dickensova románu „Život a příhody Mikuláše Nicklebyho", typ surového a chamtivého nevzdělance a pokrytce. — *365.*

[187] Pronunciamiento z roku 1843 — kontrarevoluční vojenské povstání, které zorganizovali v květnu toho roku generál Narváez, Concha a jiní proti diktatuře vůdce strany progresistů Espartera. Podporovala je část progresistů nespokojená s diktátorskou politikou Esparterovou. Espartero prchl 30. července 1843 ze Španělska. Diktátorem se pak stal jeden z vůdců strany moderados Narváez, který se opíral o velkostatkáře. V zemi se na dlouhou dobu upevnilo panství reakce, které trvalo až do revoluce z let 1854—1856. — *367.*

[188] Válkou na Pyrenejském poloostrově neboli španělskou válkou se nazývá válka mezi Anglií a Francií, vedená v letech 1808 až 1814 na území Španělska a Portugalska. Zároveň vzplanula na celém území poloostrova válka španělského a portugalského lidu za nezávislost proti francouzským okupantům. — *367.*

[189] Marx má na mysli přijetí cádizské ústavy roku 1812 (viz poznámku 191).

Rok 1822 byl vrcholným bodem ve vývoji buržoazní revoluce z let 1820 až 1823. Když se po porážce monarchistického spiknutí v létě 1822 vystupňoval třídní boj, dostali se k moci představitelé levého křídla revolučního hnutí, takzvaní exaltados (nadšení); jedním z jejich vůdců byl Riego. To, že se dostali k moci exaltados, které podporovala demokratická část důstojníků, střední a malá městská buržoazie, řemeslníci a dělníci, svědčilo o dalším rozvoji revoluce. O úloze revoluční armády viz sérii Marxových článků „Revoluční Španělsko" (tento svazek, str. 449—505). — *368.*

[190] *Karlisté* — reakční, klerikálně absolutistická klika ve Španělsku, která podporovala uchazeče o španělský trůn dona Carlose, bratra Ferdinanda VII. Karlisté se opírali o vojenské kruhy a katolické duchovenstvo a podporovalo je také zaostalé rolnictvo v některých okresech. V letech 1833—1840 rozpoutali karlisté občanskou válku, která se fakticky změnila v boj mezi feudálně katolickými a buržoazně liberálními živly a vedla k třetí buržoazní revoluci. V letech 1872—1876 karlisté znovu rozpoutali válku a pokoušeli se dosadit na španělský trůn potomka dona Carlose. Tato válka skončila rovněž jejich porážkou. — *368.*

[191] *Ústava z roku 1812* (cádizská ústava) byla vypracována kortesy, které zasedaly v letech 1810—1813. Tato ústava omezovala monarchii, prohlásila za nositele svrchované moci národ, svěřila zákonodárné funkce jednokomorovým kortesům, které měly být voleny všeobecným hlasováním. Kortesy měly mít rozsáhlou pravomoc v oblasti zahraniční i vnitřní politiky. Ústava zaváděla místní samosprávu, progresívní zdanění a všeobecnou vojenskou povinnost. V každé provincii měla být vytvořena místní národní milice; byl reorganizován celý systém soudnictví. Ústava demokratizovala vnitřní život Španělska, ale zároveň zachovávala nadvládu Španělska nad koloniemi. Roku 1814 po vítězství reakce byla cádizská ústava zrušena. V první polovině 19. století byla španělská ústava z roku 1812 praporem liberálně konstitučního hnutí v řadě evropských zemí. — *368.*

[192] Zprávy o událostech v Barceloně byly otištěny 19. června 1854 ve francouzském listu „Moniteur universel", který byl oficiálním orgánem vlády Napoleona III. — *370.*

[193] V březnu 1848 organizovala prozatímní vláda francouzské republiky, v níž hrála vedoucí úlohu strana umírněných buržoazních republikánů soustředěných kolem listu „Le National" [„Národní listy"], v Paříži národní dílny; chtěla využít dělníků těchto dílen k boji proti revolučnímu proletariátu. Tento provokační plán na rozštěpení dělnické třídy však ztroskotal a dělníci zaměstnaní v národních dílnách tvořili hlavní jádro povstalců v červnové revoluci z roku 1848. — *371.*

[194] Anglická parní fregata „Tiger" najela 12. května 1854 při průzkumu černomořského pobřeží na úskalí poblíž Oděsy; loď byla ostřelována dělostřeleckou baterií a byla vážně poškozena; posádka se musela vzdát a parník shořel. — *387.*

[195] Viz Marxovy a Engelsovy články uveřejněné v 5. a 6. svazku Spisů. — *390.*

[196] Narážka na Palmerstonův postoj v anglicko-řeckém konfliktu z roku 1850 v záležitosti obchodníka Pacifica, původem Portugalce, ale s anglickou státní příslušností. Pacificův dům v Aténách byl vypálen, což bylo pro Palmerstona, tehdy ministra zahraničních věcí, záminkou k tomu, aby bylo vysláno do Řecka anglické loďstvo a řecké vládě předloženo ostré ultimátum. V útočné řeči, kterou Palmerston pronesl v parlamentě, ospravedlňoval své akce nutností chránit prestiž anglických poddaných, přičemž je srovnával s občany starověkého Říma. Obrat „civis romanus sum" („jsem římský občan"), jehož přitom Palmerston použil, byla formule vyjadřující výsady a vysoké postavení, které poskytovalo římské občanství. — *391.*

[197] Jde o dobyvačné války, které vedli francouzští kolonizátoři ve třicátých a čtyřicátých letech 19. století v Alžírsku, aby si tuto zemi podrobili. Francouzský vpád do Alžírska vyvolal dlouhý a úporný odpor arabského obyvatelstva. Francouzi vedli válku s nevídanou krutostí. Roku 1847 bylo dobytí Alžírska v podstatě dokončeno, ale boj alžírského lidu za nezávislost pokračoval dál. — *396.*

[198] *Sikhové* byli v 16. století příslušníci náboženské sekty v Paňdžábu. Jejich učení o rovnosti se stalo ideologií boje rolníků proti indickým feudálům a afghánským dobyvatelům, který se rozpoutal koncem 17. století. Později se mezi sikhy vytvořila skupina feudálů, jejíž představitelé stáli v čele sikhského státu, k němuž počátkem 19. století patřil celý Paňdžáb a několik sousedních oblastí. Roku 1845 využili angličtí kolonizátoři zrádných živlů mezi sikhskou šlechtou, vyprovokovali se sikhy konflikt a dosáhli toho, že se sikhský stát roku 1846 stal vazalským knížectvím. Roku 1848 sikhové povstali, ale byli roku 1849 definitivně porobeni. Dobytím Paňdžábu byla dovršena přeměna celé Indie v anglickou kolonii.

Od roku 1811 vedla Anglie s přestávkami dobyvačné tzv. „kaferské války" v Kapsku proti kmenům Kosa (souhrnným názvem Kafři, který se vžil v 19. století, se nepřesně označují kmeny v jihovýchodní Africe). Podle mírové smlouvy z roku 1853 musely kmeny Kosa odstoupit část svého území Angličanům. — *396.*

[199] Míní se tu hnutí z roku 1847 ve Švýcarsku a v Itálii, která byla předzvěstí evropské revoluce z let 1848—1849. Viz Engelsův článek „Hnutí roku 1847" (Marx-Engels, Spisy, sv. 4, čes. vyd. 1958, str. 463—472). — *397.*

[200] Autoři mají na mysli hrdinné povstání pařížského proletariátu 23.—26. června 1848, krutě potlačené francouzskou buržoazií. Porážka červnového povstání byla signálem k nástupu kontrarevoluce v ostatních evropských zemích. — *397.*

[201] „Espartero. Historia de Su vida Militar y Politica y de los grandes Sucesos contemporáneos" [„Espartero. Dějiny jeho vojenské a politické činnosti a velkých úspěchů dosažených v současné době"]; čtyřdílná práce španělského buržoazně liberálního historika José Segunda Flóreze, která vyšla v Madridu roku 1843. Marx používal druhého vydání tohoto díla, jehož 1. a 2. díl vyšly roku 1844 a 3. a 4. roku 1845. — *400.*

[202] K bitvě na planině Ayacucho (v Peru) — jedné z největších srážek ve válce za nezávislost španělských kolonií v Americe (1810—1826) — došlo 9. prosince 1824. V této bitvě kolumbijské a peruánské vojsko skoro úplně rozprášilo španělskou armádu. Důsledkem bylo vytvoření nezávislé republiky Bolívie a zajištění nezávislosti Jižní Ameriky. — *400.*

[203] 31. srpna 1839 podepsali ve Vergaře vrchní velitel karlistů generál Marot a velitel královských vojsk Espartero dohodu, kterou skončila občanská válka ve Španělsku. Karlistické vojenské jednotky byly rozpuštěny a don Carlos emigroval 14. září 1839 do Francie. Když se karlistický generál Cabrera v červenci 1840 pokusil pokračovat v boji, byli karlisté na hlavu poraženi. — *400.*

[204] Marx má zřejmě na mysli Marlianiho knihu „Historia politica de la España moderna" [„Politické dějiny moderního Španělska"], která vyšla v Barceloně roku 1840. — *400.*

[205] Marx cituje anonymně vydanou Hughesovu knihu „Revelations of Spain in 1845. By an English resident" [„Pravda o Španělsku v roce 1845. Od Angličana, trvale žijícího v této zemi"], Londýn 1845, díl 1, str. 14. Dále Marx cituje ze str. 15—16 téže knihy. — *400.*

[206] *Moderados* — „umírnění", strana stoupenců konstituční monarchie; zastupovala zájmy velké buržoazie a liberální šlechty a vznikla na počátku buržoazní revoluce z let 1820—1823. Ve čtyřicátých až padesátých letech byl jedním z vůdců strany generál Narváez, organizátor kontrarevoluční vojenské vzpoury z roku 1843 (viz poznámku 187), později faktický diktátor Španělska. Za čtvrté buržoazní revoluce (z let 1854—1856) byli moderados proti jakýmkoli buržoazním reformám a postupovali společně s nejreakčnějšími silami. — *401.*

[207] *Mansion House* — úřední sídlo londýnského starosty. — *403.*

[208] M. A. Príncipe, R. Giron, R. Satorres a A. Ribot, „Espartero: su pasado, su presente, su porvenir", Madrid 1848. — *404.*

[209] Míní se tu proces z roku 1820 o rozvodu anglického krále Jiřího IV. s královnou Karolínou, obviněnou z manželské nevěry. — *405.*

[210] V „New-York Daily Tribune" následovala věta doplněná redakcí: „Naši čtenáři mohou sami posoudit, zda španělská revoluce může mít nějaké užitečné výsledky, nebo ne." O tom, že tuto větu doplnila redakce, píše Marx Engelsovi v dopise z 10. listopadu 1854. — *406.*

[211] Tento článek je vojenský přehled, který napsal Engels na Marxovu žádost, a je to část většího článku, který Marx odeslal do New Yorku 8. srpna 1854. Redakce „New-York Daily Tribune" však tento přehled uveřejnila 21. srpna jako úvodník a zbytek článku otiskla v témž čísle s Marxovým podpisem (viz tento svazek, str. 410—416). V tomto svazku jsou obě části otištěny tak, jak byly uveřejněny v novinách. — *407.*

[212] Tím se míní krajně reakční vláda ustavená v říjnu 1847, v jejímž čele stál faktický diktátor Španělska, vůdce strany moderadů, Narváez. — *411.*

[213] Marx cituje projev Ernesta Jonese podle listu „People's Paper" z 5. srpna 1854. — *416.*

[214] Rakousko-turecká smlouva, která dávala Rakousku právo obsadit na dobu války Moldavsko a Valašsko, až z nich budou evakuována ruská vojska, byla podepsána 14. června 1854. — *418.*

[215] „Bramborová válka" se ironicky říkalo rakousko-pruské válce o bavorské dědictví (1778—1779), za níž se skoro všechny vojenské operace omezovaly na různé manévry, jimiž se měl nepříteli odříznout přísun potravin.

Zde nazývá Marx „bramborovou válkou" konflikt mezi Rakouskem a Pruskem, který vypukl na podzim roku 1850 a byl v podstatě bojem o hegemonii v Německu (viz též poznámku 163). — *418.*

[216] Míní se tu akce ruské válečné lodi „Vladimir" v Černém moři. Počátkem srpna 1854 vyplul „Vladimir" ze Sevastopolu směrem k Bosporu, napadl anglický parník „Cyclop" a potopil několik tureckých lodí. Nenarazil na odpor anglo-francouzského loďstva a vrátil se bez úhony do Sevastopolu. — *420.*

[217] *Deklarace o ozbrojené neutralitě* vyhlášená Kateřinou II. 11. března (28. února) 1780 v době americké války za nezávislost (1775—1783) byla namířena proti Anglii. Vyhlašovalo se v ní právo neutrálních lodí hájit se na moři zbraněmi, budou-li napadeny loďmi válčících států, právo neutrálních států svobodně obchodovat s válčícími mocnostmi, zásada nedotknutelnosti nepřátelského majetku, jestliže se plaví pod neutrální vlajkou, a respektování blokády jen v tom případě, je-li vstup do blokovaného přístavu fakticky uzavřen válečným loďstvem. Tato deklarace se stala podkladem konvence uzavřené mezi Ruskem a řadou jiných států. V letech 1780—1783 se k ní připojily Dánsko, Švédsko, Holandsko, Prusko, Rakousko, Portugalsko a království obou Sicílií. — *421.*

[218] „*Le Charivari*" [„Kočičina"] — francouzský satirický časopis buržoazně republikánského zaměření; vycházel v Paříži od roku 1832; za červencové monarchie jízlivě útočil na vládu; roku 1848 přešel do tábora kontrarevoluce. — *422.*

[219] Roku 1845 schválily kortesy zákon o revizi ústavy z roku 1837 (viz poznámku 176); podle nového zákona se značně zvyšoval volební census, královská moc dostávala neomezené právo jmenovat senátory, rušilo se právo kortesů

scházet se bez zvláštního svolení monarchy a král také určoval okruh otázek, které kortesy směly projednávat. — *422.*

[220] Konkordát mezi římským papežem Piem IX. a španělskou královnou Isabelou II. byl uzavřen 16. března 1851 a schválen kortesy v říjnu 1851. Podle této smlouvy se španělská koruna zavazovala vyplácet katolické duchovní ze státní pokladny, zastavit konfiskaci církevní půdy a vrátit klášterům pozemky zkonfiskované za třetí buržoazní revoluce (1834—1843), pokud ještě nebyly rozprodány. — *422.*

[221] Takzvané „spiknutí revolucionářů v Berlíně" byla policejní provokace (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 9, čes. vyd. 1960, str. 54-56). — *424.*

[222] *Kolínský proces proti komunistům* (4. října až 12. listopadu 1852) byl provokační proces, zorganizovaný pruskou vládou. Před soud bylo postaveno 11 členů mezinárodní komunistické organizace Svazu komunistů (1847—1852), obžalovaných ze „spiknutí majícího charakter velezrady". Jako usvědčujícího materiálu bylo použito falešné „originální knihy zápisů" ze schůzí ústředního výboru, kterou sestavili pruští policejní agenti, a dalších falzifikátů a také dokumentů, které policie ukradla dobrodružné Willichově a Schapperově frakci, vyloučené ze Svazu komunistů. Sedm obžalovaných bylo na základě podvržených dokladů a křivých svědectví odsouzeno k pevnostnímu vězení na 3 až 6 let. Marx a Engels odhalili všechny tyto provokační akce organizátorů procesu a hnusné metody, kterých použil pruský policejní stát proti mezinárodnímu dělnickému hnutí (viz Engelsův článek „Nedávný proces v Kolíně" a Marxovu brožuru „Odhalení o kolínském procesu proti komunistům", Spisy, sv. 8, čes. vyd. 1960, str. 435—441, 443—508). — *424.*

[223] *Vídeňská nóta* — viz poznámku 65. — *425.*

[224] Tím se míní londýnská konvence z 13. července 1841 (viz poznámku 13). — *426.*

[225] Narážka na zamýšlený sňatek prince Leopolda Sasko-kobursko-gothajského — bratrance prince Alberta, manžela anglické královny — se španělskou královnou Isabelou II. Na tento sňatek, jímž by se byla upevnila pozice Anglie na Pyrenejském poloostrově, se začalo pomýšlet roku 1845. Palmerston, který se v roce 1846 stal ministrem zahraničních věcí, tento plán aktivně podporoval. Sňatek se však neuskutečnil (viz poznámku 89). — *427.*

[226] François René Chateaubriand, „Congrès de Vérone. Guerre d'Espagne. Négociations. Colonies espagnoles" [„Veronský kongres. Španělská válka. Vyjednávání. Španělské kolonie"], Brusel 1838, díl I, str. 112, 119—120, 132—133; díl II, str. 220—221, 225. — *427.*

[227] Jde o známé poselství presidenta USA Jamese Monroa americkému kongresu z 2. prosince 1823, v němž vyhlásil takzvanou Monroeovu doktrínu namířenou proti vměšování evropských mocností do záležitostí zemí amerického kontinentu. Monroeovy doktríny používali později američtí expanzionisté, aby nastolili hegemonii Spojených států v Americe. — *427.*

[228] Manuel Marliani, „Historia politica de la España moderna". Barcelona 1840. — *428.*

[229] Freetradeři, k jejichž předákům patřil Cobden, žádali v zájmu anglické průmyslové buržoazie snížení všech neproduktivních nákladů na spravování státu. Mezi takové náklady počítali i výdaje související s dobýváním kolonií a jejich správou. Cobden a jiní se domnívali, že Anglie jakožto nejvyspělejší průmyslová mocnost může získat kterékoli trhy tím, že z nich vytlačí své konkurenty levnějším zbožím. — *429.*

[230] Podle španělské ústavy z roku 1812 nabývalo obyvatelstvo španělských kolonií s výjimkou černochů španělské státní občanství a mělo stejná politická práva jako obyvatelstvo vlastního Španělska, včetně práva volit své zástupce do kortesů. Španělští liberálové, kteří ústavu sestavovali, se snažili vytvořením zdánlivé rovnoprávnosti kolonií a mateřské země zabránit válce za nezávislost, která tehdy ve španělských jihoamerických koloniích propukala. — *429.*

[231] „*Punch*" — zkrácený název anglického humoristického týdeníku buržoazně liberálního zaměření „Punch, or the London Charivari" [„Kašpárek aneb Londýnská kočičina"]. Vychází v Londýně od roku 1841. — *430.*

[232] *Svazový klub* — jedna z nejdemokratičtějších organizací, jež vznikaly ve Španělsku na počátku buržoazní revoluce z let 1854—1856. Jejími členy byli republikáni a představitelé utopického socialismu: Figueras, Pi-y-Margal, Orense aj. Organizace razila požadavek všeobecného volebního práva, svobody svědomí, tisku, shromažďování, petic, zrušení nepřímých daní a trestu smrti a požadovala také všeobecné ozbrojení lidu. Přitom však tento program úplně opomíjel agrární otázku. Jakmile se koncem roku 1854 dostala k moci reakce, byl klub uzavřen (viz tento svazek, str. 507). — *432.*

[233] Za buržoazní revoluce v letech 1820—1823 vzniklo ve Španělsku vedle demokratických klubů mnoho tajných spolků, v nichž se sdružovala městská buržoazie, důstojníci i představitelé nižších městských vrstev. Tyto spolky

s dobře zakonspirovanou organizací a s odbočkami v různých krajích měly značný vliv na politiku vlády a kortesů; nejvýznamnějšími členy těchto spolků byli Riego, San Miguel, Alpuente aj. — *434.*

[234] V Portugalsku vládla tehdy kobursko-braganzská dynastie. Unionistickou stranou se rozumějí stoupenci vytvoření jediné monarchie na Pyrenejském poloostrově. — *435.*

[235] Jak uvádí sám Engels, měl při psaní svých článků o dobytí Bomarsundu k dispozici jen kusé informace o tom, jak operace probíhaly, a velmi nedokonalý popis této ruské pevnosti na Alandských ostrovech. Proto se v jeho článcích o mnoha okolnostech dobývání Bomarsundu nepíše.

Přestože pevnost nebyla dostavěna (byla provedena jen pětina všech projektovaných prací) a přestože protivník měl desateronásobnou přesilu vojáků a dělostřelectva, byla pevnost obléhána skoro měsíc. Posádka po šest dnů odrážela zběsilé útoky a vzdala se teprve na rozkaz velení, když předtím způsobila obléhajícímu anglo-francouzskému vojsku velké ztráty. Operace proti této pevnosti nasvědčovala tomu, že anglické vojenské kruhy upustily od plánu zaútočit přímo na Kronštadt. Dobytí Bomarsundu 16. (4.) srpna 1854 bylo dočasným taktickým úspěchem, který však neměl podstatný vliv na průběh celkově bezvýsledných válečných akcí v Baltském moři.

Tento i další článek byly uveřejněny v „New-York Daily Tribune" se stejným nadpisem. Podtitulky doplnil Institut marxismu-leninismu. — *438.*

[236] Vauban, „Traité de l'attaque des places" [„Pojednání o útoku na pevnosti"]. Toto dílo vyšlo v Paříži roku 1739 jako první díl dvojsvazkového spisu „Traité de l'attaque et de la défense des places" [„Pojednání o útoku na pevnosti a o jejich obraně"]. — *441.*

[237] Howard Douglas, „A Treatise on Naval Gunnery" [„Pojednání o námořním dělostřelectvu"]; první vydání vyšlo v Londýně roku 1820. — *444.*

[238] Sérii článků *„Revoluční Španělsko"* napsal Marx pro „New-York Daily Tribune" od srpna do prosince 1854. Marx, který sledoval všechny příznaky revolučního hnutí v Evropě, si pozorně všímal událostí, k nimž došlo ve Španělsku v létě 1854. Domníval se totiž, že revoluční boje ve Španělsku mohou znovu roznítit revoluční hnutí i v ostatních evropských zemích. Aby lépe pochopil specifický charakter a zvláštnosti nové španělské revoluce, prostudoval pozorně dějiny španělských revolucí v první polovině 19. století. Zachovalo se pět Marxových sešitů s výpisky z děl anglických, francouzských a španělských spisovatelů. Z Marxova zápisníku se dovídáme, že do „New-York Daily Tribune" poslal jedenáct článků, pojednávajících o období první (1808—1814), druhé (1820—1823) a třetí (1834—1843) španělské buržoazní

revoluce. Z těchto článků vyšlo v „Tribune" pouze prvních osm (do roku 1820). Další tři články, věnované událostem z let 1820—1822 a z roku 1833, nebyly uveřejněny. Z těchto neuveřejněných článků se zachoval jen zlomek rukopisu o příčinách porážky druhé buržoazní revoluce, který je v tomto svazku zařazen na str. 657—660. — *449.*

[239] *Válka Svaté junty* (1520—1522) — povstání kastilských měšťanů (comuneros, komunérů) proti absolutismu Karla I. Zpočátku to byl vlastně boj za zachování feudálních výsad měst, od roku 1521, kdy se na něm začala podílet městská chudina a část rolnictva, nabylo povstání protifeudálního rázu. Svatá junta povstaleckých měst byla vytvořena v červenci 1520 v Ávile, v září pak byla nucena přemístit své středisko do Tordesillasu a v listopadu do Valladolidu, kam byly svolány kortesy; jejich zasedání se zúčastnili zástupci desíti měst. — *452.*

[240] Na titulním listě jednoho Marxova sešitu s výpisky o Španělsku je jeho rukopisem nadepsán seznam části literatury, kterou pročetl. Uvádíme tento seznam v originále a v českém překladu:

(Campomanes. Jovellanos)

London. 1854. May. June. July.

1. *Parish* (H. H.) Diplomatic History of the Monarchy of Greece. London. 1838.
2. *Thierry,* (A.) Essai sur l'histoire de la formation et du progrès du Tiers Etat. 2nd ed. 2 vol. Paris 1853.
3. *Una Plumada sobre la Indole y Tendencia de la Revolución en España. Madrid. 1846.*
4. *Révolution d'Espagne. Examen critique. 1820—36. Paris. 1836.*
5. *The Crisis of Spain.* 2nd edit. *London. 1823.*
6. *Revelations on Spain in 1845. 2 vol. London. 1845.*
7. *Señor de Marliani,* Historia Politica de la España Moderna. Barselona. 1849.
8. *Príncipe. Espartero, su Passado* etc. Madrid. 1848.

(Campomanes, Jovellanos)

Londýn 1854, květen, červen, červenec

1. *Parish* (H. H.) Dějiny diplomacie v řecké monarchii. Londýn 1838.
2. *Thierry,* (A.) Dějiny vzniku a vývoje třetího stavu. 2. vyd., 2 svazky, Paříž 1853.
3. *Poznámky o charakteru a tendenci revoluce ve Španělsku, Madrid 1846.*
4. *Revoluce ve Španělsku. Kritický rozbor, 1820—1836, Paříž 1836.*

5. *Krize ve Španělsku*, 2. vyd., *Londýn 1823.*
6. *Pravda o Španělsku z roku 1845, 2 svazky, Londýn 1845.*
7. *Seňor de Marliani*, Politické dějiny novodobého Španělska, Barcelona 1849.
8. *Príncipe. Espartero, jeho minulost* atd. Madrid 1848. — *453.*

[241] *Ayuntamientos* — orgány místní samosprávy ve Španělsku; sehrály významnou politickou úlohu v období reconquisty, tj. boje za osvobození Španělska od arabské nadvlády (8.—15. století). Když bylo v 16. století potlačeno povstání komunérů (comuneros) (viz poznámku 239), byly ayuntamientos v podstatě zlikvidovány. Obnovení ayuntamientos bylo jedním z demokratických požadavků buržoazních revolucí na počátku 19. století. Dočasně byly ayuntamientos obnoveny ústavou z roku 1812 a usnesením kortesů v roce 1820. — *455.*

[242] Jde o kastilské kortesy, které zasedaly ve Valladolidu v lednu až únoru 1518. Tyto kortesy měly potvrdit Karla jako krále Kastilie, přísahat mu věrnost a přijmout od něho přísahu o dodržování fueros (viz poznámku 267).

Marx tu má chybu: kortesy se sešly ještě před tím, než byl Karel zvolen za císaře (1519) a než odjel do Německa na korunovaci (1520). — *455.*

[243] *Svaté bratrstvo* čili *Santa Hermandad* — svaz španělských měst, vytvořený koncem 15. století králem, který se snažil využít měšťanstva v boji proti velkým feudálům za zájmy absolutismu. Od poloviny 16. století vykonávaly ozbrojené síly Svatého bratrstva policejní funkce. — *456.*

[244] Ústava, kterou Napoleon I. připravil pro Španělsko, byla přijata na shromáždění zástupců španělské šlechty ve francouzském městě Bayonne (bayonnské kortesy) v červenci 1808. Tato ústava dávala králi (Josefu Bonapartovi) téměř neomezenou moc. Měl jmenovat zástupce španělské šlechty do senátu, který měl být zřízen, a asi polovinu poslanců kortesů. Podle ústavy se zavádělo veřejné soudní řízení, zakazovalo se mučení a rušily se vnitřní celní hranice. Jediným státním náboženstvím smělo být katolické náboženství. Po přijetí bayonnské ústavy, která upevňovala panství Bonapartů ve Španělsku, zesílil osvobozenecký boj španělského lidu proti francouzským okupantům a došlo k novému rozmachu buržoazní revoluce (1808—1814). Za této revoluce vypracovaly cádizské revoluční kortesy v roce 1812 buržoazně liberální ústavu (viz poznámku 191). — *459.*

[245] Následuje věta, kterou připsala redakce „New-York Daily Tribune": „Doufejme, že to, co španělský lid nyní připisuje ke svým análům, nebude ani nedůstojné, ani neprospěšné jak pro něj, tak pro celý svět." (Viz Marxův dopis Engelsovi z 10. listopadu 1854.) — *459.*

[246] „Memoires et correspondance politique et militaire du roi Joseph" [„Paměti a korespondence krále Josefa o politických a vojenských záležitostech"], Paříž 1853—1854. Text tajné smlouvy, kterou prý uzavřeli Alexandr I. a Napoleon I. v Tylži, je citován ve 4. svazku těchto pamětí, na str. 246—247, podle madridské „Gacety" z 25. srpna 1812.

Ani v tylžské smlouvě mezi Ruskem a Francií ze 7. července (25. června) 1807, ani v tajných konvencích, které tuto smlouvu doplňují, tyto body nejsou. — *460.*

[247] Tím se míní účast Španělska ve válce první koalice proti republikánské Francii (1793—1795). Po určitých úspěších, kterých španělské vojsko dosáhlo v roce 1793, bylo úplně poraženo a Španělsko bylo v červenci 1795 nuceno uzavřít s Francií separátní mír. — *461.*

[248] Robert Southey, „History of the Peninsular War" [„Dějiny války na Pyrenejském poloostrově"], 3 díly, Londýn 1823—1832. Marx cituje z 1. dílu, str. 301. — *462.*

[249] José Clemente Carnicero, „Napoleón o El verdadero D. Quixote de la Europa, o sean Comentarios critico-patriotico-burlescos a varios decretos de Napoleón y su hermano José, distribuidos en dos partes y cincuenta capitulos y escritos por un español amante de su patria" [„Napoleon, neboli pravý evropský Don Quijote, čili kriticko-vlastenecko-satirické komentáře k různým dekretům Napoleona a jeho bratra Josefa, ve dvou dílech a padesáti kapitolách; spis Španěla milujícího svou vlast"], sv. 1—6, Madrid 1813; „Historia razonada de los principales sucesos de la gloriosa revolución de España" [„Rozbor dějin nejdůležitějších událostí slavné španělské revoluce"], sv. 1—4, Madrid 1814—1815; „La Inquisición justamente restablecida e impugnación de la obra ‚Anales de la Inquisición en España' por Lorente" [„Zákonné obnovení práv inkvizice a vyvrácení díla ‚Kronika inkvizice ve Španělsku' od Lorenta"], sv. 1—2, Madrid 1816. — *463.*

[250] Jde o Jovellanosovu zprávu „Informe de la sociedad económica de esta corte al real y supremo Consejo de Castilla en el expediente de ley agraria" [„Memorandum madridské hospodářské společnosti nejvyšší kastilské královské radě o agrárním zákonu"], vydanou poprvé v Madridu roku 1795. Marx použil sedmého svazku osmisvazkového souboru Jovellanosových spisů, vydaného v Barceloně v letech 1839—1840. — *463.*

[251] Jean Charles Sismondi, „De la Littérature du Midi de l'Europe" [„O literatuře jižní Evropy"], sv. 4, Paříž—Štrasburk 1813, str. 258—259. — *464.*

[252] K lidovému povstání v Bilbau proti francouzským okupantům došlo v srpnu

1808. Povstání krvavě potlačil generál Merlin, jehož oddíly vzaly město útokem. — *466.*

[253] V Erfurtu se ve dnech 27. září až 14. října 1808 sešel Napoleon s Alexandrem I. Slavnosti, které byly uspořádány v době jednání, byli přítomni králové bavorský, saský, württemberský a několik dalších německých panovníků, kteří se chtěli vetřít do Napoleonovy přízně. — *467.*

[254] Marx má na mysli takové zastupitelské shromáždění, jako byl Národní konvent ve Francii, ustavený za francouzské buržoazní revoluce z konce 18. století po lidovém povstání z 10. srpna 1792. Národní konvent byl zvolen vším obyvatelstvem mužského pohlaví (kromě služebnictva) a měl 750 poslanců. Za jakobínské diktatury (2. června 1793 až 27. července 1794) likvidoval Konvent, podporovaný lidovými masami, ve Francii feudální vztahy a energicky bojoval proti domácí i zahraniční kontrarevoluci; prováděl politiku revolučního teroru. Po kontrarevolučním převratu z 27. července 1794 se Konvent stal nástrojem buržoazní kontrarevoluce. V říjnu 1795 byl rozpuštěn. — *467.*

[255] Tato slova připisovaná Baconovi cituje španělský historik José María Toreno ve své knize „Historia del levantamiento, guerra y revolución de España" [„Dějiny povstání, války a revoluce ve Španělsku"], sv. I, Paříž 1838, str. 278. — *468.*

[256] Jezuité byli ze Španělska vyhnáni v roce 1767, rozhodnuto o tom bylo na návrh Floridablankův, který byl tehdy prokurátorem španělské královské rady. — *469.*

[257] Marx cituje z knihy španělského mnicha Benita Soledada „Memorial historico y politico, que descubre las ideas del Christianissimo Luis XIV, para librar a España de los infortunios, que experimenta por medio de su legitimo Rey Don Carlos III" [„Historický a politický pamětní spis o myšlenkách nejkřesťanštějšího Ludvíka XIV., vydaný s cílem zbavit Španělsko útrap, které zakouší za svého zákonného krále Karla III."], vydaného roku 1703 ve Vídni. — *472.*

[258] Marx má na mysli příslušný oddíl sbírky zákonů, sestavené ve Španělsku ve 13. století; sbírka měla 7 částí (las Partidas). Od 14. století se nazývala „Las Partidas". — *473.*

[259] José María Toreno, „Historia del levantamiento, guerra y revolución de España", Paříž 1838, sv. I, str. 374. — *474.*

[260] Marx tu cituje provolání ústřední junty k španělskému národu z 28. října 1809. — *476.*

[261] *Výbor veřejného blaha* (Comité de salut public) — ústřední orgán revoluční vlády francouzské republiky vytvořený v dubnu 1793. Za jakobínské diktatury (2. června 1793 až 27. července 1794) sehrál neobyčejně důležitou úlohu v boji proti domácí i zahraniční kontrarevoluci a při řešení úkolů buržoazní revoluce plebejským způsobem; po kontrarevolučním převratu z 9. thermidoru neměl už vedoucí úlohu a v říjnu 1795 byl rozpuštěn. — *476.*

[262] Dominique Dufour de Pradt, „Mémoires historiques sur la révolution d'Espagne" [„Paměti z dějin španělské revoluce"], Paříž 1816, str. 224. Dále se cituje str. 202—203 této knihy. — *477.*

[268] U Cavadongy (v asturských horách) porazilo španělské vojsko v roce 718 Araby. Po tomto vítězství vznikl v asturské hornatině malý nezávislý stát, který se stal jednou z bašt boje proti arabským dobyvatelům.

V Sobrarbe, malém hornatém území na severu Aragonie, vzniklo o něco později než v Asturii další ohnisko odporu proti arabským dobyvatelům. — *483.*

[264] *Mita* — posílání Indiánů na nucené práce do dolů na zlato a stříbro ve španělských koloniích v Jižní Americe.

Repartimiento — přidělování obecní půdy, které se po určité době měnilo a provádělo losováním; bylo zrušeno dekretem ze 4. ledna 1813, podle něhož se obecní půda stala soukromým vlastnictvím. — *488.*

[265] *Ústava z roku 1791* schválená buržoazním Ústavodárným shromážděním zaváděla ve Francii konstituční monarchii a zabezpečovala zájmy velké buržoazie a liberální šlechty. Dávala králi veškerou výkonnou moc a právo veta. Tím, že dělila občany na aktivní a pasívní, zbavovala fakticky většinu obyvatelstva politických práv. Tato ústava byla odstraněna lidovým povstáním z 10. srpna 1792, jímž byla svržena i královská moc. — *488.*

[266] Dominique Dufour de Pradt, „De la révolution actuelle de l'Espagne, et de ses suites" „[„O nynější revoluci ve Španělsku a jejích důsledcích"], Paříž—Rouen 1820, str. 177—178. — *488.*

[267] *Fueros* — listiny, na nichž byly ve středověkém Španělsku zapsány zvláštní výsady a privilegia měst a venkovských obcí v oboru samosprávy, soudnictví, daňové povinnosti, vojenské služby atd. Fueros omezovaly feudální zvůli, ale zároveň se tím podporoval rozvoj místního partikularismu. — *488.*

[268] Je míněn 35. článek Deklarace lidských a občanských práv — úvodu k jako-

bínské ústavě z roku 1793. V tomto článku se pravilo: „Jestliže vláda porušuje práva národa, je povstání nejsvětějším právem a bezodkladnou nevyhnutelnou povinností celého národa a každé jeho části.“ — *489.*

[269] *Servilové* (serviles — úslužní, oddaní vrchnosti) — přezdívka reakční, klerikálně absolutistické skupiny ve Španělsku, která za první buržoazní revoluce (1808—1814) vystupovala proti všem buržoazním reformám a obhajovala absolutní monarchii; později tvořili servilové dvorní kamarilu Ferdinanda VII. a v posledních letech jeho života se spolčili s jeho bratrem donem Carlosem.

Liberálové zastupovali zájmy španělské buržoazie a liberální šlechty; jejich programem byla ústava z roku 1812 (viz poznámku 191).

„Američané“ se v kortesech přezdívalo skupince představitelů Španělů žijících ve španělských koloniích v Latinské Americe. „Američané“ podporovali v kortesech střídavě servily i liberály a sami nehráli žádnou významnou úlohu. — *494.*

[270] *Tridentský koncil* katolické církve zasedal v letech 1545 až 1563 v Tridentu. Odsoudil protestantismus a přijal řadu usnesení o katolické církvi, zejména vyhlásil, že papež má vyšší moc než koncily, a rozšířil pravomoc biskupů. Usnesení koncilu se stala programem stoupenců feudální katolické reakce, která se snažila vymýtit reformační hnutí. — *494.*

[271] *Lazaroni* — tak se nazývaly v Itálii deklasované lumpenproletářské živly; reakční monarchistické kruhy jich často využívaly k boji proti liberálnímu a demokratickému hnutí. — *495.*

[272] Evaristo San Miguel, „De la guerra civil en España“ [„O občanské válce ve Španělsku“], Madrid 1836. — *501.*

[273] Když se v květnu 1814 Ferdinand VII. vrátil do Španělska, byla nastolena vláda reakce, která zlikvidovala všechny vymoženosti buržoazní revoluce z let 1808—1814; významní činitelé této revoluce byli uvrženi do žalářů a někteří z nich popraveni.

1. března 1822, za buržoazní revoluce z let 1820—1823, bylo zahájeno zasedání kortesů zvolených podle ústavy z roku 1812; v těchto kortesech měli většinu představitelé exaltadů (viz poznámku 189). — *502.*

[274] 20. (8.) července 1812 byla ve Velikých Lukách uzavřena smlouva mezi ruskou vládou a zástupci cádizských kortesů o přátelství a spojenectví Ruska a Španělska ve válce proti napoleonské Francii a o obnovení a rozšíření obchodních styků mezi oběma zeměmi. Podepsáním této smlouvy uznalo Rusko legálnost cádizských kortesů i ústavy, kterou vypracovaly. — *503.*

[275] Tím se míní autor knihy „Examen critique des révolutions d'Espagne des 1820 à 1823 et de 1836“ [„Kritický rozbor španělských revolucí v letech 1820 až 1823 a v roce 1836“], která vyšla v Paříži v roce 1837 ve dvou dílech. — *504.*

[276] Viz poznámku 227. — *504.*

[277] Citováno z I. dílu knihy Jeana Baptista Martignaca, „Essai historique sur la révolution d'Espagne et sur l'intervention de 1823“ [„Historický nástin španělské revoluce a intervence z roku 1823“], Paříž 1823. Knihu „Španělsko a jeho revoluce“ napsal Manuel Marliani. — *505.*

[278] Tento název dala článku redakce „New-York Daily Tribune“. V Marxově zápisníku má nadpis „Španělská revoluce“. — *506.*

[279] Marx cituje Hughesovu knihu (viz poznámku 205). — *509.*

[280] Konfiskaci jmění orleánské dynastie nařídil Ludvík Bonaparte 22. ledna 1852. — *513.*

[281] Dobou Filipů nazývá Marx dobu panování španělských králů Filipa II. (1556—1598), Filipa III. (1598—1621) a Filipa IV. (1621—1665). — *515.*

[282] Statistické údaje jsou převzaty z časopisu „Economist“, čís. 576 z 9. září 1854. — *523.*

[283] Tím se míní tarifní reforma, která byla provedena v zájmu průmyslové buržoazie v Anglii roku 1842. Touto reformou se snižovala dovozní cla z obilí a z různého jiného zboží. — *525.*

[284] Dne 16. června 1815 došlo u Ligny (Belgie) k bitvě mezi Napoleonovou armádou a pruským vojskem, jemuž velel pruský polní maršál Blücher. Prusové byli sice poraženi, ale Blücherovi a jeho armádě se podařilo uniknout vojsku, které ho pronásledovalo, a připojit se k anglo-holandské armádě, která sváděla urputnou bitvu s hlavními silami francouzské armády u Waterloo. Zpočátku se zdálo, že zvítězí Francouzi, ale zásah pruského vojska rozhodl o výsledku bitvy. — *531.*

[285] V noci z 1. na 2. prosince 1851 byl jeden prapor pluku, jemuž velel Espinasse, pověřen chránit Národní shromáždění; Espinasse, podplacený bonapartisty, obsadil 2. prosince svým vojskem budovu, v níž shromáždění zasedalo, a tím napomohl státnímu převratu Ludvíka Bonaparta. — *531.*

[286] V originále Lower Empire (Dolní říše); tak se v historické literatuře nazývala

byzantská a pozdní římská říše; později tento název zevšeobecněl jako označení upadajícího a rozkládajícího se státu. — *532.*

[287] Míní se tu pokus Ludvíka Bonaparta o státní převrat ze 6. srpna 1840. Bonaparte využil určitého oživení bonapartistických nálad ve Francii, vylodil se s hrstkou spiklenců v Boulogni a pokusil se podnítit vzpouru mezi vojáky tamější posádky. Jeho pokus však skončil naprostým nezdarem. Bonaparte byl odsouzen k doživotnímu žaláři, ale uprchl roku 1846 do Anglie. — *533.*

[288] Je míněna výprava, kterou v roce 1809, za války páté koalice proti napoleonské Francii, podniklo anglické loďstvo do ústí řeky Šeldy. Angličané se sice zmocnili ostrova Walcheren, ale nedokázali ho využít jako základny k rozvinutí vojenských akcí, a když jim ze 40 000 vyloděných vojáků zahynulo hlady a nemocemi na 10 000, byli nuceni ostrov vyklidit. — *535.*

[289] *Rodomonte* — vůdce Saracénů v Ariostově eposu „Zuřivý Roland"; vyznačoval se vychloubačnými řečmi. — *540.*

[290] V témž čísle listu byla uveřejněna zpráva o projevu, který měl Napoleon III. k vojákům. Tento odstavec ukazuje, jak redakce „New-York Daily Tribune" zasahovala do Engelsových článků. — *540.*

[291] Jde o londýnský protokol z 8. května 1852 o celistvosti dánské monarchie, který podepsali zástupci Ruska, Rakouska, Anglie, Francie, Pruska a Švédska společně se zástupci Dánska. Za základ smlouvy byl vzat protokol podepsaný uvedenými účastníky londýnské konference (kromě Pruska) 4. července 1850; tento protokol stanovil zásadu, že državy dánské koruny, včetně vévodství Šlesviku a Holštýna, jsou nedělitelné. Ruský car byl v londýnském protokolu uveden jako jeden ze zákonných uchazečů o dánský trůn (jako potomek holštýnsko-gottorpského vévody Karla Petra Ulricha, který vládl v Rusku jako Petr III.); ti se vzdali svých práv ve prospěch vévody Kristiána Glücksburského, který byl prohlášen za následníka krále Bedřicha VII. Tím se vytvářel precedens pro nároky ruského cara na dánský trůn v budoucnu, kdyby glücksburská dynastie vymřela. — *548.*

[292] Jde o příkaz Napoleona III. ze 3. října 1854, podle nějž byl bez jakýchkoli podmínek propuštěn z vězení A. Barbès, francouzský maloburžoazní demokrat, odsouzený k doživotnímu žaláři za účast na revolučním vystoupení pařížského lidu 15. května 1848 (od roku 1850 byl Barbès vězněn na ostrově Belle Ile). Podnětem k propuštění bylo to, že úřady zachytily Barbèsův soukromý dopis z 18. září 1854, v němž vítal válku s Ruskem, a „ve jménu civilizace" přál úspěch francouzskému vojsku. Text příkazu i výňatek z dopisu byly otištěny v „Moniteur universel" 5. října 1854. Po svém propuštění

z vězení napsal Barbès 11. října 1854 redakci listu „Moniteur", že jeho dopis je pravý, že „vždycky věřil ve slávu Francie", ale také vždycky byl a zůstane nepřítelem bonapartistického režimu. Dopis byl publikován v demokratickém tisku, mimo jiné též v týdeníku „L'Homme. Journal de la démocratie universelle" [„Člověk. List světové demokracie"] z 18. října 1854. Týdeník vydávali v letech 1853—1855 na ostrově Jersey a později v Londýně maloburžoazní emigranti. Brzy nato se Barbès vystěhoval z Francie a zanechal politické činnosti. — *550.*

[293] Článek „Sevastopolská mystifikace. — Přehled zpráv" je součástí článku, který Marx a Engels napsali 5.—6. října 1854. Druhá část tohoto článku byla otištěna v témž čísle „New-York Daily Tribune" jako úvodník (viz tento svazek str. 542—546). Článek „Sevastopolská mystifikace. — Přehled zpráv" vyšel nepodepsaný, protože od září 1854 otiskovala redakce všechny Marxovy články bez podpisu, jak o tom psal Marx Engelsovi 29. září 1854.

Poslední odstavec stati, který doplnila redakce „New-York Daily Tribune", zní: „Zprávy o americké flotile o dvou fregatách, třech korvetách a dvou parnících, které připluly do Samanského zálivu, aby vymohly odstoupení tohoto zálivu Spojeným státům, a o další flotile, která odplula z New Yorku do Greytownu, došly do Anglie z Jamajky a byly uveřejněny v londýnských ‚Times'. Dvě stě zatčených ruských důstojníků a vojáků s ženami a dětmi bylo dopraveno do jednoho vězení v Devonshiru. Vojáci námořní pěchoty mají nyní povoleno nosit na moři i na souši vousy. Královna je s celým dvorem v Balmoralu na skotské vysočině. 4. října přibyl do Balmoralu spěšný posel s telegrafickou depeší o pádu Sevastopolu, která vyvolala u královského dvora velkou senzaci. Výzbroj pro dva tisíce vojáků ukořistěná u Bomarsundu byla uložena ve zbrojnici v Toweru." — *550.*

[294] *Britskou legií ve Španělsku* se nazýval vojenský oddíl naverbovaný v Anglii, který podporoval vládu Marie Kristýny za karlistické války (viz poznámku 190). Tento oddíl, v němž bylo asi 10 000 mužů a jemuž velel generál Evans, se zúčastnil vojenských akcí v letech 1835—1837. — *552.*

[295] Jsou míněny boje piemontské armády s rakouskými vojsky v severní Itálii za revoluce 1848—1849. — *553.*

[296] K bitvě u Lützenu (Sasko) mezi armádou Napoleona I. a rusko-pruským vojskem došlo 2. května (20. dubna) 1813; 20.—21. (8.—9.) května téhož roku se spojenecké armády utkaly s Francouzi u města Budyšína (Sasko). V obou těchto bitvách se Napoleonovi za cenu velkých ztrát podařilo přinutit rusko-pruské vojsko k ústupu; u Lützenu i u Budyšína ustoupilo vojsko v naprostém pořádku.

K bitvě na řece Katzbach došlo mezi francouzskou armádou a rusko-

pruským vojskem 26. (14.) srpna 1813. Blücherovi se obratným manévrem podařilo způsobit francouzskému vojsku těžkou porážku. — *555.*

[297] *John Bull* a *Jacques Bonhomme* jsou ironické přezdívky pro anglického měšťáka a francouzského sedláka; Engels tu míní anglické a francouzské maloměšťácké vrstvy. — *557.*

[298] *Lancastery* se nazývala podle svého vynálezce anglická osmipalcová děla s elipticky taženou hlavní. Angličané jich poprvé použili v krymské válce; později se jich mnoho nepoužívalo. — *565.*

[299] Na začátku tohoto článku stejně jako u mnoha dalších jsou patrny stopy přímého zasahování redakce „New-York Daily Tribune", která se pokoušela upravovat Engelsovy vojenské články, otiskované v listě jako úvodníky, tak, aby se zdálo, že byly psány v USA. Marx na to upozorňoval již předtím a 22. dubna 1854 napsal Engelsovi: „To, že se redakce chlubí Tvými vojenskými články, jako by byly její, je v její praxi už ‚zákonité'." — *567.*

[300] Engels tu uvádí příklady nejkrvavějších bitev, v nichž se ruské vojsko vyznamenalo mimořádným hrdinstvím a vytrvalostí.

Bitva u Zorndorfu, k níž došlo 25. (14.) srpna 1758 mezi ruskou a pruskou armádou, byla jedna z velkých bitev sedmileté války (1756—1763). Četné útoky pruského vojska ztroskotaly na vytrvalosti ruské armády, která svými protiútoky a dělostřelectvem způsobila nepříteli značné ztráty.

Bitva u Jílového ve Východním Prusku (Preussisch Eylau, dnešní Bagrationovsk) byla svedena 7.—8. února (26.—27. ledna) 1807 mezi francouzskou a ruskou armádou; byla to jedna z nejkrvavějších bitev ve válce čtvrté koalice proti Francii. Napoleon v ní přes obrovské ztráty nedosáhl rozhodujícího úspěchu.

Bitva u Borodina ze 7. září (26. srpna) 1812 byla největší bitva vlastenecké války z roku 1812; v této bitvě prokázalo ruské vojsko vysokou bojovou morálku a způsobilo francouzské armádě těžké ztráty. Po této bitvě nastal ve válce obrat ve prospěch Ruska a Napoleonova armáda byla poražena, přestože ruská armáda byla za daných okolností nucena záměrně ustoupit z Moskvy. — *569.*

[301] Tento článek byl v „New-York Daily Tribune', otištěn pod názvem „Válka na Východě".

V prvním odstavci jsou patrny zásahy redakce listu. — *575.*

[302] V prvním odstavci a na konci článku jsou patrny zásahy redakce listu. — *583.*

[303] *Bitva u Albuery* (ve Španělsku) byla svedena 16. května 1811 mezi anglickou Beresfordovou armádou, která obléhala pevnost Badajoz obsazenou Fran-

couzi, a mezi francouzským vojskem maršála Soulta, které šlo pevnost vyprostit. Bitva skončila porážkou napoleonského vojska. — *585.*

[304] Tím se míní dobyvačné koloniální války, které vedla Anglie ve čtyřicátých letech 19. století v Sindhu a Paňdžábu.

Sindh, území ležící v sousedství Afghánistánu v severozápadní části Indie (dnešní Pákistán), okupovali angličtí kolonizátoři roku 1843. Proti anglické okupaci povstaly kmeny Balúčů (původní obyvatelé Sindhu), jejich povstání však Angličané krvavě potlačili a celou oblast prohlásili za součást Britské Indie.

Paňdžáb (v severní Indii) byl dobyt ve válce, kterou Angličané vedli proti sikhům v letech 1845—1846 a 1848—1849 (viz poznámku 198). — *587.*

[305] *„Russkij invalid"* [„Ruský vysloužilec"] — orgán ministerstva války, který vycházel od roku 1813 do roku 1917 v Petrohradě, od roku 1816 denně. — *589.*

[306] Bitva u Narvy (30. listopadu 1700) byla první velkou bitvou v tzv. severní válce (1700—1721), kterou vedlo Rusko spolu s Dánskem a Polskem proti Švédsku. V této bitvě byla ruská armáda poražena; Petr I. však rychle provedl vojenské reformy a Rusko nakonec ve válce zvítězilo.

V bitvě u Slavkova 2. prosince 1805 bojovala ruská a rakouská vojska (třetí koalice) proti vojskům francouzským. Bitva skončila vítězstvím Napoleona I.

O bitvě u Jílového ve Východním Prusku (Preussisch Eylau) viz poznámku 300. — *590.*

[307] Jak je zřejmé z Marxova zápisníku, byl na konci uvedeného článku odstavec o spojenecké smlouvě mezi Anglií, Francií a Rakouskem, uzavřené 2. prosince 1854. Mocnosti se touto smlouvou zavazovaly, že nepovedou žádná separátní jednání s Ruskem a nepřipustí, aby ruská vojska okupovala podunajská knížectví. Jednání s Ruskem se mělo opírat o známé čtyři body (viz tento svazek, str. 634—639). — *595.*

[308] Dne 2. prosince 1854 uplynuly 3 roky od státního převratu Ludvíka Bonaparta a dva roky ode dne, kdy byl prohlášen císařem. Ludvík Bonaparte spojil tyto události s výročím prohlášení Napoleona Bonaparta francouzským císařem (2. prosince 1804) a s výročím bitvy u Slavkova (2. prosince 1805). — *596.*

[309] *O hraničářích* viz poznámku 84. — *607.*

[310] Tímto článkem začíná Marxova spolupráce s německým buržoazně demo-

kratickým deníkem „Neue Oder-Zeitung“ [„Nové oderské noviny“], který vycházel pod tímto názvem od roku 1849 do roku 1855 ve Vratislavi.

„Neue Oder-Zeitung“ byly založeny v březnu 1849 jako list buržoazně demokratického směru, když se rozštěpila redakce opozičních katolických novin „Allgemeine Oder-Zeitung“ [„Všeobecné oderské noviny“] vycházejících od roku 1846. V padesátých letech byly „Neue Oder-Zeitung“ nejradikálnější noviny v Německu a byly perzekvovány vládními orgány.

Na počátku padesátých let byli ve vedení redakce buržoazní demokraté Elsner, Temme a Stein, od ledna 1855 zde působil jako redaktor a od září jako šéfredaktor Moritz Elsner; vydavatelem listu byl Max Friedländer, německý publicista, bratranec Ferdinanda Lassalla, jehož prostřednictvím navázal Marx spolupráci s listem. V roce 1855 byl Marx londýnským dopisovatelem „Neue Oder-Zeitung“ a posílal redakci dva až tři příspěvky týdně. V období reakce, kdy skoro vůbec neexistoval dělnický tisk, pokládali Marx a Engels za důležité využívat k boji proti reakčním silám buržoazně demokratického tisku; jako spolupracovník „Neue Oder-Zeitung“ mohl Marx udržovat spojení s Německem, seznamovat německé čtenáře s nejdůležitějšími otázkami mezinárodní a vnitřní politiky, dělnického a demokratického hnutí i ekonomického vývoje kapitalistických zemí, zejména Anglie a Francie. Za krymské války posílal Marx do „Neue Oder-Zeitung“ pravidelně články o průběhu vojenských událostí; při objasňování průběhu války využíval někdy plně vojenských přehledů, které psal Engels pro „New-York Daily Tribune“, a překládal je do němčiny. Jindy posílal redakci „Neue Oder-Zeitung“ výtahy z Engelsových článků, jež někdy pozměňoval a doplňoval.

Z „Neue Oder-Zeitung“ je v tomto svazku otištěno dvanáct článků Marxových a jeden Engelsův. Většina článků, které vyšly v těchto novinách, je zařazena do 11. svazku Spisů.

Tento článek vyšel v „Neue Oder-Zeitung“ pod názvem „Rückblicke“ [„Pohledy zpět“]. — *609.*

[311] Je tu míněna konference zástupců Anglie, Francie, Rakouska a Ruska, která byla svolána poté, co car přijal čtyři body, jež mu předložily západní mocnosti (viz poznámku 324). Konference byla zahájena ve Vídni v prosinci 1854 a pokračovala v lednu 1855. Jednání nebylo úspěšné, protože car odmítl přijmout požadavek západních mocností, aby Rusko snížilo stav svých námořních vojenských sil na Černém moři. — *609.*

[312] Zákon o najímání cizinců do vojenské služby, který předpokládal vytvoření legie o 15 000 mužích, předložil v parlamentě 12. prosince 1854 ministr války Newcastle. Legie měla doplnit anglickou armádu na Krymu. V parlamentě byl zákon přijat 22. prosince a byl potvrzen královnou. Cizinecká legie však zřízena nebyla, poněvadž v zemi se zvedla vlna protestů proti tomu, aby se ve válce používalo cizích žoldnéřských vojsk. — *610.*

[313] Zákon o prodloužení služby v milici do konce války přijal parlament v květnu 1854. Anglická milice byla dobrovolná vojenská organizace s šestiletou službou, doplňovaná podle hrabství. Roku 1907 byla milice reorganizována a stala se součástí pravidelné armády. — *610.*

[314] *Bitva u Jeny* mezi pruským a francouzským vojskem, k níž došlo 14. října 1806, skončila porážkou Prusů. — *613.*

[315] V bitvě u Rocroi (francouzská pevnost na belgických hranicích), k níž došlo za třicetileté války (1618—1648) 19. května 1643, byla na hlavu poražena španělská armáda obléhající pevnost. Porážka španělské pěchoty, která byla do té doby považována za neporazitelnou, znamenala přelom v průběhu války. — *614.*

[316] Shakespeare, „Sen noci svatojánské“, 5. jednání, 1. scéna. — *615.*

[317] Viz poznámky 52 a 90. — *617.*

[318] Míní se tu londýnská konvence z 15. července 1840 o pomoci tureckému sultánovi proti egyptskému vládci Muhammadu Alímu (viz poznámku 53), kterou podepsaly Anglie, Rusko, Rakousko a Prusko. Konvence byla uzavřena bez účasti Francie, která podporovala Muhammada Alího. Poněvadž hrozilo nebezpečí, že se vytvoří protifrancouzská koalice, musela Francie od podpory egyptského vládce upustit. — *617.*

[319] Tento článek upravil Marx pro „Neue Oder-Zeitung“, kde vyšel ve dvou částech 8. a 9. ledna 1855 s názvem „Zum englischen Militärwesen“ [„O anglickém vojenství“]. V textu této varianty článku je řada drobných odchylek a některé části jsou vypuštěny, především úvodní odstavec a celé dva poslední odstavce článku uveřejněného v „New-York Daily Tribune“. Na konci první části článku (uveřejněné v „Neue Oder-Zeitung“ 8. ledna 1855) doplnil Marx nový odstavec, který je připojen na příslušném místě pod čarou. — *619.*

[320] *Mírová společnost* — buržoazní pacifistická organizace, kterou roku 1816 založila v Londýně náboženská sekta kvakerů. Tuto společnost aktivně podporovali freetradeři, protože měli za to, že v době míru bude Anglie moci díky svobodě obchodu lépe využívat své průmyslové převahy, a tak získat hospodářskou i politickou nadvládu. — *629.*

[321] Tím se míní války Ruska s Tureckem v letech 1806—1812 a 1828—1829. — *630.*

[322] *Manchesterská škola* — viz poznámku 38. — *631.*

[323] Marx má na mysli anglické liberální noviny „Examiner and Times" [„Pozorovatel a doba"], které vycházely v Manchesteru. Noviny vznikly roku 1848 sloučením listů „Manchester Times" [„Manchesterská doba"] a „Manchester Examiner" [„Manchesterský pozorovatel"]. Ve čtyřicátých a padesátých letech podporoval tento list freetradery; vycházel pod různými názvy do roku 1894. — *631.*

[324] Jde o požadavky, které západní mocnosti předložily Rusku v nótě z 8. srpna 1854 jako předběžné podmínky zahájení mírového jednání. Rusko se mělo vzdát protektorátu nad Moldavskem, Valašskem a Srbskem, který měl být nahrazen celoevropskou garancií. Dále mělo Rusko povolit svobodnou plavbu po Dunaji, souhlasit s revizí londýnské konvence z roku 1841 o úžinách a vzdát se ochrany křesťanského obyvatelstva v Turecku. Carská vláda tyto čtyři body nejprve odmítla, ale v listopadu 1854 byla nucena je přijmout za základ příštího mírového jednání. — *634.*

[325] Viz poznámku 65. — *634.*

[326] Viz poznámku 13. — *634.*

[327] Za polského povstání v letech 1830—1831 se polským revolucionářům podařilo zabavit ve Varšavě archív velkoknížete Konstantina s mnoha tajnými dokumenty carské diplomacie. Část těchto dokumentů byla otištěna v „Portfoliu" v letech 1835—1836, část v knize „Recueil des documents relatifs à la Russie pour la plupart secrets et inédits utiles à consulter dans la crise actuelle", která vyšla roku 1854 v Paříži. Depeše Pozza di Borgo ze 16. (4.) října 1825 byla otištěna na str. 4—47 této knihy. — *635.*

[328] *Printing House Square* — londýnské náměstí, kde je budova redakce listu „Times". — *636.*

[329] Viz poznámku 71. — *637.*

[330] „*The Sunday Times*" [„Nedělní Times"] — anglický týdeník vycházející v Londýně od roku 1822; v padesátých letech 19. století orgán whigů. — *637.*

[331] „*The Leader*" [„Vůdce"] — anglický buržoazní týdeník liberálního zaměření; byl založen v Londýně v roce 1850. — *637.*

[332] „*The Examiner*" [„Pozorovatel"] — anglický buržoazně liberální týdeník; vycházel v Londýně v letech 1808—1881. — *637.*

[333] Podle V. článku londýnské konvence, kterou 6. července 1827 podepsalo

Rusko, Anglie a Francie v souvislosti s národně osvobozeneckou válkou řeckého lidu proti tureckému jhu, se smluvní mocnosti zavazovaly, že nebudou usilovat o rozšíření území, ani o výlučný vliv nebo obchodní výhody, které by zároveň nemohly získat i obě ostatní mocnosti.

Drinopolskou smlouvou z roku 1829, jíž skončila rusko-turecká válka z let 1828—1829, získávalo Rusko ostrovy v dunajské deltě; tato smlouva zaručovala též lodím všech mocností svobodnou plavbu po Dunaji.

Dne 2. března (19. února) 1836 byla nařízením carské vlády na Sulinském hrdle Dunaje zřízena karanténní stanice, která fakticky vykonávala funkci celnice. — *638.*

[334] Jde o Marxovy články „Politické události. — Nedostatek chleba v Evropě", „Západní mocnosti a Turecko. — Příznaky hospodářské krize", „Válka. — Stávky. — Drahota", které byly otištěny v „New-York Daily Tribune" v září až listopadu 1853 (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 9, čes. vyd. 1960, str. 332—339, 348—358, 463—470). — *643.*

[335] Viz poznámku 91. — *644.*

[336] Viz poznámku 53. — *647.*

[337] Douglas, „A Treatise on Naval Gunnery", Londýn 1855. — *649.*

[338] Narážka na usnesení francouzského zákonodárného shromáždění z 30. prosince 1854 o vypsání vnitřní půjčky ve výši 500 miliónů franků, kterou se měly krýt válečné výdaje. — *650.*

[339] „The Sun" [„Slunce"] — anglický buržoazně liberální deník, který vycházel od roku 1798 do roku 1876 v Londýně. — *652.*

[340] O *smlouvě z 2. prosince 1854* viz v poznámce 307. — *653.*

[341] Z Marxova zápisníku je zřejmé, že 14. a 21. listopadu a 8. prosince poslal do redakce „New-York Daily Tribune" tři články ze série „Revoluční Španělsko", nadepsané „Španělsko od roku 1820 do července 1822", „Španělsko. Intervence" a „Španělsko. Rok 1833". Ani jeden z těchto článků nebyl v novinách otištěn. Úryvek, který tu otiskujeme, je z článku odeslaného 21. listopadu 1854. — *657.*

[342] *Druhou cádizskou expedicí* nazývá Marx Riegovo tažení z roku 1823. V srpnu 1823 přitáhl Riego z Cádizu obléhaného Francouzi do Malagy a pokusil se probít do Katalánie, kde tehdy sváděl tuhé boje s interventy generál Mina. Riegovo úsilí strhnout za sebou Ballesterosovu armádu, která přestala klást

odpor, bylo marné, začal se tedy v čele nevelkého oddílu probojovávat směrem na Cartagenu. U Jerezu byly jeho oddíly poraženy daleko silnější francouzskou armádou; Riego byl 15. září zajat a vydán Francouzům.

První cádizská expedice bylo Riegovo tažení z roku 1820, kterým byla zahájena revoluce (viz tento svazek, str. 501—502). — *657.*

343 „Pravověrná junta" si říkalo vojsko organizované katolickou absolutistickou skupinou — apoštoliky. Byly to oddíly, které v roce 1822 zosnovaly v Katalánii, Navaře a Biskajsku vzpouru proti revoluční vládě; za francouzské intervence v roce 1823 bojovala „pravověrná junta" na straně interventů. — *657.*

344 *Komunéři* byli členové tajného politického spolku Konfederace španělských komunérů, založeného za buržoazní revoluce v letech 1820—1823. Komunéři zastupovali zájmy nejdemokratičtějších vrstev městského obyvatelstva: řemeslníků, dělníků, části inteligence, části důstojnictva a maloburžoazie. Bylo jich na 70 000. Komunéři byli pro radikální boj s kontrarevolucí. Když byla revoluce potlačena, byli komunéři krutě perzekvováni a svou činnost zastavili. — *657.*

345 E. San Miguel, „De la guerra civil en España", Madrid 1836. — *658.*

346 Jde o restauraci absolutistického režimu Ferdinanda VII. ve Španělsku po potlačení revoluce z let 1820—1823. K prvnímu znovunastolení moci Ferdinanda VII. došlo roku 1814 po porážce Napoleona I. — *659.*

347 Je míněna karlistická válka z let 1833—1840 a buržoazní revoluce ve Španělsku v letech 1834—1843. — *659.*

348 V září 1832 zrušil těžce nemocný Ferdinand VII. dekret z roku 1830, podle něhož se měla následnicí trůnu stát jeho neplnoletá dcera Isabela. Když se uzdravil, potvrdil znovu její právo na trůn a zklamal tak naděje servilů (pozn. 269), kteří podporovali jeho bratra dona Carlose. — *660.*

349 Rukopis „Kronštadtská pevnost", poprvé otištěný v tomto svazku, je jeden z vojenských článků, s nimiž Engels počítal pro list „The Daily News" [„Denní zprávy"], kterému nabídl spolupráci v březnu 1854. Engels doufal, že stane-li se dopisovatelem listu, bude moci odejít z manchesterské obchodní kanceláře a bude se moci přestěhovat do Londýna k Marxovi. Rukopis však otištěn nebyl a již koncem dubna píše Engels Marxovi, že „s ‚Daily News' to nevyšlo" (viz Engelsův dopis redakci „Daily News" z 30. března 1854 a jeho dopis Marxovi z 20. dubna 1854).

Engelsovy názory na mnohé otázky, například na strategický význam Kronštadtu pro Rusko, na možnosti bojového použití šroubových lodí při

útocích na pevnosti aj. jsou neobyčejně zajímavé z hlediska vojenské teorie. V některých případech se v Engelsově článku rozcházejí číselné údaje o dělostřelecké výzbroji kronštadtských opevnění s údaji ruského velitelství, což lze vysvětlit nedostatkem informací, jak o tom psal i sám Engels. — *661.*

350 Článek „Anglická buržoazie", který Marx odeslal do New Yorku pravděpodobně 31. března 1854, je otištěn v přílohách k tomuto svazku, protože redakce „New-York Daily Tribune" jej značně pozměnila a otiskla jako úvodník. První část článku je zjevně zkomolena a je v ní řada formulací odporujících Marxovým názorům. Je to zejména tvrzení, že politiku buržoazie je nutno posuzovat nikoli z hlediska třídního, nýbrž všeobecně lidského. Naproti tomu je v článku i řada významných myšlenek a tezí, nesporně Marxových. Je to především charakteristika anglických realistických spisovatelů a část pojednávající o prestonské stávce z let 1853—1854, o níž se Marx zmiňuje v několika jiných článcích (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 9 a tento svazek, str. 258—259). — *671.*

DATA K ŽIVOTU A ČINNOSTI K. MARXE A B. ENGELSE

(leden 1854—leden 1855)

1854

Leden—prosinec — Marx pokračuje ve studiu politické ekonomie, soustavně shromažďuje statistické a jiné údaje o konkrétní ekonomice a část jich používá ve svých článcích pro list „New-York Daily Tribune" [„Newyorská denní tribuna"].

Engels pilně pracuje na otázkách teorie vojenství a na konkrétním rozboru válečných událostí, které pravidelně objasňuje ve svých vojenských přehledech, jež píše na Marxovu žádost pro „New-York Daily Tribune".

1. ledna — Po několikadenní návštěvě u Marxe v Londýně odjíždí Engels zpět do Manchesteru.

2. ledna — Marx dostává od Charlese Dany, redaktora „New-York Daily Tribune", dopis ze 16. prosince 1853 se zprávou, že článek „Válka na Dunaji", který poslal, byl tak jako předešlé vojenské přehledy otištěn bez podpisu jako úvodník.

5. ledna — Marx sděluje Engelsovi, že přehledy, které na Marxovu žádost napsal pro „New-York Daily Tribune", vyvolaly v Americe senzaci a že se jejich autorství přisuzuje známému generálu Scottovi.

8. ledna — Když anglická a francouzská eskadra vpluly do Černého moře, píše Engels článek, ve kterém rozebírá další vyhlídky války a s ní spojenou možnost revoluce v Evropě. Článek vychází jako úvodník pod názvem „Evropská válka" v „New-York Daily Tribune" 2. února. 3.—4. února jej v německém překladu otiskuje newyorský list „Die Reform" [„Reforma"], orgán spolku německých dělníků v Americe (Amerického dělnického svazu).

10. ledna

Londýnský nakladatel Tucker navrhuje Marxovi, aby znovu vydal pamflet „Palmerston a Rusko", neboť první vydání je již rozebráno. Marx souhlasí.

Marx posílá Engelsovi dopis od bývalého člena Svazu komunistů Adolpha Clusse, dopisovatele listu „Reform". Marx si s Clussem stále dopisuje a pomáhá mu svými radami při šíření idejí vědeckého komunismu v Americe. Cluss ho pravidelně informuje o německé maloburžoazní emigraci v Americe.

14. ledna

Na návrh svého příbuzného J. C. Juty píše Marx článek „Válka na Východě" pro list „Zuid Afrikaan" [„Jihoafričan"], který vychází v Kapském Městě. Článek vychází v listě 6. března. Další dva články, které Marx odeslal 14. února a 14. března, v listě otištěny nebyly.

Polovina ledna

V New Yorku vychází Marxův pamflet „Rytíř šlechetného vědomí"; Marx v něm na příkladě Willicha odhaluje sektářství, frázovitost a demagogickou hru na revoluci, jimiž se vyznačují předáci maloburžoazní emigrace. Pamflet vydal německý emigrant v USA, bývalý člen Svazu komunistů Joseph Weydemeyer.

18. ledna

Marx sděluje Engelsovi svůj názor na bitvu u Četati a prosí ho, aby na toto téma napsal článek pro „New-York Daily Tribune".

19. ledna

Engels píše článek „Poslední bitva v Evropě" o bitvě u Četati. Článek uveřejňuje „New-York Daily Tribune" 8. února jako úvodník.

20. ledna

Marx píše článek „Válečné události na Východě. — Rakouské a francouzské finance. — Opevnění Cařihradu". Článek vychází v „New-York Daily Tribune" 8. února.

Druhá polovina ledna

Marx jedná o vydání nového pamfletu o Palmerstonovi, který by byl sestaven z jeho článků v „New-York Daily Tribune".

27. ledna

Marx a Engels píší článek „Opevnění Cařihradu. — Dánská neutralita. — Složení anglického parlamentu. — Neúroda v Evropě". V části pojednávající o složení anglického parlamentu Marx vysvětluje, že současný volební systém

v Anglii zajišťuje panství aristokratické oligarchie. Článek vychází v „New-York Daily Tribune" 16. února.

Marx dostává z Ameriky 100 výtisků svého pamfletu „Rytíř šlechetného vědomí".

Začátek února

Vychází druhé vydání Marxova pamfletu „Palmerston a Rusko". Současně vychází v témž nakladatelství další pamflet „Palmerston a hünkjariskeleská smlouva". Jsou v něm přetištěny Marxovy články, jež vyšly koncem roku 1853 v chartistickém orgánu „The People's Paper" [„Lidové noviny"].

Začátek února — 10. února

Marx se seznamuje s dokumenty o východní otázce, uveřejněnými v Modrých knihách, a píše článek „Ruská diplomacie. — Modrá kniha o východní otázce. — Černá Hora"; článek uveřejňuje „New-York Daily Tribune" 27. února.

3. února

Marx píše článek „Mise hraběte Orlova. — Ruské válečné finance". Článek vychází v „New-York Daily Tribune" 20. února.

6. února — 7. března

Marx sleduje projevy v anglickém parlamentě o východní otázce a o válečném rozpočtu a píše o tom několik článků, v nichž odhaluje politiku anglické vládnoucí oligarchie. Články uveřejňuje „New-York Daily Tribune" 21. února, 9., 13. a 24. března.

7. února

Marx bedlivě sleduje, jak Jones a jiní revoluční chartisté připravují svolání dělnického parlamentu, a ve svém článku pro „New-York Daily Tribune" odhaluje buržoazní radikály, kteří se snaží svolání této konference dělnických zástupců znemožnit. Článek vychází 21. února.

9. února

Marx posílá Engelsovi několik výtisků „Rytíře šlechetného vědomí" a pamfletu „Palmerston a Rusko" a žádá ho, aby dal po jednom výtisku také Wilhelmu Wolffovi a Ernstu Dronkovi, s nimiž oba udržují stálé spojení stejně jako s jinými bývalými členy Svazu komunistů.

13. února

Engels píše článek „Otázka války v Evropě"; článek uveřejňuje „New-York Daily Tribune" 6. března jako úvodník.

Kolem 17. února — Marx se dověděl od Ferdinanda Lassalla, že pruská vláda má v úmyslu provést hromadné zatýkání demokratických činitelů; rozhoduje se, že tyto plány zveřejní, aby překazil jejich uskutečnění; činí tak v článku „Prohlášení pruského kabinetu. — Bonapartovy plány. — Politika Pruska"; článek vychází v „New-York Daily Tribune" 9. března jako úvodník.

Konec února — březen — Engels uskutečňuje svůj úmysl napsat sérii článků o vojenských silách Ruska pro londýnský liberální list „The Daily News" [„Denní zprávy"] a začíná pracovat na článku „Kronštadtská pevnost". Počítá s tím, že se stane stálým dopisovatelem vojenské rubriky v tomto listě a doufá, že mu spolupráce s tímto listem umožní zanechat práce v kanceláři firmy „Ermen a Engels" v Manchesteru a přestěhovat se do Londýna za Marxem.

Marx a Engels pomáhají německému demokratickému novináři Hermannu Heisovi, aby se mohl usadit v Manchesteru. Heise byl redaktorem satirického listu „Hornisse" [„Sršeň"], který vycházel v Kasselu v letech 1848—1850.

3. března — Marx píše článek o rakouských financích. Článek vychází jako úvodník pod názvem „Bankrot Rakouska" v „New-York Daily Tribune" 22. března.

Marx posílá do „New-York Daily Tribune" článek „Válečné plány Francie a Anglie. — Řecké povstání. — Španělsko. — Čína". Článek vychází 18. března.

6. března — Na prvním zasedání dělnického parlamentu, který byl zahájen v Manchesteru, je jednomyslně přijato usnesení pozvat doktora Marxe na zasedání jako čestného delegáta.

7. a 10. března — Ve svých článcích pro „New-York Daily Tribune" vysvětluje Marx činnost dělnického parlamentu. Články „Zahájení dělnického parlamentu. — Válečný rozpočet Anglie" a „Dělnický parlament" jsou v listě uveřejněny 24. a 29. března.

9. března — Na pozvání, aby se účastnil zasedání dělnického parlamentu v Manchesteru jako čestný delegát, odpovídá Marx pozdravným dopisem, v němž formuluje nejbližší úkol anglických dělníků — založit samostatnou masovou politickou stranu dělnické třídy. Marxův dopis dělnickému parlamentu se předčítá na zasedání 10. března a je uveřejněn v „People's Paper" 18. března.

10. března — Engels dostává od Jonese pozvání, aby se k němu přišel seznámit s obsahem dopisu, který Marx posílá dělnickému parlamentu.

13. března — Engels píše článek „Ústup Rusů od Calafatu"; článek je uveřejněn v „New-York Daily Tribune" 30. března jako úvodník. Marx posílá tento článek Ernestu Jonesovi, kterému stále pomáhá při vydávání a redigování listu „People's Paper". Článek vyšel v listě 18. března.

21.—24. března — Po prostudování tajné korespondence anglického vyslance v Petrohradě s anglickým ministrem zahraničních věcí z r. 1853, uveřejněné v Modrých knihách, píše Marx články „Dokumenty o rozdělení Turecka" a „Tajná diplomatická korespondence". Články uveřejňuje „New-York Daily Tribune" 5. a 11. dubna.

23. března — Engels píše Marxovi dopis a kritizuje v něm Lassallovy názory na vedení krymské války, které Lassalle vyložil ve svém dopise Marxovi.

27. března — V dopise Danovi protestuje Marx proti tomu, jak bezostyšně nakládá redakce „New-York Daily Tribune" s jeho články. Kategoricky se ohrazuje proti tomu, aby se jeho článků, vyjma vojenských, používalo jako úvodníků; v opačném případě navrhuje, aby všechny jeho články byly otiskovány bez podpisu, neboť si nepřeje, aby jeho jméno bylo uváděno jen u článků menšího významu.

28. března — Marx píše článek „Vypovězení války. — K historii vzniku východní otázky"; používá k němu oficiálních dokumentů a také knihy Césara Famina „Dějiny soupeření křesťanských církví na Východě a protektorátu nad nimi" („Histoire de la rivalité et du protectorat des églises chrétiennes en Orient"). Článek je uveřejněn v „New-York Daily Tribune" 15. dubna.

30. března — Engels posílá do „Daily News" článek „Kronštadtská pevnost". Redakce listu však odmítá s Engelsem spolupracovat, protože se dověděla o jeho revoluční činnosti a komunistickém přesvědčení. Článek nebyl uveřejněn.

Konec března — začátek dubna — Marx čte při studiu východní otázky Hammerovu knihu „Dějiny osmanské říše“ („Geschichte des Osmanischen Reiches“).

4. dubna — Marx píše článek „Parlamentní debaty o válce“, v němž podrobně rozebírá tajné dohody z roku 1844 mezi carem a anglickými diplomaty o rozdělení Turecka. Článek vychází v „New-York Daily Tribune“ 17. dubna a v německém znění v listu „Reform“ 20.—22. dubna.

6. dubna—1. června — Marx vede s Lassallem polemiku o krymské válce. Dokazuje, že anglické vládnoucí třídy nemohou důsledně a energicky válčit proti carismu, protože si nepřejí jeho vojenskou porážku z obavy, že revoluční hnutí v Evropě zesílí.

7. dubna — Marx píše článek „Rusko a německé státy. — Ceny obilí“; říká v něm, že vstoupí-li Rakousko a Prusko do války, rozšíří se válka na celou Evropu a je možné, že se tím urychlí příchod celoevropské revoluční krize. Článek uveřejňuje „New-York Daily Tribune“ 21. dubna.

13. dubna — Engels píše článek „Postavení armád v Turecku“. Článek uveřejňuje „New-York Daily Tribune“ 28. dubna jako úvodník.

18. dubna — Marx píše článek „Nóta Rešida paši. — Italský list o východní otázce“ a dokazuje v něm, že německý, maďarský a italský národ mají obzvláštní zájem na správném vyřešení východního problému; vysvětluje, že si žádný národ nemůže vybojovat svobodu obětováním nezávislosti jiného národa. Článek vychází v „New-York Daily Tribune“ 2. května.

20. dubna — Redakce „Daily News“ odmítá Engelsovi otiskovat jeho vojenské články, a proto Engels oznamuje Marxovi, že zamýšlí poslat články o vojenských silách Ruska do největšího londýnského listu „The Times“ [„Doba“]. Engelsovy články v „Times“ nevyšly.

28. dubna — Marx píše článek „Řecké povstání. — Polská emigrace. — Rakousko-pruská smlouva. — Dokumenty o vyzbrojování Ruska“. V článku jsou uvedeny některé oficiální ruské dokumenty, typické pro feudálně byrokratické zřízení carského Ruska; článek uveřejňuje „New-York Daily Tribune“ 15. května.

Konec dubna — Engels pomáhá Heisovi napsat kritický článek o dobrodružných válečných plánech Alexandra Schimmelpfenniga, účastníka bádensko-falckého povstání z roku 1849, který je ve spojení s Willichovou sektářskou frakcí v Americe. Článek je určen pro newyorský list „Reform“, ale není už uveřejněn, protože list přestává vycházet.

Konec dubna—květen — Marx studuje španělštinu — čte v originále Calderona, Cervantesova „Dona Quijota“ a jiné knihy.

Květen—začátek června — Marx čte sebrané dokumenty o revoluci z let 1848—1849 v Itálii, které byly uveřejněny v „Archívu italských dokumentů za tři léta od nastolení papeže Pia IX. do kapitulace Benátek“ („Archivio triennale delle cose d'Italia dall' avvenimento di Pio IX all' abbandono di Venezia“); považuje tuto publikaci, jež obsahuje různé dokumenty a také zachycené dopisy, za velmi cennou pro studium italské revoluce.

Začátek května — V souvislosti s povstáním tureckého obyvatelstva v Thesálii a Epiru, které byly součástí turecké říše, studuje Marx dějiny vzniku nezávislého řeckého státu koncem dvacátých až počátkem třicátých let 19. století, čte a konspektuje Parishovu knihu „Dějiny diplomacie v řecké monarchii“ („Diplomatic History of the Monarchy of Greece“).

2. a 5. května — Marx píše pro „New-York Daily Tribune“ dva články o současných událostech. Redakce listu spojuje články v jeden. Článek „Bombardování Oděsy. — Řecko. — Provolání černohorského knížete Danily. — Manteuffelův projev“, obsahující ostrou kritiku pruské politiky ve východní otázce a prušáctví vůbec, vychází 16. května. Části materiálu použije redakce v silně překroucené podobě ve svém úvodníku z 19. května, nadepsaném „Pruská politika“.

9. května — Marx píše článek „Britské finance“, v němž odhaluje demagogický ráz Gladstonových finančních opatření. Článek vychází v „New-York Daily Tribune“ 23. května a vzbuzuje velký ohlas v New Yorku; 25. května jej přetiskuje list „The New-York Times“ [„Newyorská doba“].

Kolem 10. května — Marx dostává dopis od Clusse, který mu sděluje, že němečtí emigranti žijící v Americe mají v úmyslu vydávat v Londýně anglicky psané noviny a chtějí Marxe přizvat do redakce; tento plán se neuskuteční.

Kolem 10. května—konec května — Marx je těžce nemocen. Proto většinu článků pro „New-York Daily Tribune" píše Engels.

Kolem 12. května — Marx dostává od Clusse zprávu o tom, že 26. dubna pro nedostatek prostředků přestal vycházet list „Reform".

22. května — Engels píše další vojenský přehled; článek je uveřejněn pod názvem „Válka" v „People's Paper" 27. května a jako úvodník rovněž v „New-York Daily Tribune" 9. června.

24. května — Engels píše pro „New-York Daily Tribune" článek obsahující hlubokou kritiku zastaralé anglické vojenské soustavy. Článek pod názvem „Současný stav anglické armády, její taktika, výstroj, intendantura atd." je uveřejněn v listě 10. června s Marxovým podpisem.

30. května — Marx píše článek „Smlouva mezi Rakouskem a Pruskem. — Parlamentní debaty 29. května". V článku dokazuje, že anglická diplomacie usiluje o neutralitu Rakouska a Pruska, aby udržela místní ráz krymské války. Článek uveřejňuje „New-York Daily Tribune" 12. června.

Konec května — Marx je nucen používat adres nastrčených osob, neboť policie slídí po jeho korespondenci; dostává dvě adresy, kterých může použít při korespondenci s Německem.

Červen—červenec — Ve Španělsku se schyluje k revoluci; proto se Marx pouští do studia španělských dějin. Čte knihy Flórezovy, Príncipovy, Marlianiho, Hughese a jiné autory a dělá si z nich četné výpisky.

Červen—listopad — Engels studuje dějiny revoluční války v Uhrách z let 1848—1849, neboť o ní chce napsat během zimy knihu.

Kolem 3. června—kolem 21. června — Marxova žena je nemocná. Marx nemá peníze, aby zaplatil účet lékaři. Engels jako obvykle přichází svému příteli na pomoc.

6. června — Marx posílá do redakce „New-York Daily Tribune" článek, v kterém začíná odhalovat jednoho z představitelů bonapartistické kliky, francouzského vrchního velitele Saint-Arnauda. Článek není uveřejněn.

9. června — V článku „Reorganizace anglické vojenské správy. — Rakouské výzvy. — Hospodářská situace v Anglii. — Saint-Arnaud" pro „New-York Daily Tribune" Marx ukazuje, že na válku spojenců proti Rusku nelze pohlížet jako na válku mezi svobodou a despotismem, neboť vládnoucí třídy ve Francii a v Anglii se snaží udržet reakční pořádek stanovený v Evropě vídeňským kongresem, a proto se konečné porážky carismu bojí. Marx kritizuje postoj anglického novináře Davida Urquharta a zdůrazňuje, že jediná strana schopná odstranit prohnilý vládní systém v Anglii je strana proletářská. Článek vychází 24. června.

10. června — Engels píše článek o obléhání turecké pevnosti Silistry ruskými vojsky. Tento článek, obsahující bohatý vojensko-historický materiál, vychází pod názvem „Obléhání Silistry" v „New-York Daily Tribune" 26. června.

16. června — Marx doplňuje Engelsův článek napsaný pro „New-York Daily Tribune" pod názvem „Situace v rusko-turecké válce" a posílá jej do New Yorku. Článek je v listě uveřejněn 8. července.

23. června — Marx používá materiálu, který mu zaslal Engels, a píše článek pro „New-York Daily Tribune". Článek vychází 10. července pod názvem „Ústup ruských vojsk".

27. června — Marx píše článek „Válka. — Parlamentní debaty". Článek odhaluje anglickou tajnou diplomacii. Vychází v „New-York Daily Tribune" 10. července.

6. července — Engels píše další vojenský přehled pro „New-York Daily Tribune". Článek nadepsaný „Válka na Dunaji" vychází 25. července jako úvodník.

7. července — Marx bedlivě sleduje události ve Španělsku a píše o nich článek „Podrobnosti o madridském povstání. — Rakousko-pruské požadavky. — Nová rakouská půjčka. — Valašsko"; mimo jiné v něm poznamenává, že vojenské spiknutí,

k němuž došlo ve Španělsku v době rostoucí nespokojenosti lidových mas, se může změnit ve všeobecné povstání. Článek uveřejňuje „New-York Daily Tribune" 21. července.

14. července — Marx píše článek „Rozruch v Itálii. — Události ve Španělsku. — Postoj německých států. — Angličtí soudci". Článek uveřejňuje „New-York Daily Tribune" 28. července.

20. července — Z toho, co se dověděl od Dronka, sděluje Engels Marxovi v dopise některé údaje o bývalých členech Svazu komunistů — Nautovi, Danielsovi, Beckerovi a jiných.

Druhá polovina července — Marx čte knihu „Dějiny vytvoření a vzestupu třetího stavu" („Essai sur l'histoire de la formation et du progrès du tiers état"), která vyšla v roce 1853. Napsal ji buržoazní historik Augustin Thierry, jehož jiné práce Marx již znal. Marx si dělá z knihyčetné výpisky a 27. července píše Engelsovi dopis s kritickým rozborem této knihy, jejíž autor jako jeden z prvních rozpoznal v historickém procesu třídní boj, ač z toho nevyvodil patřičné teoretické závěry.

21. července — Marx píše článek „Španělská revoluce. — Turecko a Řecko" a dokazuje v něm, že revoluční hnutí ve Španělsku přestává být pouhým vojenským povstáním a nabývá demokratického charakteru, poněvadž se ho účastní lidové masy. Článek vychází v „New-York Daily Tribune" 4. srpna.

24.—25. července — Marx se zúčastňuje zasedání anglického parlamentu, na nichž probíhají debaty o válce; své dojmy líčí v článcích „Parlamentní debaty o válce" a „Politika Rakouska. — Debaty o válce v Dolní sněmovně"; články vycházejí v „New-York Daily Tribune" 7. a 9. srpna.

27. července — Marx oznamuje Engelsovi, že mu Tucker navrhuje uveřejnit několik článků z „New-York Daily Tribune" jako samostatné publikace. Marx chce napsat společně s Engelsem pamflet o diplomacii a válečných akcích Angličanů od vyhlášení války a dát Tuckerovi k přetištění také článek „Tajná diplomatická korespondence" a pamflet o Palmerstonovi. Žádá Engelse, aby mu sdělil, co si o tom myslí.

29. července—1. srpna — Marx a Engels píší v článku „Nudná válka", že revoluční události ve Španělsku mohou být počátkem nové revoluční

éry v Evropě. Článek vychází v „New-York Daily Tribune" 17. srpna.

Srpen—začátek prosince — Marx pokračuje v Britském muzeu ve studiu španělských dějin. Čte velké množství literatury v angličtině, francouzštině a španělštině, pořizuje si rozsáhlé výpisky z prací Torenonových, Pradtových, Jovellanosových a jiných autorů.

4. srpna — Marx píše článek „Espartero" na základě studia materiálů o životě předáka španělské strany progresistů. Jeho článek, odhalující Espartera jako člověka neschopného postavit se do čela osvobozeneckého boje lidových mas, vychází v „New-York Daily Tribune" 19. srpna jako úvodník.

8. srpna — Marx považuje za velmi důležité, aby se američtí dělníci seznámili se zkušenostmi z boje revolučního chartismu, a proto v dalším svém článku pro „New-York Daily Tribune" píše o Jonesově agitační cestě po Anglii v létě 1854. Článek je uveřejněn 21. srpna.

25. srpna—8. prosince — Marx píše sérii článků „Revoluční Španělsko". Z jedenácti napsaných článků bylo v „New-York Daily Tribune" otištěno jen osm (9. a 25. září, 20., 27. a 30. října, 24. listopadu, 1. a 2. prosince). V těchto článcích Marx objasňuje historii revolučních událostí z let 1808—1814 a 1820 ve Španělsku. Tři poslední články pojednávající o událostech z let 1820—1823 a 1833 zůstávají neuveřejněny.

8.—13. září — Marx dostává dva dopisy, v nichž mu Ernest Jones líčí svízelnou situaci „People's Paper" a prosí ho, aby mu podle možnosti pomohl.

13. září — Marx píše Engelsovi o tíživém hmotném postavení německých komunistických emigrantů Piepera a Steffena, s nimiž je ve stálém spojení.

15. září — Marx píše pro „New-York Daily Tribune" článek „Spojenecká flotila konečně vyplula. — Situace v podunajských knížectvích. — Španělsko. — Anglický zahraniční obchod", v němž vedle jiných otázek osvětluje na podkladě statistických materiálů, jež nashromáždil, dynamiku anglického zahraničního obchodu. Článek je uveřejněn 2. října.

18. září — V souvislosti se zahájením anglo-francouzského útoku na Sevastopol píše Engels článek, v němž kritizuje spojenecké vojenské operace. Článek je uveřejněn jako úvodník pod názvem „Útok na Sevastopol" v „New-York Daily Tribune" 14. října.

Nejpozději 29. září — Marx dostává z redakce „New-York Daily Tribune" zprávu, že mu list pro hmotné potíže musí o polovinu snížit honorář a že ho žádá, aby posílal jen jeden článek týdně; přitom budou články otiskovány bez podpisu.

2. října — Engels píše článek „Zprávy z Krymu"; podrobně v něm rozebírá čerstvou zprávu o pádu Sevastopolu a vyslovuje pochybnost o její hodnověrnosti. Článek otiskuje „New-York Daily Tribune" 17. října.

5.—6. října — Poněvadž se ukázalo, že zpráva o pádu Sevastopolu nebyla pravdivá, Marx a Engels píší článek odhalující manévry francouzské a anglické vlády, jež využívají falešné zprávy pro své demagogické cíle. V tomto článku kritizují rovněž šovinistický postoj francouzského maloburžoazního demokrata Barbèse a dokazují, že skutečným vůdcem revoluční Francie je August Blanqui. Redakce „New-York Daily Tribune" dělí článek na dvě části. Jednu z nich uveřejňuje pod názvem „Sevastopolská mystifikace" 21. října jako úvodník, druhou v témž čísle pod názvem „Sevastopolská mystifikace. — Přehled zpráv" bez podpisu.

9.—30. října — Engels píše články „Bitva na Almě", „Ruská branná moc", „Obléhání Sevastopolu". Články jsou uveřejněny 26. a 31. října a 15. listopadu v „New-York Daily Tribune" jako úvodníky a vzbuzují v New Yorku velkou pozornost.

Po 29. říjnu — Marx dostává pozvání, aby pracoval v protibonapartovském výboru, který organizují londýnští chartisté v souvislosti s očekávanou návštěvou Napoleona III. v Anglii. Na Jonesův návrh je Marx zvolen čestným členem tohoto výboru vedle představitelů buržoazně demokratického hnutí, např. Mazziniho, Victora Huga, Louise Blanca aj. Marx odpovídá zamítavě; vysvětluje, že takováto akce bude mnohem účinnější, jestliže bude mít čistě anglický ráz; Jones s Marxem souhlasí a řídí se tím při své další činnosti ve výboru.

9. listopadu—4. prosince — Na Marxovu žádost Engels nadále pravidelně píše vojenské přehledy pro „New-York Daily Tribune" o průběhu operací u Sevastopolu. Jeho články „Tažení na Krymu", „Bitva u Balaklavy", „Bitva u Inkermanu" a „Krymské tažení" vycházejí 27. a 30. listopadu, 14. a 27. prosince.

22. listopadu — Marx sděluje Engelsovi, že se Blind a někteří vůdcové maloburžoazní emigrace v Londýně pokoušejí uspořádat protestní shromáždění proti Rusku a proti postoji německých panovníků v krymské válce a že se toho mají účastnit představitelé všech skupin německé emigrace, mezi nimi i Marx. Marx nesdílí stanovisko předáků maloburžoazní demokracie o krymské válce, odmítá proto účast a hodlá naopak v případě nutnosti uspořádat shromáždění anglických chartistů.

Prosinec 1854 — leden 1855 — Marx pročítá své sešity o politické ekonomii z posledních let, „když ne proto, aby je přepracoval, tedy alespoň aby zvládl materiál a měl jej připravený ke zpracování". Sestavuje stručný konspekt a nadpisuje ho „Peníze, úvěr, krize", ke každému heslu pak připojuje odkaz na příslušný sešit s výpisky z různých autorů (Gilbarta, Thorntona, Tooka, Hubbarda, Johna Stuarta Milla, Fullartona aj.) a uvádí autora, název díla a stránky svého sešitu. Tohoto materiálu později použil v knize „Grundrisse der Kritik der Politischen Ökonomie" [„Základy kritiky politické ekonomie"] a v III. díle „Kapitálu".

Engels studuje řadu knih a materiálů o dějinách Ruska a slovanských národů v němčině, ruštině a jiných jazycích. Čte knihy Haxthausenovy, Gercenovy („Z onoho břehu", „Rusko a starý svět", „O tom, co bylo") a rovněž Patona, Ranka, Šafaříka, Maciejowského, Engela aj.

Začátek prosince — Engels si píše s Dronkem o dodání 65—70 výtisků posledního, rudého čísla „Neue Rheinische Zeitung" [„Nových porýnských novin"], které z Německa poslal bývalý člen Svazu komunistů Naut.

Kolem 2. prosince — Marx dostává Lassallovým prostřednictvím nabídku ke spolupráci s německým buržoazně demokratickým listem „Neue Oder-Zeitung" [„Nové oderské noviny"], které vycházejí ve Vratislavi za spolupráce buržoazních demokratů Maxe Friedländera a Moritze Elsnera.

15. prosince — Marx doplňuje článek, který mu poslal Engels, a znovu v něm podtrhuje myšlenku, že vstup Rakouska a Pruska do války může urychlit nástup revoluce v Evropě. Článek pod názvem „Vývoj války" uveřejňuje „New-York Daily Tribune" 1. ledna 1855.

20. prosince — Marx oznamuje Elsnerovi, že je ochoten spolupracovat s „Neue Oder-Zeitung".

21. prosince — Engels píše článek „Rakouská branná moc"; článek je otištěn jako úvodník v „New-York Daily Tribune" 8. ledna 1855.

Kolem 22. prosince 1854—začátek ledna 1855 — Engels je u Marxe v Londýně.

29. prosince 1854—1. ledna 1855 — Marx píše dva články pod společným názvem „Pohled zpět na krymské tažení" („Rückblicke"); tím začíná jeho spolupráce s „Neue Oder-Zeitung". Články vycházejí 2. a 4. ledna 1855.

1855

Leden—začátek února — Marx dále pročítá své sešity o politické ekonomii. Sestavuje rejstřík k sešitům, jež obsahují výpisky z několika ročníků časopisu „Economist" [„Ekonom"], z děl Davenantových, Alisonových, Pettyho, Boisguillebertových, Lockových, Steuartových aj., hlavně o problémech pozemkové renty a teorie populace.

4. ledna — Engels píše po návratu do Manchesteru článek obsahující ostrou kritiku celé anglické vojenské soustavy. Článek pod názvem „Britská katastrofa na Krymu" uveřejňuje „New-York Daily Tribune" 22. ledna jako úvodník.

5.—6. ledna — Marx překládá do němčiny pro „Neue Oder-Zeitung" Engelsův článek „Britská katastrofa na Krymu" a dělá v něm některé změny. Článek vychází v listě 8. a 9. ledna.

8.—22. ledna — Marx píše sérii článků pro „Neue Oder-Zeitung" pod názvem „Obchodní a průmyslová krize"; na základě rozboru anglického obchodu dochází tu k závěru, že ekonomický cyklus znovu dosáhl onoho bodu, „kdy se nadvýroba a horečná spekulace mění v krizi". Články vycházejí 11., 12. a 25. ledna. Marx posílá článek na totéž téma do „New-York Daily Tribune"; je tam otištěn 26. ledna.

9.—23. ledna — Marx pravidelně posílá do „Neue Oder-Zeitung" články o vnitřních záležitostech Anglie a vojenské přehledy, k nimž používá materiálu z Engelsových článků, poslaných do „New-York Daily Tribune"; články vycházejí 13., 15., 18., 23. a 26. ledna.

16. ledna — Marxovým se narodila dcera Eleonora.

23. ledna — V dopise Lassallovi odpovídá Marx na několik ekonomických otázek, zejména o vlivu zrušení obilních cel na cenu průmyslových výrobků a na výši mzdy. Slibuje, že jakmile mu to bude možné, vybere ze svých ekonomických sešitů přesná čísla k otázkám, jež Lassalla zajímají; prozatím se omezuje jen na všeobecné údaje.

JMENNÝ REJSTŘÍK

Abbás paša (1813—1854), egyptský paša (1849—1854). — 46

Abdi paša (narozen roku 1801), turecký generál, roku 1853 velel armádě na Kavkaze. — 47, 55

Abdülmedžid (Abdülmecid) (1823 až 1861), turecký sultán (1839 až 1861). — 34, 50, 51, 84, 92, 133, 169, 172, 173, 179, 185, 189, 274, 288, 327, 332, 383, 520

Aberdeen, George *Gordon*, hrabě (1784 až 1860), anglický státník, tory, od roku 1850 vůdce peelovců, ministr zahraničních věcí (1828—1830, 1841 až 1846) a ministerský předseda koaliční vlády (1852—1855). — 13, 27, 31, 34, 68, 112, 140, 141, 159, 161, 163, 164, 188, 197, 199, 200, 202, 207, 262, 315, 316—324, 365, 374, 375, 377, 380, 390, 403, 599, 617

Ahmed I. (1589—1617), turecký sultán (1603—1617). — 192

Ahmed paša, turecký generál, koncem roku 1853 velel armádě na Kavkaze. — 47, 55

Achille, viz *Saint-Arnaud*

Albert (1819—1861), princ sasko-kobursko-gothajský, manžel anglické královny Viktorie. — 51, 52, 63, 64, 66, 75, 189, 358, 359, 366, 391

Alcock, Thomas (narozen roku 1801), anglický politik, zprvu whig, později liberál, člen parlamentu. — 379

Alexandr I. (1777—1825), ruský car (1801—1825). — 78, 427, 428

Alexandr II. (1818—1881), ruský car (1855—1881). — 175

Alexandr Karadjordjević (1806—1885), srbský kníže (1842—1858). — 57, 384, 425

Amálie, viz *Marie Amálie*

Amettler y de Cabrer, Narciso (zemřel roku 1877), španělský plukovník, v letech 1843—1844 jeden z vůdců povstání katalánských republikánů a progresistů, účastník buržoazní revoluce ve Španělsku v letech 1854—1856. — 523

Angoulême, Louis Antoine, vévoda (1775—1844), syn francouzského krále Karla X., roku 1823 velel francouzské armádě, která potlačila buržoazní revoluci ve Španělsku. — 504, 658

Annesley, William Richard (1830 až 1874), anglický aristokrat, tory, člen parlamentu. — 71

Anrep-Elmpt, Josif Romanovič, hrabě (1798—1860), ruský generál, roku 1853 a v prvních měsících roku 1854 velel částem armády na Dunaji. — 56

Antonio Pascual de Borbón (1755—1817), syn španělského krále Karla III., předseda ústřední junty v Madridě, kterou jmenoval Ferdinand VII. v dubnu 1808. — 464

Arco Agüero, Felipe, španělský důstojník, účastník buržoazní revoluce v letech 1820—1823; jeden z vůdců exaltadů. — 499

Ardant, Paul Joseph (1800—1858), francouzský plukovník, od roku 1855 generál, vojenský inženýr; roku 1854 byl vyslán s vojenskou misí do Turecka. — 84

Argüelles, Augustín (1776—1844), španělský státník, liberál, význačný účastník buržoazních revolucí v letech 1808—1814 a 1820—1823, ministr vnitra (1820—1821). — 502

Ariosto, Lodovico (1474—1533), veliký italský básník z období renesance, autor básně „Zuřivý Roland". — 540

Aristoteles (384—322 před n. l.), veliký starověký myslitel; ve filosofii kolísal mezi materialismem a idealismem; ideolog třídy otrokářů. Ve svém díle „Politika" teoreticky obhajoval otrokářský stát. — 514

Armero y Peñaranda, markýz *de Nervion*, Francisco (1804—1867), španělský generál. — 343

Arnim, Heinrich Friedrich, hrabě (1791—1859), pruský diplomat, ministr zahraničních věcí v reakční Brandenburgově vládě (1849), vyslanec ve Vídni (1845—1848, 1851 až 1858). — 360

Ashley, Anthony *Cooper*, od roku 1851 hrabě ze *Shaftesbury* (1801—1885), anglický konzervativní politik, ve čtyřicátých letech vedl v parlamentě tzv. filantropickou skupinu toryů, od roku 1847 whig. — 154

asturská princezna, viz *Isabela Francisca*

Aziz paša, v letech 1854—1857 turecký vojenský guvernér Bělehradu. — 356

Bacon, Francis Verulamský (1561 až 1626), vynikající anglický filosof, zakladatel anglického materialismu; přírodozpytec a dějepisec. — 468

Baillie, Henry James (narozen roku 1804), člen anglického parlamentu. — 80

Balboa, Vasco Núñez *de* (1475—1517), španělský mořeplavec a dobyvatel, jako první Evropan přešel Panamskou šíji a dosáhl pobřeží Tichého oceánu. — 457

Ballesteros, Francisco López (1770 až 1833), španělský generál a politik, účastník bojů za nezávislost Španělska (1808—1814), v období reakce ministr války (1815); účastník buržoazní revoluce 1820—1823. — 657

Bandierové, bratři Attilio (1810—1844) a Emilio (1819—1844), důstojníci rakouského námořnictva, účastníci italského národně osvobozeneckého hnutí, členové organizace „Mladá Itálie"; byli popraveni za pokus o povstání v Kalábrii (1844). — 102, 637

Bankes, George (1788—1856), anglický právník a politik, tory, člen parlamentu, úředník pokladu (ministerstva financí). — 379

Baraguay d'Hilliers, Achille (1795 až 1878), francouzský generál, od roku 1854 maršál, bonapartista; velvyslanec v Cařihradě (1853 až 1854); roku 1854 velel francouzskému expedičnímu sboru v Baltském moři. — 34, 50, 83, 93, 95, 121, 134, 224, 349, 363, 519

Baraiban, španělský důstojník, účastník buržoazní revoluce v letech 1854—1856. — 371

Barastequi, španělský důstojník, stoupenec Esparterův. — 370

Barbès, Armand (1809—1870), francouzský revolucionář, maloburžoazní demokrat, jeden z vůdců tajných revolučních společností za červencové monarchie, aktivně se zúčastnil revoluce roku 1848; poslanec Ústavodárného shromáždění; za účast v událostech z 15. května 1848 byl odsouzen k doživotnímu vězení; za amnestie roku 1854 byl propuštěn, odešel do emigrace a brzy zanechal politické činnosti. — 17, 550

Barrington, William Keppel (narozen roku 1793), anglický aristokrat, člen parlamentu. — 71

Barrot, Odilon (1791—1873), francouzský buržoazní politik, do února 1848 vůdce liberální dynastické opozice; od prosince 1848 do října 1849 byl v čele kabinetu, který se opíral o kontrarevoluční blok monarchistických frakcí. — 89

Batthyány, Kázmér, hrabě (1807 až 1854), maďarský politik, představitel liberálních kruhů maďarské šlechty, účastník revoluce 1848 až 1849 v Uhrách, roku 1849 ministr zahraničních věcí v revoluční vládě; po porážce revoluce emigroval do Turecka a později do Francie. — 33

Bayazit I. (1347—1403), turecký sultán (1389—1403). — 330

Beaumont, Miles Thomas *Stapleton*, baron (1805—1854), anglický aristokrat, člen Sněmovny lordů, liberál. — 322

Bedeau, Marie Alphonse (1804—1863), francouzský generál a politik, umírněný buržoazní republikán, ve třicátých a čtyřicátých letech se zúčastnil dobytí Alžírska; za druhé republiky místopředseda Ústavodárného a Zákonodárného shromáždění; po státním převratu z 2. prosince 1851 vypovězen z Francie. — 290, 291, 532

Bedřich II. (1712—1786), pruský král (1740—1786). — 134, 158, 371, 468, 657, 658

Bedřich VII. (1808—1863), dánský král (1848—1863). — 421, 437, 548

Bedřich Vilém IV. (1795—1861), pruský král (1840—1861). — 76, 100, 171, 209, 212, 287, 345, 378

Bem, Józef (1795—1850), polský generál, představitel národně osvobozeneckého hnutí, účastník povstání v letech 1830—1831; roku 1848 se zúčastnil revolučních bojů ve Vídni; jeden z velitelů maďarské revoluční armády; později sloužil v turecké armádě. — 10, 38

Berg, ruský diplomat, první tajemník ruského vyslanectví v Londýně (asi 1842—1854). — 82

Berkeley, Maurice Frederick Fitzhardinge (1788—1867), anglický admirál a politik, whig, člen parlamentu, lord admirality (1833—1839 a 1846 až 1857). — 385, 388, 389

Berlepsch, Maria Josepha Gertruda, hraběnka *de* (zemřela roku 1723), dvorní dáma španělské královny Marie Anny Neuburské, po lidovém povstání roku 1699 vypovězena ze Španělska. — 452

Bernal Osborne, Ralph (1808—1882), anglický liberální politik, patřil

k tzv. mayfairským radikálům, člen parlamentu, sekretář admirality (1852—1858). — 272, 273

Bernstorff, Albrecht, hrabě (1809 až 1873), pruský diplomat, vyslanec v Londýně (1854—1861), ministr zahraničních věcí (1861—1862), velvyslanec v Londýně (1862—1873). — 224

Berry, Marie Caroline Ferdinande Louise, vévodkyně *de* (1798—1870), matka hraběte Chamborda, legitimistického uchazeče o francouzský trůn; roku 1832 se pokoušela roznítit ve Vendée povstání proti Ludvíku Filipovi. — 289, 290

Berton, Jean Baptiste (1769—1822), francouzský generál, účastník napoleonských tažení; roku 1822 popraven za pokus o povstání proti Bourbonům. — 428

Bessières, Jean Baptiste (1768—1813), francouzský maršál, účastník napoleonských tažení, v letech 1808 a 1811 bojoval ve Španělsku. — 466

Bibescu, viz *Ştirbei*

Biddulph, Michael Anthony (1823 až 1904), anglický důstojník, později generál, účastník krymské války, napsal knihu o obležení Sevastopolu (vyšla roku 1854). — 566

Bille-Brahe, Henrik, hrabě (1798 až 1875), dánský diplomat, v padesátých letech 19. století vyslanec ve Vídni. — 360

Blackett, John (1821—1856), člen anglického parlamentu. — 274

Blackwood, Henry Stevenson (narozen roku 1819), anglický diplomatický kurýr. — 188

Blake, Joaquín (1759—1827), španělský generál a politik, účastník bojů za nezávislost Španělska (1808 až 1814), roku 1810 byl jmenován předsedou regentské rady, po návratu Ferdinanda VII. roku 1814 vystupoval proti absolutistickému režimu. — 482

Blanc, Louis (1811—1882), francouzský maloburžoazní socialista, historik; roku 1848 byl členem prozatímní vlády a předsedou „lucemburské komise"; byl pro dohodu s buržoazií; v srpnu 1848 emigroval do Anglie; jeden z vůdců maloburžoazní emigrace v Londýně. — 86, 138

Blanqui, Louis Auguste (1805—1881), francouzský revolucionář, utopický komunista, organizátor několika tajných společností a spiknutí, aktivně se zúčastnil revoluce roku 1830 a 1848, význačný vůdce francouzského proletářského hnutí, několikrát byl odsouzen k dlouholetému žaláři. — 17, 550

Blaser y San Martin, Anselmo *de Ciga*, markýz (1813—1872), španělský generál, reakcionář, ministr války v Sartoriově vládě (1853—1854). — 341—343, 352, 353, 371

Bligh, James, v padesátých letech jeden z pracovníků chartistického hnutí. — 138, 152

Blücher, Gebhard Leberecht (1742 až 1819), pruský generál, polní maršál, účastník protinapoleonských válek. — 268, 528, 555, 581, 625

Bonaparte, Joseph (1768—1844), nejstarší bratr Napoleona I., španělský král (1808—1813). — 136, 459, 461, 462, 464—466, 468, 480, 481, 496, 497

Bonaparte, Joseph Charles Paul, princ Napoleon (1822—1891), syn Jérôma Bonaparta, bratranec Napoleona III., roku 1854 velel divizi na Krymu. — 552, 553

Bonaparte, Ludvík, viz *Napoleon III.*

Bonaparti, císařská dynastie ve Francii (1804—1814, 1815 a 1852—1870). — 136, 460, 465

Bosquet, Pierre Joseph François (1810 až 1861), francouzský generál, od roku 1856 maršál; ve třicátých a čtyřicátých letech se zúčastnil dobytí Alžírska, roku 1854 velel divizi a později sboru na Krymu (1854 až 1855). — 552, 553, 569, 576, 577, 579, 581, 586

Bourboni, královská dynastie ve Francii (1589—1792, 1814—1815 a 1815 až 1830) a ve Španělsku (1700—1868 a 1874—1931). — 52, 64, 289, 457, 460, 484

Bourqueney, François Adolphe (1799 až 1869), francouzský diplomat, vyslanec (1841—1844), později velvyslanec (1844—1848) v Cařihradě; vyslanec (1853—1856), později velvyslanec (1856—1859) ve Vídni. — 609

Brady, John (narozen roku 1812), anglický lékař, člen parlamentu. — 72

Braganzové, královská dynastie v Portugalsku (1640—1910). — 460

Bratianu, Demeter (1818—1892), rumunský politik. — 332.

Bravo Murillo, Juan (1803—1873), španělský státník, člen strany moderadů, předseda vlády (1851 až 1852). — 509

Brenier, Anatole, baron (1807—1885), francouzský diplomat, ministr zahraničních věcí (1851), vyslanec v Neapoli (1855—1856 a 1859 až 1860), od roku 1861 senátor. — 99

Bright, John (1811—1889), anglický továrník, buržoazní politik, jeden z vůdců freetraderů a zakladatel Ligy proti obilním zákonům; od konce šedesátých let vůdce levého křídla liberální strany; byl několikrát ministrem v liberálních kabinetech. — 14, 64, 69, 104, 206, 276, 278, 446, 631

Brontëová, Charlotte (1816—1855), anglická realistická spisovatelka. — 674

Brougham, Henry Peter, baron (1778 až 1868), anglický právník a literát, ve dvacátých a třicátých letech významný představitel whigovské strany, lord kancléř (1830—1834); v padesátých letech nehrál již v politickém životě význačnější roli. — 52, 197, 324

Brown, George (1790—1865), anglický generál, v letech 1854—1855 velel divizi na Krymu. — 390, 420, 552, 553

Bruat, Armand Joseph (1796—1855), francouzský admirál, roku 1854 velel eskadře, roku 1855 vrchní velitel francouzského černomořského loďstva. — 88, 363, 420

Bruck, Karl Ludwig, baron (1798 až 1860), rakouský státník a diplomat; velkopodnikatel; ministr obchodu, živností a veřejných prací (1848 až 1851), vyslanec v Cařihradě (1853 až 1855), ministr financí (1855 až 1860). — 224, 383

Brunnov, Filipp Ivanovič, baron (1797 až 1875), ruský diplomat, vyslanec (1840—1854, 1858—1860), později velvyslanec (1860—1874) v Londýně. — 49, 63, 82, 94, 168, 200, 354

Brutus (Marcus Junius Brutus) (asi 85

až 42 před n. l.), římský politik, jeden z iniciátorů aristokratického republikánského spiknutí proti Juliu Caesarovi. — 66

Buceta, španělský plukovník, umírněný liberál, účastník buržoazní revoluce ve Španělsku v letech 1854—1856. — 364, 371

Budberg, Alexandr Ivanovič (1798 až 1876), ruský generál; v letech 1853 až 1854 mimořádný komisař v podunajských knížectvích. — 329, 350, 383, 411, 520, 521

Bugeaud de la Piconnerie, Thomas Robert (1784—1849), francouzský generál, od roku 1843 maršál; orleanista, za červencové monarchie člen poslanecké sněmovny, v letech 1848 až 1849 vrchní velitel alpské armády, poslanec Zákonodárného shromáždění. — 289, 290

Buchanan, Andrew (1807—1882), anglický diplomat, v letech 1853 až 1858 vyslanec v Kodani. — 68

Bulwer-Lytton, Edward George Lytton (1803—1873), anglický spisovatel a politik, zprvu whig, od roku 1852 tory, člen parlamentu. — 71

Bunsen, Christian Karl Josias, baron (1791—1860), pruský diplomat, publicista a teolog, vyslanec v Londýně (1842—1854). — 171, 224

Buol-Schauenstein, Karl Ferdinand, hrabě (1797—1865), rakouský státník a diplomat, vyslanec v Petrohradě (1848—1850), později v Londýně (1851—1852), ministerský předseda a ministr zahraničních věcí (1852 až 1859). — 52, 181, 238, 353, 360, 418, 425, 539, 609

Burgoyne, John Fox (1782—1871), anglický generál, vojenský inženýr, od roku 1868 polní maršál; v letech 1854—1855 vojenský poradce a velitel ženijního vojska na Krymu. — 84, 426

Butler, James Armar (1827—1854), anglický důstojník, jeden z organizátorů obrany Silistry roku 1854. — 388, 393

Butt, Isaac (1813—1879), irský advokát a politik, liberál, člen parlamentu; v sedmdesátých letech jeden z organizátorů hnutí za samostatnost Irska (Home-Rule). — 85, 107, 108, 391

Cabrera y Griñó, Ramón, hrabě *de Morella* (1806—1877), španělský generál, reakcionář, jeden z vůdců karlistů. — 400

Caesar, Gaius Julius (asi 100—44 před n. l.), slavný římský vojevůdce a státník. — 368

Calderon de la Barca, Pedro (1600 až 1681), vynikající španělský dramatik. — 470

Calvo de Rozas, Lorenzo, španělský politik, představitel demokraticky smýšlející části buržoazie, účastník buržoazních revolucí 1808—1814 a 1820—1823, jeden z organizátorů hrdinské obrany Zaragozy roku 1808, člen ústřední junty, jeden z iniciátorů svolání cádizských kortesů. — 469

Cambridge, George William Frederick, vévoda (1819—1904), anglický generál, účastník krymské války, vrchní velitel anglické armády (1856 až 1895). — 390, 552, 553, 579

Campomanes, Pedro Rodríguez, hrabě (1723—1803), španělský státník, historik, filolog a ekonom, stoupenec osvícenského absolutismu; ministr financí (1762—1791). — 491

Campuzano, Francisco, španělský generál. — 343

Cañedo, Alonso, španělský kněz, krajní reakcionář, poslanec cádizských kortesů. — 494

Canning, George (1770—1827), anglický státník a diplomat, jeden z vůdců toryů, ministr zahraničních věcí (1807—1809, 1822—1827), ministerský předseda (1827). — 168, 320

Canrobert, François Certain (1809 až 1895), francouzský generál, od roku 1856 maršál, bonapartista, ve třicátých a čtyřicátých letech se zúčastnil dobytí Alžírska; jeden z aktivních účastníků státního převratu z 2. prosince 1851; vrchní velitel francouzské armády na Krymu (září 1854—květen 1855). — 420, 564, 583, 589, 596

car, viz Mikuláš I.

Caradoc, John Hobart, baron *Howden* (1799—1873), anglický diplomat, vyslanec v Madridu (1850—1858). — 372, 427, 428

Cardigan, James Thomas *Brudenell*, hrabě (1797—1868), anglický generál, roku 1854 velel jezdecké brigádě na Krymu. — 390, 531, 579

Cardwell, Edward (1813—1886), anglický státník, jeden z předáků peelovců, později liberál; ministr obchodu (1852—1855), státní sekretář pro Irsko (1859—1861), ministr kolonií (1864—1866) a ministr války (1868—1874). — 248

Carlos, don (1788—1855), bratr Ferdinanda VII., nápadník španělského trůnu, stál v čele reakční feudálně klerikální strany, která v letech 1833—1840 rozpoutala ve Španělsku občanskou válku. — 503, 660

Carnicero, José Clemente, španělský spisovatel z počátku 19. století, autor četných prací z dějin Španělska. — 462

Caro, José Ventura (1742—1809), španělský generál, účastník války za nezávislost (1808—1814). — 475

Carrasco, Augustín, španělský ekonom z první poloviny 19. století. — 430

Castaños y Aragoni, Francisco Javier (1758—1852), španělský generál, účastník války za nezávislost (1808 až 1814), velel španělské armádě v bitvě u Bailénu. — 465, 466, 482

Castelbajac, Barthélemy Dominique Jacques Armand, markýz (1787 až 1864), francouzský generál, legitimista; v letech 1850—1854 vyslanec v Petrohradu, od roku 1856 senátor druhého císařství. — 63, 64, 82, 94

Castro, viz *Pérez de Castro*, Evaristo

Cathcart, George (1794—1854), anglický generál, roku 1854 velel divizi na Krymu. — 552, 569, 579

Cavaignac, Louis Eugène (1802—1857), francouzský generál a politik, umírněný buržoazní republikán, ve třicátých a čtyřicátých letech se zúčastnil dobytí Alžírska; od května 1848 francouzský ministr války, s nevídanou krutostí potlačil červnové povstání pařížských dělníků; v červnu až prosinci 1848 měl v rukou výkonnou moc. — 532

Cavour, Camillo Benso, hrabě (1810 až 1861), italský státník, ideolog a vůdce liberálně monarchistické buržoazie a zburžoaznělé šlechty; předseda sardinské vlády (1852—1859 a 1860—1861); prosazoval politiku sjednocení Itálie shora pod vládou savojské dynastie; orientoval se na podporu Napoleona III.; v roce 1861 předseda první italské vlády. — 99

Cervantes Saavedra, Miguel de (1547 až 1616), slavný španělský spisovatel. — 404, 477, 514, 660

Cincinnatus (Lucius Quinctius Cincinnatus) (5. století před n. l.), římský patricij, konzul (460 před n. l.), diktátor (458 a 439 před n. l.); podle ústního podání žil prostým životem a sám obdělával půdu. — 403

Clanricarde, Ulick John *de Burgh*, markýz (1802—1874), anglický diplomat a politik, whig; velvyslanec v Petrohradě (1838—1841). — 35, 81, 319, 323, 324, 375, 646, 647

Clarendon, George William *Villiers*, hrabě (1800—1870), anglický státník, whig, později liberál; místodržitel Irska (Lord lieutenant of Ireland) (1847—1852), roku 1848 krutě potlačil irské povstání; ministr zahraničních věcí (1853—1858, 1865—1866 a 1868—1870). — 81, 82, 104, 105, 110—113, 122, 134, 135, 140, 172, 176, 182—186, 197, 198, 202, 205, 208, 324, 365, 366, 376, 417, 418, 426

Cobbett, William (1763—1835), anglický politik a publicista, významný představitel maloburžoazního radikalismu, bojoval za demokratizaci anglického politického zřízení. — 197, 278, 632

Cobden, Richard (1804—1865), anglický továrník, buržoazní politik, jeden z vůdců freetraderů a zakladatelů Ligy proti obilním zákonům, člen parlamentu. — 14, 64, 69—71, 103 až 108, 206, 379, 429, 632, 638, 673

Collado, José Manuel, španělský politik, bankéř, progresista, ministr financí (1854—1856). — 344, 427, 508

Concha, José *Gutiérrez de la* (1809 až 1895), španělský generál, reakcionář, vojenský velitel Kuby (1850 až 1852, 1854—1859), krutě potlačil národně osvobozenecké hnutí na Kubě, předseda vlády (1868). — 429

Concha, Manuel *Gutiérrez de la* (1808 až 1874), španělský generál, člen strany moderadů, roku 1854 předseda vojenské junty, jeden z organizátorů potlačení buržoazní revoluce v letech 1854—1856. — 401, 434, 515

Coronini-Cronberg, Johann Baptist, hrabě (1794—1880), rakouský generál, roku 1854 velel sboru v podunajských knížectvích. — 327, 360

Corradi, Fernando (zemřel roku 1885), španělský politik a žurnalista, šéfredaktor listu „Clamor Público". — 507

Cortéz, Hernán (Fernando) (1485 až 1547), španělský dobyvatel, dobyl říši Aztéků (Mexiko) (1519 až 1521). — 457

Cowell, George, anglický dělník, chartista, jeden z vůdců prestonské stávky v letech 1853—1854. — 258

Cowley, Henry Richard Charles *Wellesley*, baron (1804—1884), anglický diplomat, velvyslanec v Paříži (1852 až 1867). — 111

Cromwell, Oliver (1599—1658), vůdce buržoazie a zburžoaznělé šlechty za anglické buržoazní revoluce v 17. století, od roku 1653 lord protektor Anglie, Skotska a Irska. — 638

Cuesta, viz *García de la Cuesta*, Gregorio

Czartoryski, Adam Jerzy, kníže (1770 až 1861), polský magnát; počátkem 19. století důvěrný přítel cara Alexandra I., ruský ministr zahraničních věcí (1804—1806); za polského povstání 1830—1831 předseda prozatímní vlády, po porážce povstání emigroval do Paříže, kde stál v čele polské konzervativně monarchistické emigrace. — 115, 229

Čeodajev, Michail Ivanovič (zemřel roku 1859), ruský generál, účastník války 1812, za krymské války velel armádnímu sboru a záložní pěchotě. — 157, 159, 160

Danilo Njegoš (1826—1860), kníže Černé Hory (1852—1860). — 17, 235, 239, 240

Dannenberg, Petr Andrejevič (1792 až 1872), ruský generál, za krymské války velel jednotkám na Dunaji a na Krymu. — 157, 361, 586, 597

dánský král, viz *Bedřich VII.*

Dargan, anglický podnikatel, stavitel železnic. — 672

Delmas, francouzský emigrant ve Španělsku. — 422

Derby, Edward Geoffrey Smith *Stanley*, od roku 1851 hrabě (1799—1869), anglický státník, vůdce toryů, později jeden z předáků konzervativní strany; ministerský předseda (1852, 1858—1859 a 1866—1868). — 45, 85, 91, 189, 197, 199—201, 278, 599

Děržavin, Gavrila Romanovič (1743 až 1816), významný ruský klasicistický básník. — 335

Deutz, Simon, důvěrník vévodkyně de Berry, zradil ji Thiersovi. — 289

Díaz Porlier, Juan (1788—1815), španělský generál, liberál, ve válce za nezávislost Španělska (1808—1814) velel gerilovým oddílům, byl popraven za pokus o povstání proti absolutistickému režimu Ferdinanda VII. — 482, 498, 504

Dibič, Ivan Ivanovič, hrabě (1785 až 1831), ruský generál-polní maršál, vrchní velitel za rusko-turecké války v letech 1828—1829, velel armádě, která potlačila polské povstání 1830 až 1831. — 177, 293, 298, 323

Dickens, Charles (1812—1870), významný anglický realistický spisovatel. — 365, 674

Disraeli, Benjamin, od roku 1876 hrabě *Beaconsfield* (1804—1881), anglický státník a spisovatel, jeden z předáků toryů, později vůdce konzervativní strany; kancléř pokladu (ministr financí) (1852, 1858—1859 a 1866—1868), ministerský předseda (1868 a 1874—1880). — 63, 71, 103, 108—110, 113, 115, 144, 201, 202, 206, 207, 242, 276—278, 324, 365, 374, 379, 380, 385, 390, 543, 599, 639

Djordje Petrović, černohorský vojevoda, příbuzný Danila Njegoše. — 240

Dohna, Karl Friedrich Emil, hrabě (1784—1859), pruský generál, účastník protinapoleonských válek, v letech 1812—1815 sloužil v ruské armádě, v letech 1848—1854 velel pruské armádě v Královci. — 240

Dotézac, Adolphe (1808—1889), francouzský diplomat, vyslanec v Kodani (1848—1869). — 68

Douglas, Howard (1776—1861), anglický generál a vojenský spisovatel, autor knih o dělostřelectvu a opevňovacích pracích. — 444, 649

Drouyn de Lhuys, Edouard (1805 až 1881), francouzský diplomat a politik, ve čtyřicátých letech umírněný monarchista, orleanista, po roce 1851 bonapartista; ministr zahraničních věcí. — (1848—1849, 1851, 1852—1855, 1862—1866) — 31, 34, 35, 50, 425

Druey, Henri (1799—1855), švýcarský

státník, radikál; člen spolkové rady (1848—1854), roku 1850 president Švýcarského spolku. — 512

Drummond, Henry (1786—1860), anglický politik, tory, člen parlamentu, člen Roebuckova vyšetřovacího výboru (1855). — 106, 107

Ducos, Théodor (1801—1855), francouzský politik, umírněný monarchista, za druhé republiky se připojil k bonapartistům, ministr námořnictva (1851—1855). — 261

Dufour, Guillaume Henri (1787 až 1875), švýcarský generál, buržoazní politik; roku 1847 velel spolkové armádě, která zvítězila nad armádou Sonderbundu; autor četných děl o opevňovacích pracích, o dělostřelectvu a taktice. — 538

Ďugamel, Alexandr Osipovič (1801 až 1880), ruský generál, roku 1848 byl vyslán se zvláštní misí do podunajských knížectví. — 332

Dundas, James Whitley *Deans* (1785 až 1862), anglický admirál, od roku 1852 do ledna 1855 vrchní velitel anglického středomořského loďstva, které se zúčastnilo krymské války. — 27, 108, 121, 235, 251, 253, 310, 420, 421, 571

Dulce y Garay, Domingo, markýz (1808 až 1869), španělský generál, přiklonil se ke straně moderadů; roku 1854 stál v čele vojenského povstání v Madridě, které bylo počátkem buržoazní revoluce v letech 1854—1856. — 19, 326, 341, 343, 353, 360, 363, 364, 427, 429, 434, 515

Duncombe, Thomas Slingsby (1796 až 1861), anglický politik, buržoazní radikál, ve čtyřicátých letech účastník chartistického hnutí, člen parlamentu. — 259

Dunkellin, Ulick *Canning*, baron (narozen roku 1827), anglický důstojník, účastník krymské války, později člen parlamentu. — 647

Dupont de l'Étang, Pierre Antoine (1765—1840), francouzský generál, roku 1808 za války ve Španělsku kapituloval se svou divizí u Bailénu. — 465

Dúst Muhammad (1793—1863), afghánský emír (1826—1839 a 1842 až 1863). — 41, 136

Echagüe, Rafael (1815—1887), španělský důstojník, účastník buržoazní revoluce 1854—1856, člen strany moderadů. — 342, 429

Elío, Francisco Javier (1767—1822), španělský generál a reakční politik, účastník války za nezávislost Španělska (1808—1814), roku 1814 napomáhal nastolení absolutistického režimu Ferdinanda VII., za buržoazní revoluce v letech 1820 až 1823 popraven jako jeden z organizátorů reakční vzpoury. — 482, 498

Ellenborough, Edward *Law*, hrabě (1790 až 1871), anglický státník, tory, generální guvernér Indie (1842 až 1844), první lord admirality (ministr námořnictva) (1846), předseda Kontrolního úřadu pro Indii (1858). — 375

Empecinado, Martín Juan (1775—1825), španělský sedlák, ve válce za nezávislost Španělska (1808—1814) vůdce geril, kortesy jej jmenovaly generálem; účastník buržoazní revoluce 1820—1823, popraven za pokus o povstání proti reakčnímu režimu Ferdinanda VII. — 482

Engels, Bedřich (1820—1895) (viz životopisná data). — 7—12, 16—19, 22, 23

England, Richard (1793—1883), anglický generál, v letech 1854—1855 velel divizi na Krymu. — 552

Enrique María Fernando de Borbón (1823—1870), bratr Francisca de Asís, manžela Isabely II. — 548

Eroles, Joaquín *Ibáñes*, baron (1785 až 1825), španělský generál, za války za nezávislost Španělska (1808 až 1814) velel gerilovým oddílům, za buržoazní revoluce v letech 1820 až 1823 jeden z předáků roajalistického hnutí. — 482

Espartero, Baldomero (1793—1879), španělský generál a politik, předák strany progresistů, regent Španělska (1841—1843), předseda vlády (1854 až 1856). — 21, 363, 368—371, 399 až 406, 411, 412, 422, 429, 430, 432, 506—508, 513—515, 548

Espinasse, Charles Marie Esprit (1815 až 1859), francouzský generál, bonapartista, ve třicátých a čtyřicátých letech se zúčastnil dobytí Alžírska, aktivně se podílel na státním převratu 2. prosince 1851, účastník krymské války. — 531, 532

Esterházy (Eszterházy) *von Galántha*, Valentin Ladislav, hrabě (1814 až 1858), rakouský diplomat, v letech 1854—1858 vyslanec v Rusku. — 238

Evans, George *de Lacy* (1787—1870), anglický důstojník, od roku 1846 generál, liberální politik, člen parlamentu; roku 1854 velel divizi na Krymu. — 552

Fallmerayer, Jakob Philipp (1790 až 1861), německý historik a cestovatel. — 155

Falloux, Alfred (1811—1886), francouzský politik a spisovatel, legitimista a klerikál, roku 1848 dal podnět k zrušení národních dílen a k potlačení červnového povstání v Paříži, ministr školství (1848 až 1849). — 89

Ferdinand I. (1793—1875), rakouský císař (1835—1848). — 129, 130

Ferdinand II. (1810—1859), neapolský král (1830—1859); surově potlačil revoluci v Palermu a Mesině (1848), za bombardování Mesiny dostal přezdívku „král Bomba". — 352, 412, 427, 543

Ferdinand IV. (1285—1312), kastilský a leónský král (1295—1312). — 489

Ferdinand V. Katolický (1452—1516), král (1474—1504) a regent (1507 až 1516) kastilský, jako Ferdinand II. král aragonský (1479—1516). — 455—457

Ferdinand VII. (1784—1833), španělský král (1808 a 1814—1833). — 404, 433, 452, 459, 461—464, 475, 482, 484, 488, 495, 498—505, 657, 658, 660

Fiéron, Jacques Amédée Philippe (narozen roku 1796), francouzský generál, účastník krymské války. — 349

Filder, anglický generál, v letech 1854 až 1855 generální intendant krymské armády. — 386

Filip II. (1527—1598), španělský král (1556—1598). — 472

Filip IV. (1605—1665), španělský král (1621—1665). — 451

Filip V. (1683—1746), španělský král (1700—1746). — 472

Finlen (Finlan), James, významný pracovník chartistického hnutí, v letech 1852—1858 člen výkonného výboru Národního chartistického sdružení. — 139, 152

Fitzherbert, Alleyne, baron *Saint-Helens*

(1753—1839), anglický diplomat, v letech 1783—1787 vyslanec v Petrohradě. — 107
Fitzwilliam, Charles William, hrabě (1786—1857), člen anglického parlamentu, whig. — 375
Flemming, hrabě, pruský diplomat, tajemník pruského vyslanectví ve Vídni (1854— asi 1859). — 360
Flórez, José Segundo *de* (narozen roku 1789), španělský buržoazně liberální historik a publicista. — 400
Floridablanca, José *Moñino*, hrabě (1728—1808), španělský státník a diplomat, stoupenec osvícenského absolutismu, ministr (1777—1792), uskutečnil řadu pokrokových reforem; vystupoval proti francouzské buržoazní revoluci z konce 18. století; roku 1808 předseda ústřední junty, pokoušel se zabránit rozvoji buržoazní revoluce v letech 1808 až 1814. — 468, 469, 474, 491
Forey, Elie Frédéric (1804—1872), francouzský generál, později maršál; ve třicátých a čtyřicátých letech se zúčastnil dobytí Alžírska, bonapartista, jeden z aktivních účastníků státního převratu z 2. prosince 1851, v letech 1854—1855 velel francouzským jednotkám na Krymu. — 254, 553
Fox, William *Johnson* (1786—1864), anglický politik, kazatel a publicista, freetrader, později liberál, člen parlamentu. — 71
Francisco de Asís, María Fernando (1822—1902), manžel španělské královny Isabely II. — 507, 548
František I. (1494—1547), francouzský král (1515—1547). — 192, 371
František I. (1768—1835), rakouský císař (1804—1835); jako František II. císař tzv. svaté říše římské (1792 až 1806). — 129
František Josef I. (1830—1916), rakouský císař (1848—1916). — 92, 125, 130, 287, 312, 328, 329, 345, 395, 427, 539, 547, 548, 599
Fuad efendi, Mehmed (1814—1869), turecký státník, roku 1848 jako vládní komisař v podunajských knížectvích řídil krvavé potlačení národně osvobozeneckého hnutí; v padesátých a šedesátých letech byl několikrát ministrem zahraničních věcí a velkovezírem. — 332, 333

Galway, George Edward *Arundell*, vikomt (1805—1876), anglický aristokrat, tory, člen parlamentu. — 71
García de la Cuesta, Gregorio (1741 až 1811), španělský generál, účastník války za nezávislost Španělska (1808 až 1814). — 467, 481
Garrigò, Antonio María, španělský důstojník, účastník buržoazní revoluce v letech 1854—1856. — 342, 513
Gaskellová, Elisabeth (1810—1865), anglická realistická spisovatelka. — 674
Gejděn (Heyden), Login Petrovič (1772 až 1850), ruský admirál, v bitvě u Navarina roku 1827 velel eskadře, za rusko-turecké války v letech 1828—1829 byl vrchním velitelem ruského loďstva ve Středozemním moři. — 319
Ghika, Georgiu Aléxandru, kníže (1807 až 1857), vládnoucí kníže (hospodar) Moldavska (1849—1853 a 1854—1856). — 383, 384
Gladstone, William Ewart (1809 až 1898), anglický státník, tory, později peelovec, v druhé polovině 19. století předák liberální strany; kancléř pokladu (ministr financí) (1852 až 1855 a 1859—1866) a ministerský předseda (1868—1874, 1880—1885 1886, 1892—1894). — 13, 71, 113, 141—144, 209, 242—245, 247, 248, 522, 617, 630
Godoy, Manuel (1767—1851), ministr španělského krále Karla IV., v letech 1792—1798 a 1801—1808 faktický vládce Španělska, od roku 1795 měl titul „kníže míru"; spolupracoval s francouzskými okupanty, roku 1808 svržen lidovým povstáním. — 452, 459, 462, 468, 469, 490, 509
Goethe, Johann Wolfgang (1749 až 1832), veliký německý spisovatel a myslitel. — 631
Gonzáles Bravo, Luis (1811—1871), španělský státník, jeden z vůdců strany moderadů, předseda vlády (1843 a 1868), ministr vnitra (1866 až 1868), roku 1868 přešel ke karlistům. — 405, 430, 509
Gorčakov, Alexandr Michajlovič, kníže (1798—1883), ruský státník a diplomat, velvyslanec ve Vídni (1854 až 1856), ministr zahraničních věcí (1856—1882). — 345, 353, 354, 360, 425, 609, 635
Gorčakov, Michail Dmitrijevič, kníže (1793—1861), ruský generál, velitel dunajské armády (1853—1854), vrchní velitel jižní armády (od září 1854 do února 1855), později armády na Krymu (únor—prosinec 1855); místodržitel Polského království (1856—1861). — 61, 63, 156, 157, 160, 237, 238, 305, 326, 351, 360 až 362, 383, 410, 411
Gottfried z Bouillonu (asi 1060—1100), vévoda dolnolotrinský (1089 až 1100), jeden z vůdců první křižácké výpravy (1096—1099). — 106
Graham, James Robert (1792—1861), anglický státník, zprvu whig, později peelovec, ministr vnitra (1841 až 1846), první lord admirality (ministr námořnictva) (1830—1834, 1852—1855). — 85, 102, 109, 114, 116, 120, 135, 141, 207, 284, 425, 636, 637
Grach, Friedrich (1812—asi 1856), pruský důstojník, od roku 1841 byl v tureckých službách, roku 1854 jeden z velitelů obrany Silistry. — 299, 300
Grant, James (1802—1879), anglický radikální žurnalista a spisovatel, redaktor listu „Morning Advertiser" (1850—1871). — 646
Granville, George *Leveson-Gower*, hrabě (1815—1891), anglický státník, whig, později jeden z vůdců liberální strany; ministr zahraničních věcí (1851—1852, 1870—1874 a 1880 až 1885), ministr kolonií (1868—1870, 1886); v letech 1852—1854 předseda tajné rady. — 199, 200, 636
Grey, George (1799—1882), anglický státník, whig, ministr vnitra (1846 až 1852, 1855—1858 a 1861—1866) a ministr pro kolonie (1854—1855). — 198, 286
Gribbe, ruský generál, účastník krymské války. — 577
Grimshaw, Mortimer (narozen kolem roku 1827), člen chartistického hnutí, jeden z vůdců prestonské stávky v letech 1853—1854. — 258
Grivas, Theodorakis (1796—1862), řecký generál, vůdce povstání v Epiru. — 228
Gurjev, Dmitrij Alexandrovič, hrabě

(1751—1825), ruský státník, ministr financí (1810—1823). — 77

Habsburkové, dynastie císařů tzv. svaté říše římské (s přestávkami od roku 1273 do roku 1806), španělských králů (1516—1700), rakouských císařů (1804—1867) a císařů rakousko-uherské monarchie (1867 až 1918). — 315, 457

Hadrián z Utrechtu (1459—1523), vychovatel španělského krále Karla I., od roku 1517 kardinál, od roku 1518 velký inkvizitor, v letech 1520 až 1521 regent Španělska, od roku 1522 římský papež pod jménem Hadrián VI. — 452

Halil paša (zemřel roku 1856), turecký voják a státník, byl několikrát ministrem; v letech 1854—1855 kapudan paša (ministr námořnictva). — 51

Hamelin, Ferdinand Alphonse (1796 až 1864), francouzský admirál, v letech 1853—1854 vrchní velitel francouzského loďstva ve Středozemním a Černém moři, ministr námořnictva (1855—1860). — 27, 111, 121, 235, 251, 253, 263, 283, 551

Hamilton, viz *Seymour*, George Hamilton

Hammer-Purgstall, Joseph (1774 až 1856), rakouský buržoazní historik, orientalista, autor prací o dějinách Turecka, v letech 1796—1835 byl v diplomatických službách na Blízkém východě. — 285

Hardinge, Henry, vikomt (1785 až 1856), anglický generál a státník, tory, od roku 1855 polní maršál, ministr války (1828—1830 a 1841 až 1844), generální guvernér Indie (1844—1848), vrchní velitel anglické armády (1852—1856). — 33

Hardwicke, Charles Philip *Yorke*, hrabě (1799—1873), anglický admirál a politik, tory. — 198, 375

Haynau, Julius Jakob (1786—1853), rakouský polní maršál, v letech 1848—1849 krutě potlačil revoluční hnutí v Itálii a v Uhrách. — 522

Heeckeren, Jacob, baron, holandský diplomat, ve třicátých letech vyslanec v Petrohradě, v letech 1842 až 1876 velvyslanec ve Vídni. — 360

Hegel, Georg Wilhelm Friedrich (1770 až 1831), velký německý filosof, objektivní idealista, nejvšestranněji rozpracoval idealistickou dialektiku. — 533

Henley, Joseph Warner (1793—1884), anglický státník, tory, ministr obchodu (1852 a 1858—1859). — 391

Hentze, A., německý důstojník; člen Svazu komunistů, po rozkolu ve Svazu v roce 1850 patřil k Willichově a Schapperově sektářské frakci; svědek obžaloby v kolínském procesu proti komunistům (1852). — 424

Herbert, Sidney (1810—1861), anglický státník, zpočátku tory, později peelovec, tajemník pro vojenské záležitosti (1845—1846 a 1852—1855), ministr války (1859—1860). — 108, 109, 385—390, 610

Herodes (asi 62—4 před n. l.), palestinský král (37—4 před n. l.); podle biblického podání dal v Betlémě vyvraždit všechny děti mladší tří let. — 632

Herreros, Manuel García, španělský politik, liberál, poslanec cádizských kortesů, ministr spravedlnosti (1808 až 1814 a 1820). — 502

Hess, Heinrich, baron (1788—1870), rakouský generál, později polní

maršál; v letech 1848—1849 se aktivně zúčastnil potlačení revoluce v Itálii; v letech 1854—1855 vrchní velitel rakouské armády v Uhrách, Haliči a podunajských knížectvích. — 210, 346, 418, 521, 522

Hildyard, Robert Charles, člen anglického parlamentu, tory. — 389

Hobbes, Thomas (1588—1679), významný anglický filosof, představitel mechanického materialismu; Hobbesovy sociálně politické názory měly výrazně protidemokratickou tendenci. — 71, 272

Horsfall, Thomas Berry (narozen roku 1805), anglický uhlobaron, tory, člen parlamentu. — 106, 117

Hotham, Beaumont, baron (1794 až 1870), anglický generál, tory, později konzervativec, člen parlamentu. — 71

Howden, viz *Caradoc*, John Hobart, baron *Howden*

Hübner, Joseph Alexander, hrabě (1811 až 1892), rakouský diplomat, vyslanec (1849—1856) a velvyslanec v Paříži (1856—1859). — 539

Hughes, T. M., anglický spisovatel z první poloviny 19. století, několik let žil ve Španělsku. — 400, 402, 509

Hume, Joseph (1777—1855), anglický politik, jeden z předáků buržoazních radikálů, člen parlamentu. — 115, 116, 379

Hüsejin paša (Hüseyin paša), turecký generál, roku 1854 jeden z velitelů obrany Silistry. — 135, 338

Chads, Henry Ducie (1788—1868), anglický generál, v letech 1854 až 1855 velel eskadře v Baltském moři. — 389

Chambord, Henri Charles, hrabě (1820 až 1883), poslední představitel starší linie bourbonského rodu, vnuk Karla X., vystupoval pod jménem Jindřich V. jako nápadník francouzského trůnu. — 52

Changarnier, Nicolas Anne Théodule (1793—1877), francouzský generál a buržoazní politik, monarchista; ve třicátých a čtyřicátých letech se zúčastnil dobytí Alžírska; za druhé republiky poslanec Ústavodárného a Zákonodárného shromáždění, po státním převratu z 2. prosince 1851 vypovězen z Francie. — 532

Charras, Jean Baptiste Adolphe (1810 až 1865), francouzský vojenský a politický činitel, umírněný buržoazní republikán; roku 1848 se podílel na potlačení červnového povstání pařížských dělníků; za druhé republiky poslanec Ústavodárného a Zákonodárného shromáždění, vystupoval proti Ludvíku Bonapartovi; po státním převratu z 2. prosince 1851 byl vypovězen z Francie. — 412

Chateaubriand, François René, vikomt *de* (1768—1848), význačný francouzský spisovatel, reakční státník a diplomat, ministr zahraničních věcí (1822—1824), zástupce Francie na veronském kongresu. — 136, 427

Chesney, Francis Rawdon (1789—1872), anglický plukovník, od roku 1855 generál, cestovatel. — 37, 38

Chung Siu-čchüan (1814—1864), jeden z vůdců a ideologů revoluční rolnické války v Číně (1851—1864), vesnický učitel, roku 1851 se postavil do čela tchajpchingského státu a dostal titul Tchien-wang (vládce nebes). — 137

Infantado, Pedro Alcántara *de Toledo*, vévoda (1773–1841), španělský generál, reakční politik, roku 1823 předseda regentské rady, roku 1824 předseda vlády. – 461

Isabela I. (1451–1504), kastilská královna (1474–1504). – 455

Isabela II. (1830–1904), španělská královna (1833–1868). – 136, 140, 341, 342, 353, 364, 367, 368, 370, 402–405, 427, 429, 430, 506, 507, 509, 548, 660

Isabela Francisca (1851–1910), španělská infantka, dcera Isabely II., v padesátých letech princezna asturská. – 507

Iskander beg (Aleksander *Iliński*) (1810 až 1861), turecký generál, původem Polák; ve třicátých a čtyřicátých letech sloužil ve španělské, portugalské, perské a francouzské armádě, zúčastnil se revoluce 1848–1849 v Uhrách, po porážce revoluce emigroval do Turecka a stal se tureckým poddaným; velel částem turecké armády na Dunaji (1853–1854), na Krymu (1855) a na Kavkaze (1855–1856). – 419

Ismail paša (Ismail paša) (1805–1861), turecký generál, původem Čerkes; roku 1853 velel vojenským jednotkám na Dunaji. – 157, 158

Ismail paša (Ismail paša) (György *Kmety*) (1810–1865), turecký generál, původem Maďar; účastník revoluce 1848–1849 v Uhrách, po porážce revoluce emigroval do Turecka a stal se tureckým poddaným; velel částem turecké armády na Dunaji (1853–1854) a na Kavkaze (1854–1855). – 76

Istúriz, Francisco Javier (1790–1871), španělský politik, liberál, zúčastnil se války za nezávislost (1808–1814) a buržoazní revoluce 1820–1823, předseda vlády (1836, 1846 a 1858), velvyslanec v Londýně (1848 a 1858). – 364

Izzet paša, v letech 1853–1854 turecký vojenský guvernér Bělehradu. – 356, 425

Jardine, anglický smírčí soudce v Londýně. – 357

Jelena Pavlovna (1806–1873), ruská velkokněžna, manželka velkoknížete Michala Pavloviče, bratra Mikuláše I. – 164

Jerrold, Douglas William (1803 až 1857), anglický buržoazní spisovatel, humorista a dramatik. – 647

Jindřich IV. (1425–1474), kastilský král (1454–1465 a 1468–1474). – 451, 452

Jindřich IV. (1553–1610), francouzský král (1589–1610). – 192

Jiří III. (1738–1820), anglický král (1760–1820). – 358

Jiří IV. (1762–1830), anglický král (1820–1830). – 267, 427

Jocelyn, Robert, vikomt (1816–1854), anglický důstojník, člen parlamentu. – 102

Jones, Ernest Charles (1819–1869), významný pracovník anglického dělnického hnutí, proletářský básník a publicista, představitel revolučního chartismu, jeden z redaktorů „Northern Star", redaktor „Notes to the People" a „People's Paper"; Marxův a Engelsův přítel. – 15, 86, 138, 139, 152, 413 až 416

Jones, Harry David (1791–1866), anglický generál, vojenský inženýr; v letech 1810–1813 se zúčastnil války ve Španělsku; roku 1854 velel expedičním sborům v Baltském moři, roku 1855 ženijnímu vojsku na Krymu. – 441, 446, 519

Josef II. (1741–1790), císař tzv. svaté říše římské (1765–1790). – 129, 468, 653

Jovellanos y Ramírez, Gaspar (1744 až 1811), španělský státník, spisovatel, právník a ekonom, stoupenec francouzských osvícenců 17. století, vystupoval proti feudálně klerikálnímu režimu ve Španělsku; ministr spravedlnosti (1797–1798), v letech 1808–1810 vedl v ústřední juntě levicovou menšinu. – 463, 468, 469, 474, 491

Juan II. (1405–1454), kastilský a leónský král (1406–1454). – 451

Julián, viz *Sánchez*, Julián

Kalergis, Demetrios (1803–1867), řecký generál a politik, účastník osvobozeneckých bojů řeckého národa proti turecké nadvládě (1821 až 1829), ministr války (1854–1855). – 516

Kalik, Anton (narozen roku 1818), rakouský plukovník, v létě roku 1854 byl vyslán se zvláštní misí do podunajských knížectví. – 425

Kapodistrias, Joanis, hrabě (1776 až 1831), řecký státník; v letech 1809 až 1822 byl v ruských službách, druhý státní sekretář (ministr) zahraničních věcí Ruska (1815–1822), roku 1827 byl zvolen řeckým presidentem (1827–1831). – 516

Karamzin, Nikolaj Michajlovič (1766 až 1826), význačný ruský historik a spisovatel, oficiální historiograf Alexandra I. – 118

Karel I. (1500–1558), španělský král (1516–1556) a císař tzv. svaté říše římské jako Karel V. (1519–1556). – 20, 452, 455–457, 463, 490

Karel I. (1600–1649), anglický král (1625–1649); popraven za anglické buržoazní revoluce v 17. století. – 610

Karel II. (1661–1700), španělský král (1665–1700). – 169, 451

Karel III. (1716–1788), španělský král (1759–1788). – 468, 498

Karel IV. (1748–1819), španělský král (1788–1808). – 452, 459, 468, 502

Karel V., viz *Karel I.*

Karel VI. (1685–1740), císař tzv. svaté říše římské (1711–1740). – 129

Karel X. (1757–1836), francouzský král (1824–1830). – 321, 428

Karel XII. (1682–1718), švédský král (1697–1718). – 601

Karl Ludwig Johann (1771–1847), rakouský arcivévoda, polní maršál, vrchní velitel rakouské armády ve válkách s Francií (1796, 1799, 1805 a 1809), ministr války (1805–1809). – 158

Karolína (1768–1821), anglická královna (1820–1821), manželka Jiřího IV. – 405

Kateřina II. (1729–1796), ruská carevna (1762–1796). – 77, 134, 166, 335

Kellner von Köllenstein, Friedrich, baron (narozen roku 1802), rakouský generál, od roku 1849 pobočník císaře Františka Josefa I. – 92

Kiselev, Nikolaj Dmitrijevič (1800 až 1869), ruský diplomat, v letech 1851–1854 vyslanec v Paříži. – 49, 82, 94, 236

Knight, Frederick Winn (narozen roku

1812), anglický politik, člen parlamentu. — 379

Koburkové, německý šlechtický rod, z něhož pocházely nebo s nímž byly spřízněny dynastie, které vládly v Belgii, Portugalsku, Anglii i v jiných evropských zemích. — 52, 136, 391

Kock, Paul de (asi 1794—1871), francouzský buržoazní spisovatel, autor frivolních románů. — 179

Konstantin Nikolajevič (1827—1892), ruský velkokníže, druhý syn Mikuláše I., generál-admirál, řídil námořní správu (1853—1881) a byl velitelem ruského loďstva (1855 až 1881). — 232, 233, 302

Kornilov, Vladimír Alexejevič (1806 až 1854), vynikající ruský námořní důstojník, viceadmirál, náčelník štábu černomořského loďstva (1849 až 1853), jeden z inspirátorů a organizátorů obrany Sevastopolu. — 46

Kossuth, Lajos (1802—1894), významný činitel maďarského národně osvobozeneckého hnutí, vůdce buržoazně demokratických živlů v revoluci 1848—1849, stál v čele maďarské revoluční vlády; po porážce revoluce emigroval do Turecka, později žil v Anglii a USA. — 33, 115, 178, 229, 285

Kovalevskij, Jegor Petrovič (1811 až 1868), ruský důstojník, cestovatel, spisovatel a diplomat, roku 1853 komisař v Černé Hoře, potom sloužil ve štábech armády na Dunaji (1853 až 1854) a na Krymu (1854). — 240

Kristýna, viz *Marie Kristýna*

Kruzenštern, Nikolaj Ivanovič, ruský generál, za krymské války vojenský gubernátor Oděsy. — 520

Kurakin, Alexandr Borisovič, kníže (1752—1818), ruský diplomat, vicekancléř (1796—1798 a 1801—1802), roku 1807 se zúčastnil podepsání tylžského míru mezi Ruskem a Francií; velvyslanec v Paříži (1808 až 1812). — 460

Labazora, účastník války za nezávislost Španělska (1808—1814), člen ústřední junty. — 475

La Bisbal, Enrique José *O'Donnell*, hrabě (1769—1834), španělský generál, účastník války za nezávislost Španělska (1808—1814); krajně bezzásadový; v období reakce (1814 až 1820) udržoval spojení s liberály a vydával revolucionáře vládě; roku 1820 měl potlačit Riegovo povstání, přešel však k revolucionářům a pokoušel se využít povstání k osobním cílům. — 482, 499, 502

Lacy, Luis *de* (1775—1817), španělský generál, významný účastník války za nezávislost Španělska (1808 až 1814), zastřelen za pokus rozpoutat v Katalánii povstání proti absolutistickému režimu Ferdinanda VII. — 482, 498, 504

Lafayette (La Fayette), Marie Joseph Paul, markýz (1757—1834), francouzský generál, jeden z vůdců velké buržoazie za francouzské buržoazní revoluce z konce 18. století a za červencové buržoazní revoluce roku 1830. — 499

Lally-Tollendal, Trophime Gérard (1751—1830), francouzský politik, za francouzské buržoazní revoluce z konce 18. století patřil ke skupině umírněných roajalistů, představitelů velké buržoazie a zburžoaznělé šlechty. — 469

La Marmora, Alfonso Ferrero (1804 až 1878), italský generál a státník, piemontský ministr války (1848, 1849—1859), roku 1855 velel sardinskému sboru na Krymu, později ministerský předseda. — 351

Lamoricière, Christophe Louis Léon (1806—1865), francouzský generál a politik, umírněný buržoazní republikán, ve třicátých a čtyřicátých letech se zúčastnil dobytí Alžírska, roku 1848 se podílel na potlačení červnového povstání v Paříži, později byl ministrem války v Cavaignacově vládě (červen až prosinec 1848), stál v opozici proti vládě Ludvíka Bonaparta, po státním převratu z 2. prosince 1851 byl vypovězen z Francie. — 532

Lansdowne, Henry *Petty Fitzmaurice*, markýz (1780—1863), anglický státník, whig, v letech 1806—1807 kancléř pokladu (ministr financí), předseda tajné rady (1830—1841, 1846—1852), ministr bez portfeje (1852—1863). — 72, 198

Lara, Juan, španělský generál, ministr války (1851—1853), roku 1854 vojenský velitel Nové Kastilie. — 341, 342, 371

La Rochejaquelein (Larochejacquelein), Henri Auguste Georges, markýz (1805—1867), francouzský politik, člen sněmovny pairů, jeden z vůdců legitimistické strany, za druhé republiky poslanec Ústavodárného a Zákonodárného shromáždění; za druhého císařství senátor. — 63

Lavalette (La Valette), Charles Jean Marie (1806—1881), francouzský státník, bonapartista; v letech 1851 až 1853 velvyslanec v Cařihradě, ministr vnitra (1865—1867), ministr zahraničních věcí (1868—1869). — 103

Layard, Austen Henry (1817—1894), anglický archeolog a politik, buržoazní radikál, později liberál, člen parlamentu. — 71, 101, 102, 189, 202, 203, 318, 379

Lefebvre, Pierre François Joseph (1755 až 1820), francouzský maršál, účastník napoleonských tažení, roku 1808 bojoval ve Španělsku. — 465

Leiningen-Westerburg, Christian Franz, hrabě (1812—1856), rakouský generál, roku 1853 byl vyslán do Cařihradu se zvláštní misí. — 92, 93, 205

Leopold II. (1747—1792), císař tzv. svaté říše římské (1790—1792). — 129

Leopold II. (1797—1870), velkovévoda toskánský (1824—1859). — 543

Liděrs (Lüders), Alexandr Nikolajevič (1790—1874), ruský generál, velel armádnímu sboru na Dunaji (1853 až 1854), jižní armádě (1855), počátkem roku 1856 vrchní velitel krymské armády. — 157, 305, 327, 351, 593

Ligne, Karl Joseph, kníže *de* (1735 až 1814), rakouský generál, diplomat a spisovatel, od roku 1809 polní maršál. — 653

Linage, Francisco (1795—1847), španělský generál, člen strany progresistů, Esparterův přítel a od roku 1835 jeho tajemník, roku 1843 inspektor pěchoty a milice, po svržení Esparterovy diktatury emigroval spolu s ním do Anglie. — 401

Liprandi, Pavel Petrovič (1796—1864), ruský generál, za krymské války velel jednotkám na Dunaji a na Krymu. — 327, 567, 573, 577, 579, 581, 597

Liven (Lieven), Christofor Andrejevič, kníže (1774—1839), ruský diplomat, vyslanec v Berlíně (1810—1812), velvyslanec v Londýně (1812 až 1834). — 319

Livenová (Lievenová), Darja (Dorothea) Christoforovna, kněžna (1785 až 1857), žena ruského diplomata Ch. A. Livena; hrála významnou úlohu v evropských diplomatických kruzích, v jejím salóně v Londýně a v Paříži se scházela vlivná politická společnost. — 617

Liverpool, Robert Banks *Jenkinson*, hrabě (1770—1828), anglický státník, jeden z předáků toryů, byl několikrát ministrem; ministerský předseda (1812—1827). — 659

López, Joaquín María (1798—1855), španělský právník, literát a politik, jeden z vůdců progresistů, roku 1843 předseda vlády. — 401, 404

López Baños, španělský důstojník, zúčastnil se války za nezávislost Španělska (1808—1814) a buržoazní revoluce 1820—1823, jeden z vůdců demokratického křídla španělské buržoazie, roku 1820 ministr války. — 499

Loyd, Samuel Jones, baron *Overstone* (1796—1883), anglický bankéř, whig, iniciátor finanční politiky Roberta Peela, zejména jeho zákona o Anglické bance z roku 1844. — 671

Lozano de Torres, Juan Esteban, španělský politik, reakcionář, v letech 1817—1819 ministr spravedlnosti. — 476

Lucan, George Charles, *Bingham*, hrabě (1800—1888), anglický generál, tory, roku 1854 a počátkem roku 1855 velel jezdecké divizi na Krymu. — 552, 580

Ludvík XI. (1423—1483), francouzský král (1461—1483). — 452

Ludvík XIV. (1638—1715), francouzský král (1643—1715). — 169, 192

Ludvík Filip (1773—1850), vévoda Orleánský, francouzský král (1830 až 1848). — 120, 123, 131, 136, 140, 197, 289, 401, 403, 430

Ludvík Napoleon, viz *Napoleon III.*

Luján, Francisco (1798—1867), španělský generál, spisovatel a učenec, jeden ze zakladatelů španělské akademie věd, od roku 1836 poslanec kortesů, stoupenec strany moderadů, ministr pro rozvoj národního hospodářství (1854, 1856 a 1863). — 411

Luna, Alvaro (1388—1453), ministr Juana II., krále Kastilie a Leónu. — 451

Lyndhurst, John Singleton *Copley*, baron (1772—1863), anglický státník, známý právník, tory; lord kancléř (1827—1830, 1834—1835 a 1841 až 1846). — 318, 321, 647

Lyons, Edmund (1790—1858), anglický admirál; vyslanec v Aténách (1835—1849), roku 1854 zástupce vrchního velitele a roku 1855 vrchní velitel anglického loďstva v Černém moři. — 131, 263, 363, 544, 572

Macaulay, Thomas (1800 až 1859), anglický buržoazní historik a politik, whig, člen parlamentu. — 71

MacGregor, John (1797—1857), anglický statistik a historik, freetrader, člen parlamentu, zakladatel a jeden z ředitelů Královské britské banky (1849—1856). — 71

Mackenzi (Mekenzi), Foma Fomič (zemřel roku 1786), ruský admirál, v letech 1783—1786 velel eskadře

černomořského loďstva, zakladatel Sevastopolu; původem Skot. — 570

Mackinnon, William Alexander (1789 až 1870), anglický politik, zpočátku tory, později liberál, člen parlamentu. — 72

Madvig, Johan Nicolai (1804—1886), dánský filolog a státník, člen rigsdagu (říšského sněmu) (1849 až 1874), předseda rigsradu (říšské rady) (1856—1863). — 437

Maghiero, Georgiu (narozen roku 1804), valašský generál, buržoazní revolucionář, roku 1848 člen prozatímní vlády a velitel revoluční armády ve Valašsku. — 334

Malmesbury, James Howard *Harris*, hrabě (1807—1889), anglický státník, tory, později jeden z předáků konzervativní strany; ministr zahraničních věcí (1852 a 1858 až 1859), lord strážce pečeti (1866 až 1868, 1874—1876). — 91, 92, 197, 199, 200

Manners, John James Robert (1818 až 1906), anglický státník, tory, později konzervativec, ve čtyřicátých letech patřil ke skupině „Mladá Anglie", člen parlamentu, několikrát byl ministrem v konzervativních vládách. — 105

Mansbach, Karl (1790—1867), švédský generál a diplomat, vyslanec ve Vídni (1852—1855). — 360

Manteuffel, Otto Theodor (1805 až 1882), pruský státník, představitel šlechtické byrokracie; ministr vnitra (1848—1850), ministerský předseda a ministr zahraničních věcí (1850 až 1858). — 17, 100, 171, 212—214, 230, 232, 235, 240, 241

Marchesi y Oleaga, José María (1801 až 1879), španělský generál, člen strany moderadů, vojenský guvernér Katalánie (1853—1854), ministr války (1864). — 370

Marie Amálie (1782—1866), francouzská královna (1830—1848), manželka Ludvíka Filipa. — 372

Marie Anna Neuburská (1667—1740), španělská královna (1689—1700), manželka Karla II. — 451, 452

Marie Kristýna (1806—1878), španělská královna (1829—1833), manželka Ferdinanda VII., regentka království (1833—1840). — 344, 364, 367, 370, 401, 404, 411, 422, 423, 430, 507—509, 513, 514

Marie Luisa Parmská (1751—1819), španělská královna (1788—1808), manželka Karla IV. — 452, 459

Marie Terezie (1717—1780), rakouská arcivévodkyně (1740—1780), císařovna tzv. svaté říše římské (1745 až 1780). — 126, 127

Marliani, Manuel (zemřel roku 1873), politik a historik, do roku 1859 žil ve Španělsku, potom emigroval do Itálie. — 400, 427

Marmont, Auguste Frédéric Louis *de* (1774—1852), francouzský maršál, účastník napoleonských tažení, v dubnu 1814 přešel na stranu Bourbonů, za červencové revoluce velel armádě Karla X. — 132

Maroto, Rafael (1783—1847), španělský generál, reakcionář, vrchní velitel karlistické armády (1838 až 1840). — 400

Martignac, Jean Baptiste Sylvère *Gay de* (1778—1832), francouzský advokát a reakční politik, roajalista, roku 1823 se zúčastnil potlačení španělské buržoazní revoluce, v letech 1828—1829 byl ministrem vnitra a fakticky řídil celou vládu. — 504, 505

Martínez de la Rosa, Berdejo *Gómez y Arroyo* (1789—1862), španělský spisovatel a politik, aktivní účastník buržoazních revolucí v letech 1808 až 1814 a 1820—1823, jeden z vůdců strany moderadů, předseda vlády (1834—1835), ministr vnitra (1844 až 1846). — 364

Marx, Karel (1818—1883) (viz životopisná data). — 7—23, 138, 146—147

Matuševič, Andrej, hrabě (1796 až 1842), ruský diplomat, zúčastnil se kongresu v Opavě (1820) a Veroně (1822) a londýnské konference (1830). — 319

Mavrokordatos, Alexandros, kníže (1791 až 1865), řecký politik a státník, předseda prvního řeckého národního shromáždění (1822), předseda první vlády (1823), vyslanec v Paříži (1850—1854), ministerský předseda (1841, 1844, 1854—1855). — 276, 520, 521

Mazarin, Jules (1602—1661), francouzský státník, kardinál; od roku 1643 ministr, do plnoletosti Ludvíka XIV. faktický vládce Francie. — 195

Mazarredo, Manuel (1807—1857), španělský generál, reakcionář, ministr války (1847), roku 1854 vojenský velitel Baskicka. — 369

Mazzini, Giuseppe (1805—1872), italský revolucionář, buržoazní demokrat, jeden z vůdců národně osvobozeneckého hnutí v Itálii, roku 1849 stál v čele prozatímní vlády římské republiky, roku 1850 jeden z organizátorů Ústředního výboru evropské demokracie v Londýně. — 178, 229, 512

Mecklenburg-Strelitz, Georg, kníže (1824 až 1876), německý šlechtic, generál v ruských službách. — 209

Mediciové, italský šlechtický, původně kupecký rod; vládl ve Florencii od 15. do 18. století. — 169

Mehmed II. (1430—1481), turecký sultán (1451—1481). — 122, 169, 330

Mehmed IV. (asi 1641— asi 1692), turecký sultán (1648—1687). — 192

Mehmed paša (asi 1810—1871), turecký vojenský činitel a státník, počátkem roku 1854 kapudan paša (ministr námořnictva), později veliký vezír. — 121

Mehmed Ali paša (1807—1868), turecký vojenský činitel a státník, od roku 1852 do 13. května 1853 veliký vezír, potom ministr války (1853—1854). — 121

Melbourne, William *Lamb*, vikomt (1779 až 1848), anglický státník, whig, ministr vnitra (1830—1834), ministerský předseda (1834 a 1835 až 1841). — 85, 617

Melgar, Juan Tomás *Cabrera*, hrabě (1652—1705), ministr španělského krále Karla II. (1693—1699), po lidovém povstání roku 1699 vypovězen ze Španělska. — 452

Mensdorff-Pouilly, Alexander, hrabě (1813—1871), rakouský státník, vyslanec v Petrohradě (1852—1853). — 238

Menšikov, Alexandr Sergejevič, kníže (1787—1869), ruský admirál a státník, roku 1853 mimořádný vyslanec v Turecku, vrchní velitel ruských pozemních a námořních sil na Krymu (1853—únor 1855). — 46, 63, 93, 105, 110—113, 120, 175, 179, 182, 186, 203—205, 534, 536, 537, 539, 540, 544, 545, 547, 548, 553 až 556, 564, 567—570, 574, 583, 584, 589, 592, 613

Merlin, Christophe Antoine (1771 až 1852), v letech 1808—1813 generál francouzské okupační armády ve Španělsku. — 466

Metaxas, Andreas, hrabě (asi 1786 až 1860), řecký státník a diplomat, ministerský předseda (1843—1844), vyslanec v Cařihradě (1850—1854). — 219, 220, 224, 225

Metternich, Klemens, kníže (1773 až 1859), rakouský reakční státník a diplomat, rozhodný nepřítel demokratického a revolučního hnutí, ministr zahraničních věcí (1809 až 1821) a kancléř (1821—1848), jeden z organizátorů Svaté aliance. — 57, 118, 119, 317, 322

Meyendorf, Petr Kazimirovič, baron (1796—1863), carský diplomat, v letech 1850—1854 ruský vyslanec ve Vídni. — 52, 181, 238

Meza, Christian Julius (1792—1865), dánský generál, generální inspektor dělostřelectva. — 422

Miall, Edward (1809—1881), anglický publicista, disenterský kazatel, buržoazní radikál, ve čtyřicátých letech koketoval s chartismem, bojoval proti anglikánské církvi; člen parlamentu. — 72

Michal Nikolajevič (1832—1909), ruský velkokníže, čtvrtý syn Mikuláše I. — 178

Michal Obrenovič (1823—1868), srbský kníže (1839—1842 a 1860—1868). — 48, 57

Michel, William, anglický lékař, člen parlamentu. — 72

Mikuláš I. (1796—1855), ruský car (1825—1855). — 27, 34, 35, 43, 44, 46, 50, 55, 56, 58, 63, 64, 68, 71, 75, 76, 78, 81, 84, 87—89, 94, 95, 103 až 106, 111, 122, 131, 133, 135, 137, 140, 161, 163—186, 188, 197, 199 až 201, 205, 210, 211, 226, 230, 232, 236, 238, 248, 250, 265, 283, 306, 312, 315, 317, 327, 335, 345, 350, 363, 365, 377, 378, 384, 412, 418, 421, 427, 446, 519, 548, 560, 588 až 590, 602, 609, 610, 615, 637, 647, 652, 674

Milnes, Richard *Monckton* (1809 až 1885), anglický spisovatel a politik, zpočátku tory, ve druhé polovině 19. století liberál, člen parlamentu. — 72, 154

Miloš Obrenovič (1780—1860), srbský kníže (1817—1839 a 1858—1860), zakladatel dynastie Obrenovičů. — 48, 57

Mina, Francisco Javier (1789—1817), španělský buržoazní revolucionář, ve válce za nezávislost Španělska (1808—1814) jeden z vůdců geril; roku 1814 po nezdařeném pokusu o povstání proti absolutismu odjel do Ameriky, kde padl v bojích za nezávislost Mexika. — 480, 482, 504

Mina (Espoz y Mina), Francisco (1781—1836), španělský generál, ve válce za nezávislost Španělska (1808 až 1814) jeden z vůdců geril, účastník buržoazní revoluce v letech 1820—1823, v letech 1833—1836 bojoval proti karlistům. — 482

Minié, Claude Etienne (1804—1879), francouzský důstojník, vynalezl pušku nového typu. — 271, 273, 572, 585, 587

Minich (Münnich), Christofor Antonovič (1683—1767), ruský generálpolní maršál, stavitel pevností, vrchní velitel ruské armády za ruskoturecké války (1735—1739); původem Němec. — 396

Mohamed, Abul Kásim ibn Abdallah (asi

570—632), zakladatel islámu. — 403, 415

Molesworth, William (1810—1855), anglický státník, liberál (stoupenec tzv. mayfairských radikálů), člen parlamentu, vedoucí úřadu veřejných prací (1853—1855) a ministr pro kolonie (1855). — 71, 141, 227, 672

Molitor, Gabriel Jean Joseph (1770 až 1849), francouzský generál, roku 1823 za intervence ve Španělsku velel armádnímu sboru. — 657

Moltke, Helmuth Karl Bernhard (1800 až 1891), pruský důstojník, později generál polní maršál, vojenský spisovatel, reakcionář, jeden z ideologů pruského militarismu a šovinismu; v letech 1835—1839 sloužil v turecké armádě; náčelník pruského (1857 až 1871) a císařského (1871—1888) generálního štábu. — 299

Mon, Alejandro (1801—1882), španělský politik, liberál, ministr financí (1837, 1844—1846), předseda vlády (1864). — 344, 430

Monck, Charles Stanley, vikomt (1819 až 1894), anglický politik, liberál, lord pokladu (1855—1858), guvernér Kanady (1861—1866 a 1867 až 1868). — 71

Monroe, James (1758—1831), americký státník, president USA (1817 až 1825); člen republikánské strany. — 427, 504

Montalembert, Charles (1810—1870), francouzský politik a publicista, za druhé republiky poslanec Ústavodárného a Zákonodárného shromáždění, orleanista, vůdce katolické strany. — 89

Montalembert, Marc René (1714 až 1800), francouzský generál, vojenský inženýr, vypracoval nový systém opevňovacích prací široce uplatňovaný v 19. století. — 407, 439, 534, 572, 663

Montemolin, Carlos Luis María (1818 až 1861), španělský infant, nejstarší syn dona Carlose, v padesátých letech nápadník španělského trůnu pod jménem Karel VI. — 140, 364

Montesquieu, Charles (1689—1755), významný francouzský buržoazní sociolog, ekonom a spisovatel, představitel buržoazního osvícenství 18. století, teoretik konstituční monarchie. — 469

Montijo, Eugenio *Palafox y Portocarrero*, hrabě, španělský dobrodruh. — 482

Montpensier, Antoine Marie Philippe Louis, vévoda (1824—1890), syn francouzského krále Ludvíka Filipa, manžel španělské infantky Marie Luisy Fernandy, v letech 1868 až 1869 se ucházel o španělský trůn. — 136, 140

Montpensier, Marie Luisa Fernanda, vévodkyně (1832—1897), španělská infantka, manželka syna Ludvíka Filipa. — 140

Moore, George Henry (1811—1870), irský politik, jeden z vůdců hnutí na ochranu práv pachtýřů, člen parlamentu. — 208

Moreno, Antonio Guillermo, španělský bankéř a politik. — 344

Morillo, Pablo (1778—1837), španělský generál, účastník války za nezávislost Španělska (1808—1814), v letech 1815—1820 velel španělské armádě, která měla potlačit národně osvobozenecký boj ve španělských koloniích v Jižní Americe, za buržoazní revoluce 1820—1823 stál na straně kontrarevoluce. — 400, 658

Morla, Tomás (1752—1820), španělský generál, člen ústřední junty, roku 1808 přešel na stranu francouzských okupantů, ve vládě Josefa Bonaparta byl ministrem války a námořnictva. — 481

Mounier, Jean Joseph (1758—1806), francouzský politik; za francouzské buržoazní revoluce z konce 18. století patřil ke skupině umírněných roajalistů, představitelů velké buržoazie a zburžoaznělé šlechty. — 469

Mulgrave, lord, viz *Normanby*, George Augustus Constantin *Phipps*, markýz

Muñoz, Augustín Fernando, vévoda *de Riánsares* (1808—1873), důstojník tělesné gardy, manžel španělské královny regentky Marie Kristýny. — 509, 514

Muñoz Benavente, José (Pucheta) (1820 až 1856), španělský toreador, účastník buržoazní revoluce 1854—1856, jeden z vůdců madridského lidu, padl v boji na barikádách. — 422, 429

Muñoz Torrero, Diego (1761—1829), španělský duchovní, rektor university v Salamance, jeden z nejradikálnějších poslanců cádizských kortesů (1810—1813), účastník buržoazní revoluce 1820—1823. — 494

Muñoz, madame, viz *Marie Kristýna*

Muntz, George Frederick (1794 až 1857), anglický politik, buržoazní radikál, člen parlamentu. — 273

Murat, Joachim (1767—1815), francouzský maršál, účastník napoleonských tažení, roku 1808 vrchní velitel francouzské armády ve Španělsku, neapolský král (1808—1815). — 412, 459

Murat, Napoléon Lucien Charles, princ (1803—1878), francouzský politik za druhé republiky a druhého císařství; syn předchozího, bratranec Napoleona III. — 28, 412

Mure, William (1799—1860), anglický filolog a historik, helénista; tory, člen parlamentu. — 72

Musa paša (asi 1810—1854), turecký generál, v letech 1853—1854 velel armádě u Silistry. — 301, 336

Nadaud, Martin (1815—1898), francouzský zedník, publicista, Proudhonův stoupenec, v letech 1849 až 1851 poslanec Zákonodárného shromáždění, přiklonil se k Hoře, po státním převratu z 2. prosince 1851 vypovězen z Francie, do roku 1859 žil v emigraci v Anglii. — 138

Napier, Charles (1786—1860), anglický admirál, zúčastnil se bojů v Portugalsku (1810 a 1834) a v Sýrii (1840); roku 1854 velel anglickému loďstvu v Baltském moři. — 82, 96, 131, 141, 260, 262, 310, 348, 350, 357, 389, 420, 445, 446, 543, 661

Napoleon I. Bonaparte (1769—1821), francouzský císař (1804—1814 a 1815). — 20, 123, 184, 192, 263, 267, 272, 275, 276, 285, 427, 452, 459, 461, 462, 466, 467, 470, 472, 478, 479, 491, 496, 538, 540, 541, 560, 563, 583, 584, 586, 587, 594, 600—602, 605, 613, 625

Napoleon III. (Ludvík Bonaparte) (1808—1873), synovec Napoleona I., president druhé republiky (1848 až 1851), francouzský císař (1852 až 1870). — 16, 17, 28, 43, 58, 63, 65, 78, 89, 91, 94, 99, 100, 103, 107, 120, 123, 131, 136, 139, 140, 171, 188, 261, 265, 271, 275, 276, 286, 288, 291, 357, 363, 365, 372, 387, 391, 412, 513, 519, 531, 532, 539 až 541, 543, 547, 550, 564, 599

Napoleon, princ, viz *Bonaparte*, Joseph Charles Paul
Narváez, Ramón María, vévoda (1800 až 1868), španělský generál a reakční státník, předák strany moderadů, předseda vlády (1844—1846, 1847 až 1851, 1856—1857, 1864—1865 a 1866—1868), krutě potlačoval revoluční akce lidu. — 343, 344, 364, 368, 400—402, 404, 405, 411, 412, 429, 430
Násiruddín (1831—1896), perský šáh (1848—1896). — 34, 35
Nasmyth, Charles (1826—1861), anglický důstojník, válečný dopisovatel listu „Times" při štábu Omera paši na Dunaji. — 301, 336, 337, 388, 393
Navarro (zemřel roku 1817), španělský revolucionář, popraven za pokus vyhlásit ve Valencii ústavu z roku 1812. — 504
Nemours, Louis Charles Philippe Raphaël, vévoda *de* (1814—1896), druhý syn francouzského krále Ludvíka Filipa. — 52
Nesselrode, Karl Vasiljevič, hrabě (1780 až 1862), carský státník a diplomat, ministr zahraničních věcí (1816 až 1856), od roku 1845 kancléř. — 68, 109, 110, 112, 118, 161, 165, 170, 179, 180, 199, 205, 211, 230, 238, 425
Newcastle, Henry Pelham *Clinton*, vévoda (1811—1864), anglický státník, peelovec, ministr války a kolonií (1852—1854), ministr války (1854 až 1855) a ministr pro kolonie (1855 až 1864.) — 279, 286, 318, 365, 366, 545, 616, 617
Ney, Michel (1769—1815), francouzský maršál, účastník napoleonských tažení, v letech 1808—1811 bojoval ve Španělsku. — 475
Norfolk, Henry Charles *Howard*, vévoda (1791—1856), anglický aristokrat, whig. — 33
Normanby, Constantine Henry *Phipps*, hrabě *Mulgrave*, markýz (1797 až 1863), anglický státník, whig, místodržitel Irska (1835—1839), ministr války a kolonií (1839), ministr vnitra (1839—1841); v letech 1846 až 1852 velvyslanec v Paříži. — 358, 359
Normanby, George Augustus Constantine *Phipps*, markýz (1819—1890), britský státník. — 358
Notaras, Lukas (zemřel roku 1453), významný byzantský státník, velitel loďstva, vůdce protikatolické strany, po dobytí Cařihradu zavražděn na rozkaz sultána Mehmeda II. — 122

Obrenovičové, knížecí (1817—1842 a 1858—1882), později královská (1882—1903) dynastie v Srbsku. — 48, 57
Obručev, Alexandr Afanasjevič, ruský generál. — 47, 55
O'Connell, Daniel (1775—1847), irský advokát a buržoazní politik, vůdce pravého, liberálního křídla národně osvobozeneckého hnutí. — 85
O'Daly, Pedro, španělský důstojník, zúčastnil se války za nezávislost Španělska (1808—1814) a buržoazní revoluce 1820—1823. — 499
O'Donnell, Leopoldo, hrabě *de Lucena* (1809—1867), španělský generál a reakční politik, jeden z vůdců strany moderadů, roku 1854 se pokoušel využít revoluční nálady ve Španělsku k nastolení vojenské diktatury, jako ministr války rozdrtil buržoazní revoluci z let 1854—1856, předseda reakční vlády (1856, 1858 až 1863 a 1865—1866). — 19, 326, 341 až 343, 353, 360, 363, 364, 368, 371, 372, 401, 411, 412, 422, 427, 499, 509, 514, 515
Oliveira, Benjamin, člen anglického parlamentu. — 72
Olozaga, Salustiano *de* (1805—1873), španělský státník a diplomat, jeden z vůdců progresistů, předseda vlády (1843), vyslanec v Paříži (1840 až 1843 a 1854), účastník buržoazní revoluce z let 1854—1856. — 401, 404, 405, 430
Oltra, španělský důstojník, účastník buržoazní revoluce 1820—1823. — 500
Ömer paša (Michail *Latas*) (1806 až 1871), turecký generál, původem Chorvat, ve dvacátých letech sloužil v rakouské armádě, počátkem třicátých let se stal tureckým poddaným; velel turecké armádě ve Valašsku (1848—1849), v Černé Hoře (1853), byl vrchním velitelem armády na Dunaji (1853—1854), na Krymu (1855) a na Kavkaze (1855 až 1856). — 27, 56, 61, 76, 84, 90, 96, 97, 156, 158, 159, 216, 217, 280 až 282, 293, 301, 306, 313, 322, 333, 338, 361, 362, 382, 387, 388, 390, 394, 395, 410, 419, 425, 426, 521, 522, 539, 542, 545, 547, 598, 612
Orleáni, královská dynastie ve Francii (1830—1848). — 52, 136, 513
Orlov, Alexej Fjodorovič, hrabě, od roku 1856 kníže (1786—1861), ruský vojenský činitel a státník, diplomat, uzavřel drinopolskou (1829) a hünkjariskeleskou smlouvu (1833) s Tureckem, vedl ruskou delegaci na pařížském kongresu (1856). — 75, 80, 83, 87, 88, 99, 210, 238
Orlov, Nikolaj Alexejevič, kníže (1827 až 1885), ruský plukovník, roku 1854 se zúčastnil útoku na Silistru; později generál a diplomat, několikrát zastupoval Rusko v řadě evropských zemí. — 302, 305
Oropesa, Emmanuel Joaquín, hrabě (1642—asi 1707), ministr španělského krále Karla II. (1685 až 1691 a 1698—1699), po lidovém povstání roku 1699 vypovězen ze Španělska. — 452
Orozco, španělský důstojník, účastník buržoazní revoluce ve Španělsku v letech 1854—1856. — 353
Örsted, Anders Sandöe (1778—1860), dánský právník a státník, v letech 1853—1854 ministerský předseda. — 68
Oskar I. (1799—1859), švédský a norský král (1844—1859). — 209, 421, 437, 446
Ostěn-Saken (Osten-Sacken), Dmitrij Jerofejevič (1789—1881), ruský generál, za krymské války velel sborům v jižním Rusku (1853—1854), velitel sevastopolské posádky (konec roku 1854—1855). — 38, 61, 157, 250, 251, 521, 586
O'Sullivan de Grass, Alphonse Albert Henri, hrabě (1798—1866), belgický diplomat, v letech 1837—1866 vyslanec ve Vídni. — 360
Oto I. (1815—1867), bavorský princ, později řecký král (1832—1862). — 120, 135, 219, 239, 254, 276, 360, 516
Otway, Arthur John (1822—1912), člen parlamentu, v padesátých letech tory. — 357, 358, 366, 391
Owen, Robert (1771—1858), velký anglický utopický socialista. — 86
Ozerov, ruský diplomat, roku 1853

prozatímní chargé d'affaires v Cařihradě. — 92

Padilla, Juan *de* (asi 1490—1521), španělský šlechtic, jeden z vůdců povstání kastilských měst v letech 1520—1522 (povstání komunérů), po porážce u Villalaru popraven. — 456

Pacheco, Juan, markýz *de Villena* (1419 až 1474), ministr kastilského krále Jindřicha IV. — 451, 452

Pacheco y Gutiérrez Calderón, Joaquín Francisco (1808—1865), španělský právník, spisovatel a politik, člen strany moderadů, účastník buržoazní revoluce z let 1854—1856, ministr zahraničních věcí (1854). — 411

Paikos, A., řecký státník, v letech 1851 až 1854 ministr zahraničních věcí. — 239

Paine, Thomas (1737—1809), anglický radikální publicista, republikán, zúčastnil se války za nezávislost Spojených států amerických a francouzské buržoazní revoluce z konce 18. století. — 391

Paixhans, Henri Joseph (1783—1854), francouzský generál, vojenský inženýr a vynálezce, autor řady prací o dělostřelectvu. — 30, 389

Pakington, John Somerset (1799 až 1880), anglický státník, tory, později konzervativec; ministr války a kolonií (1852), první lord admirality (ministr námořnictva) (1858 až 1859 a 1866—1867) a ministr války (1867—1868). — 366

Palafox y Melci, Francisco (narozen roku 1774), španělský politik, účastník války za nezávislost Španělska (1808—1814), člen ústřední junty (1808—1809), vyloučen z junty, protože byl proti svolání kortesů a pokoušel se nastolit ve Španělsku regentskou vládu. — 481

Palafox y Melci, José (1776—1847), španělský generál, účastník války za nezávislost Španělska (1808—1814), v letech 1808—1809 řídil obranu Zaragozy. — 465

Palmerston, Henry John *Temple*, vikomt (1784—1865), anglický státník, zpočátku tory, od roku 1830 jeden z předáků whigů, opíral se o pravicové živly této strany; ministr zahraničních věcí (1830—1834, 1835—1841 a 1846—1851), ministr vnitra (1852 až 1855) a ministerský předseda (1855—1858 a 1859—1865). — 13, 27, 40, 42, 64—66, 71, 80—82, 113, 115—117, 135, 136, 141, 189, 200, 202, 203, 206, 207, 248, 262, 279, 286, 317, 318, 320, 323, 324, 333, 365, 366, 379, 380, 382, 391, 392, 403, 415, 427, 516, 544, 548, 609, 616, 617, 638

Paňutin, Fjodor Sergejevič (1790 až 1865), ruský generál, na začátku krymské války velel sboru, v letech 1855—1856 záložní armádě v jihozápadním Rusku. — 327, 339, 652

Parque-Castrillo, Diego *Cañas y Portocarrero*, vévoda (1755—1832), španělský generál, zúčastnil se války za nezávislost Španělska (1808—1814) a buržoazní revoluce v letech 1820 až 1823, roku 1820 předseda kortesů. — 461

Paskevič, Ivan Fjodorovič, kníže (1782 až 1856), ruský generál-polní mašál, od léta 1831 byl vrchním velitelem ruské armády, která potlačila polské povstání 1830—1831, od roku 1832 místodržitel Polského království, roku 1849 vrchní velitel ruské armády, která se podílela na potlačení revoluce v Uhrách; roku 1854 vrchní velitel armády na západních a jižních hranicích Ruska, v květnu až červnu velel armádě na Dunaji. — 76, 229, 280, 302, 303, 305, 314, 327, 337, 350, 396

Pastor Díaz, Nicomedes (1811—1863), španělský politik a literát, člen strany moderadů, senátor, vyslanec v Turíně (1854). — 430

Pedro V. (1837—1861), portugalský král (1853—1861). — 364

Peel, Robert (1788—1850), anglický státník, vůdce umírněných toryů, nazvaných podle něho peelovci; ministr vnitra (1822—1827 a 1828 až 1830), ministerský předseda (1834—1835, 1841—1846); s podporou liberálů prosadil zrušení obilních zákonů (1846). — 85, 102, 163, 199, 200, 616, 671, 672

Peithmann, německý pedagog. — 357 až 359, 366, 391

Pelham, Frederick Thomas (1808 až 1861), důstojník anglického námořnictva, od roku 1858 viceadmirál. — 444

Pélissier, Jean Jacques (1794—1864), francouzský generál, od roku 1855 maršál, ve třicátých až padesátých letech se zúčastnil dobytí Alžírska, vrchní velitel francouzské armády na Krymu (květen 1855—červen 1856). — 84

Pérez de Castro, Evaristo (1778—1848), španělský politik, liberál, poslanec cádizských kortesů (1810—1813), účastník buržoazní revoluce v letech 1820—1823, předseda vlády (1838—1840). — 502

Persigny, Jean Gilbert Victor, hrabě (1808—1872), francouzský státník, bonapartista, poslanec Zákonodárného shromáždění (1849—1851), jeden z organizátorů státního převratu z 2. prosince 1851, ministr vnitra (1852—1854 a 1860—1863).— 58

perský šáh, viz *Násiruddín*

Petr I. (1672—1725), od roku 1682 ruský car; roku 1721 přijal titul imperátor celé Rusi. — 589, 613, 661, 663

Pezuela y Ceballos, Juan (1809—1906), španělský generál a vojenský spisovatel, člen strany moderadů, ministr námořnictva (1846), od roku 1867 senátor. — 401

Phipps, Charles Beaumont (1801 až 1866), anglický plukovník, od roku 1847 tajemník prince Alberta. — 358, 359

Pidal, Pedro José (1800—1865), španělský reakční politik, člen strany moderadů, předseda kortesů (1843), ministr vnitra (1844—1848), ministr zahraničních věcí (1848—1851). — 344

Pius IX. (1792—1878), římský papež (1846—1878). — 89, 106, 197

Pizarro, Francisco (asi 1475—1541), španělský dobyvatel, ve třicátých letech 16. století podrobil Španělsku říši Inků (Peru). — 457

Pombal, Sebastian José (1699—1782), portugalský státník, stoupenec osvícenského absolutismu, faktický vládce Portugalska (1756—1777). — 468

Pompeius (Gnaeus Pompeius Magnus) (106—48 před n. l.), římský vojevůdce a státník. — 368

Ponsonby, John, vikomt (asi 1770 až 1855), anglický diplomat, vyslanec v Neapoli (1832), velvyslanec v Cařihradě (1832—1841) a ve Vídni (1846—1850). — 189

Popovič, Timotheus (1795—1867), ra-

kouský generál, za rakouské okupace podunajských knížectví roku 1854 vojenský guvernér Bukurešti. — 522
Porlier, viz *Díaz Porlier*, Juan
Pozzo di Borgo, Karl Osipovič, hrabě (1764—1842), ruský diplomat, původem z Korsiky; od roku 1814 do 1821 vyslanec, v letech 1821—1835 velvyslanec v Paříži, později v Londýně (1835—1839). — 115, 117, 118, 166, 635
Pradt, Dominique Dufour *de* (1759 až 1837), francouzský duchovní, diplomat, publicista a historik. — 477, 480, 488
Prim y Prats, Juan (1814—1870), španělský generál a politik, jeden z vůdců strany progresistů, účastník buržoazních revolucí z let 1834 až 1843 a 1854—1856, v letech 1843 až 1844 krutě potlačil povstání republikánů a levého křídla progresistů v Katalánii. — 523
Príncipe y Vidaud, Miguel Augustín (1811—1866), španělský spisovatel, autor řady historických a literárně historických prací, progresista. — 404
Pritchett, Robert Taylor (1828—1907), anglický puškař, zdokonalil Miniéovu pušku. — 270
pruský král, viz *Bedřich Vilém IV.*
Pruský, princ, titul pruského následníka trůnu; zde viz *Vilém I.*
Pucheta, viz *Muñoz Benavente*, José
Pujol, Louis, francouzský publicista, blanquista, účastník červnového povstání roku 1848 ve Francii a revolučních událostí ve Španělsku roku 1854. — 422

Quesada y Matheus, Jenaro *de* (1818 až 1889), španělský generál, v roce 1854 vojenský velitel Madridu. — 342
Quintana, Manuel José (1772—1857), španělský básník a politik, stoupenec francouzských osvícenců 18. století, účastník buržoazních revolucí z let 1808—1814 a 1820—1823, v letech 1808—1810 tajemník ústřední junty. — 470, 478
Quiroga, Antonio (1784—1841), španělský důstojník, liberál, účastník války za nezávislost Španělska (1808 až 1814) a buržoazní revoluce z let 1820—1823. — 499—501

Radecký (Radetzky), Josef, hrabě (1766—1858), rakouský polní maršál, od roku 1831 velel rakouskému vojsku v severní Itálii, v letech 1848 až 1849 surově potlačil revoluční a národně osvobozenecké hnutí v Itálii, v letech 1850—1856 generální guvernér Lombardie a Benátska. — 217, 346, 351, 585
Raglan, Fitzroy James Henry *Somerset*, baron (1788—1855), anglický generál, od roku 1854 maršál; jako Wellingtonův štábní důstojník se zúčastnil bojů proti Napoleonovi I. (1808—1814 a 1815); náčelník kanceláře vrchního velitele (1827 až 1852), náčelník intendantury (1852 až 1854), vrchní velitel anglické armády na Krymu (1854—1855). — 279, 305, 308, 386, 390, 394, 420, 426, 531, 533, 536, 544, 545, 562, 564 až 566, 570, 572, 575, 580, 581, 583, 584, 589, 612, 616, 617, 619, 622
rakouský císař, viz *František Josef I.*
Redcliffe, viz *Stratford de Redcliffe*
Rešid paša (Reşid paša) (1802—1858), turecký státník; několikrát byl velikým vezírem a ministrem zahraničních věcí. — 50, 51, 121, 219, 220, 229, 348, 350, 382—384
Reventlow-Criminil, Heinrich, hrabě (1798—1869), dánský státník a diplomat, ministr zahraničních věcí (1842—1848), ministr pro Holštýn (1852—1854). — 49
Riánsares, vévodkyně, viz *Marie Kristýna*
Ridiger (Rüdiger), Fjodor Vasiljevič, hrabě (1783—1856), ruský generál, zúčastnil se potlačení polského povstání (1831) a revoluce v Uhrách (1848—1849); roku 1854 místodržitel Polského království. — 421
Riego y Núñez, Rafael *de* (1785 až 1823), španělský důstojník, účastník války za nezávislost Španělska (1808 až 1814), jeden z významných vůdců buržoazní revoluce z let 1820 až 1823. — 482, 500—502, 657
Richard, Vicente (zemřel roku 1816), španělský buržoazní revolucionář, popraven po nezdařilém pokusu o povstání proti absolutistickému režimu Ferdinanda VII. — 504
Richmond, Charles *Lennox-Gordon*, vévoda (1791—1860), anglický politik, tory, ochranář. — 72
Ríos y Rosas, Antonio (1812—1873), španělský politik, člen strany moderadů, poslanec kortesů, ministr vnitra (1856). — 430
Riza paša (1809—1859), turecký generál a státník, ve čtyřicátých a padesátých letech byl několikrát seraskerem (ministrem války). — 51, 121
Robinson, Abraham, v padesátých letech pracovník chartistického hnutí. — 152
Robinson, Frederick John, vikomt *Goderich*, hrabě *Ripon* (1782—1859), anglický státník, tory; v letech 1823 až 1827 kancléř pokladu (ministr financí), ministerský předseda (1827 až 1828). — 632
Roebuck, John Arthur (1801—1879), anglický politik a publicista, buržoazní radikál, člen parlamentu, roku 1855 předsedal výboru, který zkoumal stav anglické armády na Krymu. — 52, 102
Romana, Pedro *Caro y Sureda*, markýz *de la* (1761—1811), španělský generál, účastník války za nezávislost Španělska (1808—1814); komisař ústřední junty v Asturii. — 465, 474, 475, 481
Romerias, viz *Romana*, Pedro *Caro y Sureda*, markýz *de la*
Ros de Olano, Antonio (1808—1886), španělský generál, člen strany moderadů, účastník buržoazní revoluce v letech 1854—1856. — 343
Rose, Hugh Henry (1801—1885), anglický důstojník, od roku 1854 generál, později polní maršál; chargé d'affaires v Cařihradě (1852 až 1853), za krymské války anglický zástupce ve štábu francouzské armády na Krymu; podílel se na potlačení národně osvobozeneckého hnutí v Indii (1857—1859). — 111, 112, 243, 248
Rulhière, Joseph Marcelin (1787 až 1862), francouzský generál a politik, účastník napoleonských tažení, ve třicátých letech se zúčastnil dobytí Alžírska, v letech 1848—1849 člen Ústavodárného a Zákonodárného shromáždění a ministr války; po státním převratu z 2. prosince 1851 byl dán do výslužby. — 291
ruský car, viz *Mikuláš I.*
Russell, John (1792—1878), anglický

státník, vůdce whigů, ministerský předseda (1846—1852 a 1865 až 1866), ministr zahraničních věcí (1852—1853 a 1859—1865), předseda tajné rady (1854—1855). — 13, 63, 72, 82, 93, 103, 108, 111, 113, 119, 120, 122, 135, 140, 141, 164, 166—168, 170, 172—176, 180—182, 188, 202, 204, 205, 208, 222, 248, 274—278, 286, 317, 318, 324, 365, 366, 374, 377—380, 385, 386, 389, 390, 543, 599, 600, 617, 638, 672

Sadleir, John (1814—1856), irský bankéř a politik, jeden z vůdců irské frakce v parlamentě, roku 1853 mladší lord pokladu. — 34

Saffi, Aurelio (1819—1890), italský revolucionář a spisovatel, účastník národně osvobozeneckého hnutí, spolubojovník Mazziniho; zúčastnil se revoluce v Itálii v letech 1848 až 1849; v roce 1851 emigroval do Anglie; od roku 1872 stál v čele republikánské strany v Itálii. — 512

Sagasti, Manuel, španělský generál, podporoval Esparterovu diktaturu, guvernér Madridu (1843 a 1854 až 1855). — 435, 507

Sahib efendi, muftí. — 516

Saint-Arnaud, Armand Jacques *Leroy de* (1801—1854), francouzský generál, od roku 1852 maršál, bonapartista; jeden z organizátorů státního převratu z 2. prosince 1851, ministr války (1851—1854), roku 1854 vrchní velitel francouzské armády na Krymu. — 17, 95, 265, 271, 279, 285, 288—291, 305, 309, 351, 390, 394, 420, 426, 519, 531—533, 536—538, 545, 554, 570

Saint-Helens, viz *Fitzherbert*, Alleyne, baron *Saint-Helens*

Sajjid paša (Sayyid paša), turecký generál, roku 1854 velel částem armády na Dunaji. — 362

Salamanca y Mayol, José (1811—1883), španělský politik, bankéř, člen strany moderadů, ministr financí (1847). — 435, 514

Salazar, José Allende (1802—1893), španělský generál, přiklonil se ke straně progresistů, ministr námořnictva (1854). — 411

Sami paša, turecký státník, v letech 1852—1854 guvernér Vidinu. — 338

San Fernando, Joaquín José *Melgarejo*, vévoda (zemřel roku 1835), španělský reakční politik, předseda vlády (1819). — 500, 503, 504

San Luis, viz *Sartorius*, Fernando Luis José, hrabě *San Luis*

San Miguel y Valledor, Evaristo (1785 až 1862), španělský generál, spisovatel a politik, zúčastnil se války za nezávislost Španělska (1808—1814) a buržoazní revoluce v letech 1820 až 1823, předseda liberální vlády (1822), později se přiklonil ke straně moderadů, ministr války (1840 až 1842). — 344, 499—501, 506, 515, 658

San Román, španělský generál, v letech 1853—1854 náměstek ministra války. — 353

Sánchez, Julián, jeden z vůdců geril ve válce za nezávislost Španělska (1808 až 1814). — 480

Santa Coloma, Dalmacio *Queralt*, hrabě (zemřel roku 1640), španělský státník, místodržící Katalánie, zabit za lidového povstání v Barceloně. — 451

Santa Cruz y Pacheco, Francisco, markýz (asi 1802—1883), španělský politik, ministr vnitra (1854—1856) a ministr financí (1856). — 405, 411, 432, 507

Sartorius, Fernando Luis José, hrabě *San Luis* (1820—1871), španělský reakční státník a publicista, jeden z vůdců strany moderadů, ministr vnitra (1847—1851), předseda vlády (1853—1854). — 342, 344, 367, 371, 402, 404, 411, 435, 451, 452, 507 až 509, 514, 515

Scarlett, James Yorke (1799—1871), anglický generál, v roce 1854 a počátkem roku 1855 velel jezdecké brigádě, později celému anglickému jezdectvu na Krymu (1855—1856). — 580

Sébastiani, Horace, hrabě (1772 až 1851), francouzský maršál, diplomat; ministr zahraničních věcí (1830—1832), velvyslanec v Cařihradě (1806—1807) a v Londýně (1835—1840). — 540

Selim paša, turecký generál, v letech 1853—1854 velel sboru na Kavkaze. — 310

Selim paša (Zedliński), turecký generál, původem Polák; v letech 1853 až 1854 velel tureckým jednotkám na Dunaji. — 56, 76

Selvan (zemřel roku 1854), ruský generál, roku 1854 velel částem ruské armády u Silistry. — 302

Seoane, Antonio, španělský generál, podporoval Esparterovu diktaturu, po roce 1843 přešel k moderadům, zúčastnil se buržoazní revoluce v letech 1854—1856. — 402

Serrano y Domínguez, Francisco (1810 až 1885), španělský generál a státník, ministr války (1843), účastník státního převratu roku 1856, předseda vlády (1868—1869, 1871, 1874), ministr zahraničních věcí (1862 až 1863), regent království (1869 až 1871). — 352, 368, 371, 429

Sevillano, Sijora Juan, markýz *de Fuentes de Duero*, španělský politik, ministr financí (1854). — 344

Seymour, George Hamilton (1797 až 1880), anglický diplomat, v letech 1851—1854 vyslanec v Petrohradě. — 46, 82, 93, 110—112, 135, 164 až 168, 172—182, 185, 186, 204, 205, 238, 243

Shaftesbury, viz *Ashley*, Anthony *Cooper*

Shakespeare, William (1564—1616), veliký anglický spisovatel a dramatik. — 115, 197, 272, 361, 648

Shaw, John, jeden z pracovníků chartistického hnutí v padesátých letech, člen výkonného výboru Národního chartistického sdružení. — 139

Sheridan, Richard Brinsley (1751 až 1816), anglický dramatik a politik, představitel radikálního křídla strany whigů. — 406

Schlick, Franz Joseph Heinrich, hrabě (1789—1862), rakouský generál, v letech 1848—1849 se zúčastnil potlačení revoluce v Uhrách; v letech 1854—1859 velel rakouské armádě v Haliči a v Bukovině. — 58

Sien-feng (asi 1831—1861), čínský císař (1850—1861). — 137

Simpson, Leonard Francis, anglický spisovatel z poloviny 19. století. — 90, 93

Sismondi, Jean Charles Léonard *Simonde de* (1773—1842), švýcarský ekonom, maloburžoazní kritik kapitalismu. — 464

Sobieski, Jan (1624—1696), polský král (1674—1696), roku 1683 zvítězil v čele polských a rakousko-německých vojsk nad tureckou armádou u Vídně. — 285

Sojmonov, Fjodor Ivanovič (1800 až 1854), ruský generál, za krymské války velel oddílům na Dunaji a na Krymu, zahynul v boji u Inkermanu. – 410

Sola, Juan María (zemřel roku 1819), španělský důstojník, buržoazní revolucionář, popraven za účast ve valencijském povstání proti absolutistickému režimu Ferdinanda VII. – 504

Soledad, Benito, španělský mnich, stoupenec osvícenského absolutismu. – 472

Somerville, Alexander (1811–1885), anglický žurnalista, buržoazní radikál. – 71

Soulé, Pierre (1801–1870), americký advokát a politik, velvyslanec v Madridu (1853–1854), požadoval na madridské vládě, aby odstoupila Spojeným státům americkým Kubu. – 429, 514

Soult, Nicolas Jean (1769–1851), francouzský maršál, státník, v letech 1808–1814 velel francouzské armádě ve Španělsku, za červencové monarchie ministr války (1830–1834, 1840–1845), ministr zahraničních věcí (1839–1840) a ministerský předseda (1832–1834, 1839 až 1840 a 1840–1847). – 474

Southey, Robert (1774–1843), anglický básník a spisovatel, tory. – 462

Spencer, Frederick, hrabě (1798 až 1857), anglický námořní důstojník; roku 1854 nejvyšší hofmistr. – 33

Stanley, viz *Derby*, Edward George Geoffrey Smith

Stephenson, Robert (1803–1859), anglický inženýr a politik, tory, člen parlamentu. – 72

Ştirbei, Barbu Dmitrij *Bibescu*, kníže (1801–1869), vládnoucí kníže (hospodar) Valašska (1849–1853 a 1854–1856). – 348, 383, 384

Stirling, William (1818–1878), anglický historik a estetik, umírněný tory, člen parlamentu, autor prací z dějin španělského umění. – 71

Stratford de Redcliffe, Stratford *Canning*, vikomt (1786–1880), anglický diplomat, vyslanec v Cařihradě (1810 až 1812, 1825–1828, 1841–1858). – 34, 50, 59, 84, 89, 93, 104, 111, 112, 121, 122, 131, 135, 156, 172, 185, 209, 219, 221, 224, 229, 333, 363, 418, 516, 544, 547

Stuart, lord Dudley Coutts (1803 až 1854), anglický politik, whig, člen parlamentu; měl styky s polskou konzervativní monarchistickou emigrací. – 84, 93, 102, 333, 379, 380, 385, 388

Suchet, Louis Gabriel (1770–1826), francouzský maršál, účastnil se války ve Španělsku (1808–1814), v letech 1812–1813 francouzský vojenský guvernér ve Valencii. – 475

sultán, viz *Abdülmedžid*

Sülejman I. Kánúní (Süleyman I. Kánúní) (1494–1566), turecký sultán (1520–1566). – 192

Sülejman paša (Süleyman paša), turecký generál, roku 1854 velel částem nepravidelné armády na Dunaji. – 135, 332

Sülejman Veliký, viz *Sülejman I. Kánúní*

ze Sussexu, Augustus Frederick, vévoda (1773–1843), šestý syn anglického krále Jiřího III. – 359

Suvorov, Alexandr Vasiljevič (1730 až 1800), veliký ruský vojevůdce. – 302–304, 396, 586

Szemere, Bertalan (1812–1869), maďarský politik a publicista; ministr vnitra (1848) a předseda revoluční vlády (1849); po porážce revoluce emigroval z Uher. – 33

Šámil (asi 1798–1871), vůdce odboje dagestánských a čečenských horalů proti carské kolonizaci ve třicátých až padesátých letech 19. století, jeden z ideologů reakčního müridismu, hnutí, které sultánské Turecko využívalo pro své výbojné cíle. – 55, 263, 313, 314, 372, 520

Šilděr (Schilder), Karl Andrejevič (1785 až 1854), ruský generál, vynikající vojenský inženýr a vynálezce, ve válkách s Tureckem v letech 1828 až 1829 a roku 1854 řídil obléhací operace ruské armády na Dunaji. – 96, 159, 298, 303–305, 337, 396

švédský král, viz *Karel XII.*

Talfourd, Thomas Noon (1795 až 1854), anglický právník a spisovatel. – 673

Talleyrand-Périgord, Charles Maurice, kníže (1754–1838), významný francouzský diplomat, ministr zahraničních věcí (1797–1799, 1799–1807, 1814–1815), zástupce Francie na vídeňském kongresu (1814–1815), velvyslanec v Londýně (1830–1834); v politice naprosto bezzásadový a zištný. – 324, 460

Tatiščev, Dmitrij Pavlovič (1767 až 1845), ruský diplomat, vyslanec v Madridě (1815–1821), zástupce Ruska na veronském kongresu (1822), velvyslanec ve Vídni (1826 až 1841). – 503, 505

Thackeray, William Makepeace (1811 až 1863), významný anglický realistický spisovatel. – 674

Thiers, Louis Adolphe (1797–1877), francouzský buržoazní historik a státník, ministr vnitra (1832, 1834), ministerský předseda (1836, 1840), president republiky (1871–1873), kat Pařížské komuny. – 289

Tchien-wang, viz *Chung Siu-čchüan*

Tillisch, Frederik Ferdinand (1801 až 1889), dánský reakční státník, monarchista, ministr vnitra (1851 až 1852, 1854, 1864–1865). – 421

Tímúr (Tamerlán) (1336–1405), středoasijský válečník a dobyvatel, vytvořil rozsáhlou říši na Východě. – 68, 305

Toreno, José María *Queipo de Llano y Ruiz de Saravia*, hrabě (1786 až 1843), španělský buržoazně liberální politik a historik; účastník buržoazních revolucí 1808–1814 a 1820–1823, poslanec cádizských kortesů, ministr financí a ministerský předseda (1834–1835), v letech 1814–1820, 1823–1833 a od roku 1835 žil v emigraci. – 474

Turner, James Aspinall (1797–1867), anglický politik, tory, člen parlamentu, předseda manchesterského obchodního sdružení. – 66

Turón, španělský generál. – 343

Türrz, István (Ahmed Kamil Bej) (1825–1908), maďarský důstojník, účastník italského národně osvobozeneckého hnutí a revoluce 1848 až 1849 v Německu; zúčastnil se krymské války v turecké a později anglické armádě. – 512

Tyrtaios (7.–6. století před n. l.), starořecký básník. – 283

Ugarte y Larrizábal, Antonio (1780 až asi 1833), španělský politik, reakcio-

nář, vůdce dvorní kamarily Ferdinanda VII. — 503

Ungern-Šternberg, Ernst Wilhelm, baron, ruský diplomat, v padesátých letech vyslanec v Kodani. — 68

Urquhart, David (1805—1877), anglický diplomat, reakční publicista a politik, turkofil; ve třicátých letech plnil diplomatické úkoly v Turecku, v letech 1847—1852 člen parlamentu, tory. — 19, 36, 37, 42, 81, 88, 89, 189, 279, 286, 384, 418, 548, 646

Urquhart, William Pollard (1814 až 1871), anglický ekonom a liberální politik, člen parlamentu. — 72

Urquijo, Mariano Luis (1768—1817), španělský spisovatel a politik, monarchista, za francouzské okupace Španělska (1808—1814) přešel k Francouzům, předseda vlády za krále Josefa Bonaparta, roku 1813 emigroval do Francie. — 467

Ušakov, Alexandr Kleonakovič (1803 až 1877), ruský generál, roku 1854 velel částem ruské armády na Dunaji, roku 1855 divizi na Krymu. — 351

Van-Halen, Antonio, hrabě *de Peracamps* (zemřel roku 1858), španělský generál, člen strany progresistů, účastník války za nezávislost Španělska (1808—1814) a buržoazních revolucí 1820—1823 a 1834—1843, v letech 1843—1847 byl spolu s Esparterem v emigraci. — 402

Vasconcellos, Miguel (zemřelroku 1640), ministr španělské regentky v Portugalsku Markéty Savojské, zabit za lidového povstání proti španělské nadvládě. — 451

Vauban, Sébastien le Prestre (1633 až 1707), francouzský maršál, vojenský inženýr, autor četných děl o opevňovacích pracích a obléhání. — 441, 571

Vedel, Dominique Honoré Marie Antoine (1771—1848), francouzský generál, roku 1808 za války ve Španělsku kapituloval se svou divizí u Bailénu. — 465

Vergilius (Publius Vergilius Maro) (70—19 před n. l.), jeden z největších římských básníků. — 446

Vidal, Joaquín (zemřel roku 1819), španělský důstojník, liberál, roku 1819 stál v čele valencijského povstání proti absolutistické vládě Ferdinanda VII. — 504

Viktor Emanuel II. (1820—1878), piemontský král (1849—1861), italský král (1861—1878). — 99

Viktorie (1819—1901), anglická královna (1837—1901). — 33, 51, 52, 64, 65, 75, 105, 117, 141, 161, 168—170, 172, 175, 181, 189, 197, 201, 207, 243, 288, 359, 365, 366, 372, 374, 380, 381, 390, 391, 403, 405, 414, 426, 547, 565, 599, 672

Vilém I. (1797—1888), princ Pruský, později pruský král (1861—1888) a německý císař (1871—1888). — 100

Vilém III. (1817—1890), holandský král (1849—1890). — 78

Vilém III. Oraňský (1650—1702), místodržitel Nizozemí (1672 až 1702), anglický král (1689—1702). — 169, 610

Vilém IV. (1765—1837), anglický král (1830—1837). — 65, 85

Villacampa, Pedro (1776—1845), španělský generál, ve válce za nezávislost Španělska (1808—1814) velel gerilovému oddílu, zúčastnil se buržoazní revoluce v letech 1820 až

1823, později zaujímal vedoucí postavení v armádě, senátor. — 482

Villel, španělský aristokrat, člen ústřední junty (1808). — 476

Villena, viz *Pacheco*, Juan, markýz *de Villena*

Viriathus (zemřel roku 139 před n. l.), vůdce povstání iberských kmenů proti římské nadvládě v letech 150 až 139 před n. l. — 434

Vistahermosa, Angel García Loygorri, hrabě (zemřel roku 1887), španělský generál, roku 1854 velel oddílům vládního vojska, které se pokoušely potlačit revoluci ve Španělsku, byl poražen a uprchl za hranice. — 343, 352

Vlad V., valašský kníže (1456—1462 a 1476—1479). — 330

Voltaire, François Marie (vlastním jménem *Arouet*) (1694—1778), francouzský filosof, deista, satirik a historik, významný představitel buržoazního osvícenství v 18. století; bojoval proti absolutismu a katolicismu. — 197

Voroncov, Michail Semjonovič, kníže (1782—1856), ruský státník, generál, v letech 1844—1854 vrchní velitel kavkazské armády a místodržitel Kavkazu. — 310, 313, 314, 317, 385, 386, 388, 390

Walewski, Alexandre Florian Joseph *Colonna*, hrabě (1810—1868), francouzský diplomat a státník, syn Napoleona I. a polské hraběnky Walewské; zúčastnil se polského povstání 1830—1831, po porážce povstání emigroval do Francie; ministr zahraničních věcí (1855 až 1860); předsedal pařížskému kongresu (1856). — 140, 176

Walsh, John Benn *Ormathwaite* (1798 až 1881), anglický politik a publicista, tory, později konzervativec; člen parlamentu. — 120

Wellesley, Richard *Colleys*, markýz (1760—1842), anglický státník, generální guvernér Indie (1797 až 1805), velvyslanec ve Španělsku (1809), ministr zahraničních věcí (1809—1812), místodržitel Irska (1821—1828, 1833—1834), krutě potlačil irské národně osvobozenecké hnutí. — 478, 624

Wellington, Arthur *Wellesley*, vévoda (1769—1852), anglický vojevůdce a státník, tory; v letech 1808 až 1814 a roku 1815 velel armádě v bojích proti Napoleonovi I.; generální polní zbrojmistr (1818 až 1827), vrchní velitel (1827—1828, 1842—1852), ministerský předseda (1828—1830), ministr zahraničních věcí (1834—1835). — 163, 167, 199, 200, 267, 269, 272, 274, 292, 319, 320, 386, 396, 403, 476, 478, 533, 624, 625

Wendtland, roku 1854 osobní tajemník řeckého krále Oty I. — 360

Westminster, Richard *Grosvenor*, markýz (1795—1869), anglický politik, latifundista. — 72

Westmorland, John *Fane*, hrabě (1784 až 1859), anglický diplomat; vyslanec v Berlíně (1841—1851) a ve Vídni (1851—1855). — 609

Williams, James, v padesátých letech jeden z pracovníků chartistického hnutí. — 71, 138, 152

Wilson, James (1805—1860), anglický buržoazní ekonom a politik, free-trader, zakladatel a redaktor časopisu „Economist"; v letech 1853 až 1858 sekretář pokladu (ministerstva

financí). — 71, 391, 392, 522, 549, 630
Wilson Patten, John (1802—1892), anglický politik, tory, později konzervativec; člen parlamentu. — 646, 647
Wysocki, Józef (1809—1873), polský politik, generál, autor děl s vojenskou tematikou, účastník polských povstání v letech 1830—1831 a 1863—1864 a revoluce v Uhrách v letech 1848—1849; po porážce povstání a revoluce žil v emigraci ve Francii; za krymské války se pokoušel organizovat polskou legii, která by bojovala proti Rusku. — 229

Zabala y de la Puente, Juan (1804 až 1879), španělský generál, člen strany moderadů, účastník buržoazní revoluce 1854—1856. — 369, 373
Zamojski, Władysław, hrabě, polský magnát; účastník povstání 1830 až 1831; po potlačení povstání jeden z vůdců polské konzervativní monarchistické emigrace v Paříži; za krymské války se snažil zorganizovat polskou legii, která by bojovala proti Rusku. — 229
Zurbano, Martín (1788—1844), španělský generál, buržoazní revolucionář, jeden z vůdců geril ve válce za nezávislost Španělska (1808 až 1814), popraven za pokus vyhlásit ústavu z roku 1837. — 401, 402

POSTAVY Z MYTOLOGIE A KRÁSNÉ LITERATURY

Achilles, v řeckém bájesloví nejstatečnější z řeckých hrdinů obléhajících Tróju. — 291
Antaios, v řeckém bájesloví obr, syn boha moře Poseidona a bohyně země Gai; byl nepřemožitelný, dokud stál na zemi. — 415

Cerberus, v řeckém bájesloví trojhlavý pes, který střežil vchod do podsvětí, říše mrtvých. — 116

Don Quijote, hrdina stejnojmenného Cervantesova románu. — 404, 479, 514, 660
Dulcinea z Tobosy, postava z Cervantesova románu „Don Quijote". — 404, 514

Herkules, latinské jméno nejuctívanějšího hrdiny řecké mytologie Hérakla. — 415, 616

Jacques Bonhomme, ironická přezdívka pro francouzského sedláka. — 556
John Bull, přezdívka, kterou se obvykle označují představitelé anglické buržoazie; velmi se rozšířila po roce 1712, kdy vyšla politická satira osvícenského spisovatele Arbuthnota „Příběhy Johna Bulla". — 557, 622

Kasandra, v řeckém bájesloví dcera trojského krále Priama, věštkyně, jejíž věštby nedocházely sluchu. — 174

Mars, římský bůh války. — 400
Minerva, v římské mytologii bohyně moudrosti, věd a umění (v řecké mytologii Pallas Athéna, která se zrodila z hlavy Diovy). — 32

Noe, postava ze Starého zákona. — 416

Pantalone, komická postava z italské lidové komedie, bohatý, hloupý stařec. — 197

Rodomonte, chvastoun a žvanil, jeden z hrdinů Ariostova eposu „Zuřivý Roland". — 540

Sancho Panza, panoš rytíře Dona Quijota ze Cervantesova románu „Don Quijote". — 514
Sibyla, starověká věštkyně. — 392
Sindibád, postava z arabských pohádek „Tisíce a jedné noci". — 399

Švihlík, postava ze Shakespearova „Snu noci svatojánské". — 115

Tantalos, v řecké mytologii bohatý fryžský král, který zneužil přízně bohů a byl za to v podsvětí potrestán věčným hladem a žízní: stál po kolena ve vodě pod stromem s ovocem, ale voda i ovoce zmizely, jakmile po nich vztáhl ruku. — 623

Zeus, v řecké mytologii nejvyšší bůh. — 32

REJSTŘÍK PERIODICKÝCH PUBLIKACÍ

„*Aftonbladet*“ [„Večerní list“] (Stockholm). — 519

„*Agramer Zeitung*“ [„Záhřebské noviny“]. — 240

„*Allgemeine Zeitung*“ [„Všeobecné noviny“] (Augsburg). — 55, 90, 91, 238, 519

„*L'Assemblée nationale*“ [„Národní shromáždění“] (Paříž). — 432

„*Avgsburger Zeitung*“, viz „*Allgemeine Zeitung*“

„*Berlinische Nachrichten von Staats-und gelehrten Sachen*“ [„Berlínské zprávy o záležitostech státu a vědy“]. — 346

„*Boletin del pueblo*“ [„Lidové noviny“] (Madrid). — 431

„*El Catolico*“ [„Katolík“] (Madrid). — 431

„*Clamor de las Barricades*“ [„Hlas barikád“] (Madrid). — 506

„*El Clamor Público*“ [„Hlas lidu“] (Madrid). — 344, 429, 431, 507

„*Le Constitutionnel*“ [„Konstituční noviny“] (Paříž). — 519

„*Correspondenz*“, viz „*Preussische Lithographische Correspondenz*“

„*Il Corriere Italiano*“ [„Italský zpravodaj“] (Vídeň). — 327

„*Las Cortes*“ [„Kortesy“] (Madrid). — — 506

„*The Daily News*“ [„Denní zprávy“] (Londýn). — 36, 59, 209, 279, 522, 616, 617, 634

„*El Diario español*“ [„Španělský deník“] (Madrid). — 344, 431

„*The Dublin Evening Mail*“ [„Dublinská večerní pošta“]. — 33

„*Düsseldorfer Zeitung*“ [„Düsseldorfské noviny“]. — 421

„*El Eco de la revolución*“ [„Ozvěna revoluce“] (Madrid). — 431

„*The Economist*“ [„Ekonom“] (Londýn). — 23, 71, 391, 522, 525, 549, 550, 627, 630

„*Englishman, a weekly political and industrial journal*“ [„Angličan, týdeník pro politiku a průmysl“] (Londýn). — 68

„*La Época*“ [„Epocha“] (Madrid). — — 344, 431, 523

„*La España*“ [„Španělsko“] (Madrid). — 344, 431, 513

„*El Esparterista*“ [„Esparterovec“] (Madrid). — 431

„*Espectador*“ [„Divák“] (Madrid).—431

„*La Esperanza*“ [„Naděje“] (Madrid). — 431

„*La Europa*“ [„Evropa“] (Madrid). — 431
„*The Examiner*“ [„Pozorovatel“] (Londýn). — 637, 638
„*Examiner and Times*“ [„Pozorovatel a doba“] (Manchester). — 631

„*Frankfurter Journal*“ [„Frankfurtské noviny“]. — 548
„*Frankfurter Postzeitung*“ [„Frankfurtské poštovní noviny“]. — 346

„*Gaceta de Madrid*“ [„Madridské noviny“]. — 341, 342, 352, 353, 364, 370, 371, 432, 460, 479, 502, 508, 515, 657
„*Gazette*“, viz „*The London Gazette*“
„*Gazette du Midi*“ [„Jižní noviny“] (Marseille). — 420
„*Gazzetta Ufficiale di Milano*“ [„Milánský oficiální list“]. — 76, 512
„*The Globe and Traveller*“ [„Svět a cestovatel“] (Londýn). — 281, 282, 286, 347, 391, 653
„*El Guardia Nacional*“ [„Národní gardista“] (Madrid). — 431
„*El Guirigay*“ [„Šplechty“] (Madrid). — 430

„*Hamburger Correspondent*“, viz „*Staats und Gelehrte Zeitung des Hamburgischen unpartheiischen Correspondenten*“
„*Hannoversche Zeitung*“ [„Hannoverské noviny“]. — 229
„*Herald*“, viz „*The Morning Herald*“
„*El Heraldo*“ [„Hlasatel“] (Madrid). — 431

„*Le Charivari*“ [„Kočičina“] (Paříž). — 422
„*Chronicle*“, viz „*The Morning Chronicle*“

„*La Iberia*“ [„Iberie“] (Madrid). — 431
„*L'Indépendance belge*“ [„Belgická nezávislost“] (Brusel). — 23, 236, 342 až 344, 353, 354, 412, 514
„*La Independencia*“ [„Nezávislost“] (Madrid). — 431

„*Journal de Constantinople*“ [„Cařihradské noviny“]. — 121, 220, 516
„*Journal de Progrès*“ [„Pokrokové noviny“] (Lisabon). — 435
„*Journal de Saint-Pétersbourg*“ [„Petrohradské noviny“]. — 161, 181, 186, 232, 237, 277, 283
„*Journal des Débats politiques et littéraires*“ [„Noviny pro politické a literární diskuse“] (Paříž). — 362, 364, 432, 513

„*Kölnische Zeitung*“ [„Kolínské noviny“]. — 345, 424, 514

„*The Leader*“ [„Vůdce“] (Londýn). — 637
„*El Liberal*“ [„Liberál“] (Madrid). — 431
„*Lloyd*“, viz „*Wiener Lloyd*“
„*Lloyd's Weekly London Newspaper*“ [„Lloydův londýnský týdeník“]. — 228, 647
„*The London Gazette*“ [„Londýnské noviny“]. — 188, 226, 543, 632, 636

„*Manchester Examiner*“, viz „*Examiner and Times*“
„*The Manchester Guardian*“ [„Manchesterský strážce“]. — 284
„*Mark Lane Express, and Agricultural Journal*“ [„Věstník obilní burzy a zemědělské noviny“] (Londýn). — 227, 284, 287
„*Mensajero*“ [„Posel“] (Madrid). — 431
„*Messager de Bayonne*“ [„Bayonnský posel“]. — 342, 353, 364, 365, 434
„*El Miliciano*“ [„Milicionář“] (Madrid). — 431
„*Le Moniteur de l'Armée*“ [„Armádní zpravodaj“] (Paříž). — 410
„*Le Moniteur universel*“ [„Všeobecný zpravodaj“] (Paříž). — 23, 73, 78, 120, 228, 235, 275, 281, 290, 327, 344, 354, 362, 372, 391, 418, 425, 446, 508, 518, 519, 539, 550, 597
„*The Morning Advertiser*“ [„Ranní oznamovatel“] (Londýn). — 65, 81, 140, 248, 282, 318, 358, 366, 635, 646
„*The Morning Herald*“ [„Ranní věstník“] (Londýn). — 279, 284, 318, 365, 420, 583, 617
„*The Morning Chronicle*“ [„Ranní kronika“] (Londýn). — 36, 275, 279, 281, 282, 286, 306, 326, 327, 352, 354, 361, 411, 616, 617, 634, 653
„*The Morning Post*“ [„Ranní pošta“] (Londýn). — 117, 209, 226, 286, 287, 384, 609, 616, 617, 634, 635, 637

„*La Nación*“ [„Národ“] (Madrid). — 344, 431
„*Le National*“ [„Národní noviny“] (Paříž). — 371
„*Neue Oder-Zeitung*“ [„Nové oderské noviny“] (Vratislav). — 7, 614, 618, 624, 633, 639, 647, 651, 653
„*Neue Preussische Zeitung*“ [„Nové pruské noviny“] (Berlín). — 36, 44, 361, 428
„*Neue Rheinische Zeitung. Organ der Demokratie*“ [„Nové porýnské noviny. Orgán demokracie“] (Kolín nad Rýnem). — 8,10, 390
„*New-York Daily Tribune*“ [„Newyorská denní tribuna“]. — 7, 11, 20, 22, 23, 32, 42, 59, 62, 66, 74, 79, 86, 93, 98, 100, 114, 123, 130, 137, 145, 152, 155, 160, 171, 187, 196, 207, 214, 218, 223, 227, 228, 234, 241, 249, 253, 259, 262, 265, 266, 273, 278, 284, 291, 304, 311, 316, 325, 334, 340, 349, 359, 366, 373, 381, 392, 398, 406, 409, 417, 418, 423, 431, 437, 442, 447, 450, 511, 517, 526, 535, 541, 542, 544, 546, 550, 556, 561, 566, 570, 574, 582, 588, 595, 603, 608, 625, 643, 645, 651, 676
„*The Northern Ensign*“ [„Severní prapor“] (Wick, Skotsko). — 255, 256
„*Nouvelliste de Marseille*“ [„Marseillský věstník“]. — 239
„*Las Novedades*“ [„Novinky“] (Madrid). — 431

„*The Observer*“ [„Pozorovatel“] (Londýn). — 361
„*Oesterreichisch Kaiserliche Wiener Zeitung*“ [„Rakouské císařské vídeňské noviny“]. — 83, 124
„*Oesterreichische Correspondenz*“ [„Rakouská korespondence“] (Vídeň). — 355, 360
„*Oesterreichische militärische Zeitschrift*“ [„Rakouský vojenský časopis“] (Vídeň). — 480
„*Oesterreichischer Soldatenfreund*“ [„Rakouský přítel vojáka“] (Vídeň). — 33, 346
„*Ost-Deutsche Post*“ [„Východoněmecká pošta“] (Vídeň). — 327

„*La Patrie*“ [„Vlast“] (Paříž). — 34, 58
„*Le Pays, Journal de l'Empire*“ [„Země, časopis císařství“] (Paříž). — 628
„*The People's Paper*“ [„Lidové noviny“] (Londýn). — 7, 11, 147, 160, 266

„*The Portfolio*“ [„Portfej“] (Londýn). — 69, 637
„*The Press*“ [„Tisk“] (Londýn). — 36, 63, 66, 197, 207, 609
„*Die Presse*“ [„Tisk“] (Vídeň). — 239, 327, 421
„*La Presse*“ [„Tisk“] (Paříž). — 237, 520
„*Preussische Correspondenz*“, viz „*Preussische Lithographische Correspondenz*“
„*Preussische Lithographische Correspondenz*“ [„Pruská litografovaná korespondence“] (Berlín). — 58, 224
„*Punch, or the London Charivari*“ [„Kašpárek, aneb londýnská kočičina“]. — 430

„*Russkij invalid*“ [„Ruský vysloužilec“] (Petrohrad). — 589

„*Le Siècle*“ [„Století“] (Paříž). — 348, 436
„*Soldatenfreund*“, viz „*Oesterreichischer Soldatenfreund*“
„*The Spectator*“ [„Divák“] (Londýn). — 64

„*Spenersche Zeitung*“, viz „*Berlinische Nachrichten von Staats-und gelehrten Sachen*“
„*Staats und Gelehrte Zeitung des Hamburgischen unpartheiischen Correspondenten*“ [„Politický a vědecký list hamburského nestranného dopisovatele“] — 189, 363
„*The Standard*“ [„Prapor“] (Londýn). — 35
„*The Sun*“ [„Slunce“] (Londýn). — 652

„*Sunday Times*“ [„Nedělní Times“] (Londýn). — 637
„*The Times*“ [„Doba“] (Londýn). — 23, 35, 41, 45, 75, 83, 85, 87, 88, 96, 122, 132, 135, 159, 168, 176, 189, 202, 203, 205, 208, 226, 238, 274 až 276, 279—282, 284, 285, 287, 301, 309, 317, 336, 361, 364, 373, 390, 393, 407, 416—421, 425, 427, 429, 432, 433, 438, 507, 538, 539, 543, 562, 575, 582, 583, 611, 615—617, 619, 623, 634—637, 646, 649, 650
„*Tribune*“, viz „*New-York Daily Tribune*“
„*El Tribuno*“ [„Tribun“] (Madrid). — 422, 431

„*Ultimas Barricades*“ [„Poslední barikády“] (Madrid). — 506
„*La Unión*“ [„Jednota“] (Madrid). — 431
„*Unione*“ [„Jednota“] (Turín). — 221, 385
„*L'Univers religieux, philosophique, politique, scientifique et littéraire*“ [„Svět náboženství, filosofie, politiky, vědy a literatury“] (Paříž). — 89

„*Wiener Lloyd*“ [„Vídeňský Lloyd“]. — 346, 347
„*Wiener Medizinische Wochenschrift*“ [„Vídeňský lékařský týdeník“]. — 307
„*Wiener Zeitung*“, viz „*Oesterreichisch Kaiserliche Wiener Zeitung*“

„*De Zuid-Afrikaan*“ („*The Zuid Afrikaan*“) [„Jihoafričan“] (Kapské Město). — 53

REJSTŘÍK ZEMĚPISNÝCH NÁZVŮ*

Abchazie, kraj při východním břehu Černého moře — 420
Abo (Turku), přístav ve Finsku — 363, 519
Abruzzy (Abruzzské Apeniny), pohoří v Itálii — 352
Aden — 223
Adiže, řeka v Itálii — 217
Adramyti (Edremit), turecký přístav v Malé Asii — 319
Afghánistán — 41, 80, 611, 617, 627
Afrika — 396, 498, 525, 532, 533
Achalciche, pevnost na Kavkaze — 47, 54
Achelvos (Aspropotamos), řeka v severním Řecku — 229
Aitolia, provincie v Řecku — 134, 222
Akarnania, provincie v Řecku — 134, 223
Aladin — 532
Alandské ostrovy (Ålandy), v Botnickém zálivu — 209, 237, 354, 407, 438, 446, 447, 539
Albacete, provincie a město téhož jména ve Španělsku — 402
Albánie — 90, 91, 122, 132, 134, 178, 225, 239
Albuera, řeka a místo v jihozápadním Španělsku — 585
Alcalá de Henares, město u Madridu — 326
Alcira, město ve východním Španělsku — 353, 364
Alessandria, město v severní Itálii — 351
Aleuty, řetěz ostrovů v severní části Tichého oceánu — 226
Alexandropol, Gumri (Leninakan), město v Arménii — 47, 54
Algeciras, přístav v jižním Španělsku — 501, 509
Alhambra, maurský královský zámek u Granady — 658
Alicante, přístav na východním pobřeží Španělska — 368
Alma, řeka na Krymu severně od Sevastopolu — 536—540, 542—545, 547, 548, 551, 556, 557, 562, 568 až 570, 572, 575, 576, 581, 582, 592, 612
Alma (Alma-Tamak), vesnice na řece Almě — 551, 552
Almadén, doly na rtuť ve středním Španělsku — 508
Alpy — 31, 303, 598
Aluta, viz *Olt*
Alžírsko — 84, 88, 223, 396
Amsterodam — 306, 326

* V rejstříku jsou na prvním místě názvy, jak se jich používalo v době vzniku Marxových a Engelsových článků a jak jsou v textu. Pokud se tyto názvy dnes liší, je jejich dnešní znění uvedeno v kulaté závorce. V hranatých závorkách je přepis výslovnosti některých názvů u méně známých jazyků. *(Pozn. čes. red.)*

Anapa, ruský přístav na břehu Černého moře — 263, 363, 388, 407, 420, 545, 555
Anatólie, území v Malé Asii — 178, 516, 517
Andalusie — 352, 364, 368, 371, 412, 460, 501
Andros, ostrov v Egejském moři — 225
Anglie — 8—11, 13—15, 17, 19, 28, 36—41, 46, 48, 49, 51, 52, 64, 66, 68—74, 78, 82, 86, 87—95, 99, 100, 102—109, 112—114, 117—123, 131, 134—136, 138, 140, 141—143, 146 až 149, 160—171, 173—182, 184, 186, 188, 189, 195, 198—203, 205, 209, 210, 212, 214, 221—227, 239, 246, 248, 260, 267, 268, 273, 276, 279, 282, 284, 314, 319—322, 326, 348, 349, 357—359, 363—365, 371, 372, 374—378, 387, 388, 391—393, 395, 397, 403, 414—417, 421, 425, 426, 428, 437, 464, 469, 523, 525, 538, 543, 544, 549, 568, 571, 575, 591, 599, 600, 610, 615, 619—622, 630, 632, 636—640, 642—644, 671, 676
Antily, ostrovy v Karibském moři — 514
Appin, přístav na západním pobřeží Skotska — 257
Arábie — 39
Arab Tabia, opevnění u Silistry — 300, 302—304, 336—338, 439, 531
Aragonie, provincie ve Španělsku — 365, 369, 402, 434, 452, 489
Aranjuez, město ve středním Španělsku — 344, 435, 467, 495, 523
Arcos de la Frontera, město v jižním Španělsku — 500
Ardahan, místo na Kavkaze — 47, 54
Ardnamurchan, místo ve Skotsku — 257
Ardžiš (Argeş), přítok Dunaje — 410
Arequipa, provincie v Peru — 400
Argyllshire, hrabství ve Skotsku — 257
Archangelsk — 284
Arménie — 47, 54
Arras, pevnost v severní Francii — 84
Arta, město v západním Řecku — 134, 219
Arundel, město v jihovýchodní Anglii — 72
Asie — 7, 31, 39, 47, 54, 106, 226, 313, 321, 407, 460, 488, 535, 627
Astrachaň — 559
Asturie, provincie v severním Španělsku — 459, 460, 474, 475, 480, 491, 513
Atény — 37, 135, 208, 219, 220, 239, 255, 276, 516, 550
Atika, provincie v Řecku — 223
Atlantský oceán (Atlantik) — 29, 522, 641
Atlas, pohoří v severní Africe — 554
Augsburg — 90, 91
Auchacraig, místo ve Skotsku — 257
Aussee (Bad Aussee), lázeňské místo v Rakousku — 125
Austrálie — 101, 525, 627, 628, 631, 640, 643, 644
Ávila, město ve středním Španělsku — 456
Ayacucho, město v Peru — 400
Aydin (Aidin), město v Malé Asii — 516
Aylesbury, městečko v Anglii — 71
Azory — 524
Azovské moře — 29, 44, 56, 133, 227, 372, 636

Babadag, město v Dobrudži — 420
Bacup, průmyslové město v Anglii — 414
Badajoz, pevnost v jihozápadním Španělsku — 441
Bádensko — 99
Bagdád — 58

Bachčisaraj, město na Krymu — 555, 569, 570, 574, 576, 577, 592, 596, 652
Bailén, město ve středním Španělsku — 465, 466
Bajdarská dolina, na jižním Krymu — 563, 592
Balaklava, přístav na Krymu — 544, 562, 564, 567, 570, 575—577, 581, 582, 584, 590, 592, 594, 612, 613, 650—652
Balaklavská zátoka — 544
Balčik, přístav na západním břehu Černého moře — 396, 420
Baleáry, ostrovy ve Středozemním moři — 369, 493, 524, 548
Balkán — 9, 18, 19, 38, 39, 81, 107, 216—218, 222, 265, 275, 280, 281, 293, 294, 305, 322, 324, 387—389
Balta-Liman, zátoka na evropském pobřeží Bosporu — 332
Baltské moře — 29—31, 44, 59, 68, 117, 198, 232, 261, 262, 265, 309, 310, 349, 351, 357, 363, 375, 376, 378, 388, 389, 412, 420, 519, 543, 558 až 560, 661, 662
Balúčistán — 627
Bamberg, město v jižním Německu — 360
Banát, úrodný kraj mezi dolní Tisou, Dunajem a jižními Karpaty — 58
Barcelona — 369, 370, 400, 403, 427, 431, 434, 461, 502, 514
Barceloneta, předměstí Barcelony — 370
Basilej — 512
Baskické provincie, severošpanělské provincie Biskajsko, Guipúzcoa a Alava — 369, 370, 490
Batumi, černomořský přístav v Zakavkazsku — 43, 55, 84
Bayazit (Bayezid), město v turecké Arménii — 516
Bayonne, město v jihozápadním cípu Francie — 369, 459, 461, 507, 508
Bazardžik (Dobrič, Tolbuchin), město v jižní Dobrudži — 216, 217
Beikoz, město při Bosporském průlivu — 27, 83, 84, 208
Belbek, místo a řeka na Krymu — 544
Bělehrad — 49, 57, 210, 224, 355, 384, 425
Belgie — 73, 105, 117, 324, 348, 412, 523, 630
Belle Ile, ostrov u jižního pobřeží Bretaně — 550
Belt, viz *Velký Belt*
Benátky — 128
Bendery, město na Dněstru — 598
Berat, město v jižní Albánii — 229
Berkshire, hrabství v jižní Anglii — 71, 72
Berlín — 59, 83, 100, 171, 209, 210, 212, 326, 346, 354, 361, 390, 424
Bern — 512
Besarábie — 156, 160, 297, 321, 327, 340, 419, 420, 518, 520, 545, 591, 597, 598
Bešická zátoka (Beşik), v Egejském moři — 103
Bideford, přístav v jižní Anglii — 46
Bilbao, přístavní město v severním Španělsku — 466
Bílé moře — 372, 387, 420, 558, 559
Birmingham, město v Anglii — 284, 286, 287, 633
Biskajsko, provincie ve Španělsku — 369, 491
Bistritsa (Bistriţa), město v Sedmihradsku — 441
Blaye, město v ústí Gironde (Francie) — 289
Blízký východ — 9, 11
Bodmin, město v Anglii — 72
Boiotie, provincie v Řecku — 223
Bomarsund, pevnost na Alandských

ostrovech — 12, 351, 389, 407, 408, 432, 436–447, 519, 535, 572, 649
Bordeaux — 352
Bornholm — 59
Bornos, město v jižním Španělsku — 500
Borodino — 569
Bosna — 90, 92, 93, 132, 134, 178, 223, 630
Bospor, průliv — 37, 67, 70, 113, 121, 132, 133, 208, 309, 379, 518, 519, 528, 540, 630
Botošani (Botoşani), město v Rumunsku — 327
Boulogne (Boulogne sur Mer), francouzský přístav — 357, 533, 539 až 541, 543, 547, 564
Bradford, město ve střední Anglii — 644
Brahestad, město na finském pobřeží — 363
Braila (Brăila), město v Rumunsku — 157, 159, 160, 294, 327, 351, 520
Brazílie — 524
Brest, město ve Francii — 88, 95, 261
Brest Litevsk — 560, 601
Brestovac, město v Srbsku — 425
Broadford, místo ve Skotsku na ostrově Skye — 256
Bronzell, obec v Hesensku — 328
Brusel — 82, 353
Buckinghamshire, hrabství severozápadně od Londýna — 71, 72
Budyšín — 555
Buenos Aires — 524
Bug (Jižní Bug), řeka v jižním Rusku — 157, 420, 559, 598
Bug (Západní Bug), přítok Visly — 601
Buchara — 136, 137, 627
Bukovina — 339
Bukurešť — 60–62, 84, 97, 132, 215, 229, 294, 297, 307, 308, 317, 327, 332, 333, 351, 361, 362, 410, 419, 425, 522, 539, 543–545, 547, 612, 630
Bulharsko — 38, 132, 178, 239, 272, 275, 280–282, 307, 308, 383, 395, 396, 528, 532, 591, 630
Bunzelwitz (Bolesławice), osada ve Slezsku — 158
Burgos, město v severním Španělsku — 343, 368, 465, 466
Burljuk, vesnice na řece Almě — 551, 552
Buzau (Buzău), přítok Dunaje a město téhož jména ve Valašsku — 339, 361, 417
Byzanc, byzantská říše — 88, 154, 178, 231, 532

Cádiz, přístav v jihozápadním Španělsku — 402, 427, 428, 462, 467, 476, 483, 489, 490, 493, 496, 499–501, 657
Calafat [vysl. kalafat], pevnost na Dunaji v Malém Valašsku — 12, 36, 48, 56, 57, 60–63, 84, 96–98, 156 až 160, 179, 215, 218, 228, 308, 393, 395, 396, 563, 612, 651
Calais — 350, 365, 372
Calaraši (Călăraşi), město v Rumunsku — 215, 293, 294, 301, 394
Calne, město v jižní Anglii — 72
Calugareni (Călugăreni) [vysl. kalugareny], město v Rumunsku — 410
Campina (Câmpina) [vysl. kampina], město v Rumunsku — 327
Caracal [vysl. karakal], město v Rumunsku — 48, 313
Carasu, řeka v Dobrudži — 216, 297
Carlet, město ve Španělsku — 353
Carron, řeka ve Skotsku — 258
Cartagena, město v jihovýchodním Španělsku — 369, 462
Cařihrad, také *Konstantinopol*, *Stambul* (Istanbul) — 15, 27, 34, 37, 40, 49–51, 58, 59, 62, 67, 70, 75, 81, 83, 84, 88, 89, 92, 93, 105, 110–112, 115, 120–123, 131, 132, 134, 156, 160, 166, 167, 169, 170, 173, 175, 177–179, 183, 185, 190, 192, 194, 195, 199, 203, 208, 218, 220, 221, 224–226, 228, 229, 236–239, 265, 276, 279, 309, 321, 323, 332, 333, 350, 355, 356, 362, 363, 382, 384, 386, 395, 418, 420, 425, 426, 430, 509, 518, 519, 528, 533, 539, 540, 544, 545, 547, 564, 598, 612, 621, 627, 644
Casale-Monferrato, město a pevnost v Itálii — 351
Castiglione, místo v Itálii — 553
Cavadonga, jeskyně v asturském pohoří — 483
Cayenne, deportační stanice ve Francouzské Guayaně — 123
Cetyně, hlavní město Černé Hory — 239, 240
Ciudad Real, město ve středním Španělsku — 353, 364, 402
Ciudad Rodrigo, město v západním Španělsku — 441, 462, 480
Codogno, město v Lombardii — 351
Cochabamba, provincie v Bolívii — 400
Compiègne, město v severovýchodní Francii — 459
Cordoba, město ve Španělsku — 402, 501
Craiova [vysl. krajova], město v jižním Rumunsku — 48, 56, 84, 158
Crediton, město v jižní Anglii — 34
Crinanský průplav, při západním pobřeží Skotska — 257
Cuenca [vysl. kuenka], město v provincii Nová Kastilie — 364, 371
Curtatone, město v severní Itálii — 346
Curych — 512

Čerkesko, kraj na Kubáni — 69, 263, 265, 388, 420
Černá Hora — 87, 90–92, 134, 164, 169, 179, 186, 395, 396
Černá řeka, u Sevastopolu — 537, 563, 564, 569, 570, 576, 577, 581, 584, 589, 596
Černavoda (Cernavodă), město v Dobrudži — 215, 216, 293
Černé moře (též Pont, Pontus Euxinus) — 9, 10, 27–31, 35, 36, 39, 40, 43, 44, 46, 50, 56, 59, 97, 107, 108, 113, 121, 132, 133, 135, 169, 207, 215, 216, 218, 222, 227, 232, 261, 263, 293, 307, 309, 310, 313, 314, 349, 372, 375, 376, 378, 387, 407, 417, 420, 518, 523, 545, 549, 558, 587, 594, 630, 634, 636
Černigovská gubernie — 601
Černovice (Černovcy), město na horním Prutu — 346
Červenověžský průsmyk (Turnu Rošču), průsmyk v Transylvanských Alpách — 327
Četati (Cetatea), město na Dunaji v Rumunsku — 48, 56, 60, 62, 96, 158, 179, 303, 313, 361, 591
Čína — 131, 137, 524, 620, 644
Čšengelská bašta, v Silistře — 301

Damašek — 194
Dánsko — 15, 30, 44, 48, 49, 59, 68, 78, 87, 105, 117, 209, 282, 357, 410, 412, 413, 421, 424, 517, 519, 523, 548, 611
Dardanely, úžina — 39, 67, 120, 132, 319, 426, 527, 634, 638
Darienský záliv — 457
Darjalský průsmyk, na Kavkaze — 310
Delonia (Délvinon, Delvinë), město a oblast v jižní Albánii — 134
Denizli, město v Malé Asii — 516
Despeñaperros (Puerto de Despeñaperos), město v jižním Španělsku — 364

Devna, místo a řeka v jižní Dobrudži — 293, 386, 531, 532
Devonshire, hrabství v jihozápadní Anglii — 34
Dněpr — 420, 598, 600
Dněstr — 216, 339, 396, 531, 559, 597, 601
Dobrudža, kraj mezi dolním Dunajem a Černým mořem — 208, 215—217, 222, 228, 293, 294, 301, 307, 327, 328, 350, 351, 387, 394, 410, 411, 420, 531, 532, 545
Dolní Rakousy — 363
Don — 396
Doune, město ve středním Skotsku — 255, 256
Drinopol (Edirne) — 39, 50, 132, 160, 177, 280, 298, 309, 318, 320—323, 375, 638
Dublin — 65
Dunaj — 31, 36, 38, 47, 48, 56, 60—63, 69, 75, 96—98, 106, 135, 156—158, 160, 215—218, 222, 248, 260, 275, 279—281, 293, 294, 297, 299, 300, 303, 304, 306, 307, 314, 321, 324, 327, 333, 335, 336, 338, 345, 346, 351, 362, 375, 378, 382, 386, 387, 933 až 395, 410, 417—419, 426, 518, 520, 527, 531, 549, 557, 594, 598, 599, 630, 636, 638, 642
Dunardy, místo v severovýchodním Irsku — 257
Dvina — 600
Džehol (angl. Jehol), letní zámek čínských císařů — 137

Ebro, řeka ve Španělsku — 466
Eckernförde, přístav ve Šlesviku — 252
Edinburgh, hlavní město Skotska — 71, 107
Egripo (Chalkis, Chalkida), hlavní město ostrova Euboie — 134
Egypt — 178, 223, 298, 524
Eider, řeka ve Šlesviku-Holštýně — 282
Elbasan, město a oblast v Albánii — 134
Enos (Enez), město v evropském Turecku — 132, 133, 136, 319, 527
Enoský záliv — 319
Epirus, území a pohoří v Řecku — 122, 135, 153, 228, 229, 239
Erfurt — 467
Erzerum (Erzurum), město v asijském Turecku — 58
Escorial, královský zámek a klášter ve středním Španělsku — 342
Estremadura, provincie ve Španělsku — 352
Euboia, řecký ostrov — 134, 223

Faerské ostrovy, v Atlantském oceánu — 520
Fatsa, turecký přístav na pobřeží Černého moře — 46
Ferrara, město v Itálii — 384
Figuéras, pevnost v severovýchodním Španělsku — 461, 523
Filipíny — 405, 508, 524
Finsko — 30, 31, 44, 49, 260, 262, 302, 309, 321, 363, 436, 437, 559, 561
Finský záliv — 232, 233, 260, 519, 661
Focšani (Focşani) [vysl. fokšany], město v Rumunsku — 294, 351, 361, 383, 410, 411
Fokis, provincie ve středním Řecku — 223
Fonda de la Alegria, město ve Španělsku — 343
Fontainebleau, město ve střední Francii — 452, 459
Francie — 9, 10, 16, 17, 28, 36, 37, 39—41, 43, 45, 49, 51, 52, 58, 68, 69, 73, 74, 81, 84, 87—89, 93—95, 99, 103—105, 108—112, 117, 120, 124,

126, 131, 134, 136, 140, 160, 161, 163, 164, 167—171, 173, 175, 176 až 182, 184, 185, 189, 192, 193, 195, 198, 199, 210, 212, 214, 221—226, 239, 254, 265, 276, 282, 290, 314, 321, 322, 326, 348, 349, 363, 369 až 372, 374, 377, 378, 393, 396, 397, 404, 417, 421, 422, 426—428, 437, 451, 463, 469, 482, 492, 502—504, 514, 519, 523, 525, 568, 571, 591, 599, 610, 617, 630, 637, 638, 658
Frankfurt nad Mohanem — 125, 326, 390, 424
Frateşti (Frateşti), město v Rumunsku — 362, 372
Fredericia, přístav v Dánsku — 293
Friedland (Pravdinsk), město v bývalém Východním Prusku — 601
Fyn, ostrov u východního pobřeží Dánska — 461, 465

Gaeta, opevněný přístav v Tyrrhenském moři — 352
Galac (Galaţi), přístav na dolním Dunaji — 160, 294, 411, 419, 420
Galata, část Cařihradu — 67
Galicie (Galicia), provincie v severním Španělsku — 429, 460, 474, 475, 480, 493, 502, 658
Gallipoli (Gelibolu), turecká pevnost v Dardanelské úžině — 225, 264, 271, 279, 280, 309, 426, 527, 532, 621, 622
Galie — 455
Gatčina, letní carské sídlo u Petrohradu — 63
Gdaňsk — 284, 338, 437, 560
Gerona [vysl. cherona], město v severním Španělsku — 369
Gibraltar, průliv — 59, 310, 524
Giurgiu [vysl. džurdžu], přístav na Dunaji — 63, 293, 297, 317, 327, 351, 361, 362, 395, 419
Glasgow, město ve Skotsku — 71, 256, 258, 352
Glassary, místo ve Skotsku — 257
Glenelg, místo ve Skotsku — 256
Glina (Ghermân), místo u Bukurešti — 410
Gmunden, město v Rakousku — 125
Gomel, obec v Litvě — 350
Granada — 368, 452, 462, 466, 496
Granátula de Calatrava, město ve Španělsku v provincii Mancha — 404
Grimsby, město v severovýchodní Anglii — 71
Grodenská gubernie — 601
Grónsko — 520
Gruzie — 310
Guadiana, řeka v jižním Španělsku — 353
Guastalla, město v pádské nížině — 99
Guipúzcoa, provincie v severním Španělsku — 369, 370
Gumri, viz *Alexandropol*
Gustavsvärn, pevnost ve Finském zálivu — 260, 519

Hadí ostrov (Ilade Adessi), v Černém moři — 518
Haiti — 524
Halič — 118, 127, 275, 339, 417, 528, 598, 602
Halifax, přístav v Kanadě — 540, 555, 556
Halifax, průmyslové město v Anglii — 413, 414
Hallein, místo v Rakousku — 125
Hamburk — 326, 437, 446, 519
Hangö-Udd (Hanko), opevněný přístav ve Finsku — 260, 421, 519
Hannoversko — 523
Harrow, město severovýchodně od Londýna — 672
Havana — 508
Helsingfors (Helsinky) — 407

Heraklejské výšiny — 576, 577, 579
Heraklejský hřeben, viz *Heraklejské výšiny*
Hercegovina — 90, 92, 93, 132, 178, 240
Hermannstadt, *Sibiň* (Sibiu), město v Sedmihradsku — 372
Hertfordshire, hrabství v Anglii — 71
Hesensko — 100
Himálaj, horstvo v Asii — 137
Hindustán, území v Přední Indii — 627
Hiršova (Hârşova), přístav na dolním Dunaji — 60, 62, 97, 216, 297, 394
Holandsko — 73, 92, 105, 117, 357, 523, 630
Holštýn — 413, 437
Hongkong (Siang-čiang), čínský přístav (anglická država) — 525
Horní Rakousy — 363
Huete, město a řeka stejného jména v Nové Kastilii — 371
Hull, přístav v severovýchodní Anglii — 643
Hünkjar Iskelesi (Hünkâr İskelesi), město v Malé Asii — 50, 75, 321
Hydria (Hydra), ostrov v Egejském moři — 225

Charcas, provincie v Bolívii — 400
Cherbourg, francouzský válečný přístav — 663
Cherson, přístav u ústí Dněpru — 133, 419, 591, 598, 652
Chersonés heraklejský, poloostrov na jihozápad od Sevastopolu — 576, 623, 651
Chersonés trácký (Gallipolský poloostrov) — 132, 264, 527
Chersonéský mys, u Sevastopolu — 544
Chester, město v Anglii — 72
Chichester, město na jižním pobřeží Anglie — 72
Chile — 524
Chiva, město v Uzbekistánu — 77, 136, 137
Chobham, místo u Londýna — 270, 390
Chorvatsko — 132, 178
Chotin, pevnost na Dněstru — 31, 559

Iberská republika — 510
Iberský poloostrov, viz *Pyrenejský poloostrov*
Ilýrie, starověký název pro území dnešní Dalmácie a Albánie — 48, 57
Indie — 48, 107, 269, 271, 619, 620
Indus, řeka v Indii — 272, 396
Inkerman, místo na Krymu — 12, 295, 564, 583—585, 587, 589, 590, 593, 596, 613, 614
Irsko — 13, 34, 72, 73, 82, 85, 88, 142, 209, 247, 248, 255, 414, 416, 523
Island — 520
Istanbul, viz *Cařihrad*
Itálie — 9, 28, 31, 43, 73, 76, 99, 100, 104, 117, 118, 127—129, 195, 221, 222, 275, 350, 351, 379, 455, 514, 517, 524, 604, 605
Ivangorod (Dęblin), místo u Varšavy — 560
Izakča (Isaccea), přístav na Dunaji — 327
Izmail, bývalá turecká pevnost na Dunaji — 294, 598

Jaderské moře — 90
Jaén, město v jižním Španělsku — 368, 371, 462, 548
Jalomitsa (Jalomiţa), řeka v Rumunsku — 215, 297, 351, 410
Janina (Ióannina), město v západním Řecku — 134, 229
Janov — 384
Japonsko — 226
Jaroslavská gubernie — 601
Jasy, město na řece Prutu — 229, 327, 331, 337, 521, 630
Játiva [vysl. chátyva], město ve Španělsku — 353

Jáva — 524
Jena, město v Německu — 31, 83, 583, 584, 613
Jenikale, pevnost u Kerče — 133
Jerez de la Frontera, město v jižním Španělsku — 500
Jericho — 183
Jeruzalém, město v Palestině — 34, 90, 110, 193—196
Jevpatorija, přístav na západním pobřeží Krymu — 534, 651, 652
Jílové ve Východním Prusku, německy *Preussisch-Eylau* (Bagrationovsk), napoleonské bojiště — 569, 590, 601
Jiu [vysl. džiu], přítok Dunaje — 56
Jižní Amerika — 400, 493, 499, 503, 504
Jónské ostrovy — 122, 153, 525
Jozafat, biblické místní jméno — 195
Jutsko — 282, 293

Kábul, knížectví v Afghánistánu — 136, 137
Kača, řeka na Krymu — 537
Kaffa (Feodosija), přístav na Krymu — 84, 133
Kalifornie, stát v USA — 415, 524, 631, 640
Kaluga — 581
Kalužská gubernie — 601
Kamary nebo *Komary*, obec v jižní části Krymu — 577
Kamčatka — 226
Kamčija, řeka v Bulharsku — 293
Kamenec Podolskij, město na horním Dněstru — 327
Kanada — 620
Kanárské ostrovy — 467, 524
Karanténní zátoka, u Sevastopolu — 565
Karlskrona, opevněný přístav v jižním Švédsku — 421
Karpaty, pohoří — 334, 383
Kars, město v asijském Turecku — 47, 54, 55, 310, 516
Kaspické moře — 310, 558
Kastilie — 452, 456, 457, 461, 463, 467, 468, 472, 489, 490
Katalánie — 365, 369, 370, 412, 434, 452, 493, 523
Katchi, místo na Krymu — 570
Kattegat, průliv mezi Dánskem a Švédskem — 310
Katzbach (Kaczawa), řeka ve Slezsku — 555, 581
Kavkaz — 31, 39, 47, 55, 133, 292, 310, 314, 321, 545, 558, 559, 561
Kerč, přístav na východním cípu Krymu — 555, 636
Kerčský průliv — 84
Kilbrandon — 257
Kišiněv — 31
Klek, zátoka a přístav na břehu Jaderského moře — 92
Knapdale, místo v západním Skotsku — 257
Knoydart, místo ve Skotsku — 255
Kodaň — 41, 49, 59, 68, 82, 412, 413, 421, 437, 519, 520
Kolberg (Kołobrzeg), přístav v Baltském moři — 338, 437
Kolín nad Rýnem — 425
Konstantinopol, viz *Cařihrad*
Konstantinův mys, u Sevastopolu — 407
Konteský záliv (Orfanský záliv) — 134
Korábová zátoka, v Sevastopolu — 565
Kotor, přístav v Černé Hoře — 90, 93
Krakov — 127, 248, 350
Královec (Kaliningrad), bývalé hlavní město Východního Pruska — 240, 437
Kréta, řecký ostrov — 178
Kraydatt, místo ve Skotsku — 256
Kronštadt, námořní pevnost v Baltském moři — 12, 22, 30, 44, 119, 309, 315, 348, 350, 354, 357, 389, 407, 428, 543, 660—666
Kruševac, město v Srbsku — 210

Krym – 8, 10–12, 16–18, 29, 44, 133, 263, 309, 310, 313, 317, 339, 370, 380, 409, 419, 420, 518, 528, 529, 532 až 536, 539, 542–545, 548, 557–559, 561–563, 567–569, 576, 587, 591, 593–595, 597, 598, 619, 622, 623, 636, 649, 650, 652
Kuba, ostrov – 423, 429, 514, 524
Küčük Kajnardži (Küçük Kaynarci), vesnice v Dobrudži – 50, 110, 192, 222, 638
Kurdistán, hornatý kraj v Malé Asii – 47, 305
Kurily, skupina ostrovů v severní části Tichého oceánu – 226
Küstendže (Constanţa), turecký přístav v Černém moři, dnešní Constantsa – 215, 216, 293, 307, 420, 532
Kyjev – 598
Kyjevská gubernie – 601

La Carolina, město v jižním Španělsku – 364, 462
La Coruña, přístav na západním pobřeží Španělska – 465, 475, 504
La Mancha, provincie ve Španělsku – 364, 371, 404, 502
Lamanšský průliv – 29, 59, 310
Lancashire, hrabství v Anglii – 66, 72, 644, 675
Langreo, město v severním Španělsku – 513
La Paz, provincie v Bolívii – 400
La Rochelle, přístav v jihozápadní Francii – 428
Las Cabezas de San Juan, město v jižním Španělsku – 500
Lasgach, místo ve Skotsku – 257
Lauenburg, město na Labi v severním Německu – 413
Lebrija, místo v jižním Španělsku – 500
Leeds, průmyslové město v Anglii – 139, 632
Leganés, město ve středním Španělsku – 368
Legnago, město v severní Itálii – 217
Leicestershire, hrabství v Anglii – 72
Leitrim, hrabství v severním Irsku – 72
León, kraj v severním Španělsku – 368, 481, 493
León (Isla de León), ostrov u jihozápadního pobřeží Španělska – 427, 477, 483, 500, 501, 504
Lérida, město v severním Španělsku – 369, 434
Levanta, starší název přímořských zemí při východním pobřeží Středozemního moře – 95, 319, 627, 644
Ligny, vesnice v Belgii – 531
Lincolnshire, hrabství v Anglii – 72
Lisabon – 430, 451, 507
Liščí ostrovy, skupina ostrovů v Aleutách v Tichém oceánu – 226
Litva – 350, 600
Liverpool, velké průmyslové město v Anglii – 117, 540, 567, 568, 587, 610
Livorno, přístav ve střední Itálii – 543
Logroño, město v severovýchodním Španělsku – 403, 548
Lochbroom, místo ve Skotsku – 257
Lombardie, provincie v Itálii – 128 až 130, 351, 384, 385
Londýn – 40, 52, 63, 77, 82, 94, 99, 112, 115, 121, 122, 125, 138–140, 146, 148, 149, 153, 159, 161–163, 171, 176, 182, 197, 205, 219, 280, 288, 289, 316, 319, 320, 326, 348, 357, 360, 361, 365, 387, 403, 528, 533, 538, 539, 543, 545, 547, 583, 587, 599, 609, 632, 633, 634, 638, 643, 672
Luing, ostrov u západního pobřeží Skotska – 257
Lützen, místo západně od Lipska – 555
Lyon – 363, 428

Macin (Măcin) [vysl. m'čin], pevnost na dolním Dunaji – 47, 63, 327, 394, 520
Maďarsko – 9, 379
Madeira, ostrov v Atlantském oceánu – 524
Madrid – 18, 19, 136, 326, 341–344, 352, 364, 367–371, 402, 404, 411, 412, 424, 428–431, 434, 435, 451, 452, 459, 461–468, 473, 481, 491, 495–498, 499–502, 504, 506, 509, 510, 513, 523, 657, 658
Makedonie, hornatý kraj na Balkáně – 122, 178
Malaga, přístav v jižním Španělsku – 435, 501, 547, 657
Malé Valašsko, území v dnešním Rumunsku na západ od řeky Oltu – 36, 48, 156, 215, 228, 383
Mallorca, ostrov v Baleárách – 504
Malmö – 520
Malta, ostrov – 59, 84, 95, 524
Malton, město v severovýchodní Anglii – 72
Mandžusko –137
Manchester – 32, 66, 68, 69, 86, 138, 147, 149, 284, 287, 326, 631, 632, 642, 644
Mantova, město v severní Itálii – 346, 351
Manzanares, město ve středním Španělsku – 364, 422
Marica, řeka na Balkánském poloostrově – 132
Marmarské moře – 67, 132
Maroko – 524
Marseille – 349, 350, 362
Mauritius, ostrov v Indickém oceánu – 525
Mehádia, město v západním Rumunsku – 210
Mehendintsi (Mehendinţi), kraj ve Valašsku – 348
Memel (Klajpeda) – 437
Menteše, turecká provincie v Malé Asii – 516
Mesina – 352
Metsovon, město v severním Řecku – 228, 229
Mety, město ve východní Francii – 84, 100
Mexiko – 524
Middlesex, hrabství v Anglii – 72
Milán – 416
Minská gubernie – 601
Modena – 99, 384
Modlin, ruský název *Novo-Georgijevsk*, bývalá ruská pevnost severně od Varšavy – 560
Mogilev – 601
Mogilevská gubernie – 601
Mogina – 410
Moldavsko – 19, 31, 35, 38, 70, 74, 76, 83, 91, 96, 104, 105, 112, 118, 132, 134, 156, 157, 165, 178, 181, 186, 199, 250, 275, 280–282, 306, 307, 312–315, 321, 324, 327–334, 339, 340, 348, 350, 351, 353, 360, 361, 375, 376, 378, 382–384, 387, 389, 395, 410, 411, 417, 419, 420, 425, 426, 515–518, 520–522, 524, 531, 591, 598, 629, 630, 638, 642
Monte Cassino (Cassino), město ve střední Itálii – 352
Moria, pahorek v Jeruzalémě – 195
Moskevská gubernie – 601
Moskva – 95, 157, 561, 581, 594, 600 až 602
Murcia, provincie a město v jihovýchodním Španělsku – 369, 468, 493

Nantes, město v západní Francii – 289
Narva – 590, 613
Navarino (Pylos), přístav v jižním Řecku – 39–41, 107, 219

Navarra, provincie ve Španělsku – 369, 480, 489–491, 504
Neagaat, místo ve Skotsku – 255
Neapol – 99, 351, 364, 428, 524, 543
Negroponte, viz *Euboia*
Němen (Něman), řeka v Běloruské gubernii – 466
Nepál – 137
Něva – 427, 428, 661
Newcastle-under-Lyme, město v průmyslové oblasti Anglie – 72
Newry, místo v Irsku – 36
New York – 23, 540
Nikolajev, přístav na jižní Ukrajině – 420, 591, 598, 652
Nikopol, město na Dunaji proti ústí řeky Oltu – 157
Nikšič, město v Černé Hoře – 240
Ninive – 71
Niš, město na Balkáně – 210
Nižegorodská gubernie – 601
Normanské ostrovy – 524
Norsko – 519, 523
Northallerton, město v severovýchodní Anglii – 72
Northampton, hrabství v Anglii – 671
Nottingham, město ve střední Anglii – 647
Nová Granada (Kolumbie) – 524
Nová Kastilie – 341
Novara, město v severní Itálii – 346
Nové Španělsko (Mexiko), bývalá kolonie Španělska – 493
Novgorod – 232
Novo-Archangelsk (Sitka), přístav na Aljašce – 226

Oain, ve Skotsku – 258
Ocaña, město ve středním Španělsku – 428, 479, 502
Očakov, černomořský přístav na Ukrajině – 441
Oděsa, černomořský přístav – 17, 29 až 31, 44, 46, 47, 55, 56, 68, 74, 133, 157, 160, 208, 235–237, 242, 250 až 254, 260, 265, 283, 350, 377, 387, 420, 520, 591, 630, 636, 652
Odra – 466
Oldenburg – 68
Oldham, město v Anglii – 72
Olomouc – 83, 238
Oloněcká gubernie, u Ladožského jezera – 232
Olt (též Aluta), řeka v Rumunsku – 56, 361, 383
Oltenitsa (Olteniţa), město na Dunaji při ústí Ardžiše – 27, 38, 60–62, 97, 113, 158, 179, 215, 216, 297, 313, 361, 362, 393, 410, 545, 563, 578, 612
Oněga – 420
Oranienbaum, bývalé carské letní sídlo u Petrohradu – 663
Öresund, průliv – 49, 59, 68, 424
Oviedo, město v severním Španělsku – 464, 474, 475, 513
Oxford – 71, 277
Ozurgeti, město v Gruzínsku – 310

Palermo – 290
Palestina – 524
Pamplona, město v severním Španělsku – 369, 461, 496, 502, 504
Paňdžáb, území v severozápadní části Přední Indie – 627
Parma, provincie a město v severní Itálii – 99, 384
Parthenay, město v severozápadní Francii – 289
Paříž – 32–34, 40, 59, 78, 82, 89, 94, 99, 107, 110, 111, 121, 122, 124, 138, 139, 153, 171, 182, 265, 289 až 291, 347, 352, 360, 368, 371, 401, 416, 421, 430, 504, 519, 528, 533, 545, 596, 599

Pavia, město v severní Itálii – 512
Peiraieus, přístav v Aténách – 276
Peking – 137
Peloponnésos, poloostrov v Řecku – 223
Pera, část Cařihradu – 67, 225
Perekop, město na severu Krymu – 133, 441, 545, 555, 594, 652
Persie – 41, 48, 58, 77, 611, 627
Perský záliv – 39
Perthshire, hrabství ve středním Skotsku – 71
Peru – 400, 457, 524
Pešť, část dnešní Budapešti, ležící na levém břehu Dunaje – 32
Petěrhof (Petrodvorec), místo u Leningradu – 428
Petrohrad (Leningrad) – 30, 31, 44, 46, 57, 59, 63, 69, 76, 77, 81, 82, 87, 88, 90, 94, 99, 107, 111, 113, 117, 118, 120, 161, 162, 164, 168, 175, 176, 181, 182, 189, 199–201, 203, 206, 212, 231–233, 238, 240, 314, 317, 319, 323, 333, 354, 361, 378, 417, 436, 519, 548, 549, 559, 561, 609, 647, 661, 675
Piacenza, město v severní Itálii – 99
Piemont – 99, 428
Piero Corril, místo v severním Španělsku – 513
Pindos, pohoří na Balkánském poloostrově – 153
Ploješť (Ploeşti), město v Rumunsku – 327
Pobaltí – 466
Podolí, území v jižním Rusku – 327, 339, 559, 601
Podunajská knížectví, viz *Valašsko* a *Moldavsko*
Polsko – 9, 31, 40, 41, 43, 73, 76, 77, 107, 134, 204, 219, 228, 229, 248, 321, 339, 416, 417, 421, 437, 559 až 561, 598, 601, 602, 604
Poltava, město na Ukrajině – 601
Poltavská gubernie – 601
Pontefract, město ve střední Anglii – 72
Portsmouth, největší válečný přístav v Anglii – 71
Portugalsko – 117, 268, 323, 324, 352, 368, 405, 428, 435, 451, 452, 460, 510, 513, 523
Potosí, provincie v Bolívii – 400
Poznaňsko – 275, 602
Pozoblanco, město v jižním Španělsku – 364
Preston, průmyslové město v Anglii – 258, 259, 675
Preussisch-Eylau, viz *Jílové ve Východním Prusku*
Priego de Córdoba, město v jižním Španělsku – 657
Provence – 455
Prusko – 17, 28–31, 43, 44, 49, 51, 68, 73, 83, 99, 100, 105, 128, 162, 171, 195, 198, 199, 210–213, 219, 228 až 232, 240, 241, 265, 274, 275, 282, 300, 317, 328, 353–356, 360, 361, 418, 424, 437, 523, 543, 548, 549, 560, 600, 634, 652, 653
Prut, řeka tvořící hranici mezi Moldavskem a Besarábií – 37, 38, 91, 157, 160, 282, 313, 317, 327, 332, 333, 346, 417
přístav sv. Mikuláše neboli *Šefkatil* (Nikolaja), černomořský přístav a pevnůstka na kavkazském pobřeží – 47, 54, 121, 310, 442
Puerto de Santa Maria, přístav v Cádizském zálivu – 402, 500
Pusterlarzo, město v Lombardii – 351
Pyreneje, pohoří – 463
Pyrenejský poloostrov – 272, 345, 364, 367, 400, 401, 427, 428, 457, 477, 503, 514, 624

Quebec, město v Kanadě – 226

Radovica, město v Rumelii – 229
Rakousko – 17–19, 28–31, 35, 37, 43, 44, 49, 51, 57, 58, 75, 76, 80, 90 až 93, 99, 105, 118, 122, 124–131, 134–136, 159, 162–164, 169, 170, 173, 175, 178, 179, 181, 198, 199, 203, 210–213, 215, 219, 220–224, 228–232, 238, 240, 265, 274, 282, 285–287, 293, 305, 306, 309, 311, 312, 314, 315, 317, 322, 327–330, 333, 339, 345–348, 353–356, 360, 361, 375–379, 382–384, 395, 417 až 419, 425–427, 457, 512, 524, 545, 548, 560, 588, 595, 597–600, 604–609, 634, 635, 637, 652
Rasova, místo na Dunaji v Dobrudži – 298
Razgrad, město v severním Bulharsku – 216, 337
Redut-Kale, pobřežní pevnost na Kavkaze – 263
Renfrew, hrabství ve Skotsku – 72
Reni, místo při ústí Prutu do Dunaje – 411
Retford (East-Retford), město v průmyslové oblasti Anglie – 71
El Retiro, obec u Madridu – 343
Réus, město v Katalánii – 365
Revel (Tallin) – 559, 597
Rhodos, ostrov v Egejském moři – 516
Riga – 30, 437
Rjazaňská gubernie – 601
Rocroi, pevnost v severní Francii – 614
Rodosto (Tekirdağ), turecký přístav v Marmarském moři – 132, 133, 136
Rochdale, město v průmyslové části Anglie – 72
Roman, město v severním Rumunsku – 327
Ronda, město v jižním Španělsku – 501
Rostock, město v Meklenbursku – 284
Ršava (Orșova), pevnost na Dunaji na srbsko-rumunských hranicích – 222, 327, 419
Rudé moře – 223
Rumelie, turecký název pro Trácii a Makedonii – 47, 54, 60, 93, 132, 134
Rusko – 9–12, 14, 17, 18, 28, 29, 31, 35, 37, 39–41, 43–45, 48–52, 57 až 59, 65, 68–71, 74–76, 78, 82–84, 87–91, 94, 95, 98, 100, 102–114, 116, 120, 131, 133–137, 140, 161 až 165, 168–170, 173–175, 177–185, 188, 191–193, 199–203, 206–208, 210–213, 221–223, 227, 231–234, 237–239, 248, 260, 262, 265, 267, 275, 276, 279, 282, 285–287, 293, 294, 306, 309, 311, 313, 314–324, 326–335, 339, 345, 353–357, 360, 361, 374, 376, 378, 380, 382–385, 387, 388, 393, 396, 397, 407, 412, 417, 418, 421, 425–428, 436, 437, 446, 447, 460, 503, 504, 515, 523, 525, 548, 549, 557–561, 587, 590, 594, 598–602, 608, 610–613, 615, 617, 627, 629, 630, 632, 634–639, 642, 643, 646, 652, 661
Ruščuk (Ruse), město na Dunaji v severním Bulharsku – 60, 97, 216, 217, 294, 308, 362, 372, 391, 394, 419, 545
Rye, město na jižním pobřeží Anglie – 72
Rýn – 31, 598, 601

Řecko – 17, 19, 39, 91, 121, 131, 178, 183, 208, 219–222, 224, 225, 228, 235, 238, 239, 254, 276, 320, 321, 363, 367, 516, 517, 524
Řím – 32, 276, 344, 352

Sahara – 532
Sainte Pélagie, pařížská věznice – 288
Saint Maurice, místo v Savojsku – 351

Saint Omer, pevnost v severní Francii – 261
Salamanca, město ve středním Španělsku – 496
San, přítok Visly – 339
San Lúcar de Barrameda, španělský přístav v Cádizském zálivu – 462
San Sebastián, španělský přístav v Biskajském zálivu – 369, 441, 461
Sardinie, ostrov – 99, 128, 351, 352, 524
sarmatské roviny – 40
Saroský záliv (Sardský), v Egejském moři – 319
Satory – 390
Savojsko – 100, 351
Sedmihradsko (též Transylvanie), území na západ od oblouku Karpat (v dnešním Rumunsku) – 76, 129, 159, 265, 417, 528, 598
Senegambie – 524
Seret (Siret), přítok Dunaje – 160, 294, 306, 307, 313, 335, 382, 394
Sevastopol – 12, 17, 28–31, 36, 43, 44, 46, 47, 55, 56, 68, 119, 121, 133, 208, 236, 253, 254, 263, 265, 292, 309, 313, 315, 317, 348, 350, 354, 377, 379, 380, 385, 387, 388, 395, 407, 408, 420, 442, 518, 527, 534, 536–545, 547–549, 555–557, 560 až 575, 585, 588–592, 594, 596, 597, 612, 615, 649–652, 663
– *Alexandrovská tvrz* – 571
– *Karanténní tvrz* – 565, 571, 573
– *Konstantinova tvrz* – 539, 571, 572
– *Severní pevnost* – 534, 537, 562, 563, 596, 612
– *Severní strana* – 544, 592, 651
– *Telegrafní baterie* – 571
Sevastopolská zátoka, viz *Velká rejda*
Severní moře – *68*
Sevilla – 368, 371, 400, 402, 464, 465 až 467, 474, 476, 482, 523, 657
Sheerness – město na východním pobřeží Anglie – 96
Sheffield, průmyslové středisko v Anglii – 285
Sibiř – 521
Sicílie, ostrov – 351, 524
Siero, město v severním Španělsku – 513
Sierra Morena, pohoří ve Španělsku – 364, 501
Silistra, město na dolním Dunaji – 61, 215–217, 280, 281, 287, 292–297, 299–301, 303–308, 311–314, 317, 324, 327, 335–338, 361, 388, 391, 393, 396, 418, 441, 528, 531, 535, 539, 545, 563, 578, 586, 590, 591, 612, 635, 651
Simferopol, město na Krymu – 548, 569, 596, 612, 651
Sindh, území v Pákistánu – 627
Sinop, turecký přístav v Černém moři – 12, 34–36, 39, 40, 45, 50, 55, 63, 83, 84, 102, 106, 113, 121, 263, 380, 387, 599
Sión, vrch v Jeruzalémě, přeneseně celý Jeruzalém – 195
Sitka (Baranov), ostrov Alexandrova archipelu u Aljašky – 226
Skandinávie – 49
Skotsko – 73, 82, 107, 142, 247, 255, 277
Skutari (Üsküdar), část Cařihradu – 132, 264, 279, 309, 532, 594, 612, 621, 622
Skye, ostrov na západním pobřeží Skotska – 256
Slatina, město na řece Oltu – 361, 410
Slavkov – 590, 596
Sligo, hrabství a město téhož jména v Irsku – 208
Slobozia, město na Jalomitse ve východním Rumunsku – 327

Smolensk — 601, 602
Smolenská gubernie — 601
Smyrna (İzmir), město v asijském Turecku — 220, 319
Sobrarbe, horský kraj v Pyrenejích — 483, 489
Sofia, Sofie — 61, 210
Soluňský záliv, u východního pobřeží Řecka — 134
Sora, město ve střední Itálii — 352
Southampton, město v Anglii — 357
Southwark, část Londýna — 71
Spojené státy americké — 37, 69, 105, 117, 118, 273, 326, 424, 429, 504, 509, 520, 522, 524, 610, 627, 628, 630, 633, 643, 644
Srbsko — 31, 48, 57, 60, 93, 122, 134, 153, 178, 215, 223, 224, 355, 356, 384, 425, 426, 630
Staffordshire, hrabství v Anglii — 72, 633
Stambul, viz *Cařihrad*
Stará Kastilie — 368
Stará tvrz, na Krymu severně od Sevastopolu — 534, 537, 540, 544, 568
Stockholm — 49, 209, 237, 436, 520
Stockport, průmyslové město v Anglii — 138
Strath, místo ve Skotsku na ostrově Skye — 256
Strathcarron, obec ve Skotsku — 257, 258
Středozemní moře — 117, 169, 319
Suaso, obec ve Španělsku — 500
Suchum-Kale (Suchumi), přístav a bývalá pevnost na kavkazském pobřeží Černého moře — 263
Sulinské hrdlo, v deltě Dunaje — 351, 362, 420, 642
Sumatra — 524
Sund, viz *Öresund*
Sussex, hrabství v jižní Anglii — 72
Sutorina, řeka ústící v boce Kotorské — 92
Svatá Helena, ostrov v Atlantském oceánu — 184
Sveaborg (Suomentinna), pevnost ve Finsku — 309, 389, 420, 543
Svištov, město na Dunaji v severním Bulharsku — 92
Swinemünde (Swinoujście), přístav v Baltském moři — 437
Sýrie — 193, 524
Syros, ostrov v Egejském moři — 225

Šefkatil, viz *přístav sv. Mikuláše*
Šiblak, ostrov v Dunaji východně od Silistry — 301
Šlava, obec v Rumunsku — 410
Šlesvik — 68, 252, 413, 437
Španělsko — 8, 19—22, 117, 131, 136, 140, 267, 274, 292, 324, 326, 341, 344, 345, 350, 363, 367, 391, 397, 400—405, 410, 423, 424, 427—436, 449, 451—464, 466—477, 481—484, 488—490, 493, 494, 496, 499, 502, 504—507, 509, 510, 512—518, 523, 524, 548, 552, 628, 632, 644, 657 až 660
Štětín — 284
Štrasburk — 84, 100
Štýrsko — 606
Šumla (Šumen; dnes Kolarovgrad), město v severovýchodní části Bulharska — 61, 96, 216—218, 293, 297, 301, 308, 324, 338, 339, 362, 390
Švédsko — 30, 44, 48, 49, 87, 105, 117, 209, 224, 237, 262, 282, 357, 389, 421, 436, 437, 446, 461, 523
Švýcarsko — 73, 630

Taganrog, přístav v Azovském moři — 630, 636
Targovište (Târgoviște), město ve středním Rumunsku — 215
Tarragona, námořní pevnost v severovýchodním Španělsku — 369

Teherán — 34, 41, 48, 58
Tembleque, město v Kastilii — 353
Temže — 82, 96
Ténos, ostrov v Egejském moři — 225
Terst — 512
Teruel, město ve východním Španělsku — 402
Therapia, město v Turecku — 518
Thesálie, kraj v Řecku — 122, 132, 153, 178, 225, 239
Tibet — 137
Tiflis (Tbilisi), hlavní město Gruzie — 47, 54, 310, 313, 520
Tichý oceán — 226
Tire, město v Malé Asii — 516
Tiverton, město v jihozápadní Anglii — 71
Toledo, město ve středním Španělsku — 343, 352
Tolosa, město v severním Španělsku — 369
Tömöšský průsmyk (Predealský), v Transylvanských Alpách — 351
Top-Hane, předměstí Cařihradu — 51
Tordesillas, město v severozápadním Španělsku — 456
Torrejón (Torrejón-del-Rey), město ve středním Španělsku — 370, 402
Torrelobaton, město a pevnost v severozápadním Španělsku — 456
Torres Vedras [vysl. tóriš védreš], město v Portugalsku — 158
Tortosa, město na řece Ebru ve východním Španělsku — 434
Toskánsko — 169, 351, 524
Toulon, přístav v jižní Francii — 84, 95
Trácie, území ve východní části Balkánského poloostrova — 178, 293
Trajánův val, náspy připisované Římanům v Dobrudži — 216, 218, 294, 327
Transylvanie, viz *Sedmihradsko*
Transylvanské Alpy (Jižní Karpaty) — 351
Trapezunt (Trabzon), turecký přístav v Černém moři — 34, 121
Treviso, město v Benátsku — 512
Trident — 494
Trikala (Tríkkala), město ve středním Řecku — 225
Tulcea [vysl. tulča], město v Rumunsku — 420
Tulská gubernie — 601
Tunisko — 178, 179
Turecko — 11, 12, 18, 19, 22, 28, 29, 31, 33, 35—37, 39—42, 45, 48, 50, 57, 65, 68, 70, 76, 77, 87—94, 103 až 113, 118, 120—122, 131—135, 153 až 155, 161—167, 169—179, 181 až 186, 188—192, 198, 199, 203, 204, 206, 209, 210, 220—224, 228, 230 až 233, 239, 251, 271, 275, 280 až 282, 285, 305, 307, 309, 312—315, 321—323, 328—331, 335, 344, 354 až 357, 363, 367, 372, 375—379, 382—384, 386, 390, 417—421, 426, 446, 451, 458, 460, 516, 517, 523, 524, 558, 593, 611, 630, 638, 651
Turín, město v severní Itálii — 99, 221, 346, 430
Turmal — 36
Tutrakan nebo *Turtukai*, přístav na Dunaji proti ústí Ardžiše — 216, 301, 393
Tver (Kalinin) — 232
Tylže (Sovetsk), město na řece Němenu — 460
Tyroly — 606

Uhry — 28, 31, 75, 76, 118, 128—130, 209, 212, 221, 275, 285, 286, 307, 363, 416, 421, 602, 604, 605
Uleaborg (Uleåborg), pobřežní město ve Finsku — 363
Ullapool, místo na západním pobřeží Skotska — 257
Ulster, severní část Irska — 36

Urešti (Ureşti), město v Rumunsku — 410
Uruguay — 524
Urziceni [vysl. urzičeň], město v Rumunsku — 410
Utrera, město v jižním Španělsku — 500

Vaasa (Wasa), přístav v Botnickém zálivu — 363
Valašsko — 18, 19, 31, 35, 38, 60, 61, 70, 74, 76, 83, 84, 91, 96, 104, 105, 112, 118, 132, 134, 153, 156, 157, 159, 160, 165, 178, 181, 186, 199, 215, 250, 275, 280—282, 294, 297, 299, 305—307, 312—315, 321, 324, 327—334, 345—348, 350, 353—356, 360, 361, 375, 376, 378, 382, 384, 386, 387, 389, 395, 410, 411, 417 až 419, 425, 426, 428, 515—518, 520 až 524, 527, 531, 545, 591, 629, 630, 638, 642
Valdepeñas, město ve středním Španělsku — 353
Valençay, město a zámek ve střední Francii — 459
Valencie — 353, 364, 368, 402, 412, 434, 460, 462, 475, 482, 493, 494, 498, 502, 504, 509
Valladolid, provincie a město ve Španělsku — 343, 369, 455, 462
Vallécas, městečko jižně od Madridu — 343
Varna, přístav v Bulharsku — 207, 217, 218, 225, 264, 265, 280, 293, 301, 305, 309, 357, 362, 372, 377, 386, 390, 394, 396, 407, 420, 442, 517, 518, 528, 531, 532, 535, 539, 544, 554, 556, 564, 621, 622
Varšava — 32, 75, 96, 335, 418, 421, 441, 559, 560, 635
Velikije Luki, město v západním Rusku — 503
Velká rejda nebo *Sevastopolská zátoka* — 408, 537, 544, 576
Velká Británie — 64, 102, 104, 161, 169, 170, 173, 174, 200, 414, 466, 610, 620, 629, 641—645
Velká Rus — 601
Velký Belt, průliv mezi Severním a Baltským mořem — 49, 261, 519
Vendée, departement v západní Francii — 289
Venezuela — 524
Ventas del Espiritu Santo, obec u Madridu — 342, 343
Verona, město v severní Itálii — 136, 158, 217, 351, 427, 428, 483, 553
Vicalvaro, město ve středním Španělsku — 342, 343, 506
Vicenza, město v severní Itálii — 346
Victoria, britská kolonie v Austrálii — 208
Vídeň — 19, 29, 33, 40, 44, 49, 50, 57 až 59, 75, 81, 83, 87, 88, 91, 93, 95, 113, 120, 125, 126, 134, 135, 181, 184, 212, 213, 228, 230—232, 238, 248, 285, 306, 314, 315, 317, 325, 329, 345—347, 354—356, 360 až 363, 376, 383, 417, 425, 430, 509, 595, 599, 609, 610, 634, 635, 638, 652
Vidin, město na Dunaji v severním Bulharsku — 60, 62, 132, 135, 157, 210, 338
Villalar (Libros), město ve Španělsku — 456
Vilno (Vilnius), hlavní město Litvy — 601
Visla — 559, 560
Vitebsk — 601
Vittoria, město v severním Španělsku — 369
Vladikavkaz, gruzínsky *Dzaudžikau* (Ordžonikidze) — 47, 55
Vojenská hranice — 129

Volta (Volta Mantovana), město v Lombardii — 351
Volyň, území v západním Rusku — 91, 339, 559, 560, 601
Voroněžská gubernie — 601
Východní Indie — 525, 610, 627
Východní Prusy — 602

Wales, hornický kraj ve střední Anglii — 73, 226, 610
Walcheren, holandský ostrov v ústí Šeldy — 535
Washington — 118
Waterloo — 184, 268, 528, 538, 546, 625
Westbury, město v jihozápadní Anglii — 71
Westmeath, hrabství v Irsku — 72
Whitby, město na severovýchodním pobřeží Anglie — 72
Württembersko — 100

Yorkshire, hrabství v Anglii — 71

Zakavkazsko — 313, 316
Západní Indie — 525, 632
Západní Prusy, historický název území mezi Pomořany a Východními Prusy — 602
Zaragoza, město v severovýchodním Španělsku — 326, 343, 369, 370, 434, 451, 465, 469, 502, 509, 515
Zlatý roh, záliv v Cařihradu — 67
Zorndorf, vesnice v Prusku — 569

Žabljak, pevnost v Černé Hoře na albánských hranicích — 90, 240
Ženeva — 512

SEZNAM CIZÍCH SLOV

ad acta — uložit po projednání ke spisům; odložit bez projednání, založit
ad vocem — pokud jde o..., co se týče
akr — plošná polní míra (40,5 aru)
al pari — v účetnictví výraz, který znamená, že tržní cena peněz, cenných papírů a deviz se rovná jejich jmenovité hodnotě
alternativa — volba mezi dvěma možnostmi (zpravidla protikladnými)
antagonismus — nesmiřitelný protiklad
anuita — pravidelná roční splátka
apanáž — roční důchod členů panovnických a šlechtických rodin
arbitráž — rozhodnutí sporu vybranými rozhodčími
arogantní — domýšlivý, drzý, nadutý
asignát — papírový peníz
aspirace — snaha uplatnit se; nárok, úsilí
axióm, axióma — základní poučka, která se přijímá bez důkazů; samozřejmá pravda
ážio — přirážka k ceně drahého kovu vyjádřené v papírových penězích

baterie — nejmenší jednotka dělostřelectva (2 až 8 děl); také palebné postavení pro tato děla
beneficium — kněžský důchod
brešovací baterie — v pevnostní válce minulého století baterie těžkých (obléhacích) děl, která měla palbou prolomit hradby obléhané pevnosti
brešování — bojová činnost k prolomení hradeb obléhané pevnosti; zpravidla se provádělo pomocí dělostřelectva
briga — dvoustěžňová plachetní loď
brigantina — druh rychlé obchodní plachetní lodi
burleskní — fraškovitý, hrubě komický

cirkulář — oběžník
civilní lista — panovníkův důchod od státu
coup d'état — státní převrat, puč
coupure (vnitřní val, zářez) — v pevnostním stavitelství opevnění, zdi, palisády a jiné stavby umístěné za hlavním valem proto, aby na nich v případě prolomení hlavního valu bylo možno pokračovat v obraně vnitřního prostoru

de facto — ve skutečnosti, vlastně
degradovat — zbavit hodnosti, sesadit; podceňovat, přisuzovat nižší význam
demonstrace — klamná bojová operace, která má zmást nepřítele

demontovací baterie — viz poznámku 151
denominace — snížení nominální hodnoty cenného papíru na jinou hodnotu
diadém — královská čelenka, koruna
diagonála — úhlopříčka
diecése — správní obvod, v jehož čele stojí biskup, biskupství
diskont — úroková srážka z peněžní částky splatné později
dislokace — rozmístění
díván — turecká státní rada
diverze — klamný, odlehčovací útok, směřující k rozptýlení nepřátelských sil a jejich odlákání od hlavního objektu
doména — panství
dragoman — v Orientě tlumočník (zejména u zastupitelských úřadů); průvodce cizinců znalý jazyků
drachma — řecká mince
dril — bezduchý vojenský výcvik
ďaur, džaur — u muslimů hanlivé označení jinověrce

embargo — zákaz dovozu nebo vývozu některého zboží; zabavení cizího majetku jako projev nepřátelského postoje; zákaz lodím opustit přístav, v němž kotví
epigramatický — úsečně vyjadřující závažnou myšlenku
epiteton — přívlastek, přízvisko
esej — menší literární forma, duchaplné pojednání o zajímavých otázkách
eskadra — oddíl válečného loďstva
eskadrona — taktická jednotka jezdectva (jako rota pěchoty)
etnografie — národopis, nauka o dějinách, způsobu života a kultuře lidu určitého národa
exaltados (nadšenci) — radikální křídlo demokratické strany ve Španělsku v první polovině 19. století
exkomunikovat — vyloučit z církve
expozé — úřední informativní výklad

faktótum — nepostradatelný člověk, něčí „pravá ruka"
farthing — anglická drobná mince (čtvrtpenny)
ferman — úřední příkaz; v Turecku sultánovo nařízení
fiskální — daňový, určený pro státní pokladnu
folkething — poslanecká sněmovna dánského parlamentu
fortifikace — opevnění; též opevňovací umění
francký — v muslimském prostředí: křesťanský, evropský
fregata — rychlá trojstěžňová válečná loď
fronta (též: čelí) — strana šiku vojska, strana pevnosti nebo rozvinutá linie vojska obrácená k nepříteli
fúze — splynutí, sloučení

galon — anglická dutá míra (4,54 l)
glacis — šikmý ochranný násep před vnějším okrajem pevnostního příkopu (viz poznámku 151)
granát — (v 19. století Paixhansovy granáty) špičaté výbušné střely se zapalovačem (na rozdíl od plných, nevýbušných koulí)

háret el-Jehúd (arabsky znamená „židovská ulice") — čtvrť v Jeruzalémě
hemisféra — polokoule
hidžra — arabsky: odchod Mohamedův z Mekky do Medíny r. 622 n. l.; počátek islámského letopočtu
hofmistr — představený všeho dvorského služebnictva; vysoký dvorský úředník

hospodar — starý titul moldavských a valašských vládnoucích knížat

chiméra — přelud, mámení, vidina

iluminace — slavnostní osvětlení
imaginární — pomyslný, neskutečný, zdánlivý
infant — španělský nebo portugalský korunní princ
integrita — neporušenost, celistvost
internovat — vykázat někomu nucený pobyt na určitém místě
investitura — uvedení biskupa do jeho církevní hodnosti

janičáři — vybrané sbory turecké pěchoty, známé svou krutostí
junta [čti: chunta] — vládní orgán, výbor, vláda
jurisdikce — soudní pravomoc

kamarila — dvorní klika; vlivná skupina osob působících na vládu nebo na významnou osobnost
kapitula — sbor kněží při určitém kostele
kapitulace — listiny propůjčující poddaným evropských států ve východních zemích různé výhody a výsady
kaponiéra — zděné opevnění, z něhož je možno bránit příkop palbou z pušek i děl
kartáč — dělostřelecký náboj používaný proti pěchotě na krátkou vzdálenost (do 600 kroků); byl naplněn množstvím malých kuliček
kasematní dělo — lehké dělo pro boční palbu na příkop nebo pro postřelování předpolí, umístěné v kasematě
kasematovaná baterie — pevnostní baterie umístěná v kasematách
kasematy — pevné stavby, odolné proti dělostřelecké palbě, používané v pevnostech a na lodích jako stanoviště pěchoty, dělostřelectva nebo jako obytné prostory a zásobárny
kasuista — stoupenec právní metody, která řeší různé otázky případ od případu; přeneseně: ten, kdo překrucuje a chytrácky odůvodňuje
katastr — soupis pozemkového majetku, původně pro vyměření pozemkové daně
klauzule — dodatek, doložka, poznámka
komturství — hodnost komtura, tj. vysokého hodnostáře církevního rytířského řádu
konkláve — uzavřené shromáždění
konskripce — odvádění k vojsku ne na základě všeobecné branné povinnosti, ale tak, že při každé *výzvě* poskytují jednotlivé oblasti určitý počet branců podle počtu obyvatel (např. v minulém století v Rusku)
konsoly — sjednocené státní dluhopisy
kontoár — pisárna
kontraband — zboží podloudně dopravované přes hranice
kontreskarpa — viz poznámku 151
kontribuce — daň, dávka
kontroverze — spor, střetnutí protichůdných názorů, sporná otázka
konvence — dohoda, ujednání (zejména mezinárodní)
konverze — přeměna
korektiv — opravující, vyrovnávající činitel
kornet — nejnižší důstojnická hodnost v jezdectvu
kortesy — ve středověku stavovské sněmy ve Španělsku; v 19. století volený zastupitelský orgán (parlament)

korunová hradba — opevnění ve vnější části pevnostního systému, má v půdorysu podobu koruny; skládá se ze dvou celých baštovaných soustav, tj. čelně i z týlu vždy dvě polobašty a jedna bašta mezi nimi
korveta (šalupa) — jednostěžňová plachetní loď
kótovat — stanovit cenu zahraniční měny a cenných papírů
kulminační — vrcholný
kurtina — viz poznámku 152
kvarter — anglická dutá míra (290,79 l)
kvintesence — tresť, výtažek; přeneseně — podstata, jádro
kvitance — písemné potvrzení o přijetí peněz

lakonický — stručný, úsečný
landlord — pozemkový vlastník, velkostatkář v Anglii
landsthing — Horní sněmovna dánského parlamentu
legitimita — zákonnost, oprávněnost (např. nároků na trůn)
letargie — strnulost, netečnost, chorobná spavost
licenciát — v starší době akademická hodnost
lukulské hody — bohatá, přepychová hostina (podle starořímského boháče Luculla)
luneta — viz poznámku 152

maronité — křesťanská církev v Libanonu a Sýrii
melodramatický — zde: pohnutý, vzrušený
memorandum — pamětní spis, písemná zpráva
metropole — hlavní město
metropolita — arcibiskup v hlavním městě církevní provincie
milice — vojenská organizace ozbrojených občanů k obraně vlasti (domobrana)
minéři (podkopníci) — ženijní jednotky provádějící podkopy a minování
mise — veřejné poslání, úkol (politický, diplomatický apod.)
moniteur — oficiální list (podle francouzského vládního orgánu „Le Moniteur universel")
motivace — odůvodnění
mufti — církevní a právní úředník u muslimů
munice — střelivo a ostatní výbušniny
municipální — městský
municipium — ve starém Římě město nebo obec s plnou nebo částečnou samosprávou
mušketa — stará dlouhá hladká puška (zpravidla s doutnákovým zámkem)

navigační — plavební

obligace — závazek, dlužní úpis
oficiózně — poloúředně

pádišáh — vládce, titul tureckého sultána
pair — příslušník politicky privilegované vysoké šlechty
panslavismus — hnutí usilující o sjednocení všech slovanských národů
parapet — nízká zídka, předprseň
park — soubor dopravních prostředků a materiálu vojska nebo vojenské části, též místo, kde je uložen
patent — úřední listina s mocí zákona
patrimoniální — panský, vrchnostenský
piastr — turecká peněžní jednotka
pionýři — vodní ženijní vojsko (pontonýři)
pitoreskní — malebný
polygonální — mnohoúhelníkový

pontonýři (mostaři, pionýři) — ženijní jednotky zajišťující přepravu přes vodní toky (stavba a opravy mostů, přeprava na člunech)
preambule — úvodní článek (např. smlouvy)
prebenda — důchod spojený s církevním úřadem, výnosný úřad
precedens — případ, podle kterého se rozhodují další obdobné případy
premisa — předpoklad
prerogativ — výsada, výhradní právo
pretendent — nápadník trůnu
pretorián — člen císařské tělesné stráže ve starém Římě; oddaný stoupenec; příslušník privilegované vojenské kasty
primas — arcibiskup
prohibiční systém — soustava ochranných cel a zákazů dovozu určitých druhů zboží s cílem podpořit rozvoj domácího průmyslu apod.
prokonsul — ve starém Římě jedna z nejvyšších státních funkcí; místodržící
pronunciamiento — prohlášení, povstání; vojenský puč
proskribovat — dát do klatby, vyhlásit za psance
puma (též: bomba) — dutá, kulatá dělostřelecká střela, plněná prachem a opatřená doutnákem, který byl před výstřelem zapálen; pumy se vystřelovaly z moždířů (obdobné, ale lehčí střely, vystřelované z houfnic, se nazývaly *duté* nebo *výbušné* koule)

radžab — sedmý měsíc muslimského kalendáře
rája — křesťanští poddaní v Turecku
réduit — pevnůstka v soustavě polního opevnění; sloužila často jako opěrný bod
reduta — samostatné menší opevnění v systému pevnosti nebo polního opevnění; měla podobu mnohoúhelníku s předprsní a příkopem a sloužila ke kruhové obraně
reglementy — soubor vojenských řádů a předpisů
rekapitulace — zopakování, shrnutí
rekognoskace — průzkum
rekvizice — zabrání, zabavení
reminiscence — vzpomínka, ohlas
renta — bezpracný důchod z majetku, výnos
reskript — výsostný list, dekret, výnos
rusofilský — nakloněný Rusku
rusofobie — strach z Ruska, nenávist k Rusku

saldo — v účetnictví rozdíl mezi součtem zápisů na straně „Má dáti" a na straně „Dal"
sankcionovat — schválit, potvrdit
sarkastický — jízlivý, kousavý
saturnálie — starořímské lidové slavnosti k poctě boha Saturna, kdy si byli všichni rovni; přeneseně: rozpustilé radovánky
sejf — ohnivzdorná nebo pancéřová schránka v bankovních trezorech
sekvestrace — vnucená správa
serasker — v Turecku vrchní velitel některé vojenské výpravy; též ministr války
servilnost — podlézavost
scholastický — strnulý, vyznačující se neplodným mudrováním, puntičkářský, neživotný
sinekura — bezpracný důchod, výnosný úřad
soaré — společenský večírek
stagnace — váznutí, ustrnutí; období ustrnutí výroby
status — stav, postavení, stanovy

subalterní — podřízený
substituce — zastupování; doplňování (vojska) a prostředky k tomu
Sulioté — albánský kmen v Epiru (v severním Řecku)
suspendovat — zrušit platnost, zastavit nějakou činnost, zbavit úřadu, hodnosti
suspensivní veto — odkladné veto, tzn., že otázka, proti níž bylo vzneseno odkladné veto, nesmí přijít po určitou dobu na pořad jednání
suverén — panovník, svrchovaný vládce
synod — církevní sněm

šejch-ül-islám — nejvyšší hodnostář v muslimské církvi
škuner — rychlá štíhlá plachetnice

Tedeum — slavná děkovná mše
trade-uniony — odborová sdružení v Anglii
trén — vozatajstvo; *dělostřelecký trén* — kolesny a přípřeže pro přepravu děl; též dělostřelectvo vůbec (při přepravě a mimo bojové nasazení)

úděly — v carském Rusku statky, jejichž výnos připadal členům carské rodiny

verbální nóta — forma diplomatické korespondence (bez zdvořilostních formulí a podpisu)
vótum — hlas, projev, hlasování

yard — anglická délková míra (0,914 m)

žargon — jazykové zvláštnosti určité společenské vrstvy; hantýrka
žiro — převod pohledávky z jednoho účtu na druhý

OBSAH*

Předmluva 7—23

K. MARX A B. ENGELS 1854—1855

B. ENGELS, Evropská válka 27—32
K. MARX, *Západní státy a Turecko 33—42
K. MARX, *Válka na Východě 43—53
K. MARX, *Válečné události na Východě. — Rakouské a francouzské finance. — Opevnění Cařihradu 54—59
B. ENGELS, Poslední bitva v Evropě 60—62
K. MARX, *Carovy názory. — Princ Albert 63—66
K. MARX a B. ENGELS, *Opevnění Cařihradu. — Dánská neutralita. — Složení anglického parlamentu. — Neúroda v Evropě 67—74
K. MARX, *Mise hraběte Orlova. — Ruské válečné finance 75—79
K. MARX, *Modré knihy. — Parlamentní debaty 6. února. — Mise hraběte Orlova. — Činnost spojeneckého loďstva. — Irská brigáda. — K svolání dělnického parlamentu 80—86
K. MARX, *Ruská diplomacie. — Modrá kniha o východní otázce. — Černá Hora 87—93
B. ENGELS, Otázka války v Evropě 94—98
K. MARX, *Prohlášení pruského kabinetu. — Bonapartovy plány. — Politika Pruska 99—100

* U článků označených hvězdičkou doplnil nadpis Institut marxismu-leninismu při ÚV KSSS. *(Pozn. red.)*

K. MARX, Parlamentní debaty 101—114
K. MARX, *Parlamentní debaty z 22. února. — Depeše Pozza di Borgo. — Politika západních států 115—123
K. MARX, Bankrot Rakouska 124—130
K. MARX, *Válečné plány Francie a Anglie. — Řecké povstání. — Španělsko. — Čína 131—137
K. MARX, *Zahájení dělnického parlamentu. — Válečný rozpočet Anglie 138—145
K. MARX, Dopis dělnickému parlamentu 146—147
K. MARX, Dělnický parlament 148—152
K. MARX, Řecké povstání 153—155
B. ENGELS, Ústup Rusů od Calafatu 156—160
K. MARX, Dokumenty o rozdělení Turecka 161—171
K. MARX, Tajná diplomatická korespondence 172—187
K. MARX, *Vypovězení války. — K historii vzniku východní otázky 188—196
K. MARX, Parlamentní debaty o válce 197—207
K. MARX, *Rusko a německé státy. — Ceny obilí 208—214
B. ENGELS, Postavení armád v Turecku 215—218
K. MARX, *Nóta Rešida paši. — Italský list o východní otázce 219—223
K. MARX, *Řecko a Turecko. — Turecko a západní státy. — Omezení obchodu s obilím v Anglii 224—227
K. MARX, *Řecké povstání. — Polská emigrace. — Rakousko-pruská smlouva. — Dokumenty o vyzbrojování Ruska 228—234
K. MARX, *Bombardování Oděsy. — Řecko. — Provolání černohorského knížete Danily. — Manteuffelův projev 235—241
K. MARX, Britské finance 242—249
B. ENGELS, Velkolepé vítězství 250—253
K. MARX, *Útok na Sevastopol. — Očista statků ve Skotsku 254—259
B. ENGELS, Válka 260—266
B. ENGELS, Současný stav anglické armády, její taktika, výstroj, intendantura atd. 267—273

K. MARX, *Smlouva mezi Rakouskem a Pruskem. — Parlamentní debaty 29. května 274—278
K. MARX, *Vytvoření zvláštního ministerstva války v Anglii. — Válečné události na Dunaji. — Hospodářská situace 279—284
K. MARX, *Reorganizace anglické vojenské správy. — Rakouské výzvy. — Hospodářská situace v Anglii. — Saint-Arnaud 285—291
B. ENGELS, Obléhání Silistry 292—304
K. MARX a B. ENGELS, Situace v rusko-turecké válce 305—311
K. MARX a B. ENGELS, Ústup ruských vojsk 312—316
K. MARX, Válka. — Parlamentní debaty 317—325
K. MARX, *Povstání v Madridu. — Rakousko-turecká smlouva. — Moldavsko a Valašsko 326—334
B. ENGELS, Válka na Dunaji 335—340
K. MARX, *Podrobnosti o madridském povstání. — Rakousko-pruské požadavky. — Nová rakouská půjčka. — Valašsko 341—349
K. MARX, *Rozruch v Itálii. — Události ve Španělsku. — Postoj německých států. — Angličtí soudci 350—359
K. MARX, *Vídeňská konference. — Rakouská půjčka. — Provolání Dulceho a O'Donnella. — Vládní krize v Anglii 360—366
K. MARX, Španělská revoluce. — Turecko a Řecko 367—373
K. MARX, Parlamentní debaty o válce 374—381
K. MARX, *Politika Rakouska. — Debaty o válce v Dolní sněmovně 382—392
K. MARX a B. ENGELS, Nudná válka 393—398
K. MARX, Espartero 399—406
B. ENGELS, Útok na ruské pevnosti 407—409
K. MARX, *Evakuace podunajských knížectví. — Události ve Španělsku. — Nová dánská ústava. — Chartisté 410—416
K. MARX, *Evakuace Moldavska a Valašska. — Polsko. — Požadavky španělského lidu 417—423
K. MARX, *Východní otázka. — Revoluce ve Španělsku. — Madridský tisk 424—431

K. MARX, *Revoluce ve Španělsku. — Bomarsund 432—437
B. ENGELS, Dobytí Bomarsundu (První článek) 438—442
B. ENGELS, Dobytí Bomarsundu (Druhý článek) 443—447
K. MARX, Revoluční Španělsko 449—505
I 451—459
II 460—465
III 466—471
IV 472—477
V 478—482
VI 483—492
VII 493—498
VIII 499—505
K. MARX, Reakce ve Španělsku 506—511
K. MARX, *Pověsti o zatčení Mazziniho. — Rakouská nucená půjčka. — Španělsko. — Situace ve Valašsku 512—517
K. MARX, *Spojenecká flotila konečně vyplula. — Situace v podunajských knížectvích. — Španělsko. — Anglický zahraniční obchod 518—526
B. ENGELS, Útok na Sevastopol 527—535
B. ENGELS, Zprávy z Krymu 536—541
K. MARX a B. ENGELS, Sevastopolská mystifikace 542—546
K. MARX a B. ENGELS, Sevastopolská mystifikace. — Přehled zpráv 547—550
B. ENGELS, Bitva na Almě 551—556
B. ENGELS, Ruská branná moc 557—561
B. ENGELS, Obléhání Sevastopolu 562—566
B. ENGELS, Tažení na Krymu 567—574
B. ENGELS, Bitva u Balaklavy 575—582
B. ENGELS, Bitva u Inkermanu 583—588
B. ENGELS, Krymské tažení 589—595
K. MARX a B. ENGELS, Vývoj války 596—603
B. ENGELS, Rakouská branná moc 604—608
K. MARX, Pohled zpět na krymské tažení 609—614
K. MARX, Tisk a vojenský systém 615—618
B. ENGELS, Britská katastrofa na Krymu 619—625
K. MARX, Obchodní a průmyslová krize 626—633
K. MARX, *Čtyři body 634—639

K. MARX, Obchodní a průmyslová krize v Anglii 640—645
K. MARX, Hostinští a svěcení nedělí. — Clanricarde 646—648
K. MARX a B. ENGELS, Ke kritice obléhání Sevastopolu 649—651
K. MARX, Skutečný cíl vídeňských jednání. — Polemika proti Rusku. — „Koulovací vzpoura“ 652—653

Z RUKOPISNÉ POZŮSTALOSTI K. MARXE A B. ENGELSE

K. MARX, Neuveřejněný úryvek ze série článků „Revoluční Španělsko“ 657—660
B. ENGELS, Kronštadtská pevnost 661—667

Přílohy

Anglická buržoazie 671—676

Poznámky 677—731
Data k životu a činnosti K. Marxe a B. Engelse 733—747
Jmenný rejstřík 749—786
Rejstřík postav z mytologie a krásné literatury 787—788
Rejstřík periodických publikací 789—792
Rejstřík zeměpisných názvů 793—811
Seznam cizích slov 813—818

Ilustrace

Část stránky listu „People's Paper“ s Marxovým „Dopisem dělnickému parlamentu“ za str. 144
Schéma rozmístění vojsk za obléhání Silistry a v bitvě u Inkermanu str. 295
Titulní list jednoho z Marxových sešitů s výpisky z dějin Španělska str. 453
Stránka Marxova neuveřejněného rukopisu ze série článků „Revoluční Španělsko“ za str. 480
Krymské válčiště roku 1854 str. 529
Stránka z Engelsových přípravných náčrtů k článku „Ruská branná moc“ za str. 560
Krymská válka 1853—1856. Dunajské, krymské a kavkazské válčiště za str. 608
Engelsův náčrt kronštadtských opevnění, který si pořídil při psaní článku „Kronštadtská pevnost“ za str. 664

K. MARX — B. ENGELS

SPISY

Svazek 10

ČESKÉ VYDÁNÍ PŘIPRAVIL
ÚSTAV DĚJIN KSČ

(Za redakce Čestmíra Komárka
a Milana Kouřimského)

Vydalo Státní nakladatelství politické literatury v Praze jako svou 1482. publikaci
Graficky upravil Milan Hegar

Z nové sazby, písmem Baskerville, s 5 přílohami. Vytiskla tiskárna Rudé právo, vydavatelství ústředního výboru KSČ, Praha. Formát papíru 95 × 126 cm. AA 50,19, VA 52,82. Náklad 20 450. Tematická skupina 00/1.
Vydání I. Daň 5%.
Cena brož. 14,40 Kčs, váz. 18,80 Kčs
63/I-2